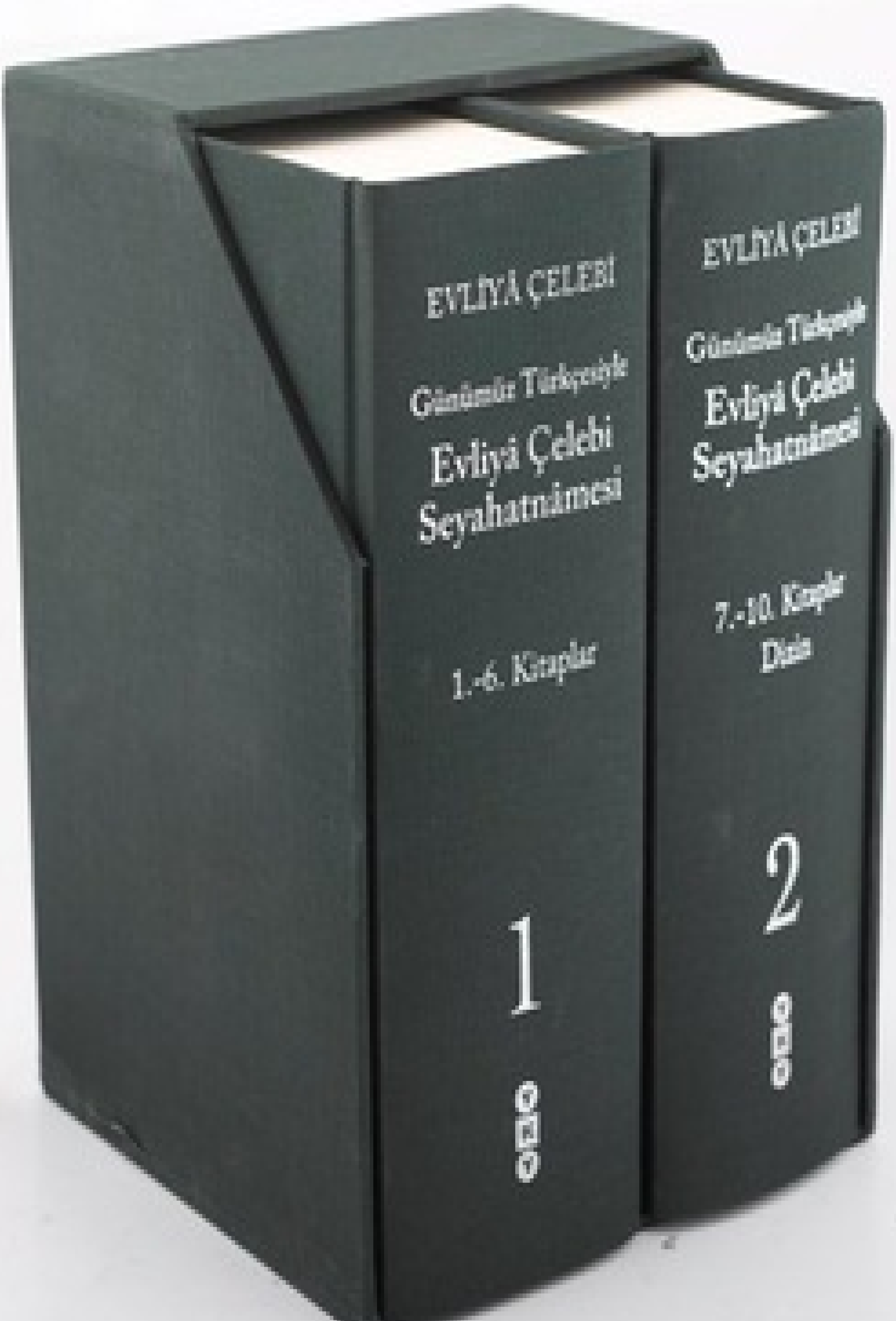

EVLİYÂ ÇELEBİ
Günümüz Türkçesiyle
Evliyâ Çelebi
Seyahatnâmesi
1.-6. Kitaplar
1
EVLİYÂ ÇELEBİ
Günümüz Türkçesiyle
Evliyâ Çelebi
Seyahatnâmesi
7.-10. Kitaplar
Dizin
2

Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemmed Zıllî

EVLİYÂ ÇELEBİ SEYAHATNÂMESİ

III. Kitap

Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 304 Numaralı Yazmanın
Transkripsiyonu – Dizini

Hazırlayanlar
Robert DANKOFF - Seyit Ali KAHRAMAN - Yücel DAĞLI

Yapı Kredi Yayınları

ISBN 978-975-08-1058-9

Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi

Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemmed Zıllî
III. Kitap

Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 304 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu - Dizini

Hazırlayanlar:
Prof. Dr. Robert Dankoff - Seyit Ali Kahraman - Dr. Yücel Dağlı

Kapak Tasarımı: Pınar Kazma Çınar

Ofset Hazırlık: Yücel Dağlı

Baskı: Altan Matbaacılık Ltd. Şti.

Sunuş

Kıvançlıyız; elinizdeki kitap ile Seyahatnâme'nin bir cildi daha okuyucuya kazandırılmış oldu.

Sevinçliyiz; Evliya Çelebi'yi yaşatmaya inanan bir ekiple birlikteyiz.

Azimliyiz; gün gelecek son cildin de yayınlandığını göreceğiz.

Ve inanıyoruz; kalıcı bir hizmet yapıyoruz.

Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nin Yapı Kredi Yayınları'nca okuyucuya sunulan ilk iki cildinin gördüğü ilgi, tarihin yalnızca bir kronolojiler zinciri olmaktan kurtarılmasının ne derece önemli olduğunu gösterdi bize. Osmanlı Devletinin kuruluşunun 700. yılında, atalarımıza ait bazan buğulu, bazan büyülü, bazan hazin ve bazan eğlenceli bir hayatın renklerini, kokularını ve kesitlerini bize sunan Seyahatnâme, muhtelif girişimlere rağmen maalesef bugüne kadar tam bir metin hâlinde yayınlanmamıştı. Elinizdeki bu çalışma, zincirin bir halkasının daha tamamlanması bakımından bize hem güç, hem güven verdi. Özellikle ikinci cildin yayımından sonra muhatap olduğumuz takdir dolu sözler, bize yol gösterdi ve yaptığımız işin önemi, yerli ve yabancı pek çok okuyucunun dikkatini üzerimize yoğunlaştırdı. Gücümüzü bu müsbet ilgiden alarak yolumuza devam etmekte olduğumuzun bilinmesini isteriz.

Seyahatnâme'nin III. cildi Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Bağdat Köşkü 305 numarada kayıtlıdır. III. ve IV. cilt bir arada ciltlenmiştir, III. cilt bu yazmanın ilk 185 varağından ibarettir. Yazma 23.5x34.5 cm. ebadında olup, koyu fes renginde meşin ciltli, şemseli, mıklepli ve üzeri açık yeşil renkte atlasla kaplıdır. Nüsha beyaz, kalın âbadî kâğıda yazılmıştır. Her sayfa 36 satırdan ibarettir. Ancak bazı sayfalarda sayfa kenar ve altlarında çıkmalar (derkenar) bulunmaktadır.

Şüphesiz okuyucularımızın dikkatini çekmiştir; Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nin bu cildi de tıpkı II. cilt gibi basit transkripsiyon sistemiyle ve problemli (okunamayan, karalanmış veya silinmiş vs.) kısımları yazmanın diğer bazı kütüphanelerdeki nüshalarıyla karşılaştırılarak hazırlanmıştır. İndeks, bazı zarurî dipnotlar ve içindekiler listesi de ayrıca ilave olunmuştur. Müteakip ciltlerde aynı sistem korunacaktır.

On cilt olan *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'*nin hemen tamamına yakının hazırlıkları son aşamada olup yayın ile ilgili tüm planlamalar gerçekleştirilmiştir. Mümkün olan en kısa sürede, yeni harfli Seyahatnâme külliyatını kütüphane raflarında görmeyi arzulamaktayız. Ancak takdir buyurulur ki Seyahatnâme gibi bir başyapıtın yayınlanması ciddi bir sorumluluk ister. Bu sorumluluk ise planladığımız yayın takviminin aylarla değil yıllarla hesaplanmasını öngörmektedir. Bütün imkânlarımızı değerlendirerek, yılları yine aylara indirgemeyi göze aldık. Bu uğurda emeği geçen herkesin aynı bilinçle çalışacağından endişeniz olmasın.

Şüphesiz bu ölçüde büyük bir iş, ancak bir ekip çalışmasıyla meydana

gelmektedir. Bu vesileyle, eseri hazırlayan Seyit Ali KAHRAMAN ve Yücel DAĞLI'ya, indeksin hazırlanmasında emeği geçen Ruşen DENİZ'e ve her zaman yardımlarına başvurduğumuz hocalarımıza burada teşekkür etmeyi zevkli bir görev sayıyorum.

Gerek Orhan şaik GÖKYAY Hoca'nın hazırladığı I. kitabın, gerekse bu kitabın da dizgisini gerçekleştiren ve hayatının baharında beklenmedik bir şekilde bu dünyadan göçen İsrafil DAĞLI'ya teşekkür ise ödeyemeyeceğimiz bir borç olarak kalmıştır.

Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nin yayımlanmasının zaruretine bizim kadar inanmış olan ve bu konuda her türlü teşvik ve desteği sağlayan Enis BATUR'a, redaksiyonu titizlikle yapan Prof. Dr. İskender PALA ile Yapı Kredi Yayınları yöneticilerinden Aslıhan DİNÇ ile Nahide DİKEL'e de ayrıca teşekkür ederim.

İ. Gündağ KAYAOĞLU

Giriş

Seyahatnâme'nin III. cildi en çok bilinen ve güvenilir kabul edilen Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat Köşkü 305 numaralı nüsha esas alınarak hazırlandı. XVII. yüzyıl Anadolu Türkçesi ile birlikte biraz da Evliya'nın bizzat kendine has üslûbunu yansıtan böylesine hacimli bir eserin yeni Türkçe harflere aktarılmasının ne denli zor bir iş olduğu bütün bilimsel çevrelerce kabul edilmektedir. Böyle bir işe başlandığında şüphesiz neşir ilkeleri açısından; metnin eksiksiz yansıtılmasının yanında, filolojik özellikler, fonetik yapı ve dönemin diğer dil hususiyetlerinin yanısıra, ortaya okunabilir ve anlaşılabilir bir metnin konulması gerekmektedir.

Hazırlanan bu çalışma ne tenkitli bir neşir; ne de spesifik bir "dil" çalışmasıdır. Bu çalışmada tarih, edebiyat, sosyoloji, antropoloji vb. sosyal bilimlerin hemen her dalı ile uğraşan kişilerin rahat okuyup istifade edebilecekleri eksiksiz bir metnin ortaya konulması hedeflenmiştir. Dolayısıyla tenkitli bir metnin neşrinde istenen değerlendirme ve özellikler bu metinde aranmamalıdır. Bu kitap hazırlanırken şu hususlara dikkat edilmiştir:

Metnin kolay okunmasını sağlamak maksadıyla okuyucuyu gereksiz şekilde yoran transkripsiyon işaretlerine, zarurî hâller dışında yer verilmemiştir.

Orijinal metinde aynı kelimeler zaman zaman farklı imlâ ile yazılmışlardır. XVII. asır dil zenginliğini korumak için bu kelimelerde hiç bir tasarrufta bunulmamış aynı imlâların yansıtılmasına özen gösterilmiştir.

Evliya'nın özellikle harekelediği ama bugün farklı bir imlâ ile yaşayan kelimelerde, orijinal imlânın aktarılmasına özen gösterilmiştir. Ayrıca yer ve şahıs isimlerinde de Evliya'nın imlâsı esas alınmıştır. Ancak, istisna olarak "Arz-ı rûm" kelimesi "Erzurûm" olarak yazılmıştır.

Eserde mevcut çıkmalar (derkenar), diğer yazma nüshalar da kontrol edilerek metnin içine yerleştirilmiş ve {} işaretiyle çıkma olduğu gösterilmiştir.

Metinde tamir yoluna gidilmemiş, metnin anlaşılırlığını sağlamak için bazı kelimelere harf ilavesi yapılmış ve bu da [ ] içinde gösterilmiştir.

Metinde geçen âyetlerin Arapça orijinalleri dizilerek, dipnotta sûre ve âyet numaraları ile meâlleri konulmuş; ancak diğer Arapça ve Farsça ibare, deyim, vecize vb.nin metin içinde transkripsiyonu verilmiştir.

Hazırlanan eserin kolay kullanılması için baş tarafına orijinalinde bulunmayan geniş bir "İçindekiler" ile sonuna da "İndeks" ilave edilmiştir. Yazma nüsha ile karşılaştırma yapmak isteyenler için orijinal varak numaraları metin içinde ***"[15a; 15b; 16a; …]"*** şeklinde verilmiş olmakla birlikte indeks, varak numaralarına göre değil, bu kitabın sayfa numaralarına göre düzenlenmiştir.

Elinizdeki eser yalnızca bir veya birkaç kişinin mesaisi sonucunda

oluşmadı. Çalışmanın muhtelif aşamalarında konunun uzmanı pek çok ilim adamı ve araştırmacıya da müracaat edildi. Bunlardan ilk anda aklımıza geliverenlerin isimleri şunlardır:

Doç. Dr. Mustafa ÇİÇEKLER, Doç. Dr. İsmail DURMUş, Prof. Dr. Nejat GÖYÜNÇ, Prof. Dr. Yaşar KANDEMİR, Eyüp Said KAYA, Doç. Dr. Zekeriya KURşUN, Rıza KURTULUŞ, Mehmet RİFAT, Prof. Dr. Osman F. SERTKAYA, Prof. Dr. şinasi TEKİN, Prof. Dr. Nuri YÜCE

Katkılarından dolayı kendilerine sonsuz teşekkürlerimizi sunarız.

Burada yardımlarını gördüğümüz hâlde adlarını anmayı unuttuğumuz diğer araştırmacı ve ilim adamlarına da teşekkürü borç biliriz.

Ayrıca ve özellikle *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi* neşrinin başlatıcısı, yol göstericisi ve edebî malzemenin temin kaynağı olan değerli kültür adamı Orhan şaik GÖKYAY hocamızı da burada rahmetle anmayı bir vefa borcu biliriz.

Bütün yardım, dikkat ve gayretlere rağmen bu büyüklükteki bir metnin neşrinde hataların olması kaçınılmazdır. Bizden kaynaklanan bu hatalara getirilecek eleştirilerin, ileride yapılacak yeni neşirlerde rehberlik edeceği inancını taşımaktayız.

Seyit Ali KAHRAMAN - Yücel DAĞLI

Bazı İşaretler

(–)	Metinde boş bırakılan 1 kelimelik yerlerde kullanılmıştır.
(…)	Okunamayan 1 kelimelik yerlerde kullanılmıştır.
(?)	Okunuşundan emin olunmayan yerlerde kullanılmıştır.
[ ]	Bizim tarafımızdan ilave edilen yerlerde kullanılmıştır.
( )	Bizim tarafımızdan fazlalığı görülen veya düzeltilen yerlerde kullanılmıştır.
{ }	Derkenarları belirtmek için kullanılmıştır.
[12a], [12b]	Varak numaralarını göstermek için kullanılmıştır.
……(12 satırlık yer boş) …………	Metinde boş satır adetlerini göstermek için kullanılmıştır
‘	Gerekli hallerde Ayn (Ÿ) harfini göstermek için kullanılmıştır.
’	Gerekli hallerde hemze (¡) harfini göstermek için kullanılmıştır.
‘	Özel isimlerde kesme işareti (‘) için kullanılmıştır.

Cild-i Sâlis

[1b]

Fihris-i Cild-i Sâlis

…………….(1 sayfa boş) …………….

[4b]

Metin

Hâzâ Dibâce-i Seyâhatnâme-i Cild-i Sâlis

El-hamdü lillahi'llezî ekâme nizâmü'l-ekvân, alâ ameli'l-kudreti kün fe-kân, fe-tebârekallahu ahseni'l-hâlıkîn, ebde'a'l-ervâha'l-latîfeti min âlemi'l-gaybi bi-gayri sırrıhi ve lâ mu'în, vahteri'l-ecsâme'l-keyfiyyeti min âlemi'n-nakli min sülâletin min mâ'in mâ'in.

Sad lek kez sâlât u selâm ol Mefhar-i Mevcûdât üzre olsun ve niçe hezâr hezâran nâliş [u] efgân-ı dil-sûz ile tahiyyat [u] selâm âli ve evlâdı ve ashâbı ve ezvâcı ve etbâ'ı ve erbâb-ı Suffe ve şehîd-i deşt-i Kerbelâlar üzre selâm olsun kim anların mücâhedesi süyûflarıyla cemî'i Mısr u şâm ve Irâk-ı Arab ve Irâk-ı Acem ve bilâd-ı Nihâvend ve Belh [u] Buhârâ ve Horâsân iklimleri feth olup zamîme-i diyâr-ı İslâm olup şâm illerinde râh-ı Mekke ve Medine emn [ü] emân olup bu abd-i fakîr [u] hakîr [u] pür-taksîr Evliyâ-yı bî-riyâya dahi şâm-ı cennet-meşâm üzre hacc-ı şerîfe gitmek arzûları düşüp niyyet-i hâlisa ile azîmet etdik. *Allahümme yessir*.

Sene 1058 mâh-ı şa'bânının âhirinde Üsküdar'dan şâm-ı şerîf'e gitdiğimiz menâzilleri ayân u beyân eder

Cenâb-ı Bârî sıhhatle ve selâmetle varmayı âsân ede, *âmîn ve yâ Mu'în bi-hakkı Seyyidi'l-mürselîn.*

Evvelâ *Bismillah* ile menzil-i şehr-i azîm Üsküdar'da bir ay tekâ'üdden sonra kalkup cânib-i şarka leb-i deryâ ile (–) sâ'at gidüp **karye-i Kartal**'ı, andan **karye-i Pendik'**i ubûr edüp,

Menzil-i kasaba-i Gekbeziyye: Bunlar bâlâda Erzurûm seyâhetine giderken cild-i sânîmizde vasf olunmuştur. Andan (–) sâ'atda tepe aşağı inüp,

Der-sitâyiş-i iskele-i İçmesuyu: İskele-i azîm olup deryâyı, karşu Dil'e bu mahalden geçildiği ibtidâ bin elli târîhinde seyâhat etmeğe çıkdığımız mahalde cild-i evvelimizde bu iskele müshil-i İçme Suyu dahi bu mahalde olmağıla teferrücgâhı ve İçme Suyu'nun havâssı cümle tâhrîr olunmuşdur. Ammâ şimdi bu iskeleden iki günde iki yüz pâre at kayıklarıyla muvâfık eyyâm-ı müsâ'id ile karşu tarafa geçilüp,

Menzil-i Dilhân: Sene 1050 dahi cild-i evvelde mufassal [ve] mevsûfdur. Andan yine cânib-i kıbleye kâmil sekiz bin adım gidüp,

Der-sitâyiş-i kasaba-i Hersek: Sene 861 târîhinde Ebü'l-feth Sultân Mehemmed Hân Gâzi Bosna diyârında Hersek kralının tahtı olan Bolagay kal'asın muhâsara edüp fethinde usret çekerken içerden kralın oğlu kemend ile kal'adan taşra nüzûl edüp Ebü'l-feth huzûrunda İslâm ile müşerref olup kal'anın fethi mümkin olan yerlerin gösterüp bi-emrillah kal'a feth olup mâl-ı ganâyimiyle ol kal'ayı müselmân olan Hersek Kralı zâdesi Ahmed Beğ'e ber-vech-i sancak ihsân edüp ol taraflarda yetmiş altı pâre babasından kalmış kal'aları feth edüp bilâd-ı İslâmiyeye zamîme olunduğu makbûl-ı şehriyârî olup mezkûr Ahmed Beğ'e Bosna eyâleti ihsân olunup andan vezîr-i âlîşân olduğu mahallerde gazâ mâlından bu Hersek kasabası yeri bir mahsûldâr arz-ı hâliye olup memerr-i nâs-ı

huccâc-ı zevi'l-ihtiyâc olmağıla Hersekoğlu Ahmed Paşa bu cây-ı latîfe yedi yüz hâne re'âyâ meks etdirüp cemî'i tekâlîfden mu'âf [u] müsellem olmağiçün ellerine hatt-ı şerîfler verüp ahâlî-i belde ve âyende vü revendeye ibâdethâne olmak içün bir minâreli ve vâsi' haremli ve cânib-i erba'ası kıbâbları sütûnlar üzre ârâste iki kubbe-i âlî ile pîrâste ve mihrâb ve minber-i münîri ber tarz-ı kadîm bir müzeyyen câmi'-i azîm binâ eder ve bir mescid ve bir medrese ve bir mekteb ve bir tekye ve iki hân ve bir hammâm ve bir imâret-i dârü'l-it'âm binâ edüp hâlâ cemî'i âyende vü revende müsâfirîn ü mücâvirînleri mihmânsarâyda meks edüp mihmândârlar kârbânsarâyın her ocağına bir sini ta'âm çobra ve âdem başına birer nân-pâre ve şem'-i revgân getirirler ve her at ve deve başına birer tobra şa'îr getirüp mihmândârlar hizmet ederler, evkâf-ı azîmdir. Ve cümle yetmiş aded dükkândır. Ve cümle sonradan ihdâs beş aded hânlardır kim cümle binâları kiremitlidir ammâ Hersekoğlu Ahmed Paşa'nın bu kasaba içre cümle câmi' ve imâretleri kurşumlu binâ-yı azîmlerdir. Anınçün Hersek kasabası derler. Lâkin âb [u] hevâsı sakîldir, serçe ısıtma dutar. Cümle halkı asfaru'l-levn Etrâk âdemleridir, ammâ ankâlardır. Zîrâ gâyet kâr [u] kisb yeridir. şehri bir kumsal düz yEre vâkı' olmuşdur. Andan cânib-i kıbleye 7 sâ'atde,

Menzil-i karye-i Derbend: Bu dahi Yalova kazâsı hudûdunda yüz hânlı ve bir câmi'li ve iki hânlı ma'mûr u âbâdân mu'âf [u] müsellem-i Müslim ve kefere ile müzeyyen köydür, ammâ gâyet derbend-i bender yerdir.

Yalak-âbâd kal'asından biri Kırkgeçit derelerin kırk kerre geçenler kulağız olup yolları tathîr etmeğe me'mûr re'âyâlardır, ammâ gâyet ma'mûr olıcak yerlerdir kim sayf u şitâda Kırkgeçit derelerinde ve Yalakâbâd kal'ası derelerinde aslâ ve kat'â harâmîler eksik değildir kim kemîngâh-ı harâmiyândır ve her bâr ***[5a]*** emîn değildir, bî-emân yerdir. Andan yine cânib-i kıbleye dağlar üzre çengelistân ormanlar geçüp İznik buhayresi kenarında,

Karye-i Sülün : Yüz mikdârı hâneli bâğ u bâğçeli ve servî drahtlı büleydecikdir. şürefâdan veliyy-i ni'am kimesneleri vardır. Anı ubûr edüp 8 sâ'atde,

Evsâf-ı kal'a-i atîk-i Çin-i Rûm ya'nî İznik-i Dâr-ı bum

Lisân-ı Yunaniyân üzre *Târîh-i Yanvan'*da bu İznik kal'asın ibtidâ binâ eden Sâm b. Nûh aleyhi's-selâmdır. Ba'de't-tûfân Musul kurbunda Cûdî cebelinde gemileri karâr bulup gemiden çıkan yetmiş nefer kimesne kendülere tavattun içün bir mekân-ı latîf arayarak Hazret-i Sâm seyâhat ederek bu İznik mahalline gelüp görür kim bir buhayre kenarında âb [u] hevâsı latîf bir cây-ı nazîf olmağıla ehl [u] iyâliyle bu ferah-fezâda yetmiş sene sâkin olup imâr eder. Bi-kavli müverrihîn ibtidâ imâreti İslâmbol kal'ası yerin Hazret-i Süleymân kasr binâ etmezden bin yedi yüz yıl makdem imâr olmuş şehr-i kadîmdir. Ba'dehû İslâmbol'a bânîsi bânî olan Yanko b. Madyan'ın duhter-i ferhunde-ahteri olan İznike nâm krale-i muhtâre Sâm binâsı üzre müceddeden bir sûr-ı hısn-ı hasîn ve sedd-i metîn inşâ etmişdir kim hâlâ cemî'-i seyyâhân-ı berr [u] bihâr lisânında ve cemî'i müverrihân-ı Rûm kütüb-i mu'teberelerinde husûsan *Tevârîh-i Yanvan*'da kal'a-i Çîn-i Rûm-ı atîk şehr-i İznik deyü tevârîhlerde mevsûfdur. Ba'dehû nice mülûkden mülûke değüp âhir İslâmbol Tekürü Pozatin oğlu Ali nam kralın destinde iken dest-i kahr ile sene 731 târîh ile Orhân Gâzî muhâsara edüp yedi ay döğdükten sonra küffârın beş yüz pâre gemileriyle Gemlik nâm iskeleden imdâda gelüp guzât-ı müslimîni zeyl-i hisârdan

kaldırmak içün gelüp asker-i İslâm bu hâli görüp imdâda gelen küffâra bir satûr-ı Orhânî urup sâhil-i buhayrede cümle dendân-ı tîğ-i âteş-tâbdan geçüp niçe bini gark-âb-ı buhayre olup yine kal‘ayı muhâsaraya şurû‘ edüp derûn-ı kal‘adan küffâr-ı bed-girdâr-ı murdâr bu hâli görüp cânları halâs olmadan me’yûs olup kırk gün dahi ceng-i azîm edüp âhir kal‘anın rahnedâr olan yerlerinden guzât-ı müslimîn ankebût-vâr zirve-i hisâr-ı üstüvâra urûc edüp ezân-ı Muhammedîler tilâvet olunup derûn-ı kal‘ada küffârı cümle dendân-ı tîğdan geçirüp feth olduğuçün hâlâ Orhân Gâzî câmi‘inde hatîb minbere kılıç ile urûc eder. Devlet-i Âl-i Osmân’ın ibtidâsında ibtidâ ceng-i azîmin biri dahi budur. Ba‘dehû Gâzî Hudâvendigâr tahrîri üzre Bursa sancağı hâkinde (–) tarafından hâkimlidir ve üç yüz pâyesiyle şerîf kazâdır ve cümle (–) nâhiye kurâlardır. Bu kurâlardan senevî kadısına cümle yedi kîse-i Çînî hâsıl olur. Sipâh kethüdâyeri ve yeniçeri serdârı ve şeyhülislâmı ve nakîbü‘l-eşrâfı ve a‘yân [u] eşrâfı ve ulemâ-yı sulehâsı ve meşâyih-i kirâmı ve halîm ü selîm ve sâhib-i sülûk sâhib-i vera‘ müttakî âdemleri vardır ve şehr nâ’ibi ve kapan muhtesibi vardır ammâ iç il olmağıla kal‘asının dizdârı ve neferâtları yokdur ammâ Celâlî ve Cemâlî havfından birkaç kulleleri ma‘mûr ve bâbları mesdûddur.

Eşkâl-i kal‘a-i İznik: Sâhil-i buhayrede bir düz vâsi‘ sahrâ-yı mahsûldârda şekl-i murabba‘ tula binâ-yı rıhtım-ı şeddâd-ı Âdî-misâl bir binâ-yı Ferhâdî‘dir. Her tulası onar vakıyye olmak üzre seng-i ahmerden nişân verir tula ve Horâsân ve kireç ve cibis ile mebnî bir kal‘a-i kavîdir. Dîvârının kaddi kırk zirâ‘-ı melikî âlîdir ve yedi arşın arîz dîvâr-ı üstüvârdır ve cümle birbirine karîb üç yüz altmış altı kullelerdir ammâ bedenleri câ-be-câ mürûr-ı eyyâm ile harâb olmuşdur ve etrâfında handakı mâl-â-mâl-i türâb-ı rimâl olmuşdur ve dâ’iren-mâdâr cirmi altı bin germe âdem ile ihâta eder bir kal‘a-i vâsi‘dir ve çâr-kûşesinde çâr kapusu var, Gölkenarı kapusu cânib-i garba nâzırdır ve göl dahi kal‘anın garb cânibinde vâkı‘ olmuşdur ve kıble cânibine nâzır Yenişehir kapusu ve kal‘a divârına sarmaşık sarılmışdır. (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Ve kal‘a hâricinde aslâ imâret yokdur, cümle derûn-ı kal‘adadır. Bu eşkâlde ve bu cirmde olan derûn-ı kal‘ada cümle on sekiz mahalle ve (–) bin aded kiremit ile mestûr bâğlı ve bâğçeli tahtânî ve fevkânî ma‘mûr u müzeyyen hâneler ile ârâste ve şîrîn-kâr imâretler ile pîrâste olmuş şehr-i Çîn-i Rûm’dur. Bu kadar imâristân kal‘anın cânib-i kıblesindedir. Kal‘anın cânib-i şarkîsinde niçe bin hâne-i harâb- *[5b]* -hâneleri türâb imâristân binâları münhedim olup yatar. Hâlâ niçe bâğçeler ve bâğlar ve zeytûn ve servî ve ceviz dırahtları hudûdları nâ-ma‘lûm câmi‘ler meydân-ı muhabbetde kalmış arz-ı hâliye yerler vardır.

Ammâ hâlâ âbâdân olan şehr-i müzeyyeni içre cümle yiğirmi altı mihrâbdır. Evvelâ câmi‘-i kadîm

Câmi‘-i Orhân Gâzî: Hîn-i fethde kiliseden vely olunup ma‘bedhâne-i kadîm kurşum ile mestûr câmi‘-i azîm çârsû içinde olmağıla cemâ‘at-i kesîreye mâlik bir minâreli câmi‘-i melikdir {lâkin ihrâk-bi’n-nâr olup sene (–) târîhinde Süleymân Hân be-dest-i Mi‘mâr Sinân ta‘mîr etmişdir}. Ve harâbistân içre kalmış,

(–) câmi‘i: Kârgîr kıbâbları rasâs-ı nîlgûn ile mestûr bir minâre-i mevzûnlu câmi‘-i müzeyyendir. Bed-du‘âsına bile cemâ‘atden garîb bir câmi‘-i acîbdir. Andan,

eş-şeyh Eşrefzâde câmi‘i: La‘l-gûn kiremit ile mestûr kâşî çîn ile ma‘mûr bir câmi‘-i pür-

nûr-ı enderûn nûr-ı mübîndir kim bizzât eş-şeyh Eşrefoğlu bu câmi‘de medfûndur.

Târîh-i câmi‘-i azîz:

velekad büniye beytü‘l-hüdâ ilmu’l-verâ sırr-ı mübîn fesennî’(?) lehu târîhihi ve le ne‘am dârü‘l-müttakîn, sene (–)

Kâşî üzre mestûr mussanna‘ târîhdir. Bu câmi‘-i pür-nûrun şeb [u] rûz cemâ‘ati firâvândır. Andan,

Câmi‘-i Süleymân şâh b. Orhân: Kurşumlu câmi‘-i nûrdur. Ve,

şeyh Kutbeddîn câmi‘i: Kurşumsuzdur, ammâ cemâ‘ati vefret üzredir. Andan,

Hayreddîn Paşa câmi‘i: Yeşil Câmi‘ nâmıyla iştihâr bulmuş bir câmi‘-i zîbâdır.

Evsâf-ı mesâcid-i mahallât: Cümle (–) mesâcid-i ma‘mûrlardır. Cümleden kadîm Yenişehir kapusu hâricinde Orhân Gâzî mescidi, cemâ‘atden garîb u acîb mesciddir. Ana karîb akrabâlarımızdan Ya‘kûb Ecezâde Mahmûd Çelebi mescidi; kurşum ile mestûr bir mescid-i ma‘mûrdur. Lâkin âbdesthâneleri harâb olmağıla ehl-i beled hakîre “İmâr eyle” deyü ibrâm etdiler, ammâ müsâfir olmağıla iktidârımız olmayup ferâğat etdik. Hüdâ avdet müyesser etdikde ta‘mîr [u] termîmimiz ede. Zîrâ mülûk ü selâtinlerin yarlığ-ı belîğ-i şâhîleriyle tevliyyeti hâlâ bu hakîre irs ile intikâl edüp zabtımızdadır.

Evsâf-ı dârü‘t-tedrîs: Cümle yedi medresedir. Cümleden mükellef Medrese-i Süleymân Paşa. Mahsûs dârü‘l-hadîs ve dârü‘l-kurrâsı yoktur.

Evsaf-ı dârü‘t-ta‘lîm-i mekteb-i sıbyân-ı ebcedhân: Cümle kırk altı mekteb-i tıflân-ı nâ-resîde-i gılmândır. Evvelâ Orhân mektebi ve Süleymân şâh mektebi ve Azîz mektebi ve Telçioğlu mektebi. Her sâl evlâd-ı pâklere ıydiyye siyâbları çıkar.

Der-sitâyiş-i tekye-i dervîşân : Cümle yedi tekyedir ammâ kutbu’l-aktâb Eşrefoğlu tekyesi meşhûr-ı âfâk fukarâ ile memlû bir âstân-i revâkdır.

…………….(1 satır boş) …………….

Evsâf-ı imâret-i dârü‘l-it‘âm: Cümle yedi imâretdir. Cümleden Hayreddîn Paşa’nın iki imâreti var, biri Eski imâret, biri Yeni imâretdir. Bây [u] gedâya merreteyn çobrası mebzûldur. Ve Orhân Gâzî imâreti, şehr-i Ramazân’da dâ’imdir ve Balabanoğlu imâreti ve Eşrefzâde’nin Tekye imâreti. Bu imâretlerin ni‘meti mâh [u] sâl cüvân u pîre ganî ve fakîre mebzûldür.

Evsâf-ı hammâmât: Cümle iki çifte hammâmı vardır. Cümleden Tekeoğlu hammâmı, hoş-hevâ ve hoş-mâ ve hoş-binâ hammâm-ı rûşenâdır. Ve biri Yeni hammâm. Bu dahi müferrah [u] dil-küşâ hammâm-ı ra‘nâdır.

Evsâf-ı hân-ı hâcegân: Kârbânsarây-ı Rüstem Paşa, Mi‘mâr Sinân binâsıdır. (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Evsâf-ı çeşme-i âb-ı hayvân imâret-i çeşme: Cümle yedi aded uyûn-ı câriyelerdir. Evvelâ İmâret Çeşmesi’nin târîhidir,

İşbu cây-ı hûbda bu [Sel]sebîl

Dediler târîhini “**Hayru‘l-uyûn**” sene [977]

Evsâf-ı dekâkîn-ı sûk-ı sultânî: Cümle altı yüz dükkândır, lâkin kârgîr binâ bezzâzistânı yokdur, ammâ cümle zî-kıymet eşyâ mevcûddur. Dokuz yerde üstâd-ı Kâşî çînî kârhâneleri vardır. Asr-ı Ahmed Hân’da üç yüz kârhâne imiş. Zulümden ***[6a]*** vîrân olmuşdur. Bu şehr iklîm-i hâmisde olmağıla arz-ı beledî (–) ve tûl-ı nehârî (–) olmağıla âb [u] hevâsının letâfetinden mahbûb u mahbûbesi memdûhdur. Ekseriyyâ halkı cümle çuka ferrâce ve kontuş ve serhaddî giyerler.

Der-sitâyiş-i me’kûlât [u] meşrûbât [u] sanâyi‘ât: Bâğı ve bâğçesi ve servî drahtları ve zeytûnu (–) vardır ve gölünün âb-ı hayâtı meşhûr-ı âfâkdır ve beyâz somunu ve hubûbâtında yağlı arpası gâyet latîfdir ve kâşîden kâseleri ve tabakları ve ibrikleri ve diyâr-ı Âl-i Osmân’da ne kadar münakkaş kâşîli imâret var ise bu İznik şehrinde işlendiğinden Çîn-i Mâçîn-i Rûm derler sihr-i i‘câz nakş-ı bukalemûn kâşîler işlenir kim vasfında lisân kâsırdır.

Evsâf-ı buhayre-i İznik

Kal‘anın cânib-i garbında devri altmış mil bir buhayre-i azîmdir. İçine yedi yerden uyûn-ı cârîler munsab olup cânib-i garbında Gemleyik kasabası körfezine ayağı cereyân eder. Etrafında kırk beş pâre bağlı ve bâğçeli ve câmi‘ [ü] hammâmlı ve esvâk-ı muhtasarlı ma‘mûr kurâlar ile tezyîn olmuş buhayredir. İçinde otuz aded sayyâd-ı mâhî kayıkları vardır. En ednâ umku yiğirmi kulaçdır. Cânib-i erba‘asın bir atlı âdem bir günde devr etmek mümkindir ve gâyet âb-ı hayâtı olduğundan bunda olan yetmiş altı elvân mâhî-i gûnâ-gûnlar bir buhayrâtda yokdur. Husûsan cümleden elhalinübe (?) balığı ve alabalığı ve sala balığı meşhûr-ı âfâkdır kim aslâ balık râyihası yokdur ve gâyet lezîz çobrası ve tavası olup serî‘ü‘l-hazm olduğundan mâ‘ada mukavvîdir. Cümle sayyâdlar bu mâhîleri Yenişehir’e ve kasaba-i Gemleyik’e ve kasaba-i Bâzârköyü‘ne götürüp kâr ederler.

Hâssa-i âb-ı buhayre: Suyunda cemî‘-i ahâlî-i vîlâyet havâtînleri leb-i deryâda câme-şûyluk edüp esbâbları sabunsuz eyle beyâz olur kim gûyâ gül-i pembe-misâl olur.

Ve bu buhayrede yedi gün bir atı gasl etseler ve âbından nûş etdirseler lahm [u] şahmı ziyâde olup mahbûb olur.

Ve zenâne makûlesi nûş etse küsâmı ya‘nî masdarı semîn ü kebîr olur.

Ve merdâneler nûş etse vecd-i hallât-ı merdânı merdâne-vâr tavkâne (?) bile doğdu bürâderi nâhun-dırâz olur. Ya‘nî kırmızî parmak bürâder evren-misâl olup soludukça büyük olur.

Ve bu buhayre içre bir gûne pullu balık olur gâyet lezîzdir ammâ tepesinde iki sivri kemiği olup anı kırıp ba‘dehû balığı pişirüp yerler, gâyet mukavvîdir ve cimâ‘a gâyet takviyet verir. Eğer ol kemikleri çıkarmadan pişirseler balığın eti sebz-gûn olup balığı acı eder. Ol kemiği bir gayri diri balığa sancalar ol ân diri balığın vücûdu mahv olur. Anınçün bu buhayre balıkları bu kemik sâhibi olan balıkdan havf ederler ammâ gâyet lezîz balıkdır.

{Ve bu şehr-i İznik’in cânib-i kıblesinde **Arnavut dağı**n aşup (–) sâ‘atde,

Bursa Yenişehri‘dir ve yine şehrin cânib-i lodosunda göl aşrı (–) sa‘atde leb-i deryâda,

Kasaba-i Gemleyik‘dir ve cânib-i garbında minâreleri nümâyân,

Kasaba-i Bâzârköyü‘dür ve cânib-i şarkında beş sâ‘atde **kasaba-i Geyve**‘dir.

Bu **İznik**, bu kasabaların mâbeyninde vâkı‘ olmuşdur, ammâ **Engürücük kasabas**ı ve **Lefke kasabası** dokuzar sâ‘at ba‘îddir}

Evsâf-ı ziyâretgâh-ı kibâr-ı kümmelîn kal‘a-i atîk şehr-i İznik

Evvelâ sultân-ı dünya ve dîn, sîmurg-ı kâf-ı yakîn, sâkin-i külübe-i Sübhânî, ârif-i Samedânî (–) (–) (–) (–) (–) eş-şehîr **Eşrefoğlu**, yetmiş bin mürîde mâlik tarîk-i (–) (–) pîşvâ-yı âşıkân idi. Eşrefoğlu tahallus eder pâkîze eş‘âr-ı dürer-bârı vardır ve tasavvufâne sûfiyyûn mâbeyninde tilâvet olunur on iki makâmda başka ilâhiyyât dîvânı vardır. Sene (–) mu‘ammer olup (–) asrında sene (–) târîhinde dâr-ı âhirete intikâl edüp derûn-ı kal‘a-i İznik’de câmi‘i cenbinde bir âsitâne-i azîm içinde medfûndur. Bu âsitânenin cânib-i erba‘asında kâşî çîn üzre celî hat ile esmâ’ü‘l-hüsnâ ve gûnâ-gûn nakş-ı bukalemûnlar içre “Âsitâne-i şeyh Rûmî budur” deyü tahrîr olunmuşdur ve bu ebyât tahrîr olmuşdur :

Ey mürîdi sırr-ı rûhânî olan ehl-i yakîn

Âsitân-ı şeyh-i Rûm’a gel ki Eşrefzâde’dir

Diğer tarih:

Gelüp sultân-ı bahr u ber süedüp bu mâkâmı

Anın itmâmına târîh, “Ez-lûtf-ı Murâd Hânî

sene 1043 [1]

Fâtîh-i Bağdâd Hân Murâd’ın ta‘mîr [u] termîmine târîhdir.

Ziyâret-i Mevlânâ Tâceddîn İbrâhîm: Hatîbzâdelik ile meşhûr-ı âfâk kutb-ı istihkâk, fâzılu’d-dehri ale’l-ıtlâk musannif ü mü’ellif kimesne idi. eş-şeyh Hazret-i Monla Yegân telâmizlerinden olup tekmîl-i fünûn etmişdi.

Ziyâret-i Sırr-Alî Efendi ve âsitâne-i Azîz cenbinde **Hamdî Çelebi b. şeyh Eşrefzâde Sırr-Alî Efendi** ile bir âsitânede medfûn olmağıla âsitâne-i ulyâları üzre tahrîr olunan târîh budur :

Goft-i İlmî berây-ı o târîh

Rûh-ı Sırr-Alî muhabbet bâd, sene [1041]

(–) (–) (–) (–) Amasiyyevî‘dir. Eşrefzâde civârında medfûndur. ***[6b]*** Bu ziyâretleri edüp a‘yân-ı şehrden **Defterdârzâdeli Hasan Ağa** ile ve gayri ehibbâ ile vedâlaşıp yine cânib-i kıbleye 5 sâ‘atde,

Evsâf-ı kal‘a-i Lefke

Kavm-i Etrâk Levke derler. Bursa hâkinde yine Bursa kralları binâsıdır. Sene 707 târîhinde Âl-i Osmâniyân’ın ibtidâsı Osmân Gâzî Rûm keferesi destinden feth etmişdir. Kal‘ası şekl-i murabba‘ seng binâ bir küçük kal‘a-i harâbedir. Yüz elli akçe kazâ-yı şîrîndir. Cümle yetmiş pâre nâhiye kurâları var. Kadıya senevî üç kîse hâsıl olur. (–) Hâkimi vardır. şehri nehr-i Sakarya kenarında bâğlı ve bâğçeli altı yüz hâneli ve beş

câmi‘li ve dört hânlı ve hammâmlı ve mektebli ve esvâk-ı muhtasarlı şîrîn kasabadır. Sipâh kethüdâyeri ve yeniçeri serdârı var, ammâ nakîbü‘l-eşrâfı ve şeyhülislâmı yokdur. Lâkin ulemâ ü sulehâ ve a‘yân [u] eşrâfı vardır.

Memdûhâtından birer buçuk vakıyye gelir âbdâr hoş-hâr ayvası olur kim Hudâ âlimdir rub‘-ı meskûnda nazîri yokdur ve ayva perverdesi ve ayva reçeli memdûh-ı âlemdir.

Ve nehr-i Sakarya üzre bir haşeb cisr-i azîmi var, bu dahi ibret-nümâ bir âsâr-ı binâdır. Bu şehirden kalkup yine cânib-i kıbleye 13 sâ‘atde mahsûldâr âbâdân yerler geçüp,

Evsâf-ı kasaba-i Söğüt

Bursa sancağı hükmünde Lefke kazâsı nevâhîlerinden hâkimi (–) bâğlı ve bâğçeli ve âb [u] hevâsı latîf yedi yüz, kiremit ile mestûr Etrâk hâneli müte‘add[id] câmi‘li ve hân [u] hammâmlı ve çârsu [ü] bâzârlı küçük kasabacıkdır. Memdûhâtından, üzüm turşusunun envâ‘ı olur kim diller ile ta‘bîr olmaz.

Ziyâret-i Ertuğrul Hân ibn (–) Hân

Âl-i Osmân’ın cedd-i büzürgvârı Osmân Gâzî‘nin peder-i azîzidir. İbtidâ bunlar Mâhân diyârından hurûc edüp Âl-i Selçukıyân’dan Sultân Alâ‘eddîn’e üç yüz nefer kimesne ile gelüp niçe ceng-i azîmlerde bulunup bunların yüzünden niçe yüz yüzaklıkları olup Alâ‘eddîn bunları boy beği, edüp tabl [u] sancak sâhibi olup Bursa câniblerin geçüp tâ Kastamonu’ya varınca kılıç urup bi-emrillâh ne cânibe teveccüh etdiler ise mansûr [u] muzaffer olup mâl-ı ganâyimler ile Alâ‘eddîn şâh’a gelirdi. Hikmet-i Hudâ Alâ‘eddîn bilâ-veled fevt olup inkırâz-ı Selçukıyân oldukda cümle a‘yân-ı Rûm Ertuğrul Hân’ı halîfe nasb edüp sikke ve hutbe sâhibi olmadan Lefke-Söğüt mâbeyninde bir ceng-i azîmde mecrûh olup kendülerinin vasiyyetiyle Osmâncık’ı, diyâr-ı Yunan’a tabl [u] alem sâhibi beğ oldu, sene 699 târîhinde idi. *“Evvelâ Osmân”* lafzı târîh vâkı‘ olmuşdur [2]. Bunların ibtidâ hilâfeti cum‘a hutbesini Osmân ismiyle Tursun Fakîh nâm kimesne kırâ’et edüp sâdât-ı kirâmdan Edebalı nâm azîzin duhter-i pâkize-ahteri şerîfesin alup Orhân andan müştakk olup anınçün Âl-i Osmân’ın vâlidesi tarafından sâdât-ı kirâmdan Osmân Beğ halîfe olunca pederi Ertuğrul Hân’ı bu Söğüt şehrinde defn edüp şehrin imâr edüp ba‘dehû Yıldırım Hân asrında Timur-ı bî-nûr bu Söğüt şehrin yağma ve harâb ve alân u tâlân edüp hâlâ türbe-i pür-envârı eyle mükellef âsitâne değildir. Andan (–) sâ‘atde,

Evsâf-ı kal‘a-i Eskişehir

Kal‘ası Bursa tekürü binâsıdır. Müverrihler bu şehr içün Sâm binâsı olduğiçün Eskişehir derler. Zamân-ı kadîmde şehr-i azîm imiş. Hâlâ eser-i binâları âşikârdır. Sene 731 târîhinde kefere destinden Orhân Gâzî fethidir. Hâlâ Anadolu eyâletinde (–) (–) hâkimlikdir ve yüz elli akçe şerîf kazâdır ve cümle (–) nâhiye kurâlardır. Ber-vech-i adâlet kadıya altı kîse hâsıl olur. Sipâh kethüdâyeri ve yeniçeri serdârı ve müftîsi ve nakîbü‘l-eşrâfı ve a‘yân [u] eşrâfı ve sipâhı çokdur, ammâ kal‘ası harâb olmağıla dizdârı yokdur. Ve cümle on yedi mahalle ve cümle (–) hâne-i ma‘mûr [u] âbâdân bâğlı ve bâğçeli (–) örtülü vâsi‘ hâne-i zîbâlardır. Ve cümle (–) mihrâbdır. Evvela,

…………….(3 satır boş) …………….

Bunlardan mâ‘ada mesâcidlerdir. (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) ***[7a]***

Ve cümle (–) medreselerdir, ammâ kârgîr bina dârü't-tedrîsleri yoktur. (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Ve cümle yetmiş aded mekteb-i sıbyândır. (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Ve cümle yedi aded tekye-i ehl-i tarîkdir. (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Ve cümle yedi aded hân-ı hâcegândır.(–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Ve cümle (–) hammâm-ı dilsitândır. (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Ve cümle dâr-ı it'âmdır.(–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Ve cümle (–) sekiz yüz mikdârı dükkândır. (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Âb [u] hevâsının letâfetinden mahbûb u mahbûbesi memdûhdur. Ve halkı gerçi Etrâk'dır ammâ muhibb-i garîbü'd-diyâr âdemleri vardır. Çuka ve akmişe-i fâhire giyer a'yânları var. Ve abâ ve kaba-pûş sulehâ-yı ümmetden merd-i Hudâ kimesneleri vardır. Ve bu şehrin cânib-i erba'ası bâğistân u gül-gülistân ve hadâyık [u] bûstân ve zürû'-ı hubûbâtı firâvân şehr-i ganîmetdir. Hatta paşa efendimize bu şehir ahâlîsinden bin aded koyun ve yedi at ve üç yüz araba şa'îr ve zahâyir makûlesi hedâyâ geldi.

Evsâf-ı germâb-ı Eskişehir

şehrin cânib-i şimâli hâricinde bâğlar içinde kıbâb-ı kârgîr ile mebnî bir humma-i latîfdir kim aşren-fe-aşr havz-ı azîmi âb-ı germâb ile memlû bir ılıcadır. Ammâ suyu gâyet suhûniyyet üzre halk olunup germâba sermâ âb-ı hayât halt edüp i'tidâl üzre olur. Gâyet nâfi'dir. Parmakda hâtem makûlesi sîm-i hâlisi sarı elvân eder. Âb-ı nâbdan nûş eden yerekan zahmetinden cereb ü cüzzâmdan halâs olur, memdûh-ı âlem bir germâbdır. Lâkin Bursa kaplıcaları gibi mükellef binâ-yı azîm değildir.

…………….(2 satır boş) …………….

Evsâf-ı ziyâret-gâh-ı şehr-i atîk

…………….(1.5 satır boş) …………….

Andan 8 sâ'atde,

Evsâf-ı kal'a-i Seyyid Battâl Ca'fer Gâzî b. Seyyid Hüseyin Gâzî

Maskat-ı re'sleri nehr-i Murâd kenarına karîb şehr-i Malâtiyye'dendir. Sene 233 târîhinde Âl-i Abbâsiyân'dan Bağdâd Hâlifesi Hârûnu'r-Reşîd ile İslâmbol'un nısfın feth edüp Silivrikapusu iç yüzünde hâlâ Mustafâ Paşa âsitânesi yerinde Kızlar Manastırı nâm bir deyr-i azîmin yerinde Hârûnu'r-Reşîd bir sığır derisi dilimi cirminde bir kal'a-i kavî binâ inşâ edüp içinde ve etrâfında on bin askeri muhâfazacı koyup beher sene ellişer bin altun verüp bu muhâfazacı askerlere zehâyirin vermek üzre küffârı harâca kesüp Hârûnu'r-Reşîd Bağdâd'a müteveccih olduklarında Üsküdar'da Seyyid Battâl Ca'fer Gâzî'[yi] on iki bin asker ile alıkoyup hâlâ Üsküdar'da Hünkâr Bâğçesi olan yerde üç sene Üsküdar'da bâğlar yetişdirüp anda sâkin olur. Hârûnu'r-Reşîd Bâğdad'da merhûm olup oğlu Me'mûn Halîfe oldukda küffâr İslâmbol'da isyân edüp derûn-ı kal'ada olan Hârûn Halîfe'nin askerin cümle şehîd edüp Koca Mustafâ Paşa câmi'i etrâfında defn etdiğiçün hâlâ sahâbe-i kirâmdan ol âsitânede niçe yüz erbâb-ı soffa ve Muhâcirîn [u] Ensâr ve ashâb-ı

güzîn medfûn olduğundan Koca Mustafâ Paşa câmi‘i ziyaretgâh-ı hâs [u] âm ve erbâb-ı dilândır.

{Sebeb-i şehâdet-i Seyyid Battâl Gâzî
aleyhi’r-rahmeti ve’l-Bârî}

Bu hâl-i pür-melâli Üsküdar’da Seyyid Battâl Gâzî istimâ‘ edüp bir gice bir kayığa süvâr olup Üsküdar’a karîb Kızkullesi’nden İslâmbol tekürünün kızın alup şikâr eder. Andan cümle guzât ile Üsküdar’ı ve Pendik ve Gekbeziyye ve niçe şehri nehb ü gâret ve ihrâk-bi’n-nâr ederek bu Seydî Gâzî medfûn olduğu yerde bir küçük kal‘acık vardır, kayser-i Rûm binâsıdır, anı amân vermeyüp feth edüp içine ma‘şûkası olan İslâmbol tekürü kızın hıfz eder. Hikmet-i Hûdâ, bir gice zeyl-i hisârda ***[7b]*** Battâl Gâzî hâb-âlûd yatarken kayser tarafından yağı küffâr geldüğün kal‘ada ma‘şûkası olan kız küffârı görüp Battâl Gâzî‘ye haber etmek içün bir hûrdece fıske taş kal‘adan Battâl’a atar. Bi-emri Hayy [u] Kadîr mezkûr taş Seyyid Battâl’ın kulağı tozuna isâbet edüp şehîd olur. Bunda rivâyet muhtelifdir.

Ba‘zı tevârîhde avretde hakîkat olmaduğunda derûn-ı kal‘ada kral kızı küffârın geldiğin görüp fursat ganîmetdir, deyüp kal‘adan Seydî Battâl üzre taş bırakdı, derler ammâ bu galat rivâyetdir. Zirâ kız fiske taş ile Battâl’ın şehîd olduğun görünce aşkından âh edüp cân teslîm eyledi. Zîrâ mukaddemâ ol kız Battâl’a ta‘aşşuk edüp kızın Battâl’a takarrübü ziyâde olması ta‘limiyle deryâ içre Kızkullesi binâ olunup âhir yek-dil [ü] yek-cihet olup Battâl Gâzî‘nin şikârı olup ikisi bir yerde bu Seydî Battâl şehrinde merhûm olmuşlardır, sahîhi budur.

Ba‘dehû şebhûncu küffârlar Seyyid Battâl’ı ve duhter-i kattâli merhûm ve merhûme görünce “İkisini dahi âteşe yakalım” derler. Bu kerre esîr-bend olan Battâl Gâzî erleri “Siz Battâl Gâzî‘nin vücûd-ı şerîfin âteşe yakarsız, ammâ Bağdâd ve Malâtiyye’de olan ümmet-i Muhammedler sizin anda olan üsârâlarınız ve kırk bin râhibleriniz katl edüp âteşe yakarlar” deyince küffâr-ı hâk-sâr-ı dûzah-karâr Seyyid Battâl’ın cesed-i pâkin bırağup esîr olan askerinden niçesin âzâd edüp dârü‘l-bevârlarına giderler. Ba‘dehû Seyyid Battâl Gâzî‘nin âşık-ı sâdıkları yüz bin bükâ ile cesed-i Ca‘fer Gâzî‘yi bir mürtefi‘ püşte üzre defn edüp niçe âşıkları terk-i dünyâ edüp kabri üzre karâr ederler. Küffâr dahi bunlara Türk dervîşidir deyü iğmâz ederler. {Ammâ Battâl Gâzî‘nin pederi Seyyid Hüseyin Gâzî Engürü kıblesi tarafında bir menzil ba‘îd Hüseyin Gâzî köyünde bir âsitâne-i azîm-i âlîde medfûndur. *Radıyallahu anhümâ*}

Ve kral kızının tenini zeyl-i kal‘ada defn ederler. Hâlâ anın dahi kabri ma‘lûmdur. Tâ ki Âl-i Selçukıyân diyâr-ı Mâhân’dan Âl-i Dânişmendiyye ile sene 476 târîhinde hurûc edüp memâlik-i Yunaniyân bilâd-ı Karamân-ı dâr-ı emân dârü‘l-mülk-i Konya’dır. Âl-i Selçukıyân ana mâlik olup cânib-i erba‘asın feth [u] fütûh ederek bu Seydî Gâzî merhûm olduğu kal‘a-i Ferâv’ı feth edüp sene 600 târîhinde Selçukıyân ümerâlarından (–) nâm pehlivân muhibb-i hânedân-ı Seydî Battâl Gâzî üzre kârgîr kıbâb-ı âlîler ve meydân-ı muhabbetler ve müte‘addid hücreler ve matbah-ı Keykâvûs ve kilâr-ı hâs ve furûn ve mihmânhâneler inşâ eder.

Ba‘dehû sene (–) târîhinde Horâsân’dan yedi yüz Horâsân erenleriyle Hacı Bektâş-ı Velî ceddimiz Türk-i Türkân Hoca Ahmed-i Yesevî hazretlerinden Rûm’a gelmek içün

me'zûn olup doğru bu âsitâne-i Seyyid Battâl Gâzî'ye gelüp niçe zamân anda ikâmet edüp Bursa'dan Orhân Gâzî Hacı Bektâş-ı Velî'yi görmeğe bu Seydî Battâl âsitânesine gelüp Bektâş-ı Velî ile müşerref olup Bektâş-ı Velî ricâsıyla bu âsitâne-i Battâl'ı Koca Orhân Gâzî eyle imâr edüp gûyâ bir kal'a-i metîn edüp bin aded hâne halkın iskân etdirüp şehr imâr eder. Hacı Bektâş-ı Velî dahi halîfelerinden Pîrce Sultân'ı yetmiş fukarasıyla tekye-nişîn edüp anda sâkin olduğundan hâlâ âsitâne-i Bektâşiyân'dır kim iki yüzden mütecâviz ehl-i sünnet ve'l-cemâ'at pâ-bürehne ve serbürehne erbâb-ı ma'ârifden ârif-i billah fakr-ı fâka erenlerinden "*fenâ fillah", "lâ cübbete ve lâ sivallah"*dan niçe halûk ve halîm ü selîm cânları vardır kim *(...) velev kâne kâfiren* mazmûnu üzre bây u gedâya ve hâs [u] âma ve pîr [u] cüvânın cemî'i âyende vü revendegânına bir baş ile bin cân ile derûn-ı dilden hizmet edüp mihmândârlık ederler ve her bir dervîş-i dil-rîşânların kimi Fârisî-hân ve kimi urefîhân ve kimi musanna' kaşıklar ve çevgân u pâlehenkler ve gûnâ-gûn sihr-i i'câz şeyler îcâd edüp hırka-bahâ içün âyende vü revendelere hedâyâ verîrler ve her bir fukarâ bu âsitânede birer işe me'mûrlardır. İbtidâsı meydân ferrâşlığından pâye kat' ederek kubbe-i azîzde türbedâr olur. Ba'dehû şeyh-i azîz olup şeb [u] rûz âsitâne-i sa'âdetde ber-karâr olup müstecâbü'd-da've kimesne olur.

Der-sitâyiş-i Âsitâne-i Azîz: Bu âsitâne-i azîzin bir cânibinde bir kubbe-i âlî içinde Battâl Gâzî âsûde eşiğinde ve kapusunun kapaklarında gümüş pullar ve sîm kakma pullar ve gümüş kufl u miftâhlar ile müzeyyen bir bâb-ı sa'âdetdir. Târîh.

…………….(1 satır boş) …………….

Bu kapudan içeri cümle züvvâr dâhil olunca âdemin vücûdu lerzân olup âdeme dehşet hâsıl olur bir mehâbetli kabr-i tavîldir kim kaddi kâmil on adımdır. Cânib-i erba'asında niçe yüz gûnâ-gûn zer-i hâlis-misâl çerâğdânlar ve buhûrdân ve gülâbdân ve şem'dânlar ile kat-ender-kat müzeyyen olmuşdur. Dahi hârici etrâfında yetmiş aded hüsn-i hatt-ı kelâm-ı izzetler ile ***[8a]*** tezyîn olmuşdur. Ve ser-i sa'âdeti tarafında gûnâ-gûn alemler ve tîr [u] kemânları var kim okları harb-misâl kimi demir ve kimi hadeng oklardır ve cümle der-i dîvârında niçe bir âşıkânın cihâz-ı fakrlarından def ü kudûm ve nefîr ve tabl u zil [u] bemm ü teber ve pâleheng ve zerdeste ve sapan-ı dâverî-keşkül ve teber-i Müslimî ile ve gayri eşyâ-yı gûnâ-gûnlar ile müzeyyen olmuş kubbedir ve cümle rûy-ı dîvârda her gelen âşıkânın birer gûne âsâr-ı hatları vardır. Hattâ bu hakîrin dahi küstâhâne "şefâ'at yâ Muhammed evliyâya" bir hatt-ı müstekreh-i hem-züvvârdır. Bu âsitâneyi Murtezâ Paşa ile ziyâret edüp azîzin rûh-ı pür-fütûhu içün bir Yâsîn-i şerîf tilâvet edüp azîzin rûh-ı şerîfine hîbe edüp rûhâniyyetinden istimdâd taleb edüp âşinâlık kesb etdik. Paşa efendimiz cümle fukarâya yüz altun tasadduk edüp harem-i şerîfin ortasındaki şâdırvânda üç kurbân edüp andan kapu arasında,

Ziyâret-i Gizlice Baba Sultân: Bu er tâ Horâsân'dan yetmiş vakıyye nemed-pûşu ve hırka-i peşmînesiyle piyâdece gelüp bu âsitâneye kadem basdıkda kemâl-i muhabbet [ü] aşkından Seydî Battâl Gâzî'nin eşiği mermerin bûs ederken dendân urup ısırdıkda be-kuvvet-i Gizlice Baba mermeri koparup hûn-ı sirişkin atebe-i âliyeye döker. Ba'dehû ol diş ile rahnedâr taşı eşiğinde kal' edüp Gizlice Baba Türbesi'nin dîvârında durur. Dişlerinin te'sîr etdüğü yerler âşikâre. Bu ziyâret-i Gizlice Baba dahi bu âsitâneye yokuş yukarı hareme çıkarken kapu arasındadır. Bu âsitâne serâpâ nîl-gûn rasâs-ı hâs ile mestûr

âsitâne-i azîmdir kim bir fersah yerden mâvî kurşumlarının şa‘şa‘ası temavvüc-i deryâ gibi berk urur.

Ammâ aşağıda kasabası (–) hâkinde kal‘ası bir püşte üzre harâb varoşu yüz elli hâneli ve bâğlı ve bâğçeli ve câmi‘li ve hân [u] hammâmlı ve esvâk-ı muhtasarlı kasabacıkdır. Hatta aşağı derede kiremit örtülü yetmiş ocak bir hân-ı azîmi var.

Fâtih-i Bağdâd Sultân Murâd Hân-ı Râbi‘in musahib-i silâhdar-ı Mustafâ Paşa yine Bağdâd seferine giderken binâ etmiş bir hân-ı azîmdir. Bu hân kurbunda,

Ziyâret-i el-Müvellâ Güden Tâceddîn: Vilâyet-i Saruhân'dandır. Bu Seydî Gâzî şehrinde sâhib-i fetvâ iken şehîd etdiler. Hân civârında bir sed üzre medfûndur. Seng-i mezârında târîhi mestûrdur. Ammâ mürûr-ı eyyâm ile kesret-i matardan seng-i merkadinin hattı müteğayyir olup tahrîr ü terkîme cür'et olunmadı. Bunlardan sonra Seydî Gâzî yüz elli akçe pâyesiyle şerîf kazâ oldu. Ber-vech-i adâlet yetmiş altı pâre nâhiye kuralarından kadısına senevî dört kîse-i Rûmî olur. Ve kal‘a dibinde,

Ziyâret-i binti kral-ı dâll, ma‘şûka-i kıtâl-i Seyyid Battâl: Câdde-i râhdan ba‘îd bir mahalde medfûndur. Andan yine cânib-i kıbleye ma‘mûr [u] âbâdân kurâlar içre 7 sâ‘atde gidüp,

Menzil-i Husrev Paşa Hânı: şeddâdî binâ yüz ocaklı ve çârsû [ve] bâzârlı câmi‘ ve hammâmlı ve (–) hâneli ma‘mûr kasaba-i hân-ı ra‘nâdır.

…………….(1 satır boş) …………….

Andan kıbleye 8 sâ‘atde,

Menzil-i Bayad :

…………….(1.5 satır boş) …………….

Andan 5 sâ‘atde,

Evsâf-ı menzil-i kasaba-i Bolvadin

(–) sancağı hâkinde yüz elli akçe kazâdır ve cümle (–) aded nâhiye kurâları ma‘mûrdur. Hâkimi (–) kethüdâyeri ve yeniçeri serdârı ve a‘yânı vardır. Ammâ müftîsi ve nakîbi yokdur. şehri cümle (–) hâne-i kadîmlerdir ve cümle mihrâbdır ammâ Rüstem Paşa câmi‘i Süleymân Hân'ın Mi‘mâr Sinân'ı binâsı olmağile câmi‘-i rûşendir.

…………….(1.5 satır boş) …………….

Andan 8 sâ‘atde, ***[8b]***

Evsâf-ı Sînhisâr ya‘nî kal‘a-i Akşar

Ammâ galat-ı meşhûru Akşehir'dir. Ba‘zılar Ahşehir derler, ba‘zı Etrâkler Ahşer derler, ba‘zılar Akşâr derler. Türkistân vilâyetleri olmağıla gûnâ-gûn lehçe-i mahsûsaları vardır. Rûm şehirlerindendir. Ve bânîsi Kayser-i Rûm kızı Sine nâm bir krale binâ etdüğünden Rûm tevârîhlerinde Sinehisâr derler. Konya'nın şimâlinde vâkı‘ olup Konya'nın kıblesinde üç günlük yoldur. On yedinci iklîm-i örfiyyenin vasatında olmağıla âb [u] hevâsı burûdet üzre olup arz-ı beledi (–) (–) ve atval-i nehârı (–) sâ‘at, derece (–) ve

dakîkadır ammâ yazı yaz ve kışı kışdır. Sene 793 târîhinde Yıldırım Hân Karamânoğulları eşkıyâları destinden alup râh-ı huccâc-ı müslimîn emn [u] emân oldu. Süleymân Hân tahrîri üzre hâlâ Karamân eyâletinde sancakbeği tahtıdır. Beğinin hâs-ı hümâyûnu taraf-ı pâdişâhîden 190.500 akçedir. Beş yüz asker ile hükûmet edüp senevî yigirmi kîse hâsıl edüp sefer eşer sancağında erbâb-ı zu'âmâsı 16 ve erbâb-ı timarı 122 cebelüleri ile hîn-i seferde sekiz yüz asker olup paşası ve alaybeğisi bayrağı altında sefer eşerler. Alaybeğisi ve çeribaşısı ve yüzbaşısı vardır ve yüz elli akçe pâyesiyle şerîf kazâdır. Kâhîce üç yüz akçe ile sadaka olunur menâsıb-ı âlîdir ve cümle (–) aded nevâhî kurâlarından kadısına senevî sekiz kîse hâsıl olur. Müftîsi ve nakîbü'l-eşrâfı ve a'yân, kibâr [u] eşrâfı çokdur. Ve sipâh kethüdâyeri ve yeniçeri serdârı ve şehr nâ'ibi ve şehr muhtesibi ve şehr subaşısı vardır, ammâ kal'ası bir püşte üzre olmağıla fethinde usret çekilüp harâbdır. Anınçün dizdârı ve kal'a neferâtları yokdur, ammâ şehir bâğ-ı "İremezâtü'l-imâd" misilli bir hıyâbân [u] kûyâh içre cümle (–) örtülü (–) aded fevkânî ve tahtânî hâne-i zîbâlardır ve cümle (–) aded mahallât ve cümle (–) aded mihrâbdır. Evvelâ,

…………….(4 satır boş) …………….

Bunlardan başka mesâcîdlerdir.

…………….(1 satır boş) …………….

Cümle (–) tekyedir.

…………….(2 satır boş) …………….

Cümle (–) medrese-i dârü't-tedrîsdir.

…………….(1.5 satır boş) …………….

Cümle (–) mekteb-i sıbyândır.

…………….(1.5 satır boş) …………….

Cümle (–) imâret-i dârü'l-it'âmdır.

…………….(1.5 satır boş) …………….

Cümle (–) aded esvâk-ı sultânîdir. Cemî'i zî-kıymet bu bâzâr-ı hüsn içre mevcûddur.

…………….(1.5 satır boş) …………….

Memdûhâtından Akşehir'in al yanaklı tebekânî elması meşhûr-ı âfâkdır.

…………….(1.5 satır boş) …………….***[9a]***

Cümle (–) aded hammâm-ı dilsitândır.

…………….(1.5 satır boş) …………….

Cümle (–) aded kârbânsarâydır.

…………….(1.5 satır boş) …………….

Cümle (–) aded çeşme-i âb-ı hayâtdır.

…………….(1.5 satır boş) …………….

Âb [u] hevâsı latîf olmağıla mahbûb u mahbûbesi tendürüst olup Akşehir tebekânî elması gibi al yanaklı mahbûbânları olur. Gerçi Etrâk şehirlerindendir ammâ ulemâsı ve sulehâsı ve a'yân [u] sipâhîsi libâs-ı fâhire geyüp muhteşem âdemleri vardır. Cümle tüccâr ve ehl-i hizmet ve ehl-i sanâyi' âdemleri garîb-dostdur. (–)

Akşehir'in ziyâretgâhların beyân eder

Evvelâ şehrin cânib-i kıblesi hâricindeki cebbânistân içre ulemâ-i dünyâ vü dîn, sîmurg-ı kâf-ı yakîn **el-Mevlâ Hazret-i eş-şeyh Hoca Nasreddîn**: İbtidâ tulû'ı yine bu Akşehir'dendir. Gâzî Hudâvendigâr'a yetişüp Yıldırım Bâyezîd Hân'da neşv [ü] nemâ bulup fazîlet-i bâhire sâhibi olup hâzır-cevâb keşf [u] kerâmet sâhibi ulu sultân idi. Timur ile hem-meclis olup Timur şeref-i sohbetlerinden hazz edüp hâtır-ı şerîfleriyçün bu Akşehir'i mu'âf edüp nehb [u] gâret etmemişdir.

Cemî'i elsine-i nâsda ve gayrı lisân-ı inâsda Nasreddîn Hâce : Nasîhatlerin ve letâyifâtların darb-ı mesel edüp isti'mâl ederler. Cümleden biri; bir gün Timur, Hâce ile hammâma girüp birer fûta ile gusl ederlerken esnâ-yı kelâmda Timur eydür: "Hâce! şimdi bencileyin cihângîr padişâh-ı zî-şânuma satılmak iktizâ etse, beni niçeye alırdun? der. "Kırk akçeye ancak alırdum" der. Timur eydür: "Be hey hâce! Benüm fûtam kırk akçe eder" der. Hâce eydür: "Ya, ben de kırk akçeye fûtayı alırım, yoks sen bir Moğolî tâ'ifesinden bir mecrûh topal herîfsin, hulle mankırıyla bir mankır etmezsin" dedikde, hâzır-cevâb olduğundan Timur-ı bî-nûr hazz edüp vâfir ihsânlar eder.

Bunun emsâli nice yüz bin şütür-gürbe letâyifleri vardır kim dillerde dâsitandır. Yıldırım Hân fevtinden sonra Çelebi Sultân Mehemmed asrında merhûm olup bu Akşehir hâricinde bir kubbe ve türbesi ma'lûm mahalde medfûndur. Ve cânib-i erbaası parmaklık ihâta etmişdir.

Sergüzeşt-i hakîr: Nısfu'l-leylde nefîr-i rıhletler çalınıp cümle ağırlıklar gidüp hakîr dahi huddâmların gönderüp bir gulâmımla şehirden taşra nısfu'l-leylde çıkıp hâtıra hutûr etdi kim "Her kim Hoca Nasreddîn'i ziyâret ederse letâyifâtından ba'zı şeyleri hâtıra gelüp elbette güler" deyü hâtıra gelüp "Âyâ gerçek mi?" deyü şâhrâhın sol tarafında mezâristâna sapup doğru kabr-i şerîfine atıla vardıkda bir kerre "Es-selâmü aleyküm yâ ehle'l-kubûr!" deyince hemen kabr-i Nasreddîn türbesi içinden "Ve aleykümü's-selâm ey cân-ı hümâm!" deyince altımdan atım "foh" deyü ürküp iki ayak üzre kalkup fırlayarak mezâristân içinde pertâb edüp güç ile zabt ederken anın bir ayağı bir kabre girüp hakîr az kalıp kabir azâbı çeke yazdım. Hemân yine türbe-i Hoca'dan "Ağa sadakanızı verin de güle güle gidin, beri gelin beri" deyü haykırdı. Meğer türbedâr imiş. "Bre herîf ben ehl-i kubûra selâm verdim. Sen ehl-i dübür iken niçün selâm aldın" deyü birkaç akçe sadaka verüp "Var yarıcun Allah ola!" deyü du'â deyüp hakîkatü'l-hâl bu ahvâle güle güle,

{**el-Mevlâ Husrevzâde Mustafâ Efendi** Bursa'da Zeyneddîn Hâfî cebbânesinde te'lîf olunan *Dürer [u] Gurer* mü'ellifi Molla Husrev'in sıbt-ı reşîdindendir. Diyâr-ı Rûm'da şehr-i mu'azzam olan kal'a-i Üsküp kurbunda İpek şehrinde ibrişim şâl-ı harîr-i âlü'l-âl gibi anda vücûda gelmişdir. Bu Akşehir'de Nasreddîn Hoca cebbânesinde âsûdedir. Zât-ı pâki dünyâdan âhirete arı gitdi}.(–) saatde,

Evsâf-ı kasaba-i Ilgın

Zamân-ı kadîmde şehr-i azîm imiş. Celâlî ve Cemâlî zulmünden harâb olup cümle bir mikdârı ma‘mûr [u] âbâdân *[9b]* şehirdir. Elsine-i nâsda ba‘zılar Ilkın derler, niçeler Ilğın derler, ammâ ılıcası olmağıla sebeb-i tesmiyyesi Ilığın'dır. Zîrâ Etrâk kavmi ılıcalara ılığın, ya‘nî kudretden ılı ve ıssı su demekdir. Karamân eyâletinde Akşehir nâhiyelerinde başka yüz elli akçe şerif kazâdır ve cümle (–) aded nâhiye kurâları vardır. Askerî tâ'ifesi çok olmağıla sipâh kethüdâyeri ve yeniçeri serdârı (–) tarafından (–) hâkimi vardır. şehri bir vâsi‘ sahrâda bâğlı ve bâğçeli (–) aded (–) örtülü hâne-i tahtânî ve fevkânîlerdir ve cümle (–) aded mahalle ve cümle (–) aded mihrâbdır. Evvelâ,

…………….(3 satır boş) …………….

Bunlardan mâ‘adâ mesâcidlerdir. (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–).

Ve Kârbânsarây-ı Mustafâ Paşa.

…………….(6 satır boş) …………….

Evsâf-ı germâb: şehr-i Ilgın'ın hârici garbında ve bayır dibinde bir uyûn-ı hârradır. Sultân Alâ'eddîn nikrîs marazına mübtelâ olup bu hummâda ifâkat bulduğu içün bu uyûn-ı hârra üzre müfîd ü muhtasar bir kubbe ve câmekân ve bir havz-ı azîm binâ edüp iki yerden mermer esed başı eşkâlinden âb-ı germâb havza cereyân eder. Gâyet mu‘tedilü‘s-suhûndur. Ba‘zı kimesneler gözeler içre sovudup nûş ederler. Gâyet azb u şîrîndir. Cüzzâm ve felç ve barasa ve hafakâna ve zâtü‘l-cenbe, bi-emr-i Hudâ gâyet nâfi‘dir. (–) (–) (–) (–) (–)

Evsâf-ı Buhayre-i Ilgın

…………….(2.5 satır boş) …………….

Evsâf-ı ziyâretgâh-ı kibâr-ı evliyâ-yı Ilgın

Evvelâ yâr-ı gâr-ı cân-beraberimiz olan *merhûm ve mağfûrun leh* **Fehîm Çelebi** sene (–) târîhinde Eyyûb Paşa ile Mısr'a gidüp Mezâkî Süleymân Efendi Fehîm Çelebi'yi paşaya gamz ede ede gözden düşüp nazardan dûr [u] mehcûr olunca dâğ-ı derûnundan me‘zûn olup Rûm'a gelirken bu Ilgın'da merhûm olup derûn-ı şehirde (–) câmi‘i mihrâbı önünde medfûndur. *Rahmetullahi aleyh*.

On yedisine bâliğ oldukda dîvânın hurûf-ı teheccî üzre tamâm edüp hâlâ şu‘arâ mâbeyninde dîvânı humûss-ı Nahşivânî‘dir. Gûyâ zamânın Örfî‘si ve Sâ‘ib'idir. Figâniyye'sine ve *Na‘t-ı şerîf*'ine zamânımız şu‘arâları nazîre edememişlerdir ve letâ'ife müte‘allık on lisân üzre on iki bend bir hicv-gûne bir bahr-i tavîl etmişdir. Ol dahi makdûr-ı beşer değil bir lehçe-i garîbdir. Gerçi lisânında sehel dığdığı lehçesi gibi bir lüknet var idi ammâ bunda olan cevlân-ı tab‘ u tîz-fikr zamânımızın şu‘arâlarında yok idi. Husûsan babası Mısır fellâhlarından Parmakkapu'da kürk yapup Beddâvî şerbetçisinde tenâvül olunan kâhk-i ebyâz ve gurâbiyye anın pederi kârıydı. Fakîr Fehîm yiğirmi bir sene mu‘ammer olup nâ-murâd dâr-ı *[10a]* gurbetde dâr-ı izzete revâne olup huzûr-ı Râbbi'l-izzetde na‘t-ı Resûl-i mübîni kırâ‘at etmeğe azm-ı cân etdi. *Rahmetullahi [aleyh]*.

…………….(2 satır boş) …………….

Bu Ilgın şehri a‘yânlarından Melek Ahmed Paşa efendimizin ağalarından Kefeli İbrâhîm

Ağa ile ve Ramazân Ağa ile ve yine Melekli Kadızâde İbrâhîm Çelebi ile ve niçe ehibbâ ve dostânlar ile vedâlaşup yine cânib-i kıbleye 5 sâ'atde,

Evsâf-ı menzil-i kasaba-i Lâdik

Bu şehre Konya Lâdik'i derler. Biri dahi Amasiyye Lâdik'idir kim bâlâda Erzurûm seyâhatinde evsâfı mestûr {biri dahi Van eyâletinde Gürlâdik sancağıdır} ammâ bu Konya Lâdik'i Karamân eyâletinde yüz elli akçe kazâdır. Kâhîce Konya mollasına ber-vech-i arpalık zamîme olur. (–) Aded nâhiye kurâları vardır. Kethüdâyeri ve serdârı Konya'dadır. (–) (–) (–) (–) (–) Hükûmetidir.

…………….(2.5 satır boş) …………….

Evsâf-ı vilâyet-i Yunaniyân, ya'nî eyâlet-i Karamân, kal'a-i Konya dârü'l-mülk-i kadîm şehr-i îmân, ya'nî dârü's-saltanati'l-aliyye-i Âl-i Selçukıyân, ya'nî es-Sultân Alâ'eddîn-i Keyâniyân

Bu şehr-i kadîmin ibtidâ bânisi Yunaniyân'dan *Târîh-i Yanvan* sâhibi kavli üzre Hazret-i Yahyâ *salavâtullahi aleyhi ve selâmihi* asrında kayâsıralardan Rişân veled-i Aleksandıran veled-i Harkilan bînâsıdır. Hazret-i Ömer Medîne'den balçıklı eliyle Kayserin gözün çıkarırım" deyü Rûm'a doğru dest-dırâzlık edince bi-emrillâhi Te'âlâ Konya'da ol ân bir çamurlu dest-i şerîf gelüp kayser taht-nişîn iken gözü çıkar. Ba'de zamân Hazret-i Ömer'den kayser elçisi gelüp kayserin gözün çıkmış görünce kral ahvâl-i pür-melâlin elçiye nakl edüp "Elçiyi bilüren kim Hazret-i Ömer'in ol gün çamurlu eliyle işâret edüp kralın gözü çıkdığıdır". Hemân elçi bir takrîb ile kat'-ı menâzil ederek Hazret-i Ömer'i Kuds-i şerîf gazâsında bulup huzûr-ı Ömer'de Kayser elçisi imân ile müşrref olup Hazret-i Ömer ismine Hüseyin deyüp iki kerre varup geldiğiyçün Hüseyn-i zü'l-cenâheyn deyü künye buyururlar. Hazret-i Ömer Kuds'ü ve Kamâme'yi feth edüp diyâr-ı Mısır'a serdâlığıla Amr ibnü'l-Âs'ı gönderüp feth etdükde beri tarafda kör kayser havfinden Konya'yı müceddeden binâ edüp bânî-i sânî kör Kayser-i Rûm olur. Ammâ seyyâhân-ı berr [u] bihâr ve cihân-bân-ı devr-i rûzgâr ve müverrihân-ı Rûm ve nükte-perdâzân-ı zevi'l-mefhûm ki ferden ferdâ *ve "Mâ minnâ illâ lehu makâmun ma'lûm"* nass-ı şerîfi mûcebince rûy-ı arzda ibtidâ menzil-geh edinen Ebü'l-beşer Hazret-i Âdem Safiyy *aleyhi's-selâmdır.* Evlâd-ı evlâdları münteşir olup edîm-i arz benî Âdem ile müzeyyen oldu, ammâ esnâf-ı ümem içün ihtilâfât-ı vefret tahrîr etmişlerdir, ammâ sükkân-ı Rûm ve ecnâs-ı mütenevvi'a-i ân-ı merzbûm bi-takdîr-i Hayyu'l-Kayyûm fermânıyla ibtidâ bu Yunaniyân Konya'ya ve diyâr-ı Rûm ki Sivas'dır, bu diyârlara ibtidâ ümmet-i Muhammed'den gelüp sâkin olan Âl-i Selçukıyân'dan sene 476 târîhinde Sultân Alâ'eddîn-i Keyâniyân'dır. Anlara kavm-i Rûm derler. Ays b. İshâk evlâdlarından olup Yâfes'e, andan Hazret-i Nûh aleyhi's-selâma müntehî olur bir kavm-i şecî' ü dilîr ü pâk-i'tikâd erler idi kim evvel İslâm ile Rûm'a kadem basan bu Selçukiyân'dan sene 476 târîhinde ümerâ-yı Dânişmendiyye ki anlara Âl-i Dânişmendiyân derler. Bu Selçukıyân anlar ile Mâverâü'n-nehr'de Mâhân diyârında yek-dil [ü] yek-cihet olup Âzerbaycân memleketlerinden kılıç urarak ol diyârı feth edüp ammîzâdeleri Çoban-bây'ı Revân ve Gence ve Tiflis ve Araz câniblerine hâkim nasb edüp Çoban-bây (–) olup evlâd-ı evlâdları çok olup Âl-i Selçukıyân oldular ammâ İrân-zemîn'de Sultân Ebû Sa'îd cihângîr pâdişâh-ı zîşân zî-kudret olmağıla bu Çoban-bây hilâfet sevdâsında olmayıp Sultân Ebû

Sa‘îd’in vezîri nâmıyla Gürcîstân ve Ahıska ve Kars’a ve nehr-i Araz’ın kıblesi tarafından Avnik kal‘ası ve şuşek kal‘ası ve Ziyâ’eddîn kal‘ası ve Mekü kal‘ası ve Bâyezîd kal‘ası ve Malazcird kal‘ası, Van kal‘ası ve niçe yüz kal‘alara *[10b]* hâkim olup Âl-i Çobaniyân deyü nâm verdi. Niçe bin hayrât [u] hasenâtları vardır. Hattâ Pasin sahrâsında nehr-i Araz üzre Çoban köprüsü bu mezkûr Çoban-bây’ındır. Mekke-i Mükerreme’de zamîme-i Harem-i şerîf ve mahfil-i münîf niçe şeyler dahi âsâr-ı hayrât-ı mütekâsiresi vardır.

Ba‘dehû Bağdâd nâm bir Gürciyyü‘l-asl mehpâre duhter-i ahteri bu Çoban-bây oğluna vermişdi. Sultân Ebû Sa‘îd Çoban-bây’dan Bağdâd Hâtûn’u isteyüp vermedüğünden Sultân Ebû Sa‘îd Çoban-bây üzre asker çeküp mukâvemete kâdir olmayup firâr edüp oğlunu yerine hâkim nasb edüp Sultân Ebû Sa‘îd Çoban-bây oğlun katl edüp taleb etdüğü Bağdâd Hâtûn’u alup menkûhası oldu. Ol zamânda Moğol pâdişâhlarının hükmü ol idi kim murâd edindiği duhteri ve hâtûnu cebren ve kahren alırdı. Bu kerre Çoban-bây firâr etdüğü yerde Âl-i Dânişmendiyye’den ve Âl-i Selçukıyân’dan hayli leşker cem‘ edüp Sultân Ebû Sa‘îd üzre gelüp ceng-i azîm edüp Pasin sahrâsında Çoban-bây münhezim olup ol cengde şehîd olup devletin Sultân Ebû Sa‘îd Akçakoyunlu’ya verdi kim yine Çoban-bây’ın ve Âl-i Selçukıyân-ı Alâ‘eddîn’in ve Âl-i Dânişmendiyye’den Melik Gâzî hazretlerinin Akçakoyunlu Hasan Alp ammîzâdeleri idi. Bu Akçakoyunlu dahi zevi’l-iktidâr şâh olup Sultân Ebû Sa‘îd Tebrîz’de maktûl olduğuna târîhdir:

Güftevani elhak çi gûne küşte ne-küştî ki küşte bûd

Târîh-i fevti

Maktel-i Sultân Ebû Sa‘îd Sene 873.

Bu mahalde Moğol hânlarından Ebû Sa‘îd Hân’ın ve Âl-i Selçukıyân’ın devletleri inkırâz bulup devlet Âl-i Akçakoyunlu’da karâr edüp Ahlat şehrini dârü‘l-mülk edindiler. Bunlar dahi Mâverâu’n-nehr’den Âl-i Selçukıyân ve Âl-i Dânişmendiyân ile gelüp ammîzâdelerdir ve Âl-i Osmâniyân bunlardandır. Ammâ mukaddemâ Âl-i Selçukıyân ile Mâhân’dan hurûc eden Âl-i Çoban-bây’ın bir oğlu {Sultân Çobân Kurdumân} hurûc edüp Akçakoyunlu ile ceng-i azîm edüp pederi memleketine mâlik olup niçe zamân mutasarrıf oldu. Âhir terk-i dünyâ edüp pederinin na‘şını şehr-i şureger’den çıkarıp Mekke-i Mükerreme’ye götürüp andan Medîne-i Münevvere’de Hazret-i Abbâs cenbinde defn edüp kendüsü mukaddemâ mutasarrıf olduğu Erzincân şehrine gelüp yine hilâfet sevdâsında olup asker cem‘ etmeğiçün Zağpa Deresi nâm mahalde mutalsam olan defîneye kenz-küşâlık edem derken derûn-ı gencîden bir âteş zâhir olup cümle tevâbi‘iyle Melik Çobân Kurdumân helâk olup niçesi ol âteşde hâkister Melik Çobân’ın na‘şını Erzincân kurbunda Baru köyünde Behlûl-i Semerkandî hazretleri cenbinde medfûn olduğu bâlâda mestûr, Âl-i Çobâniyân da bunda inkırâz buldu. Ammâ ezîn-cânib yine sadede rücû‘ edelim.

Âl-i Çobaniyân ve Âl-i Dânişmendiyân ve Âl-i Selçuk kâfiristânı kıra geçire gelüp diyâr-ı Rûm ki Sivas’dır, anı feth edüp Âl-i Dânişmendiyân Amasiyye’den öte geçmeyüp dârü‘l-mülk Amasiyye’[y]i edüp Nîkhisâr şehrini ibtidâ Dânîşmendiyye’den Sultân Melik Gâzî yaylak edinüp anda sâkin olup niçe yüz fütûhâtlar edüp âhir Nîkhisâr’da merhûm olup Nîkhisâr kal‘ası dâhilinde Sultân Melik Gâzî merhûmdur. Anın akrabâlarından olan Âl-i Selçukıyân’dan Alâ’eddîn Hân vilâyet-i Yunan’ı Âl-i Dânişmendiyye i‘ânetiyle feth-i fütûhâtlar edüp sene 408 târîhinde Sultân Alâ’eddîn Konya’[y]ı feth edüp vilâyet-i

Yunan’a müstakil pâdişâh olup sikke ve hutbe sâhibi mâlik-i vilâyet-i Yunaniyân Karamân-ı Kayser-zemîn oldu.

Ba‘dehû yine Mâverâu’n-nehr’de Mâhân şehrinde Âl-i Selçuk akrabâlarından Ertuğrul nâm bir şecî‘ diyâr-ı Rûm’da Alâ’eddîn Hân’ın müstakil pâdişâh olduğun istimâ‘ edüp mezkûr Ertuğrul yedi yüz neferle doğrulup Alâ’eddîn Hân’a gelüp Ertuğrul Alâ’eddîn’in boybeyi olup Ertuğrul i‘ânetiyle diyâr-ı küffârı nehb ü gâret ederek Malâtiyye ve Kayseriyye ve Niğde ve Alâ‘iyye ve Antakıyye ve niçe yüz şehirleri feth edüp Ertuğrul tâ Üsküdar‘a varınca nehb ü gâret edüp Üsküdar’dan baş dîl alup mâl-ı ganâyimle Sultân Alâ’eddîn’e gelirdi. Küffâr-ı dûzeh-karâr Bursa kralı Aleksandra nâm dâll-ı bed-fi‘âl deryâ-misâl asker cem‘ edüp Konya üzre gelüp ceng-i azîm edüp kral-ı dâll *[11a]* münhezimen hâ’ib ü hâsir gitdikde Sultân Alâ’eddîn kal‘a-i Konya’yı tekrâr istihkâm üzre binâ edüp bânî-i sâlis olmuşdur.

{Der-sitâyiş-i eşkâl-i kal‘a-i Konya}

Ba‘dehû sene 569 tis‘a ve sittîn ve hamse mi’e târîhinde seng-trâş ile Sultân Mu‘izzeddîn Kılıç Arslan b. Mes‘ûd inşâ edüp metânet verüp bânî-i râbi‘ olmuşdur ve bir eyvân-ı dîvânhâne-i sultânî etmişdir kim ol asrda eyvân-ı kisrâdan nişân verirdi. Zelzeleden münhedim olup ba‘dehû sene (–) târîhinde Keykubâd-ı Selçukî ta‘mîr ü termîm edüp bir handak-ı azîm inşâ edüp umkı on bir zirâ‘dır ve arzı elli zirâ‘dır ve kaddi surî otuz zirâ‘-ı melik-i âlîdir ve taşra katındaki hisâr-ı üstüvârı dîvârı dâ’iren-mâdâr on bir bin germe adımdır ve cümle (–) aded bürûclardır ve cümle (–) aded dendân-ı bedenlerdir ve cümle (–) aded kal‘a kapularıdır. Cânib-i (–) nâzır Atbâzârı kapusu üzre zencirler üzre asılmış bir kuru at kafasına gem urup ibret-nümâ olmağıçün komuşlardır. Zîrâ bu memleket fârisü‘l-hayl sipâh diyârıdır. Anlara nasîhat olsun içün “Avrete ata i‘timâd etmeyüp, at kuru kafa olursa da başından gem eksik olmayup licâm-ı zimâmın elde zabt edesin” demekdir ve cânib-i (–) mükesser.

…………….(1.5 satır boş) …………….

Zamân-ı Selçuk’da on iki derveze idi. Âl-i Osmân’da dördü kalup gayrileri sedd etdiler. Ammâ iç kal‘asının cirmi ma‘lûmum değildir ve cümle çâr-kûşe seng-i ebyaz ile gûnâ-gûn tasarruf-ı hendese-i mi‘mârî ile fürûşlu ve zîhli ve mukarnaslı ve gûyâ Alâ’iyye kulleli üstâdâne binâ olunmuş şekl-i murabba‘ bir kal‘a-i musanna‘dır. {Bu kal‘a-i Konya Sultân Alâ’eddîn Keykubâd b. Gıyâseddîn müceddeden binâ etdükden sonra şâhin âşiyânından süzülür gibi cânib-i erba‘asında olan düşman diyârlarına süzülüp şikârlar alup niçe yüz feth-i fütûhlar etdi. Âhir Erzurûm kurbunda niçe havâricîler zuhûr edüp diyâr-ı İslâm’ı nehb [u] gâret etdiklerinde anların üzerine sefere gidüp intikâm almak sadedinde iken Erzurûm kurbunda Kubâdiyye nâm bir mahalde oğlu Gıyâseddîn devlet-i dünyâ içün pederi Alâ’eddîn’e zehir verüp sene 600 târîhinde merhûm olup cümle müddet-i hilâfeti 26 sene olmuşdur. Ba‘dehû askeri kâtil oğlunu katl edüp oğluyla pederi na‘şını Konya’ya getürüp defn etdiler. Âl-i Selçukıyân-ı Rûm’un âhiri bu Alâ’eddîn’dir. Cümle on dört nefer Selçukiyân’dır}. Sene 600 târîhinde Sultân Alâ’eddîn inkırâz-ı nesl bulup cümle a‘yân [u] eşrâf [u] ulemâ ü sulehâ izniyle Ertuğrul Beğ doğrulup geldüğiyçün anı diyâr-ı Yunan’a beğ ta‘yîn etdiler ammâ müstakil pâdişâh olup sikke ve hutbe sâhibi olmadan Söğüdcük nâm kal‘a cenginde şehîd olup yerine oğlu müstakil pâdişâh olup Osmân

Beğ derlerdi. Hurûcuna târîh “Evvelâ Osmân” [3] lafzı vâkı‘ olmuşdur. Âl-i Osmâniyân’ın ibtidâ neşv [u] nemâsı bu şehirden zuhûr etmişdir ve Sultânu’l-ulemâ hazretlerinin du‘â-i hayrı berekâtıyla behremend-i berhordâr olup ınkırâzu’d-devrân devletleri müebbed ola deyü yetmiş aded kibâr-ı evliyâullah Horâsân’da Yesu şehrinde Türk-i Türkân Hoca Ahmed-i Yesevî hazretleri huzûrunda hayr du‘â ve senâlar edüp yedi yüz fukarâsıyla Hacı Bektâş-ı Velî‘yi Devlet-i Âl-i Osmân’a mu‘în ü zahîr ola deyü gönderüp Osmân Beğ merhûm olup Orhân Gâzî ile Hacı Bektâş-ı Velî Bursa fethinde bulunup Bursa’nın fethine ve Osmâncığun mevtine târîh “feth-i Bursa” [4] lafzı vâkı‘ olmuşdur. Zîrâ Osmân Hân deryâ-misâl asker ile Bursa’[y]ı muhâsara edüp nikrîz zahmetine mübtelâ olup gitdikçe illeti müştedd olduğunda ciğer-kûşesi Orhân şehzâdeyi serdâr-ı mu‘azzam edüp Orhân Bursa’yı feth edüp ılgâr ile müjdesin pederine götürmeye gitdükde Bursa feth olduğu mahal Osmân Gâzî rûh teslîm edüp Orhân müstakil pâdişâh olup Hacı Bektâş-ı Velî Orhân hilâfetinde yeniçeri tâ’ifesin peydâ edüp “Âl-i Osmân oğulları üzerine nâzır olalar!” deyü du‘â-yi hayr [u] senâ etdiklerinden ilâ hâze’l-ân Âl-i Osmân’ın her işi yeniçeri tâ’ifesiyle âsân olur. Ba‘dehû sene (–) târîhinde Gâzî Hudâvendigâr Rûmeli’nde Priştine şehri ile Vuçütirin kal‘ası sahrâsı ki Kosova nâmıyla mevsûf sahrâda Miloş Koblaki nâm kral-ı dâllin üç kerre yüz bin askerin dendân-ı tîğdan geçirüp mansûr u muzaffer olmuşken Gâzî Hudâvendigâr ya‘nî Koca Murâd Hân-ı Evvel lâşe-i küffârları seyr [u] temâşâ ederken iki kellesiz küffâr ayağ üzre durduğun görüp “Sübhânallah! Bu ne sırdır?” dedikde Baba Ni‘metullah eydür kim “Her bir küffâr yüz bin küffârın katl olduğuna nişândır kim iki küffâr başsız ayak üzre dururlar” derken hemân lâşe-i küffârların içinden cebe ve cevşene müstağrak olmuş küffar dal-bıçak olup Gâzî Murâd Hân’ı ol mahal şehîd edüp Miloş Koblaki kâfiri dahi pâre pâre ederler. Bir rivâyetde Miloş-i la‘în tebdîl-i câme elçilik bahânesiyle gelüp dest-bûs ederken Murâd Hân’ı şehîd eder. Anınçün Devlet-i Âl-i Osmân’da her kankı elçi olursa pâdişâh yanına getirmeyüp iki yanından kapucular kethüdâsı ve çavuşbaşı dutup *[11b]* taht-ı pâdişâhîden bir uzun hil‘at yeni uzanmışdır anı öper. Hâlâ âyîn-i Osmânî budur. Anda Murâd Gâzî‘nin kalbini ve derûnunda olanları Kosova sahrâsında defn edüp hâlâ üzerinde bir kubbe-i âlî binâ olunmuşdur. Sene 1071 târîhinde Melek Ahmed Paşa efendimiz Bosna’dan ma‘zûlen Rûmeli eyâletine mutasarrıf olup gelirken bu kubbe-i Murâd Hân’a gelüp harâb binâsın ta‘mîr ü termîm edüp cânib-i erba‘asına havlı dîvârı gibi bir metîn dîvâr çeküp içini bâğ-ı İrem edüp kubbe-i kadîmi beyâz [beyz-i] münevver edüp eczâ-hânlar ve türbedârlar ta‘yîn eyledi. Ezîn-cânib ol asrda cesedini, Murâd Hân-ı sa‘îd-i şehîdin, Bursa’ya getürüp Eski Kaplıca nâm mahalde câmi‘-i kebîri cenbinde defn etdiler. Hâlâ ziyâretgâh-ı hâs [u] âmdır. Ol asrda Konya ümerâlarından Karamânoğulları Gâzî Hudâvendigâr’ın Kosova’da şehîd oldukların istimâ‘ edüp cümle kavm-i Yunaniyân isyân [u] tuğyân edüp Konya’da Karamânoğlu hâkim oldu. Ba‘dehû sene 792 târîhinde Yıldırım Bâyezîd Hân deryâ-misâl asker ile yıldırım gibi yetişüp Konya kal‘asın yıldırım urur gibi urup kal‘aya emân u zamân vermeyüp feth edüp müstakıllen henüz dârü‘l-mülk-i Selçukıyân olan dâr-ı emân-ı bilâd-ı Karamân-ı Konya’ya mâlik oldu. Kânûn-ı Süleymân Hân tahrîri üzre hâlâ başka eyâlet-i Karamân-ı dâr-ı îmândır kim hâlâ paşa tahtıdır. Taraf-ı pâdişâhîden paşasının hâss-ı hümâyûnu altı yüz altmış bin yetmiş bir akçedir. İki bin asker ile bu eyâleti zabt edüp elli bin guruş tahsîl edüp sefer eşer. Bu eyâlet-i Karamân’da hazîne defterdârı ve defter kethüdâsı ve defter emîni ve çavuşlar kethüdâsı ve çavuşlar emîni vardır. Ve eyâletinde

yedi sancakdır. Evvelâ Konya şehri paşa tahtı sancağıdır. Andan livâ-yı Kayseriyye ve livâ-yı Niğde ve livâ-yı Beğşehri ve livâ-yı Kırşehri ve livâ-yı Akşehri ve livâ-yı Aksarây cümle bu livâlardır. Ve eyâlet-i Karamân'da kılıc-ı ze'âmet 68 ve kılıc timar 2111 ve hâss-ı defterdâr-ı hazîne-i Karamân 65.000 ve hâss-ı kethüdâ-yı defter-i Karamân 65.000 ve hâss-ı defterdâr-ı timar-ı Karamân 65.000. Alaybeğisi ve çeribaşısı ve yüzbaşıları vardır.

Eyâlet-i Karamân'da olan timar ve ze'âmet sâhibleri hîn-i seferde kânûn üzre cebelüleri ile ve paşası askeriyle cümle on iki bin güzîde kılıç asker olur. Gazâda bir erbâb-ı timar nâ-mevcûd bulunsa alaybeğisinin arzıyla sâhib-i timarın arzın bozup timarın âhare tevcîh ederler, kânûndur. Ve mahmiyye-i Konya beş yüz akçe Mevleviyyetdir. Kazâ-yı hükûmetinde cümle (–) aded nâhiye-i âbâdânlardır. Evvelâ nâhiye-i

…………….(2 satır boş) …………….

Bu nâhiyelerden mollasına senevî ber-vech-i adâlet yigirmi kîse hâsıl olur. Bu şehrin mezheb-i İmâm-ı Â'zam şeyhülislâmı vardır amma şâfi'î ve Hanbelî ve Mâlikî müftîleri yokdur ve hasîbü'n-neseb nakîbü'l-eşrâfı ve a'yân [u] eşrâfı ve ulemâ ü sulehâsı ve ağniyâ ve Mevlevî fukarâsı gâyet çokdur ve askerî tâ'ifesi vefret üzre olmağıla sipâh kethüdâyeri ve yeniçeri serdârı yerine mu'azzam yeniçeri çavuşu ve muhtesib ağası ve üç yerde şehir nâ'ibi ve şehir subaşısı ve bâcdârı ve kal'a dizdârı ve (–) aded kal'a neferâtları ve kırk pâre sağîr ü kebîr topları ve müstevfâ cebehâneleri vardır. Cihet-i câmi'î ma'mûr bir şehr-i âbâdândır. (–) (–)

Evsâf-ı imârethâ-yı Konya : Bu şehr-i mu'azzam cebel-i Merâm'ın cânib-i şarkîsinde bir düz sahrâda vâkı' olup kûh-ı İrem-i Merâm bu şehrin cânib-i garbîsinde (–) sâ'at mesâfe-i ba'îdedir. Bu şehrin enderûn [u] bîrûnunda cümle sağîr ü kebîr (–) ile mestûr hâne-i zîbâlardır. (–) (–) (–) .

Esmâ-ı aded-i mahallât-ı Konya :

…………….(4 satır boş) …………….***[12a]***

Evsâf-ı câmi'hâ-yı Konya-i dâr-ı îmân : Cümle (–) câmi'-i kadîmlerdir. Evvelâ iç kal'ada kâr-ı kadîm **Sultân Alâ'eddîn-i Evvel câmi'i**

…………….(1.5 satır boş) …………….

Diller ile ta'bîr ve kalemlerle tahrîr olunmaz bir câmi'i musanna'dır. Lâkin iç kal'ada olmağıla cemâ'atdan garîbdir ve bu iç kal'a bir mürtefi' yerde vâkı' olup mükellef ve mükemmel cebehânesi ve topları vardır. Bu kal'anın maşrık ve şimâl cânibleri sahrâ ve bir buhayrecikdir. Cümle Konya'nın cereyân eden uyûn-ı câriyeleri ol buhayreye munsab olur.

Andan **câmi'-i Sultân Süleymân Hân** iki minâresi ve birer tabakalı ve vâsi' haremli kıbâbları rasâs-ı hâs ile mestûr câmi'-i pür-nûr-ı ma'mûrdur.

…………….(29 satır boş) …………….***[12b]***

Der-vasf-ı sitâyiş-i mesâcid-i Karamân : Cümle (–) aded mahallât mesâcidleridir. Evvelâ,

…………….(2 satır boş) …………….

Ta‘rîf-i medrese-i dârü‘l-ulûm-ı edyân: Cümle (–) aded dârü‘t-tedrîsdir. Evvelâ Medrese-i Na‘lıncı,

…………….(2 satır boş) …………….

Der-sitâyiş-i dârü‘l-kurrâ-i hazret-i Kur‘an: Cümle onbir aded dârü‘t-tecvîd-i Kur‘ân’dır. Evvela,

…………….(2 satır boş) …………….

Der-beyân-ı dârü‘l-hadîs-i server-i dürr-i cihân: Cümle üç yerde dârü‘l-hadîs-i Nebevî‘dir. Evvelâ,

…………….(2 satır boş) …………….

Der-medh-i mekteb-i dârü‘t-ta‘lîm-î sıbyân: Cümle yüz yetmiş yerde her sene kisvesi ve surre ve atiyyesi verilir mekteb-i tıflân-ı ebcedhândır. Evvelâ,

…………….(2 satır boş) …………….

Der-ıyân-ı tekyegâh-ı dervîşân: Cümle kırk aded tekye-i dervîşân-ı zîşândır. Cümleden **tekye-i Mevlâ[nâ]hâne-i Hazret-i Sultân Celâleddîn-i Rûmî**‘dir kim vasfında lisân kâsırdır. Anda kal‘a içinde **tekye-i Hazret-i şems-i Tebrîzî**. Bir kubbe-i âlîdir. Anda dahi âyîn-i Mevlânâ sürülür. Mahkeme kurbunda tekye-i kadîmdir. (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Der-ta‘rîf-i çeşme-sâr-ı âb-ı revân: Cümle (–) aded çeşme-i âb-ı zülâldir. Menba‘ları yine cebel-i Merâm’dır kim taksim-i kubbesinden gelir. Evvelâ çeşme-i,

…………….(1.5 satır boş) …………….

Der-beyân-ı sebîl-i cân-sitân: Cümle üç yüz aded sebîl-i şerâb-ı tahûrdur.

…………….(2.5 satır boş) …………….

Der-medh-i dârü‘l-it‘âm-ı pîr ü cüvân: Cümle on bir aded dârü‘z-ziyâfedir. Lâkin hâlâ ni‘meti mebzûl olan imâret-i Hazret-i Mevlânâ ve imâret-i Sultân Süleymân Hân ve imâret-i,

…………….(1.5 satır boş) …………….

Evsâf-ı aded-i hammâmât-ı gâsılân: Cümle (–) aded hammâmdır. Evvelâ Âsitâne hammâm kâr-ı kadîm ve âb [u] hevâsı hûb, zîbâ hammâm-ı rûşenâdır ve kal‘a içre Sunkur hammâmı.

…………….(1.5 satır boş) …………….

Der-beyân-ı hammâmât-ı a‘yân: A‘yân-ı vilâyetin nakli üzre üç yüz seksen sarây-ı âlî ve gayri a‘yân hânelerinin sarây hammâmları vardır.

…………….(2 satır boş) …………….

Der-vasf-ı mûristân-ı bîmâristân : (–) (–) (–) (–) (–) ***[13a]***

Der-vasf-ı sarâyhâ-yı vüzerâ vü a‘yân : Cümle üç yüz kırk aded bâğlı ve bâğçeli ve âb-ı

revânlı sarây-ı âlîlerdir. Cümleden Paşa Sarâyı.

…………….(1.5 satır boş) …………….

Der-beyân-ı mihmangâh u sarây-ı kârbân-ı revân :

…………….(2.5 satır boş) …………….

Manzara-i hân hâcegân [u] sevdâgerân : Cümle (–) aded hândır. Evvelâ Atbâzârı Kapusu hâricinde Fâtîh-i Bağdâd'ın Kösem vâlidesi hânı binâ-yı azîmdir.

…………….(1.5 satır boş) …………….

Der-medh-i hân-ı gurebâ-yı mücerredân : Cümle yigirmi aded hân-ı mücerredân-ı ehl-i ma'ârîfdir.

…………….(2 satır boş) …………….

Aded-i çârsû [vü] bâzâr-ı hüsn-i bezzâzîstân : Cümle bin dokuz yüz dekâkîn-i sûk-ı sultânîdir. Niçe yüz dükkânları serâpâ kârgîr bînâ-yı ma'mûrdur. Ammâ cümleden kârgîr binâ demir kapulu kanatlar ile mebnî rasâs-ı nîlgûn ile mestûr bezzâzistânında ankâ hâcegiyânlarda cemî'i dünyânın zî-kıymet metâ'ları mevcûddur. Sipâhbâzârı ve sarrâchâneleri ve tahtalkal'ası ma'mûr u müzeyyendir.

Evsâf-ı reng-i rûy-ı pîr [ü] cüvân : Âb [u] hevâsının letâfetinden cümle halkı tendürüst ve ten-perver ve buğday tenlü kaviyyü'l-bünye âdemleri olur ve ol kadar müsinn ü mu'ammer olurlar kim kuvvet-i kuvâları gitmiş ve hey'eti yitmiş ve ömrü yüz yetmişe yetmiş ve musâhabet [u] mülâ'abetden kalmış olurlar, ammâ ulemâsı ve zî-akl reşîd ü necîb akl-ı kâmil ricâlleri vardır.

Der-sitâyiş-i mahbûbe-i mahbûb-ı cihân zenâneleri gâyet hüsn-i cemâlde ve lûtf-i i'tidâlde olup kelimâtları mevzûn ve dişleri dürr-i meknûn ve giysû-yı mergûlelerin târ kıldıkda uşşâk-ı dil-fikârların akılları târ-mâr olur. Ve Konya'nın helvacı cüvânlarıyla Salmân-ı Pâk berber cüvânları marâlî ve gazâlî mükehhal gözlü ve şîrîn sözlü münevver yüzlü niçe âfitâb mahbûbânları olur.

Evsâf-ı kibâr [u] eşrâf [u] a'yân: Cümleden Hazret-i Mevlânâzâde Halîm Çelebi ve,

…………….(2 satır boş) …………….

Der-beyân-ı aded-i ulemâ-yı ebdân: Cümle yigirmi aded hukemâ-yı bilâd-ı Yunan'dır kim her biri gûyâ Eflatun-ı İlâhî ve Bukrat ve Sokrat [u] Calinus ve Restetalis ve Filkos ve Fisagores-i Tevhîdî ve Ebû Alî Sînâ misilli fassâd ve hâzık tabîb-i kâmil hukemâlardır. Cümleden (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Der-ayân-ı müstecâbü'd-da've meşîhân:

…………….(2.5 satır boş) …………….

Der-vasf-ı güzîde-i şâ'irân:

…………….(2.5 satır boş) …………….

Hem-sohbet olduğumuz yârân [u] ihvân:

…………….(2.5 satır boş) …………….*[13b]*

Evsâf-ı mazanne-i kirâme-i âşıkân:

…………….(2.5 satır boş) …………….

Vasf-ı kabâ-yı gûnâ-gûn-ı ehl-i büldân: Ekseriyyâ askerî tâ'ifeleri cümle semmûr kürk ve akmişe-i fâhire haftân libâs giyerler ve ulemâları muhteşemâne gûnâ-gûn sûflar ve bürucî zâ'î ve mellâyî bezler giyerler ve ehl-i örfü ve sâyîr erleri cümle muhibb-i Hazret-i Mevlânâ olduklarından ekser halkı cümle Mevlevî külâhları üzre destâr-ı Muhammedî sararlar (–)

Lehçe-i mahsûsa-i şehr-i ahâlî-i Karamân: Gerçi Etrâk diyârıdır ammâ musannif ü mü'ellif fasîhu'l-lisân ve bedî'u'l-beyân kimesneleri vardır, ammâ şehir Etrâkleri "Nidek şu mühmeli, helecesi, kelecisi tatlı tatlı sözlü değildir" derler. "Andan bürü ana riye vardım, o kişiyi onda yasanladım" deyü niçe gûne sözleri vardır, ammâ gâyet hakîkî garîb dost âdemlerdir.

Der-vasf-ı ibret-nümâ-yı imâristân:

…………….(2.5 satır boş) …………….

Der-sitâyiş-i bâd-ı nesîm-i bilâd-ı Yunan: Bu şehrin bad-ı sabâsı ve bâd-ı nesîmi ve hevâ-yı siyâbı gâyet meşhûr memdûh-ı âlemdir. Ba'zılar Ma'arretü'n-nu'mân ve Halebü'ş-şehbâ hevâsında latîfdir deyü Karamân elleriyle Germiyân elleri ve güzellerin medh ederler. Hakkâ ki vakt-i seherde âdem bâd-ı sabâdan hayât-ı cân bulur. Zirâ mevsim-i bahârı ve mevsim-i hazânı ber-karâr bir şehr-i İmâd-diyârdır.

şehrengîz-i zülâl-i âb-ı hayvân: Bu kal'a hâricinde bir mâ-i câriye taksîmi içün bir kubbe bînâ olunmuş. Ol kubbede üç yüz altmış altı lüle mâ-i zülâl ol kubbeden şehre taksîm olunup cemî'i câmi' ü mesâcid ve hammâm u hânlara ve cümle a'yân sarâylarına andan taksîm olup şehr-i Konya reyy olup cümle bâğları reyy eder. Tulû'ı cebel-i Merâm'dır. Ba'dehû Konya sahrâsında buhayre olur.

Der-ta'rîf-i câh-ı mâ: Cümle hânedân cümle iki bin yedi yüz câh-ı mâ-i hânedân ve bâğ [u] hadîka-i müşebbek bostândır kim her bir bi'r-i amîkı gûyâ Mısır'da bi'r-i Hâmân'dır. Cümlesi âb-ı hayâtdan nişân verir câh-ı mâlardır. Sâkîler ile keşân-ber-keşân çekilüp cemî'i gaytân ve sünbülistân u gülistân ve bûstânları reyy edüp yetmiş gûne nebâtât u sebzevât makûlesi hâsıl olur.

Der-tavsîf-i ekâlîm-i büldân: Beşinci iklîm-i hakîkî vasatında olup sayf [u] şitâsı i'tidâl üzredir. Lâkin on yedinci iklîm-i örfiyyededir, demişler. Yine ilm-i usturlab üzre arz-ı beledi (–) ve atval-i nehârı (–) (–) dakîkadır. (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Der-hakk-ı tâli'-i Konya-i Selçukıyân: Müverrihân [u] müneccimânın kavl-i sahîhleri üzre ilm-i usturlabda ve ilm-i rub'-ı dâ'ire ile irtifâ'-ı tâli'-i Konya'yı burc-ı zührede bulmuşlardır. Anınçün cemî'i halkı sâz u söz ve ney ü cenk ü rebâb ve semâ' ederler (–) (–) (–).

Der-vasf-ı hubûbât [u] mahsûlât: Yedi gûne dânedâr gendümü olup deve dişi ta'bir etdikleri buğday meğer şâm Havrânı'nda ola. Ammâ şa'îri gâyet yağlı arpa olduğundan

atlara çok vermeden ihtirâz lâzımdır. sâ'ir hubûbâtı ve nebâtât [u] giyâhâtı memdûhdur. Buk'aları hûb u mergûb ve mezra'aları vâfir ve berekâtı mütekâsir ganimet-i şehr-i âbâdân-ı bilâd-ı Yunan'dır.

Der-beyân-ı memdûhât-ı sanâyi'ât: Bu şehrin zergerleri ve külâhcıları ve hayyâtları ve Pâk Selmânî berberleri meşhûrdur. Ammâ tabbâğları ekâlîm-i seb'ada yokdur. Bu şehir Merâm'ında bir gûne çiçek hâsıl olur. Seylû ve nîlgûndur. Anın ile debbâğlar tab'-ı edîm edüp âsumânî renk ve gül-i şeftâlû ve sarı ve turuncî ve kırmızî sahtiyânı olur kim Arab u Acem'de ma'rûfdur.

Der-sitâyiş-i me'kûlât: Evvelâ beyâz ekmeği ve kâhîsi ve çöreği ve ballı böreği ve helvasının gûnâ-gûnundan zülbiyyesi ve pandısı ve pişmânîsi ve tahînesi meşhûrdur. Ammâ sabûnesü ile cânım beyâz halka-i çinisin? âşıklar tenâvül etdikde âdemin dimâğı şukka olur. Başka mahsûs helvacı çârşûsu vardır. "Konya'da Âdeme helvayı döğerek yedirirler" deyü meşhûrdur. ***[14a]***

Sitâyiş-i envâ'-ı müsmirrât Evvelâ bâğ-ı Merâm'ında Kamerü'd-devle nâm Kamereddîn derler iki gûne mışmış âlûsu olur kim şâm'ın Hamâvî kaysısından lezîz ü âbdâr ve hoş-hârdur ve yiğirmi elvân emrûdı ve kirazı ve dürbalisi ve üzüm sarısı ve bâdem kırması (–) (–) . Ammâ limon ve turuncu ve narı ve inciri ve zeytûnu ve hurmâsı olmaz.

Der-medh-i gûnâ-gûn-ı meşrûbât

…………….(2.5 satır boş) …………….

Der-beyân-ı

…………….(3 satır boş) …………….

Evsâf-ı mesîregâh [u] teferrücgâh-ı bâğ-ı İreme-zâtü'l-imâd-ı Merâm-ı hıyâbân

Evvelâ bu İreme-zât-ı Merâm'ı ve bu hâdîka-i revza-i Rıdvân-ı bâğ-ı cinân-misâli niçe bin sultân-ı şu'arâlar şehrengiz edüp ta'rîf u tavsîf etmişlerdir, ammâ Hudâ âlimdir deryâda katre ve güneşde zerre medh edememişlerdir. Munsıf olan cihânbân seyyâhân-ı büldânlar "Cihânda mislin görmedik" derler. Hakkâ ki bu hakîr de bu Konya temâşâsına gelince yigirmi sene seyâhatimiz olup böyle bir gaytân [u] hıyâbân görmedim. Budin serhaddinde Peçoy-ı sirem-mânend bâğ-ı İrem şehrinin kal'a ardında Barudhâne mesîregâhı ve Kırım cezîresinde Sudak bâğı ve İslâmbol'da Âl-i Osmân'ın yüz yetmiş bâğçe-i gülistânları ve Malâtiyye Aspozusu ve Tebrîz'de şâh-ı Cihân bâğı ve bu Konya Merâmı mesîregâhının yanında o temdîh olunan mesîregâhlar bir çemenzârçe değildir.

Netîce-i merâm Hazret-i Sultânu'l-ulemâ'nın ve Celâleddîn-i Rûmî hazretlerinin ve yetmiş yedi tabakât kümmelîn gavs-ı a'zamların nazarı ta'alluk etmiş bir nazargâh-ı evliyâdır. Cümle dokuz bin aded bâğ u bâğçedir. Garîbü'd-diyâr kimesne bu bâğ-ı Merâm'a girse gâ'ib olur ve gûnâ-gûn tuyûr-ı hoş-elhânın neğamât-ı sadâ-yı nevâhânlığından âdem hayât-ı cân bulur.

Husûsan bülbül-i gûyâ-yı hezârın hezârân neğamâtı hayât-ı câvidân verir. Ahâlî-i Konya ehl [u] iyâlleriyle sekiz ay bu bâğ-ı Merâm'da sâkin olup zevk [u] sefâ edüp felekden kâm alırlar. Niçe bin bâğ evleri ve külbe-i ahzânları ve cevâmi' ü mesâcid ü

musallâ ve hân u hammâmât ve çârsû [vü] bâzâr var kim Konya şehrine gelmeğe muhtâc değillerdir.

…………….(13 satır boş) …………….***[14b]***

Evsâf-ı külliyât-ı Konya-i dilsitân

Sebeb-i tesmiyesi,

…………….(7 satır boş) …………….

Ve bu şehr-i Konya'nın cânib-i şarkında Aksarây üç merhale yerdir ve kıblesinde Kâfiryat kal'asın geçüp Lârende kal'ası bir gereği konakdır ve cânib-i cenûbunda Adaliyye ve Alâ'iyye iskeleleri ikişer konakdır ve cânib-i garbında (–) (–) .

Mahmiyye-i Konya'nın enderûn [u] bîrûnunda âsûde olan kibâr-ı evliyâü'l-ârifîn ve asfiyâü'l-vâsılîn haccallahu ale'l-âlemîn *radıyallahu te'âlâ anhüm ecma'în ve kaddesenallahu sırrahu'l-mübîn* hazretlerinin merkad-i pür envârların ayân u beyân eder

Evvelâ müftî-i esrâr-ı ilâhî ve mücâhede-i envâr-ı nâ-mütenâhî, şem'-i dâniş, çerâğ-ı Âferîniş, imâm-ı sâhib-i sadr, hümâm-ı âlî-kadr, şem'-i âlem, çerâğ-ı hurrem, umde-i asfiyâ, zübde-i evliyâ, **eş-şeyh Hazret-i Sultânu'l-ulemâ:** İsm-i şerîfi Hazret-i Hasan Belhî el-Hatîb ibn Mahmûd ibn Mahmûd el-Hatîb ibn Mevdûd b. Sâbit b. Müseyyeb b. Mutahhar b. Hammâd b. Abdurrahmân b. Emîrü'l-mü'minîn Hazret-i Ebâbekirü's-Sıddîk *radıyallahu te'âlâ anhüm ecma'în* hazretlerine müntehîrdir. Kendüleri Belh'den Sultân Alâ'eddîn'e gelüp dîn-i mübîni âşikâre etmeğe diyâr-ı Rûm'a sene 505 târîhinde gelüp (–) sene mu'ammer olup sene 631 târîhinde merhûm olduğu {ahd-i Sultân Alâ'eddîn-i Selçukıyân-ı âharda idi.

Ba'dehû oğlu **Celâleddîn-i Rûmî** ki Hazret-i Monla Hünkâr'dır, ibn Hazret-i Sultânu'l-ulemâ'dır. Seccâde-nişîn-i halîfe-i fukarâ oldu} âstân-ı sa'âdetinde medfûndur ve bu sultânın sandûkasıyla beraber bir tâlibân-ı tarîk-i îkân u sârbân-ı rahîk-ı irfân, ya'kubu'l-vâsılîn, matlûbu't-tâlibîn, hurşîd-i sipihr-i imâmet, cemşîd-i şerîr-i kerâmet, menba'-ı uyûn-ı müşâhede, mecma'-ı fünûn-ı mücâhede, bahr-i vefâ, kân-ı şifâ, münferid-i asfiyâ, müctehid-i evliyâ **eş-şeyh Hazret-i Monla Hudâvendigâr Celâleddîn-i Rûmî,** ya'nî Hazret-i Mevlânâ Muhammed b. Sultânu'l-ulemâ Hasan-ı Belhî b. Mahmûd b. Mevdûd b. ilâ intihâ-i Hazret-i Ebâbekirü's-Sıddîk *radıyallahu te'âlâ anhüm ecma'în.*

Bu Hazret-i Mevlânâ'nın maskat-ı re'sleri diyâr-ı Belh'de mütevellid olup âlem-i sabâvetde kâmil ve mükemmel iken pederleriyle diyâr-ı Karamân'a cümle akrabâ vü ta'allukâtlarıyla gelmişlerdi. Vilâdet-i bâ-sa'âdetleri Belh'de sene erba'a ve sitte-mi'e Rebî'u'l-evvelinin yevm-i sâdisinde müştakk olmuşdur. Zamân-ı sa'âdetlerinde tarîk-i Nakşîbendiyye'de dört kerre yüz bin müslimîne pîşvâ olup kendüleri ulemâ-yı zâhirden iken şems-i Tebrîzî hazretlerinden cihâz-ı fakrı kabûl edüp ilm-i bâtını dahi anlardan tekmîl edüp tarîk-i Mevlevî'yi îcâd edüp dört kere yüz bin ibâdullahı dahi irşâd edüp ba'dehû sene 673 Sultân Rükneddîn Süleymân asrında mâh-ı Cemâzi'l-âhiresinde dâr-ı fenâdan dâr-ı bekâya rıhlet edüp pederleri ile yan yana sandukalar içre medfûnlardır. Bu hisâb üzre müddet-i ömr-i azîzleri altmış sekiz sene üç ay mu'ammer olmuşlardır. *Kuddise*

sırruhu.

Andan ziyâret-i gavvâs-ı deryâ-yı dîn, bahr-i dürr-i yakîn **eş-şeyh Çelebi Hüsâmeddîn** Hasan b. Muhammed b. Hasan ibn Alî Türkmân, Hazret-i Mevlânâ'nın nazar-kerdeleridir. *Mesnevî-i şerîf* te'lîfine bunlar sebeb olmuşlardır. Hazret-i Mevlânâ'dan sonra cümle fukarânın izniyle bunlar sâhib-i seccâde olmuşlardır. Sene 684 târîhinde Gıyâseddîn Mes'ûd-ı Selçukî asrında merhûm olup Hazret-i Mevlânâ cenbinde âsûdedirler.

Andan ziyâret-i sultân-ı dünya ve dîn, sîmurg-ı kâf-ı yakîn **eş-şeyh Hazret-i Veled Efendi** Bahâ'eddîn ibn Hazret-i Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî b. Hazret-i Sultânu'l-ulemâ. Hazret-i Monla Hünkâr'ın ferzend-i erşedi idi. Vilâdet-i sa'âdetleri Konya'da sene selâse ve ışrîn ve sitte-mi'e'de vâkı' olup Çelebi Hüsâmeddîn'den ***[15a]*** sonra halîfe olup bunların zamânında büyük vâlideleri ya'nî Hazret-i Mevlânâ'nın vâlide-i müşfikaları Konya şehrinin kıble cânibine bir menzil dırâz [u] ba'îd Lârende şehrinde sâkin idi. Bu Sultân Veled Efendi'nin vâkı'asına büyük vâlidesi girüp "Yetiş yâ veledî, hâlet-i nez'imdir. Beni defn eyle" deyü menâmında görüp ol ân Sultân Veled bîdâr olup tayy-ı mekân ile Lârende'de bulunup pederi vâlidesinin hâlet-i nez'inde yetişüp büyük vâlidesini binâ etdüğü Lârende Mevlevîhânesinde defn edüp yine tayy-ı mekân ile Konya'ya gelüp bu keşf [u] kerâmetini ifşâ etdiklerinde âhir sene isnâ ve aşere ve seb'a-mi'e târîhinde merhûm olup müddet-i ömr-i azîzleri seksen dokuz sene olup peder-i azîzi Hazret-i Hünkâr yanına defn ederken Mevlânâ hazretleri mübârek dest-i şerîfleriyle Sultân Veled Efendi'ye yer gösterdikleri müsbitdir. *Rahmetullahi aleyhim ecma'în.*

Bu hakîr-i pür-taksîr bin altmış târîhinde Melek Ahmed Paşa efendimiz sadrıa'zam iken fermân-ı pâdişâhî ile bu âsitâneyi ta'mîr ü termîm edüp evkâfnâmelerine nazar olundukda hasîb [u] nesîbleri bu gûne tavsîf olunmuşdur:

Evsâf-ı âsitâne-i Hazret-i Mevlânâ binâ-yı Sultân Süleymân Hân *aleyhi'r-rahmeti ve'l-gufrân* : Niçe mülûk [u] selâtînler bu âsitâneyi ta'mîr ü termîm etmişdir, ammâ sene 941 târîhinde Süleymân Hân Bağdâd fethine giderken iki yüz kîse masraf koyup Bağdâd-ı behişt-âbâdı feth edüp gelince evvelâ Sultânu'l-ulemâ ve ferzendi Hazret-i Monla Hünkâr'ın sandûkalarını zer-ender-zere müstağrak etdirüp sîm şebekeler ve cânib-i erba'asında hüsn-i hatt-ı kelâm-ı izzetler ve sîm-âvân şem'dân ve buhûrdân ve gülâbdânlar ve çerâğdânlar ile ârâste ve niçe bin zî-kıymet kanâdîl ü musanna' maslûbâtlar ile pîrâste olup Hazret-i Sultânu'l-ulemâ'nın sandûkası cümleden âlî ve Monla Hünkâr'ın sandûkası andan alçak (–) alçakdır ve ser-i sa'âdetlerinde Mevlevî külâhları üzre beyâz destâr-ı Mevlevîler ve gerdenleri olan yer mahallinde Keşmîrî ve Lâhûrî şâllar ve taylesân-ı sünnet-i Muhammedî mehâbet ve salâbetli kabr-i şerîflerdir kim harem-i şerîfden gören âdeme vehm târî olup bir dehşet hâsıl olur. Bu kabr-i şerîfler semâ'hânenin cânib-i kıblesi kûşesinde cânib-i erba'aları şebeke ile mebnîdir. Üzerlerinde başka kubbeleri yokdur. Ve semâ'hâne meydânı bir mücellâ sahrâ-yı musaykaldır. Başka mutrıbhâneleri ve ibâdethâne mihrâbı amûd-ı mevzûnlar ile mebnî bir âsitânedir ve bir beyâz mermer-i hâm ile döşenmiş bir vâsi' harem-i azîm var. Cümle (–) aded kapusu vardır ve bu harem-i muhteremin cânib-i erba'asında müte'addid dervîş-i dil-rîşân hücreleri vardır. Revzenleri etrâfında olan hıyâbâna nâzırdır. Haftada (–) âyîn-i Mevlânâ olup üç yüzden mütecâviz kimi molla ve kimi beğ ve paşa ve her biri birer bâğın gülü ârif-i billah terk-i dünyâ edüp

âsitâne-i Mevlânâ‘da çark edüp semâ‘ [u] safâ ederler. Her biri birer akl-ı Aristo musannif ü mü’ellif pâ-bürehne ve ser-bürehne fakr-ı fahr ile tefâhür eder cânlar vardır. şeb [u] rûz aşk-ı İlâhî ile sermest [ü] serbâz dervîşânlar vardır. Ve kilâr ve furûn ve bir matbah-ı dârü‘l-it‘âmı dahi cümle bu zikr olunan âsâr-ı hayrâtlar Süleymân Hân’ındır. Ve bu tekye-i ışret-gede kurbunda iki minâreli bir câmi‘ ve bir medrese ve imâret-i dârü‘z-ziyâfe cümle Süleymân Hân’ındır. Bu hayrât [u] hasenâtın cümlesi kârgîr binâ-yı kıbâb-ı âlîler ile mebnî ve serâpâ nîl-gûn rasâs-ı hâs ile mestûr olmuş binâ-yı azîmlerdir. Netîce-i merâm Devlet-i Âl-i Osmân’da böyle bir âsitâne-i azîm yokdur.

…………….(7 satır boş) …………….***[15b]***

Bu âsitâne hâricinde olan gurrâfe-i dervîşânda âsûde olan kibâr-ı evliyâullahları ve gayrıları ayân u beyân eder

Ziyâret-i eş-şeyh Hazret-i Sadreddîn-i Konevî: Kuyumcubaşı oğlu idi. Vâlidesin Muhyiddînü‘l-Arabî alup zifâf gicesi Muhyiddîn bir tavuğu cümle tenâvül etdikde ehli “şu ma‘sûm Sadreddîn’e bir lokma vermedin” deyince hemân Muhyiddîn dücâcın kemiklerin “Kum bi-iznî” dedikde bi-emrillah tavuğun üstühânları hayât bulur. Zîrâ Muhyiddîn “Hüve Hüve” makâmında kutb-ı avn idi. Anınçün “Kum bi-iznî” dedi, “Kum bi-iznillah” demedi. Hatunu bu kerâmeti görüp oğlu Sadreddîn’i Muhyiddîn’e teslîm edüp cemî‘i ulûm-i evvelîn ü âhirîn ve ilm-i ledünni Muhyiddîn-i Arabî‘den görüp mürşîd-i kâmil olmuşdur ve ügey oğlu ve perverdesi ve nazarkerdesi olmuşdur. *Radıyallahu anhümâ*

Ve ziyâret-i eş-şeyh Muhakkık-ı Tirmîzî (–) (–) *kuddise sırruhu.*

el-Mevlâ Muhyiddîn Muhammed b. Muhammed eş-şehîr Martalos Efendi: Mevlevîyân kurbunda medfûndur.

el-Mevlâ Ahmed b. evveli’l-Kazvînî dahi Mevlevîyân cenbinde âsûdedir.

…………….(10 satır boş) …………….

Bu şehr-i Konya şehzâde-i Âl-i Osmân pây-ı tahtı olmağıla niçe şehzâdeler nazargâhıdır ve niçeler medfûndur. Hattâ sene 966 târîhinde Süleymân Hân, şehzâde Selîm Hân’a Konya eyâletin hükm-i hükûmet ve adl-i adâlet eylesin deyü eyâlet-i mezbûre ihsân eyledikde bu beyt-i zîbâ târîh olmuşdur,

Livâ-yı adl-i şehzâde verüp nûr

Karamân ellerini kıldı Aydın sene (–) [5].

Ba‘dehû Süleymân Hân oğlu Bâyezîd’e Amasiyye sancağın sadaka edüp lalasının ve Kuduz Ferhâd Beğ‘in iğvâsıyla Konya’da Selîm Hân ile hüsn-i zindegânî edemeyüp Amasiyye livâsıyla Konya sancağı birbirine meşâ olmağıla iki birâder şehzâdeler birbirinin askerin kırmağa başlayıp bu ahvâl-i pür-melâl Süleymân Hân’ın mesmû‘-ı hümâyûnları olup bi’z-zarûrî Bâyezîd’i Amasiyye’den ma‘zûl edüp âsitâne-i devlete karîb Kütahiyye sancağı ihsân olundukda şehzâde Bâyezîd “Hay beni İslâmbol’a karîb götürürler, hayr değildür” deyü sarı Rüstem Paşa’nın iğvâsıyla Bâyezîd âsî olup seksen bin Türk eşirrâsı asker cem‘ edüp Sultân Bâyezîd asâkir-i anîdiyle Konya sahrâsında bedîd olunca şehzâde Selîm tarafından imdâda gelen Vezîr Mehemmed Paşa azîm asker ile

çarhaya çıkıp Konya kal‘ası altında iki birâder askeri birbirine mukâbil sâf bağladılar. Selîm tarafında yeniçeriler saf saf durdular. Bâyezîd'in ibtidâ hücûm eden eşirrâ ceyşine yahşi kurşum urdular. İbtidâ hamlede ol iki alayın güzîdesi belki ziyâdesi şehâdet şerbetin içdiler. Bu hâl üzre tâ vakt-i gurûba dek ceng-i azîm olup leyle-i muzlim olmağıla herkes tarafeynden sancakları dibinde karâr etdiler. Ale's-seher yine tarafeynden cenk tablına tarralar urulup tâ vakt-i zuhra dek ceng-i şehzâdegân olup âhir-ı kâr nesîm-i nusret bi-emrillah şehzâde Selîm tarafına esüp Bâyezîd'in cem‘ etdüğü eşkıyâlar dendân-ı tîğ-ı âteş-tâbdan geçüp bakıyyetü‘s-seyfi girîzân olmağa başladıkda hemân fakîr Bâyezîd, oğlu şehzâde Orhân ile ve lalası Kuduz Ferhâd ile cümle üç yüz nefer kimesne ile Amasiyye'de karâr edüp Nahşivânlı Akın Seyfeddîn nâm bî-dînin re'yiyle şehzâde Bâyezîd ve dört aded ciğer-kûşesiyle diyâr-ı Acem'de şâh Tahmâs'a varup dahl düşüp ana i‘zâz u ikrâm edüp hoş dutdular. Beri tarafda Selîm mansûr [u] muzaffer mâl-ı ganâyimle Konya'da âsûde olup bu ceng-i azîme târîh:

"Eyledi Sultân Selîm ile kıtâli Bâyezîd"

sene 966.

Ba‘dehû Bâyezîd'i evlâdlarıyla şâh der-i devlete gönderüp beş şehzâdesiyle Sivas'da katl olunup paşa sâkin olduğu kal‘anın şimâl tarafındaki kapu hâricindeki mezâristân içinde medfûnlardır, *rahmetullahi aleyh*. ***[16a]***

Konya şehrinden yine cânib-i kıbleye 8 sâ‘atde,

Menzîl-i kasaba-i İsmîl: Konya nevâhîlerinden niyâbetdir ve (–) (–) hükûmetdir ve cümle (–) aded hânedân-ı imâretdir. (–) Câmi‘ ve hân ve hammâmı var ma‘mûr beldedir. Andan (–) sâ‘atde,

Evsâf-ı menzil-i kasaba-i Karapınar-ı Konya

Rûmeli'nde dahi Kırkkilise Karapınarı olmağıla buna Konya Karapınarı derler. Konya hâkinde (–) kazâsı hudûdunda (–) hâkimlikdir. Âb [u] hevâsı latîf, bâğ u bâğçeli (–) hâne-i ma‘mûrlu şîrîn kasabadır. Çârsû içre Süleymân Hân câmi‘i kurşumlu binâ-yı mu‘azzam câmi‘dir. Mi‘mâr Sinân binâsıdır. Ma‘mûr imâret-i dârü‘z-ziyâfesi var.

…………….(1 satır boş) …………….

mâ‘ada mesâcidler ve üç tekye ve (–) hammâm (–) ve (–) aded hân (–) ve mekteb-i sıbyân (–) (–) ve cümle (–) esvâk-ı sultânî ile müzeyyen tâ şehr-misâl kasaba-i hoş-hısâldir.

…………….(1.5 satır boş) …………….

Andan 9 sâ‘atde,

Evsâf-ı şehr-i kadîm Ereğli ya‘nî kal‘a-i atîk Erkili

Devlet-i Âl-i Osmân'da seyâhat etdiğimiz yerlerde dört Ereğli vardır. Bir Rûmeli'nde İslâmbol kurbunda Silivri ile Tekirdağı mâbeyninde **Tekirdağı Ereğlisi**, bir liman-ı azîmli kal‘a-i köhne-âbâddır. Biri dahi Kastamonu hâkinde Karadeniz sâhilinde Akçaşâr ile şehr-i Bartın mâbeyninde **Bartın Ereğlisi** derler ve **Sarıhan Ereğlisi**, harâbe olmadadır, amma bu **Karamân Ereğlisi** Hazret-i Resûl-i Kibriyâ‘nın Hazret-i Ömer'e verdiği ağzı yârı mu‘cizesiyle ve Hazret-i Sultânu'l-ulemâ ve Celâleddîn-i Rûmî Mevlânâ‘nın nazargâhı

olması sebebiyle günden güne terakkîde olup ma‘mûr [u] âbâdân olmadadır. İbtidâ bânîsi be-kavl-i *Tevârîh-i Yanvan* Hazret-i Sâm b. Nuh *aleyhi's-selâmdır*.

Ba‘dehû kal‘asın Hazret-i Ebâbekir hilâfetinde ashâb-ı güzînin gulgulesi havfinden Kayser Harkil bir kal‘a-i bî-adîl binâ edüp ismi Harkiliyye idi. Ba‘dehû sene 484 târîhinde Sultân Alâ‘eddîn Sultânu'l-ulemâ ile bu kal‘ayı ceng-i azîm ve neberd-i elîm ile feth edüp cemî‘i mecrûhlara ve marîzlılara Peygamber Pınarı‘nın başındaki çamurdan mecrûhlara Sultânu'l-ulemâ sürünce cümle ehl-i derde ol gül-i mübârek dâ-i devâ olduğundan "Er-kili" ya‘nî "Er-çamuru" demeden galat Ereğli nâmıyla müsemmâ bir şehr-i nazar-gâh-ı evliyâ şehr-i ra‘nâdır. Ba‘dehû Etrâki ısyân edüp sene (–) târîhinde Ebü‘l-feth Sultân Mehemmed kal‘asın feth edüp bir dahi eşirrâ-i Etrâk mütehassın olmasın içün kal‘asın câ-be-câ münhedim etmişdir. (–) Üzre şekl-i muhammes şeddâdî binâ bir kal‘a-i ra‘nâdır, ammâ içinde dizdârı ve neferâtları ve cebehânesi yokdur.

…………….(1 satır boş) …………….

Ebü‘l-feth Gâzî tahrîri üzre Karamân eyâletinde mu‘âf u müsellem Haremeyn-i Muhteremeyn evkâfı şehr-i ma‘mûrdur. Âsitâne-i sa‘âdetde dârüssa‘âde ağası kânûn-ı pâdişâhî üzre nâzır-ı nüzzârıdır. Anların tarafından bir muhteşem ağa-yı zîşân yüz atlı ile hükûmet eder. Cemî‘i mülûk-ı İslâm'da olalı Haremeyn evkâfıdır. Hattâ dest-i küffârda iken Kral Harkil-i bed-fi‘âl bu şehrin suyu mu‘cize-i Resûl ile cereyân etdüğün görüp gerçi îmâna gelmedi ammâ Hazret-i Ömer'e ve gayri emîrü‘l-mü'minînlere her sene hedâyâ gönderüp bu şehri, himâye-i Resûlullah'da olmuş idi. Zîrâ bu Harkil Kayser'in Hazret-i Ömer Medîne'de durduğu yerde parmağıyla Kayser'in gözün çıkarup kör Harkil olup niçe kim hayâtda idi, halîfelere hedâyâ gönderirdi. İlâ hâze'l-ân halîfelerin himâyesinde olup Haremeyn hâkimi zabt eder. Karamân paşasının tevâbi‘i aslâ te‘addî edemez ve bir hâkimi dahi şerî‘at tarafından üç yüz pâyesiyle şerîf kazadır ve cümle (–) aded âbâdân nâhiye kurâları vardır. Senevî yedi kîse mezkûr nevâhîlerden hâsıl olur. Kethüdâyeri ve yeniçeri serdârı ve muhtesibi ve şehir nâ'ibi ve şehir subaşısı ve su taksîminde mîr-i âbı ya‘nî su ağası vardır. ***[16b]*** Eğer bu şehirde su ağası olmasa şeb [u] rûz kan kavgâ eksik olmazdı. Zîrâ bu şehir Peygamber Pınarı dağı dibine vâkı‘ olup şehrin cânib-i şarkîsi ve garbîsi ve şimâli tarafı cümle Harkil Ovası add olunup bu ferah-fezâ-yı dilküşâda cümle yiğirmi altı bin müseccel ve makyûd bâğ u bâğçe ve mezâri‘âtlar vardır. Cümle gayr-i mü‘cizeler ile re'y olmağa muhtâc olduğunda bir su hâkimi vardır. Cümle bâğ u bâğçelerden su hakkı olup Haremeyn'e surre gider ve bu şehr-i İrem cümle (–) aded (–) örtülü fevkânî ve tahtânî sarây-ı âlîler ve hânedân-ı ma‘mûrlar ve büyût-ı zîbâlar ile ârâste ve her hânede birer mâ'-i câriye ve havz u şâdırvânlar ile pîrâste olmuş şehr-i âbâdân [u] müzeyyendir. Cümle (–) aded câmi‘dir. Cümleden Koca Mehemmed Paşa câmi‘i Süleymân Hân vezîri câmi‘i olmağıla Mi‘mâr Sinân binâsıdır.

…………….(8 satır boş) …………….

Ve cümle (–) aded mesâcidlerdir.

…………….(1.5 satır boş) …………….

Ve cümle (–) aded tekye-i dervîşândır.

…………….(1.5 satır boş) …………….

Ve cümle (–) aded hândır. Cümleden Rüstem Paşa kârbânsarâyı Mi‘mâr Sinân binâsıdır.

…………….(1.5 satır boş) …………….

Ve cümle (–) aded hammâmdır.

…………….(1.5 satır boş) …………….

Ve cümle (–) aded çârşû-yı bâzârdır.

Ve cümle me’kûlât [ve] meşrûbâtının memdûhâtın beyân eder

Der-sîtâyiş-i mesîregâh : Mu‘cize-i Resûl Pınarbaşı

…………….(2.5 satır boş) …………….

Der-beyân-ı ziyâretgâh-ı Ereğli: Evvelâ el-Mevlâ İskenderzâde Abdürrahîm Efendi; hâssaten türbe-i pür-envârı vardır. Ziyâretgâh-ı erbâb-ı vülâtdır.

…………….(3 satır boş) …………….***[17a]***

Der-beyân-ı mu‘cizât-ı server-i kâ’inât, nazm-ı Cemâlî sitâyiş-i Ereğli
Bismillahi’r-rahmâni’r-rahîm ve bihi nesta‘în ve yâ Fettâh.

Hamd kılmak Hâlık’a vâcîbdurur

Ni‘metine ins [u] cân tâlibdurur

Hem salât ile selâm ol Ahmed’e

Mazhar-ı Levlâk-ı sırr-ı emcede

Sahbına evlâdına olsun selâm

Anlar ile oldu çünkim dîn temâm

Ehl-i ahyardan rivâyet olunur

Çok tevârîhde hikâyet olunur

Bir gün ol Sultân-ı zeyn-i enbiyâ

Vâkıf-ı esrâr-ı remz-i “Hel etâ”

Otururdu rahmeten li’l-âlemîn

Hem salâbetle emîrü‘l-mü’minîn

İbn-i Hattâb-ı Ömer ol kân-ı cûd

Hazret-i serverle kılmışdı sücûd

Hazret ağzından mübârek yârını

Ol nübüvvet ağacı esmârını

Verdi ağzından dedi kim yâ Ömer

Emr-i Hak’dır sen bunu tut mu‘teber

Bu emânetdir senin ağzında bil

Vakti gelince anı sen saklagıl
Anı bel‘ etdi Emîrü‘l-mü’minîn
Mustafâ‘nın sırrına oldu emîn
Dâr-ı mihnetden çû mihnet dârına
Gitdi sultân kodu yârın yerine
Yâr-ı sânî a‘del ü âlim Ömer
Ehl-i İslâm buldu devrinde zafer
Bir melîkin adı Harkil-Rûm idi
Kendisi ve cümle kavmi şûm idi
Görmediler yüzünü Peygâmberin
Mu‘cizâtın bilmeyüp ol serverin
Nâme yazıp gönderüp kavm-i dalâl
Sandılar kim ola bu işi muhâl
Dediler kim isteriz biz yâ imâm
Dîniniz hakk ise bildir bi‘t-temâm
Zâhir olsun ilimizde bir pınar
Câri olsun görelim hem âşikâr
Terk edelim dîn ü kendi bilimiz
Vakfedelim ana cümle ilimiz
Hem müselmân olalım biz bi’t-temâm
Sözümüz hep cümle budur ve’s-selâm
Nâme geldi çün Medîne şehrine
Ol halîfe ve adâlet bahrine
Nâme geldi çün ana buldı vusûl
Gördi ma‘nâsın bulup ol pür usûl
Lîk düşdi kalbine çok ıztırâb
Zâhiren verdi cevâb-ı bâ-savâb
Gice vardı merkad-i Peygamber’e
Makdemine kodu baş yüz yire
Çok tazarru‘ eyleyüben ağladı
Yâ Habîballah maded eyle dedi

Beyne nevm [ü] yakaza ol pâk zât
Gördü kim geldi göründü bir sıfât
Dedi kim kaldır başını yâ Ömer
Hak katındasın çû oldun mu‘teber
Sana verdiğim ağız bârım ki var
Gizlü idi olısardır âşikâr
Gönder anı Rûm’u ma‘mûr eylesün
Remzim ile ehl-i Rûm’u toylasun
Çûn Emîrü‘l-mü’minîn buldu safâ
Dedi zâhir mu‘cizât-ı Mustafâ
Münkatı‘ olmaz cihândan tâ ebed
Cümleye andan iriserdir sened
Menziline geld’Emîrü‘l-mü’minîn
Çıkdı ağzından o dem dürr-i hemîn
Gizledi sandûka içinde anı
Hurrem oldu görenin cân u teni
Gönderüp ol dürre[y]i ashâb ile
İzzet [ü] ikrâm ile ahbâb ile
İhtirâm ile anı götürdüler
Harkilu’r-Rûm’a anı yetirdiler
Cem‘ oluben bu sihirdir dediler
Bu yalandır ya mekirdir dediler
Dediler bunu koyalım bir yire
Olmaya toprak ola taş [u] dere
Kodular bir yire yazı sengi çok
Bir deredir taşı çok toprağı yok
Zâhir oldu anda enhâr-ı kirâm
Mu‘cizât-ı Mustafâ‘dan ey hümâm
Ne yire kim kodularsa çıkdı su
Çün hemândem câri olup akdı su
Her biri bir dürlü söz söylediler

Bunun üzre ittifâk eylediler
Yarı varup kodular taş mermere
Çoğu münkir oldular Peygamber'e
{Kıssa-i âhir} [6]
Koyunca seng üzere yarı zâhir
Tulû' etdi o dem bir mâ'-i tâhir
Serî'an anda dahi oldu cârî
Resûl-i Kibriyâ'nın ağzı bârı
Dediler ol bınara şimdi Ebrîz
Ne hikmetdir ki akar şöyle tiz tiz
Cemî'an etdiler tecdîd-i îmân
İdüp tasdîk olup cümle müselmân
Mu'cizât [u] hem kerâmet oldu bu
Zemzem-i Ahmed değil midir bu su
Oldu meşhur Zemzem ile İsma'îl
Hâcer anayile babası Halîl
Lik bu mu'ciz-i Resûl-i Kibriyâ
O şefâ'at kân[ı] tâc-ı asfiyâ
Münkirîne oldu ma'lûm bi't-temâm
Bildiler ol hazret[i] hep hâs u âm
Zübde-i evlâd-ı İsmâ'îl Halîl
Hazret-i Ahmed mu'în-i bâ delîl
Enbiyâ vü evliyânın efdali
Âdem evlâdının oldur ekmeli
Mu'cizâtından zuhûr eden bınar
Hükmüdür Zemzem denilse sâd hezâr
Ol mübârek su başında hâs [u] âm
Mesken edüp dutdular anda hıyâm
Ol makâm oldu nazargâh-ı Hudâ
Seyr ederler pâdişâh u hem gedâ
{Kıssa-i diğer}

Müfti-i devr-i zemân ehl-i yakîn

Hazret-i Es‘ad Efendi şeyh-i dîn

Eyledikde hacc içün azm-i sefer

Bu diyârı eyledi seyr [ü] güzer

Olmağıla bu vilâyet râh-ı hacc

Olduğuçün dâhil-i min külli fecc

İzzet ile bu diyâra geldi ol

Vardı nehre seyr içün buldu vüsûl

Meclisinde hâzır olan ârifân

Olduğiyçün müfti-i sâhib-zemân

Eylediler anda istiftâ olar

Bu suyun aslın beyân et dediler

Sûret-i fetvâda verdiler cevâb

Dinle budur ol cevâb-ı bâ-savâb:

Tenbîh eyleyüp bârı, mübârek ağzının yârı, yarup ahcârı cârî eyledi çûn niçe enhârı, bu yerlerde zülâl-i mu‘cizâtın eyleyüp cârî, harâcâ kesdi tîğ ile küffâr-i füccârı

Mâhasal ol su akup oldu revân

Mu‘cizât-ı Mustafâ‘dan her zemân

Ol fezâ kim yoğidi anda bınar

Olmamışdı bâğ u bostân sebzezâr

Her kuyudan içilirdi suları

Hem su içün var idi kayguları

Gördüler kim akdı nehr -ibî-girân

Dediler cümle olalım müslümân **[17b]**

Ehl-i İslâm oldular cümle temâm

Mu‘cizât-ı Mustafâ‘dan hâs u âm

Gördüler bu nehr-i cârî bâ sebât

Bir sudur kim mislidir Nîl ü Furât

{Vezn-i dîğer} [7]

İdüp cûş u hurûş akdı fezâya

Hemândem başladı zikr-i Hudâ‘ya

Anın sıyt u sadâsın sanma hâlî

Zikr-i Allah eder dinle makâli
Lisân-ı hâl ile der yâ Muhammed
Ki sensin mazhâr-ı Levlâk-i emced
Benim âşık sana cân u gönülden
Senin fikrin benim gitmez dilimden
Bana kılmak karâr-emken ola mı
Fezâlar bana hiç mesken ola mı
Benim senden murâdım budur ey şâh
Mübârek yüzünü göstere Allah
Bile girem seninle cennete ben
şefâʻat kıl ereyim rahmete ben
Ben oldum çünki mâ'-i muʻcizâtı
Ki senden isterim hem iltifâtı
Beni bir kerre nûş eden ricâle
şefâʻat ile yalvar Züʻl-celâle
Bu şevk ile tamâm etdi figânı
Hemân alçaklara oldu revânı
Olup cârî fiğânı zârı gûyâ
Ovalar oldu gûyâ misl-i deryâ
Tahassun etmeğe hâk-i gubârı
Getürüp yapdılar sedd ile yârı
Geçüp yazıyı da deryâ-yı Nîl-veş
İdüp cûş [u] hurûşu akdı seyl-veş
Dolup cümle su Harkila Ovası
Su içre kaldı evlerin binâsı
Kaçup halkı sudan hep dağa çıkdı
Ki tufân-veş olup dünya su akdı
Kral yanına geldi cümle âdem
Dediler nolıser bu hâl-i âlem
Ki deryâ oldu cümleden ovamız
Yıkıldı evlerimiz hem yuvamız

Dedi âkılleri bir iş edelim
Medîne şehrine varup görelim
Ki zîrâ anda etdiler du'âyı
Du'âsıyla sel almışdır ovayı
Varup bildirelim hâl-i temâmı
Ki râzî oldular hâs ile âmı
Yazup nâme melik gönderdi âdem
Ana derler idi peyk-i mükerrem
Bu cânibden varup nâme o şâha
Anın adli irişdi mihre mâha
Emîrü'l-mü'minîn ol İbn-i Hattâb
Oturmuşdu yanında cümle Ashâb
Okundu nâmei bildi temâmet
Gelüp nutka dedi sâhib-salâbet
Dedi Peygamberimiz bil diridir
Cemî'-i enbiyânın serveridir
Murâdınız ne ise ola hâsıl
Kaçan kim olasız şer'ile âmil

{Dîğer bahr-i âhir} [8]

Bir yire cem' oldu sahb-ı Mustafâ
İbn-i Hattâb-ı Ömer'le Murtezâ
Cümle ashâb-ı Resûl-i Kibriyâ
Söylediler her birisi bî-riyâ
Dediler kim varalum Peygamber'e
Diyelim ahvâlimiz ol servere
Bize andan ne olısardır cevâb
Olalım âmil bulalım çok sevâb
Merkâd-i Peygambere cümle varup
Hâk-i pâyine kamu yüzün sürüp
Kıldılar ana salât ile selâm
Başlayuben söylediler hem kelâm

Dediler kim yâ Resûl-i zü'l-minen
Gel bizüm müşkilimiz hall eyle sen
Yüz tutuben ağladılar her biri
Merkad-i pâkine kodular seri
Her kimin mir'ât-i kalbi oldu pâk
Dediler ikrâr edüp mâ arfnâk
Ol kişi kim kendülikden mahv ola
Zât-ı Hakda kendüliğin yok kıla
Zâhir olur anda settaru'l-guyûb [9]
Setr eder aybını Settaru'l-uyûb
Keşf olur ana hakâyık dürleri
Zâhir ederler çü bâtın erleri
Lûtf ile kılur tecellî ana Hak
İlm-i esrâr-ı ledünn olur sebak
Ya peygamberden olanlara niçe
Keşf-i esrâr olmasın mı ey hoca
Cümlesinin kalbine mülhem olup
Murtezâ kim cümleden a'lem olup
Dediler kim ana eyle feth-i bâb
Bize vergil sen haber ey kâmyâb
Zâhir oldu anda esra[r] u'l-guyûb
Setr eder aybını Settaru'l-uyûb
İbn Ebî Tâlib Alîdir şâh-ı dîn
Dedi bana keşf olupdur bu yakîn
Cümlemiz suya yazalım bir kitâb
Yazalım hem ismimiz şeyh ile şâb
Gönderelim bir kişi ashâbdan
İzzet ü ikrâm ile ahbâbdan
Cümle Ashâba dahi söylediler
Bize de mülhem olan bu dediler
Yazdılar bir nâme Bi'smillâh ile

Mustafâ nâmı yazıldı evvele
Yazdılar pes Ahmed-i Muhtâr hakı
Vech-i pâkinde olan envâr hakı
Nâme vardıkda sana ey mâ'-i pâk
İttibâ' yoluna eyle insilâk
Âşık-ı şeydâlığından geç i su
Mest [ü] medhûş oluban akma i su
Nâsa enfa' oluben vaktiyle ak
Tâ ki ola rûz-ı mahşer yüzün ak

{Kıt'a-i âhir} [10]

Niçe bir âh edüp feryâd edesin
Bu aşkı kendüne üstâd edesün
Mücerred hûy [u] hây ile iş olmaz
Senin gözün yaşiyle dünye dolmaz
Misâl-i ebkem ol kendü halinde
Ko bu cûş [u] hurûşu dur yolunda
Ki sırr-ı aşkı sakla sende ki var
Müyesser ola tâ ki sana dîdâr
Ki haddinden tecâvüz etme aslâ
Ki senden hâsıl ola niçe ma'nâ
Çü senden bula insan intifâ'ı
Bulasın hak katında irtifâ'ı
Ger ağlarsan dahi vaktiyle ağla
Zamaniyle çıkup bir hoşça çağla
Ki senden hâsıl ola bâğ u bustân
Yiyüp anda safâlar ide insân
Dahi bitsün kamu eşcâr [u] esmâr
Ki gûne gûne bite sende ezhâr
Ki feryâd eyleye mürğ-i hoş-elhân
Karârgâh edinüp envâ'-ı mürgân
Eğer bir sud'olursa sebze-zârı

Anı kim görse kalmaya karârı
Zamânıyla çıkup eyle cereyân
Görüp seyr eyleyenler ola hayrân
Çıkup hengâm-ı gülde eyle feryâd
Olasın bülbül-i şeydâya üstâd
Ki vuslat demleri oldu o demler
Gelir vuslat gider cümle sitemler
Bu uslûba yazup nâme temâmı
Dahi gönderdiler cümle selâmı
Varan âdemler ile bir sahâbe
Alup mektûbu ol gitdi cevâbe
Götürdü çûn bular mektûbu Rûm'a
Gelüp gösterdiler Harkil-ı şûma
Pınarbaşına cem' oldu ulular
Geh Ashâb u [geh] ahbâb u velîler **[18a]**
Dediler varalım nehrin başına
Bizimle görelim nehrin işi ne
Kim anda cem' olup cümle kibârı
Durup saf saf kamu şeyh u sığârı
Du'âlar eyleyüp anda cemâ'at
Zuhûr oldu niçe dürlü kerâmet

Sahâbe kim yazup vermişdi nâme
Okuyup nâme[y]i erdi temâme
Mübârek su dahi dinledi anı
Ki suyun gûyiyâ var cism [ü] cânı
Tamâmen okudu mektûbu kârî
İşidüp su o dem kıldı karârı
Ki gûyâ nâme[y]i nehr etdi tefhîm
Kabûl etdi kelâmı oldu teslîm
Niçe etmeye ta‘zîm ol kelâmı
Lisân-ı hâl ile duydu selâmı
Niçe dürlü beşâret oldu anda
Dil ehline işâret oldu anda
Hem anda niçe hikmet oldu zâhir
Resûlün ümmeti kıldı tefâhür
Pes andan su yine akup yürüdi
Iyânen “Allah Allah Hû!” der idi
Pes andan sonra gün günden az akdı
Acebler gördü her kim ana bakdı
Açıldı pes o Harkile Ovası
Göründü herkesin mülk-i esâsı
Yerine vardı herkes anda ma‘mûr
Re‘âyâ ü berâyâ oldu mesrûr
Cemî‘an zâid olan mâ’-i cârî
Akup buldu kemâl üzre karârı
Zevâid su varup bir çaya akdı
Ki menfez oluben hep suyu çekdi
Bu asr içre denildi ana çün Rûd
Zevâyid sular oldu anda mevcûd
Bu duran suyu çekmese o yine
Olup deryâ yürür idi sefîne
Taşar hengâm-ı gülde o serâser

Olur nef‘inde her mahlûk beraber
Suvarır bâğ u bustân ehl-i dihkân
Refâhiyyet bulur insân [u] hayvân
Medîne vakfına bâ’is çü budur
Sebeb vakf olmağa budur bu sudur
Anın ismiyle Harkil idi evvel
Herak dimek olurdu iy mükemmel
Mülûk-ı Kayserîden bir melik-zâd
Hikem ilminde idi kâmil üstâd
Ekilürdü vilâyetde ad ile
Olup meşhûr o adl ile dâd ile
Ereğli oldu adı şimdi meşhûr
Ziyâret eyleyenler oldu mesrûr
Nice medh olmaya bu âb-ı seyyâr
Ki sun‘ ile yaratmış anı Settâr
Ki üç yüz altmış altı Hırk suyu
Aceb taksîm etmiş bunca suyu
Akar Hırkî-misâl mâ-i Ceyhûn
Gider sahrâlara gûyâ ki mecnûn
Olur her kûşe anda sebzezârı
Bütün güller olur bülbül karârı
Anın her kûşesi san bâğ-ı cennet
Hayat bulur kılanlar anda sohbet
Ki kande varsa anın bir mizânbı
Döner üstünde niçe âsiyâbı
Nedir anda olan bağ u besâtîn
Nedir ezhâr ile dürlü reyâhîn
Nedir anda olan enhâr-ı cârî
Gönüllerde komaz aslâ gubârı
Ana bâğ-ı İrem desem hatâ yok
İrem bağında bu denlü safâ yok

Biter şeftâlû vü emrûd u elma
Olur zerdâlüsü mânend-i hurma
Nice medh etmeyim ben bu cinânı
Ki zîrâ yokdurur bu şehre sânî
Verüp vakfiyyetine Âl-i Selçuk
Bu hâli bilmiş idi cümle mahlûk
Telef olmuş idi ol vakf cerrâs
Mukarrer eylemişdi Âl-i Âbbâs
Gelüp sonra yine mîr-i Karamân
Muhakkak eyleyüb etmişdi fermân
Olup vâlî bu iklîme Selîm şâh
Makâmın kıla cennetde ol Allah
Verüp hükmü ana sâhibkırânı
Mukarrer eyledi evkâfın ânı
Verüp vakfiyyetin cümle selâtin
Mücedded verdiler hükm-i berâtın
Husûsâ bu zamânda ol vilâyet
Müfettâh üstüne bâb-ı sa‘âdet
Güzîn-i Âl-i Osmân Hân Osmân
şehinşâh-ı cihân Sultân Osmân
Anun şimdi olupdur pâdişâhı
Hudâ olsun nigehbân-ı penâhı
Sa‘âdetle muzaffer ola dâ'm
Semâvât ile arz oldukca kâ'im
Olunca saltanat tahtına nâ'il
Anın vakfiyyetine oldu mâ'il
Virüp vakfiyyetine hükm-i te'kid
Anınçün oldu böyle vakf te'yid
Celîs-i pâdişâh-ı âlem-ârâ
Enîs-i tâcdâr-ı dâr-ı dünyâ
Karîn-i şehriyârı heft-kişver

Sa‘âdet-baht [u] mansur [u] muzaffer

Ağa-yı a‘zam-ı dârü‘s-sa‘ade

Sa‘adetle ola dâ’im küşâde

Olupdur nâzır-ı vakf-ı peyâmber

Muîn ola ana Allahü Ekber

Ola vakfın re‘ayası safâda

Analar hayr ile dâim du‘ada

Tekellüfden, meşakkatden müsellem

Mu‘af [u] hem müberrâ ola âdem

Huzûr-ı kalb ile eyler du‘âyı

İderler rûz [u] şeb hamd [ü] senâyı

Cemâlî‘nin dahi budur ricâsı

İrişe kâmil insânın du‘âsı

Bu âb-ı mu‘cize-i Resûl-i Kibriyâ‘nın evsâfı ve şehr-i Ereğli’nin şehr-engîzi bu mahalde temâm oldu ammâ mâ-vaka‘ı üzre bu şehr-i Ereğli ta‘rîf u tavsîf olunsa başka bir mücelled kitâb olur. Zîrâ ezmân-ı kadîmde Antakıyye şehrinden sonra bu Harkile şehri ya‘nî Ereğli, şehr-i ma‘mûr [u] âbâdân sevâd-ı mu‘azzam ve şâdân şehir idi.

Ba‘dehû Konya şehrini Âl-i Selçukıyân’dan Sultân Alâ’eddîn-i evvel ma‘mûr edüp dârü‘l-mülk Konya olup müzeyyen oldukça bu Ereğli’nin ammâristânı tenezzülde oldu ammâ ilâ hâze’l-ân ammâristân-ı bâğ-ı gülistânın medhinde lisân kâsırdır.

…………….(3 satır boş) ……………. ***[18b]***

Karamân Ereğlisi’nden yine cânib-i kıbleye 9 sâ‘atde,

Evsâf-ı menzil-i kasaba-i Ulukışla

Niğde sancağında ve Karamân eyâletinde Koca Mehemmed Paşa evkâfıdır. Mütevellîsi hâkimdir ve yüz elli akçe şerîf kazâdır. Cümle (–) aded nâhiye kurâları vardır. Ber-vech-i adâlet kadıya beş kîse hâsıl olur. Kethüdâyeri ve serdârı vardır. Cümle (–) aded tahtânî ve fevkânî ve kârgîr bâğ u bâğçeli ma‘mûr [u] âbâdân hâk-i pâk örtülü evlerdir ve cümle (–) mihrâbdır. Cümleden mükellef ve müzeyyen câmi‘-i selâtîn-misâl Koca Mehemmed Paşa câmi‘i bir kubbe-i âlî ve bir minâre-i vâlîli ve haremi mermer-i hâmlı etrâf kıbâblı ve haremi içre (–) bir câmi‘-i şîrîndir. Kıble kapusu üzre târîhi ve bir zâviye ve bir hammâm-ı nazîfi var ve bir hân-ı azîmi var, gûyâ bu şehrin kal‘asıdır. Cümle yüz yetmiş ocakdır. Başka harem odaları ve başka develiği ve üç yüz tavla at alır ıstabl-ı anteri ve üç yüz tavla katır alır haremi ortasında havz-ı azîmi ve kilârı ve imâret-i dârü‘l-it‘âmı var kim her ahşâm ocak başına birer bakır sini ile beşer tas buğday çobrası ve beşer nân ve birer şem‘-i revgan ve her at başına birer tobra yem verilüp ni‘meti mebzûl bir evkâf-ı kavî hân-ı metîn hayrâtdır ve üç yüz mikdârı dekâkînleri vardır. Bu zikr olunan âsâr-ı binânın cümlesi kârgîr binâ-yı ra‘nâ serâpâ rasâs-ı hâs-ı nîlgûn ile mestûr olmuş Mehemmed Paşa

evkâfıdır. Sâhibü'l-hayrâtı Haleb'de şeyh Bekrîler cenbinde Öküz Mehemmed Paşa nâmiyle meşhûr olup ol âsitâne-i cihân-nümâda bir kubbe-i âlî içinde medfûndur, *rahmetullah.*

Niçe yerde hayrât-ı mütekâsiresi vardır ammâ bu Ulukışla hayrâtının nazîri meğer şâm'ın garbında ve cenûbunda Sinân Paşa hânları ola.

…………….(2.5 satır boş) …………….

Andan 7 sâ'atde,

Evsâf-ı kûh-ı dilsitân yaylağ-ı İbn Ramazân

Adana eyâleti hükmünde bir yaylağ-ı azîmdir kim Âl-i Osmân hükmünde cümle yetmiş yayladır. Cümleden Erzurûm ensesinde Bingöl yaylası, Revân kurbunda Ağrı yaylası, Van kurbunda Vereg yaylası, diğer Van kurbunda Sübhân yaylası ve şehrezûl'da Harîr yaylası ve Musul kurbunda Cûdî yaylası ve Mardin kurbunda Sincâr yaylası ve Diyârbekir kurbunda Karadağ yaylası, Kayseriyye kurbunda Göksun yaylası ve Birgi'de Bozyaylak, Tire yaylası ve Mağnisa ensesinde Sultân yaylası ve Bursa'da Keşîş dağı yaylası ve Kastamonu yaylası ve Sinop yaylası (–) (–) Bunun emsâli niçe yaylağ-ı azîmler dahi Rûmeli'nde Samakov yaylası ve Serez yaylası ve Sofya'da Votoş yaylası ve Menlik yaylası ve Hersek'de Çimirne yaylası ve İlok yaylası ve Nevesin yaylası ve Bosna'da Köprez yaylası ve Kızanlık'da Turvakotran yaylası ve şıpka yaylası

…………….(1.5 satır boş) …………….

Bunun emsâli niçe yüz yaylaları Rûmeli'nde seyr [u] temâşâ etdik ammâ Erzurûm'un Bingöl yaylası gibi Adana'nın bu Ramazânoğlu yaylası gibi yaylağ-ı azîm görmemişim. Eğer bunda olan kabâyil-i Türkmân'ın aşâyir [u] kabâyilleri isimlerini tahrîr eylesek başka bir mücelled olur. Ammâ ekseriyya Adana ve Tarsûs ve Sis ve Misis ve Tartûs ve Silifke kavmleri yaylalanır kim her birinin hudûdları ve kadı ve nâ'ibleri ve hâkimleri ve câmi' ve yayla evleri ve bâğçe evleri ve çârsû-yı bâzârları ve hân ve hammâmları vardır. Yetmiş kerre yüz bin koyun yaylasına çıkup koyun hakkı alınır deyü meşhûrdur. Bunda olan âb-ı hayâtlar ve yayla kirazları ve yoğurdu ve kaymağı ve tereyağı bir diyârda yokdur. Çârsû-yı bâzârı serâpâ çam tahtasından ve çam kabuğu ile mestûr dekâkîn-i muhtasarlardır. El-hâsıl vasfında meddâhlar kâsırdır. Murtezâ Paşa efendimiz bir sâhib-i tabî'at kimesne olmağıla üç gün burada zevk [u] safâlar edüp gûnâ-gûn şükûfe-i ezhârâtın râyiha-i tayyibesi dimâğlarımız mu'attar edüp atlarımız yonca ve terfil ve ayrık nebâtât [u] giyâhâtı tenâvül etmeden ham-şikam olup üç günde her biri birer Dâbbetü'l-arz'a dönüp paşaya bu yayla halkından kâmil üç bin koyun ve yedi at hedâyâlar gelüp anda yine cânib-i kıbleye yokuş aşağı dere ve depeli sengistân ve sa'b çengelistân yerleri aşup Çifte Hân nâm bir müfîd [u] muhtasar iki aded hanlardır. Bu mahalde bir dere içre,

Germâb-ı Çift Hân: ***[19a]*** Kârgîr binâ bir kubbe-i muhtasar ile bir humma-i nâfi'dir. Suyu kemâl-i i'tidâldedir. Cemî'i yayla halkı bu ılıcaya çimüp hayât-ı câvidânî bulur. Çifte Hân'ı ve bu ılıcayı ubûr edüp 7 sâ'atde,

Menzil-i Sultân Hânı: Bu dahi müfîd [u] muhtasar bir ârâmgâh hân-ı menzilgâhdır. Ammâ bî-emân yerdedir. Ekseriyyâ Adana halkı bu mahalle yaylağa çıkup âb-ı hayât

şeker pınarları vardır kim câna hayât verir. Andan yine cânib-i kıbleye dereli ve depeli ermiş ve yokuş derdi yerleri aşup,

Evsâf-ı menzil-i kal‘a-i Gülek

Bu kal‘anın aşağı deresinde meks olunup sağ tarafımızda evc-i âsumâne beraber bir yalçın kaya üzre kal‘a-i bâlâdır. Sene (–) Mısır pâdişâhı Yûsuf Selâhaddîn'in havfinden Ramazânoğulları şekl-i müdevver ulbe ve külek gibi inşâ etdiğinden elsine-i nâsda kal‘a-i Külek ve Küvlek ve Gülek ve kal‘ası derler seng binâ bir kal‘a-i ra‘nâdır. Sene 872 târîhinde Ebü‘l-feth Sultân Mehemmed Karamânoğlu'nun Varsak aşkiyâsı elinden feth edüp râh-ı huccâc emn [ü] emân oldu. Hâlâ Adana şehri eyâletinde Koson kazâsında ma‘mûr ve cebehâneli ve kal‘a dizdârı ve neferâtları ve kal‘a içre hâneleri vardır. Lâkin kethüdâyeri ve yeniçeri serdârı yokdur ve halkı âsîlerdir. Her âdem kal‘aya çıkmağa cür'et edemez ve kal‘aya urûç etmesinde bir emr-i usîrdir. Çârsû-yı bâzârı ve hân ve hammâmdan bir alâmet yokdur. Ancak Ebü‘l-feth'in bir câmi‘i var. Bu mahalden kalkup yine dere ve depeler ve yedi kerre çayları yüz bir renc-i anâ ile güzer edüp cânib-i kıbleye 9 sâ‘atde,

Menzil-i hân-ı Çakıt: Nehr-i Çakıt kenarında sene 1047 târîhinde Fâtih-i Bağdâd Sultân Murâd Hân vezîrlerinden Bayrâm Paşa vezîrin hayrâtıdır ammâ gâyet bî-emân yerde inşâ olunmuş bir hân-ı azîmdir. Cümle yetmiş ocaklı haremli ve ıstabl-ı anterli, türâb ile mestûr kal‘a-misâl ma‘mûr hândır, ammâ imâreti yokdur. Hemân âyende vü revendeler içün bir kârbânsarây-ı ehl-i revândır. Dibinden cereyân eden nehr-i azîm eyyâm-ı bahârda aslâ geçit vermez. Zîrâ Ramazanoğlu yaylalarından ve gayri yerlerden niçe bin uyûn-ı câriyeler mahlût olup deryâ olur. Ol mahalde sallar ile ubûr olunur. Gayri zamân at ile geçilir ammâ muhâlifdir, gâyet çoşkun akar. Bu nehr-i azîmin ibtidâ tulû‘u Sis dağlarından gelüp bu Çakıt Hânı altından geçüp cânib-i garba cereyân ederek iner, kal‘a-i Tarsûs altında Akdeniz'e munsab olur. Bu hânın cânib-i erba‘asında kurâlar yokdur ammâ yaylağ-ı câmûs-ı top-keşân Rûm ve Arab ve Acem'de Adana câmûsu meşhûr-ı âfâkdır. Bu dağlarda Âl-i Osmân pâdişâhının kırk bin aded kânûn üzre top-keşân câmûsları vardır ammâ ilâ hâze'l-ân hesâb [u] kitâbın Hûda bilür. Kendi biter kendi yiter tamgalı ve tamgasız câmûsları var kim her biri Dâbbetü‘l-arz'a ve sevr-i hamele-i arza benzer kara câmûslardır. Bunların hıfz [u] hirâsetleriyçün yedi pâre beledîn ahâlîleri mu‘âf u müsellemlerdir. Hîn-i seferde niçe binin kemendlerle ve tokanlarla ve kapanlarla sayd edüp sefere götürüp balyemez toplar çekdirirler. Bu dağlarda kaplan gâyet çok olup câmûs saydına kaplan geldikde câmûsun boğaları kaplanı ortaya alıp ol ân emân vermeyüp helâk ederler. Bu dağlar içine gayri âdem dahi giremezler. Hattâ Murtezâ Paşa eyle alay-ı azîm edüp bu dağlar içre küta küt mehterhâne çalup giderken yedi dâne câmûs mehterhâne sadâsın istimâ‘ edüp "alay budur" deyüp hücûm edince derhâl askeri târumâr edüp davullar orman içinde kalup asker pür-silâh bu yedi câmûsa ol kadar hışt u mızrak urup ok ile câmûsların vücûdları kirpi gibi olup niçe kurşum daha urdular, aslâ rûhlarının haberleri olmayup yine dağlara girüp gitdiler. Bu kadar câmûsa Âl-i Osmân pâdişâhından gayri bir mülûk mâlik olmamışdır. Ba‘dehû bu Çakıt Hânı‘ndan kalkup yüz bin derd ü mihen ile Çakıt nehrin ubûr edüp yine cânib-i kıbleye 7 sâ‘atde,

Evsâf-ı kal‘a-i Adaniye ya‘nî şehr-i Adana

İbtidâ bânîsi Emîrü'l-mü'minîn Muhammed b. Reşîd imâm iken nehr-i Seyhân kenarında bir küçük kal'a-i seng-binâdır. Büldânlar içre ismine Dâr-ı Hümâ derler. Sene (–) târîhinde Ebü'l-feth *[19b]* Sultân Mehemmed Hân Gâzî feth etdüğü cemî'i evsâfiyle ferâden ferâdâ hacc-ı şerîfe azîmet etdiğimiz senede cild-i (–) mufassalan tahrîr olunmuşdur. Ammâ bu mahalde iki gün tekâ'üd edüp andan kalkup şehrin kenarında nehr-i Seyhân üzre on altı göz cisr-i azîmi geçüp yine cânib-i kıbleye (–) sâ'atde,

Evsâf-ı kal'a-i Masaz-ı kadîm

İbtidâ bânisi Ebû Ca'fer el-Mansûr'dur. Aşpanya la'în alup bin çuka kârhânesi var idi. Ana göre niçe ammâristânı var idi. Ba'dehû sene 891 târîhinde Bâyezîd-i Velî İşpanya elinden feth edüp râh-ı huccâcda bir dahi küffâr mutavattın olmasın içün kal'asına azîm asker koyup imâr etdi. Âhir küffâr-ı İşpanya bin pâre gemi ile leb-i deryâda dest-i Âl-i Osmân'da olan kal'aların cümlesin harâb u yebâb edüp bu kal'a-i Masis'i dahi berbâd edüp hâli üzre bırakdı. Bu şehrin dahı evsâfı hacca giderken cild-i (–) [de] mastûr [u] mevsûfdur.

Andan kalkup yine cânib-i kıbleye bu şehre karîb Ilıcak beli geçüp,

Dâr-ı Hayye ya'nî şâhmaran kal'ası: Sol tarafımızda bir yalçın kaya üzre Mar'aş yolunda görinüp biz cânib-i kıbleye 13 sâ'atde,

Menzil-i Kurdkulağı: Fezâsında meks etdik.

…………….(2 satır boş) …………….

Andan **Demirkapı**: Nâm mahal bir mahûf u muhâtar mahaldir. Kayâsıralar asrında bu mahalle bir sûr dîvârın tâ kenar-ı bahre varınca çeküp Arab askerinden emîn olup bir demir kapu inşâ etdiklerinden hâlâ âsâr-ı binâları zâhir ü bâhir dürür. Ve bir yalçın kaya üzre harâb bir kal'ası ormanistân içinde kalup anınçün bu mahalle Demirkapu derler. Hâlâ yine bu mahalde Çum ekrâdı harâmîleri kuttâ'u't-tarîklik edüp şikâr kapup dağlara çıkar. Bu mahall-i muhâtara[y]ı ubûr edüp 9 sâ'atde,

Evsâf-ı kal'a-i Payas

Sene (–) târîhinde bânîsi (–) (–) (–) Haleb eyâletinde sene 1007 târîhinde maktû'u'l-kadem ve mefrûzu'l-kalem Süleymân Hân ve Selîm Hân ve Murâd Hân-ı Sâlis vezîri Koca Sokullu Mehemmed Paşa'nın evkâfıdır kim üç yüz âdem ile hükûmet eder bir tevliyet-i evkâf-ı azîmdir ve yüz elli akçe şerîf kazâdır. Nâhiyesi on altı kethüdâlık addolunur. Kethüdâyeri ve yeniçeri serdârı ve muhtesibi ve şehir nâ'ibi ve şehir subaşısı ve muhtesibi ve gümrük emîni vardır ammâ müftîsi ve nakîbi yokdur ammâ kal'a dizdârı ve yetmiş aded kal'a neferâtları vardır.

Eşkâl-i kal'a-i Payas: Leb-i deryâda şekl-i murabba' seng bînâ bir kal'a-i ra'nâdır. Cümle sekiz aded topları vardır ammâ bir burc-ı azîminde balyemez topları ile limanı korudur. Zîrâ Hâleb iskelesi olmağıla gâyet serhaddir ve kal'ası dâ'iren-mâdâr cirmi sekiz yüz germe hatve adımdır. Dâhil-i kal'ada toprak ve kireç ile mestûr üç yüz aded hâne-i ma'mûrları var ve kal'ası dâ'iren-mâdâr iki kat dîvârları burc [u] bârûsu gâyet metîn ü müstahkem binâ-yı kavîdir ve cânib-i şarka nâzır ikişer kat demir kanatlı kapuları ve handakı üzre ağaç cisri var ve iskele kullesi bir metîn ve müdevver kulledir. şeb u rûz

kal‘a neferâtları bu kulle üzre nigehbânlık ederler. Zirâ gümrük bu mahaldedir ve liman zamân-ı kadîmde gâyet latîf liman imiş. Mürûr-ı eyyâm ile hâlâ ol kadar me‘mûr değildir, bir âb-ı hayât göldür. Yine ba‘zı gemiler girer ammâ iri bârçe ve karavana ve burtun ve galyon gemiler girüp demir bırağıp yatmazlar. Cümle gemiler alarka lenger-endaht olup yatarlar. Sekiz rûzgârdan emîn a‘lâ demir dutar yataklı limandır ve kal‘a handakının sol tarafı kenarında bir müferrah mahkeme-i şer‘-i Resûl müntehâ dud ağacı vardır. Ve bu mahalde iki kanatlı demir kapulu kal‘a-misâl bir hân-ı azîmi var. Kapusu üzre târîhi sene 1007 târîhidir. Bu hân kapusu kal‘a kapusuna nâzırdır. Hânı gâyet mükellef ve müzeyyen ve ma‘mûr [u] âbâdân ve müte‘addid harem odaları ve ıstabl-ı anterli ve develikli ve imâret ve dârü‘z-ziyâfeli ve bir harem-i vâsi‘li cemî‘i âyende vü revendegâna ârâmgâh hâne-i bî-minnetdir ve bu hâna karîb bir câmi‘-i musanna‘-i acîb var kim misli meğer İslâmbol’da Silivrikapusu dâhilinde İbrâhîm Paşa *[20a]* câmi‘i ola. Mihrâbı ve minberi gâyet musanna‘dır. Tûlen ve arzen seksen ayakdır ve gâyet şîrîn ü müzeyyen bir câmi‘-i mahbûbdur. Hemân haremi bâğ-ı cinândan nişân verir bir mesîregâh [u] teferrücgâh yerdir. Bu şehr içre böyle bir selâtîn-misâl câmi‘-i pür-envâr olduğundan cemâ‘at-i kesîreli ibâdetgâhdır. Evvelâ harem-i ferâh-fezâsının ortasında bir havz-ı müşebbeki var, dâ’iren-mâdâr etrâfında âbdest muslukları var kim selsebîl-âsâ şeb [u] rûz cereyân edüp tecdîd-i vudû‘ olunur ve bu havzın etrâfında gûnâ-gûn turunc dırahtlarıyla ârâste olmuşdur. Her birisinin sâye-i hoş-hevâsında limon ve turunc şükûfesinin râyiha-i tayyibesinden cemâ‘at-i kesîrenin dimâğı mu‘attar olup hoş bû kesb etdikde ibâdet-i Yezdân ederler. Ve câmi‘in iki kapusu var, biri kıbleye mekşûfdur kim harem kapusudur. Üzerinde âhir mısra‘ı târîhi,

…………….(1 satır boş) …………….

Ve sol kapu mezkûr dud ağacına nâzırdır ve câmi‘ içi gâyet nûr ender nûr kubbe-i pür-nûrdur. Bunda olan müşebbek tuç revzenler üzre sadefkârî kapaklar ve câmları billûr ve necef ve moran ve hurdekâr câmlardır kim şems-i münevverin şu‘lesi pertevi urdukça câmi‘ içi nûr-ı pür-nûr olur ve bunda olan kürsî ve mü’ezzin mahfili bir câmi‘de eyle musanna‘ kürsî yokdur ve bundan olan şem‘dân ve çerâğdân ve günâgûn maslûbât âvîzeler ve ibrişim münakkaş hâliçeler bir câmi‘de yokdur. Hulâsa-i kelâm câmi‘ ve hân ve imâret ve mescîd ve medrese ve çârsû-yı bâzâr ve hammâm-ı latîfi cümle kârgîr binâ-yı ra‘nâsı serâpâ nilgûn rasâsı hâs ile mestûr bir şehr-i ma‘mûrdur kim cümle bu hayrât [u] hasenât gâzî-i sa‘îd u şehîd Sokullu Mehemmed Paşa binâsı olup ol ganîmet-i asrda temel nâzırı Sinân Ağa ahâlî-i vilâyet arzıyla yedi bin kîse masrâf gösterirler. Aslâ deftere nazar etmeyüp ihrâk bi’n-nâr eder. Tâ bu mertebe Hâtem-i Tayy ve Ca‘fer-i Bermekî bir vezîr-i akl-ı Aristo idi. Âhir sene (–) târîhinde kubbe altında dîvân-ı pâdişâhî edâ ederken serhad gâzîlerinin biri bir mahlûl ze‘âmet getirdikde vezîr, “Verilmişdir!” der. Serhadli eydür “Sultânım, beş kerre böyle mahlûl getirdim. Bir dahi getir sana vereyim, buyurdunuz. İşte at çatladup bunu getirdim” der. Yine vezîr “Verilmişdir!” deyince serhadli dal kurtıla olup divân-ı pâdişâhîde kubbe altında yedi vezîr huzûrunda vezîria‘zamın girîbânına yapışup kurtıla ile bir kaç kerre memesi üzre kurtıla[y]ı kabzasına varınca zerk edüp bir kaç kerre dahi karnına vurup kurtılayı vezîrin karnında burup bu serhadliye el kaldıranlardan bir kaçın dahi öldürüp dal satur-i serhaddî olup orta kapuda atına süvâr olup giderken akîbince dîvân askeri üşüp mecrûh Koca Vezîr-i munsıf eydür, “İncitmen, ben bana etdim. Hak ol serhadlimindir. Beş kerre mahlûl getirdi, vermedim. Allah emâneti olsun, ol garîbi

kendi haline koyun" deyü vasiyyet edüp ertesi gün rûh teslîm edüp Ebâ Eyyûb-ı Ensârî cenbinde Yogurdcular Bâzârı içinde başka bir kubbe-i azîm içre medfûndur. Süleymân ve Selîm ve Murâd Hân'a vezîria'zam olup kırk sene sadrıa'zam olup niçe kerre ma'zûl ve niçe kerre serdâr-ı mu'azzam olup cemî'i hayrât [u] hasenâtlarında üç yüz yigirmi hutbesi tilâvet olunup Rûmeli'nde Edirne râhında Burgaz kasabasındaki hayrât-ı azîmler dahi anın binâsıdır kim hâlâ cemî'i evkâflarına neslinden İbrâhîm Hânzâdeler ol hayrât [u] hasenâtların ber-vech-i ocaklık mütevellîleridir, *rahmetullahi aleyh*.

Niçe yüz hayrâtları imâretinde ta'âmın tenâvül etmişiz. Ammâ cemî'i hayrâtlarının elzem-i levâzımından olan bu memerr-i huccâc olan Payas şehri derbend-i Calındır iken imâr edüp emn [ü] emân olup hâlâ bir şehr-i ma'mûr u müzeyyen bağlı ve bâğçeli ve gül-i gülistânlı bir şîrîn şehr-i ammârdır. Cümle hâk-ı amber-i pâk-misâl türâb ve kireç ve cıbız ile mestûr sekiz yüz elli hâne-i ma'mûrdur. Cümlesi hâne-i avârızdır. ***[20b]***

Ve cemî'i tekâlif-i örfiyyeden mu'âf u müsellem re'âyâlardır kim cümle sekiz bin âdem tahrîr olunmuşdur. Zâbıt [u] râbıtları on altı kethüdâlık ta'bîr olunur hîn-i mahalde korsan kâfirlerinin ve dağ harâmîlerinin haşerâtları yola bile inseler fi'l-hâl bu şehir halkının şehbâzları cânib-i garba Kurdkulağı'na ve cânib-i kıbleye Belen ve Bakras yollarına pür-silâh olup elbette harâmîleri şikâr edüp âyende vü revende huccâc-ı müslimîni ve tüccâr-ı berr ü bihârı ubûr etdirirler. Gâyet şecî' ü bahâdır erleri ve bî-nihâye fetâ server-i hünerverleri vardır. Bu şecâ'atlerine göre gâyet mutî' kavmi vardır.

Ve bu şehrin ancak Mehemmed Paşa câmi'i hatabiyyesidir, mâ'ada zâviyelerdir. Halîl Ağa zâviyesi ve İskele zâviyesi var, ma'lûmum olan bunlardır. Ve cümle üç yüz dükkândır ammâ cemî'i eşyâ bu dekâkînlerde mevcûddur. Ve yedi aded kahvehâne ve bir hammâm-ı hoş binâ-yı rûşenâsı var ammâ bâğ u bâğçesi bî-hisâbdır. Ve Mercân Ağa kuyusu demekle ma'rûf âb-ı hayâtdan nişân verir bir bî'r-i zemzem câh-ı mâsı var kim mâh-ı temmûzda buz pâresidir. Cümle şehir halkı ona muhtâclar, gayri câh-ı mâları dahi yokdur, ammâ bu meşhûr-ı âfâkdır. Ve bu şehir sevâhil olmağile hevâsı sehel sakîldir ammâ altı ay kışı gâyt latîfdir ve altı ayı cümle şehir halkı mâh-ı temmûzda şehir içre kalmayup cümle a'yân [u] eşrâfı ve sağîr u kibârı şehrin cânib-i şarkında olan,

Evsâf-ı yaylağ-ı kûh-ı Payas

Sebeb-i tesmiyyesi kûh-ı Beyaz'dan galat Payas derler bir yaylağ-ı azîmdir kim ol etrâflarda olan Türkmân ve Urbânlardan iki kerre yüz bin âdem on kerre yüz bin koyunlarıyla Kuyruk yıldızı ya'nî Ülker yıldızı doğunca altı ay bu yaylalarda kesb-i hevâ ve kesb-i tarâvetler edüp döl döş sâhibi olurlar. Niçe bin âb-ı hayâtdan nişân verir uyûn-ı câriyeleri vardır kim her biri hayât-efzâ-yı cân-fezâ yaylağ u âb-ı zülâllerdir. Ve bu şehrin halkı; gâyet garîb-dost Oğuz tâ'ifesi vardır ve gâyet musallî ve mü'min ve muvahhid ve sâhib-i sülûk ve dervîş-nihâd âdemleri vardır. Ve me'kûlât [ü] meşrûbâtının memdûhâtından beyâz ve hâs ekmeği ve yaylasında pişi lavaşa yufka ekmeği ve üzümü ve inciri ve turuncu (–) (–) memdûhdur ammâ yaylalarında kışa karîb bir üzümü olur, bir diyâra mahsûs değildir.

Cümle yedi aded yaylalardır. Her birinde birer gûne hâssası vardır. Evvelâ **Sürmeli yayla**da aslâ tâ'ûn olmaz. Habîb-i Neccâr hazretleri niçe zemân bu yaylada sâkin olup halkı dîne da'vet etmişdir. Zîrâ peygamberdir demişler ve ihtilâf etmişler. Anların du'ası

berekâtıyla bu Sürmeli yayla'da aslâ vebâ olmaz. Ve **Gökdepe yaylası**, gâyet bâlâ azîm yayladır. Bunda cemî'i hayvânâtları aslâ ülker urmaz. Ve **Çatalağaç yaylası**; anda aslâ ısıtma olmaz. Halkı gâyet tendürüst olur. Ve **Fındıklı yayla**da aslâ ve kat'â yılan ve çıyan ve akrep ve gayri zehirli haşerâtlar olmaz. Ve **şolgay yaylası**, her giz anda hırsız ve harâmî olmaz. Zira şolgay Sultân Cüneyd-i Bağdadî hazretlerinin baş halîfesidir. Bu yaylada medfûn olduğundan aslâ harâmî olmaz. Bir kimesne komadığı şey'e el uzatsa eli kurula kalır, mücerreb olduğundan bu yaylada aslâ harâmî ve kuttâ'u't-tarîk yokdur. Herkesin metâ'ı meydân-ı muhabbetde âşikâre durur. Bir ferd-i âferîde vaz'-ı yed etmeğe kâdir değillerdir.

Sincan yaylası, anda cüzzâm ve miskîn varsa bi-emrillah-i Te'âlâ altı ayda âb-ı hayât suları hâssasından tendürüst olup ol miskînin vücûdu dürr-i beyz-âsâ olup hayât-ı cân bulur. Zîrâ bu yaylada Hazret-i İsâ vâlidesiyle Nablus şehrinden bunda gelüp sâkin olduğu makâm-ı şerîfi ziyâretgâhdır ve Hazret-i İsâ halîfesi şem'ûn-ı Safâ hazretleri Mısır'ın Behnisa şehrinden seyâhat ederek bu yaylada Hazret-i İsâ makâmın ziyârete gelüp anda dahi şem'ûn-ı Safâ'nın makâmı vardır. Nazargâh-ı peygamberân olduğundan nûş etdikleri âb-ı zülâlden cüzzâm miskînler nûş etseler bi-emri Hudâ şifâ bulurlar, tevâtür ile meşhûr ziyâretgâh-ı hâs u âmlardır. Ve ba'zı Freng-i pür-reng-i bed-cenkler tevârîhlerinde bu yaylada Hazret-i İsâ ve şem'ûn-ı Safâ'nın makâmât-ı aliyyeleri olduğun istimâ' edüp İskenderûn'dan cem'-i vefîr ile ***[21a]*** bu yaylalara gelüp ziyâret edüp kesb-i hevâ ederler. El-hâsıl ibret-nümâ vâcibü's-seyr yayla-yı azîmlerdir.

Bu şehr-i Payas'da iki gün meks eyleyüp cümle askerin me'külât [u] meşrûbâtların cânib-i vakf-ı Mehemmed Paşa'dan verüp andan nefîr-i rıhletler çalınup Payas'dan cânib-i kıbleye mezâristânına varacak mahalde dört göz bir musanna' Sokullu cisri vardır, ana karîb leb-i deryâdan ba'îd sağ cânibde **tekye-i Hazret-i Sultân Abdülkâdir el-Cîlânî** tekyesi ma'mûr u müzeyyen ve fukarâsı ehl-i Medyen bir nazargâh, ârâmgâh, mesîregâh [u] teferrücgâh âsitâne-i mihmângâhdır.

Anı geçüp yine kıble tarafına gidüp ol mahalde, **ziyâret-i Uzun Dede Sultân**, bir tekye-i ziyâretgâhdır. Müfîd ü muhtasar bir âsitânedir. Birkaç fukarâ-yı Bektâşiyânı vardır.

Anı ubûr edüp yine cânib-i kıbleye **nehr-i Mühresin cisri** ubûr olunur. Mezkûr nehr-i Mühresin Payas'ın şark cânibindeki mezkûr yedi yaylalardan cem' olup bu Mühresin cisri altından güzer edüp hemân bu mahalle karîb derya-yı sefîd'e munsab olup eyyâm-ı bahârda tuğyân ile cereyân eder ve bu mahalle karîb

Evsâf-ı kal'a-i Merkez

Bu dahi Haleb eyâleti hâkinde deryâdan bir ok menzili ba'îd bir cebel-i âlî eteğinde şekl-i murabba' seng-trâş bir kal'a-i savaşdır. Sene (–) târîhinde kayâsıralar binâsıdır. Sene 922 târîhinde Selîm Hân Mısır'a giderken ahâlîleri mutî' olmuşlardır. Hâlâ Payas niyâbetidir. Dizdârı ve neferâtları vardır ammâ yeniçeri serdârı ve kethüdâyeri yokdur. Lâkin bâğı ve bâğçesi çokdur ve kal'a içre bir câmi'i ve neferâthâneleri vardır. Neferâtları Haleb defterdârından ulûfe-i mu'ayyenelerin alırlar (–). Ve kal'ayı ubûr edüp leb-i deryâda Sakaldutan Beli-misâl bir bel vardır. Ne'ûzübillah şeb [u] rûz harâmîleri eksik değildir. Haleb'in Çum Kürdleri karârgâhı harâmîler durağı mahûf u muhâtara yerlerdir kim kuttâ'u't-tarîklerin piyâde kemîngâh yerleridir kim gâyet ihtirâz lâzımdır. Bu mahalli ubûr

edüp (–) sâ‘atde **Acıçay** nâm mahalli dahi güzer edüp iki buçuk sâ‘at dahi gidip

Evsâf-ı kal‘a-i İskenderûn

İbtidâ bânîsi İskender-i Kübrâ olduğundan İskenderûn derler. Ba‘dehû Urbân kavmi harâb edüp ba‘dehû İbn Ebî Dâvûd Alayâdî binâ etdi. Yine harâb olup memerr-i huccâc mesdûd olup harâmîler yatağı ve frenk kâfirlerinin durağı olup âhir sene 1021 Sultân Ahmed Hân târîhinde Vezîria‘zam Nasıf Paşa bir kal‘a-i metîn binâ etmeğe mübâşeret edüp itmâmı müyesser olmadan Karadeniz kenarında Sinop kal‘asına Kazak-ı Ak istilâ etdüğün Nasûh Paşa Sultân Ahmed Hân'a i‘lâm etmediğiçün Ahmed Hân Nasûh Paşa'yı katl edüp bu İskenderûn kal‘ası nâ-temâm kalmışdır. Sehel himmet-i Âl-i Osmân ile ma‘mûr olup bir şehr-i bender olmak emr-i sehl idi. Zîrâ Haleb'e iki menzil karîb elzem-i levâzımînden şâhrâhlı bir iskeledir. Beher sene limanına iki yüz pâre keştî-i Müslim ve Frenk galyonları gelüp lenger-endâht olup yatarlar. Kal‘ası olmamak ile Frenk-i bed-renk gümrük vermede inâd ve muhâlefet edüp giderler ammâ kal‘ası imâr olsa küffâr galyonlarının âsîleri gelemeyüp mutî‘leri dahi gümrük vermede inâd ve muhâlefet edemezlerdi. Hâlâ bu bender Haleb eyâletinde yetmiş yük akçe iltizâm gümrük emânetidir ve yüz elli akçe kazâdır. Nâhiyesi (–) aded kurâdır. Bu kurâlardan senevî beher sâl kadısına beş kîse hâsıl olur. A‘lâ latîf limanı vardır lâkin kara karaka ve burten ve şınıya ve galyon karavana kalyonlar girüp yatamazlar, top menzili ba‘îd alarka yatarlar. A‘lâ demir dutar yatakdır ammâ batı tarafı açık olmağıla kumu çok gelüp yine demir kuvvetiyle yatarlar, latîf yatakdır. Bu limanın cânib-i garbîsinde iki yüz altmış mil cezîre-i Kıbrıs'ın burnunda kal‘a-i (–) limanıdır. Latîf ve mu‘tedil havâda cezîre-i Kıbrıs'ın karlı dağları görünür derler ammâ hakîr görmedim. Bu İskenderûn'da cümle Frenk ve Rûm kefereleri sâkin olmağıla câmi‘ ve hammâm ve hân ve çârsû-yı bâzârı yokdur ammâ meyhâneleri çokdur. Ba‘zı âyende vü revendeler vakt-i şitâda bu meyhânelerde meks ederler, gûyâ her biri birer hândır, ammâ suları uzakdan hımârlar ile kârbân pınarından getirirler ve âyende vü revendeler bu İskenderûn cezîre yer olmağıla kârbân pınarında konarlar. Ammâ bu İskenderûn'da yedi kralın balyoz vekîlleri ya‘nî konsolosları sâkin olup balyozları Haleb'de ***[21b]*** balyozhânelerinde sâkin olurlar ve bu İskenderûn Haleb iskelesi olmak ile gümrük yanında azîm mahzenler vardır. şeb [u] rûz Frenk kâfirleri anda bey‘ u şirâ ederler. Hatta Murtezâ Paşa efendimiz alay-ı azîm ile bu mahalden ubûr ederken deryâda yatan yigirmi altı pâre galyonlar "Safâ geldin!" deyü ol kadar top-ı şâdımânlar atdılar kim gûyâ her biri âteş-i Nemrûd içinde kaldı. Bu İskenderûn'un cânib-i selâsı sazlık ve bataklık yerdir kim kefere domuzlarının bataklığıdır. Müselmânlar ihtirâz üzre yatarlar *ve's-selâm*.

Andan kalkup Kârbân Pınarı'n geçüp yine cânib-i kıbleye kâh leb-i derya kâh kûh-ı bâlâ ubûr ederek Karga sekmez nâm beli yüz bin belâ-yı hırâş-ı cân çekerek bârân-ı rahmet içerek ol mahall-i muhâtarayı ubûr edüp ana karîb Gök Gedik nâm mahalli dahi geçüp (–) sâ‘atde,

Evsâf-ı kasaba-i Belen

Lisân-ı Türkmân'da "belen" bir yokuş olan yire derler. Haleb eyâletinde voyvadalıkdır ve yüz elli akçe (–) nâhiye köylü kazâdır. Kethüdâyeri ve yeniçeri serdârı vekîli vardır. Cümle evleri birbiri üzre havâleli bayırlı yere vâkı‘ olmuş cümle yedi yüz aded toprak ile mestûr kâr-ı kadîm hâne-i etrâk ma‘mûr evlerdir ve cümle üç bin kadar âdemi vardır. Âb

[u] hevâsının letâfetinden halkının reng-i rûyları hamret üzredir.

Ve câ-be-câ Türk mahbûbu ve mahbûbecikleri vardır ammâ evleri gâyet dardır ve cümle yolcular anlardan bîzârdır. Zîrâ yoldan sehel dûrdur ammâ yaylakı ganîmet yerdir.

Ve kurşumlu câmi'-i zîbâsı vardır. Bir (–) binâsıdır ve câmi'i kapusu önünde bir ma'mûr u müzeyyen kurşum örtülü hânı dahi vardır ve bir hânı dahi harâba karîb olmuş ta'mîr ü termîme muhtâcdır ve bir hammâmı ve kırk elli mikdârı dükkânları var.

Ve me'kûlât [u] meşrûbâtının memdûhâtından âbdâr üzümü ve gayri fevâkihesi meşhûrdur. Ve bu şehrin ensesindeki dağlarında bâğları ve havâsı latîf yaylağları memdûhdur.

Andan kalkup yine kıble cânibine eniş yokuş aşup **Gaffârlar Beli**'n geçüp ya'nî yol bekçilerin geçüp anların sağ tarafında bir top menzili yoldan ba'îd,

Evsâf-ı kal'a-i Bakrası

Zamân-ı kadîmde (–) binâsıdır. Ba'dehû niçe mülûk destine girüp sene 922 târîhinde Selîm şâh Mısır üzre giderken debdebe-i Âl-i Osmân havfinden mutî' olup Tavâşî Sinân Paşa'ya miftâhları teslîm edüp Yûnus Paşa'yı kal'a hâkimi edüp bu yollardan Mercidâbık sahrâsına Âl-i Osmân askerin geçirmeğe me'mûr oldu. Bir bayır üzre şekl-i muhammes bir kal'acıkdır. Ne kadar adım ihâta eder ma'lûmum değildir

…………….(1.5 satır boş) …………….

Haleb eyaletinde hükûmetdir ve yüz elli akçe kazâdır ve (–) aded nâhiye kurâları vardır. Kethüdâyeri ve yeniçeri serdârı ve kal'a dizdârı ve (–) neferâtları (–) ve derûn-ı kal'ada ancak yüz elli mikdârı neferât ve fukarâ hâneleri vardır. Ve bir câmi'i ve hân u hammâmı ve esvâk-ı muhtasarı vardır. Ol kadar müzeyyen değildir. Zîrâ yoldan ba'îddir ammâ dağlarında olan sünbül ve müşk-i rûmîsi deşt-i hâmûnu zeyn edüp bakras sünbülü ve müşk-i rûmîsi meşhûrdur. Zamânında benî Âdem'in dimâğın mu'attar eder. Ve cümle halkının kârları bâğ u bâğçeler ve dâğlarında şükûfe soğanları çıkarup İslâmbol'a ve gayri diyârlara teberrüken götürüp füruht ederler. Yetmiş seksen hâneli müşk-i rûmîsi meşhûr-ı âfâkdır.

Andan kalkup yine cânib-i kıbleye **Bakras** altında **Kabaağaç** nâm mahalde **Gafîrciler** nâm mahalli geçüp ve **Kara Makrat** nâm mahalli geçüp 12 sâ'atde,

Evsâf-ı şehr-i dâr-ı cahîm ve belde-i Dârü'l-mülk-i kadîm kal'a-i Antakıyye

Bilâd-ı kadîm olmağıla her lisânda birer lehçe-i mahsûsaları ile müsemmâ bir şehr-i ra'nâdır. Ba'zılar İntâkiyye derler, niçeler İntakya, niçeler Ayn-ı takıyye derler ve niçeler Entakiyye ve niçeler Antakıyya ve ba'zılar Antekya derler ammâ galat-ı meşhûru Antakıyya ve İntakiyye'dir ammâ lisân-ı Kabâbıt'da Cebsinân derler ve lisân-ı Arab'da (–) derler ve lisân-ı Yunan'da (–) derler. Lisân-ı Acem'de Ân-tâkiyye derler, gâyet şehr-i kadîmdir. Tûfân-ı Nûh'dan mukaddem Sürid Hakîm müfîd [u] muhtasar binâ edüp Hazret-i İdrîs asrında halkı İslâm ile müşerref olmadıklarından cümle halkı cehennem azâbı gibi âteş-i semûm ile azâb-ı elîm çekerek helâk oldular. Ba'de't-tûfân Yâfes ibn Nûh *aleyhi's-selâm* imâr edüp ***[22a]*** niçe zamân bunda sâkin olup evlâd-ı evlâdları rûy-ı zemîne münteşir olup Hazret-i Nûh'a dahi îmân getirmeyüp Cenâb-ı Bârî yine hışm-ı âteşle bu kavmi helâk

etdüğünden niçe müverrihler bu şehre Dâr-ı câhim ve Dâr-ı kayâsıra dediler.

Ba‘dehû (–) bir kal‘a-i azîm inşâ edüp Hazret-i Süleymân’a isyân edüp cümle kavmiyle kal‘aya mahsûr olup Hazret-i Süleymân ins u cinn [ü] vuhûş ve tuyûr ile bu kal‘a üzre cenk edüp âhir Hazret-i Süleymân bu kal‘ayı feth edüp cümle halkıyla pâdişâhın esîr etdi. Ba‘dehû Hazret-i (–) asrında Takyanus tahtı olmağıla An Takyanus’dan galat Antakıyye derler.

{Der-beyân-ı ahvâl-ı Denklayanuş ya‘nî Takyanus kral

Kadîm-i evvelde bunlara kayser-i Rûm derlerdi. Zîrâ Erzurûm’a ve Sivas’a ve Kayseriyye ve Konya şehirlerine mâlik olmağıla Kayser-i Rûm derlerdi. Birkaç kral cem‘ olsa kayâsıra derler. Ammâ bu Takyanus Rûm pâdişâhlarından olup tahtgâhı Roma ve Antakıyye idi. Târîh-i İskender-i Yunanî‘nin sene 595 kral-ı dâl olup zulmünden Ashâb-ı Kehf âyet nass-ı kâtı‘ üzre [11] [12] mâ sadakı üzre yedi sekiz aded Ashâb-ı Kehf firâr etdikleri cemî‘i tefâsîrlerde mastûrdur. Ve bu Takyanus putperest idi ammâ mudârâdan millet-i mesîhiyye ve ehl-i şâm ve Mısır’ı kırup kenîseleri harâb ederdi. Anların mâlıyla İskenderiyye üzre varup kendüye âsî olan vezîri hileyle katl edüp İskenderiyye sâhibi olup diyâr-ı Mısr’ı Buhtunnasr gibi harâb edüp andan diyâr-ı Acem’e bir vezîrin serdâr edüp şapur şâh ile ceng-i azîm edüp şapur şâh’ı katl ve cümle ehl-i ıyâli ve hazînesin Takyanus’a gönderüp ol mâl ile bu Antakıyye kal‘asın dahi ziyâde imâr edüp âhir yiğirmi sene kral olup cebbâr olduğundan dişlerinin etleri dökülüp mürd olup yerine veled-i pelîdi Karnibal kral olup iki yıldan ol dahi mürd olup kayâsıralar bunda inkırâz bulup devlet millet-i Mesîhiyye Nasârâsına müyesser olup Kostantin-i Kübra kral olup âyîn-i İsâ icrâ edüp ibtidâ Nasrânî bu Kostantin olup cümle Takyanus putların kırmışdır ve cemî‘i heyâkilleri âteşe yakmışdır ve yerlerine kenîseler yapmışdır ammâ Takyanus’dan} sonra Buhtunnasr evlâdları Antakıyye’i harâb edüp niçe mülûk destine girüp Âl-i Kayasıra-i Nasârâlar destinde iken Hazret-i Ömer hilâfetinde Kuds-i şerîf feth olup Hâlid b. Velîd ve Esved b. Mikdâd ve Ebû Ubeyde ibn Cerrâh niçe bunun emsâli ashâb-ı güzînin güzîdeleri gelüp ceng-i azîmler edüp kimi feth edüp kimi bî-feth Medîne’ye avdet edüp âhir sene (–) târîhinde Âl-i Abbâsiyân’dan Hârûnu’r-Reşîd üç kerre yüz bin asker ile Seyyid Battâl Ca‘fer Gâzî ile gelüp ceng-i azîm ile feth eyleyüp cümle küffârın dendân-ı tîğden geçirdiler ve şehzâde Me’mûn’u hâkim nasb edüp Hârûnu’r-Reşîd yine Bağdâd’a gidüp merhûm olunca küffâr yine kal‘a-i Antakıyye’ye istilâ eyledi. Âhir şâm pâdişâhı Nûreddîn eş-şehîd hazretleri dest-i kefereden feth etdi. Ol merhûm olup Yûsuf Selâhaddîn Mısır sultânıyken Kudüs’ü ve şâm Tarablus’u ve bu Antakıyye’ye küffâr-ı Frenk istîlâ edüp {Âl-i Türkmâniyân ki cümle beş neferdir, bunlardan biri Emîr Kerboğa’dır deryâ-misâl azîm asker ile kal‘a-i Antakıyye’i küffârdan istihlâsa geldikde Frenk-i pür-cenk elinde münhezim olup âr u gayret-i hamiyyetinden Haleb tahtın bırağup sene 495 târîhinde Acem diyârının Isfahân-ı nısf-ı cihânına giderken şehr-i Hoy’da merhûm olup anda medfûndur}. Ba‘dehû Selâhaddîn Yûsuf Mısır’dan deryâ-misâl asker ile gelüp Kudüs’ü ve Tarablus şâm’ı ve bu Antakıyye’i feth edüp tâ Mısır pâdişâhlarının Çerâkizelerinden Sultân Gavrî hilâfetine dek Mısır pâdişâhlarının elinde kalup Selîm şâh-ı Evvel Acem’le cenk ederken Mısır Sultânı Gavrî kızılbaşa imdâd edüp Çıldır sahrâsında Selîm şâh Gavrî‘nin Acem’e imdâdı sebebiyle münhezim olmuşken bi-emrillahi Te‘âlâ nesîm-i fursat Selîm şâh üzre esüp şâh İsmâ‘îl münhezimen firâr edüp kırk bin mikdârı güzîde Mısır askeri

kılıçdan geçüp Selîm şâh mansûr [u] muzaffer avdet edüp "Kızılbaşa imdâd eden müslim geçinen âdemin katli vâcibdür" deyü Kemâlpaşazâde Ahmed Efendi'den fetvâ-yı şerîfler alup *Bismillah* ile niyyetü'l-gazâ deyüp sene-i âtîde Mısır'da Gavrî'ye elçiler gönderüp elçileri de katl etdüğü haberi Selîm şâh'a gelince bir fetvâ-yı huccet [ü] bürhân dahi ele alup yer götürmez asker ile ibtidâ Göksun yaylasında Mar'aş pâdişâhı Sultân Alâüddevle'i bozup kırk bin Türkmân eşirrâsın katl edüp Alâüddevle'nin bî-devle başıyla yetmiş boy beğleri başıyla Mısır'da Gavrî Hân'a gönderüp "Hâzır ol vaktine!" dedi. Gavrî dahi Selîm Hân'ı Mercidâbık'da dört kerre yüz bin benî Âdemle karşulayup Hazret-i Dâvûd-ı Nebî Câlût Melik ile ceng etdüğü yerde bir ceng-i Selîm ü Gavrî oldu kim Gavrî bu cengin gavrına ermeden kal'a-i Haleb'e ancak yedi yüz Çerâkes-i nâkes ile bî-kes olup firâr etdiler. Selîm şâh akîbine düşüp Haleb'i emân ile feth edüp Yûnus Paşa'ya dahi bu Antakıyye'nin miftâhların teslîm edüp niçe kerre yüzbin altun ile ahâlî-i vilâyet hedâyalar ile Haleb altında Selîm Hân'a gelüp du'â vü senâ ile hedâyâların arz edüp Vâli-yi Antakıyye Bıyıklı Mehemmed Paşa olup Haleb eyâleti tahrîr olundu. İşbu feth-i fütûh sene 922 târîhinde feth-i Antakıyye vâkı' olmuşdur. İlâ hâze'l-ân dest-i Âl-i Osmân'da Haleb vâlîsi hâs-ı hümâyûnun voyvadalığı hükûmetinden üç yüz âdem ile zabt [u] rabt eder ve üç yüz akçe pâyesiyle şerîf kazâdır. Niçe kerre beş yüz pâyesiyle niçe mollalara arpalık ihsân olunmuşdur. Mezâhîb-i erba'adan şeyhülislâmı ve nakîbü'l-eşrâfı ve sipâh kethüdâyeri ve yeniçeri serdârı ve şehir nâ'ibi ve muhtesibi vardır ve kal'a dizdârı ve (–) aded kal'a neferâtları vardır. İçil olmağile kifâyet mikdârı cebehânesi ve sağîr ü kebîr yigirmi pâre mecrûh şekilli topları vardır.

Eşkâl-i kal'a-i azîm-i atîk Antakıyye: Cenâb-ı Rabbü'l-İzzet bu edîm-i arzı ibn Âdem ile müzeyyen edeli niçe bin seneden berü kılâ'-ı azîmler ve binâ-yı kadîmler inşâ olunmuşdur ammâ bi-emri Hudâ benî Âdem'in ibtidâ ibret-nümâ binâsı Hazret-i *[22b]* İdrîs'in ta'lîmiyle Sürid ve Kalimon hakîmler hâkimlikleri vaktinde Mısır'da ihram dağların yaptılar. Ba'de't-tûfan arz-ı Ermen'de şehr-i Cû'da, andan arz-ı Mısır'da arz-ı Hâsân'da şehr-i Arîş ve şehr-i Balîs ve şehr-i Ahmîm ve şehr-i Elvâhât ve şehr-i Asvân ve şehr-i Sûdân ve şehr-i Menufiyye ve şehr-i Antakıyye binâ olunmuşdur. Binâ-yı azîmlerin biri dahi budur. Biri Ümm-i dünyâ-yı Kâhire-i Mu'izziye-i Mısır'dır. Biri Irâk-ı Bağdâd-ı Behişt-âbâd'dır. Biri Irâk-ı Arab-ı Haleb'dir. Biri Irâk-ı Dâdyân'dır kim kûh-ı Elburz dâmeninde deşt-i Kıpçağ'a nâzırdır. Biri dahi binâ-yı azîm Ahlat'dır. Biri dahi kal'a-i Makedonya ya'ni Mahmiyye-i Kostantiniyye'dir kim ibtidâ bânîsi Hazret-i Süleymân'dır, ammâ bu kal'a-i Antakıyye'i İslâmbol'dan evvel imâr olup Hazret-i Süleymân bu Antakıyye'de cenk edüp feth etmişdir. İmdi binâ-yı kadîmin ve âsâr-ı azîmin biri dahi bu kal'a-i Antakıyye'dir kim sûr-ı azîmi beş aded kûh-ı bülend [ü] azîm üzre vâkı' olmuşdur kim bu cebel üzre olan kal'a dîvârları cânib-i şarkda evc-i hevâya münkalib olmuş dağlardır. Andan bu kal'anın nısfı aşağı düzde cânib-i garba tâ nehr-i azîm Âsî kenarına varınca alçak yire vâkı' olmuş kal'a-i azîmdir kim bu hisâb üzre bu kal'anın nısfı makâlîd-i âlîler üzredir. Nısfı zeyl-i cebelde aşağı düzde vâkı' olmuşdur. Be-hisâb-ı mil bu kal'a on iki mildir. Her mil dörd bin adımdır. Bu hisâb üzre bu kal'anın cümle zîr ü bâlâsı dâ'iren-mâdâr kâmil kırk dört bin adımdır kim âheste reviş ile on iki sâ'atde devr olunur. Ammâ İslâmbol kal'ası kırk yedi bin adımdır ve zirâ'-ı bennâ ile vech-i dîvârın arşınlamağile seksen yedi bin arşın ihâta etmişdürür. Andan Bağdâd-ı Behişt-âbâd dahi büyük kal'adır. Yigirmi dört bin bedendir ve yigirmi yedi bin adımdır. Andan büyük bu kal'a-i Antakıyye'dir. Andan

küçük kal‘a Mısır’dır, andan küçük şâm’dır, andan Haleb’dir, andan küçük Kırım cezîresinde Kefe kal‘asıdır ve Rûmeli’nde Kefe’ye mu‘âdil Selânik kal‘asıdır. Andan mâ‘adâ kılâ‘lar bu Antakıyye’den küçükdür ammâ bu kal‘a-i Antakıyye’nin dîvârlarının burc [u] bârûlarının kaddi kadar âlî bir kad bir kal‘ada görmedim. şark tarafında olan dağlar üzre dîvârlarının kaddi kâmil seksener zirâ‘-ı melikî âlîdir. Ammâ sâhil-i nehr-i Âsî‘de olan tarafı yigirmi zirâ‘ alçakdır ve yalın kat dîvârdır. Bu tarafdan mâ‘adâ Haleb kapusundan ve şâm kapusundan yukaru dağlara çıkınca kat-ender-kat birbirine karîb burc [u] bârûlardır kim dâ’iren-mâdâr cümle (—) aded kulle-i azîmlerdir. Zamân-ı kadîmde bu her kullede kûs-i Takyanus’u döğülürmüş ve her kulle içi beşer tabaka tarh olunmuşdur. Kal‘anın dağ tarafı dîvârının arzı yigirmişer zirâ‘ enlidir ve bu kal‘a ile mefret-i azîm seng-trâşlar ile binâ olunmuşdur kim her bir taşı birer pîl-i Mengerûsî cüssesi kadar vardır. Ve üstâd-ı kâmil tîşe-i Ferhâd ile taşları birbirine eyle imtizâc etdirmiş kim gûyâ yek-pâre bir kal‘a-i devvârdır ve cümle (–) aded kapu, evvelâ cânib-i şimâle nâzır Bâb-ı Haleb yigirmi zirâ‘ kaddi bâb-ı âlî ve vâsi‘dir. Bu kapunun iç yüzünde kayalardan âb-ı hayât su kaynar ve cânib-i garba Bâb-ı Cisr nehr-i Âsî üzre (–) göz cism-i azîm ile ubûr olunup bâb-ı kavîdir ve

…………….(1 satır boş) …………….

Andan bu kal‘anın cânib-i şarkîsi beş aded cebel-i âlî olup ol cebellerin üzerinde olan dîvârları seksener zirâ‘ âlî olmağıla aşağı şehre iki sâ‘atden sonra güneş dokunur. Zîrâ bu şehrin maşrık cânibindeki dağlar üzre Habîb-i Neccâr tarafından kâmil iki sâ‘atde urûc olunur cebel-i âlîler olmağıla güneş iki sâ‘atde aşağı şehre tulû‘ eder, ma‘lûm ola.

Evsâf-ı esmâ-i aded-i mahallât :

…………….(1.5 satır boş) …………….

Evsâf-ı aded-i sarây-ı âlî-i büyût-ı imârât: Cümle sekiz aded sarây-ı azîmlerdir. Evvelâ aşağı şehirde Ketağaç Paşa Sarâyı; gâyet mükellef kâ‘alı ve müte‘addid hücreli ve kapusu demir zincirli sarâydır. Hatta bir kerre zincirin Ketağaç Paşa kılıç ile çalup iki pâre edüp hâlâ kapu üzre maslûbdur kim makdûr-ı beşer değildir. Anınçün Ketağaç Paşa derler, “ketağaç” kılıç demektir. Ekseriyyâ ma‘mûr hâneleri nehr-i Âsî tarafına vâki‘dir. ***[23a]***

Evsâf-ı aded-i cevâmi‘hâ-yı şehr-i Antakıyye: Cümle (–) aded mihrâb ma‘bedgâh-ı müslîmîndir.

…………….(9 satır boş) …………….

Evsâf-ı mesâcidhâ-yı Antakıyye:

…………….(2.5 satır boş) …………….

Der-sitâyiş-i medrese ve dârü‘l-hadîs: Gerçi İslâmbol ve gayri şehirler gibi mahsûs kârgîr binâ dârü‘t-tedrîs ve dârü‘l-hadîsleri yokdur ammâ yedi yerde ve câmi‘ ü mesâcidlerde cemî‘i ulûm görülür. Husûsen ders-i âm (–) Efendi fuzalâ-yı zû-fünûn âlim kimesnedir

…………….(1 satır boş) …………….

Evsâf-ı dârü‘l-kurrâ ve mekteb-i sıbyân: Üç yerde seb‘a ve aşere ve takrîb kırâ’eti

tilâvet olunur dâr-ı kurrâları var; lâkîn mahsûs talebelerine vazîfe-i mu‘ayyeneleri yokdur, hasbî şeyhleri vardır. Ve cümle kırk aded mekteb-i sıbyân [u] tıflân-ı ebcedhânı vardır. Niçesinin ıydiyye libâsları ve surre-i atiyyeleri taraf-ı vakfdan ihsân olunur, ma‘mûr mekteblerdir.

Evsâf-ı tekye-i dervîşân-ı zîşân: Cümle dokuz tekye-i dervîşândır. Evvelâ aşağı şehirde tekye-i Cesed-i Hazret-i Habîb-i Neccâr dervîşânlarııyla ma‘mûrdur, bir çukur yerde vâki‘ olmuşdur ve bir tekye-i Habîb-i Neccâr dağdadır, bir sâ‘atde urûc olunur, cihân-nümâdır.

Evsâf-ı hammâmât-ı dilsitân: Cümle (–) aded hammâm-ı müfîd [ü] muhtasarlardır. Cümle nehr-i Âsî kenarında olan kal‘a dîvârının iç yüzünde âb [u] hevâsı latîf hammâmlardır. Suları nehr-i Âsî‘den dollâblar ile deverân ederek hammâmlara gelir âb-ı hayât suları vardır.

Evsâf-ı hân ve kâlât: Cümle dokuz aded hân-ı hâcegân ve kâle-i mücerredândır. Evvelâ çârsû içre (–) hânı,

…………….(1 satır boş) …………….

Evsâf-ı çârsû-yı bâzâr [u] dekâkîn: Cümle üç yüz elli dükkândır. Kârgîr binâ bezzâzistânı yokdur ve ol kadar müzeyyen değildir. Lâkin yine her zî-kıymet eşyâ mevcûddur. (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Der-sitâyiş-i mahbûb [u] mahbûbât: Meşhûr Arabistân’ın ibtidâ hudûdu olmağile marâlî ve gazâlî mükekhal gözlü ve münevver yüzlü ve şîrîn sözlü hûb-rû cüvânları olur. Paşalar bu şehre dâhil olunca cemî‘i nisvânları beyâz ızârların bürünüp zilfit-i süheylî ururlar.

Der-vasf-ı âb [u] hevâ-yı iklîm-i büldân: İklîm-i sâlisin vasatında olmağıla âb [u] hevâsı latîf ve i‘tidâl üzre olup ilm-i usturlâb üzre arz-ı beledî (–) ve tûl-ı nehârî (–) sâ‘at ve derece ve (–) dakîka bulunmuşdur.

Manzara-i âb-ı hayât, uyûn-ı câriye-i hayvân: Bu şehrin cânib-i şarkında kûh-ı bâlâlar olmağıla ol dağların zeylinden niçe âb-ı cinân [u] âb-ı hayât uyûnlar kal‘a içre cârî olur kaynaklar vardır. Hattâ Haleb Kapusu’nun iç yüzünde turna gözü sular cereyân edüp nehr-i Âsî‘ye {munsab olur}.

Evsâf-ı memdûhât-ı mahsûlât [u] me’kûlât [u] meşrûbât: Evvelâ beyâz deve dişi buğday ve beyâz çakıl ekmeği ve penbesi ve limonu ve turuncu ve şeker kamışı ve bâğçeleri ve nehr-i Âsî kenarında müşebbek bûstânları cümle su dollâblarıyla reyy olur bâğlardır.

Evsâf-ı hudûd-ı Arabistân: Bu şehrin cânib-i garbı diyâr-ı Rûm’dur. Bu şehir diyâr-ı Arabistân’ın ibtidâsıdır kim Irâk-ı Arab ya‘nî şehr-i Haleb hudûdundadır. Lâkin arz-ı mukaddese değildir. Dâr-ı cahîm şehirlerindendir demişler. (–) (–) (–) ***[23b]***

Evsâf-ı külliyât-ı Antakıyye: Bu şehri Hazret-i Yahyâ asrında imâr eden Bî‘atü‘l-Kassân nâm bir melik-i âdil Hazret-i İsâ‘ya îmân getirmiş idi. Bu şehr içre yüz yıl adâlet ile hükümet edüp yetmiş kadar deyr-i azîmler binâ edüp bu kal‘a içre cümle altı yüz aded kenîse, manastır, ma‘bedhâne-ı Mesîhiyye var idi. Her biri fass u müzehheb ve zücâc-ı billûr ve necef-i mülevven ile belât-ı mücezza‘ ile ve mermer-i ebrî ve sommâkî ve yeşim-i yerekânî gûnân ile mebnî pesen-dîde düyûr-ı kebîrler var idi. Hazretin mevlûdü gicesi

çoğu münhedim olup hâlâ âsâr-ı binâları ve yedi aded düyûr [u] kenîse-i ma‘mûrları vadır.

…………….(4 satır boş) …………….

Evsâf-ı nehr-i Âsî-i Antakıyye

İbtidâ bu nehrin sebeb-i tulû‘ı bi-kavl-i müverrihîn sâhib-i Tuhfe oldur kim Hazret-i Risâlet-penâh asrında Hamâ şehri gâyet susuz olup tâ’ife-i Yahûd’dan İzâ’îl nâm bir Yahûdî bir su dollâbı yapup âmâde eder, ammâ sudan bir katre nâm [u] nişân yok idi. Su‘âl edenlere, “Nîl’i bu şehre getirüp bu çöller içre cereyân etdirüp imâr etsem gerek” der idi. Âhir Mısır’a varup şehr-i Mansûre dibinde Nîl’den dörd şişe su alup bir efsûn-ı ibret-füsûn okuyup “Azm-i râh-ı Hamâ deyüp gitdikçe nehr-i Nîl’in bir fırkası hemân bu Yahûdî‘nin ardı sıra yeri yarup tâ Menzile şehrine gelüp andan Yafa şehri hâmûnu içre gelürken ol fezâda bilâd-ı Askalân’dan Cezîre-i Kıbrıs’a varılır deryâ içre bir incecik yol var idi, cemî‘i kârbân halkı şehr-i Askalân ve Arz-ı Hâsân ve şehr-i Arîş ve şehr-i Taberistân ve şehr-i Filistîn ve şehr-i Kefirnâhûn’dan ya‘nî Sıfıt şehrinden cümle tüccâr-ı berr [u] bihâr bu yol ile cezîre-i Kıbrıs’a giderlerdi. Ol mahalde sihr ile nehr-i Nîl bu Menzile şehrinden geçerken {ol sehhâr şîşenin birin yere uruncu bi-emrillah yerden Nîl kaynayup bir buhayre-i azîm olup} Kıbrıs yolun gark edüp Arîş ve Gazze ve Askalân ve Yafa ve Teyme kal‘ası şehirlerine varınca hâlâ başka bir buhayre-i azîmdir. şâm’dan Mısır’a giderken Arîş tarafların geçerken bu buhayre nümâyândır.

{Andan yine sehhâr şîşenin birin dahi rûy-ı arza urunca Cenâb-ı Bârî sun‘ın ızhâr içün Buhayre-i Lût’u zâhir eder kim şehr-i Remle kurbundadır, cemî‘i kütüb-i mu‘teberelerde ahvâli mastûrdur.} Andan yine nehr-i Nîl ol Yahûdî‘nin ayağı altında gelirken Mine Gölü yerinde {yine sehhâr şîşenin birin dahi kırup bi-emri Hayy [u] Kadîr ol yerden Mîne Gölü âb-ı zülâli} zâhir olup hâlâ ol dahi bir buhayre-i âb-ı zülâldir. Andan yine nehr-i Nîl ka‘r-ı zemînde ol Yahûdî‘nin sihrile götürdüğü şîşe içre giden âb-ı Nîl gitdüğü yire gidüp tâ cebel-i Gülbîn altına gelüp anda karâr eder. Ba‘dehû Hazret-i Risâlet-penâh “Yetiş yâ Alî! Sihr ile nehr-i Nîl’i Arz-ı Mukaddes’den taşra çıkarup Rûm’ı harâb etmek ister, yetiş!.” deyü Hazret-i Resûl Alî‘ye emr edince Alî derhâl Düldül süvâr olup Yahûdî‘ye cebel-i Gülbîn zeylinde yetişüp Yahûdî‘yi ol mahalde katl edince koynundaki dördüncü şîşenin biri dahi bu Gülbin dağında kırılınca bi-emrillahi Te‘âlâ âb-ı Nîl şîşeden yire dökülünce Gülbin kayasından “yâ Allah” sadâsıyla bir nehr-i azîm cânib-i garba cârî olunca Hazret-i Alî eydür: “Yâ nehr-i Âsî, cümle nehir huzûr-ı Hakka teveccüh edüp cânib-i kıbleye cereyân eder. Sen niçün cânib-i garba akarsın. Dön girü ak, âsî oldun” deyince bi-emri Hayy [u] Kadîr nehir lisân-ı hâle gelüp eydür: “Yâ Alî emr-i Hüdâ ile bu mahalle gelmişken Hımıs ve Hamâ ve niçe şehri reyy edüp şehr-i Antakıyye’de Habîb-i Neccâr’ı ziyâret edüp andan yine cânib-i kıbleye cereyân edeyim” dedikde Hazret-i Ali “Dön, yohsa seni Zülfekâr-ı muhzimimde iki pâre ederim” dedükde nehir eydür “Eğer vurursan yâ Alî, bir pâremi kan, bir fırkamı irin akıdup devr-i kıyâmete dek ibâdullah benden nef‘ hâsıl edemezler” dedikde Hazret-i Alî: “Senin adın âsî olsun. Benî Âdem senden intifâ‘ görüp nûş eden hayât bulsun” deyüp Gülbin cebeli dibinde Hazret-i Alî nûş edüp ve Düldül’ün suvarup ibâdet etdüğü yire “Makâm-ı Alî” derler. İbtidâ nehr-i Âsî nâmın Hazret-i Alî buyurmuşdur. Katl etdüğü Yahûdî dahi ol mahalde yatır. {Ammâ bu maktûl Yahûdî hakkında tâife-i Yahûd “Peygamber” der. Anın mu‘cizesiyle nehr-i

Nîl Mısır’dan geldi, derler ve Hazret-i Mûsâ asrında gelmişdir deyü iddi‘â ederler}. Bu nehr-i azîmi sihrile getirdilerse de başka bir sırr-ı Hûdâ‘dır. Andan bu nehir dâmen-i Gülbin’de bir buhayrecikdir. Andan Hımıs ve Hamâ ve Antakıyye’ye gelince cânib-i garba akup Antakıyye kal‘asının cânib-i kal‘asında kal‘a dîvârın döğerek kal‘a kapusuna (–) göz cisr-i azîm ile ubûr olunup Antakıyye’nin cümle bâğ u besâtinlerin reyy edüp Habîb-i Neccâr hâkine ahd [u] mîsâkı üzre yüz sürüp hemân Antakıyye altında bi-emrillâhi Te‘âlâ girü dönüp cânib-i *[24a]* kıbleye cereyan ederek (–) sancağı hâkinde (–) nâm mahalde bahr-i Ebyaz’a munsab olur bir âb-ı hayât nehr-i zülâldir. Niçe müverrihler bu nehrin Mısır diyârından gelmesin bu gûne tahrîr eylemişler. İnşâallah mahallinde Hamâ şehrinde cereyân etdüğü dahi tahrîr olunur.

…………….(1 satır boş) …………….

Evsâf-ı ziyâretgâh-ı kümmelîn evliyâ-yı Antakıyye

Evvelâ şeref-i ubbâd, kenz-i zühhâd, merkez-i dâ’ire-i kerâmet, kutb-ı felek-i vilâyet, kıdvetü‘l-ashâb, zübdetü‘l-ashâb, mahrem-i esrâr, makdem-i ebrâr, Hazret-i Habîb-i Neccâr: Hazret-i Yahyâ ve Hazret-i Mesîh hazretlerine yetişmişler idi. Ba‘zı tevârîhde Hazret-i İsâ *salavâtullah ve selâmihi* hazretlerinin halîfelerinden re’îs-i havâriyyûn idi, derler. Niçeler nebîdir derler ammâ niçeler ihtilâf-ı rahmet edüp Lokmân ve Hızır ve İskender ve bu Habîb-i Neccâr nebî değildir, demişler.

Menâkıb-ı Habîb-i Neccâr : Bâlâda tahrîr olunan bânî-i Antakıyye Bî‘atü‘l-Kassân nâm melikin bir nûr-i dîde ciğer-kûşesi var idi. Ol dahi pederi gibi Hazret-i Mesîh’e îmân getirüp mü’min ü muvahhid olmuş idi. Hikmet-i Hüdâ ecel-i müsemmâsı gülüp *“İrci‘î ilâ rabbik”* emrine imtisâlen cânib-i Hakk’a revâne olup Antakıyye içre defn olunup yedi seneden sonra bu Hazret-i Habîb-i Neccâr bu Antakıyye şehrine gelüp cümle halkı dîn-i Mesîh’e da‘vet etdikde cümle ahâlî-i beled Habîb-i Neccâr’dan mu‘cize isteyüp “Bizim melîkimizin Yavhîd nâmında bir âdil oğlu var idi. Yedi senedir merhûm oldu. Anı ihyâ eyle, cümlemiz îmâna gelelim” dediler. Derhâl Habîb-i Neccâr kabr-i şehzâde üzre varup du‘â edüp “*Kum bi-iznillah”* deyince bi-emri Hüdâ şehzâde-i âzâde azâb-ı kabrden âzâd olup hayât buldukda yedi sene mu‘ammer olup cümle ehl-i Antakıyye İslâm ile müşerref olup şehzâde yedi sâlde ol kadar adl-i adâletler edüp deyr-i kebîrler ve hayrât-ı vefîrler edüp şehr-i Antakıyye’i imâr ederken Habîb-i Neccâr kifâf-ı nefs içün neccârlık etdüğünden Habîb-i Neccâr derler. Ol asrda dülgerlerin pîri ol idi. Ammâ Hazret-i Risâlet-penâh asrında Ebü‘l-Kâsım Abdülvâhid en-Neccârî‘dir. Hazret huzûrunda Selmân-ı Pâk belin bağlayup kırk ikinci pîr olup [İbn] Zübeyr hazretlerinin fermâniyle Mekke-i Mükerreme’ye bir bâb dahi binâ edüp huccâc birinden girüp birinden çıkarlardı. Ba‘dehû Yûsuf Haccâc-ı Zâlim gelüp zulm ile {Mekke’de} ceng-i azîm edüp [İbn] Zübeyr hazretleri mündehim olup “Niçün Mekke’ye bir kapu dahi ihdâs etdin?” deyü Hazret-i [İbn] Zübeyr’i sene (–) târîhinde Haccâc-ı Zâlim salb edüp kabr-i Zübeyr kurâfe-i mu‘allâdadır. Neccârların pîri Ebü‘l-Kâsım’ı dahi kapu inşâ etdiğiyçün salb etmek murâd edindikde Ebü‘l-Kâsım Cidde’den gemiyle Habeş‘e firâr edüp andan Asvân şehrinde Dâr-ı Bâkî‘de karâr etdi. Ammâ pîr-i neccâr-ı kadîm Habîb-i Neccâr idi {Hazret-i Habîb-i Neccâr bu Antakıyye’de Yavhîd nâm} şehzâdei mürde iken ihyâ edüp keşf-i mu‘cize etdüğün münkerîn görüp âhir yedi seneden sonra Habîb-i Neccâr’ı şehîd edüp ser-i

sa‘âdeti kûh-ı bâlâdan galtân olarak aşağı şehirde bir gâr-ı hafrde (–) nerdübân ile inilir bir tekye-i pür-envâr içinde medfûn olup hâlâ cemî‘i ehl-i İslâm ü Nasâra kavminin ziyâretgâhıdır.

Ziyâretgâh-ı Habîb-i Neccâr : Vücûd-ı şerîfi kal‘a içinde evc-i âsumâne beraber bir yalçın kaya üzre bir mesîregâh âsitâne-i gârda medfûndur. Timur nazar edüp ter ü tâze buldu, derler. Kendüleri şahâdetinden berü kabr-i şerîfi üzre aslâ kandili şeb [u] rûz sönmemişdir, ilâ mâşâallah. Tekye fukâraları çerâğân etmededirler. Bunların şehâdetinden sonra mürd iken ihyâ olan şehzâde dahi merhûm olup derûn-ı kal‘ada aşağı Habîb-i Neccâr kurbunda medfûndur.

{**Ziyâret-i Melik Yavhîd ve Melik Bî‘atü‘l-Kassân**} **:** Cümle millet-i Nasâra "Bizim kralımızdır" deyü ziyâret edüp nüzürât götürürler ammâ bir târîhde gördüm, bu şehzâde-i âzâdei ihyâ eden Hazret-i İsâ‘dır deyü bu âyet-i şerîfi delîl-i kat‘î etmiş. Âyet {Sûre-i Yâsîn} [13] tefsîrine nazar oluna, demiş. *Ve's-selâm.*

…………….(1.5 satır boş) …………….

Bu Antakıyye kal‘asın seyr [u] temâşâ ve ziyâret edüp bin elli sekiz Ramazânu'l-mübârek ıydı salâtın çârsû içre câmi‘-i (–) edâ edüp nefîr-i rıhletler çalınup yine cânib-i kıbleye ma‘mûr kurâlar ubûr ederek 8 sâ‘at gidüp,

Menzil-i kasaba-i Zanbakıyye : Hakkâ ki bir mahsûldâr vâdî içre bâğ u bâğçeli ve zanbak şükûfeli üç yüz hâneli ma‘mûr büleydedir. Antakıyye nâhiyesinde (–) hükûmetdir. İncir şecerleri cihânı dutmuşdur. Bu büleyde içre ***[24b]*** Cânpolâdzâde Alî Paşa Murtezâ Paşa'ya bir ziyâfet-i azîm etmişdir kim bir pâdişâh bir mülûke etmemişdir. Murtezâ Paşa ve Alî Paşa'nın cümle altı bin askerleri ve bu kadar re‘âyâ vü berâyâ tenâvül edüp yine bu kadar bin suhûn-ı lengerîler ta‘âm-ı nefîs ile mâl-â-mâl kalup paşaya üç küheyl kısrak pîş-keş edüp andan Murtezâ Paşa Alî Paşa'ya bir semmûr kürk ve bir mücevher hançer hediyye eyledi. Andan yine taraf-ı kıbleye (–) sâ‘atde,

Menzil-i cisr-i şu‘ûr-ı bî-nûr : Bu mahal dahi Haleb hâkinde nehr-i Âsî kenarında ve bir çemenzâr yerde bir küçük hânı vardır ammâ bî-emân yerdir. Bir sâhib-i hayra Cenâb-ı Bârî imârın nasîb edüp memerr-i huccâc emn [ü] emân ola. Andan yine cânib-i kıbleye kâhîce kayalı ve kâhîce sâzlı ve bataklı yerleri ubûr ederek 6 sâ‘atde,

Evsâf-ı kal‘a-i Mıdık

Sene (–) târîhinde Sultân Nûreddîn şehîd'in Mıdık nâmında bir vezîri binâ etmeğile ol ismile müsemmâ bir kal‘a-i zîbâ-yı gûyâ nev-binâ-yı sûrcağızdır. Sene 922 târîhinde Çerâkis-i nâkes elinden Selîm Hân-ı Evvel emân ile feth etmişdir. Haleb eyâletinde (–) kazâsında bir göl kenarında bir küçük kayalı alçak püşte üzre sehl-i murabba‘ seng binâ bir küçük kal‘a-i ra‘nâ[dır].

…………….(3 satır boş) …………….

Andan 7 sâ‘atde,

Der-Sitâyiş-i kal‘a-i şecer

Sene (–) târîhinde Mısır hulefâlarının hâtûnlarından şecerü‘d-dür nâm bir Râbi‘a-i

Adviyye Diyârıbekr eyâletinde Hısn-ı Keyfâ‘da oğlunu ziyârete giderken bu mahalde şecerü‘d-dür Hâtûn’u hârâmîler basup ceng-i azîm ile halâs olup oğluna Hısn-ı Keyfâ‘da Mısır hilâfeti müyesser olup avdetde bu mahûf u muhâtara yerde bu kal‘ayı binâ etdüğünden ol hâtûnun ismiyle müsemmâ kal‘a-i şecer derler. Ba‘dehû Mısır’da hatûna hilâfet müyesser olup zamân-ı Fir‘avn’da Deluke nâm hâtûn şehr-i Menuf’da niçe pâdişâh olduysa eyle bir melike olup Mısır sultânlarının cümle ağavâtlarına ve iç gılmân-ı hâssalarının üç bin âdeme varınca yıllık hil‘at-i fâhire vakf etmişdir ve Ka‘be-i şerîf’i siyâh harîr münakkaş kisve ve zer-ender-zer kuşak ve Bâb-ı Mekke perdesi serâpâ zer-dûz ve Makâm-ı İbrâhîm sütrü zer-dûz cümle üç yüz kîse masrûf ile işlenür bu kisve-i şerîfler hâlâ dâ’imdir. Bu kal‘a sâhibi şecerü‘d-dür Hâtûn’un hayrât [u] hasenâtıdır. Merhûme bizzât kendüleri Mısır içre Sitt-i Nefîse kurbunda Sirkeciler mahallesinde câmi‘-i latîfi içre bir kubbe-i âlîde medfûndur. Sebeb-i vefâtı ehli sultân Aybeği et-Türkmânî‘yi câriyelerine hâmmâm içre katl etdirirken meğer Aybeğ et-Türkmânî derûn-ı hâmmâmda gâfil değil imiş. Hançer ile hâmmâm içre cevârîlerle ceng ederken mezkûr şecerü‘d-dür ayâ niçe oldu, deyü ol lahm-i şahmıyla hammâm kubbesi üzre câmdan Aybeğ et-Türkmânî‘nin cengin seyr ederken hemân hammâm kubbesi çöküp şecerü‘d-dür Aybeği et-Türkmânî önüne düşünce Aybeğ “Eyi geldin” deyüp şecerü‘d-dürr’ü hançerle katl eder. Câriyeler de Aybeği yaman günde şehîd ederler. İkisinin dahi şehâdeti böyle vâki‘ olmuşdur. Ammâ bu şecer kal‘ası anların asrında gâyet imâr idi.

Ba‘dehû sene 922 târîhinde Gavrî elinden Selîm şâh-ı Evvel feth etmişdir. Haleb eyâleti hâkinde (–) hâkimdir (–) ve (–) (–) (–) kıbleden şimâle kadırga gibi tûlânî bir seng binâ kal‘a-i ra‘nâdır. Esâsı bir yalçın kaya-yı âlî üzre vâki‘ olmuşdur. Cânib-i (–) nâzır ancak bir kapusu var.

…………….(5 satır boş) …………….

Andan 9 sâ‘atde ***[25a].***

Evsâf-ı şehr-i kudemâ dâr-ı fukâra ya‘nî kal‘a-i Hamâ
Hamâhallahu Te‘âlâ mine’l-belvâ

Bu Hamâ şehrine lisân-ı Yunan’da “*Hamutân*” derler, lisân-ı Parsî‘de “*Dârşenbit*” derler. Lisân-ı Dürüzî‘de “*şehrezûl*” derler. Lisân-ı Arab’da “*Hamâ*” derler. Tûfândan sonra ibtidâ bânîsi Hâm b. Nûh aleyhi’s-selâmdır. Gâyet imâristân olup Âsî nehri gelmezden mukaddem dörd kerre yüz bin bi’r-i azîmler ile reyy olur bir şehr-i azîm idi. Cümle kavmi Benî İsrâ’îlî olmak ile Hazret-i Yahyâ *a.l.m.* hûnını Buhtunnasr {kavm-i İsrâ’îl’den almak içün} bu şehr-i Hamutân’ı harâb [u] yebâb edüp ba‘dehû İskender-i Kübrâ asrında sehel imâr olmada iken İskender otuz iki sene hilâfetden sonra merhûm olup bu kal‘a-i Yunaniyân’dan kayâsıralar bir amel-i yığma püşte üzre bir kal‘a binâ etdi ve gâyet ma‘mûr olup kralı şâm-Tarabulus’da İşpaniye Frengiyle ittifâk edüp şâm ve Mekke ve Medîne yolların ve niçe şehirlerin harâb [u] yebâb etmeğe başladılar.

Âhir Hicret-i Nebeviyyenin sene 25 târîhinde Hazret-i Ömer hilâfetinde Hazret-i Ubeyd ibn Cerrâh serdâr-ı mu‘azzam olup yüz elli bin asker ile bu kal‘ayı muhâsara etdiklerinde Hâlid ibn Velîd ve Hazret-i Alî birâderi Ukayl ibn Ebî Tâlib ve Esved ibn Mikdâd ve Mâlik ibn Eşter ve Sâriyetü‘l-Cebel ve Yezîd b. Süfyân bu serdârların yedisi dahi bu kal‘ayı yedi ay muhâsara edüp bi-emrillâh cebr [u] kahr ile Rûm keferesi elinden feth

edüp diyâr-ı İslâm şâm-ı cennet-meşâma zamîme-i bilâ[d] eylediler. Ba‘dehû sene (–) târîhinde (–) (–) şâm halîfesiyken küffâr-ı frenk Tarabulus-ı şâm'a istîlâ edüp bu şehrezûl-ı Hamâ‘yı muhâsara edüp çöl tarafından Mevâl urbânı imdâdıyla küffârı Seyf-i Muhammed'den geçirüp bakıyyetü‘s-seyfi Dürûzî dağlarından Tarabulus'a cân atdılar.

Ba‘dehû Halîfe (–) bu kal‘ayı gereği gibi ol kadar metânet üzre çârkûşe seng-trâş ile bir acâyib müstahkem ve metîn ve kavî etdi kim hâlâ anın âsâr-ı binâsıdır kim binâ-yı mu‘azzamdır. Hatta bu kal‘anın cânib-i cenûbu tarafından vech-i dîvârda beyâz taşlar mâbeyninde siyâh taş ile üstâd-ı bennâ bânî-i kal‘a olan halîfenin ismin tahrîr etmişdir kim gûyâ hatt-ı Musta‘sımî‘dir kim ol hat budur (–) (–) (–) (–) (–) (–).

Ba‘dehû bu şehir Mısır halîfelerinden Sultân Gavrî hükmüne girüp Selîm Hân Mısır fethine gelirken şâm vezîri Çerkes Senyal Bay Selîm Hân'a mutî‘ olup bu kal‘a-i Hamâ‘yı bilâ-ceng ü bilâ-cidâl miftâhların teslîm edüp vâlî-i vilâyet Güzelce Kâsım Paşa olup hâkim-i şer‘ Kemâlpaşazâde dâmâdı Hicâbî Muslihiddîn-i Kocavî kadı olup şâm eyâleti sancağı oldu. Ba‘de'l-feth-i Mısır tahrîr-i cedîd olup hâlâ şâm-Tarabulus eyâletinde başka sancak beğinin tahtıdır. Beğin taraf-ı pâdişâhîden hâs-ı hümâyûnu 364.035 akçe ve 26 ze‘âmetdir ve 171 timardır ve çeribaşısı ve yüzbaşısı ve alaybeğisi vardır.

Cümle paşa askeriyle ve erbâb-ı ze‘âmet cebelüleri ile cümle iki bin asker olup sefer eşerler ve mezâhib-i erba‘adan şeyhülislâmları ve nakîbü‘l-eşrâfı ve a‘yân [u] kibâr [u] eşrâfı vardır. Sipâh kethüdâyeri ve yeniçeri serdârı ve şâm yeniçerisi serdârı vardır. Kal‘a dizdârı ve kal‘a neferâtı ve muhtesibi vardır ve üç yüz pâyesiyle şerîf kazâdır ve cümle (–) aded nâhiye kurâlarıdır. Kadıya senevî altı kîse mahsûl olur. Beğine ber-vech-i adâlet otuz kîse olur.

Eşkâl-i kal‘a-i şenbetdâr : Bir çöl ve çölistân içre nehr-i Âsî kenarında amelî yığma bir depe üstünde seng-traş bir kal‘a-i savaşdır. Zamân-ı kadîmde gâyet imâr imiş. Hâlâ iç il olmağıla burc [u] bârûları ol kadar imâr değildir. Cümle (–) aded burûcdur ve dâ'iren-mâdâr cirmi (–) adımdır. Cânib-i erba‘asında handakı yokdur. Ve cânib-i (–) nâzır bir kapusu derûn-ı kal‘ada

…………….(2 satır boş) …………….

Evsâf-ı aded-i mahallât-ı Hamâ ve sarây-ı azîm ve büyût-ı gayri binâ

Cümle (–) mahalledir ve cümle (–) bin bâğ u bâğçeli havz u şadırvanlı sarây-ı âlîler ve gayri a‘yân [u] kibâr hâneleridir kim cümle hâk-i pâk ile ve kireç ve cıbız ile mestûr sarây-ı büyût-ı ma‘mûrlardır. Cümleden sarây-ı cedîd Arnavud Mehemmed Paşa sarâyıdır kim nehr-i Âsî kenarında üç yüz hâneli ve müte‘addid kâ‘alı ve iki hammâmlı ve haremi bâğ-ı cinânlı sarâydır kim meğer misli şâm'da ola. Murtezâ Paşa'ya bir ziyâfet-i âlî etmişdir kim ta‘bir olunmaz. Ve sarây-ı şeyh İbrâhîm Efendi ibn Abdülkâdir el-Cîlânî ve Sarây-ı (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) ***[25b]***

Sitâyiş-i cevâmi‘hâ-yı şehr-i Hamâ

Cümle yüz beş mihrâbdır. Evvelâ yukaru çârsû içinde câmi‘-i Ubeyde ibn Cerrâh Fâtih-i Hamâ‘dır ve Hazret-i Risâlet bunlara "Ehl-i cennetsüz!" deyü tebşîr etdüğü Aşere-i

mübeşeredendir. Bu câmi‘ kadîm-i eyyâmda kenîse imiş. Mihrab vely olunup hîn-i fethde câmi‘ oldu. Hımıs keferesinin harâcı malıyla ta‘mîr ü termîm olup bir câmi‘-i ma‘bed-i kadîm olup hâlâ giden masrûfu çâr-kûşe bir beyâz mermer üzre celî hat ile tahrîr olunup câmi‘ dîvârında alâmetdir.

…………….(1 satır boş) …………….

Andan **câmi‘-i Güzelce Kâsım Paşa**: Selîm Hân fethinde vâlî bulunup bu câmi‘-i pür-envârı inşâ etmişdir.

…………….(2 satır boş) …………….

Bunlardan mâ‘ada (–) aded mesâcidlerdir.

…………….(1 satır boş) …………….

Der-beyân-ı medrese ve dârü‘l-hadîs :

…………….(1.5 satır boş) …………….

Der-ıyân-ı dârü‘l-kurrâ ve mekteb-i tıflân : Cümle yetmiş iki mekteb-i sıbyândır.

…………….(1.5 satır boş) …………….

Der-beyân-ı tekye-i dervîşân-ı ehl-i tarîk: Cümle yedi tekyedir ammâ Hazret-i Abdülkâdir el-Cîlânî tekyesi kadar ma‘mûr u müzeyyen dervîşânı çok ve imâretinde ni‘meti dâyim tekye yokdur. (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Evsâf-ı hân-ı hâcegân-ı mücerredân : Cümle yedi aded hân-ı tüccârı vardır. Evvelâ,

…………….(1.5 satır boş) …………….

Evsâf-ı kârbânsarây-ı müsâfirân : Cümle (–) aded müsâfirhâne-i bî-minnet kârbânsarây-ı azîmler var. Evvelâ,

…………….(1 satır boş) …………….

Sitâyiş-i esvâk-ı sultânî bezzâzistân : Cümle (–) aded esvâk-ı sultânîdir. Gerçi şâm ve Haleb çârsûsı gibi müzeyyen değildir ammâ yine cemî‘i zî-kıymet eşyalar mevcûddur. Kuyumcular ile Selmânî berberleri çokdur.

Der-vasf-ı reng-i rûy-ı pîr [u] cüvân : Gâyet şiddet-i hâr şehir olmağıla halkı sehel buğday anlu ve niçeleri beyâzu’l-vech ve niçeleri ahmerü‘l-levn nahîf ü sâhib-i şeyb pîrleri olur kim kuvvet-i kuvâdan bîtâb kalup niçe müstecâbü‘d-da‘ve âdemleri var.

Der-medh-i mahbûbe-i mahbûbân : Arabistân olmağıla marâlî ve gazâlî yed-i kudret ile mükehhal gözlü ve şîrîn sözlü ve münevver yüzlü, sâhib-i hayâ dilberleri olur ve mahbûbeleri câ-be-câ vardır, derler ammâ memdûh değildir ammâ mü’eddebe havâtînleri var.

Tavsîf-i libas-ı ehl-i büldân : Avân tâ’ifesi hırka-i elvân ve harîr haftân geyerler. Vasatü‘l-hâl olan “*El-kâsibu habîbullah”* ile ehl-i kanâ‘at cümle elvân bir ferâce ve sûf giyerler. Nisvânları ayaklarına cizme başlarına beyâz çar bürünürler.

Ta‘rîf-i âb [u] hevâ-yı iklîm-i arz-ı büldân : İklîm-i râbi‘in vasatında vaki‘ olmağıla âb

[u] hevâsı gâyet harâret üzredir. şehirden taşra ta‘mîm sene rîh-i semûm esüp âdem helâk eder ammâ şehre te’sîr etmez. Arz-ı beledi (–) dir. Tûl-ı nehârı (–),

Memdûhât-ı sanâyi‘âtların beyân eder : Bu şehirde dahi cümle halkı pembe ipliği eğirüp çârşefler ve havlılar ve harîr siyâh pesveler yaparlar ve askerî tâifesinden fârisü‘l-hayli kesret üzre olmak ile gâyet musanna‘ at gemi yapar haddâdları vardır. Hamâ gemi meşhûrdur.

Memdûhât-ı mahsûlâtın bildirir : şâm’ın Havrân buğdayından danedâr gendümü olur ve pâk şa‘îri ve pembesi ve fûlü ve reyhânı ve tirfil ve yonca yer ve küheylan atları, (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) ***[26a]***

Memdûhât-ı me’kûlâtın bildirir :

…………….(2 satır boş) …………….

Memdûhât-ı meşrûbâtın bildirir :

…………….(2 satır boş) …………….

Memdûhât-ı musanna‘ hammâmların bildirir: Cümle (–) aded hammâmdır ammâ Arnavud Mehemmed Paşa hammâmı kadar hammâm-ı rûşenâ bir diyârda görmedim. Evvelâ diyâr-ı Kırım’da Bâğçesarây içinde Muhammed Girây hammâmın gördüm ammâ bu nev binâ olmağile cemî‘i kıbâblarında billûr ve necef ve moran câm-ı münevverler ile rûşendir kim gûyâ derûn-ı hammâma nûr doğmuşdur ve anadan doğma nûr-ı İlâhî sîm-ten ü sîmîn-beden dilberin dellâk-i bî-bâk cüvânlar kâküllerin perîşân edüp her âdemin huzûrunda hizmete dururlar. Cümle futaları elvân harîr peştemâllerdir ve silecek ve havlı makrameleri cümle pâk u pâkîze bisâtdır ve derûn-ı hammâmda cemî‘i Hanefî kurnalarının ve havz-ı şâfi‘înin lüleleri ve cümle taşları altun yaldızlı lüleler ve taşlardır. Ve’l-hâsıl cemî‘i huddâmları hûr [u] gılmân-misâl dilberân-ı urbândır. Andan (–) hammâmı,

…………….(2 satır boş) …………….

Bunlardan mâ‘ada bu şehr-i azîmde yüz seksen sarây hammâmı vardır deyü ehl-i beled tefâhür kesb ederler. Hakîkat yine eyledir.

Evsâf-ı mesîregâh-ı binâ-yı ibret-nümâ-yı dollâb-ı Muhammedî

Mukaddemâ Antakıyye evsâfında tahrîr olunan nehr-i Âsî‘yi diyâr-ı Mısır’dan sihrile getiren Yahûdî‘nin yaptığı Hamâ dollâbıdır. Hazret-i Alî mezkûr sehhârı katl edüp bu Hamâ dollâbına Âsî nehr uğrayup devrân etmek ihtimâli olmayup mezkûr dollâb mu‘attal kaldı. Bu kerre mezkûr maktûl sehhârın bir veled-i nâ-pâki kalup bu dollâbı deverân etdirüp şehri reyy etmeğe ihtimâm-ı tâm edüp mümkün olup deverân etdiremeyüp âhir “Hazret-i Âdem’i seversen dön!” dedi. Aslâ dönmedi. El-hâsıl cemî‘i mürsel ve gayr-i mürsel nebîleri şefî‘ dutup “Ol ulu’l-azm peygamberleri seversen dön!” dedi. Aslâ yine dollâb dönmeyüp hemân sâhib-i dollâb Yahûdî “Âhir zamân peygamberi Muhammed’i seversen dön!” deyince azametullah bir kerre dollâb “Yâ Muhammed!” deyü râyegân sadâ vererek deverân etdikde hemân dollâb sâhibi şehâdet parmağın getirüp İslâm ile müşerref olup ismine Muhammed Ensârî derler, dollâb kurbunda medfûndur.

Evsâf-ı eşkâl-i dollâb-ı Hamâ

Bu eyle bir dollâbdır kim “Yâ Muhammed!” deyü sadâsı cânib-i erba‘asındaki çölistânda nısfu’l-leylde sekizer sâ‘at yerden “Yâ Muhammed!” sadâsı istimâ‘ olunduğundan “Dollâb-ı Muhammedî” derler. Evc-i semâya ser çekmiş bir dollâb-ı kad-keşândır. Orta milinden tâ zirve-i a‘lâsına varınca kırk zirâ‘-ı mi‘mârîdir. Kırk zirâ‘ dahi aşağı olup cümle seksen arşın âlî bir dollâb-ı bâlâdır. Cümle ahşâbâtları Ba‘albek dağlarından gelir çam drahtlarıdır. Bu haşeblerde yüzer yüzellişer vakıyye gelir mismârları vardır ve dollâbın cânib-i edvârında niçe bin su kovaları vardır. Kulle üzre mâ’-i sâfî rîzân olup andan su kemerleri ile şehrin cemî‘i câmi‘ ve tekyelerine ve sarây-ı âlîlere gidüp saky eder bir evkâf-ı azîmdir kim (–) mu‘âf [u] müsellem tüccârları ve kırk elli hüddâmları vardır ammâ yanına varup seyr [u] temâşâ eden kimesnelerin kulağı sadâ-yı dollâbdan asamm olur.

Temâşâ-yı garîb budur kim şehrin âvâre sıbyânları bu dollâba sarılup deverân ederek bâlâya çıkup andan aşağı Âsî nehre kendüleri pertâb ederler, aceb temâşâdır.

Bu dollâbdan mâ‘ada nehr-i Âsî‘nin tarafeyninde üç bin aded hadîka-i ravza-i rıdvân misilli bâğ u bâğçe ve müşebbek besâtîn ve gül [ü] gülistân bâğ-ı cinânlar vardır. Her birinde birer ve ikişer küçük dollâbları ile mezkûr İremler reyy olur bir şehr-i gülistândır. Ammâ Muhammedî dollâbından büyüğü yokdur kim Arab u Acem seyyâhları efvâhında meşhûr-ı âfâkdır,

…………….(2 satır boş) …………….***[26b]***

Der-beyân-ı ziyâretgâh-ı şehr-i Hamâ

Evvelâ şehr-i Hamâ hâricinde **el-Müvellâ Hâmid Çelebi eş-şehîr be-Taşköprîzâde:** Arz-ı Kudüs’den gelirken yine arz-ı mukaddes olan Hamâ‘da Hâmid-i merhûm oldu.

Ve el-Molla İbrâhîm Âzerî Çelebi: Mu‘allimzâde Efendi’nin körpe cân kuzusu Âzerî‘dir. Hamâ‘da hummâ-yı muhrıkdan merhûm olup tarîk-i Geylâniyân şeyhleri civârında Hâmid Çelebi ile bir yerde medfûnlardır. Mevtine târîhdir.

Dediler geçdi Âzerî Çelebi. Sene [1251]

…………….(2 satır boş) …………….

Bu ziyâretlerden sonra tuğlar gidüp Hamâ‘dan cânib-i kıbleye çöl-i çölistân içre sâ‘atde

Menzil-i Cisr-i Râstân: Nehr-i Âsî üzre bir cisr-i azîmdir kim Arz-ı Mukaddes’de cereyân eden iki nehr üzre böyle cisr yokdur. Arz-ı Mukaddes’de cereyân eden nehr-i âzîmin biri nehr-i Furât’dır kim Malâtiyye hudûdundan tâ bahr-i Ummân’a bu nehr-i Furât rîzân olunca bu nehrin cânib-i kıblesi ve cenûbu ve garbı tâ Arz-ı Hâsân ve Askalân ve Remle ve Yafa ve Akka ve Sayda ve Berat ve şâm Tarablus ve Tartûs-ı Tarsûs’a varınca arz-ı mukaddesdir. Andan Ramazânoğlu yaylası hudûd olup tâ Mar‘aş ve Malâtiyye’ye ve sâhil-i nehr-i Murâd’a varınca arz-ı mukaddesdir. Cemî‘i müfessirînin kavl-i sahîhi üzre Arz-ı Mukaddes oldur kim Cenâb-ı Bârî rûz-ı mahşerde İsrâfîl Sûr’una nefh urup cemî‘i mevtâ ihyâ oldukda bu Arz-ı Mukaddesi Kâdir-i Lem-yezel ol kadar vâsi‘ ede kim cemî‘i ins ü cân u cin u tuyûr ve {cümle mahlûk-ı Hudâ‘nın} sü’âli Kuds-i şerîf olup cümle mahlûk bu Arz-ı Mukaddes’de cem‘ ola. Anınçün Arz-ı Mukaddes derler. Rivâyet-i

uhrâda Hazret-i Dâvûd-ı Nebî *aleyhisselâm* ile bir tâbût bile giderdi. Ol tâbût kangı şehre ve kangı hudûda vardı ise ol mahalle arz-ı mukaddes dediler. Bu tâbût hikâyesi Kur'ân-ı Azîm ile müsbetdir. Âyet, sûre-i Bakara [14] âyeti delîldir, ammâ bu tâbût Antakıyye ve Kefirnâhûn ya'ni Sıfet'e ve şehr-i Mısır'a dâhil olmadığından cümle müfessirîn ve muhaddisîn [ü] müverrihîn bu üç şehr bi'l-ittifâk arz-ı mukaddes değildir, demişler ve bir rivâyetde peygamberler medfûn olduğu yerlere arz-ı mukaddes demişler. Ammâ bu Arz-ı Mukaddes'de Ba'albek ovasında nehr-i Tenûr ve nehr-i Zâbûl ve nehrü'l-Kelb ve nehr-i Zağzağa ve niçe nehirler vardır ammâ Furât ve Âsî'den gayrî Arz-ı Mukaddes içre cereyân eden nehr-i azîm yokdur. Ammâ nehr-i Furât üzre Arz-ı Mukaddes'e dâhil oldukdan sonra aslâ cisr yokdur. Zîrâ deryâ-misâl sudur, cisr dutmak ihtimâli yokdur. Malâtiyye ve Birecik ve Ca'ber kal'aları önünde gemilerle ubûr olunup Birecik'den tâ Bağdâd ve Kurna'ya varınca cemî'i tüccâr metâ'ların keleklerle ve gemilerle Bağdâd ve Basra'ya götürürler. Nehr-i amîk sudur ammâ bu nehr-i Âsî kantara kabûl eder. Bir cisri Antakıyye'de ve bir köprüsü bu mezkûr Râstân cisridir kim Âl-i Abbâsiyân'dan Hârûnu'r-Reşîd ve şâm Halîfesi Nûreddînü'ş-şehîd ve niçe mülûkler ta'mîr ü termîm etmişdir. Zîrâ memerr-i nâs ve râh-ı Mısr u şâm ve Haleb'dir. Bu cisrin Hımıs hâki tarafı kenarında bir bayır üzre Hımıs hudûdunda yüz hâneli bir Arab beledi vardır. Andan ziyâretgâh-ı pîr-i erbâb-ı zevk, şeyh-i ashâb-ı şevk, hâris-i akl u şer', ârif-i asl [u] fer', şeyh-i esrâr-ı İlâhî, mücâhid-i envâr-ı nâ-metünâhî, eş-şeyh Bâyezîd-i Bistâmî *kuddise sırruhu,* ol karye içre bir câmi'-i azîm ve bir tekye-i kadîm içre münevver bir kubbe-i âlî içinde medfûndur. Tarîk-i (–) (–) ulu sultândır. Yüzden mütecâviz fukarâ-yı bi-etallahları vardır. Âyende vü revendeye ni'meti mebzûldür. Cemî'i Arab u Urbân ve Türkmân ve Ervâm ve ecnâs-ı mahlûkât bu sultâna mu'tekidlerdir kim ziyâretgâh-ı hâs u âmdır.

Menâkıb-ı müfîd-i Hazret-i Bâyezîd : Bir leyle-i Kadrde şeyh hazretleri Bağdâd-ı Behîşt-âbâd'ın Kuşlar Kal'ası nâm mahalde hânesinden taşra çıkınca görse kim Arş-ı azîmin rahmet kapusu açılmış. *"Subhânu'l-Hallâku'l-Bâkî"* deyüp âlem-i hayretde iken hâtiften bir nidâ gelir kim, "Yâ Bâyezîd! Benim böyle yetmiş bin rahmetim kapusu vardır" sadâsın Bâzeyîd istimâ edince "Hû" deyüp Bağdâd çölü içre çarh-ı semâ urarak mugaylân ve rimâl ve seng-i hârâlara ayakların urarak aslâ mübârek pây-ı şerîflerinde et ve tırnak kalmayup kuru incik kemiğiyle bu mahalle gelüp Âl-i (–) asrında merhûm olup defn ederler. *Kuddise sırruhu.* (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Bu mahalde şâm'ın çavuşlar kethüdâsı ve çavuşlar emîni ve şâm yeniçeri muhzır ağası ve niçe erbâb-ı dîvân hedâyâlarıyla dîvân hizmetine geldiler. ***[27a]*** Andan çöl [ü] çölistân içre cânib-i kıbleye 6 sâ'atde,

Evsâf-ı dâr-ı Kur'ân ve kân-ı irfân Hımıs

İbtidâ bânîsi ma'lûmum değildir ammâ sene (–) târîhinde kayser-i Rûm binâsıdır. Ba'dehû Hazret-i Ömer hilâfetinde bunu dahi Ubeyde ibn Cerrâh emân ile feth edüp yine küffâr istîlâ edüp ba'dehû feth-i sânîsi Hazret-i Hâlid ibn Velîd'indir. Ba'dehû Mısır halîfelerinden Sultân Gavrî destinde iken sene 922 târîhinde ahâlî-i kal'a debdebe-i Âl-i Osmân'ı görüp Hazret-i Osmân'ın hatt-ı şerîfiyle Kelâm-ı İzzet'i ve miftâh-ı kal'a[yı] Selîm şâh-ı Evvel'e teslîm edüp cemî'i tekâlîf-i örfiyyeden mu'âf u müsellem oldular. {Sene 799 târîhinde Timur-ı bî-nûr dahi şâm'ı harâb etmeğe gelirken bu Hımıs şehrin

Hazret-i Osmân Kelâm-ı İzzet'i sebebiyle afv edüp harâb etmemişdi. Ba'dehû Selîm Hân tahrîrinde bu Hımıs şehri İhtimânoğluna sancak tahrîr olunup Tarablus şâm eyâletinde hâlâ sancak beği tahtıdır. Hâs-ı hümâyûnu 220.290 akçedir. Erbâb-ı ze'âmeti 5 ve erbâb-ı timarı 169. Alaybeğisi ve çeribaşısı ve yüzbaşısı vardır. Beğinin askeriyle ve cümle erbâb-ı timarın cebelü askeriyle iki bin asker olup sefer eşerler ve üç yüz akçe pâyesiyle şerîf kazâdır. Lâkin çölistânda olmağıla nevâhîlerin Urbân-ı Arabân harâb etmişdir. Sipâh kethüdâyeri yokdur. Lâkin şâm yeniçerisi serdârı vardır ve mezâhib-i erba'adan şeyhülislâmları ve nakîbü'l-eşrâfı vardır. Muhtesibi ve şehir nâîbi vardır.

Eşkâl-i kal'a-i Hımıs : Nehr-i Âsî'den kâmil beşbin adım cânib-i şarka ba'îd bir çölde bir amelî yığma püşte üzre seng-trâş ile mebnî bir kal'a-i savaş-ı perhâşdır. Dâ'iren-mâdâr cirmi (–) adımdır ve cânib-i garba mekşûf bir bâb-ı meftûhu var, demir kanatları vardır. Cânib-i erba'asında handakı yokdur. Vech-i dîvârında münakkaş taşlar ile derûn-ı hisârda cümle (–) aded hâk-i amber-i pâk ile mestûr hânelerdir. Kal'a dizdârı ve neferâtları vardır. Kifâyet mikdârı topları vardır. Paşa bu şehre dâhil olunca acâyip top şâdımânları etdiler. Hayli yüksek kal'a-i bâlâdır. Bu Arabistân'da böyle amelî yığma depe üzre bu Hımıs ve Hamâ ve Haleb kal'asıdır (–) (–). Ammâ aşağı varoşda cümle (–) aded hâne-i zîbâlardır. Bâğ u bâğçeleri yokdur. Câ-be-câ hadîkaları nehr-i Âsî kenarındadır ve bu şehre selef hulefâları nehr-i Âsî'den bir ark kesüp Horâsânî kârgîr binâ ile âb-ı sâfı şehre gelüp reyy eder. Gerçi suyu Âsî'den gelir ammâ gûyâ hammâm suyu gibi germâ olur ve aşağı varoşu etrâfında rıbât olmamağla Urbândan gâyet havf ederler. Ve cümle (–) mihrâbdır. Evvelâ yukaru iç kal'ada câmi'-i Sultân (–) ol kadar vâsi' câmi' değildir Ammâ nazargâh-ı kadîm olmağıla rûhâniyyet vardır ve Hazret-i Osmân'ın kûfî hatt ile Kelâm-ı İzzet'i bu câmi'dedir kim Hazret-i Osmân Medîne-i Münevvere'de bu Kelâ[m]-ı İzzet'de tilâvet-i Kur'ân ederken yevm-i Ramazân'da şehîd edüp bu Kelâm-ı İzzet'de sûre-i (–) [15] âyet-i şerîfi üzre hâlâ kan bulaşmış âsârı vardır. Ve câmi'-i

…………….(3 satır boş) …………….

Mâ'ada (–) aded ma'bedhâne-i kadîm mesâcidlerdir. Evvelâ mescid-i Bey'a ve mescîd-i

…………….(1.5 satır boş) …………….

Ve iki medrese ve bir dârü'l-hadîs ve bir dârü'l-kurrâ ve yedi mekteb-i sıbyânı var. Bunların cümle evkâfları ol kadar kavî ve imâr değildir ve üç aded tekyesi var. (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Ve üç hânı var ve bir hammâmı var, suyu Âsî nehrinden dollâb ile cereyân eder bir hammâm-ı müfîd ü muhtasardır, ba'de'z-zuhr nisvân-ı sâhib-isyânlar girer. Ve (–) mikdârı dekâkinleri var ammâ her şey bulunur. Lâkin bezzâzistânı yokdur.

Âb [u] hevâsı çölde olmağıla gâyet şiddet-i hâr üzre olup ba'zı zamân sam yeli eser. Mahbûb u mahbûbesi memdûh değildir. Lâkin sulehâ-yı ümmetden mazanne-i kirâme âdemleri vardır.

Sanâyi'âtının memdûhâtı : Beyâz havli pembe makramesi ve peşkîr ve çârşefleri ve siyâh poşuları ve siyâh izârları ve alaca makrameleri meşhûrdur. ***[27b]***

Evsâf-ı külliyât-ı şehr-i Hımıs: Ve cümle hallu bülh ya'nî Oğuz tâ'ifedir. Kizb ü bühtân

[ve] gıybet ü mesâvî [vü] isyân bilmezler,

…………….(3 satır boş) …………….

Evsâf-ı ibret-nümâ-yı mutalsamat-ı kal'a-i Hımıs: Hâlâ zemân-ı kadîm keheneleri ve hukemâları bu şehr-i kadîm içre ka'r-ı zemînde yılan ve akreb ve çıyan ve'l-hâsıl mesmûm hayvânâtlar içün tılsımâtlar edüp defnetmişler. İlâ hâze'l-ân ol mutalsamâtların te'sîriyle ol makûle yılan ve akreb ve çıyan olmaz. Olursa da benî Âdem'e nîş ursa mü'essir değildir.

Hâssa-i türâb-ı Hımıs: Hımıs hâkinden bir kişi her kankı diyâra götürse yılan ve akreb ve çıyan sokduğu cerâhat üzre ol hâki bağlasalar bi-emrillâh def' olur.

Hâssa-i dîğer: Dâhil-i Hımıs'da bir bi'r-i mâ vardır. Bir kimse ol kuyu suyuyla pîrâhenin gasl edüp geyerse ol âdemi aslâ akreb sokmaz. Meğer ol gömleği gayri su ile gasl ederse hükmü bâtıl olup akreb soksa ol zemân te'sîr eder. Meşhûr-ı âfâk kuyudur. Ahâlî-i vilâyetden istimâ' etdim, Hımıs'ın cânib-i Bey'a'da bir mescid vardır. Kapusu üzre bir mutalsam garîb u acîbü'l-heykel bir tasvîr vardır. Nısf-ı a'lâsı sûret-i insândır ve nısfından aşağısı akreb şekilli mermer-i hâm timsâldir. Bir âdem ol sûret üzre bir pâre hamur yapışdırsa ol hamur ol tılsım sûretine müşâbih olup ol hamur kuruduktan sonra ol hamurun sehelce pâresin âteşe bırağup akreb sokan kimesneye dütsi etseler ol zahmdâr âdem ol hamîrin râyihasın şemmetse bi-emri Hüdâ akrebin zahm urduğu yerün vec'i teskîn olup bi-emrillah şifâ bulur. Bu hamîrden hakîre Dizdâr Ağa elli dirhem mikdârı ihsân edüp hıfz etdim. Hikmet-i Hüdâ diyâr-ı Acem'de Rûmiyye şehrinde bir memlûküm akreb sokup mezkûr hamîrden âteşe yakup gulâmım buhûrlayup derhâl vec'inden halâs bulup zahm-ı akreb yerinden sarı sular cereyân edüp gulâmım halâs oldu. (–) (–)

Evsâf-ı ziyâretgâh-ı kibâr-ı ashâb-ı güzîn
rıdvânullahi Te'âlâ aleyhim ecma'în

Evvelâ Hazret-i İkrime ibn Ebû Cehil ve Sâbir ibn Cürhüm min Benî Cürüm ve Arem Kabile b. Atfân ve Eddes b. Ukayli'ş-şems ve Mercân ibn Âmir ve Sâlim ibn Buhayra kabîle-i Ensâr'dandır ve Hâşim b. Benî Neccâr ve Buhayr b. Âsım el-Eslemî ve Kân Halîfetü'l-Eşteri'n-Necefî ve Câşin ibn Halef, Ahmed Benî Abdullah ibn Neccâr ve Huveylid ibn Sehlü'l-Ayâdî ve Mu'arrec b. Zâyidü'l-Kelbî ve Mu'ammer b. el-Kaysu'l-Mahzûmî ve Hassân ibn Ganemi'l-Mahzûmî ve Cem' ibn Harbu'l-Yetîmî kuddise sırruhu'l-azîz ve Talha ibn Abdullah ve Utbe ibn Hişâmü'n-Nehafiyyü'l-Ensârî ve Mâlik ibn Fehmu'l-Temerrî ve Gallâd ibn Eslemü'l-Hayfî ve Mu'ammer ibnü'ş-şeybânî ve Müslîm b. Haffâfü'ş-şeybânî ve el-Minfâl ibn Âmiri's-Selmî ve Câbir ibn Huveylîdü'r-Rem'iyyü'l-Ensârî Âl-i Emeviyyûndan Hazret-i Ömer ibn Abdüzazîz ibn Mervân'ın vâlideleri Hafza binti Âsım b. Ömerü'l-Fârûk'dur Abdülazîz b. Mervân Mısır hâkimiyken bu Ömer b. Abdülazîz Mısır'da Halvân nâm bir büleydede müştak olup aşkıyâ-yı Ümeyye sebb-i Âlî ederlerken bu Abdülazîz minberde sebb yerine [16] âyetin tilâvet etdirdi. Âhir hicret-i Nebeviyye'nin sene 110 Recebinde müddet-i ömrü sene 39 olup merhûm oldukda bu Hımıs şehri hâricinde Sem'ân nâm karyede medfûndur. *Rahmetullâhi aleyhim ecma'în.*

İç hisârda **ziyâret-i Hazret-i Osmân mushafı**: Hımıs şehrinde matar-ı rahmet yağmasa Hazret-i Osmân'ın mushaf-ı şerîfin câmi'den taşra çıkarsalar bi-emrillah hemân ol ân bârân-ı rahmet nâzil olur, aceb sırr-ı Hüdâdır.

Ziyâret-i sâhib-i âfitâbe-i nihânî, şems [u] kamer-i zindegânî, müsâfir u hâzır u gâ'ib, pîşvâ-yı peyk-i Resûl-i nâ'ib, mahrem-i esrâr, makdem-i ebrâr, mücâhid-i ebvâr, âdem-i tayyâr **Hazret-i peyk-i Resûl Amr-ı Ayyâr:** İsm-i şerîfleri (–) (–) Hazret-i Risâlet-penâhın peyki ve musâhibi idi. Hâzır cevâb ve nüktedân ve nükteşinâs olduğundan Amr-i Ümeyyetü't-Damîrî derler idi. *[28a]* Hazret-i Resûl-i İzzet ile cümle gazâlarda ve serdâr-ı mu'azzamlar ile sefer-i seriyyelerde bulunup âhir Hazret-i Resûl'den sonra terk-i dünyâ edüp deydevî vü dehdevîsin kemerine bend kılup âfitâbesin ser-i sa'âdetine giyüp niçe zamân cihânbân-ı seyyâh-ı âlem olup geşt [ü] güzâr ederek bu Hımıs şehrine geldikde görse iki kişi bir mezâr kazmışlar. "Acabâ uzun mu, kısa mı" deyü mücâdele ederler. Amr eydür: "Merhûm olan âdem biz kadar var mıdır" der, "Vardır" derler. Hemân Amr sıçrayup kabr içine girüp *"Bismillah"* deyü yatınca meğer mezâr kazanın biri Hazret-i Azrâ'îl imiş. Amr'ın girîbânın değşirüp şehâdet-i kelime etdirüp kabz-ı rûh edüp anda defn ederler. şehrin içinde bir âsitâne-i azîmde medfûndur. Cemî'i âyende vü revende dervîşân-ı seyyâhânın sapan-ı Dâvûdîleri ve asâ-yı Mûsâları ve cimcime-i İsâları ve nabût-ı Mûsâları ve âftâbe-i Veysü'l-Karanîleri ve keşkülleri ve pâlheng ve cürezân ve harazân ve ummân-ı kirâmeleri ve tennûre ve dağarcıkları ve gûnâ-gûn tarîklerin külâhları ve zîl-bem ve kantura ve deydevî ve dehdehî ve cığcığa ve teber-i müslimîn ve nefîr-i Horasanî ve niçe def ve kudûmleri ile ve niçe bunun emsâli cihâz-ı fakr-ı fukarâlar ile bu âsitâne-i Hazret-i Baba Amr müzeyyen olup şeb [u] rûz âyende vü revendeye ni'meti mebzûl bir ziyâretgâh-ı erbâb-ı dilândır, *kuddise sırruhu'l-azîz.*

Cemî'i şâtır ve peyklerin pîridir kim Hazret-i Risâletpenâh huzûrunda Hazret-i Alî Amr-ı Ümeyye-i Damîrî'nin kemerin bağlayup peykleri pîr oldu.

Ve ziyâret-i el-Melikü'l-eşref Muzaffereddîn Mûsâ b. el-Melikü'l-Mensûr İbrâhîm: Pederi yerine hâkim-i Hımıs olup sene 662 târîhinde bu Hımıs'da medfûndur.

…………….(3 satır boş) …………….

Bu ziyâretgâhları edüp yine cânib-i kıbleye 6 sâ'atde,

Menzil-i hân-ı İkikapulu: şâm hâkinde (—) hâkimdir. Kal'a-misâl bir çöl [ü] çölistân içre bir hân-ı azîmdir kim on bin at alır. Cümle âyende vü revende ve devendegân bir kapusundan girüp bir kapusundan çıkduğiyçün iki kapulu derler, hemân kal'adır, ammâ neferâtı içinde hâkimidir. Urbân aşkıyâsı yatağı yerdir. Aceb yerinde hayrât-ı azîmdir. Bânîsi (–) *rahmetullahi aleyh.*

…………….(1 satır boş) …………….

Andan yine cânib-i kıbleye 7 sâ'atde.

Menzil-i karye-i Nebik: şâm hâkinde bâğlı ve bâğçeli ve âb-ı hayâtlı (–) evkâfı ma'mûr karyedir. Bir câmi'i var ammâ bir sâhibü'l-hayr bir hân-ı azîm binâ etse dahi ziyâde imâr olurdu. Âb [u] hevâsı gâyet latîf yerdir. Andan 6 sâ'atde.

Evsâf-ı menzil-i ibret-nümâ kal'a-i hân-ı azîm Katîfe

şâm hâkinde sene (–) târîhinde Mehemmed Hân vezîrlerinden Fâtih-i Yemen Sinân Paşa evkâfıdır. Bir çöl [ü] çölistân içre kal'a-misâl toplu ve tüfenkli bir hân-ı azîmdir. Üç yüz asker ile mütevellîsi hâkimdir. Yetmiş pâre kasaba-misâl evkâf kurâları vardır. Bu

hâna on bin âdem atiyle deve katar-ı mehâriyle gelüp meks etseler yine bir cânibi hâlî kalır, tâ bu mertebe hâyrât-ı azîmdir. Gûnâ-gûn kâ‘alar ve müte‘addid hücreler ve mastabalar ve beş bin at alır ıstablı ve başka develiği ve başka harem odaları ve imâreti ve kilârı ve furûnu ve müferrâh hammâmı ve kırk aded dükkânları ve başka mütevellî sarâyı ve paşalar içün başka sarâylı bir hân-ı azîmdir kim cümle âsâr-ı binâsı kârgîr kıbâblar ile inşâ olunmuştur. Cümle rûy-ı dîvâr silâh asacak demir çengeller ile ârâste ve cümle atları kayd-bend edecek hadîd halkalar ile pîrâste ve haremin vasatında bir havz-ı azîm ile müzeyyen bî-kusûr hân-ı azîmdir ve subh [u] mesâ cemî‘i müsâfirîne her ocak başına birer bakır sini ile beşer tas lahm pâreleriyle buğday çorbası ve âdem başına birer nân ve her ocağa birer şem‘-i revgan ma‘a şem‘dân hüddâmlar getirirler ve her gice cemî‘i müsafirînin atlarına ve deve ve katırlarına birer alîk yem mukarrerdir. Murtezâ Paşa efendimize mütevellî Kâsım Ağazâde Mustafâ Çelebi bir ziyâfet-i azîm etmişdir kim ta‘bîr olunmaz tâ bu mertebe bir hân-ı kadîm ve hayrât-ı azîmdir kim Arab u Acem’de Katîfe Hânı meşhûr-ı âfâkdır. Andan yine cânib-i kıbleye 6 sâ‘atde, ***[28b]***

Menzil-i karye-i Harasta : Üç yüz hâneli ve bâğlı ve bâğçeli ve bir câmi‘li ma‘mûr (–) köydür. Burada cemî‘i a‘yân-ı şâm hedâyâlarıyla paşaya gelüp müşerref olup cümle hedâyâları makbûl olup yüz elli kadar hedâyâ gelen at ve kısrakları cümle ağavâtlarına ihsân eyleyüp sâ’ir me’kûlât [u] meşrûbât makûlesi pîşkeşler ile paşanın cümle askeri bây olup hakîre dahi Nâşifzâde’nin hedâyâ gelen atın cümle bisâtıyla ihsân eyledi. İrtesi ale’s-sabâh el-azamet-i Hüdâ şâm-ı cennet-meşâm askeri temevvüc-i deryâ-misâl cûş [u] hurûşa gelüp zırh-ı zirih külâh ve cebe ve cevşene ve gayri âlât-ı silâha müstağrak olup şah-râha iki cânibine kat-ender-kat selâma duranın cıda ve sinân ve hışt ve mızrâğından sahrâ-yı şâm ormanistâna döndü ve yalman nîzeler şa‘şa‘ası çeşm-i insânı hırelendirdi. Cümle a‘yân [u] eşrâf ve ulemâ vü sulehâ ve meşâyihân ü e’imme ü hutebâ vü mollalar ve sâdât-ı kirâmlar tevâbi‘leriyle atlar üzre selâma durup Emîr-i Hac Sinân Paşa başka asker-i alay gösterüp selâma durdu. Andan Türkmân oğulları İsâ ve Mûsâ Ağa ve Abdüllâm oğulları ve Sinân Paşa oğulları ve Kâsım Ağazâde ve Nasıfoğlu Mehemmed Efendi ve şâm defterdârı ve şâm kethüdâyeri ve şâm çavuşlar kethüdâsı ve emîni ve kâtibi ve cümle (–) aded mücevvezeli ve ablak sorguçlu küheylân atlar üzre elbise-i fâhireye müstağrak olmuş çavuşlar selâma durdular ve Kör Abdüsselâm ve Rahtavân Mustafâ Ağa ve Keyvânoğulları ve Sıfet Hâkimi Yavaşça Mehemmed Ağa ve Sâlih Ağa ve Hüseyin Ağa (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Bu a‘yân [u] kibâr cümle kat-ender-kat selâma durup andan şâm’ın bin beş yüz yeniçeriyânı zırh-ı zirih külâh ve cebe ve cevşene müstağrak cümle yeşil ve al ve güvezi kırmızî muhattemli benâm ve güzîde şehbâz yiğitler ellerinde on yedişer boğum kantar sırığı kargı ve yalmanı demirli ve çiğinni Haleb kalkanlı tüvânâ ve şecî‘ ve nâmdâr beğlerin her birisinin altlarında her ayağı biner guruşa fülân ibn fülân sâfinâtü‘l-ciyâd misilli mühre kısraklar üzre sâde şâm başlığı raht ve şâm-vârî eğerler ve şâm rikâbları ve şâm diğdikleri ve tutmir-i şukka-bend cerîd bûrîdeli ve zelpûşlu ve at sineklikli harîr urma sırmalı şebekeleri ile altı pâre yancıklı ve şâm süvâr hotoslu ve küheylân at ve kısraklar üzre selâma durup yedi akçe ulûfeye mutasarrıf yeniçerilerin ensesinde ekalli mâ yekûn beşer onar ve kırkar ve ellişler kâkül perîşân iki karış enli gümüş kuşaklı eli sırıklı Gürcî ve Abaza ve Çerkes gulâmlı yeniçeriler kat-ender-kat selâma durup andan Kapukulu

yeniçeri serdârı ve kapukulu sipâh kethüdâyeri başka selâma durup başka alay-ı azîm etdiler. Paşa-yı zî-şân dahi azamet ü kerr u ferr u dârât ile Rüstem ve Efrâsiyâb-vâr atına süvâr olup ibtidâ dört yüz sadaklı ve savatlı pâk u müsellah ve mükemmel koşkol ve ağırmak ve kızakdaş alaşaları ile at başı beraber ubûr etdiler.

Andan iki yüz deli ve iki yüz gönüllü askerleri dahi pür-silâh kustaniçse sırıklarında kurd derileri sarılmış elvân filandıra bayraklarıyla ve yelken-i şeb-külâh ve Sâlihli takyeleri çelenkler ile cümle pür-silâh at başı beraber ubûr etdiler.

Andan yüz çâşnigîr ve yüz taşra kilârcılar dahi elleri sırıklı küheyl atlar üzre ubûr etdiler ve yüz aded iç ağaları ve sarrâcları ve yüz aded mahzenciler ve matbah emîni ve vekîl-harc tevâbi‘leri cümle sırıklı ubûr etdiler.

Andan iki yüz aded müteferrika ve iki yüz aded vâcibü’r-ri‘âyâ çifte köçekli pâk mükellef ve muhteşem eli sırıklı ağalar at başı beraber ubûr etdiler.

Andan kâmil iki yüz kapucubaşı semmûr kürklü ve küheylân atlı kırkar ve ellişer aded eli sırıklı dilberân kafadârları zırıh-ı zirih-külâha gark olmuş at başı beraber ubûr etdiler.

Andan paşanın bir yüğrük bayrağı ve bir dündâr bayrağı ve iki tuğları geçüp ardı sıra paşanın doku[z] aded küheylân atları zer-ender-zer murassa‘a gark olmuş yedekleri ve mücevvezeli yedekçiler emîr-âhûr ağa ile çeküp ardı sıra paşa dîbâ ve şîb ve zerbâf ve murassa‘a gark olup kırmızî katîfe cevâhir düğmeli semmûr kapaniçse ile üçer kat tîrkeş ile iki yanında kırmızî dolamalı ve zerdûz üsküflü mataracılar ve altun taşlı sâtırlar ile ve dörd yüz aded âlât-ı silâha gark olmuş iç ağalarıyla mehterhânesin döğerek bin elli sekiz şevvalinin onuncu günü şâm-ı cennet-meşâma dâhil olundu. *Allah mübârek eyleye.* (–) (–) (–) (–) (–) ***[29a]***

şâm-ı cennet-meşâm’ın alâ kadri’l-imkân cemî‘i ahvâlâtına vâkıf olup cemî‘i evliyâ ve enbiyâlarının merâkıd-ı pür-envârlarına yüzümüz sürüp cümle a‘yân [u] eşrâfının fesâhat [u] belâğat üzre kelimât etdikleri lisân-ı Arabiyye-i mübîni beyân eder

Evvelâ cenâb-ı Rabbü‘l-izzet cemî‘i melâyikelere lisân-ı Arab’ı söylemeğe emr etmişdi. Hazret-i Âdem dahi edîm-i arzdan cennet-i me’vâya dâhil olunca Hazret-i Cibrîl-i Emîn Hazret-i Âdem-i Safî‘ye lisân-ı Arab’ı ta‘lîm edüp Havvâ Ana ile ve gayri melâyikeler ve bizzât Rabbü‘l-izzet lisân-ı Arabî kelimât ederdi. Zîrâ [17] Bu hadîs-i şerîf “Derûn-ı *Dakâyık u Hakâyık*” nâm kitâb kim Kemâl Paşazâde te’lîfidir, anda mastûrdur. Ammâ Hazret-i Âdem cennetden hübût etdikten sonra kendüye firâk-ı Rabbü‘l-âlemîn eleminden nisyân el vurup ba‘dehû cebel-i Arafât’da Hazret-i Havvâ ile kırlangıç tayrı vâsıtalığıyla Âdem Nebî Havvâ‘ya buluşup bi-emri Hüdâ lisân-ı Arabî‘ye karîb lisân-ı İbrî kelimât etdiler. Lafz-ı İbrî yine Arabî hurufu kadardır ve yine ol harflerdir. Lâkin kalb-i hurûf olup İbrî derler başka bir lisândır kim cild-i (–) imizde mestûrdur. Hazret-i Âdem aleyhi’s-selâmın evlâd-ı evlâdı münteşîr olup lisân-ı İbrî ve lisân-ı Süryânî ve lisân-ı İmrânî kelimât ederlerdi. Tâ kim Hazret-i İsmâ‘îl-i Nebî aleyhi’s-selâm kırk yaşında mürsel peygamber oldukda ibtidâ lisân-ı Arabî anlardan âşikâre oldu. Ammâ lisân-ı Süryânî ve İmrânî ve niçe lisânlar kâtib-i Hazret-i İdrîs-i Nebî‘den kalmışdır ammâ ilâ yevminâ hâzâ lisân-ı Arabî Cenâb-ı Hüdâ‘nın medh etdüğü lisândır kim sûre-i (–) bi-lisân-ı Arabî buyurduklarından bir vâsi‘ lisândır kim hadd [u] pâyânı yokdur. Bir lüğât içün

yetmiş lüğat vardır. Netekim Mekke'nin üç yüz ismi vardır. Meselâ Mekke ve Bekke ve Ka'be ve Vâdi'n-Neml ve Mu'allâ (–) esmâları vardır ve arslan içün üç yüz ismi vardır. Tâ bu mertebe lisân-ı vâsi' ve fesâhat ve belâğatlı elfâz-ı tumturâklı lisân-ı fasîhdir. Anınçün kelâm-ı ekâbirde *"el-Arabî fesâhatün ve'l-Acemî zarâfetün ve't-Türkî kabâhatün ve sâ'irü'l-lisân galîzatün"* demişler. Böyle bir vâsi' lisân-ı Arabî Arabistân gibi vâsi' arz-ı mukaddesde kavm [ü] kabâ'il-i Urbân'ın hadd [ü] pâyânı olmamak ile lisân-ı Arabî on iki lisândır. Her biri birinden mugâyir lehçe-i mahsûslarıyla tekellüm olunur ammâ cümleden fesâhat ve belâğat üzre lisân-ı Arabî ehl-i Mekke ve Tâ'if ve Hicâz ve Mevâl Urbânının fesâhât [u] belâğat üzre lisânlarıdır kim niçe kelâm-ı dürr-i meknûnları âyet-i şerîf ile kelimât olunur. Ammâ ehl-i şâm dahi fasîhu'l-lisân ve bedî'u'l-beyân kelâmın dürer-bârları vardır. Zîrâ ulemâ-yı şâm meşhûr-ı âfâkdır.

Evvelâ seyyâh-ı âlem ve nedîm-i âdem olan kimesnelere lâzımdır kim herkes ile hüsn-i ülfet etmek içün lisân-ı Arabî'den bile ve kendüye ma'ûnet içün ekmek ve su isteyecek kadar ve kendüye bir zarar geleceği kelâmı fehm edüp gâfil olmamak içün her ne gûne lisân olursa yüz kırk lisânı bilüp seyyâh-ı âlem ve âmil ve kâmil ola. Zîrâ her şey'in cehlinden ilmi yeğdir. Evvelâ:

vâhid	*isneyn*	*selâse*	*erba'a*	*hamse*	*sitte*	*seb'a*	*semâniye*
1	2	3	4	5	6	7	8
tis'a	*aşere*	*ihdâ aşer*	*isnâ aşer*	*hubuz*	*mâ'*	*ineb*	*battîh*
10	11	11	12	ekmek	su	üzüm	karpuz
asel	*leben*	*tîn*	*tibin*	*rummân*	*tüffâh*	*ades*	*basal*
bal	süd	incir	saman	nar	elma	mercümek	soğan
nehl	*şecer*	*temir*	*rubat*	*beyza*	*dicâc*	*ganem*	*bakar*
hurma ağacı	ağaç	hurma	hurma	yumurta	tavuk	koyun	sığır
cemel	*feres*	*hımâr*	*zi'b*	*kelb*	*hınzîr*	*milih*	*fülfül*
deve	at	eşek	kurd	köpek	domuz	tuz	biber
dibis	*hatab*	*nâr*	*berd*	*temmûz*	*ta'al*	*rûh*	*iclis*
bekmez	odun	ateş	sovuk	sıcak	gel	git	otur

uk'ud	*semeke*	*cibâl*	*makâlîd*	*İftahi'l-bâbe ya veledî*	*Gallıkı'l-bâb*
otur	balık	dağ	kilid	Ey oğul aç kapuyu	Kapa kapuyu

Seddi'l-bâb	*Ta'al yâ ahî*	*İrkibi'l-feres*	*Yâ sittî ta'al te'kül yaktîn*
Kapa kapuyu	Gel kardeş	Bin bu ata	Yâ kadıncığım, gel sen kabak ye

Yâ baklete'l-hamkâ'	*Yâ deyyûs*	*Ellâ yahrib diyârek*	*Eş biddek*	*İnkalebe'l-hamru hallen*
Ya'ni ahmak semiz ot	Yâ gidi	Allah vilâyetin, harâb eylesin	Ne istersin	şarâb sirkeye döndü

Ey se'ele'l-haber	*Ey vecedtuhu ceyyiden*	*Iğrevveytü*	*galebe*
haber sordu	Ben anı yeni buldum	Ata çıplak bindim	Gâlib oldu

Ey sâra mâzâ şiye	*Vecedtü bahîlen*	*Ey sâre vakti hasâdin*	*İzâ kesüre indehü'l-leben*
Yürümek iyi oldu	Ben onu bahîl buldum	Ekin biçmek vakti geldi	Kaçan katında süd çok ola

Ezültü anhü'l-şikâye	*Ey i'tekadtü ennehu kerîmun*	*teslîm*
Ben andan şikâyeti kaldırdım ***[29b]***	İnandım, tahkîk, cömerddir.	boyun komak

izmâmî	*hamayî*	*revâ*	*kâl?*	*haşiye*	*gıyâvet*	*yü'sir*	*veris*
sıkıldı	ey uşak	söyledi	uçdu	korkdu	anılmak	bây oldu	mirâsyedi

idrâk	*bâğ*	*veheb*	*ekâm*	*tavvıf*	*meyyit*	*sâfir*	*Kahire*
anladı	satdı	bağışladı	durdu	tavâf etdi	öldü	sefer etdi	kahretti

ta'addi	*eyyi*	*hirre*	*sübû'*	*Ellâ yerzâ anküm*
geçmeklik	demekdir	kedi	arslan	Allah senden râzı olsun

Bu lisân-ı Arabî bahr-i bî-pâyândır; bunun gavvâs-ı me'ânîsi olan bilir. Ancak bu hakîr bu lisânda dahi müsevvedâtımız içre bulunsun deyü tahrîr olundu. *Ve's-selâm.*

Hikmet-i Hüdâ, şâm-ı cennet-meşâmda Murtezâ Paşa efendimizle şeb [u] rûz Hüseyin-i Baykara fasılları edüp sohbet-i hâs ederken Âsitâne-i Sa'âdet tarafından paşanın ulağı gelüp Mevlevî vezîria'zamı ma'zûl edüp Malkara'ya nefy edüp Kara Murâd Paşa vezîria'zam olduğu haberin getirince Paşa gâyet müte'ellim oldu. Zîrâ Koca Mevlevî Mehemmed Paşa çerâğı olup harem-i hâsdan doğru Koca Vezîr sarâyına çıkup anın müsâfiri ve nazar-kerdesi idi. Ol gice Paşa ile sohbet ederken Paşa efendimiz eydür "Bir hazînedârı çağırın" dedikde hazînedâr gelüp "Var Evliyâ Çelebi'ye üç yüz altun ve bir semmûr paçası serhaddî ve üç gulâmına üç kat esbâb kürkleriyle ve gulâmlarına ellişer gurûş [ver]" deyüp fi'l-hâl hazînedâr üç yüz altunu hakîre verüp paşa eydür: "Birâderim Evliyâ'm! Allah âsân getire. Der-i devlete yolcusun!" dedikde aklım başımdan gidüp ne çâre "el-Emrü emrüküm" deyüp ol gice Murtezâ Efendi cümle mektûbları yazup ale's-sabâh cümle yârânlar ile vedâlaşup üç gulâmımla,

şâm-ı cennet-meşâmdan ulaklığile Astâne-i Sa'âdete gitdiğimiz menâzilleri beyân eder

Evvelâ menzil-i **İkikapulu**; şâm'dan 9 sâ'atdir. (–) Sâ'atde menzil-i **Hımıs**. Andan 12 sâ'atde menzil-i **Hamâ**. Bunda menzil bârgiri ve menzilci alup aslâ ârâm etmeyüp (–) sâ'atde **şecer**'i ve **Mıdığ**'ı ve **Cisr-i şu'ûr**'u ve **Danbıkıyye'**i geçüp ol gün ol gicede menzil-i **Antakıyye** andan **Belen**'i ve **İskenderûn**'u ve **Payas**'ı ve **Kurdkulağı**'na ve **Misis**'i (–) sâ'atde geçüp, **menzil-i Adana**, andan **Çakıt**'ı ve **Sultânhânı**'nı ve **Ramazânoğlu yaylası**n aşup (–) sâ'atde **menzil-i Ulukışla**, andan **kasaba-i Ereğli** ve **Karapınar** ve **İsmîl'**i geçüp (–) sâ'atde **menzil-i Konya**, andan **Lâdik** ve kasaba-i **Ilgın**'ı geçüp (–) sâ'atde menzil-i **Akşehir**, andan **Bolvadin**'i ve **Babid**'i ve **Husrev Paşa hânı**nı ve **Seydî Gâzî**'yi geçüp (–) sâ'atde menzil-i **Eskişehir**, andan kasaba-i **Sögüd**'ü ve kasaba-i **Lefke**[yi] geçüp (–) sâ'atde menzil-i kal'a-i **İznik**, andan **Yalakâbâd** deresinde **Kırkgeçit** nâm mel'ûn mahûf u muhâtaralı yerde Kırkgeçid'i kırk elli kerre geçüp cân-ı azîzden bî-zâr olup derbendi geçüp **Hersek**'de menzil bârgîrleri değiştirüp andan **Dil**'i geçüp nısfu'l-leylde (–) cümle sâ'atde menzil-i **Üsküdar**'a deryâ-misâl asker içre güç ile gelüp paşanın kapu kethüdâsı Kuşçu Mahmûd Ağa ile Sadrıa'zâm Murâd Paşa'yı Üsküdar'da otağında bulup hakîr dest-bûs edüp mektûbları verdikde "şâm'dan çıkalı kaç gündür?" dedi. "Çıkdığım gün ile bugünkü gün on gündür" dedim. "Paşa nişler?" "Du'â-yı hayrınızdadır" dedim. Bu hakîrin hâl-i hakîrin su'âl edüp mektûblardan hazz edüp "Biz anı bir azîm işe koşsak gerek. Hemân er olsun, baş yarsın, Pâdişâha mâl tahsîl eylesin. Hele şu gâilemizi def' edelim" deyü hakîre bir hil'at-i fâhire giydirüp "Kapu kethüdâsı! Evliyâ'yı bir hoşça gözet!" deyüp yine zemîn bûs eder şekilli iltiyâm edüp Mahmûd Ağa'nın haymesinde sâkin olduk.

{Sene (–) târîhinde Âl-i Osmân askeriyle Gürcî Nebî Üsküdar cengin beyân [eder]}

Meğer cümle Âl-i Osmân askeri Gürcî Nebî ve Katırcızâde ve Çomar Bölükbaşı (–) nâm Celâlîler üzre sefere çıkmışlar ammâ mezkûr Celâlîler Âl-i Osmân askeri üzre yüz bin Celâliyle Üsküdar'a gelmek üzre iken Üsküdar şehrinin etrâfına bâğlar kenarına ***[30a]*** handaklar kazmışlar.

Ammâ zuhûrât-ı İlâhiyye beyân: Ol gün kim Kara Murâd Paşa vezîria'zam olup

Mevlevî Koca Vezîr Mehemmed Paşa'yı Malkara'ya nefy edüp anda şehîd etdikleri günlerin bir leyle-i mübârekesinde Kâsımpaşa Mevlevîhânesi şeyhi Çelebi Halîl Efendi bir vâkı'a görüp Murâd Paşa'nın tezkirecisi Karagöz (–) Efendi'ye söylerler. Anlar dahi Kara Murâd Paşa'ya deyüp fi'l-hâl şeyh Halîl Efendi'yi Murâd Paşa huzûruna da'vet edüp menâmında gördüğü rü'yâsın takrîr eder.

Ve mü'essirât-ı rü'yâ-yı sâliha: şeyh Çelebi âlem-i menâmında görür kim "Üsküdar'daki namâzgâha niçe kerre yüz bin ümmet-i Mehemmed cem' olup def'-i belâ içün du'â-yı istiskâya hâzır olup Üsküdarî Mahmûd Efendi va'z [u] nasîhate çıkmış derler. Mahmûd Efendi buyururlar kim; 'Üsküdar arz-ı mukaddese hâkinden olup bizim himâyemizle olmağıla Gürcî Nebî nâm Celâlînin Murâd Paşa elinde münhedim olmasın ricâ etdim. İnşâallahu Te'âlâ bin elli dokuzunun mâh-ı (–) linde yevm-i (–) de ve (–) sâ'atde vakt-i zuhrda Gürcî Nebî münhedim olup guzât-ı müslimîn niçe mâl-ı ganâyimle muğtenim olup niçe bin ümmet-i Muhammed deryâya gark olmadan ve benim himâyemde olan Üsküdar'ın ihrâk bi'n-nâr olmadan halâs olmasın ricâ edüp hamd-i Hüdâ ricâmız hayyiz-i kabûlde vâkı' olup Murâd Paşa (–) kadar sadrıa'zam olup selâmetle Budin'e vâlî olup kapudan olup yine sadrıa'zam olup ba'dehû Arabistân'da Hamâ şehrinde müte'ehhil olup hânedân sâhibi olmasın ricâ eyledik. şimdiki hâlde bu istiskâ va'zına nûr-ı didem cân-ı azîzim Abdülgafûr Çelebim kürsiye çıkup va'z u nasîhat etsün' buyurduklarında Gafûrî Efendi Üsküdar minberine çıkup du'â edüp semâdan bârân-ı rahmet nâzil olup Üsküdar ve İslâmbol üzre zulümât-ı nühûset ref' olup âlem münevver oldu" deyü bu vâkı'ayı şeyh Halîl Efendi bu uslûb üzre Murâd Paşa'ya nakledince Murâd Paşa eydür "Vallahi Efendi, geçen gice ben dahi vâkı'amda bu İslâmbol'da ehlimi talâk-ı selâs ile mutallaka edüp Hamâ şehrinde te'ehhül edüp kubbeli sarâylar ve câmi'ler binâ etdirmişim. İnşâallah hayr ola" deyüp Halîl Efendi'ye vâfir ihsân [u] in'âmlar edüp Halîl Efendi'nin hayr du'âsın alır. Ba'dehû bu vâkı'adan ne zuhûrât-ı İlâhiyye âşikâre ola derken Gürcî Nebî'nin isyân [u] tuğyânı zâhir oldu.

Der-beyân-ı sebeb-i isyân-ı Celâlî Gürcî Nebî ma'a Harâmî Katırcıoğlu ma'a tevâbi'ât

Mezkûr Gürcî Nebî harem-i hâsda neşv [u] nemâ bulup erbâb-ı hizmetden mün'im, mâldar, vaka' [u] vakâr sâhibi nâmdâr yarar âdem idi. Ekseriyyâ (–) mutasarrıf olurdu. Vezîria'zam Murâd Paşa Sultân İbrâhîm Hân kanlısı ve Koca Mevlevî vezîr kâtili olması cihetiyle Gürcî Nebî Murâd Paşa'ya dilgîr olup Anadolu eyâletleri haşerâtlarına bezl-i mâl eyleyüp başına yigirmi bin asker-i mülevves-i telvîs ve telbîs ve refîk-i iblîs-i habîs-i vâcibü'l-izâle gûnâ-gûn ecnâs-ı mahlûkât hezeleyi başına cem' edüp cibilliyetinde merkûz olan hıyânet ü habâset-i mel'anet-i ezeliyyesi isyân u tuğyân cânibine meyl etdirüp nân u nemek-i Âl-i Osmân'ı ferâmûş eyleyüp âkibet-i serencâmı neye müncer olacağın fikr etmeyüp Devlet-i Aliyye'den rû-gerdân olup bir alay ipsiz ve sapsız, zabt [u] rabtsız, haşerât [u] cemâpûrı ser-i bî-devletine cem' edüp taht-ı Âl-i Osmân olan belde-i Tayyibe, ya'nî mahmiyye-i Kostantiniyye haşerât-ı sekbân ve sarıca destinde berbâd edüp ahâlî-i İslâmbol'u İbrâhîm Hân hûniyçün zâr [u] zebûn ve hâllerin perîşân [u] diyergûn etmeğe ta'ahhüd edüp seksen bin askerine yetmiş bin va'de-i hulf-ı dürûğ ile boğazı tokluğuna aç u zâc ve muhtâc u ihtiyâc boğazı ipli kavmi başına cem' edüp ve niçe ma'zûl beğlerbeğiler ve mültezimler ve bir tavuk içün kırk eve konar mukleciyânlar kendüye hem-dem ü hem-

celîs-i bî-bâk u bî-pervâ Anadolu hâkinden cünd-i cünûb-i mühmelesiyle bir baş Üsküdar'a gelmeğe yemîn-billah ve kasem-tallah edüp gelmede, beri Devlet-i Aliyye tarafında hâs u âm ve bây [u] gedâ meşveret edüp Hazret-i Resûlullah'ın Alem-i şerîfin Üsküdar'a çıkarup "Her kim pâdişâhın birden bine; binden yüz bine varınca nân u nemekin yerse Âlem-i Resûlullah dibine gelsin" deyince el-azametullah hakîr Üsküdar'a vardıkda dağ u taş ve deşt [u] hâmûn ve bâğ u bâğçeler âdem deryâsı olup mevc urur. Hakîr bu cem'iyyet-i kübrâyı görüp "şâm-ı şerîfden ulaklığile bu cem'iyyet-i kübrâyı görmeğe gelüp yine fânî cihânın nakşından gûnâ-gûn hisse almağa gelmişiz" deyüp seyr [ü] temâşâya mukayyed *[30b]* olduk. İbtidâ alay-ı azîm ile Hazret-i Risâlet-penâh'ın Alem-i şerîfiyle Sadrıa'zâm Murâd Paşa niçe yüz bin asâkir-i İslâmı ile niçe bin kayıklar ve sandal ve çekelve donanma-yı hümâyûn keştîler ile Üsküdar sahrâsına geçüp serâperdesinde karâr-dâde olup Âsitâne-i sa'âdet'de mevcûd bulunan yetmiş altı oda yeniçeri neferâtları ve korucuları ve dânişmendleri ve müteka'idînleri ve cümle kul oğlu kul ve cümle acemiyân ile cümle kırk dörd bin yeniçeri askeri Üsküdar'a geçüp kat-ender-kat saf saf olup haymelerin kurup bağlar kenarında meterise girdiler. Andan on sekiz asâkir-i topcıyân-ı dergâh-ı âlî iki yüz pâre şâhî topları ve kırk pâre balyemez ve kolomborna topları yeniçeri meterisleri önüne zeyn edüp kûşe kûşe üç bin topcu askeri hizmetde olup cümle topları levâzımât [u] mühimmâtlarıyla âmâde etdiler.

Andan otuz oda dergâh-ı âlî cebeciyânı toplar hizmetine ve guzât-ı müslimîne cebe vü cevşen ve gayri mühimmât verme hizmetine üç bin cebeci hâzır-bâş oldular. Bu cümle asâkir-i nusret-me'serin ensesinde sadrıa'zam hazretleri on bin güzîde pür-silâh kapusu kuluyla yeniçeriler ve topçular ve cebecilere kafadâr olup yemîn ü yesârında zü'l-cenâheyn-vâr altı bölük sipâh-ı kerrâr asker cebe ve cevşene ve tuğulka ve gayri âlât-ı silâha müstağrak olup kat-ender-kat rikâb rikâba, tîrkeş tîrkeşe at başı beraber tîrkeşüp ellerinde on yedişer boğum Bağdâd ve Basra'nın kargı sırıkları ve bellerinde şemşîr-i Ma'arravîleri ve zebânlarında "Yâ Gâliben gayrı mağlûb!" zikrin ederek düşman üzre giderek meydân-ı ma'rekeye varup hayme ü hargâhları önünde cünd-i müslimînin sırıkları yamanlarının şa'şa'asından benî Âdem'in gözleri hırelenüp her kantar mızrak ve cıda ve sinânın ucunda ve yalmân-ı nîzede olan nakş-ı bukelamun bayrak ve filandıra ve sancaklar rûy-ı zemîn bezeyüp sahrâ-yı Üsküdar bir fezâ-yı lâlezâr olup yüz elli yerde ceng tablına tarralar urulup zemîn u âsumân gür gür gürleyüp azamet-i Hüdâ haşr [u] neşr gününden bir nişân oldu. Ol gün yine yetmiş aded tuğ ve tabl [u] alem sâhibi ve sâir yedi kubbe vezîrleri cümle kapu kullarıyla alayların gösterüp sâ'ir ma'zûl mîr-i mîrân ve gayri ümerâ-yı Arabistân irtifâ'-ı kadr bulmalariyçün var kuvveti bâzûya getirüp livâları altında cümle müretteb ve mükemmel ve müselleh ve müzeyyen askeriyle kânûn-ı kadîmîye ri'âyet edüp tarz [u] tavr-ı Âl-i Osmâniyân üzre olup âheste âheste alayları ile güzer edüp ta'yîn olundukları yerde meks edüp bâğî vü dâğı ve dağî vü zâğî olan Celâlî askerine mukâvemete âmâde olunup her bir vüzerâ ve mîr-i mîrânlara kol kol karavullar fermân olunup sahrâ-yı Üsküdar'da cümle yeniçeriyân-ı dergâh-ı âlî yetmiş yerden meterîse girüp kûşe kûşe şâhî ve kolomborone toplar ve darbzen ve balyemez topları kirpi gibi kol kol yerleşdirüp cümle topları zencîr ve saçma ile saklayup âmâde edüp Çamlıca ve Bulgurlu ve Kayışpınarı ve Âl-i Bahâdır ve Sücâh bâğları ve Kadıköğü dağları tarafına cümle sipâh askeri karavul ta'yîn olundu.

Ve şeb [u] rûz asker-i bî-pâyân gulgule-i velvele-i Rûm ile basîret üzre olup her şeb niçe bin cünd-i müslimîn “Allah yekdir yek!” deyü pâsbân u nigehbânlık ederlerdi ve yedi koldan talî‘a-i asker ve vezîr [u] vüzerâ ve mîr-i mîrânlar çarhacı ta‘yîn olunup günden güne cenge âmâde dururlardı. Ve her gün Gürcî Nebî tarafından sadrıa‘zama çaşıtlar gelüp “İşte fülân menzile geldi ve seksen bin askeri vardır!” deyü haber gelirdi. Hemân sadrıa‘zam Kapudan (–) Paşa’ya fermân edüp kırk pâre donanma-yı hümâyûn kadırgalarıyla beş bin asker ta‘yîn edüp İzmit Boğazı yollarına gidüp Pendik ve Kartal ve Darıca ve Heleke yollarından Celâlîler leb-i deryâ ile geçmesin deyü mezkûr kadırgalar me’mûr olup gitdiler. Ammâ Celâlîler bu kadırgaları yolları üzre âmâde olduklarıın istimâ‘ edince İzmit şehrine uğramayup bî-hesâb zehâyirlerin zur-ı bâzû ile İzmit şehrinden alup Kocaili sancağı hâkinde ma‘mûr [u] âbâdân kurâlar içre Üsküdar’a gelecekleri haberi geldi. İrtesi gün bizzât sa‘âdetlü pâdişâh-ı Cem-haşmet taht-ı başdarda-i hümâyûnına süvâr olup iki bin kadar bostâncıbaşı kayıkları ve sâ’ir sandallar ile on iki bin tüfenk-endâz ***[31a]*** zeber-dest kurnaz bostâncı şehbâzlarıyla ve on iki bin asker dahi baltacı ve aşçı ve helvâcı ve kilârcı ve ekmekçi ve hâs-âhûr-ı vefâ ve şadırvan ahûru ve yedekciler ve kopilciler ve zülüflü baltacılar ve sâ’ir bî-hisâb asâkir-i İslâm ile Üsküdar bâğçesinde karâr edüp ol ân bostâncıbaşıya fermân edüp on iki bin tüfenk-endâz uskukân ile Haydarpaşa bâğçesinden tâ Alî Bahâdır ve Sücâh Bahâdır bâğlarına varınca bostâncılar kat-ender-kat meterîse girdiler.

Ol gün sa‘âdetlü pâdişâh-ı âlem-penâh hazretleri, efendimiz Defterdârzâde Mehemmed Paşa’yı huzûruna da‘vet edüp bir hil‘at-i semmûr geydirüp ve serine bir mücevher otağa sokup du‘â ve senâ ile “Serdâr-ı ekremim ve çârhacı vezîr-i mükerremimsin. Yürü talî‘a-i asker-i İslâm’ım ol. Allah işin âsân getire!” deyü sa‘âdetlü pâdişâh, paşa efendimize niçe yüz va‘de-i kerîmeler etdi. Defterdârzâde efendimiz zemîn-bûs edüp başında sorguç-ı şâhî ile sadrıa‘zama gelüp on kîse altun ihsân olup otağına gelüp dîn-i mübîn gayretine gelüp çarhacılık hizmetinde mukayyed olup ibtidâ kendü askerinden dörd bin güzîde cirid atlı Abaza ve Çerkez ve Gürcî ve akrabâlarından Hersek serhaddi gâzîlerinden cümlesin gök demire müstağrak edüp cümlesinin atlarının gemleri soluklarına birer zirâ‘ yeşil dârâyî bağlayup ve cemî‘i esb-süvârların başlarında yine birer zirâ‘ yeşil dârâyî bağlayup iki bin aded piyâdesinin hem-çünân yeşil dârâyîler başlarına sarup cümle altı bin askerin başka libâs ile tarh-ı asker edüp âkılâne hareket etdi. Zîrâ Celâlî askeri dahi İslâm’dandır. Ceng mahallinde mahşerden bir nişân oldukda bu yeşil dârâyî çarhacı nişânı olsun deyü bu gûne re’y-i ahsen etdi ve bu kadar zamândan berü tâ Erzurûm vâlisi iken hizmetinde olan yigirmi yedi bayrak sekbân ve sarıcayı cümle piyâde döküp çatal fitil ve çatal kurguşum ve çatal çakmaklı bel tüfenkler ile cümle gâzîleri ayaklı cebehâneye döndüler. Cümle deli ve gönüllü ve tatar-ı sabâ-reftâr-ı adüv-şikârları çarha cengine ileri ve yüz elli kapucubaşıları pür-silâh tâ’ifeleriyle paşanın sağında ve üç yüz aded benâm şâhbâz iç ağaları âlât-ı silâha müstağrak olup paşanın ensesinde kat-ender-kat çıt-a-çıt kafadârlarıyla Bulgurlu nâm mahalde çarha yerinde karâr edüp her cânibe düşman geleceği taraflara ince karavullara ikişer at yemi ta‘yîn edüp haber getirmede idiler.

Bu kerre derûn-ı askerde bir güft [u] gû olup kelimât-ı evzâ‘, etvâr-ı turrehât u zimâm ve gassâl-ı tiryâkiyânın elfâz-ı mühmelelerin beyân eder

Evvelâ hâk-i İslâmbol gerçi çelebi ve zarîf ve pür ma‘rifet ve musannif ve mü’ellif ve

sâhib-i tab‘ u reşîd ve necîb u halûk ve halîm ü selîm kimesneler olur ammâ tiryâkî ve berşnâkleri gâyet lecûc ve fassâl ve dehhâl ve heccâv olurlar. Bu Üsküdar ma‘rekesi gününde niçe bin atlas ve dîbâ ve şîb u zerbâfa gark olmuş gözü sürmeli ve başı misvâklı, eli mercân tesbîhli Kadızâde tarîkinden geçinür şahıs mürâyî ökçesiz kırkar dirhem nârin pabuç geyer çelebiler birkaç gice mukaddem Üsküdar'a geçüp cenk seyrine gelüp güyâ Kâğızhâne ve Okmeydânı teferrücüne çıkmışlardır. Müddet-i medîd-i ömründe kapusundan taşra çıkup gün yüzü görmemiş lapadandin hoppa ve zır-zop bel-hop çelebiler Üsküdar'da bâğlarda ve Karaca Ahmed Sultân tekyesi ve Miskinler tekyesi yanında küme küme, cavk cavk olup mezâristân bâğistân içre ferrâcelerin altlarına koyup kimi hevâyî fişek atar ve kimisi yine urmaca top oynar, kimi murabba‘ ve kâr u nakş okur, kimi dübeyt ü taksîm ve varsağı okuyup def ü kudûm çalıp gûnâ-gûn şakalar eder.

Beri tarafda âdem deryâsı ceng [u] cidâl ve harb [u] kıtâle âmâde olup cân bâzârına düşmüşler, bunlar bir yire üşmüşler. Bir hây-hû şaka ile vâdî-i zevk u şevke yetmişler.

Niçe bin za‘îf ü nahîf ve bîçâre, çekirge bacaklı eli kalemtraş bıçaklı tiryâkîler burunlarının sümüğün akıdup maslûbun min-indillah şeklinde kec-gerdân ve kec-dehân ve şütür-leb olup salyaları göğsüne akmış, dili bir karış dehânından taşra çıkmış, menhûslar sürünür ve birer yire haşr olup o şiddet-i hârda nâzük sûf ferrâce ve beyâz Ahmedâbâd'ın Hind bezi sâdeleri geyüp destârların kec kılup ellerinde birer yelpâze ve birer arka ***[31b]*** kaşıyacakları ile cenk seyrine gelmişler.

Niçesi elinde oku yayı var ammâ oklarının yeleklerin kırk elli yıldan berü güve yemiş ammâ yine fonta kelâmı yerinde "Bre vur kahbe Celâlîyi bre kralım Celâlîyi" deyü kendüye takviyet verir. Kimisi bir yire cem‘ olup eydürler "Bre cânım! Bu Üsküdar, Eskidâr'dan galat üstü açık bir zindân-ı dârdır. Kal‘ası ve dervezeleri yok. Levendât makûlesi haşerâtı çok. Celâlî mel‘ûnları bir kerre şu Bulgurlu dağlarından nümâyân olup aşağı asker-i İslâm üzre at bıraksa cümle Üsküdar halkın Kızkullesi'nde deryâya döker.

Ol günde vâveylâ ve vâ-veledâ olup bir kayık bin altuna bulunmaz, hâl neye müncer olur. "Ananın babanın bir daneciği idim, *el-hükmü lillâh"* der. Ba‘zısının yelpâzesi elinde, tütün kîsesi belinde altı boğum Diyârıbekr'in ebrî nârenc çubuğuna, Bursa'nın imâm lülesine Cebeliye ve Latkiye ve Yenice'nin karınca ayağı doğranmış mümessek duhânın içerek murabba‘ât fasılları ederek bu deryâ-misâl asker içre ol izdihâmda piyâde giderek har har solur.

Niçesi tuman peçe olup ayağına na‘lin geyüp elinde asâsı ile reftâr eder. Kimisi bir ayağına çizme ve bir ayağına kubâdî pâbuç geymiş. Kimi semmûr kürkün hizmetkârına vermiş oğlanıyla müşâvere ederek "Acabâ oğlan! şu cengi kankı bâğdan ve kankı dağdan seyr-i temâşâ etsek ve ne yüzden yük aklığı etsek?" der.

Niçesi ol izdihâmda şâhrâh üzre oturup pasâtırma ve sucâyık ve kaşâkaval panayırı ve kestâne ve leblebi ve fındık ve fısdık tenâvül ederler.

Niçesi esb-i şâh-ı gedâya süvâr olup "Oğlan! Kılıcınla ensemden ayrılma, 'bre vur' dediğim zamân ol ân amân verme vur", deyü gulâmına tenbîh eder. Gulâmı eydür "Sultânım kılıç ile ensenizden kimi vurayım?" der. "Kahpezâde beni uracak değilsin a!

Celâlîyi ur!” der.

Niçesi ata süvâr olup çeşminin kuvvet-i basarı ve kudret-i nazarı kalmayup burnuna gözlüğün geçirüp bakar. Kimi dûrbîn ile Bulgurlu dağında meydân-ı ma‘rekede atılan çarhacı tüfenklerine bakup, “Hay kahpe oğlu, ne pek gülbânklı tüfenk atdı!” deyüp Bulgurlu dağında atılan tüfenkden Miskinler tekyesi önünde, “Bre miskîn tiryâkî! Korkarak hay urdu, hay kodu, hay düşdü, hay kaşdı. Acebâ bizden midir?” der. Birisi, “yok onlardandır” der. Birisi eydür, “Ya anlar kâfir midir?” der, birisi “Kâfirden beş beterdir kim buldu belâsın” deyüp niçe gûne şütûm-ı galîzalar eder. Kimisi “Hay şâhbâz yiğit idi, Hak rahmet eyleye!” deyü ağlar.

Kimi acele ile cenge giden âdemlerden su ister, vermese “Hasan-Hüseyin düşmanı mısın?” der. Kimisi, “Ağa çek atın başını, benim lüleme bir çakmacık çaka” der. Niçelerinin keyfi yetişüp öz lehçe-i mahsûsuyla haltiyyât-ı kalenderî kelimâtlar ederdi.

Ve niçe bin bî-tâb u bî-mecâl kalmış muharrâ tiryâkîler ileri gitmeğe mecâli kalmayup refîklerine eydür “Birâder, Allahu a‘lem bizim asker bozulursa dîn kurnaz ve burnaz koknaz” İhtimâlcileri miskînler mezâristânı sedlerinde seng-i mezârlar üzre ferrâcelerin altlarına koyup kimi gemi meymûnu gibi oturur, kimi kazığa urulmuş gibi ayakların sarkıdup oturur ve âyende vü revendeye ta‘n-âmîz nükteler ile zebân-dırâzlık edüp gözüne kestirdiği cenge giden âdemlere ve niçe a‘yân [u] eşrâfa “Ağa uğurlar olsun ve gâzânız kutlu olsun. Bolay kim evine oğlanın ile bir baş göndereydin” der. Biri dahi “Ağa sen bunun sözüne bakma ve tehlikeye kendini atma. Bu cenk yerinde baş çok olacakdır. Bir baş satın alup ehline geçüp bir baş ile var”, der. Ba‘zısı “Ağa gâzân kutlu olsun. Bolay kim şu gazâda sana şehâdet müyesser ola”. Ba‘zısı garîb âdemdir, “Allah versin şehîdliği”, der. Ve kimi dahi “Ağa bu silâhı bît bâzârından âriyetî mi aldın” der. Biri “Yok şirdenzâdeden ödünç aldı,” der.

Yine ba‘zısı bir şey tenâvül ederek giderken birisi “Çelebi ne yersin?” der. Birisi “Necâset etmeği yer” der. Kimisi “Ağa vasiyyet hakdır. Üsküdar arz-ı mukaddese hâkidir. Cenge gidiyisen sen vasiyyet eyle, sana kankı mezârı kazalım?” der. Kimi “Ağa kılıcın belinden düşdü, kaldır!” der. Kimisi “Ağa hizmetkârın yayan gidemeyüp kuma döndü, gitdi” der. Kimi “Ağacığım gayret eyle, boklu şehîd olmayup hür şehîd olup dîn uğuruna sağ gelmeyesin!” der.

Kimi “Ağa altındaki değirmen beygiridir. Ökçe ile sakın sıçratma. Başından sarığın düşer” der. Kimisi eydür “Çelebi, ata kendin pek bağla, kayışı yağla, vâlidenden cüdâ düşeceğine ağla!” der. Kimi “Çelebi, paşa suyu *[32a]* geçdi mi?” der. Biri, “Helâlleşmeyüp üç talâk harâmlaşup geldi” der. Niçesi “Ağa atın başı peke benzer, evdeki gibi cenkde çatışma!” der. Kimisi “Kendin aldırma, gayret eyle, benzin sararmış” der.

Niçesi “Çelebi, gine gelir misin?” der. Birisi eydür “Gine geleceğim değil” diyene “Geleceğine şüphem vardır” Kimisi ba‘zı hoppa çelebilerdir. Yoldan geçen askerî tâ’ifesine “A adamcığım, bu elindeki ucu demirli ağaç sırık nedir” der. Kimisi “Bak a âdem, sen âdem öldürmeğe mi gidersin. Var Celâlîyi öldür, Üsküdar’a gelmesin” der. Niçe umûr-dîde şekilli olanları bir yere cem‘ olup eydirler: “Hemân Celâlîler Bulgurlu dağlarından göründüğü gibi bu cümle Üsküdar askeri Haydarpaşa bâğçesinden fi’l-hâl denizi kesüp bâğlar içinden akıdup Celâlîler denizin öte tarafında kalup ne cenk ü ne cidâl

olup Celâlîlere acâ’ib renk olup hâ’ib [ü] hâsır dönüp giderlerdi” deyü bu gûne şütür-gürbe müşâvere-i laklaka ederlerdi.

Bu Üsküdar cenginde bu gûne niçe yüz bin âdem deryâsı dağı taşı dutup cemî‘isi temâşâcı idi. Hudâ âlimdir, eğer çarhacı Defterdârzâde Mehemmed Paşa talî‘a-i asker olup Gürcî Nebî askeriyle germâ-germ cenk etmeğe ikdâm-ı tâm etmese, Üsküdar sahrâsında mâlamâl ve leb-ber-leb olan âdem deryâsına Celâlîler at kosa Hudâ hakkı beş kerre yüz bin benî Âdem’i Celâlîler deryâya dökerlerdi. Ammâ Cenâb-ı Bârî yârî kılup Üsküdarî Mahmûd Efendi himmetiyle ve Defterdârzâde i‘ânetiyle yüz aklıkları oldu ve yine anın re‘y-i tedbîriyle Üsküdar’daki asker kayıklarla İslâmbol’da firâr etmez olup cemî‘i iskelelere yeniçeri ve acemî çorbacıları ta‘yîn olunup tâ Anadolu Hisârı‘na varınca karşu cânibden beri tarafa gelen kayıklara mâni‘ olmayup yine kayıkları karşu cânibe red ederlerdi.

Bu hâl ile cemî‘i asker-i İslâm gemilerle karşu geçmeden me’yûs olup cenge âheng etmelerine Çarhacı Defterdârzâde sebeb olmuşdur. Ve asker-i İslâm içre Ağaçayırı nâm mahalde kat-ender-kat meterîsler kazılup bostâncılar ve cebeciler ve topçular cümle kat-ender-kat handaklar kenarına meterîslere girüp her dirsekde tabyalar üzre balyemez toplar konulup Üsküdar’ın her köçe ve poça başlarına kapular ihdâs olunup handaklar kazılup mevcûd neferâtlarıyla birer oda yeniçeriler çorbacılarıyla ta‘yîn olunup cenge âmâde olmaları tedâriki yine Defterdârzâde Mehemmed Paşa’nın re’y-i ahseniyle olmuşdur.

Bu gûnâ-gûn re’y-i tedbîr ile asker-i İslâm cenge âmâde Celâlîler tarafından çaşıtlar gelüp “İşte âsîler Kayışbınarı nâm mahalle geldiler. Yarın elbette cenk ederler” deyü haber gelince Sadr-ı a‘zâm Kara Murâd Paşa kırk bin tüfenk-endâz yeniçeriyâna ve sâ’ir yedi bölük askerine ve a‘yânına ve ser-i kârda olan iş erlerine niçe yüz va‘de-i kerîmeler edüp Novali’den Bosna ve Arnavudluk’dan on bin benâm, fitoz, şehbâz, bahâdır serdengeçdi yiğit ile Hazret-i Risâlet-penâhın alem-i şerîfiyle cenk meydânına çıkup Çarkacı Defterdârzâde Mehemmed Paşa ensesine kafadâr dururdu.

Ve ol sâ‘at cebehâne-i Âl-i Osmân’dan bî-hadd u bî-pâyân ok, yay ve kılıç ve tüfenk ve kalkan ve mızrak ve sâ’ir âlât-ı silâh cüyûş-ı muvahhidîne kol kol defter ile zırh-ı zirih-külâh bezl olundu. Ve yedi koldan cümle asker kiltâ-kit olup at başı beraber kaldılar.

Tâ ki vakt-i çâşt çastî ki oldu, Bulgurlu ve Çamlıca dağından ve Âl-i Bahâdır bâğından ve’l-hâsıl yedi yerden Celâlî askeri görünüp çitâ-çit top top olup yanar âteş gelir gibi gelüp cümle piyadesin ileri döküp geldüğü zâhir olunca hemân sadrıa‘zam tarafındaki Hazret-i Risâlet sancağın açınca bi-emri Hudâ bir rîh-ı tayyib zâhir olup Alem-i Resûl Celâlîler üzre efil efil esüp cümle guzât-ı müslimîn bu hâli gördükde İzid-i Müte‘âl’e hamd [u] senâ edüp tâze cân bulunca yedi yerden cenk tablına tarralar urulup tabl u nefîr u sûrnâ ve nakkâre sît u sadâsı ve at süheylîvâr süheyli evce peyveste olup sâdâ-yı Allah Allah sahrâ-yı Üsküdar’ı teng ü dar edüp velvele-nâk etdi.

Bir sâ‘ât-i nücumî ubûr edüp âsîlerin çarhacısı Katırcıoğlu nâm futacı gömiden domuz topu olup Bulgurlu dağından tîr aşağı Üsküdar sahrâsı budur deyü bırağınca hemân Çarhacı Mehemmed Paşa efendimiz derûn-ı dilden cümle askeriyle bir ağızdan “Allah Allah” deyüp iki asker birbirine karılup katılup tarafeynden kırkar ellişer dirhem Rûm tüfenkleri atılup eyle cenk [ü] savaş-ı perhâş edüp *[32b]* Çarkacı Defterdârzâde Celâlîlere

amân vermeyüp derûn-ı ceyş-i Celâlîye girüp urup kırup, askeriyle Celâlî askerin iki şak edüp bî-bâk u bî-pervâ Celâlînin öte cânibinde, ensesi havâlesinde Çamlıca dağı dâmenin çıkup andan yine Celâlî üzre tîz aşağı "Hu'dır hû gâzîler!" deyüp "Allah Allah" ile rîh-ı sarsar gibi yine Celâlî içre girüp kıra geçire yine beri sadrıa'zam tarafına selâmetle çıkup yedi yüzden mütecâviz kelle getirüp at değişdirüp istirâhat edüp bu kerre yine Defterdârzâde ağalarından paşanın kafadârı ve yâr-ı gam-küsârı olan şâmlı Osmân Ağa çarhaya çıkup "Katırcıoğlu katırın depmesi bi-emrillah ne olacakdır?" deyü "Be koma koçaklarım. Gün bu günkü Kelbelâ-ı pür-belâ günüdür. Sa'âdetlü pâdişâh adâlet köşkünde adl edüp baş getirene yüz altun ve dil getirene sipâhlık ve ze'âmet veriliyor!" deyü cümle levendât şehbâzları cenge terğîb edüp el tîğ-i Dahhâke urup kendi akrânları askeri içine girüp yine paşa ile Celâlî üzre bir hücûm-ı mehcûm eylediler kim ol cengi ne Efrâsiyâb ve ne şâm u Nerîmân ve Zâl u Güstehem etmemişdir.

Yine bu cengin bir kenarına sâf ve bî-bâk mansûr [u] muzaffer çıkup Defterdârzâde efendimiz atından piyâde olup cümle bisâtıyla altındaki esb-i sabâ-sür'atini şâmlı Osmân Ağa'ya keşîde edüp bir dahi "Koma kurdum!" deyüp cümle nâmdâr iç ağalarından cenge kanıkmış cemî'i Abaza ve Çerkez ve Gürcî ser-firâzları ile Katırcıoğlu üzre hücûm edüp tarfetü'l-ayn içre bin mikdârı haşerât-ı Celâlîyi hâke düşürüp paşa tarafından ancak yetmiş âdem şehd-i şehâdet câmından nûş etdiler. Ammâ beri tarafda sadrıa'zam kümesi hâzır baş durur.

Ve Celâlî tarafından Gürcî Nebî askeri âmâde durup bu mâbeynde Katırcıoğlu askeriyle Defterdârzâde askeri çarha cengi etmede idi. Ammâ hakkâ ki Celâlî tarafında dahi merd-i meydân, şecâ'at u mehâbet sâhibi fârisü'l-hayl ve silâhşör ve cündî yetmiş fende âlât-ı silâha kâdir nâmdâr ve bahâdır, er, dilâver, server, hünerver yiğitler var idi.

Amma beri tarafda Defterdârzâde efendimizin şâmlı Osmân Ağa'sı ve Filibeli Silâhdâr Mehemmed Ağa'sı ve Nakışlı Bölükbaşı ve Kahveci İkbâli ve Kilârcı Hasan Ağa ve Çukadâr Behlûl Ağa, bunlar ol cenkde meydân-ı bezm [ü] rezmin nâmdârı ve şecâ'at meydânının çâpük-süvârı, her biri şîr-i ner, belki her biri birer er oğlu er, server [ü] kâ'il-i nefs erdir, vâlî-i mihter olmağa lâyık birer dilâverler idi. Celâlîlerin kırkar ellişer dirhem dalyan tüfenklerine bakmayup şâmlı Osmân Ağa siperin yüzüne dutup şemşîr-i âteş-tâbın eline alup at sürüp önüne geleni tepere çalup alayları bölük bölük bölüp sübû' gibi ra'd-vâr gürleyüp kılıç ururdu. Gûyâ Kassâb-ı Cömerd köçeği idi.

Ammâ anlardan Celâlî Çomar Bölükbaşı ol dahi hakkâ ki kabâyil-i İzolı ekrâdında ol mertebe kağan arslan şikâra sunar gibi pars-ı sunar görmedik. Yedi kerre paşanın üzerine, on bir kerre şâmlı Osmân Ağa üzerine hamle etdikçe burnu fışırdar bir doru at üzre asla boş çıkmayup elbette bir iki âdem akdarup kelle alup bî-bâk u bî-pervâ alaylarına selâmet varırdı.

Bu mahalde Âsaf-ı Berhıyâ olan vezîria'zam Kara Murâd Paşa, şâmlı Osmân Ağa'ya sîm rahtı ve sîm rikâbı ve sîm zeyniyle bir küheylân at ve bir semmûr ve hil'at-i fâhire ve başına bir çelenk ile Amasiyye sancağı kendüye ta'ahhüd olunup bu takrîb ile cümle guzât-ı müslimînin kelle ve diri getirenlerine bî-had ihsân [u] in'âmlar edüp cüyûş-ı muvahhidîni cenge kalındırırlardı.

Bu hâl üzre tarafeynden çarha cengi karışup germâ-germ ceng-i azîm olurdu. Bu minvâl

üzre Gürcî Nebî tetiğin büzmeyüp âheste âheste Bulgurlu'dan aşağı cüyûş-ı müslimîn üzre yürüdükçe şehr-i Üsküdar içre temâşâcılar bengî ve sankı ve bakkâl ve çakkal alak bulak olup "Aya birâderler, hâlimiz neye müncer ola" derlerdi. Hemân cümle asâkir-i muvahhidîn kol kol ve mevc mevc ve fevc fevc olup yetmiş yerden Celâlî askerin ihâta edüp Cenâb-ı Bârî yârî kılup Gürcî Nebî galebe mertebesinde iken tarafeynden bir yaylım top u tüfenk atılup Üsküdar sahrâsındaki âdem deryâsı cûş u hurûşa gelüp dağ u bâğ ve yakın u ırağı âdem deryâsı gibi temevvüc edüp cihânı dutmuş Celâlî askeri bir sene kırmağile tükenmez âsîler dendân-ı tîğdan geçmişken bakıyyetü's-süyûf olanları gayret ve hamiyyeti elden komayup bir kaç hamle dahi etdikçe cümle hamele ve hîlekârları şemşîr-i âteş-tâbdan *[33a]* geçüp hemân Gürcî Nebî'nin dib alayı talattum-ı deryâ gibi dal tîğ-ı uryân Bulgurlu'dan tîz aşağı yürüyünce yine çarhacı Defterdârzâde alem-i Nebî önünde Gürcî Nebî askeri içine "Hû'dır Hû Allah" deyüp aç kurd koyuna girer gibi girüp Gürcî Nebî askeri bazurup aşağı toplar üzre meterîsleri basmak sadedinde olup cümle meterîsde olan tüfenk-endâz Hacı Bektâş-ı Velî köçekleri bir yaylım kurşursum ve bir yaylım top atılınca *el-azemetullah* sahrâ-yı Üsküdar'da bir sît u sâdâ-yı velvele ve gulgule kopdu kim gûyâ cümle Celâlîler mürg-ı semender-vâr âteş-i Nemrûd içinde kalup tarafeynden cümle asker vâlih [ü] hayrân oldu.

Bu mahalde Çarhacı Defterdârzâde efendimiz Âl-i Osmân askerine nevbet vermeyüp Celâlîlere göz açdırmayup yedinci hamlede kendü askerinden niçe yüz nâmdâr serdâr yiğitleri şehâdet şerbetin nûş etdiler. Âhir-i kâr hâh nâ-hâh sene (–) târîhinin mâh-ı (–) gününde mu'cizât-ı Muhammedi'l-Mustafâ berekâtıyla bâd-ı nesîm-i nusret Çarhacı Mehemmed Paşa tarafına esüp Gürcî Nebî ve Katırcıoğlu ve Çomar Bölükbaşı'nın derûnlarına ra'b u bîm düşüp Mehemmed Paşa efendimiz sebebiyle bozulup Bulgurlu dağında bulgur kusup bir kerre yan verüp bir kerre hîle edüp gerüye dönek edem sandı. *"El-abdü yüdebbiru vallahu yukaddir, b*re Celâlîler bozuldu" deyince sekiz sâ'at ceng-i azîmden sonra *el-azemetullah* Üsküdar sahrâsında olan Âl-i Osmân askeri talattum-ı deryâ gibi temevvüc edüp cemî'i mîr-i mîrânlar ve sâyîr mîr-i livâlar ve piyâde ve esb-süvâr asâkir-i nusret-mü'esser tablların döğerek ve cemî'i yeniçeriyân meydân-ı Arasat günü yerden çıkar gibi meterîslerinden çıkup her biri birer ejder-i heft-sere dönüp pâ-bürehne çâpük olanlar "Bre Gürcî keferesi bozuldu!" deyüp serdâr çarhacı Mehemmed Paşa cümle askeriyle Gürcî Nebî'nin asker-i menhûsu ardına düşüp sâ'ir guzât-ı müslimîn dahi Celâlîlere Kayış pınarında ve Çamlıca'da ve Bulgurlu'da ve Sarı Kadı'da tâ Kocaeli hudûdlarına varınca kova kıra Kayış pınarında Celâlînin kayışların arkalarından çıkarup kellelerin der-i Devlete getirüp mallarıyla muğtenim olmada.

Serdâr Mehemmed Paşa cümle askeriyle Gürcî Nebî'nin akîbine düşüp Gekbeziye râhı üzre Kemikli Alî Baba'ya varınca Celâlîleri kırup kemiklerin Kemîkli Baba'da püşte edüp üçer bin kelle ve bu kadar deve ve katar ve bârhâne sâhibi olup cümle ağavâtları bây olduklarından mâ'adâ bir harbendeleri bir katar sâhibi oldu.

Ve cümle Üsküdar bâğbânları birer Gürcî gulâmı ve birer Celâlî huddâmı mahbûb gulâmlara mâlik olup Çarhacı Mehemmed Paşa bu kadar kelle ve bu kadar mâl-ı ganâyimle huzûr-ı pâdişâhîye geldikde bizzât sa'âdetlü pâdişâh kendüye bir semmûr hil'at-i fâhire ve başına bir mücevher otağa dahi ihsân edüp paşaya (–) eyâleti ihsân olunup yetmiş aded ağasına hil'at-i fâhire ve yüz elli âdemin ze'âmet ve timar ve sipâhlık

ihsân olundu. Bu günde bu Mehemmed Paşa Efendimizin etdiğin ne Rüstem ve ne şağât ve Pîjen ve Geyümers etmemişdir. *Hafazakallah*.

Andan cemî‘i kubbe-nişîn vüzerâ ve mîr-i mîrânlara ve sâ’ir mîr-i livâlara ve gayri iş erlerine ve cümle yeniçeri ve sipâh ve topçu ve cebeci ve bostâncı ve gayrı ocaklara irtifâ‘-ı kadrleriyçün ihsân [u] in‘âmlar olup Celâlîler üzre nefîr-i âm emirleri verilüp “Mâlı sizin ve başı benim” deyü fermân-ı şehriyârîler sâdır olunca yine cümle ümerâ ve mîr-i mîrânlar Celâlîlerin akîbince düşüp gitmede ve şeb [u] rûz niçe yüz Celâlîler kayd-bend ile huzûr-ı pâdişâhîye gelüp serâperde-i şehriyârî önünde kelleleri galtân olan kellelerin hadd [u] pâyânı yok idi. Ve cemî‘i memâlik-i mahrûselere hatt-ı şerîfler gidüp nefîr-i âmlar fermân olunup Celâlîleri katl ederlerdi.

Der-beyân-ı kâr-ı âkıbet-i Gürcî Nebî

…………….(1.5 satır boş) …………….

Der-beyân-ı serencâm-ı Katırcıoğlu

Sene (–) târîhinde Katırcıoğlu’yla sadrıa‘zam (–) Paşa mâbeynine (–) girüp Katırcıoğlu harâmîlikden “et-tâ’ibü mine’z-zenbi kemen lâ zenbeleh” fehvâsınca tâ’ib olup kendü (–) sancağı ihsân olunup beş yüz şehbâz eskiden eli kanlı ve gözü kanlı “benem dîğer nîst” diyen şehbâzlar ile cezîre-i Girid’e geçüp Deli Hüseyin Paşa ile şeb [u] rûz “mücâhidü fî sebîlillah” olup yüz aklıkları ederdi *ve’s-selâm*.

Bu Üsküdar cengi feth-i fütûhu günü ol rûz-ı meseretde bu hakîr Sadrıa‘zâm Murâd Paşa’ya varup *[33b]* “Gâzânız kutlu ola sultânım. Hemîşe düşmanlarının kelleleri böyle galtân ola!” deyü ba‘de’d-du‘â “Sultânım! Bu hakîr geleli on sekiz gündür emr-i şerîfinizle şâm-ı şerîfe Paşa karındâşınıza feth-i fütûhât müjdesiyle gideyim!” dedikde “Tîz re’îs efendi! Murtezâ Paşa karındâşıma emr-i şerîfler yaz. şâm eyâletiyle Sıfet sancağı mâlının bekâyâsı tahsîline vilâyet-i Dürüzistân’a serdâr-ı mu‘azzamdır, Emirler yazılsın ve Karagöz Efendi’ye mektûblar tahrîr olunsun!” deyü tenbîh buyurup Murtezâ Paşa serdârlığın sa‘âdetlü pâdişâha telhîs edüp hatt-ı şerîf, serbevvâbândan Kabakulak Mustafâ Ağa’ya ihsân olunup ol gün Defterdârzâde efendimizle müşerref olup “Gazânız mübârek ola!” deyü hayır du‘â edüp yüz altun harcrâh ihsân edüp ertesi ale‘s-sabâh Kapu kethüdâsı Mahmûd Ağa ile sadrıa‘zamdan menzil emirleri ve serdârlık emri ve mektûblar alup iki yüz altun ihsân olup Üsküdar’dan *Bismillah* ile evvelâ (–) sâ‘atde **menzil-i Gekbeziyye** andan (–) sâ‘atde **menzil-i İznik**, andan (–) sâ‘atde **menzil-i Eskişehir**, andan (–) sâ‘atde **Akşehir** deyü giderken bir dağistân içre menzil bârgirinin ikisi kalup ol gice dağda mihmân olup istirâhat ederken,

Der-beyân-ı mülâkat-ı kazâ-yı âşiyân-ı Çomar Bölükbaşı

Ale’s-sabâh tecdîd-i vuzû‘ ederken bir Rüstem-i şecâ‘at ve Esed-i mehâbet bir kimesne kim andan erlik umulur yiğit atıyla ve donuyla bir dağ içinden nümâyân olup gelir. Ammâ atı ve kendü bî-tâb u bî-mecâl gelir. Hemân hakîr, bu iyi alâmet değildir. Ahvâlini tecessüs edüp haberin aldım ki Üsküdar cenginde Gürcî Nebî‘nin baş bölükbaşısı olan şîr u Nerîmân ve Sâm-akrân olan Çomar Bölükbaşı imiş. Derhâl yanıma çağırdup hal-hatır soruşduktan mâ‘adâ kalkup iki yanağından bûs etdim. Ammâ gûyâ semm-i helâhil bûs etdim. Bir mutarraş rîş süvârîleri dümm-i binâ-gûşına kad çekmiş acebe-likâ ve muhavvif

çirkin çehre bir şahs-ı bed-fi‘âl, ammâ iğmâz-ı ayn edüp “Tîz bize menzilci tütün kahve getür ve mâhazar heybede ne var ise bu kardeş ile yeyelim!” dediğime bile ta‘âm yemeğe rızâ vermeyüp kalkmak istedi. Elbette bir lokmamız yer deyü hâh-nâ-hâh bir yerde oturup “Bak a ömrüm! Dünyâ ve âhiret karındaşım ol. Devletden düşmüş yiğide benzersin, atların zebûn olmuş. Ne yerlisin ve isminiz bize bağışlan ve ahvâl-i pür-melâlin bir bir takrîr eyle” dedim. Hemân nutka gelüp eydür: “Çünkü bana kardaş dedi. Kabûl etdik artık biz senden, sen benden emîn ol ve ta‘âmın dahi yedik. Ben İzolı Kürdü kabîlesindenim ve Gürcî Nebî‘nin baş bölükbaşısıyım. İsmime Çomar Bölükbaşı derler. Üsküdar cenginde bozulup gice gice dağdan dağa kaça kaça bu mahalle gelüp sana dûş geldim” dedükde hemân kalkup yine gözlerin yüzün bûs etdim, ammâ gûyâ bir kara gön derisi öpüp kılları nişter gibi dudaklarıma batdı. Hemân hakîr eyitdim: “Bre cânım şimdi biz ol cengden gelirim. Çarkacı Mehemmed Paşa alayına at koyup şâmlı Osmân Ağa ile ceng-i Alî edüp âdemler akdaran sen misin?” deyü dest be-dest olup eyitdim: “Ey imdi birâder, ben seni elden komam. Ben şâm Vezîri Murtezâ Paşa’nın ağalarından gâyet maslahat-güzâr âdemîsiyim. Üsküdar cenginde senin şecâ‘at ve dilâverliğin gördüm. Ben seni elden komam, Paşa efendime götürürüm!” dedikde “Cânıma minnet ammâ atlarım zebûndur. Bozulaldan berü gündüz sarp dağlarda yatarım, gice yollarla giderim. Nefîr-i âm havfinden kurâ ve kasabâtlara uğramaya havf ederdik. Âhir açlık cânımıza kâr edüp bu mahalde sana râst gelüp datlı dilinle ve ni‘metinle bizi şikâr eyledin. Ammâ siz ulaklığile biz cenk görmüş yorgun atlar ile size refîk olmak mümkün değildir” dedi. Hakîr eyitdim: “Birâder, senin hâtırın içün biz dahi menzil menzil gidelim. Atların kalırsa sana at verelim, hemân durma gidelim!” deyüp yemîn-billah ve kasem-tallah ile andan azm-i râh deyüp,

Menzil-i Seyyid Gâzî: Anda atlarına sallama ağır yemler asup andan Bolvadin’i geçüp bir sahrâda bin mikdârı askere râst gelüp hayme ü hargâhlar ile meks etmişler. Hemân içlerinden beş on atlı haşerât-ı mukleciyân hakîre gelüp “Ulak mısız?” “Belî, Âsitâne’den geliriz” dedim. “Ya bu yanınızdaki Üsküdar yorgunu sarıca kâfirleri nedir?” dediler. Hakîr eyitdim: “Murtezâ Paşa efendimizin bölükbaşılarındandır. Amasiyye’den gelirken râst gelüp şimdi şâm’a gideriz” dedim. “Hele buyurun. Teftişçi Paşa sizi ister” deyü paşanın otağına vardık. Meğer velîni‘metim Ketenci Ömer Paşa oğlu Bâkî Paşa imiş. “Safâ geldin Evliyâ Çelebi” deyü ikrâm edüp bir at ve yigirmi altun ihsân edüp Üsküdar cengin nakl edüp ta‘âmı bile tenâvül edüp andan yine cânib-i kıbleye Çomar Bölükbaşı‘yla (–) sâ‘atde, ***[34a]***

Menzil-i tavîl Akşehir, andan (–) sâ‘atde Konya, andan (–) sâ‘atde **menzil-i Ulukışla**, andan (–) sâ‘atde **menzil-i Adana**, andan (–) sâ‘atde **menzil-i Antakıyye**, andan (–) sâ‘atde **menzil-i tavîl Hamâ**, andan (–) sâ‘atde **İkikapulu**, andan (–) sâ‘atde **menzil-i şâm-ı cennet-meşâm**‘a dâhil olup doğru İbrâhîm Kethüdâ‘ya varup anınla paşaya vardığımızda paşa ayağa kalkup “Evliyâ‘m! Yol zahmetleri, hoş geldin. Der-i devletden kaç gündür çıkalı?” “Onuncu gündür” dedim. Emirleri ve mektûbları dest-i şerîfine verüp Üsküdar cengin bir bir mâ-vaka‘ı üzre takrîr etdim. Vâfir hazz edüp hakîr bir hil‘at-i fâhire ve bir altun hançer ve Sayda ve Berût kal‘asının yoklama hizmetin ihsân edüp emr-i şerîfleri kırâ’at edüp, serdâr-ı âlîşânlıkdan cihân cihân hazz edüp hakîr bir semmûr nimtâne âbdest kürkün ihsân eyleyüp dîvân-ı pâdişâhî edüp emr-i şerîfler kırâ’et olunup “Hâzır olun ey a‘yân-ı şâm” deyü tenbîh ü te’kîdler edüp kazâ kazâ cümle eyâlet-i şâm’a

asker sürmeğe kapucubaşılar gidüp du‘â vü senâ ile sarây meydânına tuğlar çıkup kurbânlar zibh olup dellâllar nidâ etdiler ve herkes âmâde olmağa başladılar.

İşbu bin elli dokuz muharremü‘l-harâmının (–) şâm-ı şerîf'den Sayda ve Berût ve Sıfet mâlı bekâyâsı tahsîliyçün eyâlet-i şâm askeriyle Dürüzistân memleketinde Ma‘ânoğulları üzerine gitdiğimiz menâzilleri ve kılâ‘, kurâ ve kasabâtları beyân eder

Sene 1059 târîh-i gurresinde Murtezâ Paşa efendimiz şâm-ı Dârü‘s-selâm askeriyle bir alay-ı azîm edüp şâm'ın Gökmeydânı‘nda serâperdesinde meks edüp günden güne deryâ-misâl asker cem‘ olup etrâf vilâyetlerden cümle asker cem‘ olup hemân kendü askerinden yetmiş bayrak sekbân ve sarıca ve deli ve gönüllü ve tatar askeri cem‘ olup on iki bin altmış aded yem asılırdı. Ertesi gün hatt-ı şerîf ile dergâh-ı âlî kapucubaşılarından Kabakulak Mustafâ Ağa gelüp paşayı sefere me'mûr edüp kapucubaşıya bir semmûr ve on kîse ihsân olunup Gökmeydânında on gün meks olunup Müncik Köşkü nâm mahalde zevk [u] safâlar ederken Sıfet Hâkimi Tabanıyassılı Yavaşça Mehemmed Ağa ve Sayda-Berût Hâkimi Na‘lbend Alî Ağa cümle askeriyle gelüp Ma‘ânoğlu Emîr Mürhem'den ve şeyh Sarıhân'dan ve şehâboğullarından ve Türâbîoğullarından cihân cihân feryâd u nâlân ve şikâyet-i {firâvân} etdiler. Mezkûr şeyhlere âdemler gönderilüp "Bizim mîrîye asla borcumuz yokdur" deyü varan âdemleri kovup "Paşa bildiğinden kalmasın" dedikleri haberi geldikde ertesi nefîr-i rıhletler çalınup şâmlı Osmân Ağa üç bin çatal fitilli yiğit ile Üsküdar cenginde Gürcî Nebî baş bölükbaşısı Çomar Bölükbaşıyla yeni gelmiş yedi bayrak pür-silâh sarıca yiğitleri Konakçı şâmlı Osmân Ağa ile talî‘a-i asker olup bir gün mukaddem ileri gitdiler. Ertesi gün Paşa şâm-ı cennet-meşâm'dan kalkup cânib-i cenûba sengistân dar boğaz olan Mize Boğazı‘n geçüp nâhiye-i Banyas'da Cebelü‘s-Selh dibinde meks olunup cümle dağlara ve kayalara ve boğazlara pusular ve karavullar ve kemîngâh yerlere asker pusulayup ol gice anda yatıldı. Zîrâ bu şâm etrâfı Dürüzistân ve yigirmi yedi bî-mezheb kavmi fırak-ı dâlden âsî kavimler olmağıla şâm serhad olup yolları dahi emîn değildir. Ol ecilden bu mahalde Paşa ordu-yı İslâm'ın etrâfına karavullar ta‘yîn edüp şâm askeri babakdır deyü paşa askerinden ba‘îd meks etmek fermân olundu.

Sitâyiş-i Cebelü‘s-selc: Eyle bir kûh-ı bülenddir kim arz [u] semâvat ademden vücûda geleli ol cebel-i bâlânın tâ zirve-i a‘lâsında kar eksik değildir. Yetmiş yerde enhâr-ı zülâlleri cereyân edüp Mize Boğazı‘n ubûr edüp şâm bağlarını saky eder. Bu cebelde âb-ı zülâl ta‘bîr etdikleri zî-rûh kar kurdu vardır, derler, ammâ hakîr görmedim. Ve bu cebel-i âlîden beher yevm biner yük kar şâm-ı şerîfe gidüp şâm suyuna ilkâ etdiklerinde şâm'ın suyunu ıslâh eder. Ve bu karı âdem ne kadar yise ol kadar nâfi‘dir. Aslâ mazarratı yokdur. Bu cebelde kar kurdu olmağıla evlâd-ı Arab ol kurda "zi'bu hayyi's-selc" derler. Temâşâgâh cebel-i âlîdir kim üç günlük yoldan nümâyândır. Bu cebelde,

Ziyâret-i Ebu's-selc: Dâ'imâ şâm halkına kar taşıyup bezl-i selc etdüğünden Ebü‘s-selc derlermiş, ziyâretgâh-ı ünâsdır. Ana karîb

Ziyâret-i Ebü‘s-selc-i Hindî: Hazret ile ticâret içün Busrâ şehrine geldiklerinde Hazretle şâm'a gelüp lâkin Hazret şâm'a dâhil olmayup Cebel-i Kaysûn'da şâm'ı temâşâ edüp anda hâlâ Kademü‘n-Nebî makâmı vardır. Hazret yine Busrâ‘ya gidüp Ebü‘s-selc-i Hindî şâm'da kalup bu Cebelü‘s-selc'de medfûndur. Sahâbe-i kirâmdandır. Ba‘zılar Hazret nübüvvetden evvel refîk *[34b]* olmağıla ashâb-ı güzînden değildir, demişler. Hele

ziyâretgâh-ı hâs [u] âmdır. Bâlâda menâkıbı mastûrdur.Bu cebel dibinden kalkup (–) sâ‘at gidüp

Cebel-i Rebve: şâm’ın cenûbunda bir merhale yerdir. Cümle müfessirîn bu boğaz hakkında sûre-i (–) [18] nassı nâzil olmuşdur, derler. Bir çengelistân dağdır. Ta zirve-i a‘lâsında Hazret-i İsâ halîfelerinden Hazret-i (–) âsûdedir. Bu cebel üzre Mu‘âviye halîfe iken bir mescid binâ etmişdir. Mâh-ı temmûzda ahâlî-i Kerk ve ehl-i Ba‘albek bu kûh-ı bâlâya çıkup ziyâret-i havâriyyûn edüp kesb-i tarâvet ederler. {Bu Rebve Boğazı dağında muttasıl bir cebel-i azîm vardır. Anda bir kehf-i yetîmân vardır. Cemî‘i Nasârâ ol gârı ziyâret ederler. Cümle ahâli-i şâm kavli üzre Hazret-i Meryem Hazret-i İsâ‘yı bu kehfde vaz‘-ı haml etmiş ola. Sûre-i (–) [19] âyetiyle delîl ederler. Ammâ kübbâr-ı Kuds cümle tefâsîrde ve *Tevârîh-i Yunaniyân Yanvan*‘da tahrîr etdüğü üzre Kuds-i şerîf kurbunda Beytü‘l-lahm nâm mahal hâlâ dest-i Rûm’da bir deyr-i azîmdir, Hazret-i İsâ rahm-i mâderden anda müştakk olduğu müsbetdir. Ve cemî‘i Rûm tevârîhlerinde sıhhati üzre mastûrdur kim anların tevârîhinde aslâ hilâf yokdur}. Andan (–) sâ‘atde,

Menzil-i hân-ı Garrâd: Banyas nâhiyesinde bir vâsi‘ dereli yerde Âl-i Berâmekiyân'ın binâsı, bir küçük hândır. Bunda dahi cümle asker âmâde olup kûhlar üzre karavullar beklenirdi. Ammâ günden güne asâkir-i İslâm âdem deryâsı oldu. Andan kalkup yine cenûba (–) sâ‘atde gidüp,

Menzil-i Suluhân: Karye-i Daymas kurbunda Emeviyyûn binası bir azîm hândır. Daymas üç yüz hâneli ve câmi‘li ve bâğ u bâğçeli Bükâ‘ nâhiyesi hududunda ma‘mûr köydür. Andan (–) sâ‘atde,

Menzil-i deyr-i Zünnûn cisri: Bukâ‘ sahrâsında üç gözlü bir cisr-i azîmdir. Bânîsi ma‘lûmum değildir. Altından nehr-i Bukâ cereyân eder. Bu nehrin tulû‘ı Ba‘albek dağlarından ve Ma‘ân cebellerinden ve ziyâretgâh-ı enbiyâ ve evliyâ Cebelü‘l-Lübnân'dan cem‘ olup bu cisr altından ubûr edüp nehr-i Rebuye ve nehr-i Tennûre ve nehr-i Büreyde bu mezkûr nehr-i selâse birbirine mahlût olup Kâsımiyye kal‘ası dibinde bahr-i Ebyaz'a munsab olur küçük nehirdir kim at ile geçilir. Andan kalkup Bukâ‘ sahrâsı içre cânib-i şimâle (–) sâ‘atde,

Evsâf-ı karye-i ziyâretgâh-ı Hazret-i İlyâs: Bukâ‘ sahrâsının şimâlinde Cebelü‘l-Lübnân dâmeninde Bukâ‘ hâkimi hükmünde ve Ba‘albek kazâsı hudûdunda iki yüz hâneli ve bâğlı ve bâğçeli ve câmi‘li ve hân [u] hammâmlı ve esvâk-ı muhtasarlı ma‘mûr köydür. Re‘âyâsının nısfı Dürüzî mezhebindedir. Nısfı Urbân fellâhîndir.

Evsâf-ı ziyâretgâh-ı Hazret-i İlyâs *aleyhi's-selâm***:** Hazret-i Hârûn-ı nebînin evlâd-ı evlâdının evlâdı oğludur. Benî İsrâ'îl kavmine ba‘s olunmuş mürsel peygamberdir. Kabri, İlyâs nâm bir büleyde-i ma‘mûrda bir âsitâne-i azîm içre sûf ile mestûr sandûkası ve dervîşân-ı türbedârları vardır. Ammâ niçe tevârîhlerde "Bu âsitâne kabri değil, makâmıdır" derler. Zîrâ efvâh-ı nâsda Hazret-i Hızır ve Hazret-i İlyâs hayâtda olup Hızır Nebî deryâ hizmetine me'mûrdur. İlyâs Nebî yerde olan hizmete me'mûrdurlar. Niçe kütüb-i mu‘teberede mastûrdur.

Ve İlyâs nebî makâmına karîb yine Cebelü‘l-Lübnân'da,

Ziyâret-i makâm-ı Hazret-i Elyesa‘ ibn Hatvân *aleyhi's-selâm:* İlyâs nebî‘nin refîki, İlyâs nebî anı yerine halîfe nasb eyleyüp kendüleri Benî İsrâ'îl üzre serdâr olup sefere gitdikde Elyesa‘ kırk yaşına bâliğ oldukda peygamber oldu. Bunun dahi azîm makâm-ı ziyâretgâhı vardır. Ve yine bu âsitânelere karîb Cebelü‘l-Lübnân'da,

Ziyâretgâh-ı Makâm-ı Hazret-i Nûh Nebî *aleyhi's-selâm*:**:** Cebelü‘l-Lübnân dâmeninde Kerk-i Nûh nâm bir karye kim iki yüz hâneli ve bâğlı u bâğçeli ve câmi‘li ve hân u hammâm ve tekyeli vü esvâk-ı muthasarlı bir ma‘mûr kurâdır. Bukâ‘ subaşısı hükmünde Ba‘albek nâhiyesi hudûdunda ziyâretgâh-ı Hazret-i Nûh aleyhi's-selâmdır. Bir mürgzâr-ı çemenzâr içinde bâğ-ı cinânlı bir âsitâne-i azîmdir. Yüz aded fukarâ-yı tarîk-i Hasani'r-Râ‘î fukarâsı vardır. Kubbe-i pür-envârın Âl-i Emeviyyûn'dan Abdülmelik ibn Mervân binâ etmişdir. Kabr-i şerîfinin sandûkası yeşil çuka ile mestûrdur. Ve gûnâ-gûn şem‘dân ve maslûbât âvîzeler ile ma‘mûrdur. Ve evkât-ı hamse edâ olunur ma‘bedhâne-i kadîmdir. Bi-kavli *Tevârîh-i İcmâl-i Enbiyâ*, bi-kavli Muhammed ibn İshâk, Hazret-i Nûh'un ömr-i azîzleri dörd yüz seneye vardıkda Cenâb-ı Rabbi'l-İzzet'den vahiy gelüp yüz yigirmi sene halkı dîne da‘vet eyledi. Ancak cümle sekiz nefer kimesne imâna gelüp

andan tûfân olup Nûh Nebî binâsı keştîye seksen nefer kimesne ile gemiye girüp tûfândan halâs olup Musul-ı Irâk'da Cebel-i Cûdî üzre kırk günden sonra karâr edüp ibtidâ Tûfân-ı Nûh'dan sonra edîm-i arzda imâr olan karye Cûde'dir kim Kur'ân-ı azîm'de delîl-i kat'î ile müsbetdir. **Sûre-i (–)** [20] âyet-i delîl [ü] bürhândır kim cCebel-i Cûdî'de ba'de't-tûfân sefîne-i Nûh Necî karâr edüp şehr-i Cûde'yi seksen nefer kimesne imâr edüp tavattun edüp evlâd-ı evlâdları münteşir olup cümle târîhde anınçün Hazret-i Nûh'a "Âdem-i Sânî" ve "Eb-i Sânî" dediler. Ba'dehû ol şehr-i Cûde bir bender şehr-i azîm olup andan cümle evlâd-ı Nûh ve ümmet-i Nûh bu şehirden murâd edindikleri arz-ı hâliyelere istilâ edüp mahsûldâr yerleri imâr etmeğe *[35a]* başlayup ibtidâ Arz-ı Hâsân'da şehr-i Arîş binâ oldu. Andan şehr-i Balîs, andan Mısr-ı Atîk mukâbelesinde Hazret-i İdrîs'in ta'lîmiyle Cize hâkinde Sureyd Hakîm'in binâ etdüğü Ehrâm dağların bulup anda Heremin nâm bir şehri Kalimon-ı Kehene binâ etdi. Andan sonra hâlâ Mısr-ı Atîk kim ana ol asrda şehr-i Fustât derlerdi, ol imâr oldu. Bi-kavli müverrihîn Hazret-i Nûh Tûfân'dan halâs olduğu gün yevm-i Aşura idi. Herkesde bulunan ta'âmları bir kazgana koyup tabh edüp tenâvül edüp nâmına "Aşura" dediler, Hazret-i Nûh sünnetidir. Ve ba'de't-Tûfân Hazret-i Nûhı'n-Necî üç yüz sene mu'ammer olup üç oğlu dahi oldu. Bir oğlu Hâm'dır, kara Zengiler ve Fir'avnîler ve Cebbârîn kavmleri bu Hâm'ın zürriyyetinden vücûda gelmişlerdir. Ve bir oğlu Sâm'dır. Arab ve Acem ve cümle peygamberler anın sülâle-i ırk-ı tâhirinden vücûda gelmişlerdir. Ve bir oğlu Yâfes'dir. Türk ü Tatar ve Sakâlib Ye'cüc ü Me'cüc bunun neslinden vücûda gelmişlerdir. Bir oğlu Ken'ân idi. Babası Nûh Nebî ile gemiye girmeyüp peygamber belinden gelüp mürtedd olan ibtidâ bu Ken'ân'dır. Cümle Mısır Kıptîleri ve Malta kâfiri Arabı ve Cezîre-i Girid'de İsfakiye Arabı Kıptîdendir, zuhûrları Mısır İskenderiyyesi'ndendir kim asılları Kıbtî ve Ken'ân b. Nûh'a müntehîlerdir. Ken'ân babasıyla zevrak-ı rahmete girmeyüp bir tuç kumkuma içre me'kûlât meşrûbâtıyla kumkuma içre girüp yeye, içe, sıça devr-i dâ'im gene yeye yeye necâsetinde gark olup Tûfân'da kumkumasıyla bir kenara çıkup hâlâ Mısır'ın sa'îd-i âlîsi elvâhât evvel-i Nakraveş kurbunda kumkuması bârçeleriyle bir gâr içre yatar. Kabâbıta kavminin ziyâretgâhlarıdır. Hakîr üç kerre uğrayup temâşâ etdik. Deyr-i kadîm-misâl bir gâr-ı yetîmân dâr-ı bî-îmândır kim ol Ken'ân hakkında sûre-i (–) âyet (–) [21] nassı bu Ken'ân hakkında kıbel-i Hak'dan alâ tarîkı'l-kısas Habîb-i Hudâ'ya nâzil olmuşdur. Niçe müverrihler Hâm ve Sâm ve Yâfes Tûfân'da gemi içre bile idi, derler. Ba'zılar, Tûfân'dan sonra vücûda geldiler, derler. Sahîhi bu ola. Netîce-i merâm Tûfân'dan sonra gemi içre olan seksen nefer kimesneden bu dünyâ benî Âdem ile mâlamâl olduğundan Hazret-i Nûh'a Âdem-i sânî derler. Bir rivâyetde Ferîdûn Hazret-i Nûh ile gemide bile idi. Tatar andan tenâsül buldu, derler. Ferîdûn'un kabri Heyhât sahrâsında medfûn olduğu inşâallah mahalliyle tahrîr olunur. Ammâ bu Hazret-i Nûh'un ziyâretgâhı olan Kerk-i Nûh karyesi semtinde cebel-i Deyr derler bir kûh-ı bülend vardır. Bir tarafı cânib-i garba, Berût cânibinde Akdeniz'e nâzırdır. O cebel-i müntehâ içre yetmiş iki mezâhib fırak-ı dâlleden Dürüzî Timânî ve Yezîdî ve Mervânî kavmi sâkinlerdir. Ve bu cebelde zikri sebkat eden Ken'ân b. Nûh aleyhi's-selâmın bir mağarası vardır. Ehl-i Sâm, Ken'ân babasıyla gemiye girmeyüp kumkuma içre bu mahalde gark olduğuna sûre-i Nûh (–) âyet-i şerîfi delîl ederler. [22] bu mahal içündür deyü müfessirîn tefsîr etmişlerdir. Ve ale'l-ittifâk Tûfân-ı Nûh ibtidâ bu Bukâ' sahrâsındaki nehr-i Tennûr'dan zuhûr edüp cihânı cümle gark etdi. Mezheb-i hukemâda olanlar "Tûfân hemân Arz-ı Mukaddese'de oldu"

derler. Eyle ise âyet [23] nassına göre Hazret-i Nûh'un gemisi cebel-i Cûdî üzre ka[râr] etdikde Cûde ve Musul ve Irâk-ı Acem ve Kurna ve Basra cümle arz-ı mukaddes olmuş olur.

Evsâf-ı Merâm-ı enbiyâ vü evliyâ Cebelü'l-Lübnân

şâm'ın cânib-i garbında üç menzil ba'îd Bukâ' sahrâsının şimâlinde evc-i âsumâne çıkmış bir kûh-ı bülend-i ma'mûr [u] âbâdândır kim cemî'i Dürüzî ve Nusayrî ve Timânî mezhebinde olan fırâk-ı dâlle mezhebinde olanlar bu dağda mevcûddur. Bir ucu Antakıyye kurbunda Gülbin dağında nihâyet bulur. Bir ucu cânib-i kıblede kırk konak Mekke-i Mükerreme kurbunda vâdî-i Hicâz'da nihâyet bulur. Böyle bir tûl [u] dırâz cebel-i mümtâzdır. Bunda olan uyûn-ı câriyeler bî-nihâyedir ve bî-hisâb gûnâ-gûn eşcârât-ı müsmirrâta hadd u hasır yokdur. Ve âb [u] hevâsının letâfetinden mahbûb u mahbûbe Dürüzî cüvânları olur kim gûyâ la'l-gûn dürrâkî şeftâlû yanaklı ve kiras dudaklı, sîmîn-ten, mükahhal gözlü, mümtâz [ü] müstesnâ meh-pâre mahbûbları olur. Ve cümle Frenk ve Arab hukemâları ve cümle kimyâgîrler bu dağlara mevsim-i bahârda urûc edüp niçe kerre yüz bin elûl-i edviye haşâyîş-i nâfi'a-i bî-nihâye cem' edüp niçe bin garâr yükü ahşâbâtı dâ'-i devâ içün diyâr diyâr götürürler. Ve kimyâgîrler niçe elvân otlar bulurlar. Bu cebelde bir gûne ot vardır {ol otu yeyen} koyunun ve keçinin dişleri altun gibi olur. Anın erbâbı olanlar bulup kimyâya idhâl edüp altun *[35b]* ederler, ammâ nâdirâtdan bir gûne giyâhdır. Hakîr bu cebelin ziyâretine urûc etdikde niçe yüz gârlar içre sulehâ-yı ümmetden büdelâ ve melâmiyyûn ve mecâzibûndan kimesneler vardır kim kırkar ellişer senedir bıçağ ile boğazlanmış zî-rûh kısmından bir şey tenâvül etmemişlerdir. Ve haftada bir iftâr edüp gündüz sâ'im ve gice kâ'im kuvvet-i kudsiyye sâhibi cânlar vardır kim haftada bir hurma ve üç bâdem ve bir filcan süd içer hâl sâhibi âdemler vardır ve cemî'i mürsel ve gayr-i mürsel nebîler bu kûh-ı bâlâyı ziyâret etmeyince nebî olmamışlardır. Zîrâ bu cebel-i azîmiye Cenâb-ı İzzet yetmiş kerre tecellî-i cemâl etmişdir. Ale's-sabâh bu cebele nazar olundukda, Hudâ âlim ve dânâdır, gûyâ nûr-ı berk urur. Anınçün bu dağda cümle enbiyâların i'tikâfhâne-i gâr-ı pür-envârları vardır. Cebelü'l-Lübnân ismiyle müsemmâ olmasının aslı

…………….(1.5 satır boş) …………….

Anınçün bâlâda tahrîr olunan peygamberlerin makâmları ve ziyâretgâhları bu kûh-ı bülend dâmenindedir. Tevâtürle meşhûr ziyâretgâh-ı kadîmelerdir. Niçe yüz peygamber âsitânesi vardır ammâ ma'lûmumuz olan bu tahrîr olunan merâkıd-ı enbiyâlardır. Ammâ Hazret-i Nûh âsitânesin bu cebel dâmeninde ziyâret etdik. Ammâ bu hakîr Bağdâd Kûfesi'nde Kûfe câmi'i içre Hazret-i Alî Esedullahi'l-gâlib Alî ibn Ebî Tâlib radıyallahu anh hazretlerin bu Kûfe câmi'i içre Abdurrahmân ibn Mülcem şehîd edüp Kûfe câmi'i içre makâmı vardır. Bu makâm-ı pür-envârın kurbunda, yine câmi'-i Kûfe içre Hazret-i Nûh makâmın ziyâret etdik. *El-ilmu indallah*, bu iki makâmın birinde medfûndur.

Tûfân'dan evvel olan enbiyâların merkad-i pür-envârları ol kadar ma'lûm değildir. Lâkin alâ'imât-ı azîmeleri gûnâ-gûn hatt-ı garîbeler ile ve keşf [u] kerâmet-i evliyâ ve evliyâ ile ma'lûmdur. Ammâ ba'de't-Tûfân olan enbiyâ-ı ızâmın kabr-i münevverleri cemî'i elsine-i muhtelif müverrihleri tahrîr etmişlerdir ve tevâtürle meşhûr-ı âfâk ziyâretgâhlardır.

Husûsan Kuds-i şerîf ziyâretleri ve Halîlü'r-rahmân ziyâretleri târîhleriyle ve binâ-yı

alâmetleriyle ma‘lûmdur ammâ bizzât Hazret-i Server-i Kâ‘inât ve Mefhar-i Mevcûdât Muhammedü‘l-Mustafâ‘nın Medîne-i Münevvere’de kabr-ı şerîfinde cesed-i şerîfi olduğun her sene cümle a‘yân-ı vilâyet mahkeme-i şer‘de sicille kayd edüp Âl-i Osmân pâdişâhına arz ederler.

Kabr-i Resûlullah her sene hâzır olduğu müsbettir ve bizzât Hazret-i Risâlet-penâh nübüvvetden mukaddem âlem-i sabâvetinde Hadîce-i Kübrâ ananın mâlıyla Busrâ şehrine ticârete geldikde şâm’ı dahi seyredüp bu Cebelü‘l-Lübnân’da Makâm-ı Hazret-i Muhammed aleyhi’s-selâm vardır.

Bu cebele geldikde *“Es-selâmü aleyke yâ Cebelü‘l-Lübnân”* dedikde cemî‘i ervâh-ı enbiyâ *“Ve aleykümü‘s-selâm yâ Muhammed”!* deyü aleyk sadâsı geldüğü mahal hâlâ yüz yigirmi yerde, kayalarda mücellâ ve musaykal delikler vardır. Yüz yigirmi delik, yüz yigirmi dörd mürsel peygamber ervâhı sadâsı geldüğün alâmetdir. Anınçün hâlâ ol mahalle “Selâm kayası” derler. Bu Hızır makâmının yanında Makâm-ı Hazret-i İbrâhîm ve Hazret-i İsmâ‘îl ve Hazret-i İshâk ve Hazret-i Mûsâ ve Hazret-i Yahyâ ve Hazret-i İsâ makâmâtları vardır. Ve’l-hâsıl cemî‘i mürsel nebîlerin makâmât-ı aliyyeleri vardır. Her bir mağaralara birer hayrât sâhibleri kayalar üzre târîhler de yazmışlar, hakkâ ki sikke-i mermerde kazmışlar. Ve bu makâmâtlar kurbunda,

Ziyâret-i eş-şeyh Hazret-i şeybân-ı Râ‘î: Ziyâretgâh-ı hâs [u] âmdır. Bu Cebelü‘l-Lübnân’ın evsâfın, manzûrumuz olduğu üzre tahrîr eylesek bir mücelled kitâb olur ammâ bu kadar ile iktifâ etdik. Yine bu cebel-i mu‘teberenin dâmeninde,

Ziyâretgâh-ı Hazret-i Hızır *aleyhi’s-selâm*: Muhakkak Sâm b. Nûh Nebî evlâdındandır. İskender-i Zülkarneyn’in askerî tâ’ifesinden olup zulümâta bile gidüp âb-ı hayât ana müyesser olup hâlâ hayâtdadır. Ammâ bir rivâyetde Hazret-i Risâlet-penâh buyurmuşlar kim “Eğer Hızır sağ olsa bize buluşurdu” demiş deyü efvâh-ı nâsda şâyi‘-i lisândır. Amâ hayâtda olduğu ve Hazret-i Mûsâ ile Mısır’dan İskenderiyye ve Reşîd ve Dimyât’da Merece’l-bahreyn nâm mahallerde refîk olduğuna sûre-i (–) âyet-i şerîf ile delîl-i kat‘îler vardır. Âyet, Sûre-i Rahmân [24] ve sûre-i (–) âyet: [25] (–) (–) (–) ve niçe âyetler dahi vardır. Ba‘zılar peygamber-i mürseldir demişler. Ba‘zılar İskender ve Lokmân ve Habîb-i Neccâr’ın (–) (–) nübüvvetinde ihtilâf edüp ilm-i akâyide müte‘allık *Yekûlü‘l-abdü fî yedi’l-emâlî, bi-tevhîd ve nazmı dâllâlî”* risâlesi ***[36a]*** manzûmunda (–) oldukların mufassal tahrîr etmişdir. Ammâ bi-emrillah hayâtda olduklarına şübhe yokdur. Zîrâ seyyâhân-ı berr [u] bihâr ve gâziyân [u] mücâhidîn-i kerrâr olan kimesnelerin niçesi râst gelmişlerdir. Hâlâ Hazret-i Hızır ile İlyâs Nebî haydırlar ve birbirleriyle refîklerdir. Lâkin Hazret-i Hızır deryâ hizmetine me’mûrdur. Hazret-i İlyâs kara hizmetine me’murlardır. Lâkin yine şeb [u] rûz her ân zâhiren ve bâtınen birbirleriyle müşerref olurlar. Ve ricâlü‘l-gayb ve nücebâ ve nukebâ ve evtâd ve nukebâ ve büdelâ ve (–) (–) (–) Hızır-İlyâs’ın emrine me’mûrlardır. Subh [u] mesâ birbirlerinden müfârakatları yokdur. Hazret-i Hızır, Hazret-i Nûh ile gemide bile idi kim Hazret-i Nûh du‘âsı berekâtiyle zinde olup ol zamandan berü deryâda gezer ve Hızır ismiyle müsemmâ olduğunun vech-i tesmiyyesi oldur kim Birberistân’da basduğu yerde yeşil ot bitdiğiyçün lisân-ı Arab’da Hızır dediler. Ahzar, yeşil demekdir. Tahfîf-i kelâm edüp elifin hazf edüp Hızır derler. Himmeti hâzır ola. Bir acâyib ziyâretgâh-ı hâs [u] âmdır. (–) (–) (–)

Evsâf-ı kal‘a-i Kerk

{Kal‘a-i Kerk kânûn-ı Selîm Hân üzre şâm eyâletinde başka sancak beği tahtıdır. Beğinin hâsı 25.248 akçedir. Timar 7 ve ze‘âmet 15. Alaybeğisi ve çeribaşısı vardır. Hîn-i seferde cümle bin yüz elli aded asker olup beğinin sancağı altında sefer eşmek kânûndur}. Mezkûr Cebelü‘l-Lübnân’ın dâmeninde Hazret-i Nûh ziyâretine karîb bir püşte-i âlî üzre sene (–) târîhinde Dürüzî kabîlesinden Ma‘ânoğlu şeyh (–) Âl-i Osmân’a âsî oldukda bu kal‘ayı üç senede binâ etdi. Ammâ hakkâ ki kal‘a-i Kahkahâ etdi. Dâ’iren-mâdâr cirmi dörd bin adımdır ve yigirmi kulle ve yigirmi dirsekdir, aslâ handakı yokdur. Dîvârının esâsı otuz arşındır. Cânib-i kıbleye bir demir kapusu vardır. Gâyet sa‘b kaya üzre olmağıla usret çekerek bu kal‘aya urûc olunur. Derûn-ı kal‘ada aslâ hâne ve hân ve câmi‘ ve hammâm yokdur. Ancak Bukâ‘ subaşısı iki yüz neferâtıyla bunda sâkin olup hükûmet eder. Üç pâre şâhî topları vardır. Bu kal‘a Cebelü‘l-Lübnân’da olmak ile bu sûr-ı metînin hâyilinde bir kaya içre bir gâr-ı azîmde Makâm-ı Hazret-i Cibrîl-i Emîn vardır. Murtezâ Paşa Efendimiz çıkup ziyâret etmişdir. Bu kal‘a altında cemî‘i asker-i İslâm ile meks edüp günden güne cüyûş-ı muvahhidîn gelmede iken hakîr Paşa’dan me’zûn olup elli aded pür-silâh yiğit içre Bukâ‘ sahrâsı içre cânib-i şarka ferah-fezâ mahsûldâr yerler ile (–) sâ‘atde,

Evsâf-ı ibret-nümâ-yı binâ-yı azîm ve kâr-ı kadîm kal‘a-i Ba‘albek

Cemî‘i müverrihîn bu kal‘a hakkında “Hazret-i Süleymân binâsıdır” deyü tahrîr etmişlerdir. Hakkâ ki Hazret-i Süleymân’ın binâsıdır. Zîrâ divleri haps etdükleri mahpushâneleri ve matbah-ı Hazret-i Süleymân hâlâ zâhirdir ve her taşı Süleymâniyye kubbesi kadar seng-trâş mücellâ ve musaykal taşlardır kim âdem gördikde vâlih [ü] hayrân olur. Her burc [u] bârûsu kûh-ı bî-sütûndan ve kûh-ı Elburz [u] kûh-ı Demâvend’den nişân verir. Ve dîvârının kaddi (–) zirâ‘ bâlâdır. Ve dâ’iren-mâdâr şekl-i (–) ve cümle (–) adımdır ve (–) nâzır (–) kapusu (–) (–) (–) (–).

Elhâsıl bu hakîrin bu seyâhatinde im‘ân-nazar etdüğü kılâ‘larda böyle bir kal‘a-i hısn-ı hasîn ve sedd-i metîn görmedim. Meğer diyâr-ı acemde kal‘a-i Kahkahâ ve kal‘a-i Van ve Mardin ola. Ve niçe bin seyyâhân-ı berr ü bihâr felek-i atlas-ı bukalemûnda görmedik derler. Zîrâ benî Âdem binâsı değildir. Hazret-i Süleymân dîvlere yapdırmışdır. Zîrâ ol kubbe-i mu‘azzam-misâl taşları benî Âdem’den Âd [u] Semûd ve Hûd u Amâlika kavmi kaldırmağa kâdir değildir ve kavm-i Lût ve kavm-i İsrâ’îlî ve kavm-i Amalâk hod ilm-i cereskal ile bu kal‘anın bir taşın bir yerden bir yire vaz‘-ı hacer etmeğe kâdir değillerdir. Hattâ Ba‘albek kal‘asının hâricinde bir çemenzâr sahrâda çâr-kûşe dağ pâre bir sahrâ-i azîm vardır. Bir kûşesi zemînde üç kûşesi hevâya nâzır mücellâ bir seng-traşdır. Bir dîv karısı bu taşı Ba‘albek kal‘asına götürür imiş. Kal‘a tamâm oldu, bu taşı nereye götürürsün, dediklerinde taşı kitifinden bu çemenzâ[r] yire bırağup gider. Anınçün bu seng-i hârâ ol mahalde kalmış, tâ bu mertebe sahrâ-i azîmleri vardır. Bu kal‘a Hazret-i Süleymân’dan sonra niçe bin mülûk eline girüp Âl-i Emeviyyûn’da bu kal‘a-i Ba‘albek sahrâsı ol kadar imâr oldu kim bâğ-ı İremden nişân verirdi. Zîrâ Ba‘albek sahrâsı ve Bukâ‘ fezâsı bir vâdî-i mahsûldârdır kim gûyâ sahrâ-yı Busrâ ve vâdî-i Havrân’dır. Ba‘dehû Âl-i Ekrâd’dan şâm Halîfesi Nûreddîn şehîd hazretleri imâr etdi. Andan şâm hilâfeti, Mısır’da kal‘a binâ eden Yûsuf Selâhaddîn eline girüp Ba‘albek kal‘asına kul koyup imâr edüp ba‘dehû sene 922 târîhinde Sultân Gavrî destinden Selîm Hân-ı

Evvel feth edüp şâm eyâletinde subaşılıkdır ve yüz elli akçe kazâdır ve nâhiyesi (–) pâre kurâdır. Kethüdâyeri ve serdârı yokdur. Kal‘asında dizdârı ve neferâtları (–) ve derûn-ı kal‘ada (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) ***[36b]***

Ve kal‘ası (–) vâkı‘ olmuşdur. Etrâfında bâğ u bâğçesi bî-hisâbdır. (–) (–) (–) (–) El-hâsıl cemî‘i müverrihân elsine-i muhtelife beyninde bu kal‘a meşhûr ve memdûh-ı âfâkdır. Hattâ cemî‘i ulemâ-yı musannifîn ü mü’ellifîn mâbeyninde munsarıf ve gayri munsarıf ve ilmü lâ yunsarıf-misâlinde ilm-i (–) bu Ba‘albek’e-misâl getirirler. Ba‘l bir pâdişâhın ismi idi. Bek anın sıfatı idi. Bu kal‘aya sekiz yüz sene mutasarrıf olup imâr etdüğünde anın ismiyle müsemmâ kal‘a-i Ba‘albek’dir. {Ve bu Ba‘albek’de Hazret-i İlyâs’ın bir câmi‘i var idi. İlyâs Nebî âlem-i seyâhatde iken Ba‘al pâdişâh bu câmi‘e bir sanem koyup ana, ibâdet ederlerdi. Ol sanemin ismine Ba‘al derlerdi. Hâlâ bu kal‘a ol pâdişâh ve ol sânem ismiyle müsemmâdır. Hazret-i İlyâs seyâhatden gelüp bu câmi‘ içre ol putu görüp halkı esnâm-perest olmadan men‘ edüp ol kavmin haklarında niçe kerre suhuf nâzil oldu. Ahâlî-i Ba‘albek İlyâs Nebî‘yi tekzîb ederlerdi. Âhiru’l-emr Cenâb-ı Bârî ol kavme yârî kılmayup cümle halkı kaht [u] galâdan helâk oldular. İlyâs Nebî, bu şehr-i Ba‘al’i terk edüp Elyesa‘ Nebî ile ikisi Cebelü‘l-Lübnân dâmeninde Kerk-i Nûh-zemîne gelüp makâm edindiler. Hâlâ Elyesa‘ Nebî Kerk-i Nûh’da medfûndur. Ammâ müfessirînler İlyâs Nebî hazretleri Hızır Nebî ile hayâtdadır, derler}. Ammâ ismi ibtidâ lisân-ı İbrî üzre şezânde idi. İbtidâ Hazret-i İdrîs binâ edüp ismini şezând kodu. Hâlâ makâm-ı İdrîs Nebî ve makâm-ı Halîlullah ve kasr-ı Süleymân-ı Emînullah makâmı vardır. (–) (–) (–) Ve bu kal‘aya karîb nehr-i Rabtân; yine Cebelü‘l-Lübnân’ın cânib-i şarkından çıkup Ba‘albek kal‘ası kurbundan ubûr edüp Bukâ‘ sahrâsında niçe yüz kurâların mezâriâtların reyy edüp Tûfân-ı Nûh’da tennûr-ı Nûh’dan zâhir olan nehr-i Tennûr’e mahlût olup kal‘a-i Kâsımiyye dibinde Akdeniz’e munsab olur. Bu Ba‘albek kal‘asın seyr [u] temâşâ edüp gelirken Bukâ‘ sahrâsının sağ tarafının kıble cânibinde ziyâret-i Hazret-i Yahûda ibn Hazret-i Ya‘kûb aleyhimâ‘s-selâm. Hazret-i Yûsuf’un en uluca karındâşıdır. Hattâ Hazret-i Yûsuf’u gayri birâderleri kuyuya atmak murâd edindiklerinde bu Yahûda rızâ vermeyüp âhir sözü geçmeyüp Yûsuf’u kuyuya atdıklarına sûre-i Yûsuf’da [26] âyeti ve âyet-i diğer [27] âyeti delîldir. Ba‘dehû Hazret-i Yûsuf’u kuyudan niçe kârbân halkı çıkarup Mısır’da azîz-i Mısır’a satup Cenâb-ı Bârî Yûsuf’u yine imtihân içün sicinde haps etdi ve niçe eyyâmdan sonra nübüvvet ile Mısır’a halîfe etdikde kaht-ı Yûsuf olup Hazret-i Ya‘kûb oğulları Ken‘ân elinden Mısır’a zahîre almağa Hazret-i Yûsuf’a gelince Hazret-i Yûsuf gördi kim kendüyi câh-ı Yûsuf’a ilkâ eden karındâşları Meyâ’il ve Hesyân ve Ruveyl ve şem‘ûn ve Mesher ve ana baba bir karındâşı Hazret-i İbnyâmin ve Hazret-i Yahûda’dırlar. Hazret-i Yûsuf {bu mezkûr karındâşların gördükde safâ edüp cümlesine belagan mâ-belağ gılâller ihsân etdi. Ammâ birinin rûhlarının haberi yok idi kim halîfe-i rûy-ı zemîn Yûsuf-ı Sıddîk birâderleri idi. Bu kerre Yûsuf ana baba bir karındaşı İbnyâmin’i bir tarîkle alıkomak ister. Karındâşlarına altun kile ile buğday verirken İbnyâmin’in devesi yükü içre altun kileyi pinhân etdirüp “Bre kile gâ’ib oldu” diyerek kileyi tecessüs edüp İbnyâmin yükünde bulup “Hay harâmîyi bulduk” deyü İbnyâmin’i haps etdiklerinde sâ’ir birâderleri aslâ cevâb etmediler ammâ bu Yahûda hazretleri âteş-pâre olup eydür “Bak a halîfe! Bu İbnyâmin’in bir karındâşına Yûsuf derlerdi. Babamız Ya‘kûb Yûsuf’u pek severdi. Bu karındâşlarım Yûsuf’a hasedlerinden kuyuya atup

babamıza “Yûsuf’u kurd yedi” dediler. Babamız da aşk-ı Yûsuf ile ağlaya ağlaya alîl oldu ve bu İbnyâmin’i Yûsuf yerine sevmeğe başladı. şimdi sen bu oğlanı “Hırsızımdır” deyü haps etdin. Ken‘ân eline vardıkda ol ulü‘l-azm peygamber pederimize ne cevâb edelim. Tiz şu İbnyâmin’i ver. Yohsa bir na‘ra ederim ki âsumândan bulutlar pâre pâre olup sayhamdan nehr-i Nîl ka‘ra geçüp Mısır âteşe yanup harâb olur” deyü eyle gazâb-alûd oldu kim cemî‘i vücûdunda olan tüğleri esbâbından taşra çıkdı. Hemân Hazret-i Yûsuf karındaşı Yahûda’nın bu gûne âteş-pâre olduğun görünce oğlu Efrâyim’e eydür: “Var şu darılan Yahûda’nın esbâbına elin sürüp bir nezâketle eli eline dokunsun” dedi. Hazret-i Yûsuf oğlu Efrâyim varup bu Yahûda’nın yemîn ü yesârından ubûr ederken elin eline dokundurup Yahûda’nın hiddet-i gazabı teskîn olunca Yahûda eydür: “Ne hikmetdir. Benim yanıma Ya‘kûb evlâdlarından kimesne gelüp eti etime dokunmadı kim gazabım teskîn ola. İşte vücûdım süst olup nutka mecâlim kalmadı” dedi. Bu hâl üzre Hazret-i Yûsuf ile karındâşlarıyla niçe mücâdeleleri olup âhir İbnyâmin’i hapisden halâs etmeyüp niçe yüz deve yükü gılâl dahi birâderlerine hîbe eyleyüp İbnyâmin içün “Hapisdedir” deyüp pederine mektûblar gönderüp birâderleri Ken‘ân eline gidince İbnyâmin’i âlet-i mülâhaza-i kânûn hapisden ıtlâk edüp bağrına basup taht üzre beraber karâr ederlerdi. Hattâ Hazret-i Yûsuf Feyyûm şehrin hilâfeti mahallinde binâ etdüğü mahalde Hazret-i Ya‘kûb Mısır’a geldikde mekşûfu’l-ayn olup Hazret-i Yûsuf’u ve İbnyâmin’i görüp dünya kadar hazz edüp iki evlâdının hasretine kavuşup on yedi sene Hazret-i Ya‘kûb Nebî Mısır’da ehl [ü] ıyâliyle sâkin olup merhûm oldukda Hazret-i Yûsuf, pederi Ya‘kûb Nebî‘yi Kudüs’de Halîlü‘r-rahmân cenbinde defn etdi. Hâlâ anda medfûndur. Ba‘dehû Hazret-i Yûsuf’u da Hazret-i ***[37a]*** Süleymân {tuç sandûka ile nehr-i Nîl’den çıkarup} Halîlü‘r-rahmân’da Ya‘kûb Nebî cenbinde defn eyledi. Ammâ Hazret-i Yûsuf oğlu Efrâyim’e {Yûsuf} karındâşı İbnyâmin ve Hazret-i Mûsâ vâlidesi (–) Hâtun ve Hazret-i Yûsuf ma‘şûkası Züleyhâ Hâtûn cümle bunlar Mısır’da Kavâfe-i Kübrâda cebel-i Çûşî ki yâ‘nî cebel-i mu‘azzamdır, bu kûh-ı bâlânın zıll-i himâyesinde Abdullah Meğâverî ziyâreti mukâbelesinde bu peygamberzâdeler bir kubbe-i azîm içre medfûnlardır kim hâlâ ziyâretgâh-ı hâss [u] âmm-ı Mısır’dır. Ammâ bu mezkûr Yahûdâ hazretleri, pederi Ya‘kûb Nebî intikâlinden sonra mezkûr Bukâ‘ sahrâsında merhûm olup mezkûr mahalde bir kûh-ı pestin zeylinde müfîd ü muhtasar bir kabr-i münevverde medfûndur. Kaddi kâmil yüz kırk adımdır. Türbe-i pür-envâr cümle kârgîr ile mebnî toprak ile mestûr sutûhı vardır ve birkaç fukarâ Urbân dervîşânı vardır. Lâkin üzerinde sandûka mümkin değil, bir kabr-i tavîl olmağıla ba‘zı vâlîler rûhâniyyetinden istimdâd taleb edüp yeşil çuka ile setr ederler. Ammâ zamânımız kabirleri gibi kıbleye yan bükü değildir. Ser-i sa‘âdetleri Kuds-i şerîfe doğrudur. Hazret-i Ya‘kûb’un büyük evlâdı ve Hazret-i Yûsuf birâderi olduğuna şübhe yokdur.

Andan yine refîklerimiz ile cânib-i garba 3 sâ‘atde yine Bukâ‘ sahrâsının cânib-i kıblesinde,

Ziyâret-i Hazret-i şîs ve Hazret-i Âdem Safî *aleyhimâ‘s-selâm:* Bir bayır dibinde yüz yetmiş adım kabr-i tavîldir. Üzerinde yine kârgîr binâ ile mebnî hâk-i pâk ile mestûr âsitâne-i azîmdir. Yine ser-i sa‘âdetleri Kudüs cânibindedir. Yetmiş-seksen mikdârı Hindî Özbek’i ve fukarâ-yı Urbân ile memlû bir âsitâne-i azîmdir. Ammâ etrâfında kurâ ve kasabâtdan imâr olmamağile ehl-i züvvârı azdır, ammâ acâyib rûhâniyyet vardır. Kabr-i

şerîfine âdem girince vücûdına lerze müstevlî olur. Hazret-i Âdem hayâtda iken bu Hazret-i şît'e kırk yaşında nübüvvet gelüp çulhalık ile kifâf-ı nefs ederdi. Sene (–) mu'ammer olup pederi Âdem Safî'den sonra merhûm olup bu mahalde defn etdiler. Bi-kavli Muhammed ibn İshâk, Hazret-i şît'den vilâdet-i Seyyidi'l-Kevneyn ve's-sakaleyn'e gelince sene 6750 olmuşdur.

Menâkıb-ı Hazret-i şîs: Niçe müverrîhler bu Hazret-i şîs Nebî içün, Hazret-i Âdem cennet-i me'vâdan hübût etdikde hâk-i Hindistân'da cezîre-i Serendil'e kadem basdıkda firâk-ı cennet-i izzet ile zâr u feryâd etdikçe cümle hayvânât-ı vuhûş u tuyûr ve kerrûbiyânlar Âdem'i ta'yîb etdiklerinden "Yâ Rabbî, yüzüm karasına bakma!" deyü tazarru' [u] nâlişler edüp "Bu dünyâda bana bir yâr-ı gâr-ı gâm-küsâr hemrâh ihsan eyle" deyüp ibtidâ Hazret-i Âdem'e cennetden bir sevr ve bir at ihsân olunup onlar ile üns [ü] ülfet edüp süvar olarak Hazret-i Havvâ'yı cüst ü cû edüp nâm [u] nişânın bulmazdı. Hikmet-i Hudâ; bir gice menâmında ihtilâm olup zülâle-i menîsi zemîne düşüp bi-emri Hayy [u] Kadîr dokuz ay on günden sonra zemînden edîm-i arza Hazret-i şîs vücûda geldi. Lisân-ı İbrî'de "şîs" bitdi, demekdir. Anınçün şîs Nebî derler. Hatta ba'zı müverrihîn Sûre-i (–) [28] âyeti nassı kâtı'ı tefsîrinde Âdem ve şîs ve İsâ ile tefsîr etmişler. Ammâ ba'zı müverrihîn ve müfessirîn "Belî Hazret-i Âdem ihtilâm olup zemînde bir evlâdı zâhir oldu. Ammâ ana hukemâ-yı kudemâ "Abdüsselâ" ve Bî-rûhu's-sanem" derler. Yaylalarda benî Âdem şeklinde merd ü zenli müşekkel şevârib ve lıhyeli kadd [u] kâmet sâhibi bir gûne haşayiş-i zîrûhdur kim hukemâlar edviye içün ka'r-ı zemînden çıkarırken niçesi denîsi ile cimâ' ederken bulunmuşdur. Kâküllerin taraklayup mahbûb çehre sağîr ü kebîr bir gûne mukavvî haşîşdir. Zîrâ menî-i Âdem Safî'den halk olunan budur, Hazret-i şîs değildir deyü tahkîk ederler. Kavl-i sahîh, Hazret-i Âdem cezîre-i Serendil'de iken kırlangıç kuşu Âdem'e gelüp sakalı telinden Cidde'de Havvâ'ya götürüp Havvâ'nın geysûları telinden Âdem'e getirüp kırlangıç tayrı vâsıtalığiyle az müddetde Hazret-i Âdem Havvâ ana ile cem' olup Havvâ hâmile kalup ibtidâ edîm-i arzda rahm-ı mâderden müştakk olan Hazret-i şîs Nebî'dir kim Âdem'den sonra nebî-yi sânî şîs'dir ve cemî'i enbiyâya eb-i sânîdir.

Diğer menâkıb-ı Hazret-i şîs: Sene (–) târîhinde Sultân Süleymân asrında Dervîş Paşa vâlî-i şâm iken sahrâ-yı Bukâ''da bir bârân-ı rahmet nâzil olur kim yedi gün yedi gice niçe büleydeler ve niçe dağlarda kayalar pâre pâre olup seyl-i matar deryâ gibi tenevvüc edüp bu Hazret-i şîs'in kabr-i şerîfinin bir cânibin seyl-i âb münhedim edüp cesed-i Hazret-i şîs'in sağ cânibinde mübârek dest-i şerîfleri ve uylukları keşf olup ter ü tâze altı bin yedi yüz elli seneden berü zâhir olunca şâm Vâlîsi Dervîş Paşa'ya ılgâr ile haber edüp bir günde anlar dahi gelüp niçe yüz bin âdem na'ş-ı Resûl şîs'i görüp İslâm îmân [u] i'tikâdları dahi ziyâde olup niçe bin münkirîn tecdîd-i îmân ederler. Ba'dehû Dervîş Paşa cümle *[37b]* a'yân [u] kibârı cem' edüp Hazret-i şîs'in sağ cânibi vücûd-ı şerîfin tevhîd [ü] tezkîr ile gülâb ve müşk-i anber-i hâm râyihalarıyla gasl edüp bu mahalle defn ederler. Ba'dehû ol seyl harâb etdüğü mahalle bir rasîf-i kavî inşâ edüp âsitânesin imâr eder. Bu ahvâl karîbü'l-ahd olmağıla mahkeme-i Bukâ''da ve Zeydâniyye ve Ba'albek sicillâtlarında mastûrdur. Ba'dehû sene (–) târîhinde Cüvânapucubaşı şâm vâlîsiyken Sultân İbrâhîm Hân'ın sadrıa'zamı olup bu âsitâne-i şîs Nebî'yi imâr edüp kabr-i tavîli üzre beşyüz zirâ' yeşil çuka setr etmişdi. Hakîr ziyâret etdikde ol mestûr çuka hâzır idi. Hakîr bu kabr-i münevver üzre cümle gubârı süyürüp hizmet-i Resûl'de bulunup hasbeten

lillah bir hatm-i şerîfe şürû‘ edüp ba‘dehû ziyâret-i vedâ‘ ile yine atlarımıza süvâr olup vakt-i gurûbda Kerk-i Nûh kal‘ası dibinde ordu-yı İslâm’a gelüp vâsıl olduk. Ertesi gün kûs-ı rıhletler çalınup deryâ-misâl asker ile cânib-i garba Bukâ‘ sahrâsı içre (–) sâ‘atde,

Menzil-i karye-i cisr-i Fir‘avn: Bukâ‘ sahrâsında yüz elli evli kurâdır. Câmi‘ ve hammâmı var. Re‘âyâsı Arab ve Dürüzîlerdir. Bukâ‘ subaşısı hükmünde ze‘âmetdir. Zîrâ Bukâ‘ Kerk sancağı hudûdudur. Nehr-i Tennûr üzre üç gözlü Zâhir Baybars cisri vardır. Andan yine cânib-i garba (–) sâ‘at gidüp

Menzil-i karye-i Ceremât: Nehr-i Tennûr’un cânib-i garbî tarafı olmağile Zeydâniyye nâhiyesi hudûdunda yüz hâneli mutî‘ Dürüzî köyüdür, kim bunlara Kızıllı ta‘bîr ederler. Cenk mahallerinde “Hûbâr” deyü feryâd-ı gülbang çekerler. Cemî‘i büyûtlarının der-i dîvârları ve bacaları ve gaytânlarında dud ağaçları ve zeytûn ağaçları kızıl aşı ile boyanmışdır. Hikmet-i Hudâ cemî‘i dağlarında ve sahrâlarında türâbları kırmızı hâk-ı anber-pâk olduğundan Kızıllı derler ve cemî‘i sıbyân u nisvân-ı emredânının libâsları ve başlarında tâcları kırmızı güvezi makdemdir. Ekseriyyâ mahsûlâtları harîr ü zeytûndur. Ve gayri mahsûlâtları gâyetü‘l-gâye mütekâsirdir. Bu karyede Ma‘ânoğlu’nun mutî‘ [u] münkâd olan şeyhleri gelüp hedâyâların arz edüp zimmetlerinde olan yüz yetmiş kîseyi dahi teslîm edüp şâm defterdârından memhûrlu temessükâtlar aldılar. Andan (–) sâ‘atde,

Evsâf-ı sûr-ı ibret-nümâ-yı kal‘a-i şıkıf

Sene (–) târîhinde Kuds-i şerîf, kefere-i Freng-i bed-renk destinde iken bu kal‘a-i şıkıf’ı şıkıf nâm bir Dürüzî beğinin i‘ânetiyle İşpaniye binâ etmişdir. Ba‘dehû Kudüs’ü Nûreddîn-i şehîd feth edüp bu kal‘ayı dahi Nûreddînü’ş-şehîd feth etmişdir. Ba‘dehû sene 922 târîhinde Selîm Hân fethidir, be-dest-i Yûnus Paşa. şâm eyâletinde Kerk sancağı hudûdunda Zeydâniyye kazâsı ve subaşılığı hükmünde evc-i âsumâna ser çekmiş bir yalçın beyâz kûh-ı bülend üzre bir kal‘a-i ibret-nümâdır. Aşağı Tennûr nehrinden tâ kal‘anın zirve-i a‘lâsına iki sâ‘atde urûc olunur. Sene (–) târîhinde Ma‘ânoğlu Âl-i Osmân’a karşu durup ısyân etdikde bu kal‘aya yigirmi bin fitil tüfenk-endâz asker ile kapanup cenge âmâde oldukda kara tarafından eyâlet-i Karamân ve Sivas ve Mar‘aş, Adana ve Haleb ve şâm ve şâm Tarablus askerleri bu kal‘ayı muhâsara etdiler. Deryâ tarafından iki yüz pâre kadırga ile donanma-i hümâyûna Kapudan Ca‘fer Paşa serdâr-ı mu‘azzam olup Bektâş Ağa donanma yeniçeri ağası olup yetmiş seksen bin asâkir-i İslâm ile bu kal‘ayı muhâsara edüp bir taşına Ma‘ânoğlu bin baş alup öskes kal‘ayı vermeyüp asker-i İslâm hâ’ib ve hâsir gitdiler. Hâlâ Âl-i Osmân’ın meteris yerleri âşikâre durup niçe bin şühedâ-yı Âl-i Osmân medfûndur. Kıble tarafı nehr-i Tennûr deresine nâzır câh-ı gayyâdır. El-ıyâzen-billah âdem aşağı bakmağa cür’et edemez ve aşağı derenin bir tarafında Ba‘albek kal‘ası vâdîsinden gelen nehr-i Rıtân nehr-i Tennûr’a mahlût olur ve şıkıf kal‘asına gelen Ayn-i Sûl karyesinden tulû‘ eden nehr-i Sûl bu nehr-i Tennûr’a mahlût olup mezkûr üç nehrin feryâd [u] figânından âdemin kulağı asam olup bir fersah yerden istimâ‘ olunur. Mezkûr kal‘a-i şıkıf’dan Ma‘ânoğlu üstâd-ı kâmil kûhkenler getirüp kal‘adan aşağı nehirlere gelince bin iki yüz kademe taş nerdübân kesüp kal‘adan suya inilir nihânî su yolları vardır kim râygân değildir. Sene-i âtîde yine Ma‘ânoğlu üzre kel-evvel asker-i bî-pâyân ile Küçük Ahmed Paşa serdâr olup Ma‘ânoğlu’nu zorâzor kuvvet-i bâzû ile kal‘a-i (–) (–) çıkarup der-i devlete gönderüp huzûr-ı Murâd Hân-ı Râbi‘de kellesi

galtân olup oğlu (–) Beği harem-i hâsda odasına aldı. Ammâ bu kal‘a-i şıkıf’da hâlâ âdem âdemî-zât yok, ma‘mûr u âbâdân bir burc [u] bârûsuna rahne isâbet etmemiş şekl-i muhammes bir seng-binâ bir kal‘a-i zîbâdır. Her taş fîl cüssesi kadar var. Kat-ender-kat sarâyları ve müte‘addid hücreleri ve kâ‘aları ve bir câmi‘i ve gılâl anbarı ve cebehâne ***[38a]*** odaları ve bârân-ı rahmetden nâzil olan mâ-i zülâl içün su sarnıçları var kim cümle binâlarında aslâ ahşâbâtdan bir hatab makûlesi yokdur. Cümle kârgîr binâlardır kim henüz üstâd-ı mi‘mâr elinden çıkmışdır. Ammâ bu kal‘ada sâ‘at gibi kurulu bir gûne un değirmeni vardır, diller ile ta‘bîr olunmaz san‘at-ı acîbdir. Bu kal‘a imâr olup benî Âdem ile pür olsa vâhid ke-elf bir kal‘a-i üstüvâr olurdu. Bu kal‘ayı temâşâ ederken ba‘zılar Zeydâniyye kal‘asın medh etdiler. Hemân aşağı ordu-yı İslâm’a inüp paşadan me’zûn olup kırk elli yiğit başıma cem‘ edüp nehr-i Tennûr’u geçüp yedi sâ‘atde,

Karye-i Ayn-i Sûl; nâm mahalle varılup şıkıf nâhiyesinde Ayn-i Sûl nâmında bir kayadan ayn-ı hayât su çıkup aşağıda bir buhayrecik olur. Ol buhayre içre aslâ sayf u şitâda semekden bir nâm [u] nişân yokdur. Tâ ki mâh-ı şubât geldikde hadd ü hasrın cenâb-ı Bârî bilir bir gûne balık zâhir olur kim gûyâ sîm-i hâlisdir. Cüssede Rûm’un hapsi balığı gibi bir semekedir. Mâh-ı şubatın nısfı olunca bu balıklar biri biri üzre binüp cimâ‘ etmeğe başlarlar ve ol balıklardan bu su yüzüne bir gûne neft gibi yağ şinâverlik etmeğe başlar. Ol yağdan cüzâm olanlar cem‘ edüp cerâmına sürse ve dütsi etse bi-emrillâh şifâ bulur. Bu halîc üzre yağ zuhûr olduğu mahalde bir âdem bu sudan nûş etse serhabtân marazına ya‘nî salbaş ve ahmaklık marazına mütbelâ olup başın dutamaz olur. Ammâ cimâ‘ etmeden dahi bîzâr olur. Ve mezkûr semekeyi âteşe yaksalar ol ev içinde olan hayvânât ve akreb ve çıyan ve yılan cümle mürd olur. Ve bu balığın etin tenâvül eden âdem dahi salbaş olup başın dutamaz olur. Bu temâşâyı edüp yine cânib-i kıbleye sengistân ve zeytûnlu çengelistân [u] hıyâbân yerleri aşup (–) sâ‘atde,

Evsâf-ı kal‘a-i vâcibü‘s-seyr Zeydâniyye

Bi-kavli Târîh-i Fütûhât-ı şâm, bu kal‘a sene (–) târîhinde Âl-i Emeviyyûn’dan Emîrü‘l-mü’minîn Süleymân b. Abdülmelik birâderi Mesleme binâ etmişdir. Mülûkdan mülûk destine girüp sene 922 târîhinde Selîm-i Evvel’e bilâ-cenk itâ‘at etmişlerdir. Hâlâ şâm eyâletinde şâm paşasının hâs-ı hümâyûnundan ifrâz yedi kîse mahsûllü subaşısı yüz elli âdem ile hâkimdir ve yüz elli akçe kazâ-yı âsumânîdir. Zîrâ kurâları cümle Dürüzî ve Timânî ve Mervânî‘dir. şâm yeniçeri serdârı ve kal‘a dizdârı ve neferâtları vardır.

Eşkâl-i kal‘a-i Zeydâniyye: Bu dahi evc-i âsumâne çıkmış bir kûh-ı bülendin tâ zirve-i a‘lâsında şekl-i muhammes şeddâdî taş binâ bir kal‘a-i kavîdir. Ammâ yalın kat dîvârdır. Bir yerden havâlesi ve bir tarafdan zafer mümkün değildir. Canib-i erba‘asında aslâ handakı yokdur ve dâ’iren-mâdâr cirmi altı bin adımdır. Cânib-i (–) bir demir kapusu vardır. Derûn-ı kal‘ada

…………….(5 satır boş) ……………

Bu kal‘ada bir gice subaşı Saçlıoğlan’da mihmân olup ertesi yine cânib-i şimâle (–) sâ‘atde sür‘at ile gidüp yine kal‘a-i şıkıf altında askere dâhil olup gice derûn-ı askerde bir güft-gû olup “Ordu-yı İslâm’ı kırk bin tüfenk-endâz Dürüzî basacak imiş” deyüp niçe hây-hûy olup ol gice ordu-yı İslâm’ın cânib-i erba‘asına niçe bin tüfenk-endâz kemîngâhları konulup âmâde durdular. Tâ ki nısfu’l-leyl oldu, el-azametullah Cebelü‘l-Lübnân’ın

üzerinde niçe bin fitîl çerâğân görünüp bir "Hûbâr", sadâsı kopdu kim zemîn [u] âsumân dir dir ditreyüp ne cânibden ordu-yı İslâma şebhûn hücûmlar etdilerse kemîngâhda âmâde olan guzât-ı Müslimîn üzre uğrayup dendân-ı seyf-i Murtezâ Paşa'dan geçüp münhedimen hâ'ib ve hâsir gitdiler. Ertesi ale's-sabâh bir gün mukaddem tuğlar ileri gitmesin ma'kûl görmeyüp cümle asâkir-i zafer-şi'âr bir topdan kalkup yine cânib-i garba (–) sâ'atde,

Evsâf-ı kal'a-i Kâsımiyye

Sene (–) târîhinde güzelce Kâsım Paşa binâ etdüğü ve leb-i deryâdan bir top menzili ba'îd bir püşte üzre nehr-i Rıtân ve nehr-i Tennûr kenarında Sayda eyâleti hükmünde subaşılık ve nihâyet olduğu kal'a içinde beş on hâne olup şekl-i murabba' bir küçücük dizdârsız kal'a olduğu, hacca *[38b]* müteveccih olduğumuz sene cild-i (–) mizde mufassal tahrîr olunmuşdur. Bu mahalde cümle guzât-ı müslimîn Akdeniz kenarına hayme vü hargâhların kurup meks etdiler. Bu menzilde Sayda-i Berût hâkimi beş bin asker ile imdâda gelüp meks etdi. {Mukaddemâ ulaklığla Âsitâne'den geldiğimizde paşa efendimiz Sayda-i Berût kal'aları teftîşin ihsân edüp bu mahalde Sayda hâkiminden iki bin esedî hizmet aldık}. Ve bir gün yine Sıfet hâkimi Na'lbend Alî Ağa üç bin asker ile gelüp leb-i Deryâ-yı Sefîd'de meks edüp çarhacı ta'yîn olundu. Andan leb-i deryâ ile iki sâ'atde,

Menzil-i tılsımât-ı re'sü'l-uyûn, acîbe-i ibret-nümûn: Bu diyâr kavm-i Yunaniyân destinde iken hukemâlar hikmet ile sâhil-i deryâdan yüz adım ba'îd deryâ içinde elli zirâ' kaddi bir kulle-i âlî binâ etmişlerdir. Ortasında bir havz-ı azîmi var, gâyet berrâk âb-ı rahîk ile memlû bir havz-ı kebîrdir. Bu havzın ka'rından niçe zî-kıymet eşyâlar nümâyândır. Niçe serdengeçti yiğitler bâr-ı sakîl hacerleri derâğûş edüp ka'rına inmeden katı yaydan ok çıkar gibi rûy-ı mâya çıkar. Ammâ aslâ zarar isâbet etmeyüp nihâyet-i mâya ermek muhâldir. Her çend kim bu havza zî-rûh kısmı girse tarfetü'l-ayn içre taşra çıkar ammâ gusl etmeğe girüp çıksa aslâ zarar yokdur. Ve hacer ü şecer makûlesi ilkâ eyleseler aslâ zarar etmez. Hâssa-i re's-i ayn kırk gün bu cüzâm âbından nûş etse halâs olur.

Hâssa-i sânî: Girüp nûş eden hummâ-yı rub'dan ve hummâ-yı muhrikden halâs olur. Hikmet bu kim bu havz-ı azîm deryâ içinde bir kulle-i âlînin tâ zirve-i a'lâsında coşkun bahr-misâl taşup kullenin cânib-i yakîninde havâle bir kûh-ı bâlâ yokdur kim bu âb-ı hayât andan gele. Temâşâgâhdır kim Hacc-ı şerîfe gitdiğimizde cild-i (–) bunun dahi evsâfı mufassal tahrîr olunmuşdur.

Bu temâşâyı edüp yine cânib-i kıbleye leb-i derya ile 2 sâ'atde,

Evsâf-ı kal'a-i ma'mûr ya'nî şehr-i Sûr

Leb-i deryâda İskender-i Kübrâ binâsıdır. Ba'dehû sene (–) târîhinde Melikü't-Tâhir İşpaniye keferesi elinden feth etmişdir. Ba'dehû sene 922 târîhinde Selîm şâh'a emân ile vermişlerdir. Sayda hâkinde voyvadalıkdır ve kazâdır. Ve kal'ası leb-i deryâda bir kal'a-i azîm ve liman-ı kebîri var. Hâlâ câ-be-câ yerleri mündehimdir. Cirmi altı bin adımdır. Ve üç mahalle ve üç yüz toprak örtülü hâneleri ve bir câmi'i ve bir hammâmı ve esvâk-ı muhtasarı ve bir deyr-i ma'mûru var, cümle kefere Aleksandır'ın ma'bedgâhıdır deyü i'tibâr ederler. Bu mahalde cümle keferelerdir ammâ aslâ lisân-ı Rûmî bilmeyüp Arabî tekellüm ederler ve yemîn etseler "Vahad Allah, bi-sırrı Hazret-i şem'ûn" derler. Ve

bu kal‘a bir kumsal yerde vâki‘ olmağıla leb-i deryâda limana nâzır bir kulle-i kavîsi Fâtih-i Yemen Sinân Paşa binâsıdır. Dizdârı ve merdim-i hisârı elli nefer ile bunda sâkinlerdir. Sekiz rüzgâr-ı zûr-kârdan emîn liman-ı kebîri vardır. Akka limanında gemiler kışlamayup burda yatarlar ammâ kum deryâsı günden güne şehri gark-ı rimâl etmededir. Zamân-ı kadîmde kum tılsımâtı olmak üzre bir amûd-ı âlî var imiş. Ma‘ânoğlu defîne vardır deyü amûdı münhedim edüp kum bu şehre dâhil olmağa başlar. Niçe gûne evsâfları bu kal‘a-i Sûr’un yine Mekke-i Mükerreme’ye gitdiğimiz sene şâm Tarablusu evsâfıyla mufassal tahrîr olunmuşdur. Bu kal‘ayı seyr [u] temâşâ edüp mahall-i ma‘hûdda cümle asker Nakura Boğazı‘n geçmek içün hâs u âm müşâvere edüp Sıfet hâkimi çarhacı olup kırk bayrak sekban sarıca askeri nısfu’l-leylde pür-silâh olup Nakura Boğazı‘na varup hâlî bulup pusu yerlerine sepişüp cümle bahâdırân âmâde hâmûş-bâş yatdılar. Ol gice Dürüzîlerden yedi aded çaşıt dutulup Paşa’ya geldükde söyledüp aslâ amân vermeyüp Sûr kal‘ası önünde kelleleri tenlerinden tîğ-ı Murtezâ ile galtân olup ale’s-sabâh Nakura Boğazı‘ndan feryâdcılar gelüp “Bre Sultânım, pusuda olan asâkir-i İslâm’ı Dürüzî basup gâlib gelüp bizim bayraklar mağlûb olmada. Hâlâ ceng-i azîmdir” deyünce mukaddemâ ileri kırk bayrak piyâde Sayda-i Berût ve Sıfet askeri gidüp imdâd yetişir. Paşa dahi atlanup cümle asker ile bir sâ‘atde imdâda yetişüp

Evsâf-ı ceng-i azîm Nakura

Der-akab paşa-yı re’y [u] tedbîr cümle askeri piyâde edüp cengi harbîlere tarralar urulup cümle asker ceng-i azîm olan mahallere varmayup şâmlı Osmân Ağa bir koldan ve Delibaşı bir koldan ve Üsküdar cenginde Gürcî Nebî ile firâr eden Çomar Bölükbaşı bir koldan ve dörd yüz iç ağaları leb-i deryâdaki yalçın kayalardan ve’l-hâsıl on yedi yerden alarka dağlar içinden girüp tâ mahall-i cenge vardıkda bir ağızdan sadâ-yı Allah Allah’a rehâ buldurunca cümle Dürüzî ve Timânîler sadâ-yı Allah Allah’ı istimâ‘ edince akılları başlarından gidüp mukaddemâ giceden pusuda basılan ***[39a]*** bayraklar altında inhizâma yüz dutan guzât-ı Müslimîn tâze cân bulup iki asker meyânında Dürüzî-i bî-dînleri meydân-ı muhabbetde kalup mısrâ “Neresi yâ neresi, cây-ı selâmet neresi” mazmûnınca bir cây-ı menâs bulmaya iktidârları olmayup kudurmuş kelb-i akûr gibi yedi buçuk sâ‘at germ-â-germ ceng savaş u perhâş oldu kim bu dağlardan Ma‘ânoğlu’ndan berü böyle bir ceng-i Murtezâ Alî olmamışdır. Âhir kimi kayalardan kendüyi deryâya atup gark kimi gark-ı ırk olup pâre pâre oldu. Kimi dendân-ı tîğ-i âteş-tâb ile kellesi galtân olup vakt-i asrda üç bin aded Cebrî, Kaderî ve Nusayrî ve Timânî bî-mezheb Mervânî şemşîr-i âteş-tâbdan geçüp ba‘de’l-asr Nakura Boğazı yüz bin âlâm-ı şedâyid-i renc-i anâ ile ubûr olunup vakt-i gurûbda,

Menzil-i karye-i şem‘ûn-ı Safâ: Bu mahal Sıfet hudûdunda vilâyet-i Dürüzistân’dır. Bu karye bin hâneli ve hân u hammâmlı ve esvâk-ı muhtasarlı ma‘mûr karyedir kim her hânesi kal‘a-misâl mazgal delikli, cümle kapuları muhkem ve metîn kal‘a-misâl türâb-ı pâk ile mestûr zeytûnlu ve dud ağaçlı, bâğlı ve bâğçeli âbâdân karye-i Dürüzistân’dır. Bu karyede yedi yüz esîr kurâ şeyhleri gelüp niçesinin kelleleri galtan olup altı yüzü kayd-bend-i esîr olup otak önüne beş bin kelle yığılup asker-i İslâm’dan ancak iki yüz seksen âdem şehd-i şehâdet câmın nûş edüp yedi yüz âdem mecrûh-ı dil-fikâr oldu. Ol gün cemî‘i iş erlerine iki yüz yetmiş hil‘at giydirilüp niçe yüzüne şâm ze‘âmeti ve timarları ve yeniçeri gedikleri ihsân olunup iki bin mikdâr şehbâz u dilîr ve server [ü] hünerverlerin

serlerine çelenkler sançılup cümleye yetmiş kîse bahşîş ihsân olundu. Hakîrin bu ceng-i garrâya fakîranca bu ebyâtı târîh düşmüşdür: Feth-i Dürüzî be-dest-i Murtezâ Paşa

Evliyâ bu fethi gördükde dedi târîhini

Sene-i elli dokuz târîhinde oldu gazâ.

Sene 1059.

Bu gâzâ-yı zafer-me'serden sonra cümle üserâları halâs etmeğe bakıyyetü's-seyf olan meşâyih-i Dürziyân gelüp zimmetlerinde olan mâlları getirüp yigirmi günde bu şem'ûn beledînde bin kîse mâl ve üç yüz katır bârı ham harîr gelüp şâm'a gitdi. Ve cemî'i asâkir-i İslâm birer rehinler ile Dürüzistân dağlarına gelüp mallar tahsil ederek her ağa bây oldu.

Evsâf-ı cebel-i bâlâ Nakura

Leb-i Bahr-i sefîd'de evc-i âsumâna çıkmış peyâz sa'b kayalardır kim berhevâ tayerân eden mürğ-i zeyrek bu cebel-i bülendin üzerinden pervâz urup geçmede âcizdir. Hattâ cemî'i müfessirîn sûre-i (–) [29] âyeti bu Nakura Boğazı hakkına nâzil olmuşdur, derler" Akka kal'asında medfûn Hazret-i Sâlih'in du'âsı berekâtıyla bu kûh-ı bâlâ üzre teng ü zıyk yol açılmış ammâ yine deve ve katır ve yüklü hımâr geçmek ihtimâli yokdur, ancak piyâde âdem geçer. Ba'dehû Melikü't-Tâhir Akka kal'ası fethine gitdikde sehel yolların tathîr etmiş. Niçe mülûkler dahi bu Nakura Boğazı'n açmışlar, ammâ yine sa'bdır. Leb-i deryâ tarafına âdem bakmağa cür'et edemez. Zîrâ çâh-ı gayyâdan ve derk-i esfelden ve *"veylün"* deresinden nişân verir kûh-ı bâlâdır. Hattâ deryâ tarafı evc-i semâyâ ser çekmiş kayalarının altları kûh-ı bî-sütûn gibi boşdur.

Elbette bârçe galyonlar girse direklerinin serenlerinin cıvandıraları kayalara dokunmaz. Böyle mağaralı kayalar var kim içine yigirmişer bin atlı âdem girse "Yerimiz dardır" diyemezler. Eyle vâsi' ibret-nümâ gâr-ı yetîmânlardır. Kaçan kim lodos rüzgârı şiddet üzre esdikde talattum-ı deryâ cûş [u] hurûşa gelüp yedişerleme ta'bîr etdikleri deryâ kumu dağlar gibi gelüp bu Nakura kayaları mağaralarına urdukda ol dağların sâ'ikasından benî Âdem Nakura'dan geçmeğe cür'et edemeyüp zehresi çâk olur. Tâ bu merteb sıyt u sadâ verir kim üç menzil ba'îd şâm-ı şerîf'de bu Nakura kayaları gârlarına temevvüc-i deryâ urduğunun gürüldüsü istimâ' olunup "Nakura dağları gürler" derler. Tâ bu mertebe gâr-ı azîmler, hattâ cemî'i müfessirîn "Kur'ân-ı Azîm'de zikr olunan Nakura Boğazı budur" derler. Cemî'i mellâhân-ı bihârda ve cümle seyyâhân-ı berde meşhûr-ı âfâk bir Nakura Boğazı'dır. Râh-ı tenginin iki cânibleri eyle yalçın kayalardır kim bebr ü peleng ve külüng-i nâhunların ilişdirecek yer bulamaz. Bu kayalarda bir tüfenkli, bin aded âdemi geçirmek ihtimâli yokdur. Tüfenk atmayup taş yuvarlasa kifâyet edüp kuş uçamaz. *El-ıyâzen-billâh* sarp ve muhavvif ve muhâtara yerlerdir. Hamd-i Hudâ böyle bir sa'bu'l-mürûr mahalde Murtezâ Paşa efendimize Dürüzî mel'ûnlarının fethi müyesser olup hakîr-i pür-taksîr dahi böyle gazâda bulunduk.

Ba'dehû şem'ûn-ı Safâ köyünde mâl-ı pâdişâhî tahsîline mübâşeret etdiklerinde Murtezâ Paşa efendimiz hakîre *[39b]* kırk bin guruş tahsîlin ihsân edüp Alî Bölükbaşı bayrağıyla seksen aded tüvânâ pür-silâh yiğitler götürüp Zeydâniyye nâhiyesinde 7 sâ'atde,

Menzil-i karye-i Du'âbe: Bir dağ başında bâğlı ve bâğçeli ve incir, zeytûn ve dud şecerli

ve bin hâneli ma‘mûr [u] âbâdân Timânî kavmi köyüdür. Hamd-i Hudâ yedi günde otuz kîse tahsîl edüp üç kîse hakîre ve bir kîse bayrak sarıcalarına verüp on bin guruş içün üç aded şeyhi kayd-bend ile paşaya getirüp teslîm etdik. Yine şem‘ûn köyünde zevk [u] safâmıza meşgûl olduk.

Ziyâretgâh-ı Hazret-i şem‘ûn-ı Safâ: Hazret-i Mesîh aleyhi's-selâmın on iki halîfesi var idi. Evveli Habîb-i Neccâr idi. İkincisi bu şem‘ûn-ı Safâ idi. Amma bu şem‘ûn hakkında kavm-i Yunaniyân, peygamber derler, ammâ lağv kelâmdır demişler. Hazret-i İsâ âlem-i sabâvetde bunların derâgûşunda perveriş bulmuşdu. Bu şem‘ûn, Hazret-i Yahyâ‘nın akrabalarından idi. Hazret-i Mesîh âsumâne urûc etdikten sonra bunlar Nablus şehrin terk edüp ekseriyyâ Antakıyye'de Habîb-i Neccâr ile hem-celîs idi. Habîb-i Neccâr şehâdetinden sonra niçe zamân seyâhat edüp müddet-i ömr-i azîzleri sene (–) mu‘ammer olup bu Nakura'da şehîd olup bu mahalde kavm-i Nasârâ defn edüp üzerine kayasıralardan bir kral kubbe-i âlî ve bir bâğ-ı İrem zeytûnlı ravza-ı cinân binâ edüp imâr eder. Hâlâ cemî‘i millet-i Nasârâ‘nın ziyâretgâhıdır. Ümmet-i Muhammed'in ziyâretgâh [u] ârâmgâhıdır. Niçe yüz dervîşân-ı Dürüzî-mezheb fukarâları vardır. Kubbe-i pür-envârının içi gûnâ-gûn şem‘-i asel ile müzeyyendir. Ve şem‘dân ve halîçe ve çerâğdânlar ile ârâste bir âsitâne-i meşhûrdur. Hattâ niki havârîyyûn'un aşkına on iki kandili ilâ mâşâallah şeb [u] rûz çerâğân olup aslâ sönmemişlerdir. Cümle huddâmları bu işe me'mûrlardır. Zîrâ bu diyâr zeytûn ve zeytûn yağından ibâret olmağın her kurâdan niçe yüz miskete ile zeytûnyağı gelüp kanâdillere yakarlar. Ammâ garâ'ib budur kim diyâr-ı Frengistân'ın İşpaniye ve Ceneviz ve Portugal ve Dış Fransa ve Donkarkız ve Danimarka ve Felemenk ve İsfeçe ve Cevle ve Nemse ve İngilis ve gayri bilâd-ı nasârâlardan bu şem‘ûn-ı Safâ kanâdilleriyçün zeytûnyağı nezerâtların cerre ve tulumlar ile tâ dip Frengistândan deryâya bırağup bi-emrillâhi Te‘âlâ bu şem‘ûn-ı Safâ‘nın yatduğu Nakura dağının kenar-ı deryâsına gelüp elbette her sabâh şem‘ûn fukarâları sâhil-i bahre varup birer ikişer tulum zeytûnyağı gelüp alırlar, aceb hikmetdir.

Menâkıb-ı dîğer: Bu şem‘ûn köyünde cemî‘i halkın koyunları ve keçileri ve sığırları çobansız dağlarda rime rime gezerler, aslâ kurd yemez ve harâmî uğurlamaz.

Menâkıb-ı gayr: Bu karye ahâlîsinin kapuları şeb [u] rûz küşâdedir ve gâyet mün‘im Dürüzîleri vardır. Cümle metâ‘ları meydân-ı muhabbetdedir. Aslâ bir kimesne bir ferd-i âferîdenin erzâklarına vaz‘-ı yed edemezler. Bir kimesnenin bir şey'i zâyi‘ olsa zann-ı gâlibi olan kimesneyi "şer‘ullah" deyü bu şem‘ûn-ı Safâ türbesine götürüp müdde‘î eydür: "Ihken yâ şem‘ûn!" deyü selâm verüp zannı olduğu olan âdem gelüp şem‘ûn'ın kapusuna el urup yemîn eder. Eğer bî-haber ise aslâ zarar isâbet etmez. Eğer sârık ise şem‘ûn'un kapusuna el urunca tepesi üzre gelüp mürd olur. Bu âsitâne kapusu önünde yatan cümle mevtâlar yalan yemîn edüp şem‘ûn kapusuna el uranlardır. Niçeler havf edüp kapuya el urmayup serîka etdüğü şey'i i‘tirâf edüp alduğu eşyayı verüp halâs olur.

Bu diyârın mahkemesi âsitâne-i şem‘ûn'dur. Ol ecilden mahkeme kadılarına rağbet yokdur. Bu dahi bir nazargâh-ı ibret-nümâdır. Nasârâ tâ'ifesi kezâlik bir müşkil işleri olsa bu âsitâneye gelüp şem‘ûn-ı Safâ‘nın kendi hattıyla ceyran derisi üzre Hazret-i İsâ‘ya nâzîl olan İncîl-i sahîh bu âsitânededir. Nasârâ ol İncîl'e el urup yemîn ederler. Mücrim olan havf edüp el uramaz.

Hakîr bu İncîl'i yedi kerre açup seyr etmişimdir. Hatt-ı Ma'ukl'e (?) yakın bir gûne hatdır. Hakîr masraf kâtibi Rûm Mehemmed Ağa ile bu İncîl-i sahîhden Hazret-i Risâlet-penâh hakkında Hazret-i İsâ'ya nâzil olan âyeti istihrâc edüp bu mahalle tahrîr olundu:

Âyet-i şerîf-i İncîl der hakk-ı Hazret-i Muhammedi'l-Mustafâ *sallalahu aleyhi ve-sellem*.

abitûn bir oğlan	*Azeriyûn* Âzer oğlundan
pürfunûtûn peygamber ola.	*lev gıslîn* yalancı olmaya.
nîte Anın mevlûdi	*efzûlât* Mekke'de ola.
ki kâlev şîr sâlihliğile gelmiş ola	*tü numnîn* anın mübarek adı
mevâmîs Ahmed-Muhammed ola.	*epsi gudus* ona uyanlar
nakirdîs Bu cihân ıssı olalar.	*bîst bîs* Dahi ol cihân ıssı olalar.

İncîl'de hûruf-ı hecâdır.

"Alfa o vi dipşi gamaşı zeltâfî â î zitana itasima siteru yutapi kapao levdeksi mini o biro" ilâ âhir. ***[40a]***

Bu şem'ûn-ı Safâ hattıyla tahrîr olunan İncîl'den bu âyet-i şerîfeler tahrîr olunup bu âsitânede niçe ibret nümâları temâşâ ederdik. Zîrâ cemî'i asâkir-i İslâma mesîregâh [u] teferrücgâh-ı cihân-nümâ bir dırahtistân yerdir kim cemî'i bahr-i Sefîd ve kara tarafında Ba'albek'e ve Sahrâ-yı Bukâ' ve Rebve boğazı ve nehr-i Yezîd ve cebel-i Deyr ve kal'a-i Zeydâniyye ve kal'a-i şıkıf ve kal'a-i Sayda, Berût ve cümle Ma'ânoğlu dağları sahîfe-i zemînde nakş-ı bukalemûn nümâyândır.

Bu Dürüzistân'da olan yetmiş iki aded fırak-ı dâlleden kavm-i Dürüzî ve kavm-i Timâni ve Yezîdî ve Mervânî ve Hubarî ve Aklı ve Kızıllı ve Zeydânî ve Nusayrî ve Tatkî ve

Kanağî ve şihâbî ve şehbâzî ve şî‘î ve Maslabânî ve Ma‘ânî ve Cebrî ve Mülhidî ve (–) (–) ve niçe bunun emsâlî bî-mezheb fırak-ı dâlleden âdemler vardır. Her birinin mezâhib-i bâtılaları birbirlerine muhâlif ve muğâyir bir alay kavm-i dâll u mudıl âdemler vardır.

Der-beyân-ı fırak-ı dâl

Evkât-ı hamse farzın ikişer rek‘at kılup dihkânîyiz deyü hamse-i evkâtı bir yerden bir ezân ile kılarlar.

Bî-mezheb Timâni Kabilesi: Bâğım mahsûlüdür deyü ibtidâ kızların kendiler vaty edüp ba‘dehû hemşîresin oğluna yâhûd gayri keffi olan akrabasına verir.

Bî-mezheb kavm-i Yezîdî: Tâ‘ât [u] ibâdet nedir bilmezler. Kimi köpeğe, kimi keçiye, kimi horosa, kimi şeytân timsâline taparlar. Gün kısasında sâyim olurlar.

Kabâyil-i Mervânî: Evkât-ı hamse kılarlar. Cenâbet iken ta‘âm yemezler. Hac, zekât ve sıyâm nedir bilmezler.

Ahvâl-i Hübarî : Cenâbetten gasl ederler. Ammâ ihtilâm olsalar gasl etmezler ve harâm ve helâl nedir bilmezler.

Bî-mezheb Aklı: Cemî‘i zî-rûh kısmı olup cânı kanı ola, anı yerler. Husûsen kedileri haps edüp semîn oldukda tenâvül ederler. Semiz köpekleri acâyib gûnâ-gûn pişirüp yerler.

Ahvâl-i kavm-i Kızıllı: Hırsızlık ve kuttâ‘u’t-tarîklık ve şerâb bunlarda gâyet harâmdır ammâ zinâ ve livâtâ mubâhdır.

…………….(3 satır boş) …………….

Eğer bu mezâhib-i muhtelife sâhibi olan fırak-ı dâllenin turukların birer birer ma‘lûmumuz olduğu üzre tahrîr eylesek bir mücelled olur. Ve her biri birer ülkede olup birbirlerine adû-yı cânlar olmuşlardır. Yohsa şâm ve Haleb’e bu kavmler emn [ü] emân komazlardı. Ammâ Cenâb-ı Bârî yârî kılup her biri birbirine musallat olduğundan yek-dil yek-cihet olamazdır.

Ve her bir bed-mezhebin birer gûne lehçe-i mahsûsa lisânları vardır kim birbirlerinin lisânların tercemân ile anlarlar. Ekseriyyâ Frenk ile ihtilât ederler.

Evvelâ kavm-i bî-mezheb Timânî

vâd	*is*	*seles*	*rubu‘*	*hams*	*sit*	*seb‘*	*temân*	*tisâ*
1	2	3	4	5	6	7	8	9
âş	*vâd âş*	*is âş*	*seles âş*	*arbaş*	*hamsaş*	*sittâş*	*seb‘âş*	*temânâş*

10	11	12	13	14	15	16	17	18
tis‘âş	*teletin*	*vâd teletin*	*hâbiz*	*may*	*tâl*	*râh*	*tît*	*tâl akıt*
19	30	31	ekmek	su	gel	git	yanıma	Gel otur.
hûbhâm	*tilfirkat*	*âv*	*zırımbıtıllik*	*hıncâs*	*huatil*	*hafillâs*	*aftı‘rât*	*nâm*
misk	za‘afran	yağmur	gökyüzü	cennet	cehennem	âsîler	kal‘alar	uyku

reş‘at	*hacâ‘ab tıft*	*Hınk câs sakıt*	*zamir bırtı*	*âvâ*	*Kâve kiflak*
âteş	câmi‘-i Aksa	Cennete benzer	tahkîkdir	bu dünya	Aldanma buna

Galebtir fak	*Sâvez huldi hacer*	mârib	*cedâr*	*hâyıt*	*selem*	*şebâk*
Dünya fânîdir.	Âhiret gerçekdir.	yılan	temel	dîvâr	?	pencere

turuk	*muşmur*	*sitkal*	*kunbal*	*ılât*	*mı‘mı‘ınfilnât*	*bata kele remfit*
yol	yemişler	sığır	atlar	deve	Hazret-i Nûh nebî gemisi	Selâmün aleyküm

remfit bata kel	*kasamaelhat*	*Yâ-mâ elhât kasa*	*ani bakar*	*na‘met*	*amizrât*
Aleyküm selâm	sabâhu’l-hayr	Yâ hayr sabâh ola.	sikke	?	dağlar

hanfar	*zerîzâb*	*Hemînâs*	*hande*
sansar	san‘atlar	Yahûdî	odun

Timâni kavminin gazelidir

Dur vû lûddub bûdûhî
“Ya‘nî “Sen niçün ağlarsın böyle?”

Dûr vele meztes sutûhî
[40b] Ya‘nî; “Derdini bana söyle”

Âbid â der bede rubhî
Ya‘nî “Yârin yoğise âh eyle”

Kıl kılı kıllı kıllühî,
Ya‘nî, “*Til lilli lide* raks eyle”

Zifâf giceleri def ve ravad ile çalınır ve makâm-ı revâhîde okunur bu gûne niçe eş'âr-ı mahsûsaları ve niçe güftâr-ı markûsları cümle muntazam kelâm-ı Timânîyândır.
Hakîr dehanların güftârına göre terceme-i ebyâtların manzûm etdik. Eğer bu diyâr halkıyla ihtilât edüp ahvâllerine vâkıf olduğumuz mertebe tahrîr eylesek "Tercümânnâme" nâm bir kitâb olur.

Ezîn-cânib Murtezâ Paşa efendimiz bu şem'ûn-ı Safâ köyünde yigirmi günde mâl-ı pâdişâhîden (–) kîse hâsıl olup nefîr-i rıhletler çalınup yine cânib-i cenûba Nakura cebelinden teper aşağı nüzûl edüp leb-i deryâ ile cümle guzât pür-silâh olup dörd yüz aded kurâ şeyhleri esîr-bend-i zincîr ile (–) sâ'atde,

Menzil-i Tavâhîn Mefşûhât: Akka hâkimi ve kadısı hükmünde leb-i deryâda fâtih-i Yemen Sinân Paşa değirmânları olduğundan Tavâhîn derler. Ma'mûr evkâf-ı azîm değirmân-ı dakîklerdir. Nâhiyelerine Mefşûhâ derler. Yüz yetmiş pâre âsî ve gayri âsî Dürüzî ve Yezîdî ve Timânî kurâlardır kim bu nevâhîden elli bin tüfenk-endâz mel'ûn levend şehbâz çıkar. Her bir büleydeleri birer kal'a-misâlidir. Ve cümle dağları zeytûn ve dud bâğlarıdır.

Andan yine leb-i deryâ ile (–) sâ'atde,

Evsâf-ı kal'a-i ibret-nümâ hısn-ı hasîn ve sedd-i metîn, hisâr-ı üstüvâr, sûr-ı azîm ve binâ-yı kadîm, rıbât-ı Bekke, ya'nî şehr-i atîk Akye

Sebeb-i tesmiyyesi (–) (–) (–) dır. Evvelâ ibtidâ bânîsi Hazret-i Yahyâ asrında millet-i nasârâdan İşpaniye la'înin destinde Kuds-i şerîf var iken bu Akka kal'asın sene 600 târîhinde hicret-i Nebeviyye'den evvel İşpaniye kralı bu kal'ayı binâ edüp Kuds-i şerîf'e bender-i azîm etdi. Ba'dehû Yafa kal'asın binâ edüp Kudüs'e müstakil kral-i dâll olup sene kâmil Kudüs'e mâlik olup bu dağların Urbânları ol asrdan berü küffâr ile ihtilât etmeden bî-mezheb ve bî-dîn oldular. Ve bu kal'a-i Akye ol asrda ol kadar müzeyyen ve eyle ma'mûr u âbâdân idi kim hemân yedi yüz düyûr-ı kebîr ve üç yüz hân u hammâm var idi. Beher sene bin pâre küffâr-ı dûzah-karâr keştîleri gelüp gidüp Kuds'i imâr ederlerdi. Tâ ki Mısır'da Yûsuf Selâhaddîn {Yûsuf b. Eyyûb şâdu'l-Kürdî Âl-i Eyyûbiyân'dandır} Freng-i bed-renk elinden ibtidâ Dimyât kal'asın alıp küffâr bir dahi mütehassın olmasın içün kal'a-i Dimyât'ı münhedim edüp andan şehr-i Mansûrî'ye gelüp küffârın ardın alup cümle küffârı dendân-ı tîğdan geçirdiğiyçün şehr-i Mansûre dediler.

Ba'dehû şâm'da Nûreddîn şehîd merhûm olıcak Mısır'da Yûsuf Selâhaddîn Mısır'a ve şâm'a müstakil pâdişâh olup deryâ-misâl asâkir-i bî-şumâr ile Kuds-i şerîf'e sarılup kırk günde amân vermeyüp kal'ayı feth etdikde küffârdan bir cân halâs etmeyüp iki kerre yüz bin Hristiyân ve Mıkdısî Ermenî ve Rûm-ı Frenk ve elli bin papaz-ı nâ-sâz dendân-ı tîğdan geçüp Yûsuf Selâhaddîn kal'a-i Kuds'i temelinden münhedim edüp Mısır'a gitdi. {Âl-i (–) el-Melikü'l-Eşref Halîl b. Kalavan yine kırk dörd gün muhâsara edüp feth etdi ve yine münhedim etdi}.

Ba'dehû sene (–) târîhinde Süleymân Hân Belgrad ve Malta Rodos'un feth edüp anların

gazâ mâlından kal‘a-i Kuds’ü müceddeden binâ etmişdir kim hâlâ bir sedd-i kavîdir.

Ba‘dehû Selâhaddîn {merhûm oldukdan sonra} Tâhir Baybars halîfe iken “Nitekim Akka kal‘ası dest-i küffârdadır, yine Kuds’e istîlâları mukarrerdir” deyü yer götürmez asker-i deryâ-misâl ile berren ve yedi yüz pâre gemiyle bahren Akka kal‘asın Tâhir Baybars muhâsara edüp kâmil yedi sene zîr-i kal‘ada bâğ dikdiler. Evlâd [u] ensâb sâhibi oldular. Ammâ yine kal‘anın fethi mümkin olmadı. Zîrâ bu Akka kal‘ası gibi ol asrda böyle bir kal‘a-i Kahkahâ yok idi. Âhır bir gice Hazret-i Melikü‘t-Tâhir rü’yâsında görür kim bu gazâda Haleb şehrindeki şeyh Âbidîn Efendi olmayınca bu kal‘a feth olmaz derler. Hemân Tâhir Baybars, Haleb’e bir muhabbetnâme ile âdem ılgarup üç günde Haleb’e varup mektûb-ı muhabbet-uslûbu şeyhe tapşırınca şeyh me’âl-i kelâm-ı anlayup “*el-Emru emrüküm!*” deyüp na‘leynin üzre âbdest alırken hemân şeyhin bir gözü şehîd olur. “Sübhânallah der. Var âdem elhamdü lillah. İşte bu ân kal‘a feth olur” deyü sağ ayağından na‘leynin çıkarup gazab ile hevâya atup “Var Melik Tâhir’e bizden selâm eyle. Gazâları kutlu olsun, deyü haber eyle. İşte ol gazâda âlem-i bâtında cenk ederken bir gözceğimiz şehîd oldu” deyü merdüm-i dîdesin bir hokkaya koyup mezkûr kâsıd ile çeşm-i şerîfin kal‘a-i Akka altında Tâhir Baybars’a gönderüp kâsıd üç günde Akka kal‘asına geldikde görse kim kal‘a zîr u zeber olup yerde yitüp cümle guzât-ı müslimîn kal‘aya dâhil olup ibâdetgâh-ı müslimîn olmuş. Kâsıd Melik Tâhir’e gelüp şeyhin selâmıyla çeşm-i şerîfin ***[41a]*** verüp cümle guzât-ı muvahhidîn âlem-i hayretde kalır. Meğer mezkûr şeyh Âbidîn hazretleri “Nola da‘vete icâbet gazâda bulunalım” deyüp âbdest alırken gözü şehîd oldukda ayağından na‘linin hevâya endaht etdükde Akka’yı muhâsara eden fetâ-yı müslimîn *azharun mine’ş-şems* görürler kim bir na‘lîn ber-hevâ tayrân ederek gelüp sîne-i pür-kîne sûra bir kerre niçe darb ederse bi-emrillah taşra handak kenarında olan kal‘a dîvârına bir zelzele-i azîm isâbet edüp cümle burc [u] bârûları ka‘r-ı zemîne geçüp cümle esâsları hevâya nâzırdır.

El-hâsıl mezkûr na‘lîn Akka kal‘asının beş kat dîvârına beş kerre urup hâlâ beş kat dîvârları harâb [u] yebâb olur. Cümle temelleri hevâya nâzır burc [u] bedenleri ka‘ra geçmişdir. İmdi azîzim kerâmet-i evliyâ hakdır. Kümmelîni inkâr etmemek gerek. Yedi sene Melik Tâhir bu Akka kal‘asın muhâsara edüp niçe kerre yüz bin mancınık taşları urduğu gülleler Akka sahrâsında galtân olup pâymâl-i rimâl yatar.

{Ol taşlar kal‘aya aslâ rahne vermedi ammâ} şehr-i Haleb’den bir kerre bir azîz na‘lînin atınca tarfetü‘l-ayn içre yedi sene feth olmayan kal‘a bir ânda na‘lîniyle feth emişdir. Ânınçün cümle akâ’id kitâblarında “Kerâmet-i evliyâ hakdır” deyü {yazmışlardır}. Ve şeyh Âbidîn’in şehîd olan ayn-ı şerîfi bir mücevher hokka içre şâm-i şerîf’de Melik Tâhir’in türbe-i pür-envârı hazînesinde mahfûzdur. Ol ayn-ı şerîfi hakîr görmüşüm. *Kuddise sırruhû*.

İşte Akka kal‘asının ibtidâ fethi bu yüzden olmuşdur. Niçe kerre küffâr istîlâ etdi ammâ dârü‘l-karâr edemeyüp firâr etdi.

Ba‘dehû Âl-i (–) El-Melikü‘l-Kâmil Mısır halîfesiyken sehel ta‘mîr edüp kal‘a kulu nasb edüp tâ Âl-i Çerâkis’de Sultân Gavrî destinde iken sene 922 târîhinde Selîm Hân Mısır’a giderken halkı itâ‘at edüp kal‘ayı teslîm etdiler. Hâlâ şâm eyâletinde Sıfet sancağı hudûdunda başka üç yüz kîse iltizâm ile hâkimi bin mikdârı asker ile hükûmet eder

mansıb-ı âlîdir.

Beğine dahi yüz elli kîse kalır. Ve yüz elli akçe şerîf kazâdır. Ve cümle (–) aded nâhiye kurâları vardır. şehr-i Sıfet bir merhale ve şehr-i Kuds üç menzil yerdir. Bu iki şehrin iskelesidir ve şehir nâ'ibi ve şehir muhtesibi ve gümrük emîni ve şâm yeniçerisi serdârı vardır, ammâ sipâh kethüdâyeri yokdur. Ve dizdârı ve (–) aded kal'a neferâtları ve nakîbü'l-eşrâfı ve mezâhib-i erba'adan şeyhülislâmı vardır.

Ve a'yân [u] eşrâfı aslâ yokdur. Zîrâ bir cezîre yerdir.

Cümle tüccâr-ı berr ü bihâr ve keştîbân makûlesi âdemleri vardır. Ve iskele başındaki hân içinde yedi kral taraflarından balyoz nâmında kefereleri vardır.

Eşkâl-i sitâyiş-i kal'a-i Akye: Akdeniz kenarında bir körfez nihâyetinde bir düz kumsal ve havâlesiz yerde şekl-i murabba' bir kal'a-i kadîmdir. Cümle beş katdır. Her kat dîvârı yigirmişer arşın enli dîvârdır. Bir sıra horâsânî tula ve bir sıra çârkûşe seng-traş ile mebnîdir. Ve beş kat dîvârının mâbeynlerinde birer kat elli arşın enli handakları var. Cümle beş kat handakdır. İçinden Bahr-i Sefîd cereyân eder. Ve cümle yedi bâb-ı azîmler imiş. Ve dâ'iren-mâdâr cirmi dokuz bin adım ihâta edüp cümle der-i dîvârı harâb [u] türâb olup yerde yatar. Bu kal'a-i kebîr içre cümle incir ve dud bâğlarıdır. Hâne-i imâristândan bir âsâr yokdur. Ammâ bu kal'anın cenûbı tarafında leb-i deryâda sene (–) târîhinde Süleymân Hân vüzerâlarından Koca Lala Mustafâ Paşa şekl-i murabba' bir küçük seng binâ kulle-misâl bir kal'a-i ra'nâ binâ etmiş. Cümle etrâfı sekiz yüz adımdır. Cânib-i garba bir kapusu var. Dizdâr ve neferât cümle bunda sâkin olurlar.

Limana nâzır yedi pâre şâhâne balyemez topları ve sâ'ir cebehânesi var. Derûn-ı kal'ada gılâl anbârı ve su sarnıçları ve bir Süleymân Hân câmi'i var. Gayri âsâr-ı binâ cümle taşra varoşda bin mikdârı kârgîr ve gayri binâyı kîr u cîr ile imârhâne-i müfîd [ü] muhtasarlardır. Niçeleri bûriyâ ile mestûr beytü'l-hazenlerdir. Cümle imâretlerinden mükellef ve mükemmel, kal'a-misâl iskele başında Sinân Paşa'nın Balyoz hânıdır. Hakkâ ki kal'adan metîn ü müstahkemdir. Ve iskele başında Sinân Paşa câmi'i küçükdür. Ammâ cemâ'at-i kesîreye mâlikdir. Ve çârsû-yı bâzârı gâyet azdır. Ammâ yine zî-kıymet eşyâ Balyoz hânında mevcûddur.

Ve şehrin taşrasında müfîd ü muhtasar hammâmı vardır. Derûn-ı hammâm cümle zift ile döşenmiş bir gûne râyiha-i tayyibesi şemm olunup hammâm-ı hoş-bûdur. Ammâ yevm be-yevm bu hammâmı kum gark etmededir. Zîrâ İskender-i Zülkarneyn bu şehirde sâkin iken reml içün bir tılsımât etdirmişdi. Hâlâ ol mutalsam harâb olup kum deryâsı bu şehri gark etmededir. Bu hammâm kurbunda leb-i deryâda limana nâzır bir sarây-ı azîm harâbe var kim anda olan ibret-nümâ binâ-yı garîbe meğer Ayasluk'da ve İdincik şehirlerinde ola. İskender sarâyı nâmıyla meşhûr-ı âfâkdır. *[41b]* Bu şehri seyr [u] temâşâ ederken iskele başında Sinân Paşa câmi'inde cum'a namâzına âmâde iken bir pâre azîm galyon on iki pâre yelkenlerin küşâde kılup orsa bayrakların ve haçlı peykerlerin açup ra'dvâr gıjgırup Akka limanına dâhil olmada.

Der-sitâyiş-i ceng-i azîm Cezâyirli ve küffâr-ı Felemenk ü küffâr-ı İngilis

Mukaddem gelen küffâr kalyonunun akîbince bir küçücük potaç kalyoncuk bu kâfir gemisinin ardı sıra kovarak ol dahi orsa bayrakların ve yeşil alemin küşâde kılınca cümle

kırmızı fesli guzât-ı müslimîn kalyonun kıçı ve başı ve palavrası üzre sîneçâk {gâzîler} sadâ-yı *Allah Allah*'a rehâ buldurup fi'l-hâl dağ pâresi-misâl küffâr gemisine bir kat alabanda top-ı evvel urup küffâr dahi ana urup bir yaylım tüfenk başdan [ve] kıçdan serpüp kâfir gemisine sarılup la'în küffâr mürg-i semender-vâr âteş-i Nemrûd içinde kalup niçe bin hıyel ü şeytanatlar edüp Cezâyirli'den alarka olup derûn-ı keştîden savt-ı hazîn ile bir gûne turompete frenk boruları çalınca şehr içre olan balyoz kâfirleri Murtezâ Paşa'ya ve kadıya ve Sıfet hâkimine mâl bezl etmeğe başladılar. Murtezâ Paşa, "Görelim neye müncer olur" deyü ığmâz-ı ayn edince hemân Cezâyirli derûn-ı dilden yine kâfire sarılmağa hücûm edince küffâr yine bâdbânların küşâde edüp "kal'a altı budur" deyüp cân havliyle gemilerin karaya düşürüp yatup cümle kâfirleri taşra dökilüp kal'a altına geldiler. Cezâyirli bu kerre hâ'ib [ü] hâsir tıramola edüp liman içre gelirken anı gördük, liman ağzından iki pâre dağ gibi kalyonlar yelkenlerin döküp haçlı bayrakların açup limana girince ardı sıra yeşil alemli iki galyon al ve ala fesli asker ile kat-ender-kat Cezâyirliler bu iki gemiyi kovarak liman-ı azîme dâhil olunca hemân evvel giren Cezâyirlinin küçük gemisi iki kâfir galyonunun önün alınca iki kâfir gemi yelkenlerin ısdınkaya urup cenge âheng-i teng edüp üç İslâm gemisi mâbeyninde iki kefere gemisi birbirlerine sarılup şehr-i Akka önüne gelüp kâmil üç buçuk sâ'at-ı nücûmî ceng-i azîm edüp Akka şehri içre cümle halk top güllesinden firâr edüp yetmiş seksen mikdârı âdem şehr içre şehîd ve bilâ-hisâb mecrûh olup minârede mü'ezzin salâ verirken minâre gülle darbından münhedim olup mü'ezzin firâr etdi.

Âhir cümle Cezâyirli bir ağızdan sadâ-yı Allah Allah'a rehâ buldurup bir yaylım dahi top u tüfenk urup kıçdan başdan kâfir gemilerine girüp fi'l-hâl dal-kılıç çarmıhlara ve kâfir direklerine çıkup cümle çarmıh ve ablı ve kazlı ve göncük ve ıstaca ve kornal ve cümle yelken âletlerin balta ve kılıçlar ile kesüp ezânlar tilâvet edüp kâmil bir sâ'at dahi küffâr anlar içre cenk edüp ibtidâ Felemenk gemisi feth oldu.

Ba'dehû İngilis gemisi fetholup iki kâfir gemisin yedeğe alup alarka bir top u tüfenk şâdımânları ile bir Allah Alah gülbangı çekmişlerdir kim şehr-i Akka'nın dağı, taşı velvelenâk olup ol mahalde demir bırağup yatdılar. Berü tarafda küffâr balyozlar cümle iş erlerine mâl yedirüp "Ne demekdir, Âl-i Osmân'ın limanında gümrüğe gelmiş, yanaşmış gemilerimizi liman-ı pâdişâhîde alâ mele'i'n-nâs ellik gemilerimiz aldılar" deyü Paşa tarafından sandallar ile Cezâyirliye âdemler gidüp anlar eyitdi: "Üç gün, üç gicedir Kıbrıs cezîresinden berü cenk edüp kovarak bu âsîleri bu mahalle düşürüp kânûn-ı gâziyân üzre yaralı maralımızdır. Mekke'de, Medîne'de dahi olsa alırız" deyüp Paşa'ya bir Frenk kızı ve bir Freng oğlanı hedâyâ gönderüp yelken açup şikârların yedeğe alup şâdımânlık ederek azm-i Akdeniz deyüp gitdiler.

Hudâ âlimdir karada durduğumuz yerde yedi sekiz sâ'at bir deryâ cengi temâşâ etdik kim müddet-i medîd ömrümde görmemiş idim. Ba'dehû paşa ba'zı hâneleri ve topdan münhedim minâreyi imâr etdi. Ammâ karada kalan kâfir kalyonun küffâr-ı hîlekâr bir san'at etmişdir kim akıllar perîşân olur.

Der-beyân-ı kâr-ı ihrâc-ı galyon

Evvelâ şehr içre niçe yüz fıçılar cem' edüp her fıçılara birer ip bağlayup iplerin birer ucuna dahi birer fıçı dahi bağlayup yüz fıçı kalyonun bir cânibinde yüz fıçı bir cânibinde

kalup cümle habl-i metînleri geminin altında kaldı. Bu kerre cemî‘i fıçıları deryâ suyuyla leb-ber-leb edüp fıçılar deryâya gark olup her bir fıçıya bir kâfir tulumba koyup fıçıların suları tulumbalar ile boşaldıkça gemiyi boş fıçılar kaldırup kıç tarafında olan demiri tıramola edüp suhûletle gemiyi halâs eylediler. Âdem *[42a]* hayrân olur.

Der-beyân-ı kâr-ı pesendîde-i pehlivân

Bu Akye sahrâsında yetmiş-seksen bin asker ile meks ederken zikri sebkat eden cengâver Cezâyir kalyonlarından iki aded hizmetkârıyla bir pehlivân çıkup cümle askere ve Paşaya ve gayri a‘yâna yeşil bayraklar hedâyâlar verüp “İbret-nümâ temâşâgâhım vardır kim görmeğe muhtâcdır” deyü herkesi meydân-ı ma‘rekeye da‘vet etdi. Magrib-zemînde hâsıl olmuş bir uluç âdemîsi idi. Netîce-i merâm üç gün hengâme-i ibret-nümâlar etdi kim âdem vâlih u mebhût olur. Bu üç günde cemî‘i a‘yândan iki kîse kadar mâl cem‘ etdi.

Ma‘rifet-i ûlâ: Niçe yüz âdemlere kavun ve karpuz ve kabak ve hıyar ve turp ve havuç-misâli yüz sebzevât, nebâtât tohumları verüp her âdem ellerindeki tohumları yire sokup temâşâya durdular. Hemân ol pehlivân tohumlar üzre bir yeşil tulum içre bir gûne su serpüp ol ân cemî‘i çekirdeklerden sebzegûn çemenzâr olup ân-ı vâhidde cümle mahsûli kemâlin bulup herkes ekdiği yerden beşer onar kavun ve karpuz ve hıyar alup birbirlerine bezl edüp tenâvül etdiklerinde cümle halk, âlem-i hayretde kalup engüşt ber-dehân etdi. Andan,

Kâr-ı sânî: Niçe âlüfte ve âşüfte küşâde paşa askerinden levendât makûlesi bu pehlivânın izniyle pehlivânı bir harâr içre koyup garârın ağzın eyle berk kayd-bend etdiler kim Süleymân dîvleri halledemezdi. Bir kerre pehlivân garâr içinden “Yâ Allah!” deyüp harârdan taşra bulundu.

şuğl-ı sâlis: Cümle halk üzre bir efsûn tilâvet edüp “üff!” dedi. Cemî‘i halk birbiriyle öpüşmeğe başladılar.

şuğl-ı râbi‘: Bir efsûn dahi etdi. Cümle halk birbirlerini başsız görüp havfe düşdüler.

San‘at-ı hâmis: Bir sihr-i füsûn dahi etdi. Cümle halk birbirini fi‘l-i şenîde görüp bir hây hûy şütür-gürbe şakaları olup cümle halk gülmeden vâlih [ü] hayrân oldular.

…………….(7 satır boş) …………….

Üç günde bunun emsâli ibret-nümâ sihr-i i‘câz mertebesi arz-ı ma‘rifetler etdi kim cümle âdem deryâsı halk âlem-i hayretde kaldılar.

Üçüncü gün san‘at-ı sihr-i garîb temâşâsın bildirir: Vakt-i çâştda meydân-ı muhabbetde iki huddâmına dâ’ire çaldırup kendi semâ‘ ederek meydân-ı muhabbete gelüp bir hayli çarh-ı semâ‘ edüp “Bugünkü gün siz erenlere âhir ma‘rifetimiz gösterelim” deyüp cilbend-i muhabbetinden bir küçük karpuz kadar var bir kırmızı müdevver top çıkarup ucunda bir kınnap ipi bağlı. Andan meydân-ı muhabbete bir iri at kazığı kakup ol topun ucundaki ipi kazığa kayd eyledi ve ol topu eline alup kazığa bağlı olan ipden çeke çeke on kulaç mikdârı ip topun içinden çıktıkda bir kerre “Yâ Allah” deyüp ol topu kuvvet-i bâzû ile hevâya atup ol top hevâda ditreyüp mu‘allak kaldı. Cümle halk dahi yine hayretde kaldı. Birkaç kerre topa “İnzil” dedi. Top yine mu‘allak dururdı. Yârân-ı safâ top lisân-ı hâl ile eydür: “Cümle yârân birer akçe ihsân etmeyince inmem, der” deyü birer

guruş ve birer altun vermiş âdem var. Ba‘dehû topun ipi dibine gelüp “İşte akçe, in aşağı” dedi. Top yine ber-karâr idi. Âhir ipden cümle halk ile çeke çeke on yerde ip kankal kankal yığıldı kim üç fil yükü ip oldu. Ammâ cümle ip, hevâda olan topdan inüp yığılırdı. Bu kerre kendisi gazaba gelüp hüddâmın birine “Var şu topu indir” dedikde hemân bir esmerü‘l-levn hüddâmı topdaki ipe yapışup resen-bâzlık ederek alâ mele’i’n-nâs ipden yukarıya çıkup ta hevâda topun üstine çıkup karâr etdi. “Bre topu indir ve sen dahi in” deyü feryâd ide gördi. Ne gulâmı ve ne topu inmedi. Anınçün dahi yüz guruş kadar mâl cem‘ edüp yine “En aşağı!” dedi. Gulâm ve top inmedi. Bu kerre öbür gulâmına emr edüp “Var şunları aşağı indir” *[42b]* deyü tenbîh edince gerçi bu gulâmlar bî-zebân şekilliler idi. Üç günden berü bunlardan bir güft-gû istimâ‘ olunmadı ammâ ne kim fermân ederler emrine râm idiler. Bu kerre gulâm-ı sânî mezkûr kazık dibinden ipe yapışup keştîbân hüddâm-misâl ankebût-vâr hevâya urûc edüp öbür gulâmın yanına varup ol dahi anda karâr etdi. Bu âhvâle dahi cümle halk âlem-i hayretde kaldı. Hemân pehlivân “Bre inin oğlancıklarım!” deyüp niçe âdemler ile ipe yapışup çeke çeke üç kankal ip dahi yığılup oğlanlar hevâda râygân dururlardı. Bu kerre pehlivâna telâş el verüp gazab-âlûd olup “Hoş âdem peşîmân olursun. İşime mâni‘ olma. Sana kıyarım!” deyüp dal kılıç meydân-ı ma‘rekede gezerdi. Ammâ “*el-Ma‘nâ fî batnı’ş-şâ‘ir*” [30] rumûzun kimesne bilmezdi. Hemân ummân-ı kerâmesinden bir kabak çekirdeğin yire diküp üzerine mezkûr tulumdan su döküp fi’l-hâl bir büyük kırmızı kabak zuhûr etdi. Hemân yine “Gel âdem, benim ma‘rifetime mâni‘ olma!” deyü meydânda dal tîğ serserî gezerdi. “Bu kerre bu ma‘rifetimi de temâşâ edin ümmet-i Muhammed” deyüp ipin yanına gelüp yine oğlanlara “Bre inin!” deyü hayli akçe değşirüp ve halkdan niçe hançer ve bıçağ ve kontuş ve niçe gûne esbâblar alup geyinüp ummân-ı kerâmesin beline bend kılup ip dibine gelüp elindeki kılıç ile bitirdiği kabağa bir satur urup kabak iki pâre oldu. Ol ân ipe yapışup ankebût-vâr urûc edüp oğlanların yanına varınca dal satur olup “Ben size inün aşağı demez miydim? Niçün inmediniz. Ey ümmet-i Muhammed sizi Hudâ‘ya ısmarladım. Ündülüs diyârına bize yol göründü. Bu gulâmları, Allah emâneti olsun, bir hoşça defn eylen!” deyü iki gulâmın başlarını kesüp aşağı düşüp “Benim san‘atıma mâni‘ olanın dahi meytin bir hoş defn edin!” deyince hevâ ber-muzlım olup zemînde kazığa bağlı olan ip kırılup ol kesîf hevâda pehlivân ber-hevâ gâ’ib olup cümle halk hayret ender hayretde kalup iki gulâmın kelleleriyle cesedleri meydân-ı muhabetde kalup “Bre paşanın masraf kâtibi Urûm Mehemmed Ağa da başsız bulundu” deyü cümle halk varup gördüler kim fakîr Mehemmed Ağa Akka kal‘ası içre İskender’in sarâyı harâbının bir mürtefi‘ yerinden bu pehlivânı seyrederken bir pür ma‘rifet çelebi olmağıla cümle esbâblarını ters geymiş ve ayağından pâbucun çıkarup başına sokup pehlivânın sihrini ve sîmyâsını bâtıl etmeğe çalışup meğer meydânda pehlivânın “Âdem benim ma‘rifetime mâni‘ olma. Sana kıyarım. Sonra peşîmân olursun!” dedüğü fakîr Mehemmed Ağa içün imiş. Fi’l-hâl kabak bitirüp kabağı kılıç ile kesdikde Mehemmed Ağa İskender sarâyından aşağı düşmüş. Ters esbâblarıyla fakîr Mehemmed Ağa’nın na‘şın kaldırup gasl edüp Hazret-i Sâlih cenbinde defn etdiler. Gulâmları da Akka kumluğunda defn edüp ale’s-sabâh hammâma gidenler gördüler kim iki gulâmın mezârında iki keçi leşlerin sırtlan kurdları çıkarup ba‘zı yerin yemişler. Meğer bu gulâmlar aslâ tekellüm etmediklerinden ilm-i simyâ ile hareket eder bir cemâd imiş. Ancak merhûm masraf mâtibi Çelebi’ye gadr oldu. İşte bu Akye kal‘asında böyle bir acâyibü‘d-dehrden seyr [u] temâşâ etdik.

…………….(1 satır boş) …………….

Evsâf-ı ziyâretgâh-ı bender-i Beyt-i Mukaddes, kal‘a-i Akka

Evvelâ Akye kal‘asının tâ ortasındaki harâbistân içre kumlukda bir alçak kubbeli ve bir müfîd [ü] muhtasar âsitâneli âşiyâne içinde ziyâret-i Hazret-i Sâlih İbn (–) *salavâtullahi aleyhi ve selâme.* Bu kal‘a bunların na‘ş-ı şerîfi berekâtına binâ olunup âbâdân olmuşdur. Bu kal‘aya bir kerre küffâr istîlâ eyledikde ceset-i Hazret-i Sâlih’i kaldırup İşpaniye’da Medîne-i kübrâya ya‘nî Kızılelma’ya götürmek murâd edindiklerinde derûn-ı kabrden bir sayha-i elîm zâhir olup vaz‘-ı yed eden küffârların cümlesi ol sayhadan helâk olup cümlesi İskender’in harâb olan sarâyı kurbunda medfûnlardır.

{Mu‘cize-i Hazret-i Sâlih *aleyhis-selâm***}:** Hazret-i Sâlih Semûd kavmin îmâna da‘vet etmeğe me‘mûr olup aslâ îmân kabûl etmeyüp gûnâ-gûn mu‘cizeler istediler. Niçeleri “şu karşuki kara kayadan bize bir deve çıkar, görelim ve yanına erkek deve gelmeden hâmile kalup andan bir köçek deve tevellüd eylesin. Dişi devenin südiyle kifâflanalım. Andan sana îmân getürelim” diye böyle niçe gûne mu‘cizeler istediler. Hemân ol demde Sâlih Nebî el açup du‘â etdikde bi-emrillahi Te‘âlâ ol yalçın kızıl kaya şak olup bir nâka âşikâre olup sehel vakt içinde nâka vaz‘-ı haml edüp andan bir mahbûb köçecik tevellüd edüp kâmil otuz sene bu develer sahrâda otlayup südünü cümle Semûd kavmi *[43a]* sağup kifâflanırlardı. Yine böyle iken “Yâ Sâlih, aceb üstâd-ı kâmil sehhâr imişsin kim şöyle kızıl kayadan bir deve çıkardın” deyü bir âdem îmâna gelmeyüp âhir dişi deveyi katl edüp du‘â-yı Sâlih Nebî ile yine kaya iki şakk olup devenin köçeği kaya içine girüp gâ’ib oldu. Hakîr şâm râhıyla hacc-ı şerîfe gitdükde bu Nâka Kayası nâm mahalli görüp temâşâ etdik. Evc-i âsumâne kad çekmiş bir kızıl kayadır. Bi-emri Hayy [u] Kadîr ol kaya iki şak olup deve zâhir olduğu yer ve yine köçek deve girüp gâ’ib olduğu kaya yed-i kudret ile şak olduğu eyle nümâyândır kim, gûyâ üstâd-ı hakkâk Yemenî taşı ve silânı ve elması niçe hakkedüp musaykal u mücellâ ederse eyle berrak yarıklı kayadır ve iki cânibi dar boğaz semâya ser çekmiş kayalardır. Zamân-ı kadîmde bu mahalde kayadan kayaya bir bâb-ı azîm binâ olunup arz-ı Hicâz ile hudûd-ı şâm bu kapu imiş. Hâlâ ol kapu yerleri mezkûr kayada nümâyândır. Ve bu kaya içre pinhân olan deve köşeğinin böğürdüğünün sadâsın huccâc-ı müslimînin develeri istimâ‘ edüp ol mahalden bir hatve ileri gitmek ihtimâli yokdur. Ol kayalar mâbeyninde deve üstühânlarından geçilmez bir dayyık mahaldir. Âhir-i kâr develerimiz bu Sâlih devesinin feza‘ [u] ceza‘ın bu kayalar mâbeyninde işitmesin deyü cümle şâm huccâcı bu Nâka kayası dibine karîb geldikde yetmiş huccâc bir ağızdan sadâ-yı Allah Allah’a rehâ buldurup sıyt [u] sadâ-yı gülbânk-ı Muhamedî‘den dağlar güm güm gümleyüp cemî‘i halka dehşet ârız olup bu kayalar arasında niçe yüz bin tüfenkleri ve emîr-i huccâcın altı pâre topların üç nevbet bu kayalar mâbeyninde atup niçe bin develeri böyle feryâd-ı hây hûy ile ubûr etdirirler. Tâ huccâcın âhiri temâm olunca bu sadâ-yı Allah Allah kesilmez.

Yine böyle iken niçe yüz deve kaya içre Sâlih devesinin sadâsın istimâ‘ edüp altta kaldıkda anda evvel kalan deveyi kurbân edüp ubûr ederler. Ve niçe hâl sâhibi âdemler “Kaya içindeki Sâlih Nebî devesinin sadâsın istimâ‘ etdim” der. Mü’min ü muvahhidlerin efvâhından istimâ‘ etdik, ammâ Hudâ âlimdir hakîr istimâ‘ etmedim. Böyle bir yalçın kayalı yerlerdir kim cümle şâm huccâcları her sene bu Hazret-i Sâlih

kayaları mâbeyninden geçüp ziyâret ederler.

Mu‘cize-i enbiyâ bir kaya-yı bâlâdır. Hazret-i Sâlih asrında bu kaya içre Nâka gâ’ib olunca Cenâb-ı Bârî tarafından Hazret-i Sâlih’e hâtif-i Rabbânî ile “*Yâ Sâlih! Rûh ile’ş-şâm!*” [31] emri olunca Hazret-i Sâlih şâm tarafına gitdikde Cenâb-ı Rabbi’l-İzzet bu kavm-i Semûd’a bir ra‘d u berk u sâ’ika azâbın verüp cümle kavm-i Semûd ol sayhadan zehreleri çâk ve dâr-ı karârları zîr-i hâk olup cümle kayalarda oyulmuş mağara evleri münhedim olup hâlâ cemî‘i kapularının üst eşikleri ve kayadan oyulmuş tavanları ve yükleri ve dollâbları cümle ka‘r-ı zemîne geçüp kimi baş aşağı, kimi yan bigi yatar kâ‘alar ve sarâylar var kim cümle şâm huccâcı bu şehr-i Semûd içinden geçdikde temâşâ edüp gazabullah ne idiğün görüp Hûdâ-yı bîçûndan havf etmeleri ziyâde olur, ibret-nümâ harâbistândır. Andan Hazret-i Sâlih bu Akka şehrine gelüp sene (–) mu‘ammer olup merhûm oldukda bu hâk-i pâkde defn ederler. Hâlâ ziyâretgâh-ı hâs [u] âmdır. Gerçi bir binâ-yı azîm âsitânesi yokdur ammâ yine fukarâ-yı râ‘îden yedi sekiz nefer türbedârları ve hüddâmları vardır. Ammâ bu âsitâneyi dahi kum gark etmededir. Her sene cemî‘i şehir halkı cem‘ olup Hazret-i Sâlih’in rûh-ı şerîfinden istimdâd taleb edüp niçe kerre yüz bin arka yükü rimâli deryâya döküp kabr-i Hazret-i Sâlih’i tathîr ederler. Hakîr dahi hizmetimiz sebkat etsin içün dâmenimle niçe kerre kum taşıyup deryâya ilkâ edüp rûh-ı Sâlih Nebî içün bir Yâsîn-i şerîf tilâvet edüp ziyâret-i vedâ‘ etdik.

Ziyâret-i makâm-ı Hazret-i Âdem *aleyhi’s-selâm* **:** Hazret-i Âdem ceddimiz şâm kurbunda Havrân sahrâlarında çift sürerken sığırların suvarmağa bir kaç adımda bu Akka’ya gelirdi. {Hâlâ nâhiye-i Havrân’dan zemâne halkının adımıyla Akye şehrine altı konak yer menzil ba‘îdedir. Hazret-i Âdem bu Akye’de sığırların} saky edüp ibâdet etdüğü çemenzâr soffa üzre kayada oyulmuş makâmât-ı aliyyesi vardır. Hâlâ ziyâretgâh-ı ünâsdır.

Ziyaretgâh-ı Aynu’l-bakar: Akka kal‘asının cânib-i şarkîsi hâricinde bin hatve ba‘îd bir çemenzâr yerde kırk kademe taş nerdübân ile nüzûl olunur bir Aynü‘s-sevr âb-ı zülâldir. Niçe bin peygamberler bu Aynü‘s-sevr’e girüp gasl etdüklerinden hâlâ niçe kerre yüz bin âdem marîzli gelüp bu aynda gasl edüp âbından nûş etdikde bi-emrillahi Te‘âlâ cemî‘i emrâz-ı muhtelifeden halâs olup vücûdı tendürüst olup dürr-i beyz-âsâ olur. Hattâ cemî‘i ulemâ-yı Akye ve ahâlî-i Bukâ‘ bu ayna Hazret-i Paygamber ve Hazret-i Alî ile gelüp girmişdir deyü tahkîklar ederler.

Hâssa-i sâlis: Bu ayn-ı nâbdan bî-tâb u bî-mecâl sığıra yedi gün su verseler bi-emr-i Hudâ ölüm mertebesinde ise halâs olup eyle lahm u şahm sâhibi cüssedâr ola kim gûyâ sevr-i Hamele-i arz ola. Lisân-ı Urbân’da darb-ı meseldir kim, bir âdem semîn ve batı‘l-hareke olsa “Akye sevri gibi olmuş” derler. ***[43b]***

Ziyâret-i ayneyn-i ni‘meteyn: Aynü‘s-sevr’e karîb iki uyûn-ı câriyedir ammâ kaynadığı yerden yine gâ’ib olur âb-ı hayâtdan nişân verir iki kaynakdır. Bi-emr-i Hudâ biri süd lezzetindedir ve biri başka bir râyihâ-i tayyibesi vardır. Cenâb-ı Bârî‘nin âdet-i ezelîsi oldur kim cemî‘i sularda ta‘âm vardır ammâ râyiha halk etmemişdir. Ammâ bu ni‘meteyn-i kebîrde bir râyiha vardır kim Hudâ âlimdir, hemân âdem bir katresin nûş edince gûyâ hayât-ı câvidân bulup dimâğ-ı benî Âdem mu‘attar olur.

Bi-kavli hukemâ: Bu ayn-ı zülâlin ecelden gayriye yetmiş gûne hâsiyyetin tahrîr etmişler.

Beher sene niçe bin âdem girüp gasl etdükde vücûdun cemî‘i ilelden halâs olmuş bulup bir gûne ten-perver olur kim vücûdın kelpedân ve cımbıstıra ile çekseler bir pâre lahmı kopmaya. Niçe müverrihler “Hazret-i Hızır her bâr bu sudan nûş eder!” derler. Hattâ bu abd-i hakîr şifâ niyyetine girüp gasl etdükde bilâ-rikâb ata süvâr etmeğe başlayup ol mertebe zinde ve tendürüst oldum ki değme fetâlar pençemi çeviremez oldular.

Evsâf-ı ni‘meteyn-i sagîr

Bu dahi ana karîb bir vâsi‘ bi’r-şekilli nerdübân ile inilir bir aynü‘l-hayatdır. Ta‘amda Kuds-i şerîf’de Âb-ı selvâ‘nın lezzetindedir. Ekseriyyâ bu aynda Hazret-i İsâ gasl etmişdir deyü millet-i Nasârâ ve Efrenc tâ’ifesi nûş edüp gasl ederler. Ve tâ’ife-i Yahûd Hazret-i Mûsâ bu aynda gasl etmişdir deyü ziyâret edüp nûş ederler. Ammâ gâyet müsta‘mel etmişler. Bu iki uyûnun “Ni‘meteyn” ismiyle müsemmâ olmasın *“Manzara-i Enhâr-ı Uyûn ve Bi’r-i Germâb”* nâm târîhinde, bizzât Hazret-i Risâlete sehhârlar sihr etdiklerinde ilhâm-ı Rabbânî ile Hazret-i Resûl, şâm kurbunda Busrâ şehrinde ticârete geldikde şehr-i Busrâ‘da Buhîra nâm bir râhib var idi. Ol eydür: “Yâ Muhammed! Sende sihir alâmeti var. Durma, Akka’da Ni‘meteyn derler iki uyûn vardır, birine Hazret-i Mûsâ girüp Fir‘avnîler sihrinden emîn olup bahr-i Kulzüm kenarında Fir‘avnîlere gâlib olup cümle Fir‘avnîler gark-ı âb olup Mûsâ Nebî sihr-i murâ‘inelerden halâs oldu. Birine Hazret-i İsâ Nebî girüp sihr-i İsrâ’îl’den halâs olup âsumâne urûc etdi. Yâ Muhammed! Sen de Akka’da ol uyûnlara girüp gasl eyle. Benî Kureyş kabîlesi sihrinden emîn olup onlara alâ-gâlib ile galebe edesin. Ve yâ Muhammed! Akka’da uyûn çokdur. Her kankı ayn sana ‘Ene’n-ni‘meteyni’l-huld’ derse anlara girüp gasl eyle” deyince Hazret-i Resûl, Buhîra râhibin ta‘lîmiyle Akka’ya gelüp deverân u seyerân ederken bu iki uyûn “Yâ Muhammed! Ene’n-ni‘meteyni’l-huld biziz!” dediler. Hazret *Bismillah* ile bu iki aynda gasl edüp cümle sihirden emîn olup “Hâzâ ni‘meteyn” buyurmuşlardır. Cemî‘i elsine-i muhtelife tevârîhlerinde bu Ayn-i Ni‘meteyn mastûr olduğundan mâ‘ada bizim niçe yüz kütüb-i mu‘teberelerimizle evsâfı mastûrdur. Anınçün cemî‘i memâlik-i mahrûselerde niçe bin meshûr ve sevdâ-zede ve sarı‘a zahmetine mübtelâ âdemler bu ni‘meteynlere girüp bi-emrillahi Te‘âlâ şifâ bulup gider. Hakîr bir niçesine vâkıf-ı esrârım.

Makâm-ı Hazret-i Server-i Kâ’inât ve Mefhâr-i Mevcûdât: Kaçan kim bu ni‘meteynlerde tâhir olduğu mahalde, bu cây-ı ma‘hûde kaya üzre ibâdet etdikleri mahalde ser-i sa‘âdetlerinin secdeye geldüği kayaya te’sir etdüğü mahal zâhir ü bâhirdir. Bunda dahi ibâdet olunur bir musallâgâhdır.

Sitâyîş-i nahleteyn: Akka’nın yine cânib-i şarkîsinde evc-i âsumâne ser çekmiş iki hurma dırahtlarıdır kim her biri üçer kerre semâya münkalib olup yine zemîne inüp deve gerdânı gibi üçer kerre eğri hurmalardır. Ehl-i Akye ihtiyârlarının takrîri üzre bu hurma şecerleri dibine üç ülu’l-azm peygamber gelüp “Esselâmü aleyk yâ şecereyn” dediklerinde bu şecerler aleyk alup kadd-i kemân etdiklerinde üç ulü‘l-azm peygamberler selâmın aldıklarına alâmetdir derler.

Rivâyet-i uhrâda “Hazret-i Meryem babasız oğul getirdiğiyçün halkdan hicâb edüp Nablus şehrinden İsâ ile bu nahl altına gelüp meks etdükde bu iki nahl İsâ üzre sâyebân olup kadd-i kemân olup sûre-i (–) [32] âyeti alâ tarîkı‘l-kısas Resûl-i Kibriyâ‘ya bu âyet nâzil olduğu bu nahleteyn hakkındadır” derler.

Rivâyet-i gayr: Ba‘zı ulemâ-yı Akye, Cenâb-ı İzzet Bukâ‘ sahrâsındaki cebelü‘l-Lübnân’a üç kerre tecellî-i Cemâl etdükde hicâb-ı cemâl-i Rabbi’l-İzzet’den üç kerre bu nahller ser-ber-zemîn secde etdüğine alâmetdir” derler. El-hâsıl hurmâ-yı azîmlerdir kim Basra ve Lahsa ve Cevâzir ve Bağdâd-ı behişt-âbâd ve Mısır-ı Kâhire Mu‘izzeddîn’de böyle hurmâ-yı azîmler manzûrumuz olmamışdır. Hakkâ ki nazargâh-ı evliyâ vü enbiyâdır. Lâkin biri erkek ve biri dişidir. Yigirmi otuz salkım hurma verüp bir danesin teberrüken Frenkler bulsalar yüz altuna alırlar.

Hâssa-i nahleteyn: Bir âdem ne kadar marîz olsa bu nahleteynin zıll-i himâyesinde üç gün yatsa bi-emrillah şifâ bulur, meşhur[dur].

Makâm-ı Hazret-i İsâ ve Meryem: Bu nahlin zeyline Hazret-i Meryem gelüp meks etdükde bu dişi hurma evvel *[44a]* kurumuş idi. Meryem du‘â edüp ol ân yeşerüp hurmâ-yı rutab verüp Meryem cem‘-i rutab ederken Hazret-i İsâ sâye-i nahlde zahrı üzre yatarken mübârek pây-ı sa‘âdetinin ökçesiyle taşı urup ökçesi te’sîr etdüğü iki ökçe çukuru hâlâ nümâyândır. Kavm-i Nasârâ ol kadem-i İsâ Nebî çukurlarına gülâb doldurup yüzlerine sürüp kumkumalara melân edüp teberrüken dip Frengistânlara götürüp yüzlerine ve gözlerine sürer, *ve’s-selâm*.

Bu şehr-i Akye şehr-i kadîm olmağıla niçe yüz ziyâretler dahi vardır. Ammâ kesret-i seyâhatden kitâbet etmeğe ârâm bulmayup bu kadarca ile iktifâ etdik. Bu şehr-i Akka’da kâmil iki ayda bin altı yüz kîse tahsîl eyleyüp andan cümle asker-i İslâm ile kalkup cânib-i şarka 4 sâ‘atde sarp zeytûnlı dağlar içre,

Evsâf-ı vilâyet-i Benî Ken‘ân: İli içre gidüp,

Karye-i Benî Râme: Sıfet sancağı hâkinde yüz evli, câmi‘ ve hân u hâmmâmlı ve zeytûnlu ve dud ağaçlı ma‘mûr,

Timânî köyü ve ze‘âmetdir. Andan yine cânib-i şarka (–) sâ‘atde dağlar ve beller aşup,

Menzil-i karye-i Vâdî-i Limon: Cümle asâkirle bir limonlu sahrâda hayemâtlar ile meks olup bekâyâ mâlı tahsîl ederken Akye kal‘asından müsellem geldi: “Siz ma‘zûlsuz” dediklerinde Murtezâ Paşa efendimizin aklı başından gidüp düşman içinde iken gâyet müte’ellim olup kendüye telâş verüp ertesi sene 1059 târîhinde Âsitâne-i sa‘âdet tarafından İpşir Paşa’ya eyâlet-i şâm ihsân olunup müsellemi Köse Bayrâm Ağa gelüp cümle a‘yân-ı şâm ve monlâ-yı Sıfet ile gelüp Paşa’ya buluşdukda emr-i pâdişâhîleri ve hatt-ı şerîfleri ibrâz edüp kırâ‘et olundukda Murtezâ Paşa efendimiz eydür: “İpşir Paşa karındâşımıza şâm eyaleti mübârek ola!” deyü Müsellem Bayrâm Ağa’ya bir yeşil çuka kaplu bir semmûr kürk ihsân etdükde Bayrâm Ağa “Sultânım! Sıfet mâlından tahsîl etdiğiniz cümle mâlı bize teslim eylen!” dedikde “Çık bre hınzır!” deyü Bayrâm Ağa’yı katl edeyazdı. Fakir Bayrâm Ağa, bayrâma iremeye yazup otak-ı nüh-tâkdan taşra bayrâm [u] seyrâna gitdi. Ertesi dîvân-ı pâdişâhî olup cemî‘i Dürüzî ve Timânî şeyhleri ve’l-hâsıl cümle mîrî bekâyâ mâl verenlere Murtezâ Paşa “Temessük vereyim, sizden şu kadar mâl aldım ve şu kadar bekâyâ mâl-ı pâdişâhî kaldı” dedikde cümle meşâyihân-ı Dürüzî [vü] Timânîyân “Var git Murtezâ, selâmetle! Biz sana bir akçe mâl-ı pâdişâhî vermedik. Bizim sana verdiğimiz cümle ücret-i kademdir. Cümle mâl-ı pâdişâhî hâlâ bizim zimmetimizdedir. Senden gayri görelim ne şekil vezîr gelüp Nakura Boğazın

aşabilür. Hâlâ cümle mâl bizdedir” deyü bu kelâm-ı müşeyyihân sicillâta yazılup Murtezâ Paşa cümle şeyhlerden “Zimmetimizdedir” deyü temessükâtlar alup temessükler mûcebince Sıfet mollasından huccet-i şer‘iyye alup bin altı yüz kîseyi larkkıdak yudup tâze cân buldukda cümle Dürüzî şeyhlerine iki yüz hil‘at-ı fâhire ve bu kadar destâr-ı Muhammedî ve çuka ve kumâşlar ihsân edüp andan cümle vedâlaşıp bu mahalde cümle şâm askeri me’zûn olup şâm’a gitdiler. Paşa efendimiz Sıfet şehrinde Hazret-i Ya‘kûb evlâdların ve Beytü‘l-hazen’i ziyâret etmeğe azîmet edüp cümle kendi askeriyle Vâdî-i limondan kalkup yine cânib-i kıbleye (–) sâ‘at sarp dağlar aşup,

Karye-i Mağâr: Sıfet hâkinde yüz hâneli Timâni köyüdür. Bu mahallerde bir kayalı derelerde Benî İsrâ‘îl şehirlerinden şehr-i Hayyân nâm bir şehir var imiş. Lâkin cümle mağârlarda sâkinlermiş kim kat-ender-kat mağâra-i azîmlerdir. Hak Te‘âlâ bu kavme azâb edüp cümle arpa ve buğday ve pirinçleri ve zeytûnları cümle taş olmuşdur. Ol derenin içi mâl-â-mâl hurda taş pirinçdir, hacerü‘r-revz derler. Hukemâlar ishâl olmuş kimesne ma‘cûnuna idhâl edüp zahîr marazından bile halâs olur. Ve taş olan zeytûnlarına zeytûnu’l-Yahûd ve haceru’l-Yahûd derler. Aynı zeytûn cirminde ve şeklinde bir sengîn taşdır. Mesâne marazına mübtelâ olanlara bu haceru’l-Yahûd gülâb ile bileğiye sürüp ezilir. Ol sudan aç karnına bir mesâne zahmına mübtelâ olan kimesne nûş etse mesânesi yolu açılup râhat ile tebevvül eyleye. Ammâ çok isti‘mâl ederse sidiğin dutamaz olup selisü‘l-bevle mübtelâ olur. Gâyet ihtirâz lâzımdır. Bu haceru’l-Yahûd’u Rûm’a, Arab ve Acem’e ve diyâr-i Hindistân’a götürür başka tüccârları vardır.

Bu mahalden kalkup (–) sâ‘atde cânib-i şarka,

Evsâf-ı Kefer Nâhûn ya‘nî şehr-i Sıfet-i kal‘a-i ibret-nümûn, bilâd-ı dârü‘l-Yahûd, vilâyet-i Ken‘ân belde-i Cuhûd

İbtidâ bânîsi ba‘de’t-Tûfân Sâm b. Nûh aleyhi’s-selâmdır. Hazret-i Ya‘kûb’a gelince bu şehir ol kadar ma‘mûr oldu kim şehr-i Askalân ve şehr-i Hâsân ve şehr-i Filistîn, şehr-i Taberistân ve şehr-i Kudüs ve şehr-i Zağzağa bu Sıfet şehri gibi ma‘mûr değil idi. Zîrâ cemî‘i Benî İsrâ’îlî bu şehr-i Sıfet’den *[44b]* zuhûr etmeğile ma‘bed-i kadîmleri olup bilâ teşbîh, ilâ hâze’l-ân Benî İsrâ’îlî olan Yahûda kavmine bu şehir ka‘beleri olmuşdur. Bu şehri Selîm Hân sene 922 târîhinde Mısır Çerâkisesi Sultân Gavrî destinden feth etdükde Tavâşî Sinân Paşa tahrîriyle altı kerre yüz bin Yahûdî harâcı tahrîr olunmuşdu. Hâlâ yine yetmiş seksen bin Yahûdî mevcûddur kim kat-ender-kat Yahûdî evleridir. Ve ömründe bir Yahûdî bu şehri ziyâret etmese eğer iktidârı yoğise türâbından sürünmese, yâ suyundan içmese veyâ şecerlerinin berk-i hazânından kendüye dütsi vermese zu‘m-ı bâtılları üzre Yahûdî olmayup kara-yı cuhûd olur. Bu şehrin ibtidâ bânîsi ve taht-ı Yahûd olması ve ziyâretgâh-ı Yahûd olması ve cemî‘i ibret-nümâ binâları ve cümle hayrât [u] hasenâtları târîhleriyle yazılmışdır. Ve cümle ziyâretgâhlarında Hazret-i Ya‘kûb evlâdları ve kerîmeleri ve Hazret-i İsmâ‘îl evlâdları ism [u] resimleriyle ve Hazret-i Ya‘kûb’ın Beytü‘l-hazen’i ve kabr-i Sâm ve beyt-i Hazret-i Efrâyîm ibn Hazret-i Yûsuf ve beyt-i Hazret-i İshâk ve beyt-i Hazret-i İsmâ‘îl ve beyt-i Hazret-i Eyyûb ve niçe gûne evsâfı, cümle hacc-ı şerîfe gitdiğimiz sene seyâhatnâmemizin cild-i (–) de gâyet mufassal tahrîr olunmuşdur. Ammâ bu sene seyâhatimizde seyyâh-ı âlem ve nedîm-i âdem olan kimesnelere her lisândan bilmek elzem-i levâzımından olmağın bu mahalle lisân-ı Tevrât üzre Yahûdî

lisânı tahrîr olundu.

Der-beyân-ı Lisân-ı Yahûdî

Kavm-i kadîm-i melâ‘înlerdir kim gâyet muta‘assıbîn cuhûd Yahûdîlerdir. Yüz yigirmi dörd bin peygamberin dörd bini min muhabbetillahi Te‘âlâ câme-i hâb-ı râhatında merhûm olmamışlardır. Cümlesin bu Yahûd tâ’ifesi şehîd etmişlerdir. Eğer Yahyâ ve Zekeriyyâ ve Circîs (–) (–) (–) (–) (–) gibi niçe bin mürsel ve gayri mürsel nebîleri şehîd eyledikleri cemî‘i tefâsîr ve tevârîhlerde mastûrdur. Bir millete iki kitâb nâzil olmamışdır. Ammâ bunlar ibtidâ Dâvûdî olmağıla cenâb-ı Bârî Hazret-i Dâvûd’a kitâb-ı Zebûr’ı nâzil eyledi. Sûre-i (–) [33] âyet-i delîl [u] bürhândır. İbtidâ Hazret-i Dâvûd vâ‘iz u nâsıh idi ve Dâvûdî bülend-âvâz ile Zebûr âyetlerin tilâvet edüp va‘z u nasîhat edüp kifâf-ı nefs içün cenk âletiyçün demirden zırh düzerdi. Sonra Cenâb-ı Bârî, Hazret-i Dâvûd’a emr edüp Câlût Melîk üzre sefere gidüp Tâlût Melik Hazret-i Dâvûd’a îmân getirüp Câlût ile Haleb eyâletinde Mercidâbık sahrâsında bir ceng-i azîm edüp Hazret-i Dâvûd, Câlût’un kellesine bir seng-i sapan-ı Dâvûdî ile urdu kim Câlût’un kellesi hurd olup ol ân mürd olup Cenâb-ı Bârî Hazret-i Dâvûd’a Câlût’un hilâfeti ve mülkin ihsân eyleyüp hem nebî ve hem pâdişâh olduğuna Sûre-i Bakara’da [34] âyetin nâzil etmişdir. Ammâ Hazret-i Dâvûd’a nâzil olan kitâb-ı Zebûr’da va‘d u va‘îd ve kasas ve emr [u] nehy ve harâm u helâl yokdur, cümle du‘âdır. Hâlâ cemî‘i tâ’ife-i Yahûdâ‘nın sinagolarında hahamların kayış üzre tilâvet etdikleri Zebûr’dur ve yemîn etdikleri kitâb Zebûr’dur. Ammâ Hazret-i Mûsâ‘ya nâzil olan kitâb-ı Tevrât’da cümle va‘d u va‘îd ve emr [u] nehy ve kasas ve helâl ü harâm ve cennet ü cehennem ve a‘râf ü haşr u neşr [35] âyeti Furkân’da olduğu gibi kitâb-ı Tevrât’da cümle hükm vardır. Ammâ kavm-i Yahûd’dan mâ‘ada millet-i Mesîhiyye’de olanlardan kefere-i İsfeç ve Felemenk ve Donkarkıza ve Danimarka ve Nemse (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) kefereleri cümle Tevrât ve Zebûr olmayup Yahûdânca kelimât ederler. Ammâ mezhebleri Mesîhiyye mezhebine muhâlif ü muğâyir bir alay dalâlet-âyîn kefere-i fecerelerdir kim lisân-ı Yahûdî budur.

Uni	*duşi*	*tire*	*kutre*	*cınko*
1	2	3	4	5

si	*sete*	*öte*	*nüve*	*dec*
6	7	8	9	10

kimânde	*venki*	*un dûs*	*inkâza*
ne dersin	gel	nerede idin	evde idim

mîyalom	*kı kadıyân*	*avre porte*	*serele porte*
cânım	ne işlerdin	aça kapuyu	kapa kapuyu

Miyalo mâ sinyor va muz sadake	*Miyalo mâ unupâ çûz dami*
Cânım ağa! Git sadakaya.	Cânım bana bir ferc ver.

miyalo mâ bunu endâm	*Miyalo mâ andâmî sinyor sî*
Cânım bana güzel bak.	Cânım bak ağam benim!

Esmâ-i Yahûdî :

Abraham	*Mordahay*	*Nisim*	*Mayliko*	*Yako*
İbrâhîm			İsmâil	Ya'kûb

Doşenko	*İsra'il*	*Mosiko*	*Kazaliko*	*Hârûn*
		Mûsâ Çelebi		

[45a] *Zahırya*

…………….(2 satır boş) …………….

Esmâ-i nisvân-ı Yahûdân: (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

…………….(1 satır boş) …………….

pastaliko	*kaşar*	*turfa*	*sinago*
börek	pâk	nâ-pâk	kenîse

…………….(5 satır boş) …………….

Tâ'ife-i Yahûd'un bu lehçe-i mahsûsalarından gayri bî-hisâb kelimâtları vardır ammâ bu kadar ile iktifâ etdik (–) Ve **şehr-i Sıfet**'in dahi niçe bin esvâfı vardır ammâ cümle bâlâda mastûrdur.

Andan paşa efendimiz bu Sıfet'den şâm-ı cennet-meşâma gidüp cemî'i levâzımâtların görmeğe azîmet etdükde hakîri Gazze Paşası Hüseyin Paşa'ya on kîse bakâyâ mâl içün mektûb-ı muhabbet-uslûblar ile şehâboğlu'na koşup,

şehr-i Sıfet'den arz-ı Askalân'da şehr-i İzzetü'l-Hâşim'e gitdiğimiz konaklar beyân eder

Evvelâ cânib-i cenûba sarp sengistân dağlar içre zeytûnlu hıyâbân ormânlar içre giderken **Uyûn-ı Tüccâr** kal'ası sol tarafımızda kalup 9 sâ'atde,

Menzil-i karye-i Haddese: Yüz hâneli, bâğlı ve bâğçeli ve bir câmi'li

Türâbîoğlu hudûdunda ma‘mûr köydür. Andan leb-i deryâ ile Aclûn sancağı hâkinde (–) sâ‘at gidüp,

Menzil-i kasaba-i Hayfe: Türâbîoğlu'nun tahtıdır. Selîm Hân-ı Evvel'den berü mutî‘ vü münkâd olan ümerâ-yı urbândandır. Hân ve câmi‘ ve hammâm ve esvâk-ı muhtasarı olup deryâ kenarına karîb olduğu Kuds-i şerîf ziyâretine gitdiğimizde cild-i (–) mizde mufassal tahrîr olunmuşdur. Andan yine leb-i deryâ ile niçe harâb kal‘alar ve niçe imâristânlar ubûr edüp,

Hân-ı Leccûn: Sol tarafımızda Mısır yolu üzre nümâyân kalup biz yine leb-i deryâ ile,

Menzil-i İskele-i (–): Nablus hâkinde Nablus [u] Kudüs iskelesidir. Lâkin Akka gibi bender iskele değildir. Akka hâkimi tarafından gümrüğü zabt olunur. Birkaç mahzenleri ve bir zâviyesi ve birkaç fellâhîn hâneleri vardır. Andan yine cânib-i cenûba bir sahrâ-yı Kakun içre giderken,

Kal‘a-i Kakun : Yine Mısır yolunda sol tarafımızda nümâyân kalup bir azîm mişe ormanlarına girüp (–) sâ‘atde,

Evsâf-ı kal‘a-i Kalinseve-i azîm,
ya‘nî şehr-i Felestîn

Kadîm *Mısır Tevârîhi* sâhibi Hıtat-ı Makrîsî bu şehr içün takrîr ü tavsîf edüp eyle tahrîr eylemiş kim Tûfân-ı Nûh'dan mukaddemde şehr-i azîm idi. Ammâ ba‘de't-Tûfân ibtidâ rûy-ı arzda binâ olunan şehr-i azîmlerin biri bu şehr-i Kalinseve'dir. Lisân-ı İbrî‘de Kalınsev bir şeyhin ismidir kim Kabâbıta kavmi "Bu şeyh Kalinseve peygamberdir. Sâm ibn Nûh Kalınsev'dir" derler. Yedi yüz sene mu‘ammer olup bu kal‘ayı inşâ etmeğile anın ismiyle müsemmâ bir şehr-i Kalınsev'dir. Ba‘dehû Buhtunnasr Kürdistân'dan hurûc edüp hûn-ı Yahyâ‘yı tâ'ife-i Yahûd'dan almağ içün şehr-i Zağzağa'yı ve şehr-i Taberistân'ı ve şehr-i Kafernahun'u, ya‘nî Sıfet'i ve bu şehr-i Kalinseve'yi harâb u yebâb edüp cümle Yahûdîleri katl edüp bu şehri türâb u yebâb bırakdı. Ba‘dehû Âl-i Emeviyyûn'dan Ömer ibn Abdülazîz beyne'ş-şâm ve'l-Gazze emn-i tarîk olsun deyü imâr edüp sene 922 târîhinde Selîm-i Evvel'e mutî‘ oldular. Hâlâ Nablus sancağı hâkinde Kakun kal‘ası nâhiyesinde şâhrâhdan ba‘îd bir ormanistân içre bir kal‘a-i kebîrdir kim her taşı kubbe-misâldir. Ta‘rîf ü tavsîfinde zebân kasîrdir. Dizdârı ve neferâtları ve kal‘asında kifâyet mikdârı cebehânesi ve derûn-ı kal‘ada Urbân hâneleri ve taşrada câmi‘i ve hammâmı ve birkaç dükkânları vardır.

Andan cânib-i cenûb ile garba (–) sâ‘atde,

Ziyâret-i eş-şeyh Hazret-i ‘Alem İbn Uleym

Âsitâne-i azîm ve ziyâretgâh-ı hâs [u] âmdır kim yılda bir kerre mevlûd-ı azîm cem‘iyyeti olur. Bu mahalde Celcula Hânı Mısır yolunda kalup yine cânib-i garba bir sâ‘atde,

Evsâf-ı bender-i azîm kal‘a-i Yafa ***[45b]***

Gazze sancağı hâkinde leb-i deryâda şekl-i murabba‘ bir taş binâ bir şîrîn kal‘a-i ra‘nâdır. Remle nevâhîsinde Gazze subaşılığı hükmün[de]dir. Dizdârı ve (–) aded kal‘a neferâtları vardır. Sene (–) târîhinde bânîsi (–) On yılda temâm olmuşdur. Gâyet metîn ü müstahkem kal‘adır. Cebehânesi ve limanına nâzır topları vardır. Ve a‘lâ latîf demir dutar limanı

vardır. Cezîre-i Kıbrıs'dan ve şâm Tarablus ve Sayda ve Berût ve Akka ve İskenderiyye ve Reşîd ve Dimyât ve Teyme kal'ası iskelelerinden beher sene bu Yafa iskelesine niçe yüz pâre gemiler gelüp Gazze ve Remle ve kasaba-i Lût'a ve Kuds-i şerîf'e zahâyir ü metâ' ve tüccâr ü züvvâr getirirler. Bender iskeledir ammâ Dimyât ve Reşîd benderi gibi ma'mûr u müzeyyen şehr-i azîm değildir. Ancak beşyüz hâne ve câmi' ve hân u hammâmı ve çârsû-yı bâzârı ve bâğ u bâğçeli ma'mûr kasabacıkdır. Cenûbî ve şarkî ve şimâlî tarafı cümle kum deryâsıdır. şimâlinde kal'a-i Akye benderi iki yüz mildir. Cenûbunda Tima benderi yetmiş mildir. Kudüs'e bir konak yerdir kim bundan yakîn Kudüs iskelesi yokdur. Kefere zamânı Kudüs hâtıriçün şehir bender-i azîm imiş. Andan yine cânib-i kıbleye kumistân içre şehir hâricinde,

Evsâf-ı ziyâretgâh-ı Hazret-i Uzeyr İbn (–)
salevâtullahi aleyhi ve selâmehü.

Ulu'l-azm peygamberlerdendir. Kavm-i Benî İsrâ'îl'e ba's olunup ümmetinden biri İslâm ile müşerref olmadıklarından Cenâb-ı Bârî anlara tâ'ûn-ı ekber verüp şehr-i Askalân'dan taşra firâr ederlerken Cenâb-ı Allah Cibrîl-i Emîn'e emr edüp bunlara "Mûtû bi-emrillah" deyü bir sayha urunca cümlesi ol sayhadan zehresi çâk olup biri biri üzre cümlesi helâk oldular. Kamusu bir yerde helâk olmalarının sebebi oldur kim mâbeynimize tâ'ûn girmesin deyü birbirlerin derâğûş edüp eyle çıtâçıt sık olmuşlardı kim mâbeynlerinden su sızmazdı. Ba'dehû niçe yüz yıl mürûrundan sonra Hazret-i Uzeyr bu mevtânın üstühânları üzre uğrayup gördü kim deryâ-misâl âdem üstühânları birbirine çatılmış yatar. Âlem-i hayretde kalup "Yâ Rabbî! Bu ne hâldir kim cümle mevtânın üstühânları bir yerde yatar. Birisi pârekende ve perîşân değildir. Bu ne hikmetdir?" deyü âlem-i tahayyürde iken hâtifden bir nidâ geldi kim "Yâ Uzeyr! Bunlar benim tâ'ûn azâbımdan kaçup helâk olup senin du'âna muntazırlardır kim onlara yine hayât verem" nidâsı geldikde Hazret-i Uzeyr du'â edince el-azametullah cümle uzuvlar birbirine karış katış olmuşken her cesedin kemikleri yerli yerine varup Cenâb-ı Bârî kudretin ızhâr içün cümle kemikler üzre sinirler ve damarlar bağlanup üstüne deriler halk olup ba'dehû cümlesi hayât bulup ayak üzre kalkup cümlesi bir kerreden Hazret-i Uzeyr'i görünce "*Lâ ilâhe illallah, Uzeyrun ibnullah*" deyüp hâşâ sümme hâşâ Uzeyr'i Cenâb-ı Bârî'ye şerîk koşup diri eden Hazret-i Uzeyr'i zann etdiler kim sûre-i (–) [36] dedikleri bu âyet ile müsbetdir. Hâlâ Yahûd kavminin sarı benizli ve kuvvetsiz olup ağızları kokduklarının aslı Hazret-i Uzeyr du'âsıyla mevtâ iken hayât bulan Yahûd tâ'ifesi neslinde olan Yahûdîlerin hâlâ ağızları leş gibi kokup yüzlerinde ve gözlerinde nûr yokdur. Ba'dehû Hazret-i Uzeyr Nebî yüz sene mu'ammer olup ba'dehû merhûm olup şehr-i Remle-i Filistîn'de defn etdiler. Ba'dehû Cenâb-ı Bârî kudretin ızhâr içün Hazret-i Uzeyr'e ve hımâr-ı Uzeyr'e hayât verüp üç yüz yıl dahi halkı dîne da'vet etdüğine Cenâb-ı Allah Habîbi Muhammedü'l-Mustafâ'ya alâ tarîkı'l-hikâye sûre-i (–) [37] âyeti ki Hazret-i Uzeyr'i ölüden diri edüp yine halkı dîne da'vet etdüğün bu âyet ile i'lâm buyururlar. Ba'dehû yine Hazret-i Uzeyr merhûm olup Yafa şehri hâricinde bu mezkûr mahalde medfûndur. Anınçün Hazret-i Uzeyr'in iki yerde kabri münevveri vardır. Biri Remle'de, biri bu Yafa şehri hâricinde. Mevtâdan hayât bulup iki kerre merhûm olan peygamberin biri bu Hazret-i Uzeyr'dir. Biri kırk kerre ölüp dirilüp külü göğe savrılup yine hayât bulan Hazret-i Çircîs aleyhi's-selâmdır kim Irâk-ı Musul'da medfûndur. Ammâ bu Hazret-i Uzeyr'i,

kabr-i şerîfinden İşpaniye küffârı çıkarup Kızılelma'ya götürmek murâd edindiklerinde bir zelzele-i azîm olup şehr-i Askalân ve şehr-i Filistîn-i Remle ve şehr-i kal'a-i Kalinseve ol zelzeleden harâb olup içindeki cümle kefereler dahi helâk olup bu bilâd-ı selâse üç yüz sene vîrân yatup imâr oldukda Mısır pâdişâhlarından el-Melikü'l-Kâmil asrında yine ***[46a]*** İşpaniye küffârı Kudüs'e istîlâ etdiklerinde Hazret-i Uzeyr kabrine vaz'-ı yed etmeğe cür'et edemeyüp Hazret-i Uzeyr'in hımârı üstühânların kabrinden çıkarup hâlâ hımârın iki ön ayakları Nemse çesarının hazînesinde cevâhir kutu ile hımârın tırnakların cümle mücevher edüp hazînelerinde mahfûzdır. Ve kıç ayakları İşpaniyye Kızılelması'nın İrimpapa hazînesindedir. Sâ'ir üstühânları yine şehr-i Yafa kurbunda Hazret-i Uzeyr cenbinde medfûndur. Küffâr ol sene kim Kudüs'e istîlâ etdüğü mahalde Malta küffârı fırsat bulup Nablus kurbunda **karye-i Sabastiyye**'den Hazret-i Yahyâ'nın cesed-i şerîfin serîka edüp Tarsûs bâbında karargâhları olan Karagözgez nâm kal'aya götürdüler. Anı Me'mûn Halîfe feth edüp Malta küffârı cesed-i Yahyâ ile kal'a-i Malta Rodosu'na vardılar. Sene 928 târîhinde anı dahi Süleymân Hân muhâsara etdükde cesed-i Yahyâ'yı hâlâ Malta olan cezîrede Hazret-i Yahyâ'nın vücûd-ı şerîfi anda cevâhir sanduka içinde Sencuvan hazînesinde mahfûzdır. Sencuvan, vücûd-ı Yahyâ Nebî'dir. Anı kendülere ricâl-i gayb edinüp anın dest-i şerîfi nakşı olan bayrakların açup ne cânibe teveccüh ederlerse mansûr olurlar. Ve Malta küffârının cemî'i küffâr mâbeyninde mu'azzez ü mükerrem olmaları Hazret-i Yahyâ cesedi anlarda olduğundandır, kim Sencuvan nâmıyla şöhret bulmuşdur. Ammâ ser-i sa'âdetleri şâm-ı şerîf kal'asında câmi'-i Ümeyye vasatında zîr-i zemîn içre bir altun tepsi üzre re's-i şerîf-i Hazret-i Yahyâ hâlâ andadır. Sene 797 târîhinde Timurlenk açup ziyâret edüp manzûrı olmuşdur. Ammâ bu Yafa şehrinde Hazret-i Uzeyr'in kabr-i şerîfin bir ferd açmağa kâdir olmamışlardır. Her peygamberin hayât-ı sa'âdetlerindeki gibi kimi celâl, kimi cemâl sâhibidir. Hazret-i Uzeyr celâl sâhibi olmağıla kabr-i şerîfine bir kral-ı dâl vaz'-ı yed etmeğe kâdir olmamışlardır.

Bu ziyâret-i Uzeyr'i edüp yine cânib-i kıbleye düz, vâsi' sahrâ-yı âbâdân içre (–) sâ'atde şeyh Rûdîn hazretlerin ziyâret edüp bir âsitâne-i ziyâretgâh-ı erbâb-ı hâcâtdır. Bu semtlerde sevâhile inen Türkmân kabîlesi cümle Uzeyr'e mu'tekidlerdir kim hâlâ mutasarrıfînden olup ulu sultândır. Andan (–) sâ'atde,

Evsâf-ı kasaba-i Hazret-i Lût

şehr-i kadîmlerden(den)dir. Hazret-i Lût bunda sâkin olduğiçün şehr-i Lût derler. Bu dahi şehr-i azîm imiş. Buhtunnasr harâb etdüğü âsâr-ı binâları hâlâ zâhir ü bâhirdir. Gazze sancağı hâkinde Remle-i Filistîni kazâsı nâhiyesinde bir buhayre-i Lût sâhilinde bin hâneli ve üç câmi' ve mesâcidleri ve hân u hammâm ve tekye ve çarsû-yı bâzârı müzeyyen bir kasaba-i şîrîndir. Bâğı ve bâğçesi ve müşebbek bûstânları vardır. Âb [u] hevâsı ol kadar memdûh değildir. Zîrâ bahr-i Lût'un bir gûne bed râyihâsı tebâb rûzgârında gelüp cümle halkını serâsîme eder. Hâkimi maktû'u'l-kalem ve mefrûzu'l-kıdem (–) paşa evkâfı olmağıla mütevellî hükm eder. Muhtesibi ve nâ'ibi ve subaşısı vardır ammâ şâm yeniçeri serdârısı yokdur (–),

Evsâf-ı buhayre-i Lût
müte'affin-i semm-i helâhil

Bu buhâyre oldur kim Hazret-i Lût asrında kavm-i Lûtîlere Cenâb-ı Bârî hışm edüp lâşe-i

murdârların Cenâb-ı Allah meleklere emr edüp bu deryâya döküp cümle leşleri niçe zemân bu buhayre üzre şinâverlik edüp cîfe-i murdârlarından âb-ı buhayre bed râyihalı olup ilâ yevminâ hâlâ bir sasık buhayre ve siyâh-rû deryâdır. Hulefâ-yı Emeviyyûn'a gelince bu buhayre üzre her sabâh niçe bin kefenli ter ü tâze meyyitler bulunurmuş. Meğer rahmet develeri ile mü'ekkel melâ'ikeler Lûtîleri kabrinden çıkarup bu buhayreye dökerlermiş. Lût şehri hâkimi tarafından kefenlerin almağa emîn âdemleri kayıklar ile varup meyyitlerin kefenlerin başları ucundan çözüp kefenlerin alınca avret yerleri kapkara kül olup vücûdları necis kokarmış. Hemân leşlerinden kefenleri çıkınca bu buhayrenin köpek balıkları ibtidâ Lûtîlerin avret yerin koparup yerler imiş. Kefen içün başka bir emânetkâr âdemi olurmış. Beher sene kırk elli bin kefen tahsîl olurmuş.

Ammâ Emeviyyûn'dan sonra bu ısır ümmet-i Muhammed'e olmamışdır. Ammâ kasaba-i Lût'da câmi'-i (–) İmâmı Zeynüddîn hazretleri ve şeyh Necîbüddîn ve şeyh Alliyü'l-vâhî ve Hatîb Muhammed şinâvî hazretleri yemîn etdiler kim, "Niçe kerre bizim manzûrumuz olmuşdur kim yakîn zamânda niçe yüz Lûtî kavmi bu buhayre üzre gezüp kenara gelince fellâhîn beyâz miskâlî pembe kefenlerin alınca ibtidâ zekeri ve hayâların buhayre balıkları harp harp koparup yerler" deyü şehâdet etdiler. Anınçün ahâlî-i şehr-i Lût ***[46b]*** "Bu buhayre balığı Lûtîlerin etin yerler" deyü ehl-i sülûk olanlar bu halîcin balığından tenâvül etmezler. Ve *ne'ûzübillah* bir gûne arslan pençeli siyâh balığı olur, âdem etinden gayri bir şey yemez derler, garâ'ib ve acâ'ib bahr-i Lût'dur.

Bu kasabayı temâşâ edüp yine cânib-i kıbleye 2 sâ'atde,

Evsâf-ı memleket-i taht-ı Filistîn, şehr-i kadîm-i kal'a-i Remle-i sûr-ı metîn

Bi-kavli müverrihîn, ba'de't-tûfân vech-i arzda imâr olan şehr-i azîmin biri dahi budur. İbtidâ bânîsi Sâm b. Nûh'dur. Ba'dehû Buhtunnasr şehr-i Fusutât'ı, ya'nî eski Mısır'ı harâb etmeğe giderken bu şehri harâb edüp niçe kerre imâr ve niçe kez harâb olup niçe mülûkdan mülûka değüp âhir sene 922 târîhinde Selîm Hân, Gavrî-i Mısır elinden feth edüp Gazze sancağı hâkinde (–) aded nâhiye kurâlarından kadıya senevî yedi kîse hâsıl olur. Muhtesibi ve subaşısı şâm yeniçeri serdârı vardır. şeyhülislâm ve nakîbü'l-eşrâfı vardır. şehri cümle (–) aded mahalle ve cümle türâb ve cıbız ve kireç ile mestûr bâğlı ve bâğçeli (–) ma'mûr u âbâdân tahtânî vü fevkânî latîf ü müzeyyen büyûtlar ve sarâylardır. Ve cümleden (–) sarâyı (–) (–) (–).

Evsâf-ı şekl-i kal'a-i Rimle

Sâfî rimâlistân içre vâkı' olmağıla kal'a-i Rimle derler. şekl-i (–) şeddâdî taş bina bir kal'a-i ra'nâdır. Dâ'iren-mâdâr cirmi (–) adımdır. Ammâ handakı hakkâ ki rimâl ile pür olmuşdur. Ve cümle (–) kapusu vardır.

…………….(1 satır boş) …………….

Derûn-ı kal'ada cümle (–) hânelerdir. Dizdârı ve yetmiş aded neferâtları bu kal'ada sâkin olurlar. Leb-i deryâdan (–) olmağıla serhad olup a'lâ serâmed topları ve kifâyet mikdârı cebehâneleri vardır. Ammâ burc [u] bârûları Rûm kal'aları gibi metânet üzre değildir. Allahu a'lem (–) (–) binâsı olmak ihtimâli vardır.

Kal'a hâricinde varoşu gâyet ma'mûrdur. Cümle (–) mihrâbdır. (–)

…………….(4 satır boş) …………….

Mâʻada (–) cümle (–) mesâcidlerdir. (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Cümle (–) tekyegâh-ı dervîşândır. (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Cümle (–) mekteb-i sıbyândır. (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Cümle (–) hân-ı hâcegândır. (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Cümle (–) hammâm-ı dilsitândır. (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Cümle (–) sebîl-i âb-ı hayvândır. (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Cümle (–) esvâk-ı sultândır. (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Sitâyiş-i mahbûb u mahbûbân. (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

İklîm-i hevâ-yı arz-ı büldân. (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Memdûhât-ı hubûbât. (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Mevsûfât-ı me'kulât: Evvelâ cümleden bu Remle karpuzu rûy-ı arzda olmak ihtimâli yokdur. Gâyet âbdâr ve lezîzdir.

Memdûhât-ı sanâyi'ât. (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Der-taʻrîf-i meşrûbât. (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Der-beyân-ı binâ-yı imârât. (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) ***[47a]***

şehr-i kadîm, belde-i azîm Remle'de medfûn olan enbiyâ-yı ızâm ve kibâr-ı evliyâullahın merâkidlerin bildirir

Evvelâ, **ziyâret-i Hazret-i Erfahuş ibn Hazret-i Sâm ibn Nûh**ʻdur: Hazret-i Erfahud'un ömr-i azîzleri dörd yüz altmış beş sâldır. Bi-kavli İbn Abbâs Cemşîd asrında vefât edüp bu Remle hâricinde âsûdedir. Hâlâ ziyâretgâh-ı ehl-i dilândır. Ammâ Cemşîd'in müddet-i ömrü maʻlûm değildir. Ancak niçe müverrîhler yedi yüz yıl pâdişâh olup taht üzre oturmak ve bahs-i ilm etmek ve silâh düzmek ve yün ve ibrişim peydâ etmek gûnâ-gûn hayvânât derilerin dibâğat edüp kürk giymek ve gavvâslık etdirüp derya kaʻrından incü çıkartmak ve şehirden şehire yol açmak ve kerpiç ve kireç ve üstübeç ve müşk ve ûd u anber ü kaliye misk ve gûnâ-gûn itrıyyât bulmak ve çadır u hammâm ve nefîr u surnâ ve gözlük ve sabun ve kiriş yapmak ve halkı dörd bölük edüp birin ulemâ ve birin sipâhî ve birin ehl-i sanʻat ve birin ehl-i zirâʻat edüp şehr-i Istacr'ı imâr eyleyüp tahtında karâr edüp adl [u] dâd ederken kendüye cünûn el verüp diyâr-ı Rûm'da Filibe ve Tırhala ve Maşkolor panayırları semtinde hâşâ sümme hâşâ rubûbiyyet daʻvâsında olup Cemşîd üzre şeddâd ibn Âd hurûc edüp Cemşîd Boğazhisâr'dan Anadolu tarafına geçep deryâ-misâl asker ile Ayasuluk nâm şehr-i kadîmin sahrâsında Cemşîd ile şeddâd oğlu ve Dahhâk ile ceng-i azîm edüp âhir Cemşîd askeri münhedim olup Cemşîd'i kayd-bend ile Dahhâk'ın huzûruna getirüp iki levha mâbeynine Cemşîd'i koyup destere ile iki pâre ederken "Erre fahışda îmân getirdim. Erre fahışd! Erre fahışd" deyü iki pâre olup mürd oldu. Baʻzı müverrihîn {Cemşîd'in âhir nefes îmân getürmesine} îmân-ı ye'sdir, demişler. Anınçün Erfehişid ibn Sâm'a Erre Fahışıd dahi derler. *Salavâtullahı ve selâmehu*. Hâlâ

Cemşîd Kuşadası şehri kurbunda Ayasuluk hârici şarkında medfûndur ve ziyâreti memnû‘dur.

Ez în-cânib yine şehr-i Remle'de ziyâret-i Hazret-i Lokmân ibn (–) Vilâyet-i Sûdân'dan siyâh-çerde bir hakîm idi. Cenâb-ı Bârî kendüye ilm-i hikmet verüp cemî‘i kûhlarda olan haşâyiş makûlesi kendüye lisân-ı hâl ile tekellüm edüp "Yâ Lokmân! Ben fülân derde dâ‘-i devâyım" derler idi. Hattâ ecele dermân bulmağa çalışdı. Arz-ı Mukaddes'in nihâyetinde Adana şehri kurbunda şehr-i Misis cisrinden nehr-i Cihân üzre ubûr ederken Cibril-i Emîn elinden, kitâbın, kanadıyla nehr-i Seyhân'a atdı. Lokmân âhir âlem-i seyâhete düşüp arz-ı sa‘îd-i âlîde şehr-i Asvân'da Hazret-i İdris'in gârı içre niçe zemân sâkin olup hakîr ol gâra girmek müyesser olup bi-hakk-ı Hudâ hâlâ ol gâr-ı nazargâh içinde zencebîl ve darçın ve karanfil ve besebâse ve kebâbe ve kakule râyihasından âdemin dimâğı mu‘attar olur.

Andan tebdîl-i hevâ ederek bu arz-ı Filistîn-i Remle'de ecel derdine dermân bulmayup hakîkat üzre tebdîl-i hevâ edüp cânib-i hayâta gidüp şehr-i Remle hâricinde medfûndur. Ammâ ba‘zı müverrihîn nübüvvetinde ihtilâf etmişler, ammâ ba‘zı müfessirîn sûre-i (–) [38] âyeti tefsîrinde nübüvvetine zâhib olmuşlar. Netîce-i ziyâretgâh-ı ünâsdır. Andan,

Ziyâret-i Enûş ibn: (–) (–) müddet-i ömr (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Andan, **ziyâret-i Hazret-i Kaffâh ibn** (–) : Müddet-i ömr

(–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Andan, **ziyâret-i Hazret-i Hanûh ibn** (–) (–): Müddet-i ömr (–) (–) (–) Ve,

Ziyâret-i Hazret-i Kînân ibn (–) (–): Dahhâk-ı Mârî asrında vefât edüp bu Remle hâricinde medfûn olmuşdur. Müddet-i ömr-i azîzleri dörd yüz altmış sene olmuşdur. Ve

Ziyâret-i Ubâde b. es-Sâmit: Kavm-i Ensâr'dandır. Amr ibnü'l-Âs ile Mısır fethinde bulunup hilâfet-i Osmân'da sene 34 merhûm oldu.

…………….(2.5 satır boş) …………….

Bi-kavli *Tevârîh-i Rûm Yanvan*, şehr-i Filistîn Remle'de yetmiş üç peygamber medfûndur. Kable't-Tûfân intikâl edenler ol kadar ***[47b]*** ma‘lûm değildir ammâ ba‘det-Tûfân civâr-ı Hayy [u] Kadîr'e vâsıl olup merkad-i pür-envârları ma‘lûm olan bunlardır. Ammâ kibâr-ı evliyâullahın merkad-i pür-envârlarına hadd [u] hasr yokdur. *Rahmetullahi aleyhim ecma‘în.*

Andan yine cânib-i kıbleye çöl [ü] çölistân içre (–) sâ‘atde düz sahrâ-yı âbâdân içre gidüp,

Menzil-i hân-ı Sedûd: Gazze hâkinde bir ma‘mûr u müzeyyen kasaba-i şîrindir. Kal‘a-misâl bedenleri var bir hân-ı azîmdir. Câmi‘i ve hammâmı ve esvâk-ı muhtasarı var,

…………….(2 satır boş) …………….

Andan yine cânib-i kıbleye (–) sâ‘atde,

Evsâf-ı vilâyet-i Askalân

Hudûd-ı arz-ı Hâsân, şehr-i kadîm Marmâşim ya‘nî kal‘a-i Gazzetü‘l-Hâşim: Bu şehr-i kadîme kadem basınca doğru hâkim-i vilâyet olan Hüseyin Paşa hânesine varup müşerref oldukda Murtezâ Paşa efendimizin mektûbları ve pervâne yayı ve Frengî hâre hedâyâların verdiğimizde cihân kadar hazzedüp muhabbetnâmeler kıra’et olunup “Belî deynimizdir. İnşâallah sizinle gönderüp edâ-yı deyn ederiz” deyü hakîre bir hâne-i bî-minneti tehniye edüp paşa ile şeb [u] rûz sohbet-i hâs ederdik. Meğer paşa bir sebük-rûh ve yârândan Hâtem-i Tayy gibi sâhib-i kerem münşî ve müverrih kimesne imiş. Bu hakîrin seyâhate tâlib ü râgıb olduğunu kendülerinin ma‘lûm-ı şerîfleri olup şehrin ulemâ vü sulehâ ve müverrihînin cem‘ edüp şeb [u] rûz niçe tevârih-i kütüb-i mu‘tebereler tetebbu‘ edüp anlardan istihrâc etdiğimiz üzre ba‘de’t-Tûfân imâr olan şehr-i kadîmlerin biri dahi bu mahrûse-i Gazzetü‘l-Hâşim’dir. Bi-kavli Müverrih ibn Zolak ve el-Hıtatı‘l-Kazâ‘î ve *Târîhu’t-Tecrîd fi’s-Sahâbe li-Zehebî* nâm tevârîhlerdir kim evsâf-ı Gazze anlardan me’hûzdur kim ibtidâ bânîsi ba‘de’t-Tûfân Mermaşim ibn Sâm ibn Nûh *aleyhi’s-selâmdır*. Bu Mermaşim bin yüz elli sene mu‘ammer olup Arz-ı Hâsân [u] Teberîstân’da niçe şehirler binâ edüp bu Gazze’yi Marmâşim’den üç mil ba‘îd bir şehr-i azîm inşâ edüp ismine Marmâş kodu. Hâlâ Buhtunnasr’dan berü harâbdır. Hâlâ bir büleyde-misâl kalmışdır. Calinus-ı hakîm zamân-ı imâretinde anda medfûndur. Ammâ bu Gazze nazargâh-ı evliyâ ve enbiyâ olmağıla hâlâ ma‘mûrdur. Ve niçe bin düvelden düvele düşüp âhir-ı kâr Mısır hulefâlarından Âl-i Çerâkise Sultân Gavrî destinden Âl-i Osmâniyân’dan Selîm Hân-ı Evvel sene 922 târîhinde feth edüp şâm eyâletinde sancak beği tahtıdır. Mîr-i livâsının taraf-ı pâdişâhîden hâssı 508.338 akçedir ve erbâb-ı zu‘amâsı 7 ve erbâb-ı timari 107. Kânûn üzre cebelüleri ile cümle bin yüz elli asker olup paşası ve alaybeğisi livâsı altında sefer eşerler. Üç yüz akçe şerîf kazâdır. Cümle (–) aded âbâdân nâhiye kurâlarından beher sene ber-vech-i adâlet kadıya dörd bin guruş ve paşasına seksen bin guruş hâsıl olur. Sancağ-ı mezbûr gâyetü‘l-gâye ma‘mûr vilâyet-i âbâdândır. Ve mezâhib-i erba‘adan tekmîl-i fünûn etmiş şeyhülislâmları ve nakîbü‘l-eşrâfı ve şehrinin a‘yân u eşrâfı ve kibâr-ı ulemâ vü sulehâları, vâfir ve muhteşem sipâh tâ’ifesi ve ehl-i tüccârı ve ankâ ehl-i hizmetleri ve ehl-i hırefleri vardır. şehir nâ’ibi ve şehir subaşısı ve şehir muhtesibi ve şehir bâcdârı vardır. Zîrâ bu şehir mü’ebbed kayd-ı hayât ile Hüseyin Paşa’nın, Selîm Hân’dan beri mülk-i mevrûs ocaklıkları olmağıla cümle muhtesib ve bâcdârının ebvâb-ı mahsûlâtları paşanın hâssıdır.

Eşkâl-i kal‘a-i Gazze: Kadîm-i evvelde binâ olunan kal‘asının Buhtunnasr harâb etmeğile sene (–) târîhinde kal‘asının bânîsi (–) Leb-i deryâdan cânib-i şarka bir sâ‘at ba‘îd kumistân içre şekl-i murabba‘ bir küçücük taş bina bir kal‘a-i ra‘nâdır. Dîvârının kaddi yigirmi zirâ‘-i bennâdır. Ve cümle (–) burcdur. Ve cümle (–) bedendir. Ve cânib-i kıbleye mekşûf bir demir kapusu var ammâ etrâfında handak (–) ve dâ’iren mâdar cirmi (–) adımdır. Bu kal‘anın dizdârı ve (–) aded kal‘a neferâtları dâ’ima mevcûd olup nigehbânlık ederler. Zîrâ gâyet muhâtara Urbân serhaddi olmağıla düşmanı çokdur. Ve derûn-ı kal‘ada cümle Gazze a‘yânının ve sâ’ir kurâ halkının zî-kıymet eşyâları bu kal‘ada mahfûzdur. Derûn-ı kal‘ada cümle hâk-i pâk ile mestûr bâğsız ve bâğçesiz müfîd ü muhtasar neferât hâneleri vardır. Bir câmi‘i ve buğday anbarları ve ***[48a]*** cebehâne mahzenleri ve müstevfâ cebehânesi ve a‘lâ latîf şâhî topları vardır. Bu kal‘anın kıblesi tarafında şehr-i azîm varoşdur. Ve kal‘a kapusu önünde yol aşırı bir mescidi var, üç vakit namâz edâ olunur ve cemâ‘at-i kesîreli mesciddir.

Der-sitâyiş-i şehr-i Gazze: Düz vâsi‘ sahrâda cümle altı mahalle ve cümle bin üç yüz hâneli şehirdir. Cümle imâristânı kârgîr seng-binâ ve sütûhları cümle hâk-i ambar-i pâk ve kireç ve cıbız ile mestûr sarây-ı âlîler ve büyût-ı vâlâlar ile ârâste ve gûnâ-gûn imâretler ile pîrâste bâğlı ve bâğçeli bir şehr-i kadîm ve mahrûse-i azîmdir.

Cümle (–) aded sarâydır. Evvelâ Hüseyin Paşa sarâyının vasfında lisân kâsırdır kim her gice yüz, iki yüz atlı müsâfir eksik değildir.

…………….(1 satır boş) …………….

Der-vasf-ı cevâmi‘hâ-yı Gazze: Cümle yetmiş mihrâbdır. On biri cum‘a namâzı edâ olunur câmi‘-i pür-envârlardır. Evvelâ çârsû içinde cemâ‘at-i kesîreye mâlik,

Vâli-i vilâyet Hüseyin Paşa câmi‘i: Nev-binâ bir câmi‘-i ra‘nâdır kim cümle Mısır ve şâm ve Kudüs mi‘mârlarının birbirlerine tegallüben arz-ı ma‘rifet ile inşâ etdikleri câmi‘-i bî-bedeldir kim ilm-i hendese sâhibi olan kimesneler im‘ân-nazar ile nazar etdiklerinde engüşt-ber-dehen edüp âlem-i hayretde kalırlar. Üstâd-ı kâmil bu câmi‘e üç tabaka şerîfeli bir minâre-i serâmed-i mevzûn etmişdir kim Mısır ve şâm ve Irâk-ı Arab ve Irâk-ı Acem’de nazîri yokdur. Andan,

Câmi‘-i Sinân Paşa: Fâtih-i Yemen Sinân Paşa’nındır. Ammâ ol kadar vâsi‘ değildir.

…………….(4 satır boş) …………….

Ve’l-hâsıl bu câmi‘lerden mâ‘ada cümle mesâcidlerdir. (–) (–) (–) (–) (–)(–) (–) (–) (–) (–)

Der-sitâyiş-i dârü‘t-tedrîs-i dârü‘l-hadîs: Cümle,

…………….(1.5 satır boş) …………….

Ta‘rîf-i dârü‘l-kurrâ-i Kur‘ân ve mekteb-i dârü‘t-ta‘lim-i sıbyân: Cümle,

…………….(1.5 satır boş) …………….

Der-beyân-ı tekyegâh-ı dervîşân: Cümle yedi tekyedir. şehrin kıblesinde tekye-i şeyh şâvân, bâğ-ı cinân-misâl âsitânedir. Ve dahi şehrin vasatında tekye-i Abdüllâzim. Ana karîb tekye-i Alî Mürğân, azîm ziyâretgâhdır. (–) (–) (–) (–) (–)(–) (–) (–) (–) (–)

Der-ıyân-ı hân-ı hâcegân:

…………….(1,5 satır boş) …………….

Manzara-i kârbânsarây-ı âyende vü revendegân:

…………….(1.5 satır boş) …………….

Tavsîf-i sebîl-i atşân: Cümle iki yüz sebîlhânedir. Bu şehir çölistânda vâkı‘ olmağıla nehr-i cârîsi olmamağile bir âb-ı hayât çâh-ı mâsı var. Cümle askere kifâyet edüp şehir içre cümle sebîllerin âb-ı hayâtın develer ile bu kuyudan taşırlar.

Der-medh-i hammâmât-ı dilsitân: Cümle (–) hammâmdır. Ammâ Paşa hâmmâmı ve Üşkür hammâmı müferreh ve hoş-hevâ ve hûb-binâ bir gûne hammâm-ı rûşenâdır

…………….(1 satır boş) …………….

Der-beyân-ı çârsû-yı bezzâzistân: Cümle altı yüz dükkândır. Gerçi bender şehir değildir

ammâ sûk-ı sultânîsinde cümle zî-kıymet bî-minnet bulunur. Ammâ sarrâchânesi ve gazzâzhânesi gâyet mahbûbları ile müzeyyen kârgîr binâ dekâkîn bâzâr-ı hüsn-âbâd demişler.

Der-sitâyiş-i mahbûb [u] mahbûbât: şâm Havrânı'nın mahbûbundan sonra bu Gazze'nin maralî ve gazâlî mükehhâl gözlü, şîrîn sözlü ve münevver beyâz yüzlü mahbûblarının gerdânlarında ve çâh-ı zenahdânlarında benleri çok olduğundan "hâl-i Gazzetü'l-Hâşim deyü memdûh-ı âlemdir. ***[48b]***

Ta'rîf-i libâs-ı pîr [ü] cüvân: A'yân [u] kibârı semmûr ve sûf ve çuka ferrâce ve atlas kabâlar giyerler. Vasatü'l-hâli londoz çuka ve beyâz sâdeler geyerler. Ehl-i sanâyi'i ve fukarâları cümle alaca kereke abâ giyer. (–) (–) (–) (–) (–)

Der-sitâyiş-i letâfet-i âb [u] hevâ reng-i rûy-ı mahbûban: Âb [u] hevâsının letâfetinden halkı gâyet beyâzu'l-vech siyâh kaşlı ve ba'zıları esmerü'l-levn ve tendürüst ve ten-perver şahî ve sâhib-i kerem ve garîb-dost ve halîm ve selîm ve halûk merdüm âdemleri var.

Der-beyân-ı iklîm ü tâli' ve arz-ı beled-i büldân: Cemî'i münecimînin kavli üzre bu şehrin tâli'i Müşterîdir. Anınçün cümle ahâlisi kâr [u] kisb ile kifâflanırlar ve iklîm-i râbi'in vasatında olup hevâsı sevâhildir. Arz-ı beledi (–) ve tûl-ı nehârı (–)

Memdûhât-ı hubûbât: Beyâz deve dişi buğdayı ve şa'îri ve hummûsu ve,

…………….(1.5 satır boş) …………….

Memdûhât-ı mahsûlât: Evvelâ yigirmi yedi aded mahsûlâtı vardır. Cümleden pembesi ve harîri ve

…………….(1 satır boş) …………….

Memdûhât-ı sanâyi'ât Alaca sûf kerekesi ve Gazze makremeleri ve peşkîrleri ve fetâları ve siyâh poşuları memdûhdur.

…………….(1 satır boş) …………….

Memdûhât-ı me'kûlât [u] meşrûbât: Yedi bin bâğdır. Zeytûnu ve dudu ve limonu ve turuncu ve narı ve inciri ve âbdâr üzümü ve kavunu ve karpuzu ve hurması cihânı dutmuşdur. Ammâ zeytûnyağı Mısır'a niçe bin deve yükü gidüp Mısır'ı ganîmet eder latîf yağdır.

Evsâf-ı mesîregâh-ı aded-i bâğât:

…………….(1.5 satır boş) …………….

Der-beyân-ı ibret-nümâ-yı Ayn-i Seccân

Bu Gazze kurbunda Üpele nâm bir mahalde bir vâdî-i sağîre vardır. Bu sahrâda beş aded uyûn-ı câriyeler vardır. Anlara Ayn-i Seccân derler. Eyyâm-ı şitâda çok mümtedd olup akar bir hafrda gâ'ib olur. Ammâ eyyâm-ı sayfda az mümtedd olur. Bu mahallerde mezkûr uyûnların sâhillerinde yasdık kadar ve tencere ve kazgan kadar müdevver taşlar döşenmişdir. Bu taşlar içre bir küçük ırmacık dahi vardır. Kenarında bu sudan âlî yekpâre taşdan bir hum-ı Husrevânî vardır. İçi leb-ber-leb mâ-i zülâldir. Bu küpden Cemâpur askeri gelüp on gün on gice suyun taşısalar bir katre nâkıs olmak ihtimâli yokdur.

Dâ'imü'd-dehr su ile mâl-â-mâl durur. Suyun almasalar yine ke'l-evvel leb-ber-leb durup taşra taşmaz, aslâ aceb hikmetdir. Ammâ,

Hikmet-i garîbe: Bu sudan [vu]hûş u tuyûr ve hayvânât nûş etse cümle tüğleri dökülüp uryân kalır. Ammâ benî Âdem nûş etse cemî'i derde dâ-i devâdır.

Hikmet-i dîğer: Bu Husrevânî küpden mef'ûl âdem su almak murâd edinse bir katre mâ bulmaz. Ma'sûm-ı pâk el uzatsa mâl-â-mâl olup su alır. Bu hikmet-i san'at bu mahalle karîb Mermas şehri harâbesinde medfûn olan Calinus Hakîm'in ilm-i hikmetiyle binâ etdüğü âb-ı mutalsamdır, derler. Hakkâ ki ibret-nümâ-yı âsâr-ı kadîmdir.

Bu şehr-i Gazze'de ve enderûn [u] bîrûnunda niçe bin ibret-nümâ âsâr-ı acîbe ve garîbeler vardır kim diller ile ta'bîr ve kalemler ile tahrîr olunmazdır.

Dîğer hikmet-i garîbe [vü] acîbe: Bi-kavl-i müverrihîn, Hazret-i Risâlet-penâh'ın vilâdet-i şerîfinden sekiz yüz seksen iki sene mukaddem İskender-i Kübrâ asrında bu Gazze kurbunda leb-i deryâda şehr-i Askalân'dan tâ vilâyet-i Kıbrıs'a varınca deryâ içre bir vâsi' yol var idi. Cemî'i tüccârân-ı berr ü bihâr ol câdde-râh ile cezîre-i Kıbrıs'a gidüp gelirlerdi. Hattâ Mısır'ın Kabâbıtalar asrında binâ olunan divârlarının amûd-ı müntehâları bu şâh-râh ile câmûslar ve develer çeküp Mısır'a gelmişler. Ba'dehû İskender asrında Hamâlı bir Yahûdî Mısır'ın Nîl-i mübârekin sihr ile Hamâ şehrine getürürken bir şişe içre Nîl suyun zemîne urup Tene buhayresi zâhir olup Kıbrıs yolunun nısfı gark oldu ve ol râhın nısfı mukaddemâ İskender Karadeniz'i kesüp Akdeniz'e mahlût etdirdiği asrda külliyet üzre şehr-i Askalân ve şehr-i Gazze'den Kıbrıs'a yol gark olup ilâ yevminâ hâzâ mellâhlar deryâ içre cezîre-i Kıbrıs'dan gelirken ol yolları deryâda görüp sığlarından hazer edüp gemilerin alarka geçirirler. (–) (–) (–) (–) ***[49a]***

Evsâf-ı külliyât-ı Gazzetü'l-Hâşim

…………….(6 satır boş) …………….

Evsâf-ı ziyâretgâh-ı kibâr-ı evliyâ-yı Gazzetü'l-Hâşim *nevverallahu madca'ahâ bi-envâri'l-gufrân*

Evvelâ bu Gazze şehrinin bir sâ'atden ba'îde cânib-i garbda leb-i deryâda bilâd-ı azîm ve şehr-i kadîm,

Kal'a-i Askalân: Buhtunnasr bu şehri eyle harâb [u] yebâb, binâların türâb, Benî İsrâ'îlî'sin kebâb edüp hâlâ ol asrdan berü âbâdân olmayup berbâd-âbâd yerde yatar. Eğer harâbistânında olan ibret-nümâ âsâr-ı binâların tahrîr eylesek gayrı meşhûrın zikrinde fâ'idesi ve beyânında â'idesi olmayan eşyânın medhinde melâlet vardır. Ammâ murâd olan bu harâbistân kurbunda,

Ziyâretgâh-ı Hazret-i Askalân: Yedi birâderler idi. Tâ'ife-i Yahûd tevârihlerinde yedisi de peygamberdir deyü zu'm ederler. Bir karındâşı Hazret-i şemmâd ve Hazret-i Vâdîn ve Hazret-i Alve ve Hazret-i Hura ve Hazret-i Yühdî ve Hazret-i Süleymân. Bunların kimi mürsel ve kimi gayri mürseldir, derler. Cümle şehr-i Askalân hâricinde medfûndurlar. Ekseriyyâ Sıfet Yahûdîleri Akka'dan gemiler ile gelüp ziyâret ederler. Ammâ karadan gelmeğe havf ederler.Ve şehr-i Gazze'nin kıble cânibinde tekyesi içinde,

eş-şeyh şâvân hazretleri: Ulu sultândır. İsm-i şerîfleri şa'bân'dır, ammâ Urbân tâ'ifesi

şeyh şâvân derler. *Kuddise sırrahû*. Ve şehrin vasatında,

eş-şeyh Hazret-i Abdüllâzim: *kuddise sırrahû*.

Ve, **ziyâret-i eş-şeyh Alî b. Ferğân**: Ziyâret-i azîmdir. Ve şehrin cânib-i garbında leb-i deryâda,

eş-şeyh Hasan Vâhidî: *Kaddesenallahu bi-sırrıhi'l-azîz.* Ve,

eş-şeyh Rıdvânu'l-alâ. Kutbiyyete kadem basmış ulu sultândır. Evvelâ cümleden (–)

Ziyâretgâh-ı Hazret-i Hâşim ibn Abdümenâf ibn Kusay ibn Kilâb ibn Mürre ibn Ka'b ibn Lüvey ibn Gâlib ibn Fehr ibn Mâlik ibn en-Nezr'dir kim, bunlar bizzât Hazret-i Seyyidi'l-kevneyn'in cedd-i a'lâlarıdır. Ammâ bu Gazze'de medfûn Hazret-i Hâşim, Resûl-i Kibriyâ'nın ikinci dedesidir, kim Resûl'ün pederi Abdullah'dır, babası Abdülmuttalib'dir. Anın pederi bu Haşim'dir. Gazze'ye zamân-ı cehâletde gelüp merhûm oldukda dahi şa'şa'a-i Muhammedî yok iken kıble Kuds-i şerîf olmağıla kabri Kudüs'e yan yanı vâki' olmuşdur. Niçe tevârîhde bu Hâşim Gazze'de hâkim olduğundan bu şehre Gazzetü'l-Hâşim derler. Ba'zılar cehâletine haml edüp ziyâret etmezler. Niçesi muhabbet-i Resûl-i Hudâ içün ziyâret ederler. Müfîd ü muhtasar âsitânesi vardır.

…………….(10 satır boş) …………….

Bu Gazze'den Mısır cânib-i cenûba (–) konakdır. Kuds-i şerîf cânib-i cenûbında iki menzildir. Nablus şarkîsinde bir menzildir.

Bu Gaze şehrinde on gün zevk [ü] safâ edüp mümkin olduğu mertebe ziyâretler edüp Hüseyin Paşa'dan Murtezâ Paşa efendimizin on kîse malın alup paşaya iki küheylân kısrak ihsân edüp hakîre bir kîse harc-râh ve bir at ve bir kat libâs ***[49b]*** ve gulâmlarına onar sikke-i hasene ve birer çuka ve kumaş ve niçe Gazze makremeleri ihsân edüp elli hayyâl refîkler verüp cümle ehibbâ ile vedâlaşup,

Gazzetü'l-Hâşim'den şâm-ı cennet-meşâm'a gitdiğimiz konakları ayân u beyân eder

Evvelâ cânib-i şimâle 6 sâ'atde menzil-i kasaba-i kal'a-misâl,

Hân-ı Südûd: Andan yine cânib-i şimâle 9 sâ'atde şehr-i Remle (–) cânibimizde kalup,

Menzil-i kasaba-i ma'mûr şehr-i Lût: Bâlâda zikri sebkat etmişdir. Andan yine şimâle 6 sâ'atde ma'mûr u âbâdân çemenzâr sahrâları ve dırahtistânları ubûr edüp Türkmân obalarında külemer ve kaymak yiyerek,

Evsâf-ı menzil-i kal'a-i Calcula:

…………….(5.5 satır boş) …………….

Andan 6 sâ'atde,

Evsâf-ı kal'a-i Kakun:

…………….(6.5 satır boş) …………….

Andan 8 sâ‘atde,

Menzil-i hân-ı kadîm Leccûn: Andan 8 sâ‘atde,

…………….(2.5 satır boş) …………….

Andan kalkup yine sahrâyıla giderken,

Türâbîoğlu kasabası: Kal‘a-i Cinin sağımızda kalup andan 9 sâ‘atde,

Evsâf-ı kal‘a-i Ayn-i Tüccâr : Sıfet hâkimi hükmünde (–) (–) binâsı olup hayrât-ı azîm olduğu niçe kerre şâm'dan Kudüs'e giderken (–) evsâfı mastûrdur. Andan 8 sâ‘atde,

Minye buhayresi kenarıyla yine şimâle gidüp bir sarp taşlık muhâtara mahalde **Akabu'l-hân'**ı geçüp yine şimâle taşlık içre geçüp **Hazret-i Yûsuf kapusu**n geçüp âb-ı hayâtdan nûş edüp kapu dibinde hânın temâşâ edüp andan Benî Ken‘ân içinde hüzn-i Ya‘kûb'dan cümle kayalar delik delik olduğu kayalı yerleri geçüp ve,

Ziyâret-i Hazret-i Sa‘d [ibn Ebî] Vakkas: Aşere-i Mübeşşere'den olup cümle kemândârların pîridir. Anı ziyâret edüp yine şimâle giderek (–) sâ‘atde,

Menzil-i hân-ı Cisr-i Ya‘kûb: (–) (–) binâsı olduğu ve cisri nehr-i (–) (–) olduğu bu yollarda olan âsâr-ı imâretler cümle Kuds-i şerîf'e gitdiğimiz cild-i (–) mufassal tahrîr olunmuşdur.

Andan yine şimâle bir azîm mişe ormanı içre 8 sâ‘atde gidüp,

Evsâf-ı Menzil-i kal‘a-i Kunaytara Süleymân Hân vezîrlerinden Lala Mustafâ Paşa binâsı olup kal‘ası ve hân ve câmi‘i ve hammâmı ve imâreti ve çârsûsı cümle Kuds-i şerîf'e giderken tahrîr olunmuşdur.

Andan yine şimâle kâh sengistân ve kâh çemenistân yerleri ve **karye-i Turunciyye**‘yi ubûr edüp taşlık içre 8 sâ‘atde,

Menzil-i kal‘a-i Sa‘sa‘a: Fâtih-i Yemen Sinân Paşa'nın hayrâtı olduğu bu dahi Kudüs râhında mufassal temdîh ü tahrîr olunmuşdur.

Andan yine şimâle,

Karye-i Daru‘ya geçüp ve Kasr-ı Ahmed Paşa'yı ubûr edüp (–) sâ‘atde hamd-i Hudâ sâlimîn ü gânimîn dîğer,

Evsâf-ı şâm-ı cennet-meşâm toprağı müşg [ü] amber-i hâm şâm-ı dârü‘s-selâm-ı ilâhi *ammarallah* (–) ***[50a]***

şâm-ı şerîfe dâhil olup şâm'ın garbîsi kenarında Gökmeydân nâm mahalde Murtezâ Paşa efendimiz cümle askeriyle serâperdesinde meks etmiş bulup hakîr dahi dâ'irede mertebemiz üzre haymemiz ile meks edüp paşa efendimizin hâk-i pâyine yüz sürüp on kîse ve iki kısrakı ve muhabbetnâme-i mektûbları verüp paşanın evvel-i azilde on kîse destine girince cümle karakollukçulara bahşîş ihsân edüp hakîre üç yüz guruş ve bir kısrak in‘âm eyleyüp hakîrin geldiğinden dünya kadar hazz edüp şâm'ın Gökmeydânı‘nda zevk u safâ edüp hacc-ı şerîf müyesser olmadan ma‘zûl olmağıla yedi re's develerimizi yedi yüz guruşa bey‘ edüp ve mahfil imâmetin bir kîse guruşa Alî Hicâzî nâm bir

kimesneye füruht edüp azm-i râh-ı Rûm derken Âsitâne-i Sa‘âdet’den Kara Murâd Paşa vezîrin ağalarından Alî Ağa nâm bir ağa Murtezâ Paşa efendimize eyâlet-i Sivas’ı getirüp Paşa ağaya bir kürk ve on kîse verüp ağa-yı mezbûr Rûm’a revâne oldu. Hakîr cümle ahibbâ ve dostânlar ile vedâlaşup ve Hazret-i Yahyâ‘yı ziyâret-i vedâ‘ edüp andan Muhyiddînü‘l-Arabî ve şeyh Arslan ve eş-şeyh Bilâl-i Habeşî ve (–) (–) cümle ziyâret-i vedâ‘ edüp ve rûh-ı şerîflerinden istimdâd taleb edüp,

İşbu sene 1059 târîhinde şâm-ı şerîf’den diyâr-ı Rûm’a gitdiğimiz menâzilleri ve kılâ‘ ve şehirleri beyân u ayân eder.

Sene-i merkûmun mâh-ı Zilka‘desi’nin gurresinde Mısır’dan ma‘zûl Emîr Paşa şâm’ın Gökmeydânı‘nda meks edüp ol gün Murtezâ Paşa efendimiz şâm’dan kalkup cânib-i şimâle şâm’ın bâğları ucunda,

Menzil-i karye-i Harasta: Üç yüz hâneli, câmi‘ ve hammâmlı, bâğ u bâğçeli ma‘mûr köydür. Bunda bir gün tekâ‘üd olunup azamet-i Hudâ a‘yân-ı şâm’dan ol kadar at ve katır ve deve me’kûlat [u] meşrûbât ve tuhef ve zî-kıymet makûlesi hedâyâlar gelmişdir kim Paşa’ya mansıbında iken ol kadar pîşkeş gelmedi. Andan kalkup (–) sâ‘atde,

Menzil-i karye-i Kusayra: Yüz hâneli ve câmi‘ ve hammâmlı ve hadîka-i rıdvânlı ma‘mûr (–) köyüdür. Andan (–) sâ‘atde,

Menzil-i hân-ı azîm Katîfe: Mukaddemâ şâm’a giderken Fâtih-i Yemen Sinân Paşa binâsı olup hammâmı ve câmi‘i ve çârsûsu ile cemî‘i imârâtı mufassal tahrîr olunmuşdur. Andan (–) sâ‘atde,

Evsâf-ı kal‘a-i Karalar: Sene (–) târîhinde (–) (–) binâsıdır. Bu çölü Urbân-ı uryân aşkıyâsından halâs içün binâ edüp etrâfına ve derûn-ı kal‘aya on iki bin cirid atlı Kara zengi Arab askeri koyup rûh-ı şâm emîn olduğiyçün Karalar kal‘ası derler. Ammâ kal‘ası bu çölistân içre bir yalçın kara kayalar üzre şekl-i muhammes seng-binâ bir kal‘a-i bâlâdır. Ammâ mürûr-ı eyyâm ile câ-be-câ yerleri münhedim olup içinde benî Âdem’den nâm [u] nişân yokdur. Selîm Hân Mısır’a giderken sene 922 târîhinde feth edüp ba‘dehû zulm [ü] ta‘addîden harâb olmuşdur. Andan yine cânib-i şimâle (–) sâ‘atde,

Menzil-i hân-ı İkikapulu: şâm nevâhîsinde kal‘a-misâl iki kapulu bir hân-ı azîm olup (–) Paşa hayrâtı ve hâkimi olduğu bâlâda mastûrdur. Bu mahalden kalkup cümle asker ile cânib-i şimâle giderken ol çölistân içre,

şeyh Bekkâr Uryân: şeyh Bekkâr cânib-i şarkdan berü pâ-bürehne ve ser-bürehne ve bî-pîrehen şeyh Bekkâr iki ellerin kitiflerine komış zengûle ve hurde ve türtelleri salınup zâhir olup asker-i İslâm içre “*Ene câ‘e’l-Bağdâd*!” [39] diyerek ubûr ederken Akkâmbaşı Halîl Ağa, gâyet sulehâ-yı ümmetden kimesne idi. Ol eyitdi: “*Yâ şeyh Bekkâr! Eyne hedâ-yı Bağdâd?*” [40] deyince hemân şeyh Bekkâr’ın iki elleri omuzunda iken “*Bismillah”* deyüp sağ eliyle omuzundan bir salkım Bağdâd’ın hıstâvî hurması kim henüz Bağdâd’ın Rûm nahiye şehrinden kopmuş gibi kırk batman-ı Osmânî gelir bir salkım hıstâvîyi akkâmbaşının eline verüp *“Hazâ temme’l-Bağdâd”* [41] deyüp şeyh Bekkâr sehel gidüp gülerek Murtezâ Paşa’nın yanına gelüp tebessüm ederek *“Yâ Murtezâ! Rûh ile’r-Rûm ba‘dehû râh ile’l-Kostantiniyye ve râh Arzırûm, râh ilâ (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) râh*

ile'l-Bağdâd ve râh ilâ bilâdi'l-Ekrâd, mâte min muhabbetillah, eş-şehîd fî kılâ'ı'd-Dühük" [42] deyüp bu gûne rumûz [u] künûz kelimâtlar edüp şeyh Bekkâr'ın bu kelâm-ı rumûzundan bir ferd-i âferîde haberdâr olmayup şeyh Bekkâr şâm'a doğru teveccüh edüp ân-ı vâhidde zıll-ı zâ'il gibi gâ'ib oldu.

Ba'dehû akkâmbaşı, şeyh Bekkâr'ın verdiği hurma salkımın paşaya ***[50b]*** verüp paşa dahi "Sübhânallah! Henüz kopmuş, Bağdâd'ın hıstâvî hurmasıdır" deyü ibtidâ hakîre bir cingilde hurma verüp üç dânesin teberrüken tenâvül edüp mâ-bâkîsin hâlâ hıfz edüp masrû' u meflûc olanlara birer dâne hurmasından veririz. Hudâ âlimdir şeyh Bekkâr menâkıbı böyle olmuşdur.

Tahkîk-i kerâmât-ı şeyh Bekkâr: Gerçi şâm'da hurma olur ammâ mahsûldâr değildir. Ve Bağdâd'ın hıstâvî hurması bir diyârda olmak ihtimali yokdur.

şeyh Bekkâr bir gün mukaddem bizimle Karalar kal'asında hayme vü hargâhlar mâbeyninde halt-ı kelâm ederek gezüp ertesi gün bu İkikapulu kurbunda bir salkım hıstâvî hurma getirdi. {Garâbet bunda kim ne Korna ve Cevâzî ve Semâvât ve Erce ve Hille ve Bağdâd ve şâm'da hurmanın çiçeği yok idi}. Kim kerâmet-i evliyâ hakdır. Ve ulu sultân ve mazanne-i kirâme uryân bir er idi. Himmeti hâzır u nâzır ola. Hamd-i Hudâ şöyle bir ulu er ile hüsn-i ülfet edüp her bâr du'â-i hayrın alırdık. Ve hakîrin hânesinde bir dâ'iresi var idi. Hânemize geldikde elbette dâ'ireyi bulup *"dukka'd-def"* [43] deyü destime dâ'ire verüp hakîr dâ'ireyi çaldıkça şeyh Bekkâr mest [u] medhûş olunca raks edüp safâ ederdi.

Menâkıb-ı dîğer: Hâk-i Bağdâd'dan idi. Derûn-ı Bağdâd'da (–) câmi'inde mü'ezzin iken nısfu'l-leylde temcîd tilâvet ederken bâb-ı rahmet-i Hudâ'yı küşâde görünce minâreden kendüyi aşağı atup Bağdâd'dan gâ'ib olup uryânen şâm'da bulunur. Çârsû-yı bâzârda uryân gezüp avretler hammâmına futa ile girüp ba'zı havâtînlere kîse ve sabun sürüp hizmet ederdi. Niçe kerre keşf [ü] kerâmet edüp "Bu senin karnında dünyâ ve âhiret kızım olsun ve oğlum olsun" dedüğü bi-emrillah tevellüd etdikde niçe ta'yîn-i kelimât ederlerse eyle tevellüd ederdi.

{Menâkıb}: Hattâ bir kerre yine avretler hammâmına girüp (–) çorbacının hâtûnuna kîse ve sabun sürdükden sonra hâtûnun karnına el sürüp "Bu senin karnındaki oğlan evlâd-ı ma'nevîm olup benim gibi gezsin" dedikde bi-emrillah hâtûn vaz'-ı haml edüp bir altun pâresi nûr-ı mahz bir gulâm vücûda gelüp ol ân şeyh Bekkâr kapuya gelüp "Bizim oğlanı verin" deyü ma'sûmu alup kulağına ezân okuyup üzerine "üf" deyüp ma'sûmu vâlidesine teslim edüp gider.

{Menâkıb}: Hikmet-i Hudâ, henüz tevellüd etmiş ma'sûm harekete başlayup niçe kelimâtlar edüp beşik ve kundak ve esbâb ü eskâl kabûl etmeyüp üç yaşına girdikde fakîr çorbacı (–) Ağanın oğlu uryân olup şeyh Bekkâr yanında gezmeğe başladı, ammâ bi-emrillah cemî'i vücûdu eşkâli ve harekât [u] sekenâtı, evzâ' u etvârı şeyh Bekkâr gibi idi. Lâkin şeyh Bekkâr mükessiri'l-kelâm değil idi. Ammâ bu veled-i ma'nevîsi aslâ durmaz, gözü her kime râst gelse ol âdemle kelimât eder. Âdem bulmasa hayvânât ile kelimâ[t] eder. Yâhûd hacer ü şecer makûlesi eşyâlara söz söyler. Böyle bir ma'sûm-ı pâkdir. Himmeti hâzır ola.

Ba'dehû Murtezâ Paşa ile at üzre şeyh Bekkâr hurmasın tenâvül ederek (–) sâ'atde

Menzil-i kal‘a-i Hımıs: Tarabulus eyâletinde sancak beği tahtı olup başka kazâ olduğu cemî‘i ziyâretgâhları hikmet-i acîbeleri ile bâlâda mufassal tahrîr olunmuşdur. Andan (–) sâ‘atde,

Menzil-i cisr-i Râstân: Bu cisr-i nehr-i Âsî üzre olduğu ve cisr başındaki karyede Bâyezîd-i Bistâmî medfûn olduğu bâlâda mastûrdur. Andan sâ‘atde yine şimâle,

Menzil-i kal‘a-i Hamâ: Bu dahi nehr-i Âsî kenarında şâm-ı Tarabulus eyâleti sancağı olup şehr-i azîm olduğu cemî‘i âsâr-ı binâları ve acâ’ibâtları ve ziyârâtlariyle bâlâda mufassal ve merkûmdur. Andan (–) sâ‘atde,

Menzil-i kal‘a-i şecerü‘d-dür: Haleb eyâletinde olup bânîsiyle ve cemî‘i evsâfıyle bâlâda mevsûfdur.

Andan yine cânib-i şimâle sarp yollar ile gidüp 10 sâ‘atde,

Evsâf-ı şehr-i kadîm ve binâ-yı azîm kal‘a-i Ma‘arretü‘n-Nu‘mân

(–) (–) binâsıdır. Niçe mülûk destine girüp âhir sene (–) târîhinde Selîm Hân-ı Evvel’e itâ‘at etdiler. Haleb eyâletinde başka paşa sancağı tahtıdır. Hezârpâre Ahmed Paşa’nın karındâşı Defterdâr İbrâhîm Paşa üç tuğlu vezîr iken ber-vech-i arpalık ihsân olunmuş kırk bin guruş hâsıl olur livâ-yı ma‘mûrdur. Kânûn-ı pâdişâhî üzre paşasının hâssı 230.000 akçedir. Erbâb-ı ze‘âmeti 7, erbâb-ı timarı 870, alaybeğisi ve çeribaşısı ve yüzbaşısı vardır. Kânûn üzre cebelüleri ve paşa askeriyle cümle bin beş yüz altmış aded müsellah asker olur. Ve şehr-i kadîm olmağıla üç yüz pâyesiyle şerîf kazâdır. ***[51a]*** Nâhiyesi cümle (–) aded ma‘mûr kurâdır. Bir müddeti kadıya altı kîse hâsıl olur. Mezâhib-i erba‘adan şeyhülislâmı ve nakîbü‘l-eşrâfı var ammâ a‘yân-ı eşrâfı ve kal‘a dizdârı ve sipâh kethüdâyeri ve yeniçeri serdârı yokdur. Zîrâ ahâlîsi fukarâlardır. Muhtesibi ve şehir nâ’ibi ve gayri hâkimleri yokdur ve kal‘ası harâbdır. (–) (–) (–)

Sitâyiş-i şehr-i Ma‘arra

Bir sengistân yerde cümle sekiz yüz aded kârgîr binâ-yı köhne müfîd ü muhtasar hânelerdir. Cümle yigirmi altı mihrâbdır. Evvelâ (–) câmi‘i,

…………….(3.5 satır boş) …………….

Mâ‘ada mesâcidlerdir. Mâ-i cârîsi olmamağile cümle uyûnlardan ahâlîsi def‘-i atşân ederler. Ammâ mâh-ı temmûzda cümle suları buz pâresi-misâl lezîz âb-ı hayâtdır. Râyiha-i tayyibeli halk olunan suyun biri dahi bu Ma‘arra suyudur kim cemî‘i tevârîhlerde mastûr olduğundan mâ‘ada efvâh-ı seyyâhân-ı berr [u] bihârda meşhûr mâ-i zülâl, bi’r-i âb-ı hayâtları vardır. Hatta,

Hikâye: Bir kerre eş-şeyh Hazret-i ibnü‘l-Alâ-yı Ma‘arrevî hazretleri mâder-zâd a‘mâ idi, seyâhat ile Bağdâd’a Hârûnu’r-Reşîd’e varup şattü‘l-Arab nehrinden nûş edüp Ma‘arra’nın âb [u] hevâsın medh eder. Ta ol mertebe Ma‘arra suyun medh eder kim “Rub‘-ı meskûn’da andan lezîz ve hoş-bû su yokdur” der. Halîfe der-akab Ma‘arra şehrine ılgar ile kâsıdlar gönderüp Ma‘arra suyundan kumkumalar ile su getirdüp ta‘âm tenâvül olunurken eş-şeyh ibnü‘l-Alâ-yı Ma‘arravî su istedikde halîfe işâret edüp bir kûze ile Ma‘arra suyundan verirler. Hemân şeyh bardağı eline alınca “Allah, ne hafîf su olur. Hemân bizim Ma‘arra suyu hiffetine müşâbihdir” deyüp nûş ederken “Allah Allah! Tayy-ı mekân ile ya ben Ma‘arra’ya vardım, ya Ma‘arra suyu Bağdâd’a geldi” deyü nûş edüp “Sübhânallah! Hâzâ mâü‘l-Ma‘arra. Eyne hevâ’ühâ” derler. Hakîkatü‘l-hâl Ma‘arra’nın âb [u] hevâsı ve Haleb’in âb [u] hevâsı ve binâsı ekâlim-i seb‘ada aslâ yokdur. Bu Ma‘arra’nın bir hânı ve bir hammâmı ve kırk elli aded dükkânları vardır. Ammâ dud bâğçeleri ve zeytûnu cihânı dutmıuşdur.

…………….(1 satır boş) …………….

Ziyâretgâh-ı Ma‘arra: Evvelâ şehrin eski zemîninde Hazret-i Yûşa‘ b. Nûn *aleyhi’s-selâm* medfûndur. Yüz yigirmi yıl mu‘ammer olup Tîh sahrâsında Semûd şehrinde sâkin

idi. Hazret-i Mûsâ ile ba‘zı zamân mülâkât olup koyun güderlerdi. Mûsâ Nebî vefâtından sonra yedi sene mu‘ammer olup vefât etdi. şâm Tarablusu’nda ve bu Ma‘arra’da dahi ziyâret etdim. Allahu a‘lem biri kabri ve biri makâmı ola. Bu Yûşa‘ Nebî‘nin avreti Mûsâ Nebî‘nin kız karındâşı Meryem Hâtûn’dur kim Tûr-ı Sînâ‘da medfûndur. {Ammâ Hazret-i Yûşa’ın pederi Hazret-i Nûn, Hazret-i Yûsuf’un oğlu Efrâyim hazretleri oğlu Hazret-i Nûn’dur. Bunun oğlu Yûşa‘ Nebî‘dir. Ammâ Mısır halkı zu‘mı üzre Hazret-i Nûn râvî-i hadîs olan şeyh Atabe-i Güveynî kurbunda medfûndurlar.

Ba‘zılar bu Ma‘arra’da oğlu Yûşa‘ Nebî ile bir kabrde medfûndurlar ammâ kavl-i sahîh bu ola. Niçe tevârîh-i mu‘teberelerde Mısır’daki Nûn, Zünnûn-ı Mısrî‘dir kim Kabâbıta Melîki Mukavkıs’dan bu Zünnûn, Hazret’e elçilik ile hedâyalar getürdükde Hazret-i Resûl’ün amâl-i bâ-kemâlin müşâhede edince îmâna gelüp sahâbe-i güzîn oldu. İlm-i tıbda ve ilm-i şi‘rde yegâne-i asr idi. Mısır’da şeyh Atebe-i Cüheynî cenbinde medfûn olan bu Zünnûn-ı Mısrî‘dir. Yohsa Hazret-i Yûşa‘ pederi Hazret-i Nûn değildir.

Ve yine Ma‘arra’da,

Ziyâretgâh-ı eş-şeyh Ebü‘l-Alâ-yı Ma‘arravî: Kibâr-ı evliyâullahdan bir darîr, ya‘nî anadan doğma a‘mâ idi. Bâlâda Hârûnu’r-Reşîd ile hikâyesi geçen Ebü‘l-Alâ‘dır. Niçe bin menâkıbları vardır.}

Andan (–) sâ‘atde,

Evsâf-ı şehr-i kadîm Sermîn

İbtidâ bânîsi (–) (–) Haleb eyâletinde paşanın hâsı subaşılığıdır. Hâkimi paşaya on kîse, kendüye beş kîse hâsıl eder, yüz elli akçe kazâdır. Zamân-ı kadîmde şehr-i azîm imiş. Karayazıcı Sa‘id Arab ve Kalenderoğlu nâmân Celâlîlerin zulmünden harâb olup hâlâ bin hâneli zeytûn ve dud ve incir bâğlı ma‘mûr kasaba-i şîrîndir. On sekiz mihrâbdır. Cümle evsâfı hacc-ı şerîfe giderken cild-i (–) mizde ale’t-tafsîl terkîm {olunmuşdur}. Ammâ bu kasaba-i Sermîn’in cânib-i şarkîsinde (–) merhalede,

şehr-i Serme-i azîm: şâm ve Haleb hudûdunda, Haleb hâkinde çöl ile Bağdâd yolunda vâkı‘ şehr-i kebîr imiş. Kal‘ası ve şehir harâb olup ancak üç yüz Urbân hânesi vardır. İbtidâ bânîsi Âl-i Abbâsiyân’dan Abdullah b. Sâlih b. Alî b. Abdullah b. Abbâs b. Abdülmuttâlib binâsıdır. Bir harâbe câmi‘i atebe-i âlîsi üzre târîhi böyle mastûrdur. Harâb [u] yebâb, vîrân olmuş arz-ı hâliyedir kim imâr olsa Mısr-ı azîm olurdu. Nehr-i Murâd’ın bu mahalle çarklar ve arklar ve tur‘alar kesüp nehr-i Murâd’ı cereyân etdirüp imâr etmişler kim âdem gördükde vâlih [ü] hayrân olur. Hâlâ ahâlîsi cümle Âl-i Hâşimiyân’dır. şecerelerinde ve evkâf huccetlerinde cümle ecdâdları masturdır. Andan yine (–),

Kasaba-i Sermîn: Paşa bunda tashîh-i mizâc edince meks edüp cânib-i erba‘asında niçe kurâ ve kasabâtlar seyr etdik. Ammâ hacc-ı şerîfe giderken bu kasaba-i Sermîn etrâfında meşhûr-ı âfâk ve ma‘mûr [u] âbâdân olan ***[51b]*** kasabâtlardan **kasaba-i Rîha** ve **kasaba-i Bekeflon** ve **kasaba-i İdlib** ve **kasaba-i (–)** ve **kasaba-i şuğur**‘u cümle seyr [u] temâşâ edüp evsâfları cild-i (–) tastîr olunmuşdur.

Ba‘dehû Sermîn kasabasından kalkup yine cânib-i şimâle (–) sâ‘atde,

Menzil-i kal‘a-i Hân-ı Timân: Efvâh-ı nâsda Hantıman derler. Sene (–) târîhinde (–)

binâsı olup eşkâl-i kal‘ası ve neferâtları ve Haleb eyâletinde olduğu hacc-ı şerîf seyâhati cildinde mufassal tahrîr olunmuşdur. Andan (–) sâ‘atde yine taraf-ı şimâle,

Evsâf-ı nazargâh-ı enbiyâ, taht-ı hulefâ, şehr-i azîm ve belde-i kadîm kal‘a-i Halebü’ş-şehbâ

Bu şehre dâhil olurken cemî‘i ahâlî-i Haleb deryâ-misâl olup paşanın alay-ı istikbâline çıkup niçe şâhrâhlar üzre pâyendâzlar edüp paşa Haleb kal‘ası hâricinde Hünkâr Sarâyı‘nda meks edüp “On gün tekâ‘üddür” deyü alay çavuşları tenbîh eylediler. Bu şehr-i azîmin dahi evsâfın ale’t-tafsîl hacca gitdiğimiz sene cild-i (–) de cemî‘i imâratı ve bânîsi ve vâlîsi ve kal‘a-i âlîsi ve a‘yân [u] eşrâf-ı ahâlîsi bir kerrâs hat ile ta‘rîf ve tavsîf olunmuşdur. Ammâ bu gelişimizde Kevâkibîzâde Efendi’den Halebü’ş-şehbâ hakkında bu eş‘âr-ı pâkîze-güftârı istimâ‘ edüp bu mahalle tahrîr olundu kim ol şi‘r-i belîğ budur:

şehr-engîz-i Haleb güfte-i Küşâcim: [44]

Bu şehr-i Haleb’i niçe yüz mücelled kütüb-i mu‘teberelerde ve niçe yüz tevârîhlerde ta‘rîf ü tavsîf etmişlerdir. Ammâ,

Bu şehr içre istimâ‘ etdiğimiz mine’l-garâ’ib kelâm-ı hoş-âmed-i udhikeyi {beyân eder}

Bu hakîr Evliyâ-yı pür-taksîr sene 1051 târîhinden berü dokuz pâdişâh ve yetmiş vüzerâ-yı âlîşânlar ile müşerref olup kamusunun ahvâllerine vâkıf olup görürdük ki cemî‘i vüzerâ vü vükelâ ve cümle a‘yân-ı kibâr hoş-âmed kelâma ve rîş-handa ve bedele-gûya ve kizb ü bühtân ü iftirâya ve gammâza ve fassâl âdemlere mâyillerdir. Hattâ bu Haleb’de Murtezâ Paşa efendimizle Hünkâr Bâğçesi havzı kenarında hem-celîs idim. Ve ba‘zı safâ-âver nüdemâlar ile hem-sohbet ü hem-enîs idim. İttifâk bir kaç kerre esnâ-yı kelâmda mübâlağadan kinâye ifrât-ı kelâm üzre kizb-i sarîhi irtikâb edinüp hezârân dürûğ-gûyluk ederlerdi. Söyledikleri kizblerin sıhhati ve dürûğu hakîrin mazbûtu ve ma‘lûmu olduğu mâddelerdir kim ekseriyyâ ol seferlerde bile idim. Hakîr anlara mu‘âraza etdikçe paşa anların kizbini tasdîk edüp irtibât ve âb [u] tâb verirdi. Hatta bir gün merhûm ve mağfûrunleh Tabanıyassı Mehemmed Paşa imâmı Yahyâ Efendi şâm’dan ma‘zûl şehr-i Haleb’de bulunup Murtezâ Paşa’nın kapu yoldaşı olması takrîbiyle paşanın musâhibi ve nedîm-i hâsı bir molla-yı muhteşem, âlim ü fâzıl kimesne idi. Ammâ bedele-gûy, hezele-gûy, dürûğ-gû idi. Paşa huzûrunda anların sergüzeşt [ü] serencâmı kelimâtlarıdır kim bu mahalle tahrîr olundu.

Hikâye-i udhiketü‘l-acîbe, güfte-i Molla Yahyâ-yı şâmî: Sene 1045 târîhinde Revân kal‘asında mahsûr olan Murtezâ Paşa’yı muhâfaza içün Tabanıyassı Mehemmed Paşa efendimizle kal‘a-i Erzurûm’da kırk bin asker ile meştâda iken kal‘a-i Revân’ı şâh muhâsara etdüğü haberi gelince Erzurûm’dan elli bin asker ile Revân’da Murtezâ Paşa’nın istihlâsına gitdikde bir mızrak boyu karı sökerek yüz bin renc-i anâ çekerek Erzurûm’dan iki merhale olan Deveboynu nâm mahalle yedi günde gücile varup kar üzre hayme ü hargâhlarımız kurup ol gice anda dipi ve boran ve kızıl kıyâmet çekerek andan yatup ale’s-sabâh cümle çadırları kar bürümüş ve cemî‘i ümmet-i Muhammed üşümüş ve üç bin gurebânın elleri ve pâları donmuş, çürümüş ve niçe yüz at ve deve donmuş. Çadırları bozmağa ve ne atları kardan taşra çıkarmağa imkân olmayup Tabanıyassı ba‘zı piyâde

ağaların Hasankal'ası'na ve gayri kurâ ve kasabâtlara âdemler gönderüp on binden mütecâviz eli kürekli ve çapalı ve kazmalı re'âyâ vü berâyâlar Deveboynu mahallinde yol açdılar. Ol gice yine azîm vezni üzre berf-i rahmet hazînesi yağup dere ve depe beyâz şepe ile leb-ber-leb olmuş. Ale's-sabâh yine cemî'i yolları re'âyâ vü berâyâlar tathîr etdükçe dipi ve borandan yine "Ne reh ne râh pür-peydâ. mazmûnunca on iki gün bu mihnet-i şedâ'idi çekmeden cümle ibâdullah ve sâ'ir mahlûk-ı Hudâ bîzâr olup cümle asâkir-i mihnet-zede Tabanıyassı Mehemmed Paşa üzre guluvv-i âm edüp "Behey Paşa bizi kırır mısın? Revân kal'asın şâh alırsa bahâr eyyâmında *[52a]* yine hâh nâ-hâh şâh-ı bî-penâh-ı gümrâhdan alırız. Hemân kalk Erzurûm'a gidelim" dediklerinde âkıbet-endîş paşa eydür: "Yâ pâdişâha sonra ne cevâb verelim?" dedikde cümle asker: "Biz cümlemiz pâdişâha arz ederiz. Siz dahi telhîs edüp azîz başın içün bu ibâdullahı Erzurûm'un bu sovuk cehenneminden halâs eylen, hemân dönelim!" deyü cümle asker vâveylâ vü feryâd etdiler. Âhiru'l-emr Deveboynun aşamayup Revân imdâdına gidemeyüp cümle asker-i İslâma avdet fermân olunup bu kadar mâl-ı hazâ'in ve cebehâne ve hayme vü hargâh ve bâr-ı bengâh Deveboynu nâm mahalde kar içinde kalup Tabanıyassılı Yavaşça Mehemmed Ağa nâmında bir ağamız cânından bîzâr olup kemerinden iki bin sikke-i hasene altunu ol beyâbânı kar bürümüş çadırı mahallinde gökyüzüne nazar edüp bir gök bulut pâresin nişân edüp zemîni hançer ile kazup ol hafircik içre mezkûr kemeri iki bin altun ile zemîne defn edüp "İşte bu semâdaki bulut, altındaki altunuma nişândır" deyüp cümle deve ve katarın çeküp düşe kalka Erzurûm'a gelüp yedi ay meştâda iken Avnik kal'ası ve Ziyâeddîn kal'ası cânib lerinden Ekrâd beğleri ayağı likanlı ve pâları paçılalı birkaç Kürd âdemleri gelüp "Revân kal'asın Murâd Hân yedi günde aldı. Hâlâ şâh yedi ayda döğe döğe alalı yedi gündür ve Revân kal'asında olan ümmet-i Muhammedi kılıçdan geçirdi ve kal'a milk-i mevrûsumdur, deyü Revân'da karâr edüp derûn-ı Revân'a yetmiş bin asker muhâfazacı kodu" deyü bu gûne muvahhaş haberi getirdikde Tabanıyassı efendimiz eydür "Kal'a-i Revân gitdiyse cehenneme ammâ ol serdar kara dînli Kara Murtezâ niçe oldu?" dedi. Haber getiren Kürd eydür "Murtezâ Paşa gördü kim kal'a içindeki asker amân ile kal'ayı şâha verdiler. Ol dahi haste-hâl idi. Hemân parmağındaki elmas mührini yudup ciğeri pâre pâre olup merhûm oldu" deyince Tabanıyassı eydür: "Bre mürd oldu ve hortladı desene" deyü Kürde hitâb edüp yanında olan nedîmlerine eydür: "Efendiler! Revân kal'asının elden gitmesi bir Kara Murtezâ dünyâdan gitmesine değmez mi?" deyüp safâ ve sürûr edüp Kürde bî-hisâb mâl ihsân edüp şâh-ı Acem'in Revân'a istîlâ etdüğün Murâd Hân'a telhîs edüp ulaklar ile gönderdi.

Hikâye-i Murtezâ Paşa : Molla Yahyâ'dan istimâ' edüp "Belî ol sene Deveboynu'nda azîm derd [u] belâlar çeküp Revân imdâdına yetişemediğimizden kızılbaş-ı evbâş-ı bed-mâ'aş kallâş-ı rîş-tırâş Revân'ı aldı. Ammâ efendi! Yavaşça Mehemmed Ağa'nın Deveboynu'nda kar altına gömdüğü kemer ile iki bin altun niçe oldu?" deyince Yahyâ Efendi eydür: "Sultânım, Erzurûm'ın on aydan sonra karı kalmayup Yavaşça Mehemmed Ağa bir hayli hayâlli tevâbi'leriyle iki günde Deveboynu'nda ol kış ve kıyâmetde zemîne altunu defn etdüğü yiri tecessüs ederek gökdeki buludu nişân koduğu ebr-i kebûdu görünce defn etdüğü yire varup görse on ay mukaddem duran bulut yine ber-karâr durup zemîni kazup eliyle kemeri on ay mukaddem zemîne niçe koduysa bî-küsûr altunları kemeriyle ile bulup Erzurûm'a geldi" deyü bu gûne bir yalan söyledi kim aklım gitdi. A'yân-ı Haleb'den bir niçe âkıl u dânâ kelâm-ı örfiyye sâhibi kimesneler var idi. Anlar

dahi tebessüm edüp rîş-hand etdiler.

Yine paşa nüdemâlarından niçe kimesneler eydür: “Yavaşça Mehemmed Ağa’yı biz biliriz. Bir Oğuz ve sâhib-i sülûk âdem idi. Ol altun anın helâl mâlı olmağıla buldu” dediler. Hemân paşa dahi bu altun kıssasına “şâhidim” deyü nâfile şehâdet edüp Yahyâ Efendi-yi kezzâbı tasdîke çıkardı. Hâlâ ki Murtezâ Paşa ol asırda Revân seferine giderken ol sefer-i berzahda dünyâ ve âhireti bilmez bir karakaşlı sekiz yaşında sarıkçı şâkirdi idi. Sefere gitmeğe iktidârı olmayup anlar Haleb’de kalmışlar idi. Yahyâ-yı Kizbî Efendi’nin bu Revân hikâyeti sahîh olduğuna hakîr dahi vâkıf-ı esrârım. Ammâ Yavaşça Mehemmed Ağa ol zemistânda karı eşüp yine altun defn edüp âsumândaki ebr-i kebûdu nişân etdüğü kelâm-ı dürûğu istimâ‘ edince hakîr güftâra gelüp eyitdim: “Bre cânım, o seferde niçe bin tüvânâ yiğitler hayme vü hargâhların ve bâr-ı bengâhların bozup ester-i üştürlerine tahmîl edüp niçe bin âdemler bellerinde tîrkeş ve kılıçların ve altun ve guruş kemerlerin bellerinden çıkarmadan selâmete çıkdılar. Ya Yavaşça Mehemmed Ağa ol seferde iki katar, katır ile vara gele ***[52b]*** belindeki kemerinden âciz oldu ise hüddâmlarının heybesine ve katarları üstüne kodu yâhûd bir tevâbi‘ine verdi, selâmete çıkarup geldi. İş temâm oldu, bitdi. Altun dedikleri mâl câdandandır, cânın âdem katarı üzre kosa ne olur. Beyâbânda kar içine niçe akıl ile {altununu} gömer dedim. Ya ol zemistânda el dutmaz ayak dutmaz, zemîn polâd-ı Nahşivânî gibi olmuş. Hançer ile değil ferhâdî külünkler ile bir kırat kopmayan zemîni hançer ile niçe kazup altun kemerin defn eder ve on aydan sonra varup nişân etdüğü âsumândaki buludu ber-karâr bulup bulut altındaki zemînden altunu çıkara. Bu ne kizbdir kim ilâ mâşâallah cemî‘i ebr-i kebûdlar vech-i âsumânda deverân ve seyerân etmek üzre halk olunmuşdur. Niçe ber-karâr bulut ola” dedim. Hemân nedîmin birisi “Ol sene eyle şiddet-i şitâ oldu kim bir kaç ay âfitâb-ı âlemtâbın ziyâsı müncemid olup rûy-ı zemîne pertev vermez olup ol şitâda bulutlar dahi ber-hevâ donup ber-karâr kaldığından Yavaşça Mehemmed Ağa nişân koduğu buludu bulup nişânıyla zemînde altunu bulmasının sebebi oldur” deyü bu gûne hüsn-i teveccüh etdiklerinde hemân Murtezâ Paşa-yı sâde-dil “Belî ol sene eyle kış olup gökde bulutlar birkaç ay yürümeyüp yerinde kaldı” deyü Molla Yahyâ Efendi’nin kelâm-ı dürûğun tasdîk etdi.

Mu‘âraza-i hakîr, eyitdim: “Bre cânım, bir âdem Erzurûm’un şiddet-i şitâsında merhûm olsa ibtîdâ ol merhûmu defn edecekleri yire onbeş yigirmi yük odun yığup âteş-i Nemrûdlar yakup rûy-ı zemîn mülâyim oldukdan sonra lahdi güç ile Ferhâdî külünkler ile kazup bu minvâl üzre beş altı sâ‘atde bir mezâr gücile kazılır ve ba‘dehû meyyiti tâbutiyle getirüp defn ederken lahde lütfile korlar kim meyyitin aslâ bir uzvu hareket etmeye. Zîrâ meyyitin bir a‘zâsı hareket ederse pâre pâre olur. Zîrâ cümle vücûdu buz olup donmuşdur. Ol ecilden meyyiti belinden ve boynundan ve uyluklarından ve kollarından pâre pâre olmasın deyü pek sarup vârisleri mürde-şûylara ve kabr-kenlere mâllar verüp bir hoşça defn edin, deyü ricâ ederler. Böyle şiddet-i kavî olunca hançer ile zemîni kazup kemer ile altunu yire gömmek niçe olur ve buludu nişân etmeğile niçe mâl bulınur. Âdetullah bunun üstüne eyle cârîdir kim cemî‘i kevâkibler ve seb‘a-i seyyâreler ve şems ü kemer ve bulutlar deverân u seyerân etmek üzre halk olunmuşdur. On ay bulut niçe bir yerde ber-karâr olur. Bir ân durmaz, gâ’ib olur” dedim.

Güfte-i Murtezâ Paşa: Yahyâ Efendi’nin kizbini oranlamak içün eydür: “Ya bilmez misiz kim bu vech-i arz üzre demirkazık yıldızı niçe sâbitedir. Yıldız rûzgârı cânibleri gâyet

şiddet-i şitâ olduğundan o demirkazık yıldızı ber-karârdır. Eyle olunca Erzurûm vilâyeti dahi gâyet sovuk yerdir. Anınçün ol asırda Erzurûm üzre bulutlar ber-karâr olup Yavaşça Mehemmed Ağa âsumândaki ebr-i kebûdu nişân koyup kemeriyle altunu buldu” deyü gûnâ-gûn mu‘arazalar etdi. Hemân hakîr gördüm, olmaz, musâhebete bir vesîle olsun içün Elibat suyu gibi ve Basra ve Mısır Süveysi’nin medd [ü] cezri gibi iki cânibe akup paşayı ve Yahyâ Efendi’yi tasdîk etmek içün hakîr eyitdim:

“Hakkâ ki efendim, Yahyâ Efendi hazretleri dâ‘inizin hikâyet-i garîbesin aceb hüsn-i tevcîh edüp necm-i hadîd ile ebr-i sâbiteyi eyi isbât etdiniz” deyü ana nazîre hikâyet-i sergüzeşt [u] serencâmımızı bast-ı hikâye etdik.

Hikâye-i hakîr: “Benim efendim! Sene (–) târîhinde Kırım hânlarından İslâm Girây Hân ile cezîre-i Kırım’dan diyâr-ı Moskov’a gidüp bilâ-hisâb mâl-ı ganâyim alup avdet mahalline kalınca erba‘în ve zemherîr oldu. Bu kadar mâl-ı hazâyin ile geldiğimiz yoldan dönmeğe havf edüp bi’z-zarûrî Heyhât sahrâsına ol şiddet-i şitâda on yedi gün ve on yedi gice aşup yortup hikmet-i Hudâ bir gice bir berd-i cahîm oldu kim yedi yüz esîr dondu ve bin mikdârı Tatarın eli ayağı düşdü. Ol sabah hakîre dahi felek, sovuk cehennemi rûzgâr-ı zorkârın gösterüp gûyâ ki elîm-i A‘râf’ı gördük. Yedi sâ‘at kâmil taban-keşlik edüp bî-tâb u bî-me‘âl kaldıkda esb-i sabâ-sür‘atime süvâr ***[53a]*** oldum. Hikmet-i Hudâ dördüncü sâ‘atde altı yerden şems-i âteş-tâb zâhir oldu. Cümle Tatar kartları âlem-i hayretde kaldılar. Ammâ âdetullah oldur kim güneş cânib-i şarkdan tulû‘ eder. Kâmil dörd sâ‘at olunca ol tarafdan tulû‘ etmeyüp altı aded güneşin biri Heyhât’ın kıble cânibi, Çerâkise vilâyetidir, andan nümâyûn oldu. Bir güneş Heyhât’ın cenûb tarafıdır kim cezîre-i Kırım’da Kefe kal‘asıdır, ol cânibden tulû‘ etdi. Biri garb cânibidir ki Alaman vilâyetidir ki ondan hurûc etdi. Biri Leh cânibinden hurûc etdi. Beşincisi şimâl tarafında Kırako vilâyeti tarafından tulû‘ etdi. Altıncısı yine Heyhât’ın yıldız tarafında Moskov’un Görlef kal‘ası câniblerinden zuhûr edüp bu altı güneşin her biri asıl güneşin pertevinden ziyâde nümâyân idi ve altısı da semâdan zemîne balık ağzı gibi yâhûd Tûbâ şeceri gibi baş aşağı zemîne nüzûl etmişdi. Zîrâ asıl güneşin cânib-i şarkı gâyetü‘l-gâye şiddet-i şitâ olmağıla pertevi donup ba‘zı sevâhil olan ekâlîm-i seb‘alardan pertev urup nümâyân olurdu” deyü bu hikâyeyi nakl etdiğimizde cümlesi [45] *bi-kudretihi ve yahkümü mâ yürîdü bi-izzetihi,* deyü cümle tahkîkdır, dediler. Ve cümle müdâhaneciler ve orancıların hâtırları müteselli oldu. Ammâ Hudâ âlimdir, böyle olmuşdur. Müdâhaneciler bu hikâyeden fürce bulup “İşte ol sene Erzurûm’da eyle bulutlar dahi on ay dutulup vech-i semâda müncemid-vâr ber-karâr idi” deyü hâmuş-bâş oldular. Ol zamân bildim ki cemî‘i vüzerâ vü vükelâ ve erbâb-ı devlet huzûrında müdâhane ve hoş-âmed kelâm lâzım imiş. Ammâ bizim efendimiz Melek Ahmed Paşa huzûrunda bir kimesnenin cânı yok idi kim zemm u nemm u gıybet ve mesâvî ve sû’-i zan ve müdâhane ve hoş-âmed söyleyeler idi. Anı meclisinden reddederdi ve derhâl “Çık taşra bre hannâs!” deyü ana hannâs lakab kordu. Ve bir kimesne anın yanıda bir kizb kelâm söylese ol âdemden gayri nefret ederdi. Ammâ ne kadar latîfe-âmiz kelimâtlar söylense şakadan hazz ederdi. Ammâ hâlâ zamânımızın a‘yân [u] kibârı ve vüzerâ ve mülûkları böyle hoş-âmede ve müdâhaneye mâyil olup bî-garaz ve ehl-i ırz kimesnelere taşra umûrların sormadıkları ecilden Devlet-i Âl-i Osmân’a taraf taraf rahneler gelmededir. Hudâ Devlet-i Âl-i Osmân’ı ilâ inkırâzı‘d-devrân mü’ebbed ede, âmîn, yâ Mu‘în. Ammâ devlet [ü] dîn-i mübîni sıyânet eden kimesnelerden ba‘zı şu‘arâlar

Sultân Ahmed Hân'a verdikleri kasîde-i belîğu'l-beyândır kim bu mahalle tahrîr olundu. Güfte-i şeyhî Efendi:

Dinle ey pâdişâhım nâfi' olan sözlerimi

Habl-i Kur'ân ile sâbit-kadem ol bi'l-ikrâm

Kutb-ı ervâh-ı mukaddes sana mâyil olalar

Bulalar cümle ta'alluk edeler hubb-ı kirâm

Bî-garaz kimselere sormayıcak taşra işin

Maslahat bitmez ebed olsa ne denlü ikdâm

Bed-du'a-yı fukarâdan seni az var sakın

Sakınan yol bulamaz kim ede hâli i'lâm

şahsa mansıb mı gerek, masıba âdem mi gerek

Budurur sâfa-i dîni bozan ey fahr-i ızâm

Bu gûne nasîhat-âmîz kırk elli beyt kasîde-i mu'teberdir, ve's-selâm. şehr-i Haleb'de bu gûne elfâz-ı hikâyât-ı acîbe ve garîbeler istimâ' ederek zevk u safâ ederken Murtezâ Paşa efendimiz bizi mektûb-ı muhabbet-uslûblarıyla Urfa'da Halîlü'r-rahmân şeyhi (–) Efendi hazretlerine hedâyâ ile gönderüp hakîre bir at ve bir Gürcî gulâmı ve yüz altun ihsân edüp on üç aded refîklarımız ile,

şehr-i Haleb'den eyâlet-i Rıkka ve Ruhâ'ya gidüp eyâlet-i Haleb'de olan kılâ'ları ve kasabâtları beyân eder

Evvelâ şehr-i Haleb'den cânib-i (–) sâ'atde,

Menzil-i kasaba-i Bâb-ı Vizâ'a: Sebeb-i tesmiyyesi (–) (–) Haleb eyâletinde paşanın hâssı, subaşısı hâkimdir. Üç yüz âdem ile hükûmet eder. Senevî yedi bin guruş hâsıl eder. Türkmân eşirrâsı {mekânı} ve Urbân aşkıyâsı kânı bir vâsi' fezâda ma'mûr, cümle hâk-i pâk ile mestûr bin altmış hâne, kadısı yüz elli akçe pâyesiyle şerîf kazâdır. Nâhiyesi yetmiş altı pâre kurâdan beş kîse hâsıl olur. Cümle on bir mihrâbdır. Câmi'i ve mesâcidi ve hânı ve hammâmı ve esvâk-ı muhtasarı vardır. Bâğları yokdur ammâ müşebbek bostânı çokdur.

Ziyâret-i meşhed-i Hazret-i Ukayl ibn Ebî Tâlib: Hazret-i Ali'nin birâderidir. Nübüvvetin ikinci senesinde Ebû Cehil katl olup Hazret'in ammîleri Abbâs ve ammîzâdesi *[53b]* bu Ukayl ol cengde esîr olup Abbâs ile İslâm'a gelüp ba'dehû (–) (–) olup Hazret-i Ukayl merhûm olup bu Bâb'da medfûndur. Ziyâretgâh-ı hâs [u] âmdır. Ve,

Ziyâret-i eş-şeyh Hâmid-i Dımışkî: Ahmed-i Rufâ'î tarîkında ulu sultândır. Andan

eş-şeyh Zâhirüddîn ibn eş-şeyh Sühreverdî: Bu dahi ulu sultândır. Âl-i Emeviyyûn ve Âl-i Abbâsiyân'da bu Bâb-ı Vizâ'â şehr-i azîm olmağıla niçe kibâr evliyâ-yı kümmelîn medfûnlardır, ammâ devlet-i Âl-i Osmân'da Urbân zulmünden şehr-i Bâb-ı Vizâ'â harâb [u] yebâb olup niçe bininin ziyâretleri nâ-ma'lûm olmuşdur.

Andan **karye-i Karaköprü** sol tarafımızda kalup,

Menzil-i Kızılhisâr: Haleb hâkinde kal‘ası harâb, ma‘mûr câmi‘li ve hânlı karyedir. Andan cânib-i şarkî şimâle (–) sâ‘atde,

Evsâf-ı şehr-i Nizib

(–) hâkinde nehr-i Murâd'ın cânib-i garbında çölistân içre bir kûh-ı bülendin zeylinde (–) (–) hâneli bâğsız ve bâğçesiz câmi‘ ve hân u hammâmlı ve esvâk-ı muhtasarlı ma‘mûr kasabadır. Ve yüz elli akçe kazâdır. Dâ'imâ Birecik'e ilhâk olup nâhiye olur. Hârûnu'r-Reşîd asrında bu dahi şehr-i ma‘mûr imiş. Âsâr-ı binâları ve nehr-i Furât'dan tur‘aları hâk-i rimâl-i pâk ile memlû olmuş, müfîd ü muhtasar bir kasabadır kim hâlâ Ayntâb'a bir konakdır ve Ayntâb'ın cânib-i kıblesindedir. Piyâde âdem bir günde varır ve gelir. Andan yine cânibi şarka 6 sâ‘atde,

Evsâf-ı kal‘a-i Birecik Furât-ı Hakka ke-ennehâ sûr-ı metîn-i şâhika

(–) (–) binâsıdır. Âl-i Abbâsiyân'dan Hârûnu'r-Reşîd dahi Bağdâd'a fâ'ideli iskele-i bender olmak ile gâyet imâr etti. Ba‘dehû niçe mülûkden mülûke intikâl edüp âhir Mısır halîfelerinden Sultân Gavrî vezîri Hayra Beğ destinde iken Birecik'i ve Haleb'i sene 922 târîhinde Selîm şâh-ı Evvel'e teslim edüp Urfa eyâletinde sancakbeği tahtı tahrîr olundu. Beğinin hâssı 295.220 akçedir. Erbâb-ı timarı 109 ve erbâb-ı zu‘amâsı 15 var. Alaybeğisi ve çeribaşısı ve yüzbaşısı vardır. Hîn-i gazâda beğinin livâsı altında bin iki yüz aded pâk [u] müsellah asker olur. Yüz elli akçe şerîf kazâdır. Ve cümle yetmiş pâre kurâdır. Bu nâhiye kurâlarından kadıya senevî altı kîse hâsıl olur. şeyhülislâmı ve nakîbü‘l-eşrâf vekîli ve şehir nâ'ibi ve muhtesibi ve iskele başında gümrük emîni ve bâcdârı ve iskele emîni, Kars kulı ağalarından bir muhteşem ağa cemî‘i kelekleri ve ma‘diye gemileri anın hükmündedir. Senevî Sürüced'den gayrı benderlerden yetmiş yük akçe hâsıl olup kal‘a-i Kars kulına ulûfe verilir yahşı emânetdir.

Eşkâl-i kal‘a-i Birecik: Nehr-i azîm-i Furât'ın cânib-i şarkı ve şimâline meyyâl bir yalçın kaya üzre eflâke ser-çekmiş seng-binâ bir küçük kal‘a-i ra‘nâ-yı şekl-i müseddesdir. Burc-ı bârûları gâyet metânet üzre metîndir kim her kullesi birbirine nâzırdır. Handakı yokdur. Zîrâ cânib-i müseddesi çâh-ı gayyâdan nişân verir kayalardır kim şâhin ve karakuş ve devlengeçler murgına âşiyân olmuşdur. Ve dâ'iren-mâdâr cirmi ma‘lûmum değildir. Ve cânib-i kıblede iç kal‘aya nâzır bir kavî ve metîn demir kapusu var. Cümle üç kat kapudur, ammâ iç kal‘ası kadar sa‘b hisâr meğer kal‘a-i Mardin ola.

İmâret-i Aşağı Varoş: Cümle dokuz yüz aded turâb ile mestûr kayalar üzre vecihleri nehr-i Furât'a nâzır fevkânî ve tahtânî hâneleri var. Cümleden alaybeği sarâyı ve beğ sarâyı ve emîn sarâyı ve kadı sarâyı ve Melek Ahmed Paşalı Hacı Kapucı sarâyı ma‘mûrdur. Ve ma‘zûl Dizdâr Halîl Ağa aşağıda olur, ammâ cümle kal‘a dizdârları yukarı kal‘ada sâkin olurlar. Kal‘adan taşra çıkarsa dizdârı ma‘zûl ederler. Zîrâ hasretü‘l-mülûk bir kal‘adır. Cümle (–) aded neferâtları vardır. Ve cümle sagîr ü kebîr yetmiş pâre topları vardır. Nehr-i Furât'a nâzır kullelerden Furât'a nâzır latîf topları vardır. Ve kal‘adan kayalar içre suya nüzûl eder yolları vardır. Ve cebehânesi ve buğday anbârları ve azîm mağâraları vardır. Ve iç hisârda Selîm Hân câmi‘i var. Gayri âsâr-ı binâ bu Aşağı Varoş‘dadır.

Cümle on bir mihrâbdır. Cümleden cemâ‘at-ı kesîreye mâlik (–) (–) câmi‘i.

…………….(1.5 satır boş) …………….

mâ‘adâ mesâcidlerdir.

Tekyesi ve mekteb-i sıbyânı ve iskele başında hânı ve hammâmı ve müfîd ü muhtasar çârsû-yı bâzârı vardır, ammâ Haleb ve Bağdâd iskelesi olmağıla cümle zî-kıymet eşyâlar mevcûddur. Ve Birecik sahrâsına Vâdiyü‘z-Zeytûn derler.

…………….(1 satır boş) …………….

Evsâf-ı nehr-i Furât-ı azîm

Bâlâda Erzurûm cânibine seyâhat etdiğimiz mahalde bu nehr-i Furât’ın tulû‘ı olan kaya ki Erzurûm’un iki menzil cânib-i şimâlinde Gürcîstân Boğazı‘nda Dumlu Sultân Âsitânesi kayasında bir mağârâdan *[54a]* hurûc etdüğü ve Erzurûm sahrâsından ubûr edüp kal‘a-i Kemah’a ve Ekrâd-ı İzoli’ye ve niçe kılâ‘ u nevâhîlere uğrayup Malâtiyye kurbuna geldikde Bingöl yaylasından nehr-i Murâd tulû‘ edüp Muş sahrâsında Çanlı Kilisa kurbunda ve eski Muş‘dan geçüp Palu önünden ve (–) (–) (–) (–) (–) Malâtiyye geçidinden geçüp bu kal‘a-i Birecik’e gelince kâmil yetmiş bir aded geçit vermez nehr-i azîmler mahlût olduğu inşâallah mahalliyle cümle tahrîr olunur. Âb-ı zülâlden nişân verir nehr-i azîmdir kim Kur’ân-ı azîmde sûre-i Mürselât’da [46] âyeti bu âb-ı hayvânın hakkında nâzil olmuşdur, deyü cemî‘i müfessirîn bu nehirdir, derler. Ve Ebû Hüreyre’den Müslim rivâyet eder: [47] buyurmuşlardır.

Zirâ Arz-ı Mukaddese içre cereyân eden bu nehr-i Furât ve nehr-i Âsî‘den gayri nehr-i azîm yokdur. Mâ‘adâsı Bikâ‘ Ovası içre uyûn-ı câriyeciklerdir ve Ayn-i Zerka ve Berka ve nehr-i Ceyhân ve nehr-i Seyhân ve nehrü‘l-Kelb (–) (–) (–) (–) (–) (–) Arz-ı Mukaddes içre anlar dahi enhâr-ı sağîrelerdir, ammâ cümleden bu deryâ-misâl olup Birecik’den beher sene niçe bin tulumdan kelek ta‘bîr etdikleri gemiler ile cemî‘i memâlik-i mahrûse tüccârları mâl-â-mâl kelekleri zî-kıymet metâ‘ları ve atları ve sâ’ir havâ’icleriyle yükledüp Erzurûm kal‘asına, Ca‘ber’e Rakka’ya ve Derûğına ve cümle yük boşadup ba‘de 3 günde Bağdâd taşrasına Kuşlar kal‘asına ve kal‘a-i (–) (–) dibinde Bağdâd’a karîb olmağıla bender-i iskele andan metâ‘ların çıkarup Bağdâd’a gelir. Kaçan kim şatt-ı Dicle ve bu nehr-i Furât tuğyân ile cereyân etse iki nehr-i azîm fezâ-yı Bağdâd’da birbirine mahlût olur, ammâ nâdir vâki‘ olur. Eğer eyle olsa bu iki nehir Bağdâd’ı gark ederdi, ammâ ba‘zı sene şattü‘l-Arab taşup Bağdâd’ın cisr kapusundan içeri gelir. Melek Ahmed Paşa efendimiz Bağdâd valisi iken şatt tuğyân edüp Murâd Hân asrında lağım ve meterîs yerlerinden girüp kal‘anın niçe yerlerin harâb eder, ammâ Hazret-i Abdülkâdir el-Cîlânî bu nehreyn-i mübârekeyne “Yâ mübârekler birer birer çûş ederek gelin!” deyü nutk-ı dürer-bârları olandan berü bir sene şatt ve bir sâl nehr-i Furât tuğyân üzre cereyân edüp deşt-i Kerbelâ‘yı reyy ederek ve Düceylân hafrini saky-i leb-ber-leb edüp (–) (–) (–) (–) (–) (–) inüp Kurna kal‘ası köşesinde şatt ve nehr-i Furât birbirine Kurna dibinde munsab olup üç konak aşağı Basra’da şattü‘l-Arab derler, deryâ-misâl olup Hindistân’dan Basra’ya niçe gemiler ve niçe gurâb-ı Hindistân gelür. Ve Basra önünde medd [u] cezir derler, bahr-i Muhît vakt-ı seherde şattü‘l-Arab’ı gerü reddedüp Basra önünde su acı olur. Ba‘de’z-zuhr bahr-i Ummân gerüye gidüp şattü‘l-Arab gâlib olup Basra önünde su âb-ı hayât olur. İlâ mâşâallah Basra önünde bu şattü‘l-Arab’ın hâli budur, *ve’s-selâm*.

Ba‘dehû Birecik ziyâreti.(–) (–) (–) (–) (–) (–) Andan yine cânib-i garba 9 sâ‘atde,

Evsâf-ı kal‘a-i Erzenü‘r-Rûm Rıkka rıbât-ı kavî şâhika

Esmâ-i büldân mâbeyninde dörd Erzen vilâyeti vardır. Evvelâ biri Erzene’r-Rûm ya‘nî Erzurûm’dur. İkincisi Erzen-i Ahlât’dır. Üçüncüsü Erzincân’dır. Dördüncüsü bu Rûm Kal‘a’dır.

Hazret-i Ömer hilâfetinde kayser-i Rûm binâsı olduğundan elsine-i nâsda Rûm Kal‘a derler. Urfa ve Birecik mâbeyninde birer merhale yerdir. Urfa paşası eyâleti hâkinde emânetdir. Hükûmet nâhiye kazâdır.

Eşkâl-i kal‘a-i Rûm: Furât’dan ber cânibine, cenûbe vâki‘dir ve Birecik’den cihet-i garba vâki‘ olup mabeynehümâsı bir menzildir. Kal‘ası bir püşte üzre gâyet metîn ve müstahkem kal‘adır. Âl-i Abbâsiyân inkirâzı mâbeyninde Ermen küffârları istîlâ edüp niçe müddet mutasarrıf olmuşlar iken Mısır pâdişâhlarından el-Melikü‘l-Eşref ibn Sultân Melik Mansûr Kalavân sene (–) târîhinde ceyş-i azîm ile bu kal‘ayı muhâsara edüp dest-i Ermenî‘den dest-i kahrile cebren ve kahren feth edüp ba‘dehû sene 922 târîhinde yine Mısır Sultânı Melik Gavrî elinden Selîm-i Evvel feth edüp imâr etdi. Lâkin hâlâ ol kadar ma‘mûr değildir. Kal‘ası şekl-i muhammes şeddâdî ve sengîn-binâdır. Derûn-ı kal‘ada cümle beşyüz turâb ile mestûr hânelerdir. Bir câmi‘i ve taşrada câmi‘i ve hânı ve hammâmı ve esvâk-ı muhtasarı vardır.

…………….(2 satır boş) …………….***[54b]***

…………….(1.5 satır boş) …………….

Ve nehr-i Merzubân bu kal‘a kurbunda nehr-i Furât’a munsab olur. (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Andan cânib-i kıbleye meyyâlce 10 sâ‘atde,

Evsâf-ı şehr-i kadîm, hâlâ ülke-i azîm, vâdî-i Surûc

İbtidâ bânîsi Âl-i Emeviyyûn’dan Hişâm ibn Abdülmelik’dir. Anların zamânında bu Suruc sahrâlarında altı kerre yüz bin Türkmân ve Urbân tâ’ifesi sâkin olup dud bâğları hıyâbânından geçilmeyüp beş bin yük harîr öşr-i sultânî hâsıl olurmuş. Ve bir çîmden mebnî bir kal‘a-i azîmi var imiş. Rûm keferesi Âl-i Selçukıyân’a galebe edüp yer götürmez kefere-i fecereler ile Kudüs’e azîmet edüp bu Suruc sahrâlarında cem‘iyet ederken çîmden mebnî toprak kal‘asıyla şehrin harâb edüp hâlâ âsâr-ı binâları zâhirdir ammâ kal‘adan nâm [u] nişân yokdur. Hâlâ Haleb eyâletinde sancakbeği tahtı kasaba-yı Suruc’dur. Beğinin hâssı 27.790 akçedir. Timarı 291 ve ze‘âmeti 9 ve alaybeğisi ve çeribaşısı vardır. Lâkin {cümle eyâleti sancaklarında kılıç ze‘âmet 37 ve kılıç timar 262 aded ze‘âmet ve timardır}. nevâhîlerinin ekseriyyâ mahsûlât ebvâbları bu Suruc’un ve nahiye-i Mercâbâd’ın cümle Erzurûm Karsı kulunun aklâmlarıdır kim Kars ağalarından beş yüz atlı ile bir ağa gelüp beher sene kırk bin guruş tahsîl edüp Kars kuluna mevâcib verilir, azîm hizmetdir. Bu mahsûlât cümle bu Suruç sahrâsında göçer evli Türkmân ve Ekrâd kavminden hâsıl olur. Bu vâdîler içre meks eden ecnâs-ı haşerâtın ekseri Dînayi ve Berazi ve Kûh-Binik ve Cürm Kürdü kabîleleri sâkin olup ekseriyyâ dud bâğları içinde harîr hâsıl edüp öşr-i harîr ve sâ‘ir ve alef hakkı verirler ve Türkmân’dan

…………….(1 satır boş) …………….

oğlu nâmân eblehânlar konup göçüp mahsûlünün öşrün verirler. Bu sahrâ-yı Suruc'un ol kadar âb [u] hevâsı latîfdir kim şeb [u] rûz âdem hâyâtı câvidân bulur. Ekseriyyâ halkı gâyet tendürüstdür. Ve niçe bin yerde âb-ı hayât turna gözü uyûn-ı câriyeler var kim misli meğer Bingöl yaylağında ola. Ve hevâsı gâyetü'l-gâye i'tidâl üzre olduğundan niçe kabâ'il [ü] aşâ'ir sevâhile göçmeyüp sahrâ-yı Suruç'da sâkin olur. Zirâ bu vâdî-i Suruç, Dicle ve Furât mâbeyninde olan cezîre-i azîmde vâki olmuşdur. Hudâyî meyvesi hıyâbânı içre cihânı dutmuşdur. Bu Suruç, Birecik'in şarkî cânibine meyyâldir. Birecik ile mabeyni ancak bir menzildir, ammâ Urfa kadısı hükmünde yüz elli akçe şerîf kazâdır. Yine âbâdân nâhiye kurâları vardır. Ve bu Suruç sancağı olan zemîn ki Dicle ve nehr-i Furât mâbeyninde bunda gördüğümüz ma'mûr ve gayr-i ma'mûr kılâ'ları ve harâb belde-i azîmeleri mecrûf tur'aları bir bir tahrîr eylesek tatvîl-i kelâm olur. Ammâ meşhûr ve ma'mûr olan kılâ' ve büleydeler bunlardır: Evvelâ kal'a-i Musul ve Sincâr ve Harrân ve Ruhâ ve Re's-i Ayn ve Âmid ve Meyyâfârikîn ve niçe yüz kılâ'lar bu cezîre içredir kim tûlu yigirmi menzildir ve arzı altı ve yedi sekiz on merhale yerleri vardır. Hulefâ-yı Abbâsiyân'da dört yüz kal'a ve altı yüz kasaba ve şehir olduğu tevârîhlerde mastûrdur ve alâmetler ma'lûmdur. Bu Suruç'dan cânib-i garba 2 sâ'atde

Evsâf-ı kal'a-i şehr-i kadîm Çâr-Melik

Ya'nî dört pâdişâh kal'ası derler. Hakîkatü'l-hâl müverrihlerin tahrîrleri üzre ekâsirelerden üç birâder binâ etdiklerin hâlâ efvâh-ı nâsda Çâr-Melik kal'ası derler. Bir püşte üzre Murâd-ı Ba'îd kurbunda şekl-i murabba' bir küçük kal'adır, ammâ ol kadar imâr değildir. Dizdârı ve neferâtı ve Urfa nâhiyesi ve subaşısı hâkimdir. Urfa paşası hâkinde (–) yüz hâneli kasabası var. Câmi'i ve mesâcidi ve hammâmı ve birkaç dükkânları vardır. Birkaç kerre harâb olup yine imâr olmuşdur. Bir kârgîr binâ hânı vardır. İçinde Türkmân sâkin olur. Ve menzil-i bârgîrleri mütevellîsi hükmündedir. Âb u hevâsı latîfdir, ammâ bâğ u bâğçesi yokdur. Andan cânib-i şarka 5 sâ'atde,

Evsâf-ı dâr-ı âteş-gede-i Nemrûd, binâ-yı Ruhâ-i veled-i Semûd, ya'nî şehr-i kadîm kal'a-i Ruhâ

Tûfân-ı Nûh'dan sonra binâ olunan şehr-i kadîmin biri dahi budur kim Semûd kavminden Ruhây nâm bir melik binâ edüp ba'dehû Nemrûd-ı la'in bu Ruhâ'nın âb [u] hevâsından hazz edüp mu'ammer oldukça ulûhiyyet da'vâsında olup iki yüz sene bu şehirde sâkin olup Hazret-i İbrâhîm aleyhi's-selâmı bu şehirde âteş-i Nemrûd'a atdığı mancınıkları zâhir ü bâhirdir kim Cenâb-ı Rabbü'l-izze Habîb'ine sûre-i (–) , [48] âyetin alâ tarîkı'l-kısas nâzil etdügü *[55a]* âyetdir. Niçe bin mülûkdan mülûke müyesser olup Hazret-i İsâ asrında Urfa'ya kayser mâlik iken seyâhat ile Hazret-i Mesîh bu şehre gelüp ibâdet etdüğü deyr-i Mesîh hâlâ ma'mûrdur. İncîl'i bu deyrde Havâriyyûnlar savt-i hazîn ile rehâvîde tilâvet etdiklerinden makâm-ı ruhâvî derler. Zirâ {kal'a-i Urfa'nın} bânî-i evveli dahi Ruhâ'dır. Hâlâ bu şehrin ismi elsine-i nâsda galat-ı meşhûru Urfa'dır, ammâ sahîh ismi Ruhâ'dır.

Ba'dehû hicret-i nebeviyyenin sene (–) mürûrunda Âl-i Emeviyyûn'dan emîru'l-mü'minîn Hazret-i Mu'âviye şâm ve Haleb halîfesiyken dest-i kahr ile Rûm elinden feth edüp memâlik-i İslâm'a zamm eyleyüp ibâdetgâh-ı Müslimîn oldukda âsitâne-i Hazret-i İbrâhîm Halîl olmağıla Âl-i Abbâsiyân'dan Me'mûn Halîfe Mısır'da ehrâm dağlarında

dahme-küşâlık etdüğü mâl ile bu Ruhâ‘ya gelüp ibtidâ âsitâne-i İbrâhîm Halîl’i imâr etdi. Niçe mülûklar dahi mâlik olup âhir sene 922 târîhinde Selîm şâh-ı Evvel Mısır’a giderken feth etdi. Be-dest-i Tavâşî Sinân Paşa.

Ba‘dehû Sultân Süleymân tahrîr edüp Rakka kal‘ası Âmid hâkimi destinden feth olup bu Urfa’yı Rakka eyâletinde mîr-i mîrânlık etdiler.

Der-beyân-ı taht-ı eyâlet-i Rakka kal‘ası

İsmi Urfa’dır, ammâ kurbunda Rakka kal‘ası olmağıla anın eyâleti olup hâlâ defterhâne-i pâdişâhîden gelen evâmîr-i şerîfelerde “Rakka eyâletine mutasarrıf vezîrim fulân paşa”, deyü tahrîr olunur. Kerrât ile ber-vech-i arpalık üç tuğlu vezîre ihsân olunmuş mansıb-ı âlîdir. Paşasının hâss-ı hümâyûnu altı yük, yetmiş altı bin akçedir. Ber-vech-i adâlet senevî kırk bin guruş hâsıl olur. Bin mikdârı asker ile paşası hükm-i hükûmât eder. Eyâletinde erbab-ı zu‘amâsı 3 ve erbâbı timarı 132, alaybeğisi ve çeribaşısı ve yüzbaşısı vardır. Kânûn üzre cebelüleri ile cümle bin dört yüz asâkir-i müsellah olup alaybeği bayrağı altında sefer eşerler. Paşası da hâssına göre bin iki yüz askerle gazâya gider.

Eyâlet-i Urfa: Cümle altı sancakdır. Evvelâ

Sancağ-ı Cemmâse: Urfa’nın cânib-i (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) Ve

Sancağ-ı Hâbûr: Taraf-ı kıblede üç konak çölden Hâbûr’a varır. Nehr-i Hâbûr’dan kükürd çıkar ve Hâbûr Murâd’a karışır. Ve,

Sancağ-ı Deyr-i Rahbe: Semt-i kıbleye düşer beş konak çölde Murâd kenarındadır. Ve,

Sancağ-ı Beni Rabî‘a: Cânib-i kıblede Rakka çölünde beş menzil yerdir.(–) .(–). Ve,

Sancağ-ı Suruç: Semt-i garba Urfa’ya kâmil bir konak yerdir. Ve,

Sancağ-ı Harrân: Urfa’nın kıblesinde çölde bir konakdır. Ve,

Sancağ-ı Rakka: Ammâ Rakka Urfa’dan 4 konak çölde harâbistândır. Süleymân Hân asrında taht-ı kadîm Rakka idi. şimdi

Sancağ-ı Taht-ı Urfa: Cümle mîr-i mîrânlar bu Urfa’da sâkin olur. Mâl defterdârı yokdur. Ve defter kethüdâsı ve defter emîni ve çavuşlar kethüdâsı ve çavuşlar emîni vardır. Lâkin eyâlet-i kadîmdir. Niçe kerre ber-vech-i arpalık üç tuğlu vüzerâya ihsân olunur. Cümle (–) aded subaşılığı hâssı vardır. Evvelâ şehir subaşılığı ve Rakka subaşılığı ve Samsâd subaşılığı (–) (–) (–) (–) (–) (–) üç yüz akçe şerîf kazâdır. Sultân Ahmed asrında akrabâlarımızdan Kütahiyyeli Fırâkîzâde’ye beş yüz akçe mevlevîyyet ile ihsân olunmuşdur. Senevî yedi bin guruş hâsıl olur.

Cümle nevâhîsi cümle altı aded kurâlardır. Evvelâ nâhiye-i Suruç, nâhiye-i Harrân, nâhiye-i Rakka, nâhiye-i Samsad.(–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Bu nevâhîlerin ekseriyyâ halkı yurd sâhibi Türkmân ve Ekrâd ve Ermenî kavimleridir. Dağıstân ve çengelistân ve sengistân yerleri çokdur. Nazargâh-ı şehr-i Halîlü‘r-rahmân’dır. Mezâhib-i erba‘aya sâhib-i fetvâ şeyhülislâmı ve nakîbü‘l-eşrâfı ve a‘yân-ı eşrâfı ve sipâh kethüdâyeri ve yeniçeri serdârı ve şehir nâ’ibi ve şehir muhtesibi ve bâcdârı ve şâhbenderi

ve kapan emîni (–) (–) vardır.

Der-beyân-ı binâ-yı kadîm-i eşkâl-i kal‘a-i Ruhâ

Bu kal‘a ensesinde, Damlacık nâm bir kûh-ı bülend sengistândır kim Nemrûd-ı la‘înin yaylağ tahtgâhı idi. Kal‘a bu cebel-i bülendin nısfında eflâke kadd-ı Kehkeşân çekmiş yalçın püşte üzre seng-i azîmler ile mebnî bir kâr-ı Nemrûdî bir sûr-ı metîn kal‘a-i âlîdir. Her taşı fil cüssesi kadar vardır ve şekl-i müdevverdir. Gâyet hısn-ı hasîn ve sedd-i metîn kal‘a-i gevher-nigîn-âsâ bir rıbât-ı bî-hemtâ iç kal‘adır. Burc [u] bârûları sa‘b u metîn ü müstahkemdir. Cümle (–) aded kulledir. Etrâfında handakı yokdur. Zîrâ cânib-i erba‘ası yalçın kaya-yı gayyâlardır. Ve dâ’iren-mâdâr cirmi (–) adımdır. Ve cânib-i garba mekşûf bir kavî ve metîn bâb-ı hadîdi vardır.

Der-beyân-ı imâret-i İç kal‘a

Bu iç kal‘ada cümle yigirmi aded hânedir. Dizdâr ağa bunda sâkin olur. Ve cümle iki yüz aded neferâtları var. Cebehânesi ve buğday *[55b]* anbârları su sarnıçları var. Ve kal‘a kapusunun iç yüzünde (–) (–) câmi‘i var. Minâresiz müfîd ü muhtasar bir câmi‘dir. Bundan gayri mesâcid ve hân u hammâm ve çârsû-yı bâzârdan bir imâret yokdur. Ve derûn-ı kal‘a olmak ile hâneleri bâğsız ve bâğçesiz neferât hâneleri küçükdür. Ve Hazret-i İbrâhîm’i Nemrûd-ı la‘în âteşe atduğu âteş-gede-i Nemrûd mancınıkı bu kal‘a içre iki amelî sütûn-ı müntehâlar bu kal‘adadır.

Der-eşkâl-ı kal‘a-i kebîr-i Aşağı Varoş

şekl-i murabba‘ bir kal‘a-i kadîmdir. Her taşı fil-i Mahmûdî cüssesindedir. İç kal‘anın zeyline vâki‘ omuşdur. Dâ’iren-mâdâr cirmi (–) (–) adımdır. Bunun dahi burc [u] bârûları metîndir. Bu varoşun üç kapusu vardır. Beğ kapusu Bağdâd tarafına cânib-i şarka ve bâb-ı Samsad garba mekşûfdur. Ve bâb-ı Harrân canib-i garba nâzırdır, ammâ yukaru kal‘a gibi kaya üzre âlî değildir. Alçakda vâki‘ olup kal‘a-i vâsi‘dir. Bu kal‘a-i Urfa nehr-i Furât-ı azîmin cânibi şarkîsinde bir konak ba‘îd Tasdîr Dağları içre vâki‘ olup ziyâde şimâl cânibine meyyâldir. Ve Kal‘atü‘r-Rûm’a bir konak karîbdir. Ve yolları Ekrâd tâ’ifesinden mahûfdur.

Evsâf-ı imârât-ı varoş-ı Urfa

Bu şehrin fevkânî kal‘ası ve tahtânî sûr varoşunun enderûn [u] bîrûnunda cümle iki bin altı yüz kireç ve türâb ve cibs ile sutûhları mestûr binâ-yı âbâdân ma‘mûr hâne-i zîbâlardır. Ve bağlı ve bâğçeli ve âb-ı revânlı ve hammâmlı sarây-ı azîmlerdir. Cümleden Tayyâr Mehemmed Paşa sarâyı, oğlu Ahmed Paşa, Hâtem-i Tayy ve Ca‘fer-i Bermekî sâhib-i kerem kimesnedir ve Paşa sarâyı ve Monla sarâyı ve Gürz Paşa sarâyı ve Celâlî Kadı sarâyı ve Sarzâde Mustafâ Paşa sarâyı ve Arab Alî Paşa sarâyı, bu sarâylardan mâ‘adâ niçe hânedânlar vardır. Yâddaşımız olan bu büyût-ı ra‘nâlardır.

Sitâyiş-i aded-i mahallât-ı Ruhâ: Evvelâ Beğ Kapusu mahallesi ve Tâatlık mahallesi ve Câygerli mahallesi ve Kalaboynu mahallesi ve Tılığdır mahallesi ve Kara Meydân mahallesi ve Bâğ-ı Safâ mahallesi. Ma‘lûmumuz olan ma‘mûr mahalleri bunlardır. Her birinde İremezât-misâl hâne-i zibâlar vardır.

Evsâf-ı cevâmi‘hâ-yı Urfa: Cümle yigirmi iki mihrâbdır. Evvelâ iç kal‘ada ma‘bed-i

kadîm minâresiz (–) câmi‘i ve paşa sarâyı kurbunda cemâ‘at-i kesîreye mâlik **Kızıl câmi‘** tâ asr-ı Nemrûd'dan beri deyr-i kadîm imiş. Hârûnu'r-Reşîd fethinde deyrden vely edüp ma‘bedgâh-ı müslimîn olup hâlâ minâresi nâkûs-ı erganûn hâneleridir kim temâşâgâh minâre-i âlîdir. Ve **Ak câmi‘** bu dahi ma‘bed-i kadîmdir. Ve **Hazret-i İbrâhîm Halîl câmi‘i.** İbtidâ bânîsi Me'mûn Halîfe'dir ve **Bâzâr câmi‘i** cemâ‘atı çokdur. Ve **Sultân Hasan câmi‘i,** bu dahi ma‘mûr câmi‘dir. Ve **Nâr-ı tecellî câmi‘i** ve **Câygirli câmi‘i** ve **Ahaveyn câmi‘i** ya‘ni iki **Karındaş câmi‘i** ma‘mûrdur. Ve **Tabahâne câmi‘i.**

Bu merkûm altı aded câmi‘lere cümle İbrâhîm Halîlullah nehri uğrayup havz u şadırvan u fıskıyyelerine uğrayup sel-sebîl-asâ cereyân edüp cemâ‘at-ı kesîre andan tecdîdi vuzû‘ ederler.

Ve **Beğ Kapusu câmi‘i** ve **Hekîm Dede câmi‘i** ve **Kara Meydân câmi‘i** ve **Uğurlu Meydân câmi‘i,** bu dahi ma‘bed-i kadîmdir.

Bunlardan mâ‘adâ {67 aded} mesâcid-i mahallâtlardır.

Ba‘zı mahallede iki üç zâviye vardır, zîrâ ahâlî-i vilâyeti gâyet musallî kimesneler ve sâhib-i sülûk ve ehl-i vera‘ halîm u selîm âdemlerdir.

Der-beyân-ı medâris ü dârü‘t-tedrîs: Cümle (–) aded medreselerdir. Evvelâ medrese-i Kızıl Câmi‘, medrese-i Firûz Beğ, medrese-i Sultân Hasan her câmi‘de medreseler var, ammâ bunların mahsûs ders-i âmları ve evkâfları vardır.

Der-sitâyiş-i dârü‘l-kurrâ ve dârü‘l-hadîs: Cümle üç dârü‘l-kur'ân ve üç dârü‘l-hadîsi var. Talebeleri çokdur. Ve ulemâ-yı Ekrâdı çokdur kim tekmîl-i fünûn etmiş müfessir ve muhaddis ve mü'ellif ve musannıf ulemâ-yı mütebahhirîn-i zû-fünûnlar vardır.

Ta‘rîf-i mekteb-i dârü‘t-ta‘lîm-i sıbyân [u] tıflân-ı ebcedhân: Cümle otuz aded mektebdir. Evvelâ **Kızıl Câmi‘ mektebi** ve **Hazret-i İbrâhîm Halîl mektebi** ve **Sultân Hasan mektebi** ve **Ak Câmi‘ mektebi** ve bu mekteb-i sıbyânların her sene başında ıydiyye hil‘at-ı fâhireleri cânib-i vakfdan nâ-resîde yetîmâne surre ve atiyyeler ile mebzûldür. Cümlesi evkâf-ı azîmlerdir. (–) (–) (–)

Sitâyiş-i imâret-i dârü‘l-ıt‘âm: Cümle (–) aded imâret-i dârü‘z-zayf-ı fukarâdır. Evvelâ bizzât **Hazret-i İbrâhîm Halîl Âsitânesi imareti** mâh [u] sâl bi'l-gudüvvi ve'l-âsâl, ganî vü fakîre cüvân u pîre [49] âyeti üzre cemî‘i âyende vü revende ve misâfirîn ü mücâvirîne beher rûz merreteyn, roz pilâvı ve çobrası mebzûldur. ***[56a]***

Sitâyiş-i tekyegâh-ı Urfa: Cümle (–) aded tekye-i dervîşân-ı zî-şândır, ammâ cümleden âsitâne-i Hazret-i İbrâhîm Halîl derûnı kal‘ada, zeyl-i iç hisârda binâ-yı Me'mûn Halîfe Hazret-i Halîlü‘r-rahmân Âsitânesi Rûm u Arab u Acem'de ve'l-hâsıl cemî‘i memâlik-i İslâmiyye'de meşhûr-ı âfâkdır ki Nemrûd-ı la‘în rübûbiyyet da‘vâsında olup kartal kuşlarıyla göğe urûc edüp *hâşâ sümme hâşâ* "Gök tanrısı ile ceng ederim", deyü semâya ok atup bi-emri Hudâ oku kanlı yine kartal kuşlarına bağlı sandûkasına yine kanlı ok düşüp *hâşâ ve kellâ* "İşte gök tanrısın öldürdüm, müstakil yer ve gök tanrısı benim" deyü da‘vâ-yı ulûhiyyet etdikde Cenâb-ı Bârî Hazret-i İbrâhîm'i gönderüp îmâna da‘vet etdükde bu şehr içre Hazret-i İbrâhîm'i kayd-bend ile bir gâr-ı azîmde haps edüp dağlar kadar odunlar yığup bir azîm âteş-i Nemrûd edüp hâlâ âteş-gede-i Nemrûd-ı merdûd

meşhûrdur kim Urfa şehri içre Hazret-i İbrâhîm tekyesi zemîninde idi. Hazret-i Risâlet-penâh rahm-ı mâderden müştakk oldukları mâh-ı mevlûdün on ikinci gice isneyn gicesi olduğu leyle-i mübârekede Medâyin'de tâk-i Kisrâ ve İsvân şehrinde aynü'l-leben kuruyup Mekke şehrinde Safâ ve Merve mâbeyninde sanemler ser-nigûn olup İskenderiyye'de amûdu'l-hayt münhedim olup Tarabefzûn'da tılsım-ı semek amûdu gark olup Makedon-ı Kostantiniyye'de berren u bahren üç yüz altmış altı tılsımât cümle münhedim olup ve Ayasofya kubbesi ve Roma papa kubbesi ve bunun emsâli niçe mutalsamâtlar münhedim olup ol leyle-i mevlûd-ı Nebî'de bu Urfa şehri içre âteş-i Nemrûd söndü. Ol âteşe Nemrûd-ı la'în Hazret-i İbrâhîm'i mancınık ile âteşe atup tâ derûn-ı âteşe hevâdan tayerân ederek meyân-ı âteşe düşünce Cenâb-ı Bârî sûre-i (–) (–) [50] emriyle nâra ferman-ı Hudâ olunca ol ân İbrâhîm'e nâr gülzâr-ı gül'izâr olup âteş içinden bir aynü'l-hayât tulû' edüp Rabbü'l-izzet kudret-i hikmetin ızhâr içün ol ayn-ı zülâlin cânib-i erba'asında gül-i gülistân ve sünbül ü reyhân ve andelîb-i hoş-elhân u gûnagûn murgân feryâd ü figân ederek pervâz u tayerân etmede, yine etrâfında âteş-i Nemrûd yanmada. Bu hikâye cümle tefâsir ve gayri kütüb-i mu'teberelerde u mastûr ve muşarrahdır. Tatvîl-i kelâma hâcet yokdur, ammâ hâlâ mezkûr âteş-i Nemrûd içinden zâhir ü bâhir olan âb-ı hayât tekye-i Halîlü'r-rahmân içre bir kaynak-ı azîmdir kim cümle şehrin cevâmi'leri ve hân u hammâmları cemî'i hânedânları ve sarrâchâne ve debbâğhâneyi reyy eden ol âb-ı hayvân-ı uyûn-ı Halîlü'r-rahmân'dır kim içinde niçe bin elvân mâhîler şinâverlik ederler. Hattâ Sultân Murâd Hân-ı Râbi' efendimiz Bağdâd fethine giderken bu âsitâne ziyâretine gelüp temâşâ ederken iki aded mâhî sayd etdirüp gûşlarına birer altun mengûş geçirmişlerdir. Hulâsa-yı kelâm acîb u garîb âsitâne-i teferrücgâhdır kim medhinde lisân kâsırdır. Müte'addid kâ'alar ve gül-i gülistânlı hücreler ve kilâr ve matbah ile ârâste ve gûnâ-gûn müsâfirhâneler ile pîrâste olmuş bir âsitâne-i kübrâdır. şeyhi Hazret-i eş-şeyh Alî Efendi yârândan ârif-i billâh sofra sâhibi garîbü'd-diyâr muhibbi bir er, server-i hünerver sâhib-i nefes, pîşvâ-yı tarîk, âmil-i sıddîk, âlim-i tahkîk kimesne idi.

Yedi gice mihmânı olup Murtezâ Paşa efendimizin ihsân etdüğü hedâyâların teslîm edüp du'â-yı hayrlarıyla behremend u behreyâb olduk. Bir âdem yedi gice ve yedi gün bu âsitâneyi ziyâret etse yedi murâdı hâsıl olur. Ve âb-ı nâbından hafakân marîzına mübtelâ olan âdem nûş etse bi-emrillâh ol marazdan halâs olur. Anınçün bu Urfa halkında hafakan marazı olmayup tendürüst olurlar. Bu âsitâne-i sa'âdetde niçe fakr u fâka erenleri olmuş pâ-bürehne ve ser-bürehne fakru fahrile tefâhur eder tarîk-i (–) (–) hâl sâhibi terk-i tecrîd, ârif-i billâhlar var, himmetleri hâzır u nâzır ola. Ve,

Tekye-i Seyyid Mancınık: Bunun dahi fukarâları çokdur ve ni'metleri hâss u âmma bîimtinân mebzûldür. Bunun dahi şeyhi sulehâ-yı ümmetden mazanne-i kerâme mürşid-i kâmil erdir.

Evsâf-ı âb-rûy-ı hammâmât-ı Urfa

Cümle sekiz hammâmdır. Evvelâ Paşa hammâmı gâyet latif âb [u] hevâsı ve binâsı var. Ve Samsad kapusu hammâmı ve Hacı Beğ hammâmı ve Cıncıklı hammâmı ve Arasta hammâmı ve Muharrem hammâmı ve Keçeci hammâmı ve Meydân hammâmı. Bu cümle hâs u âmm hammâmlarıdır, ammâ cümle yetmiş beş aded sarây hammâmları vardır. Evvelâ Tayyâr Mehemmed Paşa sarâyında iki hammâm-ı latîfdir kim pâdişâhâne binâ

olunmuş vâcibü‘s-seyr bir rûşenâ hammâm-ı ra‘nâdır. *[56b]* Ve Gerez Paşa sarâyı hammâmı ve Celâlî Kadı sarâyı hammâmı. Ma‘lûmumuz olan hammâm-ı mahsûslar bunlardır ammâ gâhîce ba‘zı ahbâbdan dirîğ olunur hammâmlar değildir.

Sitâyiş-i hân-ı hâcagân [u] sevdâgerân

Cümle (–) aded mihmân hâne-i tüccârân-ı berr [u] bihâr. Evvelâ çârsû içinde Yemiş hânı kârgîr binâ-yı metîndir. Ve Alahân, vekâle-i âbâdândır. İbrâhîm Halîl nehri, içinden ubûr eder. Ve Hacı İbrâhîm hânı ve Samsad kapusu hânı ve Beğ kapusu hânı ve Beğ kapusundan taşra Sebil hânı ve Samsad kapusundan taşra mağaralardan hânlar var kim her biri beşer altışar yüz at alur. On aded yed-i kudret ile kayadan oyulmuş kârbânsarây-ı bî-misâllerdir kim içinde âdemîzâd gâ’ib olur. Hikmet-i Hudâ temmûzda bu kaya hânlar sermâdır ve vakt-ı şitâda germâdır.

Der-beyân-ı dekâkîn-i esvâk-ı sultânî : Cümle dört yüz dükkândır. şehrine göre çârsû-yı bâzârı ma‘mûr u müzeyyen ü şirîn değildür. Lâkin yine cemî‘i zî-kıymet esbâbı bî-kıymet ü bî-minnet bulunur. Ammâ sarrâchânesi İbrâhîm Halil nehri kenarında vâki‘ olmağıla pâk u pâkîze serdâb-ı Bağdâd şekilli bir sovuk sulanmış şâhrâhın tarafeyninde ma’mûr u müzeyyen, mevsim-i gülde ve mevsim-i zanbak u gûnâ-gûn şükûfeler mevsiminde bu sûk-ı müferreci zeyn edüp âyende vü revendelerin dimâğları mu‘attar olur. Cemî‘i erbâb-ı ma‘ârifin ve nice bin âşıkânın mecmau’l-irfânı ve ârâmgâhları sarrâchâne-i üstâdândır. Ammâ bu şehrin iki bezzâzistânı var. Biri kâr-ı kadîm kârgîr kubbeli binâ-yı kavîdir. Ve biri, Tayyâroğlu Ahmed Paşa binâ etmişdir, serâpâ kârgîr toloz binâdır ve tûlânîce vâki‘ olmuşdur. Üç aded demir kapuları var. Cemî‘i zî-kıymet la‘l u yâ‘kût ve zümürrüd ü elmas-ı bî-kıyas mevcuddur.

Ta‘rif-i âsiyâb-ı mâ’i dakîk: Enderûn [u] bîrûn-ı şehirde cümle (–) aded tahhân-ı dakîkdır kim bu diyârda misli yokdur. Evvelâ Bâzâr değirmânı, beher yevm ellişer kîle un öğüdür. Mesîregâh değirmândır. Anın dîvârına celî hüsn-i hatt ile bu ebyâtı tahrîr etdik:

Âsiyâb-ı felek âhir öğüdür dânemizi

Çün gelir nevbetimiz etmese devrân acele

ve Ârâste değirmânı ve Tayyâr değirmânı ve Sâk Fakı değirmânı ve Ârâstabaşı değirmânı ve Mazı değirmânları dabbâklarındır kim bî-hesâbdır. Tabbâğhânesi dahi müzeyyendir. Anlardan aşağı Çürüksu üzre niçe değirmânlara bokluca değirmânlar derler, memdûh değildir.

Der-beyân-ı âb [u] hevâ-yı Urfa: Âb [u] hevâsı gâyetü‘l-gâye i‘tidâl üzre olup yazı yazdır; kışı kışdır. Vakt-i şitâda kar yağar; vakt-i bahârda matar-ı rahmet yağar. Hattâ bir mâ’-i nazargâh-ı Hayy [u] Kadîr’dir kim bir katre nûş eden hayât bulur.

Ta‘rif-i iklîm-i arz-ı beled-i Ruhâ: İklîm-i râbi‘-i hakîkiyyede olup iklîm-i örfiyenin on yedincisinde bulunmuşdur. İlm-i usturlâb ile niçe kerre irtifâ‘ alınmışdır. Ol hesâb üzre arz-ı beledî (–) (–) (–) ve tûl-i nehârî (–) (–).

Sitâyiş-i tâli‘-i şehr-i Urfa: Cemî‘i seyyâhân-ı berr [u] bihâr u cihân-geşt kimesneler ki ilm-i felekde kâmil ü mâhir olanları bu Ruhâ şehrinin tâli‘ini burc-ı kamerde bulmuşlar. Anınçün ahâlîsi mü’min ü muvahhid ve halûk u selîm âdemler.

Evsâf-ı mahbûbe-i mahbûbân: Âb-ı hevâsının letâfetinden âlüfte vü âşüfte yârândan sâhib-i tab‘ şîrîn-edâ dilberleri olur. Ve mahbûbeleri pâk u pâkîze ve afîfe, sâhib-i âdâb, ehl-i perde, sâde-dil havâtînleri var.

Sitâyiş-i libâs [u] lisân-ı pîr [u] cüvân: A‘yân [u] eşrâfı serâpâ semmûr ve zincâb ve cılkava kürk ve atlâs siyâb giyerler, ammâ vasatü‘l-hâli *"Hayrü‘s-siyâbu kasîrun"*[51] deyüp kısa esvâb-ı gûnâ-gûn giyüp lisân-ı Ermenî ve Türkmânî ve Kürdî kelimât eder fasîhu'l-lisân kavimdir.

Tavsîf-i sanâyi‘ât-ı üstadân: Pembe ipliğinden rakîk bezi olur kim Musul bezinden rakîk ü nazîf beyâz bezi olur,

…………….(1 satır boş) …………….

Medh-i mahsûlât-ı hubûbât: Buğday ve şa‘îri ve mercimeği ve hummusu ve pembesi.

…………….(1 satır boş) …………….

Der-beyân-ı me'kûlât [u] meşrubât: Bu şehr-i Urfa'nın Harrân tarafına nehr-i Halîl'in tarafı serâpâ bâğ u bâğçe ve müşebbek besâtîn olmağıla sayf u şitâda sebzevâtı firâvândır. Ve iç kal‘anın ensesindeki Cebel-i Damlacık üzre cümle bâğ u bâğçedir. Bir vakıyye ve beş yüz dirhem gelir âdem kellesi kadar nârı olup gâyet hoş-hor olur. şehr-i şehribân-ı Bağdâd'da ve Sivas ***[57a]*** {Niksâr'ında} ve Bursa Gemleyik'inde böyle âbdâr [u] dânedâr narı olur, ammâ İslâmbol'un ve Karaferye'nin lüfanına ve feyz narına yan başı gelir. Zîrâ Arz-ı Mukaddes'de bu Urfa narı meşhûr-ı âfâkdır. Mar‘aş narı gerçi çok olup furûnda sehel kurudup diyâr diyâr götürürler, çok olduğundan meşhûrdur ammâ bu Urfa narı memdûh-ı âlemdir. Hattâ *"en-Nârü fâkihetü'ş-şitâ"* [52] demişler, yârânın biri fâkihe lafzı olmağıla nârdan murâd olan bu Urfa nârın zann edüp husûsan Urfa'nın melesi narı ola demiş. Niçeler [53] âyetinden murâd Urfa'nın nârı hakkında ola demişler. Tâ bu mertebe dânedâr [u] âbdâr ve hoş-hor nârı vardır. Ve sâ'ire müsmirrât-ı gûnâ-gûnu dahi memdûhdur. Ve hâs ve beyâz lavaşa ekmeği ve sacda pişen gül pembe varağı gibi yufka beyâz ekmeği ve tennûr kebâbı ve helvası ve dud şarâbı ve harîri gâyet meşhûr-ı afâkdır. Ve bu Urfa halkı gâyetü‘l-gâye garîb-dost u dilnüvâz âdemlerdir. şeb [u] rûz müsâfirsiz ta‘âm yemezler. şecî‘ ve sipâh ve bahâdır ve çerî merd-i meydânları vardır. Ve Cenâb-ı Bârî bu şehir halkına İbrâhîm Halîlullâh berekâtı vermiş gâyet ganîmet şehirdir. Âsitâne-i Halîlü‘r-rahmân olduğundan bunda zulm eden hâkim aslâ mu‘ammer olmaz. Elbette bir kazâ-yı âsumânîye mübtelâ olur.

Ve mine'l-bedâyi‘-i âsâr-ı te'sîrü‘z-zulm: Menâkıb-ı azîmdir kim vâkıf-ı esrârız, bu hakîr elli altı târîhinde âlem-i seyâhâtde bu şehr-i himâye-i Halîlü‘r-rahmân Urfa'ya geldiğimizde Tarabefzûnî Ketenci Ömer Paşazâde Bâkî Paşa bu şehre hâkim idi. Sarâyında mihmân olup subh u mesâ kendüsiyle hüsn-i ülfet ederdik. Bir gün Hazret-i Halîlü‘r-rahmân evkâfın teftîş ve tefahhus etmek cür'et edüp halka sûret-i hâkdan görünüp niçe yerlerin ta‘mîr u termîm eder şeklinde celb-i mâl tahsîline düşdü. Ol gice vâkı‘asına bir pîr girüp gâyet kaddi âlî elinde bir asâsı var, dilinde "yâ Kahhâr" ismiyle zikrullah ederek gelüp paşanın pîş-tahtası üzre pençe buyurdusunu alup elindeki asâ ile paşayı döğe döğe tamâm edüp "Benim evkâfıma niçün vaz‘-ı yed etmek istersin?" derken hemân Bâkî Paşa cân havliyle hâbdan bîdâr olup evkâf-ı Halîlullâh'ı yoklamadan fârig olup ale's-sabâh

aklı başından gitmiş. Bu vâkı‘ayı imâmına ve hakîre ta‘bîr etdirdikde “Hayr ola sultânım. Fukarâ-yı Halîl’e sadaka ve kurbânlar gönderüp rûhlar içün hatm-ı şerîfler tilâvet etdirin” dedim. Hakîkatü‘l-hâl paşa eylece edüp âsitânesine yüz sürüp her şeyden tâ’ib u tâhir oldu. İmdi şehr-i Urfa himâye-i Halîlullâh’da böyle bir nazargâh-ı Halîl’dir. Cümle şehir halkı Halîl-sıfat mahbûbü‘l-kulûb mü’min u muvahhid ve ehl-i sünnet ve’l-cemâ‘at müttakî âdemlerdir.

Der-beyân-ı imârât [u] âsâr-ı acâ’ibât [u] garîbe-i Ruhâ

Urfa iç kal‘asının şark tarafı ensesinde Damlacık nâmıyla ma‘rûf bir cebel-i âlî vardır. Nemrûd-ı la‘înin yaylağı ve tahtgâhı idi. Bu cebel-i bâlânın zeylinde ve şehir içinde niçe bin mağaralar vardır kim her birine ikişer üçer yüz at ve sâ’ir devvâbât makûlesi hayvânât sığar. Ve niçe bin Urbân ve Ekrâd kavimleri konar, gâr-ı yetimânelerdir, ammâ mağara-yı makâm-ı Hazret-i Halîl İbrâhîm ibn Âzer bir gâr-ı münevverdir. Ve bir mukassî kapusu vardır. Nemrûd-i la‘în Hazret-i İbrâhîm’i âteşe atmazdan mukaddem bu mağaraya aç ve susuz olsun deyü haps eder. Bi-emri Hudâ mağaranın bir tarafından bir âb-ı rakîk cereyân edüp taşra akmağa başlar. Bu mu‘cizeyi niçe münkirîn görünce “Lâ ilâhe illâllâh İbrâhîm Halîlullâh” deyü İslâm ile müşerref olurlar. Hâlâ ol gâr-ı makâm-ı İbrâhîm’den ol âb-ı sâfî cereyân etmededir. Her kim bu âbdan nûş etse koyun eti yemiş kadar olup tendürüst olur.

Hâssa-i âhar: Kırk gün nûş eden kırk gûne emrâz-ı muhtelifeden halâs olup vücûdu dürr-i beyz-âsâ ola.

Hâssa-i diğer: Üç sabâh nûş eden mekirden ve sevdâdan ve mâlihulyâdan ve havf [u] haşyetden berî olup hâlis ayâr ola.

Hâssa-i gayr: Bir âdem ne kadar vehhâm olsa bu ayn mîzâbında üç gün nûş etse gâyet şecî‘ ola.

Hâssa-i diğer: Bir âdem ol sudan nûş etse zıhhîr marazına dahi mübtelâ ise de halâs ola.

Hâssa: Eğer ol âdemin tabî‘atı yübûset ise mu‘tedil ola. Bi-emrillâhi Te‘âlâ bu su Hazret-i İbrâhîm Halîl içün cereyân etdüğünden ve nûş edüp def‘-i atşân def‘-i cû‘ etdiginden sâhib-i tab‘ hukemâ-meşreb olanlar bu ayn-ı pâkin yetmiş aded nef‘ini müşâhede etmişler. Gâyet mücerrebdir. Ve bi-emrillâh süd lezzetindedir. Temmûzda gâyet sovukdur, vakt-i şitâda ***[57b]*** gâyet ılıcadır gusl olunur. El-hâsıl ziyâretgâh-ı gâr-ı Halîl’dir.

Acâyib-i diğer: Bu şehr-i Urfa kayalarında gâr-ı azîmler çok olmasının aslı kefere asrında her biri birer gûne puthâne imiş. Ve her birinde niçe bin ruhbân ve kıssîs ve bıtrîk ve kalayoroz ve keşîş ve ladika ve ruhbân ve hannâs-ı vesvâs şekilli kefereler ile mâl-â-mâl imiş. Ve her bir gârın birer gün ziyâreti olurmuş. Bu hesâb üzre gün başına birer gâr-ı put-gedeler vardır. Bi-kavli *Tevârîh-i Yanvan-ı Yunaniyân* Hazret-i Dâvûd Kuds-i şerîf’de Mescid-i Aksâ‘yı binâ etmeden mukaddem ma‘bedhâne-i kıble-i Nasârâ bu Urfa şehri idi. Hâlâ Kudüs’den sonra cemî‘i millet-i Mesîhiyye bu Urfa’yı ziyâret ederler. Ba‘dehû Hazret-i Mesîh Kudüs’de Beytü‘l-lahm nâm mahalde mütevellid olduğuyçün ana i‘tibâr eder, ammâ yine cemî‘i Nasârâ bu Urfa deyrlerine dip Frengistân’dan nezerâtlar gönderirler.

Der-beyân-ı mu‘cîze-i Hazret-i Mesîh

şehr-i Urfa içre Halîlü‘r-rahmân âsitânesi kurbunda Çanlı Kenîse derler binâ-yı kadîm bir musanna‘ deyr-i azîmdir. Hazret-i Mesîh mübârek vech-i şerîflerin sildiği makrama andadır kim ol deyrin hazînesinde gâyet mahfûzdur. Zîrâ taraf-ı mülûkdan havf ederler kim selâtînler haberdâr olurlarsa ol makramayı hazîneye alırlar deyü ihtirâz edüp hıfz ederler. şehir a‘yânlarının bile bu destmâl-i İsâ‘dan haberleri yokdur, ammâ bu hakîr Rûmlar ile çok ihtilât edüp anların Yanvan Târîhlerin istimâ‘ etmek ile bu hakîr Bağdâd’a giderken bu Urfa içre ol deyre girüp ruhbânlardan makramayı görmeğe ricâ etdim. “Bizim deyrimizde ol gûne makrama yokdur” deyü inkâr etdiler. Hakîr İncîl’lerine ve Hazret-i İsâ hakkına yemîn edüp kimesneye ol makramayı ahvâlin keşf-i râz etmeyim deyü ta‘ahhüd eylediğimde hakîri bir muzlim gâra götürüp taşrada huddâmlarım kalup ol gâr içre on iki cevâhir kandîl çerâgân olup bir dollâbdan bir sandûka ve ol sandûkadan bir cevâhirli kutu çıkardılar, gûnâ-gûn bükâ vü nâlişler ile cevâhir kutuyu küşâde edüp müşk ü amber-i hâm râyihası dimâğımı mu‘attar edüp destmâl-i şerîf manzûrumuz olmuşdur. Çâr-kûşe bir aselî levn makramadır. Tûlen ve arzen iki zirâ‘ gelir. Hurmâ-yı Mekke lîfinden gazl olunup dokunmuş. Hazret-i İsâ Tûr-ı Sînâ‘ya tecellî-yi cemâl-i Rabbü‘l-izzet içün urûc etdükde kendüye tecellî müyesser olup hicâb-ı Rabbü‘l-izzet’den İsâ Nebî arak-âlûd olduklarında bu destmâl ile vech-i şerîflerin Mesîh Nebî mesh etdiklerinde bi-emrillâhi Te‘âlâ vech-i şerîflerinin şekl-i münevveri makramaya te’sîr edüp yed-i kudret ile tahrîr olunmuş bir sihr-i mübîn-âsâ sûret-i İsâ demdir kim gören anı zî-rûh zann eder. Hemân bir deme muhtâc sûret-i Mesîh-enfâsdır kim füsûn-i işve ve nazarda tebessümde gûyâ hayatdadır. Hele bu hakîrin şübhesi kalmadı kim eşkâl-i te’sîr-i Hazret-i İsâ‘dır. Ve hakîr bu kadar erbâb-ı ma‘ârif ile ihtilâtımızda ve bu seyâhat-ı tek-â-pûmızda niçe bin sihr-i i‘câz mertebesi hayâl-pesend ma‘rifetler gördüm, bu dahi anlar gibi bir rûhî boya ile Frenk Mânî kalemi olmasın deyü bu im‘ân-nazar ile bu eşkâle dikkat-ı tâmm edüp nazar etdim, ammâ ilme’l-yakîn ve hakka’l-yakîn hâsıl etdim ki hemân bu makramadaki eşkâl-i mehîb sûret-i Hazret-i İsâ‘dır. Zirâ benî Âdem gördükde vücûduna lerzân hâsıl olup âdemi dehşet alur. Bu gûne bir makramadır. Teberrüken bu hakîr sağ elimle makramayı mesh edüp yüzüme sürüp bu makrama bu gûne temâşâ etdim. *Ve’s-selâm.*

Ve bu deyrde Hazret-i İsâ zamânında erganûn ve nâkûsu bir gûne makâm ile çaldıklarında ol makâma rehâvî dediler. Zirâ şehrinin ismi dahi Ruhâ‘dır. Anın içün rehâvî derler.

Hikmet-i ibret-nümâ-yı garîb: Hazret-i Halîlü‘r-rahmân Âsitânesi kurbunda bir dıraht-ı müntehâ vardır kim acîbe-i dehrden bir şecer-i garîbdir. Her bâr kim ekâlîm-i seb‘ada iki pâdişâh birbirile ceng [u] cidâle ve harb-i kıtâle âheng etseler bi-emri Hudâ ol mağlûb cânibine dırahtın bir cânibi oyulup kırmızı kanlı su cereyân etmeğe başlar. Hattâ Murâd Hân-ı Râbi‘ Bağdâd-ı bihişt-âbâdı kızılbaş-ı kallâş destinden feth etmeğe müteveccih olup bu Urfa’ya geldiklerinde bu dırahtın Bağdâd tarafından kırk aded delik delinip andan kanlı su cereyân etmeğe başlayup Bağdâd’da kırk bin âdemden kan akması alâmet derler. Hâlâ cereyân eden kanlı suyu “Ol sene gördük”, diyen âdemler ile kelimât etdik.

Menâkıb-ı diğer : Yine bir kerre bu şecerin Rûm tarafından bir azîm dalı kırılup zemîne düşer. Cümle ehl-i beled Rûm’da bir pâdişâh fevt olur derler. Meğer Sultân Osmân Hân asrında bir dalı kırılup Osmân Hân Hotin seferinden geldüğü gibi Sultân Osmân üzre kul gulüvv edüp Osmân Hânı şehîd ederler. Hikmet-i Hudâ Murâd Hân Bağdâd’ı feth edüp kırk bin dizçöken kızılbaşı dendân-ı tîgden ***[58a]*** geçirüp mezkûr şecerin kırk yerden

kanlı su akması alâmeti bu gûne zuhûr etdi. Ve bir haşeb-i azîmi kırılması, Murâd Hân Bağdâd'ı feth edüp Âsitâne-i sa'âdetine varınca merhûm olması alâmetidir. Bu gûne misâl Mısır'da dahi Cevşî dağında elbette bir pâdişâh merhûm olsa bir azîm dahra-pâre kopar. Bu dahi bir alâmet-i azîmdir kim meşhûr-ı âfâkdır. Ammâ bu Urfa'daki şecer-i garîbin yedi aded haşeb-i azîmleri var kim yedi iklîm pâdişâhına ve seb'a-i seyyâreye delâlet ederler, ammâ hâkir dırahtından kanı akdığın görmeyüp, "Gördük" diyen müsinn ü mü'min ve muvahhid u mu'temed âdemlerin şehâdetiyle tahrîr etdik.

Alâmet-i hikmet-i Hudâ: Âsitâne-i Halîlu'r-Rahmân'ın içinden cereyân eden Ayn-i İbrâhîm'de olan mâhîler bir diyârda iki pâdişâh birbirile ceng-i azîm edecekleri mahalde bu uyûn-ı câriye içre bir dâne semek kalmayıp gâ'ib olur. Niçe zamândan sonra cümle mâhîler nümâyân olup kanları akarak ve ciğerleri çıkarak gelüp kimi ölür kimi solur kimi eski eşin bulur ve kimi ölmeden halâs olup za'îf ve nahîf gezerler. Aceb hikmet-i azîmdir.

Hikmet-i diğer: Bu âsitâne-i Halîlullah'da olan mâhîleri sayd etmek memnû'dur. Bir kerre bir herîf bu mâhîlere semmü's-semek ya'nî balık otu döküp niçe bin balıklar zehirlenüp helâk oldukda herîf-i zarîf-i bed-fi'âl semekleri futasına pür eyleyüp hânesinde tabh edüp tenâvül etdükde balıklardaki zehir herîfe ve ehl [u] ıyâline te'sîr edüp yedi nefer âdem mesmûmen merhûm olurlar. Karîbü'l-ahd olmağıla meşhûr-ı afâkdır, ammâ âsitâne-i İbrâhîm Nebî hâricinde mâhîler şikâr olunsa aslâ zarar etmez. Bu dahi bir sırr-ı Hudâ'dır.

Garâ'ibât-ı diğer: Urfa kurbunda Temâşâlık nâm bir dere var. Anda niçe yüz âdemlar atları ve develeri ve katır katârlarıyla bi-emrillâhi Te'âlâ cümle kara taş olmuşlardır. Hattâ bunlar hakkında a'yân-ı vilâyetden niçe ulemâ ü sulehâ ve fuzalâ kimesneler buyurdular kim kaçan kim Hazret-i İbrâhîm'i Nemrûd-ı la'în âteşe atdıkda bu taş olan âdemler hırz-ı cân ile dağlardan odun getirirken Hazret-i İbrâhîm bed-du'â edüp cümle mâllarıyla taş olmuşlardır. Ve ol mahalde katırlara dahi bed-du'â edüp "Bağl tevellüd etmesin, ammâ gâyet cefâkâr ve bârkeş olsun" demişlerdir. Hâlâ ilâ haze'l-ân katır doğurmaz.

Evsâf-ı âsâr-ı acîbe-i mancınık-ı İbrâhîm Halîl

Urfa'nın yukaru kal'ası içinde bir yalçın püşte üzre evce ser-çekmiş şehre havâle bir kızıl kaya üzre alâmet-i mancınık oldur kim kaçan Nemrûd-ı la'îni Hazret-i İbrâhîm dîne da'vet etdükde İbrâhîm Nebî'yi habs edüp bu mancınıkı îcâd ve ihdâs etmişdir. Mezkûr kaya üzre meyl-i minâre-misâl iki aded amelî sütûnlar vardır kim eflâke ser çekmişdir. Ol asırda zemberekleri ve sapan keffi gibi keffi ve kalın ipleri var imiş. Hâlâ zamânımızda ıydeyn-i mübârekelerde bid'at olan salıncak ta'bîr etdikleri gibi salıncak keffine Hazret-i İbrâhîm'i koyup niçe yüz kavm-ı Nemrûd'u salup tâ mahall-i ma'hûda gelince İbrâhîm Nebî ber-hevâ olduğu ân zembereklere rehâ buldurunca İbrâhîm Nebî evc-i hevâya tayerân edüp yedi kerre berk-ı hâtif gibi Cibrîl nâzil olup "Yâ İbrâhîm seni halâs edeyim" dedikde "Beni Allah halâs eder, penâhım oldur" dedikde âteş içine düşünce Cenâb-ı Kibriyâ Hazret-i İbrâhîm'e nâr[ı] gülzâr eyledi. Hâlâ ol iki aded mancınık amûdları kal'ada zâhirdir kim ibret-nümâ âsâr-ı binâdır, ammâ hâlâ âletleri yokdur. *Ve's-selâm.*

Bu şehr-i Urfa içre niçe bin âsâr-ı acîbe ve garîbeler vardır kim tafsîliyle tahrîre muhtâcdır, ammâ bu hakîrin bu kadar ma'lûmu olmağıla bu kadarca tahrîr etdik. *Ve's-selâm*.

Ziyâretgâh-ı şehr-i Urfa'yı beyân eder

Evvelâ şehir içre bir azîm ağaç kökü vardır ana ziyâret-i bîh-i şecer-i İbrâhîm makâmı derler. Kaçan kim Nemrûd-ı la'în asrında Hazret-i İbrâhîm vücûda geldikde cümle müneccimîn "Yâ Nemrûd! Bu sâ'atde bir evlâd vücûda geldi, senin devletine ve dînine ve cânına kasd ediserdir. Tiz anı buldur" deyü iğvâ etdiklerinde cemî'i şehri tecessüs edüp rahm-ı mâderden müştakk olmuş nev-zuhûr ma'sûmların niçe binini ol sâ'atde katl etdiklerin İbrâhîm Nebî vâlidesi İbrâhîm'i mezkûr ağaç cevfinin içinde pinhân edüp gider. Derhâl Hazret-i Cibrîl-i Emîn kıbel-i Hak'dan bu kovuk ağaç içre girüp Hazret-i İbrâhîm'e dâye-misâl hizmet edüp İbrâhîm parmağın ağzına koyup emer. Bi-emrillâh Hazret-i İbrâhîm'in yine kendi parmağından süd cereyân edüp İbrâhîm Nebî anunla kifâflanırdı. Hâlâ fî zamâninâ ma'sûmlar âlem-i mehdde iken parmakların emmeleri mukarrer olduğu Hazret-i Cibrîl-i Emîn ***[58b]*** ta'allümiyle Hazret-i İbrâhîm'den kalmışdır. Hâlâ ol dıraht niçe bin yıldan berü çürüyüp zemînde bîhleri kalup tevâtürle ma'lûmu olan kimesneler ziyâret ederler kim Makâm-ı İbrâhîm Nebî derler. Ve şehir içre Ziyâret-i Hekîm Dede kuddise sırruhu ve ziyâret-i Yahyâ Bermekî sene 191 târîhinde merhûm olup ömr-i azîzleri 70 sene olmuşdur. Kabr-i pür-envârı ol kadar ma'mûr u âbâdân değildir, ammâ ziyâretgâh-ı hâss [u] âmmdır. Ziyâret-i Fazl ibn Yahyâ Bermekî mahbûsen merhûm oldu. Müddet-i ömürleri 45 sene idi.

…………….(2 satır boş) …………….

Bu ziyâretgâhları dahi tamâm edüp Urfa'dan sayd [u] şikâr ederek cânib-i şarka 6 sâ'atde,

Menzil-i karye-i Seydî Gâzî: Urfa hâkinde Murâd kenarında bâğ-ı İremli ma'mûr kasaba-misâl câmi' ve hânlı karye-i müzeyyendir. Bu karye-i ma'mûr kurbunda,

Evsâf-ı kal'a-i (–)

Ekâsireler binâsıdır ammâ bânîsinin ismi ma'lûmum değildir. Nehr-i Furât kenarında bir püşte-i bâlâ üzre eflâke ser-çekmiş henüz üstâd-ı mühendis destinden gûyâ çıkmış bir kal'a-i sedd-i metîndir, ammâ içinde aslâ imâristândan bir şey yokdur. Vakt-i şitâda ba'zı Türkmân Etrâkleri içinde meştâ eder. Bu kal'a dibinde gemiler ile Furâd'ı karşu geçüp Mar'aş hâkinde,

Evsâf-ı kasaba-i Gevrik

Nehr-i Furât kenarında bin hâneli ve câmi'li ve hânlı ve hammâmlı ve esvâk-ı muhtasarlı ve bağ u bâğçeli pembe mahsûllü ma'mûr kasabadır. Yüz elli akçe kazâdır. Ve (–) subaşılıkdır. Ve ana karîb (–) sâ'atde nehr-i Furât kenarında ve Mar'aş hâkinde,

Evsâf-ı kasaba-i Samsâd

Nehr-i Dicle kim şattü'l-Arab'dır. Furât ile Dicle cezîresinde bir ma'mûr câmi'li ve hân [u] hammâmlı ve çârsû-yı muhtasarlı ve (–) mikdârı türâb ile mestûr hâne-i ma'mûrlu kasaba-yı şîrîndir. Diyârbekir Harberît mâbeyninde vâki' olmuşdur. Mar'aş sancağı beğinin tahtıdır. (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–).

Andan yine kal'a-i Urfa. Andan cânib-i cenûba 9 sâ'atde,

Evsâf-ı dâr-ı dikhân kal'a-i Harrân

Bu dahi Nemrûd la'în binâlarından kal'a-i kadîmdir. Urfa hâkinde çölistânda cezîre-i

Dicle'de vâki' bir püşte üzre dest-i hâmûne havâle gâyet metîn kal'adır. Ve şekl-i muhammes seng-binâ bir kal'a-i bâlâdır. Sene 922 târîhinde Sultân Gavrî hükmünde iken Selîm Hân'a mutî' oldular. şehrini Urban-ı uryân harâb etmeğile ehl-i ırz kimesneleri dahi hicret edüp şehri harâbhâneleri turâb olup kal'asında dahi âdem-i âdemî-zâd kalmayup ancak kârgîr binâ câmi'leri ve hân u hammâmları ve gayri harâbhâneleri içinde Keys ü Mevâl Urbânları vakt-ı şitâda sâkin olurlar, ammâ kal'ası gûyâ henüz üstad-ı mi'mâr elinden çıkmışdır ve gâyet metânet üzre binâ olunmuşdur. Âl-i Abbâsiyândan el-Müttakî-billah asrında bu diyârın harîri ve gayri mahsûlâtlarından üç Mısır hazînesi mâl hâsıl olur. Ancak şimdi harbe ucından Urfa paşası Urbân'dan kışla hakkı yüz gurûş alabilir. Bu Harrân kurbunda,

Ziyâretgâh-ı Ayn-i rûz

{Bu Harrân hâkinde nehr-i Dehendâniyye derler. Bir ayn-ı câriyyedir. Kal'a-i Rakka kurbunda nehr-i Peliç ile bir olup nehr-i Furât'a rîzân olur. İkisi de âb-ı hayâtdır}. Ya'nî pirinç gölü demekdir. Kaçan Hazret-i Alî radiyallahu anhu Hazret-i Mu'âviye ile bu mahalde Sıffîn-i nahsîn cengin ederken bu mahalde pirinç eküp bu uyûn ile reyy edüp hâlâ anların kerâmetiyle Hudâyî pirinç hâsıl olduğundan bu göle Ayn-i rûz derler. Türkmân kabîlesi girüp gusl ederler. Meşhûr ziyâretgâh-ı inâs-ı Urbân u Türkmân-ı yamandır. Ve,

Ziyâret-i eş-şeyh Yahyâ-yı Hayâtî

Harrân dibindedir. Sultân halîfelerinden kutbiyyete kadem basmış ulu sultândır kim kal'a-i Harrân'ın kurbunda çöl cânibinde bir kubbe-i azîm içinde medfûndur. Çöl Urbânları bu sultâna gâyet mu'tekidlerdir. Hattâ Urbân mâbeyninde bir mâdde-i kübrâ içün birine yemîn icâb etse tâ Basra ve Lahsa ve Ummân ve Cezâyir ve Kurna'dan gelüp bu sultân üzre bi-sırr-i Yahyâ Hayâtî deyü kubbesi dîvârına el ursa kasem-billâh yerine i'tibâr ederler. {Ve bu Sultâna Yahyâ-yı Hayâtî demelerinin aslı bir seccâde üzre tahiyyâtda ve hayâtde oturur gibi oturduğundan Yahyâ Hayâtî derler}. Ve bu ziyâret ile Urfa mâbeyninde bâlâda tahrîr olunan ibret-nümâ taş olan âdemler bu mahalle karîbdir. Andan cânib-i kıbleye çöle 18 sâ'atde,

Evsâf-ı eyâlet-i taht-ı kadîm kal'a-i Rakka

Bânîsi (–) (–) nice mülûkden mülûke değüp âhir-kâr Mısır Sultânı Gavrî'nin destinden sene 922 târîhinde Selîm Hân'a ahâlîsi mutî' olup Süleymân Hân tahrîri üzre Rakka eyâleti ***[59a]*** tahtı olup karîbü'l-ahd eyyâmlarda Urbân [u] Türkmân eşkıyâsı ve eşirrâsı destinden harâb olup taht-ı Rakka hâlâ şehr-i Urfa olmuşdur, ammâ bu kal'a-i Rakka çölde Furât ve nehr-i Dicle mâbeynindeki cezîre vasatına karîb bir püşte üzre bir kal'a-i azîmdir, ammâ içinde Urbân u Türkmân kışlar. Temmûzda bir âdem bulunmaz. Zamân-ı imâretinin âsâr-ı binâları hâlâ harâb u yebâb [u] turâb yaşar. Bâğları ve dud bâğçeleri kendi biter kendi yiter gider. Harâbın görmesi âdeme keder verir. Zamân-ı kadîmde şehr-i azîm olup Bağdâd bunun cânib-i şarkîsindedir. Bu Rakka dârü'l-hilâfe-i Bağdâd'ın cânib-i garbîsinde Cezîre-i Dicle'dedir. Hâk-i amber-i pâki yine Urfa paşası hükmünde olmağıla Urbân [u] Türkmân'ından otlak hakkın Urfa paşası alır.

Sitâyiş-i nehr-i Pilîce-i Ulu

Harrân'da Dehâniyye derler bir ayn-ı zülâldir. Nehr-i Pilîce'yle bir olup cânib-i şarka

cereyân ederek bu Rıkka şehrinin şark tarafına uğrayup ba‘dehû bu Rıkka’dan aşağı cârî olarak nehr-i Furât’a munsab olur. *Ve’s-selâm.*

Bu Rıkka kal‘ası kurbunda cânib-i kıblesi tarafında 6 sâ‘atde,

Evsâf-ı buhayre-i Bük

Nehr-i Pilîç tuğyân ile geldikde bir buhayre-i azîm olur. Etrâfı hıyâbân u ormanlı ve cümle dud bâğlı gül-i gülistânlı mahsûldâr bir cây-ı safâdır. Lâkin içinde âsî çöl Urbânı sâkin olur. Semek Urbânı derler bir mel‘ûn kavimdir. {Ve şâvî Urbânı İtrisoğlu hükmündedir} Harrân ve Rakka ve Ca‘ber ve Bâlîs ve Ane ve Selme ve Hadîse kal‘alarını berbâd etmişdir. Bu mezkûr Bük içinde sâkin olup harîr-i zibâ hâsıl edüp Urfa paşasına harbe ucuyla sehel öşür verirler. Ve Rakka’dan cânib-i şarka 10 sâ‘atde,

Evsâf-ı kal‘a-i Ca‘ber-i Devseriyye

Melik-i Mender’in abdî Devseriyye nâm, bir vezîr-i benâm, ibtidâ inşâ eden ol hümâm idi. Ba‘dehû Ca‘fer Kuşeyrî mâlik-i mülk-i ümem-i âmm olup bu kal‘ayı gâyetü‘l-gâye istihkâm ve metânet üzre ta‘mîr ü termîm edüp yetmiş sene mutasarrıf olduğundan anın Ca‘fer nâmiyle ma‘rûf lisân-ı Etrâkde Ca‘ber Kal‘ası derler. Andan Melik-i Selçuk bu kal‘ayı muhâsara edüp yedi ayda ceng [u] cidâl ve harb [u] kıtâl ederek Ekrâd-ı Âd-ı pür inâd elinden dest-i kahr ile feth etdi.

Ba‘dehû niçe mülûke intikâl edüp âhir sene 922 târîhinde Gavrî-i Mısır elinden Selîm şâh bâ-sulh eyle feth edüp Süleyman Hân tahrîri üzre (–) eyâleti hâkinde (–) lıkdır. Ve yüz elli akçe kazâdır, ammâ bî-hâsıldır. Dizdârı ve kal‘a neferâtı vardır ve kifâyet mikdârı cebehânesi vardır. Diyârbekir ve Mardin ve Musul’dan Haleb’e gider şâhrâh üzre vâki‘ olmağıla âbâdândır. Nehr-i Furât’ın şark tarafı kenarında evc-i âsumâne kadd çekmiş bir kızıl mehîb kaya üzre seng-binâ ve şekl-i murabba‘dan sehel tûlânîce vâki‘ olmuş burc [u] bârûları metîn ü müstahkem cânib-i (–) nâzır bir kapulu handaksız bir kal‘a-i bâlâdır. Dâ’iren-mâdâr cirmi ma‘lûmım değildir, ammâ küçükdür.

Dizdârı ve neferâtları ve derûn-ı kal‘ada kırk aded hâk ile mestûr neferâthâneleri ve gılâl anbârları ve bir câmi‘-i muhtasarı ve kayalar içre aşağı Furât’a nâzil olunur nerdübânlı su yolları var. Derûn-ı kal‘ada gayri âsâr-ı binâ yokdur, ammâ aşağı sâhil-i nehirde müfîd ü muhtasar bir kasabası vardır. Câmi‘i ve hânı ve esvâk-ı muhtasarı vardır. Ammâ imâret ve medrese ve dârü‘l-hadis hammâmı ve gayri mu‘azzam binâları yokdur. Câ-be-câ dud bâğçeleri çokdur. Cümle ahîlîsi Türkmândır. Bu kal‘a dibinde,

Ziyâretgâh-ı Süleymân şâh

Âl-i Osmân’ın ecdâd-ı ızâmı Ertuğrul Bay’un pederi Süleymân şâh’dır kim diyâr-ı Mâhân’dan tulû‘ edüp Âl-i Selçukiyân’a gelirken bu Ca‘ber Kal‘ası dibinde cümle etbâ‘ıyla meks edüp Süleymân şâh’a gusl icâb etdikde nehr-i Furât’da gusl ederken bi-emrillah gark olup na‘ş-ı şerîfin zeyl-i kal‘ada bir püşte üzre defn ederler. Hâlâ cedd-i Âl-i Osmân deyü ziyâretgâh-ı hâss u âmmdır. Andan oğlu Ertuğrul dosdoğrı doğrılayup Sultân Alâ’eddîn’e gelüp boy beği olup ba‘dehû oğlu Osmâncık ibtidâ devlet-i Âl-i Osmân’a beğ olur. Devletleri [ta] inkırâzü‘d-deverân mü’ebbed ola, *âmîn yâ Mu‘în!*

Ammâ yine Ca‘ber Kal‘ası mukâbelesi ki Haleb hâkinde cânib-i garbdır. Andan,

Ziyâretgâh-ı güzîde-i ashâb-ı kirâm
Rıdvânullâhi aleyhim ecma'in

Bu mahall gerçi Arz-ı Mukaddes'dir, ammâ bu mahalde sahâbe-i güzînin medfûn olmalarının sebebi oldur kim hicret-i Nebeviyye'nin sene (–) târîhinde Hazret-i Alî ile Hazret-i Mu'âviye bu Ca'ber Kal'ası mukâbelesinde ceng-i azîm edüp tarafeynden niçe bin sahâbe-i kirâm ve erbâb-ı soffa ***[59b]*** ve muhâcirîn-i ensâr ve tebe'-i tâbi'în şehîd olup hâlâ ol sahrâ-yı Ca'ber'de kabr-i münevvereleri ve seng-i mezârları ve kıbâblarıyla niçe yüz merâkıd-ı pür-envâr âşikâredir. Evvelâ kabr-i Beşîr ibn Hâtem-i Tayy, Mûsâ ibn Hazret-i Zübeyr ve Zeyneddîn ibn Akîl ibn Ebî Tâlib ve İsmâ'îl ibn Huzeyme, Sirâcüddîn ibn Hâlid ve Sâlih Berkî ibn Abd-i Rey. Bunlardan mâ'adâ niçe bin sahâbe-i kirâmlar medfûnlardır, ammâ bunları ziyâret edüp rûh-ı şerîfleriyçün at üzre Kur'ân tilâvet edüp yine Furât'a gelüp gemiyle karşu Ca'ber tarafına geçip istirâhat etdik. Andan yine gemiyle beri Haleb hâkinde ubûr edüp cânib-i garba çölistân içre (–) sâ'atde,

Evsâf-ı kasaba-i Bâlîs

İbtidâ bânîsi Ca'fer Devânikî vezîri Bâlîs nâm bir Ekrâd-ı hümâm binâ etmişdir. Nehr-i Furât'ın garbîsi çölündedir. Haleb eyâletinde sancakbeği tahtıdır. Beğinin hâssı kânûn-ı pâdişâhî üzre 220.000 yük akçedir. Kılıç ze'âmeti 14 ve kılıç erbâb-ı timarı 57 ve çeribaşısı ve alaybeğisi vardır. Hîn-i seferde beğinin askeriyle cümle cebelüleriyle bin altmış kılıç asker olur. Sipâh-kethüdâyeri ve yeniçeri serdârı yokdur, ammâ yüz elli akçe kadısı vardır. şehri cümle hâk-i amber-i pâk ile mestûr câ-be-câ bâğçeli (–) aded hânelerdir. Câmi'i ve hânı ve hammâmı ve esvâk-ı müfîd ü muhtasarı vardır. Ve kal'a-i Rakka bu Bâlîs'in şarkîsinde bir konak menzil-i çöldür. Ve Rakka yoluna dahi karîbdir, ammâ Cânpulâdoğulları asrında ma'mûr [u] âbâdân, dud bağlı şehr-i bender imiş. Tâ nehr-i Furât'dan gelir tur'aları kenarında ma'mûr u müzeyyen kurâları var imiş. Cânpulâd'dan sonra harâb olmuş. Andan cânib-i (–) sâ'atde

Sitâyiş-i kasaba-i Rusâfe-i kebîr: İbtidâ bânîsi bi-kavl-i müverrihîn-i mukaddemîn, Hişâm ibn Abdülmelik ibn Mervân'dır. şâm'da Âl-i Emeviyyûn'a ve gayriye tâ'ûn müstevlî olup Hişâm şâm'dan tâ'ûndan firâr edüp bu çöl-i çölistânda hayme vü hargâhıyla meks edüp gazâl şikârından ve hevâsından hazz edüp bu mahalde sâkin oldu, ammâ suyu olmamağıla ilm-i hendeseye mâlik kimesneler ile müşâvere edüp zemîn üzre irtifa' alup nehr-i Furât'ın âlî yerinde cânib-i şarkdan bir rasîf-i azîm sedd edüp nehr-i Furât'ın tenezzül mahallinde iki kerre yüz bin âdem deryâsın üşürüp hayme ü hargâhı olan mahalle deryâ-misâl nehr-i Furât'ı getirüp lafz-ı rasîf üç yüz seksendir. Rasîf ol günde tamâm olduğuyçün haymesi zemînine bir şehir bünyâd edüp ismine anın içün Rusâfe dediler. Furât'dan kâmil bir günlük râh-ı ba'îdedir, ammâ mürûr-ı eyyâm ile rasîfi rimâl [u] turâb ile memlû olup niçe yerleri kırk elli kulaç yerden su çıkarup def'-i atşân ederler. Hâlâ bir arz-ı yâbise olmağıla ol kadar imâr değildir. Hâlâ (–) hâkinde bir küçük kasabadır. Kal'ası dahi harâb [u] yebâb olmuşdur.

…………….(1.5 satır boş) …………….

Hişâm şâm tâ'ûnından halâs olmağiçün bu şehir imâr etdi. Ne Hişâm ve ne şehri ve ne rasîfi ve Rusâfı kalmayup yine Hişâm bu şehirde tâ'ûndan merhûm olup bu mahalde medfundur. Ziyâret-i kabr-i Hişâm ibn Abdülmelik azîm kubbe ile kabr-i pür-envârı var.

Urbân ziyâretgâhıdır. (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Andan cânib-i (–) sâ‘atde,

Evsâf-ı şehr-i kadîm Karkîsâ

Sebeb-i tesmiyesi (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) ammâ ibtidâ bânîsi (–) (–) (–) (–) hâkinde vâsi‘ sahrâ içre zamân-ı kadîmde şehr-i azîm imiş. Hâlâ harâbe olmada bir kasaba kalmışdır. Câmi‘i ve hânı ve hammâmı ve birkaç dükkânı vardır. Rakka kurbunda Cezîre-i Düceyl'de nehr-i Furât kenarında nehr-i Hâbûr, Furât'a mülhakk olduğu mahalde şehr-i azîm imiş. Ve nehr-i Furât kenarında cânib-i şarkındadır. Ve nehr-i Hâbûr'un ibtidâ tulû‘ı nehr-i Re'sü‘l-Ayn'dir. Andan bu mahalde nehr-i Furât'a munsab olur. (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Andan cânib-i (–) sâ‘atde,

Evsâf-ı kal‘a-i Âne

Bânîsi (–) şâm hâkinde zamân-ı kadîmde şehr-i azîm olup nehr-i Furât tur‘alarıyla reyy olunur şehir imiş. Hâlâ Urbân aşkıyâsı derdinden harâb olup Mevâl Urbânı harâbistânı içre sâkinlerdir. Furât ve Dicle cezîresinde kal‘ası bir püşte üzre şekl-i murabba‘ taş binâdır. Dizdârı

…………….(1 satır boş) …………….***[60a]***

Bu kal‘a nehr-i Furât'dan bir tur‘a gelüp ihâta etmişdir. Cürf yerleri cümle rimâl [u] turâb ile memlû olmuş. şâm-ı cennet-meşâm'dan Bağdâd topcubaşısı Frenk kâfile-sâlâr olup azîm kârbân ile ve develer üzre şâhî toplarıyla şâm'dan çıkup bu Ane ve Seleme ve kal‘a-i Dir ve kal‘a-i Hıdde üzre Bağdâd'a bu çölistân ile gelüp vâsıl olurlar. Andan cânib-i şarka (–) sâ‘atde,

Evsâf-ı kal‘a-i Dir

(–) hâkinde, bânîsi (–) (–) (–) hâlâ dizdârı ve neferâtları var, ma‘mûrdır. Nehr-i Nîl kenarında bir Dir şehri dahi vardır. (–) (–) (–)

Andan taraf-ı (–) sâ‘atde,

Evsâf-ı kal‘a-i Hıdde-i Irâk

Bir Hıdde dahi Mekke-i Mükerreme ile Cidde benderi mâbeyninde kasabacıkdır. Ammâ bu Hıdde-i Irâk (–) (–) binâsıdır. Nehr-i Furât'ın cânib-i garbında Seleme ve Ane hâkinde ma‘mûr kal‘adır. Dizdârı ve neferâtı ve ma‘diye geçit gemileri vardır, ammâ bu mahalde Murâd'ı ubûr etmeyüp yine cânib-i garba çöl ile (–) menzilde bî-amân Urbân obalarında meks edüp havf [u] haşyet çekerek (–) günde,

Evsâf-ı kal‘a-i Haddîse

İbtidâ bânîsi (–) eyâletindedir. Nehr-i Furât'ın ortasında bir sa‘b u kavî seng-binâ bir kal‘a-i ra‘nâdır kim nehr-i Furât bu kal‘anın cânib-i erba‘asın ihâta etmişdir. Dizdârı ve neferâtları vardır.

…………….(1.5 satır boş) …………….

Andan şimâl cânibine çöl ile (–) sâʻatde,

Evsâf-ı kasaba-i Cüllâb

(–) binâsıdır ve Urfa hâkinde bin hâneli bâğ u bâğçeli çölde maʻmûr kasabadır. Kurâlarında pirinc çeltiği hâsıl olur. Âb [u] hevâsı latîf zemîn mahsuldârdır. Bu büleydenin uyûnları Adana köyü bınarından tulûʻ edüp Arar Rıkka kalʻası altında nehr-i Furât'a munsab olur. Bu kasabanın câmiʻi ve mesâcidleri ve hân [u] hammâmı ve birkaç dükkânı vardır. Ve birkaç âsiyâb-ı dakîkları var. Bu şehrin nısfı hâss-ı hümâyûndur ve nısfı zeʻâmetdir.

Ziyâret-i eş-şeyh Hazret-i Câbirüʻl-Ensârî *Kuddise sırruhu*: Bir müfîd [u] muhtasar kubbede medfûndur. Ammâ bu hakîr Mısır İskenderiyyesi hâricinde Remle hurmalığı içre bir Câbirüʻl-Ensârî ziyâret etdim. Ol ashâb-ı güzîndir. Câmiʻi ve tekyesi atebesinde târîhiyle müstûrdur, amma bu Cüllâb'daki Câbirüʻl-Ensârî nemene kimesne idüğü maʻlûmum değildir. Baʻdehû Cüllâb'dan yine cânib-i şimâle (–) sâʻatde,

Evsâf-ı sancağ-ı kalʻa-i Siverek

Sebeb-i tesmiyesi (–) (–) (–). İbtidâ bânîsi (–) (–) (–) Diyârbekir eyâletinde sancakbeği tahtıdır. Beğinin taraf-ı pâdişâhîden hâssı 203.043 akçedir. Timarı 123 ve kılıç zeʻâmeti 4. Alaybeği ve çeribaşısı vardır. Cebelüleri ile ve beğinin askeriyle cümle bin iki yüz müsellah asker olur. Yüz elli akçe kazâdır. Kethüdâyeri ve yeniçeri serdârı ve muhtesibi ve Diyârbekir voyvadası emîni ve müftîsi ve nakîbi ve kalʻa neferâtları vardır. Ve cümle (–) aded hâk-i pâk ile mestûr bâğ u bâğçeli ve müteʻaddid câmiʻleri ve hân [u] hammâmları ve mektebleri ve müzeyyen çarsû-yı bâzârı vardır.

Eşkâl-i kalʻa-i Siverek:

…………….(2 satır boş) …………….

Andan cânib-i (–) sâʻatde,

Menzil-i Değirman Boğazı :Diyârbekir hâkinde bir sengistân yerde sarp boğazdır. Andan (–) sâʻatde,

Evsâf-ı kalʻa-i Ruhbe

Sebeb-i tesmiyyesi deyr-i ruhbândan galat Ruhbe derler. Ve bânîsi Nemrûd'dur. Ve Urfa eyâleti hâkinde sancakbeği tahtıdır. Beğinin hâssı 600.000 akçedir. Zeʻâmeti 10 ve kılıç timarı 156. Ve alaybeği ve çeribaşısı var. Cümle sekiz yüz asker olup sefer eşerler. Yüz elli akçe kazâ-yı âsumânîdir. Kethüdâyeri ve serdârı ve dizdârı ve neferât-ı murdârı vardır. Kalʻası Dicle ve Furât mâbeyninde ve Diyârbekir zemîninde bir kazâ-yı azîmde vâki olmuş taş binâ bir kalʻa-i raʻnâ-yı şekl-i murabbaʻdan tûlânîcedir. Rıkka kalʻasıʻna ***[60b]*** karîb ve Ane kalʻasına beş menzil baʻîd kaldı, ammâ Ruhbe kalʻası nehr-i Furât sâhilinde gâyet saʻb u metîn kalʻa-i hısn-ı hasîndir. Bânî-i sânîsi Melik Bertûk taʻmîr u termîm edüp müstahkem etdi. Buna Yeni Ruhbe derler. Kalʻası kaya üzre değildir, bir topraklı bayır üzre küçük metîn kalʻadır. şâm ve Haleb tüccârları Bağdâd'a bu mahalden ubûr ederler. Urbân yatağı yerlerdir. Andan cânib-i (–) sâʻatde,

Evsâf-ı kalʻa-i harâb-ı azîm-i Sinn-i Ruhâ

Urfa Ruhâsı‘n binâ eden Ruhâ Nemrûd’dan evvel binâ edüp bunda fevt olup defn olunduğıyçün Sinn-i Ruhâ derler. İbret-nümâ-yı amûd bunda somaki amûd-ı müntehâ vardır. Ol amûdun taraf-ı şarkîsinde bir gûne hatt-ı İbrî vardır. Cemî‘i erbâb-ı ma‘ârif [u] seyyâhân gelüp anı kırâ’at edüp “Hatt-ı Hazret-i İdrîs aleyhi’s-selâmdır” derler. Tûfândan evvel binâ olunmış şehr-i azîm imiş. Kara-Âmid ile kal‘a-i Ruhâ ya‘nî Urfa beynindedir. Hâlâ kavm-i Yahûdî ve kavm-i Kıbâbıta ve kavm-i Mağâribe ol hatt-ı İdrîs olan amûda nazar edüp âh-ı derûn edüp bu şehr-i harâb-âbâdda kırk kenz-i azîm vardır. Ve “Bu dünyâda devr-i kıyâmete dek tâ eşrât-ı sâ‘ate varınca ne vâki‘ olacak ise bu amûdda mestûrdur” deyü Mağâribe akvamı künûzlar içün âh-ı derûn ederler.

Eşkâl-i kal‘a-i Sinn: Nehr-i Dicle üzre bir sa‘b u kaviyyü‘l-bünyâd şeddâdî binâ-yı kadîmdir kim cânib-i şarkîsinde nehr-i Zarb-ı Asğar bu kal‘a dibinde Dicle’ye munsabb olur. {Bu nehr-i Zarb-ı Alî‘nin ibtidâ tulû‘ı şehrezûl cebellerinde çıkup kal‘a-i Erbil ile kal‘a-i Dakûka arasından geçüp nehr-i Dicle’ye rîzân olur. Âb-ı hayât nehirdir}. Bu kal‘a sene 579 târîhinde Mısır hulefâlarından el-Melik el-Eşref b. Âdil b. Eyyûb yedi ay muhâsara ile usret çeküp feth etdiğiyçün ba‘de’l-feth deryâ-misâl asker üşürüp münhedim etmişdir, ammâ imâr olacak kal‘adır. Hâlâ (–) eyâleti hâkinde câmi‘ ve hân u mesâcid [ü] hammâm ve esvâk-ı muhtasarlı kasabacıkdır.

…………….(1.5 satır boş) …………….

Andan cânib-i (–) sâ‘atde,

…………….(1 satır boş) …………….

Andan yine cânib-i (–) sâ‘atde yine kal‘a-i Siverek andan Diyârbekir yolunda Alî Bınarı‘na gitmeyüp Siverek’den cânib-i garba (–),

Menzil-i Karakayık: Kasabadır. Andan gemi ile nehr-i Furât’ı geçüp taraf-ı (–) sâ‘atde,

Evsâf-ı (–) Gerger

İbtidâ banîsî (–) nehr-i Furât’ın cânib-i garbîsinde Malâtiyye eyâleti hâki subaşılığıdır. Bir vâsi‘ düz yerde bağlı ve bâğçeli,

…………….(5.5 satır boş) …………….

Andan gemi ile karşu tarafa geçüp,

Evsâf-ı (–) humme-i kadîm Çermik

Sebeb-i tesmiyesi oldur kim bu Diyârbekir hâkinde ılıcaya çermik derler. Bu şehrde ılıcalar olmağıla ol ismile müsemmâ bir şehr-i ra‘nâdır. Bunda Melek Ahmed Paşa efendimizin kethüdâsı Kudde Mehemmed Kethüdâ hânesinde mihmân olup bu şehri seyr [u] temâşâya şürû‘ eyledik. Nehr-i Furât’ın cânib-i şarkîsi kenarında (–) aded ma‘mûr u müzeyyen bâğ u bâğçeli hane-i zibâlardır. Sancakbeği tahtıdır. Hâssı 22.940 akçedir. Timarı 9 ve ze‘âmeti 105 ve alaybeğisi vardır. Ve yüz elli akçe kazâdır. Ve nâhiyesi (–) kurâdır. Kethüdâyeri ve serdârı vardır.

…………….(1.5 satır boş) …………….

Evsâf-ı germâb-ı şehr-i Çermik

(–) (–) (–) ***[61a]*** Andan yine Çermik kurbunda yine Diyârbekir hâkinde,

Menzil-i kasaba-i Çüngüş :

……………. (1.5 satır boş) …………….

Andan,

Kasaba-i Abdî-Her: Bu dahi Diyârbekir hânı hükmünde ve nehr-i Furât kenarında bâğlı ve bâğçeli,

……………. (2 satır boş) …………….

Bu Abdî-Her'den yine nehr-i Furât ile şehr-i Gerger'i geçüp andan elli aded salt atlı refikler ile cânib-i garba (–) sâ'atde,

Evsâf-ı kal'a-i şufrâz

Sebeb-i tesmiyesi (–) (–) (–). Bânîsi Sultân Alâüddevle-i Âl-i Türkmâniyân'dır. (–) Eyâleti hâkinde nehr-i Göksu'ya karîb bir şehr-i Türkmân-ı acîbdir kim bâğ [u] bâğçesi ve enhâr-ı câriyesi cihânı reyy etmiş bir şehr-i şîrîndir.

……………. (2.5 satır boş) …………….

Andan Karka Sekmez cânibinden kasaba-i Sufrâz'a karîb,

Evsâf-ı kasaba-i Süre

Sebeb-i tesmiyesi oldur kim (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) binâsıdır. Cümle bin mikdârı bâğlı ve bâğçeli âb [u] hevâsı latîf câmi'li ve hân u hammâmlı ve esvâk-ı müzeyyenli şîrîn kasabadır. Ve Malâtiyye hâkimi subaşılığıdır. Ve bu şehir Kömür dağı dâmeninde vâki' olmağıla âb-ı revânları firâvândır. Cemî'i ravzaların ve müşebbek büstânların Kömür dağı suları reyy edüp cânib-i şarka cereyan ederek nehr-i Furât'a mahlût olur. Ammâ bu şehr Furât'dan ba'îddir.

……………. (2.5 satır boş) …………….

Andan yine cânib-i şimâle (–) sâ'atde,

Evsâf-ı kasaba-i Kâhta

Vech-i tesmiyesi (–) (–) (–) ibtidâ bânîsi (–) Bu dahi Kömür dağı zeylinde (–) aded hâneli ve bâğlı ve bâğçeli ve hâne-i tarz-ı kadîmlerdir. Bunun dahi cümle ahâlîsi tâ'ife-i Türkmândır. Hâkimleri Malâtiyye paşasının subaşısıdır. Ve yüz elli akçe şerîf kazâdır. Halkı şerî'at-ı mutahhareye gâyet mutî'lerdir. Serdârı ve kethüdâyeri hâkimleri vardır. Bu şehrin hâ'ilindeki Kömür dağının verâsı Malâtiyye aspuzusı bâğ-ı İremidir. Bu şehr dahi nehr-i Furât'dan ba'îddir. Müte'addid câmi'leri ve hânları ve hammâmı ve esvâk-ı sultânîsi var bir ma'mûr kasabadır.

……………. (1.5 satır boş) …………….

Andan taraf-ı (–) sâ'atde,

Evsâf-ı Hasîn-i Mansûr-ı sûr-ı metîn

Vech-i tesmiyesi oldur kim ibtidâ bânîsi Mansûr b. Ca'üne b. el-Hârisü'l-Âmirî inşâ

etmişdir. Lafz-ı “Hasîn” kal‘a ma‘nâsına olmağın Hasîn ismi Mansûre izâfetiyle Hasîn-i Mansûr derler, ammâ efvâh-ı nâsda galat-ı meşhûr evlâ olup Hısn-ı Mansûr derler. Mar‘aş hâkinde subaşılıkdır. Ve yüz elli akçe kazâdır. Nâhiyesi cümle yetmiş pâre ma‘mûr Türkmânlar sâkin kurâlardır. Kethüdâyeri ve yeniçeri serdârı ve muhtesibi ve nâ’ibi ve bâcdârı vardır, ammâ müftîsi ve nakîbi Mar‘aş‘dadır. Ve kal‘a dizdârı ve (–) aded kal‘a neferâtları vardır. Lâkin kal‘ası nehr-i Furât’ın cânib-i garbîsinde kal‘a-i şehr-i Simyât’a gâyet akreb-i karrâbdır. Âl-i Emeviyyûndan Mervân b. Muhammed el-Ca‘dî bu kal‘ayı ta‘mîr u termîm etdüğine rûy-ı sûrda târîhi mastûrdur. Gerçi bir küçük kal‘adır, ammâ gâyet sa‘b olduğundan Mısır hulefâları ba‘zı nefy olacak âdemleri bunda sürüp habs ederlerdi. Nehr-i Azrak’ın şimâlindedir ve nehr-i Furât’ın cenûbıyla garbîsi beynindedir, ammâ yine bu nehreyn bu kal‘aya karîbdirler.

Eşkâl-i kal‘a-i Hasîn-i Mansûr: *[61b]* Bir (–) üzre şekl-i müdevver seng-binâ bir kal‘a-i bî-hemtâdır. Ve siyâh ve beyâz mücellâ ve musaykal taşları vardır. Ve cânib-i (–) nâzır bir cedîd kavî kal‘a kapusu vardır. Derûn-ı kal‘ada kırk aded hâne ve bir câmi‘ ve cebehâne ve kifâyet mikdârı topları var, ammâ aşağı rıbâtı ma‘mûr u müzeyyen,

……………. (2.5 satır boş) …………….

şehr-i şîrîndir. Bu şehr halkı Malâtiyye’ye ve anlar bu Hısn-ı Mansûr’a vakt-ı zuhra dek varup gelirler. Zîra mâbeynehümâlarında Kömür dağı vardır. Cânib-i cenûbe Ayntâb iki menzildir. Mar‘aş bir gergi menzildir. Ve Devlet-i Âl-i Osmân’da on aded Hasen isimli kıla‘ vardır. Evvelâ Erzurûm’da Hasan kal‘ası, Mahmûdiye’de Hüsnî kal‘ası ve şehrezûl’de Hasan Mazlûm kal‘ası, Diyârbekir’de Hasan Keyf ve Malâtiyye’de Hasen-Badrîk, Ma‘ân dağında Hasenâbad, Tarabulus şâm’da Hüsün kal‘ası ve bu Hısn-ı Mansûr meşhûrları bunlardır (–) (–) (–).

Andan cânib-i (–)sâ‘atde,

Evsâf-ı kal‘a-i Simyât

Sebeb-i tesmiyesi (–) (–) (–) (–) bânîsi (–) (–) hâkinde,

……………. (2.5 satır boş) …………….

Ziyâretü‘l-Meliki’l-Afzal: Mısır hâkimiyken hısset ve denâ’et ale’l-fevr kul kendüyi ma‘zûl edüp bu şehr-i Simyât’a nefy etdiler. Gam u gussasından âh [u] enîn ederek merhûm olup Simyât’ın dud bâğları içinde bir kubbe-i âlîde âsûde bî-gam yatar. *Rahmetullâhi aleyh.*

Andan yine cânib-i garba ma‘mûr âbâdan kurâlar içre taraf-ı Mar‘aş‘a (–) sâ‘atde,

Evsâf-ı kal‘a-i Sadr-ı Bâz ya‘nî kal‘a-i Besnî

Sadr-ı Bâz nâmıyla cemî‘i tevârihlerde mastûrdır kim “doğan gögüsi” gibi nümâyân bir kal‘a-i bî-amândır. Niçe mülûk-i devlet Alâüddevle elinden almağa kasd edüp mâlik olamadılar. Cild-i (–) hacc-ı şerîfe giderken Zülkadiroğlu (–) Beğ ile bu kal‘ayı seyr [ü] temâşâ etdigimiz ale’t-tafsîl terkîm olunup tekrâra hâcet yokdur.

Andan yine cânib-i cenûb ve garb mâbeynide (–) sâ‘atde gidüp,

Evsâf-ı kal‘a-i kadîm ve şehr-i azîm Mar‘aş Bunun dahi cemî‘i sitâyiş-i şehr-engîzi

cild-i (–) yetmiş gûne hüsniyyâtiyle tahrîr u temdîh olunmuşdur, ammâ evvelki seyâhatımızda bu Mar‘aş-ı ıyş şehrinin kal‘a-i kadîmin ve şehr-i Mar‘aş-ı atîk zemînini ve gayri niçe âsârların görmemiş idik. Hâlâ manzûrımız olup anı beyân eder

Bu şehr-i cedîdin cânib-i kıblesinde hâlâ bağlar olduğu zemîninde Mâr‘aş-ı kadîm şehr-i azîm imiş. Hâlâ âsâr-ı binâları nümâyândır. Sebeb-i vîrânî oldur kim Hazret-i Ömer *radiyallahu anh* zamân-ı hilâfetlerinde bizzât kendüleri Kuds-i şerîfi feth edüp "Âyâ kayser-zemin niçe ola?" deyü birkaç bin guzât-ı muvahhidîn ve hazret-i Düldül-süvâr Esedullah Alî ile Haleb'e ve Ayntâb'a ve Kayseriyye'ye ve Mar‘aş âhir-i arz-ı mukaddesedir deyü gelüp Mar‘aş kayseri olan Cimcime'ye ve Mar‘aş ahâlîsine bir nâme yazup Esved ibn Mıkdâd ile nâmeyi Cimcime kaysere gönderdikde kırâ'at edüp "Evvel bir Allah, sânîyen Muhammed lev-lâk, sâlisen Çâr-yâr-ı güzîn nâmemiz vusûl buldukda evvelâ dîn-i mübîni kabûl edesiz, sânîyen kal‘ayı teslîm edesiz, sâlisen harâc kabûl edesiz" deyü nâmeyi bu gûne istimâ‘ etdiklerinde derhâl Mar‘aş kavmi şehri hâlî bırağup şîr dağına firâr ederler. Mıkdâd ibn Esved bu hâli gördüği minvâl üzre Hazret-i Ömer'e ve Hazret-i Alî‘ye i‘lâm etdikde cümle sahâbe-i kirâm bir yere cem‘ olup "Mar‘aş hâlî ve vîrân kala deyü bed-du‘â edüp yine Kudüs'e ve Medine'ye giderler. Ol sebebden eski Mar‘aş harâb olup ba‘dehû sene (–) târîhinde Alâüddevle Zülkadiriye ya‘nî Mar‘aş sâhibi olup bu Mar‘aş'ı imâr edüp müfîd ü muhtasar bu kal‘ayı bir vâdinin meyânında cebel-i şîr dâmeninde Omzı-keçili nâm bir püşte üzre Mar‘aş kal‘asın binâ eder. Ba‘dehû Süleymân şâh mücedded bu kal‘a binâ edüp içine er koyup eyâlet-i Mar‘aş‘a mutasarrıf olduğu mukaddemen mastûr [u] mufassaldır. Ve cebel-i şîr'den bu şehre ***[62a]*** bir ayn-ı câriye revân olur. İsmine Bunarbaşı derler. Bir mesîregâh u teferrücgâh yerdir. şehrin cümle erbâb-ı ma‘ârifi anda cilvelenirler. Ol şu şehre girüp sekiz aded âsiyâb-ı dakîk devrân etdirir. Ve şehir kıble cânibinde Elmalı köyü tarafından bir nehir dahi şehrin bâğçeleri içre cereyân ederek on altı göz değirman dahi döndürür. Bu yigirmi dört göz değirmân cümle vakıfdır.

Cümleden şehr içinde Alâüddevle câmi‘i haremindeki değirman gâyet serî‘ âsiyâbdır. Cümle cemâ‘at-ı kesîre bunun mîzâbından tecdîd-i vuzû‘ ederler. Bu şehrin cânib-i (–) bir yaylağ-ı kûh-ı bülend vardır. İsmine (–) (–) derler, bir cebel-i bülenddir kim vasfında lisân kâsırdır. Ol cebel-i müntehânın tâ zirve-i a‘lâsında bir havz-ı azîm vardır. Gûyâ buheyre-misâldır. İsmine Karagöl derler. şehr-i Mar‘aş‘a üç sâ‘at yerdir. Bu Karagöl havzı kurbunda bir sarnıc-ı azîm vardır. Tûlen ve arzen dörder yüz adımdır. Zamân-ı kadîmde Cimcime kayserin bu yaylalarda ve Göksun yaylasında yetmiş bin sürü koyunu ve keçisi ve câmûsı ve sığırı var imiş. Cümle çobânlar bu hayvânâtları sağup süd-i sûdını bu havza döküp andan şehr-i Mar‘aş‘a üç sâ‘atlik yer altından beyâz mermer kâriz Cimcime sarâyında havzlara dökülüp andan cümle halka leben-i hâlis bezl olunurmuş. Mâ-bâkîsi matbah-ı Keykâvûs'unda harc olunup âyende vü revendeye südli aş bezl olunurmuş. Bu kayser Cimcime eyle dârâta mâlik imiş kim rûz-merre matbahına ve gayri levâzımâtına ve cümle koyunlarına beher yevm yetmiş katır yükü tuz harc olunur imiş. Tâ bu mertebe bir kayser-ı Rûm-ı Cem-şân imiş. Anın zamânında bu Mar‘aş eyle ma‘mûr imiş kim şehrin bir ucundan bir tarafına horos damdan dama sıçrayup bir dâma giriftâr olmazmış. Hâlâ yine bir ma‘mûr şehr-i müzeyyendir. Bu şehrin cânib-i şarkîsi dağları ardı Elbistân sahrâsıdır.

Anda bir nehr cârîdir kim (–) dağlarından gelir Aksu derler, Mar‘aş ve Ayntâb’ın cümle pembe ve pirinci anda hâsıl olur. Ol nehrin beri cânibi Mar‘aş‘dır. Öte tarafı Ayntâb’dır kim mâbeyninde şîr dağı vardır. Tâ cebel-i Arafât’a müntehî bir kûh-ı bâlâdır. Bu kûhlarda ve büleydelerde cümle Türkmân kavmi sâkinlerdir kim lisân-ı kadîm kelimât ederler. İbtidâ lisânları Tatar-ı Buhârâ‘dan (–) (–) (–) kalmışdır.

Lisân-ı Etrâk-i sahih: On iki nev‘ üzre kelimât ederler. Bu kavmin ibtidâ tulû‘ları Mâverâü‘n-nehr’de şehr-i Mâhân’dan hurûc edüp Âl-i Dânişmendiyye ve Âl-i Akkoyunlu ve Âl-i Selçukiyân ile ibtidâ Rûm’un bu diyârlarına kadem basup her biri birer diyâra istîlâ edüp gûnâ-gûn lehce-i mahsûsaları vardır. Lisân-ı Türk-i kadîm lisân-ı Tatar’dır. Anların dahi on iki lisân-ı gûnâ-gûnları vardır. Bu Türkmân lisânı anlardan müteferrikdir.

Der-beyân-ı lisân-ı Türkmân

Aded hesâbları yine bir iki üç dört beş deyü ilâ âhir add ederler, ammâ sâ’ir ıstılâhları tahrîr olunur. Evvelâ

Cenâb-ı bâriyye *Çalap*	*yalvaç*	*yüce Çalap*	*heykel*	*eyne*
Allah derler.	peygamber;	Âlî Allah	tılsım	câmi‘

mezgit	*fakı*	*ünlen*	*Kancarıdaydın*	*acarlı*	*arvana*
mescid	imâm	mü’ezzin	Nerede idin?	yeni	dişi deve

Darcıkma	*Onat düz*	*Kancarı yılıgan be*	*gümeç*	*lavâşa*	*pişi*
Darılma!	Eyi eyle!	Nereye gidersin bire?	ekmek	ekmek	ekmek

Esmâ-i bintân [u] nisvân: Zahrüfâ, Çiğdem, Mâvzîne, Âşîde, Câm Câmeb, Gülhân, Gülfâm, Süsâm, Cân-zâr, Lelezâr, Cûybâr {Cüybâr}, Hümâ, Âsîdâ, Âyşâ {Âişe}, Hucân, Hundî, Döndî,

Esmâ-i cevârihâ-yı Türkmân: Yumalak, Dumalak, Peymene, Erebiye, Nârine, Nârince, Hava, Ruhan, Sürhan, Menevşe, Varka.

Esmâ-i çâkerân-ı Türkmân: Mısmar, Yüzulu, Yüzkulu, Yaşar, Fehred, Kahraman.

Esmâ-i a‘yân-ı recul-i Türkmân: Elemşâh, Kılıçalp, Dişbudak, Korkut, Boğaalp, Musladin, Yezîd, Mezîd, Mevzûd, Merden, Seyfalî.

Esmâ-i kabâ’il-i Âl-i Türkmâniyân: Evvelâ Âl-i Zülkadirli ve Karakeçili ve Deveyli ve Akkoyunlu ve (–) ve Mamaylı ve Pehlivânlı cümle Türkmâna serdârdır ve Kaçarlı ve Dermelek ve Yuvacık ve Keçeli ve Avşarlı ve Avcılar ve Dedeler ve Torunlar. Bunlar

cümle Beğdili kabilesi add olunup Arabkîr ile Divriği mâbeyninde Sarıkeçili dağında yaylarlar.

ballı gure
harnûb

kekremsi
şarâb

dutuk
duvak

halat
hil'at

Muhıdı geyen mi
Ferâce giyermisin

Bargım yavıncıdı
Karnım ağrıdı

Çöngeldim
Kocadım.

Bu-gaz ancılayın düz neccâr
Bu kerre şöyle yap dülger! ***[62b]***

kırañda şarlı kekremsi hörpüldedir.
Taşrada şehirli şarâb içerler.

Irmağa çimen mi uşak?
Suya girer misin oğlan?

Naşı avatla heleşi mi eden hemi uşak
Bilmedigin âdemle söyleşir miydin oğlan?

Eyne damının fakı mozallakıdır şu kişi
Câmi'in imâm-ı kebîridir o kişi.

ham halat
çerçi esvâbı

şarıkdı
şehirli oldu.

sındı
makâs

emcik
meme

damdazlak
çırçıplak

Derimde bana uyan mı deyen be uşak
Dadırda bana benzeyeyim mi dersin bre oğlan?

Gıllı gışlı şarlı gave hörpüldedirler
Kinli kibirli şehirli kahve içerler.

alat samat
tez fevrîce

Öykünen mi kişi
Uyar mısın adam?

Be niyden şu çepeli
Bre neylersin su murdârı?

Belki dehleye gen yerden el bizi de danlayalar kişi
Belki gözde uzak yerden halk bizi acebleye âdem!

gözgü
âyna

tuşuma geldi
Fikrime geldi.

gökçek
güzel

Cıllıkdırın bağrım
Oynadır yüreğim.

tahıl
buğday

dehle
gözet

Birikdi alan yere cüm cümât
Bir yere geldi meydâna cümle cemâ'at.

Çokuşman kızan
Üşmen oğlanlar!

karaş
zağar

göbelez
küçük zağar

yitken
tazı

tola
zağâr

maftıl
pazubend

Avnadım
Yuvarlandım.

haşal it
uyuz köpek

sankı
bengî

Bu Türkmân’ın niçe yüz gûne lehce-i mahsûsaları vardır kim birbirlerinin lisânlarını tercümân ile anlarlar, ammâ cümleden lisân-ı Etrâk-ı Çağatay fasihdir. Kavm-i Moğol ve kavm-i Boğol ve kavm-i Etrâk-i Kozak ve kavm-i Heşdek ve kavm-i Dağıstân ve kavm-i Lezgi ve Kumuk ve kavm-i Tatar-ı Buhârâ ve kavm-i Noğay-i Urumbat ve kavm-i Ulu Noğay ve kavm-i Kiçi Noğay ve kavm-i şıdak Noğay ve kavm-i Haydak ve kavm-i Badrak-ı Kırım ve kavm-i (–) (–) (–) bunlar cümle lisân-ı Türk-i Tatar’dır. Türkmân ve Âl-i Osmân cümle bunlardandır. Ammâ Kalmuk Tatarı Çin ve Fağfûr ve Hıtâ ve Huten ve Moskov mâverâsında karanlık dünyâya varınca kavm-i Kalmuk başka Tatar’dır. On iki tâ’ifesi şâhları ve pâdişâh şehzâdeleri olup on iki aded lisânları var kim birbirlerinin lisânların anlamak ihtimâlleri yokdur. Cihânı dutmuş bir alay kavimdir. Moskov kralı ve Fağfûr ve Kozak tâ’ifesi bu Kalmah kavminden bîzâr olmuşdur. Rûy-ı arzda Cenâb-ı Allah iki kavmi bî-hesâb halk etmişdir. Biri Mısır cezîresinde on iki melik hükmünde Karalar kavmi çokdur. Biri de bu kavm-i Kalmak çokdur. İnşâ’allah mahalliyle bu Kalmak kavimleri dahi tahrîr olunur. Hemân Cenâb-ı Bârî sıhhât-ı beden, seyâhat-ı tâm, âhir nefesde îmân müyesser ede! Ba‘dehû bu Mar‘aş şehrin seyr [u] temâşâ etdigimizden sonra Mar‘aş‘dan cânib-i garba (–) sâ‘atde,

Evsâf-ı kal‘a-i Kars-ı Mar‘aş

Devlet-i Âl-i Osmân’da üç Kars vardır. Biri Erzurûm Karsı biri dahi Silifke sancağında Karataşlık Kars’ı harâb olmada bir beldedir; biri bu Mar‘aş Kars’ı‘dır.

Kars’ın sebeb-i tesmiyesi oldur ki (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) ve bânîsi (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) Mar‘aş hâkinde sancakbeği tahtıdır.

Mîr-i livâsının hâssı (–) akçedir. Zu‘amâsı (–) ve erbâb-ı timarı (–) ve alaybeği ve çeribaşısı vardır. Hîn-i gazâda paşası asker ile cümle sekiz yüz asker olup sefer eşerler. Ve yüz elli akçe kazâdır. Ve cümle (–) aded nâhiye kurâlarıdır. Sipâh kethüdâyeri ve yeniçeri serdârı ve muhtesibi vardır. Kal‘ası (–) üzre şekl-i murabba‘dan tûlânîce bir seng-binâ kal‘a-i ra‘nâdır. İçinde cümle (–) hâne ve câmi‘i var, ammâ çârsû-yı bâzârı yokdur. (–) nâzır bir kapusu var. Ve aşağı varoş cümle (–) aded toprak örtüli bâğlı ve bâğçeli ve âb-ı hayât sulı ma‘mûr kasabadır. şehr (–) den nehr-i sagîr-i (–) cereyân edüp iner. Nehr-i (–) mahlût olur. Bu şehrin ekseriyyâ ahâlîsi Mamalı Türkmânı‘dır (–) .

……………. (2 satır boş) …………….

Andan yine garba sâ‘atde Celâlî olan Gürcî Nebî şehri Develi (–) tarafımızda kalup (–) sâ‘atde

Menzil-i karye-i Sarıkamış: Bâğlı ve bâğçeli ma‘mûr *[63a]* âbâdân kend-i kadîmdir. Andan (–) sâ‘atde,

Evsâf-ı cebel-i Göksun yaylası

Sûre-i (–) (–) [54] âyet-i şerîfi tefsîrinde lafz-ı mekâlîd kilid ma‘nâsına nâzil olmuşdur ya‘nî edîm-i arzı mekâlîdler ile kilidledim ya‘nî dağlar ile kilidleyüp rûy-ı arzı dağlar ile kilidledim ma‘nâsıyla cemî‘i müfessirîn tefsîr etmişlerdir. Ve sûretü‘n-Nebe’de [55] âyeti dahi o ma‘nâyı ilhâm eder. Ya‘nî “Habîbim, Muhammed’im! Biz dağları yeryüzüne kilid ve evtâd halk eyledik” buyururlar zîrâ rûy-ı zemînde ulu dağlar olmasa vech-i arza lerzân

vâki‘ olurdı. Seyyâhân-ı berr [u] bihâr ve cihân-geşt-i leyl [u] nehâr olan Papamunta mü’ellifi ve Atlas ve Minör ve Coğrâf kitâbları mü’elliflerinin kavl-i sahîhleri üzre rûy-ı arzda cümle yüz kırk sekiz aded ulu dağlardır kim bâlâda tahrîr olunmuşdur. Bu Göksun yaylası dağı dahi mezkûr yüz kırk sekiz cebel-i müntehânın birisidir. Eyle bir kûh-ı bülenddir kim medhinde kerrûbiyânlar felekde âciz-mândelerdir. Eyle bir kûh-ı azîmdir kim on kerre yüz bin âdem ve yüz kerre yüz bin hayvânât yaylasa vüs‘at üzre seyerân u devrân ederler.

Eyâlet-i Konya ve eyâlet-i Mar‘aş halkı ve niçe boy Türkmânları bu yaylada cilvelenüp birbirlerinden haberleri yokdur. Bu cebel-i âlîde olan nebâtât [u] giyâhât [u] ezhârât ahşâbât-ı işpeçar bir diyâr yaylağında yokdur. İllâ Erzurûm ensesinde Bingöl yaylasında bî-hadd u hasr haşîşât vardır. Ve niçe bin kaynak uyûn-ı câriyeler var kim her biri birer âb-ı hayâtdan nişân verir. Böyle bir kûh-ı vâsi‘dir. Hattâ sene 922 târîhinde Selîm şâh-ı evvel İrân-zemîn şâhı şâh İsmâ‘îl üzre sefere giderken Zülkadıriyye sâhibi Sultân Alâüddevle Mısır’da Sultân Gavrî tahrîkiyle bu Alâüddevle Âl-i Osmân askerinin ilerisin ve gerisin nehb [u] gâret etdükde Selîm Hân Sultân Gavrî‘ye nâmeler gönderüp “şu Alâüddevle’yi zabt edin memerr-i asâkir-i İslâm üzre rehzenlikler eder, hakkından gelin yohsa hakkından gelirim” deyü nâme gönderdikde Gavrî nâmeyi kırâ’at edüp nâmesinde “Hakkından gelmeğe kâdir isen gel” deyüp Selîm Hân’a nâme gönderir. Bir nâme dahi Alâüddevle’ye gönderüp “Göreyim seni şâh İsmâ‘îl’e niçe imdâd edersin” dedikde Selîm Hân Çıldır sahrâsında şâh İsmâ‘îl ile cenk ederken görse yigirmi bin kırmızı şâlvârlı Mısır silâhşörü pür-silâh cündi ve yigirmi bin Alâüddevle’nin Zülkadirli ve Mamaylı ve Pehlivânlı ve Yeni-elli Türkmân askeri ve şâh askeri, Selîm şâh’ı askeriyle ortaya alup kıra kıra inhizâm sadedinde iken Cenâb-ı Bârî yârî kılup nesîm-i nusret Selîm Hân tarafına esüp cümle Mısrîleri ve Türkmâniyânları ve şâh askerin cümle dendan-ı tîğdan geçirüp şâh İsmâ‘îl ancak yetmiş aded kimesne ile Âzerbâycân’a cân atup Selîm Hân şâh-ı İrân-zemînin yedi aded mîr-i mîrânlık yerlerin feth edüp der-i devlete geldi. Andan mezâhib-i erba‘a şeyhülislâmlardan fetvâ-yı habl-i metînler alup Mısır Sultânı Gavrî Kızılbaş‘a imdâd etdiğiyçün üzerine sefer edüp Selîm Hân Kayseriyye’ye geldüği mahalde hâkim-i Mar‘aş Alâüddevle bu Göksun yaylasında yüz bin asker cem‘ edüp Selîm Hân’ın Mısır üzre gitmemesine âmâde olup gûnâ-gûn rahzenlikler ederken Selîm Hân vezîria‘zamı olan Tavâşî Sinân Paşa’yı ve vezîr Ayas Paşa’yı kırk bin asker ile Göksun yaylasına gönderüp Alâüddevle ile bir ceng-i perhâş [u] savaş etdiler kim Âl-i Osmân’ın on bir ceng-i azîminin biri dahi bu Göksun cengidir. Âhir bi-emri Hudâ Sinân Paşa mansûr [u] muzaffer olup Sultân Alâüddevle’yi yetmiş boy beğleriyle ve yetmiş aded ümerâlarıyla cümle katl edüp Selîm Hân’a kellelerin nâmeler ile Gavrî‘ye gönderüp, “İşte haklarından geldim hâzır ol vaktına!” deyü haber gönderdikde yüz bin asker ile Merc-i Dâbik sahrâsında münhedim olup Mısır’a firâr eder. Hâlâ üstühân-ı Mısrîler vâdi-i Merc-i Dâbik’da püşte püşte yığılıdır ve Türkmân uzuvları Göksun yaylasında yığın yığındır kim hâlâ kabr-ı Alâüddevle ve yetmiş bin Türkmân bu Göksun’da medfûndur. Diller ile ta‘bîr ve kalemlerle tahrîr olunmaz. Vasıfdan müberrâ bir yaylağ-ı ra‘nâdır. Andan yine cânib-i garba (–) sâ‘atde,

Menzil-i karye-i Künek: Bâğlı ve bâğçeli ve âb-ı hayât uyûnlı ve kenîseli Ermenî köyüdür. Bu yaylanın cânib-i garbîsi Kayseriyye hâkidir. Andan yine garb tarafına (–)

sâ‘at gidüp,

Menzil-i Değirman Boğazı: Beş yüz hâneli ma‘mûr ve deyrli Ermenî köyüdür.

……………. (1.5 satır boş) …………….

Andan cânib-i garba (–) sâ‘atde, *[63b]*

Evsâf-ı taht-ı kayâsire, şehr-i azîm ve binâ-yı kadîm kal‘a-i Kayseriyye

İbtidâ bânîsî Hazret-i Zekeriyyâ asrında kayser Ercîş‘dir. Niçe mülûkden mülûke intikâl edüp âhir Hazret-i Ömer hilâfetinde kayser Melik Harkil ta‘mîr ü termîm edüp gâh bunda sâkin olurdu ve gâh Konya’da bâğ-ı Merâm faslı ederdi. Harkil’in bir karındaşı kayser Cimcime Mar‘aş’ı binâ etdi. Bir karındaşı kayser Sives kal‘a-i Sivas’ı inşâ edüp birbirine mu‘âdil şehr-i azîmler idi kim ol asırda Mısır ve şâm ve Irâk’dan sonra bu bilâd-ı selâse nazîre şehir yok idi, ammâ bu Kayseriyye Mar‘aş ve Sivas’dan ziyâde ma‘mûr u müzeyyen ve metânet üzre mebnî idi. Ve kayseri deryâ-misâl askere mâlik idi kim cümle cünûdu tâ’ife-i Rûm idi. Anın içün bu şehr bilâd-ı Rûm’dandır. Ve hâsıl Hazret-i Ömer *radıyallahu anh* bizzât Kudüs’ü feth edüp seksen bin askere Hâlid ibn Velîd hazretlerini serdâr-ı mu‘azzam edüp hicret-i Nebeviyyenin sene (–) târîhinde bu Kayseriyye’yi feth edüp içine kifâyet mikdârı asker-i azebân koyup Hâlid Medîne’ye gidüp yine küffâr-i kayser-zemîn cünûd-ı cünûbiyle gelüp bu kal‘ayı muhâsara edüp cümle mütehassın olan guzât-ı müslimîni şehîd edüp kal‘ayı istilâ edecek mahalde bu kal‘anın cânib-i (–) ensesine havâle olan cebelden bir azîm asker nîl alemlerle zâhir olup cümle küffârı kırarlar, ammâ cemî‘i küffârın lâşe-i murdârlarında alât-ı silâhdan bir zahm bulunmayup ancak cümle fecerelerin dudaklarının sağ tarafları mecrûh olup mürd olmuşlar.

Ba‘dehû bu Kayseriyye hâlî ve mu‘attal kalup bir mülûk imâr etmeğe cür‘et edemediler. Bu “Kayseriyye’ye istîlâ ederiz” diyen küffarları Kayseriyye ensesinde dağdan zuhûr eden ricâlü‘l-gayb askeri, küffârı kırdığıyçün hâlâ Kayseriyye’ye hâ’il cebel-i azîme Er-ceyş dağı ya‘nî erenler askeri dağı demeden galat-ı meşhûr Ercîs dağı derler. Hakîkatü‘l-hâl kal‘a-i Kayseriyye bu kûh-ı bâlânın cânib-i (–) si dâmeninde mürtefi‘ hevâdâr bir şehr-i imâret-i dâr [u] diyârdır. Efvâh-ı nâsda Kayseriyye derler, ammâ sahîhi Kaysariyye’dir, zîrâ bânîleri kayâsıralardır ve taht-ı kayâsıradır. Lâkin harf-ı sîn ile harf-i sâd’ın kurb-ı mahrecleri olduğundan galat-ı meşhûr evlâdır deyü Kayseriyye derler.

{Ol asırda Rûm keferesi meliklerine kayser-i Rûm derlerdi. Cem‘ olsa kayâsıra derler. Meselâ Irâk pâdişâhlarına kisrâ derler. Birkaç kisrâya ekâsire derler. Yemen melikleri cem‘ olsa tebâbi‘a derler}.

Ba‘dehû bu Kayseriyye (–) sene mu‘attal yatup kör Harkil kayser oğlu (–) nâm bir nâm-ı bed-nâm velîd-i pelîd-i anîd ta‘annüd edüp cemî‘i dâr-ı diyârlardan âdem sürüp Kayseriyye’yi imâr edüp Mekke ve Medîne ve Kudüs taraflarına çeri çekmeğe başladıkda hicret-i nebeviyyenin sene (–) târîhinde Hazret-i Mu‘âviye şâm-ı dârü‘l-İslâm’da halîfe-i âl-i Emeviyyûn iken seksen bin askere Hazret-i Ubeyde ibn Cerrâh’ı serdâr edüp cebren ve kahren yetmiş günde dest-i kahr ile Rûm keferesi destinden Kayseriyye’yi feth edüp fâtih-i sânî Hazret-i Mu‘âviye be-dest-i Ubeyde ibn Cerrâh oldu.

Ba‘dehû hicret-i nebeviyyenin sene (–) târîhinde Âl-i Abbâsiyândan el-Musta‘sım-billâh’ın Bağdâd’da Hülagu Hân elinde helâk olduğun kayâsire-i fecereleri istimâ‘ edüp fırsatı ganîmet bilüp yine Kayseriyye’ye istîlâ edüp tâ (–) sene târîhine gelince dest-i küffârda kalup sene-i mezbûrede diyâr-ı Rûm’u feth ederek sene-i mezbûrede bu Kayseriyye kal‘asın Sultân Alâ’eddîn sene 476 târîhinde dest-i kefereden feth edüp fâtih-i sâlis olup kayâsireler bu senede hamd-i Hudâ inkırâz bulup ilâ haze’l-ân kal‘a-i Kayseriyye dest-i İslâm’dadır, Ammâ kavm-i Türkmâniyân tagallüben zabt edüp sene (–) târîhinde Âl-i Osmâniyye’den sene (–) târîhinde Sultân (–) Hân fethidir. Ba‘dehû Süleymân Hân tahrîri üzre Karamân eyâletinde Kayseriyye Paşası sancağı tahtıdır. Beğinin kânûn üzre hâss-ı hümâyûnı (–) akçedir.

Erbâb-ı zu‘amâsı (–) ve erbâb-ı timarı (–) ve alaybeği ve çeribaşısı vardır. Paşanın askeriyle cümle bin beş yüz mükemmel askerdir. Ve beşyüz akçe pâyesiyle üç yüz akçe şerîf mevleviyyetdir. Nevâhîleri cümle (–) aded ma‘mûr [u] âbâdân nevâhîlerinden mollâsına bir müddeti beş bin gurûş hâsıl olur. Paşasına kırk bin guruş hâsıl olur. Niçe kerre ber vech-i arpalık üç tuğlu vüzerâya ihsân olunmuşdur.

Ve şeyhülislâmı ve nakîbü‘l-eşrâfı ve şehir nâ’ibi ve muhtesibi ve şâhbenderi ve sipâh kethüdâyeri ve dergâh-ı âlî yeniçeri serdârı ve kal‘a dizdârı ve (–) aded kal‘a neferâtları vardır.

Eşkâl-i iç kal‘a-i Kayseriyye: Evvelâ şehrin şimâlî tarafındaki kûh-ı Erciş dâmeninde bir püşte-i mürtefi‘ üzre Rûm melikleri fil cüssesi kadar seng-tırâş ile metânet üzre binâ etdi. Ba‘dehû Âl-i Dânişmendiyân dest-i Rûm’dan feth edüp dahi tevsî‘ edüp imâr etdi, ammâ hâlâ âbâdân olan yeni Kayseriyye bu Kayseriyye-i âtikden sekiz bin adım [ba‘îd] bir şehr-i ma‘mûr u müzeyyen, kâr-ı kadîm kal‘a-i hasîndir. Ve bilâd-ı Rûm-ı Yunaniyân’dır. Ve medine-i Sivas bu Kayseriyye’nin cânib-i şarkîsinde beş menzil yerdir. Ve bu iç kal‘a kapusu cânib-i (–) nâzır olup kapunun kemeri üstünde karşu karşuya ve yan yana biri arslan ve biri kaplan ***[64a]*** sûretleri vardır. Bu kapudan içeri zahîre ambârlarına darı ve buğday ve pirinc ve peksimat tâ fetihden berü durur ve gönden akçe vardır.

Ve sâ’ir alât-ı silâh ve cebehâne bî-hesâbdır ve cümle 200 hânedir. Mevlâhâne mahallesi, Kazancılar mahallesi, Kiçikapu mahallesi, ve kal‘a kapusundan çıkınca attârlar ve berberler ve köhne cizmeci dükkânlarıdır ve Dizdâr kapusu önünde bâğçe ve şadırvanlar ile âbâdândır.

Sitâyiş-ı şehr-i Kayseriyye: Aşağı şehir bir düz vâsi‘ zemînde şekl-i murabba‘ ahcâr-ı mutarraş ile mebnî niçe mülûk-i selef binâsı bir köhne kal‘a-i varoş-ı mu‘azzamdır ve şehir altında Koyun köprüsü nehrine Gerizler suyu derler. Bu varoş-ı âzim cümle (–) bin kiremitli ve toprak ile mestûr sarây-ı azîmler ve kâr-ı kadîm fevkânî ve tahtânî hâne-i ma‘mûrlardır ve dâ’iren-mâdâr bu varoşun etrâfı sûr-ı atîkdir.

Ve cümle (–) aded varoş kapularıdır. Evvelâ Boyacı kapusu ve Kiçikapusu cenûba nâzırdır ve mahkeme kurbunda Âsârönü kapusu şarka meftûhdur ve Odunbâzârı kapusu şimâle meyyâldir ve Atbâzârı kapusu şimâle paşa sarâyı kurbundadır. Ve bu bâbların etrâfında olan varoş dîvârı dâ’iren-mâdâr şehr-i Kayseriyye (–) adımdır ve bu sûrun etrâfı handakdır. Vakt-ı şitâda bu handak-ı azîm su ile leb ber-lebdir. Eyyâm-ı bahârda bu handak içre bostân ekerler latîf sebzevâtı olur.

Esmâ-yı aded-i mahallât: Cümle (–) aded mahallâtdır. Evvelâ Büyük Çeşme mahallesi, Küçük Çeşme mahallesi, Müftî hammâmı önündedir ve İshâk Çelebi ve mahalle-i Sayacı ve mahalle-i Katırcızâde ve mahalle-i Oduncu ve mahalle-i Furûncı ve mahalle-i Tekyeovası bâzârı ve Kiçikapusu'nda Hüseynî mahallesi ve mahalle-i Kürdler ve mahalle-i Hacı Kılıç ve mahalle-i Hâsir ve mahalle-i Tabbâklar ve mahalle-i Hacı İvazlar (–) (–) (–).

Esmâ-yı aded-i sarâyhâ-yı a'yân: Cümle (–) aded sarây-ı a'yân-ı kibârdır. Evvelâ cümleden Atbâzârı kapusu kurbunda Paşa sarâyı, hânedân-ı azîmdir kim havlısı cirid meydânı kadar vâsi'dir. Câ-be-câ söğüd ağaçları sâyesinde soffalar ve âb-ı hayât çeşmeler vardır ve Dilâver Paşa sarâyı ve Geres Paşa sarâyı ve Küçük Hasan Paşa sarâyı ve Alî Çavuş sarâyı ve Çiğdelizâde sarâyı ve (–) (–) (–) (–) .

Evsâf-ı cevâmi'hâ-yı Kayseriyye: Cümle (–) aded mihrâbdır. Evvelâ cümle câmi'den kadîm **Câmi'-i Ebî Mehemmed ibn Tâlib**. Müstecâbü'd-da've ziyâretgâh-ı erbâb-ı hâcât bir câmi'i ibret-nümâ-yı imârâtdır kim dillerle ta'bîr ü tavsîf olunmaz bir câmi'i pür-envârdır. Efvâh-ı nâsda **Ulucâmi'** derler. Bir ser-âmed tula minâreye mâlikdir kim nazîri meğer Nîkhisâr şehrinde Melik Gâzî câmi'i minâresi ola ve Kayseriyye şehrinde bundan kebîr ü kadîm câmi' yokdur. Cümle kârgîr binâ-yı kavîdir. Cümle sutûhları (–) ile mastûrdur ve haremi serâpâ bîd-i ser-nigûn ve bîd-i sultânî dırahtlarıyla müzeyyendir. Bu câmi'e Boyacı kapusu ve Kadı hammâmı yakındır.

……………. (1.5 satır boş) …………….

Ve **şeyh Emîr Sultân câmi'i** ma'bedgâh-ı kadîmdir (–) (–) (–) (–).

Ve **Lala Paşa câmi'** ve **Osmân Paşa câmi'i** ve **Hacı Paşa câmi'i.** Bu üç aded câmi' vüzerâ-yı Süleymân Hân asrında Koca Mi'mâr Sinân üstâd binâsıdır.

Ve **Çiğdelizâde câmi'i** Sivas kapusunun iç yüzündedir ve cemâ'at-ı kesîreye mâlik bir minâreli câmi'dir. Ve **Âhund Hânım câmi'i** mülûk-i selef hanîlerinin Âhund nâm bir melike hatunun câmi'idir kim medrese ve imâreti vardır ve cemâ'ati vefret üzredir.

Andan ve **Katırcızâde câmi'i** bir minâre-i musanna'lı câmi'-i zîbâdır ve **Kurşumlu câmi'** (–) binâsıdır kim ortasında bir havz-ı şadırvan ile mebnî bir câmi'-i rûşendir ve **Ulvân câmi'i** bir ser-âmed minârelidir ve Kurşumlu câmi'e karîbdir ve **Hacı Ivazânlar câmi'i** (–) (–) (–) ve **Hacı Kılıç câmi'i** medrese ve imâreti vardır. Tabahâne kurbunda vâki' olmağıla cemâ'atı çokdur ve evkâfı gâyet metîndir ve e'imme ve hutabâ ve huddâmları mevcûdlardır. Ve **Yeni câmi'** (–) kurşumlı câmi' dil-küşâdır. Dilâver Paşa sarayı kurbundadır. Ve **diğer Yeni câmi',** Süleymân Çelebi'nindir. Sâhibi hayâtda olmağıla evkâfı kavîdir. Ve **Tabbâklar câmi'i** (–) ve **Gönül câmi'i** Kiçikapusunda Hüseynî mahallesindedir, ammâ müferrih câmi'dir ve **Akkaş Çorbacı câmi'i** bir câmi'-i cedîddir ve sâhibü'l-hayrâtda olmağıla gâyet ma'mûr câmi'-i pür-nûrdur.

Sitâyiş-i mesâcidhâ-yı âbidân: Cümle (–) aded mahalle mezgitleridir. Evvelâ

……………. (2.5 satır boş) …………….

Ma'lûmumuz olan bunlardır.

Der-beyân-ı medrese-i âlimân: Cümle (–) aded dârü't-tedrîs-i tahsîl-i ulûmdur. Evvelâ

medrese-i Sultân Erbiyâ gâyet musanna‘ binâ-yı atîkdir ve **medrese-i Âhund Hânım** tarz-ı kadîm ve binâ-yı azîm bir medrese-i mübârekedir kim bunda bir kerre *Bismillâh* diyen mahrûm kalmayup elbette müfessir ve muhaddis ve mü’ellif olmuşdur ve **medrese-i Hacı Kılıç** ve **medrese-i Müftî**, Sivas kapusundadır ve,

……………. (1 satır boş) ……………. ***[64b]***

Der-beyân-ı dârü‘l-kurrâ-yı hazret-i Kur’ân: Cümle (–) aded dârü‘t-ta‘lîm-i hazret-i Kur’ân’dır. Evâ’il-i kadîmede ehl-i beled hazret-i Kur’ân’a ri‘âyet edüp mahâric-i hurûfiyle *kemâ hüve hakkuhu* icrâ edemezlerdi, ammâ ilâ hâze’l-ân her câmi‘de kırâ’at-ı Hafs üzre Kur’ân-ı azîm tilâvet olunur.

Der-ıyân-ı dârü‘l-hadîs-i peygamberân: Cümle (–) aded mahalde ilm-i hadîs okunur. Zirâ ekseriyyâ halkı zekî ve ehl-i tab‘ u erbâb-ı dâniş ve mü’ellif ü musannif ve kavâ’il-i ezkiyâsı çok âdemleri vardır. Her câmi‘de ve her medresede ilm-i hadîs görülür, ammâ mahsûs darü‘l-hadîs yokdur.

Der-medh-i mekteb-i tıflân-ı ebcedhân: Cümle (–) aded mekteb-i nûr-ı dîde-i püserândır. Bu şehrin ciger köşeleri gâyet necîb ü reşîd ü tîz-fehm olduklarından hâfız-ı Kur’ân’ı ve huffâz-ı kitâb-ı Muhammediyyesi gâyet çokdur ve bâlâda tahrîr olunan câmi‘lerde elbette birer mekteb mukarrerdir. Evvelâ {mekteb-i (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)}.

Der-fasl-ı tekye-i dervîşân-ı zî-şân: Cümle (–) aded dâr-ı hırka-pûşân [u] terk [u] tecrîdân [u] ârifândır.

Evvelâ tarîk-i Nakşibendiyye’de Hazret-i **Celâleddîn-i Rûmî âsitânesi** Mevlevîhâne’dir kim cümle erbâb-ı ma‘ârif [u] fakr [u] fâka erenleriyle mâl-â-mâldır. Haftada iki kerre âyîn-i Mevlânâ edüp semâ‘-ı safâ edüp cümle yârân-ı bâ-vefâ anda cilvelenirler. Bu âsitânenin bâğçe kapusu önünde bir âb-ı hayât çeşmesi vardır. Cümle dervîşân andan def‘-i atşân ederler ve derûn-ı tekyede müte‘addid savma‘a ve kâ‘a ve matbah ile ârâste ve semâ‘hâne ve mutrıbhâne ile pîrâste olmuş bir âsitâne-i kadîmdir. Ve Seyyid (–) ve **Seyyid Battâl Ca‘fer Gâzî tekyesi** şehrin (–) âsitâne-i Bektâşiyân’dır. Cümle fukarâsı âşıkândır. Âyende vü revende cânlara ni‘metleri mebzûldür ve **Kırk Nisâlar** bunda medfûn olduğundan ziyâretgâh-ı azîmdir.

Menâkıb-ı Kırk Nisâ: Bu kırk hatun tokuz ay on günde rahm-ı mâderden kırkı bir kerreden müştakk olup rûy-ı arza kadem basup kırkı dahi kırkar sene mu‘ammere olup her biri Râbi‘a-i Adeviyye mertebesinde merd kişi sözün ve nâ-merd yüzin görmeden kırkı dahi bikr-i nâ-şüküfte kırkar yaşında iken kırkı dahi bir ânda rûh teslim ederler. Garîb u acîb menâkıbları vardır, ammâ biz ihtisâr etdik. Hikmet-i Hûdâ bir batında bir müddetde kırk nisâ vücûda gele ve cümlesi kırkar sene mu‘ammere olup bir ânda merhûme olalar.

Âyet [56] *bi-kudretihi ve yahkümü mâ yürîdü bi-izzetihi.*

Ve Kayseriyye’nin (–) cânibinde Yılanlıdağı‘nda **Koyun Baba tekyesi** bu dahi âsitâne-i Bektâşiyân’dır ve eski Kayseriyye kurbunda **tekye-i Kalenderân** âsitâne-i kadîmdir. Hâlâ birkaç aded fukarâ-yı Bektâşiyân’dan fenâ fillâh cânlar vardır. Gâhîce şehre gelüp pârsâ edüp anınla kût-i lâ yemût edinirler ve tekye-i Koyun Baba Sultân Yılanlı dağında cihân-

nümâ bir âsitâne-i Bektâşiyân'dır (–) (–) (–) ve tekye-i (–) (–) (–) (–) ve tekye-i,

……………. (1.5 satır boş) …………….

Ma'lûmımız olan tekyeler bunlardır.

Der-vasf-ı çeşme-sâr-ı âb-ı hayvân: Cümle (–) aded çeşme-i mâ'-i zülâl-ı cân-perverdir. Cümleden şarâb-ı tahûr Mevlevîhâne'nin bâğçesi kapusu önündeki ayn-ı zülâldır. Andan Büyük Çeşme mahallesinde ve Küçük Çeşme mahallesinde âb-ı hayât aynlardır. Andan Sîremitli çeşmesi ve Kiçikapusu çeşmesi ve Paşa Sarâyı çeşmeleri ve Kuyumcularbaşı çeşmesi ve,

……………. (1 satır boş) …………….

Bunlardan mâ'adâ niçe yüz çeşmeler var.

Evsâf-ı sebîlhâne-i atşân: Cümle (–) aded sebîl-i cân-sitân berây-ı rûh-ı şehîdân-ı deşt-i Kerbelâ'dır. Evvelâ şehrin sûk-ı sultânîsi izdihâmî mahallerinde ve ba'zı şâh-râhların yemîn [ü] yesârında musanna' binâ ile mebnî sebîl-i cân-perverler vardır.

Evvelâ **Kığlamaz sebîli** ve **Hûndiyye sebîli** (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–).

Bu mezkûr sebîlhânelerin ve bâlâda tahrîr olunan çeşme-i âb-ı hayvânların âb-ı nâbları ekseriyyâ şehrin cânib-i (–) vâki' olmuş Ayn-i Kenis derler bir aynü'l-katr-misâl turna gözü sâf [u] berrâk u revâk bir sun'-ı Hallâk [u] Rezzâk mâ'-i Kevser'dir kim bu Ayn-i Kenis Kezmürî nâm bir (–) önünden çıkup niçe bâğ u besâtinleri reyy ederek cereyân edüp şehrin cümle imâretlerin saky edüp şehri imâr eder.

Der-medh-i sarây-ı kârbân-ı revân: Cümle (–) aded mihmânhâne-i âyende vü revende kârbânsarâydır.

……………. (1.5 satır boş) …………….

Der-fasl-ı hân-ı hâcegân [u] sevdâgerân: Cümle (–) aded vekâle-i esnâf-ı tüccârândır. Evvelâ Boyacı kapusunda **Kığlamazzâde hânı** kârgîr bir hân-ı ra'nâ-yı izdihâmdır {Boyacı kapusundadır} ve Kapan hânı gâyet cem'iyetli hân-ı kavîdir ve **Gön hânı** Uzun çârsû içre kârgir binâ hân-ı ra'nâdır. ***[65a]***

Evsâf-ı çârsû-yı bâzâr-ı sultânî: Cümle (–) aded dekâkin-i sûk-ı sultânîdir. Evvelâ bu şehr-i Kayseriyye'nin Bursa ve Edirne ve İslâmbol gibi iki yerde kârgir binâ bezzâzistân-ı ra'nâları vardır. Biri kuyumculardır kim cemî'i dünyânın zî-kiymet murassa' cevâhir-i kimyâb makûlesi tuhef âvânîler bulunup ve üstâd-ı gevher-furûş zergerleri mücevher şeyler işlerler ve Büyük bezzâzistânda ankâ hâcegîler hemyânlar ile bey' u şirâ edüp niçe bin gûne akmişe-i fâhire fürûht olunur. Müşk ü anber râyihası erbâb-ı hâcâtın dimağların mu'attar eder.

Der-beyân-ı dekâkîn-i şâh-râh: Cümleden Uzun çârşû müzeyyendir, ammâ t bâzârı yanında şâfî **Kapamacılar çârsûsu**dur. Bunun sağ tarafında un kapanı vardır. Cümle dakîk-i rakîk-i hâss [u] beyâz bu mahalde fürûht olunur. Aceb hikmetdir kim bu şehirde un çuvalı içre yovanca otu kosalar unı on sene dursa aslâ çürümeyüp yine hâs ve beyâz ekmeği ve çöreği olur ve İçkal'a kapusun çıkınca **Attârlar çârsûsu**dur kim cemî'i itriyâtın ve edviyye-i gûnâ-gûnların râyiha-i tayyibesinden âyende vü revendenin dimağları müşk ü

amber-bû olur ve attârlardan aşağı pâk u pâkize Selmân-ı Pâk berberler dükkânlarıdır kim her birinde pâk-dâmen ve pâk-rû berber cüvânları vardır. Ve andan aşağı sûk-ı pînedûzân ya‘nî eski pabuc ve çizme yamayıcı dükkânlarıdır.

Ve andan yine şâhrâhın iki tarafı Karakeçili dükkânına varınca cümle kapama ve zubun işler hayyât dükkânlarıdır. Ve andan pâk u pâkîze ballı ve yağlı kelimât eder bakkâl cüvânları dükkânlarıdır ve muhtesib dükkânı bu mahaldedir kim bir ehl-i hıref vezn-i sultâniye hilâf edüp bir dirhem nâkıs vermeğe kâdir değildir. Ve bu mahal cümle kassâb dükkânlarıdır kim niçe yüz aded zebh olunmuş Karamân koyunları ve kuzuların şerha şerha edüp her şerhaya berk-i gül takup ve za‘ferânlar sürüp bey‘ ederler ve bu kassâbların alt yanında hâss [u] beyâz çörekciler ve börekciler dükkânlarıdır kim gûnâ-gûn biberli börek ve bâdemli ve susam ve çörek otlı çörek ve mutabbak ve kaymak börek pişirirler. Tâ sarrâchâne başına varınca böyle ni‘met pişer çörekci ve börekci ve aşçı ve başçı ve gûnâ-gûn hoşâbcı dükkânlarıdır.

Ve muhtesib ağa dükkânın geçince **Arpacılar çârsûsu** ve **Kazancılar bâzârı** ve **Semerciler çârsûsu**dur.

Andan iç kal‘a önüne varılır ve sol tarafı Mevlevîhâne bâğçesi kapusudur ve **Uzun çârsû**‘su gâyet müzeyyendir. Tâ Uzun çârsû başında nihâyet bulur ve serrâchâne ile haffâfhâne bâzârı rûşen ve ma‘mûr u izdihâm bâzârdır ve dabbâhlar bâzârı pâkdir, Ahi Evran pîrleriyle ma‘mûrdur ve **Odun bâzârı** kal‘a kapusu önünde olmağıla Odunpâzârı kapusu derler ve Atpâzârı kapusu Paşa sarâyı kurbundadır ve Koyunbâzârı

……………. (2 satır boş) …………….

Sitâyiş-i reng-i rûy-ı pîr ü cüvân: Bu şehr-i atîk kûh-ı Ercîs dâmeninde olmağile hevâsı bürûdet üzre olup cemî‘i halkı zinde ve yigitlik kârı özünde, kimi yüz’ünde ve kimi yüz altmışdan yüz yetmişe yetmiş buğday anlı ve siyâh püskürme benli pîr u cüvân âdemleri vardır ve cümle şecî‘ ü tuvânâ ve fetâ erler birbirinden yeğ server ü hünerverlerdir (–) (–) (–).

Der-vasf-ı mahbûb [u] mahbûbân: Bu şehir kûh-ı Ercîs dâmeninde vâki‘ olmağıla hevâsı lütf [u] i‘tidâl üzredir ve ekseriyyâ halkı tendürüst olup mahbûb u mahbûbesi çokdur, ammâ mahbûbu tez sakallanup fetâ yiğit olup sayd [u] şikâre ve avân zümresine mâ’il olurlar.

Ta‘rif-i kibâr [u] eşrâf [u] a‘yân: Evvelâ Dilâverpaşazâde Murâd Paşa ve Müftî Efendi ve Nakîbü‘l-eşrâf Efendi ve Alî Çavuş ve Çiğdelizâde ve Akkaş Ağa ve Kamışçızâde ve Mûsâ Efendi ve sâdât-ı kirâmdan müftî-i sâbık Kamışçızâde ve Mulaylı Alî Ağa ve Hüseyin Efendizâde.

……………. (1 satır boş) …………….

Sitâyiş-i üstâd-ı tabîbân-ı hâzıkân: Evvelâ cümleden bi-lâ teşbîh hekîm-i kâmil ve fassâd-ı âmil Elkayıranoğlu gâyet üstâd-ı kâmildir. Husûsen ilm-i nabzda gûyâ Restetalis’dir, ammâ ilm-i sihirde gûyâ köhne-i kudemâ Kalimon hekîm olmuşdur. Bu şehrde kavm-ı Etrâk hekîme Elkayıran derler.

Der-vasf-ı cerrâhân [u] üstâdân: Evvelâ cümleden Boyacı kapusunda zimmî Karakaş

Ermenî gâyet üstâd-ı kâmil cerrâhdır. İlm-i cerrâheti tekmîl etmek içün Frengistân'ın İşpaniye diyârına gitmişdir. Hattâ bir adamın dişi ağrısa bir mâvî su sürer dişin veca'ı teskîn olur. Eğer ol dişi çıkartmak murâd edinirsen ol ağrıyan dişe bir la'l-gûn su sürer kelpedâna muhtâc eylemeyüp ol dişi kendi elinle çıkarırsın *[65b]* ve bu cerrâh Karakaş-ı zimmînin iki veled-i pelîdi var, biri Ucân ve biri Balıhan ikisi de bî-bedel üstâd-ı bî-cedellerdir.

Der-vasf-ı sulehâ-yı meşâyihân: Evvelâ sulehâ-yı ümmetden Alî Efendi ilmiyle âmildir.

……………. (1.5 satır boş) …………….

Der-na't-ı musannifîn-i şâ'irân: Bu şehr-i Kayseriyye'nin şitâsı şedîd olmağın ahâlî-i beledi ilme meşgûllerdir ve zekiyyü't-tab' [u] tîz-fehm olduklarından şu'ârâsı çokdur. Cümleden şihâb Çelebi divân sâhibidir ve Hicrânî Çelebi ve (–)

Der-medh-i mazanne-i kerâme-i mecâzibân: Evvelâ Dervîş Mustafâ-yı Uryânî. Sayf u şitâda bî-pîrehen gezer, ammâ şiddet-i şitâda aşk-ı İlâhî ile şeb [u] rûz la'l-gûn çehre ile arak-âlûd gezer. Ve Dervîş Ahmed-i Halhâlî, mecâzibûndan mazanne-i kerâme-i merd-i Hudâ'dır.

Der-ta'rif-i kabâ-yı ricâl [u] nisvân: Evvelâ şehr a'yânı cümle saya çuka ile semmûr ve zerdeva ve tilki boğazı ve nâfesî ve zincâb kürk geyüp atlas haftân giyerler. Vasatü'l-hâl olanları iskerled ve londura çuka ve boğası haftân giyerler ve zenâneleri sivri takye giyüp üzerlerine izâr bürünürler.

Der-vasf-ı lehce-i ahâlî-i lisân: Evvelâ şehr zurefâları Fârisî ve Arabî kelimât ederler, ammâ elsine-i nâsı Etrâk lisânıdır. "Abba", "Bre alatla", "Bre götüberi" şekilli sözleri vardır ve ekseriyâ Ermenî lisânın re'âyâlarıyla kelimât ederler, ammâ lisân-ı Kürd ve lisân-ı Urûm kelimât edemezler.

Sitâyiş-i havâ-yı nesîm-i hûb-i câvidân: şehrin zemîni cebel-i Ercis dâmeninde olmağıla şehrin cümle hânedânlarının yüzi cânib-i şimâle mekşûfdur. Ol ecilden havâsı bâd-ı sabâ-misâl bir gûne-i râhatü'l-ervâh havâsı vardır kim seher-hîz olan cân şemmü'l-hevâ etdikde hevâ-yı nesîmin müşâhede eder.

Der-beyân-ı iklîm-i arz-ı beled-i büldân: Bi-kavl-i Batlamyus bu şehr iklîm-i hakîkiyyenin üçüncüsünde ve iklîm-i örfiyyenin on yedincisinin vasatında bulunmuşdur. Anın içün arz-ı beledi (–) dir ve tûl-i nehârı (–) sâ'at ve derîcedir ve şeb-i yeldâsı kezâlik eyle bulunmuşdur.

Der-fasl-ı tâli'-i imâristân: Bi-kavl-i hakîm Kolon bu şehrin tâli'-i imâreti burc-ı sünbüle ve beyt-i utârid-i turâbîde bulunmuşdur. Anın içün her sene mahsûlât-ı sünbülâtı vefret üzre olup ganîmet olur (–) (–). Ve halkının tabî'atları türâb gibi süflî mertebedirler.

Manzara-i çâh-ı zülâl-i hânedân: Cümle 3.000 aded bi'r-i mâ'ü'l-hayâtdır. Elbette ve elbette her hânedânda birer ve ikişer çâhlar mukarrerdir.

……………. (1 satır boş) …………….

Der-beyân-ı enhâr-ı zülâl-ı hayvân: Bu şehr-i Kayseriyye'nin cânib-i erba'asında yüz on yedi aded arklar ve kaynak ve uyûn-ı câriyeler vardır. Ekseriyâ bu şehre hâ'il olan kûh-ı

Ercîs yaylasından tulû‘ eden mâ-i cârîlerdir, ammâ şehrin alt yanında Koyun köprüsü suyuna **Gerizler Suyu** derler. Mezkûr Koyun cisrinden geçüp cereyân ederek Mazlûmoğlu kantarasından iner Âlî köprüsüne varır. Andan akup Saz'a mahlût olur. Andan Yalınızgöz köprüsü yanında nehr-i azîm-i Kızılırmağa rîzân olur.

Bir nehir dahi **Ayn-i Kenis** derler. Germüri nâm mahalden çıkup şehri ve bâğ u bâğçeleri rayy edüp bu dahi iner nehr-i Kızılırmağa munsab olur. Kızılırmak dahi Karadeniz sâhilinde Bafra kasabası kurbunda Bahr-i siyâha mahlût olur.

……………. (1.5 satır boş) …………….

Gayri uyûnlar kezâlik Bahr-i siyâha karışır.

{Bu mahal aşağıda bir kâğız aşrı sahîfede Evsâf-ı ibret-nümâ-yı acîbelerde yazılmak gerek. Gaflet olunmaya!}

Der-vasf-ı ibret-nümâ-yı âbâdân: Bu şehr-i kâdîmin esvâk [u] dekâkîn ve hân [u] câmi‘ ve imâret ü medrese ve sâ'ir ebniye-i hayrât [u] hasenât-ı gûnâ-gûnları alâ kadri'l-imkân ta‘rîf u tavsîf olunmuşdur. Ammâ şehrin cânib-i garba nehr-i Kızılırmak üzre bir sâ‘at şehre karîb iki kaya arasında Birgöz köprü nâm bir bî-bedel cisrdir kim Süleymân Hân asrında Koca Mi‘mâr Sinân niçe sinîn-i ömr-i girân-mâye geçirüp var makdûrun sarf edüp bir kavs-i kuzah-misâl bî-bedel kantara îcâd etmiş kim seyyâhân-ı berr ü bihâr içre meşhûr-ı âfâkdır. Bosna vilâyetinde Hersek sancağında Mostar köprüsü ve bu Karamân eyâletinde Kayseriyye sancağında bu Yalınızgöz köprüsü meşhûr-ı âfâkdır ve şehre karîb Koyun köprüsü ve Mazlûmoğlu cisri ve Âlî köprüsü ve ibret-nümâ Ulucâmi‘ ve kal‘a binâsı ve,

……………. (1 satır boş) …………….

Der-fasl-ı binâ-yı hammâmât-ı gâsilân: Cümle (–) aded hammâm-ı hoş-havâlardır. Evvelâ iç kal‘ada **Kadı hammâmı** gâyet müferrih hûb-hevâ ve çifte hammâmdır ve **Gürcî hammâmı** iç kal‘ada yektâ hammâm-ı rûşenâdır ve yine iç kal‘ada **Yeni Kadı hammâmı** nev-binâ bir hammâm-ı zibâdır ***[66a]*** ve taşra varoşda **Hondî Hanım hammâmı** gâyet hammâm-ı kadîmdir. Hattâ ba‘zı müverrihler Belînâs hakîmin ilm-i hikmet ile binâ edüp bir kandil-i sirîc yağ ile hammâm ve suyu germâ olup şiddet-i hârrdan gâsillerin tahammül edemediği kandil ile ıssı olan hammâm budur derler. Hazret-i Risâlet'in mevlûdı gecesi kandil-i sirîc sönüp hammâm mu‘attal kalmışdır. Ba‘dehû Dânişmendiyân melikelerinden Hondî Hânım bu hammâmı ta‘mîr u termîm etmişdir deyü müverrihler tahrîr etmişlerdir. Ammâ niçe müsinn ihtiyâr âdemler ol Belînâs hakîmin ilm-i tılsım ile binâ etdüğü hammâm eski Kayseriyye'de esâs-ı binâları ve niçe kıbâbları ve âteş-kede-i kandil-i sirîc kül-hanı mahalli râygândır dediler. El-uhdetü ale'r-ravî, ammâ hakîr görmedim. Bu hammâmın evsâfı aşağıda külliyât-ı şehr-engîzde mahalliyle tahrîr olunur

Ve yine aşağı kal‘ada **Hüseyin Paşa hammâmı** Süleymân Hân asrında Koca Mi‘mâr Sinân binâsı olmağıla gâyet musanna‘ tarh-ı zîbâ ve binâ-yı ra‘nâ bir hammâm-ı rûşenâdır. Ve **Paşa hammâmı** bu dahi Koca Mi‘mâr Sinân binâsıdır kim Süleymân Hân Irâk-ı Acem seferine giderken girmişdir. Ve **Meydân hammâmı** (–) (–) (–). Ve **Sultân hammâmı** (–) (–) (–). Ve **Selâhaddîn hammâmı** gâyet latîf hammâm-ı atîkdir.

Ve tâ'ife-i nisvân içün ana muttasıl bir hammâm dahi vardır. Bu hammâm önünde kal'a handakı kenarında bir bâğ-ı İrem-misâl ravzâ-yı Rıdvân'dan nişân verir bir bâğçesi vardır. Ba'de'l-hammâm niçe cânlar bu bâğçede cânânlarıyla cân sohbeti ederler.

Ve eski **Pamukcular hammâmı** (–) (–) (–) (–). Ve **Gerez Paşa hammâmı** (–) (–) (–) (–). Tekye kurbunda müftînin yeni hammâmı gâyetü'l-gâye müferrih ve dil-küşâ ve pâk u pâkîze ve rûşenâ tâhir hammâmdır. (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–).

Der-beyân-ı hammâm-ı mahsûs-ı kibâr [u] a'yân: Cümle (–) aded ekâbir ve a'yânın sarây hammâmları vardır ve hakkâ muhakkakdır kim sicillâtda mastûrdur. Cümle kibâr [u] eşrâf [u] a'yân-ı devlet "şehr-i Kayseriyye'mizde bu kadar sarây hammâmlarımız vardır" deyü tefâhur kesb ederler.

Der-ıyân-ı esmâ-yı merdümân: Ekseriyâ ahâlî-i a'yânın esmâları Mehemmed ve Ahmed ve Mahmûd ve Mustafâ ve Halîl ve Alî ve Velî olduğundan mâ'adâ mülakkab âdemleri çokdur. Meselâ Câferoğlu ve Hatiboğlu ve Sinînzâde ve Budakzâde ve Akkaş ve Karakaş ve Salbaş {misilli nâm sâhibi âdemleri vardır}

Der-fasl-ı esmâ-yı nisvân:

……………. (2 satır boş) …………….

Der-ilm-i nâhmâ-yı çâkerân:

……………. (2 satır boş) …………….

Der-tafsîl-i esmâ-yı cevâriyân:

……………. (2 satır boş) …………….

Der-bed-nâm-ı kenîsehâ-yı râhibân: Cümle (–) adet kenîse-i râhibân [u] bıtrîkân [u] kıssîsândır. Ammâ cümleden Kiçikapusunın iç yüzünde iki aded deyr-i atîk vardır. Tâ kör Kayser Harkil'in zamânından kalmışdır. İkisi de Ermenîlerindir. Cemî'i milel-i nasârâ-yı zâ'il mâbeynlerinde mu'teber duyûr-ı gammâmlardır ve Mevlevîhâne kurbunda bir deyr dahi Urûmlarındır, ammâ Frenk kenîsesi yokdur ve bir deyr Yahûdîlerindir.

……………. (2 satır boş) …………….

Evsâf-ı havâ-yı hûb [u] câvidân: Bilâd-ı Rûm'un vasatında kûh-ı Ercîs'in şimâl ve yıldız ve garb tarafı küşâde olup lodos rûzgâr-ı bî-fâ'idesi tarafı mesdûd olmağıla vakt-i tâbestân ve eyyâm-ı pâyîzde dâ'imâ hevâsı bâd-ı sabâ ve rîh-i nesîm-i Irâk'dır.

Der-medh-i mahsûlât-ı hubûbât: Bu şehr Hallâk-ı âlemin ihsâniyle ilâ mâşâ'allah fi's-sayf ve'ş-şitâ mahalliyle kar ve yağmur yağup zemîni reyy edüp yetmiş yedi gûne hubûbât u nebâtât ve yetmiş yedi gûne sebzevât u giyâhât hâsıl olur. Husûsan buğdayı ve şa'îri meşhûrdur.

Sitayiş-i kâr [u] kisb-i sanâyi'ât: Bu şehrde gerçi cemî' ehl-i hıref mevcûd olup cümle kârları memdûhdur, ammâ dağlarında mazusu gâyet çok olduğundan dabbâğlar keçi derisin dibâğet edüp sarı sahtiyânı olur kim gûyâ altun sarısıdır kim âdemin reng-i rûyı nümâyândır. Hattâ efvâh-ı nâsda darb-ı meseldir kim Kayserî sahtiyânı gibi kıcır kıcır öter derler. Pabucu ve mesti ve içi dârâyîli sarı tabanlı cizmesi rub'-ı meskûnda yokdur. Cemî'i

vüzerâlara hedâyâ gider. (–) (–) (–) (–) *[66b]*

Der-fasl-ı et‘ıme-i me’kûlât: Evvelâ hâss u beyâz ekmeği ve lavâşa yufkası ve katmer çöreği ve mutabbak bahârlı böreği ve lahm-ı kadîd nâmiyle şöhret bulan kimyonlu ve bahârlı sığır pasdırması ve mümessek et sucuğu rub‘-ı meskûnda yokdur. Pâdişâhlara hedâyâ gider.

Der-zikr-i def-i atşân-ı meşrûbât:

……………. (2 satır boş) …………….

Evsâf-ı me’kûlât-ı müsmirrât:

……………. (2 satır boş) …………….

Evsâf-ı it‘âm-ı imârât: Bu şehr-i imâristân içre kadîm-i evvelde kırk yerde dârü‘z-ziyâfe imâreti var idi kim âyende vü revende-i misâfirîne mâh u sâl ni‘metleri mebzûl idi. Hâlâ imâr olan imâreti Hondî Hânım’ın ve (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Sitâyiş-i aded-i cenîn [u] bâğvât:

……………. (2 satır boş) …………….

şehr-engîz-i mesîregâh-ı İremezât: Cümle 103 aded teferrücgâh [u] ârâmgâh [u] temâşâgâhı vardır.

Evvelâ cümleden **mesîregâh-ı Hisârcık.** şehrin (–) cânibinde kûh-ı Ercîs dâmeninde âb-ı hayât sulu ve çemenzârlı bir kûyâh teferrücgâhdır kim Rûm u Arab u Acem’de gûnâ-gûn kirazı meşhûrdur ve şehr içinde pîr-i fânîlere **mesîregâh-ı Mevlevîhâne** ve atlılara eski Kayseriyye’de **mesîregâh-ı tekye-i Bektâşiyân** ve yine pîr-i fânîlere **mesîregâh-ı Namâzgâh** cümle a‘yân [u] sıgâr [u] kibâr bu musallâya istiskâ du‘âsına çıkarlar bir çemenzâr ibâdetgâhdır. Ve şehrin (–) cânibinde **mesiregâh-ı Alâeddîn Köşkü,** acâib ü müferrih çemenzâr yerdir. Ve şehrin (–) cânibinde **ârâmgâh-ı Alidağı** Ahmed-i Tayerânî hazretleri anda medfûndur.

Ve **mesîregâh-ı cebel-i Ases** Hazret-i Resûl asrında Kur’ân-ı azîme nazîre diyen mel‘ûn İmrü‘l-Kays Hazret-i Ömer havfından Harkil Kayser krala firâr edüp mürd oldukda bu cebelde maşadı vardır.

Ve selef-i salâtîn kabirleri kurbunda **mesîregâh-ı Kasr-ı Züvvâr** ve şehrin (–) cânibinde **mesîregâh-ı Oğlancık** ve ana karîb **teferrücgâh-ı Haydar Köşkü** ve kûh-ı Ercîs’de **Baba Rüten yaylası** ve Baba Rüten-i Hindî 800 sene mu‘ammer olup sahâbe-i kirâmdan güzîde kimesnedir.

Ve şehrin (–) cânibinde ziyâret-i Yuvarlak Dede kurbunda Kuşçu Paşa depesinde **mesîregâh-ı Cirît meydânı.** şehrin cümle fârisü‘l-hayl şahbâz fetâları bu vâdîde silâhşörlük edüp cirit oynarlar. Gûyâ bir sahrâ-yı Hâmûn’dur.

Ve şehrin cânib-i şarkîsinde **teferrücgâh-ı (–) Köşkü** ve bu beldenin (–) semtinde Yılanlıdağı‘nda **mesîregâh-ı Koyun Baba tekyesi** cihân-nümâ bir âsitâne-i ra‘nâdır ve şehrin taraf-ı (–) nında **mesîregâh-ı Efzâ** nâm bir kân-ı erbâb-ı ma‘ârif-i âşıkân [u] sâdıkândır kim şehrin ekseriyâ a‘yân [u] eşrâf [u] pîr [ü] cüvân ve şu‘arâ ve meddâhân ve

gazel-hân u hânende ve sâzendegânları ta‘tîl günleri bu ferah-fezâ-yı mekân-ı Efzâ‘ya gelüp ayş [u] nûş edüp köşe be köşe rûz-i nevrûz-ı Hârezmşâhî sohbetleri edüp felekden zerre-misâl kâm aldık zann ederler. Efzâ nâm bir cihân-nümâ-yı Merâm'dır. Hattâ (–) sultân anda medfûn olmağıla ziyâretgâh-ı ünâsdır.

……………. (10 satır boş) ……………. ***[67a]***

Evsâf-ı külliyât-ı Kayseriye: Bu Kayseriyye'nin cânib-i şarkîsinde şehr-i Sivas (–) menzîl yerdir ve cânib-i kıblesinde Göksun yaylası aşırı şehr-i Mar‘aş (–) menzîldir. Cânib-i cenûbında ara yatı menzilde şehr-i Niğde'dir ve cânib-i garbında şehr-i Aksarây kâmil üç menzildir ve cânib-i şarkında kal‘a-i Malâtiyye beş günlük yoldur ve cânib-i garbında kasaba-i Ürgüp üç konakdır. Kayseriyye'den cânib-i garba şehr-i Niğde'yi geçüp üç menzilde kasaba-i Ereğli'dir.

……………. (1.5 satır boş) …………….

Evsâf-ı ibret-nümâ-yı kûh-ı Ercîs ve gayrı asâr-ı acîbeleri beyân eder

Bu şehrin hâ'ilinde olan cebel-i Ercîs'de aslâ yılan ve çıyan ve akreb ve mûr [u] mâr ve gayrı mesmûm cânavar haşarâtları yokdur. Bir rivâyetde bu kûh-ı bülend ricâlü'l-gayb makâmı olduğundan yırtıcı cânavar ve mesmûm hayvânâtlar olmaz derler. Rivâyet-i uhrâda Hazret-i Ömer asrındaki fethinde sekiz yüz sene mu‘amer olan Baba Rüten-i Hindî hazretleri, ashâb-ı güzînin güzîdesi idi, bu cebelde sâkin olup anların hayr du‘âsı berekâtiyle bu cebelde zehirnâk hayvânâtlar olmaz derler. Hâlâ bu cebel-i bülend üzre bâğ-ı Baba-yı Rüten derler. Kendi biter ve kendi yeter eşcâr-ı müsmirrât-ı gûnâ-gûndur. Zîrâ Baba Rüten bâğbânların pîridir. İsm-i şerîfi Ebû Zeyd-i Hindî Baba Rüten'dir. Ashâb-ı güzînden bu kadar müsinn kimesne olmamışdır, ammâ kemâl-i riyâzât ile mu‘ammer olmuşdur derler. Kabri yine Hindistân'dadır. Hazret huzûrunda Selmân-ı Fâris belin bağladı. Hâlâ Baba Rüten Bâğı Ercîs dağında ma‘lûmdur. Bunların nutk-ı dürer-bârlarıyla bu dağda zehirli hayvân olmaz. Rivâyet-i aharında Hazret-i Yahyâ asrında Kayser Ercîs bu şehri binâ etdikde hükemâ-yı kudemâdan Falaska nâm hakîm bu kûh-ı bülende çıkup yetmiş aded muzırr haşarâtlar eşkâlin birer amûd üzre edüp her birin birer mutalsam edüp anın içün bu dağda aslâ zehirli hayvânât yokdur derler. {Ve bu kûh-ı Ercîs'de *ilâ mâşâ‘allah* harîf ü şitâda selci ve yek-pâre billûru eksik değildir ve âb-ı zülâlde bulunur derler, ammâ manzûrumuz olmadı.}

İbret-nümâ-yı diğer: Bu Kayseriyye içinde bir hammâm-ı kadîm vardır kim Belînâs hakîm hikmetiyle binâ etmişdir. İlm-i tılsımıyla külhanında şeb [u] rûz bir kandil-i sirîc ile çırâğân olup hammâmın âbı ve hevâsı eyle "Germâ olurdu kim mağsûller hammâmcıya feryâd edüp germâ âbına sehel sermâ âb halt edüp halvet kapuların küşâde eyle!" derlerdi, ammâ hâlâ eyle sirâc ile meshûn hammâm görmedim ve girmedim. Niçe kimesneler "Bu hammâm eski Kayseriyye'de idi hâlâ âsâr-ı esâsları râygândır" deyü nakl etdiler.

……………. (1.5 satır boş) …………….***[67b]***

şehr-i Kayseriye'de âsûde olan kibâr-ı kümmelîn-i evlîyâ-yı izâmın merâkıd-ı pür-âşiyânların ıyân u beyân eder

Rahmetullâhi aleyhim ecma‘în

ve kuddise esrâruhumi'l-azîz.

Evvelâ **Makâm-ı Muhammed ibn Hanefî ibn nûr-ı emîrü'l-mü'minîn Alî ibn Ebî Tâlib:** Bunda habs olduğu makâm hâlâ ziyâretgâh-ı hâss [u] âmmdır ve müstecâbü'd-da've mahâldir.

Andan ziyâret-i **Seyyid Burhâneddîn-i Muhakkık-ı Tirmizî**: Mâte sene 474. Ba'zılar "Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî Burhâneddîn'i değildir anlar Konya'da medfûndur" derler, ammâ sahîhî (–) (–) (–) eyledir.

Andan ve **şeyh Rükneddîn-i Sincânî**: Mâte sene 482. Oğlancık nâm mesîregâhın Haydar köşkü nâm mahallinde medfûndur ve gâyet ferah-fezâ yerdir kim şehrin cemî'i erbâb-ı ma'ârifi anda cilvelenirler.

Ve ziyâret-i **eş-şeyh Hazret-i Evhadüddîn-i Kirmânî**: Sultân Erebiyâ Medresesi kurbunda medfûndur, mâte sene 597.

eş-şeyh şerefeddîn-i Mevşilî: Hazret-i Seyyid Burhâneddîn-i Tirmizî kurbunda âsûdedir. **Hasan-ı Kayserî** *kuddise sırruhu* ve **eş-şeyh Hazret-i Seyyid şerîf** ikisi bir yerde medfûnlardır kim mâbeynlerinde aslen ve kat'en mezâristân yokdur.

Andan yine ana karîb **eş-şeyh şemsü'l-e'imme el-Helvânî** *kuddise sırruhu*.

Ve **eş-şeyh Rûzbihân-ı Baklî:** Ana karîb merkad-ı **eş-şeyh Nûrbahş-ı Kâmrânî**: Tarîk-i Nûrbahşiyye'de ulu sultândır.

Ve **Hazret-i Monlâ Tatar**: (–) Fetâvâda *Tatar-hâniyye* kitâbı sâhibidir kim cemî'i mesâ'il-i şer'iyye anda mündericdir.

Ve **eş-şeyh Hazret-i Dâvûd-ı Kayserî**: Cemî'i ehl-i sûka ve cümle ehl-i hırefe kemer-beste ve meyân-beste olmağın cümle esnâf bir halîfeyi sâhib-i seccâde etdiklerinde cümle pîr [ü] pîşvâlar ile Dâvûd-ı Kayserî'yi yâd ederler. *Kuddise sırruhu*.

Ve **es-Sultân Melik Mehemmed el-Gâzî:** Âl-i Dânişmendiyye'den azîmü'ş-şân beğ idi. Kayseriyye'yi küffâr istilâ edüp bunlar yer götürmez asker ile gelüp Kayseriyye'yi feth edüp merhûm olmuşlardır.

Ve'ş-**şeyh Hazret-i İbrâhîm-i Tennûrî**: Mâte sene 887. Ve **eş-şeyh Abdurrahmân-ı Tennûrî:** *kuddise sırruhu*.

Ve merkad-ı **Sultân Hârezmşâh** ve'ş-**şeyh Hazret-i Necmürrâzî**: Mâte sene 584.

Ve merkad-i **Muhammed şâh ibn Hârezmşâh** ve **ziyâret-i Arslan Dede** ve ziyâret-i **Kutbeddîn-i şîrâzî** ve **eş-şeyh Seyfullah Efendi**: Tarîk-i Nakşibendî'de ulu sultândır.

Ve **eş-şeyh Fethullâh-ı Tennûrî** ve makâm-ı **Hazret-i Zeyne'l-âbidîn Anûşirvân** asrında İmâm Zeyne'l-âbidîn âlem-i seyâhatde bu Kaysâriyye'ye uğrayup kûh-ı Ercîs'de Baba Rüten ile müşerref olup anda makâmât-ı aliyyeleri vardır. Hâlâ ziyâretgâh-ı ünâsdır.

Ve **ziyâret-i eş-şeyh Alî-i Tennûrî** ve Alidağı'nda **eş-şeyh Ahmed-i Tayerânî**: Niçe kerre vücûduyla asmânda tayerân etdiğiyçün Ahmed-i Tayerânî derler. Emr-i azîm ziyâretgâh-ı erbâb-ı hâcât ulu sultândır, *kuddise sırruhu'l-azîz.*

Ve **ziyâret-i Batâ tekyesi**: Niçe yüz kibâr-ı kümmelîn ulu sultânlar medfûndur. Ammâ ism-i şerîfleri ma'lûmum değildir.

Ve Buğdan burc kurbunda **eş-şeyh Hazret-i Ebû İshâk:** Alemdâr-ı Resûl-i Hudâ ulu ziyâretdir.

Ve **eş-şeyh Hazret-i Hâmid ibn Mûsâ el-Kayserî**: Sâhib-kerâmet-i azîz ehl-i vahdetdir. Hazret-i Hızır ile niçe kerre müşerref olmuşlardır. Efzâ nâm bir mesîregâh [u] teferrücgâhda niçe yüz pîşvâ-yı tarîk kimesneler ile medfûndur.

Ve **ziyâretgâh-ı azîm eş-şeyh Hazret-i Abdî Dede**: Karîbu'l-ahd olmağıla kerâmetin görmüş hâl sâhibi âdemlerden istimâ' edüp {kerâmet-i bâhiresi tahrîr olunmuşdur.}

Menâkıb-ı Abdî Dede: Halkdan münzevî künc-i mihnethânesinde genc-i dîdâra vâsıl olmuş bir er olup meyvedâr dıraht olmağıla gaddâr halk "Abdî şerî'atdan taş kopardı" deyü dıraht-ı vücûdına taş atmağıla mütesellî olmayup savma'asında hazret-i Kur'ân'dan sûre (–) [57] âyetin tilâvet ederken Abdî Dede'yi kayd-bend ile huzûr-ı hâkime götürüp ol ân emân vermeyüp arasta başında salb edüp muhallefât [u] terîkesini zabt içün savma'asına vardıklarında görseler kim sûre-i (–) Hazret-i Osmân-ı Zi'n-nûreyn tilâvet ederken şehîd etdikleri [58] âyetin kırâ'at eder. Hemân bre salb etdiğimiz yerden halâs olmuş deyü yine kayd-bend ile huzûr-ı hâkime getirüp der ân yine arasta başına götürüp görseler kim evvel salb etdikleri Abdî maslûb durur. Hemân Abdî Dede maslûb vücûda "es-Selâmü aleyküm yâ Abd-i Hakk!" der. Hemân maslûb cesedden "Ve aleykümü's-selâm yâ Abd-ı sırr-ı Hakk!" dedüğün bu kadar bin âdem istimâ' etdikten sonra ale'l-ittifak Abdî-i sânîyi dahi Abd-i evvelin yanına salb edüp yine hânesinde esvâbın zabt etmeğe vardıklarında yine savt-ı a'lâ ile sûre-i (–) ve [59] bu âyet-i nass-ı kâtı'ı tilâvet ederken yine kayd-bend ile götürüp arasta başında mukaddem iki aded maslûb ***[68a]*** Abdî Dede'leri görünce "es-Selâmü aleyküm yâ Abdeyn-i ümmet-i seyyidü'l-kevneyn" deyince hemân maslûbeyn-i mukaddemeyn "Ve aleykümü's-selâm yâ Abdurrahmân Hû! Hû!" deyü aleyke alup yine amân vermeyüp salb edüp üç Abdî Dede na'ş-ı şerîfi bir günde salb olunduğun nice bin ibâdullâh görünce taht-ı selef-i salâtîn ü mülûk olan Kayseriyye şehrinin cemî'i muvahhid ve mu'tekid âdemleri ale'l-ittifâk guluvv-i âmm edüp Abdî Dede'nin katline fetvâ veren şeyhülislâmı ve aleyhinde olan ulemâ-yı zâhirleri ve'l-hâsıl yedi nefer kimesneyi üç aded Abdî Dede yanına ale's-sevîyye yedi nefer kimesneyi salb edüp Abdîleri indirüp ol mahalde gasl edüp (–) (–) mahalde üçünü bir merkad-ı pür-envâra defn edüp hâlâ üçünün dahi seng-i mezârlarıyla ma'lûm bir ziyâretgâh-ı hâss [u] âmmdır. *Kuddise esrâruhum dâ'imen ve efâzallahu aleynâ mecâll-i fuyûzihim bi-mennihi ve keremihi.*

Ve Kayseriyye kurbunda cebel-i Ases'de,

Maşâd-ı şâ'ir-i mâhir İmrü'l-Kays: Ol İmrü'l-Kays'dır kim Hazret-i Risâlet-penâh'ın zamân-ı sa'âdetlerinde fusahâ-yı büleğâ-yı Kureyş idi. Ol asırda ilm-i şi're rağbet olmağıla niçe bin sultân-ı şu'arâlar var idi, ammâ cümleye mümtâz [u] müsellem Abdurrahmân Hassân ve bu İmrü'l-Kays idi. Pesendîde eş'âr-ı belîğlerin Hazret-i Resûl kıra'at edüp Seb'a-yı Mu'allaka nâm mahalde sahîfesiyle asup makbûl şi'r olmuş olurdu. Ammâ Hassân İslâm ile müşerref olup sahâbe-i kirâmın güzîdesi oldu. Hattâ Mısır'dan melik Mukavkıs-i Kıbtî Hazret'e Düldül katırı ve Zülfikâr kılıcı ve Mariya câriyeyi ve hemşîresin Hazret-i Zünnûn-ı Mısrî ile hedâ[yâ] gönderüp hedâya huzûr-ı Resûl'de makbûle geçdikde Düldül'ü ve Zülfikâr'ı Hazret-i Alî'ye ihsân etdi ve Mariya câriyeyi

hazret kendülere alıkoyup İbni’n-nebî İbrâhîm andan oldu. Mariya câriyenin hemşîresin bu Hassân şâ‘ire verüp sultân-ı şu‘âra oldu ve elçi Zünnûn-ı Mısrî dahi İslâm ile müşerref olup sahâbe-i kirâmdan olup cümle hükemâya pîr oldu. Ve Mısır’da medfûndur, ammâ bu İmrü‘l-Kays [60] ‘dan olup İslâm ile müşerref olmadı. Zîrâ ilm-i nücûmda Ebû Leheb-i la‘înin telâmîzlerinden ve anın akrabâlarından idi. Hattâ bu İmrü‘l-Kays hazret-i Kur’ân-ı azîm ve furkân-ı mecîd kıbel-i Hakkdan Cibrîl-i emîn vesâtatıyla resûl-i kibriyâya nâzil olmazdan yedi sene mukaddem [61] lafz-ı dürer-bârın mukaddem târîhile İmrü‘l-Kays manzûm etmişdir kim güfte-i İmrü‘l-Kays: [62] Bu ebyâtlardan sonra sûre-i Abese’de [63] âyeti nâzil olup Hazret-i Resûl İmrü‘l-Kays hakkında [64] dedikde yüzü kara olup şehr-i Mekke’de yüzü nûru kalmayup menfûr-ı âlem olup dâğ-ı derûnından Medîne-i Münevvere kurbunda vilâyet-i Hayberistân’a gelüp anda sâkin oldu. Ba‘de’n-nübüvve Resûl-i Kibriyâ Hayber üzre sefer-i seriyye fermân eyleyüp azm-ı Hayberistân etdikde İmrü‘l-Kays ilm-i nücûm ile bildi kim Muhammed bu diyârı feth eder. Andan firâr edüp azm-ı Rûm diyerek bu Kayseriyye’de kayser-i Rûm’a gelüp sâkin olup Hazret-i Ömer hilâfetinde bildi kim bu şehr-i Kayseriyye’yi Hazret-i Ömer feth eder. Dâğ-ı derûnundan mürd olup bu Kayseriyye hâricinde gûr-be-gûr olmuşdur. Maşâd-ı kadîm olmağıla binâsı ma‘lûm yezgeddir.

Ve **eş-şeyh Hazret-i Abdüssamed Efendi:** Tarîk-i Hâcegândan ulu sultândır deyü ziyâretgâh-ı ünâsdır ve yine Kayseriyye hâk-i pâkinden pâk-dil bir merd-i Hudâ kimesne imiş. Niçe zamân-ı medîd âsitâne-i sa‘âdetde Âl-i Osmân pâdişâhlarıyla hem-sohbet olup ba‘dehû sıla-yı rahmlarına vusûl bulup ba‘de’l-vusûl vâsıl-i na‘îm olup usûliyle dâr-ı bâkîde karâr etdüğüne merkad-ı pür-nûrunun seng-i mezârı târîhidir:

Bin sûz-ı girye ile gûş eyleyince târîh

Dedim ki irtihâl-i Abdussamed Efendi,

sene 918 **[65]**

Ziyâret-i şeyh Ramazân el-Mevlâ Sinâneddîn Yûsuf eş-şehîr Arab Sinân: Haleb eyâletinde Antâkiyye şehrinde neşv ü nemâ bulup Bağdâd Mevleviyyetinden gelirken bu Kayseriyye’de intikâl etdüğün bilir âdemler vardır. Cemî‘i te’lîfâtları Ulucamî‘de vakıfdır. Kabr-i pür-envârları Hazret-i Alî-i Tennûrî kurbunda bir kabr-i muhteşemdir.

el-Mevlâ Sefer ibn Mehemmed Kapanî: Hâk-i Kayseriyye’de Muhtesibzâde nâmıyla meşhûr ulemâ-yı mütebahhirînden imiş. şeyh Hâmid civârında Hondî Hatun Medresesi’nde ders-i âmm iken merhûm olup anda medfûndur.

Ve **ziyâret-i Kırk Nisâ:** Battâl Gâzî tekyesinde kırkı dahi medfûn olduğu bâlâda tekyeler evsâfında mestûrdur.

Ve **ziyâret-i Yuvarlak Dede:** Kuşçu Paşa’nın Cirît Meydânı Depesi kurbunda medfûndur.

Ve **ziyâretgâh-ı mülûk-i selef-i salâtîn ve Muhammed ibn Hanefî** bunda habs oldu. (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) ***[68b]***

……………. (36 satır boş) ……………. ***[69a]***

……………. (2 satır boş) …………….

Niğde şehrinden cânib-i şarka meyyâl (–) (–) (–) (–) bir menzilde ve 9 sâ‘atde âbâdân kurâları ubûr edüp,

Evsâf-ı şehr-i kadîm dâr-ı pehlivân-ı zor; ya‘nî kal‘a-i atîk-i Bor

Sebeb-i tesmiyyesi (–) (–) (–) fâtihi Âl-i Selçukiyân’dan Kılıç Arslan İzzeddîn ibn Mes‘ûd sene tis‘a ve sittîn ve hamse-mi’e târîhinde Âl-i Dânişmend’in i‘ânetiyle bu şehr-i Rûm Yunaniyân elinden dest-i kahr ile feth etmişdir. Ba‘dehû Antâlî‘den küffâr hurûc edüp Selçukiyân’ın inkırâz bulduğu mahalde bu kal‘a-i Bor’a küffâr istilâ edüp Bûr iken bî-nûr oldu. Ba‘dehû sene (–) târîhinde Âl-i Osmân’dan Orhân Gâzî Hacı Bektâş-ı Velî i‘ânetiyle feth etdi. Ba‘de’l-Orhân Gâzî Karamânoğlu İbrâhîm Beğ bu şehre mutasarrıf oldu. Ba‘dehu sene (–) târîhinde Yıldırım Bâyezîd Hân dest-i kahr ile alup ilâ‘l-ân dest-i Âl-i Osmân’dadır. Ammâ Süleymân Hân tahrîri üzre Konya eyâletinde Niğde beği sancağı hükmünde yüz elli akçe pâyesiyle şerîf kazâdır ve nâhiyesi cümle 13 aded kurâdır. Kadılara senevî bir yük akçe hâsıl olur. Taraf-ı pâdişâhîden hâkimi vâlide kethüdâsıdır kim hâss-ı hümâyûndan ifrâzdır. {Hâlâ şehrden altmış bin akçe hâsıl olup vâlide sultânlara gider. Ammâ mukaddemâ bu şehr içre cereyân eden Hemâm çayı üzre olan barud-ı siyâh değirmânlarına hâss idi. Hâlâ ref‘ olup vâlide voyvâdâsı zâbt eder}. Kethüdâyeri ve serdârı ve dizdârı ve muhtesibi ve subaşısı vardır, ammâ müftî ve nakîbü‘l-eşrâfı yokdur, zîrâ tarafeyninde şehr-i Niğde ve şehr-i Aksarây dahi ba‘îdce şehr-i Kayseriyye mütfîlerine mürâca‘at ederler.

Der-vasf-ı kal‘a-i Bor: Kâr-ı kadîm bir kal‘a-i atîkdir. İç ilde vâki‘ olmağıla kal‘aya ihtiyâc olmaduğından gözden dûr iltifât-ı ta‘mîrden bî-nûr olmuşdur. Bu sûr-ı üstüvârın esâs binâsın bennâ-yı selef bir düz musattah yerde pest kaya üzre şekl-i muhammes seng-tırâş ile mebnî bir hisâr-ı kavî etmiş, ammâ mürûr-ı eyyâm ile câ-be-câ rahnedâr olmuş. Ammâ hâlâ derûn-ı hisârda bir mahelle ve elli aded fukarâ hâneleri ve İlyâslı câmi‘i nâmiyle bir câmi‘-i atîki var ve bir aded köhne kal‘a kapusu var (–) (–) (–) (–) (–).

Evsâf-ı şehr-i müzeyyen-i Bor

Bir düz vâsi‘ yerde bâğlı ve bâğçeli varoş-ı ma‘mûrdır kim kal‘a dibinden şehr-i Niğde’den ve Hemâm’dan gelen Hemâm çayı cereyân edüp yigirmi iki göz su değirmanları dönderüp nâhiye kurâlarına uğrayup ba‘dehû Ereğli sazlığına karışır, ammâ şehr-i Bor cümle (–) mahalle (–) ve cümle (–) aded (–) örtülü hânelerdir ve cümle elli üç aded mihrâbdır.

Evvelâ çârsû kurbunda câmi‘-i atîk-i Sultân Alâ’eddîn’indir. Cümle câmi‘lerden büyükdür, ammâ minâresi yokdur. Ve Gözlüzâde câmi‘i Adanalı Ramazânoğlu vakfıdır. Lâkin Kal‘a câmi‘i nâmıyla meşhûr bir minâreli câmi‘-i pür-nûr-ı Bor’dur. Ve şehîd Mehemmed Paşa câmi‘i ya‘nî Sokullu Vezîr câmi‘i çârsû içinde fevkânî bir câmi‘-i nûrânîdir kim altında serâpâ altmış aded ârâste dükkânlı ve minâreli ve kurşumlu câm‘i-i rûşendir ve Çayırlı câmi‘i Hacı Mahmûd mahallesinde bir minâreli câmi‘dir ve Orta mahalle câmi‘i tahta minârelidir. Ve Sufiyân mahallesi câmi‘i minâresizdir. Bunlardan mâ‘adâ kırk altı aded mesâcidlerdir.

Ve her câmi‘de medrese ve dârü‘l-hadîs ve dârü‘l-kurrâ-yı Kur’ân-ı azîm mukarrerdir.

Ve cümle kırk aded mekteb-i sıbyândır, ammâ cümle on aded tekye-i dervîşândır. Evvelâ derûn-ı kal‘ada tekye-i Gözlü Sultân ve yine kal‘a içinde Kesbî Mustafâ Efendi tekyesi âsitâne-i azîmdir ve Çayırlı câmi‘i’nde Es‘ad Efendi tekyesi şeyhi Himmet Efendi halifesidir kim e‘ızze-i kirâmdandır. Ve dahi eski mezârlıkda Sarı Saltuk Sultân ziyâreti tekye-i Bektâşiyân-ı zî-şândır.

Ve cümle (–) aded hammâm-ı gâsilândır. Çârsû kurbunda Sokullu şehîd Mehemmed Paşa hammâmı müferrih çifte hammâmdır.

Ve cümle üç aded hânlardır, lâkin biri kârbânsarâydır biri Kapan hânıdır, gayrısı hân-ı mücerredânlardır.

Ve cümle (–) aded dükkânlardır. Cümleden ma‘mûr u müzeyyen iki başları demir kapulu altmış aded dükkân câmi‘ altında ârâste ve yetmiş aded dükkân-ı bezzâzistân cümle şehîd Mehemmed Paşa binâsıdır ve gayri ehl-i hırefler cümle mevcûdlardır.

Ve âb [u] hevâsı gâyet latîf olduğundan câ-be-câ mahbûb u mahbûbeleri vardır ve ahâlîsi gâyet sâlihlerdir ve a‘yân-ı eşrâfları fukarâ muhibleridir. Bâğ u bâğçesinde mesîregâhları çokdur.

Ve memdûhâtından gûnâ-gûn engüründen mâ‘adâ kişmiş nâmiyle meşhûr olan kuş üzümü ve köfteri ve emrud kakı ve kayısısı ve güherçile ve barud-ı siyâhı ya‘nî top otu meşhûrlardır (–) (–) (–) (–) (–) (–).

Sitayîş-i ziyâretgâh-ı şehr-i Bor: İç kal‘ada Gözlü Sultân ve eski mezârlıkda Sarı Saltuk Sultân ve

……………. (1.5 satır boş) …………….

Bu kal‘a-i Bor’dan cânib-i garba kal‘a-i Niğde nîm konak yerdir kim Bor câmi‘i minâresinden Niğde şehri görünür (–) (–). ***[69b]***

Bor kal‘asından cânib-i (–) şehr-i Aksarây’a gitdiğimiz menâzilleri beyân eder

Evvelâ taraf-ı (–) sâ‘atde,

Menzil-i Ortaköy: Aksarây sancağında yüz elli akçe pâyesiyle başka kazâdır. Bir vâsi‘ mahsûldâr fezâda bâğlı ve bâğçeli ve câmi‘ ve mesâcidli kasaba-misâl ma‘mûr köydür. Bu karyeye tâbi‘ cümle otuz altı pâre nâhiye kurâlarıdır (–) (–) (–) (–) (–). Andan yine cânib-i şimâle ma‘mûr [u] âbâdân kurâları ubûr ederek bir menzilde,

Karye-i Hırvadalı: Bu dahi bir ferah-fezâ yerde gâyet ma‘mûr u müzeyyen hân u câmi‘li müselmân karyesidir ve Aksarây kazâsı nâhiyeleri kurâsındandır (–).

Andan cânib-i şimâle sâ‘atde,

Evsâf-ı dâr-ı sulehâ-yı şehr-i bây, ya‘nî belde-i İrem kal‘a-i Aksarây

Nice müverrih-i Yunaniyân bu şehrin ibtidâ bânîleri hakkında tâ Hazret-i İsâ asrında havâriyyûndan şem‘ûn-ı Safâ re’yiyle bu şehr binâ olunmuşdur. Niçe mülûkden mülûke intikâl edüp âhir kayâsıralardan kör Harkil’in veled-i nâ-kâbili Helinâ nâm kral-ı bî-nâm tevsi üzre binâ edüp Arab kavmi üzre seferler etmeğe mübâşeret edüp niçe bin cünûd-ı cünübüyle şâm üzre giderken Sufrâz nâm mahalde askeriyle münhezim olup ol savaş-ı

perhâşda Helinâ kral-ı dâll dahi muzmahill olup anın veled-i pelîdi Mikâle kral olup âhir anın destinden Âl-i Selçukıyân'dan Sultân İzzeddîn Kılıç Arslan ibn Melik Mes'ûd, sene tis'a ve sittîn ve hamse mi'e târîhinde küffâr-ı Rûm destinden dest-i kahr ile kefere-i Rûm'ı kıra kıra amân vermeyüp feth etdiklerinde ceyş-i Nasârâ'dan bir ferd-i anîd u pelîd kalmaz. Meğer bu feth-i zafer-me'âsirde yetmiş aded kibâr-ı evliyâ-yı kümmelîn hâzırlar imiş. Ba'de'l-feth ibtidâ salât-ı cum'ada eş-şeyh Kerîmeddîn-i Kirmânî el kaldırup cemî'i huzzâr-ı meclis, âmîn dediklerinde şeyh Kerîmeddîn hazretleri eydür: "İlâhî bu şehr-i İslâm'da küffâr-ı hâksârdan biri sâkin olmaya. Ve ticâret ile gelüp gide ve karâr ederse mu'ammer olmaya!" deyü cemî'i kibâr-ı evliyâ du'â ederler. Anın içün ilâ haze'l-ân şehr-i Aksarây'da hâlâ küffârdan nâm u nişân yokdur. Tavattun etmek istese ahâlî-i beled komazlar ve hâkim kuvvetiyle kalırsa aslâ mu'ammer olmazlar. Andan ba'de'l-feth bu şehirde yedi yüz kibâr-ı evliyâullâh lenger-i ikâmet bırağup kaldılar. Anın içün ba'zı müverrihler bu şehre "Dâr-ı sulehâ" deyü tavsîf etmişler. Ba'dehû fâtih-i Aksarây, Kılıç Arslan şâh bu şehri mezkûr evliyâullâhların nazarıyla eyle imâr eder kim güyâ Konya Merâmı olur.

Der-beyân-ı sebeb-i tesmiye-i şehr-i Aksarây

Kılıç Arslan şâh'ın bu şehir tahtgâhı olmağıla (–) nâm mahallinde bir sarây-ı azîm binâ eder kim niçe yerde kasr-ı İremleri ve kasr-ı Havernâkları ve kâh-ı ekâsireleri ve eyvân-ı hakanîlere mânende kâ'alar ile ârâste ve Merâm-misâl cenîn ü hıyâbânlar ile pîrâste edüp bu sarây-ı azîmîn yedi bin aded manzara ve dakka ve revzenleri ve üç bin aded müte'addid nakş-ı bûkalemûn hücreleri var idi. Ve Kılıç Arslan binâsı olmağıla dârü's-sa'âdesinin yemîn [u] yesârında tucdan iki aded arslan-ı mehîb timsâli inşâ etdirmişdi ve mağrib-zemîn üstâdlarından iki üstâd-ı kâmil bu esedlere birer ilm ile tılsım edüp bir arslanın ağzından âteş feşân olurdı. Bir sübû'ın ağzında bir sayha-yı mühlik sâdır olurdu. Tâ ki bir âdem bu sarâyâ kem kasd ile girse yâ sarâydan bir şey serika edüp taşra çıkarken bu arslan-ı âteş fişânın şerâresinden ve öbür esedün na'rasından harâmî ve sârık herîfler helâk olurdı. Bu şehir bu sarây-ı münevver ile cihân-arâ olmağın bu şehre Aksarây deyü tesmiye etdiler, ammâ zamân-ı keferede bu şehre lisân-ı Yunan'da ilâ hazâ'l-ân Pigâhelinâ derler. Hazret-i İsâ asrında imâr olduğun Rûmlar sıhhat üzre yazmışlardır.

Ba'dehû sene (–) târîhinde Karamânoğlu Ya'kûb Beğ destine girüp andan sene (–) târîhinde Yıldırım Hân destine girdi. Andan Timur Hân-ı pür-zor sene (–) târîhinde Yıldırım Bâyezîd Hân'a rağmen bu şehri harâb u yebâb ve halkın kebâb ve hâneleri Aksarây'ı turâb etdiğinden hâlâ kavm-i Etrâk ol sarâya yazıkları geldiginden ya'nî acıdıklarından "Ah sarây" derler. Nicesi "Ak sarây" derler. Bu gûne ismiyle müsemmâ bir şehr-i ra'nâdır. Hâlâ dest-i Âl-i Osmân'da Gâzî Süleymân Hân tahrîrî üzre Karamân eyâletinde sancakbeği tahtıdır. Kânûn üzre beğinin hâsı (–) akçedir. Ber vech-i adâlet yigirmi kîse hâsıl olur ve beş yüz askere mâlik bir tuğlı mîr-i livâdır. Taht-ı hükûmetinde (–) timar ve ze'âmet vardır. Alaybeği ve çeribaşı ve yüzbaşısı vardır. Kânûn üzre cebelüleri ile (–) asker olur. Beğinin livâsı altında me'mûr oldukları sefere giderler. Bir hâkimi dahi şer'-i Resûl tarafından yüz elli akçe pâyesiyle şerîf kazâdır ve cümle (–) aded nâhiye kurâlarından beher sene kadıya beş kîse adâlet üzre hâsıl olur. Müftîsi ve nakîbi ve kethüdâyeri ve yeniçeri serdârı ve kal'a dizdârı ve muhtesibi ve şehir subaşısı ***[70a]*** vardır ve a'yân-ı eşrâfı ve kübbâr [u] sulehâ-yı meşâyihı firâvandır (–) (–) (–) (–) (–)

(–) (–).

Der-beyân-ı eşkâl-i kal‘a-i Aksarây, Ahsarây ve Ah-ı sarây

Evvelâ şehr-i Rûmdan add olunur bir vâsi‘ düz fezâda kal‘ası nehr-i Uluırmak kenarında şekl-i murabba‘ seng-i mutarraş ile mebnî bir kal‘a-i kavîdir kim tâ şehrin vasatında vâki‘ olmuşdur. Ammâ burc [u] bârûları ol kadar âlî değildir. Lâkin selef-i mi‘mârî mühendisleri yine cümle ebrâcların ve dendân-ı bedenlerin ve mazgal deliklerin cümle hendese ile binâ etmiş bir kal‘a-i müzeyyendir ve cümle (–) aded kulleleri birbirlerine nâzırdır kim hîn-i muhâsarada her kullenin ceng-âver bahâdırları tüfeng ile kulleleri muhâfaza ederler ve bu kal‘anın dâ’iren-mâdâr etrafı (–) aded germe adımdır. Van ve Diyârbekir ve Erzurûm kal‘aları kadar büyük değildir ve cânib-i erba‘asında handakı (–) bu cirmde olan sûr-ı üstüvârın cümle etrâfında beş kapudur. Evvelâ Küçük kapu cânib-i garba nâzırdır ve Demir kapu semt-i kıbleye meftûhdır ve Kiçkapusu dahi taraf-ı kıbleye mekşûfdur. Ve Ereğli kapusu cânib-i cenûba nâzırdır ve Konya kapusu taraf-ı garba manzûrdur. Mezkûr kapuların dîdebânları ve bâcdâr [u] muhtesib âdemleriyle mâl-â-mâldır. Bu cirmde olan kal‘a içinde cümle (–) aded tahtânî ve fevkânî bâğ u bâğçesiz hâne-i mergûblardır. Ve derûn-ı hisârda her hayrât [u] hasenâtdan mevcûd olduğundan mâ‘âdâ zamân-ı Celâlî‘de gılâl anbârları vardır, ammâ cebehânesi yokdur.

Ancak mâh-ı ramazân hilâli nümâyân oldukda ve yevm-i ıydeynde ve beğlerbeğiler geldikde şâdımân topları atacak kadar barud-ı siyâhı ve birkaç aded şâhî topları vardır, ammâ gayri cebehâne-i mühimmât [u] levâzımât yokdur ve gayri asâr-ı binâdân câmi‘,

……………. (1.5 satır boş) …………….

Evsâf-ı varoş-ı müzeyyen şehr-i Aksarây

şehir kethüdâsı takrîri üzre bu şehr-i Ahsarây cümle (–) aded tahtânî ve fevkânî bâğ u bâğçeli ve her hâneden hâneye cereyân eder âb-ı revânlı hânedânlar ve sarây-ı alîler ve gayri buyût-ı valilerdir. Ekseriyâ kerpiç ve taş dîvârlı ve sütûhları cîr ve kireç ve türâb ile mestûr hâne-i ma‘mûrlardır.

Sitâyiş-i sarâyhâ-yı şehr-i Aksarây

Cümleden,

……………. (1.5 satır boş) …………….

Der-beyân-ı aded-i mahallât-ı şehr-i Ahsarây

Cümle otuz iki mahalledir. Evvelâ mahalle-i Kârhâne ve mahalle-i Cuvallakı ve mahalle-i Sofular ve mahalle-i Çömlekçiler ve mahalle-i şeyhli ve mahalle-i Timarhâne ve mahalle-i Kızılca ve mahalle-i Kalınlar ve mahalle-i Vildân Gülü ve mahalle-i Meydân ve mahalle-i Bilecik ve mahalle-i Pamukcılar ve mahalle-i şeyh Gaznevî ve mahalle-i Terhâcı ve mahalle-i Paşacık ve mahalle-i Gergî ve mahalle-i Câmi‘-i Kebîr ve mahalle-i Bâb-ı Sagîr ve mahalle-i Hacı Fikreddîn ve mahalle-i Borabâzârı ve mahalle-i Ereğli Kapusu ve mahalle-i Yandili ve mahalle-i Zencîrli ve mahalle-i Kaval ve mahalle-i Taşbâzârı ve (–) (–) (–).

Bu kadar mahallâtlar içre olan câmi‘leri beyân eder.

Evsâf-ı câmi‘-i salâtîn-i selef-i Selçukiyân ve gayri ma‘bedgâh-ı âbidân

Cümle (–) aded câmi‘-i mülûk-i selef ve gayri ma‘bedgâhlardır. Evvelâ cümleden (–) semtinde **Karamânoğlu İbrâhîm Beğ câmi‘i** secdegâh-ı kadîmdir. Derûn-ı câmi‘ cümle dörd aded tâk-i Kisrâ‘dan nişân verir kemer-i kavs-i kuzahlar üzre cümle kârgir kubbe ve toloz rıhtım kemer-i sağîrlerdir ve derûn-ı câmi‘de on iki aded amelî amûd-ı ser-âmedlerdir ve iki aded musanna kapuları vardır ve mihrâbı ve minberi ve mü’ezzinân mahâfili tarz-ı kadîm sâde-güzelidir ve âvîze-i maslûbât-ı şöhretler ile ol kadar müzeyyen değildir. Lâkin ma‘bedgâh-ı atîk olmağın bu câmi‘de gâyet rûhâniyyet vardır ve bu şehr içre bundan ulu câmi‘ yokdur. Lâkin tûlen ve arzen ne kadar adım olduğu ve ne kadar âdem aldığı ma‘lûmum değildir. Ammâ bir minâre-i mevzûnu câmi‘den ba‘îd olup câmi‘in kıbâbları kireç ile mestûr olduğu mefhûmumdur.

Ve **eş-şeyh Hâmid-i Velî câmi‘i** şeyhler mahallesinde kubbe ve kemerli ve bir minâreli câmi‘i metîndir.

Ve **Tabbâklar câmi‘i** kireç dîvâr ile mebnîdir, ammâ gâyet cemâ‘at-ı kesîresi vardır.

Ve **el-Hacı Seyyid Hasan Efendi câmi‘i** Başköprü kurbunda bir câmi‘-i dil-küşâ ve şîrîndir.

Ve **Kârhâne câmi‘i** yine Kârhâne mahallesinde rûhâniyyetli bir müstecâbü‘d-da‘ve bir câmi‘-i münevverdir (–) (–) (–) (–) (–).

Sitâyiş-i mesâcid-i mahallât-ı muvahhidân

Cümle otuz iki aded mahallede toksan sekiz mahalle mezgitleri vardır. Bu diyârda mescidlere mezgit ***[70b]*** dahi derler. Evvelâ bâlâda tahrîr olunan mahallelerin esmâlarıyla müsemmâ birer mahalle mescidleri olduğundan mâ‘adâ meşhûr olan mezgitler ve eyne damları ya‘nî âzîne günî mescidleri vardır. Bu diyârın re‘âyâsı mescidlere eyne damı derler kim ol mesâcidler bunlardır.

……………. (1 satır boş) …………….

Sitâyiş-i medâris-i âlimân

Cümle (–) aded dârü‘t-tedrîs-i tâlibândır. Evvelâ (–) (–) semtinde **medrese-i Yılancık** binâ-yı kadîm ve hayrât-ı azîm bir dâr-ı tahsîl-i ulûmdur.

Ve **Sulu medrese** mübârek mekân-ı ulûm-ı şettâ yeridir kim başka bir hâssa vardır.

Ve **medrese-i câmi‘-i Karamânoğlu**. Bunlar meşhûr medreselerdir ve cânib-i vakıfdan talebeleri ve ders-i âmmelerine mâh-be-mâh vazîfe-i mu‘ayyeneleri ve lahmiyye ve şem‘iye hücre-bahâları verilir.

Gayri cevâmi‘ ve mesâcidlerde niçe hasbî ders-i âmmlar vardır kim gûnâ-gûn fünûn-ı şettâ görülür. Ekseriyyâ ahâlî-i Aksarây müfessir ve muhaddis ve fakîh olurlar. İlm-i ferâ’iz hod evlâ bi’t-tarîk-i âbâ ve ecdâdlarından berü tilâvet ede gelmişlerdir, ammâ bu şehirde mahsûs dârü‘l-kurrâ yokdur, lâkin hâfız-ı Kur’ân’ı çokdur. Ammâ ilm-i kırâ’atda tecvîd ile kırâ’at-ı İbn Kesîr ve kırâ’at-ı seb‘a ve kırâ’at-ı aşere ve kırât’at-ı takrîb ilmi tilâvet eder yokdur, ammâ tecvîd-i ilm-i hıfz okur çokdur. Ve ilm-i hadîs için başka dârü‘l-hadîsleri yokdur, ammâ her medrese ve câmi‘lerde ilm-i hadîs tilâvet olunur.

Der-beyân-ı mekteb-i tıflân-ı hîce-hân: Cümle (–) aded dârü't-ta'lîm-i nâ-resîdegân-ı necîbândır. Evvelâ (–),

Der-ayân-ı tekye-i dervîşân-ı şâkirdân: Cümle (–) aded zâviyelerdir.

Çeşme-i âb-ı revân: (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Sebîlhâne-i cân-sitân: (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Hân-ı hâcâgân: (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Çârsu-yı bezzâzistân: (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Reng-i rûy-ı pîr [ü] cüvân: (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Medh-i mahbûb [u] mahbûbân: (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Kibâr [u] eşrâf [ü] a‘yân: (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Üstâd-ı hâzıkân: (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Cerrâh [u] fassâdân: (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Sulehâ-yı meşâyihân: (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Ve musannıfîn [u] şâ‘irân: (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Ve mazanne-i kerâme-i mecâzibân: (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Ve libâs-ı raculân: (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Ve kabâ-yı kavm-i zenân: (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Ve esmâ-i merdân: (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Ve nâmhâ-yı nisvân: (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Ve esmâ-i zümre-i bendegân: (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Ve esmâ-i cevâriyân: (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Ve fasl-ı hevâ-yı hûb-ı câvidân: (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Ve zikr-i çâh-ı mâ-i hânedân: (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Ve zikr-i ahâlî-i lehce-i lisân: (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Medh-i ekâlîm-i arz-ı büldân: Bi-kavl-i müneccimân bu şehir on yedinci iklîm-i örfiyedendir. Arz-ı beledi (–) ve tûl-i nehârı (–)

Der-vasf-ı tâli‘-i imâristân: Be-kavl-i ilm-i usturlâb bu şehr burc-ı Hût’da vaz‘-ı esâs olunup beyt-i Müşterî-i mâ’îde bulunmuşdur. ***[71a]***

……………. (2 satır boş) …………….

Der-fasl-ı enhâr [u] âb-ı hayvân: şehrin vasatında cereyân eden Uluırmak (–) dağdan gelüp şehrin cemî‘i imâretlerine saky edüp Alâ’eddîn cisrinden ubûr edüp (–) mahlût olur. Bu şehrin Bursa gibi her hânesinde mâ-i cârîler ve niçe uyûnlar vardır.

Der-imâret-i hammâmât-ı gâsilân: Cümle (–) aded hammâm-ı ferahnâkdir. Evvelâ Beğ hammâmı gâyet atîk hammâm-ı hûb-binâdır. Andan Azebler hamâmı binâsı ve âb [u] hevâsı latîf hammâm-ı hoş-bûdur. Andan Tizbâzâr hammâmı, Paşa sarâyı kurbundadır. Bunlardan mâ‘adâ sarây hammâmlarıdır.

Manzara-i ibret-nümâ-yı âbâdân: Evvelâ şehir ortasında cereyân eden Uluırmak üzre Sultân Alâ’eddîn binâsı bir göz cisr-i sihr-i‘câzdır ve Seyyid Hacı Hasan câmi‘i kurbunda Başköprü vâcibü‘s-seyrdir.

Der-medh-i dârü‘z-ziyâfe-i imârât: Evvelâ Paşa sarâyı imâreti ve Karamânoğlu İbrâhîm Beğ câmi‘i imâreti ve (–)

Evsâf-ı hubûbât [u] mahsûlât: Ekseriyâ mahsûlât-ı firâvânı gendüm-i gûnâ-gûn ve şa‘îr ve fûldır (–)

Der-beyân-ı memdûhât-ı sanâyi‘ât: (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Der-medh-i it‘âm-ı me’kûlât: (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Der-zikr-i me’kûlât [u] müsmirrât: Bu şehrin hevâsı mu‘tedil olmağıla ravzâ-yı rızvânlarında gûnâ-gûn kasr-ı iremler ile ârâste ve eşcâr-ı fevâkihe-i kesîre-i gûnâ-gûnlar ile pîrâste olup her gûne meyvesi memdûhdur, ammâ (–),

Ta‘rîf-i envâ‘-ı meşrûbât:(–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Der-ilm-i kâr [u] kesb-i esnâfât: (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Der-sitâyiş-i mesîregâh-ı İreme-zât: Evvelâ mesîregâh-ı Hıdırlık, mesîregâh-ı Kırkkızlar (–),

Der-beyân-ı aded-i cenîn [u] bâğavât: (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Der-şi‘r-i tetimme-i şehr-engîz-i külliyât

şöyle ma‘lûm ola kim bu livâ Karamân eyâletinde üç kazâ yerdir. Evvelâ kazâ-yı Ortaköy ve kazâ-yı (–) ve kazâ-yı (–).

Ve bu Aksarây’dan cânib-i kıble ve şarka meyyâl kal‘a-i Kayseriyye üç konakdır ve kırk sekiz fersah yerdir.

Ve yine Aksarây’dan Bor’a giden cânib-i şarka **karye-i Hırvadalı**. Andan **karye-i Ortaköy** andan üçünci menzilde **kal‘a-i Bor’**dur.

Ve Bor şehrinden kal‘a-i Niğde taraf-ı garba bir konakdır, ammâ Aksarây’dan cânib-i şimâle Hacı Bektâş-ı Velî‘nin **Kırşehri** (–) konakdır.

Andan **Çâşnigîr köprüsü** Kızılırmak nehri üzredir ve yine Aksarây’dan cânib-i cenûba ara batıda **kal‘a-i Karamân Ereğlisi**‘dir. Mâbeyninde Taşbınar köyüne konup ertesi kal‘a-i Ereğli’de meks eder.

Ve yine Aksarây’dan cânib-i garba **karye-i Bâğlı Ilıcası** vardır. Karabınar kadılığıdır.

Andan **karye-i Eşbeğ:** Konya kazâsında bin hâneli ma‘mûr köydür.

Andan üçüncü günde erken Aksarây’dan Konya’ya dâhil olunur. {Mâbeynehümâları üç merhale yerdir}.

Ve yine Aksarây’dan Engürü‘ye cânib-i şimâle altı konakdır. Evvelâ karye-i Saymazsarây kazâsıdır ve kal‘a-i Koçhisar Tuzlası (–) kazâsıdır ve karye-i Sofular ve Karazirve karyesi. Bunlar Engürü hudûdudur ve karye-i Çakallar ve karye-i Oruncak andan kal‘a-i Engürü‘ye dâhil olur ve bu Aksarây’dan kal‘a-i Malâtiyye kendüye dâ’ir olan cibâllerin şimâline vâki‘ olmuşdur. *Ve’s-selâm*.

Bu Aksarây bu zikr olunan şehirlerin vasatında vâz‘-ı esâs olunmuşdur. (–) (–) ***[71b]***

Der-fasl-ı ziyâretgâh-ı Aksarây-ı dâr-ı kibâr-ı evliyâ’u’l-vâsılîn

Evvelâ Dâr-ı Ervâh nâm mekân-ı rûhânîde yedi bin güzîde-i kibâr-ı evliyâullâh âsûde olduğu tevâtürle müsbetdir. Zirâ niçe bin kerre leyle-i kadirlerde ve şeb-i mi‘râc-ı Nebî ve sâ’ir leyle-i mübârekelerde nûr-ı İlâhî nâzil olduğu zâhir ü bâhir olmuşdur ve bu cübbânda

eyle rûhâniyyet var kim bir pür-mağmûm âdem bu gurâfeye gelüp ziyâret etdiği ân kesâfetden ol kes halâs olup şâd u handân olur. Bu âsitânede medfûn olanlardan evvelâ,

eş-şeyh Hâmid-i Velî serçeşme-i gurâfe-i ervâhdır. Üstü küşâde bir kubbe-i âlîde medfûndur kim hâlâ ziyâretgâh-ı hâs [u] âmdır, ammâ ekseriyâ masrû‘ kimesneler ziyâret ederler. Ve bu sultân kurbunda,

eş-şeyh Kemâl Sultân: Niçeler "Kemâl Ata Sultân bunlardır" derler, ammâ galatdır. Bunlar tarîk-i Kümeylî‘de tekmîl-i tarîk eden pîşvâ-yı serçeşme-i tarîk-i Kümeylî Kemâl Sultân'dır ve bu azîze karîb,

eş-şeyh Pertevî Sultân: bunlar tarîk-i Yeseviyye'de ulu erdir ve Kırklar dağında,

Ziyâret-i Kırk Kızlar: Ekseriyyâ zenân tâ'ifesi ziyâret ederler. Bir cihân-nümâ zemîne vâki‘ olmuşdur. Ve,

eş-şeyh Necmeddîn-i Kübrâ: Niceler Necmeddâ‘i-yi Kübrâ derler. Ulu sultândır. *Kuddise sırruhu.* Ve,

Bedreddîn Sultân Velî ve dahi **Himârlı Dede Sultân** ve şehir içre **Külhânî Alî Dede** ve yine derûn-ı şehir içre asûde olan**,**

eş-şeyh Gaznevî Sultân, eş-şeyh Hakîkî Sultân ibnü'ş-şeyh Hâmid-i Velî. Bunlar Hacı Bayrâm-ı Velî‘nin telâmîz-i kâmillerinden olup Ankara şehrinde tekmîl-i ilm-i ledün edüp bu şehr-i Aksarây'da tarîk-i Bayrâmiyye'de pîşvâ olup âhir *"İrci‘î ilâ rabbik"* emriyle Bayrâmîler de bayrâm-ı hakîkî etdi. Ve,

eş-şeyh Battâk: Taşbâzârı mahallesinde medfûn olup ziyâretgâh-ı erbâb-ı dilândır ve Cennet deresi semtinde ziyâretgâh-ı Çelebilik. Bu âsitânenin dahi üst yanında,

Ziyâret-i Hıdırlık: Cümle şehre hâ'il bir makâm-ı âlî olduğundan cümle ehl-i beledin temâşâgâhıdır. Ba‘zı müşevveşü‘l-hâl kimesneler Hıdırlık kubbesinde bir gece i‘tikâf niyyetiyle mihmân olup bi-emri Hudâ ol gece sıhhat bulur ve kubbe-i Hıdırlık'da,

Ziyâret-i Kılıç Arslan: Sultân Fâtih ve bânî-i şehr-i Aksarây'dır kim şehr-i Sivas'ın içinde ibret-nümâ Kızıl medrese bu Kılıç Arslan'ın hayrâtlarındandır ve yine bu Hıdırlığa karîb,

eş-şeyh Hamza Sultân: tarîk-i Bayrâmiyye'de ulu erdir. Ve,

eş-şeyh Hızır Efendi

……………. (18 satır boş) ……………. ***[72a]***

{Aksarây'dan **menzil-i Sarı Atlı Köyü**.

Andan **menzil-i Dubanı** Ürgüp kazâsıdır. Müselmânlardır.

Andan **menzil-i karye-i Maşkara** andan kal‘a-i Kayseriyye.}

……………. (36 satır boş) ……………. ***[72b]***

……………. (36 satır boş) ……………. ***[73a]***

Sivas'a gitdiğimiz menâzilleri beyân eder

(–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) günde Mar‘aş Karsı hâki sağ tarafımızda kalup Mar‘aş hâkinde,

Evsâf-ı kasaba-i kadîm Elbistân

Bir düz sahrâda (–) çayı kenarında ensesi Ashâb-ı Kehf dağlı, bâğçe ve bâğlı, bin mikdâr hâneli, türâb-ı pâk ile mestûr şehirdir. Mar‘aş paşası hâssı olmağıla subaşılıkdır. Ve yüz elli akçe kazâdır. Nâhiyesi (–) kurâdır. Kethüdâyeri ve yeniçeri serdârı vardır. Ekseriyyâ ahâlîsi Türkmândır. Bu şehrin cânib-i şarkîsi zamân ile âbâdân imiş. Ancak zulümden bu kadar ma‘mûrdur. Câmi‘-i ve hânı ve hammâmı ve esvâk-ı muhtasarı vardır. Haftada bir azîm bâzârı durur. Bu şehrin (–) tarafı hâricinde bir hayli mesâfe-i ba‘idede,

Ziyâret-i Ashâb-ı Kehf

(–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) ammâ Adana Tarsûsu’ndaki mağâralarda olan Ashâb-ı Kehf gibi bu Elbistân’da Ashâb-ı Kehf’in sadâları gelmez. Bu hakîr Ashâb-ı Kehf’i üç yerde ziyâret etdik. Kankısı sahîh ola ma‘lûmum değildir. Yohsa Takyanus zulmünden her biri birer diyâra mı firâr etdiler. Bu husûsda Tarsûs ulemâsıyle Mar‘aş ulemâları mâbeynlerinde mübâhase-i azîmler olup ahâlî-i Tarsûs “Ashâb-ı Kehf bizde medfûndur”, der. Mar‘aşlı “Bizim Elbistân’daki kehflerde hayâtda olup niçe kerre kelblerinin sedâsı istimâ‘ olunmuşdur” derler. Ammâ bu abd-i hakîr gâyet takayyüd edüp bu Elbistân’daki kehfde aslâ bir sedâ istimâ‘ etmedim. Andan cânib-i şimâle (–) sâ‘atde,

Evsâf-ı kasaba-i Aşdı

(–) hâkinde Türkmân ağası hükmündedir ve yüz elli akçe kazâdır. Kethüdâyeri ve yeniçeri serdârı ve muhtesibi vardır. şehri bir çukur yerde (–) deresi kenarında bin hâneli ve serâpâ hâk-i pâk ile mestûr tahtânî ve fevkânî Türkmân halkı sâkin bâğlı ve bâğçeli hâne-i zibâlardır. Müte‘addid câmi‘leri ve mesâcidleri ve hân u hammâmı ve çârsu-yı bâzâr-ı muhtasârı vardır. Andan yine taraf-ı şimâle (–) sâ‘atde,

Evsâf-ı kasaba-i Gürün

(–) eyâletinde Vangel hâkinde yüz elli akçe pâyesiyle nâhiye kazâsıdır ve Türkmân ağası hükmünde bin aded hâk-i pâk ile setr olmuş sütûhlu bâğlı ve bâğçeli câmi‘li ve mesâcidli ve hân u hammâmlı ve sûk-ı sultânîli kasaba-i ra‘nâdır. Kethüdâyeri ve serdârı ve muhtesibi vardır. şehri içinden nehr-i (–) cereyân edüp (–) mahlût olur. Âb-ı hayâtdır. Cümle âhâlîsi Okçıoğlu kürkü geyer Türkmân kavmidir.

Ammâ âb [u] hevâsı latîf olduğundan halkı gâyet tendürüst olup mahbûbesi memdûh-ı âlemdir. Andan yine cânib-i şimâle düz sahrâlar ile (–) sâ‘atde,

Evsâf-ı kal‘a-i Darende

Sivas eyâleti hâkinde Türkmân ağası hükmünde yüz elli akçe şerîf kazâdır. Kethüdâyeri ve yeniçeri serdârı ve subaşısı vardır. Müftîsi ve nakîbi ve ulemâsı vardır. Kal‘ası bir yalçın taşlık yerde bir püşte-i alî üzre şekl-i murabba Hazret-i Ömer evlâdı fâtih-i Malâtiyye (–) binâsıdır. Vilâyet-i Ermen’i kabza-i teshîre almak içün binâ etmişdir, ammâ mürûr-ı eyyâm ile sehel câ-be-câ münhedim olup dizdârı ve neferâtları yokdur. şehr-i Karadoruk hâkinde nehr-i (–) kenarında bin aded tahtânî ve fevkânî taş ve kerpiç ile mebnî cîr ü turâb ile mestûr bâğlı ve bâğçeli ve yedi mihrâbı ve hân u hammâmlı ve çârsû-yı bâzârı müzeyyen bir şehr-i ma‘mûr kenar-ı derede Darende şehridir.

Cümle halkı Türkmân ve Ermenîlerdir. Debbâğhânesi meşhûrdur. Memdûhâtından kırkar ellişer dirhem gelir âbdâr zerdâlûsu Acem diyârının Tesü ve Ordubâr ve Hoy ve Merend şehirlerinde yokdur. Rûm'a ve Arab ve Acem'e kurusun hedâyâ götürürler.

A'yânından şeyhoğlu ile üç gün emîrâne sohbet-i hâss etdik.

Ziyâretgâh-ı Darende : (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Andan yine cânib-i şimâle (–) sâ'atde,

Menzîl-i karye-i Sazcığaz: Sivas hâkinde ma'mûr köydür. Müselmânı ve Ermenî re'âyâları vardır. Bir hânı var ve bir kayadan bir âb-ı hayât kaynak suyu çıkar. Andan yine şimâle (–) sâ'atde,

Karye-i Mancılık: Türkmân ağası hükmünde Sivas hâkinde Ermenî köyüdür ve ze'âmetdir. Bir Ermenî kenîsesi vardır. Andan (–) sâ'atde şimâl cânibine gidüp,

Kasaba-i Ulaş: Sivas hâkinde Türkmân ağası ulus göçümü zamân bunda sâkin olup Türkmân'dan yayla hakkı alır kadısı var. Cümle beş yüz mikdârı hâne-i Müslim ve Ermenîlerdir. Câmi'i {Memî Kethüdâ'nındır ve Mi'mâr Sinân binâsıdır kim Sultân Süleymân fermâniyle mebnîdir} ve hânı ve birkaç dükkânları var. Ammâ *[73b]* hammâmı ve gayri imâreti ve bâğ u bâğçesi yokdur.

Andan yine cânib-i şimâle (–) sâ'atde Sivas sahrâsına nehr-i azîm-i Kızılırmak üzre **Cisr-i Zığzığı** ya'nî **Eğriköprü** on sekiz göz musallâlı cisr-i azîmdir. Bu mahalle nehr-i Kızılırmak Erzurûm ve Nîkhisâr dağlarında ve Beğdağı'ndan tulû' edüp niçe kurâ ve büleydeleri reyy ederek ve Eğriköprü'den ubûr edip (–) (–) (–) tâ Kayseriyye altında bir göz kantara altından ubûr edüp andan cânib-i garba (–) (–) şehirleri ve kurâların reyy edüp Çâşnigîr köprüsünden geçüp Osmâncık kal'ası ve Hacı Hamza'dan ve Tosya kurbundan ubûr edüp Karadeniz'e Bafra şehri kurbunda deryâya kayalardan kendüyi atup feryâdı âemi asamm edüp Bahr-i siyâha munsab olur.

Andan bu Sivas sahrâsından, **Eğri cisri** ubûr edüp yine ol sahrâ ile ma'mûr [u] abâdân kurâları (–) sâ'atde güzer edüp,

Vilâyet-i şehr-i Rûm{-i behçet-rusûm} taht-ı kadîm, ân-ı merzebûm, belde-i azîm u mahrûse-i kadîm, bilâd-ı kayâsıra dâr-ı Ermenîyân-nâs, ya'nî kal'a-i dârü'l-alâ-yı köhne-âbâd-ı Sivas

İbtidâ bânîsi Hazret-i Zekeriyyâ asrında Kayseriyye binâ eden Erces oğullarından Harkil Kayser'in bir karındaşı Cimcim[e] Mar'aş'ı binâ etdi. Bir karındaşı Ermen Kayser Sives binâ etdi. Ermenî tâ'ifesi buna Sîv-âsvâs derler. Riyâzât-ı mücâhede ile altı ayda bir iftâr etdüğünden Nasârâ-yı Ermenî Yârmeniyyân bunu kutb mertebesine dutarlardı.

{Ermenî târîhlerinde bu Sîv-asvâs Sivas'ı binâ edüp ana Geyümers şâh derler. Bir kavllerinde Sivas'ı Dahhâk-ı mârî inşâ etdi derler, ammâ Geyümers Sivas'da medfûndur}. Bunun zamânında şehr-i Sivas eyle ma'mûr idi kim sahrâ-yı Sivas'da aslâ zirâ'at olunur arz-ı mezra'a yok idi. Tâ nehr-i Kızılırmak kenarına dek ma'mûr [u] âbâdân yerler idi.

Hâlâ eser-i binâları zâhir ü bâhirdir. Niçe bin mülûk [u] salâtînden selef-i salâtînlere değüp âhir dest-i İslâm'a Âl-i Abbâsiyân'dan ba'de hicreti'n-nebeviyye Bağdâd halîfesi emîrü'l-mü'minîn Hârûnu'r-Reşîd'in destine Seyyid Battâl Ca'fer Gâzî i'ânetiyle dest-i İslâm'a girüp dâr-ı İslâm oldu ve yine küffâr istîlâ edüp Seyyid Battâl şehr-i Malâtiyye'de mütevellid olup anda sâkin olmağıla her bâr bu Sivas üzre şebhûnlar edüp Me'mûn Halîfe ibn Hârûnu'r-reşîd asrında yine feth olup Seyyid Battâl İslâmbol fethinden sonra Üsküdar'da muhâfazada iken İslâmbol içre bâ sulh Silivrikapusu'nda {kalup dest-i küffârda cümle} şehîd olan guzât-ı müslimînin ahvâl-i pür-melâlin ve İslâmbol'a küffârın istîlâsın istimâ' edüp Kız kullesinden İslâmbol tekürü kızın kapup hâlâ Seyyid Battâl kasabası olan mahalle Seyyid-i Battâl ma'şûkası olan duhter-i nâ-şükûfte ile ol mahalle geldikde Seyyid Battâl hâb-âlûd iken akîbinden kovan şebhûncu küffârlar Seyyid Battâl üzre hücûm etdiklerinde Seyyid Battâl ma'şûkası olan kral kızı Battâl Gâzî'nin üznüne isâbet edüp şehîd olduğun Sivas küffârları istimâ' edüp her tarafdan niçe yüz bin Ermenîler hurûc edüp yine şehr-i Sivas'a istîlâ ederler.

Âhir ehl-i İslâm'ın Âl-i Dânişmendiyân'dan Nîkhisâr fâtihi Sultân Melik Gâzî Âl-i Selçukiyân i'ânetiyle {kal'a-i Sivas'ı sene (–) târîhinde} feth edüp dest-i İslâm'a girdi ve Selçukiyân vilâyet-i Yunaniyân'dan Konya'yı feth ederken yine Âl-i Dânişmendiyân ana i'ânet edüp cümle memâlik-i Rûm'u ve vilâyet-i Yunaniyân'ı feth edüp dâr-ı İslâm oldu.

Ba'dehû sene (–) târîhinde Âl-i Osmâniyân'dan Yıldırım Bâyezîd Hân Türkmân-ı Ceslî elinden feth edüp ba'dehû Âl-i Osmân üzre Timur Hân hurûc edüp Sivas üzre gelüp kırk bin sıbyân-ı nâ-resîde-i tıflân-ı ebcedhânlar gerdenlerine Kelâm-ı izzetlerin ben kılup Timur'a istikbâle çıkdıklarında hemân Timur şâh bu sıbyân-ı nâ-resîdeler üzre at koyup cemî'i asker-i Timur'un pây-ı esb nâhunu altında kırk bin ma'sûm [u] pâk pâymâl-i rimâl [u] hâk olup ol sâ'at ahâlî-i Sivas'dan yetmiş bin aded ulemâ ü sulehâ ve sâhib şeybe musannıf ve mü'ellif âdemleri tarfetü'l-ayn içre dendân-ı tîğden geçirüp yedi günde kal'a-i Sivas'ı harâb u yebâb edüp hâlâ harâbistânı ma'lûmdur. Elsine-i nâsda meşhûrdur kim, "Sana bir iş edeyim ki Timur-ı Lenk Sivas'a etmemiş ola" deyü darb-ı mesel olmuşdur. Netîce-i kelâm Timur-ı sâhib-şekâ Nasreddîn Hâce-i bî-bakâ Timur'un nedîm-i hâssı olmağıla esnâ-yı kelâmda Timur'a eydür: "Sultânım, Niçün Sivas'da kırk bin gulâmı kelâm-ı izzetleriyle pâymâl-i esb-i Tatar edüp yetmiş bin mahlûk-ı Hudâ sulehâ-yı müttakî kimesneleri katl etdiniz?" dedikde "Va'llahi efendi! Kavm-i Sivas bî-mezheb olup 'Kur'ân-ı azîm *sümme hâşâ* mahlûkdur' deyü âyet-i mensûhlara nazîre âyet etdiklerinden mâ'adâ yedi âyet şekilli dahi kelâm-ı muhdesler zamîme eyleyüp gılâmânlarının boğazındaki Kelâm, izzetlikden çıkmış idi. Ekseriyyâ ol sıbyânları veled-i harâmlar ***[74a]*** idi ve ihtiyârları cümle şî'î ve Mu'tezilî ve Hurûfî ve Cebrî ve Kaderî-mezheb olmuşlardı. İslâh-ı âlem içün ilhâm-ı Rabbânî ile Hazret-i Hızır'ın vesîleligiyle cümle hurde evlâdlarını ve sâhib-şeybelerin kırup şehirlerin harâb etdim. Ammâ Nasreddîn Hâce senin şehrin sana bağışladım korkma harâb etmem" der.

Hakîkatü'l-hâl ekâlîm-i hamsede Timur yedi yüz pâre şehir harâb edüp rikâbında yetmiş aded hâkim [u] selâtîn [u] mülûk piyâde yürümüşlerdir. Tâ bu mertebe sâhib-hurûc min-indi'llâh kimesne idi. Âl-i Osmân'dan Yıldırım Bâyezîd Hân'ı dahi (–) sahrâsında ceng-i azîm ile mündehim edüp Yıldırım Hân huzûrına piyâde götürüp Yıldırım Hân'a ayağa kalkup ta'zîm edüp "Eyle olur felek hâlîdir" {deyü sûre-i Neşrah'dan} [66] nassını okuyup

vâfir tesliyet-i hâtır verüp dilnüvâzlıklar etdi.

Ammâ Yıldırım Hân bir gazûb pâdişâh-ı Cem-cenâb olmağıla Timur'u aslâ seng-i mezâr yerine komayup niçe kerre "Behey Timur-i bî-nûr, leng-i meks-i bî-kes!" derdi. Âhir esnâ-yı kelâmda Timur eydür: "Ey Yıldırım Hân? Sen beni böyle münhedim edüp beni huzûruna piyâde getirseler beni neylerdin?" der. Hemân Yıldırım Hân, "Seni bir demir kafes içre koyup Bursa şehrine götürüp andan Amasiyye gibi Kahkahâ kal'asında seni habs ederdim" deyince Timur tez bir demir kafes düzdürüp "Yıldırım Hân'ı demir kafese koyun. İrân'a götürem" derken Yıldırım Hân hummâ-yı muhrıkaya mübtelâ olup kafesde iken mürg-ı rûhu tayerân edüp evc-i Illiyyinde karâr etdüğü gün ale'l-akîb Çelebi Sultân Mehemmed yetmiş bin "Benem, diger nîst!" diyen bahâdır ve şecî' dilâver niçe server ü hünerver erler ile Timur askerine urup (–) (–) nâm mahal sahrâsında Timur'a bir kılıç çalup pederi Yıldırım Hân'ın âhın alup Timur ol mahalden yedi yüz atlı ile ancak firâr edüp Âzerbâycân'a cân atup anda dahi karâr edemeyüp şehr-i (–) vefât edüp hâlâ anda medfûndur.

Çelebi Sultân Mehemmed Bursa'da pâdişâh oldu. Ammâ Rûmeli'nde bir karındaşı İsâ Çelebi ve bir karındaşı Mûsâ Çelebi ve bir birâderi Süleymân Çelebi Rûmeli'nde sikke ve hutbe sâhibleri olup niçe zamândan sonra Çelebi Sultân Mehemmed bu mezkûr üç aded birâder-i cân-beraberlerin devlet-i dünyâ içün her birin bir ceng-i azîm ile katl edüp Anadolu'ya ve Rûm'a müstakil pâdişâh olup bu mezkûr Sivas kal'asın ma'mûr [u] âbâdân etmeğe sene (–) târîhinde şurû' edüp iki aded kal'a inşâ eyledi.

Ba'dehû sene (–) târîhinde Bâyezîd-i Velî asrında şâh-ı Acem'den (–) şâh, Erzurûm, Kemah ve Sivas ve Tokad'a "Mülk-i mevrûsum ve benim Arpaçukuru'mdur deyü istilâ etdi.

Ba'dehû Selîm şâh-ı Evvel sene (–) târîhinde dest-i Acem'den dest-i kahr ile alup tâ Çıldır sahrâsında at başı çelüp anda şâh İsmâ'îl ile savaş-ı perhâş edüp mansûr u muzaffer olup dest-i Acem'den yedi hanlık ve yetmiş sultânlık ve yedi tümen tenlik-i Gürcîstân hanlığı ülkeler feth edüp ilâ-mâşâ'allah dest-i İslâm'da olup Süleymân Hân tahrîrî üzre eyâlet-i Rûm olup sene (–) târîhinde Murtezâ Paşa efendimize vezâret ile eyâlet-i Sivas ihsân olunup Haleb'den Urfa ve Rıkka ve Harrân ve Mar'aş ve Kayseriyye seyâhatlerinden berü dörd ay seyâhât edüp Sivas'da şeref-i sohbetleriyle müşerref olup paşa kal'asında sarâya muttasıl Çavuşzâde hânesin fakîre konak ihsân olunup belagân-mâ-belâğ ta'yînâtlarımız alup,

şehr-i Sivas'ın defter-i pâdişâhî üzre ve sicillât-ı şer'-i mübîn üzre tahrîr olunduğu gibi hakîr dahi imârât-ı Sivas'ı tahrîr etdiğimiz beyân eder

Der-sitâyiş-i ahvâlât-ı imârât-ı şehr-i Sivas: Evvelâ kânûnnâme-i Süleymân Hân üzre Sivas vezîrinin hâss-ı hümâyûnu tokuz kerre yüz bin akçedir. Livâ-yı Sivas'da erbâb-ı zu'amâsı 48 ve erbâb-ı timarı 928 ve alaybeğisi ve çeribaşısı vardır.

Eyâlet-i Sivas sancaklarıdır kim zikr olunur

Evvelâ livâ-yı Amâsîyâ ve livâ-yı Çorum ve livâ-yı Bozok ve livâ-yı Divriği ve livâ-yı Canik ve livâ-yı Arabkîr ve livâ-yı Sivas, paşa sancağı tahtıdır. Hazîne defterdârı yokdur, ammâ ze'âmet defter kethüdâsı vardır. Hâssı 80.200 akçedir ve ze'âmet [u] timar

defterdârı vardır. Hâssı 62.530. Defter emîni ve çavuşlar kethüdâsı *[74b]* ve çavuşlar emîni vardır. Eyâlet-i Rûm ya‘nî Sivas cümle sancağıyla üç bin yüz otuz üç kılıçdır. Yüz tokuzı ze‘âmetdir. Mâ‘adâsı tezkireli ve tezkiresiz timarlardır. Ümerâ ve zu‘amâsı ve erbâb-ı timarı kânûn üzre cebelüleriyle cümle on bin benâm güzîde müsellah asker olur.

Bu cümle askerin senevî mahsûlâtları yüz otuz bir kerre yüz bin ve seksen yedi bin üç yüz yigirmi yedi akçe olur ve üç yüz akçe şerîf kazâdır. Ve cümle nâhiyesi (–) aded kurâdır. Bu kurâlardan mollâsına ber vech-i adâlet altı bin guruş olur. Ammâ vezîrine kânûn üzre kırk bin guruş olur.

Sivas sancağında cümle (–) aded kazâdır. Evvelâ kazâ-yı,

……………. (2 satır boş) …………….

ve şehr-i Sivas’da şeyhülislâm-ı mezheb-i Hanefî vardır. Ammâ mezheb-i Mâlikî ve Hanbelî ve şâfi‘î mütfîsi yokdur. Anlar Arabistân’a mahsûsdur. Ammâ yine mesâ’il-i şer‘iyelerine mâlik mezâhib-i erba‘a fetvâlarına kâdir tekmîl-i kânûn etmiş ulemâları vardır. Sipâh kethüdâyeri ve yeniçeri serdârı ve şehir nâ’ibi ve muhtesibi ve bâcdârı ve kabancısı ve şehir subaşı ve şâhbenderi ve kırk aded esnâf kethüdâları ve şeyhleri ve çavuşları vardır ve iki dizdârı ve cümle (–) aded kal‘a neferâtları ve harâccısı vardır.

Eşkâl-i imâret-i kal‘a-i Sivas: Evvelâ şehr-i Sivas’ın cânib-i şimâli ensesindeki dağlara Sıbnişân dağı ve Tozasar dağı derler. Ol cebel-i bâlâların dâmenine vâki‘ olmuş bir şehr-i azîmdir. Cümle evlerinin yüzleri cânib-i kıbleye Sivas sahrâsına Eğriköprü tarafına nâzırdır. Aşağı, Timur harâb etdüğü kal‘a düzde vâki‘ olup dâ’iren-mâdâr cirmi on bin beş yüz adımdır.

Târîh-i harâbî-i Timur ber Sivas,

Der-harâb ez âteş-i ceyş-i Timûr

Der-şuhûr-ı sâl-i târîh-eş “harâb” [67] sene 803

Gerçi “harâb”dır, ammâ gâyet metîn ü müstahkem rıhtım dolma ve Horâsânî ve tula ve seng-binâ bir kal‘a-i azîmdir. Cümle burc [u] bârûları câ-be-câ vardır, ammâ niçe yerleri harâbdır. Yine sehel şey ile ta‘mîr ü termîm olunması mümkündür. Bu aşağı harâb hisârın dâ’iren-mâdârında cümle beş aded kapudur. Evvelâ cânib-i şarkda Bâb-ı Kayseriyye ve yine şarka bâb-ı Pelâş ve yine şarka bâb-ı Tokmak ve cânib-i şimâle bâb-ı Câncûn ve taraf-ı yıldıza bâb-ı Pulur. Gerçi bu kal‘a kapuya muhtac değildir, niçe yerlerinden arabalar girer. Bu aşağı varoş kal‘a içre cümle dörd bin altı yüz bâğsız ve bâğçesiz âb-ı hayât sulu ve turâb ile mestûr hâne-i ma‘mûrlardır. Cümle kırk aded mahallâtdır. Evvelâ Kayseriyye Kapusu mahallesi Ermenîlerdir. İki mahalledir ve bir mahalle-i Rûmdur ve Yahûdîler aslâ yokdur. Andan mahalle-i Ağcabüke ve mahalle-i Örtülüpınar ve mahalle-i Köhne Cüvân ve mahalle-i Çârsû ve mahalle-i Meydân ve mahalle-i Oğlan Çavuş ve mahalle-i Ağa Değirman ve mahalle-i Bezirci Tarlası ve mahalle-i Bıldır Bâzâr ve mahalle-i şayak Çoban ve mahalle-i Kal‘a Ardı ve mahalle-i Hacı Zâhid ve mahalle-i Ulucâmi‘ ve mahalle-i Pulur Depe ve (–) (–) (–) (–) cümle mahallâtlardan bunlar ma‘mûr ve meşhûrdur.

Der-eşkâl-i iki aded iç-kal‘a: Birbirlerinden bir ok menzili ba‘îddir. Biri cânib-i kıbleye

yüksek kal‘a sene (–) târîhinde Çelebi Sultân Mehemmed binâsıdır. şekl-i murabba‘ çâr-kûşe handaksız, yalın kat, iki kapulu ve handaksız bir topraklı püşte üzre vâki‘ olmuşdur. İşlek kapusu cânib-i kıbleye aşağı şehre mekşûfdur. Ve bir kapusu şarka Uğrın kapudur. Dâ’imâ mesdûddur. İçinde iki yüz neferât hânesi ve bir câmi‘i ve gılâl anbârları ve su sarnıcı ve cebehânesi ve kırk aded hurde şâhî topları vardır. Bu kal‘a cümle şehre havâledir ve paşa kal‘asından âlîdir.

Eşkâl-i iç-kal‘a-i Paşa hisârı: Cemî‘ memâlik-i Âl-i Osmân’da mîr-i mîrânlar, vüzerâlar iç-kal‘alarda sâkin ola gelmemişlerdir, ammâ Diyârbekir’de ve bu Sivas’da paşalar iç-kal‘ada sâkin olmak kânûndur. Zîrâ bu Sivas’ın paşa olduğu aşağı hisâra yukaru iç-kal‘a hisârı havâledir. Paşası isyân etse amân vermeyüp yukarı hisâr topları Paşa hisârın harâb eder. Ammâ bu Paşa hisârın Timur harâbından mukaddem sene 486 târîhinde Sultân Alâ’eddîn Keykubâd-ı Selçukî ta‘mîr u termîm etmişdir. Dâ’iren-mâdâr iki kat seng-tırâş ile mebnî bir kal‘a-i kavîdir. Devr-i edvârı bin beş yüz adımdır ve bir alçak handakı var. ***[75a]*** Kal‘ayı handak ihâta etmişdir. Cümle yigirmi aded kulle ve altı yüz seksen dendân-bedendir. Dîvârının kaddi yigirmi yedi zirâ‘-ı melikî-i âlîdir. Cümle iki kapusu var. Biri cânib-i şimâle dağ yolu tarafında şehzâdelerin mezâristânına çıkar iki kat demir kapudur. Dâ’imâ dizdârı ve dîdebânları bu kapunun iç yüzünde nigehbânlık ederler. Bir kapusu kıble cânibine meftûh aşağı şehre gider. Bu kal‘a içre cümle üç yüz aded mukassî bâğsız ve bâğçesiz toprak örtülü hâne-i ma‘mûrlardır. Paşa sarâyı bundadır.

Mukaddemâ bir kesîf sarây-ı dâm idi. Murtezâ Paşa efendimiz müte‘addid hücreler ve kâ‘a ve divânhâne ve iç gulâmlarına odalar ve bir hammâm inşâ edüp ihyâ etdi. Bu kal‘ada dahi bir câmi‘ ve bir hammâm ve bir medrese vardır. Ve on mikdârı dükkânçeleri vardır. Bu aşağı kal‘a yukarı iç-kal‘adan ma‘mûr u müzeyyendir. Zîrâ paşa bunda sâkin olmağıla haftada dörd kerre dîvân olup azîm cem‘iyet olur ve bu kal‘a dağ eteğine vâki‘ olmağıla şekl-i murabba‘ vâki‘ olup âb-ı hayât suları vardır, ammâ öbür yüksek kal‘a memerr-i nâs olmamağıyla benî Âdem anda varmazlar, lâkin Celâlî ve Cemâlî havfından şehir a‘yânının cümle girân-bahâ eşyâları bu yukaru kal‘ada pinhândır ve bu şehr-i Sivas’ın eğer bu iki iç-kal‘asında ve aşağı Timur harâbı varoş kal‘asının cümle enderûn [u] bîrûnında altı bin altmış hânedir. Bi’t-tamâm.

Evsâf-ı cevâmi‘hâ-yı şehr-i Sivas: Cümle (–) aded mihrâbdır. Evvelâ aşağı varoşda **Ulucâmi‘** bezzâzistân kurbunda tûlen ve arzen ikişer yüz ayak bir câmi‘i atîkdir. Sene (–) târîhinde Sultân Kılıç Arslan binâsıdır. Bir minâresi var. Cümle türâb ile mestûr binâ-yı ma‘mûrdur, lâkin derûn-ı câmi‘de ne mikdâr amûd üzre mebnî olduğu ma‘lûmum değildir.

Ve **Kızıl câmi‘** bir minâreli ma‘bed-i kadîmdir. Ve **Sivasî Efendi câmi‘i** bir minâreli binâ-yı cedîd bir câmi‘-i pür envârdır. Derûn-ı câmi‘de dâ’imâ tevhîd [ü] tezkîr olur. Ve **Mûsâ Efendizâde câmi‘i** metîn binâdır.

Ve **Kilise câmi‘i** ve bâzâr yerinde **Koca Hasan Paşa câmi‘i** (–) hânın vüzerâlarından kırk sene eyâlet-i Sivas’a mutasarrıf olup helâl ü zülâl mâl ile bu câmi‘i binâ etmiş, ammâ şeb [u] rûz cemâ‘at-ı kesîreden hâlî değildir. Cânib-i erba‘asındaki dekâkînler ve kuyumcular çârşûsu cümle bunun evkâfıdır. Kıble Kapusu üzre târîhi budur âyet-i şerîf-i sûre-i (–) [68] sene [971].

Yukaru Kal‘a câmi‘i ve dahi **Aşağı Kal‘a câmi‘i** (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–).

Bunlardan mâ‘adâ (–) adede varınca mahalle mesâcidleridir. Her mahallede birer ikişer zâviye mukarrerdir, zîrâ halkı gâyet musallîlerdir.

Evsâf-ı dârü‘t-tedrîs-i tahsîl-i ulûm: Cümle (–) aded medresedir. Evvelâ cümleden **Kızıl medrese** derler bir medrese-i ibretnümâdır kim diyâr-ı İslâmiyyede eyle bir dâr-ı ulûm ne binâ olunmuşdur veyâ olunur. Timur gördükde engüşt ber-dehen edüp binâsına hayrân kalmışdır. Kal‘a kapusu gibi bir bâb-ı mu‘allâsı var. Gören adamın aklı perîşân olur. Üstâd-ı mermer-bür bu kapunın yemîn ü yesârına ve atabe-i âlîsine ve tâk-i Havernâklarında mermerlere eyle tîşe urup Cenâb-ı Bârî yed-i kudretiyle halk etdüğü cemî‘i şükûfelerin tâbıku’n-na‘l bi’n-na‘l eşkâl-i ezhârâtı bu kapuya nakş edüp eyle kalem-i direfş-i pans urmuş kim gûyâ her bir şükûfe birer gûne-i ter u tâze-i verd-i handân ve benefşe ü ergavân ve sünbül ü reyhân ve islîmîler ve zerrîn müşebbek-i Rûmîlerdir ve yetmiş seksen kat girişme zihları kapunun yemîn ü yesârına eyle nakş eylemiş kim gûyâ her biri nakş-ı Mânî ve Erjeng ve Bihzâd ve Ağa Rızâ ve Frenk Mânî‘dir kim her bir tasarrufları birer gûne sihr-i mübîn mertebesi nakş-ı bukalemûn-ı ibret-nümûndur. Kapunun atabe-i ulyâsı üzre târîhi budur:

Netîce-i kelâmı Kılıç Arslan b. Mes‘ûd

Sene tis‘a ve sittîn ve hamse-mi’e demiş [69]

Ve niçe satır târîhler yazmış. Hakkâ ki sikke-i mermerde kazmış. Ammâ mürûr-ı eyyâm ile rûzgâr-ı zorkâr-ı felek niçe yerlerin bozmuş. El-hâsıl medhetinde lisân-ı meddâhân kâsır [u] kilk-i hattâtân-ı cevâhir-nisâr kâsırdır. Cemî‘i seyyâhân ve tüccârân-ı berr ü bihâr-ı cihân-geşt olan kimesneler efvâhında medh olunur medrese-i vâcibü‘s-seyrdir. Ve dahi derûn-ı medrese cümle fevkânî ve tahtânî seksen aded talebe hücre *[75b]* leridir. Vakt-i şitâda tahtânî hücrelerde sâkin olurlar. Vakt-i temmûzda bâlâ hücrelerde tahsîl-i ulûm ederler. Zamân-ı sâhibu’l-hayrâtda eyle evkâf-ı kavî imiş kim imâret-i dârü‘z-ziyâfesinde cemî‘i talebelere ikişer kerre sükkerî katr-ı nebâtlı mümessek ta‘âmı fağfûrî ve Hıtâyî ve Mertabânî kâseler ile mebzûl imiş, ammâ hâlâ talebeleri birer büriyâya mâlik değil bî-rîyâ sulehâ-yı ümmetden talebelerdir. Hudâ imâr eyleye!

Andan yüksek kal‘a altında medrese-i Hammâm bânîsî ma‘lûmum değildir. Ve Aşağı Hisâr medresesi paşa sarâyı kurbunda olmağıla talebesi çokdur. Ve Hasan Paşa medresesi aşağı varoşdaki câmi‘ haremi etrâfında talebe hücreleridir. Ve medrese-i Sivasî Efendi. Ma‘lûmum olan medârisler bunlar, amma mahsûs dârü‘l-hadîsi yokdur, lâkin gayri câmi‘lerde dahi ilm-i hadîs ders-i âmmları vardır.

Der-beyân-ı mekteb-i dârü‘t-ta‘lîm-i nâresîde-i sıbyân: Cümle yüz kırk aded mekteb-i tıflân-ı ebcedhândır. Kırkının evkâfları metîndir. Mâ‘adâsı hasbî mekteblerdir ve nicesi dahi mu‘allimleri ücret ile ma‘sûmlara ta‘lîm eder.

Evsâf-ı tekyegâh-ı dervîşân: Cümle on bir tekyedir. Evvelâ Arpacızâde Efendi tekyesi, Sivasî Efendi tekyesi, Halvetî tekyesi şehrin hârici şarkına bir kaya üzre Süheyb-i Rûmî ki Abdülvehhâb Gâzî tekyesi derler ulu âsitânedir. (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Evsâf-ı imârethâ-yı mihmânsarây-ı tüccârân: Cümle sagîr ü kebîr on sekiz hândır. Evvelâ serrâchâne içinde Behrâm Ağa hânı nev-binâ bir vekâle-i ra‘nâdır kim cümle elli

ocakdır. Ve ana mukâbil Kapan hânı ve Hasan Paşa hânı niceler Muhtesib hânı derler, zirâ muhtesib ağa anda hükümât eder ve Kaşıkçızâde hânı ve şeyh Efendi hânı ve Na‘lbandlar hânı ve İbrâhîm Efendi Hânı ve Taşhân (–) (–) (–) (–) (–). Meşhûr hânlar bunlardır.

Der-vasf-ı hammâmât-ı Sivas: Cümle (–) aded hammâmdır. Evvelâ köprü başında Koca Hasan Paşa hammâmı âb [u] hevâsı ve binâsı latîf ve kâr-ı kadîm olduğundan Süleymân Hân ve fâtih-i Bağdâd Murâd Hân girdiği hammâm-ı hoş-hevâdır kim hâlâ o halvet-i sultânî mesdûddur. Gayr kimesneler girüp gusl edemezler ve kal‘a altında eski Hasan Paşa hammâmı hûb u zîbâ hammâm-ı rûşenâdır ve bâzâr meydânında Meydân hammâmı ve Taşhân hammâmı ve Medrese hammâmı ve Paşa Kal‘ası hammâmı ve bu hammâmlar cümle çifte hammâmlardır. Bunlardan mâ‘adâ yüz on aded sarâylar ve gayri hânedânlar hammâmı vardır.

Ve cümle kırk beş aded çeşme-i âb-ı hayâtlardır. Cümle suları şehrin şimâline Sın-nişân dağı‘ndan ve Tuzhisâr kûhından gelir âb-ı hayât-ı uyûn-ı câriyelerdir. Cümleden Kal‘a çeşmesi ve Kuyumcular Bezzâzistânı çeşmesi ve Bâzâryeri çeşmesi ve Medrese çeşmesi ve Ulucâmi‘ kurbundaki çeşme, mâh-ı temmûzda yahpâre-misâl çeşmelerdir. Ve şehrin içinden cereyân eden çay-ı azîm nehr-i Merâküm tâ şehrin ortasından cereyân edüp bir kaç köprü-yi sağîrleri vardır. Tuğyân ile cereyân etdükde haylî çay olur. İbtidâ tulû‘u Tuzlahisâr ve Neki dağlarından ve Sıpnişân dağlarından cem‘ olup şehir ensesinde yetmiş seksen aded asiyâb-ı dakîkleri deverân etdirüp andan Sivas sahrâsında nehr-i azîm-i Kızılırmağ‘a mahlût olur. (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Evsâf-ı aded-i sûk-ı sultânî: Cümle bin aded dekâkîn-i müzeyyenlerdir. Ulucâmi‘ kurbunda bezzâzistânı ma‘mûrdır. Ve Sipâhbâzârı meşhûrdur ve serrâchânesini Sultân Murâd vâlidesi Behrâm Ağa müceddeden kârgîr binâ ile şâh-râh üzre ale’t-tertîb üstleri mestûr serrâchâne-i ma‘mûrdur ve debbâğhânesi ve haffâfhânesi ve kuyumcular kârhânesi başka çârsû-yı hüsn-âbâd esvâk-ı müzeyyendir.

Evsâf-ı reng-i rûy-ı halk-ı Sivas: Âb [u] hevâsının letâfetinden halkı tenperver ve gendüm-gûn ahmerü‘l-levn âdemleri var.

Libâs [u] lisân-ı halk-ı Sivas: A‘yânı gûnâ-gûn elbise-i fâhire giyüp vasatü‘l-hâlî londura çuka ve elvân boğası giyerler. Ve lisânları Kürdce ve Türkçe kelimât edüp Ermenistân vilâyeti olmağıla ekseriyyâ cümle halkı Ermenîce kelimât ederler.

Evsâf-ı mahbûb [u] mahbûbe: Câ-be-câ mahbûbları olur, ammâ tîz şeybe sâhibi olur, ammâ mahbûbesi tendürüst bâkireleri olur. ***[76a]***

Sitâyiş-i âb [u] hevâ-yı Rûm: Âbı latîf ve gâyet bâriddir. Mâh-ı temmûzda gûyâ yahpâredir. Ammâ hevâsı gâyet şedîd olduğundan bâğ u bâğçesi yokdur, amâ hubûbât mahsûlâtları çokdur ve cümle dağları uryândır. Eşcârât yokdur.

Der-vasf-ı iklîm-i arz-ı beled [ü] tûl-i nehâr: Dördünci iklîm-i hakîkiyyede ve on yedinci iklîm-i örfiyede ilm-i usturlâb ile bulunmuşdur. Arz-ı beledi (–) ve tûl-i nehârı (–) (–) ve şeb-i yeldâsı (–)

Evsâf-ı mahsûlât-ı hubûbât: Buğday ve arpası ve nohûdı ve mercimeği gâyet çok olur. Bir kîlesi kırk kîle mahsûl verir. Bir vakıyye nân bir akçeyedir ve altı vakıyye bir at yemi

bir akçeyedir. Ve müşebbek bostânları gâyet çokdur.

Evsâf-ı memdûhât-ı sanâyi'ât: Evvelâ pembe bezi gâyet beyâz ve rakîkdir ve bir çift pâpûş ve mest on beş akçeyedir. Ve içi al boğası kaplı ağavât çizmesi otuz akçeye ve latîf yorkan yüzleri ve basma münakkaş perdeler birer rub'adır.

Evsâf-ı me'kûlât [u] meşrûbât: Evvelâ hâs [ve] beyâz kirde ekmeği ve kete çöreği ve tavuk böreği ve herîsesi ve toğa çobrası rub'-ı meskûnda yokdur. Nârı Mar'aş'dan ve bekmezi Ayntâb'dan, engüri Amasiyye'den şırası (–) gelir.

Der-beyân-ı ulemâ ü sulehâ-yı meşâyih [ü] eşrâf-ı a'yân : Evvelâ müttakî ve mütedeyyin eş-şeyh Hazret-i Arpacızâde ve Bekir Efendi ve Abaza Deli Dilâver Ağa ve Koca Alî Ağa ve Selâm Çelebi ve el-Hac Kerîm Çavuşzâde ve Nusaf Ağa'ya Ömer beğzâde derler ve Müftî Ahmed Efendi ve Sivasî şeyhi.

Der-beyân-ı ibret-nümâ-yı esmâ-i kenîse-i ruhbân

Cümle (–) aded vâng-i Ermenî ve Urûmdur. Bu diyârda kenîselere vang derler. şehrin şimâlî tarafındaki Tuzaşar dağı dâmeninde,

Vang-i atîk tâ Geyümers binâsı: 'dır derler. Türkçe Tuzhisâr vangı derler, zîrâ bir lezîz tuzu hâsıl olur, ammâ Ermenîler Site Kâbîd derler. Bin atlı konar ve göçer. Herkese ni'meti mebzûl olup tatyib-i hâtır edüp ruhbânları ve mûğ-beçeleri âyende vü revende önüne durup hizmet eder. Bir nakkâş-ı Mânî-misâl bir papası var, ismi Nürdik ruhbân idi. Hâşâ ki papas olaydı. Halûk [u] halîm ve gıll [u] gışdan müberrâ ruhbân-sıfat bir merd-i sühendân idi. Hattâ Murtezâ Paşa efendimizin inşâ etdüğü Sivas sarâyının cümle âsâr-ı binâların bu ruhbân nakş-ı bukalemûn etmişdir. Cemî'i ulûmda ve hey'et ü hikmet ve zîc ü usturlâb-ı nücûmda ve gayri ulûm-ı felsefâyâtda tekmîl-i mevâd etmişdi. Ammâ [70] mâ-sadakı üzre dalâlet-âyînde kalmış görünür bir Mığdisî idi. Andan,

Vang-ı Sıp-nişân: Bu dahi şehrin şimâlinde dâmen-i kûhda bir asâr-ı acîb u garîb kenîse-i Ermenîdir. Hind ü Sind mugânından nezerât gelir, ammâ her gece yüz iki yüz müsâfire ta'âm çeküp altlarına çûl ve tobra çıkartmazlar. Ve buna karîb,

Deyr-i ibret-nümâ-yı Meryem Ana: Bu dahi dâmen-i cebelde âsâr-ı kadîm-i Ermenî kenîsesidir ve şehr içinde çârsudan yukaru kal'aya giderken şâh-râha karîb deyr-i Meryem Ana. Andan Kayseriyye kapusu kurbu sağında,

Deyr-i acîb-i Hızır-İlyâs: Evkâfı çokdur. Cemî'i Ermenîler bu deyre i'tibâr etdiklerinden mâ'adâ Sivas şehrinin zurefâları bu deyre varup ıyş [u] işret ederler mihmângâhdır. Ve yine şehr içre Pehlîce değirmanı kurbunda,

Aya Yorgi deyri: Ol kadar binâ-yı mükellef değildir, ammâ Ermenîlere rağmen Urûmlar bu deyri gâyet müzeyyen etmişlerdir. İslâmbol bıtrîkinden beher sene nezerâtları gelir. Urûmların bundan gayri ve Ermenîlerin tahrîr olunan beş aded duyûrlarından gayri büt-gedeleri yokdur.

Ve bu şehrde Frenk ve Yahûdî ve Kıbtî ve Acem sâkin olmaz ve Yahûdî aslâ mu'ammer olmaz, ticâret edüp giderler. Cümle şehrin Nasârâ harâcı (–) aded harâc-güzâr keferesi vardır ve cümle (–) aded hâne avârıza bağlıdır ve cümle otuz bir tekâlîf-i örfiye verir mutî'

[u] münkâd re‘âyâ vü berâyâsı vardır. Beher sene taraf-ı pâdişâhîye bu şehirden cümle mâl-i pâdişâhî bin yüz kîse hâsıl olur. İki yüz kîse de vezîrine hâsıl olur. Cenâb-ı İzzet mâllarına ganîmet u bereket vermiş bir dâr-ı diyârdır. Cemî‘i müverrihler bu şehr-i Sivas'a ümmehât-ı bilâd demişler ve sevdâgerân [u] seyyâhân mâbeyninde medîne-i Rûm demişler. Acem lisânında Arpaçukuru deyü tesmiye etmişler.

Hakkâ ki ümmehât-ı bilâddır. Cümle Arabistân'da kaht [u] galâ olsa ümm-i dünyâ Mısır cemî‘i Arz-ı Mukaddes'i ve arz-ı garbî ve şarkî ve arz-ı Irâk'ı ganîmet eder, ammâ diyâr-ı Rûm'da ve diyâr-ı *[76b]* Yunaniyân'da ve bilâd-ı Makedoniya'da kaht-ı hınta olsa bu ümmehât-ı bilâd olan vilâyet-i Sivas ol vilâyetleri ganîmet etdiginden ümmehât-ı bilâd tesmiye etmişlerdir. Hakkâ ki bir vâsi‘atü'l-aktâr ve rahîsatü'l-eş‘âr vilâyet-i vâsi‘ ma‘mûr ve cemî‘i halkı mesrûr buk‘aları hûb u mergûb ve mezâri‘âtları vâfir ve hayrât u berekâtları mütekâsir ve halkının ni‘metleri firâvân ve her tarafda uyûn [u] enhârları cârî ve revân bir şehr-i âbâdândır. Gerçi diyâr-ı Türkmân ve Ermenîyân'dır ammâ ahâlîsi gâyet garîb-dost olduklarından her gice hânlarla sâkin olan garîb [u] gurebâları hânelerine da‘vet edüp ikrâm edüp üç dörd gün hizmetinde olup du‘â-yı hayr alırlar. Tâ bu mertebe her husûsda ganîmet-i şehr-i azîmdir. Bu şehr-i Sivas'ın cânib-i şarkîsinde şehr-i Erzurûm, Niksâr tarafından sekiz konakdır. Cânib-i şimâline kal‘a-i Amasiyye ve Merzifon ve Lâdik dörder konakdır ve cânib-i garbına kal‘a-i Tokat üç menzildir. (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Der-sitâyiş-i külliyât-ı şehr-i Sivas:

……………. (3.5 satır boş) …………….

Evsâf-ı ziyâretgâh-ı dârü'l-a‘lâ-yı vilâyet-i taht-ı Rûm-ı behcet-rusûm-ı şehr-i Sivas

Evvelâ şehr-i Sivas'ın tâ vasatında Koca Hasan Paşa hareminin cânib-i şimâlîsinde bir âsitâne-i sa‘âdetde medfûn,

eş-şeyh Hazret-i Kara şems Efendi Sultân: Fâtih-i Eğre Sultân Mehemmed-i Sâlis meşâyihlerinden olup Eğre gazâsında bile idiler. Hattâ Âl-i Osmân askeri bozulmuş iken bu azîz Mehemmed Hân'ın esb-i sabâ-sür‘ati licâmından berk zabt edüp "Sabr eyle beğim! şimdi fırsat-ı ganîmetdir!" deyü asâkir-i İslâm'ı cenge tergîb ederken bi-emri Hudâ nesîm-i nusret İslâm tarafına esüp ân-ı sâ‘atde yüz bin küffârı Eğre kurbunda Hiraştüş sahrâsında dendân-ı tîğdan geçirüp cümle guzât-ı müslimîn mansûr [u] muzaffer olup Macâr-ı füccârdan yetmiş altı pâre kal‘ayı feth edüp Eğre'yi metîn ü müstahkem ederler. İlâ haze'l-ân dest-i Âl-i Osmân'da Eğre gibi hısn-ı hasîn ü sedd-i metîn-i intihâ-yı serhadd [ü] kal‘a-i kavî yokdur. İnşâ‘allah mahallinde tahrîr olunur. Devlet-i Âl-i Osmân'da iki şemseddîn vardır. Biri Ebü'l-feth Mehemmed Hân ile İslâmbol fethinde bulınan Akşemseddîn'dir kim İslâmbol'ın yedi sene mukaddem fethin Ebü'l-feth'e tebşîr etmişdi. Bursa hâkinde Türbeli Göylük'de medfûndur. Biri dahi bu Sivasî Kara şemseddîn'dir kim Eğre gazâsında Âl-i Osmân'ın yüzün ak eyleyüp derûn-ı Sivas'da merkûm Hasan Paşa câmi‘i hareminde medfûndur. Yedi sene kutbiyyete kadem basmış derler. Tarîk-i (–) ulu sultândır. *Kaddesenâ'llahu bi-sırrihi'l-azîz.* Andan,

Ziyâret-i Muhlis Paşa: Süleymân Hân şehzâdesi Bâyezîd Hân cenbinde medfûndur. Mâte sene 954.

Ziyâretgâh [u] menâkıb-ı sa‘îd ü şehîd şehzâde Bâyezîd Hân ibn Süleymân Hân *rahmetullahi aleyhim ecma‘în :* Sene (–) târîhinde şehzâde Selîm-i Sânî Mağnisa sancağına mutasarrıf iken şehzâde Bâyezîd Kütahiyye livâsına hâkim idi. Süleymân Hân bu iki birâderleri menâsıblarından azl edüp Selîm Hân'a Konya'yı; Sultân Bâyezîd'e Amasiyye'yi ihsân edüp Selîm Hân "Semi‘nâ ve ata‘nâ" deyüp Konya'yı zabt etdi, ammâ şehzâde Bâyezîd Kütahiyye Âsitâne'ye karîb olmağıla Amâsiyye sancağı ba‘îd olduğundan çendân hazz etmeyüp be-gâyet müte'ellim oldu, ammâ ne çâre Kütahiyye'den bi'z-zarûrî kalkup Amasiyye'yi zabt u rabt edüp âsûde-hâl iken Konya ile Amasiyye hudûdu müşâ‘ olmağıla iki şehzâde-i âzâdenin haşerât-ı askerîleri birbirleriyle bâz-geştleri olmağıla netîce-i kelâm iki şehzâdegânın mâbeynine münâfıkîn ve gammâz-ı vesvâs düşüp ikisi birbirinin askerin kırmağa başladılar. Bu ahvâl-i pür-melâl pederleri Süleymân Hân'a mün‘akis olup Süleymân Hân vezîr-i râbi‘ Mehemmed Paşa'yı Konya'da şehzâde Selîm'e gönderdi ve Pertev Paşa'yı Amasiyye'de Bâyezîd'e gönderüp iki şehzâdenin mâbeynin hadîs: [71] mazmûnunca iki vezîri ıslâha gönderüp şehzâde Bâyezîd aslâ ***[77a]*** sulha rağbet etmeyüp karındaşı Selîm Hân'ı meydân-ı ma‘rekeye da‘vet etdi. şehzâde Selîm Bâyezîd'in bu gûne nâmesin Konya'dan Süleymân Hân'a gönderüp nâme-i Bâyezîd kırâ'et olundıkda Bâyezîd'in aklı kılletine ve kemâl-i hıffetine haml edüp lâyık-ı taht-ı Osmânî olmayacağı ma‘lûm-ı Süleymân Hân olup ol ân Anadolu beğlerbeğisi Cenâbî Ahmed Paşa'yı ve Karamân Mîr-i mîrânı Solak Ferhâd Paşa'yı ve mukaddemen şehzâde Selîm'e lala olan Mar‘aş Paşası Geylan Alî Paşa'yı ve Adana eyâletine mutasarrıf Ramazânoğlu Pirî Paşa'yı ve niçe mîr-i mîrân ve mîr-i livâları Konya'da şehzâde Selîm'e imdâd etsinler deyü kırk yedi bin askeri gönderüp Konya sahrâsında meks-i hıyâm edüp âmâde durdular. Bu askerin akîbince vezîr-i sâlis Tavîl Mehemmed Paşa'yı üç bin yeniçeri ve dört aşağı bölük sipâhîsiyle ve cebeci ve topçılar ile cümle yigirmi bin askere Mehemmed Paşa'yı serdâr edüp Konya altında şehzâde Selîm'e vâsıl olup şeb [ü] rûz Bâyezîd sultân ile cenge müterakkibler idi.

Ba‘dehû âsitâne tarafında Süleymân Hân-ı âkibet-endiş "Bu iki şehzâde-i süfehânın âyâ işleri neye müncer ola!" deyüp serdâr Mehemmed Paşa akabince cemî‘i Âl-i Osmân askeriyle sene 933 şa‘bânu'l-mu‘azzamının 28 gününde Üsküdar sahrâsında meks-i hıyâm etdi.

el-Hikâye-i ceng-i şehzâdegân der-sahrâ-yı Konya: Fî 22 şehr-i şa‘bân-ı merkûm. şehzâde Bâyezîd cünd-i anîdiyle sahrâ-yı Konya'da bedîd olup beri Selîm tarafından dahi vezîr-i mükerrem Tavîl Mehemmed Paşa sâf sâf çarha alayın dizüp talî‘a-i asker Zülkadriyye Paşası yigirmi bin Türkmân ile Cüm Ekrâdı olup yedi koldan cümle sipâh ve yeniçeri ve zâ‘im ve erbâb-ı timar ve müteferrikagân ve çavuşân ve zümre-i silâhdâr ve sipâhân-ı zü'l-cenâheyn-vâr yemîn ü yesâr âlât-ı harbe müstağrak olup cenge âmâde oldular. İki çarha-i askerî birbirine girüp Bâyezîd askeri Selîm çarhasına galebe edüp çarha-yı Selîm gerü kazan dibi asker üzre düşüp iki dib alay birbirine karılup katılup zemîn dihkânî elinde atılır gibi nadaz nadaz olup iki alay-ı azîmin güzîdesi belki dahi ziyâdesi şerbet-i şehâdeti nûş edüp medhûş oldular. Ammâ ekseriyyâ Bâyezîd'in dağî ü bâğî vü yağî askeri hâk-i mezellete düşüp cân verdiler. Tâ vakt-i gurûba dek ceng-i şehzâdegân olup herkes kollu kollarına gidüp tarafeynden tabl-ı âsâyiş çalındı. Ale's-sabâh ki oldu bizzât Selîm şehzâde atına süvâr olup cümle asker-i İslâm'ı devr edüp va‘de-i

kerîmeler ve gûnâ-gûn istimâletler edüp cenge tergîb edüp "İnşâallah fırsat u nusret bize müyesser olursa tama'-ı ham'a düşüp kelepür tahsîli sevdâsına düşmen" deyü tenbih ü te'kîdler etdi. Andan yine şehzâde Bâyezîd tarafından asker hücûm edüp cenge karışdı. Üç sâ'at-i nücûmî germâgerm ceng [ü] savaş-ı perhâş olup Cenâb-ı Bârî yârî kılup bâd-ı nesîm-i zafer şehzâde Selîm cânibine esüp Konya askeri Bâyezîd askerine eyle satûr-ı Selîm urdular kim yigirmi binden ziyâdesi vakt-i zuhra dek hâke düşüp sahrâ-yı Konya hûn-ı benî Âdem ile kan deryâsı olup kelle-i Celâlîleri seylâb-ı hûn galtân ederdi. {Bu cenge târîhdir,

Eyledi Sultân Selîm-ile kıtâlı Bâyezîd

Sene 933} [72]

Bâyezîd-i derdmend ü müstemend oğlu Orhân ile at başı beraber bakiyyetü's-seyf yedi yüz kimesne ile Amasiyye-i gâsiye deyüp cân atdı. Ol gice Kuduz Ferhâd-ı bed-nihâd ve Aka Seyfeddîn nâm bî-dîn ve niçe yüz bed-nâm u bed-asl u nâ-fercâm hâ'inler şehzâde Bâyezîd'in ırkına girüp "Sana hâlâs Acem şâhına firâr etmeden gayri çâre yokdur" deyü iğvâlar edüp şehzâde Bâyezîd babası Süleymân Hân'a bir nâme-i muhabbet-üslûb içinde "Benim şekâvetime sebeb Lala Mustafâ Paşa ve Rüstem Paşa mel'ûnlar olmuşdur. Rûz-ı mahşerde hakkımdır, işte benim pederim pâdişâhım işte şâh-ı Aceme havfımdan firâr etdim" deyü Süleymân Hân'a nâmeyi gönderüp kendüsü Amasiyye'den dörd aded evlâdın alup yedi yüz müsellah askeri ile cemî'i girân-bahâ âvân-ı cevâhirlerin alup Sivas üstünden Revân u İsfahân deyüp giderken Temerrüd Alî Paşa Sivas beğlerbeğisi iken şehzâde havfından Sivas kal'asına kapandı ve mukaddemâ "şehzâde Bâyezîd ol tarafa varırsa yol verme!" deyü emr-i şerîfler vârid olmuşdu ve Toykun Paşa birâderi Mustafâ Paşa Malâtiyye hâkimi idi ve niçe beğler ve paşalar Bâzeyîd Hân'ın ardına düşdüler ve başına zenbûr gibi üşdüler ve niçe yerde döğüşdüler, ammâ bir mîr-i mîrân şehzâdeye zafer bulamayup Sâ'at Çukuru nâm mahalde hâlâ şehzâde Bâyezîd'in kırdığı askerlerin mezârları ma'lûmdur. Zîrâ şehzâde *[77b]* Konya'da münhezim olup Amasiyye'den sonra on iki bin cân ve başdan geçmiş ölüm eri "Benem diger nîst!" diyen âdemler cem' eyleyüp azm-i İrân-zemîn etmişdi.

Yedi yerde ceng-i azîm ederek Erzurûm'a varınca yigirmi bin asker-i kerrâr-ı ceng-âver ve dil-âver-i server [ü] hünerverler oldular. Erzurûm altında bir gün meks edüp Erzurûm valisi Yanık kal'asın feth eden Koca Sinân Paşa'nın büyük karındaşı idi. şehzâde Bâyezîd'i basmayup iğmâz-ı ayn edüp pes ü perdeden me'kûlât [u] meşrûbât ve birkaç yük na'l ve mıh gönderdiği Süleymân Hân'a aks olup fakîr paşayı katl etdiler. Ve Erzurûm'u Malâtiyya beği şehzâde Bâyezîd'in önin alup ceng etdigiyçün Erzurûm Mustafâ Beğ'e ihsân olunup şehzâde Bâyezîd ılgar ile Kars ve Kağızman üzre diyâr-ı Acem'e gitmede.

şehzâde Bâyezîd'in diyâr-ı İrân-zemîne kadem basdığı, ba'dehû ahvâl-i pür-melâlin beyân eder

Revân hanı şâh Kulı Sultân şehzâde Bâyezîd'e i'zâz [u] ikrâm edüp İsterâbâd diyârında şehzâde Bâyezîd'in geldigin şâh Tahmâsb'a i'lâm eder. {Bu asırda İrân-zemîn şâhı şâh Tahmâsb olduğuna târîhdir:

Saltanat şod “Cây-i peder giriftî” sene 930

Târîh-i dîğer-i cülûs-ı şâh Tahmâs,

Lafz-ı “zıll” sene 930}

Tâ şâhdan haber gelince iki ay Bâyezîd Revân’da mihmân olup hayli askeri cû‘dan pârekende ve perîşân olup Bâyezîd Hân ancak yedi yüz âdemiyle kalup andan şâh Bâyezîd’i da‘vet edüp nedîmlerine eydür: “Ey nüdemâ-yı hâsu’l-hâs! mukaddemde benim birâderim Elkâs Mirzâ Süleymân Hân’a benden firâr edüp vardı. şimdi ana ni‘me’l-bedel Süleymân Hân oğlu Bâyezîd dörd aded zâdeleriyle benim eşiğime düşdü. Sabrımız berekâtiyle Murtezâ Alî bize yâver oldu” derdi. Bu minvâl üzre şehzâde Bâyezîd şehr-i Kazvîn’e dâhil olurken cemî‘i İrân-zemîn ceyşi istikbâle çıkup yedi aded hân rıkabında piyâde yürüyüp hânlar hânıyla rikâb rikâba olup bir alay-ı azîm ile şehr-i Kazvîn’e girerken cemî‘i silâhşorân-ı Rûm atlar üzre gûnâ-gûn lu‘bede-bâzlıklar ile arz-ı ma‘rifetler etdiler.

Ba‘dehû Bâyezîd Hân şâh ile müşerref oldukda şâh Tahmâsb Bâyezîd’in başına cevâhir nisâr edüp sene 967 târîhinde Bâyezîd Hân’a şirvân hanlığı verüp kabûl etmeyüp bî-hadd ü bî-kıyâs ta‘yînât u nukûd-ı akçe ve iki yüz boğça verüp bir sarây-ı âlîyi zer-ender-zere müstağrak edüp anda meks edüp cemî‘i sohbeti şâh ile olup sayd [u] şikârda cân sohbeti ederlerdi. Bir gün Bâyezîd Hân, şâhı hânesine da‘vet edüp bir ziyâfet-i azîm edüp niçe yüz bin guruş değer zî-kıymet mücevher hançer ve kılıç ve gaddâre ve zeheb-i hâlis ile mebnî elli aded mücevher suhûnlar ve sîm âvânî siniler ve leğen ve ibrîk ve buhûrdân ve gülâbdân ve münebbed Hıtâyî kâseler pîşkeş verüp şâhın başına cevâhir nisâr edüp ba‘de’s-sohbe şâh sarâyına giderken üç re’s mücevher zeynli küheylân at keşîde kılup şâh süvâr oldukda koltuğuna girüp yine farkına cevâhir ve dürr-i yetîm nisâr eder ve akîb-i şâhca üç kîse altun gönderüp şâhın cemî‘i nevkerlerin ihsân ile Bâyezîd Hân bây-ı yezîd eyledi. Vilâyet-i İrân-zemînin efvâh-ı nâsında bu gûne gütf ü gû olurdu kim “Allahu A‘lem Bâyezîd Hân ihsân [u] in‘âm ile İran-zêmine şâh olacakdır derlerdi.

Hadd-i zâtında şirvân ve şamahı‘dan ve Dağıstân’dan Bâyezîd’e ol kadar sünniyân gelmişlerdi kim sâhib-hurûc olur deyü kavm-i Acem havf ederlerdi ve birkaç kerre Kuduz Ferhâd “Gel şehzâde! İrân-zemîne bir kılıç uralım felek-i Atlasda nâmımız söylenüp İrân [u] Turân şâhı olup babana ve dîn [u] devlete hizmet edüp cürmümüz afv etdirmiş oluruz” dedikde Bâyezîd Hân “Bir dahi bu cevâbı istimâ‘ etmiyem yohsa seni katl ederim” derdi ve bundan sonra niçe askerlerin pârekende ve perîşân etdi. Zirâ başına çok asker-i haşerât cem‘ olup güft u gûyâ bâ‘is oldu.

şehzâde Bâyezîd’i taleb içün der-i devletden elçiler gitdiğidir: Ezîn-cânib Âsitâne-i sa‘âdet’de Süleymân Hân’ın şâh ile şehzâde Bâyezîd’in hüsn-i ülfet ittihâdın istimâ‘ edüp serbevvâbândan Sinân Beğ nâm bir vecih-i Ebü‘l-Me’âlî-misâl hoş-gûy-ı nüktedân [ü] nükte-şinâsı nâme ile şâha gönderüp Bâyezîd’i taleb etdiler. Konya’da şehzâde Selîm dahi “Elbette benim adüvv-i cânım olan karındaşım Bâyezîd’i gönder, yohsa İrân-zemîn’de ve diyâr-ı Âzerbâycân-ı Ucân’da taşı taş üzre komam” deyü nâmesiyle mîrâhûru Turak Ağa’yı gönderdi. şâh Tahmâs’a elçiler varup nâmeler kırâ’at olundukça mazmûnu ma‘lûmları olup bir nâme ile Tabut nâm bir ağayı Süleymân Hân’a gönderüp Bâyezîd Hân’ı ricâ eyledi. Ve şehzâde Selîm’e Seyfeddîn Ağa’sın gönderüp afv olunmasın ricâ

eyledi. İki tarafda dahi şâhın ricâsı hayyiz-i kabûlde olmayup tekrâr birer elçi-yi mübrem Sofi Alî Paşa'yı ve kapucubaşı Hasan Ağa'yı şâha gönderdiler ve yine şehzâde Selîm tarafından Kara Mahmûd Ağa elçi gidüp bî-kıyâs tuhaf hedâyâ ile şâha *[78a]* üç aded elçi kazâ-yı âsumânî gibi varınca şâh-ı gümrâh bildi kim fakîr Bâyezîd'in halâsı mümkin değildir, ammâ câ'iz ki Bâyezîd askeri cânı acımış kavimdir mebâdâ bir el kaldıralar ve İrân-zemînde bir bed-nâmlık edeler deyü Bâyezîd Hân'a sûret-i hakkdan görünüp sizin Rûm bahâdurlarınızdan üç bin yiğit bizim sipah-sâlârımızla Asterâbâd ülkesin urmağa gidüp mâl-i ganâ'imiyle bay olsunlar deyü ricâ etdükde sâde-dil Bâyezîd hiyel ü şeytanatdan ba'îd cân baş üstine deyüp üç bin nâmdâr yigitleri İsterâbâd urgunculuğuna gönderüp Bâyezîd yedi yüz kadar askerle kaldı ve bir gün Bâyezîd'in nedîmlerinden Kara Mehemmed nâm bir bî-dîn şâhı tenhâ bulup eydür: "şâhım! Sakın bu Bâyezîd bir hod-bîn ve hûn-hâr sefîhdir. Babasına ve birâder-i mihterine âsî oldu. İrân-zemîne mâlik olmağıçün birkaç nökerine mâl verüp sizi zahmdâr edüp İrân tahtına iclâs etse gerek" deyince şâhın aklı başından gidüp gayri tedârike şurû' etdi ve şehzâde Arab Mehemmed'in şâha gamz etdüğüne vâkıf-ı esrâr olup aslâ söyletmeden boynun urdı. Hemân Aksak Seyfeddîn-i bî-dîn ve mîr-i alay-ı Amasiyye dedikleri mestâne-i divâne şehzâdenin Kara Mehemmed'i katl etdüğün görüp bî-huzûr ve kendülere şehzâde rencûr idiklerine vâkıf-ı esrâr olup üç münâfık-ı huddâm doğru şâha varup Bâyezîd'i murâd [u] merâmları üzre geçdiler. şâh dibelik âteşpâre olup şehzâde-i âzâdeyi alâ tarîki'z-ziyâfe sarâyına da'vet edüp bir muzlim küncde şehzâde Bâyezîd'i ve elli aded bahâdır-ı kafâdârlarına cellâd-ı bî-amânlar üşüp şehzâdeyi kayd-bend edüp cümle tevâbi' [u] levâhıkın katl ederler ve şehr-i Kazvîn'de binden mütecâviz Bâyezîdîleri şehid ederler. Kuduz Ferhâd nâm bu şecî' ve dilîr yetmiş aded kızılbaşa hançer ve kılıç yetiştirdiği müsbitdir. Niçe tevârîhde "şehzâde Bâyezîd'i şâh huzûrunda sakalın tırâş edüp eynine bir kirli esvâb giydirüp işkence ve îzâ ederek katl etdiler" deyü yazmışlar, ammâ galat tahrîr etmişler. Bu Bâyezîd mâddesiçün âsitâneden altı kerre şâh-ı Acem'e elçiler gidüp cümle elçiler anda mevcûd iken kayd-bend ile şehzâde Bâyezîd'i ve dörd nefer evlâdlarıyla cümle elçilere teslîm etdiklerin ol asırda Acem diyârında bulunan Vefâlı İsâ Ağa ve Sultân Süleymân rikâbdârı Koz Alî Ağa ve emmimiz Kara Mustafâ alaybeği Elkâs Mirzâ mâddesiyçün Tahmâs şâh'a gidüp Bâyezîd Hân şehzâde menâkıbın anlardan istimâ' etdiğimiz kimesnelerden tahrîr eylemişizdir. Anların nakli üzre şehzâde Bâyezîd evlâdlarıyla der-i devlete gelirken şehzâde Selîm ve Rüstem Paşa "İhtimâldir Bâyezîd der-i devlete gelüp cürmü afv olunup Süleymân Hân'ın âhir ömrüdür belki Bâyezîd tâc u taht sâhibi olup bizim hakkımızdan gele" deyü Süleymân Hân'a ibrâm [u] ilhâh edüp ale'l-acele bir elçi dahi gidüp Bâyezîd'e nerede râst gelirsen anda katl eyleyüp kabrini ma'lûm eyle deyü hatt-ı şerîfler verüp elçi ılgar ile gidüp şehr-i Sivas'da râst gelüp Sivas Paşası Temerrüd Alî Paşa huzûrunda şehzâde Bâyezîd'i ve büyük oğlu şehzâde Orhân ile üç oğlun ma'nûken şehîd edüp bu şehr-i Sivas'ın Paşa kal'ası şimâlî kapusu önünde defn etdiklerini bilir müsinn âdemler ile kelimât edüp bu hakîr şehzâdeleri dahi ziyâret edüp anınçün şehr-i Sivas ziyâretgâhında tahrîr olunup bir müfîd ü muhtasır kubbesi vardır. şâhrâh üzre olmağ-ile ziyâretgâh-ı hâs [u] âmmdır. Her sabâh üzerlerinde eczâ-yı şerîfe tilâvet olunur. Ezîn-cânib yine sadede rücû' edelim.

Ziyâret-i Sivas: Yine şehzâdeler kurbunda **eş-şeyh Büdelâ Hasırcı Dede** ve şehrin şark tarafı hâricinde evc-i âsumâna kad çekmiş bir yalçın kaya üzre âsitâne-i azîm,

Ziyâret-i şeyh Hazret-i Süheyb-i Rûmî ya‘nî Abdülvahhâb Gâzî: Yine bu şehr-i Sivas-ı Rûm'dandır. Hazret'e âşık olup huzûr-ı Resûl'de İslâm ile müşerref olup Hazret-i Alî kemerin bend kılup debbâğlara pîr olmuşdur. Hâlâ cemî‘i ahîler ve ahîlerin silsilesi bu Süheyb-i Rûmî‘ye müntehî olur.

Menâkıb-ı Süheyb: Bir gün bu Abdülvahhâb, Hazret'e eydür, "Yâ Resûl! Bu gice vâkı‘amda mübârek dest-i şerîfinizle yedi kerre {benim agzıma} beyâz daru doldurdunuz" der. Hazret-i Habîb buyurdular kim "Yâ Süheyb! Müjde sana kim cihân-ârâ ulemâ-yı mütebahhirînden müfessir ve muhaddis ve musannif olup Ebü‘l-Me'âl olursun" buyurdular. Andan sonra bu Süheyb-i Rûmî lâ-nazîr ulemâ olup tâ Hazret-i İmâm-ı A‘zam ve Hümâm-ı Akdem'e gelince mu‘ammer olup İmâm-ı Hümâm ile mübâhase-i ilm edüp İmâm bunlardan şerâ‘it-i vuzû‘ ve guslü ve tertîb-i rükû‘ [u] sücûdu sünnet-i Resûlullâh üzre bunlardan ahz eylemişdir ve Hazret asrında bu Süheyb ***[78b]*** eyle şâ‘ir u mâhir ü meddâh-ı Resûl ve meddâh-ı gazavât-ı Hazret-i Hamza oldu kim gûyâ Ebü‘l-Me'âl-i Kayserî oldu. Zamânında anınla mübâhase-i ilm ve imtihân-ı fenn-i şi‘ir etmeğe İmrü‘l-Kays ve Hassân ve Razvî-i Belhî kâdir değiller idi. {Ve Hazret-i Resûl huzûrunda ve cümle ashâb-ı güzîn beyninde kıssa-hânlık edüp cümle meddâhların silsilesi ana çıkar}. Ashâb-ı güzîn ta‘accüb edüp vâkı‘asında Hazret-i Resûl Süheyb'in ağzına darı doldurduğu rü'yâsı te'sîridir derlerdi. Hazret-i Resûl intikâlinden sonra Çâryâr-ı Güzîn'in hilâfetlerinde hizmet edüp Hazret-i Alî‘den sonra hilâfet Mu‘âviye'ye değüp anlar hasîs u le'îm u ekûl olduğundan anlar ile ülfet etmeyüp âlem-i seyâhata çıkdı. Hattâ Yezîd ibn Mu‘âviye asrında deşt-i Kerbelâ‘da İmâm Hüseyin tarafından bulunup ol hâdise-i pür-melâlde dibelik dâğ-ı derûn hâsıl edüp Basra'ya firâr edüp anda dahi karâr edemeyüp diyâr-ı Acem'de çok seyâhat edüp âhir vatan-ı aslîsi olan şehr-i Sivas-ı Rûm'a gelüp anda hâlâ kabri olan kaya üzre bir gâr-ı kadîm içre halkdan münzevî olup tâ‘at [u] ibâdâta meşgûl iken kayser-i Rûm kızı buna âşık olup ol dahi ana meyl [ü] muhabbet edüp mürted oldu derler. *Hâşâ sümme hâşâ!* Ol kızı ve kızın babasını ve üç bin aded âdemlerin cümle İslâm ile müşerref edüp ba‘dehû yüz on sene dahi mu‘ammer olup niçe müctehidîn bunlardan ve Baba Rüten-i Hindî‘den mesâ'il-i şer‘iyyeler ahz etmişlerdir. Zîrâ Baba-yı Rüten dahi ashâb-ı güzînden olup cümle müddet-i ömrü sekiz yüz sene olmuşdur, zîrâ arkasın Hazret-i Resûl sığamışdır. Ammâ bu Süheyb Baba Rüten kadar mu‘ammer olmadı. Ammâ bahr-i ma‘ârif [ü] ummân-ı hakîkî olup âhir murğ-ı dili bâz-ı ecelden halâs olmayup dâm-ı gûra düşüp hâric-i Sivas'da mezkûr kaya üzre bir ulu âsitâne-i kübrâda medfûndur. Bunların hakkında Hazret-i Habîb-i Hudâ buyururlar kim hadîs-i şerîfdir kim *Firdevsü'l-Ahbâr'*da mestûrdur: [73] buyurmuşlardır. Hakikâtü‘l-hâl âsitânesi bir yalçın kaya üzredir, ammâ sahrıncında âb-ı hayât suyu vardır kim gûyâ mâ'-i zülâl-i havz-ı Nebî‘dir ve tekyesi ziyâretgâh-ı cihân-nümâdır kim cemî‘i şehr-i Rûm ahâlîsinin erbâb-ı ma‘ârifine ve seyyâhân-ı berr [u] bihârına teferrücgâh u mesîregâh bir yerdir.

Cemî‘i sahrâ-yı Sivas nakş-ı bukelamûn nümâyân olduğundan mâ‘adâ şehr-i Sivas'ın cemî‘i imârâtı bu mahalden hoş-nümâdır. Gerçi şehr-i Sivas'da aslâ ol asırda kurşum ile mestûr imâret-i ma‘mûr yok idi, ammâ gâyet âbâdân bir şehr-i müzeyyendir ve bu tekye-i Abdülvahhâb'ın cemî‘i der-i dîvârında ol kadar gûnâ-gûn hatt-ı ibret-nümâlar ile ebyât-ı eş‘ârlar tahrîr olunmuşdur, bir yere cem‘ olsa on aded mücelled mecmu‘a-i azîm olur. Hattâ fâtih-i Bağdâd olan Murâd Hân'ın şikeste ta‘lîk hattıyla bu beyt tahrîr olunmuşdur

müfred:

şu denlü devr ede bu çarh-ı devvâr

Ne ben kalam ne hat kala ne dîvâr

yazılmışdır. Ve yine Murâd Hân-ı Râbi‘ bu kabr-i münevveri ziyâret edüp {hadîs}: [74] hadîsi mazmûnu üzre ziyâret edüp rûhâniyyetlerinden istimdâd taleb ederken kalb-i Murâd Hân'a ilhâm-ı Rabbânî ile lâyih olup,

Fetahnâ‘l-Irâk hakk (–) [75]

lafzı gelüp bi-emri Hudâ târîh mukaddem olur. Ol meserret ile Murâd Hân kabr-i münevver-i Abdülvahhâb'dan taşra çıkup Silâhdar Melek Ahmed Ağa'dan bir hışt alup şehre nâzır kaya üzre nigerân ederken bi-emri Hayy [u] Kadîr bir kara kartal murgu ber-hevâ tayerân ederken Murâd Hân "Bağdâd'ı feth edersem şu murg şikârım olsun" deyü "Yâ şeyh Süheyb! deyü tefe‘ülen bir hışt niçe atarsa bi-emri Hudâ şaşt-ber kabza hışt-ı İpşîri tayr-ı kartala isâbet edüp Hamd-ı Hudâ Bağdâd benimdir, İmâm-ı A‘zam'ı, Kızılbaş-ı evbâş elinden halâs ederim" deyü mesrûr olup hâlâ o ciridin zemîne düşdüğü yerde bir âmûd-ı münteha eyle bir nişângâhı vardır kim cemî‘i tîr-endâz ve kemândârânlar ol hışt menzili nişânına pota ve hekî ve âzmâyiş ve pişrev okı ile yetişmeğe âcizlerdir ve hâlâ ol nişângâh haceri üzre celî hatt ile güfte-i Cevrî Çelebi:

Biri kalkup dedi ana târîh

Âferîn dilîr-i Sâm-akrân [76] sene 1048

Bu tekye-i Abdülvehhâb'da niçe vâcibü‘s-seyr alâmetler vardır. Andan bu tekye-i Abdülvahhâb'ın cânib-i şimâlinde dâmen-i cebelde Sıp-nişân Deyrî kurbunda,

Kabr-i Geyümers şâh ve Gîvmers ve Geyümerz: Üç gûne hurûf ile tahrîr olunur bir pâdişâh-ı Cem-cenâb imiş. Ermenîler tevârihinde Hazret-i (–) îmân getirmiş ulu pâdişâhdır. Bu Sivas'ı anlar dahi binâ etdüğü muhakkakdır, zîrâ ba‘zı âsâr-ı binâlarında târîhleriyle ma‘lûmdur.

Ziyâretgâh u teferrücgâh-ı Mıgdisî: Ermenîleridir. Anların zu‘munca Keyümerz savma‘asında secde ederken dâ'imâ secdede birer sâ‘at-i nücûmî feza‘ u ceza‘ı Rabbü‘l-izzet'e ererdi. Hasımları fürce bulup başına bir taş urup helâk etdikleri taş hâlâ Sıp-nişân deyrinde mahfûzdur. ***[79a]*** ve sıp-nişân Geyümers'in üçüncü dedesidir. Abdülvehhâb Gâzî ki Süheyb-i Rûmîdir ol Sıp-nişân neslinden olmağıla Süheyb-nişân-ı Rûmî derlerdi. Silsilesi Geyümers'e andan Sıp-nişân'a müntehî olur.

……………. (1.5 satır boş) …………….

Bu şehr-i Sivas'da niçe bin kibâr-ı kümmelîn kimesneler medfûndur. Ammâ ma‘lûmımız olan bu merkûm sultânlardır. *Radiyallahu te‘âlâ anhum ecma‘în.*

Ve min âsâr-ı hikmet-i sun‘-ı İlâhî garîbe-i acîbe Silâhdâr Kara Murtezâ Paşa: Sene 1059 târîhinde Sivas-i Rûm valisiyken Turhal nevâhîlerinde bir kurâ ahâlîsi cümle paşa huzûruna gelüp dîvân-ı pâdişâhîde bir kutu içre bir ter u tâze beyâz fîl yavrucuğu getirüp,

"Sultânım bu filciğizi bizim kurâmızda bir bikr-i nâ-şükûfte kız doğurdu. şimdi hâkimimiz

kızı ve pederi ve vâlidesi ve akrabâlarını cümle haps etmişdir ve bu filciğiz hayâtda idi. Subaşı ebeye boğdurdu. Sultânımdan ricâ olunur kim bir bî-garaz ağa kulunuzu gönderüp kızı ve vâlidesini hapsden ıtlâk etdirüp huzûrunuzda ihkâk-ı hakk olunmasın ricâ ederiz" dedikde cemî'i ehl-i dîvân-ı Rûm bu fil-beçeyi görüp âlem-i hayretde kaldılar. Hemân Murtezâ Paşa hakîre eyitdi:

"Evliyâ Çelebi bu hizmeti sana verdim. Cümlesin dîvân-ı Rûm'a ihzâr edelim. Görelim kim kız oğlan kız ola ve benî Âdem'den olup fil doğura. Bu bir sırr-ı İlâhî'dir. Tez var bunu edenlerin hakkından gelüp ihzâr-ı dîvân eyle" deyü teklîf-i mâ-lâ-yutâk etdikde hakîr eyitdim:

"Bu kabâhatı edenin hakkından gel, buyurdunuz. Bunu eden fâ'il-i muhtâr Rabbü'l-âlemîndir. Hikmet-i sun'un izhâr için böyle etmiş. Ben kimin hakkından geleyim, benim sultânım. Bu sırrı keşf-i râz etmeniz, cemî'i dünyâda 'Âl-i Osmân vilâyetinde avratlar fil doğururmuş', deyü dâsitân-ı dûstân olur. Hemân bu da'vâya ığmâz-ı ayn edin" dedim. Niçe musâhibler:

"Sultânım der, imdi direm u dirhem ve masrûf-ı ehemm tahsîli mahallidir. Bu husûsa bir şedîd u çerî âdem gerekdir kim Allah'dan korkmaya ve 'Fili niçün katl etdirdiniz?' deyü katl edenleri ve cümle ahâlî-i kurâ kayd-bend ile dîvâna ıhzâr edin. Ve eğer fili katl etmemiş olsalar, henüz tahta cülûs etmiş Sultân Mehemmed'e ol filciğizi hedâya gönderseniz. Bu dünyâ duralı bir pâdişâh-ı selâtin-i selefe eyle hedâyâ göndermemiş olaydı" deyü paşa huzûrunda kutu içre duran fil meyyitinin gûşleri ve lebleri hortumu ve dîdeleri ve düm-i çâr-pâların medh edüp "Azamet-i Hudâ" deyü ta'accübâne hayretde kalup,

"Hey sultânım! şu ma'sûm fili boğan anadan on bin guruş ve doğurandan ve vâlideyninden kırk elli bin guruş alun!" deyü ibrâm [u] ilhâh edüp buyurdu ile cümle ahâlî-i kurâyı ve vaz'-ı haml-i fil eden kızı ve cümle akrabâlarını ihzâr etmeğe çadır mehterbaşısı me'mûr oldu. Üç günde dîvân-ı Rûm'a yetmiş nefer kimesne kayd-bend ile ihzâr edüp ibtidâ vaz'-ı haml-i fil eden kızı söyletdiler. Kız eydür:

"Sultânım üç sene mukaddem Hind pâdişâhından Sultân İbrâhîm Hân'a iki fil hedâyâ giderken bizim Turhal sahrâsında meks etmişler. Cümle ehl-i beled ve cemî'i kurâ ve kasabât halkı seyr [u] temâşâlarına gitdiler. Biz dahi beş on kız gökçek bir yere gelüp arabalara binüp seyrine vardık. İşte yakın geldik inin arabalardan deyü giderken yanımdaki hatunlar 'Allah, bu ne ulu hayvân olur!' deyü söyleşirler. Ben de 'A nene, kanı fil?' deyü ileri vardım. Beş direk üstünde bir kara dam gördüm. Bir direği sallayup kımıldardı. 'Anama! kanı filcik?' deyü ileri vardım. Hemâm cümle âdemler 'Bre bre kız! İleri varma!' derken anı gördüm. Ol kara büyük dam yürüyüp bir şey beni kapup hevâya kaldırup bir karanlık ıssı yerde kaldım. 'Meded hây' deyü feryâd edüp dörd yanıma çıblaklandım. Elim ayağım ısıcak ete yapışırdı. Bir sâ'atden sonra anı gördüm beni bir şey alup taşra aydınlığa bırakdı. Aklım başımdan gidüp üç sâ'at cânsız yatdım. Beni alup eve götürmüşler. Anı bilirim kim günden güne karnım şişüp üç yıldan bu filceğizi doğurdum. Bir ay yaşayup sonra ebe karı subaşı iğvâsıyla fil oğlumu katl eylediler. Hakkımı hakk eyle!" deyü feyrâd etdikde cümle ahâlî-i Turhal ve ehl-i İnebâzâr ve kavm-i Kazova böyle şehâdet edüp Murtezâ Paşa yetmiş aded kimesneleri cümle zencîre urup haps edüp yigirmi

günde cümlesinden yigirmi bin guruş alup fil yavrusun tuzlayup “Âsitâne-i sa‘âdete ***[79b]*** gönderirim” deyü hıfz ederdi. Bi-sırr-ı Hudâ bu hâl böyle olup manzûrumuz olmuşdur. [77]

Fâ‘il-i muhtâr Allah’ın irâdet-i ezeliyyesi böyle te‘alluk etmişdi kim fil ol bâkireyi yudup karnında üç sâ‘at durmağıla duhter-ı nâ-şükûfte hâmile kalup andan bir filceğiz müştak oldu. [78] bi-kudretihi [79] bi-izzetihi [80] âyeti cemî‘i hikmetîne delîl [u] burhândır.

Ve mine’s-sâni‘i’l-acîbe: Ol senede yine Turhal sahrâsında dihkânîler zirâ’at edüp bi-emri Hayy-i Kadîr bir buğday dânesinden bir kökde yetmiş çatal kardeş hâsıl olup her sünbüle başında yüzer dâne deve dişi kırmızı dânedâr-ı gendüm kendi kendinden hâsıl olmayup bu dahi bir gûne sun‘-i Hudâ‘dır kim [81] âyeti üzre her sünbülede yüzer dâne-i hınta hâsıl olmuşdu. Ammâ haşebi âdem bâzûsu kalınlığı var idi. [82] (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Lisân-ı Ermenî cân-ı yârmenî demişler millet-i kadîmdir

Bu memleket-i Sivas beled-i kadîm olmağıla bânîsi Amalak asrından berü kavm-i Ermenî destinde olup Ays ibn İshâk Nebîye müntehî olur kavm-i cebbârlar idi. Lisân-ı Ermenî anların zu‘munca Amalak peydâ etdi derler. Bu lisânın fesâhat [ü] belâğatı şehr-i Rûm-ı Sivas’da tekellüm olunur. Millet-i Ya‘kûbî‘dir. Ba‘dehû Hazret-i Mesîh’e îmân getirüp kavm-i Mesîhâdan olup cümle İncîlî‘dir. Bunlar dahi yedi fırka ve yedi lisân üzre tekellüm ederler. Ammâ cümlesi İsevî olmağıla İncîl’le amel edüp tilâvet-i İncîl ederler. Arabistân’ın Ermenî‘lerine Ya‘kûbî derler. şâm’da ve Haleb’de ve Irâk’da cümle Ya‘kûbî lisânı tekellüm ederler. Ve âyîn-i bâtıl-ı bî-mezhebleri gayri gûnedir. Lisân-ı Ya‘kûbî dahi mahalliyle tahrîr olunur ve kavm-i Mıgdisî lisânı dahi başka lisândır kim ba‘zı elfâzı ve niçe lügatleri Fârisî‘ye yakındır. Gâyet fasîh lisânları vardır. Ve lisân-ı (–) lisân-ı Ekrâd’a yakındır ve lisân-ı (–) Arabî‘ye yakındır ve lisân-ı (–) Gürcî‘ye yakındır. Bunlar Enüşirvânî‘dir ve lisân-ı (–) bir lisâna müşâbeheti yokdur. Ermenî kavminin Çingânesidir. Ammâ cümlesi İncîlî ve millet-i Mesîhî‘dir. Ancak mezâhib-i bâtılaları Rûm gibi değildir. Iyd-i beyza-yı Nasârâ gecesi Ermenî yağlı yer ve savm-ı bâtıllarınca Urûmlar sabâhısı yağlı yerler. Bu lisân-ı Ermenî‘den dahi seyyâh-ı âlem ve nedîm-i âdem olanlara elzem-i levâzımından lisân olmağıla bu kadarca tahrîr olundu kim ba‘zı menâzillerde ve kurâ ve kasabâtlarda tahsîl-i ma‘îşet edüp herkesle hüsn-i ülfet etmek içün kifâyet mikdârı tahrîr olundu.

Evvelâ aded-i hisâb-ı lisân-ı Ermenî: Yedi aded lisânın hisâbları birbirine mugâyirdir.

meg 1	*ergük* 2	*irek* 3	*çöreş* 4
hink 5	*veç* 6	*pöt* 7	*üt* 8
inî	dâs	*meg-dâs*	*ergük-dâs*

9	10	11	12
asvâs Allah	*hâç* ekmek	*çür* şu	*mis* et
âvöh yaş üzüm	*çamiç* kuru üzüm	*ekü* gel	*kîna* git
nistî otur	*el* kalk	*kitî* uyukla	*hiçhör* elma

Zü kina per kârî
Bre yüri arpa getir.

çîka
yokdur

Kinâ, pindirdî
Var, araşdır.

Yür kidî-nâm
Nerede bulayım?

Kinâ kidînî zü ginî-kid künem
Var, getir yohsa avratını filân…

Zükına
Bre gel!

kürtânik büstâni kin-hmink
Gel gidelim bostâna şarâb içelim.

Âh im-hökiz diğa
Ah cânım oğlan.

Âhbâr ekü îç küzis im-hökiz
Kardaş gel ne istersin cânım.

Bahâdir hist kizî kisîrim
Bahâdur pek seni severim.

Yes-iz kizî kisîrim
Bende seni severim.

Ekü irtank mir dünî
Gel gidelim bizim eve hem.

Vâğî key-küm tün kunî
Yarın gelirim, hemân şarâb al.

Âz-nis-tink himink
Oturalım içelim.

Bahâdür înç kiginâ ez keşîr kiginâ
Bahâdur ne olursa bu gece olur.

Ekü kinîk
Gel yatalım!

……………. 2 satır boş …………….***[80a]***

Sene (–) târîhinde şehr-i Sivas'dan Murtezâ Paşa efendimiz eyâlet-i Diyârbekir'de (–) hâkimi olan (–) kîse mâlı olup tahsîliyçün bu hakîri gönderüp,

Eyâlet-i Sivas'da ve eyâlet-i Diyârbekir'de seyr etdiğimiz büleyde ve şehr ü kılâ'ları ve uyûn-ı câriyeleri ve ibret-nümâ âsâr-ı binâları vü niçe kazâ ve nevâhî ayân u beyân eder

Evvelâ *Bismillâh* ile kal'a-i Sivas'dan cânib-i şarka Sivas sahrâsı içre cereyân eden nehr-i Kızılırmağı Zığzığı cisri on sekiz göz kantara-yı azîmdir. Tâ vasatında namâzgâhı var. Eğri köprü nâmiyle meşhûr-i âfâk kavs-i Kuzah'dan nişân verir kehkeşân-âsâ her tâk-i Havernâkı semâya ser-çekmiş bir kantara-i azîmdir. Anı ubûr edüp yine cânib-i şarka,

Menzil-i karye-i Zığzığı: Cümle ahâlîsi Ermenîlerdir. Andan yine şarka 8 sâ'atde,

Menzil-i karye-i Tapanoğlu: Karabel dibinde ve Karabel çayı kenarında yüz hâneli müselmân köydür ve bir câmi'i var. Bu Karabel çayı ol dağlardan cem' olup cânib-i garba cereyân ederek nehr-i Kızılırmağ'a mahlût olur. Ba'dehû Karabel'i aşup (–) sâ'atde,

Menzil-i karye-i Bağbasan: Cümle halkı müslimlerdir. Hattâ Alî Dede tekyesi nâmiyle bir ulu âsitânesi var. Andan cânib-i şarka (–) sâ'atde,

Menzil-i karye-i Zeneski: Kasaba-misâl bâğlı ve bâğçeli ve (–) hâneli ve câmi' ve hânlı ve hafta bâzârı durur bir ma'mûr u müzeyyen büleydedir. Âsitâne-i sa'âdetde Başbakıkulu İbrâhîm Ağa'nın karyesidir ve nehr-i Furât-ı âb-ı hayât kenarındadır. Lâkin Sivas tarafındadır. Andan atlar ile nehr-i Furât'ı ubûr edüp cânib-i şarka 6 sâ'atde,

Evsâf-ı mahbeshâne-i Divrîğ şehr-i hirre kal'a-i kutta-i hısn-ı hasîn ü sedd-i metîn ü püşte-i âlî ya'nî sûr-ı Divriği

İbtidâ imâretinde sebeb *Târîh-i Yanvan* kavli üzre Hazret-i Süleymân'dır. Dîvrîğ nâm bir div-i bî-âmân var idi. İdincik şehrinde Belkîs'e bir sarây-ı azîm binâ ederken bu Dîvrîğ hizmet etmede ta'annüd edüp kayd-bend ile bu Dîvrîğ kayasında habs edüp bu yalçın kaya gârında niçe sene mahbûs kalup ba'dehû Hazret-i Zekeriyyâ asrında Sivas kal'ası sâhibi bu Divriği binâ edüp ismine Süleymân Nebî habs etdüğü devin ismin koyup Divriği deyü tesmiyye etdiler. Ba'dehû niçe mülûkden mülûke değüp âhir sene 200 târîhinde Âl-i Dânişmendiyye i'ânetiyle Hazret-i Ömer evlâdlarından Malâtiyye'yi feth eden Emîr Ömer b. Lokmân halîfe Ermenî elinden feth edüp yine kefere-i Ermenî istilâ edüp ba'dehû sene 478 târîhinde Âl-i Selçukiyân'dan (–) destine girmiştir. Andan Âl-i Osmâniyân'dan sene (–) târîhinde Çelebi Sultân Mehemmed ibn Yıldırım Hân zor-ı bâzû ile Ermenîler destinden feth edüp sene (–) târîhinde Bâyezîd-i Velî asrında şâh-ı Acem Sivas'a ve Tokad'a gelince istîlâ edüp sene (–) târîhinde ahâlîsi Çıldır gazâsından sonra Selîm şâh-ı Evvel'e mutî' [ü] münkâd olup eyâlet-i Sivas'da sancakbeği tahtı oldu. Taraf-ı pâdişâhîden kânûnnâme-i Süleymân Hân üzre beğinin hâss-ı hümâyûnu (–) yük akçedir. Livâsında erbâb-ı timar (–) ve erbâb-ı zu'amâsı (–) ve paşası askeriyle cümle iki bin asker olur. Alaybeğisi ve çeribaşısı ve yüzbaşısı vardır. şeyhülislâmı ve nakîbü'l-eşrâfı ve paşalar ve beğleri ve a'yân [u] eşrâfı ve ulemâ ü sulehâsı gâyet çokdur. Sipâh kethüdâyeri ve yeniçeri serdârı ve üç yüz akçe pâyesiyle şerîf kazâdır ve şehir nâ'ibi ve muhtesibi ve bâcdârı vardır. Kadısına cümle (–) aded nevâhî kurâlarından altı kîse hâsıl olur. Paşasına ber-vech-i adâlet cüz'-i ma'dûdu üzre otuz kîse hâsıl olur, zîrâ mutî' [ü] münkâd ahâlîsi vardır.

Eşkâl-i kal‘a-i Divriği: Nehr-i azîm mâ’-i Furât kenarında evc-i âsumâne ser çekmiş yalçın kan[t]ara kaya üzre kâr-ı kadîm bir kal‘ası ve Mardin kal‘ası ve Mardin kal‘asından sonra bu Divriği kal‘asıdır. Hakkâ ki Süleymân Nebî Dîvrîğ‘i haps etdüğü kadar vardı. Eyle bir kal‘a-i serâmeddir kim muhâsara ile emân deyüp feth ola yohsa bir vecih ile bir tarafdan lağım ve sibe ve meterîs etmek mümkün değildir. Meğer derûn-ı kal‘ada kaht [u] galâ ola.

Ammâ suya usret çekmezler, zîrâ yukaru iç kal‘a kayasının tâ zirve-i a‘lâsından iki bin kademe kesme taş nerdübân ile tâ nehr-i Furât’a nüzûl olunur. Bir gûne musanna‘ su yolı var kim *[80b]* diller ile ta‘bîr ve kalemler ile tahrîr olunmaz. Suya gidenin başka yolu vardır. Su getirenlerin gayri râhı vardır. Yine birbirlerine nâzırdırlar. Tarz-ı garîb bir râh-ı acîbdir. Bundan gayrı yine derûn-ı kal‘ada yine matar-ı rahmetden cem‘ olma su sarnıcları vardır ve buğday anbârları ve cebehâneleri ve derûn-ı kal‘ada cümle üç yüz aded hâk-i pâk ile mestûr hâneleri ve bir câmi‘i ve kal‘anın cânib-i garba nâzır bir demir kapusu aşağı şehre mekşûfdur.

Kal‘ası şekl-i müdevver şeddâdî taş binâdır. Burc [u] bârûları metîn u ra‘nâdır. Dâ’iren-mâdâr (–) adımdır. Yeniçeri ocağından kal‘a dizdârı ve (–) aded kal‘a neferâtları vardır. Gerçi iç ildir serhadd değildir, ammâ Celâlî ve Cemâlî mütehassın olmasın içün neferâtları ve kifâyet mikdârı cebehânesi ve şâhâne latîf topları her yevm-i ıydde ve leyle-i mübârekelerde atılup şehr velvela-nâk olur.

Ammâ bu kal‘a içre bâğ u bâğçe ve çârsû-yı bâzâr ve hammâm [u] bezzâzistân yokdur. Zîrâ evc-i semâya ser-çekmiş urûcu mu‘sir bir kal‘a-i bülenddir.

Bu sûrun dibindeki cirit meydânından cisr ile nehr-i Furât’ı geçüp Divriği’nin su aşırısından,

Kal‘a-i Kestigân: Bu dahi Divriği’ye mu‘âdil bir kal‘a-i bî-mu‘âdil-i hasîn vâcibü‘s-seyrdir. Ammâ neferâtı ve a‘yân ile ma‘mûr değildir. Kayâsıraların duhterlerinden Kestigân nâm bir bâkire-i nâ-çîze-i nâ-şükûfte inşâ etmişdir. Furât nehrinin karşu tarafında bir mahsûldâr turâb-ı pâkde vâki‘ olmuş vâcibü‘s-seyr ibret-nümâ bir kal‘a-i zîbâdır.

Divriği kal‘asıyla bu Kestigân kal‘ası mâbeyninde nehr-i Furât cereyân edüp andan kal‘a-i Eğin’e, andan Arabkîr’e, andan kal‘a-i Çemişkezek’e varup anın kurbundan Çat nâm mahalde nehr-i Furât’a mahlût olup niçe kılâ‘lara uğrayup andan Birecik’e andan yigirmi konakda Basra kurbunda kal‘a-i Kurna dibinde nehr-i şatt’a munsab olup şattü‘l-Arab olduğu nehr-i Furât’ın tulû‘u Erzurûm’da olduğu mahalde gurûbuna dek nehr-i Furât’ın evsâfı nass-ı kâtı‘la ve hadîs-i şerîf ile ve kelâm-i Alî mufassal tahrîr olunmuşdur. Zîrâ Arz-ı Mukaddes içre bu nehr-i Furât ile nehr-i Âsî‘den gayri ulu su yokdur. Ammâ bu kal‘a-i Divriği’ye geldüğü mahalde dahi ibtidâlarıdır, nehr-i azîm olmayup mâh-ı temmûzda at ile ubûr olunmak mümkündür. Cümle Divriği halkı bu âb-ı hayâtdan nûş ederler.

Evsâf-ı aşağı varoş-ı Divriği şehri: Ensesi kal‘a bayırına yamanmış cümle hâneleri cânib-i garba nâzır nehr-i Furât-ı mâ’-i hayât kenarında bâğlı ve bâğçeli ma‘mûr ve âbâdân cümle (–) aded hâne-i zîbâlar ve kâ‘a-i ra‘nâlar ve sarây-ı azîmler ile ârâste ve hadîka-i Rıdvân ile pîrâste bir şehr-i müzeyyendir. Cümle kırk altı mahalledir.

Evsâf-ı esmâ-i mahallât: Mahalle-i Alî Paşa, mahalle-i Hâmis Ağa ve mahalle-i Bekir Çavuş ve mahalle-i Keyvân Ağa ve (–) ma‘mûr mahalleler bunlardır.

Esmâ-i sarây-ı a‘yân [u] kibâr ve hânedân-ı vüzerâ: Cümle (–) aded sarâylardır. Evvelâ çârsû başında Paşa sarâyı ve Alî Paşa sarâyı ve dere karşusundadır ve Mehemmed Ağa sarâyı çârsû başındadır. Mahkemesi Ulucâmi‘ kurbundadır.

Evsâf-ı cevâmi‘hâ-yı Divriği: Cümle (–) aded mihrâbdır. Evvelâ cümleden ma‘bed-i kadîm Ulucâmi‘ bu varoşdadır. Bu şehr içre bundan büyük câmi‘ yokdur. Tûlen ve arzen (–) ayakdır ve derûn-ı câmi‘de cümle (–) aded sütûn-ı müntehâlardır ve cümle üç aded kapusu var ve bir minâre-i ibret-nümâsı var, ammâ bu câmi‘in bânîsi Âl-i Selçukiyân’dan Sultân Alâ’eddîn’dir. “Bu câmi‘e yedi Rûm harâcı masrûf etmişdir” deyü der-i dîvârında târîhi ve cümle evkâfları tahrîr olunmuşdur. Üstâd-ı mermer-bür bu câmi‘e eyle emek sarf edüp cemî‘i der-i dîvârın eyle bûkalemûn etmişdir kim ne Ayasulug’da Sultân Ya‘kûb câmi‘i ne Bursa’da Yıldırım Hân’ın Ulu câmi‘i ve ne Sinop şehrindeki minber nakşı ve ne diyâr-ı Rûm’da Âtin’de Ebü‘l-feth câmi‘i ve ne Budin serhaddinde Kal‘a-i Üstorgon câmi‘i bu Divriği câmi‘inin icrâ-yı ma‘rifetine hemtâ olamazlar. El-hâsıl midhatinde diller kâsırdır. Ve icâbet-i du‘â mahalli olmağıla şeb [u] rûz cemâ‘at-i kesîreden hâlî değildir. (–) (–) (–) (–) ***[81a]*** Ve Kızıl Medrese câmi‘i. Çârsûbaşında (–) (–) câmi‘-i Hatîb. şems-i Bezmgâh câmi‘i.

Bunlardan mâ‘adâ mesâcidlerdir.

……………. (3 satır boş) …………….

Der-sitâyiş-i dârü‘t-tedrîs-i Divriği: Cümle (–) aded dârü‘t-tahsîl-i ulûmdur. Evvelâ medrese-i Ulucâmi‘ ve Kızıl medrese ve medrese-i Hatîbzâde ve (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Der-beyân-ı mekteb-i sıbyân-ı ebcedhân: Cümle (–) aded dârü‘t-ta‘lîmdir. (–) (–) (–) (–) (–)

……………. (1 satır boş) ……………..

Tavsîf-i hammâmât-ı Divriği: Cümle (–) aded hammâmdır. Evvelâ Hatîb hammâmı, Sıya hammâmı, Bekir Çavuş hammâmı

……………. (1 satır boş) ……………..

Ta‘rîf-i hân-ı hâcegân: Cümle (–) aded vekâle-i tüccârândır(–) (–) (–) (–) (–) (–)

……………. (1 satır boş) ……………..

Evsâf-ı esvâk-ı sultânî: Cümle aded dükkândır ve gâyet müzeyyendir. Cümle râhlarının üzerleri mestûrdur. Ammâ bezzâzistânı (–)

……………. (1 satır boş) ……………..

şehrengîz-i mahbûbân:

……………. (2 satır boş) ……………..

Sitâyiş-i me’kûlât [u] meşrûbât: Cümleden evkâf-ı Resûlullâh olan dud meyvesinin elvânı meşhûrdur. Husûsan siyâh dudu ve mor dudu ve beyâz dudunun hoş-âbı ve bekmezi

ve şerbeti rub‘-ı meskûnde yokdur (–)

……………. (1 satır boş) ……………..

Hüsn-i ülfet-i ahâlî-i Divriği: A‘yân [u] kibârı gâyet çokdur. Cümle halkı garîb-dostlardır. Elsine-i nâsda Divriği hurânı meşhûrdur, ammâ efsâne-i kelâm-ı gaddârdır. Cümle garîb u gurebâları her şeb misâfirsiz olmak ihtimâlleri yokdur. A‘yânı çokdur. Halkı Ervâmdır re‘âyâsı Türkmândır ve Kürd ve Ermenîdir. şehr-i Malâtiyye bu Divriği'nin cânib-i kıblesine bir menzil karîb olmağıla bu Divriği hâkinde sâkin olan re‘âyâ vü berâyânın tekâlîf-i örfiyelerin cümle Malâtiyye muhassılı tahsîl eder.

Evsâf-ı külliyât-ı Divriği: Temâşâ-yı garîbedir kim bu şehir nehr-i Furât kenarında olmağıla yomca odunu nâmiyle bir gûne kısacık tomruk odunları olur. Furât'dan yukaru dağlarda herkes odunı kesüp birer gûne nişân koyup nehr-i Furât'a ilkâ eder. şehir kurbunda bendlerde cümle odunlar karâr edüp herkes nişânlarıyla hatabların alup ta‘âm pişirirler, temâşâdır.

Temâşâ-yı garîbe: Rûm ve Arab ve Acem'de bu Divriği'nin kedisi kadar nâzlı ve şûrîze ve mahbûb u sayyâd u mü'eddeb hirre olmazdır. Gerçi Mısır Elvâhının Tarabefzûn'un ve Sinop şehrinin kedisi dahi meşhûrdur, ammâ bu Divriği kedisi semîn ü cesîm ve semmûr-misâl mücellâ postlu niçe bin elvân kedisi olur. Hattâ Rûm'dan Acem diyârında vilâyet-i Erdebîl şehrine hedayâ götürüp Acem'de kafes içre dellâl başında gezdirüp bâzâr-ı şâhîde ve bezzâzistânda "Bir tümen iki tümen akçe!" deyü mezâd-ı şâhîde bey‘ olunur Divriği kedisi olur. Husûsan ahte hirre olursa ana bahâ ermez, zîrâ şehr-i Erdebîl içre kedi mu‘ammer olmadığından fâre-i Erbebîl gâyet meşhûrdur. Gerçi kavm-i Acemin sakalları cemberisdir, ammâ bıyıklarını cümle sıçan yediklerinden Divriği kedisin girân bahâya alırlar. Nidâ-yı dellâl-i gürbe-i Erdebîl "Ey tâlibân-ı mirrâbe ve sinnûre-i sayyâde ve mü'eddebe-i hirrâbe ve mûnis-i tarrâbe ve hasmâne-i fârâbe! Lâkin serrâke değildir; mûnis-i gam-hâredir" deyü gürbe dellâlları ***[81b]*** beyâtî makâmıyla teğannî ederek kafesleriyle Divriği kedilerin başları üzre gezdirüp fürûht ederler. Zîrâ ahâlî-i Erdebîl'in câmeleri hırka-i peşmîne-misâl fâre derdinden pâre pâre olmuşdur. Anın içün şehr-i Erdebîl-i zebîlde hirre ya‘nî gürbe ya‘nî kutta ya‘nî sinnûre ya‘nî mirrâbe ya‘nî mâçî pistân u mistân ya‘nî kedi zî-kıymet olup Erdebîl mezâdında satılır. Tâ bu mertebe Divriği kedisi meşhûrdur. Ammâ fakîr hirrelere Divriği kadılarının müflisce olanları gâyet hasımdır. Senede kırk elli aded kedileri nihânîve katl edüp debâğat etdirüp vakt-i şitâda kürk edüp geyerler. Moskov diyârının zîncâb kürkünden aslâ fark olunmaz. Ahmer-gûn postlu gürbeleri Azak cılkavası kürkünden fark olunmaz. Ve bu şehrin cânib-i garbında olan dağlar üzre bâğlardır. Kuru Kavak yaylası derler bir âb-ı hayât suyu var. Hevâsı dahi gâyet latîf u hoş hevâ bir şehr-i zîbâdır (–)

……………. 2 satır boş ……………..

Ziyâretgâh-ı evliyâ'u'l-ârifîn ve asfıyâ'u'l-vâsılîn haccallahu ale'l-âlemîn.
Radiyallahu anhüm ecma'în.

Evvelâ **eş-şeyh Mahmûd Efendi** tarîk-i Halvetiyye'de ulu sultândır. Ve **eş-şeyh İbrâhîm ibn merkûm şeyh Mahmûd** ve **eş-şeyh Osmân ibn eş-şeyh merkûm şeyh İbrâhîm.** Ve kal'a içinde **eş-şeyh Beşir Efendi** *kaddesenallahu bi-sırrihi'l-azîz*. Ziyâretgâh-ı hâss [u] âmmdır.

……………. (2 satır boş) ……………..

Divriği'den cânib-i şarka 3 sâ'atde Nîg çayırın geçüp bir tırfil yoncalı vâdî-i çemenzâr yerdir kim güyâ Pasin sahrâsı ve Muş sahrâsıdır. Bu mahalle karîb Nîg çayırı başında nehr-i Kaluk deresi Divriği ve Eğin şehri dağlarından cem' olup iner nehr-i Furât'a rîzân olur, küçük ayn-ı câriyyedir. Bu Kaluk nehrin cisr ile geçüp karşu tarafda,

Menzil-i karye-i Toğud: Bu çay-ı Toğud kenarında bâğ u bâğçeli ve yüz elli hâneli ma'mûr köydür. Çayı nehr-i Furât'a rîzân olur. Andan yine taraf-ı şarka ma'mûr [u] âbâdân kurâlar geçüp ve Sarı Çiçek gölünde çayın ve cisrin sühûletle geçüp bu cisr altından nehr-i (–) cereyân edüp (–) dağlarından cem' olup bu mahalle karîb nehr-i Furât'a halt olur. Andan,

Evsâf-ı dâr-ı kemândârân-ı kal'a-i sengîn, ya'nî Eğin

Sebeb-i tesmiyyesi oldur kim kayâsıralardan kayser Âvîh kızı Âgîn nâm bir duhter binâ edüp sene (–) târîhinde Hazret-i Ömer evlâdlarından fâtih-i Malâtiyye Emîr Ömer ibn Lokmân fethidir. Ba'dehû Ermen kayserleri istîlâ edüp Hârûnu'r-Reşîd asrında Seyyid Ca'fer Battâl Gâzî fethidir. Ba'dehû yine kefere istîlâ edüp Âl-i Selçukiyân'dan Sultân Alâ'eddîn fethidir. Andan yine küffâr hurûc edüp kabza-i tasarrufa alup sene (–) târîhinde Timur hâdisesinden sonra Çelebi Sultân Mehemmed'e Ermenî tâ'ifesi amân ile kal'ayı teslîm edüp cümle ahâlîleri mutî' [u] münkâd oldular. Anın içün hâlâ üç yüz aded kefereleri kırk yedi tekâlîf-i örfiyyeden mu'âf [u] müsellemdirler. Kal'ası nehr-i Furât kenarında bir püşte üzre şekl-i murabba şeddâdî seng-binâ bir kal'a-i köhne-binâdır. İç il olmağıla kal'ası ol kadar müzeyyen değildir. Dâ'iren-mâdâr cirmi (–) ve cânib-i (–) nâzır bir kapusu var. İçinde cümle (–) hânedir. Furât'dan su alınır yolu vardır ve kifâyet mikdârı cebehânesi vardır. Süleymân Hân tahrîri üzre Sivas eyâletinde (–) ve yüz elli akçe şerîf kazâdır. Sipâh kethüdâyeri ve yeniçeri serdârı ve kal'a dizdârı ve kal'a neferâtları ve muhtesibi ve şehir nâ'ibi vardır. Ammâ şeyhülislâmı ve nakîbü'l-eşrâfı bir konak karîb kal'a-i Malâtiyye'dedir ve cemî'i köylerinde olan re'âyâlarının tekâliflerin Malâtiyye muhassılı tahsîl eder. Bu şehrin ekseriyyâ imâretleri cümle kayalar üzre vâki' olup cümle bâğ-ı İremleri aşağı nehr-i Furât kenarında vâki' olmuşdur. Ve nehr-i Furât üzre ibret-nümâ Burma köprü bu şehre karîbdir. Kal'ada ve aşağı şehirde cümle (–) bin aded hâk-i pâk ile mestûr âbâdân [u] ma'mûr hâne-i zîbâlardır.

Ve cümle (–) aded mihrâbdır. Evvelâ (–) câmi' (–) (–) (–) bunlardan gayri mesâcidlerdir. ***[82a]*** Üç medrese ve kırk mekteb-i sıbyânı vardır.

……………. (5.5 satır boş) ……………..

Der-sitâyiş-i sanâyi'ât [u] me'kûlât [u] meşrûbât-ı şehr-i Eğin: Evvelâ diyâr-ı Acem'de

şîrâz yayından sonra diyâr-ı Rûm'da Eğin yayı meşhûr-ı âfâkdır. Bir esvâk-ı sultânîsi serâpâ yaycılardır ve halkı ekseriyyâ kemândâr olduklarında esmâ-yı büldân içre bu şehre "Dâr-ı kemândârân" derler. Cümle askerisi ve Ermenî re'âyâları dahi cümle sînekeş [ü] kemânkeş [ü] serkeş dilâver [ü] serverlerdir. Cümle (–) aded esvâk-ı sultânîlerdir.

Der-beyân-ı ziyâretgâh-ı Eğin :

……………. (1.5 satır boş) ……………..

Andan cânib-i şarka imârlık içre 7 sâ'atde,

Evsâf-ı şehr-i kadîm, Arz-ı Mukaddes-i azîm, taht-ı Urbân kal'a-i Arabkîr-i kadîm

Evvelde bânîsi ma'lûm değildir. Lakin Hazret-i Risâlet-penâh yedi sinne bâliğ iken Arab Hâtem-i Tayy Medâyin'de Enûşirvân derdinden Mekke'ye gelüp Hazret-i Resûl'e buluşup Hazret'in dedesi Abdülmuttalib yüz yigirmi yaşında idi. Anların izniyle bu Hâtem-i Tayy bu Arabkîr'e gelüp mesken edinüp Enûşirvân tasaddurundan halâs olup bu Arabkîr'de asker sâhibi olup Enûşirvân üzre zafer bulup bu Arabkîr'i mâl-ı ganâ'im-i Enuşirvân ile imâr etdüğünden Arabkîr derler. Niçe mülûkden mülûke intikâl edüp âhir Âl-i Selçukiyân destine girüp andan sene 816 târîhinde Çelebi Sultân Mehemmed destine girüp Süleymân Hân tahrîrî kânûnı üzre Sivas eyâletinde sancakbeği tahtıdır. Beğinin hâssı (–) akçedir. Timar (–) ve ze'âmeti (–) ve alaybeğisi ve çeribaşısı vardır. Hîn-i gazâda cümle iki bin müsellah asker olur. Ber-vech-i adâlet paşasına on bin gurûş olur. Üç yüz pâyesiyle şerîf kazâdır. Senevî iki bin gurûş hâsıl olur. şeyhülislâmı ve nakîbü'l-eşrâfı ve kethüdâyeri ve yeniçeri-serdârı ve kal'a dizdârı ve neferâtları ve muhtesibi ve şehir subaşısı vardır.

Eşkâl-i kal'a-i Arabkîr: Bu kal'a-i Arabkîr'i Hâtem-i Tayy edüp yedi sene zabt [u] rabtında olup bu diyârın halkını bây edüp ihsân [u] in'âmiyle mâl-i Kârûn'a müstağrak edüp yine Anûşirvân üzre asker-i Urbân çeküp şâm kurbunda Müzeyrîb nâm kal'aya varup şehr-i Busrâ üzre vardıkda Enûşirvân mürd olduğu haberi gelüp Mekke'de dahi Hazret'in ceddi Abdülmuttalib vefât etdüğü haberi gelüp bu mahalde Hâtem-i Tayy dahi vefât etdi. Enûşirvân ve Abdülmuttalib ve Hâtem'in vefâtları bir haftada vâki' olup Hâtem Müzeyrîb kurbunda medfûndur. Ba'dehû Arabkîr'i Bermekiyân zabt edüp Arabkîr dibine nehr-i Furât'ı cereyân etdirüp cemî'i sahrâları reyy edüp imâr etdi. Arabkîr'in bir cânibinden (–) çay cereyân edüp nîm sâ'atde nehr-i Furât'a mahlût olur. Kal'ası (–) üzre (–) . ***[82b]***

……………. (5 satır boş) ……………..

Andan yine taraf-ı şarka sâ'atde,

……………. (1 satır boş) ……………..

Menzil-i karye-i Dutluca: Nehr-i Furât kenarında ma'mûr köydür ve geçit başıdır. Bu mahalde nehr-i Furât-ı azîmi kelekler ile geçüp bundan ötesi gayri eyâlet-i azîm-i Diyârbekir'dir ve Çemişkezek sancağı hudûdudur. Bu mahalde bir karyede mihmân olduk, ammâ ismi hâtırda değildir. Andan yine düz sahrâ içre cânib-i şarka (–) sâ'atde nehr-i Murâd'ı gemilerle geçüp karşu tarafda yine Diyârbekir hâkinde,

Menzil-i karye-i Aşıvan: Harput hudûdunda bu mahalde nehr-i Furât ve nehr-i Murâd birbirine yakın geçdiği mahaldir. Zîrâ birbirine bir menzil ba'îdde Çat nâm mahalde mahlût olurlar. Anınçün Murâd ve Furât bir günde geçilir. Mezkûr, karye-i Aşıvan, Ermenî köyüdür. Murâd kenarında bâğsız ve bâğçesiz ma'mûr kend-i azîmdir. Andan şarka (–) sâ'atde,

Karye-i menzil-i Bağnik: Hârbîd nevâhîsinde bâğlı ve bâğçeli ve câmi'li Müselmân köyüdür, ammâ gâyet ma'mûrdur. Aşıvan ile ve Habusı köyüyle hâkleri müşâ'dır. Andan sâ'atde,

Evsâf-ı vilâyet-i Hüsn-ziyâd-ı şehr-i mezîd, belde-i Hârbîd ya'ni kal'a-i Harput

Bi-kavl-i Târîh-i Mığdîsî Hazret-i Zekeriyyâ asrında Buhtu'n-nasr binâsıdır. Ba'dehû Hazret-i isâ âsumâna urûc edince himâr-ı İsâ kalup havâriyyûnları ve ümmetleri himâr-ı İsâ'yı bu Harput çerâgâhına koyup tâ Hazret-i Risâlet-penâhın zamân-ı sa'âdetlerinde himâr hayâtda olup cümle millet-i Mesîhe ol himâra tapdıklarından lisân-ı Acemde bu şehre dâr-ı Har-pût dediler. Bir kavlde yine lisân-ı Acem üzre havâriyyûna sâyedâr olmuş bir dikenli söğüd dırahtı var idi. Anın içün Hâr-bîd dediler. Bir rivâyetde Hârberîd derler, ya'nî diken getirci derler. Niçesi Har-bürd derler (–) . Niçeler Har-bûd ya'nî (–) (–) derler. (–) (–) (–) (–) (–) Hulâsa-i kelâm her elsine-i muhtelife lehçesi üzre birer gûne sebeb-i tesmiyyesi var. Ammâ Âl-i Osmân'ın defterhâne-i kadîminde ülke-i Hüsn-i ziyâd tahrîr olundukda sefer-i hümâyûnlar oldukda her vilâyetin birer gûne esmâsı olup alaylarda ve cemî'i kübrâlarda bir şehir halkı bulunmak murâd olunsa Haleb şehri halkında "Yâ ahad" derler, buna oran derler. Bu "Yâ ahad" sedâsın Haleb halkı istimâ' edince anlar dahi "Yâ ahad" derler. İzdihâm-ı seferde her kavim oranıyla bulunur. Sivas'a "Rûm Rûm" çağırılır, Diyârbekir'e Âmid Âmid oran çağırılır, ammâ bu Harput'a Hüsn-i ziyâd çağırılır. Hakkâ ki mahbûb [u] mahhûbesi çok olduğundan Hüsn-i ziyâd derler. Hakk dahi ziyâde eyleye! Bu kal'a niçe yüz mülûkden mülûke nasîb olup âhir sene (–) târîhinde Selîm-i Evvel Çıldır fethinden sonra vezîr-i mükerremi Bıyıklı Vezîr Mehemmed Paşa'yı serdâr ta'yîn edüp Diyârbekir' (–) (–) destinden emân ile feth etdikde bu kal'a-i Harput dahi itâ'at edüp emân ile kal'a teslîm edüp hâlâ Diyârbekir eyâletinde sancakbeği tahtıdır. Beğinin hâssı (–) yük akçedir. Timarı (–) ve ze'âmeti vardır. Alaybeği ve çeribaşı ve yüzbaşısı vardır. Hîn-i seferde beğinin askeriyle cümle bin iki yüz müsellah asker olur ve üç yüz pâyesiyle kazâdır. Cümle (–) aded nâhiye kurâlarıdır. Bu nevâhîlerde kadıya senevî altı kîse hâsıl olur. Sancak beğine livâsında yigirmi kazâ yerden on sekiz bin gurûş hâsıl olur. Müftîsi ve nakîbü'l-eşrâfı ve sipâh kethüdâyeri ve yeniçeri serdârı ve şehir subaşısı ve muhtesibi vardır.

Eşkâl-i kal'a-i Harput: İç kal'ası eflâke ser çekmiş bir acîb u garîb yalçın kaya üzre şekl-i murabba'dan tûlânîce seng-binâ bir metîn ü hasîn kal'a-i ra'nâdır. Cânib-i (–) nâzır bir kapusu var. Derûn-ı kal'ada cümle bin mikdârı hâk-i amber-i pâk ile mestûr hâne-i ma'mûrlardır ve minâresiz bir câmi'-i kadîmi var ve su sarnıcları ve gılâl anbârları bundadır ve dizdârı ve kethüdâsı ve mehterhânesi ve (–) aded kal'a neferâtları ve müstevfâ cebehâneleri ve a'lâ şâhî topları vardır. Bir kerre Timur fethinde âciz olup avdetde muhâsara edüp emân ile mâlik olmuşdur. Gâyet metîn sarp kal'adır. Gerçi havâlesi şekilli kûh-ı bâlâları var, ammâ andan zarar ***[83a]*** isâbet etmez ve bu iç kal'a yalçın kaya üzre

olmağıla cânib-i edvârında handakı (–) ve dâ'iren-mâdâr bu iç kal'a kapusu öninde (–) hammâmı gâyet âb [u] hevâsı ve binâsı hûb hammâm-ı mergûbdur.

Evsâf-ı taşra-kal'a: Bu iç kal'aya varoş rıbât olmuşdur. Bu dahi zamân-ı kadîmde kal'a-i metîn imiş. Hâlâ ta'mîr u termîme muhtâcdır. Dâ'iren-mâdâr (–) aded adımdır ve iki aded kapusu vardır. Biri cânib-i garba Dağ kapusu biri taraf-ı kıbleye Meterîs kapusudur. Bu kal'a içre cümle cıbıs ve kireç ve turâb-ı pâk ile mestûr sütûhlu ma'mûr u âbâdân hânedânlardır. Cümlesinin revzenleri cânib-i (–) nâzır beyt-i ra'nâdır.

Müte'ayyin sarâylardan: Evvelâ kal'ada Münzirzâde sarâyı ve Kösezâde sarâyı (–)

Der-sitâyiş-i cevâmi'hâ-yı Harput : Evvelâ İçkal'a câmi'i minâresizdir ve Ulucâmi' hakkâ ki cümleden büyük câmi'dir. Ve cümleden ma'bedgâh-ı kadîm ve müstecâbü'd-da've mescidgâhdır. Bir musanna' tarz-ı kadîm minâresi vardır ve Meydân câmi'i ve Sâre Hatun câmi'i minâresizdir ve Arslanlı câmi'i ve Zuhriyye câmi'i medresesi vardır ve Azâr Hatun câmi'i ve Vâsûdiye câmi'i ve Ağa câmi'i nâzik minâreli câmi'-i zîbâdır.

……………. (1 satır boş) ……………..

Bunlardan mâ'adâ mesâcidlerdir.

Der-ta'rîf-i dârü't-tedris: Cümle altı aded medresedir. Her câmi'de dershâne mukarrerdir, ammâ medrese-i Zuhriyye ve medrese-i Ulucâmi' ve medrese-i Hâtûniyye cânib-i vakıfdan müderrisleri vardır. Cümlesinde ilm-i hadîs dahi görülür.

Evsâf-ı dârü't-ta'lîm [u] mekteb-i tıflân-ı ciğerköşe-i mahbûbân: Cümle elli aded mektebdir kim cânib-i vakıfdan eytâma beher sene birer kat libâs-ı harîrleri ve surre ve atiyyeleri mebzûldur.

Der-beyân-ı tekyegâh-ı dervîşân-ı zî-şân [u] ârifân: Cümle (–) aded tekyegâhdır. Evvelâ kal'adan taşra tekye-i Feth-i Bâb ulu âsitânedir ve Ankûz Baba tekyesi mihmânhâne-i fukarâdır. (–) (–) (–) (–)

Der-vasf-ı hammâmât: Cümle (–) aded hammâmdır. Evvelâ Kal'a hammâmı bunlar hâss [u] âmm içün latîf hammâmlardır, ammâ yüz yigirmi aded hânedân hammâmları vardır.

Der-beyân-ı hân-ı hâcegiyân [u] tüccârân [u] sevdâgerân: Cümle yedi hândır, ammâ mükellefi bezzâzistân-ı atîk kurbunda Çârsû hânı gâyet ma'mûrdur. (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Tavsîf-i esvâk-ı sultânî: Cümle altı yüz aded müzeyyen çârsû-yı hüsn-âbâd dekâkinlerdir kim gâyet ma'mûr u müzeyyendir. Sarrâchânesi cümleden şîrîndir ve gâyet musana' sarrâc bisâtı işlenir mutâfları dahi memdûhdur.

Evsâf-ı mahbûb u mahbûbe-i şehr-i hüsn-âbâd: Gerçi Kürdistân hudûdudur, ammâ âb [u] hevâsının letâfetinden cüvânı ve mahbûbesi memdûhdur. Ahâlîsi lisân-ı Kürd ve Türk ve Ermenîce fasîh tekellüm ederler. Re'âyâsı cümle Kürdî ve Ermenîlerdir.

Sitâyiş-i me'kûlât [u] meşrûbât: Evvelâ beyâz ve hâs ekmeği ve çöreği ve böreği ve bâğlarında hezârî nâm bir gûne elma'sı olur kim *ve râhin ruh râhin* mesel-i tüffâh-misâli bu elma hakkındadır. Lezzetde gûyâ İslâmbol kurbunda Kocaeli sancağında misket elması

gibi râyiha-i tayyibeli bir müdevver tüffâhdır. Dâ'imâ tenâvül eden cemî'i emrâz-ı muhtelifeden felâh bulur. El-hâsıl rub'-ı meskûnda nazîri yokdur ve hadîkalarında Agırbinik üzümü şâm'ın Zeynî üzümünden ter ü lezîz engûrdür.

……………. (1 satır boş) ……………..

Esmâ-yı â'yân [u] kibâr-ı Harbît: Evvelâ Büyük Köseler, ikinci Diyârbekir'e gidişimizde Melek Ahmed Paşa efendimize mülûkâne bir ziyâfet-i azîm edüp iki bin guruş hedâyâ ve bir tavla-yı hussâni'l-ciyâd meseli atlar hedâyâ çekdi. Küçük Köseler ve Hüseyinhânoğulları hânedân sâhibleridir, keremlerin görmüşüz. Çavuş-karındaşıoğulları, Münziroğulları,

Evsâf-ı ibret-nümâ-yı buheyre-i Harbûd: Bu şehrin cânib-i garbında bâğ u bâğçeler ile müşâ' şehirden iki sâ'at ba'îd bir buhayre vardır. Bir günde sür'aten iki âdem devr edebilür. Zehr-i mâr-ı semm-i helâhil bir buhayredir. Ba'zı müverrihler *[83b]* "Bu buhayrenin menba'ı Van deryâsıdır kim zîr-i zemînden menfez bulup bu Harput'da buhayre olmuşdur" derler, zîrâ Van deryâsının balıkları bu gölde dahi bulunur. [83] Bu buhayre içre bir cezîre vardır. Anda bir mu'azzam Ermenî köyü vardır. Tahmînen üç yüz hâne vardır. Cemî'i halkı boyacı ve terzî Ermenîlerdir. Mezkûr gölün etrâfında olan Habusı köyünden ve gayri kurâlardan kayıklar ile cemî'i halk gelüp bu buhayreyi seyr [u] temâşâ ederler.

Garîbe-i acîbe: Bu cezîrede bir Ermenî deyri vardır. Hazret-i İsâ'nın hımârı (–) sene mu'ammer olup fevt oldukda cemî'i bıtrîk ü kıssîs ü ruhbân ve papaslar hımâr-ı İsâ na'şın mûmyâ edüp hâlâ bu deyr içre zîr-i zemînlerde gâyetü'l-gâye mahfûzdur kim anı ol deyrin huddâmları bile bilmezler. Hâlâ vücûd-ı hımâr endâmiyle çârpâ üzre ber karâr olup şeb-çerâg gözlü zer-ender-zer çullu bir hımârdır deyü sikadan haber aldık, ammâ bu hakîr görmedim. Zamân-ı kadîmde millet-i Nasâra bu hara perestiş eylediklerinden {Har-put} şehri derler.

Hikmet-i sırr-ı acîbe vü garîbe: şehr-i Harbîd'in kıblesi tarafındaki bâğlar içre yalçın kayalarda magârâ-yı azîmler vardır. Anda mâh-ı temmûz olunca cereyân eden uyûnlar donup buz olur. Ol şiddet-i hârda bu yah-pâre buzlardan halk isti'mâl edüp ciğerleri tâzelenir. Eyyâm-ı temmûz gidüp şiddet-i şitâ gelince cümle buzlar eriyüp suları hammâm suyu gibi olup ve magâralar içi ol kadar germâ olur ki niçe garîbü'd-diyâr anda varup hammâm gibi gusl eder. Garâ'ib bunda kim şiddet-i hârda ıssı olup şiddet-i şitâda bürûdet üzre olacağiken Fâ'il-i Muhtâr Allah sun'ın izhâr içün böyle halk etmiş. Âyet (–) (–) [84]

Sun'-ı Hudâ-yı Müte'âl-i diğer: Bu şehrin sahrâsında bir gûne kaynak su zâhir olur. Her sene kabak mevsimi geldikde cemî'i ba'îd u karîb yerlerden bây ve gedâ, garîb u miskinler gelüp bu sahrâda hayme vü hargâhlarıyla gâh gâh meks edüp ibtidâ üç gün tuzlu yemeden ve zefîr ve sakîl ta'âm tenâvül {etmeden} perhîz edüp ale's-sabâh bir filcân ol sudan nûş edüp üç amel eder bir fincân dahi nûş edene üç amel eder. Bu tertîb üzre on filcân nûş eden kaviyyü'l-bünye âdeme kâmil otuz amel eder. Ba'zı âdeme istifrâğ etdirüp tahammül edemeyene istiğfâr etdirüp [85] mazmûnu üzre pâk u tâhir olup gıll [u] gışından ve cemî'i ilel ü emrâz-ı muhtelifden ârî olur. Anın içün Harbût halkı tendürüst ve ahmerü'l-vech hükemâ-yı cihâna muhtâc değillerdir. İllâ Hakîm-i Mutlak'a muhtâclardır kim âyet;

[86] dır. (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Evsâf-ı ziyâretgâh [u] merâkıd-ı pür-envâr-ı evliyâ-yı Hârberîd:

……………. (1.5 satır boş) ……………..

Ba‘dehû şehr-i Harbût’dan cânib-i şarka ma‘mûr [u] âbâdân kurâlar ve sa‘b sengistân râhları (–) sâ‘atde gemiyle nehr-i Murâd’ı ubûr edüp

Evsâf-ı şehr-i kadîm-i Pür-teng, ya‘nî kal‘a-i Pertek

Sebeb-i tesmiyesi lisân-ı Moğolîde per-teng karakuşa derler. Kal‘ası üzre tûcdan bir karakuş timsâli var idi. Her sene nevrûz-ı Hârezmşâhîde safîr urup cümle Ekrâd ve Mığdîsî kavmi sayhasın istimâ‘ edüp bu şehir bâzârına cem‘ olup benî Âdem ile bir hengâme-i kübrâ olurdu. Hicret-i Nebeviyyenin sene 19 târîhinde Hâlid ibn Velîd (ibn Velîd) Diyârbekir kal‘asın feth edüp ba‘dehû bu kal‘a-i Perteng’i feth edüp timsâl-i tuyûru hedm edüp cem‘iyet-i kübrâ olmaz oldu. Hâlâ ol murg tılsımı mahalli zirve-i kal‘ada ma‘lûmdur. Ol mutalsam murg ismiyle bu şehre pertengden galat-ı meşhûr evlâ olup tahfîf-i kelâm ile Pertek derler. İbtidâ bânîsi ekâsirelerden (–) binâsıdır. Anda niçe yüz sene niçe mülûke intikâl edüp Kürdistân’da Monlâ İdrîs i‘ânetiyle sene 921 târîhinde Selîm-i Evvel’e Pertek hâkimi itâ‘at edüp kal‘ayı Bıyıklı Mehemmed Paşa’ya teslîm edüp mutî‘ [u] münkâd olduğundan yine hâkimine ber-vech-i te’bîd yurdluk ve ocaklık tarîkıyla hâlâ beği mutasarrıfdır kim Âsitâne-i sâ‘adet tarafından vârid olan evâmir-i pâdişâhîde bunlar elkâbına Cem-cenâb yazılur. Mîr-i livâ elkâbı yazılmaz, zîrâ hükûmetdir. Zamân-ı ***[84a]*** kadîmde taht-ı hükûmetlerinde timar ve ze‘âmetden bir şey yokdur. Hâlâ ebvâb-ı mahsûlâtları kendülerine hâss ifrâz olunup hâssına göre asker cem‘ edüp sefer eşer. Beğleri inkırâz bulsa devlet-i aliyyeden sancağı âhire tevcîh olunur. Hâssı kânûn-ı Süleymân Hân üzre 380.000 akçedir. Beği hîn-i gazâda sekiz yüz askere mâlikdir. Ber-vech-i adâlet beğine senevî on kîse hâsıl olur. Yüz elli akçe kazâ-yı âsumânîdir. Kethüdâyeri ve serdârı ve müftîsi ve nakîbi yokdur, ammâ şehir subaşısı vardır. Kal‘ası nehr-i Murâd kenarında yalçın kayalı bir püşte-i ra‘nâ üzre şekl-i murabba‘ bir küçük şeddâdî seng-tırâş bir kal‘a-i beyâz taşdır. Dizdârı ve neferâtları ve cebehânesi taraf-ı pâdişâhîden değildir, ancak beği hükm eder.

……………. (3.5 satır boş) ……………..

Andan yine cânib-i şarka sarp seng-râh ile bir menzilde,

Evsâf-ı şehr-i defîne-i sağmal, ya‘nî kal‘a-i Sağman

Sebeb-i tesmiyyesi halk-ı Îİdrîs kavlî üzre Âl-i Abbâsiyân asrında Kara-Âmid meliki (–) bu kayalarda keklik murgu şikârı ederken bir kayadan sağmal sadâsı gelince hemân melik ol kaya üzre kurbânlar kesince kaya iki şakk olup bir gün bir gece Takyanus altunları cereyân edüp ol mâl ile bu kal‘ayı inşâ edüp ismine sağmaldan galat Sağman derler. Be-kavl-i Bitlîs hânı Abdâl Hân Sağman nâmında bir Ekrâd beği binâ etdi. Ecdâdımız şerefnâme sâhibi şeref Hân böyle tahrîr etmişdir buyurdular. *El[u]hdetü ale’r-râvî*. Bu dahi Hâlid ibn Velîd fethidir. Ba‘dehû sene 922 târîhinde Selîm Hân’a mutî‘ oldular, be-dest-i Monla İdrîs ve Bıyıklı Mehemmed Paşa. Bu dahi Diyârbekir eyâletinde yurdluk [ve] ocaklık ile mutasarrıf sancakbeği tasarruf eder. Timar ve ze‘âmet yokdur. Beğinin kânûn-ı

Süleymân Hân üzre hâssı 369.057, mîr-i livâsı sekiz yüz elli askere mâlikdir müftî ve nakîbî ve kethüdâyeri ve serdârı cümle Diyârbekir'dedir, ammâ yüz elli akçe kadısı ve şehir muhtesibi vardır. Kal'a dizdârı beği tarafındadır. Sûru nehr-i Murâd kenarında bir yalçın kaya üzre şekl-i murabba'dan tûlânîce,

……………. (4.5 satır boş) ……………..

Evsâf-ı dâr-ı anî kal'a-i Cemşîd-kenîzek

Sebeb-i tesmiyyesi oldur kim Cemşîd'in bir gulâmı bir (–) firâr edüp bu sa'b diyârda karâr edüp mâl-i Kârûn'a mâlik olup Cemşîd havfından bu kal'ayı inşâ etdiklerinden Cemşîd-kenîzekden galat Çemişkezek derler. Niçe bin mülûk eline girmişdir, ammâ Cemşîd üzerine gelüp zafer bulamayup hâ'ib ü hâsır Âyasuluğ vilâyetine gidüp anda rubûbiyyet da'vâsı edüp ekâlîm-i seb'a pâdişâhların cümle kendüye râm etdi. İllâ şeddâd ibn Âd mutî' olmayup oğluyla Melik Dahhâk yüz bin askere sipahsalâr-ı mu'azzam edüp Cemşîd'i Ayasuluğ'da kam' edüp ceng-i azîm ile Cemşîd'i rûm' edüp erre ile Cemşîd'i iki pâre edüp cümle mahlûk-ı Hudâ derd [ü] mihnetden emîn olup maşadı hâlâ Ayasuluğ'da yatar. Kefereler her bâzâr varup devr ederler. Andan kenîzek-i Cemşîd bu Çemişkezek'de müstakil hâkim oldu. Niçe yüz sene gâh Ekrâd-ı Abbâsiyân gâh Acem-i Azerbaycân mutasarrıf olup âhir sene (–) târîhinde Selîm şâh-ı Evvel'e, ahâlîsi mutî' olup hâlâ Diyârbekir eyâletinde sancakbeği tahtıdır. Beğinin hâssı 334.223 akçedir. Ze'âmet 2 ve timar 17 ve alaybeği ve çeribaşısı vardır. Hîn-i seferde beğinin zîr-i livâsında cümle bin yüz aded müsellah askeri olur. Yüz elli akçe kazâdır. Müftî ve nakîbi ve muhtesibi vardır. Dizdârı ve kal'a neferâtı dahi vardır.

Eşkâl-i kal'a-i Murâd'dan ba'îd

……………. (1 satır boş) …………….. ***[84b]***

……………. (3 satır boş) ……………..

Der-beyân-ı nehr-i Munzır Baba

Ovacık nâhiyesinde Munzır Baba[-yı] azîzin dağından tulû' eder bir ayn-ı sağîre nehr-i Murâd'a karışır. Bu nehir her sene ağustosda kırk gün acı ve kırk gün tatlı akar. Bu nehrin lezîz alabalığı olur. Sayyâdlar ziyâretden aşağıda balığın sayd ederler. Eğer ziyâret yanında sayd etseler mâhîleri pişmez ve bu aynın şimâlinde bir dağ vardır. Anda Munzır Baba dikmiş bir şecer vardır gâyet siyâhîdir. Ol şecerden kim ki kat' etse zarar çeker.

Evsâf-ı kal'a-i Mağazbird

……………. (13.5 satır boş) ……………..

Evsâf-ı şehr-i Ekrâd, Kahkahâ-yı (–), ya'nî sedd-i metîn-i kal'a-i Palu

Sebeb-i tesmiyesi (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) bânîsi (–) (–) (–) (–) sene 921 târîhinde Selîm Hân vezîri Bıyıklı Mehemmed Paşa'ya hâkimi mutî' olup yine kendüye mülkiyyet üzre vilâyeti ihsân olunup hâlâ Diyârbekir eyâletinde mü'ebbed hükûmetdir. Evlâd-ı evlâda mutasarrıf olurlar. Evâmirlerinde bunlara dahi Cem-cenâb yazılır. Eyâleti mahsûlü kendülere hâss-ı hümâyûn ifrâz olunmuşdur. Taht-ı hükûmetinde timar ve ze'âmet ve alaybeği ve çeribaşı yokdur. Hîn-i gazâda hâkimi iki bin askerle süvâr olur. Cümle cüyûşı

müsellah kavm-i şecî‘ başı telli ve alaca serbendli ve şâl-ı sâbekli ve pansadı ve sıdısı ve hezârı mıhlı, peçikli pâpuşlu, alaca sakallı acebe-likâ asker-i bahâdır ile sefer eşer. (–) (–) (–) Ve âsitâne tarafından yüz elli akçe kazâdır. Müftîsi ve nakîbü‘l-eşrâfı ve kethüdâyeri ve yeniçeri serdârı ve dizdârı ve neferâtları yokdur. Ammâ muhtesibi ve şehir voyvadası vardır.

Der-eşkâl-i kal‘a-i Palu: Murâd nehri kenarında hakkâ ki mânend-i Kahkahâ eflâke ser çekmiş bir seng-binâ bir küçük kal‘adır. Ammâ bir tarafdan havâlesi olmamağıla bir vechile zafer mümkin değildir. Hattâ Timur görüp aslâ mukayyed olmayup ubûr etmişdir. Derûn-ı kal‘ada İbrâhîm Beğ‘den gayri askeriyle sâkin olur bir ferd-i âferîde yokdur. Ve sâkin olmak da mümkin değildir, zîrâ her bâr kal‘aya urûc etmede usret çekerler. Derûn-ı kal‘ada bir câmi‘ ve cebehâne ve mahzenler ve su sarnıçları vardır. Nehr-i Murâd'a nüzûl eder kayalar içre mestûr bir su yolu vardır. Cemî‘i burc [u] bârûları gâyet metânet üzredir ve cânib-i (–) bir demir kavî bâb-ı metîni var.(–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Sitâyiş-i varoş-ı Palu: Nehr-i Murâd sâhilinde (–) bin aded türâb ile mestûr (–) lı hâne-i ma‘mûrlardır.

……………. (1.5 satır boş) ……………..

Palu'nun garbında Ergani ve Eğil birer konakdır. şimâlinde Harput bir menzildir. Kıblesinde Diyârbekir iki menzildir. (–) (–) ***[85a]*** Andan bu kal‘a-i Palu ensesinde Bağın nâm bâğ-ı İrem-misâl bir köydür. Kürdistân içre meşhûr-ı âfâk bir mesîregâh [u] teferrücgâh hıyâbân-ı kuyâhdır kim Palu beğlerinin hâssıdır. Andan bir nehr-i zülâl bir kayadan tulû‘ eder âb-ı hayâtdan nişân verir. şattü‘l-Arab'ın üç başı vardır. İbtidâsı budur kim edîm-i arzda lâ nazîr bir nehr-i âb-ı hayvândır. İskender'in bu mahalde bir nişîmeni vardır. şatt'ın bir fırkâsı dahi Ergani haylinde Taht-Maşat nâm bir mahalden turna gözü-misâl bir berrâk u rakîk âb-ı tâhirdir kim bu dahi bir bî-bedel zülâl-i cân-perverdir. şatt'ın bir kolu dahi Harput ile Ergani' mâbeyninde Demirkapu ile Çınarlı deresinden gelüp mezkûr üç kol nehr-i şatt Birdınıç nâm bir göz cisr-i azîm kim bir kayadan bir kayaya binâ olunmuş tâk-i Kisrâ‘dan nişân verir eflâke ser-çekmiş bir kantara-i âlînin altında üç aded şattü‘l-Arab bir yere cem‘ olup ba‘dehû Berrecîl nehri mahlût olur ve Kara köprü altından cereyân eden nehr-i (–) munsab olup Diyârbekir'in Fıs Kayası altından ubûr edüp çay bostânlığın ve reyhânlığın reyy edüp yüz yetmiş pâre kılâ‘ ve kasabât u medâyinleri saky edüp Bağdâd-ı behişt-âbâda varınca yüz elli aded enhâr-ı azîmler mahlût olup Bağdâd'dan aşağı Diyâle ve Çarka ve Zarb-ı Alî ve altmış aded nehr-i azîmler munsab olup Basra'dan yukaru üç menzilde Kurna kal‘ası burnunda nehr-i Furât ile nehr-i Murâd bir yerden gelüp Kürna'da şatt'a mahlût olup şattü‘l-Arab derler. Basra önünde Hindistân ve Portugal gemileri gelüp yanaşır. Bahr-i Ummân-misâl bir şattü‘l-Arab olup niçe müverrihler bu şatt'ın ve Murâd ve nehr-i Furât'ın tâ tulû‘larından Basra önünde bahr-i Ummân'a mahlût olunca bu üç nehr-i azîme sagîr u kebîr iki bin altmış enhâr mahlût olur deyü hey'et kitâblarında tahrîr olunmuşdur.

İnşâ‘allahu Te‘âlâ Musul ve şehrezûl ve Bağdâd ve Basra seyâhatleri tahrîr olunduğu mahalde cemî‘i nühûrları birer birer alâ tafsîl terkîm olunur. *Allahümme yessir bi'l-hayri'l-âfiyet!* Ammâ bu kal‘a-i Palu dibinde cereyân eden Murâd'ın tulû‘ı karîbdir. Erzurûm ile Muş sahrâsı mâbeyninde Bingöl yaylağında bin gölden ziyâde buhayrelerden

cem‘ olup sahrâ-yı Muş‘dan ubûr edüp bu Palu kal‘ası tahtından cereyân edüp İzolı nâm mahallerde Çat nâm köyde nehr-i Furât’a mahlût olup niçe tahrîr etdigimiz kıl‘alardan sonra kal‘a-i Birecik’e vâsıl olup andan aşağı Kurna’ya varınca uğraduğu kal‘alar Birecik seyâhatinde tahrîr olunmuşdur ve’s-selâm.

Ba‘dehû bu Palu’da İbrâhîm Beğ‘den ihsânlar ve refîkler alup cânib-i (–) sarp çengelistân ve sengistân yerler ile ma‘mûr kurâlar içre (–) sâ‘atde gidüp,

Der-sitâyiş-i şehr-i ma‘mûr ya‘nî kal‘a-i azîm Çapakçur ve {hâsse-i ayn-ı Bitlis}: Sebeb-i tesmiyesi bi-kavli Târîh-i Mığdîsî İskender-i Zülkarneyn derlerdi. Ammâ İskender bu iki boynuzun veca‘ından bir sâ‘at hâb-ı râhatda olamazdı. Veca‘-ı karneyne dâ’-i devâ içün niçe zamân seyâhat edüp niçe bin hükemâ ile hem sohbet olup karnlarının def‘ine çâre bulamayup tâ zulumâta gidüp âb-ı hayâtdan şifâ bulam dedi. Âhir hayât [u] şifâyı bulmayup Basra’da şattü‘l-Arab’dan nûş edüp karnının veca‘ları teskîn olup boynuzları dahi küçülmeğe başlayup netîce-i kelâm âb-ı şatt’dan nûş edüp şatt başına gelerek Diyârbekir’e gelüp andan nehr-i Batman’a gelüp nef‘in müşâhede edemeyüp nehr-i Batman’a mahlût olan nehr-i Kefender’den nûş edüp andan hazz eder. Anın kenarınca nûş ederek şehr-i Bitlis’e gelince nehir iki çatal olur. Âvih deresinden gelen nehirden nûş edüp nef‘in bulamaz. Bitlis kal‘asının sağ tarafında cereyân eden uyûndan nûş edince hemân kal‘a kayası dibinde hâb-ı râhata varup safâ eder. Hâbdan bidâr olup ol nehrin tulû‘ı mahalline varup yedi gün nûş edüp hayât-ı câvidân bulup karnının biri düşüp bir boynuz kalır. “Bre meded Basra’dan berü nef‘in müşâhede ede ede nûş etdigim ab-ı hayâtlara meğer bu mâ’-i zülâl mahlût olurmuş” deyüp Bedlîs nâm hazînedârına niçe bin kîse mâl-i firâvân verüp “Tez bu mahalde Bedlîs, bana bir kal‘a inşâ et kim azametimle ben muhâsara etsem fethinde âciz olam” deyü fermân edüp Betlîs-i hazînedâr Bitlis kal‘ası binâsına şürû‘ etmede. Yine İskender ***[85b]*** hükemâlarının tahrîkiyle seyâhat ederek Bitlis’den bir günde Muş sahrâsına andan kat‘-ı menâzil ederek âb-ı Murâd’ı nûş ederek murâdına ermeğe bu Çapakçur dağı zeylinde serâperde-i İskenderîsin kurup zevk [u] safâya meşgûl olup Murâd’ı nûş ederek bir karn’ı dahi düşer. Nehr-i Murâd’ın nef‘in müşâhede edince “Ne çapak çur” der. Mığdîsî lisânı üzre çapak çur, cennet suyu demekdir. Hâlâ lisân-ı Ermenî-i Yârmenîde çur suya derler. Hakkâ ki nehr-i Murâd âb-ı hayâtdır. İskender hükemâlarından Filikos (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) katına kığırup eydür: “Bu kadar zamân benim yâr-ı gâr [u] nedîmlerim idiniz, benim karnlarımın veca‘ına bir ilâc etmeğe kâdir olmadınız. Dâ’-i devâ, Cenâb-ı Allah’ın cennet nehirlerinden oldu. Tez bu mahalde benim-içün bir kal‘a-i hısn-ı hasîn ü sedd-i metîn binâ olunup ismini Çapakçur kosunlar” deyü emr edince kal‘a’yı 315 günde tamâm edüp ismine Çapakçur dediler. {Lafz-ı Çapakçur kal‘anın şürû‘undan itmâmına varınca İskender fermâniyle târîh olmuşdur.} Nehr-i Murâd kenarında evc-i âsumâna ser-çekmiş bir yalçın kaya üzre metîn ve müstahkem bir seng-binâ kal‘a-i köhne-âbâd bir kâr-ı Ferhâd binâdır. Burc [u] bârûsı gâyet metânet üzre inşâ olunmuş seng-i sahre üzre şekl-i muhammes sûr-ı kadîmdir. Dâ’iren-mâdâr cirmi (–) adımdır ve cümle (–) kapudur. Cânib-i (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Derûn-ı kal‘ada cümle (–) aded bâğsız ve bâğçesiz hânelerdir kim cümle turâb-ı pâk ile setr olunmuş evlerdir. Câmi‘i ve gılâl anbârları ve cebehânesi ve su sarnıçları ve nehr-i Murâd’dan def‘-i atşân içün su alınur mâ’-i hayât yolları var.

……………. (1 satır boş) ……………..

Bu kal‘a niçe mülûkden mülûke niçe yüz kere intikâl edüp âhir Âl-i Abbâsiyân’dan Bitlis hâkimi Abdal Hân efendimizin ecdâd-ı ızâmlarından Sultân Evhadehüllâh destine girüp niçe zamân mutasarrıf olup anların destinde iken Muş Ermenî küffârları bir takrîb ile kal‘ayı serîka edüp yedi sene mutasarrıf oldular. Ba‘dehû Ekrâd beğlerinden hâlâ hâkim-i vakt olan (–) Beğ ceddi Suhrân-cân feth edüp keyfe mâ yeşâ’ evlâd-ı evlâda mutasarrıf iken sene 921 târîhinde Çıldır gazâsından sonra Selîm şâh-ı Evvel’e mutî‘ [u] münkâd olup Bıyıklı Mehemmed Paşa’ya miftâhların teslîm etdiklerinde taraf-ı pâdişâhîden anların itâ‘atına karşılık vilâyetleri kendülere mülkiyet üzre yurdluk ve ocaklık ihsân olunan tokuz aded ocaklık sancağın biri dahi bu Çapakçur’dur. Ammâ ülkesi bir mîr-i mîrânlık kadar vâsi‘ hükûmetdir. Senevî kırk yük akçe hâsıl olup iki bin atlı ile hükûmet eder. İnkırâz bulsa devlet-i âliye tarafından sancağı âhire tevcih olunmak kânûn-ı Süleymân Hân’dır. Beğinin hâssı 337.000, ze‘âmet 5, timar 35, kânûn üzre cebelüleriyle alaybeğisi ve çeribaşı sancağı altında cümle üç yüz asker olur ve yüz elli akçe kazâ-yı âsumânîdir. Müftî ve nakîb ve kethüdâyeri ve serdârı ve dizdârı ve neferâtları yokdur. Kal‘a beğinin hükmünde olup hurde topları vardır. Aşağı varoşu nehr-i Murâd kenarından cümle hâk-ı pâk ile mestûr (–) aded hâne-i ma‘mûrlardır. Ammâ âb [u] hevâsı ve mahbûb u mahbûbesi memdûh-ı Ekrâdistân’dır. Cümle (–) aded mihrâbdır.

……………. (1.5 satır boş) ……………..

Bu şehre Palu kal‘asından sekiz sâ‘atde gelirken nehr-i Murâd üzre Çapakçur cisr-i azîminden ubûr ederken Bingöl yaylasına çıkan aşîret-i Hâltî ve aşîret-i Çekvânî ve aşîret-i Yezîdî ve aşîret-i Zâzâ ve Zebârî ve Lolo ve aşîret-i İzoli ve şakâkî ve Giygi aşîretleri ki cümle iki yüz bin âdem-i Ekrâd ve on kerre yüz bin gûsfend-i devâbât olup bu cisr üzre Çapakçur beğinin âdemleri kuş uçurmayup öşür alırlar ve yayladan avdetleri mahalde hedâyâların alup azîm vezni üzre der-âmed peydâ olur.

……………. (4 satır boş) …………….. ***[86a]***

Andan cânib-i (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Evsâf-ı kal‘a-i Dinç-i hükûmet-i genc

Sebeb-i tesmiyesi (–) (–) (–) (–) (–) (–) Bânîsi Âl-i Abbâsiyân’dan (–) (–) binâsıdır. Niçe devlet destine girüp âhir sene (–) târîhinde ahâlîsi ve hâkimi Selîm şâh’ın hâk-i pây-i semendine yüz sürüp kal‘anın yetmiş aded miftâhıyla Süleymân Hân’a teslîm edüp hizmet [u] istikâmetleri mukâbelesinde ahâlîsin cümle tekâlîf-i şâkkadan mu‘âf u müsellem edüp mîr-i livâsına yine hâkimliğin ibkâ ve mukarrer edüp Diyârbekir eyâletinde mefrûzü‘l-kadem ve maktû‘u’l-kalem olan beş aded hükûmetlerdir kim biri hükûmet-i Cezîre’dir ve biri hükûmet-i Eğil’dir ve biri hükûmet-i Palu’dur ve biri hükûmet-i Hazzo’dur ve biri dahi bu hükûmet-i Dinç‘dir. Bunlara taraf-ı pâdişâhîden evâmir-i şâhî ve yarlığ-ı belîğ-i pâdişâhî gelse bu hâkimlerin elkâb ibârâtında Cenâb-me’âb deyü tahrîr olunur beş hükûmetdir. Cümleden ulusu Cezîre hükûmetidir. Andan ikincisi bu Dinç hükûmetidir. Zamân-ı kadîmde üç bin asker ile sefer eşermiş, ammâ hâlâ hâkimi Alî Beğ bin askere mâlikdir. Muş sahrâsıyla müşa‘ ma‘mûr [u] âbâdân bir hükûmetdir. Cümle ebvâb-ı mahsûlâtı beğine hâss ifrâz olunmuşdur. Eyâletinde timar ve ze‘âmet yokdur. Taraf-ı Âl-i

Osmân'dan üç yüz akçe pâyesiyle bir kadı gelüp hükûmet-i şer'-i Muhammedî edüp ber-vech-i adâlet dörd ve beş kîse tahsîl eder. şeyhülislâmı ve nakîbi şehr-i Bitlis'dedir, zîrâ cümle ahâlîsi Ekrâd-ı şâfi'îlerdir. Yezîdî Ekrâdları ve Ermenîleri cümle re'âyâdır. Sipâh kethüdâyeri ve serdârı ve dizdârı ve neferâtı yokdur. Kal'ası hâkimi hükmünde olup âsitâne tarafından yeniçeri müstahfazânı yokdur ve ulemâ-yı Ekrâdı gâyet çokdur ve hakkâ ki şehr-i Dinc olmağıla âb [u] hevâsının letâfetinden halkı dincdir ve memâliki günçdür. Cümle a'yânı sâhib-gencdir ve vilâyet-i vâsi'i gülüncdir, bir koyun on akçeye, bir sığır bir rub'a ve iki vakiyye beyâz nân-pâre bir akçeye ve bir somar buğday (–) at yemi olur on akçeye. Sâ'ir me'kûlât [u] meşrûbât [u] hubûbâtlar dahi hâkezâ kıyas-ı re-mev-misâlidir.

Eşkâl-i kal'a-i Dinc: Kal'ası sâhil-i nehr-i Murâd'a â (–) evc-i âsumâna ser-i bülend çekmiş bir püşte-i âlî üzre şekl-i müseddes şeddâdî seng-binâ-yı ibret-nümâdır. Cânib-i (–) bir kapusu var. Dâ'iren-mâdâr cirmi (–) adımdır. Cümle ebrâcları ilm-i mi'mârî ile metânet üzre inşâ olunmuşdur. Derûn-ı kal'ada cümle turâb ile mestûr (–) aded hâne-i ma'mûrlardır. Câmi'i ve anbârları ve sahrıncı vardır, ammâ hammâm u hân ve çârsû-yı bâzârdan bir alâmet yokdur ve hâ'it-i kal'anın kaddi düvâzdeh zirâ'ı melikîdir ve her cânibi evce ser-çekmiş şuhûr-ı bâlâlardır. Cânib-i şimâli sahrâ-yı Muş'a gider müstakîmdir. Bu şehrin cânib-i kıblesinde kal'a-i Meyyâfârikîn iki menzil yerdir, ammâ râhları sengistândır. şehr-i Bitlis cânib-i şarkîsinde kal'a-i Müdîkî üzre yine iki menzildir, ammâ sa'b u meşakkatlı râh-ı belâlardır. Bu kal'a-i Dinc Van eyâletiyle müşâ' bir vâsi' vilâyetdir.

……………. (6.5 satır boş) ……………..

Bu şehirden

……………. (1 satır boş) ……………..

Tavsîf-i binâ-yı kal'a-i atîk-i Atak: Sebeb-i tesmiyyesi

……………. (1 satır boş) ……………..

ve bânî-i ibtidâsı (–) (–) (–) (–) (–) (–) Yezdân Behrâm destinden şâh İsmâ'îl alup Çıldır gazâsında be-dest-i Selîm Hân şâh İsmâ'il münhedim olup derûn-ı kal'ada olan bed-ma'âşı sâbıkan hâkimi olan Yezdân Behrâm cümle katl edüp kal'a-yı Selîm Hân'a be-dest-i müftî-i Surân ***[86b]*** Monlâ İdrîs'e teslîm edüp Selîm Hân dahi itâ'at etdikleriyçün vilâyetin yurdluk ve ocaklık tarîkiyle yine hâkimi Yezdân Behrâm'a ihsân edüp hâlâ Diyârbekir eyâletinde ocaklık hükûmetdir. Beğinin hâssı 447.300 akçedir. Ze'âmet 9, timar 76. Cümle sekiz yüz asker olur. Alaybeğisi ve çeribaşısı vardır ve yüz elli akçe kazâdır. Kethüdâyeri ve serdârı ve müftîsi ve nakîbi ve dizdârı yokdur, ammâ subaşısı ve muhtesibi vardır.

Eşkâl-i kal'a-i Atak: Nehr-i (–) kenarında (–) bir püşte-i âlî üzre şekl-i murabba' seng-binâ bir kal'a-i ra'nâdır. Dâ'iren-mâdâr cirmi (–) adımdır ve cânib-i (–) kapusu var. Derûn-ı kal'ada

……………. (1.5 satır boş) ……………..

Cânib-i (–) (–)

Evsâf-ı kasaba-i ma‘mûr-ı Cıska

Diyârbekir eyâletinde Dinc hâkinde ve (–) kenarında bâğ-ı İreme-zât-misâl şehr-i müzeyyen iki bin hâneli câmi‘ ve hân [u] hammâmlı ma‘mûr kasabadır. Hâkimleri (–). Cemî‘i ahâlîsi kâr-ı Dâvûdî‘dir kim bunda işlenen şeyhânî ve mu‘arrâvî ve zıvzıgî kılıçlar ve bıçak ve hançerler Diyârbekir'de ve İsfahân'da yapılmaz. Cıska hançeri ve çakısı meşhûrdur.

……………. (1 satır boş) ……………..

Taraf-ı (–) (–)

Evsâf-ı kal‘a-i kadîm, bender-i Kürdistân, Kulp

Sebeb-i tesmiyesi (–). Bânîsi Âl-i Abbâsiyân'dan el-Mu‘temid Billâh'dır. Niçe mülûke nakl edüp âhir Selîm-i Evvel'e ahâlîsi mutî‘ olduklarından yine hâkimine ocaklık ve yurdlık tarîkîyle sadaka olunup beğinin hâssı 166.668 akçedir. Ze‘âmet 2 timar 74. Alaybeğisi vardır. Mîr-i livâsıyla cümle yedi yüz Ekrâd askeri olur ve yüz elli akçe kazâdır. Kal‘a dizdârı ve gayri hâkimi yokdur. Kal‘a-i Kulp

……………. (5 satır boş) ……………..

Cânib-i (–) (–) (–)

Der-beyân-ı cebel-i celîl, ya‘nî kal‘a-i Tercîl

Sebeb-i tesmiyesi (–) (–) (–). Banîsî (–) (–). Bunun dahi hâkimi Selîm Hân'a itâ‘at edüp ocaklık hükûmet olmuşdur, ammâ inkırâz bulsa Diyârbekir valisi arzıyla der-i devletde sancağı erbâb-ı istihkâka tevcîh olunur. Beğinin hâssı 445.300 akçedir. Ze‘âmeti 4, timarı 163 ve alaybeğisi var. Cümle bin aded güzîde asker olur. Yüz elli akçe kazâdır. Gayri hâkimi yokdur. Kal‘ası mîr-i livâ hükmünde.

Eşkâl-i kal‘a-i Tercîl:

……………. (4.5 satır boş) ……………..

şatt'ın bir fırkası dahi bu Tercîl'den tulû‘ eder. (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–).

Bu Tercîl, Hazzo'ya 8 sâ‘at karîb. Bu bâlâda tahrîr olunan Dinc ve Atak ve Cıska ve Kulp ve Tercîl ve Mihrân birbirlerine birer menzil-i dırâz karîbdir. Cânib-i (–) (–) (–).

Evsâf-ı şehr-i şems-hânî, ya‘nî kal‘a-i Mihrânî

Sebeb-i tesmiyesi (–) (–) (–) (–) (–) (–) ve bânîsi (–) (–). Bunun hâkimi dahi Selîm Hân vezîri fâtih-i Kemah Bıyıklı Mehemmed Paşa'ya itâ‘at etdiler be-dest-i Monlâ İdrîs-i Surânî. Bu ol İdrîs'dir kim Selîm-i Evvel Tarabefzûn'da şehzâde-i âzâde hâkim iken sene (–) târîhinde "Kayser-zemîn şâhı olup İrân-zemîn şâhın münhezim edüp Kürdistân'ı ve Alâüddevle ve ümm-i dünyâ Mısır ve Mekke ve Medîne şâhı olursun" deyü tebşîr eden Monlâ İdrîs'dir kim ilm-i nücûmda gûyâ İdrîs Nebî idi. Hakkâ ki Selîm-i Evvel yedi sene ma‘ahu ziyâde hâdim-i Haremeyn olup yedi yüz yetmiş hutbe sâhibi oldu.

Eşkâl-i kal‘a-i Mihrânî (–) (–) (–) (–) (–)

Beğinin hâssı 200.000 akçedir ve ocaklık hükûmetdir. Timar 101 ve ze‘âmet 9 ve alaybeği

vardır. Cümle beş yüz asker olur ve yüz elli akçe kazâdır.

……………. (1.5 satır boş) ……………..***[87a]***

Ve andan cânib-i şimâle (–) gidüp,

Evsâf-ı vâdî-i bî-mûş, ya'nî sahrâ-yı Mûş-ı bî-hûş

Van eyâleti hükmünde Bitlis hânı ve Atak ve Tercîl hânları hudûduyla müşâ' bir sahrâ-yı vâdî-i Hâmûndur kim vasatında cereyân eden nehr-i Murâd'da nûn-ı gûnâgûn bulunur kim gûyâ her biri mâ'ide-i Mûsâ'dır. Bu sahrânın çemenistânı üzre Çemâpûr askeri meks etse devvâbâtına ve sâ'ir hayvânâtına yedirse yine ke'l-evvel cemî'i kiyâhâtı sâbit u nâbite olmadadır kim Cenâb-ı Bârî bu sahrâya nazar etmişdir. şarkdan garba tûlânîce vâki' olup tûlı kâmil üç menzildir. Arzı iki konakdır ve dahi akalldır. Bu sahrânın cânib-i kıblesinde kal'a-i Meyyâfârikîn'dir. Mâbeyninde iki merhale-i dırâzdır. Bu sahrâ-yı ferah-fezânın evsâfın manzûrumuz olduğu üzre nemene aşâ'ir [u] kabâ'il meks eder anları tahrîr eylesek ve ne kadar ma'mûr ve âbâdân kurâları var, terkîm etsek, bir mücelled-i tomar-ı dırâz olur. Ancak bu vâdîden cânib-i şimâle giderken nehr-i Murâd'ı at ayağıyla ubûr etdik, zîrâ menba'-ı tulû'ı kûh-ı Bingöl'de karîbdir. Andan,

Der-sitâyiş-i medîne-i kadîm-i Muş {ve sedd-i şeddâd-ı la'în}

Van eyâleti hükmünde Van deryâsı sâhilinde Taht-ı Van subaşılığına iki menzildir. Bitlis'e bir menzil-i dırâz-ı azîmdir. Tevârîh-i *şerefnâme* kavli üzre bu medîne-i Muş Âzerbâycân-ı Ermen şehirlerinden bir şehr-i azîm idi. Âd ibn şeddâd Van deryâsı zemîninde evc-i âsumâna beraber bir sedd-i âlî binâ edüp, *hâşâ sümme hâşâ* Cenâb-ı Rabbü'l-İzzet ile ceng etmeğe kasden ol seddi şeddâd itmâm etdikde Cibrîl-i emîn emr-i İlâh ile ol seddin zîrinden kanât urup evc-i asmâna ol kadar çıkardı kim cümle bennâların feza' [u] ceza'ların cemî'i kerrûbiyân istimâ' edüp Allah'ın azabından isti'âze ederlerdi. Ol binâyı Cibrîl-i emîn dörd pâre edüp rûy-ı zemîne eyle urdu kim bir pâresinden Karadeniz zâhir oldu, bir pâresi zarbından bahr-i Hazer zâhir oldu ve bir pâresinden Tebrîz deryâsı âşikâre oldu ve bir pâresi zarbından bu Van deryâsı zâhir olup gayri ammâllerin kamusu itleri ve ester ü üştürleriyle taş taşırlarken cümle taş olmuşlardır. Hâlâ cümle mahlûk-ı Hudâ Van deryâsı garbî sâhilinde Râhova nâm mahalde taş olan mahlûklar kimi berpâ durur kimi çöküp yüklenmiş durur, kimi münhedim olmuş durur temâşâ-yı ibret-nümâdır. Ba'dehû Van deryâsının şimâlinde Adilcevâz kal'ası kurbundaki Sübhân dağında hâlâ mahbûs durup kırk elli senede bir sadâsı istimâ' olunup yetmiş seksen senede bir kerre beş on gün Sübhân kayasından kuyruğu çıkan ejder-i heft-ser ol asırda rehâ bulup cemî'i Nemrûdîleri tenâvül edüp bi-emr-i Hayy-ı Kadîr yine mezkûr ejder Sübhân dağındaki gârına girüp mahbûs olur. İnşâ'allah bu ejder dahi Van-ı sedd-i îmân seyâhatinde manzûrumuz olduğu minvâl üzre tahrîr olunur. Ba'dehû yine Nemrûd-i la'în kavmine Cenâb-ı Hayy-i Kadîr Muş sahrâsından bir fâre-i azîm hâsıl edüp cümle Nemrûdîleri tenâvül edüp şehr-i Muş ahâlîsin helâk etdüğüyçün şehr-i Mûş derler. Zirâ bu şehir kurbunda mûşun tulû' etdüğü gâr-ı azîm nümâyândır. Bu gâr içinde olan gûnâ-gûn fâre ve sıçan ve pündika ve mûş bir diyârda yokdur. Ammâ bi-emri Hudâ İskender Filikos'u tılsımı sebebiyle Muş sahrâsına aslâ sıçan olmaz. Ammâ kadîm zamânda mûş-ı kebîr sebebiyle mûş şehri derler. Sene (–) târîhinde Âl-i Osmân üzre Timur-ı bî-nûr hurûc etdikde bu şehr-i Muş'u ve kal'asın harâb [u] yebâb ve halkın kebâb ü hânelerin turâb edüp hâlâ âsâr-ı azîmleri zâhir ü bâhirdir.

Ancak bir kasaba-misâl bir ma‘mûr büleydedir kim Muş sahrâsında ağzında bir cebelin zeylindedir. Bu şehr-i harâbın seyr [u] temâşâ edüp ertesi cânib-i şimâle yine sahrâ-yı Muş içre (–) sâ‘atde gidüp,

Ta‘rîf-i bî-mâ‘nî, meşhûr-ı âfâk Çanlı kenise-i Yârmenî: Akâlim-i seb‘ada cemî‘i milel-i muhtelife mâbeyninde şöhre-i şehîr olup yılda bir kerre vakt-i (–) niçe yüz bin âdem cem‘ olup yedi gün yedi gece hayme vü hargâhler kurulup bey‘ [u] şirâlar olup yük bozulup yük bağlanup kârbân gelüp Revân cânibine ve gayri diyârlara revâne olmadadır. Bu mahalde Van vezîri müsellimi ve Bitlis hânı müsellimi ve Atak beği müsellimi hâzır olup cümle tüccârı ve ecnâs-ı mahlûkâtı muhâfaza ederler, zîrâ bu Çanlı mahalli üç hükûmet mâbeyninde vâki‘ olmağıla Celâlî ve Cemâlî âyende vü revendeyi nehb ü gâret ***[87b]*** etmesin içün, Van müsellimi ziyâde askerle gelüp ziyâde bâc alur. Zîrâ aslında Van eyâleti hudûdudur.

Eşkâl-i deyr-i Çanlı: Muş sahrâsının şimâlinde bir sık hıyâbân ve çengelistân ve ormanistân-ı gülistân-ı bâğ [u] bostân içre iki aded eflâke kadd çekmiş kubbe-i mehîbli bir deyr-i Mığdısiyândır. Bânîsi Ermenîlerin dahi ma‘lûmları değildir. Ba‘zılar şeddâd binâsıdır derler. Hakkâ ki şeddâdî binâdan nişân verir. Havlısının cânib-i erba‘asında niçe yüz ruhbân u bıtrîk ve papas u kıssîs hücreleri ve imâretinde beher yevm niçe bin sahn-ı ta‘âmı âyende vü revendeye mebzûldür. Bed-nâm günlerinde yüz koyun ve beş sığır ve ellişer somar buğday pişüp misâfirine bezl olur. Üçyüzden mütecâviz ruhbânları ruhbânları ve mûğpeçeleri var kim her biri deyr-i Mesîh’de dem urup makâm-ı rehâvîde İncîl kırâ’at etdükde gûyâ dem-i Mesîh ile mürde diller ihyâ olup her dem, dem-i cân-bahş olur. Cemî‘i misâfirîne ol kadar ri‘âyet edüp şîr-hurmâ ve katr-ı nebât-i Hamevîler yedirüp her şeb niçe yüz dibâ ve şîb ve zerbâf câme-i hâbler getürüp misâfirîne hizmet ederler. Evkâf-ı azîmdir. Paşaya beş kîse ve hâna beş kîse ve Atak beğine iki kîse hizmet edüp bî-hadd hedâyâlar verirler. Ammâ her sene gelen âdemlerden bin kat o kadar ziyâde mâl tahsîl ederler ve cemî‘i kâfiristâna papasları giderler. Niçe bin gurûş nezerât dib-i Frengistân’dan tahsîl ederler.

Ekâlîm-i seb‘ada temâşâ etdiğimiz yedi manastır-ı mu‘azzamdır. Biri Revân kurbunda Üç kenîsesi biri Nahşevân kurbunda Yedi kenîse üçüncüsü yine Van kurbunda Vereg kenîsesi dördüncü Nemçe çâsârı olan Beç‘de İstefân Kenîsesi beşinci Macaristân’da nehr-i Tise’ye bir menzil karîb Faşa kenîsesi altıncı Kudüs-i şerîf kurbunda Hazret-i İsâ‘nın müştak olduğu Beytü‘l-lahm deyri yedincisi Kudüs-i şerîf içinde cemî‘i Nasârânın bilâ teşbîh ma‘bedgâhları olan Kumâme deyri ol dahi acîb ü garîb deyr-i kebîr-i musanna‘dır kim tavsîf olunmuşdur. Ammâ bu Çanlı kenîse dahi ibret-nümâ bir binâ-yı acîbdir.

Der-beyân-ı sebeb-i cem‘iyyet-i deyr-i Çanlı

Hikmet-i garâ’ib: “Te’sîr-i mutalsemâtı mıdır, âyâ nedir kim niçe bin âdem Rûm u Arab u Acem’den gelüp cem‘ olur. Herkes nezerâtın getirüp derûn-ı deyre girüp edâ-yı nezir edüp derûnında ne hâyr [u] murâdât var ise du‘â edüp taşra çıkar. Hikmet-i Hudâ günden güne cemî‘i murâdı hâsıl olur” deyü bir alay ecnâs-ı haşerât cem‘ olup bu zu‘m-ı bâtıl sevdâsına düşmüşler. Garâ’ib bu kim ba‘zı mü’min ü muvahhid ümmî-i Ebü‘l-hevl ü Ebü‘l-cuhâ ve Ebü‘l-bülh âdemler nezerâtın verüp ilm isteyüp kurbân keser. Hikmet-i Hudâ ana ulûm-ı garîbe vü acîbe keşf olur ve niçe Müslim ve gayri Müslimler tanbûr u

çenk, rebâb u santûr ve ney [ü] mûsîkâr ve çeşde ve ravze ve karadüzenin ve çöğürün bu deyrde ziyâret mahalline koyup ertesi sâzın ele alup üstâdâne bir fasıl eder kim gûyâ fasl-ı Hüseyin-i Baykara'dır. Ekseriyyâ Ermenî tâ'ifeleri şâ'ir-i mâhir olup "Bize bu ilm-i şi'ir Çanlı'da verildi" deyü zu'm-ı bâtıl ederler. Ammâ derûn-ı deyrde bir muzlim küncde bir kabir vardır. Ermenîler ol kabrin ismine Sıp Garabıt derler. Hakîkî Ermenîlerden su'âl etdim Hazret-i Yahyâ'nın ammîsidir dediler. Urûm Nasârâlarından su'âl etdim Hazret-i İsâ aleyhisselâmın on iki havâriyyûn halîfesi var idi. Anlardan (–) havâriyyûndur dediler. Hulâsa-i kelâm garîbe vü acîbe temâşâgâh-ı deyr-i ibret-nümâdır, *ve's-selâm.*

Bu deyrde Atak beği müselliminden Murtezâ Paşa efendimizin me'mûr etdüğü üç kîse gurûşu cümle altun alup yine cânib-i Sivas'a,

Muş sahrâsından Sivas-ı Rûma müteveccih olduğumız menâzilleri iyân u beyân eder
Hudâ sehel ede!

Evvelâ Çanlı deyrden Atak beği âdemleriyle cânib-i şimâle uryân dağları ile 7 sâ'atde arz-ı hâlî bir çemenzâr boğazda cümle hüssânlarımız nebâtât [u] giyâhâte salup bir gece cân-sohbeti etdik. Andan ale's-sabâh yine cânib-i şimâle 10 sâ'atde urûc edüp,

Der-sitâyiş-i sun'-ı Hudâ-yı kâdim ve tell-i âlî-i azîm, kûh-ı ibret-nümâ, makâlid-i bâlâ, püşte-i bülend, mânend-i kûh-ı Demâvend, yaylalar güzîdesi ya'nî Bingöl yaylası

Bi-kavl-i müverrihîn ü mü'ellifîn-i sâhib-hey'et ve cihân-dîde-i sun'-ı Hudâ-yı yed-i kudret beyyin olan kitâb-ı atlas ve cogrâfiyyelerde ve kitâb-ı Papamuntalarda tahrîr etdikleri üzre bu vech-i dünyâ bahr-i Ummân içre cirmi dâ'iren-mâdâr seksen yedi bin mîl bir cezîre-i dünyâdır. Niçe bin hükemâ-yı kudemâ bu âlemde edîm-i arz üzre tekâpû edüp niçe bin kerre bu kevn-i fesâdı berren u bahren dere ve depesi ile ve niçe bin enhâr-ı câriyyesiyle ve büldân [u] kılâ'larıyla ve âb [u] ***[88a]*** hevâsıyla ve cemî'i ahcâr [u] eşcarâtiyle netîce-i kelam cemî'i yed-i kudret ile halk olunan zerre ve şemme mikdâr-ı ibretnümâları ile bu dünyânın hey'et-i eşkâliyle ekâlîm-i seb'ayı tarh edüp hatt-ı üstüvâdan tâ karanlık dünyâyı ve fethatâ lafzı târîhinde cânib-i garbda bulunan yeni dünyâ ve fethatâ lafzı târîhinde bulunan bahr-i Okyanûsu ve içinde olan cezâ'irleri ve cemî'i ma'âdinlerin dahi beyân etmişlerdir. Hakkâ ammâ bu cezîre-i dünyâ içre cemî'i hey'et sâhibleri bu Atlas-ı bûkalemûnı kalem-i cevâhir-nisâr-ı gûyâ ile manzûrları olduğu üzre eyle terkîm eylemişler kim bu vec-i arzda cümle-i cümele yüz kırk sekiz aded cebel-i azîmler var. Niçe yüz bin sagîr u kebîr kûhlar vardır.

Ammâ bu yüz kırk sekiz kûh-ı bâlâlardan âlî, evc-i âsumâna ser çekmiş ser-bülend ü ser-firâz kûhlar yokdur demişler. Bu kûhları Cenâb-ı İzzet edîm-i arz nizâm-ı intizâm bulsun içün makâlîd halk etmişdir. Makâlîd kilîd ma'nâsıdır. Âyet: [87] âyetinden murâd, yeryüzünün dağlar kilîdidir. Bir âyet-i şerîfede dahi âyet [88] buyurmuşdur. Zîrâ bu dağlar olmasa rûy-ı zemîn lerzân olurdu. Ammâ mezkûr yüz kırk sekiz dağlardan kebîr bu dünyâ cezîresin bahr-i Muhît ile ve bahr-i Ummân ile ve bahr-i Okyanus ile mâverâ'-i bahrlerden ihâta edüp dünyâyı ber-karâr eden kûh-ı Kâf'dır kim anın hakkında âyet:
[89] buyurmuşdur. Cebel-i Kâf'ın mâverâsın Cenâb-ı Bârî bilir kim *el-ilmü indallah* anı

âkıl olan su'âl etmemek gerek. Hey'et kitâblarında dahi tahrîr olunmamışdır. Anın tecessüsi akîdeye halel verir, zîrâ *"Tefekkerû fî âlâillâh ve lâ tefekkerû fî zâtillâh"* buyurulmuşdur. Ammâ bu dünyâ cezîresinin cânib-i şarkı ve şimâli mâbeyninde diyâr-ı Moskov tarafından kûh-ı Sedd-i Ye'cûc ve Me'cûc-i kadîme İskender-i Zülkarneyn emr-i Rabbi'l-İzzet ile varup anda cemî'i ma'âdinden bir sedd binâ edüp ol boğazı sedd etdi kim ol boğazdan taşra kavm-i Ye'cûc güzer etmeye sûre-i Kehf'de [90] nassı nâzil olmuşdur kim İskender'den mâ'adâ bu sedd-i Ye'cûc'e Kılmak tâ'ifesi ellişer senede bir kerre cem'-i vefîr ile karanlık deryâyı şiddet-i şitâda buz üzre ılgar ile yedi gün yedi gicede geçüp yine aydınlığa çıkup andan sedd-i Ye'cûc dâmeninde İskender'in tuçdan çâr-köşe ve çâr revzenli binâ etdüğü mutalsam kubbeye varırlar. Ol kubbe Kılmah kavminin bilâ-teşbîh ka'beleridir. Ellişer senede bir kere Kılmah'ın anda gidüp Ye'cûc kavminin sadâların istimâ' etdikleri müsbitdir. Ammâ Sedd-i Ye'cûc idiğin bilmez bir alay-ı behâ'im makûlesi Kılmahlardır kim Çin u Huten ve Fağfûr u Kozak ve Riyân ü Moskov diyârının mâverâsın ihâta edüp mezkûr diyârlara istîlâ etmiş benî asfer ve gazanfer u şecî' u dilîr mezheb-i hulûlî kavimdir. Ammâ anlar sedd-i Ye'cûc'e Cıldırak Tav derler ya'nî Yalabır Dağ derler. Ammâ kûh-ı Ye'cûc'e kavm-i Ye'cûc sadâsı havfından karîb varamayup ancak sedâların istimâ' edüp bilâ-teşbîh İskender binâsı tuçdan kubbe-i ka'belerine vardıkları inşâallah diyâr-ı Kırım ve Deşt-i Kıbçağ ve vilâyet-i Dağıstân ve Heyhât u Kazan ve Heşdek ü Alatır seyâhatleri etdiğimiz mahalde bu Kılmak ahvâlî ale't-tafsîl tahrîr olunur. Ammâ bu Dağıstân mahallinde olan yüz kırk sekiz kûh-ı bülendin biri kûh-ı Elbruz idi kim sene (–) târîhinde Erzurûm'dan Acem diyârında şirvân ve şamahı ve Bâkû ve Demirkapu seyâhatlerinde tahrîr olunmuşdur. Ammâ kûh-ı Elbruz'un misâli bu mezkûr Bingöl yaylağıdır kim zirve-i a'lâsına iki buçuk günde ve üç günde urûc olunur. Kûh-ı Elbruz'un zirvesi ebrler içre olmağıla muzlimdir ve şiddet-i rîh-i sarsardan berf ü selc ü yah-pâre olamaz ve zirve-i a'lâsında eşcârât olmayup rîh-i akîm şecerleri bîhinden kal' eder. Yalçın kayaları gücile ber-karâr olur. Ammâ gûl-i beyâbânîleri gâyet çokdur. Ol ecilden ve rîh-i şedîdi şitâsından benî Âdem çıkamazlar ve çıkmış yokdur. Ancak üç günlük bâlâ-râh olan yerlerine Kaytak ve Haydak ve Kumuk ve Kımık ve Borgusând ve Çerkez ve Kabartay kavimleri çıkup ba'zı ma'âdin çıkarırlar. Yohsa yaylamağa çıkmazlar, zîrâ kendülerinin aslında şehirleri cümle yaylakdır. Ammâ bu Bingöl yaylası iklîm-i hâmisin vasatında asıl zemîni âlî olup kendüsü de üç günlük yol-ıbülend olduğu ecilden zirve-i a'lâsı küşâde yetmiş aded çemenzâr sahrâ-yı azîmlerdir. Cânib-i garbda bir ucu Kiğı Dağlarıdır. Cânib-i şark tarafından Acem diyârı *[88b]* hâkinde Revân kal'ası dibinde cereyân eden nehr-i Zengî'nin karşu garb tarafında Osmânlı hudûdunda Ağrı dağına varır. Bir kûh-ı tavîl Bingöl yaylağıdır. Kiğı ile Revân mâbeyninde tûlu on altı konakdır ve bu yaylanın cânib-i şimâli Erzurûm sahrâsıdır kim vasatından nehr-i Furât akar ve cânib-i kıblesi sahrâ-yı Muş'dur. Vasat-ı Muş'dan nehr-i Murâd akup tulû'u bu kûh-ı Bingöl'dendir kim Furât u Murâd Arz-ı Mukaddes'e cereyân eder. Mezkûr nehreynin ve sahrâtının mâ-beynehümâsında bu Bingöl yaylasının arzı iki menzil ve üç ve dörd menzil yerleri var. Ziyâde değildir, ammâ tûlânîce vâki' olmuşdur. şimâlinde eyâlet-i Erzurûm ve garbında eyâlet-i Sivas kıblesinde eyâlet-i Diyârbekir ve şarkında eyâlet-i Van ve diyâr-ı Acem olup gâyet ma'mûr âbâdân vilâyetlerin tâ vasatında bu Bingöl yaylası vâki' olmağıla yedi ay benî Âdem ile ma'mûr olup andan şiddet-i şitâ gelüp herkes sevâhile nüzûl eder.

Ahâlî-i Bingöl'ü beyân eder

Evvelâ Ekrâd-ı Zâzâ ve Lulu ve İzoli ve Yezîdî ve Hâlitî ve Çekvanî [ve] şakâkî ve Gigî ve Biseyânî ve Mûdîkî ve,

……………. (1.5 satır boş) ……………..

Bunun emsâli niçe bin aşâ'ir [u] kabâ'il niçe kerre yüz bin hayvânâtlarıyla çıkup hayât-ı cân bulup Erzurûm vezîrine yayla hakkı verirler, zîrâ Erzurûm hudûdunda Erzurûm şehrinin kıblesi kurbundadır.

Mahsûlât-ı ibret-nümâ-yı Bingöl: Cümle hey'et sâhibleri müttefekun aleyhdirler kim iklîm-i hâmisde 29 dağdır. Cümlesinden bu Bingöl dağı mahsûldârdır. Niçe bin gûne nebâtât [u] giyâhâtı olduğundan mâ'adâ kimyâ otu vardır. Niçe bin kerre koyunların dişleri altun ve gümüş gibi mutallâ görülmüşdür ve sarı tûtyâ ve kırmızı tûtyâ ve mor tûtyâlar var kim râyiha-i tayyibesinden âdemin dimâğı mu'attar olur.

Cemî'i kehhâller bu tûtyâları cem' edüp vec'-ı ayne mübtelâ olanların ayneynine vesme edüp bi-emrillâh kuvvet-i basar ve medd-i nazar hâsıl olur ve yetmiş seksen hâneli müşk-i Rûm ve perçemli beyâz ve kebûd sünbülleri olur. Ve kırk elli elvân yigirmişer hâneli müşk-bû zerrînleri olur ve zambak-ı ebyaz ve asfer ve ahmer levnî ve gûnâ-gûn fûlü ve benefşe ve reyhânı ve fülfül ve erguvânı ve rîbâsı ve merîsî ve gülleri içinde gûnâ-gûn nîlûferleri ve meyve-i çileği olur kim her dânesi Arabkîr dudu kadar lezîz olur ve gûnâ-gûn yergülü ve kengeri ve evşesi ve râvendi yebrûhu's-sanemi ve sünbül-i Rûmîsi ve usfûru ve nergisi ve'l-hâsıl cemî'i hükemâlara lâyık ahsâbâtlar olur kim hesâbın Cenâb-ı Bârî bilür.

{Der-beyân-ı menâfi'-i Bingöl}

Ve Bingöl derler, ammâ niçe bin göl vardır. Evvelâ Hızır gölü, İlyâs gölü, Zülyezen gölü, Cân gölü, Meryem gölü, Huvâren gölü, Bel'am gölü, Bel'am ibn Ba'ûr bu gölün şimâlinde Erzurûm'a hâ'il Eğerli dağda yatar. Îmânsız gitdiğinde hâlâ mezârı leş gibi kokar. Ve,

Kuş gölü: Bir kuşu sayyâd şikâr edüp zebh edüp bu gölde murgu gasl ederken murg hayât bulup göle dalup gâ'ib olduğundan sonra bi-emri Hudâ bin göl zâhir olup kankısı âb-ı hayât gölüdür, gâ'ib olur. Anıniçün Kuş gölü derler.

Hurme gölü: Avratlar girüp batnındaki hamli semîn ve ol hatun cesîm ve küsâmı kebîr olup mahall-i vaz'-ı hamle usret çekmeyüp sühûletle vaz'-ı haml eder.

Er gölü: Bir âdem gasl edüp taşra çıkınca küçük birâderi tuvakâna gelüp yine cimâ' eder.

Kıllı göl: Bir ma'sûm-ı nâ-bâliğ iken üç kerre girüp gasl etse kıllı olup sâhib-i rîş [u] şevârib ola. Ve,

Miskin gölü: Nûş eden cüzâmdan halâs ola. Ve,

Mütârmık gölü: Sar'a dutan nûş etse istifrâğ ede ede halâs olur yâhûd merhûm olur mücerrebdir. Ve,

Muhannes gölü: Elbette nûş eden korkak olur. Ve,

Cebbâr gölü: Nûş eden benî Âdem ve hayvânât bî-rahm olur.

Ballı göl: şekerden lezîz olup vakt-i sabâh kenarında Diyârbekir'in gezengevîsi gibi kudret helvâsı bulunur.

Kanlı göl: Bilmeyüp girenden elbette her sene birer âdem gark olur. Ve

İçme gölü: Üç kerre nûş eden on beş kerre müshil şerbet içmiş kadar amel edüp hekîm şerbetine muhtâc olmayup tendürüst olur. Ve

Salbaş gölü: Bir kaç kerre nûş eden başı salbaş olur. Ve

Aynü'l-hayât gölü: Elbette yedi kerre nûş eden cemî'i emrâz-ı muhtelifeden halâs olup tendürüst olur.

Bike gölü: Bunda bir balık olur anı tenâvül eden cimâdan bîzâr olur gâyet mukavvîdir. ***[89a]***

Hatun gölü: Nûş eden kısır nisvân-ı sâhib isyân bi-emrillâh hâmile kalup cimâ'ı lezîz ola. Ve

Sindibân gölü: Her bâr nûş eden bed ahlâk olup gazûb u lecûc ola. Ve

Kâsım gölü: Bir küçük göldür. İçinde cevâhir ve altun ve gümüş râygândır. Ammâ âdem almak kasdına bu buhayreye girse gark olur. Âl-i Çobâniyân'dan tama'kâr bir melik bu gölü kesüp âhir mahalle cereyân etdirem derken buhayre içinde bî-hesâb kelb mâhîleri ve gûnâ-gûn haşerâtlar zâhir olup niçe yüz aded ammâl [u] bennâları helâk ederler. Ve

Kerkes gölü: Her sene niçe bin akbaba murgu gelüp bu gölde çimüp gider. Bu gölde bir âdem gasl edüp nûş etse sakalı ak olur. Ve

Zırnık gölü: Bu göle ekseriyyâ Yezîdî ve Haltî ve Çekvânî Ekrâdları girüp barak gibi kıllı vücûdlarında cümle mûyları dökülüp vücûdı bî-mûy olup yine Yezîdîlikleri kalır. Ve

şûr gölü: Her kankı ta'âm tabh olurken sudan kifâyet mikdârı ilkâ etseler a'lâ lezîz tuz yerine tutar. Anıniçün şûr gölü derler.

Bundan gayri göller âb-ı hayâtdan nişân verir. Esvâb gasl ederken aslâ sâbûn isti'mâl olunmaz. Ve hikmet-i Hudâ bu kadar bin sagîr u kebîr halîc u buhayreler vardır. Bir gölde olan mâhî bir gölde yokdur. Cümleden kırgı balığı ve ala balığının gûnâ-gûnu ve hârûn balığı ve sıka balığı ve sarık balığı alcık balığı ve çüngüs balığı ve acarlı balık ve pullu balık ve yassı balık niçe bin envâ' mâhîleri vardır. Aslâ birinde balık râyihası yokdur. Ve cümlesi mukavvî ve müferrihdir ve her birinin âb [u] hevâsı ol kadar latîfdir kim diller ile ta'bîr olmaz ve mülûk [u] selef selâtînlerin âsâr-ı binâları var kim her biri tâk-i Kisrâdan nişân verir.

{Der-beyân-ı yaylağ-ı güzîde-i işret-âbâd}

Bu Bingöl'in evsâfın Târîh-i Kaytak'da acâ'ib tahrîr etmişdir. Lakin bu hakîr on gün meks edüp bu kadarca ahvâline vâkıf olmuşuz. El-hâsıl Anadolu diyârında cümle üç yüz altmış yaylag-ı azîm vardır. Cümleden meşhûr-ı âfâk bu Bingöl'dür. Andan Adana kurbunda Ramazânoğlu yaylağı, Karamânda Dölendi yaylağı, Alâ'iyye ensesinde Koç Dâvûd yaylağı, Adâliyye kurbunda Istanâz yaylağı, Silifke'de Mut yaylağı, Kayseriyye'de Erces

yaylağı, ana karîb Mar‘aş kurbunda Göksun yaylağı ve Malâtiyye’de Aspozu yaylağı, Diyârbekir’de Karadağ yaylağı ve Sancâr yaylağı ve Cezîr yaylağı ve Ârdilân yaylağı, Van kurbunda Vereg yaylağı ve Pinyânişî yaylağı ve yine Van gölü kenarında Sübhân dağı yaylağı, Revân dibinde Ağrı yaylağı, Erzurûm kurbunda Bayburd’a karîb Hoşoğlan yaylağı, Sivas kurbunda Kankal yaylası, Tokat kurbunda Yıldız yaylası, Bursa hâ’ilinde Ruhbândağı yaylası, Mağnisa hâ’ilinde Hünkâr yaylası, Tire hâ’ilinde Balpınarı yaylası, Birgi hâ’ilinde Bozdağ yaylası, Bayas dibinde şolkay yaylası ve ana karîb Bakra yaylası ve Arz kurbunda Cüm yaylası ve Urfa kurbunda.

……………. (8 satır boş) ……………..

Ve’l-hâsıl Anadolu diyârında ma‘lûmumuz olan yaylaların cümlesinden memdûh-ı âlem [u] cihân-ârâ bu tahrîr u terkîm olunan yaylağ-ı azîmlerdir. Ammâ yine cümleden bu Bingöl yaylasıdır kim cümle ahvâline Erzurûm ahâlîsi vâkıf olmuşlardır. *Ve’s-selâm*. ***[89b]***

Bingöl’den huddâmlarımız ve refîklerimizle yine cânib-i şimâle (–) sâ‘atde,

Menzil-i Büyükçayır: Tirfil giyâhâtlı bir çemenzâr yerdir. Aslâ imâretden nişân yokdur, ammâ Erzurûm eyâleti sancaklarından Tekman sancağı hudûdudur. Andan ale’s-sabâh kalkup sağ tarafda Erzurûm râhına gitmeyüp

Tekman ve Kiğı yollarına gitdiğimizi beyân eder

……………. (32 satır boş) …………***[90a]***

Hamd-i Hudâ sıhhat [ü] selâmetle şehr-i Sivas’a dâhil olup Kara Murtezâ Paşa efendimizle yine müşerref olup cân sohbetleri edüp niçe gûne seyr [u] temâşâlar edüp niçe bin ahvâl-i pür-melâle vâkıf olduk. Âkıbet Murtezâ Paşa efendimiz bir kevkeb u baht-ı sa‘âdet sâhibi vezîr-i âlî-şân olmağıla Âsitâne tarafından Sadrıa‘zam Kara Murâd Paşa mühür sâhibi olur deyü havfa düşüp gâh Azağ‘a gâh Kazağ‘a ve gâh Silifke ve Kars’a atmak murâd edindikde Murtezâ Paşa dahi Âsitâne tarafında Koca Vâlide Sultân’a ve kızlarağasına yigirmişer bin altun gönderüp kendüyi der-i devlete getirdmeğe amel etdi. Bu mahalde Melek Ahmed Paşa efendimiz dahi eyâlet-i Bağdâd’dan ma‘zûlen Sivas’a dâhil olup evvelki Bağdâd’a gidişimizi yâd edüp “Hayfâ kim Bağdâd henüz yeniçeriler zulmünden harâb olmadadır” deyü te’essüf çeküp üç gün ol zemistânda şehr-i Sivas içre tekâ‘üd edüp Murtezâ Paşa efendimiz beher yevm yüzer koyun ve beşer yüz somar arpa ve onar bin nân ve sâ’ir sebzevât ve gayri me’kûlât [u] meşrûbâtdan mâ‘adâ şeker ve kahve ve misk u amber-i hâm ve za‘ferân u şem‘-i aseline varınca ta‘yînâtın verüp üç kerre ziyâfet-i azîm edüp birer İbrâhîm Hân kürkü geydirüp birer zerrîn rahtlı ve sîm zeynli küheylân atlar hedâyâ çeküp Melek Paşa’ya Murtezâ Paşa i‘zâz [u] ikrâm ederdi. Vedâ‘dan bir gün mukaddem Melek Paşa’ya beş katâr-ı katır raht [u] bisâtlarıyla keşîde edüp Melek Paşa Murtezâ Paşa emîrâhûruna bir semmûr kürk giydirdi ve Melek Ahmed Paşa dahi Murtezâ Paşa’yı hânesine da‘vet edüp bir ziyâfet-i âlî etmişdir kim diller ile ta‘bîr olunup kalemler ile tahrîr olunmaz. Bu ziyâfet mahallinde âsitâne tarafından Murtezâ Paşa efendimizin ulağı Tatar Aliş gelüp ma‘zûllük haberi getirüp Murtezâ memnûn oldu ve ertesi Melek Ahmed Paşa vedâ‘laşup gitdükde hakîr beş sâ‘at bile gidüp anlar Yenişehir’e gitdiler. Hakîr yine Sivas’a gelüp tedârik-i râh görmeğe mukayyed iken âsitâne-i sa‘âdet tarafından şâm-ı Tarabulus’dan ma‘zûl Hamâlı Arnavud Mehemmed

Paşa'ya Sivas-ı Rûm eyâleti ihsân olunup sene (–) târîhinde mâh-ı (–) gurresinde müsellim gelüp dîvân-ı pâdişâhîde Murtezâ Paşa emr-i şâhîyi kırâ'at etdirüp "Bu mansıb-ı dünyâ bir el destmâli-misâl elden ele gezer. Paşa karındaşımıza Allah mübârek eyleye!" deyü Müsellim Kâfirzâdeye bir semmûr lipâçe geydirüp cümle a'yân-i vilâyet müsellimi alup gitdiler. Paşa sarâyda on gün dahi meks edüp cemî'i levâzımâtların görüp konakçıyla doğru Eskişehir'e gidüp eyâlet-i Sivas'a cümle sekiz ay mutasarrıf olmuşuzdur.

İşbu sene bin altmış cemâzî'l-ûlâ gurresi günü şehr-i Sivas'dan âsitâne-i sa'âdete müteveccih olduğumuz menâzilleri ve kılâ' ve büleydeleri bildirir

Evvelâ Murtezâ Paşa efendimiz kırk ağaya birer kîse elli aded vâcibü'r-re'âyâ ağalara cümle yetmiş kîse ve dörd müteferrikaya birer kîse ve cümle karakollukçulara yigirmi kîse harc-ı râh bahşîş ihsân edüp iki yüz gılmân-ı hâssaya on kîse ihsân edüp *Bismillah* ile du'â ve hayr [u] senâ ile cümle Sivas a'yânıyla vedâ'laşup Sivas'dan cânib-i garba 10 sâ'atde,

Evsâf-ı menzil-i kasaba-i Sivas Yenişehri

Bir düz vâdîde Sivas nâhiyesinde bâğsız ve bâğçesiz turâb ile mestûr bin hâneli müselmân ve Ermenîler sâkin nev-binâ bir şehr-i ra'nâdır. Sene (–) târîhinde Sultân Murâd Hân-ı Râbi' Bağdâd'a müteveccih oldukda vezîr-i sânî Kara Mustafâ Paşa binâsıdır. Bir câmi'i ve bir hammâmı ve iki mesâcidi ve bir mekteb-i sıbyânı ve bir kârgîr binâ mu'azzam hânı var. Cümle bu imâretler kiremit ile mestûrdur ve hânına yüz tavla at alır bir kârbânsarây-ı mu'azzamdır ve hânın önündeki şâhrâhın yemîn [u] yesârında kırk elli aded esvâk-ı muhtasar vardır. Günden güne imâr olmadadır, zîrâ Sivas'dan Zile'ye ve Tokad'a giderken mâbeyninde elzem-i levâzımından menzilgâh-ı lâzımdır.

Hân ve çârsûnun iki başında kal'a kapuları gibi bâb-ı kebîrleri vardır. Taşrası ma'mûr hânelerdir. Mâ-tekaddem bir mahûf u muhâtara derbend-i çalındır idi. Anıniçün hâlâ cemî'i sâkin olan re'âyâ vü berâyâları cümle tekâlif-i örfiyyeden mu'âf [u] müsellem ve Müslim ü Ermenîlerdir. Hânın Sivas kapusu dâhilinde ziyâret-i Hindî Baba ziyâretgâh-ı ünâs-ı hâss [u] âmmdır. ***[90b]***

Andan cânib-i şimâle 8 sâ'atde Çamlıbel mahalleri.

Menzil-i kasaba-i Artıkova : Sivas sancağı hâkinde bir acâ'ib mahsûlâtlı ma'mûr [u] âbâdân, kurâ kurâ üzre varoş-ı azîme mânend büleyde-i müzeyyenlerdir. Yüz elli akçe kazâdır ve cümle 70 nâhiye kurâsıdır. Câmi'leri ve kurâlarında hân u hammâmları ve câ-be câ bâzârı durur imâr beldelerdir. Yeniçeri serdârı ve sipâh kethüdâyeri vardır. Gerçi bir şehr-i mu'azzamı yokdur, ammâ sipâhîsi ve gayri askerî tâ'ifesi gâyetü'l-gâye çokdur. Bu mahallere karîb ,

Sivas eyâleti sancaklarını ve nevâhileri ve kurâ ve kasabâtlarının ba'îd [u] karîbin beyân eder

Evvelâ Erzurûm seyâhatı avdetinde Sivas eyâletinin Çorum sancağı tahrîr olunmuşdur. Anın ile müşâ' olan sancağ-ı Bozok Sivas sancağıdır. Ma'mûr şehr-i mu'azzamı yokdur. Cümle nevâhîleri deverân eder mîr-i livâdır. Beğinin taraf-ı pâdişâhîden hâssı 300.275 akçedir. Ze'âmeti 19 ve timarı 731 var. Alaybeğisi ve çeribaşısı ve sipâh kethüdâyerisi ve yeniçeri serdârı ve yüz elli akçe kazâsı ve cümle (–) aded nâhiye kurâları vardır. Kadıya üç

bin gurûş hâsıl olur ve beğine on bir bin gurûş hâsıl olup livâsı erbâb-ı timarı ve kendi askeriyle cümle bin yüz aded müsellah asker olup sefer eşerler. Bozok Kırşehri'nin Dinek Keskin'i subaşılığı ile müşâ'dır. Kankırı'nın Türkmân Keskini ile müşâ'dır kim Kal'acık subaşılığıdır ve Keskin-içi başka kazâdır kim tahrîr olunmuşdur ve şehr-i Çorum sancağından Bozok sancağına ve Keskin'e gider karîb müşâ'dır. Keskin'den Kızılırmak üzre Çâşnigîr köprüsüne gider nehrin kıbleye beri tarafı Karakeçili Kırşehri sancağı hâkidir ve Konya hudûdudur kim Sivas hâkiyle müşâ'dır. Kızıl nehrin öte tarafı Engürü hâkinde Çukurca kazâsıdır. Bu mahalle-i İmâd-içi Çorum ile Bozok sancağı mâbeyninde Demirli Karahisâr kazâsıdır.

Ammâ **Bozok sancağı evsâfı** oldur kim, Sivas eyâletinde dokuz kadılık ma'mûr livâlardır. Evvelâ **kazâ-yı ma'mûr Sorkun** Yetmiş pâre büleyde-i ma'mûrelerdir. Ve **kazâ-yı Akdağ** Yüz aded âbâdân kurâdır. Ve **kazâ-yı Hüseyinova** kutb-ı âfâk-ı cihân eş-şeyh Çin Osmân hazretleri bu mahallerde bir ma'mûr kurâda medfûndur kim Bozok sancağı kurâlarında Kürkçükıran karyesinde âsitâne-i azîm-i Osmân Paşa tekyesinde medfûndur kim Türk-i Türkân Hâce Ahmed-i Yesevî ceddimizin yedinci halîfesidir. Çin diyârında bir tahta kılıç ile bir ejder-i heftseri katl etmeğile Emîr-i Çin Osmân deyü nâm etdiler. *Kuddise sırruhu'l-azîz*. Hâlâ ziyâretgâh-ı hâss [u] âmmdır. Ve Bozok'un bir kazâsı dahi **Budak-özü**'dür ve **kazâ-yı Kızılkocalı** ve **kazâ-yı Gedikçubuk**'dur ve **kazâ-yı Beşiközü** ve **nâhiye-i Sunkuriçi** Hüseyinova kazâsında ulu nâhiyedir. Sunkuroğlu'nun hânedânı dibinde dörd yüz yıldan beri taşları aşınmamış bir su değirmanı vardır. Kibâr-ı evliyâ'ullâh nazarıyla âbâdân bir âsiyâb-ı mâ'dır. Ammâ Kazovası Tokad'a bir konakdır. Gâyetü'l-gâye ganîmet mahsûllü dâr-ı diyârdır.

Evsâf-ı kasaba-i Kazova

Tokat şehri hâkinde yüz elli akçe kazâdır. Kethüdâyeri ve serdârı ve câmi'i ve hân [u] hammâmı ve esvâk-ı muhtasarı vardır. Bu Kazova'dan Tavukçu cisrin geçüp nehr-i Tozanlı'dır. Anı ubûr edüp Tokat şehrine varır. (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) Ve,

Sitayiş-i Eski İnebâzârı

Kazova şehri hâkinde yüz elli akçe kazâdır. Sipâh kethüdâyeri ve serdârı vardır. Bir ma'mûr hânı var. Kazova'ya gâyet karîbdir. İnebâzârı'ndan bir konakda kal'a-i Turhal'dır.

……………. (1.5 satır boş) ……………..

Evsâf-ı kasaba-i Dimorta

Amasiyye sancağı hâkinde kurb-ı Amasiyye hâss-ı vüzerâdır ve yüz elli akçe kazâ ve kethüdâyeri ve serdârı vardır. Câmi'i ve hân [u] hammâmı ve çârsû-yı bâzârı vardır ve Gürcî köyü bu mahalle karîbdir. Cümle re'âyâsı Ermenîlerdir. Kasaba-misâl bin hâneli ma'mûr köydür. Haftada bir kerre azîm bâzârı olup cem'iyyet-i kübrâ olur. Allahu a'lem mürûr-ı eyyâm ile bu Gürcî köyü bir şehr-i azîm olur, zîrâ cânib-i erba'ası ma'mûr [u] âbâdân kurâlar ile ârâste olmuş karyedir ve Turhal ovası Kazova'ya muttasıldır ve yolumuz üzre olan Artukova ile dahi müşa'dır. (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) ***[91a]***

Ez în-cânib yine Sivas'dan âsitâne'ye revâne olduğumuz sadede rücû' edelim. Mezkûr Artukova'dan yine cânib-i şimâle Çamlıbel dâmenin aşup (–) sâ'atde,

Sahrâ-yı Zile'de menzil-i tekye-i şeyh Nusret

Hacı Bektâş ile diyâr-ı Horâsân'dan gelmiş ceddimiz Hâce Ahmed-i Yesevî halîfelerinden Horâsân erenleridir. Zile vâdîsinde ma'mûr u âbâdân imâret ve mescid ve misâfirhâneli bir tekye-i mu'azzamdır pâ-bürehne ser-bürehne yetmiş aded fukarâları vardır. Bu diyârın ahâlîsi azîz şeyh Nusret'e gâyet mu'tekidlerdir. Hattâ tekyesinin önünde bir azîm köhne dud şeceri vardır. Bir tarafı çürümüşdür. Ol çürükden bir kımık koparup hummâ-yı muhrıkaya ve hummâ-yı rub'a mübtelâ olan âdemlere buhûr etse bi-emrillah şifâ bulur; gâyet mücerrebdir.

Hikmet-i Hudâ: Bu şecere-i tayyibenin çürüğün cihân halkı dörd yüz yıldan berü alırlar. Eyle niçe kerre yüz bin ağaç kalmazdı. Ammâ herkes birer kantarav kal' edüp dâ-i devâ edüp bi-emrillah ol çürük yeri gâ'ib olup ke'l-evvel durur. *İlâ-mâşâallah*, hakîr dahi eyle gördüm ve bir şemme pâresin teberrüken alup hıfz etdik ve bu şecere-i mu'teberenin bir tarafı eyle lezîz ü âbdâr dud verir kim gûyâ misk râhiyası şemm olunur. Zîle şehrinin a'yân [u] eşrâfına bu duddan dervîşân hedâyâ götürüp ihsân alırlar. Bu tekyeden yine cânib-i şimâle sâ'atde,

Evsâf-ı ferah-bahş-ı kulûb olan erbâb-ı dile, ya'nî kal'a-i Zile

Sebeb-i tesmiyesi oldur kim lisân-ı Türkîde hâlı ve kilime zili derler. Bu şehirde hâsıl olmakla Zile der. Bânîsi kayâsıralardan Avanıh nâm ekâsire binâ etmişdir. Niçe mülûkün hükmüne girüp âhir dest-i İslâm'a Âl-i Selçukiyân'dan Kılıç Arslan ibn Mes'ûd destine girüp andan Timur istilâ edüp harâb etmedi.

Andan dest-i Âl-i Osmân'da sene (–) târîhinde Çelebi Sultân Mehemmed Türkmân eşkiyâsı destinden feth etdi. Ba'dehû Süleymân Hân tahrîri üzre Sivas eyâletinde vâlide sultânlara hâss olup ilâ hâze'l-ân dârüssa'âde ağaları ve vâlide sultân kethüdâları tarafından bir ağa-yı zîşân üç yüz atlı ile gelüp hükm-i hükûmet edüp senevî (–) yük akçe mâl vâlide içün ve kırk kîse dahi hâkim kendi içün tahsîl eder.

Zamân-ı kadîm Sivas sancağı beği mutasarrıf idi. Hâlâ üç yüz pâyesiyle yüz elli akçe şerîf kazâdır ve cümle (–) aded nevâhî kurâlarıdır. Bu kurâlardan kadıya senevî ber-vech-i adâlet beş bin gurûş hâsıl olur. şeyhülislâmı ve nakîbü'l-eşrâfı ve a'yân [u] eşrâfı ve sipâh kethüdâyeri ve yeniçeri serdârı ve şehir subaşısı ve şehir nâ'ibi ve şehir muhtesibi ve şehir kethüdâsı ve bâcdârı vardır.

Ahvâl-i imârât-ı kal'a-i Zile

Zile sahrâsının şimâlinde evc-i âsumâna beraber yalçın kaya üzre şekl-i muhammes seng-binâ bir kal'a-i metîn ü ra'nâdır. Cümle yigirmi altı kulledir. Ve kıbleye nâzır bir demir kal'a kapusu var. Derûn-ı kal'ada cümle üç yüz hâne ve bir câmi'i var. Cebehânesi ve gılâl anbârları ve su sarıncları vardır. Ammâ bu kal'ada hammâm çârsû-yı bâzâr ve gayri imâret yokdur. Ancak kal'a dizdârı ve yüz aded kal'a neferâtı bunda sâkin olup her şeb iki nevbet mehterhânesi çalınur. Ma'mûr u mahfûz kal'adır, zîrâ Celalî ve Cemâlî destine girüp mütehassın olmasın içün neferâtları dâ'imâ nigehbânlık ederler, zîrâ şehir a'yânının ve gayri kurâ eşrâf [u] kibârının zî-kıymet erzâkları bu kal'ada pinhândır. Mevzûn şâhâne topları olup Murtezâ Paşa efendimize yigirmi pâre hoş âmed topları atdılar.

Sitâyiş-i aşağı varoş-ı şehr-i Zile

Kal‘a-i Zile’nin zeylinde cânib-i garbında kal‘a kayasından aşağı cânib-i garba ve kıbleye nâzır bâğlı ve bâğçeli üç bin aded turâb-ı pâk ile mestûr büyût [u] hânedân-ı ma‘mûrlardır kim cümle yigirmi bir aded esmâ-yı mahallâtlardır: Evvelâ mahalle-i Ulucâmi‘ ve mahalle-i Küçük Minâre ve Dudlu Bınar mahallesi ve Mumcu Ömer mahallesi ve Yeni mahalle ve Tabahâne mahallesi ve Pazar mahallesi ve Tekye mahallesi ve Paşa mahallesi ve Kethüdâ mahallesi ma‘lûmumuz olan mahallâtlar bunlardır. Bu mezkûr mahallât imâretler içre,

Evsâf-ı sarây-ı âbâdân-ı Zile: Evvelâ Ferrûh Çavuş sarâyı ve Murtezâ Paşa sarâyı ve Fazlı Paşa sarâyı ve Çavuşzâde Mehemmed Paşa sarâyı ve Voyvada sarâyı, Kadı sarâyı ve ma‘mûr sarâylar bunlardır. Bu mertebe vâsi‘ şehr-i mu‘azzam içre,

Der-sitâyiş-i cevâmi‘hâ-yı Zile: Cümle yetmiş beş aded ma‘bedgâh-ı kadîmlerdir. Evvelâ yukaru Kal‘a câmi‘i ve Ulucâmi‘i minârelidir. Ve Tabahâne câmi‘i ve Dudlu Bınar câmi‘i ve Kuyumcu Ömer Ağa câmi‘i ve Boyacı Hasan Ağa câmi‘i karîbü‘l-âhd binâ olunmuşdur, ammâ ma‘mûr u rûşen binâ bir câmi‘-i zibâdır ve Küçük Mâ (–) câmi‘i ve Arnavud câmi‘i ve Alaca Mescid câmi‘i ve ***[91b]*** Zincirli Kuyu câmi‘i ve Kadı mahallesi câmi‘i ve Yeni Mahalle câmi‘i ma‘lûmumuz olan mezgitgâh-ı kadîmler bunlardır. Bunlardan mâ‘adâ 64 aded mahalle mesâcidleridir.

Yedi câmi‘de dârü‘t-tedrîsi ve talebeleri ve ders-i âmmları vardır, ammâ mahsûs dârü‘l-hadîsi yokdur. Ammâ cümle 12 aded mekteb-i sıbyân-ı ebcedhândır.

Ve cümle üç aded hammâmdır. Evvelâ Bazaryeri hammâmı çiftedir ve Tekye hammâmı çiftedir ve Paşa hammâmı gâyet müferrih [u] dilküşâ hammâm-ı zîbâdır. Bunlardan mâ‘adâ yigirmi bir sarây hammâmları vardır. Ve cümle üç aded hân-ı tüccârândır. Cümleden Behrâm Ağa hânı ve Boyacı Hassan Ağa hânı gâyet ma‘mûr hânlar bunlardır ve cümle sekiz yüz aded dükkândır. Ammâ şâm [u] Haleb sûk-ı sultânîsi gibi müzeyyen çârsû değildir, ammâ dört kapulu bir ma‘mûr bezzâzistânı vardır ve âb [u] hevâsı latîf olduğundan bu şehrîn mahbûb u mahbûbesi gâyet meşhûrdur. Halkı cümle Türkistân halkıdır ve re‘âyâları Ermenîlerdir ve memdûhâtından bâğ u bâğçesi tâ Tekye köyüne varır bâğ-ı İremezâtlar vardır. Armudu ve sirgi üzümü gâyet meşhûrdur.

……………. (1.5 satır boş) ……………..

Der-beyân-ı ziyâretgâh-ı Zile : (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Bu Zile şehrin seyr [u] temâşâ edüp andan cânib-i şimâle (–) sâ‘atde,

Menzil-i Kazankaya: Sivas eyâletinde Zile hükmünde ma‘mûr köydür. Andan yine taraf-ı şimâle (–) sâ‘atde,

Karye-i Sunkuroğlu: Bozok sancağı hudûdunda değirmanı nazargâh-ı evliyâ bir ma‘mûr köydür. Bir hayır başına vâki‘ olmuş büleyde-i âbâdândır. Andan yine cânib-i şimâle (–) sâ‘atde,

Menzil-i karye-i Elvân Çelebi: Hüseyin-ovası bu mahalle kurbundadır kim Bozok sancağı kazâsındadır. Gâyet ma‘mûr köydür, zîrâ Sivas eyâletinde meşhûr-ı âfâk ziyâretli köydür.

Ziyâretgâh-ı Hazret-i Elvân Çelebi:

……………. (1.5 satır boş) ……………..

Andan yine cânib-i şimâle 4 sâ‘atde,

Der-beyân-ı menzil-i karye-i Çorum

Eyâlet-i Sivas'da sancakbeği tahtı ve yüz elli akçe kazâsı ve kal‘ası ve cemî‘i âsâr-ı binâsıyla bin elli yedi târîhinde Erzurûm seyâhatı avdetinde Defterdârzâde Mehemmed Paşa ile serserî gezerken bu Çorum ahvâli mufassal tahrîr olunmuşdur. Fihrise nazar oluna. Andan yine cânib-i şimâle (–) sâ‘atde

Evsâf-ı şehr-i (–) ya‘nî kal‘a-i İskilib

Sebeb-i tesmiyesi (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) ve bânîsi (–) Âl-i Selçukiyân'dan Sultân Alâ'eddîn fethidir. Ba‘dehû sene 817 târîhinde Etrâk eşirrâsı destinden Çelebi Sultân Mehemmed fethidir, zîrâ bu câniblerin eşkiyâları Timur hâdisesinde isyân [u] tuğyan edüp niçe yüz memâlik-i mahrûseleri ve kılâ‘-ı metînleri zabt [u] rabt edüp ba‘dehû cümlesin Çelebi Mehemmed Hân müceddeden feth etdi. Ba‘dehû Süleymân [Hân] tahrîri üzre Sivas eyâletinde ve Çorum hâkinde âsitâne-i sa‘âdetde şeyhülislâmlara hâss-ı hümayûn ta‘yîn olunup maktû‘u'l-kalem ve mefrûzu'l-kadem hâssdır. Ebvâb-ı mahsûlâtı cümle şeyhülislâmlara vâsıl olur ve yüz elli akçe şerîf kazâdır. Cümle (–) aded nâhiye kurâları var. Sipâh kethüdâyeri ve yeniçeri serdârı ve şehir subaşısı ve şehir kethüdâsı vardır.

Eşkâl-i kal‘a-i İskilib: Evce peyveste olmuş bir kûh-ı bülendin tâ zirve-i a‘lâsında cemî‘i ebrâcları ve dendân-ı bedenleri seng-tırâş ile mebnî şekl-i müseddes bir kapulu kal‘a-i âlîdir. Derûn-ı kal‘ada (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) . Ammâ aşağı şehri bir dereli ve bâğlı ve bâğçeli yerde vâki‘ olmuş cümle (–) aded hâk-i pâk ile mestûr hâneli ma‘mûr şehirdir, ammâ ol kadar müzeyyen ve kebîr değildir. Cümle (–) aded mihrâbdır. Evvelâ çârsû içinde (–) (–) .

……………. (1 satır boş) ……………..

Ulemâsı gâyet kesret üzre olmak ile her câmi‘de medrese ve müderrisîni ve talebe-i musannıfîni vardır. Zîrâ hevây [u] heves kânı değildir, ilm [u] hilm kânıdır, zîrâ reşîd u necîb sıbyânı ve üç yüz aded hâfız-ı Kur'ânı vardır. ***[92a]*** Ve cümle kırk aded mekteb-i sıbyân-ı ebcedhânı vardır (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) .

Ve cümle (–) aded hammâm-ı rûşenâsı vardır (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Ve cümle (–) aded hân-ı tüccârân [u] sevdâgerânı vardır (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Ve cümle (–) aded çârsu-yı bâzâr [u] dükkânlar vardır. Ammâ bezzâzistânı yokdur ve gayri şehir esvâkı gibi müzeyyen değildir. Ve câ-be-câ mahbûb u mahbûbesi vardır. Gerçi Etrâk şehridir, ammâ halkı halkdan münzevîlerdir. Hattâ Murtezâ Paşa efendimizi kondurmamak murâd edinüp ve re‘âyâsına rağm-ı hakâreten üç gün meks edüp müft ü meccânen yeyüp içüp konup göçdü. Memdûhâtından,

……………. (1.5 satır boş) ……………..

Der-beyân-ı ziyâretgâh-ı İskilip

Mazhar-ı envâri't-tarîka kâşif-i esrâri'l-hakîka gavvâs-ı bahr-i dîn ve deryâ-yı dürr-i yakîn eş-şeyhü'l-kebîr Hazret-i Muhyiddîn el-İskilibî. *Kuddise sırruhu.* Aşağı şehir hâricinde medfûndur kim ziyâretgâh-ı hâss [u] âmmdır. Yine maskat-ı re'sleri şehr-i İskilib'dir. Ve ziyâretgâh-ı hazîne-i ilm u hikmet yegâne-i hilm [u] mahrem-i esrâr [u] makdem-i ebrâr **eş-şeyh Hazret-i Muslihıddîn ibn Attâr.** Bu azîz hazretleri Akşemseddîn halîfesindendir ve Keskin nevâhîsinde medfûndur. **eş-şeyh Hamza-yı şâmî** ve Karahisâr-ı Sâhib'de medfûn **eş-şeyh Abdurrahîm-i Mısrî, eş-şeyh İbrâhîm-i Tennûrî.** Bu dörd halîfe Akşemseddîn'in izn-i şerîfleriyle halvete girüp evvel İbrâhîm-i Tennûrî sâhib-i seccâde oldu. Ba'dehû bu Muslihıddîn-i İskilibî pîşvâ-yı tarîk oldu. Andan şeyh Hamza-yı şâmî andan Abdurrahîm-i Mısrî sâhib-i irşâd oldu. Ammâ bu şeyh Muslihıddîn-i İskilibî kırk bin mürîde mâlik kutbiyyete kadem basmış kümmelîndendir. Hâlâ bu İskilip şehri içre medfûn olup ziyâretgâh-ı hâss [u] âmmdır. Eş-şeyh Fahreddîn-i İskilibî Yavsî derler. Alî Kuşcu'nun dâmâdıdır ve Ebussu'ûd'un ecdâdıdır. Sene 903 {merhûm olup bu İskilib'de medfûndur. *Kuddise sırruhu'l-azîz}.*

Ba'dehû bu şehirden kalkup yine cânib-i şimâle (–) sâ'atde lokmacılık ederek (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–). Andan yine şimâle (–) sâ'atde,

Der-zikr-i kal'a-i şehr-i atîk Merzifon: Paşa efendimiz Tabanıyassı silâhdarı Dilâver Ağa hânesinde mihmân olup üç gün meks etmek fermân olundu. Mukaddemen bu şehrin evsâfı bin elli yedi senesinde Defterdârzâde ile Erzurûm'dan gelişde mufassal tahrîr olunmuşdur. Mükerrer tahrîri lâzım değildir. Andan cânib-i garba (–) sâ'atde,

Menzil-i çiftlik-i Murtezâ Paşa: Sivas'da iken re'âyâ vü berâyâ ağasıyla iki yüz kîse olup kal'a-misâl bir çiftlik-i azîmdir. Andan yine garba (–) sâ'at gidüp

şehr-i harâb-ı kal'a-i Gümüş: Mâ-takaddem Defterdârzâde Mehemmed Paşa ile ubûr etdiğimizde ma'mûr idi. Hâlâ ol kadar imâr değil idi, ammâ kal'ası imâr olsa avân zulmünden emîn olup Gümüşhânesi emîni dahi emîn-i mutlak olurdı. Andan taraf-ı garba bir öz içre gidüp,

Menzil-i karye-i Dankazâ: Ma'mûr köydür. Gümüş kazâsı hâkindedir. Bu mahalde Köse şa'bân Paşa çiftliğinde üç gün tekâ'üd etmeği fermân etdikde hakîr Kızılırmağı mahfîce geçmek için huddâm [u] gılmânlarımla karye-i Dankazâ'dan kalkup bir öz içre bâğlı ve bâğçeli yerde (–) sâ'atde giderken,

Sergüşezt-i hakîr Evliyâ-yı pür taksîr: Vakt-i çâşt mahallinde at üzre evrâd [u] ezkârım tilâvet edüp giderken Sührâb nâm gulâmım eydür: "Ağa! Önümüzden dörd salt atlı gelir" dedikde nazar etdim, dörd küheylân atlı ve dev heybetli gelmede ve silâhlarına mukayyed olmada. Hakîr baş aşağı gitmede, anlar yokuş yukaru gelmededirler. Hakîr gulâmlarıma silâhlarınıza mukayyed olun deyü tenbih edüp birbirimize karîb olmada iken anı gördük, sağ tarafımızdan dörd atlı dahi pür silâh fitilleri ellerinde üzerimizde gelmede, ammâ mukaddem görünen dörd atlı hemân dal-mızrâk dördü bir hamleden hücûm edüp biri hakîri mızrâk altına alup tîrkeşe hakîr el edince biri üzerime at yıkup bir hışt niçe zerk etdiyse hamd-i Hudâ isâbet etmeyüp öbürleri seyishânelere sarılınca hakîr ***[92b]*** yine huddâmlara "Allah!" deyüp hücûm etdükde seyishâneleri bırağup ale'l-ittifâk hakîrin

üstine hücûm edüp bir kaç kurşum atdılar aslâ isâbet etmedi. Ammâ gördüm ki huddâmlarımdan bana imdâd eder yok. Hemân *"Firâren an tevâli'l-kesürât"* deyü nahviyyûn kâ'idesi üzre kesretden firâr edüp âyet-i sûre (–) [91] nassı üzre kendimi tehlikeye ilkâ etmeyüp huddâmlarımla firâr ederken akîbimce bir hışt-ı İpşîri atup zemîne üç karış güzer edüp altımdaki esb-i sabâ-sür'at-i hussâna ikdâm-ı tâmm ile ökçe edüp firâr ederken sağ tarafımızda bir bâğ içre dörd atlı dahi zâhir olup ellerindeki peştemâller ile üzümleri bırağup dalkılıç üzerime gelüp elimiz kaldırmağa iktidârımız olmayup atdan aşağı ser-nigûn edüp sekiz huddâm-ı memlûkümüzün dördü firâr edüp dörd ile bu hakîri dest-ber-kafa kayd-bend edüp altımda kısrağa bir süvâr olup hakîri bir âhir ata bindirüp gulâmlarımla derbeste. "Aşın beğe götürelim! Yok öldürelim! Yok uryân edüp âzâd edelim!" deyü niçe gûne güft [u] gû etdiler. Hakîr eytdim: "Gâzîler bu kadar mâlım ve gulâmlarım aldınız. Allah aşkına olsun cânıma kıyman!" dedim. Biri eyitdi: "Bre mâlın kim aldı? Biz bâğda üzüm yemeğe geldik" dedikde "İşte mâlım götürüyorlar" dedükde hemân biri eydür: "Bre bakalım bu şikârı alanlar bizden midir. Bre Habîb sen bunları bir hoşca beğe götür! İsterse boyunların urup atların alsın, isterse âzâd etsin" deyü üçü bizim münhezim olduğumuz mahalle at bırağup gitdiler. Anların bir âdemi bizim beşimizi eşimizle kayd-bend edüp bâğlar içre at üzre götürmede. Bin adım mikdârı gitmeden anı gördüm bir çimenzâr öz içre on beş aded hurde tengtir çadırlar kurulmuş. Hakîr eyitdim: "şehbâzım bu çadırlar nedir kim?" dedim. Ol yiğit eyitdi: "Bizim Çomar Beğ'dir" dedi. Hemân cânım başıma gelüp yüz bin hamd ü senâ edüp "İlâhi! Sen fettâhu'l-kulûbsun" deyüp hamd ü şükr-i bî-add ü senâ-yı bî-hadd etdim, zîrâ bu hakîri şâm-ı şerîfden Murtezâ Paşa ulaklığile Âsitâne-i sa'âdete gönderdikde Sadrıa'zam Murâd Paşa ile Gürcî Nebî ve Katırcıoğlu ve Çomar Bölükbaşı ceng edüp münhezimen Gürcî Nebî ve Katırcızâde ve Çomar Bölükbaşı'ya râst gelüp şâm-ı şerîfe götürüp Murtezâ Paşa efendimize Bölükbaşı yazdırup vilâyet-i Dürüzistân'da Sıfet seferinde bile idik ve Sivas mansıbında bile olup Niksâr subaşısı idi. Bu kadar hukûkumuz var. Ba'dehû,

Sebeb-i isyân-ı Çomar Bölükbaşı: Murtezâ Paşa efendimiz şâm-ı cennet-meşâm dağlarında Dürüzî ile ceng etdikde bu Çomar Bölükbaşı'nın ol cengde etdüğü şecâ'ati bir merd-i meydân [u] sâhib-i silâh pehlivân etmemişdir. Anın mukâbelesinde Murtezâ Paşa efendimiz vali-i Sivas oldukda Çomar Bölükbaşı'ya Niksâr voyvadalığın yüz elli yiğidinin ulûfeleri tahtında ihsân edüp altı aydan Niksâr subaşılığın Çomar üzerinden Tabanıyassılı Merzifonlu Dilâver Ağa alup zabt etdikde Çomar'ın muhasebesin görüp Çomar eydür: "Bu subaşılık benim bayrağım altındaki yiğitlerimin ulûfesi tahtında sadaka olunmuşdur" dedükde aslâ feryâdına bakmayup Çomar Bölükbaşı'yı nefîr-i âmm ile Niksâr şehri içre haps edüp bu kadar mâl [u] menâlin muhâsebesi tahtında alup Çomar Bölükbaşı yüz elli bahâdır yiğidiyle ancak birer atlarıyla kalup dâğ-ı derûnlarında Niksâr şehrinden Sivas'a gelüp Murtezâ Paşa'ya tazallüm edüp eydür: "Devletli vezîr! Niksâr'ı benim bayrağım yiğitleri ulûfesi tahtında ihsân edüp şimdi beni Dilâver Ağa bu hâle kodu" deyince Murtezâ Paşa: "Eyle olur hâlâ subaşılığı Dilâver Ağa'ya verdim ben muhâsebeyi andan bî-kusûr alırım" dedikde Çomar Bölükbaşı "Balık başdan kokar, haberin sıhhatın Lokman'dan aldım" deyüp bir nezâketle Sivas'dan çıkup bir gicede ılgar ile Merzifon'da Dilâver Ağa'nın çiftliğin basup bu kadar mâl alup çiftlik kethüdâsın asup câriyyelerin fi'l-i şenî'a çekdirüp bu kadar koyunları re'âyâların gözü önünde ***[93a]*** kurbân edüp benâm küheylân atlara süvâr olup çiftliği âteşe urup dağ beği olup isyâna âheng edüp

Niksâr'da alınan mâlının yetmiş bin kadar ziyâdesin tahsîl edüp be-dürüstî harâmîliğe başladı. Tâ ki Murtezâ Paşa Sivas'dan ma'zûl olup Murtezâ Paşa bu Merzifon şehrine gelince Çomar Bölükbaşı Murtezâ Paşa'yı Direklibel'den Osmâncık şehri üzre gider emniyyesinde olup Kızılırmak geçidinde pinhân olup yedi yüz yiğit ile Diyârbekir'den ma'zûl Saçbağı Paşa'yı beklermiş.

Hikmet-i Hudâ, Bu hakîr ale'l-gafle anların haşerâtı âteşine yanup bu kadar mâlım gidüp kayd-bend ile dörd aded hizmetkârlarım ile Çomar Bölükbaşı huzûruna giderim. Ammâ tesellî-i hâtırım var. Bizi kayd-bend ile Çomar'a götürmeğe me'mûr olan bir nefer yiğide eytdim: "şehbâzım koç başın içün olsun ve taşıdığın silâh hakkı içün olsun ve yol erkânınızda başka çıkdığınız zamân kulağınıza fıslanan söz içün olsun sana sözden söz atdım. Beni bizim Bölükbaşı Çomar huzûruna böyle bağlı götürme, ayıbdır! Niçün böyle verilüp bağlandın? deyü bizi yola çeker" dedikde hemân ol yiğit: "Be sen Sarıca'dan silâhlı mısın?" dedi. "Beli, Melek Ahmed Paşalı Serçeşme Zıpır Bölükbaşı'dan silâhlı olup Bağdâd derneğinde başka çıkdım" deyince hemân atıyle yanıma gelüp "Nefes sözünden sana söz atdım, sakın el kaldırma" dedi. Hakîr eyitdim: "Sözüm pîr sözü olsun" deyince hemân hakîrin elin çözüp birbirlerimizle öpüşüp hakîr öbür gulâmlarımın ellerin çözüp ol mahalle karîb hemân Çomar Bölükbaşı çadırları içine dâhil olup at bırağup Çomar Beğ'in haymesi önünde atdan inüp Çomar Bölükbaşı hakîri görünce haymesinden taşra çıkup hakîri bağrına basınca hemân dâğ-ı derûnumdan iki gözlerim pür-nem olup "Amân kardaş, silâhdaş ve yoldaş [u] sırdaş! İki seyishâne mâlımı senin tevâbi'lerin işte şu bayırda alup gitdiler. Dörd yiğit dahi beni ale'l-gafle basup kayd-bend ile bu yiğide teslîm edüp bu yiğit beni üstâdımız silâhı berekâtiyle nefes verüp âzâd edüp sana getirdi. Sarıca emânı olsun bana mâlım!" deyü feryâd edince bizi getiren yiğide eydür: "Bre Habîb! Niçesi oldu?" deyü su'âl edince kıssa-i pür-hisseyi bir bir beyân edince hemân at deyüp bilâ-rikâb süvâr olup üç yüz kadar âteş şehbâz ile hakîr bile gidüp "Evliyâ Çelebi elem çekme. Helâl mâlın ise yabana gitmez" deyü tesellî-i hâtır verüp "Hemân bize ceng edüp mâlın alındığı mahalli göster, biz anların izinden tozundan buluruz" deyüp ılgar ile giderken anı gördük; karşu tarafımızdan yokuş aşağı üç yiğit gelüp biri atdan aşağı inüp Çomar'ın dizin öpüp: "Beğim, ahşamın çadırlarda Meyremoğlu ve Sincanlı Hüseyin ve Tokatlı Alî yolumuza söz atup sabâh la'net okuyup gitdiler. Anlara dörd yiğidimiz dahi katılup sekiz âdem olup kaçdılar. Bu beği de râst gelüp iki seyishânesin alup ve dörd kölesin alup bu yiğit anlar ile ceng ede ede sekiz âdem ile başa çıkamayup bir bâğ içinde biz üzüm yerken bu yiğit üzerimize gelüp ansızdan dizginine yapışup bağlı size gönderüp biz dahi Meyremoğlu'na doğru bu yiğidin mâlına gitdik. Biz anlara varınca bize pây vermeyüp üçümüze silâh çeküp biz anlara silâh kaldırmadık, yoldan taş koparmadık. İşte bizim şıvka Alî'yi yaraladılar. Mâlı dağa götürüp pây etseler gerek. Mâlı dağda gömmeden yetişelim!" dedikde "Bre bre hay!." deyüp hot-hotuya kurd lengi at bırağup bir sâ'at ılgar ile giderken anı gördük; sekiz kişi. Bizim ileri varan yiğitlerimize at bırağup *sallatallâhu'l-kelbi ale'l-hınzîr* mazmûnunca birbirlerine girüp bir yiğit Çomar'dan mürd olup gerüden dahi birkaç atlı yetişüp sekizin dahi ortaya alup mukaddem hakîre mızrâk atan mel'ûnu dest-ber-kafa Çomar huzûruna getirüp "Bre seyishânelere yetişün!" deyüp niçe atlılar seğirdüp bir orman içre seyishâneleri bulup dörd aded memlûkumla Çomar önüne getirüp hamd-i Hudâ ol mahalde iki seyishâne yükü mâlımı dörd gulâmımla teslîm edüp ***[93b]*** hakîrin esvâbın alan yiğitlerin sekizin de önüne getirüp eydür: "Bre kahbeler!

Ahşam çadırlarda niçün Ocağ‘a söz atup la‘net okuyup sabâhısı kaçup bu yiğit ile döğüşüp iki seyishâne mâlın aldınız ve ardınızca varan silâhdaşlarınıza kılıç kaldırup Çömez Hüseyin’i pârelediniz” dedikde “Eyle olur beğim yigitlikdir. Cânımızdan bîzâr olduk. Murtezâ Paşa deryâ-misâl askerle geliyor bizi bir yerde çevirir deyü havfımızdan savt atup kaçarken bu yiğide râst gelüp elleşerek atı yeğin imiş, kendi kaçup mâlın aldık, böyle olur” dedikde Çomar eyitdi: “Dayılar bu kahbelere ne lâzım?” dedikde cümlesi eydür: “Yolsuz düşüp ahid bozdular, yolumuza söz atup la‘net etdiler. Bunlara ibret içün pâreleriz” deyince amân diyesiye kalmadı, cümlesi sekiz kişiye kılıç üşürüp sekiz yiğidi pâre pâre eyleyüp ikisinin atların ve silâhlarını hakîre hîbe eyleyüp iki sâ‘atde çadırlarına gelüp bir gice anda mihmân olup safâ ederken Murtezâ Paşa’nın Direklibel üzre gitmeyüp bu semtde Kızılırmak geçidinden geçmeğe azîmeti haberin çaşıtları getirince hemân ol gice cümle haymelerin bozup bâr-ı bengâhların yükledüp Murtezâ Paşa önünden bir cânibe savaşmağa karâr verüp hakîre bir kemer gurûş ve sekiz gulâmıma ellişer gurûş ve katl olunanların birer atların verüp hakîr ile öpüşüp nân [u] yemek hakkın hellâllaşup “Murtezâ Paşa efendimizin ayağın öperim, emânet olsun, benim efendimdir” deyüp kendisi Kızılırmak tarafında Çorum’a doğru gitdi.

{Bu sergüzeşt [ü] serencâmdan me’âl-i kelâm oldur kim bu hakîr şâm’a ılğar ile gelirken Çomar Üsküdar cenginde münhezim olup başı havfından dağlarda gezerken Akşehir kurbunda Çomar’a râst gelüp şâm’da Murtezâ Paşa efendimize getirüp bayrak açdırup gûyâ bir iyilik eyledik. Hikmet-i Hudâ ol iyilik mukâbelesinde Cenâb-ı İzzet anların destinden bizi mâlımızla cânımızla halâs etdi. Netîce-i kelâm dünyâda benî Âdemle ihtilât eden kimesnelere iyilik eylemek gerekdir. Mısrâ‘-ı şâhidî:

Yokdur iki âlemde iylik gibi sermâye

Diğer mısrâ‘-ı şâhidî:

Kamuya sen iylik eyle sana öğüd işte benden

demişler. Aceb pendnâme!..

Andan hakîr menzil-i nehr-i Kızılırmak kenarında meks edüp ertesi gün Murtezâ Paşa efendimiz gelüp: “Bre Evliyâ Efendi, şükür sağlığa! Bre seyishânelerin ile mâlın ve gulâmın nece oldu?” dedi. “Hamd-i Hudâ Sultânımın himmet-i aliyyesiyle bir habbem zâyi‘ olmayup bir kemer gurûş ve gulâmlarıma sekiz re’s silâhlarıyla küheylân atlar ve gulâmlarıma ellişer gurûş ihsân edüp hakîre kasd edüp mâlım alanların sekizini dahi kılıç üşürüp pâre pâre etdirüp intikâm aldırdım” Beyt:

Eğerçi gerçi müşkildir kişi dünyâda kâm almak

Bütün dünyâ değer ammâ adüvdan intikâm almak

deyü bu ebyâtı terennüm edüp niçe ceng edüp niçe amân deyüp niçe firâr edüp niçe girîbânı ele verüp ve niçe Çomar’a gelüp ılgar ile mâlım üzre gidüp hasımlarıma yetişüp niçe Çomarlıyla ceng edüp hasımlarımı pâre pâre etdiğim birbir paşaya takrîr edüp gülmeden karârı kalmayup vâfir safâ edüp “İmdi Evliyâ Çelebi, er oğlusun. Cenâb-ı Bârî kuş cânın halâs etdi. Senin ilm [u] hilmin berekâtiyle ve Çomar’a iyilik edüp Akşehir’den şâm’da bana getirüp yapışdırup iyiliğin mukâbelesinde Hudâ-yı Bîçûn seni halâs etdi. Ol

sâ‘at senin ceng edüp mâl [u] gulâmların gitdiği haberi gelüp dağlara ve bellere ve yollara âdem gönderüp beş sâ‘atden sonra âhâlî-i kurâdan âdemler gelüp “Sultânım sizin ağanız ile Çomar Bölükbaşı gelüp ağanızın mâlın alan yine kendiden kaçan Çomar âdemleriymiş. Anlara yetişüp niçün bensiz harâmlık edersiz deyü sekizini de pâre pâre edüp ağanıza kölelerin seyishânelerin verüp Kızılırmağa doğru gitdi” deyü haber getirdiler. şimdi bu mahalle gelirken seninle ceng eden harâmîlerin sekizinin dahi leşleri pâre pâre yol üzre yatup bu gice niçe yerlerin kurdlar tilki ve çakallar yemiş. “Evliyâ‘nın hışmına uğrayanlardır, şunları bir köşeye defn edin” deyü ahâlî-i karyeye ihsânlar edüp “Bu mahalde seni hamd-i Hudâ selâmet [u] sıhhatde gördük” deyü bu hikâyeyi Murtezâ Paşa efendimiz takrîr edince “Sultânım, Çomar bendeniz mübârek hâk-i pâyınıza yüz sürüp selâmlar eyitdi. ‘Ben efendimin garîbi idim. Efendimden Niksâr mâddesi içün Dilâver Ağa beni ayırdı. Allah anı dîn [u] îmânından ayırsın! Ben dahi andan intikâm alup çiftliğin yakup mâl [u] menâlinden ayırdım. Ammâ efendimden ayrıldığıma ağlarım. Hakk cânım anın kapusunda ala’ deyü ağlayup cirmim afv edüp beni kapusuna ala” deyü ricâ etdi deyü hakîr Murtezâ Paşa’nın dâmenin bûs etdim. Murtezâ Paşa eydür: “Evliyâ Efendi şimdi biz Âsitâne-i *[94a]* sa‘âdete gideriz, ol gûne mezmûm u müttehem harâmî yanımızda olamaz. Ammâ inşâallah yâ Haleb ve şâm, Erzurûm, Diyârbekir ve Bağdâd eyâletleri nasîb olursa senin hâtırın içün alalım” deyü ahd edüp andan Kızılırmağı ubûr etmeğe mübâşeret edüp hayli serencâm çekdik. Ammâ bin elli yedide Defterdârzâde ile ubûr etdiğimiz kadar usret çekilmedi. Ancak beş âdem gark olup ba‘zı ağavâtların bârhâneleri yıkılup yine hâlâs olup niçe ağavâtlar Çâşnigîr köprüsü cânibine gitdiler. Paşa efendimizle hamd-i Hudâ selâmetle ırmağı ubûr edüp sâhil-i nehirde,

Menzil-i kasaba-i Kurdlar Sarâyı: Defterdârzâde ile ubûr etdiğimizde Kankırı sancağı hâkinde Kal‘ecik kazâsında Kankırı subaşılığı olduğu bâlâda mufassal tahrîr olunmuşdur. Andan yine cânib-i şimâle 6 sâ‘atde,

Menzil-i karye-i Boyalı: Bu dahi Kankırı hâkinde ma‘mûr köydür. Andan yine cânib-i şimâle (–) sâ‘atde,

Menzil-i karye-i Arslan Paşa çiftliği: Kal‘a-misâl bir otardır. Andan şimâle (–) sâ‘atde,

Der-beyân-ı kal‘a-i Keskinkırı, ya‘nî sûr-ı Kankırı

Sebeb-i tesmiyesi (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) ve bânîsi (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) kal‘a-i Kal‘acık sol tarafında Keskin sahrâlarında bir konak yerde kalup bu kal‘a-i Kankırı kal‘acığın cânib-i şarkında dağıstân [u] Türkistân içre kalup Türkistân vilâyetidir. Sene (–) târîhinde Kastamonu Hâkimi Kötürüm Muharrem nâm melik Bursa Urûm teküri destinden feth edüp ba‘dehû Türk eşirrâsı elinden Yıldırım Hân fethidir. Ba‘dehû Çelebi Sultân Mehemmed Hân sene 822 târîhinde feth edüp Anadolu eyâletinde sancakbeği tahtıdır. Beğinin hâssı 258.081 akçedir. Ze‘âmet 7 ve timar 381. Alaybeği ve çeribaşısı ve yüzbaşısı vardır. Kânûn üzre cebelüleri ile beğinin livâsı altında cümle bin beş yüz asker olur ve üç yüz pâyesiyle şerîf kazâdır.

Ve nâhiyesi cümle (–) aded ma‘mûr [u] âbâdân kurâlardır. Üçdîvân ve Dörddîvân ve Yedidîvân ve Kızılöz ve Alacaöz ve Alacamescid dîvânlarına varınca on iki dîvân nâhiyeleri vardır. Bu nevâhîlerden kadıya beher sene üçer bin gurûş hâsıl eder. Beğine on bin guruş hâsıl olur. Ammâ eşirrâ ve telbîs ve betlîs ve iblîs kavmî vardır. Ammâ sipâh

yeri olmağıla kethüdâyeri ve yeniçeri serdârı ve müftîsi ve nakîbi ve muhtesibi ve şehir kethüdâsı ve şehir subaşısı vardır.

Eşkâl-i kal‘a-i Kankırı: Bir (–) yerde şekl-i murabba seng binâ bir küçük kal‘adır. Cânib-i (–) bir kapusu var. Derûn-ı kal‘ada (–) (–) (–) (–)

Sitâyiş-i varoş-ı Kankırı: Bir vâsi‘ fezâda bâğlı ve bâğçeli dörd bin aded (–) örtülü hâne-i ma‘mûrlardır.

Ve cümle (–) aded mahalle ve cümle (–) aded mihrâbdır. Cümleden çârsû içre cemâ‘at-i kesîreye mâlik Sultân Süleymân Hân câmi‘i bir minâreli ve kurşum ile mestûr bir müzeyyen câmi‘-i ma‘mûrdur,

…………….(1 satır boş) …………….

Mâ‘adâ mesâcidlerdir.

Cümle (–) mekteb-i sıbyândır. (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Cümle (–) tekye-i dervîşândır. (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Cümle (–) hândır. (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Cümle (–) hammâmdır. (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Cümle (–) dükkândır. (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Âb [u] hevâsı latîfdir. (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Memdûhâtından beyâz ekmeği ve pirinç bozası (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Halkı gâyet garîb-dostlardır (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Ziyâretgâh-ı Kankırı (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)***[94b]***

Kankırı‘dan cânib-i şarkî ve şimâle (–) sâ‘atde,

Menzil-i kal‘a-i Tosya, andan **menzil-i kasaba-i Gerede**. Bu mahalde şâhrâhdan çıkup sol tarafda dağlar içre Kankırı sancağında **menzil-i karye-i Alacamescid**, andan **menzil-i Kızılöz**, andan **menzil-i Dörddîvân**.

Mukaddemâ sene (–) târîhinde Defterdârzâde Mehemmed Paşa ile Erzurûm seyâhatine giderken bu tahrîr olunan menâziller tâ kal‘a-i Tosya’ya varınca kurâ ve kasabâtları ve dere ve tepeleri mufassal tahrîr olunmuşdur. Andan ,

Evsâf-ı menzil-i buhayre-i Çağa

Anadolu eyâletinde Bolu sancağı hâkinde Kasaba-i Çağa. Yüz elli akçe kazâdır ve nâhiyesi kurâdır. Kethüdâyeri ve serdârı Gergen’de sâkin olur subaşısı vardır. Gâyet ma‘mûr [u] âbâdân bâğlı ve bâğçeli ma‘mûr kurâları vardır. Kasabasında câmi‘i ve hân u hammâmı ve mescidleri ve ma‘mûr evrâk-ı muhtasarı vardır. Çağa şehri yayı derler bir gûne yayı memdûh-ı âlemdir kim berde ve bahrde seyâhat eden kimesneler kullanıp aslâ başları bir tarafa yılıkmaz ve yenleri birbirine kavuşsa ıvanmaz bir gûne köten yayı olur. Ve acarlı zilisi ya‘nî halısı ve nefneci ya‘nî zâteri ve yel otu, ya‘nî eğirotu olur. Bu gûne ıstılâh [u] kelimâtlı Etrâkleri olur.

Sitâyiş-i Buhayre-i Çağa: Cânib-i erba‘ası kırk yedi pâre kurâlar ile ma‘mûr [u] âbâdân âb-ı hayâtdan nişân verir bir göldür. Cirmi dâ’iren-mâdâr on bir mildir. İçinde cezîresi yokdur. Umku yiğirmi kulaçdır. Âb-ı zülâl olduğundan etrâfında olan kurâ halkı cümle bu buhayre kenarında câmeşûyluk edüp aslâ sabun sürmeden üç kerre bir serâvil kamîs gasl olsa beyâz gül-i pembe-misâl olur.

Ve memdûhât-ı buhayresi: Yedi gûne mâhîleri olur kim her biri beşer onar vakıyye turna ve sazan ve yılan ve alabalığının envâ‘ları olur kim aslâ balık râyihası yokdur ve ne kadar tenâvül olursa aslâ sıklet vermeyüp harâret ve yübûset vermez ve gayet mukavvîdir ve lahmı gâyet tary ü terdir. Zîrâ bu gölde hâsıl olan eğirotu kökün tenâvül eder mâhîlerdir.

Hâssa-i eğir: Cenâb-ı Bârî bu gölde ol kadar eğir kökü halk eylemişdir kim cemî‘i ahâlî-i Çağa eğir köklerin mevsiminden su içinden cem‘ edüp iplere dizüp başka bâzergânları vardır. Cemî‘i memâlik-i mahrûselere yük yük götürüp ticâret ederler. Gâyet nâfi‘dir. Bir âdem rîha ve sû-i ma‘îdeye mübtelâ olsa bu Çağa eğirinden kable’t-ta‘âm vakt-i cû‘da bir dânık mikdârı isti‘mâl etse ma‘îdesi ve batnında aslâ rîh komayup ta‘âma iştihâ verüp kuvvet-i basarı ziyâde edüp ıslâh-ı ma‘îde eder. {Zîrâ “Eğir ye de geğir demişler} Gerçi Devlet-i Âl-i Osmân’da Azak eğiri ve Kanije eğiri meşhûrdur ammâ bu Çağa gölü eğiri kadar latîf böyle hâzimü’l-ifrât eğir olmazdır.

Bu mahalden Murtezâ Paşa efendimiz hakîr Kastamonu diyârında Tarîk-i (–) Kastamonî şa‘bân Efendi halîfesi eş-şeyh İsmâ‘îl Efendi azîze gönderüp paşadan hedâyâlar alup ve harcrâh alup,

Çağa gölünden Vilâyet-i Kastamonu ve Bakır küresi ve Düvrekânî ve Taşköprü ve (–) (–) (–) gidüp seyr [u] temâşâ etdiğimiz büleyde ve kasabât u kılâ‘ u medîneleri ve ibret-nümâ âsâr-ı binâları ayân [u] beyân eder

…………….(10 satır boş) …………….***[95a]***

Der-fasl-ı şehr-i kadîm-i dâr-ı sûzen, sû-i pîre-zen, ya‘nî hâk-i Bolu, kal‘a-i Mudurnu

Sebeb-i tesmiyyesi oldur kim Tevârîh-i Yanvan kavli üzre Yanko ibn Madyan’dan sonra Hazret-i Zekeriyyâ aleyhi’s-selâm asrında bânîsi Bursa tekürünün bir duhter-i bed-ahteri binâ edüp ismi Mudurnı olmağıla lisân-ı Yunaniyân üzre ol duhterin ismiyle müsemmâ bir kal‘a-i köhne-âbâddır. Âl-i Selçukıyân asrında, Âl-i Osmâniyân ceddi Ertuğrul bu kal‘ayı niçe kerre nehb ü gâret ederdi. Ammâ sa‘b u metîn hisâr-ı hısn-ı hasîn olmağıla cümle küffâr-ı hâksârı kal‘aya tahassun edüp fethi müyesser olmazdı. Âhir sene 722 târîhinde “Evvelâ Osmân” lafzı târîhdir, Osmân Gâzî müstakil Rûm diyârına sikke ve hutbe sâhibi pâdişâh olunca *Bismillah* ile ibtidâ gazâsı bu Mudurnu kal‘ası olmuşdur. Bolu sancağında Yeniçeri ocağından sancak pâyesiyle (–) aded yaya beği hükûmetinde mu‘âf u müsellem hükûmetdir. Ve yüz elli pâyesiyle şerîf kazâdır. Nâhiyesi cümle (–) aded ma‘mûr kurâdır. şehir subaşısı ve sipâh kethüdâyeri ve yeniçeri serdârı vardır. Ammâ müftî ve nakîbi Bolu’dadır. Ve yaya beği tarafından muhtesibi kapanı ve bâc-ı bâzârı zabt eder.

Eşkâl-i kal‘a-i Mudurnu: Evc-i semâya beraber bir kûh-ı bülendin zirve-i a‘lâsında şekl-i müsemmen yigirmi kulleli ve bir kapulu seng-binâ bir kal‘a-i köhne-binâ kararmış kalmış, câ-be-câ burc [u] bârûları rahnedâr olmuş sûr-ı bâlâdır. İç-il olmak ile ol kadar cebehânesi

ve etrâfında handakı yokdur. Ancak bir kaç şâhî topu ve kifâyet mikdârı cebehânesi vardır. Ammâ derûn-ı kal‘ada (–) aded hâneler ve bir câmi‘ vardır. Ammâ çârsû-yı bâzâr ve hammâm u hân u imâret yokdur. Kal‘adan aşağı şehre kayalardan çam oluklar ile âb-ı hayâtlar cereyân eder.

Sitâyiş-i Aşağı şehr: (–) Hânı kenarında bir dere ve depeli ve iki tarafı kayalı ve kal‘a şehre hâyil kaya üzre bâğlı ve bâğçeli, ma‘mûr u müzeyyen ve şîrîn bir şehr-i işret-karîndir, kim cümle on yedi mahalle ve üç bin aded sütûhları serâpâ çam tahtası ile mestûr serâpâ ahşâb elvâh ile ma‘mûr [u] âbâdân bir şehr-i imâristândır. Câ-be-câ tahtânî ve fevkânî kârgîr binâ hânedânlar vardır. Ammâ yine damları şındıra tahta örtülülür.

Ve cümle (–) aded mihrâbdır. Evvelâ Aşağı çârsûda Yıldırım Hân câmi‘i, kâr-ı kadîmdir.

…………….(1.5 satır boş) …………….

Bundan gayri mesâcidlerdir.

Ve medrese-i Yıldırım Hân ve bir dârü‘l-hadîs ve on üç aded dârü‘t-ta‘lîm, mekteb-i sıbyân [u] tıflân ve üç aded hân u (–) hammâm, Hünkâr hammâmı gâyet latîf binâ-yı ra‘nâ-yı hoş-hevâdır. (–) (–)

Ve cümle (–) aded dükkânlardır. Ekseriyyâ iğneci dükkânları çokdur. Cemî‘i diyâr-ı Rûm’a ve gayri ekâlîmlere bu şehirden niçe bin yük iğne gider. Bu şehrin sağîr ü kebîri iğneciler olduğundan bu şehrin ismine müverrihîn esmâ-i büldân içre “Dâr-ı sûzen” derler. Cümle sûzen-kârların nakli üzre dekâkînlerde ve hânelerimizde bin yüz aded iğne dezgâhı ve hadde dollâbları vardır, derler. Hakkâ ki cümle havâtînleri dahi kâr-ı Dâvûdîde sûzen-kârları çokdur. Anınçün bu şehrin “kız iğnesi” derler hûrde-hayâl nakış iğnesi vardır, memdûh-ı âlemdir. Ammâ hakîr ana hayrânım eyle hûrde iğneyi eyle tîzkârlık ile yaparlar kim iğne deliğinden beş yüz yıllık {yol} âsumânî seyr edenin gözü ermez ve mihneti kârına değmez, gâyet ucuzdır. Sûzenine göre en ednâsının yigirmisi bir akçeye, en müntehâsının onı bir akçeyedir. Cümle ahâlîsi anınla *“el-Kâsibü habîbullah”* [92] deyüp kifâflanırlar. Hayyâtlar pîri Hazret-i İdrîs du‘âsıyla âhenger pîri Hazret-i Dâvûd du‘âsıyla bu iğnecilere Cenâb-ı İzzet bir berekât vermiş. Zekât [u] sadakalarından kuvvet-i basarları ziyâde olmağiçün cemî‘i fukarâlara iğne tasadduk ederler.

Memdûhât-ı âhar: Bâğlarında ceviz dırahtı cihânı zeyn etmişdir. şâhdâne kâğız gibi rakîk kabuğı olur. Bâdem lezzetinde bir gûne cevizi olur kim Mudurnu cevizi meşhûr-ı âfâkdır.

Memdûh-ı âhar: *[95b]* Cümle kûh-ı bülendleri çamlık olmağıla kurâlarında ikişer kulplu çam bardakları olur. İkisin bir hımâra tahmîl ederler. Anın içinden bir katre mâ-i sâfî nûş eden âb-ı hayât nûş etmiş olur. Diyâr-ı Hind’e hedâyâ götürürler. Kûze-i sanavber deyü memdûh-ı Hindistân’dır. Hattâ Hindistân diyârında bir nisvân-ı sâhib-isyân ehline muğber-i hâtır olsa “Ben senin neni gördüm. Yohsa bana Rûm’un sanevber kûzesinden âb-ı hayât mı nûş etdirdin?” deyü ehline itâb eder. Hakkâ ki latîf, gûnâ-gûn, musanna‘ çam bardakları ve ibrîkları yaparlar, meşhûrdur. Bu diyârda ol bardaklara boduç ve senek derler. Rûm’a dahi hedâyâ gider.

Memdûh-ı dîğer: Dağlarında onar zirâ‘ tavîl ve ikişer zirâ‘ arîz kalın latîf levhaları olur kim bu diyâra mahsûsdur. İskelesi Akçaşark İzmit’dir. Arabalar ile kerâste ve tahtaları

iskelelere gelüp andan gemiyle İslâmbol’a ve gayri diyâra gider. Ve cümle re‘âyâ vü berâyâsı gâyet rençber kavmdirler. Ve ehl-i sünnet ve sâhib-i vera‘ sulehâ-yı ümmetden garîb-dostlardır. Cümle ehl-i tevhîd ve ehl-i salât âdemlerdir.

Ziyâretgâh-ı şehr-i Mudurnu : Evvelâ sâhib-i yakîn-i bî-gümân, halvet-nişîn-i bî-nişân eş-şeyh Hazret-i Fahreddîn Sultân, ziyâretgâh-ı hâs [u] âmdır. *Kuddise sırruhu*.

Ve ziyaret-i eş-şeyh Vâ‘iz Efendi ve Hümâm Çelebi: (–) (–) (–)

Bu şehirden kalkup cânib-i garba ma‘mûr, âbâdân kurâlar içre (–) sâ‘atde gidüp

Menzil-i kasaba-i Türbeli Göylük: Akşemseddîn bunda medfûndur. *Kuddise sırruhu*.

Andan Menzil-i kal‘a-i **Taraklı**, andan menzil-i kal‘a-i **Geyve**, andan menzil-i **Sabanca**, andan menzil-i kal‘a-i **İzmit**.

Bu bâlâda tahrîr olunan menâzillerin evsâf-ı **Mudurnu** şehrine varınca mufassal tahrîr olunmuşdur.

Hakîr bu İzmit şehrinde cümle bâr-ı sakillerimizi akrabalarımızdan Kuloğlu Mehemmed Çelebi gemisine koyup kendimiz atlar ile karadan (–) sâ‘atde menzil-i kasaba-i **Gekbeziyye,** andan (–) sâ‘atde menzil-i şehr-i **Üsküdar,** andan bin altmış mâh-ı Recebü‘l-müreccebinin on beşinci gün hamd-i Hudâ sekiz memlûkumuz ve dörd huddâmımız ve on yedi re’s atlarımız ve seyishânelerimiz ile **Belde-i Tayyibe**, mahmiyye-i Kostantiniyye, ya‘nî İslâmbol şehrinde hâne-i bî-minnetimize dâhil olup ertesi gün ale’s-sabâh Murtezâ Paşa efendimizin dest-i şerîfin bûs edüp Kastamonu’da şeyh İsmâ‘îl Efendi hazretlerinin hedâyâların ve mektûbların teslîm edüp hakîre bir semmûr kafası kürk ve bir kat esbâb ve yüz altun ihsân edüp cemî‘i ta‘yînâtlarımız dahi verüp yine hizmet-i şerîflerinde olduk.

Ertesi gün Melek Ahmed Paşa efendimizi Kubbealtı‘nda ikinci vezîr rütbesi sadaka olunup Sadrıa‘zâm Kara Murâd Paşa ile dîvân-ı pâdişâhî hizmetinde oldular. Dahi irtesi gün Yeniçeri ağası Kara Çavuş‘a ve Bektâş Ağa’ya ve Çelebi Kul kethüdâsına ve şeyhülislâm Azîz Efendi’ye ve Bahâî Efendi ve Ebû Sa‘îd Efendi’ye ve’l-hâsıl hukukun kesb ettiğim efendilerime buluşup şeref-i sohbetleriyle müşerref olurduk. Ammâ ekser evkâtda Melek Ahmed Paşa ile Sultân Murâd asrından berü sarây-ı hâssada hukûk-ı sâbıkamız ve vâlidemiz tarafından karâbet-i ezelîmiz hasebiyle her bâr anda varup birkaç gice misâfir olup şeb [ü] rûz cemî‘i tevâbi‘ [u] levâhıkıyla hûsn-i ülfet ederdik.

Der-beyân-ı ahvâl-i sadâret-i Melek Ahmed Paşa. *Yesserallahu mâ-yeşâ*

İşbu bin altmış şa‘bân’ının evvelki günü, pâdişâh-ı âlem-penâh Sultân Mehemmed Hân-ı Râbi‘ Çemensoffa nâm kasr-ı Havernâk’da cemî‘i ulemâ ü sulehâ ve vüzerâ ve a‘yân [u] eşrâf ile [93] nass-ı kâtı‘ı üzre {müşâvere-i umûr edüp} Bağdâd-ı behişt-âbâd hâkimi Nogay oğlu Arslan Paşa merhûm olup “Eyâlet-i Bağdâd’ı kime tevcîh eylesek?” deyü müşâvere-i cem‘-i vefîr etdükde ale’l-umûr a‘yân [u] kibâr ve Sadrıa‘zam Murâd Paşa “Pâdişâhım, Melek Ahmed Paşa lalan henüz Bağdâd’dan gelmişdir ve Bağdâd’ın ahvâlin yahşı bilmişdir ve Acem ile yahşı geçinmişdir, ana ihsân eyleniz” dedikde “Tiz Melek Ahmed Paşa lalam gelsin” deyince Melek Ahmed Paşa huzûr-ı pâdişâhîye gelüp şeref-i takbîl-i enâmil-i pâdişâhî ile şâdkâm olup hemân pâdişâh-ı Cem-cenâb eydür: “Melek Lala! Sana yine eyâlet-i Bağdâd’ı ihsân eyledim!” dedikde “Pâdişâhım kabûl

etdim. Ammâ yeniçerilerin re‘âyâya zulm [u] ta‘addîleri hadden efzûn olup yeniçeri ağası, Bağdâd vezîrleri üzre takallüb etmişlerdir. Anların on aded zulmleri ref‘ olunmak içün hatt-ı şerîf ihsân eyle!" deyüp üç kise altın harc-ı râh ve elli zırh ve tüfenk ve elli katar deve ve elli katar katır ve bir cedîd otağ-ı nüh-tâk-i kâr-ı Irâk serâperde-i sultânî ile ***[96a]*** serdârlık hatt-ı şerîfiyle bir hil‘at-ı fâhire ihsân edüp hemân dest-bûs-ı pâdişâhî edüp niçe va'z u nasîhatdan sonra paşa, pâdişâh ile ve cümle vüzerâ ve a‘yân ile vedâlaşup Sarâyburnu'nda Sinân Paşa Köşkü‘nden kayıklara süvâr olup *Bismillah* ile Bağdâd'a gitmeğe şehr-i Üsküdar'a ubûr olunup sarâyda meks olunup Kaya Sultân dahi göç edüp geldi. Hakîr ol gün Bağdâd'a gitmek içün Melek Ahmed Paşa efendimize intisâb edüp mü'ezzinbaşılığı ve musâhibliği hizmetinde olup Kudde Kethüdâ müsellim ve Zühdî Efendi Düceylân hâkimi olup hakîre Rûm nâhiye hâsı ihsân olunup ulaklığile hakîr Bağdâd'a gitmeğe karâr verüp tedâriklerimiz görmeğe şurû‘ edüp âmâde iken: Hikmet-i Hudâ bin altmış şa‘bânu'l-mu‘azzamının sekizinci günü yevm-i Cum‘a idi, Hâsodabaşı Hasan Ağa bir bostâncı sandalıyla gelüp "Buyurun, sizi sa‘âdetlü pâdişâh-ı âlem-penâh hazretleri ister!" dedikde paşa-yı melek-haslet eydür: "Ağa hayr mıdır?" dedikde Ağa: "Hayr, hayr. Müjdesi bizimdir!" dedükde paşa ile ikisi bir kayığa süvâr olup Sarâyburnu'na doğru rûy-ı deryâdan cereyân ederken Sarâyburnı‘nda Sinân Paşa köşkünden bir kayık dahi avanta edüp gelmede; bizler varmada. Vasat-ı deryâda paşaya mülâkât oldukda meğer Dârüssa‘âde ağası (–) Ağa gelüp paşaya "Mübârek-bâd hayrdır!", dedi. Ammâ gayrı kelâm demeyüp Sarâyburnı‘na vardıkda bostâncıbaşı ve gayri a‘yân-ı hâs-ı harem cümle paşaya istikbâle çıkup paşayı Hâsbâğçe'de Çemensoffa nâm mahalle götürüp cümle erbâb-ı dîvân ve yedi kubbe vezîri ve kadı‘askereyn ve şeyhülislâm ve gayrı a‘yân [u] kibâr ve musâhibîn ü mukarribîn anda mevcûd olup paşaya cümle i‘zâz [u] ikrâm-ı tâm etdiklerinden hakîr nakş aldum ve cânib-i erba‘aya nazar etdim. Anda Vezîria‘zam Murâd Paşa hâzır değil idi. Anı gördük sa‘âdetlü pâdişâh gelüp cümleye selâm verüp taht-ı âlîsinde karâr edüp "Melek lalam, yolun yakîn olup Bağdâd'a gitmeden halâs oldun. Sana mühr-i şerîfim ihsân edüp kabûl edesin. Vallahi böyledir kim bir ferdin ilkâsıyla ve bir merdin iltimâsıyla değil. Hâssaten kendü karîhamdan sana mührüm verüp vekîl-i mutlak etdim" derken Vezîr-i â‘zam Murâd Paşa'dan mührü alup dest-i şerîfiyle sa‘âdetlü pâdişâh mührü Melek Ahmed Paşa'ya verdi. Hemân Melek Paşa zemîn-bûs edüp eydür "Pâdişâhım! Nutk-ı dürerbârın kabûl olmak içün mührü aldım, kabûl etdim. Ammâ benim işime enderûn [u] bîrûndan bir kimesne mâni‘ olmayup kimesne bir habbelik şey ricâ edüp umûr-ı müslimîne bir ferd-i âferîde karışmasın ve benim arz [u] telhîsim olmadan bir iş olmasın. Ve hazîneden bin kise karz ihsân etdiniz. Bir azîm donanma çıkarup Venedik küffârından bir intikâm alup cezîre-i Girid'e mührile gidüp Kandiye'i feth edelim. Ümîddir kim pâdişâhıma hayr du‘â olup dîn-i mübîn gayretine niçe işler görüp yüz akları edelim" deyince pâdişâh eydür: "İşte Murâd Paşa lalamda bin kisem var, anı tahsîl edüp donanma mühimmâtına sarf eyle" deyince paşa eydür: "Pâdişâhım, ol bin kiseyi Murâd Paşa lalan kendü levâzımâtına mı sarf etti, yohsa dîn-i mübîn içün mi sarf etdi. Ol bin kiseyi ben pâdişâhıma vereyim. Murâd Paşa lalana Budin eyâletin ihsân eyle!" deyü ricâsı hayyiz-i kabûlde vâkı‘ olup Murâd Paşa'ya Budin in‘âm olunup Murâd Paşa tâze cân bulup bin kîse deynden halâs olup Budin sâhibi olup paşanın murâd [u] merâmı üzre cümle ricâları kabûl olunup paşanın bir işine kimesne mâni‘ olup ricâ etmemeleri içün yemîn billah ve kasem tallah edüp (edüp) Fâtiha tilâvet olunup paşa

pâdişâhın destin bûs edüp iki semmûr hil‘at-i fâhire, biri biri üzre giyüp zemîn-bûs edüp alay-ı azîm ile sarâyına dâhil olup sarâyının atabe-i süflîsinde yüz aded kurbânlar kesilüp ibtidâ eyâlet-i Bağdâd’ı şâtır Hüseyin Paşa’ya ihsân edüp cemî‘i eyâletlere kapucıbaşıları mukarrernâmeler götürüp hakîr dahi Kıbrıs eyâleti mukerreriyçün (–) Paşa kapu kethüdâsından on üç kîse alup hizmet-i vezîrde olduk.

Andan devlet yâver olup baht [u] tâli‘ mes‘ûd olup cemî‘i a‘yân-ı devlet ehl-i havâyic şeb [u] rûz sarâya gelüp gitmeğe başlayup âdem deryâsı izdihâmından sarâyımızda bir hatve arz-ı hâliye kalmayup yedi günde mâl deryâsı cereyân edüp yedi günde yedi bin kîse hâsıl oldu. Netîce-i merâm cümle tevâbi‘ [u] levâhık ve hakîr ze‘âmet ü ***[96b]*** timar ve cihet ve-i gûnâ-gûn hizmetler ile akçe almadan elimiz değmez oldu. [94].

Yine mühr ihsân olduğu gün kızlarağasıyla pâdişâhdan du‘ânâme ile hatt-ı şerîf gelüp “Sa‘âdet-i dâreynde yüzün ak olsun! Ümîdim oldur kim Cenâb-ı İzzet her umûrında mu‘în ü zahîrin ola ve her umûrunda Feyyâz-ı Mutlak tevfîkın refîk ede. Göreyin seni, her umûra niçe ihtimâm-ı sa‘y-ı tâm ü bezl-i ihtimâm edüp uğur-ı hümâyûnıma niçe bezl-i kudret edersin?! Âkıbetin hayr ola” deyü bir kat hil‘at-ı fâhire ve bir yeşil-gûn çuka ile semmûr kürk gelüp paşa eynine geyince cemî‘i dîvân çavuşları “Hil‘atin mübârek olsun ve yaşın uzun olsun. Tanrı pâdişâha çok yıllar ömürler versin!” diye alkışlayup paşa, Dârüssa‘âde ağasına bir kise altun ve bir semmûr kürk ihsân edüp gitdi.

Kaya Sultân efendimiz gâyet memnûn olup hizmetde mevcûd olmayup cümle mevcûd olan ağalara yigirmi kise ihsân bezl edüp hakîre üç yüz guruş hisse düşdi.

Andan cümle erbâb-ı dîvâna beşâret-i azîmeler ve cümle ehl-i hizmete meserret beşâşet-i amîmeler râygân olup pîr [u] cüvân ve fakîr [u] a‘yân ol kadar şâd [u] handân oldular kim zühre-i felek raksa girüp paşa efendimiz serîr-i sa‘âdetde ve dîvân-ı adâletde revnak ve nev tarâvet bulup Ramazânın 14 erba‘a gün kânûn-ı sadrıa‘zam üzre kola binüp İslâmbol mollası öni sıra dahi talî‘a ayak nâ’ibi dahi muKuddem muhtesib ağası bu tertîb üzre alay-ı azîm ile Unkapanı mahzeni cenbinde Ebü‘l-feth Sultân Mehemmed Hân’ın dîvânhânesinde cemî‘i Karadeniz re’îslerin ve cemî‘i habbâzânları ve cümle uncuları ve cemî‘i mühtekir navluncuları cem‘ edüp Karadeniz sâhilinde Varna ve Palçığ ve Kavarna ve Keligra ve Mankalya ve Karahırmen ve Köstence ve Toluca ve Beşdepe ve İsmâ‘îl ve Kili ve Akkirmân nâm kal‘a ve iskelelerde gılâl niçeye alındığın su‘âl edüp ana göre çaşni dutup fi’l-hâl ekmek pişirüp ba’de‘l-harc ve’l-masârıf üç yüz dirhem beyâz nân-pâre bir akçeye el verüp eyle narh verüp lahm-ı semîne yedi akçe narh verüp andan Yemiş İskelesi’nde Ebü‘l-feth’in sebzehâne dîvânına gelüp cümle me’kûlât [u] meşrûbat [u] müsmirrâta narh verüp andan Ebü‘l-feth’in yeniçeri ve muhtesib dîvânı çârdağına gelüp anda hubûbâtdan pirinç ve bakla ve nohud ve mercimek ve kettân ve hınnâ ve şeker ve kahveye ve gayri eşyâlara narh-ı sultânî vererek gelüp sarâyında karâr edüp gicelerimiz kadar rûzlarımız rûz-ı ıyd olup şeb [ü] rûz umûr-ı mu‘azzamayı seyr [u] temâşâsın ederdik.

Melek Ahmed Paşa’nın zamân-ı sadâretinde olan re’y-i ahsen ve sû-i tedbîr ahvâlâtların beyân eder

Evvelâ: Melek Ahmed Paşa efendimiz sadrıa‘zam oldukda altı aylık kul mevâcibi çıkmamış idi. Ammâ kapu arası hazînesinde on yedi kise var hemân ol gün karz-ı hasen

Bektâş Ağa'dan dörd yüz kise ve Kara Yeniçeri ağasından beş yüz kise ve Çelebi Kethüdâ'dan yedi yüz kise ve Alahuz'dan yüz kise ve Zurnazen Defterdâr Paşa'dan bin kise ve Kudde Kethüdâ'dan bin kise ve Kaya Sultân'dan bin kise ve pâdişâhdan bin kise ve Koca Vâlide'den bin kise ve Topkapulı'dan ve Gümrük Emîni Hasan Çelebi'den ve Deli Birâder'den ve Mevkûfâtî Mehemmed Efendi'den ve Başbakıkulu Moralı Mustafâ Çelebi'den ve Sâlih Çelebi'den ve'l-hâsıl üç günde on bir bin altmış aded kise tahsîl edüp üçüncü gün galebe dîvânı edüp mevâcib çıkdıkda bin altı yüz kırk kise yeniçeri kaldırdığı bir pâdişâh devrinde olmamıştır. Cümle pâdişâh kulu bir kümeden mevâcib kaldırdığı Kara Mustafâ Paşa sadâretinden berü olmamış idi. Bu minvâl üzre cemî'i İslâmbol'da olan pâdişâh kulları vazîfe-i mu'ayyenelerin bi't-temâm olup cümle halk mesrûr [u] şâdân oldu.

Tedbîr-i Sânî: Paşa cümle yetmiş yük akçe hâsı avâ'idden ve gayri aklâmlardan hâsıl olan kalemiyye fevâ'idin bi't-temâm ve'l-kemâl pâdişâh hazînesine koyup aldığı karz-ı hasen deynleri edâ ederdi. Hâlâ hâs-ı sadrıa'zam ve kalemiyye-i vezîr-i mu'azzam hazîneye dâhil olmak kânûn-ı Melek Paşa akıdıldı.

Tedbîr-i Sâlis: Deli Hüseyin Paşa'dan feryâdcılar gelüp "Cezîre-i Girid'e asker kalmadı" haberi gelince Âl-i Osmân'ın cemî'i defterhânesin kâtibleriyle ve defter emîniyle ale'l-umûm defterhâne-i Hüseyin Paşa'ya gönderüp "Her kime dirliği lâzım ***[97a]*** ise birden bine, binden yüz bine varınca Girid'e gitsün" deyü cemî'i memâlik-i Âl-i Osmân'a asker sürücü kapıcıbaşılar ve mîrimîrânlar ta'yîn olunup bir ayda cezîre-i Girid'e yüz bin asker geçüp ol mâh-ı şevvâlde Seline kal'ası ve Aya Koron kal'ası ve Miselonka kal'ası ve yedi pâre kal'a dahi feth olup ol sene Marko kâfir yüz bin ceyş-i cünûbiyle münhezim olup yüz bin esîr alınup niçe yüz kurâ ve kasabâtlar nehb ü gâret olup üç yüz pâre kurâlar mutî' [ü] münkâd olup harâc-güzâr oldular. Bunlar cümle Melek Paşa asrında vâkı' olmuşdur.

Tedbîr-i râbi': Cezîre-i Girid'e bir dahi imdâd içün üç bin sipâh ve üç bin yeniçeri kapusu edüp yedi eyâlet vezîri eyâletleri ile cezîre-i Girid'e geçüp cezîre-i Girid'de Bıyıklı Mustafâ Paşa'ya bir tuğ dahi gönderüp Serdâr Hüseyin Paşa'ya Mir Mehemmed ile mukarrer ve kılıç haftân gidüp Bıyıklı Mustafâ Paşa'ya bir tuğ dahi vardıkda hâlet-i nez'de imiş. Tuğı görüp hamd edüp kelime-i şehâdet ile rûh teslîm edüp tuğların dâr-ı bâkî menziline dikdi.

Tedbîr-i hâmis: Ol zemistânda cümlenin re'y ü tedbîriyle (–) Kapudan Paşa'yı ma'zûl edüp Rodoslu Deryâ Martısı Hüsam oğlu Alî Paşa'ya vezâret ile kapudan paşalığı ihsân edüp altmış pâre deryâ beğiyle cümle yetmiş pâre kadırgaya üç bin kise Girid askeri mevâcibin koyup ve iki bin şedde barud-ı siyâh ve yetmişbin gülle kıradışka ve kal'a-i Kemah gönderüp ve niçe bin elvân mühimmât, levâzımât cebehâneleri ve niçe bin komana ve palamarlar ve bin sipâh ve iki bin yeniçeri ve bin cebeci ve bin aded topçu askerlerin Kapudan Alî Paşa'ya teslîm edüp ol şiddet-i şîtâda Beşiktaş'dan mütevekkilen-alallah deyüp cümle deryâ beğleriyle firişka eyyâm-ı muvâfık ile bi-emrillahi Te'âlâ yedi gün yedi gicede cezîre-i Girid'e kal'a-i Hanya'ya dâhil olup asker ve cebehâne ve sâyîr mühimmât döküp Serdâr Hüseyin Paşa ve cümle guzât-ı Müslimîn tâze cân bulup bu mahalde Pençpirim oğlu yetmiş bin küffâr ile Aya Koron kurbunda ceng-i azîm edüp bi-emri Hayy [u] Kadîr küffâr münhezim olduğu haberi Melek Ahmed Paşa efendimize gelüp yine Hüseyin Paşa'ya istiklâl hil'ati gitdi.

Tedbîr-i hâmis [sâdis]: Kapudan Alî Paşa cezîre-i Girid'den mansûr [u] muzaffer selâmetle gelüp tershâne-i âmirede yüz pâre kadırga ve elli pâre galyon inşa etmeğe mübâşeret olunup Ereğli'de ve Sinop ve Amasra'da ve Bartın'da ve Çayağzı'nda ve Balıklağa ve Varna'da ve Üsküdar ve Tophâne ve Bâğçekapusu'nda ve Sinân Paşa Köşkü'nde ve Tershâne'de ve şâhkulı İskelesi'nde, bu cümle zikr olunan leb-i deryâda kalyonlar yapılup İslâmbol ve Galata ve Kâsımpaşa'da velvele ve gulgule-i Rûm olup deryâ-misâl asker cem' olup cemî'i Anadolu ve Rûmeli'ne asker sürücüler gidüp asâkir-i İslâm'ı İslâmbol'a ve Boğazhisârlara ve Sakız karşusında Çeşme ve Mora cezîresinde kal'a-i Benefşe'de niçe bin asker âmâde etdiler. Andan Vâlide Sultân iki galyon ve Bektâş Ağa bir galyon ve Kara Çavuş bir galyon ve Çelebi Kethüdâ bir galyon ve efendimiz Melek Ahmed Paşa Bâğçekapusu'nda bir galyon-ı azîm, dörd anbarlı idi, binâ edüp temâm oldukda sû-i tedbîr ile deryâya nüzûl etdirirken galyon gark olup yüz elli mikdârı âdem gark olup hâh-nâ-hâh yine bu gark olan galyonı ka'r-ı deryâdan çıkarup cemî'i galyon ve kadırgaları mükellef ve mükemmel edüp Beşiktaş'da lenger endâht olup sâ'ir mühimmât [u] levâzımâtların görüp Tophâne'de bin altmış aded sağîr ü kebîr toplar dökülüp cümle gemileri pür-silâh edüp kırk üç bin askerle yüz seksen pâre kalyon kadırga ve üç yüz pâre mühimmât gemilerinden şayka ve karamürsel ve pinek ve kalyonlar ümmet-i Muhammed ile pür olup cümlesi beş yüz aded yelken olup elli bin asker-i pür-silâh, cengâver olup du'â-i hayr [u] senâ ile Beşiktaş'dan muvâfık eyyâm-ı müsâ'id ile Boğazhisâr'a varup anda dahi Rûmeli ve Anadolu askerlerin cümle keştîlere leb-ber-leb edüp cümle seksen bin aded cengâver, dilâver, asâkir-i hünerver gemilerde hâzırbâş olup Cezâyirli ve Tunuslu ve Tarabuluslu dahi kırk pâre gemiyle on bin şecî' ve dilâver, bahâdır erler gelüp kapudan paşa *Bismillah* ile eyyâm-ı muvâfık ile bâdbanların küşâde edüp küffâr-ı hâksâr-ı dûzâh-karâr "Ha şunda ve ha bunda" diyerek iş bu sene (–) mâh-ı (–) gününde (–) nâm mahalde Venedik donanmasına Âl-i Osmân donanması râst gelüp eyle bir ceng-i sultânî olmuşdur kim diller ile tahrîr ***[97b]*** ve kalemler ile tahrîr olunmaz. Zîrâ bu Melek Ahmed Paşa donanması Âl-i Osmân devrinden berü böyle bir donanma ve böyle bir güzîde isdekli asker cem' olmamışdır. Hulâsa-i kelâm küffârdan bir kalyon ve iki kadırga alınup yedi pâre gemi anlardan gark olup vakt-i gurûba dek tarafeynden eyle savaş-ı perhâş olup rûy-ı deryâ hûn-ı insân ile la'l-gûn olup temevvüc eder. Küffâr-ı bedgirdâr-ı nâ-sezâ-murdâr bu hâl-i pür-melâli görüp {vakt-ı} gurûbda âlem şeb-i zulmetde iken *"Firâren an tevâli'l-kesürât* deyüp ibtidâ Duka gemileri ba'dehû Malta gemileri, ba'dehû Mesina gemileri birer birer karârı firâra mübeddel edüp ba'dehû Venedik donanması dahi dârü'l-bevârları taraflarına firâr edüp bir yirde doç karâr edüp meşveret-i bed-gümân edüp çaşıt gönderirler. Bizim Âl-i Osmân donanması "Küffâr firâr edüp meydân bizde kaldı", deyü mağrûr olup kal'a-i Nakşa nâm mahalde limana girüp lenger-endâht olup yatarlar. Cümle asâkir-i nusret-me'ser gemilerden taşra çıkup bâğlara ve bâğçelere gidüp perîşân olurlar. Kimi esbâb yıkayup her biri bir işgâl-i kârda.

{Der-beyân-ı müşâvere-i ıstılâh-ı keştîbân}

Melek Ahmed Paşa kalyonun kapudanı Kapudan Alî Paşa'ya "Gel kapudan filandıra kaldıralım. Top atup askeri cem' edüp salpa demir edüp avanta ribaçse ve tente fora ve sök yelken edüp alarka deryâda yatalım, yâhûd orsa poça ve buruna ve baba finko yelken kullanup deryâda volta uralım. Olmaya illâ hayr" deyü gemici ıstılâhâtlarıyla niçe gûne elfâz-ı keştîbân tekellüm edüp aslâ bu kelâma Kapudan Alî Paşa gûş dutmayup bu nasîhat-âmîz kelâmları gûşına menkûş etmeyüp "Bre balıkçı! Venedik küffârı ne olsa gerek?" deyü mağrûrâne niçe kelâm-ı nâ-pûhte söyler. Âhir ale's-seher "Küffârın donanması, bre geldi!" deyince cümle asker taşra, cümle gemilerin askerin cem' etmeğe iktidârları olmayup salpa demir etmeden niçe bin lenger hadîdlerin halat ve palamar ve gimana ve cankurtaranlarına balta urup demirler deryâda kalup deryâya çıkalım derken cümle bizim keştîler biri biri üzerine düşüp hırâş-ı cân çekmede iken küffâr gemileri bizim donanma içine girüp cenge âğâze edüp deryâda demir üzre yatan galyon ve Cezâyirli ve altı pâre mavunalarımız kâfiri ortaya alup topa tutulmış maymuna döndürüp kâfirden yedi pâre gemi gark olup elli pâre gemi bizden karaya düşüp bâkî kalan askerleri dahi karaya dökülüp beğ gemileri ve Cezâyir gemileri ve sâ'ir kalyonlar küffâr ile kal'a-i Nakşa ve Berre altında kâmil yedi sâ'at-i nücûmî ceng ede ede vâlide kalyonu ve Melek Paşa kalyonu ve Ereğli kalyonunda Mustafâ Forsa Kapudan kalyonu içre Anadolu Vâlîsi Abaza Ahmed Paşa kâfiri ortaya alup bir ceng [ü] savaş-ı perhâş ederler kim gûyâ ceng-i Ayamavra'dır. Küffâr münhezim olmuşken Duka ve Malta ve Papa ve Mesina ve Korsika ve Sardalya ve Alakorna gemileri zede vü büve yememiş kırk pâre gemiler, Âl-i Osmân donanmasının nısfı karaya düşmüş, nısfı yedi sâ'at ceng etmiş bî-tâb u bî-mecâl gemiler içre Malta gemileri girince Venedik küffârları taze cân bulup üç sâ'at dahi ceng-i azîm edüp ibtidâ deryâ beğleri firâr edince ba'dehû galyonların her biri birer taraf deyüp pârekende ve perîşân olup Varna'da binâ olunan burunsuz kalyon bir gicede cezîre-i Girid'de Hanya'ya düşer. Kimi Rodos'a, kimi Nakşa ve Berre ve Foça ve İşkatoz'a ve Hereke ve İliye ve Zacca ve Darahıyye ve İstanköy'e ve Sakız'a ve Midilli'ye düşüp her biri bu zikr olunan kal'alara düşüp cân kurtarırlar.

Ammâ meydân-ı ma'rekede Ereğli kapudanı kalyonu Ahmed Paşa ile ve Mağribli Alî Kapudan ve Kara Mavuna ve Vâlide Kalyonuyla cümle yedi aded kalyon bir gün bir gice ceng ede ede küffârdan kırk pâre kalyon ve kadırga ve mavuna helâk olup âhir Ahmed Paşa şehîd olunca Mustafâ Kapudan uluç âdemîsi idi, gemisinde kimesne kalmayup gemiyi âteşe vurup şehîd olup sâ'ir gemiler ile Melek Paşa galyonu dahi âteşe urup bu gûne sû-i tedbîr ile eyle bu donanma-yı azîm münhezim olup cümle kırk bir pâre gemi nâkıs olup mâ'adâsı Sakız limanına sâlimîn ü gânimîn vâsıl olduğun Adana Paşası Abdullah Paşa haber getirince efendimiz Melek Ahmed Paşa'nın aklı başından gidüp gûyâ sar' dutup ol ân pâdişâha telhîs edüp ale'l-akîb kendüsi pâdişâha girüp ***[98a]*** mührü ferâğat etmek murâd edindi. Pâdişâh aslâ rızâ vermeyüp "Eyle olur Lala! {Âyet, sûre-i Neşrah} [95] *"Elhamdü lillahi Rabbi'l-âlemîn"*dir, *"Rabbu'l-müslimîn"* değildir. Hikmeti ve kudret-i ezeliyyesi böyle imiş" dedükde "İmdi, pâdişâhım! Var kuvveti bazuya getirüp böyle bir donanma-i azîm edüp bu dahi böyle olup ma'lûm oldu kim küffâr ile deryâda muhâsamet ve mukâvmet müşkildir. Bu intikâmı küffâra komayalım. Ecdâd-ı ızâmlarının pâk rûhlariyçün ve Hazret-i Risâlet-penâhın rûh-ı şerîfiyçün olsun, mührile karadan deryâ-

misâl asker ile tâ Arnavudluk içinde Kilimente ve Karadağ ve Pava ve Nikşik ve Daternak ve Durubrak ve Banyan âsîlerin kırarak Hersek sancağı hudûdunda Kutur kal‘asın ve Kilis kal‘asın ve İspilet kal‘asın ve Kamin ve Kaminkrad ve Ribniçe ve Mandaline ve Bodguriçse ve Tekeli Paşa döğdüğü şibenik kal‘ası ve Zadra kal‘ası ve Kotar vilâyeti ve Dodonişka vilâyetleri bu zikr etdiğim kılâ‘ların cümlesi bizim Bosna eyâleti hudûdunda deryâ kenarında sağîr ü kebîr kal‘alardır, bunları karadan birer birer muhâsara edelim. Küffâr bunların tedârikinde iken başına vâveylâ düşüp cezîre-i Girid hâlî kalup serdârın Hüseyin Paşa lalan da defterhâne ile yüz bin asker vardır. Anlar da Kandiye kal‘asın muhâsara edeler. Bi-emrillahi Te‘âlâ her tarafdan küffâra göz açdırmayup bu donanmamızın intikâmın alırız" dedikde sa‘âdetlü pâdişâh "Allah âsân getire, bir müşâvere edelüm" dediler.

Tedbîr-i sâbi‘ : Yine Melek Ahmed Paşa tershâneye geçüp Tershâne bâğçesi Cirit Meydânı Köşkü‘nde üç bin sipâh ve üç bin gayri asâkir-i âgâh yazup cezîre-i Girid'e ve gayri cezîrelere asker-i imdâd gönderüp cemî‘i memâlîk-i Âl-i Osmân iskelelerine hatt-ı şerîfler ile birer ağavât gönderüp küffâra zahîre verilmek men‘ olundı.

Tedbîr-i sâmin: Melek Ahmed Paşa'nın re‘y [ü] tedbîriyle Budin'de vâlî olan Kara Murâd Paşa Nemse çesarından bir elçi gönderüp İslâmbol'a bir alay-ı ihtişâm ile girmişdir kim düvel-i Âl-i Osmân olalı eyle bir mu‘azzam kefere-i fecere gelmemişdir. Huzûr-ı pâdişâha geldikde ana bir dârât, azamet [ü] şevket-i Âl-i Osmân gösterilüp eyle ziyâfetler olmuşdur kim selâtîn-i selefin biri etmemişdir.

…………….(15.5 satır boş) ……………. ***[98b]***

Melek Ahmed Paşa efendimizin zamân-ı sadâretinde bunun emsâli niçe bin tedbîrât [u] hâdisât zuhûr edüp kimi hüsn-i tedbîr oldu. Ekalli sû-i tedbîr olup yine cümle ocak halkı meşveretiyle asker-i İslâm'ın bir mevâcibi kalmayup üç aydan ulûfeler çıkup her taraf ma‘mûr [u] âbâdân idi. Eğer sadâreti hâlinde olan cemî‘i rûz-merre olan vakâyi‘âtı ferâden ferâdâ tahrîr etsek başka bir mücelled tomar-ı edvâr olur. Ammâ cemî‘i halk ile hüsn-i zindegânîsi var idi ve halûk [u] hamûl idi. Ve hizmetinde akl-ı Aristo zî-akl ve müstakîm ve âkıbet-endîş âdemler saklardı. Hatta kethüdâsı Diyârbekir'in Çirmik'inden Kudde Mehmed Kethüdâ ve tezkireci-i kebîri Gınâyî Efendi ve Tezkireci-i sağîri Zühdî Efendi ve Hazînedâr Ahmed Ağa ve Mühürdâr Osmân Ağâ ve hakîrin selefi imâm efendi ve re'îsü‘l-küttâb Mevkûfâtî Muhammed Efendi, bunlar sikadan müdebbir, kâmil, sâhib-ayâr nedîmler idi. Taşra huddâmlarından defterdâr Zurnazen Mustafâ Paşa'yı ma‘zûl edüp Kırkçeşmeli Emîr Paşa'yı defterdâr edüp sû-i tedbîr etdi. Zîrâ tammâ‘ ve hemec ve mühmil âdem idi. Ve Koca İbrâhîm Ağa'yı çavuşbaşı etdi. Münâfık ve müfsid ve devr-i ebvâb ederdi. Ancak Bektâş Ağa ve Kara Çavuş ve Çelebi Kethüdâ ile ve şeyhülislâm Bahâyî Efendi ile hüsn-i ülfet edüp her umûrun anlar ile meşveret edüp onların sözlerine amel ederdi.

Der-beyân-ı âkıbet-i kâr-ı sû-i tedbîr, sebeb-i azl-i vezîria‘zam Melek Ahmed Paşa

İbtiden ibtidâ sebeb-i azli oldur kim Türkmân Ağası Abaza Kara Hasan Ağâ, Sultân İbrâhîm Hân asrında Kara Haydaroğlu nâm harâmîyi ele getirüp kayd-bend ile cülûs-ı Mehemmed Hân'ın ibtidâsında gazâ-yı Mehemmed Hân'dır kim ol harâmîyi Parmakkapu'da be-dest-i Hasan Ağa, salb edüp Anadolu memleketleri şûr-ı şerrinden

emîn olup bu hizmeti mukâbelesinde hatt-ı şerîfler ile Kara Hasan Ağa'ya Türkmân ağalığı mü'ebbed kayd-ı hayât ile sadaka olunup her sene berât-ı pâdişâhîsin tecdîd edüp kalemiyyesin hazîne-i pâdişâhîye teslîm edüp keyfe mâ-yeşâ mutasarrıf olurdu. Tâ Melek Ahmed Paşa efendimiz vezâretine gelince mutasarrıf olup yetmiş kise kalemiyyesin edâ edüp tecdîd-i berât {idüp} Melek Ahmed Paşa efendimizle vedâlaşup Üsküdar'a gidüp asker cem' edüp Türkmân ağalığı hizmetine gitmek sadedinde iken Yeniçeri ocağından Bektâş Ağa ve Kara Yeniçeri ağası ve Çelebi Kul kethüdâsı ve Paşa kethüdâsı Kudde Kethüdâ cümle ale'l-ittifâk Hasan Ağa'dan Türkmân ağalığın alup mevâcib mahallidir, deyü yüz kisesin alup Türkmân ağalığın Ak Alî Ağa'ya verdiler. Hemân Abaza Hasan Ağa, Üsküdar'dan üç yüz aded câna başa kalmaz kafadâr yiğitler ile Ahûrkapu'ya gelüp yüz aded yiğit kayıklar başında koyup kendisi yüz aded âriyetî atlılar ile Paşa sarâyına gelirken hakîr Kudde Kethüdâ ve Mektûbcu Ramazân Efendi ve Mektûbcı halîfesi Behcetî Efendi bir yerde hâzır idi. Abaza Hasan Ağa geldi", dediklerinde sarây içre bir gulgule olup Kudde Mehemmed Kethüdâ'nın aklı gidüp Kara Hasan Ağa doğru paşanın yanına varup kararup bozarup eydür: "Bak a sultânım, efendiciğim! Benim yetmiş kise kalemiyyemi alup bu kadar masrûf çeküp ve bu kadar zamândan berü hatt-ı şerîf ile Türkmân ağalığı benim ola. Lâyık mıdır kim beni böyle hor, hakîr, bed-nâm edesiz. Aşîret gayreti yok mu?" deyü bükâ-âlûd olunca Paşa eyitdi: "Hasan Ağa! Bu sene eyle olur. Çok yerden ricâ etdiler. Senin yetmiş kisen yerine şimdi yüz kise verelim. Bu sene sabr eyle" dedi. Hasan Ağa: "Ben bilirim, kabâhat kimdedir" deyü taşra çıkup gitdi. Hemân Kudde Kethüdâ'yı taşrada görünce "Bak a Kudde! Hak Te'âlâ Hasan'ın cânın almasın, ben sana bunu korsam!" diyince Kudde Kethüdâ "Ey Kara Hasan! Her kansı taş katıdır, başını ana ur galan!" deyü Diyârbekir ıstılâhıyla niçe gûne elfâz-ı zebân-dırâzlar edince hemân Hasan Ağa dal-hançer olup Kudde Kethüdâ'yı yakasından altına alup katl edecek mahalde cümle huzzâr-ı meclis Hasan Ağa'nın üzerine üşüp Kudde Kethüdâ'yı halâs edüp Kudde, paşaya girüp feryâd edince Hasan Ağa gitdi. "Kudde, senin çirkün necâseti benim fülânıma olsun, sana bunu kosam!" deyüp nerdübândan aşağı enüp atına süvâr olup bî-bâk u bî-pervâ şitâb ile Ahûrkapu'da kayıklara yetişüp derhâl Üsküdar'a ***[99a]*** ubûr edüp cümle hânlarda olan sipâhiyi başına cem' eyledüği saltanat tarafına mün'akis olup der-akab Bektâş Ağa ve Yeniçeri ağası ve Çelebi Kethüdâ ve Kudde kethüdâ tahrîkiyle paşaya gelüp "Zorbadır ve aşkıyâdır ve menba'u'l-fesâd bir vâcibü'l-katldir. Elbette bu ayda Hasan Ağa'yı katl edersin. Yoksa ne sen, ne biz ve ne pâdişâh ve ne şehr-i Üsküdar kalır" deyü Hasan Ağa katliyçün Paşaya ibrâm [u] ilhâha teklîf-i mâlâ-yutâk etdiler. Hâh-nâ-hâh Hasan Ağa katline emr-i şerîf alup Küçük Tezkireci Zühdî Efendi ve silâhdâr ve sipâh bölük ağaları hâzır olurken Hasan Ağa'nın bir yâr-ı sâdıkı Üsküdar'a haber uçurup Hasan Ağa ol ân firâr eder. Bu haber iftirâsın hakîre isnâd etdiler ammâ alîmallah ve şehîdallah ve kefâ-billah şehîden Muhammeden Resûlallah aslâ ve kat'â rûhumuzun haberi yok idi. Haber eden yine vâlidemiz aşîretinden paşanın haftâncıbaşısı Abaza Parmaksız Sefer Ağa var idi, ol haber gönderüp Hasan Ağa firâr edüp katline varanlar Hasan Ağa'yı bulmayup hâ'ib ü hâsir geldiler. Hasan Ağa bir günde ılgar ile dağlardan İzmid'e varup ne kadar ulûfeye gelir sipâh var ise gerü döndürüp bin atlı olur.

Andan Bolu'ya varınca üç bin atlı olur. Osmâncık'a varınca beş bin asker olur. İpşir Paşa'ya varup İpşirle kırk elli bin asker olup der-i devlete haber gönderüp "Kul kethüdâsı ve Kara Çavuş'u ve Kudde Kethüdâ'yı ve Defterdâr Emîr Paşa'yı ve filanı ve

filanı istemezüz” deyü haber gelince taraf-ı şehriyârîden bunların hakkına katl hatt-ı şerîfi gelüp Paşa “Mühri ferâgât ederim. Ben anların nâ-hak katllerine fermân etmem!” deyüp bu sadâ pinhân oldu. Bu mahalde Siyâvuş Paşa dahi Budin’den ma‘zûlen gelüp kubbenişîn vezîr olup Abaza Hasan’dan ve İpşir’den kendüye nihânîce mektûblar gelüp pesüperdeden mührü almağa lağımlar etmeğe başladı. Sene 1061 şa‘bân’ının nısfında.

Der-beyân-ı ahvâl-i zulm-i azîm ve musîbet-i elîm

Bu Hasan Paşa firârından sonra Ak Alî Ağa Türkmân ağalığın zabt u rabt etmeden havf edüp Türkmân ağalığı mâbeynde kalup zümre-i sipâhdan Hanifi Halîfe ve Daşnık İmirza ağalar kadîmden erbâb-ı hizmet olup Bozulus ve Karaulus ve At keşân ve Üsküdar Türkmân ağalıklarına nâmzâd çıkup zorbalık tarîkiyle birer nân-pâreye nâ’il olalım deyü mîrîye niçe yüz kiseler geçmişken bunları dahi avk [u] te’hîr ederek bunlar dahi başları havfinden ve cânları acısından bir gicede İslâmbol’dan gâ’ib olup Üsküdar’a geçüp firâr etdiler. Beri tarafda Bektâş Ağa ve yeniçeri ağası ve kul kethüdâsı paşaya gelüp “Bunlar dahi âsî ve Celâlî ve Cemâlî‘dir. Bre meded sultânım, bunlara amân vermeyüp katl edüp mâl [u] mâmeleklerin kabz edin. Yoksa İpşir Paşa’ya ve Hasan Ağa’ya varırlarsa iş muhtel ü müşevveş olur. Elbette katl edin” dediklerinde paşa-yı deryâ-dil eydür: “Mâlları ile bir alay ehl-i hizmet, bî-garaz müselmân ve ehl-i ırz [ü] bî-hırs âdemler! Hasan Ağa’dan ibret almadınız mı? Mîrîye yetmiş kîse vermişken mü’ebbed hizmetin elinden alup nâ-müstahakka verüp ol dahi zabt etmeğe havf edüp hizmet-i pâdişâhî meydânda kalup göz göre bir adamı Celâlî etdiniz. şimdi bu Hanifi Halîfe’den ne istersiniz. Vallahi yakîn zamânda ben de sizin âteşinize yanarım, ammâ sizler yanup kebâb olursuz” dedi. Bunlar paşaya dilgîr olup gitdiklerinde der-akab Daşnık İmirzâ ve Hanifi Halîfe bu güft [u] gûyı istimâ‘ edüp ol ân “Üsküdar’dan altı yüz aded atlı ile Üsküdar’dan ılgâr ile Dil İskelesi’ne varup anda bir gicede Dil deryâsın ubûr edüp Haleb altına Celâlî Hasan Ağa ile İpşir Paşa yanına firâra karâr verüp gitmededir” deyü paşaya haber gelüp niçe gûne efvâh-ı nâsda güft [u] gûlar oldu. Ol sâ‘at bu ahvâl-i pür-melâl ocak ağalarına mün‘akis olup yine paşaya gelüp fakîr Hanîfî Halîfe ve Daşnık İmirza’nın katline fermân isteyüp paşa dahi bi’z-zarûrî telhîs edüp katllerine hatt-ı hümâyûn-ı sa‘âdet-makrûn sâdır olup derhâl Bektâş Ağa’dan iki yüz cebe vü cevşene müstağrak küheyl atlı ve Yeniçeri ağası Kara Çavuş‘dan üç yüz cebeli ve cevşenli cılfidan atlı ve Çelebi Kethüdâ‘dan kâmil beş yüz cengâver dilâver, server, hünerver silâhına kâdir cirîd-endâz, “Benem diger nîst” diyen şehbâzlar ve bizim paşadan yedi yüz Abaza ve Çerkez ve Gürcî iş görmüş silâhşör ve cündî yarar nâmdârlar âmâde oldu. Ve silâhdâr ve sipâhiyândan *[99b]* dahi beş yüz aded müsellah fetâlar cem‘ olup cümle-i cümele iki bin beş yüz salt küheylân atlı fârisü‘l-hayl güzîde asker-i tîğ-zen gözü kanlı askere Melek Ahmed Paşa efendimizin çerâğı Abdullah Paşa beşyüz aded güzîde Ekrâd yiğitleriyle serdâr olup hakîrin dahi ol asrda zindeliğim muhill olmağıla sekiz kafadâr gulâmımla esb-i sabâ-sür‘atlerime süvâr olup paşadan me’zûn olup Abdullah Paşa ve cümle Melek Ahmed Paşalı ile bir gicede İslâmbol’da olan keştîlerin sandalları ve kayıkları ve mavunaları cümle üç bin askeri bir gicede İslâmbol’a geçirüp andan ılgar ile Gekbezî‘ye, andan ibrâm-ı tâm ile bir günde Dil’i geçüp andan Derbend’i ubûr edüp anda ahâlî Hanifi Halîfe’yi su’âl edüp “İki gündür, bundan yedi yüz cirid atlılar ile gelüp ikişer günlük yemlerin akçeleriyle alup ve me’kûlât [ü] meşrûbâtların alup dağlarda yatmak üzre yola revâne oldular ve yollarda ulûfeye gelen sipâhîleri girü

döndürüp asker cem‘ ederek gidiyorlar” deyü cevâb-ı nâ-sevâb etdiler, hikmet haberin Lokmân’dan aldılar. “Bre yakîn imiş dahi asker-i haşerât cem‘ etmeden irelim ve yetişelim” deyü Derbend’den ılgar ile kal‘a-i İznik’e varup anda ikişer gicelik yemler ve zâd-ı rahleler alup yine ılgar ile mütevekkilen-alallah deyüp giderken Bektâş Ağalıdan ve Yeniçeri Ağalıdan niçe yüz küheylân semiz atlar şiddet-i hârdan ve çapgın-ı ılgardan kalup niçe âdemler piyâde İznik’de kaldılar. Niçesi dağlarda atları yanında kaldılar. Biz asker ile İznik’i geçüp bir mahall-i çemenzârda yemler kesdirüp ol mahalde âyende vü revendelerden haber alınup “Lefke’de binden mütecâviz âdem olup yemler alup Söğüd kasabasına doğru revâne oluyorlar” dediklerinde, “Bre kalk a!”, deyü alay çavuşları feryâd edüp yine ılgar ile Lefke kasabasın ubûr edüp yine haber aldık kim Lefke ile Söğüd mâbeyninde “Ahmed Beğ Çeşmesi nâm bir fezânın şarkî cânibinde bir pirinç çeltikliği başında kimi ormanda kimi çadırlarla hırmânda harbendeleriyle meks etmişler”, deyü haber alınup derhâl cümle askeri serdârımız Kara Abdullah Paşa başına cem‘ edüp cümle iş erleriyle müşâvere edüp Vakt-i şâfi‘îde basmak ma‘kûldur, deyü hatm-i kelâm ile Fâtiha tilâvet olunup nısfu’l-leylde kalkup âheste-reviş cümle asker kulağızla gitmede.
Hakîr çarha askeriyle ileri ılgar edüp hakîkatü‘l-hâl vakt-i şâfi‘îden evvel ol mahall-i ma‘hûdeye ince karavulumuz varup yetmiş seksen kadar hayme ü hargâhlar ile ârâste bir hayli ordu görüp girü avdet edüp haber getirdiler. Biz dahi çarhacıyla ileri vardık ammâ göz gözi görmez bir mesâfe-i ba‘îdede ârâm edüp at diğnendirüp girüden asker gelmesine muntazır olup vakt-i şâfi‘î dâhil olmasına müterakkib olup ba‘zı iğdiş atlı olanlarla hakîr ileri vardım ki iğdiş at aykır at gibi süheyl urup kişneyüp düşmeni âgâh etmez. Bu minvâl üzre ileri varup âlem-i ağyârdan bî-haberler, herkes birer dıraht-ı müntehânın zıll-ı himâyesinde nefîr-i hâb çalup Ashâb-ı Kehf vâkı‘asın görüp kimi haymelerde hâb-ı nâzda, kimi hıyâbân içre hem-nâzda ammâ çoğu çengelistân içre kemîngâh edinmiş yatarlar.

{Ve mine’l-acâ’ib [ü] garîbe}: Ancak bir şehbâz, sihr-i hayyiz, sâhib-i perhîz {yiğit} kalkup uryânen atını *Bismillah* ile timar ederken savt-i hazîn ile bu ma‘nîyi bayâtî makâmında bu makâm-ı çemenzârda âğâze etdüğü ma‘nî idi:

Eyle mi hâlim felek

Dil bilmez zâlim felek

Kesipsen cân bâğ(çe)sinden

İki nihâlim felek

“Ey Felek, ey felek” deyü felekden şikâyet-âmîz bir ma‘nî-i pür-ma‘nâ-yı tasavvuf âğâze etdi. Hakîr âlem-i hayretde kalup tefe’ül etdim. Yine bir ma‘nî dahi âğâze etdi. Beyt:

Baba kitab-ile sen

Ohı ki tâ bile sen

Bunda bir iş et galan

Sinde yatabilesen

Diğer ma‘nî

Lelenin dünyasına

Aldanmadın ya sına

Dünya menim diyenin

Gitmişdik dün yasına

deyü bu gûne ma‘nîleri hüzn-i dil ile garîbâne savt-ı ciğer-sûz ile tegannî eyleyerek ağlayup yanında hâb-âlûd olan refîkına nidâ edüp eydür: “Ey Alî cân, kalk! Ne çok yatarsın, sabâh karîbdir. Cümle kurd, kuş ve koyun ve benî Âdem seherin kalkup rahmet kapuları açık iken du‘â edüp kimi dünyâ, kimi âhiret ister. Kalk hey gök bahtlı, biz seninle şehîdlik isteyelim. Bre kalk hey it” deyüp refîkı dahi hâbden bîdâr olup eydir: “Hayr ola Velî! *[100a]* şimdi bir düş görürdüm. Elimde bir yanmış mum var idi. Sen benim elimden mumu alup püf deyüp söndürüp elimden mumu alup başım ol mum ile urup başım yardın. Sandım ki başım kesdin” dedikde “Hayr ola, ben de bu gice huzûr edemeyüp kalkdım, atcağızım timâr etdim. Sen de atını eğerle, sabâh yakındır” dediler. Ammâ bunlardan gayri uyah kimesne yok idi. Yedi sekiz kişi bunların mükâlemesin cân kulağıyla cümle istimâ‘ edüp girü çarha küme’sine varup istimâ‘ etdiğimiz ma‘niyâtları ve hâmûş-bâş yatan gâfil ümmetlerin ahvâllerin bir bir takrîr edüp girüde olan askere haber gönderdik. Vakt-i seher kim oldu, ânî gördük, girüden bizim askerin ilerisi gerisine bakmayup “Kopar bre kopar, at boyna düşmüşler, yanımıza gelüp bize bakmadan. Bre Allah Allah” deyü bir ağızdan sadâ-yı Allah Allah’a rehâ buldurup hâb-ı râhatda yatan askerin içlerine at bırağup cümle çadırların başlarına yıkup kimi uryân ve kimi giryân u nâlân ederek onu onda ve bunu bunda, işte şu şunda deyü her biri birer çengelistâna perem perem olup göz açdırmayup içlerine kılıç urulmağa başlandı. İbtidâ ma‘nî okuyup atı timar eden garîb yiğit ve anın refîkı ki, hâbdan kalkup vâkı‘â gördüm diyen yiğit, ikisi uryânen bellerine kılıçların çalup ve uryancık atlarına yular ile eğer urmadan bilâ-licâm süvâr olup ol ân bizden üçer âdem hâke düşürdüler. Meğer şecî‘ yarar yiğitler imiş.

Hemân Melek Ahmed Paşalı Kürd Haydar Ağa bu iki yiğidin üzerlerine at sürüp ikisin dahi şehîd eyledi. Aceb sırdır kim ma‘nî okudukda “Kesipsen cân bâğçesinden / İki nihâlim felek” dediği ikisi şehid olması imiş. O biri vâkı‘asında “Elimdeki mumu söndürüp başıma urup başım düşdü zannetdim” dediği vâki‘a vâkı‘ olup rûhı çerâğı sönüp kellesi galtân olması imiş. Netîce bu arsagâh-ı hûn-âlûdda çevgân [u] şemşîr ile guzât-ı şebhûnciyân kelleleri galtân edüp lu‘bedebâzlık ederken meğer Hanifi Halîfe ve Daşnık İmirza ağalar âkıbet-endîş olup haymelerin sahrâya kurup kelepürlerin meydân-ı muhabbete koyup kendüler cümle pür-silâh yiğitleriyle çengelistân ve ormanistân ve hıyâbânistân içre kemîngâh edinüp bu sahrâda hayme vü hargâhları ve karakollukçu makûlesi harbendeleri kelle paça ve nehb ü gâret olunurken bunlar dağlar içre âheste rûşen pür-silâh olup vakt-i Hanefî ki oldu, kemîngâhdan yedi sekiz yüz cirid atlı yedi koldan orman içre yaralanmış arslan kemîngâhdan çıkar gibi çıkup şîr-i nerrende-i dirrende gibi Allah Allah na‘rasına rehâ buldurup bizden Allah Allah, anlardan Allah Allah vâveylâh iki İslâm askeri birbirine karılup katılup cenge âğâze edüp bir hücûm etdiler kim gûyâ her biri birer ejder-i heft-ser idiler. Hanifi Halîfe kendü askerine takviyet verüp “Koma kurdlarım!” deyüp başı kaba meydân-ı ma‘rekede yedi sekiz âdem akdardı. Üstünde ok kirpi gibi dizilmiş idi. Meğer bir kerevge zırhı var imiş. Atı dahi geyimli idi. Anların atları dinç, bizim atlarımız iki gün üç gice birer yem ile yorgun argın ve durgun, atlarımızın

niçesi bu mahalde sâhibin ele verdi ve askerimizin girisi dökülüp gelmede. Cemâpur askeri gibi henüz cem‘ olmada. İleri varanlarımızdan der ceng-i evvel elli üç benâm âdem hâke düşdü ve Melekli Deli Dilâver Ağa, Hanifi Halîfe üstüne hamle edüp dizgin aşrı ana bir hışt-ı ipşiri eyle zerk eyledi kim cübbesinden güzer eyleyüp uyluğundan atına geçüp atı kıçın serpüp bir kenara çıkup derhâl refîkleri Hanifi Halîfe'nin başına üşüp yedek yetişdirince anlardan {bir yiğit} bizim Sivaslı Dilâver Ağa'nın altından mızrak ile atın yıkup Dilâver Ağa piyâde oklaşarak bizim alaya gelüp derhâl yine atlandı ve anlardan yine biri bizim Melekli Deli şâhin Ağa'yı hışt ile urup arkasından iki karış yalman gösterüp alayımıza gelüp hıştı çıkarup sardılar. Ve bizim elvend ağalarından iki âdem akdarup henüz ceng karışmağa başladı.

Ammâ hamd-i Hudâ tarafeynde aslâ dahi tüfenk atılmayup herkes merd-i meydânlığın ızhâra başlayup herkesin cür'et damarları hareket etti. Ammâ Hudâ âlimdir, onlar gafletde iken basılup bu kadar ceng-i Alî etdiler kim bizim askere galebe etmek sadedinde iken şems-i âteş-tâb kulle-i felekden bir cıda kaddi nümâyân olunca girüden Bektâş Ağa ve yeniçeri *[100b]* ağası askerleri Hak belâ versin kimi at kolanı ve kimi tapkur çekmek ve kimi sabâh namâzı kılmak bahânesiyle cümle gerüde kalup atları yorgun ve durgun cümle gayret edüp anlar da bir kerre Hanîfîliye sûr salup bir yaylım kurşum atmağa başlayınca meğer Hanîfîli de orman içre üç yüz piyâde seg-pây-ı segbân pây-ı taban dayayup eyle kurşum urdular kim Melekliden ve Bektâşlı ve Kara Çavuşludan yetmiş altı âdem hâke düşüp mecrûh u şehîd oldular. Henüz ceng kızışup hemân Serdâr Abdullah Paşa bizimle gelen sipâh askerine "Bre koman kurdlarım!" deyü feryâd eder. Feryâd u vâveylâ çe fâ'ide. Hanifi Halîfe ve Daşnık İmirza sipâhîdir. Beride bizimle gelen sipâhî, sipâha kılıç çeker mi? Ancak bir küme sipâh haşerâtı bizimle gelüp cemadan gibi dururlar. Serdâr anlara "Bre koman gâzîler" dedikçe anlar âlet-i mülâhıza bir kerre at sıçradup kırmızı ve sarı bayrağile girü döner.

El-hâsıl bu hâl üzre münhezimen girü dönmek sadedinde iken serdârımız Abdullah Paşa "Bre gâzîler! Biz üç bin askeriz, anlar bin mikdârı âdemlerdir. Eğer atınız gerçi yorulmuşdur ammâ hele bir kerre gayret eyleyelim" deyü Yeniçeri Kethüdâsı Çelebi Ağa'nın dahi zedelenmemiş ve girüden âheste âheste gelmiş askerine varup "Bre gâzîler, efendilerimize ne yüzden varalım. Bre şu Celâlîlere bir kerre dahi derûn-ı dilden ve cân [u] gönülden hücûm edelim. Olmaya illâ hayr; ya taht ola, ya baht!" deyüp bu meşveretde iken Celâlîler şîrînleyüp ormandan taşra cümle nümâyân oldular. Hemân Bektâşlı ve Kara Çavuşlu dağların ardına doğru gitdiler.

Beri tarafda Melekli ve Çelebi kethüdâlı ve Silâhdâr sipâhlı bir yire gelüp topdan Allah Allah deyüp at başı beraber at sürünce bizim çarha askeri dahi tâze cân bulup âdem leşleri çiğneyerek alay çavuşları tablbâz-ı Muhammedî çalup "Bre koma gâzîler, Kelbelâ günüdür, bre ha koma!" deyü herkes birbirine takviyet verüp hamd-i Hudâ nesîm-i zafer bizim cânibe eser gibi esüp niçe yiğitlerimiz "Bre gâziler şu yatan şehîdlerimizin kanın şu Celâlîlerden alalım" deyü birbirlerini cenge tergîb edüp herkes kanığup ejder-i heft-sere dönüp kol kol kelle paça alınmağa başlayup hakîr dahi Abdullah Paşa sancağı dibinde Feth-i şerîf tilâvet ederdim. Anı gördüm, bir gulâmı atına aykıru yükledüp yanıma getirdiler.

Feth'i unudup aklım başımdan gidüp at üzre ne eğer ve ne kılıç ve kaddâre bir şey kalmamış. Gulâm sehel durup merhûm olup atı berk bağlayup gulâmı zemîne bırağup yine alem dibinde Feth-i şerîf'e başladım. Zannetdim [96] âyetin tilâvet ederdim. Hemân aklım başıma gelüp *"El-hükmü lillâh"* dahi neler olacakdır, deyü ileri at depredüp niçe temâşâlar etdik. Hulâsa-i kelâm, yedi kerre onlar bize, biz anlara hamleler edüp kâmil üç sâ'at-i nücûmî ceng [u] savaş-ı perhâş oldu kim Azak cenginden berü böyle bir dilîrâne irâm(?)-â âver ceng olmamışdır. Ammâ anların dahi atları mukaddemâ bizimle vakt-i şâfi'îden berü ceng edeli bî-tâb u bî-mecâl kalup âhir-i kâr dağlara yan verir şeklinde olunca bizim asker şîrînleyüp üzerlerine hücûm-ı ziyâdece etdiklerinde cümlesi seyrek ağaçlı ormanlara "Ormanus keres", deyüp firâr edince Daşnık Mirza'nın kethüdâsı ve on iki nâmdâr ağası ve on iki iç ağası Çelebi Kethüdâ koluna düşdiler. Ol ân onlara amân vermeyüp hâke düşürdüler. Ve Celâlîler ormandan var kuvveti bâzûya getirüp bir dahi hû etdiler. Yetmiş aded âdemleri dahi ser-nigûn olduğun gördüklerinde karârları firâra mü'eddî olup ardlarında kova kıra kellelerin ârâyiş-i nîze edüp serdârımıza getirüp ihsân [u] in'âmlar alınup "Herkes kellesin hıfz etsin" deyü fermânlar olup herkes sürûr [u] şâdımânda iken ânî istimâ' etdik kim dağlar içre bir sadâ-yı Allah Allah kopup, "Bre nedir o?", deyü ormanlar içre bizim asker girüp meğer Bektâşlı ve Kara Çavuşlu mukaddemâ girü omanlar ardın kollayarak gitmişlerdi. Hanifi Halîfe ve Daşnık Mirza askerinin bakıyyetü's-süyûfuyla firâr ederken anlar râst gelüp cenge âheng edüp Allah Allah demişler. Bizim Melekli anı dahi imdâda yetişüp ânî gördük, Dasnik İmirza kırk altı aded tevâbi'iyle karşu getirdiler ve cümle kayd-bend etmişler. "Bre Hanifi Halîfe niçe oldu?, işte firâr ediyor", diyince "Yaralıdır, yetişirsiz" deyü akîbince at bırağup nîm sâ'atde yetişüp on üç âdemiyle Melekliler anı dahi ***[101a]*** dest ber-kafa kayd-bend edüp serdâr huzûruna getirdiler. Ta vakt-i zuhr olunca kelle ve dil gelmeden hâlî olmadı. Âhir Celâlîlerin haymelerin kurup ve ganîmet olunan esvâbların bir yire yığup şühedâlarımız ve mürde olan Celâlîlerin leşleri yanında meks olunup bir gün tekâ'üd fermân olunup der-i devlet-masîre feth-i meserret haberi müjdecileri gitdi. Ammâ atlarımızda ve cümle gâzîlerimizde zerre mikdâr tâb u tüvân kalmamış idi. Derhâl fermân-ı serdâr ile Celâlîlerden alınan sekiz yüz aded ganîmet atlarına bizim asker süvâr olup isteyen kendi atıyla küme küme olup bakıyyetü's-seyf olan Celâlîleri akîblerince kovmağa me'mûr oldular. Derhâl serdar-ı nusret-şi'âr Kara Abdullah Paşa İznik ve Lefke ve Söğüd ve Eskişehir ve Seydî Gâzî kadîlarına hitâben Celâlîleri ele getirüp kayd-bend ile der-i devlete getirmeleriyçün on iki kadılara buyurdular yazılup kapucubaşılar ılgar ile revâne oldular. Hemân cümle re'âyâ vü berâyâ "Nefîr-i âm emri geldi" deyü fürce bulup dağlarda hayvânât sayd [u] şikâr ederlerken benî Âdem avlamağa başlayup ertesi güne dek eli bağlı ve ciğeri dağlı ümmet-i Muhammedleri uryân [u] büryân edüp başlarında birer keçe külâh ile girîftâr-ı bend ederek serdâr huzûruna getirirlerdi. Ve ol meydân-ı ma'rekede Ahmed Bey Çeşmesi kurbunda şâhrâhın tarafeynine yüz yetmiş şühedâlarımızı defn etdik. Ve yüz kırk altı âdem mecrûh bulunup cerrâhlar ta'yîn olunup kimin arabalara ve kimin sallara tahmîl edüp Celâlîlerden kâmil altı yüz âdem "Beynehû beynallah" şehîd olmayup sahrâ-yı çemenistân-ı çerâgâhda olan dırahtistânın tahtında na'ş-ı ibn-i Âdem şecere-i Vakvak zeyli gibi benî Âdem cesedi ile zeyn olmuşdu kim edîm-i arzda gûyâ yebrûhu's-sanem haşâyişi zeyn olmuşdu. Kimi bir çalışda dü-nîme olmuş kimi sünü yalmanıyla mürd olmuş, kimi kelle paça olmuş, kimi hamâyil bağı çalınup kol ve kelle perrân olmuş, kimi teper ber-kafa sadrına enince dünîme olmuş, kimi

sepetleme çalınmış, kimi kurşum ile alınmış, kimi şast ber-kabza tîr-i kemândâra râst gelüp sûzen-i hayyât atlasından güzer eder gibi geçüp merhûm olmuş, hikmet-i Hüdâ, râdet-i ezelî böyle ta'alluk edüp bu cengde dahi Azak ve Hanya gazâsından ziyâde ibret aldık, aceb sırr-ı Hudâ idi. Bu mevtâlar dahi tarîk-i âm tarafeyninde on beş aded çâhı re'âyâya kazdırup cümle leb ber-leb edüp kelleleri ârâyiş-i nîze oldu. Ve mâl-ı ganâyimlerinden cümle sekiz yüz at ve bu kadar mâl-ı ganâyim ve hayme vü hargâh ve bâr-ı bengâh ganîmet olunup niçe kimesne yahşi kılıç u gaddâre ve zırh-ı zirîh külâh ve tüfenk ve kalkan ve esbâb [u] eskâl ve mahbûb gılmânlara mâlik oldular ammâ develeri yok idi. Ancak yigirmi katar-ı katır var idi.

Andan mansûr [u] muzaffer iki günde Dil nâm mahalle gelince akîbimizce yüz kırk dil âdem ve yetmiş kelle kazâlardan gelüp yetişdi. Mezkûr Dil'den gemilerle dilleri ve cümle mâl-ı ganâ'imleri geçirüp kasaba-i Gekbezî'de meks edüp andan kalkup Üsküdar'a karîb Bostâncıbaşı {Cisri} nâm mahalle gelince Âsitâne-i Sa'âdet'de Melek Ahmed Paşa efendimizden emr-i şerîf gelüp "Sen ki Serdâr Abdullah Paşa'sın! Emr-i şerîfim vüsûl buldukda giriftâr olan Celâlîlerin cümlesin katl edüp ser-i bî-devletlerin der-i devlete getirüp galtân edesin" deyü fermân-ı şehriyârî sâdır olunca kırâ'at olunup cümle asâkir mezkûr cisr başında bir güft ü gû ve gulgule kopup "Bu kadar baş var. Ha kimin başları kurusun. Bu kadar baş ile bir baş İslâmbol'a varırız, ya bu fakîrleri ne kırarız" deyü azîm kîl [u] kâl oldu.

Hâzâ zulm-i sarîh: Abdullah Paşa "Fermân-ı şerîf mûcebince cümle bunları katl ederim" deyince hemân cümle guzât-ı Müslimîn bir uğurdan paşa üzre hücûm edüp "Bir alay mâldan ve rızıkdan ve ırzdan ayrılmış garîbü'd-diyâr, bî-dâr mahlûk-ı Hudâ'yı kırdırmazız. Der-i devlete götürürüz. Ümmîddir kim her biri birer takrîb ile halâs ola" deyü serdâra ricâ etdiler. Âhir-i kâr serdâr niçe a'yânın ricâların kabûl edüp ba'zı âdemleri bostânlar içre pinhân etdiler. Niçesin bu Bostâncıbaşı Cisri altında sazlık ve kamışlık içine saklatdılar. Niçesin tebdîl-i kıyâfet edüp halâs eylediler. Niçesin sipâh esbâbıyla at üzre bindirüp Üsküdar'a getirüp halâs etdiler ve altı aded âdemi serdârdan birer takrîb ile ***[101b]*** bu abd-i hakîr Evliyâ-yı pür-taksîr ricâ edüp altısın dahi âzâd etdim. Ammâ Daşnık Mirza Beğ ve Hanîfe Halîfe içün ricâ geçmeyüp cisir kenarında kırk altı âdemleriyle ale't-tertîb dizüp Daşnık Mirza [ve] Halîfe kelime-i şehâdeti getirüp {Hanîfe Halîfe} eydür: "İlâhî! Bu husûsda Melek Ahmed Paşa mecbûr u mağlûb u bî-günâhdır. Ammâ ey Pâdişâh-ı Kahhâr beni Kahr ismine mazhar etmişsin. Takdîrinde ezelü'l-âzâlde alnıma kilk-i kazânı böyle tahrîr etmişsin. Umarım sen pâdişâh-ı Kahhâr'dan kim benim katlime sebeb olanları ân karîbu'z-zamân benim gibi katl edesin" deyü *Bismillah* deyüp kelime-i şehâdetle kıbleye müteveccih olup "Al imdi emânetin efendim" dedikde Aşçı Alî nâm bir şakî dal-uryân kılıç olup el kaldırım derken hemân Hanîfe Halîfe ayak üzre kalkup Aşçı Alî'ye bir depme niçe urdu ise asla tahallüf etmeyüp Aşçı Alî'nin cânı çıkdı. Derhâl serdârımızın silâhdârı bir esfehü's-süfehâ at üzre dururken Hanîfî Halîfe'ye bir tîğ ile darb etdi kim eli bağlı âdem zemine yüzü üzre düşüp cemî'i asker *azharun mine'ş-şems* gördüler kim yüzi üzre düşmüşken kendi kendiye kıbleye müteveccih olup arkası üzre yatdı. Cümle asker *el-azametullah* deyüp niçe zî-akl âdem kaçan kaçanın oldu. Andan Daşnık Mirza'yı kesdiler. Aslâ fakîr dünya kelâmın söylemeyüp kırk altı pelîdi dahi birer birer şehâdet kelimesi etdirerek kelleleri kesilüp cesedleri cisr başına defn olunup cümle kelleler ile Üsküdar'a,

andan İslâmbol'a Bâğçe kapusundan alay-ı azîm ile cümle 814 aded kelleler ârâyiş-i nîze olup dîvân-ı âlîde sa'âdetlü Sultân Muhammed Hân Gâzî'nin huzûrundan güzer edüp "Hemişe devlet hâ'inlerinin kelleleri rikâb-ı hümâyûnumda bu gûne galtân ola" deyü cümle kelleleri yire urup andan Bâb-ı hümâyûn önünde bırağup cümle kelleler top-ı çevgân gibi âyende vü revendenin pâylerinde pâymâl-i rimâl olurdu. Hikmet-i Hudâ ol gice Bâb-ı hümâyûn önünde Hanîfi Halîfe ve Daşnık İmirza'nın ser-i sa'âdetleri üzre üç kerre nûr nâzil olduğun sulehâ-yı ümmetden niçe kimesneler gördüğü müsbetdir.

{Hemân ol gice niçe yüz kelleleri kaldırup Bâb-ı hümâyûn'da ancak yüz kelle kaldı}. Ve ol gice İslâmbol içre Fener kapusu'nun iç yüzünde Bektâş Ağa Odaları nâm keferehâneler münhedim oldu ve yine ol gice üç yerde ihrâk-ı cüz'î vâkı' olup niçe alâmetler zuhûr edüp Ma'cûncu'da Barudhâne tutuşdu.

Mâdde-i kübrâ-i diğer: Sebeb-i azl-i netîce-i kelâm, berây-ı Melek Ahmed Paşa-yı hümâm, ya'nî ehl-i hıref-i guluvv-i âm. İbtidâ sebeb-i azli, sû-i tedbir edüp nâ-hak Hanîfi Halîfe ve Daşnık Mirza'nın katli sebeb olup günden güne kendüden ve cemî'i tevâbi'inden ve cümle ocak ağalarından cemî'i ahâlî-i İslâmbol rû-gerdân olup üzerlerine nuhûset çökdü.

Andan azline mâdde-i sânî: Sene (–) târîhinde Karadeniz nihâyetinde kal'a-i Azak'ı Kazak-ı Ak, Moskov u Potnak, Yunak, [u] Boynak muhâsara edüp Mehemmed Girây Hân imdâdıyla kal'a-i Azak küffârın muhâsarasından halâs olup kal'a-i Azak'dan cümle iş erlerinden feryâdcılar gelüp "Zahîre ve cebehâne ve cerâye ve alîkımız kalmayup bir senedir mevâcib yüzü görmedik. Elbette vazîfe-i mu'ayyenemiz gelmezse kal'a-i Azak-ı adâyı hâli üzre bırağup târmâr oluruz" deyü kırk yedi bölük ağalarından feryâdcılar gelince Melek Ahmed Paşa cemî'i erbâb-ı dîvânın ihtiyârlarıyla meşveret-i azîm edüp netîce-i kelâmları oldur kim "Eğer zahîre ve cebehâne ve ulûfelerin Karadeniz'den göndersek, deryânın fırtına hâli dâ'imâ tehlikedir ve Karadeniz'de Azak Kazağı ve Özü Kazağı hâli istîlâ edüp iki yüz pâre kayıklar ile gezmededirler. Azağ'a imdâd etmek müşkildir. Hemân cümle zâhire ve cebehâneyi Kefe eyâletine mutasarrıf İbrâhîm Paşa'ya fermân edüp Kefe'den âsân vech ile Azağ'a vâsıl olur. Mevâciblerin bunda hazîne-i pâdişâhîden yetmiş bin guruş çıkarup cemî'i ehl-i hırefe akçe tevzî' edüp râyic-i sûk-ı sultânî üzre şerîfî altun cem' edüp kırk elli aded ulakları bu mahaldan Kırkkilise beğine vâsıl ederiz. Anlar da Özü vezîrine, anlar da Özü beğine, anlar da Kırım hânına, hân dahi Tatar-ı sâbâ-reftâr-ı adüv-şikâr ile Azağ'a vâsıl olduğu haberi arz-ı muhzırlarla yiğirmi beş günde gidüp geldikleri haberi gelir. Bu re'y-i tedbîr ahsendir" deyü Fâtiha tilâvet olunup hazîne-i pâdişâ *[102a]* hîden yetmiş bin guruş çıkarup cümle ehl-i hırefe ve meşâyihleri ve kethüdâlarına tenbîh edüp Kudde Kethüdâ ve Defterdâr Emir Paşa ve Gümrük Emîni Hasan Çelebi ve Moralı Mustafâ Çelebi ve gayri ser-i kârda olan efendi hâ'inleri yetmiş bin aded hazîne guruşların tebdîl edüp maksûs kuş gözü kalp Moralı akçesi esnâfa verüp Kudde Kethüdâ Diyârbekir Çermik'inden olması sebebiyle yetmiş deve yükü kırmızı Diyârbekir bezi ve kuyumcu şâbı ve Kayseriyye'nin sarı sahtiyânın cemî'i esnâfa döküp üçer kat bahâların taleb edüp kuş gözü akçe ile ehl-i sûkdan altın yüz seksen akçeye iken hurde akçe ile yüz yiğirmi akçeye istediler. Cemî'i ehl-i hırefin ihtiyârları Melek Ahmed Paşa efendimizin kendi dîvânına gelüp hâk-i pâyine yüz sürüp "Sultânım, bize zulmdür. Diyârbekir bezin üç kat bahâsına üzerimize dökdüler. Ve şâb ve sahtiyân döküp kuş gözü

akçeyle yüz yiğirmiye Azak mevâcibi deyü altun isterler. Azîz başın içün bu fukarâ-yı sûka zulm-i Haccâc-ı Yûsuf'dur. Men' [u] def' eyle" deyü ricâ eylediklerinde paşa eydür "Âdemler! Biz size Diyârbekir bezi ve şâb ve sahtiyân vermedik. Yetmiş bin Sivilya riyâl guruş verüp esvâk-ı sultânîde râyic olduğu gibi altun isteriz" deyüp Defterdâr'a ve Kudde'ye Paşa eydür: "Bu ibâdullaha niçe kırmızı bez ve şâb ve sahtiyân vermişsiz" dedikde Defterdâr ve Kudde eyitdiler "Sultânım! Hoca Hânı'nda bir bâzergân âhirete intikâl edüp bu kadar mâlı mîrîye kabz olunup bu aralıkda bezleri ve şâb ve sahtiyânın bu esnâfa seyrü'n-nâs verdik. Ne var, Azak askerine imdâd etseler, ne olur" dediklerinde paşa dahi anların sözlerine tebe'iyyet edüp eydür: "Yürün ümmet-i Muhammed ile olsun, guzât-ı müslimîne imdâd edin. Azağ'a ulûfe gönderdim" dedikde hemân cümle ehl-i hıref "Vâveylâ ve vâveledâ! Nedir bu zulm, ümmet-i Muhammed, yok mu" deyü cemî'i ak sakal, mün'im ü muhteşem ihtiyârlar ve niçe yüz sâdât-ı kirâmdan kimesneler ileri gelüp "Etme vezîr! Bu zulmü def' u ref' eyle!" dediklerinde hemân paşa tehevvüre gelüp çavuşbaşı elinden hezârân deyeneği kapup bir alay ibâdullahı Dîvânhâne'de önüne katup anı anda urarak kimi kendüyi nerdübândan aşağı atarak, kiminin eli ayağı kırılarak firâr edüp cümle sâdât-ı kirâm "İhtiyâr müzevir herîfler, şâhid olun, bre Yahûdî deyüp üzerimize gelüp asâ ile urup mecrûh edüp zulmümüzü def' etmedi. Bunun vezâret [ü] hükûmeti câ'iz değildir. Emr şer'-i Resûl-i mübînin!" deyü doğru nakîbü'l-eşrâfa ve şeyhülislâm Azîz Efendi'ye varup murâd [u] merâmları üzre fetvâlar aldılar kim paşanın üzerine küfr isbât etdiler.

Nakl-i Tatar Hâniyye: *Men şeteme tâlibe'l-ilmi fî hâleti'l-gadabı bi-lafzı'l-himârı evi'l-hınzîri ev gayri zâlike, fekad kefere"* mazmûnu üzre ellerine niçe gûne fetvâ-yı şer'îler alup ertesi ale's-sabâh ve min âsâr-ı inkisârı'l-kulûb,

Sebeb-i azl-i Melek Ahmed Paşa bâ nefir-i âm, gulgule-i ehl-i hıref, bâ ığvâ-yı Siyâvuş Paşa ve Ebû Sa'îd Efendi: Sarrachâne'den Âhîler ibtidâ bayrak ve tabl u kudûm kaldırup cümle dükkânları kapanup ve câmi'leri kapanup "Ümmet-i Muhammed olan sancak dibine gelsin. Pâdişâha rik'a sunalım!" deyü yüz elli bin ibâdullah-ı *el-kâsibu habîbullah* ile iktisâb edinen cümle ehl-i sûk pür-silâh, sadâ-yı Allah Allah'a rehâ buldurup deryâ-misâl benî Âdem temevvüc ederek sene 1061 şehr-i Ramazânu'l-mübârekinin dördüncü bâzârtesi gün idi kim Daşnık Mirza ve Hanîfi Halîfelerin nâ-hak kelleleri Bâb-ı hümâyûn önüne döküldüğünün on ikinci gün sonra idi kim Atmeydânı'nda yer yer sedâ-yı Allah Allah evce peyveste olup İslâmbol içre velvele ve gulgule ve depdebe ve feryâd [u] figân ile dolup gürûh gürûh Bâb-ı hümâyûn önüne dolup şeyhülislâm Azîz Efendi Ayasofya câmi'inde kalup herkes âlet-i silâhıyla ve nohut ve zerdestesiyle kimi ucu yanmış köseği odunuyla ve koyunlarında birer somunlar ile Bâb-ı hümâyûn önünde feryâd u vâveylâ-yı Allah Allah dediklerinde bu sadâ pâdişâh-ı cem-cenâb tarafına mün'akis olup Bâb-ı hümâyûn sedd olunup topları kulleler üzre âmâde etmek ferman olunup Bâb-ı hümâyûn burcundan Haseki Ağa, taraf-ı pâdişâhîden su'âl edüp "Ey ibâdullah! Bu cem'iyyet-i kübrâ nedir" dedikde "Bize zulm eden vezîria'zamı ve Defterdâr Emîr Paşa'yı *[102b]* ve Başbakıkulu Moralı Mustafâ Çelebi'yi ve Çavuşbaşı İbrâhîm Ağa'yı ve Koskafurûnlu Muhzır Ağa'yı ve Kudde Kethüdâ'yı ve Tokkapuluyu ve Gümrük Emîni'ni ve Vâlide Sultân'ı ve Bektâş Ağa'yı ve Kara Çavuş Yeniçeri Ağasın ve Kul Kethüdâsı Çelebi Ağa'yı ve Alahoz Mehemmed Efendi'yi ve Sarı Kâtib'i ve

Bostâncıbaşı‘yı ve Mevkûfâtî Mehemmed Efendi’yi ve’l-hâsıl Celâlî Hasan Ağa’dan ve İpşir Paşa’dan mukaddemâ gelen defter üzre cümle yüz elli aded âdemi istemeziz, katl olunup vezîr ma‘zûl olup sadrıa‘zâm Siyâvuş Paşa olsun” deyü Bâb-ı hümâyûn önünde feryâd [u] figâna âheng edüp bu haber sa‘âdetlü pâdişâha vardıkda Servikapusu’ndan haseki ağa, paşaya gelüp “Sa‘âdetlü pâdişâh selâm edüp şu guluvv-i âmın aslı nedir, bunları bir vech-i ma‘kûl ile perîşân eylesin” deyüp gitdikde paşa dahi feryâdcılardan bir alay ihtiyârları ve dindâr meşâyihleri ve mükehhal gözlü, başı misvâklı, eli tesbihli sâdâtları ve acı sözlü söz anlamaz bî-dâdları çağırup anlar dahi dâd u feryâd ederek Melek Paşa huzûruna çıkup “Sa‘âdetlü vezîr, senden hoşnuduz ammâ Kudde Kethüdâ ve Emîr defterdârı istemeziz. Bize zulmleri hadden efzûndur. Senin haberin yokdur. Azak bahânesiyçün pes-i perdeden bir Mısır hazînesi altunu bu İslâmbol içre cem‘ ediyorlar” Paşa eyitdi: “Ey ibâdullah! Cümle yetmiş bin guruşluk altundur. Andan ziyâde vermen” deyince cümlesi “Ey Allah râzı ola. Nola verelim! Ve istimâ‘ etdik kim Azağ‘a bir yıldan berü hazîne varmayup ağaların pârelemişler. Siz dahi Kudde Kethüdâ‘yı ve Emîr Paşa’yı pâre pâre edin. Tesellî-i hâtır bulalım. Tiz haklarından gelin. Yoksa biz onların haklarından gelecek vakti biliriz” deyü ibrâm [u] ilhâh etdiler. Paşa bunlara “Ben sâdât-ı kirâmdan olan Emîr Paşa’yı katl edemem. Emr, şer‘-i Resûl-i mübînindir” deyü her birine birer hulvu’l-kelâm ile şifâ-yı sadr cevâblar verüp munsıf olanları kâ’il olup dem çekmediler. Bî-insâf olanlar “Mardalı esbâb istemeziz. Hemân nukûd akçe guruş alup altın veririz” deyü feryâd etdiler.

Paşa-yı zî-şân hakîmâne hareket edüp her birine dil-nüvâzlık edüp, bu kavle râzı olalım deyü tesellî-i hâtır bulup du‘a-yı hayr [u] senâ ederek nerdübândan aşağı inüp gitdiler. Hakîr anı gördüm, Ebû Sa‘id ve Azîz Efendi âdemlerinden yetmiş seksen mikdârı âdemler aşağıdaki âdemlerin aşkıyâ ve zorba şekillerine iğvâ edüp hemân aşağıdan niçe yüz âdem nerdübândan yukaru feryâd ederek Dîvânhâne’ye çıkup paşanın yüzüne karşu şütûm-ı galîzalar eyleyüp gûnâ-gûn zebân-dırâzlıklar eylediler. Hikmet-i Hudâ, paşa bi’z-zarûre tehevvüre gelüp bunları yine asâ ile çarpışdırup nerdübândan aşağı firâr edüp doğru yine Bâb-ı hümâyûn önüne varınca bevvâblar bâb-ı sa‘âdeti sedd edüp tekrâr sadâ-yı Allah Allah’a rehâ buldurup üç sâ‘at gulgule oldu. Meğer Ayasofya-i kebîr içinde cemî‘i ulemâ ile şeyhülislâm Azîz Efendi anda hâzır imiş. Ümmet-i Muhammed yine vezîre varup huzûrunda tazarru‘ edüp andan mütenebbih olup “Def‘-i mezâlim eylemedi mi?” “Hayır sultânım! Yine bu kadar sâdât-ı kirâmı ve bu kadar ibâdullahı asâ ile urup mecrûh edüp niçe âdemler helâk mertebesindedir” dediklerinde “Ümmet-i Muhammed! Anın vezâreti lâzım değildir, izâlesi lazımdır. Hemân pâdişâha hâliniz i‘lâm edüp Allah Allah deyin” deyü halkı fitne vü fesâda tergîb ederdi.

Bu hâlde iken paşa buyurdular kim “Ayâ bizden bir âkıl u hamûl u halûk kimesne kim var kim bu tâ’ife-i mütemerridîn huzûrumuzda sizden râzı olduk, deyü tesellî-i hâtırla gitdiler. Ayâ aslı ne ola, bundan kim haber getirebilir” dedikde cânib-i erba‘asına bir hayli nigerân edüp aslâ bir merd-i meydân gelüp, sultânım fermânınız olursa ben giderim, demediler. Hemân Kudde Mehemmed Kethüdâ eydür “Sultânım, bu eşirrâ-yı ecnâs def‘ine çâre budur kim bunlar bir alay çakkal u bakkal ve muhtekir sarraç ve gazzâz ve bezzâz ve cemmâl u hammâl kavimlerdir. Bunlar ölüm erleri değillerdir. Her biri İsmihân ü Ümmühân ve Gülistân u Bostân ve Râbi‘a vü Fâtıma’sından geçmezler. Bu bizim sarâyda

hâlâ bin yedi yüz harc alır ağavât ve karakollukçu vardır ve karşu hânımızda Daşnık Mirza ve Hanifi Halîfe cengin görmüş ve Diyârbekir'de Sincâr dağında Saçlı Kürdü kırdığımız cengleri görmüş üç bin ceng eri *[103a]* Abaza ve Çerkez ve Gürcî ve Kürd ve Arnavud yiğitlerimiz var. Ve yüz elli baltacı tüfeng-endâz var ve kâmil câna başa kalmaz dörd yüz iç ağaları var. Cümle altı bin aded asker olur. İbtidâ tenbîh edelim. Ayasofya kapusun sedd etsinler. Andan bostâncıbaşıya haber edelim, Servikapusu içre bostâncılar silâhlarıyla hâzır-bâş olsunlar. Hemân biz sarây kapusun açup üç bin atlı ve piyâde Bâb-ı hümâyûna doğru üç bin yiğit dahi Cebehâne yoluna çıkup bu halkın ardın alup Ayasofya kapusu kapanmış üç askerin ortasında kalan bakkâl ve çakkal gidilerini ortaya alup eyle kılıç uralım kim Tabanıyassı Mehemmed Paşa Haleb'de askere urmamış ola. Bu tarafa kaçanları muhzır ağa yoldaşları ve hânda olan âdemlerimiz kurşuma dutsunlar. Bir zamân dâsitân-ı dûstân söylene. Hemân sultânım, cümle tevâbi'ât [u] levâhıkâta cebehâne verelim. Cebel-i Sincâr'dan ganâyim aldığımız bin mikdârı mükemmel tüfengimiz vardır. Ve tîr [ü] kemân hadden efzûndur" deyü bu gûne cenge tergîb edecek yollar gösterüp herkes cenge âmâde iken ayâ görelim dahi ne zuhûr eder, deyü müterakkıb iken Koskafurûnlu Muhzır Ağa tebdîl-i câme olup aşağı baltacıların Harem kapusundan taşra firâr etdiği haberi paşaya gelüp paşa hayli müte'ellim olup bed-du'â edüp "iflâh olmasın" buyurdular. Yine Bâb-ı hümâyûn önünde dahi ziyâde sadâ-yı Allah Allah evce peyveste oldu.

Ahvâl-i acîbe ve garîbe-i Telhîsî Mazlûm Hüseyin Ağa: Mukaddemâ halkın gulgulesinden, "Ayâ bir haber kim ala!." deyü paşa efendimiz buyurduklarında bir ferd-i âferîde kâdir olmadı kim "Ben haber getireyim" demedi. Hemân Telhîsî Hüseyin Ağa eydür:

"Sulânım, [97] sabr eylen. Görelim âyîne-i devrân ne sûret gösterir" deyüp "Gerçi sultânım bu bizim askerimiz Kethüdâ Beğ'in buyurduğu üzre Abaza ve Çerkez ve Gürcî ve Kürd ceng-âver ve dilâver-i server hünerverlerdir. Bu kavmin cümlesinin aklı gözlerindedir. Bin mikdârı yiğidimiz Harem ardındaki kapudan Cebehâne sokağında Sarıkçılar tarafından vur eyleseler, iki bini büyük demir kapudan Bâb-ı hümâyûna varınca vur eyleseler ve niçe iç ağaları pencerelerden Bâb-ı hümâyûn önünde olanlara kurşum ursalar Hudâ hakkiyçün anlardan bir cân halâs olmazdı. Ammâ sizin Melek nâmınız bed-nâm olup cemî'i halk size hayr du'a ederlerken bed-du'â etmesinler. Gel evvel ben senin yoluna cân u başım fedâ edüp ol guluvv-i âm mahalline varayım, göreyim, söz alayım, lütfile söz vereyim, müdârâyı elden komayım. Hemân beni hayr du'âdan ferâmûş buyurman" dedikde Paşa eyitdi: "Hoş, ne güzel Allah halâs eyleye. Ammâ Hüseyin Ağa katı ıstilâhât [u] ibârâtçısın [98] bilmez misin? Anlar bir alay haşerâtdır. Zîrâ sen fodulcasın. Korkarım bir habt-ı kelâm-ı nâ-sezâ edersin. Anlara bu mahalde iltiyâm ü müdârâ ve mülâyimet ile kelimât etmek lâzımdır. Anlara selâm vererek şeyhülislâma varup dest-bûs edüp murâdınız üzre altun tahsîli ref' olundu, diyesin" deyü niçe nasîhat-âmiz ta'lîmâtlar edüp "Göreyim seni" deyü mu'tâd-ı kadîmleri üzre bir Fâtiha okuyup Hüseyin Ağa'yı şeyhülislâma ve serçeşme-i Ah-i Evrân Ahî Baba'ya selâm ile gönderüp "Yürü Evliyâm, sen de Hüseyin Ağa'nın yanından ayrılmayup müşâvere ederek gidin. Bu cem'iyyetden korkma. Sana bir nesne yokdur. Yürü Allah işin onara" deyü bir Fâtiha tilâvet edüp hakîrin üzerine üfledi. Hemân hakîr mutarraş olmağıla başımdan destmâlim

çıkarup bir yedekçi takyesi ve bir çuka dolama geyüp etek dermeyân Hüseyin Ağa ile bizim sarây kapusundan taşra çıkup gulâmımın bir serhaddîsini geyüp altına pala kılıcı kemerime bend edüp *tevekkeltü-alallah* deyüp büyük kapudan harem kapusuna dek aslâ âdem yok idi. Zîrâ sarâyımız pençereleri dibine gelmeden havf ederlerdi. Andan Hüseyin Ağa ile ba'zı kelimât-ı âkıbet-endişâne kelimâtlar ederek bin bir ayak bir ayak üzre pür-silâh âmâde olmuş asker-i deryâ-misâl içine girince çatal fitil râyihasından geçilmez, cebe ve cevşen ve kılıç ve kalkan âyînesi ***[103b]*** şa'şa'asından âdem seçilmez. Hakîr bu cem'iyyet-i kübrâyı görüp mebhût oldum. Hüseyin Ağa gâyet muhteşemâne sofa kaplı kakum kürk ve destâr-ı musâhib ile ardında on iki aded elvân akmişe-i fâhire siyâblı muhteşem hizmetkârlarıyla Hüseyin Ağa tarafeynine selâm vererek Bâb-ı hümâyûn önünde âbdest musluklarına varınca bir alay asker-i Cemâpuru sökerek giderken "Dur a ağa! Nereye gidersin" dediler. "İleride zorbabaşınıza giderim" deyince aklım gitdi. Anlar da "İşte biz zorbabaşıyız. Söyleyeceğin var ise bize söyle! Ne dersin?" dediler. Hemân Hüseyin Ağa eydür "Bre ben sözümü âdem ağızlı âdeme söylerim" deyü ileri gitmeğe kasd edince içlerinden biri "Bre avretin filân etdiğim. Bizi beğenemedin mi? Ne herzekârlık edersin?" dediler. Hakîr eyitdim "Gâzîler, murâdı sizi beğenmemek değildir. Ancak dînimiz direği müftî hazretlerine gider. Vezîr sizlere selâm etdi. Cümle ümmet-i Muhammed'in murâdları üzre sâlyâne olunan altunu kaldırdım, deyü bu ağayı Ayasofya içinde şeyhülislâmımıza gönderdi" dediğimde "Hay Allah vezîrden râzı olsun" deyü taraf taraf, "ma'kûl ma'kûl ağaya yol verin" deyü râh küşâde edüp dahi ileri giderken hemân yine Hüseyin Ağa "Bre âdemler! Bu fesâd içün ne cem' olmışsız.
Kadızâde hazretleri bu Ayasofya câmi'i'nde her cum'a günü kürsîde va'z [u] nasîhat edüp, cem'iyyet memnû'dur, deyü kahvehâneleri men' etdirmedi mi? Ya siz ne cem' olmuşsuz, dağılın, varın yerlü yerinize. Yohsa şimdi Bâb-ı hümâyûn kullelerindeki toplara âteş edüp vezîr sarâyından hâzır-bâş olan asker iki tarafından sizi çevirirse cümleniz helâk olur" dedikde hakîr sehel gerice kaldım. Hemân askerden biri Hüseyin Ağa'nın başından musâhib sarığın tüfenk ucuyla kakup düşürdü. Hemân Hüseyin Ağa Laz âdemi olmağıla lehçe-i mahsûsasıyla "Bak a asılacağı! Ben pâdişâhın telhîscisi olam, iki pâdişâhın mâbeynlerin sulh [u] salâha kâdir olam, ben sizi ıslâh etmeğe gelmede, [siz] benim başımdan sarığımı düşürürsüz" deyü bir âdeme dest-dırâzlık edüp urunca gördüm ki âteş-i hâr-ı hâşâk tutuşdu. Hemân hakîr sâ'ir halk içinde kendümü pinhâne çeküp anı gördüm "Bre vur gidiyi" oldu. İbtidâ Hüseyin Ağa'ya sille ve tabanca ve sademe ve pontal ve muşta urarak sonra matrak-ı tırtaka tak tak urarak Hüseyin Ağa kaçarak arkasından kakum kürkü almışlar. Meyân kemer yine musluklar yanına geldikde "Bre pârele gidiyi" deyince azamet-i Hudâ, Hüseyin Ağa'ya kılıç üşürüp cân havliyle yokuş aşağı Melek Paşa'nın harem kapusu önüne gelince kılıç üşürüp niçe yerden zahm-ı hurde edüp leşin harem kapusu önünde bırağup koynundan bir telhis kisesin ve sâ'ati ve bıçağ [u] hançer yağma edüp Melek sarâyından kurşum ile ururlar deyü kâtiller firâr edüp na'ş-ı Hüseyin Ağa meydânda çabalayarak debelenerek kaldı. Hakîr hemân yokuş aşağı seğirdüp fi'l-hâl bizim sarây kapusuna gelüp "Bre yıldırım kapucu, açın kapuyu. Ben Evliyâ Çelebi'yim" deyü depe olanca feryâd etdim. Hele bin mihnet ile kapuyu açüp hakîri alup paşa huzûruna varup vâkıf-ı esrâr olduğu minvâl-i meşrûh üzre paşaya bir bir takrîr edüp "İşte leşi bizim iç ağalarının pençereleri önünde çabalayup yatar" dedim. Paşa eyitdi "Ben demedim mi, foduldur. İşte gördün mü?" deyüp *innâ lillâh* ammâ inşâallah hayat bulur" dedi.

“Sultânım, şimdi gördük, dahi cân çekişüp çabalar” dediler. Hemân Paşa “Bre şunu içeri alır bir yiğit yok mu? Yüz altun vereyim” dedikde âdemler gitdi. Hakîr ağalar penceresine varup “Hüseyin Ağa niçe olur ve niçe ölür” derken anı gördüm, bir âdem yerden bir büyük taş koparup Tophâne’nin İsâ Çelebi somunu kadar var idi, omuzuna alup Hüseyin Ağa’nın leşi üzre gelüp “Bre zâlim, bre mel‘ûn, bre pirâve oğlu, Sarı Gınâyî Efendi’nin kuvvetiyle sen değil misin benim Gönye dizdârlığını elimden alan? İşte buldun belânı” deyüp elindeki taşı Hüseyin Ağa’nın göğsüne urup herîf firâr edince hemân Hüseyin Ağa bi-emrillahi Te‘âlâ hayât bulup ayak üzre kalkup yine yıkıldı ve yine kalkup serâsime ve serserî düşe kalkarken hemândem ***[104a]*** Abdurrahmân nâm bir Hızır-misâl gulâm yetişüp efendisin çuval gibi arkasına urup bizim sarây kapusuna getirüp güc ile kapuyu açup derhâl Hüseyin Ağa’nın yaraların sarup cerrâh gelince at fışkısı içine boğazına dek gömdüler. Hemân bu mahalde cümle paşa askeri pür-silâh olup guluvv-i âm üzre yürümeğe sarây kapusu açılınca, hikmet-i Hudâ taşradan içeri yetmiş seksen kapucuyla Hünkâr Kapucular Kethüdâsı İbrâhîm Ağa, paşaya gelüp “Buyurun sizi sa‘âdetlü pâdişâh-ı âlem-penâh hazretleri ister” dedikde paşa eydür: “Ağa, bu guluvv-i âm-ı haşerât içinden niçe gideyim. Lütf eyle, pâdişâhın ayağın öperim. Hüsn-i terbiye ile hâlimizi i‘lâm eyle” deyüp koynundan mührü çıkarup verdi. İbrâhîm Ağa eydür “Sultânım, *hâşâ sümme hâşâ*, ben mührü almağa gelmedim” dedi. Paşa eyitdi “Al imdi şu bin altunu, var vâkı‘-i hâli i‘lâm eyle. Yine hizmet bâkî” deyü gönderdi. Yine guluvv-i âm andan haşerâtların feryâdları evce peyveste olurdu.

El-hâsıl üç kerre sa‘âdetlü pâdişâh tarafından kapucular kethüdâsı ve baş haseki ağa ve hâsodabaşı gelüp paşayı da‘vet etdiler. Paşa sûre-i (–) âyetinde [99] nass-ı kâtı‘ı üzre ben kendümü tehlikeye ilkâ edüp bu Cemâpur askeri cem‘iyyeti içinden huzûr-ı pâdişâhîye varamam, umûma muhalefet kuvvet-i hatâdandır, elbette gidemem dedikde dördüncü def‘ada kapucular kethüdâsıyla Hâsodabaşı Hasan Ağa gelüp “Ya huzûr-ı pâdişâhîye gelirsin, size zarâr yokdur; ya mührü verirsin!” deyince paşa hamd-i Hudâ edüp paşa eydür “Ağalar! Vallahi ben mührü pâdişâhıma üç kerre verdim, almadılardı. Bana bir nân-pâre ihsân eylesinler, bir eyâletine gideyim” deyü mührü kapucular kethüdâsına verüp birer kise altun ve birer hil‘at-ı semmûr verüp “Pâdişâhımın pây-ı sa‘âdetine yüzüm sürerim” deyüp anlar giderken “İşte mührü vezîrden aldık. Dağılın ümmet-i Muhammed” dediklerinde feryâd [u] figânların dahi ziyâde edüp “Biz yetmiş âdemin katlin isteriz” dediler. Hemân Bâb-ı hümâyûn açılup şeyhülislâm Azîz Efendi’yi içeri huzûr-ı pâdişâha da‘vet edüp yüz elli mikdârı ulemâ ve ser-i kârda olan ihtiyârlar ile muvâcehe-i şehriyârîye varup müşâvere edüp mührü Siyâvuş Paşa’ya verüp alay-ı azîm ile Siyâvuş Paşa Bâb-ı hümâyûn’dan taşra çıkınca “Allah mübârek eyleye. Hemân defterimizde olan yetmiş aded âdemleri katl edüp müstakil vezîria‘zam olasın” dediler ve cümle guluvv-i âm halkı dağılup gitdiler. Hemân ol dem Bektâş Ağa ve yeniçeri ağası ve kul kethüdâsı beşer altışar yüz küheylân atlı pür-silâh askerleriyle paşaya gelüp buluşduklarında “Sultânım, niçün bize haber etmeden mührü verdiniz? Senin uğuruna cümle kırılırdık” deyü paşaya ıtâb-âmîz sözler söyleyüp ağladılar. Paşa eyitdi “Bak a ağalar! Allah sizden râzı ola. Sizler ile hüsn-i ülfet edüp on dörd ay sadrıa‘zam olup dîn-i mübîne alâ kadri’l-imkân hizmet eyledik. Hamd-i Hudâ selâmetle halâs oldum. Ammâ sizler şimden gerü başınıza tedârik görün” dedikde “Biz bize bir su‘ûb ne etdikse kendi kendimize etdik” deyüp ağlaşarak paşa ile nân u nemek hakkın helâlleşerek çekilüp alay-ı azîm ile Siyâvuş Paşa’ya rağmen

kapusu önünden ubûr edüp mübârek-bâda varmadıklarından Siyâvuş Paşa müte'ellim oldu. Ertesi gün Hâsodabaşı'yla hatt-ı şerîf gelüp "Benim lalam Melek Ahmed Paşa! Sana Mısır'ı ve Bağdâd'ı ve Budin'i ve Özi eyâletini ihsân etmişimdir. Kankı eyâleti murâd edinirsen bilâ-kalemiyye sadaka olunmuşdur, arz edesin" deyü yarlığ-ı belîğ-i şâhî gelince paşa Özi eyâletin arz edüp üç kise altun ve elli katar-ı katır ve elli katar-ı deve ve bir otak ihsân olunup sa'âdetlü pâdişâha vedâ'a varup andan Sadrıa'zâm Siyâvuş Paşa'ya varup birbirleriyle ol kadar ca'lî âşinâlık etdiler kim âdem hayrân kalırdı. Niçe bin nasîhat-âmîz kelimâtları birbirlerine söyleyüp ba'dehû şerbet ve buhûr gelüp ba'dehû bir semmûr kürk ve iki kîse altun Siyâvuş Paşa bizim paşaya verüp birbirleriyle öpüşüp vedâlaşup andan şeyhülislâma varup andan paşa ortak sarâya gelmeyüp *Bismillah* ile doğru Edirne kapusundan taşra çıkup paşanın Otakçılar nâm sarâyında meks etdikde paşanın tuğlarıyla ve cümle askeriyle Kudde Mehemmed Kethüdâ mehterhâne-i paşayı döğerek topçulara gelüp meks etdiler. Paşa efendimizin akîbince Kaya Sultân efendimiz dahi göç edüp sâ'ir mühimmât [u] levâzımâtlar görülürken ***[104b]*** işbu sene 1061 târîhinin şehr-i Ramazânu'l-mübârekinin altıncı çihârşenbe günü idi, İslâmbol içre bir gulgule-i azîm olup İslâmbol kapuları kapanup Bektâş Ağa'ya Bursa sancağı ve Yeniçeri ağasına Erzurûm, Çelebi Kul Kethüdâsına (–) ihsân olunup (–) (–) (–) (–) iken Bektâş Ağa'yı kayd-bend ile bir hammâlın semerli bârgiri üzre Siyâvuş Paşa katl etdi ve Yeniçeri ağasını katl etdi. Sarı Kâtib bu ahvâl-i pür-melâli felâketi istimâ' edüp kendüyi bıçağıyla urup katl etdi ve yüz âdemleri katl edüp Bektâş Ağa ve Çelebi Kethüdâ ve (–) Yeniçeri ağasının cemî'i mülk-i emlâklerin zabt edüp ka'r-ı zemînden niçe mâl-ı defâyin çıkarup hazîne-i pâdişâhîye teslîm olundu. Yine ol sâ'atde ümm-i dünya olan Sultân Ahmed Hân hâtûnu olan Osmân Hân'ın, Orhân Hân'ın ve Bâyezîd Hân'ın ve Murâd Hân'ın ve İbrâhîm Hân'ın vâlidesi olan Koca Kösem Vâlide'nin Kızlarağası Dîv Süleymân Ağa, vâlidenin gîsûların gerdenine bağlayup ma'nûkan katl edüp ol sâhibü'l-hayrât hâtûnı şehîde eylediler. Ahâlî-i İslâmbol bu hâli istimâ' edüp üç gün üç gice derûn-ı İslâmbol'da câmi'ler ve çarsû-yı bâzârlar kapanup gulgule-i azîm olup pes ü perdeden ve âşikâre niçe yüz âdemler katl olunup İslâmbol içi helc ü melc oldu. Melek Ahmed Paşa efendimiz bu ahvâlât-ı pür-melâlât-ı çîlât işleri istimâ' edince Siyâvuş Paşa hakkında eydür: "Elli altmış gün vezîria'zam olmak içün ümm-i dünyâ olan efendimiz Murâd Hân ve İbrâhîm Hân vâlidesi fakîreyi mazlûmen bi-gayrı hakkın katl etdi. Ammâ Siyâvuş Paşa iflâh [u] ber-hurdâr olmaz. Hemân Cenâb-ı Bârî anasını ağlatmayup birâderi Hüseyin Beğ sağ ola ve Hudâ selâmetle vezâretden kurtara. Azîm vartada vezîr oldu" deyü Melek Paşa'nın gözleri tas-ı pür-hûna döndü. Andan ertesi gün Siyâvuş Paşa tarafından on aded habbâr mübâşir çavuşlar gelüp "Elbette Özi eyâletine gidersiz!" deyü ibrâm [u] ilhâh edüp paşa "Emir pâdişâhın. Tiz tuğlar gitsin!" deyü çavuşlar huzûrunda tuğları Çekmece'lere gönderüp çavuşlara ihsân edüp gitdiler.

Sene (–) târîhinde şehr-i Ramazân'ın dördüncü gün Sadrıa'zâmlıkdan Melek Ahmed Paşa efendimiz ma'zûl olup sadâret, Siyâvuş Paşa'ya tevcîh olunup efendimiz Melek Ahmed Paşa ile Özi eyâletine bu hakîrin ibtidâ Rûmeli'ne seyâhate çıkup seyr [u] temâşâ etdiğimiz kurâ ve kasabâtları ve kılâ'ları ayân u beyân eder

Evvelâ İslâmbol'da Topçular nâm mahalden *Bismillah* ile cânib-i cenûba Dâvûd Paşa bâğçesin ve taşlığı ve ma'mûr kurâları geçüp (–) sâ'atde,

Der-beyân-ı kasaba-i Çekmece-i sağîr

Eyyûb Mevleviyyeti hükmünde niyâbetdir. Ve (–) evkâfı olup buhayresi emânetdir. Kal‘ası leb-i deryâda harâbdır. şehri leb-i deryâ ile sâhil-i buhayrede nısfı düzde ve nısfı bayırlar üzre cümle altı yüz hâneli ve bâğlı ve bâğçeli ve âb-ı hayât sulu ve serâpâ kiremit örtülü hâne-i zîbâlardır. Ve cümle on yedi mihrâbdır. Cümleden bayırbaşında Tekye câmi‘i, bir minâreli ve kurşum örtülü câmi‘lerdir. Ve imâreti ve medresesi Abdüsselâm Beğ‘indir. Ve Çârşû câmi‘i, cemâ‘at-i kesîreye mâlik bir minâreli ve kurşum hârpüşte kubbe örtülü câmi‘-i sağîrdir. Bunlardan mâ‘adâ mesâcidlerdir. Ve bir hammâmı ve yedi aded kârgîr binâ hânları ve mekteb-i sıbyânları ve üç yüz mikdârı dükkânları vardır. Ve esvâk-ı sultânîsi şâhrâh üzre vâkı‘ olmağıla cümle tarîk-i âmları serâpâ beyâz taş kaldırım döşelidir.

Evsâf-ı buhayre-i Çekmece-i sağîr

İslâmbol bahrinin kenarında muttasıl bir buhayre-i sağîredir. Dâ’iren-mâdâr cirmi 7 mildir, ammâ ol kadar mâlih değildir. Zîrâ,

Der-beyân-ı tulû‘-ı buhayre-i Çekmece

Ol zamân ki Yanko ibn Madyan İslâmbol kal‘asın binâ etmeğe mübâşeret etdikde karındaşı târîh sâhibi Yanvan Kral kühene ve ilm-i hendesede ferîd-i asr idi. İslâmbol’a nehr-i Tuna’yı akıtmağa ta‘ahhüd edüp beş kerre yüz bin âdem ile Tuna’nın arz-ı irtifâ‘ın ilm-i hendese üzre alup hâlâ Tuna’nın Demirkapu ve Tahtalı nâm mahallinden kazup yedi senede İslâmbol kurbunda Âzâdlı nâm mahalle Tuna lağımların getirüp kendüsi karındâşı Yanko ibn Madyan’a gelüp “İşte bu mahalde Tuna’yı koyverdiler. İşte avret gibi saçından yedüp getirirler” deyince bi-emri Hudâ Tuna nehri şehr-i ***[105a]*** İslâmbol’a girüp Yenibâğçe içinden cereyân edüp Lanka Kapusu kurbunda deryâya mahlût olmuş iken hemân mezkûr Âzâdlı karyesinden gâ’ib olup Kırkkilisa kurbunda Yenihisâr’da ve Pınarhisâr’da ve Pirevadi kurbunda Devne değirmânlarında ve bu Küçük Çekmece ve Büyük Çekmece’de nehr-i Tuna zâhir olur. Zîrâ niçe yerden Tuna’dan geldiği menfezleri zâhirdir. Ba‘zı zamân nehr-i Tuna’ya mahsûs morina balığı ve mersin balığı ve çıka mâhîleri bu buhayreden çıkar. Bir kerre Çekmece gölü sâhilinde Topkapulu Mahmûd Ağa yalısında otururken sayyâdlar bir küçük morina balığı sayd edüp Sultân İbrâhîm Hân’a hedâyâ getürdiler. Ma‘lûm oldu kim Tuna’dan menfezi vardır. Anınçün pek acı değildir. Acı deniz ile bu buhayrenin mâbeyni bir ok menzili alarkadır. Ammâ buhayreye eyyâm-ı şitâda niçe dere gelüp bu buhayreye munsab olup ayağı deryâya dâ’imâ cereyân edüp üzerinde Süleymân Hân’ın esâsı bir cisr-i azîm vardır. İtmâmı Selîm Hân-ı Sânî‘de müyesser olmuşdur kim tâk-i Kisrâdan ve Kavs-ı kuzahdan nişân verir (–) göz bir kantara-i nüh-tâk-i revâkdır. İslâmbol’un cemî‘i Rûmeli diyârlarına giden hâs [u] âmmun memerridir kim hayrât-ı azîmedir. Bu buhayrenin cânib-ı selâsı ma‘mûr [u] âbâdân bâğlı ve bâğçeli çiftliklerdir.

Memdûhâtından, mâr mâhîsi ve mâhî-i pisisi ve mâhî-i yılaryası olur, gâyet lezîzdir. Bu kasabadan yine cânib-i cenûba cisr-i buhayre üstünden ubûr edüp (–) sâ‘atde,

Evsâf-ı kasaba-i Çekmece-i kebîr

Bu dahi Eyyûb Mevleviyyeti nevâhîsinden leb-i deryâ ile kenar-ı buhayrede bin hâne-i

zîbâlı, bâğlı ve bâğçeli ve âb-ı hayât çeşme-sârlı, cümle kiremit örtülü fevkânî ve tahtânî kârgîr binâ hâneli ma‘mûr [u] âbâdân kasaba-i müzeyyendir. (–) (–) evkâfı hükûmetindedir. Subaşısı ve yasakçısı vardır. İslâmbol kurbu olmağıla kethüdâyeri ve yeniçeri serdârı yokdur. Leb-i deryâda kal‘ası harâbdır. Cümle (–) aded mihrâbdır. Evvelâ

…………….(1.5 satır boş) …………….

Mahmûd Paşa mescidi, Mi‘mâr Sinân Ağa binâsıdır. Bunlardan ma‘adâ mesâcidlerdir. Ve on bir aded sağîr ü kebîr kurşumlu azîm hânları ve kurşumsuz mihmânsarâyları vardır.

Ve imâreti ve medreseleri ve mekteb-i sıbyânı ve çarsû-yı bâzârı vardır. Kurşumlu hânlar önündeki meydânda bir çınâr-ı müntehâsı cenbinde bir âb-ı hayât çeşmesinin târîhi bud[ur] (–) (–) (–)

Yine akdı cihâna âb-ı kevser [100] Sene 968

Ve **medrese-i Abdüsselâm**, medrese-i azîmdir. Talebeleri ve müderrisiyle imâr olmuş rasâs-ı hâs ile mestûr medrese-i ma‘mûrdur. Ve âyende vü revendeye ni‘meti mebzûl dârü‘l-it‘âmı vardır. Ve müte‘addid kârbânsarâyları ve mihmânhâne-i hân-ı hâcegânları ve hammâmları ve mekteb-i sıbyânı ve ma‘mûr u müzeyyen kifâyet mikdârı dükkânları vardır. Ve mahkeme kurbunda Büyük Kârbânsarây bin at alur binâ-yı azîmdir. Ve âb [u] hevâsı latîfdir.

Sitâyiş-i buhayre-i Çekmece

Mukaddemâ cild-i evvelimizde İslâmbol’un mesîregâh evsâfında bu Çekmece evsâfı Tuna balıkları çıkdığı ile mufassal tahrîr olunmuşdur ammâ bu Çekmece ile Küçük Çekmece mâbeyni deryâdan on iki mildir. Ve bunun cirmi dâ’iren-mâdâr on iki mil ihâta eder. Etrâfından yedi aded dereler kendüye munsab olur.

Evvelâ Âzâdlı deresi ve Çatalca deresi ve Baba Nakkaş deresi ve Kovukdere deresi gelüp mahlût olur. Ve zir-i zemînden menfezi olup Tuna nehri dahi mahlût olup morina balığı çıkar. şiddet-i şitâda bu buhayre dahi deryâ olup İslâmbol deryâsına rîzân olur. Sehel şûrcadır. Gölünün başka emîni vardır. Ve yeniçeri kolluğu ve gümrük emîni vardır kim cisr başında âyende vü revendenin metâ‘ın ve kaçkın gulâmları ve harâmîleri kayd-bend edüp ubûr eden yüklerden bâc alırlar. Gölünde pisi balığı ve yılan balığı memdûhdur. Bu buhayre ile deryâ mâbeyninde cereyân eden buhayre üzre,

Tavsîf-i cisr-i ibretnümâ-yı Çekmece-i kebîr

Bu buhayre üzre ibtidâ bânîsi Süleymân Hân’dır. İtmâmı müyesser olmayup Selîm Hân-ı Sânî itmâm etmişdir. Bedest-i Koca Mi‘mâr Sinân. Cümle yigirmi altı göz kehkeşân-âsâ semâya ser çekmiş her kantara aynı kavs-ı kuzahdan nişân verir. ***[105b]*** şimâlden cenûba tûlu kâmil bir mildir. Cümle tîşe-i Ferhâd-ı kûhken destinde tıraş olmuş musaykal ve mücellâ taş ile mebnî bir cisr-i kavîdir kim memâlik-i Âl-i Osmân’da Geyve cisri ve Osmâncık kantarası ve Amasiyye pülü ve Batman cisri ve Çoban köprüsü ve Altun Halkalı köprü ve Rûmeli’nde Vişgrad cisri ve Mosdar cisri gibi cisrlere mânend ibret-nümâ-yı bî-mânend cisr-i serbülenddir. Bu dahi Rûmeli’ne gelüp gidenlerin memerri ibret-nümâ bir cisr-i azîmdir. Ve gâyet vâsi‘dir kim cemî‘i seyyâhân-ı berr [u] bihâr mâbeyninde meşhûr-ı âfâk kantara-i tâk-i revâkdır. Cisrin ortasında bir beyaz mermer-i ham üzre

Karahisârî Hasan Çelebisi hattıyla Âl-i Osmân'ın ecdâdları esmâsıyla "Sultânu'l-memâlik ve'l-Arab ve'l-Acem es-sultân ibnü's-sultân es-Sultân Selîm Hân ibn Sultân Süleymân Hân ibn fülân fülân, tâ tâ, ilâ nihâyeti Âl-i Osmân" deyü eyle tahrîr etmiş kim hakkâ ki üstâd-ı mermer-bür mermer üzre yazmış ammâ sikke-i mermerde kazmış hâlâ zamânemiz üstâdları ana bir tîşe ve direfş urmağa kâdir değillerdir. Bu hatt-ı sihr-âsârların tahtında tahrîr olunan cisr târîhidir:

Dedi târîhin Hüdâyî ol zamân [101]

Yapdı âb üzre bu cisri şeh Selîm sene 975

Târîh-i diğer:

Temme emr-i cisir, sene 975.

{Diğer târîh-i Hüdâyî:

Eyledi kâmil Süleymân köprisin Sultân Selîm [102]

sene 975

Masârif-i cisr yüz on dörd yük yetmiş üç bin sekiz yüz elli üç akçe sarf olunmuşdur}. Hulâsa-i kelâm cemî'i cüsûrlar tavsîfinde Ergene cisri medhinden sonra bu Çekmece cisri memdûh-ı âlem ve meşhûr-ı âfâkdır, *ve's-selâm.*

Ba'dehû bu cisrden yine cümle Melekli askeri ubûr edüp cânib-i cenûba ve garba meyilli ma'mûr [u] âbâdân kurâları (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) nâm kasabaları ubûr edüp (–) sâ'atde,

Der-zikr-i kal'a-i Silivri : Yanko ibn Madyan'ın Silvir nâm bir oğlu binâ etmeğile lisân-ı Yunaniyân üzre yâd olunur bir kal'a-i cihân-nümâdır kim leb-i deryâ tarafı eflâke ser çekmiş yalçın kayalar üzre (–) sene târîhinde Gâzî Hudâvendigâr ki Edirne Fâtihi Murâd Hân-ı Evvel'dir kim Edirne'den sonra şebhûn ile bu kal'ayı feth etmişdir. Ba'dehû Sultân Hudâvendigâr Kosova cenginde ba'de'l-feth-i fütûh lâşe-i Nasârâları ibret içün seyr [u] temâşa ederken lâşe-i murdârlar içinden Miloş Koblaki kâfir-i bed-nâm leşler içinden kalkup {Murâd Hân'ı şehîd etdi}. Ba'zılar elçilik ile gelüp Murâd Hân'ı tîğ-ı gamgamdan nişân verir sikkîn-i ser-tîz ile ura ura şehîd edüp Miloş mel'ûnı dahi cemî'i gılmân-ı hâssa pâre pâre etdiler.

Andan sonra küffâr-ı dûzeh-karârın karârları kalmayup taraf taraf fürce bulup dest-i İslâm'da olan kılâ'lara istîlâ edüp bu Silivri kal'asın dahi muhâsara ile kabza-i tasarrufa aldılar. Ba'dehû sene (–) târîhinde Yıldırım Bâyezîd Hân İslâmbol'un nısfın sulh ile feth edüp Cübbe Alî kapusu ve Aya kapusu ve Petre kapusu'na dek dest-i İslâm'da olup Gül câmi'i ma'bedhânemiz, Sirkeci tekyesi mahkememiz olduğu sene bu Silivri kal'asın Yıldırım Bâyezîd Hân be-dest-i Alemşâh şehzâde feth etmişlerdi.

Ba'dehû sene (–) târîhinde Timur hâdisesinde Yıldırım Hân münhezimen kahrından merhûm olup İslâmbol tekürü İslâmbol içinden cümle ümmet-i Muhammed'i Bursa'ya ve Edirne'ye nefy edüp bu kal'a-i Silivri'yi ümmet-i Muhammed hâli üzre bırağup karşı Anadolu tarafına geçdiklerin {ol asırda} Edirne'de İsâ Çelebi Rûmeli'ne pâdişâh olmuşdu. Derhâl Edirne'den ılgar ile Silivri kal'asına gelüp ale'l-gafle kabza-i tasarrufa alup zabt

etdi.

Ba‘dehû Yıldırım Hân oğullarından İsâ Çelebi ve Mûsâ Çelebi ve Süleymân Çelebi ve Çelebi Mehemmed Çelebi mâbeynlerine tefrîka düşüp Rûm’dan Anadolu’ya, Anadolu’dan Rûm’a bir kaç kerre dörd karındaş biri birleri üzre seferler edüp âhir-i kâr meydân-ı Muhammedî Çelebi Mehemmed’e kalup üç birâderlerin katl edüp ve birin re‘âyâ şehîd edüp Çelebi Mehemmed Hân Rûm’a ve Anadolu’ya müstakil pâdişâh oldu. Ammâ bu esnâda Rûm küffârı Silivri kal‘asına istîlâ edüp metânet üzre imâr etdi. Bu kal‘a evsâfın Rûm tevârîhlerinde muhâsaraların tafsîl üzre terkîm eylemişlerdir. Ba‘dehû sene (–) târîhinde bu Silivri kal‘asın Ebü‘l-feth Sultân Mehemmed Hân feth eylemişdir, be-dest-i Velî Mahmûd Paşa. Eyyûb kazâsı hâkinde yüz elli akçe kazâdır. Ve nâhiyesi kurâdır. (–) hükmünde subaşısı, kethüdâyeri ve yeniçeri serdârı ve muhtesibi vardır. Müftî ve nakîbi yokdur. Ammâ a‘yân [u] eşrâfı çokdur.

Eşkâl-i kal‘a-i Silivri

Bahr-i Rûm sâhilinde İslâmbol hâkinde bir yalçın püşte üzre şekl-i murabba‘ *[106a]* kırk yedi kulleli ve cânib-i şimâle mekşûf bir kapulu ve dâ’iren-mâdâr cirmi iki bin beş yüz adımlı ve derûn-ı kal‘ada iki bin âdemli bir kal‘a-i köhne seng binâ bir sûr-ı zîbâdır. Derûn-ı kal‘ada cümle beş yüz kiremit ile mestûr deryâya nâzır hâne-i ma‘mûrlardır. Kenîseden vely olunmuş Hünkâr câmi‘i var. Bu kal‘ada hân u hammâm ve bâğ u bâğçe ve çarsû-yı bâzârı yokdur. Ammâ hevâdâr hâneleri çokdur. Cümleden Haydar Ağazâde sarâyı, deryâya nâzır cihân-nümâ bir sarây-ı ra‘nâdır. Ammâ,

Der-medh-i varoş-ı şehr-i Silivri

Leb-i deryâda on yedi mahalle ve cümle bin altı yüz ma‘mûr bâğlı ve bâğçeli âb-ı hayâtlı bir şehr-i ma‘mûrdur kim İslâmbol’un bir mahallesidir. Hakîkatü‘l-hâl Yanvan Tevârîhi kavli üzre bu Silivri İslâmbol kal‘asının bir köşesi olduğu muhakkakdır kim İslâmbol’dan bu mahalle gelince kal‘a dîvârı âsârları âşikâredir. Bir köşesi dahi Karadeniz sâhilinde Terkoz kal‘asıdır kim Silivri’yle Terkoz mâbeyni on bir sâ‘at yerdir kim Karadeniz’den Akdeniz’de bu Silivri kal‘asına gelince yedi kat germe kal‘a dîvârı ve yedi kat handak hisârı hâlâ niçe bin yerlerde burc [u] bârûlarıyla zâhir ü bâhir olduğu ilâ hâze’l-ân müsbetdir. Bir köşesinde yine Karadeniz sâhilinde Karadeniz Boğazı‘nda Yoroz kal‘aları imiş. Andan Tarabya ve Yeniköy ve Hisâr-ı Rûmeli ve Ortaköy ve Beşiktaş ve Tophâne’de Kurşumlu Mahzenburnu’na gelince kal‘a dîvârı imiş. Ammâ Meyyit İskelesi’nden Kâsımpaşa ve Hâsköy’e ve Südlüce ve Eyyûb’a varınca ol körfez içre kenarda kal‘a dîvârı yok imiş. Zirâ Sarâyburnu ve Kurşumlu Mahzenburnu ve Kızkullesi’nde azîm toplar olmağıla havf [u] haşyeti olmadığından Kâsımpaşa taraflarında kal‘a dîvârı yok imiş. Ve Yedikulleden yine leb-i deryâ ile tâ Silivri’ye gelince kal‘a dîvârı imiş. Ol hisâb üzre ol asırda şimdiki kal‘a-i İslâmbol taşra kal‘aya iç kal‘a imiş. Ba‘dehû Rûmeli’nden dest-bûs ile İşpaniye kralı oğlu (–) nâm la‘în yek-dil [ü] yek-cihet olup İslâmbol’u karadan muhâsara edüp Silivri’den Karadeniz kenarında Terkoz kal‘asına varınca mezkûr yedi kat germe kal‘ayı harâb edüp İslâmbol maldosuna istîlâ edenleri cild-i evvelimizde mufassal tahrîr olunmuşdur. Anınçün İslâmbol’un bir köşesinde bu Silivri kal‘ası İslâmbol’un bir mahallesi gibi ma‘mûr kalmışdır.

Cümle on sekiz mihrâbdır. Cümleden mükellef câmi‘i selâtîn-misâl bir minâreli ve harem-

i azîmli câmi‘-i Kara Pîrî Paşa, Selîm Hân-ı Evvel vüzerâlarındandır, Hazret-i Ebâbekri's-sıddîk neslindendir. Cemâ‘at-i kesîreye mâlikdir. Ve taşra hareminde mihrâb soffası üzre balgamî amûdlar bir diyârda yokdur. İmâreti ve medresesi ve dârü't-ta‘lîm-i mekteb-i sıbyânı cümle bu imâretler rasâs-ı hâs-ı nîl-gûn ile mestûr bir câmi‘-i ma‘mûrdur. Bundan gayri câmi‘-i pür-nûr ma‘lûmum değildir.

Ve cümle sağîr ü kebîr on altı aded hân-ı ma‘mûrları cümle la‘l-gûn kırmızı kiremit ile mestûrdur. Ammâ cümleden nev-binâ Kassâm Çelebi hânı ve çarsûsu ma‘mûr ve mükellef ve müzeyyen hândır. Kassâm Çelebi, ulu câmi‘ sâhibi Pîrî Paşa sulbündendir. Ve Kassâm Çelebi çârşûsuyla cümle dörd yüz dükkândır kim her hırefden mevcûddur. Ammâ memerr-i nâs olmağıle na‘lbendi çokdur.

Ve iki aded hammâmı var. Biri Pîrî Paşa'nındır. Âb [u] hevâsı ve binâsı gâyet latîfdir. Ve Hünkâr bâğçesi vardır. Bostâncıları ve bâğçe üstâdı ile ma‘mûrdur.

Ve bu şehrin cümle ma‘mûr hâneleri leb-i deryâda olmak ile cümle revzenleri cânib-i kıbleye nâzırdır. Ve kat-ender-kat şâhnişînli mükellef sarâyları vardır. Maşrık tarafı serâpâ bâğlardır. Ve kal‘anın dibinde yel değirmânları vardır.

Ve bu şehrin cânib-i garbında Çorlu râhı üzre Süleymân Hân'ın otuz üç göz bir cisr-i tavîli var. Gerçi alçak kantaradır ve kemerleri hurdedir ammâ mahallinde inşâ olunmuşdur. Bu cisrin başında şehir tarafında,

Ziyâret-i Sa‘dî Baba: Tekye-i Bektâşiyân içinde medfûndur. Zîrâ kendileri dahi fukarâ-yı Bektâşiyândandır. *Kuddise sırruhû.*

Ve **ziyâret-i Vezîr Haydar Ağazâde**: Yine bu cisr başındaki tekye içinde Sa‘dî Baba cenbinde medfûndur. Âl-i Osmân'ın menâsıb-ı âlîlerinde yeniçeri ağası ve Bağdâd ve Diyârbekir ve Mısır ve kapudân ve kâ'immakâm olup Silistre eyâleti ihsân olunup ***[106b]*** Boynueğri Mehemmed Paşa kendüyi bu Silivri'de katl edüp kellesin der-i devlete götürüp na‘şın bu tekyede defn etdiler. *Rahmetullahi aleyh.*

Andan cânib-i garba ma‘mûr [u] âbâdân kurâları ubûr ederek,

Ahvâl-i kal‘a-i kadîm Çorlu: Bânisi Yanko ibn Madyan'dır. İbtidâ sene 720 târîhinde Edirne Fâtihi Gâzî Hudâvendigâr fethidir. Yire beraber münhedim edüp kendüler Kosova'da şehîd olduktan sonra küffâr müceddeden ta‘mîr ü termîm edüp sene (–) dest-i tasarruflarında durup ba‘dehû sene (–) târîhinde Yıldırım Bâyezîd Hân feth edüp cümle der-i dîvârların münhedim edüp hâlâ eser-i binâları Çorlu şehrinin cânib-i şimâlinde nümâyândır. Ba‘dehû sene (–) târîhinde Ebü'l-Feth Mehemmed Hân fethidir. Edirne hâkimi hükmünde (–) (–) yüz elli akçe şerîf kazâdır. Ve nâhiyesi otuz pâre kurâdır. Kethüdâyeri ve yeniçeri serdârı ve muhtesibi ve yeniçeri kolluğu yasakçıları vardır. Sebeb-i tesmiyesi oldur kim Koca Gâzî Hudâvendigâr bu kal‘ayı feth etmede usret çeküp "şu Çorlu dahi feth olmadı" deyüp feth oldukda ismine Çorlu dediler. Gerçi yayla yerde hevâsı latîf yerdir ammâ ekseriyyâ Çorlu halkı çorlulardır. Ammâ sefer-i hümâyûn oldukda her memleket halkının birer gûne oran derler isimleri vardır. Ol ismile birbirin çağırup çadırların ve tevâbi‘ [u] levâhıkların bulurlar. Haleb diyârının oranı "Yâ ahad"dir. Ve Diyârbekir'in "Âmid"dir. Bu Çorlu'nun oranı olan "Beğ" çağrılır, Çorlu çağrılmaz. şehr-i kadîmdir. Kefere zamânında bunda bir deyr-i metîn var idi. Sarı Saltuk anda makâm

edinmekle anın şerefiyetine bu şehir gâyet ma‘mûr [u] âbâdân idi. Hâlâ niçe bin yerde âsâr-ı binâları zâhir ü bâhirdir. Ammâ şimdi dest-i Osmân’da cümle üç bin kiremit örtülü tahtânî ve fevkânî kârgîr binâ-yı ma‘mûrlardır. Ve cümle on beş mahalle-i müslim ve on beş mahalle-i kefere addolunur. Tâ kefere asrındaki imâretden kalmış fecerelerdir.

Sitâyiş-i mahalle-i Müslimîn: Evvelâ mahalle-i Arabacıbaşı ve mahalle-i Muslihuddîn Efendi ve mahalle-i Keçecizâde ve mahalle-i Abbâszâde ve mahalle-i Karacaahmed Sultân ve Burhânzâde mahallesi ve mahalle-i Hisâr ve mahalle-i el-Hacı Gânî ve mahalle-i Mustafâ Efendi ve mahalle-i Odunbâzârı ve (–) meşhur mahalle-i ma‘mûrlar bunlardır. Ve her bir mahallede birer mesâcid mukarrerdir. Ammâ üç yerde salât-ı cum‘a edâ olunur cemâ‘at-ı kesîreye mâlik câmi‘-i kebîrler vardır. Evvelâ câmi‘-i Arabacıbaşı mahallesi câmi‘i kiremitlidir. Eski câmi‘ dahi kurşumsuz bây u gedâya ve hâs [u] âmma ni‘meti mebzûl imâret-i dârü‘l-it‘amı vardır. Ve İmâret câmi‘i, Sultân Süleymân Hân’ındır. Kubbe-i âlîli ve mermer zîbâlı ve kıble kapusu tarafında yan soffalı ve bir harem-i vâsi‘li câmi‘i rûşen binâ bir minâre-i zîbâlı ma‘bedgâh-ı rûşendir. Kıble kapusu üzre tahrîr olunan târîhdir:

şeh Süleymân sâhibü‘l-hayrât

Kıldı bu câmi‘i şerîfi binâ

Fikr-i gerdümle gûy-ımış târîh

Küned ân vakt-i în sadâ peydâ

Hâtif-i Gaybî goft târîheş:

Kad büniye ma‘beden li-hubbi Hudâ [103]

sene 928.

Bu câmi‘ kapusundan içeri girerken sol tarafda rûy-ı dîvârda yine celî hat ile terkîm olunan ta‘mîri târîhidir.

Du‘â edüp Esîrî dedi târîh

şükür Vehhâb’a câmi‘ oldu ma‘mûr [104],

sene 1006.

Ve çârsû içinde Ebü‘l-feth câmi‘i, kiremitlidir. Ammâ bu İmâret câmi‘i, imâretiyle ve cümle kıbâbları ile serâpâ rasâs-ı hâs-ı nîl-gûn ile mestûr, huddâmları mesrûr câmi‘-i pür-nûrdur. Bu câmi‘ kurbunda Süleymân Hân’ın Kurşumlu medresesi ma‘mûrdur. Talebeleri ve dersiâmları ve cânib-i vakfdan talebelerine hücre-bahâ lahmiyye ve şem‘iyyeleri ve vazîfe-i mu‘ayyeneleri dâ’imdir. Ve cümle yigirmi aded mekteb-i sıbyân-ı tıflândır. Ve cümle iki imâretdir kim cem‘i müsâfirîne beher yevm merreteyn ta‘âmı mebzûldür.

Ve cümle aded çeşme-sârlardır, ammâ yaylağ-ı âlîde vâkı‘ olmağıla cemî‘i mülûk bu şehri saky edüp ibâdullahı def‘-i atşân etmede âciz-mânde olup âhir-i kâr bî-hisâb mâl-ı firâvân sarf edüp şehir içine kuyular gibi sahrınçlar hafr edüp andan at dollâblarıyla suları çekilüp çeşmelere taksîm olur. Evvelâ çeşme-i kadîm Süleymân Hân, târîhidir:

şeh Süleymân sâhibü’l-hayrât

{Mâlikü'l-bahr u pâdişâh-ı ber

Hak Te'âlâ behişte ede kabûl

Geldi târîhî "ecruhü'l-kevser" [105] sene 965}

Ve Taya Kadın çeşmesi, üç aded uyûn-ı câriyedir. Kürd Sefer Ağa çeşmesi, İmâret çeşmesi ve kefere mahallesindeki *[107a]* Acıçeşme ve İmâret hânı kurbunda Murâd Hân-ı Râbi'in Ruznâmecisi İbrâhîm Efendi çeşmesi ve çârsû içinde Kul Kethüdâsı Süleymân Ağa çeşmesi târîhidir (–) (–) (–) (–) (–).

Ve cümle (–) aded tekye-i sûfiyyûn ve dervîşândır. Evvelâ tekye-i Abdî Halîfe, tekye-i Karaca Ahmed Sultân, tekye-i Dâvûd Dede. Bunlar meşhûr âsitâne-i ehl-i tevhîddir.

Ve cümle on sekiz aded hân-ı azîmlerdir. Zîrâ gâyet memerr-i nâs olup haftada iki kerre bâzâr-ı azîm durduğundan âdem deryâsı cem' olmağıla ma'mûr hânları çokdur. Evvelâ dörd hânı serâpâ kurşumludur. Cümleden ma'mûr u mükellef imâret hânıdır kim âyende vü revende içün kârbânsarây-ı hasbîdir. Ve çârsû başında Ahmed Efendi hânı ve Tekyecizâde hânı ve Odabaşı hânı Hızır Ağa yolundadır. Ve Yumurucakzâde hânı ve Akçakoyunoğlu hânı ve Osmân Dede hânı ve Dâvûdzâde hânı ve Hidâyetullah Çelebi hânı ve katır na'lbendi Mustafâ Beşe hânı ve Kızılbaşzâde hânı ve Hüsâm Dede hânı ve bunlar hân-ı ma'mûr, mihmânsarây-ı tüccârân, âyende vü revendegândır.

Ve cümle iki hammâmdır. Evvelâ Taye Hâtûn hammâmı, binâsı ve hevâsı latîf çifte hammâmdır ammâ suları şûrdur. Ve İmâret hammâmı, Süleymân Hân'ındır, bu dahi çiftedir. Bunlardan mâ'adâ hâs [u] âm yokdur. Lâkin yiğirmi altı hâs-ı nâs içün hânedân hammâmları vardır.

Ve a'yândan müte'ayyin hânedân sâhiblerinden şemsîzâde Çelebi ve Alîmî Efendiler ve Ibrî Efendi ve Balı Efendi ve Serdâr Alî Beşe ve Arabacızâde ki meşhûru bunlardır.

Ve cümle aded altı yüz dükkândır ammâ bezzâzistânı yokdur. Lâkin cemî'i ehl-i hırefden mevcûd olup her hânları birer metîn bezzâzistân gibi olup zî-kıymet eşyâ mevcûddur. Ammâ cümle çârsû-yı hüsni bir şâhrâh-ı azîmin cânibeynine düşüp üzerleri mestûr ve cümle tarîk-i âmları beyâz ahcârâtla mefrûş pâk esvâk-ı sultânîdir. Ammâ Bakkâllar çârsûsu bir semte düşüp ale't-tertîb vâkı' olmağıla birbirlerine rağmen eyle ma'mûr dekâkîn-i bakkallardır kim cemî'i me'kûlât [u] meşrûbât ile müzeyyen bâzâr-ı hüsündür.

Hevâsı gâyet latîfdir. Bâğları vardır ammâ engürü memdûh değildir. Memdûhâtından peyniri Rûm u Arab u Acem'de meşhûrdur. Hattâ hurdece Çorlu peyniri ve dil peyniri ve kaşkaval peyniri ne Kemah katığı peynirine benzer ve ne Midilli peynirine ve ne şâm karîşesine benzer. Pâdişâhlara ve cemî'i diyârlara hedâyâ gider bir gûne Çorlu'nun kaşkaval peyniridir kim Mısır'ın cebîn hallûmu anın yanında gûyâ Varna peyniridir. Zîrâ bu Çorlu sahrâlarında niçe kerre yüz bin sürü koyunları var. Cümlesi ol vâdî-i çemenzârın niçe bin gûne nebâtât [u] giyâhâtın otlayup süd hâsıl edüp andan peynir ederler. Azîm sahrâ-yı hâmûnlardır kim efvâh-ı nâsda "İlâhî seni Çorlu kırında pitreyim?" deyü bu kelâm elsine-i nâsda darb-ı mesel olmuşdur.

Ve bu şehrin halkı gâyet mün'im âdemlerdir ve niçe bin rüme koyun sâhibleridir.

Ve bu Çorlu şehrinin kıblesinde kenar-ı bahr-i Rûm'da şehr-i Tekirdağı bir konakdır ve cânib-i şimâlinde şehr-i Kırkkilise dahi bir konakdır. Cânib-i garbında Edirne dörd konakdır. Ammâ canib-i erba'ası gâyet ma'mûr kurâlardır.

…………….(1 satır boş) …………….

Ziyâretgâh-ı Çorlu: Evvelâ Köprücü semtinde Ziyâret-i Osmân Dede, cümle ehl-i beled nezerâtlarıyla varırlar. Ve

Ziyâretgâh-ı el-Mevlâ Behiştî Efendi: Behiştî kabre erdi, behişt oldu. Vize şehrindendir. Çorlu'da zâviyesi {sâhasında medfûndur. Merkadi sengine *"Kad intekale'l-merhûm"* deyü kendü hatlarıyla altı gün mukaddem takrîr edüp merhûm olmuşdur. Te'lîfâtı bî-hisâbdır}. Ve,

el-Mevlâ Uzun Balı Efendi: İmâret müderrisiyken merhûm olup medrese kurbunda şâhrâh üzre medfûndur. Âlim ü fâzıl ve musannif ü mü'ellif kimesne idi. İlm-i hadîsde yegâne-i asr idi. (–) (–) (–)

Bu şehri tamâm seyr edüp andan cânib-i garba şehir kenarında vîrân kal'ası kurbunda kefere mahallesinden taş cisrden ubûr edüp **karye-i Ulan Beğ**'i ubûr edüp 6 sâ'atde,

Karye-i hân-ı Karışdıran: (–) kazâsı hâkinde yüz hâneli ve bir câmi'li ve bir hânlı ma'mûr köydür. Ammâ Çorlu ve Burgaz mâbeyninde kış günleri tamâm altı sâ'at ***[107b]*** bir menzil-i azîmdir kim vakt-i şitâda çamurun fîl-i Mahmûdî ve pîl-i Menkerûsî ve Adana câmusu ve boğası çamurun sökemeyüp beher sene niçe bin at ve araba gark olduğundan çamurun karışdırdıklarıyçün "Karışdıran" derler. Andan yine garba (–) sâ'atde,

Der-beyân-ı feth-i kal'a-i Pürgaz, ya'nî şehr-i Birgaz

Sebeb-i tesmiyyesi, Rûm lisânı üzre kal'alara "pirgaz" derler. Ol isim ile müsemmâ bir kal'a-i zîbâ idi. Sene (–) İdrivne kralı binâ edüp Yanko oğlu Aline krala hibe eyleyüp ol kadar ma'mûr oldu kim Aline kral İslâmbol'da tekür sarâyında sâkin olurdu. Kâhice bu Pürgaz'da meştâ edüp eyyâm-ı bahârda Istıranca dağına yaylağa çıkardı. Bu Pürgaz böyle bir sevâd-ı mu'azzam idi. Hâlâ âsâr-ı binâları nümâyândır. Ekseriyyâ bu şehri Selîm Hân-ı Sânî'nin Sokollu Mehemmed Paşa'sı imâr etdükde âsâr-ı binâların münhedim edüp şehr-i Bürgaz'ı imâr etdi. Ammâ ibtidâ fâtihi sene 720 târîhinde Gâzî Hudâvendigâr feth etmede usret çeküp "Bre gâzîler şu Bürgaz'ı feth edüp münhedim edelim" deyüp ba'de'l-feth esâsından münhedim etmişdir. Câ-be-câ niçe yüz yerde âsâr-ı binâları ma'lûmdur.

Hâlâ Kırkkilise sancağı hâkinde maktû'u'l-kalem ve mefrûzu'l-kadem Sokollu Mehemmed Paşa evkâfıdır. İki yüz atlı ile mütevellîsi hâkimdir. Ve hâkim-i şer'îsi yüz elli akçe kazâdır. Ve nâhiyesi (–) aded kurâdır.

şehri bir düz vâsi' sahrâ içre yedi yüz hâneli bâğlı ve bâğçeli ve cümle ahmer-gûn kiremit örtülü tahtânî ve fevkânî kârgîr binâ-yı ma'mûr büyûtlardır.

Ve cümle altı mahalle ve beş mihrâbdır; üçü hutbedir. Cümleden câmi'-i azîm ve ma'bedgâh-ı kadîm Sokollu Mehemmed Paşa câmi'i, Süleymân Hân-ı Sânî ve Murâd Hân-ı Sâlis üç pâdişâha kırk sene vezâretle ömr-i azîzi güzer eyleyüp dîvân-ı pâdişâhîde bir serhad gâzîsi dâğ-ı derûnundan kurtele bıçağıyla kubbealtında urup şehîd etmişdir ve Mehemmed Paşa vasiyyetiyle kâtil halâs olmuşdur. Bu câmi'-i zîbâ vezîr-i âkıl [u] dânâ

hayrâtıdır. Ammâ vasfında lisân kâsır ve kilk-i cevâhîr-nisâr kâsırdır. Lâkin alâ kadri't-tâka deryâda katre ve güneşde zerre tahrîr edelim:

Evvelâ şehrin derûnunda cemâ'at-ı kesîreden ârâm bulunmaz bir mesîregâh, ma'bedgâh [ve] teferrücgâhdır. Ve taşra haremli fıskiye ve havz-ı şadırvânlı niçe yüz çınar ve serv-i ar'ar ve kestâne ve şecere-i tayyibeler ile sâyedâr olmuş bir harem-i muhteremdir kim cemî'i âyende vü revendegân ve cemâ'at-ı müslimân anda tâ'at-ı Sübhân edüp hamd-i Yezdân ederler. Sayf [u] şitâda bu harem içre aslâ şems-i âteş-tâbın tâb-ı tüvânı te'sîr etmez. Bu harem-i azîmin cânib-i erba'ası yan soffalar ve hücreler ve soffalar üzre amûd-ı mûmiyânlar ve dahi fevkında kâse-i nilgûn-vâr kıbâb-ı ser-nigûnların her biri kubbe-i eflâkden nişân verir. Ve derûn-ı câmi' eyle müzeyyen ü musanna'dır kim diyâr-ı Âl-i Osmân'da buna mânend bir vüzerâ câmi'i yokdur. Meğer İslâmbol'da Ebâ Eyyûb-ı Ensârî'de Zâl Paşa câmi'i ve Silivrikapusunun iç yüzünde Süleymân Hân'ın Tavâşî İbrâhîm Paşa câmi'i ola. Ammâ bu Burgaz câmi'i anlardan musanna' ve şîrîn-kâr câmi'-i pür-envârdır. Kubbe-i âlîsi eflâke ser çekmiş kubbe-i nüh-tâkdır. Kıble tarafında bir nîm kubbe-i eflâkdir. Kubbe-i kebîrinin etrâfında kanâdiller çerâğân edecek tabakalar ile ârâste ve mü'ezzinân mahâfili ve maksûreler ile pîrâste olmuşdur. Ve minber [ü] mihrâbının ve cânib-i erba'asında olan revzenlerinin midhatinde meddâhân-ı Rûm âciz-mânde olmuşlardır. Ve bunda olan ibret-nümâ-yı nakş-ı bukalemun-ı ibret-nümûn câm, billûr, necef ve moran-ı gûnân derûn-ı câmi'e ziyâ verdikde [106] âyeti nûrun alâ nûr tilâvet olunur. Zîrâ bu câmi'in etrâf-ı cevânibinde ibret-nümâ kelâm-ı şerîfler var kim her biri Yâkût-ı Musta'sımî ve Abbâs-ı Mürsî ve şeyh Bâyezîdî ve Abdullah Kırımî ve Ahmed Karahisârî ve Hasan Çelebi ve Dede Mehemmed Çelebi Kelâm-ı izzetleri var kim İslâmbol'da Sultân Ahmed câmi'i'nde yokdur. Meğer Medîne-i Ravza-i Mutahhara'da ola. Ve hoş-âvâz hamele-i Kur'ân, e'imme-i hutebâsı ve mü'ezzinânları var kim gûyâ her biri birer yegâne-i asrdır. Bu câmi'in bir tabaka-i mevzûn minâresi var kim sihr-i helâldir. {Süleymân Hân câmi'in binâ eden Koca Mi'mâr Sinân ibn Abdülmennân binâ edüp ol} Üstâd-ı bennâ yed-i tûlâsın ayân u beyân etmişdir. Kıble kapusu üzre târîhi budur:

Hâtif-i kudsî dedi târîhini

Mescidü'l-Aksâ vü beytü's-sâlihîn **[107]**

sene 856

Ve Ergene cisri başında (–) (–) câmi'i, tarz-ı acîb, cemâ'atden garîb câmi'dir. ***[108a]***

Bunlardan mâ'adâ mahalle mesâcidleridir. Bir medrese ve bir imâreti var, mâh u sâl bi'l-guduvvi ve'l-âsâl ganî vü fakîre, cüvân u pîre merreteyn cemî'i âyende vü revendegâna birer sahan çobra ve birer nân-pâre ve her ocağa birer şem'-i revgan ve her esb-i hüssân başına birer yem verilüp subh u mesâ ni'meti mebzûldur. Eğer müslim ve eğer gayr-ı müslim ve leyle-i cum'ada birer sini pilav ve yahni ve zerde ve çobrası dâ'imdir. İnkırâzu'd-devrân dâyim ola, *âmîn yâ Mu'*în.

Ve yedi aded mekteb-i sıbyândır. Ve bir acâ'ib rûşen-binâ hammâm-ı hoş-hevâsı var.

Ve cümle üç yüz aded çârsû-yı bâzârdır ammâ bezzazistânı yokdur. Lâkin her zî-kıymet bî-minnet bulunur. Ve bu şehirde mevsim-i gülnârda panayır bâzârı durur. Rûm u Arab u Acem'de Burgaz'ın sığır bâzârı meşhûrdur kim kırk gün kırk gice germ-â-germ bâzâr-ı

muhabbet olup eyle bey‘ [u] şirâ olur kim yük bozulup düzülüp sürûr [u] şâdumân, ayş [u] işret olur. Nehr-i Ergene kenarında tâ Sokollu Mehemmed Paşa cisrinde varınca şehir tarafında bin adedden mütecâviz müfîd [ü] muhtasar çalaşdan ve külbe-i ahzândan dükkânlardır. Ankâ bâzergânlar içün kârgîr dekâkînler dahi vardır ammâ azdır.

Bu bâzârbaşındaki dokuz göz cisr-i azîmdir kim Koca Mi‘mâr Sinân kârıdır. Yetmiş aded cisr-i azîm binâ etdüğünün biri dahi bu kantara-i musanna‘dır. Mezkûr bâzâr-ı sultânîden hâsıl olan bâc-ı bâzârı mütevellî cem‘ edüp cemî‘i mürtezika ve gayri lâzım olan yerlere sarf eder.

Bu şehrin âb [u] hevâsı gâyet latîfdir ve bâğ u bâğçesi ma‘mûrdur. Koyunu ve kuzusu ve tereyağısı meşhûr ve Sokollu Paşa du‘asıyla âbâdan ve halkı ganî vü şâdândır.

Der-sitâyiş-i kârbânsarây-ı Burkaz: Bir bâb-ı azîm içre kal‘a-i azîm-misâl karşu karşuya yüz elli ocak hân-ı kebîrdir. İçli ve taşralı ve haremli ve develikli ve ıstabl-ı anterli bir mihmânsarây-ı azîmdir kim üç bin devâbât makûlesi alır. Kapusunda dâ’imâ dîdebânlârı nigehbânlık etmededir. Ba‘de’l-ışâ oldukda kapuda mehterhâne tablı çalınup içerden taşra bîrûndan enderûna gelüp gitdiklerinde kapuyu sedd edüp hânlar içre cânib-i vakfdan kanâdilleri çerâğân edüp kapu dibinde yatarlar. Eğer nısfu’l-leylde taşradan müsâfir gelirse kapuyu açup içeri korlar ve mâ hazar ta‘âm getirirler. Ammâ cihân yıkılsa içerden taşra bir âdem koymazlar, şart-ı vâkıf böyledir. Tâ cümle müsâfirîn kalkup mehterhâne döğülüp herkes mâlından haberdâr olup hâzırbâş olup hâncılar dellâllar gibi “Ey ümmet-i Muhammed! Malınız, cânınız ve atınız ve donunuz tamâm mıdır?” deyü nidâ edüp cümle “Tamâmdır. Sâhib-i hayrâta Hak rahmet eyleye” dediklerinde bevvâblar vakt-i şâfi‘îde dervezeleri küşâde kılup yine kapu dibinde “Yollarda gâfil gitmen, bisât gâ’ib etmen, herkesi refîk etmen. Yürü Allah getire” deyü nasîhat-âmîz kelâmlar deyüp herkes bir cânibe revâne olurlar.

Ve bu hânın cânib-i garbında başka vüzerâ vü vükelâ ve a‘yân [u] kibâr içün haremli ve dîvânhâneli ve yüz elli hücreli ve hammâmlı ve kilâr-ı matbahlı bir sarây-ı azîm var kim diller ile ta‘bîr olunmaz bir sarây-ı vüzerâdır kim midhatinde lisân kâsırdır.

Ve’l-hâsıl bu şehr-i müzeyyen içre tahrîr ve tavsîf etdiğimiz cemî‘i âsâr-ı binâlar cümle Sokollu şehîd Mehemmed Paşa’nındır kim cemî‘i binâları kârgîr olup aslâ ahşâbâtdan bir eser yokdur. Meğer dekâkînlerin çenekleri ola. Ve cümle bu imâristân serâpâ rasâs-ı hâs-ı nilgûn ile mestûr bahr-i kebûd gibi temevvüc verir bir hayrât-ı azîm ve bir binâ-yı kadîmdir. *Rahmetullahi aleyh.*

Ve bu mevsûf olan mihmânsarây-ı azîmin câmi‘ kapusuna mukâbil demir kapusunun kemeri üzre beyâz mermerde Karahisârî Hasan Çelebisi hattıyla müzehheb ve mutallâ târîh budur (–) (–) (–) (–)

Bu kârbânsarâya (sarâya) gelen oldu hep revân,

Sene 973. (–) (–) (–) (–) (–) .

Ba‘dehû Burgaz şehrinden cânib-i şimâle meyyâl ma‘mûr [u] âbâdân kurâlar içre ubûr ederken nehr-i Ergene’yi atlar ile geçüp (–) sâ‘at gidüp bu nehr-i Ergene’nin ibtidâ tulû‘u Karadeniz sâhilinde Istıranca dağlarında hurûc edüp Uzunhacılı kurâsı cisrinden ubûr

edüp gelir, bu Burgaz'dan geçer. Andan Edirne kurbunda Sultân Murâd-ı Evvel Koca Gâzî Hudâvendigâr cisri kim ana *[108a]* Ergene cisri derler, yüz yetmiş köprüdür. Devlet-i Âl-i Osmân'da değil gayrı mülûklarda dahi böyle cisr-i azîm [ü] tavîl manzûrumuz olmamışdır. Mezkûr nehr-i Ergene bu cisrin altından ubûr edüp iner (–) (–) (–) Akdeniz'e mahlût olur. Eyle bir nehr-i azîm değildir ammâ evvel bahârda dağların ve dere ve depelerin karları sökün eyledikde deryâ gibi cereyân edüp niçe bin dıraht-ı müntehâları bîhından kal' edüp deryâya döker. Böyle bir çoşkun ve taşkın nehr-i zülâldir.

Ezîn-cânib bu nehri mezkûr Burgaz kurbunda atlar ile ayakdan ubûr edüp (–) sâ'atde

Der-medh-i kal'a-i Eski Poloz: Edirne tekürü akrabâlarından Poloz nâm bir ruhbânın bu mahalde bir deyri var idi. Anın sebebiyle bu kal'ayı Edirne kralı binâ edüp lisân-ı Yunaniyân üzre Pürgaz-ı Poloz derler. Poloz ve Meleyoroz ve Mavramoloz ve Zarbçayoroz lisân-ı Urûm'da cümle papas ve bıtrîk ismidir. Ba'dehû sene (–) târîhinde Edirne'den evvel Gâzi Hudâvendigâr muhâsara edüp fethinde usret çeküp ba'de'l-feth kal'asının câ-be-câ burc [u] bârûların münhedim etmişdir, ammâ ta'mîr [u] termîmi seheldir. Havâlesiz bir püşte-i âli üzre şarkdan garba tûlânîce vâkı' olmuş seng-binâ bir sûr-ı köhne bir kapulu kal'adır ammâ cebel-i âlî üzre mebnî olmağıla urûcunda usret çekilmek ile derûn-ı kal'ada benî Âdem'den bir merd [ü] zen yokdur. Kırkkilise sancağı hâkinde Burgaz kazâsı hükmünde aşağı kal'a altında iki yüz hâneli kefere köyüdür. Sengistân yerler olmağıla lezîz ve âbdâr şıralu engürü olur. Andan cânib-i şimâle (–) sâ'atde,

Menzil-i karye-i Fakılar: Kırkkilise sancağı kazası ve hâkinde bir dere içre bir hânlı ve üç yüz hâneli Bulgar köyü ve ze'âmetdir. Bu mahalde taraf-ı saltanat-ı aliyyeden paşa efendimize bir hünkâr haseki ağasıyla hatt-ı şerîf vârid olup "Benim Melek lalam, Kul Kethüdâsı Çelebi Ağa ol taraflara firâr etmişdir. Elbette ele getirüp kayd-bend ile der-i devletime gönderesin!" deyü hat gelüp haseki ağaya bir kise guruş ücret verildi. Andan yine cânib-i şimâle (–) sâ'atde

Menzil-i karye-i Karabınar: Kırkkenîse livâsında iki yüz hâneli Bulkar-ı hâksâr köyüdür. Ammâ gâyet imârdır. Hattâ vezîr-i rûşen-zamîr Siyâvuş Paşa bir hân-ı azîm binâ edüp dahi âbâdân oldu. Derûn-ı kal'adan nehr-i (–) (–) Istıranca dağlarından tulû' edüp nehr-i Ergene'ye rîzân olur. Bu karye dahi ze'âmetdir. Andan yine şimâle (–) sâ'atde,

Menzil-i karye-i Sasalar: Gâzî Hudâvendigâr'ın Sasa Koca nâm bir yarar-ı benâm anda ibtidâ mesken edinmeğile karye-i Sasa derler. İki yüz hâne-i müslim ve gayrimüslim hâneleri vardır. Hatta Boşnak İshâk Ağa bunda sâkin olmağıla çâr-kûşe bir kulle-i bâlâ binâ edüp haydud [u] harâmî şerrinden emîn oldu. Ve Tatar Süleymân Ağa bir hân binâ edüp karyesi dahi ziyâde imâr oldu. Bu beledîn dağlarında olan gûnâ-gûn giyâhât [u] nebâtât, haşâyişât envâ'ının kesretinden ve gül-i gülistân ezheriyyâtının vefretinden bu karyede ol kadar hâs ve beyâz asel-i musaffâ olur kim Hudâ âlimdir beyâz dülbendden fark olunmaz ve tenâvül edene aslâ ve kat'â harâret vermeyüp râyiha-i tayyibesinden âdemin demâğı mu'attar olur. Hakkâ ki sûre-i (–) [108] âyeti bu engübîn hakkında nâzil olmuşdur. Bu karye câmi'inin imâmı Alî Efendi yetmiş sene sâ'imü'd-dehr sulehâ-yı ümmetden mazanne-i kerâme bir kimesnedir. Andan yine şimâle (–) sâ'atde,

Evsâf-ı kal'a-i Aydos

Bu kal‘ayı dahi Yunaniyândan Aydos nâm kefere-i vesvâs binâ etmişdir. Sene 814 târîhinde Sultân Mûsâ ibn Yıldırım Hân fethidir, be-dest-i Mehemmed Beğ. Kırkkenîse sancağı hâkinde yüz elli akçe kazâdır ve nâhiyesi (–) aded kurâdır. Kethüdâyeri ve yeniçeri serdârı ve muhtesibi vardır. Kal‘ası bir türâblı ve kil kayalı cebel-i bâlânın zirve-i a‘lâsında şekl-i muhammes bir kapulu seng binâ bir sûr-ı zibâdır ammâ içinde benî Âdem yokdur. Ammâ aşağı şehri bir dere kenarında bin aded kiremit ile mestûr bâğlı ve bâğçeli hâne-i ma‘mûrlardır. Ahâlîsinin Müslimi ve gayri müslimi ekseriyyâ Bulgar tâ’ifesidir. Ve cümle beş mahalle ve beş mihrâbdır. Cereyân eden Çenge deresi üzre bir göz cisr başında bir minâreli ve kiremit ile mestûr bir câmi‘-i ma‘mûru var, cemâ‘at-i kesîreye mâlikdir. Ve altı aded hânları ve yüz elli aded dükkânları ve dakîk değirmânları var. Hâkimi Silistre *[109a]* paşası voyvodası hükûmet eder. Ammâ kim âb [u] hevâsı sakîldir.

Sitâyiş-i germâb-ı şehr-i Aydos: Yed-i kudret ile meshûn bir mâ-i şûru vardır. Sâhibü‘l-hayrâtın biri ol germâbdan cereyân etdirüp müfîd ü muhtasar bir hammâm binâ etmiş ammâ suyu gâyet nâfi‘dir. Ve memdûhâtından biri dahi bâğlarının âbdâr üzümü meşhûrdır. Andan yine şimâle Çenge dağına urûc edüp balkan-ı azîminde âsumâne ser çekmiş dıraht-ı müntehâları ve niçe bin sun‘-ı Hudâ-yı Perverdigâr’ı seyr [u] temâşâ edüp Kurd mahallesi nâm bir Türük ve Bulgar köyün ubûr edüp andan,

Kal‘a-i Çanga: Yanvan Târîhi kavli üzre Yanko ibn Madyan binâ etmişdir kim öte Pirevadi’de Dobruca kralı Bulkar meliklerinden idi. Anın ile Yanko kral müşâ olmağla bu Çanga balkanının tâ zirve-i a‘lâsı vasatında bu kal‘ayı Yanko binâ edüp âyende vü revende tüccârdan bâc alup selâmetle tüccârı ubûr etdirir idi. Ba‘dehû sene 814 târîhinde Mûsâ Çelebi feth edüp kal‘ayı harâb etmişdir. Hâlâ niçe yerde hıyâbân içre burc [u] bârûları zâhir olup harâmîler yatağı ve haydûd kâfirleri durağı olmuşdur. Ammâ bu mahalde âsâr-ı binâ-yı azîm oldur kim bu kal‘a dibinden bir kal‘a dîvârı cânib-i garba bu balkan üzre Kızan balkanına ve şıpka balkanına ve Torvakurudan balkanına ve Televe balkanına velhâsıl on konak tâ Alacahisâr balkanlarına varınca bu kal‘a dîvârın Yanko ibn Madyan hükmüdür kim Dobruca kralı tarafından Soltat kavmi ya‘nî Tatar kavmi Rûm’a geçmeye deyü {handak-ı azîm dahi} binâ etmişdir, ammâ makdûr-ı beşer değildir. Niçe kerre balkanları aşarken bu hayyıtlara râst gelüp hayretde kalmışız. Ve yine bu Çanga kal‘asının cânib-i şarkîsinde bu dîvâr tâ Sücülü ve Koparan balkanları İçre Karadeniz sâhilinde Varna kal‘ası mukâbelesinde Galata burnundan elli mil deryâ içre binâ olunmuş bir dîvârdır. Mürûr-ı eyyâm ile talattum-ı deryâdan deryâ içre olan rasîf münhedim olup ka‘r-ı deryâda esâsları nümâyândır. Mellâh-ı keştîbân-ı Bahr-i siyâh ol rasîfde havf edüp alarka ubûr ederler. Aceb himmet-i benî Âdem’dir. Bu temâşâları Çanga balkanı içre ubûr edüp yine (–) sâ‘atde cânib-i şimâle Çanga’dan aşağıya nüzûl edüp,

Karye-i Çanga: Yüz aded buriya ile mestûr Bulgar keferesi köyüdür. Cümle harâmî ve âsîlerdir. Ve mu‘âf u müsellemlerdir. Ancak balkan içre derbend tablı çalup hıfz [u] hırâset etmeğe me’mûrlardır. Bu karyede Pravadi şehirli Hacı Ahmed hasbeten-lillah bir hân-ı azîm ihdâs etmişdir. Bu karyeyi ubûr edüp iki sâ‘atde,

Menzîl-i kasaba-i Yeniköy: Bir vâsi‘ mahsûldar bâğlı ve bâğçeli kurânın vasatında nehr-i Kamçı kenarında cümle altı yüz aded kiremitli ve buriya saz örtülü müslim ve gayrımüslim Bulkar hâneleridir. Bir câmi‘i var, minâreli ve kiremitlidir. Ve bir hânı ve

yigirmi aded dükkânları var. Haftada bir bâzâr-ı azîm olur. A‘yânından hânedân sâhibi (–) ağadır.

Bu mahalde âsitâneden ulak gelüp paşaya “Elbetde Özi kal‘ası muhâfazasına gidesin” deyü emr-i şerîfler geldi. Ve yeniçeri ocağında Çelebi Kethüdâ‘ya eyâlet-i (–) ihsân olunup ılgar ile mansıba giderken firâr etdi, deyü Defterdârzâde Mehemmed Paşa Mora vâliliğine giderken kul kethüdâsının katline me’mûr olup Rûmeli’nde Gümülcine nâm şehir kurbunda yetişüp şehr-i Gümülcine’de {be-dest-i Anadoluhisârlı Ustazâde Ahmed Çelebi} şehîd eyleyüp na‘şın Gümülcine mezâristânına defn eyleyüp kellesin der-i devlete getirdiklerinin haberi dahi gelüp Melek Ahmed Paşa efendimiz hayli girye vü nâlân eyledi. Andan bu Yeniköy’den kalkup yine çengelistân içre nehr-i Kamçı‘yı ahşâb cisr-i azîmden ubûr etdik. Mezkûr nehir Kızan dağlarından ve şıpka balkanlarından ve Kızanlık ensesindeki Kabrova dağlarından cem‘ olup bu mahalden ubûr edüp Köprülü‘ye varır. Anda ağaç cisir altından ubûr edüp geçit vermez bir nehr-i azîm olup Varna kal‘asıyla Galata Burnu mâbeyninde Bahr-i siyâha rîzân olur âb-ı hayâtdır. şiddet-i şitâda içinde Karadeniz keştîleri kışlar bir nehr-i kebîrdir. Bu nehri, mezkûr Yeniköy dibinden ubûr edüp, ma‘mûr [u] âbâdân kurâları ubûr edüp şimâle (–) sâ‘atde,

Der-sitâyiş-i şehr-i kadîm Bürvadi, ya‘nî kal‘a-i âlî Pirevadi: İbtidâ bânisi Dobruca krallarından Helona kral binâsıdır. Ve dârü‘l-mülk-i Dobruca’dır. Cemî‘i Bulkaristân-i millet-i Yunan bunun destinde idi. Bunlar dahi millet-i *[109b]* Mesîhî‘den olup İncîlî idiler. Hudûdları Çanga balkanında mezkûr kal‘a ve handakdan tâ Alacahisâr’da despot kral ile müşâ idi. Bir tarafı Tuna kenarında Tolça kal‘asından Tuna kenarıyla ne kadar büleyde kılâ‘lar var ise Semendire kralıyla müşâ olup mâbeynlerinde Sofya sahrâsında cereyân eden nehr-i Iskır hudûd olduğu Yanvan Târîhi’nde acâyib mufassal tahrîr olunmuşdur. Ve bu Dobruca kralı dâ’imâ Çınkız Hân ve Tohtamış Hân ile Akkirmân’da Kamerü‘l-kamer sahrâsında ceng-i azîmler edüp İslâmbol Kostantinlerinin üzerine Tatar’ı geçirmeyüp sedd olduğundan “dobra” ya‘nî iyi kral demek olur. Krallarının karârgâhı bu Pirevadi’dir. Niçe kimesne kitâbetde Pirevâdi, niçeler Perevadi, niçeleri “Bir er var idi” yazar. Hakkâ ki Belh [ü] Buhârâ‘da Türk-i Türkân Hoca Ahmed-i Yesevî hazretleri Hâcı Bektâş-ı Velî‘yi Rûm’a Sarı Saltık ya‘nî Muhammed Buhârî hazretlerin gönderdikde Saltık-ı Buhârî Sinop’dan Varna’ya, Varna’dan bu Pirevadi’de Dobruca krala gelüp bir ejderhâyı katl edüp bu Perevadi’de neşv [ü] nemâ bulduğundan “Bir er vardı“dan galat Pirevadi derler. Ba‘dehû sene 814 târîhinde bu kal‘ayı Mûsâ Çelebi ibn Yıldırım Hân Rûm’a halîfe iken feth etmişdir. Bâ ceng-i azîm, be-dest-i i‘ânet-i Mehemmed Beğ ibn Mihal-i Kebîr şehr-i Plevne’de medfûndur. Ba‘dehû Süleymân Hân tahrîrinde Özi eyâleti vâlîsi hükmünde paşa ve voyvadası zâbitdir. Ve yüz elli akçe pâyesiyle şerîf kazâ olup Der-i devletinde cümle nakîbü‘l-eşrâflara arpalık olup nâ’ibi hükm eder. Cümle nevâhî kurâları (–) âbâdân mahsûldâr kurâlardır. Kethüdâyeri ve yeniçeri serdârı vardır. Zîrâ a‘yân [u] eşrâfı ve askerî tâ’ifesi çokdur. şeyhülislâmı ve nakîbi ve şehir nâ’ibi ve muhtesibi ve bâcdârı vardır.

Eşkâl-i kal‘a-i Pirevadi: Kal‘ası şehrin maşrık tarafında evc-i âsumâne ser çekmiş yalçın kesme dîvâr gibi kaya üzre bir tarz-ı acîb ü garîb kal‘a-i bâlâdır. Cümle der-i dîvâr mücellâ ve musaykal, mutarraş seng-i musanna‘ ile mebnî bir hısn-ı hasîn ve sedd-i metîn ibret-nümâ kal‘a-i ra‘nâdır. Cânib-i erba‘aları derk-i esfelden nişân verir gayyâ dereleri olmağıla aslâ ve kat‘â bir tarafında handakı yokdur. İllâ cânib-i garba mekşûf iki kat demir

kapusu vardır. Ol tarafda on zîrâ‘ kadar arîz ü tavîl kesme kaya handakı vardır. Bu tarafa nâzır metîn kulleleri vardır. Bu kal‘anın zerre mikdârı bir tarafında havâlîsi yokdur. Ve bir tarafdan aslâ zafer mümkin değildir. Derûn-ı kal‘ada bir mescid ve gılâl anbarı ve dizdârhânesi ve imâm ü mü’ezzin hânesi var. Dizdârı ve on aded neferâtları ve kifâyet mikdârı ve şâhî topları var. Ve derûn-ı kal‘ada bir azîm âb-ı hayât câh-ı mâsı var kâmil yüz kulaçtır. Bir seng-pâre ilkâ ile seng sadâsı âdemin zehresin çâk eder. Bu kal‘a içre bundan gayri âsâr-ı binâlar yokdur. Ve bu kal‘anın dâ’iren-mâdâr burc [u] bârûları üzre cirmi yedi yüz adımdır. Kıbleden şimâle vâkı‘ olup kapusundan kıbleye tûlu iki yüz adımdır, arzı kâmil elli adımdır ve gâyet ensiz kal‘acıkdır, ammâ kal‘a-i Kahkahâ‘dır. Ammâ,

Temâşâ-yı Garîbe : Bu kal‘a eyle bir kûh-ı bülendin zirve-i a‘lâsındadır kim her bâr serinde vakt-i seher ebr-i kebûd eksik değildir. Böyle cebel-i bülendin püşte kayalarında gemiler bağlayacak âdem uyluğu kalınlığı içinden birer âdem geçer demir halkalar var. Ve zamân-ı kadîmde müsta‘mel olmadan aşınmış alâmeti var kim niçe yüz sene kullanılmışdır. Ammâ Pirevadi’de bir müsinn Latin kefere var idi. Anın rivâyeti üzre “Târîhlerimizde eyle yazar kim İskender-i Zülkarneyn Karadeniz Boğazı‘n kesmezden mukaddem Heyhât sahrâsın ve Kırım diyârı ve Özi sahrâları ve Kamerü‘l-kamer ve Tımışvâr sahrâları ve Göle ve Salanta ve Keçkemet ve Peşte ve Baçka ve Laçka sahrâları cümle Karadeniz idi. Bu Pirevadi kayası cezîre-i ma‘mûre olmağıla gemiler bağlanırdı” deyü nakl etdi. Hakkâ ki tahkîkdir. Zîrâ bu abd-i hakîr Heyhât sahrâsı ve Budin cânibinde Salanta sahrâlarında Koca Mûsâ Paşa vâlî-i Budin iken ol sahrânın rimâlistânı içre deryâ mahlûkundan midye ve istiridye ve minkale böceği kabukları ***[110a]*** buldum. Hakkâ ki İskender-i Kübrâ asrında o sahrâlar deryâ olup Pirevadi kal‘ası cezîre olup ol demir halkalara keştî kayd-bend ederlermiş.

Evsâf-ı şehr-i müzeyyen Pirevadi

İki yalçın kayanın mâbeyninde bir kayadan bir kayaya bir ok menzili vâsi‘ dere içre çemenzâr düz yerde kıbleden şimâle tûlu iki bin adım tavîl bir şehr-i imâr (–) dır kim lâ nazîrdir. Bu şehrin vasatında (–) deresi cereyân edüp yedi yerden taş cisrler ile ubûr olunur şehr-i ma‘mûrdur. şehrin nısfı çârsû-yı bâzârının ma‘mûru kal‘a kayalarının zeylinde vâkı‘ olmuşdur. Nısfı garb tarafı kayaları tahtında sarây-ı âlîler ve bâğlı ve bâğçeli ve âb-ı revânlı hânedânlar vâkı‘ olmuşdur. Vasat-ı şehirden cereyân eden ayn kalîldir. İsmine (–) derler. (–) (–) tulû‘ edüp cânib-i kıbleye şehir içinden cereyân eder, bir sâ‘atde nehr-i Kamçı‘ya mahlût olur. Bu şehir cümle (–) aded mahalledir. Evvelâ mahalle-i (–) (–) ve mahalle-i

…………….(1 satır boş) …………….

Meşhûr mahallâtlar bunlardır. Ve cümle (–) aded sarây-ı azîm ve hânedân-ı kadîm ve gayrı büyût-ı fukarâlar ve dâr-ı ağniyâlardır. Evvelâ Na‘lbend Alî Ağa sarâyı ve şâtır Ahmed Ağa sarâyı ve Hüseyin Ağa sarâyı ve Nâ’ib Hüseyin Efendi sarâyı ve Çeneklizâde Halîl Ağa sarâyı ve el-Hacı Alî ve Kavvafzâde ve niçe ma‘lûmumuz olmayan sarâylar vardır. Bu şehrin cümle âsâr-ı binâları beyâz seng-traş ile kârgîr ve metîn hâne-i imâristândır. Cümle sağîr ü kebîrleri tahtânî ve fevkânî hâneleri bi’l-cümle la‘l-gûn kırmızı kiremit ile mestûr büyût-ı ma‘mûrlardır ve cemî‘i halkı ankâ ve mesrûrlardır. Anınçün bu şehir halkının müsâfirin ü mücâvirîne ziyâfetlerinde ni‘met-i nefîseleri ve sükkerî elvân

hoşâbları memdûh-ı âlemdir. Garîbdost ve fukarâ muhibbi âdemleri çokdur. Gerçi efvâh-ı nâs-ı gaddârda mu‘âmeleci halkı vardır, derler ammâ kurâ halkını tekâlîf-i örfiyyeden halâs edüp avâm-ı nâsa çiğnetmezler. Bu şehr-i ma‘mûr içre cümle (–) aded mihrâbdır.

…………….(4 satır boş) …………….

Bu câmi‘lerden mâ‘adâ mesâcidlerdir. Ammâ mahsûs medrese ve dârü‘l-hadîsi ve imâret-i dârü‘l-it‘âmı yokdur. Cümle on aded mekteb-i sıbyânı vardır. Evvela,

…………….(1 satır boş) …………….

Ve cümle (–) aded tekye-i dervîşândır. Cümleden şehrin cânib-i şimâlinde bâğlar ve bâğçeler kenarında tekye-i Bektâşiyân var imiş. Görenler, bu dünyâda nazîri yok idi, deyü hikâye ederler. Hilâfet-i Ahmed Hânî‘de Vezîr Nasıf Paşa münhedim etmiş. Hâlâ eser-i binâları zâhirdir. Ammâ imâr olan Kastamonî şa‘bân Efendi halîfelerinden Yeniçeri Pîrî Efendi tekyesi ulu âsitânedir. Ve şeyh Pîrî aşk-ı İlâhî ile sermet bir ârif-i billahdır. Âşıkâne ve tasavvufâne penç-beyt ilâhiyâtları lisân-ı âşıkânda on iki makâm üzre tilâvet olunur bir müdevveri var. Ve tekye-i,

…………….(1 satır boş) …………….

ma‘rûf u meşhûr tekyelerdir.

Ve cümle (–) aded hammâmdır. Evvelâ Kazancılar içinde (–) (–) hammâmı, âb [u] hevâsı ve binâsı ve huddâmı memdûhdur. Ve şâtır Ahmed Ağa sarâyı kurbunda (–) (–) yüksek hammâm (–) (–) (–) (–) (–) . Bunlardan mâ‘adâ a‘yân-ı vilâyetin takrîrleri üzre ev hammâmları var kim hammâm-ı mahsûsalardır. (–)

Ve cümle altı yüz yigirmi dükkândır. Haffâfları ve sarrâcları ve zergerler çârsûsu ma‘mûrdur. Ve bezzâsitânı dahi mergûbdur. Kahvehâneleri mecma‘u’l-irfân, kân-ı zarîfân-ı dervîşândır.

Ve haftada bir kerre bu şehr içre bâzâr-ı azîm durup yigirmi otuz bin âdem Dizdâr köyünden ve Köprü köyünden ve Çenek’den ve’l-hâsıl etrâf kurâlardan âdem deryâsı cem‘ olup ol kadar ***[110b]*** mahbûb u mahbûbe niçe âfitâb [ü] âfitâbe cüvânlar cem‘ olur kim görenin aklı gider, özge temâşâdır. Bu mısra‘ı anların hakkındadır. Husûsan la‘l-gûn tebekanî elma yanaklı ve kiraz dudaklı, şîrîn sözlü ve ala gözlü Bulgar güzelleri olur kim her birinin nigâhında yüz bin hüsn-i nazarı vardır. Her biri hüsn-i cemâlde ve lütf-ı i‘tidâlde olup geysû-yı müşk-bârların çîm ender-çîm ve ham-ender ham edüp kelimâtları mevzûn lü’lü dişleri gûyâ dürr-i meknûn tendürüst duhter-i nâ-şüküfteleri vardır. Her biri bâzâr-ı hüsn içre metâ‘ın meydâna çıkarup hüsn-i ülfet ile bey‘ (u) şirâ edüp kâr ederler. Zîrâ bu şehrin âb [u] hevâsı latîfdir. İklîm-i (–) vasatında olmağıla hevâsı mu‘tedildir. Ve âbdâr engürü memdûhdur. Ve cemî‘i halkı tüccârdır. Ve Latin kavmi gâyet çokdur. Başka bir mahalledir. Ve bir mahalle Yahûdîsi var. Ve iki kefere deyri var. Bu şehirde üç gün meks edüp paşaya üç ziyâfet-i azîm edüp birer gulâm ve bir salihli küheyl at hedâya verdiler. (–) (–) (–) (–) (–)

Der-beyân-ı sırr-ı Hudâ-yı hikmet-i garîbe vü acîbe

Evvelâ kal‘a-i Pirevadi ardında kûh-ı bâlâlar mâbeyninde bir âb-ı hayât bınar vardır. Ol bınar suyuna gürgen ağacı koysalar bir iki günden sonra bi-emrillahi Te‘âlâ yeşil taş olur.

Ve niçe kerre ârifler gürgen ağacın dest-i harrâtînde çıkrıkdan çevirdüp kâse ve filincan ve gülâbdân ve hançer kabzası misilli eşyâlar yapdırup bu bınara koyup üç günden sonra kâse ve finilcanlar yeşil zümürrüd-misâl yeşim kâse ve gülâbdân olur, deyü Çeneklizâde ve Nâ'ib Hüseyin Efendi, "Biz tecrübe etdik. Bi-emrillah gürgen ağacı taş oldu" deyü şehâdet etdiler. Ammâ hakîr i'timâd etmeyüp bir hayli mu'âraza etdim. Hemân Nâ'ib Hüseyin Efendi gazab-âlûd olup kalkup pîştahtasın küşâde edüp bir pâre taş getirdi. Gürgen ağacından keserken keser ve bıçak zahmları ve budak yerleri âşikâre hakîr elime alup gördüm. Gâyet sengîn taş olmuş [109]

Ve mine'l-acâyib-i sun'-ı Hudâ: Yine Pirevadi dağlarında şehre karîb **Ziyâretgâh-ı Yediler** Rûmeli diyârında meşhûr-ı âfâk ziyâret-i kutb-ı istihkâk, hakkâ ki ziyâret-i Yediler'dir. Ale'l-ıtlâk yedi aded merkad-i pür-envâr ale't-tertîb bir yerde olduğundan "Yediler makâmı" derler. Ziyâretgâh-ı hâs [u] âmdır. Ammâ yediler kim üçler ve kırklar ve nücebâ ve büdelâ ve evtâd makâmı olup yediler makâmı evlâ değildir. Ancak Âl-i Osmâniyân'dan Süleymân şâh ibn Orhân Gâzî ile ibtida Kapudağı'ndan Rûm'a geçen Süleymân şâh ve Ece Ya'kûb ve Kara Mürsel ve Koca Ece ve Kara Ece ve Kara Hoca nâm kırk karındaş, sırdaş, hâldaş ve yoldaş karalar idi. Rûm'da bunlar kılıç urarak bu Pirevadi mahalline gelüp ceng ede ede yedisi şehîd olduklarında Ece Ya'kûb bu yedi şehîdin başları ve ayakları ucuna "Kabirleri gâ'ib olmasın" deyü *Bismillah* ile heyce taşı yerine birer ağaç dalı budağıyla dikerler. Bi-emrillahi Te'âlâ kuru ağaçların ucu yeşerüp sıra ile dikilmiş dıraht-ı azîmlerdir kim semâya kad çekmişlerdir. Ve beş mezarın başları ayakları on ağaç eder. Bi-emrillah on aded kuru ağaç budaklarıyla taş olmuşlar. Hâlâ ısıtması olanlar ol taşlardan kazıyup su ile nûş etse kusa kusa aslâ safra ve balgamı kalmayup hummâ-yı muhrıkdan halâs olur. Bir mezarın iki taşından kazıyup gözüne vesme edenin bi-emrillah gözü alîl ise kuvvet-i basar sâhibi olup veca'ı teskîn olur. İkinci kabrin iki taşın kazıyup yalasa bersan zahmına dâ-i devâdır. Üçüncü kabrin taşlar[ın] kazıyup yalasa cüzzâma şifâdır. Dördüncü merkadin taşların yedi sabâh yalasa yerakân zahmına devâdır. Bu zikr olunan ziyâretgâh beyne'l-hâs meşhûrdur ammâ avâm-ı nâsın ma'lûmları değildir. Hakîr dahi görmedim ammâ sulehâ-yı ümmetden ve a'yân-ı vilâyetden niçe kimesneler "Bizler niçe kerre ziyâret edüp niçe âdemlerin şifâ bulduğun biliriz" deyü şehâdet etdiler, *ve's-selâm.*

{Menâkıb-ı Seyyid Sarı Saltık Bay ve min kerâmâti'l-garâ'ib} ve mine'l-acâ'ib

Bu Pirevadi şehrine karîb Kazan balkanı dediklerinin aslı Muhammed Buhârî kim Sarı Saltuk'dur. "Anlar bir ejderi katl edüp bir ruhbân ben katl etdim" deyü da'vâ-yı merd edince Muhammed Saltık Bay re'yiyle papas ile ikisi bir kazana girüp kazana ateş edüp papas herîse-misâl pişüp Saltık Bây taşra ***[111a]*** çıkup ancak mübârek alnı arak-âlûd olup niçe bin küffâr imâna gelüp kendileri bu kerâmetden sonra Leh diyârına gidüp cümle kâfiristânda nâm [u] nişânı söylenüp muhabbet etdiklerinin aslı odur. Ba'de's-seyâha yine bu Pirevadi mahallinde kazanda tabh olduğu mahalde merhûm olup kendilerin vasiyetiyle yedi tâbûta koyup yedi kral yedi tâbûtu alup bir cesed-i şerîfin Babadağı'na getirüp ter ü tâze defn ederler. Biri İdrone kral Edrine kurbunda Babaeskisi'nde defn ederler. İlâ hâze'l-ân defn olunaldan berü şeb [u] rûz kandili sönmemişdir. Bir tâbût Moskov diyârında, bir tâbût Leh diyârında (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) .

Hulâsa-i kelâm Seyyid Muhammed-i Saltık Bay'ın yedi yerde medfûn olmasının aslı odur. Ba'zı melâhide-i münkerîn Saltık nâmında bir papas imiş derler. *Hâşâ sümme hâşâ* ol Saltık papas bunların nâmıyla Nasârâyı idlâl ederdi. Muhammed-i Saltık Bây tebdîl-i kıyâfet ayyârâne seyâhatle Leh diyârına varup ol mukallid Saltık papası katl etdüğün Urûmlar dahi tevârîhlerinde sıhhati üzre tahrîr etmişlerdir. Irk-ı tâhir Seyyid Muhammed-i Buhârî'dir kim Sultân Bâyezîd-i Velî ile Sivasî Kara şemseddîn iki veliyy-i sâhib-i dîn meşveretiyle kabr-i Muhammed-i Saltık Bây üzre kıbâb u câmi' ve medâris [ü] hân u hammâm binâ edüp Babadağı şehrin ol sultâna Sultân Bâyezîd Sultân vakf etmişdir kim Bâyezîd-i Velî'dir. Niçe keşf [ü] kerâmetleri, Moton, Koron ve Kili ve Akkirmân kal'aları fethinde âşikâre olmuşdur. Husûsan nefsin kay edüp katl etmişdir ammâ Bâyezîd bu mertebede ulu sultân iken ilhâm ile keşf ile istihâre ile Sarı Saltık Bây Muhammed-i Buhârî kim edüğün bilmeyüp o kadar mâl-ı beytülmâl-ı müslimîni yine itlâf edüp hayrât [u] hasenât ederdi. Saltık Bây Muhammed-i Buhârî hakkında zebân-dırâzlık eden ne'ûzü billah min-zâlike esm olur. *Hâşâ sümme hâşâ.* Ammâ yine sadede rücû' edelim. Mezkûr Pirevadi kurbunda Kızan balkanında Muhammed-i Buhârî'nin kazanda kaynadığı hâk-i anberpâk bir harman cirmi kadar arz-ı bî-çemendir. Aslâ ahdar-gûn bir halfe ve bir giyâh hasıl olmak ihtimâli yokdur. Ol mahalde bî-kıyâs mezâristân vardır. Cümle mevtâları niçe yüz seneden berü hâlâ ter ü tâze pirinç halfesi otuyla sarılmış dururlar. Lâkin kefen ile türâb içre medfûn değillerdir. Ba'zılar Sarı Saltık ile Rûm'a gelenlerdir, derler. Ba'zılar kadlerinin dırâzlığından İskender kavmidir kim ol zamanda mevtâyı hasıra sarup defn ederlerdi, derler. Hakkâ ki bu hakîrin Acem diyârında Tesu şehri gârlarında ve Van diyârında Ahlat şehrinde gördüğümüz ümmet-i Muhammedlerin çoğu bûriyâ-yı bî-riyâ ile mestûr yatup ter ü tâze yatdıkları manzûrumuz olmuşdur, *ve's-selâm*.

Bu şehr-i Pirevadi'nin bu mertebe seyr u temâşâsın edüp yine cümle askerle cânib-i garba (–) sâ'atde gidüp,

Menzil-i karye-i Medre: Perevadi kazâsında ma'mûr köydür. Andan şimâle (–) sâ'atde,

Menzil-i karye-i Alaybeği: Silisre alaybeğisinin ma'mûr Çıtak köyüdür. Andan yine şimâle (–) sâ'atde,

Menzil-i kal'a-i Emîr Paşa: Andan,

Der-vasf-ı kal'a-i harâb şûmî, ma'mûr, müzeyyen şehr-i şumnı

Sebeb-i tesmiyesi oldur kim sene (–) târîhinde Yıldırım Hân asrında Alî nâm vezîr-i hümâm feth ederken vefret üzre meşakkat çekilüp "şu şumnı feth olmayup kaldı" deyü nefes etdüğü dem kal'adan vere bayrakları zâhir olup Bulkar keferesi elinden dest-i İslâm'a girüp memâlik-i İslâm'a zem olunup ismi şumnı kaldı. Ammâ bânîsi ma'lûmum değildir. Hâlâ kal'ası şehrin hâ'ilinde bir türâblı püşte üzre şekl-i murabba'dan tûlânice câ-be-câ rahnedâr olmuş ve derûn [u] bîrûnı harâbe yüz tutmuş hâne ve dizdârsız kal'a-i mu'attaldır. Ammâ aşağı şehri ma'mûrdur. Kânûn-ı Süleymân Hân üzre Özü eyâletinde Nigebolı sancağı hudûdunda subaşılıkdır. Ve üç yüz akçe pâyesiyle şerîf kazâdır. Vefâlı Emîr nâm bir mahkeme şâkird ve cümle halk andan şâkir fuzalâ'ü'd-dehr'den bir kadısı var idi kim beyne'l-akrân nazîri yok idi. Kazasında cümle (–) aded kurâ-yı ma'mûrlardır. Müftî ve nakîbi vardır. Zîrâ sâdât-ı kirâmı ve müteseyyidi gâyetü'l-gâye çokdur kim {hadîs} [110] hadîsi ***[111b]*** la'netin kabûl edüp medhûl-i nâs olmuş Kalmuk Tatarı gözlü ve

İznik çinisi gibi gök gözlü zehr-i mâr sözlü nûrsuz yüzlü hâşâ emîrleri var. Hattâ bir da‘vâ ile bir emîr Melek Ahmed Paşa huzûruna gelüp ifrât üzre bir feryâd [u] figân edüp "Ceddim rufuçun bu ev benim aba ve dedelerimden kalmışdır" deyü ceddine yemîn edüp vakfullah hâneyi mülk-i mevrûsumdur, deyü feryâd ile dîvânı kapatdı. Gınâyî Efendi eydür: "Adam sen yeni emîr olmuşa benzersin. Zîrâ tezvîr da‘vâya yapışdın" dedikde hemân "Behey Efendi Sultân Osmân kişi Hotin seferine buradan geçerken Nakîbü‘l-eşrâf Gulâmî Efendi'den üç yüz kile arpa verüp Emir kapusuna çıkup on bir kişi şecere aldık. On bir kişiden yedi kişi kaldık. Hani benim gibi eski emir" deyince Paşa "Ya öbür yoldaşların kandedir. Anları kande bulalım" dedikde "İşte bunlardır" deyü beş kişi gösterüp beşini dahi ve kendüyi dahi aslâ söyletmeyüp haps edüp hânelerin basup sahte şecerelerin getirüp başlarından destârların alup ahâlî-i vilâyetden ahvâlleri su'âl olundukda ıkrârları üzre müteseyyidlikleri isbât olunup yedişer yıllık tekâlîf-i örfiyyeyi vermek {üzre} akrabâ-yı ta‘allukâtlarıyla kırk yedi nefer kimesneye hükm olunup izn-i şer‘îyle destârı alınup sicill-i şer‘-i mübînde re‘âyâ kayd olunup bu gûne müteseyyidi çok şehr-i şumnu'dur. *Hudâ ıslâh ede.*

Ve bu şehir askerî kânı olmağıla sipâh kethüdâyeri ve yeniçeri serdârı ve muhtesibi ve bâcdârı ve şehir kethüdâsı var. şehri cümle on aded mahalle ve cümle iki bin aded bâğ u bâğçeli ve cânib-i erba‘ası havâleli dağlar ve yigirmi yerde mesîregâhlı yerler ortasında ma‘mûr u müzeyyen şîrîn kasabadır. Tahtânî ve fevkânî kiremitli ve ekseri şındıra tahta örtülü şâhâne ve şâhnişînli evlerdir. Lâkin cânib-i erba‘aları ekseriyyâ tahta havlılıdır. Ve cümle on mihrâbdır.

Evvelâ çârsû içinde (–) câmi‘i (–) (–) (–)

…………….(1 satır boş) …………….

Köprü başında bir tekyesi ve bir hânı ve kurbunda bir hammâmı ve üç yüz aded dükkânları var. Ammâ bezzâzistânı ve medrese ve dârü‘l-kurrâsı ve darü‘l-hadîsi yokdur. Ve yedi aded vakf-ı kavî mekteb-i sıbyânı var. Ve şehir içi gâyet pâkdir ve âb [u] hevâsı gâyet latîfdir. Ekseriyyâ halkı neccârlardır. Cümle çuka bürünüp cümle beyâz şeyh abası ferrâce giyerler. Meğer mün‘ime hâtûnlar ola kim çuka ferrâce giyerler. Ve memdûhâtından üzümü ve kavunu memdûhdur. Ve cümle halkı ehl-i tevhîd ve garîb-dost ve kerem sâhibleridir. Ve âyende vü revendeye ni‘metleri mebzûldür. (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Ziyâretgâh-ı şumnı: (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) .

Andan şimâle (–) sâ‘atde,

Menzil-i karye-i Durhânçı: Müselmânlardır ve ze‘âmetdir. Andan yine cânib-i şimâle imâristân içre (–) sâ‘atde,

Der-beyân-ı belde-i Perîzâd, ya‘nî şehr-i Hezârgırad

Sebeb-i tesmiyesi (–) (–) (–) (–) kadîm-i evvelde ol kadar imâr değil imiş. Lâkin sene (–) târîhinde Süleymân Hân asrında makbûl iken maktûl şehîd İbrâhîm Paşa bu şehir hâkinden olmağıla imâr edüp beher yevm imâristân ve bâğ [u] bostân, gül-i gülistân olmadadır. Özi eyâleti hâkînde Nigebolu sancağı hükmünde voyvadalıkdır. Ve üç yüz pâyesiyle kazâdır.

Ve nâhiyesi (–) kurâdır. Kethüdâyeri ve yeniçeri serdârı ve müftîsi ve nakîbi ve muhtesibi ve bâcdârı ve şehir kethüdâsı vardır. Cümle on mahalle ve bin yedi yüz aded bâğlı ve bâğçeli ve âb-ı hayât sulu hânelerdir. Ekseriyyâ şındıra tahta ve kiremit örtülü seyrek seyrek hânelerdir. Ve cümle on yedi mihrâbdır. Cümleden, makbûl iken maktûl olan İbrâhîm Paşa câmî'idir kim diyâr-ı Rûmeli'nde böyle câmi'-i selâtîn-misâl ma'bedhâne-i musanna' yokdur. Kubbe-i nüh-tâkı tâk-i eflâke ser çekmiş gûyâ bir kubbe-i felekdir. Derûn-ı câmi' gâyet musanna' tasarruflar ile müzeyyendir kim misli meğer İslâmbol'da Rüstem Paşa câmi'i ola. Ve bir minâre-i mevzûnu var. Ve haremi ve şadırvanı ve imâreti ve bir aded müderrisli dârü't-tedrîsi ve dârü'l-kurrâsı ve mekteb-i sıbyânı ve bir aded hammâmı *[112a]* cümle makbûl İbrâhîm Paşa hayrâtıdır kim cümle imârâtları ve câmi' kıbâbları kurşum ile mestûr bir câmi'-i ma'mûrdur. Ve tabahânda Sofu Mehemmed Paşa câmi'i kadîmdir.

Ve Beğ câmi'i kadîmdir. Bunlardan mâ'adâ mesâcidlerdir. Ve iki aded hânları var, Kurşumlu Hân İbrâhîm Paşa'nındır. Ve cümle üç yüz aded dekâkînleri vardır. Ekseriyyâ İbrâhîm Paşa'nın vakfıdır kim azîm tevliyetdir. Ve bir aded ma'mûr tekyesi var. Cümle halkı ehl-i tevhîd ve muhibb-i fukarâlardır. Ve a'yân [u] kibârı ve ulemâsı vardır.

Hikmet-i acîb: A'mâ Mehemmed Efendi nâm bir azîz-i hümâmı var, mâder-zâd nâ-bînâdır. Üstâd-ı kâmil sâ'atcidir. Hücresinde oturup cemî'i bisât-ı âvân engâzların yemîn ü yesârına zeyn edüp çekici ve küreği ve maşası ve kelpedanı ve çiftesi ve eğeleri ve'l-hâsıl cemî'i âleti yerli yerinde durup bir kimesnenin meksûr sâ'ati olsa ibtidâ elbette alup koklar, ba'dehû zarfın açıp yoklar, dizi üzre bir sarı levn meşin koyup cümle sâ'at besâtlarının ermudeleri ve rakkâsı ve baskısı ve tulumbası ve zembereklerin başka başka koyup eğrilerin doğruldup şikeste olan yerlerin ta'mîr ü termîm edüp gereği gibi tamâm edüp sâhibine teslîm eder. Bu hakîrin akl-ı kâsırı perîşân olduğu şeydir kim mâder-zâd a'mâ kimesne sâ'atçi ola, aceb ihsân-ı Hudâ'dır. Ve yine kendüsü yârândan bir sahiyyü'l-vücûd, ni'meti mebzûl hoş-sohbet cândır. Ve bu şehir halkının dahi ni'metleri mebzûldür ve ucuzluk ganîmet şehirdir.

Memdûhâtından, tabahânesinde sahtiyânı ve bağlarında âbdâr üzümü (–) (–) memdûhdur.

Ziyâretgâh-ı Hezârgırat

Evvelâ el-Mevlâ Ahmed bin Hüsâmeddîn eş-şehîr Monlacık Efendi: Zât-ı fîrûzu şehr-i Siroz'dandır. Bu Hezâr{gırad kendülere ber-vech-i arpalık sadaka olunup sene (–) târîhinde ravza-i rızâya intikâl eyledi. Bu şehr-i Hezârgırad içre İbrâhîm Paşa câmi'i hazîresinde medfûndur. Mevlânâ-yı merkûm âşinâ-yı deryâ-yı ulûmdur}. Bu şehirden kalkup cânib-i garba ma'mûr kurâlar içre gidüp,

Menzil-i karye-i Kuyucuk: Razgırat nâhiyesinde Müselmân köyüdür. Andan yine garba (–) sâ'atde,

Menzil-i karye-i Vetova: Müselmân köyüdür. Andan yine garba sâ'atde,

Menzil-i Kadıköyü: Uruscuk kazâsında bir hâneli ma'mûr [u] âbâdân bâğlı ve bâğçeli karye-i Bulkaristân'dır. Maktû'u'l-kalem ve mefrûzu'l-kadem İbrâhîm Hân vezîri Cüvân kapucubaşı evkâfıdır. Subaşı hükm eder. Bir ferd-i âferîde müdâhale edemez. Hattâ avân-ı

nâsdan bir na‘llı atlı âdem giremez. Ya‘nî cemî‘i zulümden ve tekâlîf-i örfiyyeden berî kasaba-misâl kefere köyüdür. Andan garba (–) sâ‘atde,

Ta‘rîf-i iskele-i azîm ve bender-i kadîm kal‘a-i Uruscuk: İbtidâ bânîsi Hazret-i Ömer ibn Abdülaziz hilâfetinde ümmet-i Muhammed şâm'dan birkaç kerre İslâmbol üzre hurûc edüp Kostantiniyye'yi muhâsara etdiklerine ılgar ile niçe bin mücâhidîn bu semtlerden mâl-ı ganâyimler aldıkları sene Nigebolu Eflâk krallarından Uruscuk nâm bir kral-ı bed-nâm bu kal‘ayı binâ edüp Dobruca kralı üzre teğâllübe kasd etmişdi. Âhir-i kâr bu kal‘a altında vakt-i şitâda Ruscuk kralı buz üzre ayş [u] nûş ederken buz kırılıp cümle tevâbi‘ [u] levâhıkıyla gark olup nûşı hamr iken nehr-i Tuna olup ıyşi nîş oldu. Bu kral-ı dâllin ahvâlin Yanvan Târîhi'nde hûb yazmışdır. Ba‘dehû bu Ruscuk kal‘asına Dobruca kral istîlâ etmişdir. Ba‘dehû sene (–) târîhinde Yıldırım Bâyezîd Hân fethidir. Bâ ceng-i azîm içinde olan Eflâk küffârı kayıklarla Tuna üzre karşı cânibe firâr ederlerken cümlesi gark-ı âb oldular. Ba‘dehû Yıldırım Hân ile Timur hâdisesi zuhûr edüp Yıldırım Hân mahbûsen merhûm olup Devlet-i Âl-i Osmân muhtell [ü] müşevveş-ahvâl iken Eflâk ve Boğdan kralları ferce bulup nehr-i Tuna'nın beri cânibinde ne kadar kılâ‘-ı metîneler ve hısn-ı hasîneler var ise istîlâ etdiler. Ba‘dehû Çelebi Sultân Mehemmed Rûm'a müstakil pâdişâh olunca yer götürmez askerle gelüp bu Ruscuk kal‘asın feth edüp fâtih-i sânî oldu. Ve bu Ruscuk kal‘asında iki bin pâre kayık ve donanma ile karşu geçüp meks edüp tabur-ı azîmler hafr edüp sene (–) târîhinde Yergöğü kal‘asın binâ edüp cümle Eflağ [u] Boğdan'ın fitne vü fesâdcıları katl edüp bakıyyetü‘s-seyfin harâca kesüp yeniden kral nasb etdi. Ba‘dehû bu şehir Süleymân Hân tahrîri üzre Silisre eyâletinde Nigebolu sancağı hükmünde subaşılıkdır ve üç yüz pâyesiyle şerîf kazâdır. Ve nâhiyesi cümle (–) aded ma‘mûr kurâdır. Müftî ve nakîbi ve sipâh kethüdâyeri ve serdârı ve gümrük emîni ve muhtesibi ve şehir kethüdâsı ve bâcdârı ve kal‘a dizdârı ve (–) aded ***[112b]*** kal‘a neferâtları vardır.

Eşkâl-i kal‘a-i Ruscuk: Tuna kenarında bir alçak kayalı burun üzre şekl-i murabba‘ seng-binâ bir küçük kal‘adır. Cânib-i etrâfın Tuna ihâta edüp cânib-i şarka nehre mekşûf bir kat demir kapusu önünde kayadan kesme handak üzre tahta cisr ile ubûr olunup her şeb zemberekli cisri kal‘a neferâtları ref‘ edüp cisri kal‘a kapusuna siper edüp kal‘a cezîre-misâl kalır. Aslâ havâlesi yok seng-i mutarraş bir kal‘a-i savaşdır. Dâ'iren-mâdâr cirmi dokuz yüz adımdır. İçinde dizdâr ve imâm ve mü'ezzin ve kethüdâhânesi ve cebehânesi ve gılâlhânesi ve bir ibâdethâne ve bir kulle-i mehterhânesi var, gayri âsâr-ı binâları yokdur. Ammâ burc [u] bârûları metîn ü müstahkem olup cânib-i selâsına nâzır ve karşu Yergöğü kal‘asına havâle latîf balyemez ve şayka topları ve üstâd topçuları vardır. Zîrâ Tuna kal‘alarında meşhûr sedd-i sedîddir. Sultân Ahmed Hân'da Tuna kapudanı şakşakî Paşa elli pâre firkate ile nehr-i Tuna deryâsı üzre Budin serhadlerinde Usturgon kal‘asına varınca hıfz [u] hırâset üzre olup yine vakt-i şitâda bu Uruscuk kal‘ası altına gelüp limana gemileri bağlarmış. Hâlâ cenb-i kal‘ada nehr-i (–) Tuna'ya mahlût olduğu yerde liman-ı azîmdir.

İmâret-i şehr-i Uruscuk: Cümle iki bin iki yüz tahtânî ve fevkânî cümle tahta belvan binâlı hânelerdir. Ve serâpâ şındıra tahta örtülü evlerdir. Aslâ kiremit ile mestûr hâne yokdur. Sarây-ı âlîleri ekseriyyâ Tuna sâhiline vâkı‘ olmuş bâğlı ve bâğçeli hânedânları vardır. Kıblesi tarafı yokuş yukaru bâğlı ve bâğçeli büyûtlardır.

Ve cümle (–) mahalle-i müslimîn ve üç mahalle-i keferesi vardır. Ammâ mahalle-i Yahûdî yokdur. Ticâret ile gelüp giderler.

Ve cümle (–) mihrâbdır. Evvelâ çârsû içinde Rüstem Paşa câmi‘i, ma‘mûrdur. İmâret {anındır kim Mi‘mâr Sinân Ağa binâsıdır} ve medrese ve dârü‘l-hadîs ve dârü‘l-kurrâ yokdur. Ammâ mekteb-i sıbyânı yokdur. (–) mâ‘adâ mesâcidlerdir.

Ve cümle üç hânı ve kal‘a dibinde Tuna kenarında bir hammâmı ve üç yüz aded dükkânı vardır, ammâ bezzâzistânı yokdur.

Âb [u] hevâsının letâfetinden mahbûb u mahbûbesi çokdur. Cümle halkı ankâ ve tüccârlardır. Çukalar ve akmişe-i fâhireler giyerler. Nisvânları yassıbaş ile beyâz şeyh abâsı ferâce giyerler.

Bu şehir içre haftada bir azîm bâzâr durup çârsû ortası meydân-ı azîminde âdem deryâsı olur. Halkı cümle Ulah Boğdan ve Bulkarca kelimât ederler, ammâ Eflâk lisânın fasîh bilirler. Ve halkı gâyet sahiyyü‘l-vücûd ve garîb-dost, ehl-i zevk, muhibb-i garîbü‘d-diyâr âdemlerdir kim bây [u] gedâya ni‘metleri mebzûldür. Zîrâ bir ganîmet şehirdir. On kavun bir penezedir. Her kavun onar vakıyye gelir. Penez, gümüş ile bakırlı bir gûne Eflâk keferesi hattıyla meskûk akçedir, ana penez derler. Tuna kenarındaki benderlerde ve şehirlerde râyicdir. Gayri şehirlerde geçmez bir gûne bakır akçedir. Ve on karpuz yine bir peneze ve bir vakıyye ekmek bir peneze ve bir vakıyye lahm bir peneze ve bir teneke bal dörd peneze ve bir vakıyye yağ on peneze. Her metâ‘ ana göre kıyâs oluna. Bir ganîmet şehirdir. Bu büleydenin garbîsi cânibinde nehr-i Tuna’ya mahlût olan nehr-i Lum cânib-i cenûbda tâ Kızanlık dağlarında Tur ve Akutaran ve Kabirova dağların[dan] gelir âb-ı hayât sudur. Kırk elli gûne lezîz mâhîleri olur. Hattâ Tuna sâhilinde sâkin olan kimesneler mâbeyninde bir âdem semîn ü cesîm olsa “Lum suyu balığı gibi semiz olmuş” deyü darb-ı mesel olmuşdur. A‘yân [u] eşrâfından Çavuşzâde Çelebiler Paşanın hânesi sâhibi idi. Ve Serdâr Alî Beşe,

…………….(1 satır boş) …………….

Ziyâretgâh-ı Uruscuk: (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) .

Bu kal‘ayı seyr [u] temâşâ edüp paşa bu şehirde kırk gün tekâ‘üd etmeğe fermân edüp yüz pâre kayıklara süvâr olup nehr-i Tuna’yı karşu ubûr edüp,

Evsâf-ı kal‘a-i Çöl, ya‘nî Yergöğü

Sene 816 târîhinde ibtidâ bânîsi Çelebi Sultân Mehemmed’dir. Özi eyâleti sancağı hükmünde hâsdır. Ve yüz elli akçe başka kazâdır. Nevâhîleri ve kethüdâyeri ve serdârı yokdur. Kal‘ası Tuna kenarında bir düz çemenzâr yerde şekl-i murabba‘ beyâz ahcâr ile mebnî bir kal‘a-i müdevver-i kavîdir kim dâ’iren-mâdâr cirmi bir adımdır. İçinde Mehemmed Hân câmi‘i ve dizdârı ve üç yüz neferâtı ve mehterânı ve cebehânesi ***[113a]*** var. Ve sağîr ü kebîr şâhâne elli aded topları var. Ve cânib-i şarka bir demir kapusu var. Etrâfında handakı nehr-i Tuna ile mâl-â-mâl olup kapusu önünde zemberekli asma cisri var. Ve kal‘adan taşra varoşu etrâfında tabur handakı var. Ve kapusu önünde âyende vü revende mihmâna ârâmgâhı içün bir tahta ile mebnî bir kasrı var. Ve Tuna kenarında bir azîm limanı var. Hâlâ neferâtıyla başka kapudanı var. Tuna defterdârından vazîfe-i

mu‘ayyeneleri var. Ve bu kal‘anın cânib-i şarkîsinde yine sâhil-i Tuna’da bir ma‘mûr varoşu var. Cümle altı yüz hâne bâğlı ve bâğçeli cümle şındıra tahta seksen aded esvâk-ı muhtasarı var. Lâkin cümle ahâlî-i re‘âyâsı Eflâk’dir ve varoş hüddâmları cümle Eflâkândır. Netîce-i merâm gâyetü‘l-gâye intihâ-yı serhaddir. Niçe yüz kerre Eflâk kâfiri isyân edüp ibtidâ bu kal‘ayı muhâsara etdüğü zamânımızda on kerre ma‘lûmumuzdur. Ammâ bu kal‘a gâyet kâr [u] kisb yeridir ve ankâ kimesneler vardır. Cümleden bây Yergöğülü Hüseyin Ağa, bin kiseye mâlik kimesnedir. Paşa anın hânesinde mihmân olup paşaya üç gün ziyâfet-i azîm edüp beher yevm birer at ve üçer kîse verüp ol kadar bal ve yağ verdi kim ta‘bîr olunmaz. Ve Eflâk Beği Mati’den yedi araba akmişe-i fâhire ve yüz araba zahîre ve bir hınto münakkaş ve mutalla‘ koçi araba hedâyâ gönderüp içinde seksen kîse-i Eflâkî var idi. Ve bir tavla çıpgın bârgîr ve bir tavla yorga cıbırtay at pîşkeş geldi. Ve sâ’ir ağavâtlara dahi yüz re’s bârgîr hedâyâ gelüp bir yorga bârgîr dahi bu hakîre değdi. (–) (–) (–) .

Sebeb-i tesmiye-i Yergöğü :

…………….(1 satır boş) …………….

Ziyâretgâh-ı Yergöğü : Evvelâ eş-şeyh Uryân Mehemmed Dede, yine bu Yergöğü‘de vücûda gelmişdir. Mesnevîhân {seyyâh-ı cihân idi. şehr-i Ruscuklu Kâtib Emânî Çelebi fevtine târîh demişdir:

Yergöğü‘nin kutbu vefât eyledi. Sene 999

Yergöğü kal‘asının bîrûnunda medfûndur.}

Andan paşa cümle hedâyâları alıp yine askeriyle gemileriyle top u tüfenk şâdımânları ederek yine karşu tarafa,

Kal‘a-i Uruscuk: Kırk gün tekâ‘üd fermân olunup hakîri Nigebolı müsellimi Erganeli Ahmed Ağa’ya buyurdı-ı şerîfler ile muhâsebesi görüp bekâyâ mâlı tahsîl eylemeği fermân etdi.

Evvelâ Uruscuk’dan cânib-i garba 6 sâ‘atde,

Menzil-i karye-i Ablanova : Bir câmi‘i var. Gâyet ma‘mûr ze‘amet köydür. Andan 9 sâ‘atde,

Evsâf-ı kal‘a-i Ziştovi

Niçeler Ziştova derler. Niçeler Ziştavi derler. Niçeler Ziştva derler. Ammâ sebeb-i tesmiyyesi Zişva nâm bir Eflâk hatmanı binâsıdır kim Gâzî Hudâvendigâr Rûmeli’n feth [ü] fütûh etmeğe başladıkda anın havfinden Ziştva bu kal‘ayı binâ edüp ol ecilden Ziştva kal‘ası derler. Ba‘dehû sene (–) târîhinde Sultân Bâyezîd-i Velî fethidir. Nigebolu sancağı hâkinde voyvadalıkdır. Ve yüz elli akçe kazâdır. Ve cümle (–) aded nâhiye kurâlârıdır. Kethüdâyeri ve serdârı vardır. Kal‘ası, nehr-i Tuna kenarında bir yalçın püşte üzre şekl-i murabba‘ seng-binâ bir küçücük kal‘a-i ra‘nâdır. Cânib-i şarka bir kapusu var. Derûn-ı kal‘ada dizdârhânesi ve bir câmi‘i ve neferâthânesi ve kifâyet mikdârı cebehânesi ve bir kaç şâhî topları var. Ve Tuna’ya nüzûl eder su yolları vardır. Ammâ cirmi ne kadar olduğu ma‘lûmum değildir. Yedi aded kullesinin zirve-i a‘lâları tahta şındıra örtülüdür. Ammâ kal‘anın hâricinde yine sâhil-i Tuna’da varoşu üç yüz hânedir. Cümle şındıra tahta örtülü

bâğlı ve bâğçeli hânelerdir. Ensesi dere ve depeli bağlardır. Bir câmi'i ve bir hânı var. Hammâmı yokdur. Ve yigirmi aded dükkân-ı muhtasarı vardır. Re'âyâsı ekseriyyâ Eflâk ve Bulkar'dır. Ve a'yânı yokdur. Ammâ bâğları çokdur. Ve hevâsı latîfdir. Andan (–) sâ'atde,

Der-vasf-ı cebel-i âlî, kal'a-i metîn Nigebolı

Bânîsi Rûm krallarından İslâmbol bânîsi Kostantin-i sânî karındâşı Nigepoli kraldır. Ya'nî "Cennet kuşu kral" demek olur. Lisân-ı Yunan'da poli kuşdur. Nige bir uçmağın ismidir. Ol kralın ismiyle müsemmâ Nigepoli'den galat Nigebolı derler. *[113b]* Rûy-ı dîvârlarında çok Urûm hattıyla târîhleri var. Gâyet kal'a-i kadîm imiş. Ba'dehû sene (–) târîhinde Yıldırım Hân feth edüp Nîkbolı demiş. Ya'nî eyisi çok dimek ola. Ba'dehû Süleymân Hân kânunu üzre Özü eyâletinde başka sancak beği tahtıdır. Paşasının taraf-ı pâdişâhîden hâsı 400.000 akçedir. Erbâb-ı zâ'imi 19 ve erbâb-ı timarı 344 ve alaybeği ve çeribaşı ve yüzbaşısı vardır. Kânûn üzre cümle erbâb-ı timarı cebelüleriyle iki bin asker olup paşası askeriyle üç bin müsellah ve mükemmel ve müretteb asker olur. Ve üç yüz pâyesiyle şerîf kazâdır. Ve cümle (–) aded kurâdır. Bu nevâhîlerden kadıya beş bin guruş, paşasına kırk elli bin guruş hâsıl olur. şeyhülislâmı ve nakîbü'l-eşrâfı ve bir yerde şehir nâ'ibi ve muhtesibi ve sîpâh kethüdâyeri ve yeniçeri serdârı ve mîrî bâcdârı ve şehir kethüdâsı ve kal'a dizdârı ve kal'a neferâtları ve liman kapudanı ve neferâtları vardır.

Eşkâl-i kal'a-i âlî Nigebolı: Nehr-i Tuna kenarında Edirne hâkinde evc-i âsumâne ser çekmiş çakmak taşlı bir kızıl yalçın kaya üzre şekl-i murabba' bir şeddâdî binâ-yı hısn-ı hasîn ve sedd-i metîn kal'a-i bâlâdır. Ve dâ'iren-mâdâr kâmil cirmi dörd bin adımdır. Ammâ Tuna'ya nâzır olan tarafı gayet yalçın kanara kayalar olmağıla ol tarafda kal'a dîvârı yokdur. Cümle şâhâne şâhnişînli sarây-ı azîmlerdir kim cümle revzenleri nehr-i Tuna'ya nâzırdır. Bu taraflar çâh-ı gayyâ-misâl uçurum olmağıla kadîm-i ezelden kal'a dîvâr etmemişler ve bu taraf sokakları cümle sarp taşlık olmağıla taşdan kesilme kaldırımlı nerdübân nerdübân yokuşdur.

Bu kal'a cümle yigirmi altı kulledir ve iki kapudur. Biri cânib-i şarka mekşûf çârsû kapusudur. İki kat demir bâb-ı kavîdir. Bu kapu kullesi içinde bir mescidi var, pencereleri cihân-nümâdır. Ve bu kapu dibinde bir demir pencere vardır. Bârân-ı rahmet oldukda cümle kal'anın seylâbı bu pencereden taşra cereyân eder. Ve bir kal'a kapusu dahi cânib-i garba nâzırdır. Kal'a içindeki yukaru çârsûya çıkar. Bu kapunun iç yüzünde zindân-ı medyûn u kâtildir. Bu kapu mâbeyninde bir tuç âdem pençesi vardır. Salsâl'in elciği imiş. Acâ'ib büyük pençedir. Ve yine bu aralıkda at geymleri, bu dahi iki kat bâb-ı cedîddir. Cümle kal'a neferâtları bunda dîdebânlık ederler. Dizdâr bu kal'ada sâkin olup her şeb tablhâne çalınup pâsbânlar "Allah yekdir yek!" deyü feryâd ederler. Zîrâ Eflâk serhaddidir. Husûsan Tuna nehri buz olduğu mahalde cümle ibâdullah zî-kıymet eşyâların aşağı şehirden bu kal'aya korlar. Tâ bu mertebe serhaddir. Düşman ile beynlerinde ancak nehr-i Tuna vardır. Ve bu kal'a içre cümle altı yüz hânedir. Cümle kâr-ı kadîm kiremit ile mestûr beyt-i ma'mûrlardır. Cümleden Çerkes Ömer Ağa hânesi ve (–) (–) (–) (–) (–) (–) .

Ve cümle yedi mihrâbdır. Cümleden kâr-ı kadîm **Yıldırım Hân câmi'i.** Tula minâreli ve kiremit örtülü câmi'-i atîkdir. Bu kal'ada cümle hevâdâr dâr-ı karârlardır. Kal'anın şarkîsi ve kıblesi ve cenûbı tarafı dîvârlarının burc [u] bârûları ve handakları gâyet metîn ü

müstahkem sur-ı üstüvârdır. Handakı cümle çakmak taşlı kesme handakdır.

Eşkâl-ı Aşağı Hisârpeçe: Kal'a-i merkûm yukaru kal'anın yalçın kayası altında düzde Tuna kenarında kayalara muttasıl başka liman kal'ası bu dahi şeddâdî kal'a-i Ferhâdîdir ammâ yalın katdır. Burc [u] bârûları kâr-ı üstâddır. Bu dahi şekl-i murabba'dır ammâ küçükdür. Cirmi kâmil beş yüz adımdır. Ve cânib-i şarka bir kapusu vardır. Başka dizdârı ve neferâtları vardır. Ve elli aded kiremit örtülü hâneleri vardır. Mâ tekaddem bu kal'a liman imiş. Hâlâ Tuna kenarında olan dîvârlarda gemiler girüp çıkacak kemerleri zâhir ü bâhirdir.

Der-sitâyiş-i varoş-ı azîm Nigebolı: Bu liman kal'asının cânib-i şarkîsinde dere aşrı varoş-ı azîm ve şehr-i kadîmin kal'ası ve handakı yokdur. Cümle üç bin {sekiz yüz} aded mükellef ve mükemmel kiremitli ve şındıra tahta örtülü tahtânî ve fevkânî ma'mûr [u] âbâdân hânedân-ı a'yânlardır.

Cümle on bir mahalle-i müslîmîn ve altı mahalle-i nasârâdır.

Cümle 26 aded mihrâbdır. Cümleden,

şâh Melik câmi'i: Cemâ'at-i *[114a]* kesîreye mâlikdir. Tûlen ve arzen yüz elli ayakdır. Ve bir musanna' tarz-ı âhar mermer minberi var kim diyâr-ı İslâm'da misli yokdur. Ve bu câmi'in iki kapusunun biri sağ cânibinde Derziler içine açılup altı kademe taş nerdübân ile çıkılır. Bir kapusu çârsû içine on kademe nerdübân ile nüzûl olunur. Lâkin bu câmi' çârsû-yı teng mahallinde olmağıla aslâ ve kat'â haremi yokdur. Ve Eski câmi'i ve Çelebi Efendi câmi'i ve Kabrancı câmi'i ve Emîr Çelebi câmi'i ve Yukarı Çârsû'da kal'a kapusu önünde Kadı Avn câmi'inin bâb-ı sa'âdeti atebe-i âlîsi üzre târîhi böyle merkûmdur:

Çün yapıldı mescid-i Kadı Ivaz

Bir şemessî yapdı anı bî-garaz

Çün tamâm oldu dedi târîhini

Cehd edüp yapdı anı bu dem Ivaz. Sene 1051"

Ve bâlâda **Kâtib Balı câmi'i**: Kurşum ile mestûr ma'bedgâh-ı ma'mûrdur. Minâresi câmi'in sol tarafında olup kapusu üzre târîhi budur:

Kad büniye'l-mescidi'l-vechi'l-meliki'r-rahmân

eş-şehir bi'l-kâtibi Balı el-Emîn Osmân

Zamân-ı Devlet-i Sultân Bâyezîd Hân

Ce'allallahu mülkehû fi'l-emni ve'l-amân

Li-hâzâ kad ketebnâ mine't-târîh

Tekabellallehu'l-mehdi'l-Mennân.

Sene 806. [111]

Bu câmi' mâ-tekaddem mescid iken Osmân Ağa câmi' edüp ol târîh yanında bu târîh tahrîr olunmuşdur.

Balı Kâtib Mescidi'ydi bu makâm

Câmi' etdi Osmân Ağa ol hümâm

Dedi târîhini Hâtif bü'l-heves

Oldu bin kırk sekizinde bil tamâm sene 1048.

Bu tahrir olunan cevâmi'lerden mâ'adâ mahalle mesâcidleridir. Cümleden mükellef ve müzeyyen câmi' olmağa layık Paşa sarâyı kurbunda **Hacı Kâsım mescidi**, kurşumludur ve kâr-ı kadîm mescid-i musanna'dır. Bir tula minâresi var kim vâcibü's-seyrdir. Kapusu üzre târîhi budur:

"Sâhibü'l-hayrât el-Hacı Kâsım b. Ömer fî şa'bâni'l-mu'azzam li-sene hamse ve aşere seb'a mi'e". [112]

Ve Sücâh mescidi ve İskele mescidi ve Kapan mescidi ve Sarraçhâne mescidi ve'l-hâsıl on yedi aded mahallenin 26 mihrâbının cümle 19 adedi mesâcid-i şerîflerdir {sekiz adedi câmi'-i cum'alardır.}

Ve cümle on bir tekye-i dervîşândır. (–) (–) (–) (–) (–) .

Ve cümle 16 aded çeşme-i âb-ı zülâldir. Evvelâ aşağı şehirde mahkeme kurbundaki çeşmenin târîhidir:

Sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât el-fakir Ömer b. Mustafâ

Ve bu târîhe muttasıl çâr-kûşe bir mermer-i hâm üzre bir hüsn-i hatt ile târîhi yazılmışdır ammâ hakkâ ki sikkesi mermer üzre kazılmışdır. Târîh:

Çünki çeşme oldu ayn-ı câriye

Nûş eden yârâna sıhhan âfiye, sene 953.

Ve cümle yigirmi mekteb-i tıflânı var. Sâhibü'l-hayrâtı çok olmağıla cümle sıbyâna beher mâh cânib-i vakıfdan vazîfe-i mu'ayyeneleri dâ'imdir. Ve her sene birer kat ıydiyye libâsları ve surreleri verilir.

Ve cümle üç aded hammâm-ı dilsitândır. Evvelâ çârşu başında yol kenarında altı ayak taş nerdübân ile enilir Çifte hammâm, müferrihdir. Hevâsı ve binâsı ve mâsı gâyet latîf hammâm-ı rûşenâdır. Bu hammâmdan yukarıca Eski hammâm, bu dahi müferrih hammâmdır. Bu hammâmlardan mâ'adâ şehir a'yânı nakli üzre yetmiş aded hammâmın hâsları vardır. Ve kal'a altında Tuna'ya nâzır Oyulma hammâmı gâyet latîf hammâmdır. Lâkin ba'de'z-zuhr bizim vâlidelerimiz girerler.

Ve cümle yedi aded hân-ı tüccârândır. Evvelâ şâ'bân Çelebi hânı ve Mustafâ Çelebi hânı ve Eskihân. Bunlar metîn ü ma'mûr u meşhûr hânlardır. Mâ'adâsı hurde mihmânhânelerdir.

Ve cümle bin aded ma'mûr u müzeyyen dükkânlardır. Ve gâyet izdihâmdır. Zîrâ bender şehirdir. Ve bir metîn bezzâzistânı vardır. Cemî'i ehl-i hıref mevcûddur. Ammâ derzileri çokdur ve üstâd-ı kâmillerdir. Çerkezî tarzı kırık esbâb biçerler. A'yân eşrâfı atlas ve kemha ve prankon çuka giymeğe mâyillerdir. Vasatü'l-hâl kimesneleri cümle elvân boğası

giyerler. Ve ednâ hâlli kimesne hâline göre esbab giyüp başlarına Tatar kalpağı giyerler. Zîrâ re'âyâsı ekseriyyâ Çıtak kavmidir ve Eflâk ve Boğdan ve Bulkardır. Ve cümle halkı fasîh Eflâk ve Bulkar lisânı tekellüm ederler.

Ve cümle hâne-i âbâdânları dere ve depe ve bayırlara vâkı' olup hânedân-ı azîmlerinin iki kapusu vardır. Bundan araba girüp çıkar, ammâ her bâr küşâde değildir. Ve biri küçük kapu büyük kapuya muttasıldır. Da'imâ andan girilüp çıkar, mu'tâd-ı kadîmeleri ve ihtişâmları budur. Ve mevzûn minâre-misâl dûdkeş bacaları var kim bir diyâra mahsûs değildir. İllâ Sivas eyâletinde Köprü şehrinin bacaları ***[114b]*** dahi serâmed dûdkeşleri vardır. Ve bu şehr-i Nigebolı gâyet ganîme şehir olduğundan halkı gâyet ganî ve bâbları meftûh ve ni'metleri mebzûl ve garîbü'd-diyâr kimesneleri hânelerine da'vet edüp ziyâfet ederler. Ve dâ'imâ a'yânı re'âyâ-perver olup fukarâyı himâye edüp birbirleriyle hüsn-i zindegâneleri vardır. Birbirlerine adâvet edüp nemmâm ü zemmâmlık etmeyüp münâfakat edeni şehirde komayıp cümle muhabbet üzre geçinüp akrabâ ve ta'allukât olmuşlardır.

Ve cümle üç bin sekiz yüz kiremitli ve şındıralı hânelerinin dîvârları serâpâ kârgîr taş dîvârdır. Zîrâ kıblesi tarafı taşlıkdır. Anınçün cümle şâhrâhları musanna' kaldırım döşeli tarîk-i âmlardır.

Ve âbı ayn-ı hayât nehr-i Tuna olup hevâsı latîf olduğundan mahbûb u mahbûbesi memdûh-ı âlemdir. Ammâ gâyet mü'eddeb ve mü'eddebelerdir.

Ve memdûh-ı sanâyi'âtından, Nigebolılı Hacı Mustafâ tüfengi, rub'-ı meskûnda misli yokdur. Gerçi Taşlıca ve Yenibâzâr'da ve Cezâyir'de tüfenk çokdur ammâ bu Nigebolı tüfengi gibi yokdur. Zîrâ içi burmadır. Bu tarza göre bir üstâd taklîd edememişdir. Beş yüz guruş tüfengi bey' olunur. Ve (–) (–) (–) (–) (–) .

Me'kûlât [u] meşrûbâtının memdûhâtında,

…………….(1.5 satır boş) …………….

Ziyâretgâh-ı Nigebolı: O şehrin kıblesi tarafında şehre hâ'il bâğlar içinde,

Ziyâret-i Alî Koç Baba Sultân: Aceb âsitânedir. *Kuddise surruhû* (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) .

Bu Nigebolı şehrinin cânib-i garbîsi üst yanına üç günde kal'a-i Vidin'dir. Ve Nigebolı'nın cânib-i kıblesinde kasaba-i

…………….(1 satır boş) …………….

Nigebolı'nın bu mertebe seyr [u] temâşâların edüp ve a'yânlarından iki Ömer Ağalardan hedâyâlar alup ve Melek Ahmed Paşa efendimizin muhâsebecisi mâlından Müsellim Erganeli Ahmed Ağa'dan Paşanın yigirmi kisesin alup hakîre dahi bir kise guruş ve bir Rusu'l-asl köle ve bir Nigebolı tüfengi ve iki re's yorga bârgîr ihsân edüp Tuna kapudanı Maksûd Ağa donanma firkatelerine cümle bârhânelerimiz ve atlarımız ile gemilere girüp tüfeng şâdımânlıkları ederek nehr-i Tuna ile cânib-i şarka cereyân ederek sağ tarafımız diyâr-ı Âl-i Osmân ve sol tarafımız vilâyet-i Eflâkân, kurâ ve kasabâtların seyr [u] temâşâ ederek iki gün üç gicede def'an,

Menzil-i kal'a-i Uruscuk: Dâhil olduğumuz ân bir kat top ve bir yaylım tüfeng şâdımânı

edüp paşa efendimize buluşup yigirmi kise Nigebolu sancağı mahsûlün teslîm edüp yüz altun hakîre ihsân edüp bir hil'at-i fâhire giydirdi. Ve şeb [u] rûz Uruscuk şehrinde şeref-i sohbetleriyle müşerref olurduk.

Evsâf-ı nehr-i azîm ve atiy-yi kadîm Sun'-ı Hudâ, ya'nî nehr-i Tuna. Bu kal'a-i Ruscuk ile mukâbelesinde Yirgöği kal'ası mâbeyninde nehr-i Tuna gâyet vâsi' ve amîk olup ve ibtîdâ nehr-i Tuna'yı bu mahalde görüp nûş etdiğimiz içün manzûrumuz olduğu üzre yemîn ü yesârında ne kadar nehr-i azîmler kendüye mahlût olup tulû'undan gurûbuna varınca ana rizân olan enhâr-ı azîmleri ayân u beyân eder *ve billahi 't-tevfîk.*

Evvelâ *Bismillah* ile bed' edelim. Bu nehr-i azîmler Cenâb-ı İzzet'in cemâl-i bâ-kemâlin görüp cerayân etmişdir. Ukalâ-yı dûrbîn ve hukemâ-yı hayret-karîn olanların müttefekun-aleyh oldukları budur kim; bu rûy-ı arzda cereyân eden enhâr-ı azîmeler hakkında İbn Abbâs'dan Urefî rivâyet eder kim, vech-i arzda cümle uyûn-ı sağîr ü kebîr beden-i insânda cemî'i damarlar niçe ise yire yüz bin hayât veren damarları cümle sulardır, demişler. Sûre [113] der. Cemî'i zîrûh olan mahlûk-ı Hudâ'ya ve ahcâr u eşcârât [ve] cemâdât [u] türâba hayât veren enhâr-ı azîmlerdir.

Be-kavl-i Batlamyus: Edîm-i arzda iki yüz kırk nehr-i azîm ve kırk dörd bin uyûn-ı sağîr câriye vardır. Ve üç yüz altmış buhayre vardır. Yedisi deryâ-yı mâlih buhayrâtdır. Meselâ Karadeniz gibi ve bahr-i Harez gibi ve halic-i Kıyamenk gibi ve Buhayre-i Azak gibi ve Buhayre-i Vân gibi ve Buhayre-i Harput gibi. Bu buhayre-i seb'a ekâlîm-i seb'a içre buhayrat-ı mâlihlerdir. Ammâ Karadeniz Akdeniz'e {muttasıldır. Ammâ Akdeniz dörd Karadeniz kadar vardır. Ammâ hakîkatinde nazar olunsa cemî'i deryâların menba'ı Karadeniz'dir}. ***[115a]*** Bunlar bu cezîre-i dünya içinde acı deryâlardır. Bu cezîre-i dünyâyı bahr-i Muhît ve bahr-i Ummân ve bahr-i Okyanus ihâta edüp mezkûr iki yüz kırk aded nehr-i azîmler ve kırk dörd bin enhâr-ı sağîreler bu zikr olunan üç yüz altmış buhayreye ve yedi aded deryâ-yı muhîte cârî olarak mahlût olur. Ve iki yüz nehrin birbirinden ba'îd tûlı elli fersahdan bin fersaha varıncadır kim bin fersahdan ziyâde ve elli fersahdan eksik değildir. Cümle seyyâhân-ı berr [u] bihâr ve hukemâ-yı kudemâ niçe bin kerre bu atlas-ı rûy-ı arzı geşt [u] güzâr edüp böyle bulmışlardır. Ve cümle enhârın kebîrlerin hadîs-i sahîh ile bilmişlerdir. Hadîs-i şerîf: [114] el-hadîs ihrâcından Müslim müteferriddir. Kavlihi Te'âlâ âyet sûre-i (–) [115] nass-ı şerîfi dahi delîl-i kat'îdir kim cemî'i enhâr-ı azîmler cennet ırmaklarıdır. Ammâ hadîs ile mertebede âlî Ceyhûn ve Seyhûn ve Nîl ü Furât'dır. Ammâ Ceyhûn u Seyhûn diyâr-ı Acem-i Horâsân'da kalup arz-ı Mısır'da kalan nehr-i Nîl'dir. Ammâ Arz-ı Mukaddes'de cereyân edüp rûz-ı mahşerde cemî'i ehl-i Arasât'ın nûş edeceği nehr-i Furât ve nehr-i Âsî'dir. Bu iki nehirden gayrı Arz-ı Mukaddes içre cereyân eder nehr-i azîmler yokdur. Gerçi bu hadîs ile mertebede âlî olan mezkûr dörd enhârdır.

{**Der-sitâyiş-i nehr-i azîm Edil**}**:** Ammâ ru-yı arzda Cenâb-ı Bârî cümleden büyük Moskov diyârında nehr-i azîm Edil'i halk etmişdir kim tulû'undan gurûbına gelince kırk mil ve elli mil arzı vardır. Ve umkı yigirmi kulaç ve otuz kulaç derindir. İbtidâ tulû'ı Moskov diyârının cânib-i garbîsinde bahr-i Muhît kenarındaki dağlardan tulû' edüp yedi aylık yol cânib-i şarka cereyân edüp Heyhât sahrâsının şark tarafı nihâyetinde bahr-i Haraz'a (–) koldan derya-misâl mahlût olur. Moskov gemileri ve Acem'in Bakü ve

Demirkapu ve Gilân gemileri bu nehre girüp Moskov'a tüccâr-ı sevdâgerân götürürler. Hattâ Murâd Hân-ı Sâlis'de Sokollu Mehemmed Paşa kal'a-i Azak dibinden cereyan eden Ten nehrinin başı, Edil nehrine üç menzil olmağıla nehr-i Edil'den hafirler kazup nehr-i Ten'e mahlût etmeğe iki sene çalışup husûle gelmişken bi-emri Hayy [u] Kadîr şiddet-i şitâ gelüp asker kırılup cümle mühimmât anda kalup Moskov ahz eylemişdir. Eğer ol Edil ile nehr-i Ten birbirine mahlût olsa İslâmbol'dan gemilerle cümle asker-i İslâm cebehâne ve mühimmâtlarıyla Karadeniz'den Azak bahrine, andan nehr-i Ten ile tâ nehr-i Edil'e, andan gemiler ile Acem diyârında Demirkapu'yu ve Bakü'yü ve şirvân [u] şemâkı'yı ve Gîlân'ı bî-bâk ü bî-pervâ zabt etmek mümkin idi. *Allahümme yessir.* Hâlâ mülûk-ı Âl-i Osmân murâd edinse emr-i sehildir. Zîrâ Edil nehrine handaklar varmağa bir sâ'atlik yer kalmışdır. Nehr-i Edil'in irtifâ'ı âlîdir. Nehr-i Ten süflîdir. Ol ecilden nehr-i Edil deryâsı kal'a-i Azağa gelirdi. Bu hakîrin Mehemmed Girây Hân asrında Edil handakları manzûrumuz olmuşdur.

{**Manzara-i nehr-i Cayık**}**:** Ba'dehû nehr-i Edil'den küçük nehr-i azîm Cayık'dır. Bu dahi Moskov diyârında Kozak ve Heşdek müselmânları içinden cereyân edüp bu dahi bahr-i Harez'e rîzân olur. Bu nehirden küçük, bu Uruscuk önünde evsâfın tahrîr edeceğimiz nehr-i azîm Tuna'dır. Andan küçük Basra ve Kurna önünde şattü'l-Arab'dır. Amma tuğyânı mahallinde meşhûrdur. Andan küçük, Mısır'da nehr-i Nîl'dir. Ammâ yılda bir kerre tuğyân edüp üç ayda Kıbtî hesâbı üzre bunun gurresinde Nîl kesiminde üç ay deryâ olup taşar ve sâ'ir zaman nısıf mil bir âb-ı hayâtdır. Ammâ Ceyhûn ve Seyhûn küçük enhârlarmış, hakîr görmedim. *Allahümme yessir*…Ammâ

{Der-beyân-ı Ümmü'n-nühûr-ı Rûm, nehr-i azîm Tunay}

Mezkûr nehr-i Tuna tuğyânında ve tuğyânsız zamânda Uruscuk önünde ve Silisre ve İshâkçı önlerinde ana Tuna'dır, Çatal değildir. İkişer mil arîzdir. Ve otuz ve kırk kulaç amîk bir deryâdır kim ibtidâ tulû'ı Nemse çesarı tahtı olan Beç kal'asının cânib-i garbında on bir konak içeri Alaman dağlarından tulû' edüp cânib-i garba cereyân ederek iki yüz yetmiş pâre kılâ' ve şehri reyy ederek yüz on yedi konak cânib-i ***[115b]*** şarka cereyân ederek deryâ-misâl olup beş yerden Karadeniz'e munsab olur. Bir kolu evvelâ Karadeniz ile Tuna'nın temevvüc etdüğü mahalde Kili kal'ası boğazında Karadeniz'e rîzân olup andan İsmâ'îl ve İbrâ'îl ve Kalas ve İshâkça ve Hırsova ve Silisre ve Uruscuğa ve tâ Budin'e gidince niçe bin şayka ve tıransa gemileri gidüp gelirler. Böyle bir deryâ-misâl nehr-i azîmdir. İkinci fırkası Tolça kal'ası kurbunda Karadeniz'e Sülüne boğazında mahlût olur. Üçüncü kolu Sülüne'den ayrılıp Hızır-İlyâs boğazında yine Bahr-i siyâha munsab olur. Dördüncü şu'besi Beşdepe kurbunda yine Karadeniz'e karışır. Andan beşinci kolu Karaharman kal'ası dibinde yine Bahr-i siyâha katılıp azîm gemiler bağlayup kışla ederler. Ammâ yüklü gemiler çokluk girüp çıkamazlar. İşte nehr-i Tuna Karadeniz'e bu gûne mahlût olur, manzûrumuz olmuşdur.

Nehr-i Tuna'ya Rûmeli cânibinde tâ Alaman'a varınca mahlut olan
gördüğümüz enhârları
ayân [u] beyân eder
Yâ Fettâh …

Evvelâ kal'a-i Uruscuk dibinde

Nehr-i Lom: Niş şehri yaylalarından gelir. Ve,

Nehr-i Yantuvur: şıpka yaylalarından gelüp Ziştova ile Nigebolı kurbunda Tuna'ya rîzân olur.

Nehr-i Rosita Torvakurudan dağından çıkup Ziştova ile Ruscuk mâbeyninde Tuna'ya ve,

Nehr-i Otma: Lofça şehrinden geçüp Karlıova dağlarından hurûc edüp Nigebolı kurbunda Tuna'ya,

Nehr-i Vit: Pilevne'ye nîm sâ'at karîbdir. Tatyon dağlarından gelüp Nigebolı kurbunda Tuna'ya,

Nehr-i Işkır: Samako dağlarından gelüp Sofya şehri kurbunda Ken'ân Paşa'nın Çiftliği dibinde Vitoş dağı dâmeninde Büklence limanın geçüp Sofya sahrâsına uğrayıp İzladi dağların ubûr ederek şehr-i Pileve'nün garbına nîm sâ'at karîb uğrayup anda gemilerle geçilüp andan Rahova kasabasıyla Nigebolı mâbeyninde Zamat nâm karyede Tuna'ya karışır.

Nehr-i Lofdir: Lofdir dağlarından gelüp Nigebolı kurbunda at ile ubûr olunup Tuna'ya,

Nehr-i Okus: Viraca dağlarından gelüp nehr-i Lofdir kurbunda Tuna'ya rîzân olur küçük nehirdir. Ammâ âb-ı hayâtdan nişân verir.

Nehr-i Tokmak: Yine ol dağdan çıkup Vidin kurbunda Tuna'ya,

Nehr-i Morava-yı azîm: Hersek sancağında Öziça şehri dağlarından tulû' edüp {kal'a-i} Yogodina ile {kal'a-i} Perakin arasında gemiyle geçilüp {kal'a-i} Güvercinlik ile Göylüç kal'ası mâbeyninde Tuna'ya mahlût olur.

Manzara-i nehr-i azîm Sava: İbtidâ menba'ı Bosna eyâletinde Karka sancağı hâkinde Zerrînoğlu diyârlarından ve Doduşka dağlarından cem' olup {kal'a-i} Odvine, {kal'a-i} Lika ve {kal'a-i} Kurna ve {kal'a-i} Bihke ve {kal'a-i} Kosdaniçse nâmân kal'alar kenarlarından ubûr ederek yetmiş aded sular dahi karışup Sirem sancağı kal'alarından Raça nâm kal'a dibine gelüp karşu tarafdan nehr-i azîm Dirin-i derin ile mahlût olur. Ammâ bu hakîr [ü] fakîr-i pür-taksîrin manzûrı olduğu üzre,

Nehr-i Dirin: Hersek sancağında Çemerne yaylasından ve İlok dağlarından cem' olup iner, Zagor dereleriyle bir olup iner, Foça şehri içinde

Nehr-i Tihotine: İle bir olur. Mezkûr Tihotine, Pirizren ve Dukagin sancağı hudûdında Arnavutluk içre Palak kal'ası dağlarından çıkup Istarı Ulah kurbundan geçüp Foça'da nehr-i Dirin'e mahlût olur. Dirin nehriyle ikisi Foça şehrinden aşağı Ostikolina kasabasına uğrar. Andan kal'a-i Vişgrad şehri dibinde Sokullu Mehemmed Paşa'nın on iki göz cisr-i azîmi altından ubûr edüp mezkûr kal'a-i Dıraç dibinde nehr-i azîm Sava'ya mahlût olup andan Böğürdelen kal'asını geçüp Tuna Belgrad kal'ası dîvârını döğerek nehr-i azîm Tuna'ya mahlût olan deryâ-misâl nehrin evvelkisi,

Nehr-i Işkır'dır kim gemiyle geçilir. İkincisi bu nehr-i Sava'dır. Gemiyle ubûr olunur ammâ Tuna gibi lezîz değildir. Zîrâ Kıradışka dağlarında demir me'âdinlerine uğradığından şehr-i Belgrad'ın sâhib-i tab' olan ahâlîleri nehr-i Sava, Tuna'ya mahlût olmadığı mahallerde Zimon kal'ası cânibinden kayıklar ile sâfî Tuna suyu getirdirler. Yakova Budin yolu üzre kal'a-i Volkovar dibinde Tuna'ya mahlût olup Yakova dağlarından gelir küçük ***[116a]*** nehirdir.

Nehr-i azîm Dırava: Hırvad diyârından Ligorad ve Çakatorna ve Doduşka dağlarından gelüp Kanije kurbunda Keçkuvar kal'asından ve Maslovin iskelesinden geçüp kal'a-i Ösek dibinde nehr-i Tuna'ya mahlût olur. Cisir tutmaz tumbaz gemi cisirler ile geçilir nehr-i azîmdir.

Nehr-i Kırasiçe: Yakova ile Pejeğe dağlarından cem' olup Ösek'e karîb Valpova kal'asından geçüp nehr-i Dirava ile nehr-i Tuna'ya rîzân olur.

Nehr-i şerviz: Kanije serhadlerinde Balatin gölünden gelüp Budin yolunda Yenikal'a dibinde Tuna'ya, nehr-i Raba, Hırvadistân'da Ni'met Uyvar kal'ası dağlarından beri gelüp Çobaniçse kal'ası kurbundan geçüp kal'a-i Yanık handakları içinde Tuna'ya rîzân olur kanlı sudur ammâ geçit verir.

Nehr-i Rayçe: Nemse çesarının Senmartin dağlarından gelüp bu dahi kal'a-i Yanık varoşunun handakında nehr-i Raba ile Tuna'ya mahlût olur.

Nehr-i Kalka: Paçarhont yaylasından gelüp kal'a-i Ovar dibinde Tuna'ya mahlûl olur büyük nehirdir.

Nehr-i Layta: Bu dahi Nemse dağlarından çıkup kal'a-i Porok dibinde Tuna'ya, küçük nehirdir, geçit verir.

Ve'l-hâsıl Âl-i Osmân'ın Usturgon kal'asından yedi konakda Nemse çasarı tahtı Beç kal'asına varınca mâbeynehümâda geçit verir kâmil dokuz aded nehirler geçmişiz, ammâ geçit verir nehr-i azîmleri bâlâda tahrîr olunan altı nehirdir. Andan,

Nehr-i Beç: Alaman dağlarından tulû' edüp Nemse çesarının tahtı olan Gülvar kal'ası dibinde nehr-i Tuna'ya munsab olur. Bu nehir sebebiyle kal'a-i Beç derler. Ammâ ismi Gülvar'dır. Geçit verir âb-ı hayâtdır.

Nehr-i Fulande: Alaman'dan gelüp Eski Beç dibinde Tuna'ya karışır.

Nehr-i Beyora: Bu dahi Alaman'dan gelüp şimeş varoşu dibinde Tuna'ya katılır.

El-hâsıl Beç kal'asından tâ Birak kal'asına varınca (–) konak yerde on bir aded geçit verir nehirler vardır. Cümle Tuna'ya mahlût olur. Ammâ esmâları kefere lisânı üzre olmağıla

hâtırda kalmamışdır.

Der-beyân-ı menba‘-ı nehr-i Tuna

Alaman dağının zirve-i a‘lâsından çıkup şadırvan gibi pertâb eder bir ayn-ı sağîredir. Başında niçe değirmânları ve niçe çuka dollâbları vardır. şadırvan gibi pertâb etdüğü mahalde altından âdemler ve arabalar geçer. Andan aşağı üç aded nehir mahlût olup Süleymân Hân asrında Kâsım Paşa bu mahalde on iki {bin} âdemiyle gark olup Kâsım Paşa halâs oldu. Ve bu Alaman dağının zirve-i a‘lâsından bir nehr-i azîm dahi cereyân edüp cânib-i garba on yedi konak gidüp bahr-i Muhît kenarında şehr-i azîm Lonçat dibinde deryâya mahlut olur, nehr-i Tunaç ya‘nî Tuna'nın karındaşıdır, ammâ tulû‘ [u] gurûbu on yedi konakdır ve şarkdan garba cereyân eder. Ammâ nehr-i Tuna garbdan şarka cereyân edüp yüz {on} yedi konakda Karadeniz'e boş yerden mahlût olur. Bu mahalde nehr-i Tuna'nın gurûbundan tulû‘ı olan bu Alaman dağına gelince Rûmeli eyaletinde ve Budin eyâletinde ve Nemse hudûdunda nehr-i Tuna'ya 46 nehr-i azîmlerin meşhûr [u] memdûhu karışmışsa cümle tahrîr olundı, *ve's-selâm*.

Ammâ nehr-i Tuna'nın sol tarafında Macaristân'dan ve eyâlet-i Eğre'den ve eyâlet-i Tımışvâr'dan ve Eflâk ve Boğdan'dan ne kadar geçid vermez nehr-i azîmler Tuna'ya mahlût olursa anı beyân eder,
ve billahi't-tevfîk

Evvelâ Nemse haddinde kal‘a-i Bırak mukâbelesi kurbunda Siman Kurulsa dağlarından gelüp Tuna'ya

Nehr-i Madin: Akyayla'dan gelüp Anper kurbunda kal‘a handakı içinde Tuna'ya mahlût olur.

Nehr-i Pozab: Ma‘den yaylalarından tulû‘ edüp Litre kal‘ası sahrâlarından ubûr edüp kal‘a-i Komran cezîresi mukâbelesinde Tuna'ya, ve,

Nehr-i Litre: Litre dağlarından gelüp Litre kal‘asın ve şuran kal‘asın geçüp Uyvar kal‘ası handakın deverân edüp cânib-i cenûba cereyân edüp Komran kal‘ası öninde Tuna'ya,

Nehr-i İpol: Cebel-i Ma‘den'den gelüp kal‘a-i Live kurbunda Tuna'ya ve,

Nehr-i Gara: bu dahi cebel-i Ma‘den'den gelüp Novigrad kal‘ası kurbunda Tuna'ya mahlût olur. Andan Budin karşusında Baç kal‘ası sahrâsında ve Budin cisri başında kal‘a-i Peşte sahrâlarında tâ Keçkemet kırlarına ve Yanko ve Cese ve Baç kal‘alarına varınca Baçka ve Laçka kırlarıdır. Tâ kal‘a-i Titel'e varınca on konak yerdir. Aslâ sular yokdur. Andan,

şehr-i azîm Tise: ***[116b]*** Leh memleketiyle Erdel diyârının Seykel hudûdı kurbunda {cebel-i} Sahan Samur'un cânib-i şarkîsinden **nehr-i Turla** çıkup Akkirmân kal‘ası dibinde Karadeniz'e mahlût olur. Ve yine bu Sahan Samur yaylasının cânib-i garbîsinden **nehr-i Tise** hurûc edüp Erdel ile Macar diyârının ortasından geçüp kal‘a-i Hüsvar ve kal‘a-i Kaşa sahrâsından geçüp Egre eyâletinde Sonluk kal‘asına ve Segedin kal‘asına uğrayup andan bu Titel kal‘ası dibinde Tuna'ya mahlût olup Tuna deryâ-misâl olur. Zîrâ bu nehr-i Tise ve **nehr-i Sava** ve **nehr-i Dirava** ve **nehr-i Morava** ve **nehr-i Moreş** Tuna'ya

mu‘âdil nehr-i azîmlerdir kim diyâr-ı Rûm’da Tuna’dan büyük deryâ-misâl nehr-i azîm yokdur. Ve amîkdir ve tavâhir-i kesîreye mebnî nehr-i kebîr-i zülâldir.

Nehr-i Bekey: Foçat dağlarından gelüp Beşkelek kal‘asın geçüp Tuna’ya **nehr-i Moreç** ve **nehr-i Tımış** ve **şebeş**, bunlar Tımışvâr’dan aşağı Pançova kurbunda nehr-i azîm Tuna’ya mahlût olurlar. Geçit vermez nehirlerdir.

Nehr-i Oltı: Erdel diyârının Kolçuvar yaylalarından gelüp bu Eflâk içinde Nigebolu önünde nehr-i Tuna’ya mahlût olur. Gemiyle geçilir âb-ı hayât sudur.

Nehr-i Palosin: Erdel’ün Praşo dağlarından gelüp Eflâk diyârında Orşat kurbunda Tuna’ya,

Nehr-i Ormaniçse: Erdel’den gelüp Tuna’ya, **nehr-i Lavaho** ve dahi **nehr-i Selorin** ve dahi **Rojvovay** ve **nehr-i Arciş**. Bu beş nehir bir günde ubûr olunur, birbirlerine karîbdir. Cümle Erdel yaylalarından gelüp Eflâk hudûdunda Tuna’ya mahlût olur. Geçit vermez bataklı ve çataklı sulardır.

Nehr-i Pırahova: Eflâk hudûdunda geçit vermez sudur. Erdel’den gelüp Tuna’ya mahlût olur.

Nehr-i Balvaniçse: Eflâk diyârında Erdel’den gelüp Tuna’ya karışır. At ile ayakdan geçilir. Nehr-i Pırahova Tuna’ya mahlût olur.

Nehr-i Bozav: Erdel’den gelüp şehr-i Bozav’dan geçüp Eflâk haddinde Tuna’ya,

Nehr-i Rimlik: Erdel’den gelüp Rimlik şehrin geçüp Tuna’ya,

Nehr-i Fohşan: Erdel’den gelüp bu Fohşan şehrini ortasından geçüp karşu tarafı Boğdan’dır, bu küçük nehir hudûddur, andan Tuna’ya girer.

Nehr-i Pokta: Seçova dağlarından gelüp cenûba gidüp Tuna’ya rîzân olur.

Nehr-i azîm Siret: Erdel vilâyeti ile Leh vilâyeti içre hâsıl olup Boğdan diyârında gemiyle geçilüp Kalas kal‘ası kurbunda Tuna’ya mahlût olur.

Nehr-i Birlad: **Nehr-i Seret**‘e revâne olur. **Nehr-i Iskıntı** dahi Birlad’a mahlût olur. **Nehr-i Zuta**, **nehr-i Purut**‘dan ayrılmışdır. Ana karîb,

Nehr-i azîm Purut: Kazak-ı Ak Leh vilâyetinden gelüp Çoçra şehri öninde gemiyle geçüp yine Boğdan hudûdunda nehr-i Tuna’ya girdikde Tuna ummân olur.

Bu mahalde Boğdan hudûdu ve cemî‘i Tuna’ya mahlût olur. Nehirler tamam olup bunden ilerisi Özi eyâletinde Bender sancağı hudûdudur kim **nehr-i azîm Turla** kenarıdır.

Hamd-i Hudâ bu mahalde Tuna’nın Eğre ve Tımışvâr ve Eflâk ve Boğdan tarafında mahlût olan otuz bir aded geçit vermez suları dahi tamâm olup Tuna’nın yemîn ü yesârında cümle altmış altı nehr-i azîmler mahlût olur kim gemiyle geçmeğe muhtâc enhâr-ı azîmlerdir. İnşâallah her biri mahalliyle râst geldikleri kal‘aları ve şehirleriyle ve her nehir tulû‘ [u] gurûbu ve lezzetiyle tahrîr olunur.

Hamd-i Hudâ, Cenâb-ı Bârî sıhhat verüp nehr-i Tuna’nın gurûbundan tulû‘unda Alaman dağlarına varınca tarafeynini iki kerre deverân etdiğimizçün vâkıf olup bu gûne tahrîr

olundu. Kusûrunu dâmen-i afv ile setr edeler.

Ezîn-cânib yine sadede rücû‘ edelim. Uruscuk şehrinin zevk [u] safâsın ederken Âsitâne-i sâ‘atdet'den Serbevvâbân-ı âlî Bayrâm Ağa kırk kapucıyla paşaya hatt-ı şerîfler getirüp Kudde Kethüdâ‘yı kayd-bend ile der-i devlete fermân-ı hümâyûn olup Melek Ahmed Paşa efendimiz "Emir pâdişâhımın" deyüp Kudde Kethüdâ‘yı Uruscuk kal‘asına haps edüp ol ân mektûblar tahrîr olunup "Hâzır ol Evliyâm, Kaya Sultân'ıma gidersin" deyüp yüz altun harçlık alup ol ân mektûbları alup şehir kenarında âlem-i ağyârdan bî-haber atlarıma süvâr olup Ruscuk'dan cânib-i kıbleye bir gicede kal‘a-i Piravadi, andan bir günde şehr-i Kırkkenîse, andan Topcular'da Kaya Sultân'a varup bu hakîri hareme alup verâ-yı perde-i zenbûrîden hakîri söyleyüp paşanın Eflâk *[117a]* tarafına ubûr edüp hedâyâlar aldığın ve adl-i adâletin nakl edüp Kudde Kethüdâ‘yı kayd-bend ile kapucubaşı berberbaşı Bayrâm Ağa mübâşeretiyle Uruscuk kal‘asında haps olunduğun Kaya Sultân'a bir bir takrîr etdikde Kaya Sultân gırîv yerine saçın perîşân edüp gûyâ bir Husrevânî küpe binüp azrak câdûya dönüp "Vallahi Evliyâ Çelebi, benim paşamın kethüdâsı uğuruna iki bin kisem giderse her çi bâd-âbâd ben bunu Siyâvuş Kazağa komam" deyüp koçusuna binüp doğru Siyâvuş Paşa hâtûnu Receb Paşa kerîmesi hânıma sultâna varup "Tiz kocan çağır gelsin!" dedikde Siyâvuş Paşa hareme girüp "Safâ geldin sultânım!" dedikde hemân Kaya Sultân "Bre zâlîm Siyâvuş! Efendin Sultân Murâd'ın vâlidesi, benim büyük vâlidemi şehîd etdin. Kocam her kankı mansıb-ı âlî alırsa üstünden alırdın. Âhir mührü dahi alup şimdi kethüdâsın haps edüp katl etmek mi istersin? Paşam ile akrabâ değil misiz ve babam Murâd Hân tâbe serâhın sen çukadârı, paşam silâhdârı olup kırk ellişer yıllık hukûkunuz yok mu? Paşamın kethüdâsın hapisden ıtlâk eyle. Yoksa ceddim rûhiyçün seni melâmet ederim, bu mühürden selâmet bulamazsın" deyü gazab ile cevâb verdikde Siyâvuş Paşa eydür: "Sultânım, senin paşanda pâdişâhın bin kisesi vardır. Kudde Kethüdâ yediyle alınmışdır. Gelsin, muhâsebesin görüp yine paşasına gitsin" deyince "Benim paşam üç bin kise kalemiyye avâ'idin kapu arası hazînesine koyup edâ-yı deyn edüp bin kîse geçmişi vardır. Defter-i pâdişâhîye mürâca‘at olunsun. Fi'l-vâkı‘ ehlimin hazîne-i pâdişâhîye deyni var ise ben edâ edeyim. Ne istersin benim paşamın kethüdâsından?" deyüp gazab-âlûd olup andan kalkup vâlide sultâna ve sa‘âdetlü pâdişâha ve kızlarağası kâtil-i koca vâlide Dîv Süleymân Ağa'ya varup niçe yerlere dahi devr-i ebvâb edüp sarâyına geldi. Üçüncü gün Kudde Kethüdâ‘yı koçu içre kayd-bend ile Silâhdâr ocağına teslîm edüp haps edüp bin kise taleb etdiklerinde ol gün Kaya Sultân'ın tahrîkiyle Siyâvuş Paşa'nın başına kıyâmet kopup Siyâvuş Paşa dîvân-ı pâdişâhîye varınca Kızlarağası Dîv Süleymân Ağa "Ver mührü bre sefîh oğlan!" deyüp zor-ı bâzû ile mührü Süleymân Ağa Siyâvuş Paşa'dan alup Gürcî Mehemmed Paşa'ya mührü verüp Gürcî müstakil vezîria‘zam olup Siyâvuş Paşa'yı bostâncıbaşı kayığıyla Akdeniz'e nefy edüp sarâyında cümle mâl [u] menâlin zabt edüp kendüleri uryân kaldı.

Ba‘dehû akîblerince Rûmeli eyâleti ihsân olunup Kudde Kethüdâ bir habbe vermeden hapisden Gürcî Paşa çıkarup yine paşaya revâne oldu. Netîce-i merâm, mukaddemâ Siyâvuş Paşa, efendimizden guluvv-i âm ile mührü olup müstakil vezîria‘zam olam, deyü Bektâş Ağa'yı ve Kara Yeniçeri Ağasın ve Çelebi Kethüdâ‘yı ve Vâlide Sultân'ı ve niçe bî-günâhları katl etdikde efendimiz Melek Ahmed Paşa istimâ‘ edüp eydür "Fakîr Siyâvuş Paşa, altmış günlük mühürden ötürü bu kadar telef-i nefs-i nefîs etdi. Allah bu mühürden

kendüyi hüsn-i hâl ile halâs edüp Allah vâlidesin ve Hüseyin Beğ birâderin ağlatmaya!" demiş idi. Hikmet, yine altmış gün vezîr olup bizim guluvv-i âm ile ma'zûllüğümüzden ziyâde bed-nâmlık ile mühürden ma'zûl oldu.

Andan hakîr yine Kaya Sultân'dan mektûblar ve iki yüz sikke-i hasene harc-râh alup İslâmbol'dan yine menzil ile cânib-i garba bir gün gicede **menzil-i Burgaz,** andan **menzil-i Aydos**, andan **menzil-i Piravadi,** andan **menzil-i Uruscuk,** paşaya gelüp Siyâvuş Paşa'nın azli haberin getirdiğimizde {Melek Ahmed Paşa eydür: "Siyâvuş Paşa} yine Silisre mansıbın elbette üzerimizden alır" buyurdular. Hikmet-i Hudâ yine eyle oldu. Hakkâ ki her mansıbı mukâbelesinde sâhib-i devlet, hakîre Babadağı Voyvodalığın ve zahîre bahâsın ihsân edüp Kudde Kethüdâ ıtlâkına ılgar ile gitdiğimiz içün bir kîse guruş ve bir semmûr kafası kürk ihsân etdi. Ve ol gün,

şehr-i Ruscuk'da Silisre'ye müteveccih olduğumuz menâzilleri beyân eder

Evvelâ Uruscuk'dan cânib-i şarka nehr-i Tuna kenarıyla (–) sâ'at gidüp,

Menzil-i karye-i İlhânlar: Ya'nî Alî Hân köyü demekdir. Ruscuk nâhiyesidir. Bu mahallere Deliorman derler. Ma'mûr *[117b]* nevâhîlerdir ve paşaların hâssı voyvodalıkdır. Ammâ "Mum söndürüp şah sevindir" deyü bu tâ'ifeyi zemm u kadh ederler ammâ iftirâ-yı mahzdır. Ancak bir alay rençber ve fukarâ levend-meşreb âdemlerdir. Andan (–) sâ'atde,

Karye-i Küçük İlhânlar: Bu dahi müselmânlardır. Andan yine taraf-ı şarka (–) sâ'atde,

Der-sitâyiş-i tekye-i Mustafâ Baba Sultân: Tekye-i Hacı Bektâş-ı Velî'dir. Rûm ve Arab ve Acem'de meşhûr-ı âfâk tekye-i gınâdır. Bir yirden aslâ avâ'id [ü] fevâ'idleri ve çift ve çubukları yokdur. Yüz elli kadar pâ-bürehne ve ser-bürehne erbâb-ı ma'ârifden fakr [u] fâka erenleri, dervîş-i dil-rîşânları vardır. Tahtânî bir vâsi' meydânı vardır. şiddet-i şitâda araba ile meydân-ı muhabbete mişe ve pelid dırahtların götürüp alev ber alev yakup cümle âşıkân cânib-i erba'asında cân sohbeti edüp devâm-ı devlet-i pâdişâhî ed'ıyesine müdâvemet ederler. Hikmet-i Hudâ bu cânların bir yirden cihet-i ma'îşetleri yok iken her tarafdan nezerâtları gelüp kût edinirler. Pîr-i pîşvâ azîzin kabr-i şerîfi etrâfında ol kadar musanna' şeb-çerâğ u kanâdiller ve şem'dânlar ve alem ü tabl [u] kudûmler ile müzeyyen bir âsitânedir. şeb [u] rûz matbahında ni'meti tabh olup âyende vü revende müsâfirîne subh u mesâ ni'metleri mebzûldur. El-kıssa ulu âsitâne-i Âl-i Abâdır. Andan yine cânib-i şarka (–) sâ'atde,

Menzil-i karye-i Arabacılar: Silisre nevâhîsinde yüz hâne ve bir câmi'li müselmân köyüdür. Bu karyeye Silisre a'yânı ve ulemâ ü sulehâsı gelüp alay-ı azîm ile bin altmış bir Zilka'de gurresinde *Bismillah* ile kal'a-i Silisre'ye dâhil olurken cemî'i âdem deryâsı istikbâle çıkup kal'adan toplar atılup azîm şâdımânîler ile sarâya dâhil olup gürûh gürûh cümle ibâdullah tehniyeye gelüp hedâyâlar arz olunup adl-i adâlete şürû' olundu.

Evsâf-ı şehr-i dâr-ı gâziyân, ya'nî kal'a-i Silistre-i sedd-i îmân

Sebeb-i tesmiyesi (–) (–) (–) (–) (–) ve bânîsi (–) (–) (–) (–) (–) . İbtidâ fâtihi sene 793 târîhinde Yıldırım Bâyezîd Hân'dır. Esmâ-i büldân içre müverrihler bu hısn-ı hasîne "Dâr-ı Eflâk" derler. Ammâ cümle ârifler "Dâr-ı Gâziyân-ı sedd-i îmân" derler. Hakkâ ki Uruscuk kal'ası ve bu Silistre kal'ası nehr-i Tuna kenarında sedd-i metîn olma vakt-i

şitâda nehr-i Tuna buz olduğu vakit Eflâk ve Boğdan kâfiri tâ Edirne'ye dek iki günde şebhûn ederdi. Hudâ-yı Müte'âl bu kılâ'ları âfât-ı dehrden masûn [u] mahfûz eyleye, âmîn. Süleymân Hân kânûnu üzre Özi eyâletinin tahtgâhıdır. Lâkin hazîne defterdârı ve timar defterdârı ve defter emîni ve defter kethüdâsı ve çavuşlar kethüdâsı ve emîni ve kâtibi yokdur. Zîrâ sonradan eyâlet-i Rûmeli'nden ifrâz olup eyâlet olmuşdur kim eyâleti cümle sekiz sancakdır.

Evvelâ livâ-yı Nigebolu ve livâ-yı Kırkkilisa ve livâ-yı Vize ve livâ-yı Bender ve livâ-yı Akkirmân ve livâ-yı Özi ve livâ-yı Kılburun.

Livâ-yı Silistre: Paşa sancağı tahtıdır. İki sancak dahi iltizâm ile zabt olunur. Biri Eflâk'dır ve biri Boğdan'dır. Kâfiristân olmağıla beğleri her sene devlet-i aliyye tarafına biner kise-i Rûmî hizmet edüp mansıbları kendülere her sene mukarrer olur. İsyânları zuhûr ederse elleri vilâyetleri nehb [ü] gâret olunup katl-i âm olunurlar. Ammâ bu Eflâk ve Boğdan sancakları iltizâm ile olup sancaklarında timar ve ze'âmet yokdur. Ammâ hîn-i seferde Eflâk ve Boğdan ve Silistre paşasıyla sefer eşüp üçer bin kefere askeri getirüp hizmet-i pâdişâhî oldukda kal'alar meremmâtına ve handaklar tathîrine ve kal'aya toprak sürüp top çitleri yapmağa me'mûrlardır. Ve kırk bin asker dahi Bucak Tatarı derler, cebe vü cevşenli ve sadaklı ve savanlı ve zora batar yigitlerdir. Paşa her kankı sefere gitse bile me'mûrlardır. Paşası da hâssına göre cebelüsiyle sefer eşer. Hâssı 4.489.665 akçedir. Kendi sancağında erbâb-ı zü'amâsı 75, erbâb-ı timarı 422 vardır. Cümle eyâletinde ze'âmet 188 ve cümle eyâleti timarı 1186. Hîn-i gazâda bu eyâlet-i Özi'de kânûn üzre cebelüleriyle paşa askeriyle ve kırk bin Bucak Tatarıyla ve üç bin Eflâk ve üç bin Boğdan askeriyle elli altı bin asker olur.

Ve paşanın tahtı Silisre sancağında hâslarının on iki voyvodalığ vardır. ***[118a]*** Hass-ı hümâyûnu bu voyvodalıklardan hâsıl olur. Evvelâ hâs-ı Babadağı, altı kîse muhâsebesi vardır. Hâs-ı Karasu ve hâs-ı Dobruca ve hâs-ı Deliorman ve hâs-ı Hacıoğlubâzân ve hâs-ı Eskicum'a ve hâs-ı Pirevadi ve hâs-ı Aydos ve hâs-ı Karnıbat ve hâs-ı şehr-i Silistre. Bu tahrîr olunan hâsların mâlıyla paşa askeriyle sefer eşer ve bu Silistre şehri kânûn üzre üç yüz akçe şerîf kazâdır. Niçe kerre beş yüz akçe pâyesiyle mollalara sadaka alınmışdır. Kazâ-yı hükûmetinde cümle (–) aded nâhiye kurâları var kim her biri birer rabta-misâl ma'mûr kurâlardır. Senede kadısına otuz kise hâsıl olduğuna şübhe yokdur. Hatta zamânımızda mukîm efendi kırk kîse mâl oldu. Zîrâ re'âyâsı şer'-i şerîfe gâyet mutî'lerdir. Paşasına cümle hâslarından ber-vech-i adâlet Melek Ahmed Paşa efendimiz zabtı üzre kırk bin guruş oldu. Ammâ sâ'ir vüzerâ dahi ziyâde tahsîl eder ma'mûr eyâletdir. Sâ'ir bâd-ı havâsıyla ve cürm [ü] cinâyetiyle cümle sekiz aded sancağında iki kerre yüz bin guruş olur. Bir hâkimi dahi Tuna Kapudanı Maksûd Ağa'dır. Bir hâkimi dahi gümrük emînidir. Biri dahi sipâh kethüdâyeridir. Biri dahi yeniçeri serdârıdır. Biri dahi şehr voyvodasıdır. Biri dahi muhtesib ağadır. Biri dahi şehir nâ'ibidir. Biri dahi bâcdârdır. Biri dahi harâccıdır. Biri dahi balık emînidir kim yetmiş yük akçe iltizâmdır. Özi kal'asıyla kırk pâre kal'a kullarına bu balık emîni mevâcib verüp paşanın arzına altı kîse verüp paşanın arzı mûcebince der-i devlete balık emîninin muhâsebesi görülür. Bir hâkimi dahi kal'a dizdârıdır. Ve bir hâkimi dahi mezheb-i Nu'mân ibn Sâbit kim İmâm-ı A'zam mezhebi şeyhülislâmıdır ve bir hâkimi dahi hasîbü'n-neseb ırk-ı tâhirden nakîbü'l-eşrâfıdır. Ve bir hâkim-i askerîsi dahi cümle erbâb-ı zü'amâ ve erbâb-ı timara alaybeğisi sancak pâyesiyle

hâkimdir. Ve'l-hâsıl on sekizinci hâkimi çeribaşıdır kim cümle erbâb-ı zü'amâ ve erbâb-ı timar bu çeribaşı cem' eder. Tâ bu mertebe âbâdân ve mazbût eyâletdir.

Ve Silistre sancağı hükmünde cümle (–) aded kazâ yerdir. İnşâallah her biri mahalliyle tahrîr olunur.

Der-vasf-ı eşkâl-i kal'a-i Silistre

Nehr-i azîm Tuna sâhilinde seng-trâş ile mebnî şekl-i mukavves sûr-ı metîndir. Gûyâ yay gibi yayılmışdır. Yayın çille tarafı Tuna kenarı vâkı' olmuşdur kim azîm seng-i kebîrler ile inşâ olunmuşdur. Gûyâ yayın çille başlarında Tuna'ya nâzır metîn kulle-i kebîrleri vardır. Ve cânib-i garba meyyâl dîvâr (–) (–) dır. Dâ'imâ bu tarafı Tuna içindedir kim Tuna'nın girdâbı mahallidir kim bu mahalde azîm gümiler üzre yetmiş seksen aded un değirmânları var kim ibret-nümâ-yı vâcibü's-seyrdir. İnşâallah mahalliyle tahrîr olunur. Ve bu kal'anın kara tarafı gûyâ yayın kabza tarafıdır kim metîn ü kavî seng-i kebîrler ile mebnî kavs-misâl nîm müdevverdir. Vâsi' ü arîz ü amîk handakı vardır. Dâ'imâ içinde Tuna cereyân edüp handakın cânib-i garbından girüp cânib-i şarkından hurûc eder. Cümle on bir kulle-i kavîlerdir. Ve cümle beş yüz bedendir. Ve iki kat mazgal delikleri vardır. Ve cümle iki kapusu vardır. Evvelâ cânib-i garba Tuna kenarında su kapusu, küçük kapudur. Ekseriyyâ mesdûd durur. On kademe taş nerdübân ile nehr-i Tuna'ya nüzûl olunur. Bir kapusu dahi cânib-i kıbleye, şehre mekşûf iki kat metîn ü kavî bâb-ı hadîdlerdir kim bu kapu gûyâ yay-misâl bina olunan dîvârın tâ yay kabzası mahallindedir. Handak-ı arîzi üzre tahta cisr ile ubûr olunur. Her gece kal'a neferâtları cisri zencîrler ile burc [u] bârûlar üzre dollâb ve makaralar ile çeküp kal'a kapusuna sedd edüp kal'a nehr-i Tuna içre gûyâ bir cezîre gibi kalır. Bu kal'a kapusuna taşradan içre girerken kapunun solunda kemer altında bir azîm gürz-i pehlivânî maslûbdur. Ve sağ tarafında handak üzre âyende vü revendeye ârâmgâh olmak içün bir tahta binâ bir maksûre-i ra'nâsı var. Ve bu kapudan içeri orta kapunun atebe-i ulyâsı üzre ay ve güneş tasvîrin üstâd-ı kâmil beyâz mermer üzre tahrîr etmiş. Hakkâ ki sikkeyi mermerde kazmış. Sihr-i helâ şems [ü] kamer göstermiş kim bu felek-i atlasda eyle bir mâh-ı âfitâb resmin bir ressâm-ı kâmil kemâliyle etmemişdir kim gûyâ kamer bedr-i münîr olmuş, güneş âleme pertev urmuş.

Ve bu kal'anın cümle dîvârlarının kaddi seksener zirâ'-ı melikî-i âlî metîndir ammâ küçükdür. Dâ'iren-mâdâr cirmi kâmil yedi yüz yetmiş germe hatve-i levendânedir. Ehl-i keyf adımıyla bin adım olur bir kal'a-i şîrîndir.

İmârât-ı derûn-ı kal'a : *[118b]* Evvelâ kal'a kapusu üzre müfîd [ü] muhtasar Yıldırım Hân'ın bir tahta minâreli küçük câmi'i vardır, fevkânîdir. Yüz yigirmi sinne bâliğ bir mübârek hâl sâhibi mü'ezzini var. Ve bir serî' hamele-i Kur'ân-ı azîm hâfız-ı Kelâmullah Mısrî imâmı var. Yedi sâ'atde Hazret-i Furkân-ı mecîdi bilâ-ifrât u tefrît hatm-i şerîf ederdi. Ve orta kulle ve cebehâne kullesi ve gılâl anbarları ve yiğirmi aded neferât hâneleri var. Dizdârı u imâm ve mü'ezzinânı ve niçe neferâtları ve topçuları vardır. Ve sağîr ü kebîr kırk pâre şâhî ve zarbzen ve kolomborna şayka ve saçma topları vardır. Ammâ balyemez topları yokdur. Ekseriyyâ topları Tuna'ya nâzırdır. Bir kaç şâhâne topları kara tarafında handak kenarında paşa sarâyına nâzırdır. Zîrâ vüzerâların sarâyı kal'a önünde Tuna kenarına vâkı' olmuşdur. Bu kal'anın her gice dîdebânları "Allah yekdir yek" deyü nigehbânlık edüp nevbet beklerler. Zîrâ şiddet-i şitâ olup Tuna donduğu zamân karşu Tuna

aşrısı Eflâk kâfiristânı olmağıla gâyet serhad olup ziyâdesiyle havf olunur.

{Der-beyân-ı yah-pâre-i nehr-i azîm Tuna}

Ammâ Tuna buzu çözüldükden sonra emn-i emân olur. Ammâ Tuna buzu Alaman-ı bî-emân diyârından berü sökün edüp cereyân etdikde bu kal'a dîvârının kaddi seksen zirâ'-ı âlî iken niçe kerre Tuna buzu biri biri üzre kat-ender-kat yığılup kal'a dîvârından içeri buz pâreleri girüp evler harâb etmişdir. Tâ bu mertebe dağlar gibi buzlar gelüp her buz pâresi birbirine urdukda top gibi sâ'ika verir. Ammâ bu nehr-i Tuna yah-bend olsa bu şehir gâyet ganîme olur. Zîrâ Tuna buzu üzre Eflâk ve Boğdan ve gayri niçe kurâ ve büldân taraflarından niçe yüz bin câmûs-ı kazaklarıyla buz üzre odunlar ve belvan direkler ve gayri me'kûlât [u] meşrûbâtlar gelir. Ve niçe bin aded Silistre şehbâzları mahbûblarıyla Tuna buzu üzre haymelerin kurup ayş [u] ışret edüp mehterhâneler ile cümle dilberânlar buz kayarlar, garîb temâşâdır. Kimi pâbuç ile kimi na'lin ile kimi kızak ile kimi iki elinde harbe deyenek ile ayak üzre buz kayarak şehirden şehire berk-i hâtif gibi gider. Ve eğer ıyd-ı şerîfe müsâdif olursa nehr-i Tuna üzre azîm salıncaklar kurulup âşık ma'şuk birbirlerine kolan çeküp sallanırlar. Zîrâ Tuna buzu altı yedi karış donar. şiddet-i şitâ şedîd olsa on karış donup beş ay nehr-i Tuna sedd olduğun biliriz, aceb hikmet-i Allah'dır.

Ve niçe bin sayyâd-ı mâhîler buzu delüp beş yüz altı yüz vakıyye gelir morina balığı ve mersin balığı çıkarup kâr ederler. Sâ'ir elvân mâhîlerin hisâbın Hudâ bilür. Ve cümle Silisre ahâlîsi bu yahpâreden hıfz edüp mâh-ı temmuzda billur ve necef ve moran-misâl vişne hoşâbı içine koyup hayât-ı câvidân bulurlar. Ammâ hikmet-i Hudâ Cenâb-ı Bârî semekelerine su içre hayât vermek içün Tuna nehrinin ba'zı yerinde niçe bin delikler halk eder kim ol mahallerde asla Tuna buzu olmaz. Mezkûr deliklere niçe kerre yüz bin azîm mâhîler gelüp başların buzdan taşra çıkarup teneffüs edüp insân su içdiği gibi cümle mâhîlerin rüzgâr içdiklerin gördüm, aceb hikmetdir. Mısrâ':

şu mâhîler ki deryâ içredir deryâyı bilmezler

mazmûnu içre bu solugan delikleri garîb u acîb temâşâgâh yerlerdir. Ammâ yanına varılıp mâhîler aslâ sayd olunmaz, mümkin değildir. Zîrâ bu mahallenin buzu bi-emrillah gâyet rakîk olur. Ammâ ba'zı zamân niçe kızaklar buna geçüp gark olur. Ve niçe âdemler kızak kayarken rakîk buzlara gelüp gark olur. Ve niçe Tuna gâzîleri karşu Eflâk ve Boğdan diyârlarına şeb-revânî esvâblar giyüp Eflâk ve Boğdan mahbûb u mahbûbelerin serîka edüp İslâm ile müşerref olurlar. Ve niçe bin âdem Tuna üzre buz kayarken ra'd gibi şakıyup giderken bir perende atup yine aslâ tetiğin bozmayup kayarak gider.

Kâr-ı diğer: Niçesi şakıyup giderken buz üzre duran kemter akçeyi alup geçer.

Nev'-i âhar: Niçesi yıldırım gibi giderken bir ayağın kaldırup Mevlevî gibi eyle semâ' eder kim aslâ vechi görünmeyüp yine çiftesin bozmadan buz üzre kayup gider.

şuğl-ı gayr: Niçesi arkasında bir gulâm ile kayup giderken buz üzre önüne bir âdem aykuru yatup anın üstünden pertâb edüp çiftesin bozmadan ubûr eder.

Amel-i diğer: Ba'zılar kemândârlık ederek, niçesi tüfenk atarak, niçesi duhânın içerek ikişer üçer kişi musâhabet ederek buz kayarlar. Niçeler cem'iyyet-i kübrâ edüp ***[119a]*** buz üzre toprak döküp azîm vezni üzre âteşler yakup bütün sığırları ve koyunları kebâb

çevirüp ayş [u] nûş ederler.

Nev'-i kazâ: Niçe kerre buz çözülüp üzerinde olan âdemlerin fetâları buzdan buza pertâb ede ede bir kenara çıkup niçesi gark olur.

San'at-ı âhar: Ba'zı âdem arkasında yüküyle ayağı altında iki pâre sığır kemikleri koyup elindeki asâsıyla billûr-misâl mücellâ buz üzre beş altı konak yeri buz üzre kayarak bir günde varır.

…………….(2 satır boş) …………….

Eğer bu Tuna üzre sâkin olan şehbâzların evsâfların manzûrumuz olduğu mertebe tahrîr eylesek bir mücelled olur. Hakkâ ki Silisre gâzîlerinde zehredâr, şecî' ve bahâdır erleri vardır. Cemî'i halkının sağîr ü kebîri şiddet-i şîtâ nedir bilmezler.

Evsâf-ı varoş-ı şehr-i Silisre

Cümle şehrin imâr olmuş hâneleri (–) mahalledir. Ammâ on adedi Nasârâ ve bir adedi Yahûdâlardır. Mâ'adâsı Müselmândır. Evvelâ mahalle-i Zülfikâr Ağa ve mahalle-i Akkafa ve mahalle-i İslâmbol kapusu ve mahalle-i Darağacı ve mahalle-i Namâzgâh ve mahalle-i Mahkeme ve mahalle-i Paşa ve mahalle-i Bâzâryeri ve mahalle-i Harâccı ve mahalle-i Çanakçı ve mahalle-i Zangoç ve mahalle-i Kurşumlu ve mahalle-i Dervîş Efendi, meşhûr mahallât-ı imârât bunlardır.

Bu tahrîr olunan mahallâtlar içre cümle on bir sarâydır. Cümleden mükellef ve mükemmel kal'a kapusu önünde Tuna kenarında vüzerâlara mahsûs sarây-ı azîm, Budin ve Bosna sarâyları gibi binâ-yı azîmleri sarây-ı kavî değildir. Cümle belvan ve tahta ile mebnî sarây-ı fevkânîdir. Bir vâsi'ce havlisi ve bir küçük dîvânhânesi ve yetmiş aded gılmân-ı hâssa hücreleri ve bir küçük hammâm-ı muhtasarı var. Cümle odaları soba ocaklıdır. Zîrâ kışı katı olur. Cümle kiremitli binâlardır. Bu Silisre sarâyın temâşâ etdiğimiz bin altmış bir târîhi idi. Göncüzâde nâm ilm-i nücûmda pesendîde-i hâs [u] âm bir kimesne eydür "Bin doksan târîhinde Âl-i Osmân'dan Mehemmed Hân bu Silisre şehrine gelüp bu sarâyı esâsından cedîd edüp "Bu şehir taht-ı pâdişâhî ola" dedi. *"Allahümme yessir bi'l-hayr"* denildi.

Andan sarây-ı Kadı Efendi ve sarây-ı Paşazâde Beğler ve sarây-ı Sürmelizâde ve Sarây-ı Bostâncı Hasan Ağa ve sarây-ı Manav Ahmed Ağa ve sarây-ı Zangoç Hasan Ağa ve sarây-ı Bakızâdeler.

Bu zikr olunan sarâylar cümle kiremit ile mestûr bâğçeli büyût-ı ma'mûrlardır. Bunlardan mâ'adâsı kiremitli ve kiremitsiz şındıra tahta örtülü ve ekseriyyâ tahta havlulu bâğçeli hâne-i zîbâlardır. Ammâ kefere mahalleleri serâpâ şındıra tahta örtülüdür. Bu mertebe büyûtlar ile âbâdân olan varoş-ı azîmin dâ'iren-mâdâr etrâfında elli zirâ' arîz handakları vardır. Mürûr-ı eyyâm ile hafirlerinin niçeleri rimâl-i türâb ile pür olmuş, ammâ yine bu handak-ı azîmin niçe yerleri nehr-i Tuna ile memlûdur. Bin otuzda Sultân Osmân hilâfetinde bu varoş-ı azîmin dâ'iren-mâdâr etrâfında çıtdan binâ olunup içi rıhtım türâb ile memlû kal'ası var imiş. Hâlâ niçe yerlerde handak kulleleri ve burc [u] bârûları ve cisirbend yerleri nümâyândır.

Cümle yedi adet kapularının cisir yerleri ma'lûmdur. Evvelâ Namâzgâh kapusu cânib-i

garba nâzırdır. Ve Mustafâcık kapusu garba meyyâldir. Ve Eflatar kapusu cenûba makşûfdur. Ve cânib-i kıbleye Döne kapusu ve taraf-ı şarka İslâmbol kapusu ve yine semt-i şarka Dâye kapusu ve yine cânib-i şarka Darağacı kapusu. Hâlâ bu mezkûr kapuların yerleri ma'lûm olup memer-gâh-ı hâs [u] âmdır. Bu varoşun cümle etrâfı dâ'iren-mâdâr on bin altmış hatve-i bî-aceledir. Bu mezkûr handakdan taşra çayır ve çemenzâr teferrüçgâh yerlerdir. Her rûz bu giyâhât üzre ba'de'l-asr ihvân-ı bâ-safâ cem' olup gûnâ-gûn lu'bede-bâzlıklar edüp zevk ve safâ ederler.

Bu varoş-ı imâr içre şehr-i Silisre cümle (–) aded mihrâbdır. Evvelâ cümleden şehrin cenûbîsi tarafında binâ-yı azîm Kurşumlu câmi', câmi'-i selâtîn-misâl evc-i feleğe ser çekmiş bir kubbe-i azîmli minberi ve mihrâbı ve mahfili tarz-ı kadîm sâde güzeli değildir. Taşra haremi ve talebe hücreleri ile ârâste bir beyâz seng-binâ minâre-i mevzûn ile pîrâste olmuş câmi'-i pür-nûrdur. Sene (–) târîhinde Sultân *[119b]* vüzerâlarından Sinân Paşa binâsıdır kim bu şehre yigirmi sene vâlî olup Eflâk ve Boğdan'ı mutî' [u] münkâd edüp harâç-güzâr etmişdir. Bu şehr içre bundan gayri kurşumlu câmi' yokdur. Ancak bir kıble kapusu vardır. Ve Eski câmi' bir minâreli kiremit örtülü câmi'dir. Ve Akkapu câmi'i ve Mahkeme câmi'i ve Bâzâryeri câmi'i ve Harâccı câmi'i, cemâ'at-ı kesîrelidir. Ve Kal'a câmi'i Yıldırım Bâyezîd Hân'ındır. Ve Melek Ahmed Paşa Musallâsı, Tuna kenarında bir çemenzâr ibâdetgâh-ı azîmdir. Bunlardan mâ'adası mahalle mesâcidleridir.

Ve bir medresesi vardır. Mâ'adâ gayrı câmi'lerde birer ders-i âm mukarrerdir. Ve kırk aded mekteb-i sıbyân-ı dârü't-ta'lîm-i Hazret-i Kur'ân'ı var. Cümleden Kurşumlu câmi' mektebi, vakf-ı azîmdir. Ve Eski câmi' mektebi ve Mahkeme câmi' mektebi ve Dervîş Efendi mektebi ve Akkapu mektebi ve Sabuncuzâde mektebi ve Harâccı mektebi ve Çârsû mektebi. Bu mekteblerin cümlesi sıbyân-ı tıflân-ı ebcedhân ile mâl-â-mâl dârü't-ta'lîmlerdir. Zîrâ gâyet necîb ve reşîd nâ-resîde püserânları vardır.

Ve cümle (–) aded tekye-i dervîşândır. Evvelâ Eski Câmi' tekyesi ma'mûrdur. Ve Kurşumlu Câmi' tekyesinde eş-şeyh Hazret-i Pîrî Efendi ârif-i billah ve âşık-ı âgâh kimesne, Murâd Hân-ı Râbi' ile Revân seferinde serdengeçdi ağası olup vücûdunda zahm-âlûd olmamış yeri yok idi. Âhir terk-i dünyâ edüp Kastamonî şa'bân Efendi tarîkından cihâz-ı fakrı kabûl edüp mürşid-i kâmil kimesne idi. İlâhiyât-ı rubâ'iyyâtda Azmîzâde Hâleti Efendi kadar tasavvufâne penç-beytleri vardır kim hâlâ bir mükemmel müdevvendir.

Ve Dervîş Efendi tekyesi, tarîk-i Celvetî'de Üsküdarî Mahmûd Efendi halîfesidir kim tekyeyi yine mahdûm-ı Dervîş Efendi binâ etmişdir. Halûk ve halîm ve selîm mürşid-i kâmil bir erdir, sellemehullah. Ve Harâccı tekyesinde Tatar Abdürrezzâk Efendi, ulemâ-yı Nogay'dan mazanne-i kirâme müfessir ve muhaddis ulu sultândır. Bu tekyelerden mâ'adâ meşhûr tekye yokdur.

Ulemâlarından ve meşâyih-i e'imme ü hutebâlarından evvelâ Kurşumlu câmi' imâmı Ahmed Efendi ve Azîz Efendi ve Sâlih Efendi ve Dersi'âm Göncüzâde Ahmed Efendi ve Bezzâz Mehemmed Efendi. Bunlardan mâ'adâ bâlâda tahrîr olunan tekye meşâyihleri ve merkûm câmi' hutebâları ve a'yânlarından tahrîr olunan hânedân sâhibleri kimesnelerdir.

Ve cümle üç aded hammâmlardır. Evvelâ Paşa Sarâyına muttasıl İskender Paşa hammâmı,

havâsı ve binâsı latîf hammâmdır. Andan Kurşumlu hammâm Kurşumlu câmi‘ sâhibi Arnavud Sinân Paşa binâsıdır. Mahkeme hammâmı, gâyet suhûniyyet üzre mebnî bir hammâm-ı rûşenâdır. Bu üç hammâmdan gayri hâs [u] âm hammâmları yokdur. Ammâ kırk sekiz aded hânedânlarda hammâm-ı hâs-ı mahsûslar vardır. Ammâ derûn-ı kal‘ada hammâm yokdur.

Ve cümle on aded çeşmesârlar vardır. Evvelâ Akkapu çeşmesi ve Sarrâchâne çeşmesi ve Bâzâryeri çeşmesi ve Kurşumlu Câmi‘ çeşmesi ve Harâccı Çeşmesi ve Kuruçeşme. Bular âb-ı hayâtdan nişân verir uyûn-ı câriyelerdir. Gerçi bu çeşmelere bu şehir ihtiyâc değildir. Zîrâ Tuna deryâsı kenarında bir şehr-i mu‘azzam olmağıla sâhibü‘l-hayrâtlar on yirde çeşme-i cânperverler inşâ etmişler. Ve cümle yigirmi yerde sebîl vardır. Gayrı diyârların sebîlleri gibi kârgîr ve mükellef ve müzeyyen binâlar değildir ammâ mâh-ı temmûzda cânib-i vakfdan Tuna buzuyla âb-ı hayâtları cümle atşâna bezl edüp nûş edenler sebîlciler

“Hüseyn-i Kerbelâ aşkına sahha”

deyü bu mısra‘ı terennüm ederler.

Ve cümle iki hândır. Biri çârsû içre Melek Ahmed Paşa’nın kiremit ile mestûr binâ-yı metîn ve ma‘mûr hân-ı sağîrdir. Biri dahi Emîn hânıdır. Bu iki hândan mâ‘adâsı na‘lband dükkânları hân-misâli dekâkînler olmağıla çokluk bu şehir halkı hâna muhtâc değillerdir. Zîrâ ganîmet şehir olmağıla cümle hânelerin ikişer kapusu vardır. Elbette küçük kapuları küşâdedir. Doğrulup varana sıladır. Bu gûne hâne-i bî-minnet sarâylar vardır.

Ve bu Silisre şehri içre cümle sekiz yüz dükkândır. Evvelâ iki kapulu bezzâzistânı vardır. Ankâ hâcegîleri vardır. Ammâ kârgir binâ değildir. Kapuları zencîrlidir. Atlılar giremez. Bir şâhrâhın tarafeyninde yüz aded dükkânlardır. Üzerleri serâpâ la‘lgûn kiremitlidir.

Der-sitâyiş-i Sarrâchâne : Sâhibü‘l-hayrât Melek Ahmed Paşa’dır. İki başında kapuları demir zencirli bâzâr-ı hüsündür. Bu dahi bir şâhrâhın yemîn ü yesârında seksen mikdârı üstleri kiremit ile mestûr pâk u müzeyyen ve ma‘mûr sarrâchânedir. ***[120a]***

şiddet-i şitâ kânı olmağıla kürkçüleri çokdur. Ve attârları müzeyyendir. Ve’l-hâsıl cemî‘i ehl-i sanâyi‘i firâvândır.

Sanâyi‘âtının memdûhâtından; kuyumcuları, çapgın at rahtları ve Tatar at eğerleri ve küçügen kuşu yelekli latîf ok yaparlar. Ve balıkçılar çârsûsu gâyet çokdur. Cemî‘i kâfiristâna balık bundan müstevlî olur bâzâr-ı mâhîdir.

Me‘kûlât [u] meşrûbâtının memdûhu: Beyâz ekmeği ve semiz kıvırcık koyun eti ve sığır eti gâyet semiz ve lezîz olur. Ve şalgam-misâl bir gûne şey olur, ana alabaş derler, gâyet lezîzdir. Semiz et ile kalbe ederler, gâyet mukavvî ve serî‘l-hazmdır. şalgam lezzetine müşâbeheti var ammâ reng-i rûyu alaca olduğundan alabaş derler. Hakkâ ki yine âdem başı kadar vardır. Ve Tuna mâhîlerinden morina balığı ve çığa balığı ve sazan balığı ve lom balığı (–) ve niçe yüz bin elvân mâ’ideleri vardır kim her biri bir ta‘amındadır.

Ve meşrûbâtından lezîz keyfiyyeti var bal suyu olur ammâ gâyet sekr verir. Ve Mu‘âviye te’lîfi beyâz darı bozası gûyâ cüllâbdır. Ekseriyyâ fukarâları bozaya ekmek doğrayup tenâvül edüp def‘-i cû ederler. Ve âbdâr şarulu lezîz üzümü olur. Ve la‘lgûn

vişnesi, kirazı memdûhdur.

…………….(1 satır boş) …………….

Ve mahbûb u mahbûbesi meşhûrdur. Çağatayî ve Rûm Nogayı gözlü, çıtak sözlü, beyâz Bulgar yüzlü dilberânları olur. Ekser vasatü‘l-kâme tüvânâ ve zeberdest ve ehl-i zevk âdemleri olur. A‘yânı akmişe-i fâhire ve çuka-i gûnâ-gûn giyerler. Ve ekseriyyâ cümle halkı Eflâk ve Boğdan tüccârlarıdır. Vasatü‘l-hâl olan fukarâları hâline göre elvân bezlere kaplı kürkler giyüp başlarına Tatar kalpağı giyerler. Askerî tâ’ifesi yine Tatar gibi eğerli atlara süvâr olup sadak taşırlar. Bunlar Tatar seferinde yortarlar Tatar-şeh kavmidir. Ammâ bunlar başka Dobruca kavmidirler. Tatar ve Bulkar ve Boğdan ve Eflâk’dan mütevellid olmuş kavm-i Çıtak’dır. İbtidâ Âl-i Osmân’da Orhân Gâzî evlâdı Süleymân şâh askerlerinden tenâsül bulup kalmışlardır. Andan Yıldırım Bâyezîd Hânî’de Tatar ile şehir müzeyyen olup vâlideleri Tatar ve Bulgar ve Eflâk ve Boğdan olup bir gûne Çıtak kavmi olmuşlardır. {Aşağı altıncı kâğızda yazılmışdır, tekrâr yazılmaya}

Lehçe-i mahsûs-ı lisân-ı kavm-i Çıtak

Alatla	*kavra*	*ocak getir*	*heşer*	*heşerka*	*çoğaç*	*alaf*
tiz ol	getir	Ateş getir.	kavun	karpuz	güneş	saman
kalayık	*Baytalı akıt*	*kopayın ne abayin*	*defke*	*çalma*	*mecekli*	*börk*
câriye	Atı sula	Dibelik ne işleyin?	kız	sarık	ta‘ûn	kalpak
Ön beni	*Aydı ver*	*Ocak kar*	*Keremin ayıdıvereyim*	*selâm ayıtdım*	*Çorbacı ne apar ayıd*	
Bekle beni.	Söyleyi ver.	Ateş getir.	İyiliğin söyleyeyim.	selâmün aleyküm.	Ağan nişler söyle!	
tahırla	*çidiver*	*{şikast oldum*	*yundum kolonu*	*orp*	*baytal cavı*	
bekle	eyi ver	ya‘nî hasta oldum	kısrağım tayı.	at taşağı	at siki	

Kölelerin esmâların beyân eder: Kadamlı, Morvat, Hırlı, Azadlı, Aydoğdu, Laçin, Pehli, Bofan, Kamış, Yuvan, Kayran, Azatsız}

Bu Silisre halkı yine şehrîdir ammâ bu Çıtak lisânının mufassalı inşâallah

Dobruca vilâyetinde tahrîr olunur.

Andan bu şehrin zenâneleri yassı başlı olup elvân çuka ferrâce ve beyâz Karova abası ferrâce giyerler. Gâyet sâliha ve mestûre ve mü'eddebe nisvânları var ammâ sâhib-i ısyânları azdır. şûrîze cânları pür-nâzdır. Ve cemî'i halkı ehl-i sünnet ve'l-cemâ'at müdâvim-i namâzdır. Ganîmet şehir olduğundan cemî'i müsâfirîne ri'âyet edüp misâfirîne da'vet edüp ikrâm-ı it'âm ederler. Halîm ü selîm ve halûk u sâhib-i tab' yârândan âlüfte ü âşüfte erbâb-ı ma'ârifi çokdur. İklîm-i hâmisin âharı vasatında vâkı' olmağıla şiddet-i şîtâsı şedîd olur. Ammâ cümle halkı tendürüstdür. Atvel-i nehârî (–) (–) ve arz-ı beledî ilm-i usturlab üzre (–) (–) (–) (–) (–)

Nehr-i Tuna'nın karşu tarafı altıncı iklîmin ibtidâsı bulunmuşdur. şark tarafı Dağıstân ve Heyhât'a varınca garb tarafı Alaman dîyârına varınca nehr-i Tuna sâhilleri altıncı iklîm-i hakîkîde bulunmuşdur. Bi-kavli Portuğal Padra ve Kolon.

Der-vasf-ı mesîregâh-ı şehr-i Silistre: Evvelâ handak Beğbâğçesi ve Paşa çayırı ve Çayır cisri ve İslâmbol cisri çayırı ve mesîre-i Namâzgâh ve mesîregâh-ı Küçük Mustafâ. şehrin cenûbuna hâyil dağlar ve bâğ u bâğçeler içre cihânnümâ üç aded kasr-ı zîbâlı bir teferrücgâh-ı hergâhdır. Andan cümle şehir ve nehr-i Tuna nümâyândır. Ve teferrücgâh-ı Vişniçse ve temâşâgâh-ı Kendi kopan ve mesîre-i Karaağaç ve mesîre-i Akçeşme ve teferrücgâh-ı Kerdîme ve Seyrângâh-ı Arslanlıçeşme ve seyiregâh-ı Cezîre-i Pasdırma, nehr-i Tuna mâbeyninde bir azîm cezîredir kim beher sene yetmiş seksen bin sığır kurbân olup pasdırma edüp cemî'i Rûm'a ve Arab'a ve Frengistân'a niçe yüz bin ***[120b]*** yük pasdırma gider. Pasdırma mahallinde bu cezîreye âdem varsa niçe bin mahlûk-ı Hudâ'ya kassâb-ı ecel bıçak urdukda kanları sebîl revân olup nehr-i Tuna'ya cereyân etdikde âdemin aklı gider. Hatta bir sığırı zibh edüp karnın şakk etdikde yavrusu zâhir olup ayağa kalkup hayât bulup süd ile beslediler. Bu cezîrede mevsiminde hayme hargâhlarıyla niçe bin sığır celebi pasdırmacı bâzergânlar vardır. Bir cânibinde niçe yüz kazganlar ile bakarların iç yağların ve ilik yağların eridüp say yağına halt ederler. Bir tarafında çüriş yağından mum yaparlar. İbret-nümâ cezîredir ammâ zâbihü'l-bakar olduklarından bu kavim aslâ iflâh-ı ber-hurdâr oldukların görmemişizdir ve's-selâm.

Der-sitâyiş-i ibret-nümâ-yı dalyan-ı mâhî-i nehr-i azîm Tuna: Bu Tuna'nın buzu sökülüp evvel bahâr oldukda Âsitâne tarafından bir emîn Tuna mâhîlerin yetmiş yedi yük akçe iltizâma alup sâhil-i Tuna'da şehr-i Silisre'de paşaya gelüp on kise dahi kalemiyye verüp yigirmi kise dahi masrûf edüp Tuna nehrinin mâhîlerin sayd etmeğe başlar. Evvelâ Boğdan diyârının Kalas dağlarından seksener zirâ' çam ve mişe ve pelid direkleri kesdirüp Silisre şehri önünde iki bin âdem ile ve niçe yüz neccâr-ı sâhib-fünûnlar ile tonbaz ve transa gemiler ile Tuna'nın tarafeyninden mezkûr direkleri Tuna içre kaka kaka tâ Tuna'nın ortasına gelüp kazıkların mâbeynin bir balık geçecek kadar küşâde ederler. Meselâ hemân Tuna içre kazıkları akçe tahtası şeklinde kakup gûyâ akçe dökecek kadar yer açık kalup cümle kazıklara yaban asmasın tâ Tuna dibinden örerek tâ Tuna yüzüne asma çiti gelüp zâhir olur. Ba'dehû bir boğaz dahi alıkoyup ana bir kapu ederler. Ol dahi çitden örülmüşdür. Aşağıdan ve yukarudan gelen gemiler ubûr etmeğiçün mezkûr kapuyu açup kaparlar. Ve bu akçe tahtası gibi Tuna ortasındaki boğaz önine balık emîni gidüp içli ve dışlı müte'addid hücre ve kâ'a ve matbah ve kahvehâneleri Tuna üzre kazıklar ile binâ

eder kim vâcibü‘s-seyrdir.

Yüz iki yüz âdemiyle Tuna üzre bu sarâyda sâkin olur. Emînin kendüye mahsûs bir kasr-ı müfîdi balık dalyanı olan mezkûr darboğazda vaz‘ edüp şeb [u] rûz emîn anda oturup ol boğaza bir san‘at ile yine çitden bir zemberekli şey urup ol boğazı ol çit sedd eder. Eyle çitler örerler kim bir karış mikdârı bir semek çitlerden geçmek ihtimâli yokdur. Garîb u acîb bir san‘at-ı sihr-i i‘câzdır. Tâ ki bahâr mevsimi gelüp temevvüc-i Tuna nehri kalmayup diyâr-ı Alaman’dan berü Tuna balıkları ve nehr-i Dırava ve nehr-i Tise ve nehr-i Sava ve nehr-i Morava ve bâlâda tahrîr olunan nehr-i azîmlerin mâhîleri nehr-i Tuna ile cereyân edüp Karadeniz’de Ölüdenizi’nde ve nehr-i Özi’de ve Azak denizinde ve Çekişge ve Arpat buhayrelerinde ve Azak dibinde ve nehr-i Ölü Ten’de ve nehr-i Diri Ten’de Tuna balıkları, tohum döküp yavru hâsıl etmeğiçün ve Ten suyunda eğir kökü yemek içün Tuna ile akup Karadeniz’e çıkayım derken bu Silisre önünde bu dalyana gelüp görse kim Tuna sedd olmuş. Âhir kâr deverân ederek mezkûr boğaz ağzındaki çit üzre geldikde mezkûr boğazda kısılup bir dahi gerü dönem derken zemberekli çiti iplerle kaldırup eğer büyük ve eğer ki küçük balığı alup yine zembereği Tuna içre bırağırlar. Bu bir temâşâdır kim *“şenîden ki bûd mânend dîde”* [116] kabilesindendir. Tâ ayne’l-yakîn hâsıl etmeyince ta‘bîr ü tavsîfi mümkün değildir.

Kemâl mertebe cereyânı mevsiminde emîn, paşayı bu Tuna üzre binâ olunan dalyan sarâyına da‘vet edüp azîm ziyâfet edüp iki bin guruş nihânî hedâyâ-yı zî-kıymet verir ve hayr-mukaddem deyü ol gün ne kadar bin balık sayd olunursa paşanın olur. Bu mahalde tâli‘ tutarlar. Bir azîm balık gelirse işim âsân ola, derler.

Hikmet-i Hudâ Melek Ahmed Paşa efedimizin tâli‘ine yetmiş aded müteferrika ta‘bîr etdikleri morina balık geldi kim kırk elli seneden berü ol hizmetde tek [ü] pû eden müsinn âdemler bir günde bu mertebe yetmiş müteferrika {balık} çıkdığın görmedik, deyü engüşt-ber-dehen etdiler. Ba‘dehû paşa ***[121a]*** ol gün tâli‘ine sayd olunan cümle sağîr ü kebîr yedi bin aded balığı on bir kiseye yine emîne bey‘ edüp emîne bir hil‘at-i fâhire geydirüp sarâyına revâne oldu.

Bu müteferrika ta‘bîr olunan morina mâhîleri eyle mefret balıklardır kim her biri sekizer dokuz arşın gelir pereme kalınlığı ve Üsküdar kayığı cüssesi kadar balıklardır kim bi-emrillahi Te‘âlâ her birinin karnında üçer ve beşer ve onar kantar havyarı çıkar, bal fıçıları içre bu havyarı tuzlarlar. Bu mertebe mâhîleri emînden bâzergânlar birer ikişer kîseye alup havyarın ve balık dutkalı dedikleri beyâz dutkalın balık kassâbları çıkarup balığın kassâblar dilim dilim çilim, çilim edüp tuzlayup diyâr-ı Leh’e ve Moskov’a ve Donkarkız’a ve Danimarka ve Dip Frengistân’a ve’l-hâsıl cemî‘i kâfiristâna arabalar ile ve keştîler ile havyar ve mersin ve morina balığın götürürler. Tuna ile Azak’da nehr-i Ten’e mahsûs balıklardır. Gayri sularda olmak ihtimâli yokdur. Gûyâ her biri birer ejdehâdır. Bi-emrillahi Te‘âlâ karnında cîfe ve muzahrafâtdan bir şey çıkmaz ve vücûduna göre bağırsakları ve dendânları azdır. Ammâ mersinin arkasına yapışmış dutkalı çokdur. Tuna nehrinin ejdehâsı bu morina müteferrikasıdır. Mısır diyârında nehr-i Nîl’in ej[de]hâsı nehenk timsâhıdır. Ammâ timsah muzır mel‘ûndur. Cebrîler ve Kenuzîler yerler. Gayri âdem timsahı yemezler. Ammâ bu Tuna morinası bir zararsız mâhîdir. Cenâb-ı Bârî‘nin hikmet-i ezeliyyesi oldur kim balık balığı yiyüp kût edinirler kim eyle halk olunmuşdur.

Ammâ bu morina ve mersin balıkları aslâ balık yimeyüp eğir kökü ve kamış kökü ve anlara müte'allık ba'zı yonsın otlar vardır anı yerler. Bi-emrillah ol vücûda ol kadar me'kûlât ile perveriş eder. Ammâ bu dişi morinanın hadd ü hasrın Cenâb-ı Bârî bilür. Yavrusu olup anası ardı sıra Turna katarı yavruları çekildikde berk-i hâtif gibi geçüp her balığın yavrusu bir sâ'atde güc ile ubûr eder. Ammâ bi-emri Hayy [u] Kadîr erkeği küçük olur.

Ammâ bu morinanın pereme kadar müteferrikası nâdir olur. Zîrâ anlar Tuna sedd-i İslâmı önünde Tuna Demirkapusu ve Tahtalı nâm girdâbların fırtınalarından ubûr etmeğe korkarlar kim niçesinin temevvüc-i Tuna'dan beli kırılup kenarda düşerler. Ol ecilden Demirkapu'dan aşağı müteferrika geçmeyüp geçen dahi çıkmayup mâbeynde hâsıl olan müteferrika balıklar bu Silisre önünde elbette sayd olunur. Bu temâşâgâh-ı Tuna üzre sekiz ay durup ba'zı emînler fâ'ide eder. Niçeleri müflis olur, baht-ı müsâ'id olmağa lâzım bir devletdir. Zîrâ Tuna kenarında olan kırk elli pâre kılâ' kulları ve Kili ve Akkirmân ve Özi'nin beş pâre kal'a neferâtları cümle bu Tuna emîninden vazîfe-i mu'ayyenelerin almalıdır. Meksûr olursa haps eder ve erzâkından alırlar.

Ammâ baht-ı yâver olunca yetmiş seksen bin guruş fâ'ide etmiş âdem biliriz. İbret-nümâ bir temâşâgâh-ı azîmdir kim bir diyâra mahsûs değildir. Ve nehr-i Tuna gibi bir deryâyı bend edüp çit ile örüp balık sayd etmek hiç mutasavver değildir ve makdûr-ı beşer dahi değildir. Bu dalyanı gören benî Âdem neye mâlik olduğu ve ne kadar şeytanâta mâlik olduğun fehm eder. Hakkâ ki sihr-âsârdır, ammâ zâlim Silistre'nin eyyâm-ı bahârda eyle çamuru olur kim pîl-i Mahmûdî ve fîl-i Menkûsî tîn-i siyâhında gark olur. Hattâ Nasûh Paşazâde Hüseyin Paşa'nın bir delisi bal suyu keyfiyetiyle bâzâr meydânında atına mahmûz edüp at kolanına dek yire ha bre ha deyince at altına deli kalup at ve deli çamurda {Kârûn gibi} gark olup beş on uslu âdem {deliyi} kurtarmağa kâdir olmadılar.

Ve Koca Ken'ân Paşa vâlî iken seksen yedi bin bal fıçısı çamur deryâ-yı Tuna'ya döküldüğü sicill-i şer'de mastûr. Âhir Melek Ahmed Paşa efendimiz mâlından yigirmi kise ifrâz eyleyüp tahrîr oluna[n] hânı ve sarrâchâne ve niçe dükkânları ve bir fevkânî mükellef kahvehâneyi binâ edüp Akkapu câmi'i önünden tâ İslâmbol Kapusu'na varınca bir vâsi' tarîk-i âmmı ibtidâ zemîne balvan ve ıskara fırça kazıklar kakup mâh-ı temmuzda üzerine balık sırtı gibi iki araba yan yana ubûr eder. Horâsân ile taş kaldırım yapup mezkûr sarrâchâne ve kahvehâneleri bu kaldırımlara akârât edüp ilâ mâşâallah her sene ***[121b]*** ol akârâtdan Silisre şehri içre kaldırımlar binâ olunmadadır kim aceb hayrât-ı azîmdir. Zîrâ bu şehir sayf [u] şitâda her hafta bâzâr-ı azîm olup niçe bin arabalar cem' olup âdem deryâsı olur.

…………….(2.5 satır boş) …………….

Evsâf-ı âsiyâb-ı nehr-i Tuna be şehr-i Silistre

Bu şehr-i Silistre dağlarında ve derelerinde su değirmânları çokdur, ammâ nehr-i Tuna üzre olan âsiyâb-ı dakîk bir diyârda yokdur. İllâ yine Tuna nehri üzre olan şehirler önünde vardır. Ammâ bu Silistre önündeki değirmânlar kâr-ı acîb u garîbdir.

Eşkâl-i âsiyâb-ı nehr-i Tuna

Evvelâ iki aded dibi yassı Tuna'nın tıransa gemileri gibi gemilerdir ve ikisi birbirine azîm

direklerle bend olmuşdur. Bu iki keştî mâbeyninde on arşın mikdârı enli kalın tahtalar ve amûd haşebler ile mebnî dollâbları vardır. Bu dollâbın büyük gemi tarafında gemi içre azîm çarhlar vardır. Büyük çarhın ucunda bir azîm değirmân taşı vardır kim üç çift câmûs ancak bârkeş olur. Bu değirmânlarda şeb [u] rûz ellişer Silistre kilesi un hâsıl olur. Tâ bu mertebe serî‘ deverân eder çarhlardır kim âdemin nazarı iremez. Her âsiyâbın ikişer ve üçer âdemleri ehl [ü] iyâlleriyle değirmânlarda sâkin olurlar. Her biri bir hân-misâl tahta örtülü damlardır. İçinde matbahı ve müte‘addid hücreleri ve revzenleri ve bacaları vardır. Niçesinde furûnları olup tâze poğaça ve ekmek tablı ederler. Bu değirmânların mekânları Silistre kal‘ası önünde herkesin nişânıyla mahalleri vardır, buyurdular ile sâkin olurlar. Zîrâ kal‘a önünde nehr-i Tuna gâyet serî‘ cereyân eder bir girdâb-ı azîmdir. Ammâ bu yetmiş seksen aded değirmânların Tuna üzre ber-karâr olmaları aceb ma‘rifetdir. Meselâ iki gemi birbirine gemi direkleriyle bend olmuşdur. Yaban asmasından bir azîm sepet örüp seng-i hârâ ile sepedi leb-ber-leb edüp ağzın seddiderler. Ve yine yaban asmasından âdem beli kalınlığı avret saçı gibi elli altmış arşın ip örüp değirmân gemilerin Tuna ile cereyân etdirerek tâ değirmân sâhibinin Tuna üzre mahall-i hudûduna geldüğü mahalde mezkûr seddi memlû taş ile nehr-i Tuna'ya uçurup değirmân mahallinde karâr eder. Zîrâ asma ipin bir ucu sepetde ve bir ucu gemide makyûddur. Tamâm vakt-i şitâ karîb olup Tuna nehrinden buz akmağa başladıkda değirmânlar asmadan iplerin kesüp her bir değirmânı birer cezîre limanlarında hıfz edüp yine bahâr mevsiminde icrâ ederler. Azîm temâşâgâh ma‘rifet-i garîbe ve acîbe âsiyâblardır kim her biri beşer kîseye olur ammâ her sene beşer kîse mahsûl verir bir serbest ze‘âmetden a‘lâdır. Ekseriyyâ Silistre a‘yânının bir gûne kârları bu âsiyâblardır *ve's-selâm.* (–) (–) (–) (–) (–) (–).

Evsâf-ı ziyâretgâh-ı şehr-i Silistre

Diyâr-ı Rûm'da intihâ-yı serhad olmağıla kibâr-ı evliyâullahdan meşhûr-ı âfâk kimesneler yokdur. Ammâ mazanne-i kirâme sulehâ-yı ümmetden ulemâ çokdur.

Evvelâ **İmâm Fahr**; Yıldırım Hân imâmıdır. Akkapu cebehânesinde medfûndur.

Ve **İsâ Hoca** ve **Hüseyin Vâ‘iz**, tarîk-i Halvetî‘de haftada bir iftâr edüp bir bâdem ve bir zeytûn ve bir hurma ve bir filcan süd ile iftâr edermiş. Akkapu cenbinde âsûdedir.

Ve **eş-şeyh Pîrî Efendi**: Tarîk-i Halvetî‘de âşık-ı şeydâ bir cân idi. Pîrî mahlasıyla âşıkâne pâkîze eş‘ârı on iki makâmda tilâvet olunur ilâhiyatları vardır. Hamd-i Hudâ bin altmış birde Kurşumlu câmi‘de dest-i şerîfin bûs edüp şeref-i sohbetleriyle müşerref olup semâ‘ u sofâ-safâlarında hâzır olduk. Mukaddemâ yeniçeri maryolu olup Sultân Murâd-ı Râbi‘le Revân fethinde âmâde olup serdengeçdi ağalığında on bir aded tülüngi kızılbaşın başların Sultân Murâd-ı Râbi‘in önünde galtân edüp bir serbest ze‘âmet ihsân olunur. Ba‘dehû Koca Ken‘ân Paşa ağasından olup Silistre vâlîsi iken Ken‘ân Paşa'dan ayrılup ilhâm-ı Rabbânî ile kendüler Kastamonî şa‘bân Efendi'ye varup anlardan cihâz-ı fakrı kabûl edüp irşâd olurlar. Ba‘dehû anlardan me'zûn olup Silistre'de sâhib-i seccâde iken civâr-ı rahmete semâ‘ ederek revâne oldular. *Rahmetullahi aleyh*.

Ve dahi **eş-şeyh Dervîş Efendi**, hakkâ ki Üsküdarî Mahmûd Efendi tarîkinde dervîş-i dil-rîş-i Celvetî idi. Hamd-i Hudâ du‘â-i hayrlarıyla şerefyâb olduk.

Ve **Dersiâm Göncüzâde Ahmed Efendi**, **eş-şeyh Muhammed Buhârî**, tarîk-i

Nakşîbendî'de ulu sultândır. Bu Silistre şehrinde tarh-ı ikâmet ederken bin senesinde merhûm olup çârsû içinde bir türbe-i mahsûsda medfûndur. Bu hakîm konağı civârında {olmağıla subh u mesâ ubûr ederken birer Fâtiha tilâvet edüp her leyle-i cum'ada birer şem'-i asel ile türbesin rûşen ederdim. Hâlâ ziyâretgâh-ı hâs [u] âmdır. Hatta Dersiâm Göncüzâde bunlardan irşâd olup ulemâ-yı mütebahhirînden serçeşme-i ulemâ olmuşdur}. ***[122a]*** Bin altmış iki Rebîülevvelinde Vezîria'zam Siyâvuş Paşa sadâretden gazab ile ma'zûl olup sadâret-i uzmâ Koca Gürcî Mehemmed Paşa'ya sadaka olunup üçüncü gün efendimiz Melek Ahmed Paşa'ya Silistre'de dergâh-ı âlî kapucubaşılarından Berberbaşı Bayrâm Ağa ile emr-i pâdişâhîler ve hatt-ı şerîf-i sa'âdet-makrûn gelüp dîvânda kırâ'at olunca Melek Ahmed Paşa efendimiz sem'an ve tâ'a deyüp tuğların ve otak-ı nüh-takların Çayır mahallesinde namâzgâha çıkardı.

Sene 1062 Rebîülevvelinde eyâlet-i Özi kal'aları ve kurâ ve kasabâtları muhâfazasına gitdiğimiz menâzilleri beyân eder

Evvelâ *Bismillah* ile şehr-i Silisre'den alay-ı azîm ile çıkup mezkûr namâzgâhda meks olundu. Sâhil-i Tuna'da çâr-kûşe divâr ile mebnî bir musallâ-yı harâbe idi. Efendimiz yedi günde ta'mîr u termîm edüp mâh-ı Rebîülevvelin on ikinci isneyn günü bu hakîr Evliyâ-yı bî-riyâ Mevlûd-i şerîfi tilâvet edüp bir cem'iyyet-i azîm olmuşdur kim cemî'i a'yân-ı şehir mesrûr olup et'ıme-i nefîse ve sükkerî ve aselî eşribeler ile muğtenim olup ilâ hâze'l-ân ehl-i Silisre ol mevlûdu ve ol ziyâfeti yâd edüp Melek Ahmed Paşa'ya hayr du'â ederler. Hakkâ ki namâzgâh-ı Müslimîn ma'mûr oldu. Andan,

Menzil-i karye-i Çayırlı : Hakkâ ki nebâtât [u] giyâhâtı vefret üzredir. Andan,

Menzil-i karye-i Denekler: Ahâlîsi müselmânlardır. Hacıoğlu bâzârı kazâsı nâhiyesinde üç yüz hâneli ve câmi'li alaybeği ze'âmetdir. Andan,

Evsâf-ı kasaba-i ma'mûr Hacıoğlu bâzârı

Sene (–) târîhinde Yıldırım Bâyezîd Hânzâde Sultân Mûsâ ümerâlarından Hacıoğlu nâm dilâver-i server-i hümâm imâr etdiğinden kasaba-i Hacıoğlu derler. Dobruca vilâyeti hâkinde ve Silisre eyâletinde paşanın hâssıdır. Yedi kîse mîrî mâl ile paşa ağalarından bir munsab ağa elli aded tevâbi'iyle hükûmet eder. şerî'at tarafından üç yüz pâyesiyle şerîf kazâdır. Cümle yedi nâhiyesi ve yetmiş sekiz aded kurâ-yı ma'mûr-ı mutî'lerinden beher sene kadıya ve voyvodaya ellişer kîse mâl fâ'iz olur. Sipâh kethüdâyeri ve yeniçeri serdârı ve muhtesibi vardır. Ammâ kal'ası olmamak ile dizdârı ve müftî ve nakîbü'l-eşrâfı yokdur. Ammâ a'yân-ı eşrâfı çokdur. şehri bir küşâde bayır üzre iki bin hâneli kimi kiremitli ve ba'zısı tahta şındıra örtülü câ-be-câ bâğlı ve bâğçeli ma'mûr u müzeyyen hâne-i zîbâlardır. Ammâ şiddet-i şitâsı şedîd olduğundan müsmirrâtları memdûh değildir.

Ve cümle (–) aded mahalledir. Evvelâ mahalle-i Muslu Efendi ve mahalle-i şeyh Efendi ve mahalle-i Gâzî Baba ve mahalle-i Hacı Mehemmed ve Hacı Hızır mahallesi ve Eskimahalle ve Çavuş mahallesi ve Bâzâr mahallesi, ma'lûmumuz bu mahallâtlardır.

Ve cümle (–) aded mihrâbdır. Evvelâ Çavuş câmi'i, Çârsû câmi'i, Eski câmi', şeyh câmi'i, bunlardan mâ'adâ mesâcidlerdir.

Medrese ve dârü'l-kurrâ ve dârü'l-hadîsi yokdur. Ammâ on bir aded mekteb-i sıbyân-ı

ebcedhânı ve üç aded hammâmı ve üç aded hânları ve iki yüz aded dükkânları var. Sene (–) târîhinde Köprülüzâde Ahmed Paşa Kethüdâsı Ebü‘l-hayr İbrâhîm Ağa çârsû içinde iki başı dervezeli ve kârgîr kiremit örtülü bir şâhrâh üzre yüz aded dekâkîn-i nev-binâ bir bezzâzistân inşâ edüp şehre şöhret vermiş. Hudâ âfet-i şöhretden emîn ede. Ve kurbunda bir bezzâzistân hammâmı binâ etmiş kim bir bezek-ârâdır. Ve bu şehir susuzluk ile meşhûr idi. Cümle ahâlîsi çâh-ı mâ-i şûrelere muhtâclar idi. Hattâ Dervîş Mehemmed Paşa vâlî-i Özi iken bu şehirde muhâfaza beklerken bu Hacıoğlu kazâsından askerine kırk bir bin guruş su içirdiği kütüb-i sicillât-ı mahkeme-i şer‘-i Resûl-i mübînde mürakkâmdır. Bu mâl cümle re‘âyâ vü berâyâ kîsesinden çıkmışdır. Hâttâ efendimiz Melek Ahmed Paşa aslahu’z-zalame iken üç ayda askerine üç bin guruşluk su içirmemişdir. Böyle bir kaht mâlı şehirdir kim re‘âyâ paşalara arabalar ile fıçı fıçı su taşırlar. Bu zulm-i sarîh bir diyâra mahsûs değil iken yine Köprülüzâde kethüdâsı İbrâhîm Ağa bu şehre hasbeten-lillah yetmiş bin guruş masrûf edüp Rûznâmeci İbrâhîm Efendi çerâğı Babadağlı Bekir Ağa ilkâsı ve mübâşeretiyle iki konak yerden dağları ve deşt-i hâmûnları deşüp kehrîzler ile bir âsiyâb yürüdür âb-ı hayâtı bir senede şehr-i Hacıoğlu’na getirüp dokuz mahallede dokuz aded uyûn-ı câriye inşâ edüp ahâlî-i şehir harâret-i atşândan müstağnî olduklarından mâ‘adâ cemî‘i hayvânâtları ve bâğ u gaytânları [117] le hayât bulup *[122b]* cümle besâtîn ve hadîkaları ravza-i rıdvândan nişân verir oldu. Bu kerre ehl-i beled “Sâhibü‘l-hayrât şehrimiz sele aldırup çamur olur oldu” deyü sâhib-i hayra teşekkî etdiler. Ol keremkâr dahi merdüm-kârlık edüp mâlından üç bin guruş dahi ifrâz edüp çeşme râhlarına ve gayri şâhrâhlara memerr-i nâs içün kaldırımlar yapup şehri tathîr eyledi. Mezkûr çeşmelerin târîhleridir ki tahrîr olundu:

Görenler dedi hayli târîhin

Güzel çeşmeler âb âb-ı hayât Sene [1066]

Diğer gayri çeşme:

Fekâle Evliyâ târîhu kudsî

Cera’l-aynı tüsemmâ selsebîl [Sene 1076]

Diğer çeşme:

Sular cârî olunca çeşmelerden teşneler haylî

Dediler nûş edüp târîh-i pâkin Çeşme-i kevser

[Sene 1074]

Gayri ayn:

Seyr eden bu aynı, târîhin dedi:

Oldu cârî çeşme-i mâ-i hayât [Sene 1074]

Âher târîh-i uyûn:

Nûş eyleyenler âbın Tahsîn edüp dediler

Târîh-i “İsm-i ayn aynâni tecriyânı”

[Sene 1076]

Târîh-i nev‘-i diğer:

Ey tecelli Hâtîf-i Kudsî dedi târîhini:

Akdı yer yer âb-ı Zemzem ayn-ı İbrâhîm’den

[Sene 1075]

Güfte-i sâhibü‘l-hayr

Ebü‘l-hayr kendi bizzât bedîhî dedîler târîhin [118]

Ben hemân vâsıtayım şâh-ı Na‘îmindir su

[Sene 1075]

Güfte-i Nasıf Paşazâde Ömer Beğ:

Dediler ehl-i beled Rahmâ bize târîh içün

Geldi İbrâhîm cârî etdi cûy-ı Zemzem’i.

Sene [1075]

Bu târîh Nasûh Paşazâde’nindir. Ammâ Rahîmâ Çelebi’ye ihsân edüp Rahîmâ sâhibü‘l-hayrâtdan yüz sikke-i hasene alup bu hakîre de Arabî târîhimiz içün yüz aded bundukânî filori-i ahmeri ihsân etdi. Hâlâ ol uyûn-ı zülâl-i cân-perverler ile ahâlî-i beled cân besleyüp du‘â-i hayr u senâ ederler. Husûsan vilâyet re‘âyâsı ve cemî‘i âyende vü revendegân ve pîr [ü] cüvân senâhânlardır. *Rahmetullahi aleyh.*

Ve bu Hacıoğlu’nun hevâsı gâyet latîfdir. Hamd-i Hudâ âbı dahi latîf olup mahbûb u mahbûbesi çok oldu. Halkı ekseriyyâ çuka ferrâce ve kontuş giyüp sipâh ve yeniçerisi çokdur, ammâ ulemâsı yokdur. Vasatü‘l-hâl olanları boğasıya kaplı kuzu kürkü ve başlarına kalpak giyüp Tatar ile sefer eşerler. Zîrâ Dobruca halkı derler, şecî‘ ve yarar nâmdar yiğitleri vardır. Ticâret ve gazâ ile kâr ederler.

Bu şehrin me’kûlât [u] meşrûbâtından; beyâz ekmeği ve bal suyu meşhûrdur. Ammâ sanâyi‘âtından sırma ile mebrûm telâtin üzre işlenmiş sırmalı tîrkeşleri rub‘-ı meskûnda yokdur. Yüz guruşa sadak işlenüp a‘yân-ı İslâmbol’a hedâyâ gider. Ve şehrin vasatında bir meydân-ı azîm vardır. Haftada bir kerre niçe bin âdem kurâ ve kasabâtlardan cem‘ olup metâ‘ların meydân-ı muhabbetde arz-ı kâlâ edüp fürûht ederler. Bu şehir re‘âyâsına Dobruca Çıtağı derler, turfe-lisân ve garîb-hey‘et âdemlerdir.

Ziyâretgâh-ı Hacıoğlu bâzârı :

…………….(1 satır boş) …………….

Andan yine cânibi şarka,

Menzil-i karye-i Kurduman Ağa: Üç yüz hâneli ve câmi‘ ve müsâfirhâneli Müselmân köyüdür. Hattâ hânedân sâhibi Kurduman Ağa, paşaya bir ziyâfet-i âlî edüp üç aded sâlihli yorga at hedâyâ çekdi. Andan yine taraf-ı şarka,

Menzil-i sahrâ-yı âsîtâne-i Batova, ya‘nî Akyazılı Sultân: Leb-i deryâ-yı Siyâh’da vâki‘

olmuş bir ferahfezâ-yı lâle‘ızâr hâmûndur kim kâmil kırk gün âsâyiş edüp hayme ü hargâhlarımızda zevk u safâ edüp cemî‘i atlarımız tirfil ve yonca ve ayrık ile cayırlanup lahm u şahm sâhibi oldular kim ta‘bîr olunmaz. Cânib-i erba‘a kasabalarından ehl-i sûk gelüp bir azîm ordu-yı bâzâr olup leb-i deryâda olan bender-i Varna ve kasaba-i Balçığ ve Kavarna ve Keligra ve Mankalya şehirlerin Kazak-ı Ak keferesinden muhâfaza ederdik.

Der-sitâyiş-i âsitâne-i Akyazılı Sultân: İsm-i şerîfleri (–) (–) Belh [u] Buhârâ ve Horâsân'da cedd-i izâmımız Türk-i Türkân Hoca Ahmed-i Yesevî halîfelerindendir. Hattâ Hacı Bektâş-ı Velî Horâsân'dan Rûm'a teveccüh etdiklerinde yetmiş aded kibâr-ı kümmelîn erenler ile Bektâş-ı Velî Bursa gazâsına Orhân Gâzî'ye geldiklerinde Hazret-i Sarı Saltık Bay ki ism-i şerîfi Muhammed Buhârî'dir, anlar ve Keligra Sultân ve bu Akyazılı Sultân Bursa'ya bile gelüp ba‘de'l-feth mezkûr erenler Rûm diyârında Bektâş-ı Velî izniyle post sâhibi olurlar.

{Menâkıb-ı Akyazılı Sultân}: Hattâ bu Akyazılı Sultân Pırevadi'de Müselmân olan Dobruca kralından izin alup bu Batova vâdîsinde mekân dutup bir gün kebâb pişirüp tenâvül etdikden sonra kebâb şişi olan ağacı ***[123a]*** yere gömünce bi-emri Hudâ bir yeşil kestâne ağacı hâsıl olup ol ân meyve verir ve azîz hazretleri buyururlar kim "Bu ağaç meyvesi kendi makâmımız koruğudur. Bunun sâyesi mekânımızdır" deyü kırk sene kâmil ol şecer-i müntehânın zıll [u] himâyesinde tâ‘at [u] ibâdet eder. Hâlâ ol dıraht-ı bî-bedel bir şecere-i tayyibedir kim yumurta kadar at kestânesi hâsıl olur. Her kimin atına sancı yâhûd kızıl kurd hâsıl olsa ol at kestânesinden ata yedirseler bi-emr-i Hudâ şifâ bulur. Hâlâ Akyazılı Sultân hazretleri bu dıraht-ı tayyibenin sâyesinde bir müdevver kubbe-i âlî rasâs-ı hâs ile mestûr ma‘mûrdur. Anın derûnunda medfûndur. Sanduka-i münevveresinin cânib-i erba‘asında gûnâ-gûn hüsn-i hat kelâm-ı izzetleriyle ve gülâbdân ve buhûrdân ve şem‘dân ve altun-misâl Horâsân diyârının kârı çerâğdânlar ile ârâste ve ser-i sa‘âdetleri ucunda tuğ u alem ve direfş [ü] kalem ve nefîr ü tabl [u] kudûm u ziller ile pîrâste olmuş bir kabr-i pür-nûrdur. Âdem duhûl etdikde vücûduna bir lerze hâsıl olur. Ve müşk-i amber-i hâm râyihasından cemî‘i ehl-i züvvârın demağları mu‘attar olur. Ve türbedâr dedeler cümle âyende vü revende züvvâra gülâb nisâr edüp buhur yakarlar. Cânib-i erba‘asında olan revzenlerin etrâfı hadîka-i *İremezâtü'l-imâd* misilli gül ü nesterin ve sünbül ü yâsemin bağlarıdır kim gül-i gülistânı içre tavattun eden murg-ı andelîbin hezâr-ı hezârân nagamât-ı hoş-elhânı müstemi‘ olan züvvâra hayât-ı rûh olur. El-hâsıl bu gûne âsitâneleri hasbîce hıfz [u] hırâset etmek fukarâ-yı Bektâşiyân-ı zî-şâna mahsûsdur. Hattâ bu hakîr ol âsitâne-i ziyâ-bahşa vardıkda sehel ısıtma derdiyle şikeste-hâtır idim. Hemân kim bu âsitâneye girüp rûh-ı azîz içün bir Fâtiha-i seb‘u'l-mesânî tilâvet edince hâtıra bu ebyât hutûr ide düşdü.

Beyt:

Hummâ elemin çekdim yok zerrece dermânım

Himmet ediniz bize [de] Akyazılı Sultânım

deyü bu ebyâtı terennüm edüp ser-i sa‘âdetleri tarafında vech-i dîvâra celî hatt ile tahrîre cür'et edüp ol ân sanduka-i şerîfinin yeşil sûf sütrinin altına girüp "Dahl yâ aziz!" deyüp girince Hudâ âlim u dânâdır, bu abd-i kemtere bir nevm ârız olup hâb-âlûd olmuşum. Bir ândan sonra hâbden bîdâr olup vücûd-ı pür-gussamı arak-âlûd buldum. Ammâ bir hayât-ı

câvidân bulup endâmım kuvvet-i kuvâda bulup hamd-i Hudâ ol dem ısıtmadan halâs olup rûh-ı pîr içün bir hatm-i şerîfe mübâşeret etdim. *Rahmetullahi aleyh.*

{Menâkıb-ı Akyazılı Sultân}

Azîz hazretleri, Orhân Gâzî asrından tâ Murâd-ı Sânî ki Ebü'l-feth pederi Koca Murâd Hân'dır kim iki kerre pâdişâh olup anların zamânına dek azîz-i merkûm hayâtda olup anların mu'tekidlerinden Gâzî Mihaloğullarından Arslan Beğ dâ'imâ azîzin hizmetinde çâker-i hâkister-i efkende-misâl gulâm-ı halka begûşu idi. Azîz-i merhûm hayâtında bir cânibe teveccüh etse mezkûr Arslan Beğ'e süvâr olup dağ u râğ u bâğ u deşt u sahrâ geşt ederek ba'zı zamân gazâya gidermiş. Arslan Beğ'e ba'zı fukarâlar su'âl ederlermiş kim "Sultânım azîz hazretleri sizi eğerleyüp süvâr oldukda bizler piyâde cenâb-ı şerîfinize yetişemeziz. Bu ne sırr-ı Hudâdır?" dediklerinde Arslan Beğ buyururlarmış kim "Vallahi ben de ana hayrânım ki Cenâb-ı Bârî bana bir kuvvet-i kâhire verir kim kendimi gayri gûne bulurum ve aslâ yorulmak nedir bilmem" derlermiş. Hâlâ azîzin süvâr olduğu Arslan Beğ'in arkasına urulan âdem eğeri rikâbları ile âsitânede zâhir ü bâhirdir. Niçe bin böyle keşf u kerâmetlerden sonra Akyazılı Sultân, Murâd Hân-ı Sânî asrında dâr-ı bâkîye irtihâl edüp mezkûr at Arslan Beğ azîz-i mûmâileyhi merkûm kestâne şeceri altında defn edüp üzerine ol kubbe-i pür-envârı binâ edüp mukâbelesine bir âsitâne-i Bektâşiyân inşâ eder kim bu atlas-ı gerdûnda lâ-nazîrdir.

Der-sitâyiş-i tekye-i Akyazılı Sultân : Leb-i deryâda Varna şehri ve Balçık iskelesi mâbeyninde bir vâsi' öz içre bir hıyâbân koru kenarında evc-i âsumâna ser çekmiş şekl-i müsebba' bir kârgîr kulle-i âlîdir kim gûyâ İslâmbol'da Galata Kullesi'dir. Ammâ kurşum örtülü sivri külâhı eflâke ser çeküp zirve-i a'lâsındaki alemi ebr-i kebûd içre şâ'şâ'a urur. Ammâ kubbe sivri külâhı cümle ahşâbâtdandır. Aslâ kârgîr kubbe değildir. ***[123b]*** Hikmet-i mühendisân-ı kâr-ı mi'mârân ile bir kubbe-i ser-âmeddir kim kubbe-i sernigûnun içi münakkaş levha tavandır. Garâbet andadır kim eyle kubbe-i azîmin içinde aslâ sütûn yokdur. Hemân bir vâsi' fezâ üzre bir nakş-ı bukalemun tavandır. Tâ vasatında üç yüz kandilli bir çerâğdân-ı sakîl maslûbdur. Ol dahi bir bâr-ı âhendir. Her şeb ol kanâdilleri dervîşân çerâğân edüp kubbe nûr iken *nûrun alâ nûr* olup her âşıkân-ı sâdıkân işgâl-ı ma'rifete meşgûl olup cân sohbeti ederler. Cümle seyyâhân-ı berr ü bihâr bu âsitânenin sütûnsuz sâbite olduğuna engüşt-ber-dehen edüp vâlih [ü] hayrân olurlar. Tâ bu mertebe vâsi' meydân üzre mestûr kubbedir kim kapudan ocağa varınca meydân-ı fukarâ yüz ayakdır. Serâpâ beyâz mermer-i hâm ile mefrûş bir meydândır. Ortada bir şâzirvân-ı revân olmadadır. Cümle uşşâkân andan def'-i atşân ederler. Ve bu âsitâne ortasında niçe yüz aded âdem kaddi sarı pirinçden her bir pâdişâhın birer yâdigâr çerâğdânları vardır. Her şeb çerâğları gelen kurbânların yağından yakup şeb-i muzlimleri leyle-i isrâ olup gûyâ rûz-ı rûşen olur. Hakîr bu kubbe tavanının ber-karâr olmasına hayrân kalup âhir tekyenişîn Arslan Dede izniyle kubbenin tavanı üstüne çıkup temâşâ etdim. El-azametullah üstâd-ı neccârân bu kubbe içre tâ alemden rûy-ı tavana gelince bir amûd-ı haşeb-i dırâz vaz' edüp niçe yüz bin haşebleri ana kadamış kim gûyâ bir ağaç ormanı olmuş. Âdemin aklı ihâta etmeyüp dîde pür-nem hîrelendiği san'at-ı hezâr-ahsendir kim *"şenîden ki bûd mânend dîde"* [119] makûlesidir. Ve bu meydânın cânib-i erba'ası demir pencerelerdir kim etrâfında olan bâğçe-i gülistâna nâzırdır. Ve her revzenlerin mâbeyninde kat-ender-kat dervîşân dollâbları vardır. Ve bu meydânın dâ'iren-mâdâr etrâfında nezerâtdan gelen kurbân

postları döşelidir. Her bir postda birer sâhib-nazar ârif-i billah âşık-ı şey'illah ilm [ü] amele ve her biri birer kâra meşgûllerdir.

Bu âsitânede ma'rifetsiz dervîş-i dilrîş yokdur. Hattâ niçesi kara çalı kökünden beş yüz pâreli ve doğrama saplı kaşık ve keşkül ve çevgân ve arka kaşağısı ve hançer kabzası ve gayri gûnâ-gûn yapup [120] deyü her gelen yârâna birer hedâyâ verüp hırka-bahâ edinirler. Ammâ lokmaları mâh u sâl *bi'l-gudüvvi ve'l-âsâl* pîr ü cüvân ve gebr u tersâya ni'metleri mebzûldur kim pîr hazretleri asrından berü âteşgedeleri matbah-ı Keykâvûslarında sönmeyüp dâ'ima ta'âm-ı lahışeleri dâ'imdir. Zîrâ nezerâtdan ve pârsâ ve "şeyu'llah"dan ve gayri evkâfdan gelirleri çokdur. Ve değirmânları ve koruları ve koyun ve hergele ve sığırları ve tarlaları gâyet çokdur. Hattâ yevm-i şitâda korularından meşe ağaçların kesüp arabalar ile meydân kapusundan içeri araba girüp ocağa iki araba hatabı dağlar gibi yığup gûyâ nâr-ı Nemrûd olup meydân içi germâ olup cümle dervîşân-ı müsâfirîn safâ-yı hâtırla dem ederler. Tâ bu mertebe araba girer meydândır kim kapuları ve revzenleri vakt-i şitâda keçe perdelidir kim gûyâ hammâmdır.

Ve bu âsitânenin cânib-i etrâfında cemî'i seyyâhân-ı Arab u Acem'in birer âsârları ve gûnâ-gûn hatt-ı ibret-nümâları var kim bir kaç sene tilâvet olunsa kifâyet eder. Yüz aded dervîşândan ekser âşıkân-ı sâdıkân vardır. Her biri birer kâra meşgûl olup kimi kayyım, kimi meydâncı, kimi türbedâr, kimi çavuş, kimi destehâncı, kimi ferrâş, kimi âteşbâz, kimi müsâfirhânecidir. Bu âsitâneden mâ'adâ başka bir müsâfirhâne vardır. Her şeb yüz iki yüz müsâfir mevcûd olup çul ve tobra çıkartmadan ri'âyet edüp hizmet ederler. İsterse ol müsâfir üç gün otursun. Üç günden sonra "Safâ geldin îmânım!" deyü pabuçların çevirüp yol gösterirler. Ammâ elbette her gelene birer tahte'l-kahve fütûrları mukarrerdir. Ve bir acâ'ib ü garâ'ib matbahı vardır. El-hâsıl Rûm ve Arab u Acem'de böyle bir âsitâne-i kübrâ görmedim. Meğer Bağdâd'da İmâm Alî ve İmâm Hüseyin âsitânesi ola. İnkırâzu'd-deverân Hudâ mânde ede, *âmîn yâ mu'în.*

Andan kırk elli atlı olup,

{Menâkıb-ı Pürkelâm Dede ve Menâkıb-ı Bizbân Dede}: [121]

Mesîregâh-ı Döne değirmânları: Kırk elli aded âsiyâb-ı mâlardır kim her biri birer ze'âmetden a'lâdır. Niçesi Nasûh Paşazâde Celâlî olan Hüseyin Paşa'nındır. Dobruca vilâyetinde değirmânlar olmamak ile cümle Dobruca halkı bu değirmânlara muhtâc âb-ı hayât sulu çarh-ı âsiyâblardır. Cemî'i ehl-i beledîn zu'mları üzre bu değirmânların suları Tuna'dandır, derler. Zîrâ birkaç kerre Tuna mâhîleri bu değirmânlardan çıkmışdır. ***[124a]*** Andan yine **menzil-i Batova**, andan cânib-i şimâle **karye-i Mumculu**, bir câmi'li Müselmân köyüdür ve ze'âmetdir. Andan yine şimâle,

Evsâf-ı menzil-i kasaba-i İskele-i Balçık

Balçıkbaşı nâm bir mahalde hayme ü hargâhlarımızla meks edüp hâb-ı râhatda yatarken re'âyâdan bir recül-i sâlih gelüp paşaya mülâkî olup eydür "Sultânım, deryâda otuz altı pâre Kazak-ı Ak şaykaları gezer, ihtimâldir muvafık eyyâm ile vakt-i şâfi'îde bu Balçık iskelesin nehb ü gâret ede" deyü paşayı haberdâr edüp gitdi. Paşa dahi Zıpır Bölükbaşı ve Gırbo ve Çento ve Hüseyin Bölükbaşıları yüzer yiğitleriyle piyâde ve bin aded güzîde esb-i tâzî-süvâr Abaza ve Çerkes ve Gürcî yiğitlerin ileri nısfu'l-leylde gönderüp bir

kemîngâhda karâr etdiler. Hikmet-i İlâh ile vakt-i şâfi'îde Kazak karaya âdem döküp Balçık şehrinin cânib-i erba'asından âteşe urup ahâlî-i belede telâş el verüp halk vâveylâda iken Kazak-ı Ak şehri nehb ü gârete başlayup "poz yoz" deyü feryâd ederken deryâda olan otuz altı pâre şaykaları dahi vakt-i Hanefî'de imdâda gelüp kenara çıkup anlar dahi imdâd-ı gârete gidüp gemilerinde ancak beşer onar kefere ve fecere kaldı. Hemân vakt-i sabâh olunca bizim kemîngâhda olan piyâde sekbân ve sarıca arıları dağdan teper aşağı "Allah Allah" sadâsına rehâ buldurup der-ceng-i evvel kâfirin leb-i deryâda olan firkatelerine sarılup ân-ı vâhidde amân vermeyüp on yedi adedin kabza-i tasarrufa alup içinde olan esir ümmet-i Muhammed'i halâs edüp anlara kürek çekdirerek deryâya alarga olup firâr eden kayıkları dahi ahz edüp içindeki beşer onar küffârı kayd-bend edüp esîrlikden halâs olan ibâdullah ile ba'zı paşa efendimiz levendâtları deryâda levarime edüp demir bırakdılar. Bu kerre şehri gâret eden küffârlar bu hâli görüp karada kalup cânlarından Balçık iskelesindeki buğday anbarlarına girüp cenge âhenge başlayup kimi dağlara firâr ederken efendimiz Melek Ahmed Paşa ılgar ile Balçık başından imdâda gelirken bu firâr eden küffârlar râst gelüp kimin esîr ve kimin kelle paça edüp kimi dağlarda Dobruca Çıtağı eline girüp esir olmada. Ammâ beri tarafda Balçık şehri içre mahzenlere kapanan Kazaklar cân havliyle ceng [ü] cidâl edüp hemân paşa, askerine bezl-i mâl ihsân ederek "Koma şehbâzlarım, cümle mâl-ı ganâ'im [ü] userâ sizin olsun" deyü alay çavuşları nidâ edince anbarları bizim asker âteşe urup damları delüp yedi sâ'at-i nücûmî ceng-i azîm olup üç yüz kâfir esîr ve dörd yüz kelle ve paça ve otuz altı pâre şayka feth olup cümle bölükbaşılar çelenkler ve hil'at-i fâhireler ile behremend oldular. Üç yüz kâfirden yüz kadarın der-i devlete Rûmeli şaykalarıyla gönderüp telhîs etdi. Mâ'adâ kâfirleri ağavâtlara bezl edüp otuz altı pâre Urus şaykalarında olan mâl-ı ganâ'imi içinde esîr olan ibâdullaha mâlların teslîm edüp şaykaları Özü ve Kili ve Akkirmân kal'aları ta'mîr ü termîmine gönderüp âmedânî böyle bir gazâ-yı garrâda bulunduğumuza bu hakîrin şikeste beste târîhidir:

Evlîyâ feth-i fütûhu göricek târîh dedi:

Bârekallah olmamışdır bir dahi "Böyle gazâ"

Sene 1061

Bu feth-i fütûhât-ı meserret-eser-i hayrile kelle ve diller dîvân-ı hümâyûna varup {Gürcî Mehemmed Paşa kelle ve dilleri Sultân Mehemmed Hân'a arz edüp sa'âdetlü pâdişâh safâsından} ol ân efendimiz Melek Ahmed Paşa'ya hil'at-i fâhire ile mukarrer müjdesi gelüp paşa efendimiz istimrâr getiren Kapucubaşı Mustafâ Ağa'ya yedi kîse Rûmî ihsân edüp Balçık şehrinin ihrâk bi'n-nâr olan yerlerin ta'mîr ü termîme başladı.

Sitâyiş-i bender-i Balçık: Karadeniz sâhilinde Rûmeli tarafında bir yalçın kayalı kûh-ı bülend dâmeninde bir ma'mûr şehirdir. Özi eyâletinde Hacıoğlu voyvodalığında (–) dır ve yüz elli akçe kazâdır. Nâhiyesi (–) aded kurâdır. Senevî (–) kîse hâsıl olur. Sipâh kethüdâyeri ve yeniçeri serdârı vardır. Ammâ kal'ası olmamak ile dizdârı, müftîsi ve nakîbi yokdur. A'yânı olmayup fukarâsı çokdur. Cümle kiremit ve şındıra tahta örtülü beş yüz müfîd [ü] muhtasar hânelerdir.

Ve cümle beş mahalle ve beş mihrâbdır. Evvelâ iskele başında Emîn câmi'i (–) (–) (–) câmi'i (–) (–) (–) (–) mâ'adâ mesâcidlerdir.

Medrese ve dârü'l-kurrâsı yokdur. Lâkin üç aded mekteb-i sıbyânı ve bir hânı ve yedi aded hân-ı tüccârânı vardır. Ve bir hammâmı vardır. İsmihân Sultân evkâfıdır. Tarfetü'l-ayn içre Kazak hammâmın bakır kazganın çıkarup *[124b]* götürmek sevdâsında olmuş.

Yüz elli mikdârı müfîd ü muhtasar dükkânları ve leb-i deryâda mahzenleri ve bayırlarında üzüm bağları vardır. Kâfir zamânı azîm limanı var imiş. Mürûr-ı eyyâm ile türâb-ı rimâl ile pür olup hâlâ kıble ve gün doğusu rûzgârında gemiler dörder beşer demir ile yatamazlar. Elbette karaya düşer muhâlif limandır. Bir tarafı sâfî balçıklı liman olmağıla Balçık İskelesi derler ammâ işlek iskeledir. Alaca yağ mumu meşhûrdur. Andan yine cânib-i şimâle

Evsâf-ı İskele-i Kavarna

Sebeb-i tesmiyyesi (–) (–) (–) (–) (–) (–) Bu dahi Karadeniz sâhilinde teper aşağı inilir bir sa'b dağ dâmeninde maşrık tarafı deryâ bir iskele-i zîbâdır. Leb-i deryâda ancak buğday mahzenleri ve âb-ı hayât su kaynakları vardır. Gayri bir şey yokdur. Urus havfinden cümle imâretleri dağ başındadır. Bu dahi Silisre eyâleti hâkinde vezîria'zamların hâss-ı hümâyûnudur ve Balçık kazâsı nâhiyesidir. Hâkimi vezîria'zam ağasıdır. Kethüdâyeri ve serdârı ve müftî ve nakîbi yokdur. Cümle üç yüz hânesi kiremit örtülü müfîd ü muhtasar hâne-i fukarâlardır. A'yânı dahi yokdur. Ammâ bâğı bâğçesi ve fukarâsı çokdur.

Cümle (–) aded câmi'dir. (–) Dekâkîn ve hân u hammâmdan ve gayri âsâr-ı hasenâtdan bir şey yokdur. Ancak kurâlarında mahsûlü çok olup bir küçük limanı olmağıla gemiler gelüp iskele olmuşdur ammâ keştîler metâ'ın alup hemân firâr ederler. Zîrâ limanı a'lâ yatak değildir.

Ve dahi hevâsı sakîldir. Zîrâ taşlık yerdir. Ammâ kaynak suları çokdur. Andan yine cânib-i şimâle,

Menzil-i kal'a-i Keligra Sultân: Sene (–) târîhinde Cüvânkapucubaşı Serdâr-ı Mu'azzam Mehemmed Paşa ile Azak kal'ası fethinde bulunup andan diyâr-ı Kırım'dan şayka gemisi ile İslâmbol'a giderken bir fırtına-i azîme rast gelüp bi-emr-i Hayy [u] Kadîr keştîmiz gark olup Cenâb-ı Hak bu hakîri bir tahta pâresiyle bir gün bir gicede Keligra Sultân hazretleri kayalarına çıkarup beş altı ay tekyede dervîşâna imâmet ve mü'ezzinlik etdiğimiz mahalli bâlâda ale't-tafsîl tahrîr, tekye ve kal'a ve cümle âsâr-ı binâları ve Keliğra Sultân ejderi katl etdiği mağaralarıyla bi'l-cümle tahrîr olunmuşdur. Bâlâya nazar oluna, *ve's-selâm.*

Andan cânib-i şimâle.

Menzil-i karye-i Yılanlı: İki yüz hâneli ve bir câmi'li müselmân karyesidir. Ammâ yılanı gâyet çokdur. Bunda müşg yılanı olur, derler, bir gûne beyâz yılandır kim olduğu mahal sâfî müşg kokarmış, ammâ hakîr görmedim. Andan,

Evsâf-ı menzil-i şehr-i kadîm, [ü] liman-ı azîm Mankaliyye

Tâ kâfiristân zamânından berü belde-i atîkdir. Lisân-ı Yunan'da ismine (–) (–) derler. Hâlâ Mankaliyye denmesinin vech-i tesmiyyesi oldur kim (–) (–) (–) (–) . Hâlâ imâr olan şehrin şimâl cânibinde şehrin ağzında kal'a esâsları âşikâredir. Sene (–) târîhinde Yıldırım Bâyezîd Hân asrında Ece Ya'kûb oğlu Gâzî Omurça feth etmede usret çeküp ba'de'l-feth

kal‘ayı münhedim etmişdir. Ammâ hâlâ şehri leb-i Karadeniz’de bir düz kumsal yerde ma‘mûr [u] âbâdân şehr-i İsmihân Sultân’dır. Zîrâ anın evkâfıdır. Hâkimi örfî mütevellîsidir. Ammâ Silisre eyâletinde Dobruca hâkinde üç yüz pâyesiyle şerîf kazâdır. Ve nâhiyesi (–) kurâdır. Senevî yedi kîse hâsıl olur. şeyhülislâm ve nakîbü‘l-eşrâfı ve sipâh kethüdâyeri ve birinci odadan Gedikzâde nâm yeniçeri serdârı ve şehir muhtesibi ve subaşısı vardır.

Ve cümle (–) aded kiremitli ve şındıra tahta örtülü ma‘mûr u müzeyyen ve metîn kal‘a-misâl hâneleri vardır. Ankâ re’îs bâzergânları çok olmak ile Kazak-ı Ak havfinden kavî binâ büyûtları vardır. Ekseriyyâ a‘yânı Laz-ı zebân-dırâz tâ’ifesidir kim cümle anadan doğma kuloğludur. Hatta Laz ta’ifesi beyninde latîfe gûne böyle derler, bir âdemin Ka‘be’ye gitmeğe iktidârı olmasa “Bre câhil Mankaliyye’ye gitsene, garîblerin ka‘besidir” derler. Tâ bu mertebe Lazlar bu şehre i‘tibâr ederler. Ve Rûm u Yahûd tâ‘ifesi dahi çokdur. Ammâ şeb [u] rûz mahkeme-i şer‘de Laz ile Yahûd da‘vâsından geçilmezdir. Zîrâ Lazlar Yahûd kavmin aslâ sevmezler. Tarabefzûn şehrinde Lazlar Yahûdî görseler emân u zemân vermeyüp katl ederler. Zîrâ Selîm-i Evvel’den berü ellerinde müte‘addid hatt-ı şerîfler vardır. Anınçün Tarabefzûn’da aslâ ve kat‘â Yahûdî yokdur. Ammâ bu Mankılya’da bir Laz Yahûdî‘ye bir sille ursa şer‘ ile hakkından gelirler. Anınçün mahkemede Laz ve Çufud da‘vâsı çok olur. İkisi de şerîr tâ’ifesidir.

Ve bu şehr-i Mankılya cümle (–) aded mihrâbdır. Cümleden mükellef ve mükemmel selâtîn-misâl rasâs-ı hâs ile mestûr Binti (–) Han câmi‘-i İsmihân Sultân bir minâreli cemâ‘at-i kesîreye mâlik câmi‘-i rûşendir kim ol benderlerde eyle câmi‘ yokdur. E’imme ü hutebâsı ve mü’ezzinânları cümle İslâmbol hâkidir. Ya‘nî mücevvid ve pür ma‘rifet çelebilerdir.***[125a]***

Ve dahi çârsû içre (–) câmi‘i. Mâ‘adâ mesâcidlerdir. Yedi aded mekteb-i sıbyânı ve üç aded hânı ve üç yüz aded dükkânı ve bir küçük bezzâzistânı ve bir küçük hammâmı var. Cümle bu hayrât [u] hasenâtlar İsmihân Sultân evkâfıdır kim gâyet metîn vakf-ı emîndir.

Ve yedi aded kahvehâneleri var.

Ve iskele başında ve gayri mahallâtlar içre cümle üç yüz aded mahzenlerdir. Zîrâ tüccâr kânıdır. Ve cümleden mükellef Serdâr hânıdır. Ammâ şehrine göre dekâkînleri azdır. Meyhâneleri serâpâ sazdır, bâde erbâbı cümle Lazdır ve sulehâsı gâyet azdır, ammâ âb [u] havâsı latîf yazdır. Ve bender iskelesi azîm olmağıla beher sene bin pâre şayka ve karamürsel ve zarbune ve çekelve gılâl doldurup İslâmbol’a giderler. Zîrâ bu bender Dobruca vilâyetinin iskelesi olmağıla galle ve sâ’ir hubûbât çok olur. Ammâ zâlim iskelenin limanı kıble ve gün doğusına nâzır ağzı açık olmağıla talattum-ı deryâ dağlar gibi gelüp dörder beşer demir üzre gemilerin yatmağa iktidârları olmayup hemân yüklerin alup yelken yırtup firâr ederler. Zîrâ her sene çok gemiler helâk olur. Ammâ Yanko ibn Madyan kral devrinde iki kapulu bir liman-ı azîm imiş. Hâlâ umk-ı deryâda dağlar gibi liman taşları tertîb üzre râyegândır. Hâlâ yine gelen keştîler bu liman temeli hudûdu içre yatarlar, ammâ zâlim gemiciler safra taşları limana taşlar döke döke liman dolup emn [u] emân olmaz oldu. Lâkin mülûk murâd edinse Kapudan Paşa donanma-yı hümâyûn ile varup limanı tathîr edüp gayri safra limana dökmeseler, dökeni gemi cundasına salb etseler liman selâmet olurdu. Allah tathîrin müyesser ede. Zîrâ gâyet elzem-i levâzımından

liman-ı dâr-ı îmândır.

Ve bu şehrin câ-be-câ bâğ u bâğçeleri vardır. Cânib-i garbındaki bâğçeler kurbunda,

Ziyâret-i Muharrem Baba Sultân: Müfîd [ü] muhtasar bir tekyedir ammâ dıraht-ı müntehâları firâvân olmağıla cümle pîr u cüvân ve mahbûb u âşıkân bu tekye-i dilküşâda ba‘de’l-asr cân sohbeti ederler; âsitâne-i Bektâşiyândır. *Kaddesenallehu bi-sırrıhi’l-aziz.*

Bu şehirden yine cânibi şimâle,

Menzil-i karye-i Güğümlü: Hakkâ ki erik kadar güğümü olur. Yüz hâneli ve câmi‘li Müselmân köyüdür ve ze‘âmetdir. Ammâ Dobruca içi olmağıla gâyet susuz yerdir. Seksener kulaç çâh-ı mâlardan atlar ile su çıkarırlar. Bu dahi garîb temâşâdır. Bu mahaller Dobruca diyârının tâ ayne’l-fi‘li olmağıla kavm-i eşirrâ Çıtakları olur. Ammâ müsâfirîne ni‘metleri subh u mesâ mebzûldür. Bir hâneden müsâfirîn gidince ale’l-akîb kırk elli atlı dahi gelir bâbları meftûhdur. Müsâfire aslâ yok yokdur. Zîrâ gâyet ganîmet dâr-ı diyârdır. Müsâfire ri‘âyetleri sebebiyle Cenâb-ı Bârî berekât-ı Halîl verüp bir kile tohumları elli altmış ve yetmiş kile verir. Zîrâ zü‘amâya öşr-i sultânî vermede aslâ inâd ve muhâlefet etmezler. Ammâ Dobrucalı deyü sehl mezmûm ü müttehemlerdir kim şâhseven deyü iftirâ ederler. *Hâşâ sümme hâşâ* şehi sevmezler ammâ pâdişâhlar pâdişâhı ve Habîb Muhammedü‘l-Mustafâ‘yı dürüst severler bir alay pâk-i‘tikâd sulehâ-yı ümmetden müsâfire katlanan âlüfte ü âşüfte, hoş-sohbet âdemlerdir kim bu gûne elfâz-ı ıstılâhât [u] ibâretleri vardır kim mahalle münâsib olmağıla ba‘zı kelimâtları bu mahalle tahrîr olundu.

Lisân-ı Dobruca, ya‘nî tâ’ife-i Çıtak

Bu tâ’ife-i feteyân, şecî‘ [u] bahâdırân, Yıldırım Bâyezîd Hân bu diyârı Sırp ve Bulgar ve Eflâk ve Boğdan kavmi elinden feth edüp Tatar ile Anadolu kavminden askerî tâ’ifesi kopup bu tâ’ife-i mezkûr birbirleriyle ihtilât edüp tenâsül bularak mâbeynehümâlarında bir gûne kelimât [u] ıstılâhât peydâ edüp yine birbirleri mâbeyninde tekellüm ederler, herkes anlayamaz. Ol kelimâtlardan ba‘zısı bu lûgatlardır. Evvelâ:

Hışır kavun	*hışırka* karpuz	*çoğaç* güneş	*kalayık* câriye
kavra getir	*baytal* at	*baytalı akıt* atı sula	*kopayın* dibelik
napayın ne işleyim	*defke* câriye kızı	*çalma* sarık	*meçikli* tâ‘ûn
börk kalpak	*ön beni* bekle beni	*aydı ver* söyleyi ver	*ocak* ateş
göyün		*keremin ayıdı vereyin*	

ocak	*ocak kavra* ateş getir	iyiliğin söyleyi vereyim

selâm ayıtdım selâmünaleyküm	*Çorbacı ne apar ayıd* Ağan ne işler söyle.	*tâhirle* te'hîr eyle

şikast oldum hasta oldum	*yundum kolonudur* kısrağım tayıdır	*urup* at hayası

baytal cavı at zekeri	*cidi ver* iyi ver	*kademli morvan* ay doğdu	*Âdem ismi* Âdem Âdem ismi

[125b] Bu lugatlar emsâli niçe bin gûne elfâz-ı mühmeleleri vardır, âb-ı tâb vererek kendüler söyleyüp yine kendileri anlar ammâ beyne'n-nâs yine meşhûr-ı âfâk olan kelimâtlar ile tekellüm dahi ederler. Dobruca ve Deliorman kavmi birer gûne başka kavmdir. Lâkin şecî' ü bahâdır yiğitleri olur. Âkıbetleri hayr ola. Bu Dobruca içinde on gün deverân ü seyerân edüp cümle ahvâllerine vâkıf-ı esrâr olduğumuzdan sonra Güğümlü köyünden kalkup yine cânib-i şimâle ma'mûr [u] âbâdân kurâlar aşup

Evsâf-ı kal'a-i harâb kasaba-i Köstence

Sebeb-i tesmiyyesi (–) (–) (–) (–) (–) (–) Mâ-tekaddem kal'asını Dobruca kralı oğlu Filvara binâsıdır. Mehîb ü sa'b u kavî kal'a imiş. Sene (–) târîhinde Yıldırım Hân feth etmede usret çeküp ba'de'l-feth kal'asın münhedim edüp taşların Karadeniz'e dökmüşdür. Hâlâ leb-i deryâda bir püşte-i âlî üzre rahnedâr olmuş sûrunun temelleri zâhir ü bâhirdir. Ol asrda bu kal'a küffârı gemilerine süvâr olup Kefe kal'asında Ceneviz kralına firâr ederler. Zîrâ ol asırda Karadeniz sâhilinde olan yedi yüz yetmiş pâre kal'aların cümlesi Ceneviz kralı hükmünde idi, illâ İslâmbol kurbunda Terkoz kal'ası ve Amasra kal'ası ve Sinop kal'ası ve Tarabefzûn kal'aları Kostantin Urûmu elinde idi. Ba'dehû Kefe kal'asını ve Azak kal'asın dahi Sultân Bâyezîd-i Velî be-dest-i Gedik Ahmed Paşa feth edince Karadeniz etrâfında aslâ Ceneviz küffârının alâkası kalmayup emân ile İslâmbol Boğazı'ndan taşra cezîre-i Sakız'larına gidüp ol cezîre-i müzehhebi dâr-ı bevâr edindiler. Tâ Süleymân Hân asrına dek anda sâkin olup ba'dehû sulha mugâyir işler görüp keştîler ile Mısr'a giden huccâc-ı Müslimîni esîr etmeleri sebebiyle Süleymân Hân'ın fermân-ı şerîfleriyle Koca Piyâle Paşa yüz yetmiş pâre kadırga ile cezîre-i Sakız mukâbelesinde Çeşme nâm Anadolu kenarında lenger-endaht olup yatdı. Beri tarafda küffâr-ı bedgirdâr-ı murdâr âlet-i mülâhaza mu'tâd-ı bed-hâhları üzre cümle kapudanlar ve kral u zâdeler ve cümle kefere vü fecerenin iş erleri hedâyâ ile Piyâle Paşa'ya buluşup hedâyâları makbûle geçdikden sonra Piyâle Paşa'ya bir kaç piyâle bâde nûş edüp eydür "Bre kâfirler, bu Sakız cezîresi huccâc-ı Müslimînin ve gayri ibâdullahın memerri ola. Niçün âyende vü revende tüccâr, züvvâr mahlûk-ı Hudâyı rencîde-i hâtır edüp dil-haste ü şikeste-beste edersiz?. Tiz

pâdişâha bu Sakız cezîresin teslim edin. Yohsa cümlenizi şimdi dendân-ı tîğdan geçiririm" deyü kasem-billah edüp hedâyâ ile gelen yedi yüz aded iş erlerin bi'l-cümle kayd-bend edüp *Bismillah* ile "Tevekkülen ala'llah!" deyüp salpa demir isa'seren sebük yelken edüp cezîre-i Sakız'ın Kiremitlik nâm mahalde lenger bırağup der-akab karaya asker ve balyemez top çıkarup kayd-bend etdüğü kral zâdelerden vâveylâ ve vâveledâ mektûblarıyla "Elbette kal'ayı veresiz, yohsa sarhoş Piyâle'nin piyâlesi elde iken bizim peymânımız dahi doldurup ecel câmın bize nûş etdirir ve sizlere kal'a-i Sakız içre zevk-i dünyâyı ferâmûş etdirir" deyü üsârâ küffârlardan bu gûne varak alup ber-mu'tâd elçi ile kal'a-i Sakız'a gönderüp küffâr-ı murdâr bu hâli istimâ' edince hey kralzâdelerimiz ve cümle a'yân-ı devletimiz kılıçdan geçer, havfiyle bi-emri Hüdâ cümle küffâr-ı Ceneviz meşveret ile vere verüp akd-i sulh edüp kal'a-i Sakız'ı Piyâle Paşa'ya cümle cebehânesi ve hazîneleriyle teslîm edüp kendiler Malta hükmünde olan cezîre-i Rodos'a gemileriyle yıkılup dâr-ı bevârlarında karâr edüp kaldılar. Feth-i târîh-i Sakız (–) (–) (–) (–) (–) .

Ba'dehû Piyâle Paşa feth-i fütûh haberiyle pây-ı taht-ı Süleymân Hân'ı bûs edüp Sakız cenerali huzûr-ı pâdişâhîde zemîn-bûs edüp İslâm ile müşerref oldukda eydür "Pâdişâhım, ecdâdın Yıldırım Bâyezîd Hân asrında Karadeniz'in Rûm canibinde Babadağı şehri kurbunda Köstence kal'ası bizim Ceneviz kralının idi. Yıldırım Han ceddin zor-ı bâzû ile ol kal'ayı cebren ve kahren elimizden alup cümle bakıyyetü's-seyfimiz gemilerle Kefe'ye firâr etdikde Köstence kal'ası harâbında liman kapusu eşiği altında yedi küp altun ve cevâhir medfûndur. Anları çıkarmağa bu hakîri mübâşir edüp eyle bir gencîne-i firâvân pâdişâha müyesser ola" dedikde derhâl Süleymân Hân Zâl Ceneviz kapudanlığından İslâm ile müşerref olana dergâh-ı âlî kapucubaşılığı ihsân edüp üç yüz tevâbi'iyle şehr-i Köstence'ye varup ol mahall-i kenzden eliyle komuş gibi defîneyi çıkarup yedi aded Husrevânî leb ber-leb Takyanusî filoriden mâ'adâ niçe bin aded âlât-i silâh ve niçe bin kıt'a la'l u yâkût ve elmas u zümürrüd çıkar kim hesâbın Hallâk-ı ezel bilür. ***[126a]***

Bu kadar mâl-ı hazâ'inle pâdişâh huzûruna mezkûr kapucubaşı gelince pâdişâh-ı âlem-penâh kapucubaşıya ihsân [u] in'âmlar edüp Süleymâniyye câmi'i ve şehzâde câmi'i Köstence kal'asından çıkan mâl-ı halâl ile binâ olunmuşdur.

Ba'dehû ol mâl-ı defîne ile Süleymân Hân şehr-i Köstence'yi imâr etdi. Ammâ leb-i deryâda bî-kal'a olmak ile niçe kerre Kazak-ı Ak nehb ü gâret edüp ihrâk bi'n-nâr etmişdir. Hâlâ ol kadar imâristân değildir. Silisre eyâletinde Karadeniz kenarında Karasu hükmünde yüz elli akçe kazâdır. (–) pâre kurâ nâhiyesi vardır. Kadısına senevî üç kîse hâsıl olur. Cümle yüz elli mikdârı kiremitli ve şındıra tahta örtülü hânelerdir. Ancak bir mahalle ve iskele başında müfîd ü muhtasar bir câmi' ve bir hân ve iskele başında kırk elli aded hân-misâl anbarlar ve bir kaç aded dekâkînleri var. Gayri imâret ü hammâm u medrese ve bâğ u bostân yokdur. Ancak bir kaç bekâr odaları vardır. Ve zamân-ı kadîmde küffâr İslâmbol tekürü havfinden ve Tatar-ı adüv-şikâr derdinden bu Köstence'den tâ Karasu kurbunda Tuna nehri azmağından bir handak-ı azîm kesüp nehr-i Tuna'yı Karaharman'a akıdup Babadağı ve Tulca kal'ası ve Beşdepe nâm mahal cezîrede kalmış idi. Hâlâ memerr-i nâs üzre handak kenarında olan âsâr-ı binâ kulleler nümâyândır. Bu câniblerde olan kurâların imâristânı mezkûr handakın taşlarıyla imâr olmuşdur. Ve bu Köstence'ye Karadeniz Köstencesi derler. Sofya kurbundakine Bana Köstencesi derler. Rûm'da iki Köstence'dir. Biri berrî ve biri kenar-ı bahrîdir. Bu bahrî Köstence'nin kefere zamânı bir liman-ı azîmi var imiş kim hâlâ âsâr-ı binâları nümâyân olup limanına bin pâre gemi müstevfâ girer. Lâkin mürûr-ı eyyâm ile hâr u hâşâk rimâl-i türâb ile liman memlû olup temevvüc-i deryâdan bî-emân liman olmuşdur. Ba'zı sene niçe gemiler helâk olur. Hudâ imâr eyleye, *âmîn.*

Andan yine cânib-i şimâle,

Menzil-i karye-i (–): iki yüz hâneli ve bir câmi' ve mescidli ma'mûr Tatar köyüdür. Yine Köstence kazası nâhiyesidir. Andan yine şimâle,

Evsâf-ı kal'a-i Karaharman

Sebeb-i tesmiyyesi oldur kim bir hevâdâr zemin-i mahsûldâr olmak ile Sarı Saltık Sultân, ya'nî Muhammed Buhârî Saltık Bay hazretleri bu mahalde fukarâlarıyla zirâ'at edüp mahsûlün bu mahalde harman edüp ismine Kara Harman deyü nefes etmişlerdir. Sebeb-i tesmiyyesi oldur ammâ zamân-ı keferede bender şehr-i kadîm olup Bulgarca ismine (–) (–) derlermiş. Ol asırda bir kral-ı dâl ismiyle müsemmâ bir şehr-i zîbâ imiş. Dest-i Ceneviz'den bunu dahi Yıldırım Hân feth etmişdir. Ba'dehû kal'asın küffâr yine istîlâ etmesin içün hâke beraber harâb [u] yebâb, hânelerin türâb etmişdir. Ba'dehû Sultân Murâd Hân-ı Râbi' asrında bu mahalde Kazak-ı Ak mazarratı def' içün bir cây-ı me'men lâzımdır, deyü fermân-ı Murâd Hân ile sene (–) târîhinde Kapudan Receb Paşa donanma-yı hümâyûn ile bu Karaharman limanına lenger atup a'yân-ı vilâyet re'yiyle nehr-i Tuna arkı Karadeniz'e munsab olduğu mahalde du'â vü hayr-ı sezâ ile bu kal'a essâsına bezl-i ihtimâm-ı tâm edüp vakt-i şitâ ermeden deryâ-misâl asker ve niçe bin ummâl u bennâ ile üç ayda kal'a itmâm bulup cemî'i âlet-i mühimmât [u] levâzımâtın ve dizdârı ve üç yüz aded levendâtın ve yedi aded balyemez topların ve cânib-i kıbleye nâzır bir demir kapusuyla sûr-ı metîni itmâm edüp miftâhların ve derûn-ı kal'ada Sultân Murâd Hân câmi'i miftâhın Sultân Murâd Hân'a gönderüp şeh Murâd mübârek-bâd deyüp dilşâd oldu.

Hâlâ ma'mûr bir kal'a-i pür-nûr, derûn-ı kal'ada ahâlîsi mesrûrdur.

Der-beyân-ı eşkâl-i kal'a-i Karaharman

Nehr-i Tuna tur'asıyla Karadeniz sâhilinde bir çemenzâr düz yerde şekl-i murabbâ' seng-binâ bir kal'a-i ra'nâdır. Dâ'iren-mâdâr cirmi bin yüz adımdır. İçinde ancak yigirmi aded hânesi vardır. Her şeb tabl u nakkâre ve sûr u kerrenây döğüp "Allah yekdir yek" sadâsı evce ser çeker serhad calındırdır. Ammâ leb-i deryâda olmağıla handakı yokdur. Zemîne bir Ferhâdî külünk ursan su çıkar. Bu dahi Silisre eyâletinde Babadağı kazâsı nâhiyesidir. Nâ'ib hükûmet eder. Gümrük emîni vardır. Ammâ sipâh kethüdâyeri ve yeniçeri serdârı ve nakîbi yokdur. Cümle üç yüz aded kiremitli ve şındıra tahta örtülü bâğsız ve bâğçesiz ve hân u hammâmsız bir kasabacıkdır. Ancak iskele başında bir câmi'i ve yetmiş seksen aded tüccâr hânları metâ'-ı gûnâ-gûnlar ile memlûdur ve bu kal'a-i ibret-nümâ binâ olalı bu bendere ve Babadağı şehrine Kazak çıkmaz oldu. Bu rabta-i me'mûrun suyu leb-i Tuna'dır. Ammâ hevâsı sakîldir.

Bunun dahi kefere zamânı bir azîm limanı var imiş. Hâlâ muzahrafrât ile memlû olup cümle keştîler ***[126b]*** Tuna nehri tur'asında bî-bâk u bî-pervâ yatup kışlarlar. Nehr-i Tuna Karadeniz'e beş yerden mahlût olup biri Karaharman Boğazı'dır, biri Sülüne boğazıdır, biri Hızır-İlyâs boğazıdır, biri Tulça Kal'ası boğazıdır, biri Tuna Kili Kal'ası boğazıdır. Cümleden küçük tur'a-misâl bu Karaharman boğazıdır. Allahu a'lem, kefere asrında bu Karaharman boğazı âdem cem'iyyeti ile açılmışdır, *ve's-selâm.*

Andan yine şimâle,

Menzil-i karye-i Çıkrıkçı: Yüz hâneli ve bir câmi'li ma'mûr ze'âmet köyüdür. Acâ'ib ü garâ'ib lezîz âbdâr kavunu olur. Andan yine cânib-i şimâle,

Evsâf-ı şehr-i kadîm ve belde-i azîm Babadağı

Sebeb-i tesmiyyesi oldur kim Hazret-i Sarı Saltık Muhammed Buhârî hazretleri Hacı Bektâş-ı Velî ile Horâsân'dan hurûc edüp Rûm'a teveccüh etdiklerinde Bektâş-ı Velî'nin izn-i şerîfiyle bu Babadağı mahallinde tavattun edüp Leh ve Çeh ve Nemse ve İsfaç ve Moskov memleketlerinde Saltık nâmıyla seyâhat edüp şöhre-i şehr olup nihânîce niçe yüz bin kefere dîn-i İslâm ile müşerref olup cümle kâfiristân kendülere mu'tekid olup âhir vatan-ı mukaddemi olan Babadağı'nda sâkin ü medfûn olunduğiyçün hâlâ Babadağı derler. Ammâ mukaddemâ bir hıyâbân ormanistân-ı çengelistân imiş. Bâyezîd-i Velî anları rü'yâ-yı sâlihalarında görüp bu şehri anlara vakf eylemişdir.

Yine bu şehri Eflâk elinden Yıldırım Bâyezîd Hân, ba'dehû Bâyezîd Hân-ı Velî-i Sânî feth eylemişdir. Târîhi: *"Fetahnâ"*dır. Sene [889].

Ammâ kal'asın harâb etmişdir kim küffâr-ı dûzah-karâr Saltık Sultân'a kesret-i muhabbetleri olduğundan yine küffâr istîlâ etmesin içün sûrunu münhedim etmişdir. Ammâ niçe kerre yine Kazak, Yenisalâ nâm mahalden nehr-i Tuna kayıklarıyla gelüp bu Babadağı şehrin basup âsitâne-i Saltık Sultân'dan cümle sahûn u tancereleri ve haliçe ü kilimlerin alup giderken bir gün bir gice serserî gezüp şaykalarına vâsıl olamayup cümle bakır avânîleri yine tekyeye getirüp avdetde cümle küffâr il-vilâyet halkı destine girüp esîr-i bend-i hicrân olup bir cân-ı Kazak rehâ bulmayup deryâda gemileri dahi temevvüc-i

yemmden kenar-ı deryâya düşüp pâre pâre olup ahâlî-i vilâyet mâl-ı ganâ'imle mu'tenim oldular. Ol zamândan berü küffar Babadağı'na çıkmak ihtimâli yokdur. Ba'dehû bu ahvâl-i pür-melâl Sultân Murâd Hân-ı Râbi'in mesmû'-ı şerîfleri olup der-ân eyâlet-i Özi muhâfazasına me'mûr Sultân Ahmed Hân dâmâdı Âtike Sultân kocası Koca Ken'ân Paşa'ya bir kıt'a hatt-ı şerîf gidüp "Elbette başın sana gerek ise Babadağı şehri içinde cây-ı emân olmağiçün mahalle münâsib bir mürtefi' zemînde bir kal'a-i metîn bünyâd edüp der-i devletime miftâhların îsâl edesin!" deyü yarlığ-ı belîğ-i şâhî dergâh-ı âlî kapucubaşı yediyle vâsıl oldukda Ken'ân Paşa "sem'an ve tâ'aten" deyüp şehr-i Babadağı'nın cânib-i şarkîsinde bâğlar ucunda bir mürtefî' püşte-i âlî üzre bir kal'a-i zîbâya esâs bırağup bu kulle-i azîm itmâm bulduğu mahalde Ken'ân Paşa ma'zûl olup hâlâ esâs-ı kal'a ve kulle dizdâr ve neferâtsız hâlî ve mu'attal kaldı. Ammâ kal'a itmâm bulsa Babadağı şehri cây-ı emân olurdu. Ammâ efendimiz Melek Ahmed Paşa kal'ayı itmâm etmeğe murâd edinüp rikâb-ı hümâyûna arz etdikde paşa dahi ma'zûl olup eyâlet-i Özi'yi Vezîr Siyâvuş Paşa'ya ihsan edüp Melek Ahmed Paşa'ya Rûmeli eyâleti in'âm olundu. Hâlâ Babadağı kal'aya muhtâcdır. Zîrâ bender-i şehr-i mu'ammerdir kim imâret kal'a lâzımdır. Bu şehir Özi eyâletinde Paşa hâssı voyvodalığıdır. Yüz aded tevâbi'iyle hükm-i hükûmât edüp paşaya beş kîse, hâkime dörd kîse ve zahîre bahâsı ağasına ve paşaya dörder kîse hâsıl olur, a'lâ hükûmetdir. Ve hâkim-i şer'-i Resûl-i mübîni üç yüz pâyesiyle şerîf kazâdır. Ammâ niçe kerre beş yüz akçe mollalara sadaka olunmuşdur. Cümle yedi aded nevâhî nâ'ibleri vardır ve cümle yüz aded nâhiye kurâlardır kim zahîre-bahâ tahsîline gidüp geşt ü güzâr etdiğimiz kurâlardır kim tahrîr olunur. Evvelâ karye-i Hergeleci ve karye-i Sebil-i İlyâs ve karye-i Küçük Sarı ve Düğlek ve Sabança ve Acıgöl ve Sarı Nasûh ve Kara Hâbil ve Ahmed Fakı ve Tatar Çamurlusu ve Sarıgöl ve Konkaz ve Hacılar ve Teretsinlik ve Na'lband ve Kızılhisâr ve Kamber ve Armudlu ve Karka ve Başköy ve Bahşâyiş ve Çineli ve Atmaca ve Çukurova ve Kayalıdere ve Eskibaba ve Çağatay-ı zîr ve Çağatay-ı bâlâ ve Kargalığ-ı zîr ve Kargalığ-ı bâlâ ve Demlik-i zîr ve Demlik-i bâlâ ve Deliâlî ve Seleli ve Lütfîbeğ ve Türk Çamurlusu ve Ayaklıbeğ ve Arnavudlu ve Hacı İvaz ve Sarıgöl ve Kızılca Velî ve Kâsımça ve Kaçamak ve Karye-i Eski ve Koçubeğ ***[127a]*** ve Uzun İnehân ve Toksofu ve Kulalı ve Gevherli ve karye-i Yeni ve Kireçlik ve Çonkar ve Kavacıkköy ve kasaba-i Ester-i azîm ve Bâzârlı ve Gerencik ve Bilâl Kışlası ve Dânehacı ve kasaba-i Karamurâdlı ve Köstelli ve Karatay ve Durhanlar ve Mamay ve Hoca Alî ve Karakoyunlu ve Çıkrıkçı ve şeyh Emân ve Taşağılı-i zîr ve Taşağılı-i bâlâ ve Arnavutlu ve Müstahfızân ve kal'a-i Karaharman ve Sultânkara ve Pelidli ve Yuvacı ve Abdülbârî ve Tanrıverdi ve Kocalak ve Aydın ve karye-i Sarı ve Kara Nasûh ve Kasaplı ve Düğüncü ve Sofular ve Ganîbucak ve Karamân ve kal'a-i Yenisala bir yalçın kaya üzre evc-i semâya ser çekmiş bir kal'a-i serâmeddir. Ammâ içinde koyun çobanları sâkin olur. Bâyezîd Hân-ı Velî fethidir. Karaharman'a cereyân eden Tuna tur'ası nümâyândır, ammâ etrâfında kurâları gâyet ma'mûrdur.

Bu bâlâda mastûr olan kurâların devri içün mahkeme-i şer'den mürâsele ve bir muhzır olup elli aded huddâmlarımla dörd kise paşaya ve dör[d] kîse hakîre ve iki kîse berrânî huddâmlarıma tahsîl edüp yine şehr-i Baba'ya dâhil olup evsâf-ı tetimme-i şehre şürû' olundu. Bu kurâlardan dahi beher sene kadıya on kîse mâl hâsıl olur. Baba şehrinin bir hâkimi dahi Baba Sultân mütevellîsidir.

Sipâh kethüdâyeri ve yeniçeri serdârı ve şeyhülislâmı ve nakîbü'l-eşrâfı ve a'yân-ı eşrâfı ve muhtesibi ve şehir kethüdâsı vardır. Ve bu şehir bir düz vâsi' dereli bâğ-ı İremezâtü'l-imâdlı öz içinde vâki' olup cümle (–) aded mahalledir.

Ve cümle kiremitli ve tahta-i şındıra ile mestûr kâmil üç bin aded tahtânî ve fevkânî kârgîr binâ sarây-ı âlîler ve gayri büyût-ı müte'addidelerdir. Cümleden mükellef Güzelce Alî Paşa sarâyı ve Bekir Ağa sarâyı ve Serdâr Solak sarâyı ve İmâm sarâyı ve Mütevellî sarâyı ve Voyvoda sarâyı ma'lûmumuz olan hânedân-ı azîmler bunlardır.

Ve cümle (–) aded mihrâbdır. Cümleden **Ulucâmi'** âsitâne-i Sarı Saltık Sultân'a muttasıl bir câmi'-i kebîrdir kim vasfında lisân kâsırdır. Sene (–) târîhinde bizzât Sultân Bâyezîd-i Velî fethi olmağıla bu câmi'-i pür-envârı anlar binâ etmişdir. Çâr-kûşe kârgîr dîvâr üzre yine çâr-kûşe tahta kubbe üzre rasâs-ı hâs-ı nîlgûn ile mestûr bir câmi'-i ma'mûr-ı pür-nûrdur. İki yan ve bir kıble kapusu vardır. Kıble kapusundan tâ mihrâba varınca tûlen ve arzen yüz seksener ayakdır. Derûn-ı câmi'de cümle (–) aded amûdlar üzre nakş-ı bukalemûn-ı ibret-nümûn tavan-ı gülgûndur. Ammâ mihrâbı ve minberi tarz-ı kadîmdir. Eyle musannâ' değildir. Ve cânib-i yemîninde ancak bir minâresi vardır. Ve gâyet cemâ'at-i kesîreye mâlikdir. Velî mertebesinde sâhib-i vera' bir imâmı vardır.

Andan ve imâret ü medrese ve hân u hammâm ve kârbânsarây u âsitâne-i Sarı Saltık Sultân ve yüz aded dükkân, cümle Bâyezîd-i Velî Hân'ın hayrâtıdır.

Andan çârsû içinde **câmi'-i Alî Paşa** çâr-kûşe hârpüşte kurşum kubbeli ve bir minâreli ve kıbleye nâzır bir kapulu şîrîn câmi'dir. Hareminde yigirmi ayak nerdübânlar ile nüzûl olunur âbdest muslukları vardır. Cümlesi kırk aded uyûn-ı câriyelerdir. Kapusu üzre târîhi böyle tahrîr olunmuşdur. (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Andan mahalle içinde **câmi'-i Defterdâr Dervîş {Paşa}** küçük câmi'dir. Ammâ bir minâreli câmi'-i rûşendir.

Andan aşağı Tabahâne kurbunda (–) (–) câmi'i, ma'bedhâne-i kadîmdir.

…………….(1 satır boş) …………….

Bunlardan mâ'adâ mahalle mesâcidleridir. Ve ancak üç medresedir. Bâyezîd Hân'ın gâyet mükellef kurşum örtülüdür. Ve cümle yigirmi aded mekteb-i sıbyândır.

Ve cümle üç aded kârbânsarây vardır. Cümleden Sarı Saltık Sultân tekyesinde olan kârbânsarâyda her şeb yüz iki yüz atlı konup göçüp dervîş-i dil-rîşânların huddâmları hizmet edüp imâret-i sultândan ni'metleri ve atlarına şa'îrleri mebzûldür. Andan çârsû içinde Hacı Bekir Ağa kârbânsarâyı yenidir. Ve Solak Serdâr kârbânsarâyı latîfdir. Ve cümle sekiz aded hân-ı mücerredânlardır kim cümle tüccârân-ı berr ü bihâr-ı sevdâgerân bu hânlarda sâkinlerdir.

Ve cümle üç hammâmdır. Cümleden Bâyezîd-i Velî hammâmı mu'azzamdır. Ve çârsû içinde Alî Paşa hammâmı dahi latîfdir (–) (–) Bunlardan mâ'adâ yetmiş aded hâne hammâmları var kim anlar hammâm-ı mahsûslardır.

Ve üç yüz doksan dükkândır ammâ bezzâzistânı yokdur. Ekseriyyâ çukacı Latin dükkânları ve okçuları ve yaycıları ve sekiz aded kahvecileri çokdur. Ve tabahânesi. ***[127b]***

Ve Baba şehrinin cümle on bir aded tekyesi vardır. Cümleden ma‘mûr u âbâdân evkâf-ı azîm Hazret-i Saltık Bay Muhammed Buhârî tekyesi ve Uzun İmâm tekyesi (–) (–) (–) (–) (–).

Memdûhât [u] me’kûlâtından sekiz elvân yarbaşı bâğları üzümü ve beyâz ekmeği ve yoğurdu meşhûr-ı âfâkdır.

Ve meşrûbâtından şîre-i engürü ve bal şerbeti ve Mu‘âviye Hazretleri te’lîfi datlı bozası ve Tatar kavmi içre her bâr ma‘rûfdur.

Ve sanâyi‘âtından Babadağı‘nın küçügen yelekli oku cemî‘i diyârda şöhre-i şehr olmuşdur ammâ ok çamı Boğazhisâr kurbunda Kazdağı‘ndan gelir (–) (–) (–) (–) (–) .

Ve teferrücgâh-ı Babadağı: Cümle on bir aded mesîregâhdır. Evvelâ şehrin şarkında **Kulle bâğları** ve Bekir Ağa hânesi ensesinde **Yarbağları** ve **Dede Saltık Sultân korusu** bir azîm hıyâbân u çınaristân ve çengelistân ü kûyâh-ı sebzezâr ve lâle-ızâr u sayd [u] şikârlı korudur. Ferd-i âferîdeden bir merd ü zen bir haşebin almağa kâdir değildir. İllâ hâkim izniyle tekyeye ve ba‘zı vakfullah binâlara haşeblerin kat‘ ederler. Anda Sarı Saltık Sultân’ın niçe bin koyunu ve sığırı ve sıpası ve atları ve kısrakları ve taylakları mâl-â-mâldır.

Ve **mesîregâh-ı Yenisala**, keklik saydgâhı ve kaz ve ördek ve toy kuşları şikârgâhı mesîregâhdır. Ammâ atlar ile gidilse zevk u safâ olur.

Andan şehrin bağları kenarında **mesîregâh-ı Kasr-ı Kavvacık**. Andan yine ol tarafda,

Teferrücgâh-ı Ken‘ân Paşa Kasrı, bir âb-ı hayât suyu ve dıraht-ı müntehâları ve müte‘addid maksûre ve matbahları vardır. (–) (–) (–) (–)

Ve şehr-i Baba’nın âb [u] hevâsı gâyet latîfdir. Ammâ şiddet-i şitâsı gâyet şedîd olur. Lâkin mahbûb u mahbûbesi çokdur. Ekseriyyâ a‘yânı semmûr ve zerdeva ve zincab u kakum ve tilki boğazı kürkler giyerler. Vasatü‘l-hâl olan ehl-i hırefi ve tüccârı elvân bogasiyeya kuzu kürkü kaplı ton giyüp başlarına Tatar kalpağı şıprıtma çalma börk geyüp her sene Bucak Tatarlarıyla sefere atlanup adüv-şikâr ederler. Gâyet er ve bahâdır, server-i hünerver fetâları olur. Ve ganîmet şehir olmağıla âyende vü revende müsâfirîne ni‘metleri mabzûldür. Ve kış giceleri sıra sohbetlerinde her gice ziyâfetleri meşhûrdur. Ve cümle halkı gâyet garîb-dost ve muhibb-i fukarâ ve muhibb-i hânedânlardır. (–) (–)

Evsâf-ı ziyâretgâh-ı şehr-i Babadağı: Evvelâ derûn-ı şehirde menba‘-ı esrâr, merci‘-i ebrâr, âmil-i sıddîk, âlim-i tahkîk Hazret-i Sultân **Sarı Saltık Muhammed Buhârâvî**, ırk-ı tâhirden olduğuna şübhe yokdur. Hatta Gelibolulu *Muhammediyye* sâhibi Yazıcıoğlu bir risâlesinde hasîb ü nesebiyle Saltık Bay Sultânı tavsîf eylemiş. Zîrâ anlar Ebü‘l-feth asrında olmağıla Hacı Bektâş‘a ve Sarı Saltığ‘a karîbü‘l-ahd olmağıla menâkıbinde mufassal tahrîr eylemiş ve Ken‘ân Paşa vâlî-i Özi iken bir kaç sene Babadağı‘nda muhâfazada iken nasb-ı nefs edüp Yazıcızâde menâkıbinden ve gayri fütûhât-ı Tohtamış Hân’dan Sarı Saltık Sultân’ın menâkıbların kâfiristânda tebdîl-i kıyafet etdüğü gazâların Ken‘ân Paşa kırk kerras kadar bir menâkıb-ı Saltık Bay tahrîr etmiş kim diller ile tahrîr olunmaz bir selîs ü âb-ı tâblı ve câ-be-câ ebyât-ı aş‘ârlı fesâhat u belâgat üzre *Saltuknâme* nâmında bir tevârîhdir. Meğer Ken‘ân Paşa merhûm hattât imiş. Hattât

Demircikulu tarzında bir hatt-ı reyhânîdir kim gûyâ hatt-ı Yâkût-ı Musta‘sımî‘dir. Zîrâ azîz hakkında münkerîn niçe kîl ü kâl edüp Saltık nâmında bir râhib idi, deyü iftirâ edüp âsim olmuşlar.

Belî, Leh vilâyetinde Daniska iskelesinde Saltık nâmında bir ruhbân var idi, anı varup dîne da‘vet edüp İslâm kabûl etmediğinden Saltık Bay, Saltık ruhbânı hücresinde katl edüp anın libasıyla mülebbes olup nihânîce niçe sene râh-ı dalâletde kalan mahlûk-ı Hudâyı İslâm ile müşerref edüp seyâhat ile nâm verüp Babadağı‘nda civâr-ı rahmete sene (–) târîhinde revâne oldu, deyü niçe kütüb-i tevârîhde ve mu‘temed Yazıcızâde menâkibinde mestûrdur.

Menâkıb-ı diger: Hattâ yiğirmi iki aded Âl-i Osmân pâdişâhlarının her birinde yetmişer evliyâ kuvveti ve keşf [u] kerâmetleri vardır, ammâ cümleden Gâzî Hudâvendigâr ***[128a]*** ve Hazret-i Ebü‘l-feth Mehemmed Hân ve Bâyezîd Hân-ı Velî, bunlar kutbiyyete kadem basdıklarına şübhe yokdur. Hattâ Sultân Bâyezîd-i Velî yedi sene bıçağile boğazlanmış zî-rûh kısmı tenâvül etmedüğünden bir gün nefsi tekâzâ edüp paça ister. Bâyezîd Hân mücâhede edüp matbah-ı Keykâvus’dan muharrâ pişmiş paça ta‘âmı getirdüp “çık yâ nefs-i za‘îf, hâcetin ise ye” deyince hemân Bayezîd-i Velî kay edüp mübârek ağzından dörd ayaklı gelincik sıfatlı bir nâ-mübârek zî-rûh a‘mâ hayvân çıkup paça râyihasın şemmiderek kelb-i akûr gibi lark lark paçadan kör nefs ekl edüp yine Bâyezîd-i Velî‘nin girîbânına pertâb edüp yine dehân-ı mübâreklerine girmek murâd edindiğinde Bâyezîd-i Velî dest-i şerîfini arkasıyla urup “katl edin şu murdârı” dediklerinde silâhdâr ağa katl edüp Kara şemseddîn Sivasî ve şeyhülislâm (–) Efendi fetvâsıyla maktûl kör nefsi techîz ve tekfîn edüp cenâze namâzın kılar gibi Bâyezîd-i Velî‘nin meyyit namâzı iki kerre kılınmışdır, deyü tevâtürle meşhûrdur.

Pederimiz merhûm Dervîş Mehemmed Zıllî “cenâze-i nefsi kılanlara yetişdim ve söyleşdim” deyü yemîn billah ederdi.

Andan sonra Bâyezîd-i Velî terk-i dünyâ edüp kûşe-nişîn olup Acem memâlîk-i Âl-i Osmân’ın memâlik-i mahrûselerine istîlâ edüp tâ Arpaçukuru nâm ki, diyâr-ı Sivas-ı Tokat’dır, şâh-ı Acem ol diyârları alup Bâyezîd Hân’a Çulcu Baba derler idi. Tâ bu mertebe sâhib-i uzlet Bâyezîd-i Velî iken kal‘a-i Kili ve Akkirmân kal‘alarına müteveccih olduklarında Babadağı‘na gelüp “Aya Babadağı niçün derler” deyü su’âl buyururlar. A‘yân-ı kübbâr-ı memleket eydür “Pâdişâhım, zamân-ı kadîmde bu şehr içre Sarı Saltık nâm bir türbe-i pür-envâr var idi. Münkerîn türbesin münhedim edüp üzerine hâr [u] hâşâk-ı muzahrefât dökerek kabr-i şerîfi gâ’ib oldu” dediklerinde hemân Bâyezîd-i Velî ol mahall-i mezbelistâna varup bir seccâde üzre Kara şemseddîn ile ikişer rek‘at namâz kılup istihâre niyyetiyle hâb-âlûd olurlar. Hemân ân Saltık Sultân asferü‘l-levn ve’l-lıhye yeşil imâmesiyle zâhir olup “Bâyezîd hoş geldin! Salsal tahtı olan Akkirmân ve kal‘a-i Kili ve tîh-i Kamere’l-kum olan vilâyetleri Boğdan küffârı destinden bilâ-cidâl *‘fetahtâ’* [122] târîhinde feth edüp evlâdun Mekke Medîne sâhibi olup beni hâk-i mezelletden halâs edersin” dedikde derhâl şemseddîn ile Bâyezîd Hân hâbdan bîdâr olup Bâyezîd Hân eydür “Efendi, istihârende müşâhade etdiğimizi birer kâğıza yazup şeyhülislâma gönderelim” deyü Bâyezîd {Hân} ve şemseddîn {Sultân} birer künc-i vahdetde gördükleri {vâkı‘aları} tahrîr edüp memhûrlu şeyhülislâma gönderirler. Hikmet-i Hudâ ikisinin de gördükleri bir menâm! Hemân müftî-i hümâm “Pâdişâhım, ol mahalle bir âsîtâne-i kübrâ edesiz!” deyü

buyurduklarında hemân seccâde yerin tathîr ederken bir mermer sanduka nümâyân olup sanduka üzre "Hâzâ kabru Saltık Bay Seyyid Muhammed Buhârî" deyü Tatar hattıyla bir gûne hatt-ı kadîm tahrîr olunmuş. Hemân mi'mârân ü mühendisânları cem' edüp türbe-i pür-envâra ve bir câmi'e ve sâ'ir hayrât [u] hasenâta şürû' edüp Bâyezîd Hân Kili ve Akkirmân'ı hakkâ ki *"fetahtâ"* [889] târîhinde bilâ-cidâl feth edüp fâtih-i taht-ı Salsal u Kamere'l-kum olup yine mansûr [u] muzaffer avdetde Babadağı'na gelüp bir sene anda kışlayup cânib-i erba'aya nizâm [u] intizâm buldurunca Babadağı şehrin imâr edüp cümle hayrât [u] hasenâtları Baba Sultân'a hîbe eyleyüp hâlâ Babadağı, Baba Sultân hâssıdır. İmdi azîzim Bâyezîd-i Velî böyle mazanne-i kirâme pâdişâh-ı âhiret iken ilm-i bâtınla ana ma'lûm olmadı mı ki Saltık Sultân kim ola, eğer kem ola bir gümnâm olsa niçün bu kadar mâl-ı vakfullahı bed-nâm olan kimesne uğruna hebâ yire sarf ederdi. Husûsen kutbiyyete kadem basmış Kara şemseddîn Sivasî dahi ol işe me'mûr idi. Anlara da keşf olup be-dürüstî şehâdet etdi. Ebü'l-feth ile Akşemseddîn, Bâyezîd Hân ile Kara şemseddîn ulu sultânlardır. *Kaddesenallahu bi-sırrıhi'l-azîz.*

İmdi azîzîm, Muhammed Saltık Bay hakkında her kim şakk-ı şübhede olursa *ne'ûzübillah* âsim olur. Anlar m*ücâhid fî sebîlillah* idiler. Eyle olur, bir bağda meyvelü dırahta taş ata gelmişlerdir. Taş atup kapu kakana da ve Saltık Sultân'a da Hak rahmet eyleye. *Rahmetullahi aleyhim {ecma'în}.* ***[128b]***

Ezîn-cânib tetimme-i âsâr-ı binâ-i ziyâretgâh-ı Sarı Saltık Sultân: Çünki Sultân Bâyezîd-i Velî, sultân-ı fukarâ Saltık Bay rûhâniyyetinden istimdâd taleb edüp himmet-i azîz ile cemî'i âsitâne ve hân u imâret ve medrese ü kârbânsarây [u] esvâk-ı sultân tamâm olup Kırım Hânı olan Menkli Girây Hân'ı Sultân Bâyezîd-i Velî bu imâretlere nâzır-ı nuzzâr nasb edüp cemî'i levâzımâtların görmeğe me'mûr edüp fukarâ-yı Bektâşiyân'dan Kademli Dede Sultân hayâtda idi. Anlar Hacı Bektâş-ı Velî ile Horâsân'dan bile gelmiş, Sultân Bâyezîd'e ermiş bir pîr-i nâtüvân er idi kim iki yüz yedi yaşında idi, anları Saltık Bay Sultân üzre ser-çeşme-i Bektâşiyân, sâhib-i seccâde-i sultân edüp türbedâr oldu. Ve izn-i şer' ile cümle evkâfın bir temessükâtın ana ve bir temessükât-ı hudûdnâmelerin Menkli Girây Hân'a verüp Bâyezîd Hân Rûm'a revâne oldukda ol gice Saltık Sultân Kademli Dede'nin ve Menkli Girây Hân'ın vâkı'asına girüp "Benim üzerimde olan kurşumlu kârgîr kubbeyi ref' edüp tahta kubbe edin" buyururlar. Ale's-sabâh iki sultânın gördükleri menâm birbirlerine muvâfık gelüp kârgîr kubbeyi münhedim edüp hâlâ kârgîr çâr-kûşe dîvâr üzre eflâke ser çekmiş bir gûne musanna' şındıra tahta örtülü kubbe-i serâmedlerdir kim ol diyârlarda misli yokdur. Altun ile mutallâ alemleri berk urur. Cânib-i şarka nâzır harem ve matbah u kilâr tarafına mekşûf türbe-i pür-envârın bâb-ı sâ'âdetinin atebe-i ulyâsı üzre çâr-kûşe mermerde celî hat ile bu târîh mastûrdur.

Geliniz, bâb-ı mu'allâyı ziyâret ediniz

sene [913]

Bu hakîr dahi bu âsitâneye küstâhâne rûyımı sürdükde hâtıra hutûr edüp bâb-ı sa'âdetinin yemînine hatt-ı müstekrehimizle tahrîr etdiğimiz hatt-ı siyâhdür. Li-nâmıkahû: Beyt:

Hazret-i Sultân Saltûk'ı ziyâret eyledik

Çok şükür şimdi görüp Hakka ibâdet eyledik.

Bu âsitâne-i pür-envâra dâhil olup bizzât sultân hazretlerinin harem-i muhteremine *Bismillah* ile kadem basup mü'eddebâne "Es-selâmü aleyke yâ ebü'l-fukarâ!" deyüp berzânû olup Yâsîn-i şerîfi hasbeten-lillah kırâ'at edüp sevâbın rûh-ı Muhammed-i Buhârî'ye hîbe edüp derûn-ı âsitâneyi seyr [u] temâşâ etmeğe şurû' etdik. Kabr-i münevveresinin sebz-gûn sûf kaplı sütri etrâfında niçe hüsn-i hat kelâm-ı şerîfler rahleler üzre durur. Her biri birer pâdişâh-ı Cem-cenâbların hedâyâlarıdır kim İslâmbol'da Ayasofya ve Yenicâmi' ve Süleymâniyye'de eyle mushaflar yokdur. Ve başı ve ayağı ucunda âdem kaddi müzehheb ve mutallâ şem'dânlar vardır. Dahi etrâfında kat-ender-kat niçe yüz gûne şem'dân ve çerâğdân ve buhûrdân ve gülâbdân ve mermerler vardır. Ve ol kıbâb-ı pür-envâr içre gûnâ-gûn zî-kıymet ibret-nümûn âvîze-i maslûbâtlar var kim bir âsitâne-i ma'mûr [u] âbâdânda misilleri yokdur. Ve kabr-i münevverenin cânib-i erba'asında niçe bin hüsn-i hat kıt'alar ile ârâste ve dervîşân-ı zî-şân pâlhengleriyle ve zerdeste ve keşkülleriyle pîrâste olmuş âsitânedir. Ve azîzün ser-i sa'âdeti tarafında zamân-ı sa'âdetlerinde isti'mâl etdikleri tuğ ve tabl [u] alem ve nefîr ü zil ü kudûmler hâlâ âmâdedir. El-hâsıl bu âsitânenin medhinde lisân kâsırdır. Ve türbedâr Süleymân Dede ile müşerref olup dest-i şerîfiyle hakîrin dostâne mâ-i gülâb nisâr edüp râyiha-i tayyibe-i sultâna nâ'il olup türbedâr pîrin du'â-i hayriyle şerefyâb olup behremend olduk.

Andan yine mü'eddebâne taşra çıkup fukarâ meydânında yüz elli mikdârı pîr ü cüvân cân-ı cânânları ile öpüşüp görüşüp hakîri posta geçirdiler. Bu dahi tahtânî meydân-ı dervîşândır kim cânib-i erba'ası kurbân postlarıyla döşelidir ammâ acâ'ib ü garâ'ib pâk musallî sâhib-i vera' ârif-i billah cânları var. Ve niçe âfitâb-ı mehtâb pâ-bürehne ve ser-bürehne köçekleri var. Meydâncı Dede fermânıyla cümle köçekler meydân-ı muhabbete gelüp kimi müfredât ve kimi dü-beyt ve kimi müselles ü murabba' ve muhammes ü müseddes u müsebba' ve müsemmen ve mu'aşşer ü müstezâd ve çâr-ender-çâr u tercî'-i bend ve mersiye ü kasâyid ve reddü'l-acz ale's-sadr misilli eş'âr ve bahr-i tavîl ü mukatta'ât (–) (–) (–) (–) Ve letâ'ife müte'allık tekerlemeleri tilâvet edüp birbirlerine nazîreler ile bu köçek {köçek} abdallar fasıllar eylemişlerdir kim ol demimiz gûyâ Hüseyin-i Baykara demi olup andan meydân-ı muhabbete deste hân gelüp bir sommât-ı Muhammedî çekildi kim ta'bîr olunmaz. ***[129a]*** Ba'de't-ta'âm cümle fukarâ-yı Bektâşiyân iki yüzden mütecâviz hâzır olup hakîri bâb-ı selâma durgurup "Es-selâmü aleyke yâ ehl-i şerî'at ve ehl-i tarîkat ve ehl-i hakîkat ve ehl-i ma'rifet!" deyüp huzzâr-ı meclise dörd kapu selâmın verüp cümle huzzâr-ı meclis "Ve aleykümü's-selâm ey âşık-ı billah!" deyüp bir bir selâmımız aldıklarında hakîr eyitdik "Ey sâhib-i nazar olan, hamd-i Hudâ bu âsitâne-i sultâna yüz sürüp siz erenlerin mübârek cemâllerin görüp nân u nemek hakkı müyesser oldu. Sizlerden temennâmız oldur kim bu hakîre bir gülbang-ı Muhammedî çekesiz kim cenâb-ı Bârî yarı kılup dünyâda sıhhat-i beden, seyâhat-i tâm, âhir nefesde îmân müyesser ede" deyü gülbang-ı Nebî ricâ etdiğimizde cümle âşıkân-ı sâdıkân-ı dervîş-i dil-rîşân ve fukarâ-yı zî-şân-ı pür-nişân ve gayri huzzâr-ı meclis-i pîr u cüvân el açup Allah deyüp cemî'i hayr murâdâtımız hâsılıyçün gülbâng-ı Muhammedî çekilüp cümlesiyle dest-bûs edüp vedâlaşup meydâncı dede ile,

Baba şehri içre etdiğimiz ziyâretleri beyân eder

Evvelâ Türbe-i Saltık Sultân'ın hareminde ziyâret-i Evren Dede ve Burhân Dede ve Kâsım Dede ve Ankâ Dede Sultân ve Bâyezîd-i Velî îbtidâ tekye-nîşîn etdüğü Kademli

Dede ve Koca Müftî, bunlar âsitâne hareminde âsûdedirler.

Ammâ taşra Bâyezîd-i Velî câmi‘i’nin yemîn [u] yesârında kibâr-ı ulemâ vü sulehâları beyân eder

Evvelâ **el-Mevlâ Alî Arab Efendi,** Arz-ı Mukaddes’de Antakıyye şehrindendir. Bu Baba şehrinde Bâyezîd Hân medresesinde dersiâm olup âmme-i ümem andan ifâde-i ulûm ederken cümle ma‘lûmâtı tamâm olup der-i dergâha arz olunup ilmullah ile [123] emrine imtisâl edüp civâr-ı rahmete revâne oldukda Baba Sultân civârında Bâyezîd Sultân hatîresinde âsûde-hâldir.

Ve **Âşık Dede** seng-i mezârında “Âh-ı Âşık” tahrîr olunmuşdur.

Ve **el-Mevlâ Mustafâ Çelebi** şeyh-i vâ‘iz ü nâsıh idi. Bayrâm-ı Acemî hazretlerinin nûr-ı dîde ve ciğer-kûşesi ve Defterdâr Dervîş Çelebi’nin birâder-i cân-beraberi kîhteridir. Bu şeyh Mustafâ Çelebi tarîk-i Nakşîbendiyye’den behre-mend ve behre-yâb olup sene 979 dâr-ı bâkîye irtihâl eyledi. Derûn-ı şehr-i Baba’da birâderi Defterdâr Dervîş Çelebi inşâ etdüğü câmi‘-i cedîd hareminde medfûndur. Hâlâ ziyâretgâh-ı ünâsdır.

Ve **Mahmûd Efendi** sene 1002 ve Monla Süleymân Efendi. Bunlar Ulucâmi‘ cenbinde âsûdelerdir.

Ve **Mevlânâ Ankud Süleymân Efendi,** Anadolu’da Bilecik’dendir, Edebalı neslindendir. Osmân Gâzî-i Sânî ile Hotin Seferi’ne giderken merhûm olup Ulucâmi‘‘de medfûndur.

Ve Baba şehri kurbunda şeyh Emân köyünde **şeyh Emân,** şehr-i Baba’da niçe yüz ziyâretler vardır.

Ammâ ma‘lûmumuz olup ziyâret etdiğimiz sultânlar bunlardır kim tahrîr ü terkîm olundu. Bu ziyâretleri ederken şehr-i Baba’da bir ay meks edüp etrâf-ı erba‘ayı hıfz [u] hırâsetde iken Âsitâne-i sa‘âdetden ulaklığile Yıldırım Kapucu yıldırım gibi gelüp Kaya Sultân’dan ve kapu kethüdâsından el-hâsıl cümle a‘yân-ı kibârdan mektûblar getirüp bin altmış iki zilhiccesinde Gürcî Mehemmed Paşa sadâretden ma‘zûl olup yerine Tarhuncu Ahmed Paşa vezîria‘zam olduğu haberi gelüp paşa müte’ellim olup ma‘a’l-kerâhe hedâyâlar ile mübârek-bâda kapucubaşılarından bir ağa gitdi. Ba‘dehû yine bin altmış iki Zilhiccesi’nin evâhirinde Melek Ahmed Paşa efendimiz Özi eyâletinden ma‘zûl olup Rûmeli eyâleti sadaka olunup Rûmeli’nden Siyâvuş Paşa ma‘zûl olup eyâlet-i Özi anlara tevcîh olunup mübâdele oldu.

İşbu bin altmış iki zilhiccesinin evâhirinde eyâlet-i Özi’den ma‘zûl olup Babadağı‘ndan Rûmeli eyâletine gitdiğimiz konakları ve kurâ vü kasabâtları ve ma‘mûr şehr-i müzeyyenleri beyân eder

Evvelâ *Bismillah* ile **Baba şehri**nden cânib-i cenûba **karye-i Yayla**, andan **karye-i İnehân**, çeşmesi, bir azîm ormanlı korusu vardır. Andan

Evsâf-ı kasaba-i İsterâbâd

Özi eyâletinde Babadağı nâhiyesinde maktû‘u’l-kalem ve mefrûzu’l-kadem dergâh-ı âlî yeniçeri ağalarının hâssıdır. Zâbıt-ı râbıtları yine yeniçeri ağası tarafındandır. (–) yük akçe iltizâm hâssıdır. Subaşı ve şehir kethüdâsı vardır. İmâristânı bir bayır dâmeninde bir vâsi‘

öz içinde bâğlı ve bâğçeli bin beş yüz aded kiremitli ve tahta-i şındıra örtülü ma‘mur u âbâdân kefere hâneleridir. Müselmânları azdır. Ve nâsâz Laz-ı haylazdır. ***[129b]*** Ağa hâssı olmağıla keferesi cümle akûr kelb-i zebâdırâzdır. Hânları ve meyhâne ve bozahâneleri ve iki yüz mikdârı dükkânları vardır. Ammâ hammâmı yokdur. Kenîseleri çokdur. Urûm u Bulgar güzelleri vâfirdir. Ammâ re‘âyâsı gâyet mütemerrid kâfirdir. Paşaya vâfir hedâyâ getirüp hizmetler edüp ihsânlar aldılar. Andan yine cânib-i cenûba ma‘mûr [u] âbâdân kurâlar geçüp,

Kasaba-i Karamurâdlı

Babadağı hükmü nâhiyesinde bir vâsi‘ vâdîde bin aded hâneli müselmân rabtasıdır. şındıra tahta örtülü bir câmi‘i ve iki hânı var, gayri imâreti yokdur. Ancak on aded dükkânı ve üç mekteb-i sıbyânı vardır. Cümle halk Tatar kavmidir. Câmi‘inin minâresi tahta örtülü sivri kubbenin alemi yerinde evc-i semâya münkalib olmuş binâ bir tahta minâreli câmi‘-i ibret-nümâdır kim bu gûne minâre-i musanna‘ bir diyârda görülmüş değildir. Ve minâre şerîfesi ve külâhı bir gûne şîrîn kârlı vâcibü‘s-seyr şerîfe-i bang-ı Muhammedî mahallidir. Andan yine cânib-i cenûba (–) sâ‘atde,

Der-sitâyiş-i kasaba-i Karasu

Bu mahal Dobruca içi olup susuz mahal olmağıla her sene Tuna nehri tuğyânından azmaklar kalup suları kara olduğundan Karasu derler. Ve karye-i Gökçe kurbunda karasu nâmında bir kaynak su vardır. Anınçün Karasu derler. Dobruca kral çağında sayd [u] şikâr mahalli âbâdân diyâr-ı Bulgarân imiş. Sultân Mûsâ ibn Yıldırım Bâyezîd Hân çapul ile gelüp feth edüp bir gicede cemî‘i hânedânların harâb u yebâb edüp yine Edirne’ye kaytavul etmişdir. Ba‘dehû Bâyezîd-i Velî imâr etmişdir.

Hâlâ Özi eyâleti vezîrinin hâss-ı hümâyûnundan ifrâz olmuş hâssıdır. Hâkimi, paşa ağalarından biri voyvodadır. Yüz aded tevâbi‘iyle yedi kîse paşa mâlın ve dörd kîse kendi mâlın tahsîl edüp hükûmet eder. Ve üç yüz pâyesiyle hâkim-i şer‘ kadı efendi hükûmet edüp cümle (–) aded nâhiye kurâlarından yedi kîse pîş-tahta mahsûlü mâl-ı harâm hâsıl eder şerîf kazâdır.

Sipâh kethüdâyeri ve yeniçeri serdârı ve şehir bâcdârı ve şehir muhtesibi vardır. Ammâ dizdârı ve müftî ve nakîbi yokdur. Lâkin a‘yân-ı eşrâfı çokdur.

Üç mahalle ve bin aded kiremitli ve tahta örtülü hâne-i tahtânî ve fevkânîlerdir. Dobruca diyârı olmağıla bâğı ve bâğçesi yokdur. Ammâ bostânında kavunu ve karpuzu ve buğday mahsûlü çokdur. Ve küşâde diyâr olmağıla şiddet-i şitâsı katı olur. Suyu Tuna halicinden arabalar ile gelir.

Bir müfîd ü muhtasar câmi‘i ve bir hânı ve bir kesîf hammâmı ve yedi aded mekteb-i sıbyânı ve yedi yerde sebîlhânesi ve kırk elli aded dükkân-ı kârhânesi vardır. Bunlardan mâ‘adâ imâristânı yokdur. Ammâ avret çengilerine ol diyârda gûyende derler, gâyet çokdur. *Alâ mele’i’n-nâs* hâne-be-hâne çöğür ve çeşde ve ravza ve karadüzen ve ıklık çalup gezerler, ayıb değildir. Cümle a‘yânı bu derde mübtelâlardır.

Hâkim-i şer‘ ü hâkim-i örf men‘ etmeğe kâdir değillerdir. Zîrâ men‘ine cümle ahâlî-i vilâyet râzî değillerdir. Hâlâ ki bu gûyendeler niçe hânedânları berbâd edüp sâhib-i

hâneleri müflis mendebûr edüp kendülere hüddâm etmişlerdir. Bir alay arabalar ile göçer evli fâhişe-i cihân-ârâlardır. Ne'ûzü billah bir gûne mekr-i şeytândır. Hulâsa-i kelâm ol fâhişe gûyendeler Karasu şehrine kadem basdıklarından ol kadar ma'mûr şehir değildir. Allah ıslâh eyleye, *âmîn*.

Ziyâretgâhları aslâ ma'lûmum değildir. Andan yine taraf-ı cenûba,

Menzil-i karye-i Bülbüllü: Müselmânlardır.

Andan **karye-i Kurnacık:** Müselmânlardır.

Andan **karye-i Düğüncüler:** Cümle müselmânlar ve Karasu nâhiyesidir.

Andan **karye-i Çardaklı:** Cümle müselmânlardır.

Andan **karye-i Kassâblı:** Bunlar dahi müselmânlardır. Hacıoğlu nâhiyesidir. Andan yine cânib-i cenûba,

Kasaba-i ma'mûr Hacıoğlu bâzârı: Bâlâda imâreti evsâfı tahrîr olunmuşdur. Andan cânib-i kıbleye,

Karye-i Denkler: Alaybeği ziyâfetiyçün yoldan hilâf gidildi. Andan cânib-i cenûba,

Karye-i Güllü: Ahâlîsi müslim-i müsellemlerdir. Andan,

Karye-i Karacaot: Yoluna teveccüh olunup Piravadi râhı sol cânibimizde kaldı. Andan,

Karye-i Arnavudlu: Müselmân u Bulgar köyüdür. Andan,

Karye-i Madara: Bunlar Emir Paşa köyüdür. Andan,

Karye-i Yörük Kâsım: Ma'mûr köydür. Andan,

Karye-i Karacaot: Nehr-i Kamçı kenarında müselmân u Bulgar köyüdür. (–) Paşa çiftliğinde paşa efendimiz evc-i âsumâne ser çekmiş kullede mihmân oldu. Ma'mûr otar-ı âbâdândır. *[130a]* Bundan cereyân eden nehr-i Kamçı Kazan ve şıpka dağlarından gelüp Köprü köyünden ubûr edüp Karadeniz sâhilindeki Varna şehrinin Galatası dibinde Karadeniz'e mahlût olup içinde şayka gemiler kışladığı bâlâda Silisre vilâyetine giderken Çengeköy mahallinde tahrîr olunmuşdur. Ba'dehû bu Karacaot'dan bir günde yüz bin renc-i anâ ile nehr-i Kamçı tuğyânda olmağıla cümle ağâvâtların ve paşa efendimiz ağırlıkları iki günde gücile ubûr edüp nehrin karşu tarafında Kazan Balkanı dâmeninde,

Karye-i Gelinlik: Sâfî âsî Bulgar keferesi köyüdür, anda meks olunup cümle ağırlık nehr-i Kamçı'dan ubûr etdiler. Andan cânib-i cenûba yüz bin renc [ü] anâ çekerek baş yukarı giderek gücile bir günde,

Menzil-i karye-i Çalıkkavak: *El-ıyazen billah* eyle bir çengelistân-ı hıyâbandır kim derbend-i Maşa ve derbend-i Calındır ve derbend-i Felâket. Ve'l-hâsıl Arab ve Acem'de temâşâ etdiğimiz derbendler bu Çalıkkavak derbendi yanında Sahrâ-yı Tîh [ü] vâdî-i Heyhât'dır. Zîrâ bu Çalıkkavak'da olan çınar ve çam ve mişe ve kavak bir diyarda yokdur. Cümle şecere-i ibret-nümâları evc-i âsumâna ser çeküp ol dırahtların sıklığından zemîne bir habbe-i ful kadar âfitâbın şu'lesi te'sîr etmez, böyle hıyâbân-ı kûyahistân-ı çengelistândır. Hatta Çalıkkavak namıyla şöhre-i şehr olmasının aslı üç aded birâder-i can-

beraber bellerinde birer kemer mâllarıyla bu balkana uğrayup ubûr ederken üzerlerine on aded Bulgar kefereleri hamle edüp bu üç fetâ on kefereye emân u zamân vermeyüp katl ederler. Meğer maktûl olan keferelerin otuz aded refîkleri dahi kemîngâhda âmâde imişler. Hemân cümle küffâr bu üç yiğide üşüp harbe ve navorta ve sapan ve toyka ve sopa ve penyal üşürürler. Hemân bu üç fetâ görürler kim iş işden geçüp Allah deyüp bu otuz kâfire mu'cizât-ı Muhammedü'l-Mustafâ berekâtıyla Allah'a sığınup girişirler. Küffârın bir kaçı cân havliyle ba'zı kavak dırahtlarının ardına pinhân olup ol fetâlar kavaklara kılıç urdukça hem kavağı ve hem ardında saklanan küffârları ikişer pâre ederler. Küffâr bu hâlî görüp karârı firâra mübeddel edem zann edüp kırkı da üç yiğidin elinde katl olunup ol fetâlar bu kadar mâl-ı ganâ'imlerin alup sâlimîn ü gânimîn sıla-i rahmlerine giderler. Hâlâ ol yedi aded çalık kavak şâhrâh üzre durur. Ve kırk aded küffâr leşi ol mahalde maşadlıkdır. Ol sebeb ile çalıkkavak deyü elsine-i nâsda meşhûr-ı âfâk bir balkan-ı Çalıkkavak'dır. Hâlâ yüz iki yüz âdem haydûd harâmîleri kesretinden selâmetle geçilmek ihtimâli yokdur. Gâyet muhavvif ve muhâtara beldir kim ubûr edenin belinde tâb u tüvân kalmaz.

Balkan köyü: Bir mam'ûr karye-i Bulgar'dır. Bu balkan emn-i emân olmak üzre anlar sâkin olup cemî'i tekâlîf-i örfiyyeden mu'âf u müsellemlerdir. Ammâ ne mümkün, gayri diyârlardan haydûdlar gelüp bu balkan'da kârbân urup şikâr alup firâr ederler.

Sergüzeşt-i hakîr Evliyâ

Ol balkanda cümle huddâmlarımla bir kefere hânesine mihmân olup bir hücrede âteş kenarında safâ-yı hâtırla dururken anı gördüm, kapudan içeri bir acûze-i bed-likâ geysûların fetile fetile târumâr kılup gazab-âlûd içeri girüp bî-pervâ âteş başına oturup lehçe-i mahsûsuyla vâfir şütûm etdi. Hakîr eyle fehm etdim ki taşrada huddâmlar birez nâ-hemvar evzâ' [u] etvâr teklîf-i mâlâ yutâk etmiş olalar. Hüddâmlara tenbîh etdikde hâşâ bir şeyden haberimiz yokdur, dediler. Ba'dehû bu acûzenin yanına yedi aded sıbyân, gulâm, bintân-ı nâresîdeler gelüp acûzenin cânib-i erba'asına cem' olup çağıl çuğul Bulkarca söyleşüp âteş başın ihâta etdiler. Hakîre aslâ bir yer komadılar. Garîb temâşâdır deyü gen yakadan seyr ederdim. Âhir nısfu'l-leyl oldukda anı gördüm, bir hareket eder şeklinde bir ayak savaşı oldu. Hemân hakîr hâb-ı râhatdan bîdâr olup anı gördüm, acûze karı kapuyu açup ocakdan bir avuç kül alup fercine sürüp elinde kalan küle bir efsûn okuyup elindeki külden ocak başındaki uryân yatan yedi aded oğlan ve kızların üzerlerine ol külü saçup anı gördüm, yedisi de birer iri piliçler olup civ civ demeğe başladılar. Hemân elindeki bâkî kala[n] külden kendünün başına saçınca ol ân kendüsü de bir büyük kuluçka tavuk olup gurk gurk diyerek kapudan taşra çıkup ardı sıra yedi aded piliç evlâdları civ civ diyerek aşra çıkınca ol ân "Bre oğlan!" deyü cân havliyle feryât edip gulâmlarım *[130b]* hâbdan bîdâr olup geldiler. Gördüler kim burnumdan kan boşanmış. Bre bu ne hâldir, taşra çıkın, görün bu ne kütürdü oluyor dedikde taşra çıkdılar, gördüler kim atlar arasında mezkûr câzû tavuk piliçler gezdiğinden atlar boşanıp birbirlerin helâk ediyorlar. Hâlâ ki atlar tavukdan ve hınzırdan hazz edüp atlara sıraca ve kızılkurd marazı girmez. Anınçün na'lbend dükkânı tavuksuz ve değirmânları hınzırsız ve ekâbir hâneleri Yahûdîsiz olmaz. Bu kerre atlar birbirlerin helâk ederken gökden re'âyâ kefereleri bu kârdan âgâh olup atları kayd-bend etdiler. Cadu tavuklar bir cânibe gitdiler. Gulâmımın manzûru olduğu üzre, anın naklidir, Ânî gördüm, der, bir kefere hemân zekerin çıkarup tavukların üzerine sepe sepe işedikde anı gördüm, sekiz aded tavuklar benî Âdem olup

yine ol acûze fertûte oldukda ol teşelşül eden kâfir acûze avreti ve gulâmları döğe döğe bir cânibe götürdü. Ardı sıra nazar etdik. Meğer ol hâne kiliseleriymiş, avreti papasa verüp papas avreti okıyarak afaroz-ı mandolos eyledi” deyü gulâmlarım yemin etdiler. Ve Antâbî Mü’ezzin Mehemmed Efendi huddâmları ve mataracıbaşı huddâmları gördü tavuklar âdem olduğun, deyü şâhid duyurdular. Ol gice sabâha dek havfimden mi yâhûd kan hareketinden mi burnumun kanı cereyân etmeden kesilmedi. Tâ vakt-i sabâh olup demden halâs oldum. Ba‘dehû mü’ezzin huddâmlarına ve Mataracı Mehemmed
Ağa huddâmlarından su’âl etdim: “Vallahi ahşam tavukların üstüne ol kefere işeyince tavuklar âdem oldu. İsterseniz işeyen kefereyi getirelim” dediler. Cânım getirin, dedim. Ol ân kefere hande ederek gelüp eydür: “Sultânım, ol karı başka soydur. Kış giceleri yılda bir kerre eyle kara koncoloz olurdu. Ammâ bu yıl tavuk oldu. Kimseye zararı yokdur” deyüp gitdi. İşte bu hakîr-i pür-taksîr mezkûr Çalıkkavak’da böyle bir temâşâya düş gelüp aklım başımdan gideyazdı. *Allahümme âfinâ*.

İşte bu Çalıkkavak balkanı mel‘ûnunun her hâl-i ahvâl-i pür-melâli böyledir. Hudâ hıfz ide.

Andan ertesi ale’s-sabâh Çalıkkavak dağın aşup cânib-i cenûba teper aşağı inüp,

Karye-i Dobral: Üç yüz hâneli Bulgar keferesi köyüdür ve serbest ze‘âmetdir. Andan yine cânib-i cenûba,

Karye-i Dilâver Efendi: Müselmân köyüdür. Bir câmi‘i ve yüz aded hâneleri var. Dilâver Efendi, paşaya bunda bir azîm ziyâfet edüp bir at pîşkeş çekti. Andan yine cenûb tarafına gitmeyüp cânib-i garba meyyâl ma‘mûr kurâlar ubûr ederek,

Karye-i Sarây: Çelebi Sultân Mehemmed Hân zamân-ı kadîmde ma‘mûr kasaba-i İrem imiş. Hâlâ meydânda Süleyman Hân’ın müfîd [ü] muhtasar bir kasrı ve vâlidesinin bir câmi‘i kalmış. Ve yüz mikdârı fukarâ hâneleri ancak kalmış. Andan taraf-ı garba Çalıkkavak dağları dâmeniyle ubûr ederek

Evsâf-ı kasaba-i İslimye

Sebeb-i tesmiyyesi oldur kim (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) İdrivne kralının yaylağı tahtı olmak ile ol asırda şehr-i azîm imiş. Sene (–) târîhinde Gâzî Hudâvendigâr Edirne’yi feth etdikde bu kal‘ayı dahi muhâsara edüp fethinde usret ve meşakkat çekdiğiyçün ba‘de’l-feth sûrunu siverin edüp harâb eder. Hâlâ eser-i binâları şehrin cânib-i şimâlindeki bayırlar üzre nümâyândır. Ol mahalde bir kenîse-i ibret-nümâ temeli zâhirdir kim ve mine’l-iberdir. Ba‘dehû bu şehrin âb [u] hevâsından Çelebi Sultân Mehemmed ibn Yıldırım Hân hazz edüp sayd [u] şikâr tarîkiyle bu şehre gelüp kesb-i tarâvet ederdi. Hâlâ şehrin cânib-i kıblesinde olan sahrâda binâ etdüğü sarâ-yı azîm esâsları oldur ve ol zamândan berü bu rabta (–) (–) sancağı hükmünde (–) (–) (–) (–) (–) dir ve yüz elli akçe payesiyle şerîf kazâdır. Senevî kadıya (–) aded ma‘mûr nâhiye kurâlarından beş kise mâl hâsıl olur. Hâlâ imâristânı Çalıkkavak balkanına muttasıl olan kûh-ı bülendlerin dâmeninde bir mürtefi‘ bayır üzre serâpâ bağlı ve bâğçeli ve âb-ı revânları cârî ve firâvân bir kasaba-i İslimye-i hûbândır. Cümle on bir mahalle ve on iki mihrâbdır. Ve iki bin beş yüz aded kiremitli ve şındıra tahta örtülü büyût-ı a‘yân-ı kibâr ve gayri hâne-i müte‘addidelerdir. Cümle hânelerinin revzenleri ve tâka-i dervezeleri şehrin cânib-i kıblesinde zeyn olan sahrâ-yı

ma‘mûra nâzır kat-ender-kat evleri vardır. On iki aded mihrâbın ma‘mûru çârsû içinde bir minâreli (–) câmi‘-i rûşendir. Ve cemâ‘ati *[131a]* çokdur.

…………….(1 satır boş) …………….

Bunlardan mâ‘ada mahalle mesâcidleridir. Medrese ve dârü‘l-kurrâ ve dârü‘l-hadîsi ve dârü‘l-it‘âmı yokdur. Ammâ daru’t-ta‘lîm-i sıbyânı çokdur. Ve üç hane vardır. Cümleden mükellefi Sultân Murâd Hân-ı Râbi‘in defterdâr-ı sâhib-vakârı Mevlevî vezîr Koca Mehemmed Paşa hânı çârsû içinde olmak ile bu bâzâr-ı hüsne hüsn verüp âyende vü revendegâne mihmânhâne-i bî-minnet olmuşdur. Gerçi kiremit ile mestûrdur ammâ gâyet metânet üzre binâ olunmuş bir kârbânsarây-ı revândır. Kapusunun atebe-i ulyâsı üzre târîhi güfte-i (–) Çelebi: (–) (–) (–) (–) (–)

Yapıldı yolcu ârâm etmeğe lillahi menzilgâh

Sene 1052.

Ve bir aded müfîd ü muhtasar hammâmı var ammâ âb-ı revânları bî-hisâb olmak ile her hânede gasilhâne mukarrerdir. Ve cereyân eden enhâr-ı bî-aded bir bayır zemînden aşağı cereyân etmeğile her uyûn üzre niçe yüz âsiyâb-ı dakîkler ve çarh-ı tabbâğlar ve dollâb-ı keçe ve kilim ve kebe dinkleri deverân etmededir, kim hisâbı lâ-yuhsâdır. Zîrâ bu şehrin sanâyi‘-i memdûhâtından Yanbolu kebesi ta‘bir etdikleri pâdişâha lâyık tiftik kebe bu şehirde işlenüp Rûm [u] Arab u Acem’e gider. Ekseriyyâ a‘yân-ı vilâyetin ticâreti ve ehl-i hirfetin kâr [u] kesbi gûnâ-gûn tiftik kebe ve rengârenk velensiyeler işlenir. Anlar cümle bu dink değirmânlarında deverân edüp su içinde pişer bir aca‘ib temâşâgâh-ı çarh-ı felek-misâl dollâblardır. Bu kebeci dükkânlarından mâ‘adâ iki yüz aded dekâkîn-i sûk-ı sultânîdir, ammâ bezzâzistânı yokdur. Ve âb [u] hevâsının letâfetinden mahbûb u mahbûbesi gâyet çokdur. Edirne ve Filibe ve Yanbolu sahrâlarında İslimye güzeli şöhre-i şehr olmuşdur. Ekserî Bulgar güzeli çokdur. Ve ahâlîsi elvân çuka libâslar giyüp Bulkar lisânı dahi tekellüm ederler. Zîrâ re‘âyâsı cümle Bulgardır.

Bu kasabanın evsâfı hadden bîrûndur. Ammâ bir gün tekâ‘üd olunup ertesi hareket olunduğundan ziyâretgâhları ve gayri evsâfları tahrîr olunmadı.

Andan yine cânib-i garba dâmen-i kûh-ı bülendde olan imâristân kurâlar içre ubûr edüp,

Karye-i Hıdırağa: Dâmen-i kûhda iki yüz hâneli câmi‘ ve hânlı müselmân u Bulgar köyüdür. Ve İbrâhîm Hân oğulları vakfıdır. Cemi‘i tekâlif-i şâkkadan mu‘âf [u] müsellemlerdir. Andan yine zeyl-i cebel ile cânib-i garba gidüp,

Evsâf-ı şehr-i Beğcesi, kal‘a-i Zağra Yenicesi

Bi-kavli Tevârih-i Yanvan-ı Yunan, Rûm keferesi krallarından Filibe vilâyeti sâhibi Makedone nâm kralenin yaylağı tahtı idi. Ol asrda eyle imâristân u hadîka-i bostân [u] gül-i gülistân imiş kim Filibe sahrâsı içre aslâ İrem-i gülistândan bir hatve arz-ı hâliye yok imiş. Ba‘dehû bu şehir sâhibesi Makedone Krale sırf krallarından Dest-put kral ya‘nî “tuç elli” Kral-ı dâl Makedone avreti avretliğe almak ister. Bu Zağra şehri sâhibi Makedone Krale, “Ol Sırf kralıdır, ben bir Urûm kralesi Filibe ve Edirne sâhibi Makedone kralı olam, niçün ana avret olurum?” deyü da‘vâ-yı merde edince Sırf-ı Despat inâdına musırr olup

Despot yaylasından iki kerre yüz bin kefere ve fecereyi başına cem‘ edüp ellerine tuç eldivanlar giyüp Filibe hâmûnunda biri dâll, biri mudille birbirleriyle ceng-i cidâl ü harb-i kıtâl edüp hikmet-i Hudâ Despot gâlib, Makedona mağlûb olup firâr ederken Filibe altında nehr-i Meriç geçidinden Makedone geçerken gark-ı âb olup cümle cüyûş-ı menkûsu Sırf keferesi elinde tu‘ma-i harbe olup şehr-i Filibe ve şehr-i Beğçe’ye ya‘nî bu Zağra şehrine kral-ı dâll olup Sırflar vilâyetine istîlâ edüp Zağra Yenicesi’n ihrâk bin-nâr edüp mürûr-ı eyyâm ile yine Bulgar tasallut edüp imâr edeler. Hâlâ kefere zamânındaki harâb olan âsâr-ı binâları şehrin cânib-i şimâlinde dağ eteklerindeki bağlar içinde ibret-nümâ temeller zâhir ü bâhirdir.

Ba‘dehû sene 766 târîhinde Gâzî Hudâvendigâr kim, Sultân Murâd-ı Evvel’dir, fâtih-i Edirne’dir. Ba‘dehû gazâ-yı Kosova’da iki kerre yüz bin küffârı kırup lâşe-i murdârların im‘an-ı nazar ile temâşâ ederken cîfe-i kefereler içinden Miloş Koblaki nâm bir zeber-dest fecere destinde tîğ-ı Dahhâk’dan nişân verir müczim ya‘nî *[131b]* keskin bıçak ile na‘ş-ı kefereler arasından mel‘ûn kalkıp Gâzî Hudâvendigâr’ı ura ura şehîd eder. Ol ân ol bî-dîne emân vermeyüp pâre pâre ederler. Ammâ çi fâ‘ide. Kalb-i Murâd Hân’ı Kosova’da defn edüp vücûd-ı hurşîd-i pâkin Bursa’da defn ederler.

Ol Gâzî Hudâvendigâr kim Edirne’yi feth etdikden sonra bu kal‘a-i Zağra Yenicesi’ne Lala şâhin Paşa’yı sene 766 târîhinde serdâr-ı mu‘azzam edüp bu kal‘ayı muhâsara etdikde mel‘ûn Rûm kefereleri bâtıl dînleri gayretine ceng-i azîm edüp âhir fethi kılıç ile cebren ve kahren müyesser olup ba‘de’l-feth bir dahi küffâr istîlâ etmeğe tâlib u râgıb olmasın içün fermân-ı Murâd Hân ile Lala şâhin Paşa bu kal‘ayı hâke beraber eyleyüp şehrini zamîme-i İslâm diyârı edüp nâm-ı Murâd Hân içün hutbe tilâvet olundu. İlâ-mâşâallah dest-i Âl-i Osmân’da Rûm diyârının şâm-ı cennet-meşâmına mânend bir şehr-i dil-pesenddir. Hâlâ (–) eyâletinde (–) sancağı hâkinde Çirmen paşasının hâssıdır deyü ağası yüz aded tevâbi‘iyle hükûmet eder. Hâkim-i şer‘i üç yüz akçe pâyesiyle gâyet a‘lâ şerîf kazâdır ammâ kazâ-yı âsumânî değildir. Zîrâ bu şehrin a‘yân-ı ulemâsı katı çok olmağıla zulm u ta‘addî etdirmezler. Ber-vech-i adâlet kadıya senevî on kise mahsûl olur. Zîrâ (–) aded nevâhî kurâlarından cümle me’kûlât [u] meşrûbât bâd-ı hevâdır. Niçe kerre tekâ‘üd ihtiyâr eden beş yüz akçe mollalara bu kazâ sadaka olunmuştur. Bu şehrin imâristânı cümle Zağra sahrâsına vâki‘ olup cânib-i etrafı bağlardır. Ve tarafı şimâli ba‘îd dağlardır. Cümle şehr-i Zağra Yenicesi diyâr-ı Rûm’da üçdür. Ammâ bu Yenice cümle yedi mahalledir. Ve cümle (–) hâne-i zibâlardır. Tahtânî ve fevkânî bâğ u bâhçeli serâpâ la‘lgûn kiremit örtülü mükellef ve mükemmel a‘yân-ı eşrâf sarâyları ve gayri hâne-i Külbe-i ahzân-ı beytü‘l-hazenlerdir.

Ve cümle yedi {aded} ma‘bedhâne-i kadîmlerdir. Ancak ikisi salât-ı cum‘a edâ olunacak ibâdetgâhdır.

Câmi‘-i Sarıca Paşa, sûk-ı sultânîde olmağıla cemâ‘at-i kesîreye mâlik bir minâreli müfîd ü muhtasar bir câmi‘-i kadîmdir.

Biri dahi yine çârsû kurbunda **Ömer Çerçi câmi‘i**dir. Bunlardan mâ‘adâ mahalle mesâcidleridir.

Ve yedi aded mektebi ve üç aded hânı ve yüz elli aded dükkân var. Ve bir müferrah hammâmı Alî Paşa’nındır. Bundan gayri ev hammâmlarıdır. El-hâsıl oldukça müzeyyen

olmada kasaba-i ma‘mûrdur ammâ sahrâsı gâyet mahsûldâr olduğundan birbirine muttasıl gâyetü‘l-gâye hân ve câmi‘li kasaba-misâl kurâlar ile müzeyyen vâdîdir. Mahbûb u mahbûbesi memdûhdur. Zîrâ âb [u] hevâsı latîfdir.

Halkı Rûmeli Çıtağı ve yürüğüdür. Ve re‘âyâsı Rûm u Bulgar keferesidir kim gâyet rencber kavm-i Ferhâd'dır.

Evsâf-ı ziyâretgâh-ı Zağra Yenicesi

Derûn-ı şehirde,

eş-şeyh Kara şemseddîn-i Simâvî: Tarîk-i Halvetiyye'de niçe bin mürîde mâlik ulu sultândır. Çelebi Sultân Mehemmed ibn Yıldır[ım] Hân meşâyıhlarındandır. Kesret-i seyâhatle meşhûr-ı âfâk ilm-i remilde veffâk olup mehdî-i zamân olacakdır deyü nefy-i beled edüp bu Yenice şehrinde sâkin iken dâr-ı bâkiye irtihâl edüp başka türbesi var. Ziyâretgâh-ı ünâsdır. Andan

Ziyâret-i Abdullah Dede: Tarîk-i Bektâşiyân'dan ulu gürbüz er sultân-ı fukarâ imiş. *Kuddise sırruhu*.

Anda bu şehirden şehr-i Filibe'ye giderken karye-i Konuş nâm mahalde,

Ziyâret-i Meyyitoğlu Mehemmed Beğ: Ulu âsitânedir. Cümle binâsı Çelebi Sultân Mehemmed hayrâtıdır kim merkad-i pür-envârı üzre bir kubbe-i âlî ve câmi‘i ve bir dârü‘l-it‘âm-ı imâreti pür-me‘âli var kim mâh u sâl bi'l-guduvvi ve'l-âsâl cemî‘i züvvâra ve cümle âyende vü revendegâna subh u şâm çobrası mebzûldür. Hakkâ ki sâhibü‘l-hayrât Çelebi ibn Çelebi Sultân Mehemmed Hân imiş. Hâlâ evkâfnâmesinde tahrîr olunan üzre bu Çelebi Mehemmed Hân'ın feth-i fütûh etdüğü memâlik-i mahrûselerde beş yüz altmış hayrât [u] hasenât hutbesi tilâvet olunur. Sâ'ir hayrâtları ana göre kıyâs oluna. Ammâ pederleri Yıldırım Bâyezîd Hân'ın bir kırk aded hutbesi kırâ'at olunur. Zîrâ fütûhâtı hadden birûn u kıyâsdan efzûndur. Ammâ ibtidâ Mekke, Medine fukarâsına oğlu Çelebi Mehemmed Hân on iki bin altun surre ve atıyye gazâ mâlından göndermişdir. Gayri selâtîn gönderme ***[132a]*** miş idi. Bu Zağra Yenicesi'nde dahi bir hayrâtı su arkıdır kim Filibe sahrâsına doğru cereyân eder.

Andan yine Zağra Yenicesi'nden bir sâ‘at ba‘îd cânib-i kıbleye Filibe râhı üzre Adadepe demekle meşhûr cânib-i erba‘a il-vilâyetden nümâyân yalınız bir tümsek depe-i âlîdir. Ammâ nîm sâ‘atde urûc olunur, hayli mürtefi‘ kûhcağızdır. Anın tâ zirve-i a‘lâsında,

Ziyâret-i Hazreti-i Kademli Baba Sultân: Hacı Bektâş-ı Velî hizmetiyle tâ Horâsân'dan bile Rûm'a gelmiş Fağfûr diyârı hâkinde Kozak kavmi memlûklarından bir çâker-i hâkister-emkinde muhibb-i hânedân ârif-i billah-ı zî-şân kimesne imiş. Bektâş-ı Velî‘nin cihâz-ı fakrı ve sılalarına vâsıl olup tuğ u alem ve def ü kudûm ü nefiriyle erre-i tevhîd-i sultânî ederek bu kûh-ı bülendi cây-ı me'men edinüp ber seccâde olup yedi sene niçe bin cânlar andan me'zûn olup âhir dâr-ı âhirete min muhabbetillah yönelüp bu mürtefi‘ cihânnümâ püşte üzre fukarâları cesed-i azîzi defn ederler. Sultân Çelebi Mehemmed Hân azîzin fevti haberin istimâ‘ edüp Edirne'den ılgar ile gelüp Kademli Baba hazretleri üzre bir kubbe-i pür-nûr binâ eder. Sâfî rasâs-ı hâs ile mestûr bir kubbe-i ma‘mûrdur. Ve

bir âşiyân-ı Bektâşiyân ve bir imâret ü kilâr ü mescid ve meydân inşâ edüp yedi pâre kurâ vakf eder. Hâlâ ma'mûr [u] âbâdân cihân-nümâ bir tekye-i Bektâşiyân'dır. Cümle a'yân-ı vilâyet bu Kademli Baba'ya mu'tekid olup nezerâtları gelüp âyende vü revende züvvâr-ı müsâfirîne ol nezerâtdan fukarâlar ni'met çeküp hizmet ederler. Kubbe-i pür-nûru içre azîzin cânib-i erba'asında çerâğlar ve şem'dânlar ile müzeyyendir. Hattâ azîz-i merhûm çobanlık etmeğile kaval-ı Mûsâ çalarmış, başları ucunda durur, ulu sultândır. *Kaddesenallahu bi-sırrıhi'l-aziz.*

Andan yine Yenice'ye gelüp cânib-i garba gidüp,

Menzil-i karye-i Hızır Bey: Müselmân u Bulgar köyüdür ve vakıfdır. Andan yine garba,

Evsâf-ı şehr-i atîk Eski Zağra

Bu dahi Makedone krale avradın hükmünde idi. Anların zamânında bu şehr-i azîm idi. Kızılyumurta bednâmların her sene bunda etdiklerinden bu şehrin ismine Avgandıra derler idi. Lisân-ı Yunan'da "Avgandıra" kızıl yumurtaya derler.

Ve bu şehirde bir deyr-i mu'azzam var idi, gûyâ Ayasofya idi. Anda Andire Yoroz nâmında bıtrîk ü kıssîs papa ve ladika ve ruhbânlar var idi. Ol ser-çeşme-i palas pûşân-ı sâhib-i nâr-ı zünnâr Andire mel'ûn ilm-i nücûmda yed-i tûlâ sâhibi olmağıla Hazret-i Resûl-i Hudâ, Muhammedü'l-Mustafâ'nın Mekke'de zuhûr edeceğin ve cemî'i kamâme ve düyûr mutalsamâtların münhedim olacağın ta'ayyün-i yevm, sâ'at, derîce, dakîka ile demiş idi. Ve ol gün bu Avganda deyri yıkılır derken hikmet-i Hudâ Mekke'de Hazret-i Mustafâ vücûda geldikde Bağdâd'da tâk-i Kisrâ ve Irâk'da âteş-gede-i Nemrûd ve Ayasofya ve Kızılelma ve Kudüs'de kamâme ve Beytü'l-lahm ve Budin Kızılelmasında Makbûl İbrâhîm Paşa'nın câmi' etdiği deyr-i azîm ve Üstürgon deyri kubbesi ve Üstolni-Belgrad kubbesi ve Tarabefzûn'da ve Kostantiniyye'de Sarâyburnu'nda balık dalyanı tılsımâtları ve Mısır İskenderiyyesi'nde Âyine-i İskender ve Mısır'da Ehrâm dağları dibinde taşdan Ebü'l-hevl kellesi söylemez olup ve'l-hâsıl yedi bin aded tahrîr olunan kıbâb u âteş-gedeler cümle Hazret-i Risâlet rahm-i mâderden müştak olduğu leyle-i mübârekede cümlesi kudûm-i Resûl edîm-i arza kadem basınca cümlesi münhedim olunca cemî'i millet-i Mesîhiyye bildiler kim Muhammed-i Arabî rûy-ı arza kadem basdı. Hemân ol sâ'at bu Zağra şehrindeki Avganda deyrinde olan mezkûr papas Andire Yoros "İşte bugün Muhammed dünyâya gelir" deyü müterakkib iken bir zelzele-i azîm zâhir olup deyr-i Avganda münhedim olup içinde Papa Andire mürd olur.

Hâlâ ol deyrin esâsı şehrin şimâlinde bir püşte-i mürtefi' üzre nümâyândır. Yine her sene cümle kefere-i fecere mu'tâd-ı kadîmeleri üzre bed-nâm günlerinde ol deyrin temelin ve Andire papasın maşadın dolanırlar. Ol zamânda bu Zağra'ya Avganda derlerdi. Rûm tevârîhlerinde ulu şehir idüğü mufassal tahrîr ü temdîh olunmuşdur. Ba'dehû mürûr-ı eyyâm ile niçe mülûk destine girüp imâr olmada iken sene 766 târîhinde Âl-i Osmâniyândan *[132b]* yine Yıldırım Bâyezîd Hân fethidir, be-dest-i Koca Lala şâhin Paşa, feth etmede usret çeküp ba'de'l-feth küffâr bir dahi karâr etmesin deyü kal'asın berbâd etmişdir. Hâlâ âsâr-ı binâları şehrin niçe yerlerinde nümâyândır. (–) (–)

Eyaletinde (–) sancağı hâkinde mefrûzu'l-kalem ve maktû'u'l-kadem Abaza Mustafâ Ağa nâm bir gâzî-i hümâmın serbest ze'âmetidir. Ve hâkim-i şer'î üç yüz pâyesiyle şerîf

kazâdır. Cümle yedi niyâbet hükûmetinde 124 aded âbâdân kurâlardan ber-vech-i adâlet kadıya yedi kise mâl hâsıl olur. Zu‘amâ hâkimine dahi öşr-i sultânîden ve cürm [ü] cinâyet ve bâd-ı hevâdan yedi kise hâsıl olur. Müftî ve nakîbi ve sipâh kethüdâyeri ve yeniçeri serdârı ve şehir bâcdârı ve muhtesibi vardır. Subaşısı, zâ‘im-i serbest tarafındandır. Ammâ harâcı ve emîn[i] pâdişah cânibindendir.

şehr-i Eski Zağra ensesi şimâl cânibi dağdır, mâ-fevki sâfî bâğdır. Kıble tarafı tâ taht-ı sânî Edirne şehrine varınca yigirmi dörd sâ‘at yer ılgar ile sâfî kurâlar ile müzeyyen kat-ender-kat ma‘mûr [u] âbâdân kurâ-yı büldânlar ile ârâste ve ravza-i Rıdvân-misâl bağ-ı İremlerle pîrâste bir sahrâ-yı sebzezâr-ı lâle‘ızârın şimâline vâkı‘ olmuş bir şehr-i müzeyyendir. Cümle hânelerinin revzenleri kıble cânibine nâzır tahtânî ve fevkânî sarây-ı âlîlerdir, kim cümle üç bin aded kiremitli hâne-i zibâlardır kim Filibe şehrine sehel yan başı gelir şehr-i ma‘mûrdur. Ve cümle yedi yüz altmış aded bölme şâhrâhları gâyet pâk tarîk-i âmlardır. Ve cümle on dörd aded mahallâtdır. Meşhûru bunlardır.

…………….(1.5 satır boş) …………….

Ve cümle on yedi aded mihrâbdır. Cümleden çârsû içinde büyük **câmi‘-i Hamza Beğ** demekle ma‘rûf bir câmi‘-i mevzûnlu câmi‘dir kim şeb [ü] rûz cemâ‘at-i kesîreden bir ân hâli değil, ma‘bedgâh-ı kadîmdir. Kıble kapusundan mihrâba varınca tûlen ve arzen zergerdân-ı mest ayak ile (–) hatvedir. Bu şehirde bundan büyük câmi‘ yokdur. Ve cümle imâreti nîl-gûn rasâs-ı hâs ile mestûr kıbâblardır. Ve kıble kapusu üzre târîhi *“Sene semâne mi’e”*de Mûsâ Çelebi ibn Yıldırım Hân asrında ümerâdan Hamza Beğ binâsıdır.

Andan yine çârsû içre, **Yenicâmi‘**, rûşen-binâ ma‘bed-gâh-ı müferrihdir. Ammâ bânisi ma‘lûmum değildir. Ve **Noktacı câmi‘i** ve **Nalbeğ câmi‘i** ve **Alî Paşa câmi‘i** ve **Tekye câmi‘i** (–) (–) (–) (–) (–) .

Bu beş aded selâtîn-misâl câmi‘lerdir, kim bir minâreli kârgîr binâ ma‘bedhâne-i zibâ kıbâblar ile ârâste câmi‘lerdir. Ve cümle (–) aded mesâcidlerdir.

…………….(1.5 satır boş) …………….

Ve cümle (–) aded medrese ve dârü‘l-hadîs [ü] dârü‘l-kurrâlardır kim her câmi‘de birer ders-i âm mukarrerdir, ammâ cümleden medrese-i Alî Paşa

…………….(1 satır boş) …………….

Ve cümle kırk iki aded dârü‘t-tahsîl-i mekteb-i ulûmdur. Cümleden mükellef evkâf-ı kavî Hamza Beğ mektebidir.

…………….(1 satır boş) …………….

Ve cümle (–) aded tekye-i dervîşândır.

…………….(1.5 satır boş) …………….

Ve cümle beş aded hammâm-ı dilsitândır. Evvelâ çârsû içinde Çifte hammâm ve Alaca hammâm ve Küçük hammâm ve Paşa hammâmı ve Yeni hammâm cümle rûşen hammâm-ı latîflerdir. Bu hammâm-ı rûşenâlardan mâ‘adâ iki yüz aded hânedânların hammâm-ı hâssaları vardır.

Cümle (–) aded hân-ı mücerredân-ı kârbânsârâylardır.

…………….(1.5 satır boş) …………….

Cümle (–) aded sebîl-i çeşme-sâr-ı âb-ı hayevânlardır.

…………….(1.5 satır boş) …………….***[133a]***

Ve cümle sekiz yüz elli beş aded dekâkîn-i evkâf-ı sultânîdir. Unkapanı'ndan aşağı Uzunçârsûsu gâyet ma'mûrdur. Ve kârgîr binâ-yı metîn bezzâzistânı ankâ bâzergân-ı hâcegiyânlar ile memlû bir bâzâr-ı hüsndür. Ve ulemâ ü şu'arâ ü sulehâsı çokdur. Ve meşâyih-i ızâmı ve e'imme vü hutebâsı ve a'yân [u] kibârı ve dervîş-nihâd âdemleri bî-hadd u hasrdır. Cümle elvân çukalar ve akmişe-i fâhireler ve elvân sûflar ve zâğî ve mollayî gûnâ-gûn siyâb giyerler. Ve âb [u] hevâsı gâyet memdûh-ı Rûmdur. Husûsan Bulgar u Sırf u Çıtak mahbûbeleri haftada bir şehrin bâzârına geldiklerinden şehir pür-nûr olup âşıkân mesrûr olur.

Memdûhâtından, beyâz ekmeği ve ayvası ve sarı balı ve nohudlu çöreği ve tavuk böreği ve beğ emrûdu ve hüsn-i yûsuf emrûdu ve al engürü ve şırası ve elvân kirazı ve gûnâ-gûn meyvesi olur. Bu şehr-i Eski Zağra, iklîm-i hâmisin vasatında bulunmak ile tûl-ı nehârî (–) sâ'at ü derîce vü (–) dakîkadır. Ve arz-ı beledî (–) (–) arzda olmağıla âb [u] hevâsı i'tidâl üzredir.(–) .

Evsâf-ı külliyât-ı Eski Zağra

Vilâyet-i vâsi'i ma'mûr ve halkı şâdân [u] mesrûr olmağın buk'aları hûb u merğûb u mezra'aları vâfir ve hayrât-ı berekâtları mütekâsir olmağın ahâlîsinin ni'metleri firâvân ve uyûn-ı enhârları cârî vü revân olup her hânedânda bâğ u bâğçe vü havz u şadırvanlar olup halk cümle ehl-i zevk ü ehl-i safâ olup cemî'i müsâfirîn ü mücâvirîne ziyâfet ile ikrâm edüp dil-nüvâzlık ve çâre-sâzlık eder bir alay muhibb-i fukarâ-yı garîbü'd-diyâr garîb-dost âdemlerdir. Üç gün bu şehirde meks-i ikâmet edüp cân sohbetleri etdik.

Ve mine'l-acâ'ib-i ibret-nümâ-yı hârık-ı âde: Bir gün bu şehr-i Eski Zağra'da sâkin iken niçe ahibbâ vü dostândan Armağânzâde ve Mismârîzâdeler eyitdiler: "Evliyâ Çelebi! Bizim şehrimizde bir acâ'ib temâşâgâh-ı ibret-nümâ vardır kim görmeğe muhtâcdır. Kalk sana ol vâcibü's-seyri seyr etdirelim" dediklerinde hakîr dahi anlara teba'iyyet edüp şehri seyerân u deverân ederek Tahtalkal'a nâm mahalle varup anı gördüm, şâhrâh üzre bir sakka kuşu per ü bâllerin küşâde kılup sâyebân-âsâ edüp yatar. Meğer kanadı altında bir kancık sarı köpek yatarmış. Bu yârânlarımız ile bir berber dükkânında oturup bu sakka kuşuyla kelbin mu'âmelelerine mukayyed olduk. Anı gördüm, sakka kuşu burnuyla kelbin postunu bitlemeğe başladı. Ammâ sakka kuşunun minkârının bir yanı ve sağ taraf cenâhı mecrûh. "Bu neden mecrûhdur" deyü su'âl etdim. "Vallahi bu sakka kuşunu sayyâdlar kanadın mecrûh edüp bu şehir içre bırakdılar. Bu mürg-ı hayvân-ı hevâ günden güne ifâkat bulup şikeste-per kaldı. Ammâ giderek şehir halkıyla ve kilâb-ı akûr-ı sarîhler ile üns [ü] ülfet edüp bu dişi kelbe mukârin olup böyle bitleyerek çarsû-yı bâzârda bile gezerek bir ân kelbin yanından cüdâ olmazdı. Âhir dişi kelb kızup erkek kelbler dişi kelbin yanına geldikçe bu sakka kuşu anlarla ceng edüp kovarak dişi kelbi himâye ederdi. Ammâ kancık kelbin murâdı erkek kelblerde. Anı gördük, bir gün şehir içre ne kadar yüz kelb var ise cümlesi bir nefesden uluyarak seğirdüp soluyarak bu Tahtalkal'a meydânına gelüp kelbler

sakka kuşuna hücûm etdiler. Hemândem mürg-ı zeyrek kanat kakup minkâr-ı dehânın açup bu kelblere niçe hamle eylediyse ikisin katl eyledi. Ve dörd beş aded kelb mecrûh olup uluyarak firâr etdiler. Hemân bir hayli kelb yine mürga sarılup bir azîm arbede edüp temâşâcı ehl-i beled bunları birbirinden ayırmak mümkün olmayup ol günde minkârın meksûr u cenâhın mecrûh etdiler. Ammâ hâh nâ-hâh dişi kelbi kelb-i akûrlara vermeyüp ol zamândan berü dişi kelbi kabza-i tasarrufa alup yanına bir erkek kelb gelmek ihtimâli yokdur" deyü bu sergüzeşt-i mürg-i sakkayı hikâye ederken anı gördüm sakka kuşu kanadının sâyebânın *[133b]* kaldırup meydânda bir hayli cevelân ü deverân ü seyerân etdi. Kelb dahi sâye-i cenâhdan çıkup bir hayli esnedi ve gerindi ve sündü. Hemân Berber Ali nâmında bir kimesne kelbe fahfara nânpâreleri kelb-i acûz tenâvül ederken sakka kuşu kassâblar içinde üstühânlar bulup fi'l-hâl kelbe getirdi. Kelb üstühânı da yeyüp yatdıkda mürg-i sakka cenâheynin küşâde kılup minkârın kec edüp horos-misâl merdânelik ederek yatan kelbin üstüne çıkup edebde ördek zekeri gibi bir karış var kîr-i mühmele-i kec-kârın çıkarup hâh nâ-hâh be-dürüstî kelbe bir fetîle salup çıkardıkda bir hayli kanat kakup reftâr etdi. Kelb-i fakîre yalanup kaldı, aslâ "haf haf" ve vağ vağ" demeyüp râm oldu. Meğer beher yevm böyle beş altı kerre cimâ' ederlermiş. Aceb sırr-ı temâşâgâh idi kim bu hakîrun kendi müşâhede etdüğü meşhûr-ı âfâk temâşâdır kim Hudâ âlimdir böyle olmuşdur.

Ziyâretgâh-ı Eski Zağra'yı beyân eder

Evvelâ Küçük hammâm önünde Tohum Baba Sultân, ve bâğlar içinde Durhan Baba Sultân ve Doğan Dede Sultân ve Tabahâne mahallesinde Karaca Ahmed Dede, andan şehrin nîm sâ'at garbına ba'îd karye-i Ahad Evren'de Abdülmü'min Baba; bir mesîregâh-ı teferrücgâh tekye-i dervîşân-ı Bektâşiyândır. Bundan gayri Eski Zağra şehrinin yetmiş seksen aded mesîregâh-ı ibret-nümâları vardır ammâ tahrîrinde aczimiz vardır. Bu kadar iktifâ etdik, temme'l-hayr.

Bu şehri alâ kadri'l-imkân bu mertebe seyr [u] temâşâ edüp cânib-i cenûba tuğlar gidüp

Karye-i Arnavudlar: Kefere ve müslim ile mülemma' iki yüz hâneli bâğ u bâğçeli ma'mûr ze'âmet köyüdür. Andan yine cânib-i cenûba âbâdân içre ubûr edüp,

Karye-i Ekinler: Ma'mûr müselmânlar ve bir câmi'i var, ze'âmetdir. Zağra nâhiyesidir. Andan yine cenûba,

Karye-i Köseli: Sâfî müselmânlardır. Hacı Süleymân nâmında bir sâhibü'l-hayrın câmi'i ve tekyesi ve şeyhi vardır. Ve bâğ u bâğçesi de vâfirdir. Bu karye-i ma'mûr Filibe sahrâsında bir dırahtistân koru içinde vâki' olmuşdur. Andan yine taraf-ı cenûba,

Karye-i İnebeç: Bu dahi Filibe sahrâsında ma'mûr u mahsûldâr kend-i azîmdir.

Andan yine cenûba (–) sâ'atde,

Evsâf-ı vilâyet-i Makedone, şehr-i Filiboz kal'a-i kadîm ve şehr-i azîm ya'nî Filibe-i belde-i tayyibe

Bu şehr-i kadîmin hakkında cümle Sırf u Bulgar des-pot vilâyetin ve Urûm-ı Yunan tevârihlerinde "İslâmbol'dan mukaddem binâ olunan Filiboz kal'ası ve Makedone nâm İskender kızının tahtı bu Filboz'dur" deyü cümle millet-i Mesîhiyye bu şehirdir deyü

ittifâk etmişlerdir. Ve Hazret-i Süleymân rîh-ı muvâfıkla bunda gelüp Belkîs ile sohbet edüp serâperde-i Süleymânîsi yerinde Filboz kral kal‘a yapdı derler ve Sırf tâ’ifesiyle Latin kavmi Hazret-i Süleymân’ın Saydun nâm kralın kızından olan Melik Rac‘im nâm evlâdı Filibe kayaları içinde medfûndur deyü tahrîr etmişlerdir. Hele diyâr-ı Rûm’da evvel binâ olunan bu Filiboz kal‘ası ve Makedone şehridir. Hâlâ lisân-ı Leh ve Çek ve İsfaç ve Eflağ u Boğdan’da “done” kralların avretlerine derler. Bu Filibe şehrini İskender kızı Make binâ etdüğiyçün Makedone şehri derler. Bu avret İslâmbol’a dahi krale melike olduğundan İslâmbol’a dahi Makedone-opol derler. Ba‘dehû Kostantin imâr etdiğiyçün Kostantin-opol derler. Bu hakîr-i pür-taksîr Alaman diyârına kral-ı dâlle vardığımızda Nemse çesarı bir kaç kerre Âl-i Osmân azîmü’ş-şân pâdişâh-ı Cem-cenâbdır. Ve anlar Budin’i ve Mısır’ı ve Kuds-i şerîf’i, İslâmbol’u ve bu Filibe şehrini çok çok hakîre su‘âl ederlerdi. Dobra Venedik kralı divânında dahi bu Filibe Makedone deyü anup “Âh anın dağlarında olan altun ve gümüş ve kurşum ve demir ma‘âdinleri bizim devletimizde olsa İskender-i Kübrâ gibi ***[134a]*** cihângîr olurduk” deyü te’essüf çekerlerdi. Andan ma‘lûmdur kim bu Filibe’de olan ma‘âdin ve defâ’in-i künûz bir diyârda yokdur. Meğer ümm-i dünyâ Mısr-ı Kâhire-i Mu‘izze’d-dîn’de yâhûd şehr-i Budin’de yâhûd İslâm destinde ola.

Netîce-i merâm ve muhassal-ı kelâm bu Filibe şehri niçe mülûkdan mülûka intikâl edüp Sırf-ı despot destinden Rûm-ı Yunaniyân alıp Edirne sâhibi İdrivne kral-ı dâll-i bed-fi‘âl eyyâm-ı şitâda bu Filibe’yi dâr-ı bevâr edinüp eyle imâr etdi kim bâğ u bâğçelerine nehr-i azîm Meriç tur‘a tur‘a akmadan Edirne şehrine nehr-i Meriç cereyân etmezmiş. Ta bu mertebe Filibe bâğ-ı İremezât ile ma‘mûr imiş.

Ba‘dehû sene (–) târîhinde bizzât Gâzî Hudâvendigâr Edirne’yi feth edüp sene-i âtîde yine deryâ-misâl asâkir-i bî-pâyân ile Lala şâhin Paşa’yı Filibe üzre sipehsâlâr-ı mu‘azzam edüp yedi koldan şehri muhâsara edüp yedi yerden nehr-i Meriç üzre cisrler ihdâs edüp cebren ve kahren şemşîr-i şâhin ile sene 765 târîhinde kal‘a-i Filibe feth oldu. Gerçi küçük kal‘adır ammâ ol zamânın muhâsarasına göre sa‘b hisâr idi. Hâlâ bir kaya üzre şekl-i muhammes seng binâ bir kal‘a-i köhne-âbâddır.

Rûm târîhleri üzre Filboz kral binâsı olmağıla Filiboz’dan galat-ı meşhûr Filibe derler. Hâlâ kal‘ası şehrin ortasında bir boz kaya üzre olmağıla derûn-ı kal‘ada imâristândan bir nişân yokdur. Ancak ba‘zı mahzenler ve zîr-i zemînler ve buğday anbarları vardır. Cânib-i (–) (–) kapusu mekşûfdur. Aslâ handakı yokdur. Zîrâ cânib-i erba‘ası yalçın kayalar üzredir. Ve dâ’iren-mâdâr cirmi (–) adımdır. Dizdârı ve mehterhânesi ve neferâtları yokdur. Zîrâ İç il olmağıla cebehâne ve neferât lâzım değildir. Ancak ıydeyn-i mübârekeynde i‘lân içün iki şâhî topları vardır. Filibe Nâzırı Mehemmed Ağa tarafından atlarda imâr olsa şîrîn binâ kal‘a-i zibâdır, *ve’s-selâm.*

Ve şehr-i kadîm olmağıla Rûmeli eyâletinde (–) sancağı hâkinde hâkimi Filibe nâzırıdır.

Filibe şehrinin hâkimlerin beyân eder

Evvelâ hâkim-i şer‘-i Resûl-i mübîni beş yüz akçe pâyesiyle şerîf Mevleviyyetdir. Taht-ı hükûmetinde tokuz aded nâhiye nâ’ibleri hükm eder. Derûn-ı şehirde üç nâ’ibi var. Taşrada Istanimaka rabtasının nâ’ibi ve karşu varoş nâ’ibi (–) (–) (–) (–) (–) var.

Ve cümle Mevleviyyetinde üç yüz altmış pâre kasaba-misâl hân ve câmi‘ ve hammâm ve

çârsû-yı bâzârlı kurâlarından mollaya senevî kırk kise-i Rûmî hâsıl olur. Zîrâ Rûmeli vâlîleri mollaların tasallutundan çokluk müdâhale edemezler. Gâyet müstakil serbest şerîf Mevleviyyetdir.

İkinci hâkimi Filibe nâzırıdır. Zîrâ yetmiş yük akçe iltizâm-ı hükûmetdir kim Filibe sahrâsında üç yüz altmış aded nehr-i Meriç arklarında hâsıl olan pirinç mahsûlü mâl-ı pâdişâhîdir. Nâzır iki yüz âdemle hükm-i hükûmet edüp kendüye yüz kise tahsîl eder.

Üçüncü hâkimi şer'-i şerîf tarafından şeyhülislâmlardır. Kim bu dahi Mevleviyyet pâyesiyle saçaklı abâyî ve yeniçeri çukadar taşır.

Ve dördüncü hâkim-i şer'î cümle hasîbü'n-nesîb Âl-i Muhammed üzre nakîbü'l-eşrâfdır.

Beşinci hâkimi örfi sipâh kethüdâyeridir. Zîrâ bu şehir sipâh kânıdır.

Altıncı hâkimi yeniçeri serdârı vardır. Zîrâ yeniçerisi dahi firâvândır.

Yedinci hâkimi şehir muhtesibidir. Sekizinci hâkimi şehir subaşısıdır. Dokuzuncu hâkimi cisr başında bâcdârdır. Onuncu hâkimi cisr başında gümrük emînidir.

Onbirinci hâkimi taraf-ı pâdişâhîden harâccı develerinin çayır, alefzâr [u] çemenzârların ve sayd [u] şikâr olacak hıyâbân [u] ormanların hıfz [u] hırâset eder. Mütekellim koru ağalığı serbest hâkimdir. On üçüncü zâbiti şehir içre ayak nâ'ibidir kim cümle sûk-ı sultânîde terâzû dutup bey' [u] şirâ edenlere hâkimdir.

On dördüncü hâkimi şehir ketkudâsıdır ammâ dizdârı yokdur. Böyle bir sevâd-ı mu'azzam şehr-i benderdir kim bu kadar hâkimleri vardır.

Bilâd-ı Rûm'da on aded bender şehirlerin evveli üzüneyyi'l-arz belde-i Edirne'dir. Andan şehr-i Selânik'dir, andan şehr-i Serez'dir, andan şehr-i Yenişehir'dir, *[134b]* andan şehr-i Sofya'dır, andan şehr-i azîm Belgrad-ı behişt-âbâd'dır, andan sedd-i İslâm kal'a-i Budin'dir, andan şehr-i ma'mûr Bosnasarâyı'dır, andan şehr-i mahbûb kal'a-i Üsküp'dür.

Andan bu Filibe şehri cümleden şîrîn ü kamusundan ganîmet bender şehr-i mu'azzamdır kim yük çözülür ve denk bağlanır tüccârân-ı berr ü bihâr yeridir ve günden güne ilâ yevminâ hâzâ imâr olmadadır. Hudâ-yı Müte'âl inkırâzu'd-deverân dest-i Âl-i Osmâniyân'da imâr ide. Hülâsa-i kelâm.

Evsâf-ı imâristân-ı şehr-i Filibe

Filyoz sahrâsının tâ vasatında nehr-i azîm Meriç'in cânib-i cenûbu sâhilinde Çanlıtepe ve Boztepe ve Canbâzdepesi ve Sarâydepesi ve Nevbetdepesi ve Sâ'atdepesi ve Bunarcudepesi ve Gürcîdepesi ve Alalıdepesi. Bu zikr olunan tokuz aded yumru ve yamrı boz boz kayalı dere ve depeler mâbeyninde ve depelerin zirve-i a'lâlarında kat-ender-kat birbiri üzre kârgîr binâlı, bâğlı ve bâğçeli fevkânî ve tahtânî cümle-i cümele ahmer-gûn kiremit ile mestûrûn sarây-ı azîmler ve gayri büyût-ı ra'nâlardır.

Lâkin bu depe addetdiğimiz mahallelerin cümlesi türâbsız yalçın yalçın kayalardır. Hevâsı şiddet-i şitâda gâyet latîfdir. Ammâ mâh-ı temmûzda mezkûr depe kayalara âfitâb-ı âlemtâbın harâreti te'sîr edüp derûn-ı şehir derk-i esfel-misâl olup şiddet-i hârdan ekseriyyâ ehl-i tab' alan kimesneleri kasaba-i Istanimaka ve Despot yaylasına çıkup iki üç

ay kesb-i hevâ ederler. Ammâ şitâ faslında bu şehrin letâfetine ve halkının hoş sohbetine doyulup inkâr olmaz.

Der-aded-i mahallât-ı Filibe: Cümle (–) adet mahallâtdır. Yigirmi üç mahalle-i Müslimîn ve yedi mahalle Latin ve Sırf ve Bulgar ve Urûm [u] Ermenî'dir. Ammâ Frenk keferesi yokdur. Ve bir mahalle Yahûdî'si çokdur. Evvelâ Sâ'at mahallesi ve Bozdepe mahallesi ve Cânbâzdepe mahallesi ve Sarây mahallesi ve Nevbet mahallesi ve Bunar mahallesi ve Gözcü mahallesi ve Alalı mahallesi ve Eskicâmi' mahallesi ve şehâbeddîn mahallesi,

…………….(1 satır boş) …………….

Ve Karşu Kasaba mahallesi

…………….(1 satır boş) …………….

Ve cümle sekiz bin altmış aded sarâylar ve gayrı hânelerdir. Evvelâ Filibe Nâzırı Celeb Mehemmed Paşa sarâyı.

…………….(1 satır boş) …………….

şehr-i Filiboz: Cümle elli üç aded mihrâb-ı ibâdetgâhdır. Evvelâ çârsû içinde cemâ'at-i kesîreye mâlik ma'bedgâh-ı kadîm ve binâ-yı azîm,

Ulucâmi': Fâtih-i Edirne Gâzî Hudâvendigâr Sultân Murâd Hân-ı Evvel'indir. Kârgîr binâ kıbâb-ı kebîrler ile ârâste ve derûn-ı câmi'de sütûn-ı müntehâlar ile pîrâste bir câmi'-i kebîrdir. Ammâ mihrâbı ve minberi kâr-ı kadîm olmağıla ol kadar musanna' değildir. Ve şöhret-i zînet içün âvîze-i maslûbâtları yokdur. Hemân sâde güzeli bir rûhâniyyetli câmi'-i pür-envârdır. Dervezeleri üzre târîhi yokdur. Kıble kapusuna altı kademe taş nerdübân ile urûc olunur. Ve bir serâmed musanna' bâng-ı Muhammedî tilâvet olunacak minâre-i mevzûnu vardır. Bu imâretin cümle kıbâbları rasâs-ı nîlgûn ile mestûrdur. Ve hâlâ evkâf-ı azîmdir kim e'imme ü hutebâsı ve gayri huddâmları mevcûddur. Andan aşağı nehr-i Meriç kenarında ve cisr başında ,

şehâbeddîn Paşa câmi'i: Sultân (–) vüzerâlarındandır. Bu dahi çârsû içinde izdihâm mahallinde olmak ile şeb [u] rûz cemâ'at-i kesîreden hâlî değildir. Derûn-ı câmi' gâyet musanna'dır. Mihrâbı ve minberi ibret-nümâ-yı bukalemûndur. Ve bir nâzik Kâşi sebz-gûn-i ibretnümûn serâmed-i bî-hemetâ bir şerîfeli minâresi vardır. Kıble kapusu üzre târîhi celî hat ile böyle tahrîr olunmuşdur.

Tekabbel yâ Kadîme'l-ihsân. Sene [848]

Bir nâzik haremi var ammâ Ulucâmi'in haremi yokdur. Zîrâ teng yerdedir.

Andan bu şehâbeddîn câmi'inin cümle imâristânının kubbeleri kurşum ile mestûrdur ve gâyet evkâf-ı kebîreli ma'mûrdur.

Andan yine derûn-ı şehirde **Yeşiloğlu câmi'i** Rûşen binâdır.

Ve **İmâret câmi'i**: Ma'murdur.

Ve **Anbar Kadı câmi'-i cedîd**: Pür-nûrdur.

Ve **Koruağası câmi'i:** Bu dahi yeni câmi' nûrun alâ nûrdur.

Ve **Cisirbaşı câmi‘i**: Cemâ‘ati mesrûrdur ***[135a]***

Tabbağlariçi câmi‘i: Mesîregâhdır.

Ve **Uğraş câmi‘i:** Ulu dergâhdır,

Emîr şeyh câmi‘i: Cemâ‘ati hergâhdır.

…………….(1 satır boş) …………….

Ve Filibe şehrinde cümle (–) aded mesâcidlerdir. Evvelâ,

…………….(1.5 satır boş) …………….

Ve cümle (–) aded medrese-i dârü‘l-ulûmdur. Evvelâ medrese-i Karagöz Paşa, medrese-i şehâbeddîn Paşa

…………….(1 satır boş) …………….

Ve cümle yedi aded dârü‘l-kurrâ-i Kur’ân-ı furkân-ı azîmdir. Evvelâ Ulucâmi‘de şeyhu’l-kurrâ Gazzazzâde kırâ’at-i seb‘a tilâvet etdirir. Ve kurrâ-i câmi‘-i şehâbeddîn Paşa (–) (–) (–) (–) (–) Ammâ dârü‘l-hadîs yokdur. Ve cümle yetmiş aded mekteb-i nâ-resîde ma‘sûm-ı pâk vardır. Her câmi‘de ve her mahallede birer mekteb-i tıflân [u] sıbyân-ı ebcedhân mukarrerdir. Ve cânib-i evkâfdan re’s-i senede her ma‘sûma birer kat libâsları mukarrerdir.

{Ve Aşağı çârsûda Dede mektebinin kapusu üzre târîhidir.

Rûh-ı Kudsî kasd edüp târîh ana

Dedi târîhin Bekir “Hayrun cemîl” sene 982} [124]

Ve cümle on bir aded tekye-i dervîş-i dilrişân-ı zîşân vardır. Evvelâ on bir aded tekye-i Halvetî ve Celvetî vardır. Ekseriyyâ ehl-i hırefi geysûdâr erlerdir. Kâdirî ve Gülşenî tekyesi dahi var, ancak Mevlevîhâne yokdur.

Ve cümle (–) aded hân-ı mücerredân-ı tüccârân kârbânsarâylardır. Evvelâ çârsû içinde Zâl Paşa hânı, (–) Dede hânı, şehâbeddîn Paşa hânı (–) Tahtalkal‘a hân ve cisrin karşu başında Varoş hânı üçdür. (–) (–) (–). Meşhûr-ı âfâk kurşumlu hânlardır.

Ve cümle (–) aded hammâm-ı hoş-hevâlardır.

Evvelâ Hünkâr hammâmı, kurşumludur ve gâyet rûşen binâ ve âb [u] hevâsı latîfdir. Ve nehr-i Meriç kenarında şehâbeddîn Paşa hammâmı, hoş-mâdır. Ve Tahtalkal‘a hammâmı, her bâr izdihâm hammâm-ı benâmdır. Ve Çelebi Kadı hammâmı ve Yenihammâm ve Kadı‘asker hammâmı. Bu sekiz aded hammâm-ı hâs [u] âmlardan mâ‘adâ derûn-ı şehirde a‘yân-ı vilâyetin kavilleri üzre yüz altmış beş mahsûs sarây hammâmları vardır kim niçesi şehir hammâmı olmağa liyâkatleri vardır.

Ve cümle sekiz yüz seksen dükkân-ı sûk-ı sultânîdir. Cisr başında tâ Ulucâmi‘e varınca bin altmış adım tûllu bir şâhrâh-ı azîmdir kim serâpâ seng-i kebîrler ile tarz-ı kadîm kaldırım döşelidir. Bu tarîk-i âmmın tarafeyninde kat-ender-kat dekâkîn-i müte‘addideler ile müzeyyen bir sûk-ı tavîldir. Ve Tahtalkal‘a çârsûsu dahi ma‘mûrdur. Ve Balık bâzârı ve Bezzâzlar bâzârı ve Gazzâzlar bâzârı ve attârlar gâyet ma‘mûrdur. Ve bir kârgîr binâ-yı kavî kapuları silsileli ma‘mûr bezzâzistânı vardır. Cemî‘i diyârın zî-kıymet tuhefleri anda

bî-kıymet bulunur. Ve bir çârsû dahi karşu varoşda üç yüz dükkândır ammâ anda bezzâzistân yokdur.(–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Ve cümle (–) aded sebil ve çeşme-i câriyelerdir. Ammâ böyle şehr-i azîme ol kadar uyûn kifâyet etmeyüp niçe bin bârgir bârı mâ-i tâhirleri nehr-i Meriç'den taşıyup ahâlî-i beled isti'mâl edüp def'-i atşân ederler. (–)

Der-sitâyiş-i ulemâ ü sulehâ ve meşâyih-i şehr: Eğerçi ehl-i beledî ehl-i hevâdır ammâ ulemâsı ve kibâr-ı meşâyihi ve e'imme ü hutebâsı gâyet çokdur. Ekseri kudat tâ'ifesi bî-hisabdır. Ulemâ-yı mütebahhirînden ve şu'arâ-yı mütehayyirînden erbâb-ı ma'ârifi çokdur.

Der-vasf-ı a'yân-ı kibâr-ı künnâr: Bir sınıfı da erbâb-ı hizmet ağavâtlardır. Elvân çukalar elbise-i fâhireler giyüp reftâr ederler. Vasatü'l-hâl olan ehl-i hırefi hâline göre akça ve gökçe ve pakça libâs giyerler.

Der-sitâyiş-i mahbûb u mahbûbe-i Filibe: Mahbûb gulâmlarının reng-i rûyları hamret üzredir. Ammâ mahbûbeleri memdûh değildir.

…………….(1 satır boş) …………….

İbret-nümâ âsârların beyân eder : Evvelâ derûn-ı şehirde Sâ'atdepesi derler, anın zirve-i a'lâsında evc-i semâya ser çekmiş bir mîl-i minâre-vâr bir sâ'at kullesi var, anda bir sâ'ati vardır. Vakt-i zuhurda on iki nevbet urur bir ***[135b]*** mehîb sadâsı var, Filibe sahrâsının cânib-i şarkî ve garbîsinde sadâsı bir konak yerde istimâ' olunur bir temâşâgâh sâ'at kullesidir. Ve nehr-i Meriç üzre üç yüz adım haşeb cisri üzre bir kasrı var, ibret-nümâ bir cisr-i azîmdir.

Der-beyân-ı iklîm-i arz-ı beled-i Filibe : Be-kavl-i ilm-i usturlab bu şehir iklîm-i hâmisin vasatında bulunmak ile tûl-ı nehârı (–) sâ'at (–) derîce (–) dakîkadır ve arz-ı beledî ve (–) (–) (–) (–)

Sitâyiş-i sanâyi'-i memdûhât : Bâğ ve bâğçesi ve ak akçesi gâyet çokdur. Zirâ kâr mahallidir. Ve gazzâz ve derzileri gâyet üstâd-ı kâmillerdir. Ve beyâz ve siyâh elvân u rakîk şıh abası olur kim bir diyâra mahsûs değildir. (–) (–)

Evsâf-ı imâret-i dârü'l-it'âm : Evvelâ cisr başında şehâbeddîn Paşa imâreti cemî'i âyende vü revende muğ u gebr u tersâ ve Yahûd ve Kabâbıta ve Efrenc-i pürrenc ve mesâkîn-i bây [u] gedâya şeb [u] rûz sofra-yı pür-cûdu matbah-ı Keykâvûsdan bî-minnet mebzûldur. Andan Ulucâmi' imâreti kâhîce işleyüp ammâ her leyle-i Ramazân'da ni'meti dâ'imdir. Mahsûlât-ı sahrâ-yı Filibe şâhdâne hâs ve beyâz pirinci olur, bir nev'i de ahmer-gûn ammâ lezzetde Mısır diyârının Feresgûr ve Menzile ve Birimbal ve Dimyât pirincinden ziyâde su götürüp gâyet lezîz ve hoş-bûdur. Cenâb-ı Bârî bu Filibe sahrâsına eyle berekât vermişdir kim Mısır diyârından pirinç gelmese bu Filibe pirinci kifâyet eder.

Mesîregâh-ı Filibe : Evvelâ cisrin karşu tarafındaki kasabada Âl-i Osmân pâdişâhının bin katar deve alır ahûrları vardır. Her biri beşer yüz adım tûllu ıstabl-ı anterlerdir. İçinde müte'addid sârbânhâneleri ve matbahları ve hammâmları vardır. Ol tarafda azîm cirit meydânlarında Filibe şehrinin fârisü'l-hayl olan cündî ve silâhşör ve sipâhları ol ferah-fezâda arz-ı silâhşörlük ederler.

Ve mesîregâh-ı Bınârbaşı: Mecma'u'l-irfân bir kân-ı zarîfândır. Ve teferrücgâh-ı

…………….(1 satır boş) …………….

Ahvâl-i külliyât-ı şehr-i Filibe şehrin cümle hânelerinin pencereleri şimâl cânibindeki Filibe sahrâsına nâzırdır. Bu hakîr sâ‘at kullesine çıkup şehrin imâristânını temâşâ etdikde on dokuz yerde kurşumlu binâ gördüm. Gâyet ma‘mûr şehr-i azîmdir.

…………….(1 satır boş) …………….

Evsâf-ı ziyâretgâh-ı şehr-i kadîm Filibe: Evvelâ cisr başında ziyâret-i Gâzî şehâbeddîn Paşa; câmi‘inin haremi önünde bir kubbe-i âlîde medfûndur. Andan,

Ziyâret-i Hudâvendigâr imâmı Behlül Efendi:

…………….(1 satır boş) …………….

Bu şehirden kalkup cisri ubûr edüp cânib-i garba kâh nehr-i Meriç kenarınca, kâh ma‘mûr [u] âbâdân kurâları temâşâ ederek

Sitâyiş-i kasaba-i Tatarbâzârcığı: Filibe sahrâsının cânib-i garbî nihâyetinde Despot yaylası dâmenine karîb bir sahrâ-yı mahsûldârda vâki‘ olmuş bir kasaba-i ma‘mûrdur. Zamân-ı kadîmde bir karyecik idi. Lâkin Süleymân Hân asrında Alaman-ı bî-emân diyârlarına sefer-i firâvân olmağıla bu mahalle bir imâristân binâ olunması evlâ görünüp fermân-ı Süleymân Hân ile makbûl iken Maktûl İbrâhîm Paşa sadrıa‘zam iken bu büleydeyi imâr edüp kasaba-i mu‘azzam etmişdir.

Hâlâ Rûmeli eyâleti hâkinde Filibe nâzırı hükmünde üç yüz pâyesiyle şerîf kazâdır. Senevî kadıya ber-vech-i adâlet yedi kise hâsıl olur. Nâzıra dahi kırk kise hâsıl olur. Zîrâ pirinç çeltikliği cümle Filibe nâzırı hükmündedir. İllâ Eski Murâd Hân arkı mahsûlü taraf-ı vakfdan mütevellîsi zabt eder. Bu sahrâda Meriç nehri tur‘a ve arkları var kim gûyâ Kandiye kal‘asının veyâhûd Haleb kal‘asının handakı-misâl amîk arklardır. Cemî‘i re‘âyâ vü berâyâlar her sene ol arkları tathîr edüp roz ekerler. Bu kazâ cümle (–) pâre ma‘mûr ve halkı ankâ ve mesrûr kurâlardır. Bu şehrin sipâh kethüdâyeri ve yeniçeri serdârı ve muhtesibi ve subaşısı vardır. Ammâ müftî ve nakîbi yokdur.

Ve cümle on altı mahalle ve sekiz yüz yetmiş aded fevkânî ve tahtânî cümle kiremitli bâğ u bâğçeli hâne-i zibâlardır. Ve cümle şâhrâhları pâk kasabadır. Ve gâyet emn-i emândır. Ve cümle yigirmi aded mihrâbdır. Sekizinde salât-ı cûm‘a edâ olunur. Cevâmi‘-i zibâlardır. Evvelâ çârsû meydânında ***[136a]*** el-Hacı Ca‘fer Ağa câmi‘i: Kıble kapusu üzre târîhi budur:

Goften în beyt Vâhiyâ târîh

Dilkeş u dil-firib şode în câ. Sene [1060] [125]

Ve Gürcî Mehemmed Paşa hazînedârlığından çıkma **Nâzır (–) Ağa câmi‘i**: Nev binâ bir câmi‘-i ra‘nâdır ve cümle imâreti kurşum ile mestûrdur. şehrin meydânında bâzâr yerinde cemâ‘atin izdihâmında bir ma‘bedgâh-ı cedîddir. (–) (–) (–) (–) (–) (–). Mâ‘adâ mesâcidlerdir.

Ve yedi aded mekteb-i sıbyân ve iki yüz aded dükkân ve üç aded hammâm-ı dilsitân ve yedi aded tekye-i dervîşân ve bir imâret-i dârü‘l-it‘âm-ı âyende vü revendegân ve yedi aded hân-ı tüccârân-ı mücerredân (–) (–) (–)

Evsâf-ı kârbânsarây-ı Makbûl İbrâhîm Paşa-yı vezîr-i Süleymân Hân

Derûn-ı şehirde bir kal‘a-i mu‘azzamdır kim içinde iki bin aded şütür alır develiği ve üç bin at alır ıstabl-ı anteri ve kamberîsi vardır. Dahi ehl-i harem a‘yân [u] kibâr içün yetmiş seksen hâne-i müte‘addideli harem hücreleri var. Ve âyende vü revende vükelâ ve vüzerâ sâkin olmağiçün başka tahtânî ve fevkânî ve içli ve taşralı kâ‘aları var. Ve bây [u] gedâ müsâfirîn-i mahlûk-ı Hudâ içün hân-ı azîmin tarafeyninde yan soffaları üzre kâmil iki yüz ocaklı soffalardır. Ve rûy-ı divârda âlât-ı silâh asacak demir çengeller var. Ve cümle atları kayd-bend edecek demir halkalar vardır. Ve yazlık meydânına güvercinlik ta‘bîr ederler bir azîm meydândır kim üzeri eflâke ser çekmiş haşeb kubbedir. Bu meydânın cânib-i erba‘ası ocaksız yaz meydânı soffalardır. Ve taşra haremi dahi beyâz hacer ile döşenmiş bir meydân-ı mu‘azzamdır kim beş bin at alır gûyâ İslâmbol’un Atmeydânı‘dır. Bu haremin tâ ortasında müdevver aşren fe-‘aşr bir havz-ı kebîri var, gûyâ bir halic-i Mısır’dır. Cümle âyende vü revendenin devvâbları bundan nûş edüp def‘-i atşân ederler. Bu haremin bir cânibinde bir azîm imâret-i dârü‘z-ziyâfesi var. Her şeb [u] rûz cemî‘i müsâfirîn eğer kefere ve fecere bu mihmânsarâyda sâkin ola. Ba‘de’l-mağrib cemî‘i huddâmlar matbah-ı Keykâvûs’dan her ocak başına birer bakır sini içre birer tas buğday çobrası ve âdem başına birer nânpâresi ve birer şem‘-i revgân dânesi verirler ve her at başına birer tobra yem verirler. İlâ mâşâallah sâhibü‘l-hayrât böyle vakf-ı dâ’im eylemiş, *rahmetullahi aleyh.*

Ba‘de’l-ışâ kârbânsarâyın mehterhânesi çalınup demir kapuları sedd ederler. Ale’s-sabâh yine mehterhâne çalınup cümle yolcuları âgâh edüp kapuları meftûh ederler. Bu hân bir kârbânsarây-ı revândır kim gûyâ kal‘a-i Azerbaycân’dır. Her şeb gûnâ-gûn cân ile memlû bir hâne-i bî-minnetdir. Ve hânın taşra hareminin şimâl tarafı köşesinde haşeb tahta ile mebnî bir sâ‘at kullesi var. Evkât-ı hamse ve nısfu’l-leyli hemîşe i‘lân eder bir mehîb sadâlı sâ‘atdir. Ammâ Allahu a‘lem sâhibü‘l-hayrât İbrâhîm Paşa makbûl iken maktûl oldukda bu hân-ı sedd-i imân nâ-tamâm kalmışdır. Zîrâ demir kapusunun atebe-i ulyâsı üzre târîhi böyle tahrîr olunmuşdur:

Du‘âlar eyleye atşân rûhuna der bânî

Dedi târîh Âyşe Sultân kalup lilleh mâ cârî

Sene [994]

Bir muğlak vezîndir ammâ böyle tahrîr olunmuşdur. El-hâsıl Rûm ve Arab ve Acem’de ve İsfaç ve Leh ve Çek’de kırk bir yıldır seyyâh-ı âlemim böyle bir kal‘a-misâl hân-ı azîm görmedim. İnkırâzu’d-deverân Hudâ âbâdân eyleye. Ammâ bu şehrin âb [u] hevâsı gâyet şiddet-i hâr üzre olduğundan hevâsı sehel sakîlcedir. Germâ hevâ olmağıla ekseriyyâ vasatü‘l-hâl olan ricâl [u] nisvân-ı sâhib-isyânları cümle beyâz aba ferrâce giyerler. Ammâ sulehâ-yı ümmetden mazanne-i kerâme kimesneleri vardır. Memdûhâtından şıh abası ve yürük ihrâmı meşhûrdur ve ekseriyyâ halkı yürük tâ’ifesidir kim mâh-ı temmûzda Despot yaylasına çıkarlar, Rûmeli eyâletine mahsûs bir gûne kavmdir. Başka lehçe ve ıstılâhât-ı ibârâtları vardır. İnşâallah mahallinde elfâz-ı tumturaklarıyla tahrîr olunur.

Ziyâretgâh-ı Tatarbâzârcığı: Gâzî Hudâvendigâr bir kabile Tatar kavmi iskân etdirdiğiyçün Tatarbâzârı ***[136b]*** derler.

Evvelâ ziyâret-i **Tatar Hüsâm** ve dahi **eş-şeyh Mehemmed b. Ömer Helvâyî:** Sofyavî Balı Efendi'nin nazar-kerdesidir {ve yine Tatarbâzârcığı sılalarıdır ve yine anda mekâbir-i Müslimîn içre pederleri civârında medfûnlardır}.

Andan cânib-i garba Meriç kenarıyla kâh kurâlar içre ubûr edüp Destpot yaylası yolu sol tarafında kalup (–) sâ'atde,

Evsâf-ı râh-ı bî-emân kal'a-i harâb kasaba-i İhtimân

Sene (–) târîhinde Gâzî Hudâvendigâr asrında be-dest-i Lala şâhin Paşa Bulgar destinden dest-bâzû kuvvetiyle cebren ve kahren ahd-i emân ile bâ-sulh kal'ayı feth etdüğünden ahd-i emân ile bâ-sulh kal'ayı feth etdüğünden ahd-i îmândan galat İhtimân derler. Derûn-ı kal'adan küffâr-ı bed-girdâr-ı murdâr emân ile çıkup Samakov kal'asına cân ber-cehennem gitdiler. Ba'dehû âkıbet-endîş Lala şâhin Paşa bir dahi bu kal'ayı Bulgar ve Sırf keferesine cây-ı karâr olmasın içün hisârını münhedim edüp hâke beraber edüp sâ'ir imâretin zamîme-i dârü'l-İslâm etdi. Hâlâ Rûmeli eyâletinde maktû'u'l-kalem ve mefrûzu'l-kadem yürük beğlerinin ocaklığıdır kim cümle hükûmetinde on altı aded ma'mûr köyleri vardır. Hâss-ı hümâyûndan beğinin taraf-ı pâdişâhîden (–) yük akçe hâssı vardır kim on altı pâre kurâ kendüye İhtimân ile hâs kayd olunmuşdur.

Bu hâslar ile Rûmeli vâlîsinin livâsı altında tablın döğerek üç yüz cebelü yiğit ile sefer eşer ve taraf-ı şerî'atdan bir hâkimi yüz elli kadıdır. Cümle (–) aded nâhiye kurâlarından üç kise hâsıl olur. Kethüdâyeri ve serdâr ve muhtesibi ve voyvodası ve bâcdârı vardır kim ocak beği, Gâzî Mihaloğullarına mensûbdur. Cümle bâd-ı hevâ mahsûlü beylerindir. Cümle altı yüz aded hânelerdir kim kimi tahtânî ve kimi fevkânî müfîd ü muhtasar evlerdir. Câ-be-câ bâğ u bâğçeleri ve âb-ı revânları ve değirmânları vardır. Ve cümle (–) aded mihrâbdır. (–) (–) câmi'i küşâdedir.(–) (–) (–) (–) mâ'adâ mesâcidlerdir. Ve iki aded tekyesi var (–) (–) ve bir aded hammâmı var (–) (–) (–) (–) Ve yüz mikdârı çalaş binâ dükkânları var. (–) (–) Ve cümle üç aded hânları; cümleden (–) (–) Beğ büyük hânı kapusu dibinde Gürcî Mehemmed Kethüdâ binâ etdüğü çeşme-i cânbahş-ı âb-ı hayâtın târîhidir.

Kethüdâ-yı sadr-ı âlî kim odur

Köprülü paşa-yı ferhunde-likâ

Ey mezâkı bî-bedel târîhdir

Çeşme-i sâf Mehemmed Paşa Sene 1070.

Bu rabta-i zîbâ henüz yevmen fe-yevmen imâr olmadadır. Mahbûbe Bulgar kızları müsâfirîne arz-ı cemâl edüp yağlı poğaça ve şa'îr ve gayrı metâ' satarlar. Andan yine cânib-i garba dere ve depeleri güzer edüp,

Karye-i Ormanlı: Sofya sahrâsında müselmân köyüdür. Bir câmi'i var. Bu mahalde cümle Sofya şehrinin a'yân [u] eşrâfları paşaya hedâyâlarıyla istikbâle çıkup Müsellim Erganeli Ahmed Ağa bir ziyâfet-i azîm çeküp paşaya dörd aded memlûk ve bir tavla küheylân-ı esb-i sabâ-sür'atler hedâyâ verdi. Ba'dehû ale's-sabâh alay-ı azîm ile sene (–) târîhinde mâh-ı (–) gün eyalet-i Rûmeli olan taht-ı vüzerâ şehr-i Sofya-i sedd-i imân olan şehr-i azîme duhûl ederken azamet-i Hudâ pîr u cüvân ve bây [u] gedâ şâhrâh üzre el açup du'â vü senâ edenin ve kurbânlar kesenin hadd [u] pâyânı yok idi. Zîrâ selefimiz Siyâvuş

Paşa mühürden ma‘zul olup mâl [u] erzâkın mîrîye kabz edüp Sofya şehrine uryân geldikde sehel zulm [u] ta‘addî etmiş. Paşa efendimiz Sofya sarâyına dâhil olunca yine Müsellim Ahmed Ağa, dîvânhâne-i âlîde iki bin suhûn ta‘âm-ı mümessek ziyâfet edüp cümle a‘yân-ı vilâyet mu‘tenim olup müsellime bir semmûr ve sâ’ir erbâb-ı dîvâna kânûnları üzre gûnâ-gûn hil‘at-i fâhireler giydirilüp tablhânelere darblar urulup azîm vezni üzre dîvân-ı Âsaf-ı Berhıyâ olup bir kaç da‘vâ dinlenüp du‘â ve senâ ile herkes şâdumân olup “Hamd-i Hudâ Melek vezîri gördük”, deyü mesrûr olup gitdiler.

Evsâf-ı tahtgâh-ı kadîm-i Rûmeli ve belde-i tayyibe-i azîm, dâr-ı gâziyân-ı Rûmeli ya‘nî Sofya-i sâfiye-i şehr-i Ayasofya

Bu belde-i kadîmin hakkında cemî‘i millet-i Mesîhiyye müverrihleri müttefekun aleyh olup sıhhati üzre eyle tahrîr etmişlerdir kim *[137a]* Âdem-i Eb-i sânî Hazret-i Nûh Necî Tûfân’dan necât buldukdan sonra Musıl kurbunda cebel-i Cûde’de keştî-i Nûh karâr edüp anda yetmiş nefer kimesne ile şükrân-ı selâmet herkesde ne ni‘met bulundu ise bir yire cem‘ edüp bir kazgan içre tabh eyleyüp tenâvül edüp Hakka şükür etdiler. Ol ta‘âmın ismine aşur aşı nâm kodular. Zîrâ Tûfân’dan halâs oldukları gün mâh-ı muharremin onuncu gün olmağıyla yevm-i âşir deyüp aşur aşı dediler. Andan Hazret-i Nûh *aleyhi’s-selâm* zevrakında olan yetmiş aded âdemlere nübüvvet ile fermân edüp her birini birer diyâra Kalimon keheneyi Arz-ı Hâsân’a gönderdi kim hâlâ diyâr-ı Mısır’da Bilbes şehrine Arz-ı Hâsân derler. Anınçün Mısır arz-ı mukaddesden değildir. Ba‘dehû Kalimon hakîm Mısır’a varup Hazret-i İdrîs ta‘lîmiyle binâ olunan Mısır Cizesindeki Hırem dağları ki hâlâ anlara Fir‘avn dağları derler, ammâ hilâfdır Sürid hakîm izn-i İdrîs ile binâ etmişdir. Tûfân’dan sehel harâb olmak ile Kalimon hakîm yine imâr edüp anda sâkin oldu. Merhûm olup Ehrâm dağında defn etdiler. Oğlu Mısrâyim hakîm-i kebîr olup şehr-i Fustât’ı binâ etdiğiyçün şehr-i Mısır dediler. Bu Mısrâyim dahi merhûm olup yetmiş aded evlâdı kalup Musul’da Hazret-i Nûh’a gelüp birer cây-ı vatan istediklerinde her birin bir diyâra gönderüp Sırfâyil nâm bir oğlunu Rûm’a gönderüp ibtidâ Rûm’da vatan tutanın bu Sırfâyil’dir. Arz-ı Rûm’da deverân u seyerân ederek bu Sofya arzının âb [u] hevâsından ve Vitoş nâm kûh-ı bülendinden hazz edüp arz-ı Sofya’da sâkin olup her biri yüzer seneye bâliğ iken her birin birer arza gönderüp vatan dutundular. Bir oğlu Latine’dir, Dobra Venedik’e gidüp nevpeydâ Venedik körfezi sâhilinde kurâ ve kasabâtlar binâ edüp anda tenâsül bulup kavm-i Latin oldu. Bir oğlu Hersek idi. Hersek diyârı anın ismiyle müsemmâdır. Bir oğlu Vornik idi. İzvornik’de sâkin olup Voynuk kabilesi Vornik neslindendir. Bir oğlu Bulkarya’dır. Bulgar andan münteşir oldu. Bir oğlu Franka idi. Frenk andandır. Biri Hırabda idi, Hırvad andandır. Bir oğlu Boşnak idi, kavmi andandır. Bir oğlu Doşka idi, Alaman ile Venedik mâbeyninde Dodoşka kavmi andandır. Ammâ Macar Acem’den gelme Menuçehr evlâdlarından Mençır’dan galat Macar kavmidir. Sırfâyil’in bir oğlu da Romaa idi. Kızılelma Roması‘nda kalup {on bir evlâdı olup her birin birer diyârı reyy ü imâr etmeğe gönderdi kim İşpaniye vilâyetinin ismidir.}

İşpaniye ve Fransa ve Ceneviz ve Portukal ve Donkarkıza ve Danimarka ve İngiltere ve Fiyamenk {ya‘nî Felemenk} ve İsfeç ve Çeh ve Korol, bu zikr olunan on bir aded krallık ki hâlâ ban ve krallardır kim sikke ve ülke sâhibleridir. Cümlesi Sırfâyil oğlu Roma ve Romaoğlu bu on bir aded evlâdları mezkûr diyârlara gidüp tenâsül bularak hikmet-i Hudâ ile arz-ı Rûm böyle imâr oldu. Ba‘dehû Sırfâyil yedi yüz sene mu‘ammer olup âhir

intikâlinden sonra Sofya'da Vitoş dağında kalan evlâdları defn etdiler. Hâlâ Latin tâ'ifesi bednâm günlerinde "Peygamberimizdir" deyü Sırfâyil kabrin bulup ziyâret ederler. Sırfâyil'in bir oğluna Sırfa derlerdi. Babasının ismiyle müsemmâ olup ol kadar mu'ammer olup hâk-i Sofya'da yüz pâre kal'a ve şehir binâ edüp Sırfa nâmıyla Sofya'yı eyle ma'mûr etdi kim gûyâ hadîka-i Rıdvân olup niçe kerre yüz bin askere mâlik olup Sırfa askeri derlerdi. Hâlâ Sırf tâ'îfesi Sırfâyil oğlu Sırf'dan tenâsül bulup ibtidâ Sofya {kal'asına} temel uran bu Sırfa veled-i Sırfâyil'dir, be-kavl-i Tevârîh-i Latin ve kavl-i Târîh-i Sırf. Bu bâlâdâ zikr olunan Sırfâyil'in kırk evlâdı ve Roma'nın on bir aded evlâdları cümle Hazret-i Nûh Necî îmânı üzre idiler. Aslâ şerîk koşmadıklarından ilâ hâze'l-ân evlâd-ı evlâdları inkırâzu'd-deverân krallardır deyü kütüb-i mu'teberelerinde eyle tahrîr etmişlerdir. Ve millet-i Mesîhiyye tevârîhlerinde Latin tevârîhi ve Yunaniyân tevârîhi kadar mu'temed tevârîhler yokdur. Ammâ diyâr-ı Arab'da Kabâbıta tevârîhlerinin dahi mu'temed târîhleri vardır. *[137b]* İle'l-ân rûz-merre vekâyi'âtları diyâr-ı Mısır'da Kıbtîler tahrîr etmededirler. Ammâ Nasârânın Latin tevârîhleri cümle Sırfâyil'den beri ve oğlu Sırfa'dan beri tahrîr etmişler ammâ Sırfa tâ'îfesi cengâver ve dilâver-i hünerver olduklarından kemâl-i ma'rifet ile cihânârâ olmayup devletleri de mümted olmadıklarından târîhleri azdır ammâ özdür ve gâyet sahîhdir. Anların ibtidâ sened-i târîhleri Eb-i Sânî Hazret-i Nûh Necî'den Sırfyây'ın kalemiyle zabt etmişler. Ammâ Yunaniyân-ı Rûm Nasârâ mevlûd-i İskender'den {târîh} tutmuşlar. Latin ve sâ'ir millet-i Nasârâ-yı üsârâ cümle İskender'den sened-i târîh etmişlerdir ammâ ümmet-i Muhammed hicret-i Resûl-i Ekrem'den târîh zabt etmişlerdir. İnkırâzu'd-devrân târîhleri, devletleri mü'ebbed ola, *âmîn*.

Ezîn-cânib el-kelâmu tecürrü'l-kelâm fehvâsınca yine sadede rücû' edelim. Bu Sofya şehrin binâ eden Sırfa ibn Sırfâyil merhûm olup evlâdları birbirlerine düşüp Bulgarya evlâdından mâyil gelüp Sırfiye şehrine müstevlî olup üç yüz sene Sırfiye şehrinde hükûmet edüp imâr etdi. Tâ Hazret-i İsâ asrında Alina kral İslâmbol'u imâr ederken Makedonya olan Filibe şehrinde Aysof nâm bir kızı nâmdâr olup serîr [ü] devletine asker cem' edüp kavm-i Sırfa elinden şehr-i Sırfa'yı alup yüz elli sene mu'ammere olup Vitoş dağında niçe künûz-ı dahme-i Sırfiyâyiller bulup ol defîne-i gencîne ile Sırfiye şehrin müceddeden imâr etdiğiyçün Aysofya dediler. Ba'dehû bu Aysof nâm kralın dahme-küşâ olduğun babası Alina kral İslâmbol'da istimâ' edüp bin araba ve hıntav mâl ile kızı Aysof'u İslâmbol'a da'vet edüp Aysof kız ol mâl-ı kenz ile kırk yılda Ayasofya deyrini imâr etdiğiyçün Ayasofya dediler. Ba'dehû bânî-i Ayasofya kız mürd olup Yeniodalar başında Kadı'asker hammâmının dibinde amûd-ı müntehânın zirve-i âlîsinde bir mermer sandûka içre yılan havfinden anda defn etdiler. Ertesi gördüler kim ol sandukanın içi mâl-â-mâl yılan ve akreb ve çıyan leb ber-leb olmuş ammâ kızın vücûduna aslâ zarar gelmemiş. İşte şehr-i Sofya'nın bânî-i evveli Tûfân-ı Nûh'dan sonra Sırfiyâyil'dir. Ba'dehû oğlu Sırfa'dır. Ba'dehû Alina kral-ı dâll kızı Aysofya'dır. Hulâsa-i kelâm niçe yüz düvelden düvele nakl edüp bu felek-i atlas-ı bukalemûnda şehr-i Sofya kâh imâr u kâh harâb olup âhir hicret-i Nebeviyye'nin sene 786 târîhinde Gâzî Hudâvendigâr'ın vüzerâlarından Balaban Paşa deryâ-misâl asker ile belde-i Sofya-yı muhâsara edüp kâmil yetmiş günde {küffâra} gelen imdâdların kıra kıra derûn-ı kal'ada Bulgar ve Sırp ve Voynuk ve Laz ve Rûm cümle pür-gumûm olup ale'l-umûm kaht [u] galâdan "Aman el-amân ey asâkir-i Âl-i Osmân!" deyü derûn-ı kal'adan feryâd etdiler.

Zîrâ kal‘a içinde yüz yetmiş bin kâfir-i fâcir var idi. Kıllet-i gılâl olunca hemân der-ceng-i evvel Latin kavminin eşbehleri emân ile sûrdan taşra çıkup Balaban Paşa'nın hâk-i pâyine rûmâlîde edüp şehr-i Sofya'da bir cây-ı karâr istediler. Ricâları hayyiz-i kabûlde olduğun derûn-ı kal‘adaki kavm-i Latin istimâ‘ edüp hemân ol dem emân ile taşra çıkdıkları kapunun miftâhın serdâra teslîm edüp bir tarafa durdular. Andan sonra emân ile Bulgar kavmi çıkup şehirde mekân ricâ etdiler ve ricâları kabûl oldu.

Andan Rûm tâ'ifesi çıkup mahalle ve kenîse istediler. Andan Lazka tâ'ifesi çıkup vatan istediler, verilmeyüp Nigebolu sancağından Pilevne nâm kazâda yer gösterdiler. Ba‘dehû bâ-sulh kal‘ayı feth olup içinde bâkî kalan kırk bin güzîde Sırf-ı sarp mel‘ûnları ahid-şikenlik edüp cenge âheng etdiler. Hemân Serdâr-ı mu‘azzam Balaban Paşa guzât-ı Müslimîne "Koma kurdum!" deyüp kol kol gübâng-ı Muhammedî'ye rehâ buldurup on bir koldan yürüyüş edüp kılıçları ağzında niçe bin cüyûş-ı muvahhidîn sademât-ı top-ı kûbdan rahnedâr olmuş divârlardan içeri girüp cümle küffâr-ı Sırf'ı dendân-ı tîğa sarf ederken hemân taşraya vere ile çıkan Lazka kâfirleri kendülere Sofya şehri içre yurd verilmediğinden dilgîr olup guzât akîblerince kal‘aya yine girüp Sırf kâfirlerine imdâd edelim derken bi-emri Hayy [u] kadîr onlar dahi Sırp kavminin sırasında ***[138a]*** nakd-i ömürleri bâzâr-ı ma‘rekede bir pula satılup hûnları nehr-i Iskır'a katılup vücûd-ı murdârları sahîfe-i âlemde mün‘adim olup deyyâr-ı derûn-ı kal‘ada bir cân kalmayup kal‘a-i Sofya bu minvâl üzre bâ-sulh feth olmak sadedinde iken takdîr-i Hudâ bu gûne feth olup ba‘dehû fermân-ı Gâzî Hudâvendigâr ile serdâr-ı mu‘azzam Balaban Paşa deryâ-misâl askeri üşürüp kal‘anın burc [u] bârûların kırk günde güc ile zemîne beraber etdiler. Zîrâ gâyetü'l-gâye rıbât-ı azîm idi.

Latin tevârîhi kavli üzre İslâmbol kal‘ası cirminde kırk yedi bin adım sûr-ı azîm imiş. Hakkâ ki bu hakîr âsâr-ı temellerin deverân u seyerân ederdim. Vitoş dağı dâmeninde Korubağları nâm mahallinde ve ziyâretgâh-ı ünâs Balı Efendi semtinde ve Peteviçe semtinde ve Hacı Karamân köyü yolunda ve Lozna bayırlarında tâ nehr-i Eşher kenarında Ken‘ân Paşa çiftliği yerinde azîm enli kal‘a esâsları ve burc [u] bârû alâmetleri niçe yüz yirde zâhir ü bâhir olduğun cümle Sofya halkının ma‘lûmlarıdır, tafsîle ihtiyâc yokdur.

Ve yigirmi yedi kapusu ve bin yedi yüz kullesi ve yetmiş bin dendân-ı bedeni ve yedi yüz aded mutalsamâtları olduğu Yunaniyân'ın Yanvan Târîhi'nde mastûrdur. Ve hâlâ imâr olan Sofya kâr-ı kadîm harâb sûrunun bir köşesinde bir mahalle gibidir. Ammâ hayli vâsi‘ bender-i azîm şehirdir, *ammerehullah*.

Evsâf-ı ahvâl-i şehr-i Sofya-i sâfiye

Ba‘de'l-feth bu şehr-i Sofya içün sâf-dil Hazret-i Gâzî Hudâvendigâr "İmâr ola" deyü du‘â-i hayr edüp niçe hayrât [u] hasenâtlar edüp bizzât kendüleri üç sene bu şehirde sâkin olup Rûmeli diyârına pây-ı taht-ı vüzerâ olmağiçün feth-i fütûh eyledüğü diyârları ve büleyde [vü] kılâ‘ları bu şehre eyâlet kayd eyleyüp derdest ile tahrîr eyledi. Ba‘dehû Süleymân Hân dahi devlet-i Âl-i Osmân'ı tashîh edüp "Sofya sancağı paşa sancağıdır, tahtı şehr-i Sofya'dır kim cemî‘i Rûmeli'nin tâ ortasıdır. Ve serdâr-ı mu‘azzamlık ile defterhâne ve arz-ı telhîs sâhibi düstûr-ı mükerrem" deyü izin verüp üç tuğlu vezâret eyledi. Tâ şol mertebe müstakil vezîrlik etdi kim İslâmbol'un Yedikulle dizdârı fevt olsa

Rûmeli'nin vezîri arzı gelmeyince Yedikulle dizdârlığı gayriye tevcîh olmazdı. Zîrâ ol asırda bu Sofya intihâ-yı serhad idi. Hâlâ Rûmeli paşasının taraf-ı pâdişâhîden kânûn üzre hâss-ı hümâyûnu on bir kerre yüz bin akçedir.

Timar defterdârı ve defter kethüdâsı ve sağ kol ve sol kol alaybeğleri ikişer tuğlu pâyesiyle hâkimlerdir. Ze'âmet kethüdâsının hâssı ve timar defterdar hâssı kânûn üzre 52.000 ve Rûmeli eyâletinde cemî'i erbâb-ı zu'amâ ve erbâb-ı timarun ve paşanın askeri ve cümle sancak beğleri ve timar defterdârı ve defter emîni ve çavuşlar kâtibinin cümle-i cümele cebelüleri ile cümle Rûmeli eyâleti askeri kırk bin güzîde pür-silâh asker olur. Ve eyâlet-i Rûmeli'nde yedi aded yürük beğleri vardır. Meselâ İhtimân beği ve Pelve beği ve yürükân-ı Yanbolu ve mîr-i yürükân-ı Vize ve mîr-i yürükân-ı Koca ve mîr-i yürükân-ı Selânik. Bu ümerâlar Rûmeli eyâletinde paşa ile sefer eşüp üçer tabl ve ikişer ravza çalup birer tuğ ve birer bayrak taşıyup ve üçer yüz yürük yiğidi cebelüleriyle sefer eşmek kânûn-ı Süleymân şâh'dır.

Der-beyân-ı ze'âmet-i mezkûr mîr-i yürükân

Evvelâ ze'âmet-i mîr-i İhtimân 900, ze'âmet-i mîr-i Vize 300, ze'âmet-i mîr-i yürükân-ı Yanbolu 535, ze'âmet-i mîr-i Tekirdağı 600, ze'âmet-i Na'ldöken 335, ze'âmet-i kapudan-ı Kavala üçer pâre yarar kalita sâhibidir, 40412 ze'âmet-i bahâsıdır, üç bin voynuk keferesiyle der-i devletde emîr-i âhûr ağa hizmetinde Kâğıthâne çayırında üç ay pâdişâhın atların bekleyüp hizmet ederler. Ve ze'âmet-i defterhâ-yı Rûmeli 52000. ***[138b]*** Bu bâlâda tahrîr olunan sekiz aded mîr-i yürükân ze'âmetlerinin ve Kavala emîr-i ze'âmetinin kânûn-ı Süleymân Hân üzre cebelüleriyle cümle kâhice deryâda tuğyân-ı kefere olursa üç pâre kadırgasıyla kapudan paşa ile sefer eşer, kânûn budur. Ammâ paşa sancağı ki, Sofya şehridir, yalnız bu sancakda cümle ze'âmet 322 adeddir ve timar cümlesi 1782 adeddir. Bunlar dahi kânûn üzre cebelüleriyle hîn-i gazâda üç bin güzîde asker olur. Sağ kol ve sol kol beğleri ta'bîr ederler cümle Rûmeli eyaleti zu'amâ ve erbâb-ı timarına ve cemî'i alaybeğlerine hükm-i hükûmet edüp meterise ve gayri mesâlihe asker kolunan bunlardır. Ve sekiz aded mîr-i yürükânın askerlerine top-keşân câmûsların koşdurup top çekdirüp top çitleri urduran, iktizâ ederse yürükânı öldüren iki aded sağ ve sol kol beğleridir kim hîn-i gazâda hüküm bunlarındır. Rûmeli vezîri değil sa'âdetlü pâdişâh dahi bu iki âdemin emrine râmdır, zîrâ bunlar ceng eri olmağıla şeb [u] rûz âteş içinde cân u bâş oynadırlar, müstakil beğlerdir.

Rûmeli eyâletinde olan sancakları beyân eder

Evvelâ Köstendil sancağı ve İskenderiyye sancağı ve Tırhala sancağı ve Ohri sancağı ve Avlonya sancağı ve Yanya sancağı ve Elbasan sancağı ve Selânik sancağı ve Delonya sancağı ve Üsküp sancağı ve Dukagin sancağı ve Alacahisâr sancağı ve livâ-yı Prizren ve livâ-yı Vuçetrin ve livâ-yı Çirmen on altı sancak bunlardır, ammâ livâ-yı Sofya paşa sancağıdır.

Bu mastûr olan on altı sancak cümle Rûmeli eyâleti vezîriyle sefer eşer, kânûn üzre cümle cebelüleriyle kırk bin asker olur ammâ üç bin asker dahi sekiz aded yürükân beğleri askeri olur. Bu hisâb üzre cümle elli iki bin asker olur. Ammâ Revân Seferi'ne Rûmeli eyâletine mutasarrıf Cânpoladzâde Mustafâ Paşa elli üç bin asker ile gidüp Okmeydânı'nda hayme ü hargâhları ve bâr-ı bengâhlarıyla meks edüp Beşiktaş'dan Üsküdar'a yetmiş pâre at

gemisiyle kırk günde ubûr etdiği musarrahdır. Ol asırda eyâlet-i Rûmda yedi yüz kaplan postlu yedek at çekilirmiş. Yine Murâd Hân-ı Râbi'de Bayrâm Paşa Rûmeli vâlîsiyken "derdes" yoklaması olup cebelüleriyle bu tahrîr olunan mertebe cüyûş-ı muvahhidîn var idi. Zîrâ Süleymân Hân Engürüs seferlerine süvâr oldukda Anadolu'dan Rûm'a aslâ asker geçirmezmiş, illâ Mihaç gazâsında Seleşdi Kral cengine Anadolu ve Mar'aş ve Karamân eyâletleri askeri geçmişdir. Sâ'ir gazâlarda hemân Rûm askeri Rûm'a, Anadolu askeri Ümm-i Tolı'ya me'mûrlar imiş. Tâ bu mertebe asâkir-i İslâm-ı Rûmeli deryâ-misâl imiş. Bosna ve Budin ve Eğre ve Tımışvâr eyâletleri ana kıyâs oluna, ammâ Rûmeli cümleye serdâr-ı mu'azzamdır. Hâlâ ile'l-ân ve kânûn-ı Süleymân Hânî'de Mora ve Silistre ve Nigebolu ve Vidin ve Akkirmân ve Özi ve Bender sancakları dahi Rûmeli eyâleti idi. Ba'dehû Karadeniz'de Kazak keferesi Ak olmak ile Silisre sancakları Rûm'dan ifrâz olup Özi eyaleti deyü başka vezâret oldu. Ve Mora sancağı dahi Freng-i bed-reng-i pür-ceng Akdeniz yalılarına istîlâ etmesin içün Mora sancağı dahi Rûm'dan ifrâz olup eyâlet oldu. Ammâ yine eyâlet-i Rûmeli, diyâr-ı Rûm'da hâlâ büyük eyâletdir kim beş ayda devr olur.

Sofya şehrinin hâkimlerin beyân eder

Evvelâ şer'-i şerîf-i Muhammedî cânibinden şehr-i Sofya-i sâfiyenin hâkim-i şer'i beş yüz akçe pâyesiyle saçaklı abâyı ve yeniçeri çukadâr ve dergâh-ı âlî kapucularından muhzırbaşı taşır şerîf Mevleviyyetdir.

Ve cümle taht-ı hükûmetinde (–) pâre ma'mûr u âbâdân kurâ vü büldândan senevî yigirmi kise-i Rûmî hâsıl olur. Bu eyâletden paşasına ber-vech-i adâlet yüz bin guruş olur. Üçüncü hâkim-i şer'î şeyhülislâmdır. Dördüncü hâkimi cemî'i şürefâlara nakîbü'l-eşrâfdır. Beşinci hâkimi ayak nâ'ibidir. Altıncı hâkimi sipâh kethüdâyeridir. Yedinci zâbiti yeniçeri ve topçu ve cebeci zâbiti yeniçeri serdârıdır. Sekizinci hâkimi şehir muhtesibidir.Tokuzuncu zâbiti paşa voyvadasıdır. Onuncu hâkimi şehir kethüdâsıdır. ***[139a]*** On birinci zâbiti bâcdârdır. On ikinci zâbiti harâcîdir. Böyle zâbitlere hâkim, paşadır. Ana hâkim, hâkimler hâkimi Hâkim-i mutlak Allah'dır kim cemî'i zî-rûha ve küllî zerre vü şemmeye ve cemî'i mahlûka muhtesib ol Perverdigâr-ı lâ-yezâldir.

Sofya şehrinin zemînin ve imârât-ı metînin beyân eder

Evvelâ şehr-i Sofya sahrâsının cenûbunda kûh-ı Vitoş dâmeninde Korubağları nâm İremezâtın zeylinde bir düz fezâda vâki' olmuş bender şehr-i levender-i belde-i mu'azzamdır. Batı ve şimâl tarafı bir sahrâ-yı hâsılistân gül-i gülistân, ma'mûr [u] âbâdân fezâ-yı İhtimândır. Kurâ kurâya çitilmiş büldândır.

Cümle kırk bir aded mahallâtdır. Evvelâ Bana mahallesi ve Çelebi mahallesi ve Gül câmi'i mahallesi ve Mahmûd Paşa mahallesi ve Paşa mahallesi ve Siyâvuş Paşa mahallesi ve İmâret mahallesi ve

…………….(1,5 satır boş) …………….

Cümle (–) aded hânedân-ı sarây-ı a'yân ve gayri büyûtlardır. Evvelâ **Paşa sarâyı**; Cebel-i Vitoş'a nâzır bir hevâdâr müzeyyen dâr-ı vüzerâ-yı re'ykâr sarâydır. Bir vâsi' meydânında cirind silâhşörlüğü olur at meydânıdır. Divânhâneden mâ'adâ fevkânî ve tahtânî yetmiş aded gılmân-ı hâssa hücreleri ile ârâste vü kilâr u matbah u hammâm ile pîrâste sarâydır.

Paşa odasının târîhidir:

Görüp itmâmını anın dedim târîhini ol dem

Te‘âlallah olup tâk-i bülendi âsumân-âsâ.

Sene [942]

Bu hücre-i musanna‘ın revzenleri şâhrâha ve Çelebi câmi‘i’ne nâzırdır. Andan sarây-ı Ya‘kûb Ağa ve sarây-ı Koca Mehemmed Ağa ve sarây-ı Koca Peltek Ya‘kûb Çavuş ve sarây-ı Molla ve sarây-ı Gınâyî Efendi ve sarây-ı Durganlı Ağa ve sarây-ı

…………….(1 satır boş) …………….

Bu hânedânlardan mâ‘adâ fevkânî ve tahtânî fukarâ hânedânlarıdır.

Ammâ bu şehrin cümle sağîr ü kebîr büyûtları la‘l-gûn kırmızı kiremit ile mestûr bir şehr-i ma‘mûr şehr-i Sofya cümle (–) aded mihrâbdır. Evvelâ cümleden kadîm,

Gül câmi‘idir. Zamân-ı kadîmde deyr-i azîm imiş. Kubbesi ve bir mevzûn minâresi var. Andan,

Câmi‘-i atîk Koca Mahmûd Paşa: Tûlen ve arzen iki yüz ayakdır. Ve cümle on sekiz aded kubbeleri ve cümle (–) aded pâyeler üzre mebnî kıbâb-ı ser-nigûnlardır. Bu şehirde bundan büyük ma‘bedgâh-ı kadîm yokdur. İki bâb-ı sa‘âdeti var. Cânib-i yemîninde minâre dibinde bir bâbı var ve bir kıble kapusu var, biri mesdûddur. Ve bir mevzûn tula minâre-i serâmedi var, haremi hayli vâsi‘dir. Mihrâbı önünde bir bâğ-ı İremi var. Haremin cânib-i selâsı alçak divâr ve dörd kapusu var. Bu câmi‘-i pür-nûr sâfî rasâs-ı nîl-gûn ile mestûrdur. Kibâr-ı evliyâullahdan bir pîr-i fânî şa‘bân Efendi nâm bir imâm-ı hümâmı var. Hattâ minberde hutbe tilâvet ederken “*ve ale’l-imâmeyni’l-hümâmeyn*” mahalline geldükde nevm galebe edüp bir nefîr-i hâbda iken başından imâmesi minberden aşağı yuvarlanup hâbdan bîdâr olunca “Alıverin şu imâmeynin imâmesin” deyüp *“Kâzımîne’s-sa‘îdeyni’ş-şehîdeyn”* deyü hutbeyi tilâvet ederken bir âdem imâmın imâmesin minbere çıkarup hatîbe verirken harîf-i zarîf zarâfetiyle inemeyüp minberden aşağı tekerlenüp düştü. Ertesi gün imâm gayri câmi‘e gelmeyüp âhirete eşdi. *Rahmettullahi aleyh*.

Ol gün câmi‘de cümle cemâ‘at hande künân olup hemân hatîb Allahu a‘lem hicâbından merhûm oldu. Andan

Koca Dervîş Mehemmed Paşa câmi‘i: Süleymân Hân vüzerâlarındandır. İmâret câmi‘i derler, bir ibâdetgâh-ı rûşendir. Câmi‘-i selâtin-vâr bir kubbe-i âlîsi var. Enderûn [u] bîrûnu gâyet musanna‘dır. Ve gâyet vâsi‘ haremi var, etrâfı cümle amûdlar üzre kıbâb-ı nîlgûn rasâs-ı ibret-nümûn ile mestûrdur. Ammâ minâre-i serâmedi katı a‘lâ mevzûndur. Bu câmi‘-i pür-envâr Süleymân Hân’ın Koca Mi‘mâr Sinân kârıdır kim vüzerâ câmi‘lerinde bu ibâdetgâhda yed-i tûlâsın ayân etmişdir. Andan,

Monla Efendi câmi‘i: Banabaşı nâm mahall-i izdihâmda olmak ile subh u mesâ cemâ‘atdan hâlî değildir. Çâr-kûşe divâr üzre bir kubbe-i âlîdir, ammâ hayli büyük câmi‘dir, ve cümle kurşum örtülüdür. Kibâr-ı evliyâullahdan bir vâ‘izi var. Bunun dahi minâresi gâyet musanna‘dır kim Sofya şehri içre bî-bedeldir. ***[139b]*** Andan,

Câmi‘-i Eski Siyâvuş Paşa: Süleymân Hân vüzerâsındandır. Mâ tekaddem kenîse imiş. Ammâ bu dahi kurşumlu ve bir minâreli, bir mürtefi‘ zemînde câmi‘-i kebîrdir. Ve Defterdâr câmi‘i cemâ‘at-i kesîreye mâlikdir.

Ve Paşa sarâyı önünde **Çelebi câmi‘i** ve **şeftâlû câmi‘i,** cemâ‘at-i firâvânı vardır (–) (–) (–) (–) (–).

Kurşumlu câmi‘-i ma‘mûrlar bunlardır kim salât-ı cum‘a edâ olunur. Bunlardan mâ‘adâ şehrin cânib-i erba‘asında bâğçeler içinde kalmış niçe yüz câmi‘ ve medrese ve hân u mesâcid ü tekyeler meydânda bî-cemâ‘at kalmışdır. Ve cümle zulümden harâb olmuşdur. Ve cümle (–) aded ma‘mûr mesâcidlerdir. Evvelâ,

…………….(1.5 satır boş) …………….

Ve cümle (–) aded dârü‘l-ulûm medârislerdir. Evvelâ medrese-i imâreti Koca Mehemmed Paşa'nındır. Cümle kıbâbları rasâs ile mestûrdur.

Ders-i âmmı ve talebeleri ve hücrelerinin lahmiyye ve şem‘iyyeleri ve vazîfe-i mu‘ayyeneleriyle beher yevm ta‘âmları dâ'imdir.

Ve medrese-i Mahmûd Paşa,

…………….(1.5 satır boş) …………….

Ve cümle kırk aded dârü‘t-ta‘lîm mekteb-i sıbyânı var.

…………….(1.5 satır boş) …………….

Ve cümle (–) aded tekye-i dervîşândır.

…………….(1.5 satır boş) …………….

Ve cümle (–) aded dârü‘l-kurrâ ve dârü‘l-hadîsdir.

…………….(1.5 satır boş) …………….

Ve cümle (–) aded çeşme-i cân-perverlerdir.

…………….(1.5 satır boş) …………….

Ve cümle (–) aded selsebîl-i aynu'l-hayâtdır. Evvelâ sarrâchâne başında demir pencereli Mahmûd Paşa sebîli, mâh-ı temmuzda yah-pâreli âb-ı hayât bezl ederler. Ve Banabaşı‘nda Monla sebîli (–) (–) (–) (–) (–) .

Ve cümle 1086 aded dekâkîn-i sûk-ı sultânîdir. Ammâ bir metîn kârgîr binâ kıbâb-ı müzeyyenler ile kavî bezzâzistânı vardır. Cümle zî-kıymet metâ‘ anda bî-kıymet bulunur. Sarrâclar çârsûsu ve haffâflar bâzârı ve kuyumcular bâzârı ve sabbâğları ve attârları gâyet çokdur. (–) (–) (–) (–) .

Ve cümle (–) aded hân-ı mücerredân-ı tüccârândır.

…………….(1.5 satır boş) …………….

Ve cümle (–) aded mihmânhâne-i kârbânsarâydır. Evvelâ cümleden Banabaşı hânı ve İmâret hânı, Koca Mehemmed Paşa'nın hasbî kârbânsarâyıdır kim yüz tavla at alır ve Siyâvuş Paşa hânı, beş bin at alır kârbânsarây-ı azîmdir ve Eski hân ve Mahmûd Paşa hânı ve Tahılbâzârı hânı ve sarâya muttasıl Küçük hân ve Bezzâzistân mukâbelesinde Büyük hân ve hân-ı Çukacıyân ve hân-ı Yahûdân, diğer hân-ı Yahûdân. (–) (–). Bunlar cümle kurşumlu hânlardır.

Ve cümle (–) aded imâret-i dârü‘l-it‘âmdır. Cümleden Koca Mehemmed Paşa'nın **İmâret câmi‘i imâreti**, sayf [u] şitâda şeb [u] rûz cemî‘i müsâfirîne ni‘meti mebzûldur. Ammâ

şa‘îri yokdur. (–) (–) (–) (–) (–) .

Ve cümle (–) aded hammâmı, Mehemmed Paşa’nındır. Âb [u] hevâsı ve bisâtları pâk hammâm-ı mâhbûb-dellâkdir.

Andan Sunkur Beğ hammâmı harâbe idi. şeyhzâde Çelebi imâr etdi. Gayri hammâm yokdur.

Der-sitâyiş-i germâb-ı pâk-i şehr-i Sofya: Bu diyârda ılıcaya “bana” derler. Acem’de germâb, Arab’da humma, Türkistân’da ılıca, Yörükistân’da kaplıca derler. Tatar ılı-sı der. Kürdistân’da çermikdir. Lisân-ı Sırp’da kösünce derler. Türkmân’da ılığın derler. ***[140a]*** Bu gûne esmâlar ile müsemmâ olan ılıcalar cümle beş adeddir. Evvelâ

Avretler ılıcası, bi-emri Hudâ avretlere nâfi‘dir. Ricâl makûlesi girse saçı sakalı dökülüp dam dazlak bir mahbûb kart cavlakî ışığına döner. Ammâ nisâ tâ’ifesi girse cümle mûdan eser kalmayup aşağı kapular pâk olup şahme-misâl vücûdları ter olur. İkinci bana, kefere ve Yahûdî ve gayri nasârâ avretlerinindir. Üçüncü germâb cümle Urûm ve Latin ve Bulgar Ermenîlerindir kim gayr-ı nasârâ komazlar. Andan dördüncü humma-i reb Yahûdîlerindir, kim anlardan gayri buna bir millet girmeğe ikrâh eder.

Bu dörd aded ılıcaların her birinin birer hâssası vardır ammâ cümlesi mükellef kârgîr binâ değillerdir. Ve havzlarından aşup ayakları cereyân ederken cümle debbâğlar içinden ılıca ayakları akup debbâğlar kullanırlar.

Amma beşinci ılıca-i kebîr tâ şehrin ayne’l-fi‘linde vâki‘ olup bir kubbe-i azîm câmekânı vardır. Bin aded âdem alur ortasında havz [u] şadırvanı var, andan içeri bir kubbe-i azîmi var kim âdem birbirin güç ile teşhîs eder. Kubbenin cânib-i erba‘asında altı aded kemerler vardır. Her kemer altında birer hanefî kurnaları kol kalınlığı suları cereyân etmededir. Ve iki halveti var, birine akhalvet derler bir kurnası var. Kurnasında bir kurbağı resmi var, ana işâretdir kim “Sen benî Âdem’sin, kurbağı gibi suda çok durma” demekdir. Ve halvet gâyet rûşen ve beyâz mermer-i hâmlar ile döşendiğinden “akhalvet derler. Ve birine “karahalvet derler, hakkâ ki muzlimdir. Ve bir kurnaya “diner kurna” derler, havz-ı kebîrin sol cânibindedir. Kurnaya ba‘îd dîvârda bir delik vardır, ol deliğe bir âdem parmağın soksa yâhûd ol deliğe ağzıyla üflese ol kurnanın suyu akmaz olur. Parmağın çeküp üflemese yine akmağa başlar, aceb temâşâdır. Bu kubbe-i azîmin ortasında halîc kadar bir havz-ı azîm vardır kim âdem kaddinde aşren fe-aşren pâk mâ-i suhn ile leb ber-lebdir. Dâ’iren-mâdârında altışar kademe nerdübânları var ve mermer ejder ve arslan kellelerinden âb-ı hayât sular cereyân edüp havza rîzân olur ammâ gâyet ıssıdır. Bu havz içre cemî‘i âşıkân-ı sâdıkân müştâkân-ı ma‘şûka ve yârân-ı bâ-safâlarıyla bilâ-vâsıta koç-kucağ olup mâlik-i bahr gibi şinâverlik edüp kimi perendebâzlık, kimi rakkâslık edüp el ele verüp semâ‘ ederler. Niçesi el ele olup turna katarı olup “kur kur” deyü turna sadâsı ederek deverân ederler. Kimisi bir yire cem‘ olup birbirlerin derâğûş edüp omuzlarına ayak üzre bir kat âdem dahi birbirlerin kucaklayup eyle semâ‘ ederler. Bir hây-hûydur kim ta‘bîr olunmaz. Hakîr bu havza “mecma‘-i dilberân” dedim. Zîrâ herkes dilber-i ra‘nâlar ile bîlâ vâsıta koç-kucağ ba‘dehû bir genc künci bucâğ isterse ol çağ; istemezse öbür çağ eder. Böyle bir havz-ı vâsıtadır. Ve niçe yüz garîb ü gurebâ kurnalarda câmekânda, câme vü câmehâbın gasl edüp pâk eder. Ve niçe yüz âdem dahi mahbûb dellâklare kese ve sabun sürdürüp kendi dahi dellâke sabun gibi sürünüp kimi pâk ve kimi şerâ’it-i guslü bilmeyüp nâ-pâk

olur. Bir cah-cahûn hengâme-i hâl-i diyer-gûndur kim akl-ı kâsır hayrân olur. Ve bu ılıcada bây [u] gedâ birdir. Eğer peştemâlın var ise hammâmcıya bir akçe vermeden çıkarsın, meğer esbâbın hıfz edene bir penez veresin. Zîrâ Camâpur askeri gibi bî-hisâb ecnâs-ı mahlûkât haşerâtlar gelüp gitmededirler. Ve eğer peştemâlın yok ise hammâmdan peştemâl alup kise sabun sürünürsen iki akçe verirsin. Ve ba'zı şehir a'yânı şeb-i yeldâlarda yetmiş seksen aded yârân u pîr [ü] cüvân banayı halvet edüp niçe yüz aded kanâdiller ile ve gûnâ-gûn şem'-i asel-i kâfûrîler ile çerâğân edüp âlem-i ağyârdan bî-haber tâ sabâha dek cân-ı cânân sohbetleri edüp gûnâ-gûn et'ıme-i nefîse ve mümessek hoşâblar ve gülâb ü ûd-ı anberler ile derûn-ı hammâm hoş-bû olup hoşâb zevkleri ederler.

Mu'tâd-ı latîf-i ahâlî-i Sofya: Sâhib-i tab' olan kimesneler pâk destiler ile bu bana suyundan doldurup sermâ olunca nûş ederler. Zîrâ âb-ı hayâtdan nişân verir. Cemî'i ılıcaların suları kükürd veyâhûd zırnıh kokup gümişin reng-i rûyin mütegayyir eder. Ammâ bunda aslen ve kat'an eyle râyiha ve tagayyür-i reng-i ma'âdin etmek yokdur. Altuna ve gümüşe gâyetü'l-gâye cilâ verüp berrâk eder.

{Hâssa-i âb-ı bana}: Yedi gün nûş edüp gasl eden emrâz-ı cüzzâm ve beras ve kuba ve cereb ve yerakân ve hafakân-ı dâ'i's-sa'lîden ***[140b]*** bi-hikmet-i Hakîm-i Mutlak zikr olunan emrâz-ı muhtelifelerden halâs olur ve her bâr nûş eden ishâlden ve zâtü'l-cenbden ve renc-i bevâsîden rehâ bulur. Ve hummâ-yı muhrıkaya mübtelâ olan bir kaç kerre girse şifâ bulur. Ammâ bu banaya girmenin şartı vardır. şehr-i Sofya gâyet şitâ kânıdır. Ilıcada çok durup taşra câmekânda dahi çok durunca şitâ kânında şifâ-kânın adem diyârında bulursun.

Ammâ şart-ı evveli oldur kim hemân her hammâmdan, husûsen bu germâbdan çıkınca ale'l-fevr kamîs-i serâvil-i siyâbın giymek gerek *ve's-selâm.*

Diğer âdet-i latîf be-ahâlî-i Sofya: Bu şehirde merd [u] zenândan ferd-i âferîde merhûm ve merhûme olsa ol ân taraf-ı vakıfdan her mahallenin sakaları çile ta'bîr ederler bal fıçıları vardır, anları sırıklara geçirüp bananın ol yed-i kudret ile meshûn âb-ı hayâtın çilerlere doldurup cümle mevtâyı ol kudret ılısıyla gasl edüp defn ederler. Ve ol kadar sabun köpürdür kim gûyâ Van deryâsının suyudur.

Diğer şekl-i hasene lâkin bid'at-i seyyi'e-i berây-ı nisvân-ı sâhib-isyân: Bu şehr-i Sofya'nın havâtinlerinin ehl-i perde olan mestûre zenâneleri aslâ şâhrâha çıkmazlar. Meğer muztarr-ı hâl olup sûk-ı sultânîye çıkalar. Ammâ her gice niçe bin zenâne ve zâniye kirlenüp kendüyi pâk etmek içün nâpâk esbâbların yıkamak ve kendüyi yıkanmak ve bir köşede kalmak içün esbâbların boğçalayup niçesi fânûs ile niçe bini şeb-i muzlimde banaya giderim, deyü ehl-i nâ-ehlinden me'zûn olup kimi banaya kimi gayri hâneye gidüp kirlenen esbâbların yıkarlar. Bu şehre mahsûs bir ayıb şeydir. Efendimiz Melek Ahmed Paşa men' edem zann edüp cümle a'yân-ı vilâyet rızâ vermediler. Her şeb bu gûne nisvânlar tâ sabâha dek gürûh gürûh gelmede ve gitmede ve gezmededir.

Diğer hüsn-i âde ola: Her hâne-i a'yânda beşer ve onar ekall-i mâ-yekûn birer ikişer Bulgar Voynuk kızları huddâmeleri var ammâ gâyet mahbûbe kızlardır. Anlara bu şehirde orfene derler, ya'nî hizmetkâr derler. Ammâ gayri diyârda orfene fâhişeye derler. Bu şehrin makbûle cevârîleri şeklinde anlardır. Çarsû-yı bâzârda ve hânelerinde yüzü açık beyne'n-nâs hizmet ederler ve her hizmete cân bâş ile hizmete müsta'idlerdir. Hâsıl-ı

kelâm bu şehrin tarz-ı kadîmleri böyle ola gelmişdir. Ammâ banaya gitmeleri gâyet kabîhdir. Mezkûr bana ılıcaların sâhibü‘l-hayrâtı merkûm-ı sa‘îd Kosova’da şehîd Gâzî Hudâvendigâr’ın binâsıdır. Bu bana sebebîçün Sofya şehrinde ancak iki hammâm vardır. Ammâ cümle halk müft [ü] meccânen banaya girerler, ve’s-selâm. Ammâ a‘yân-ı vilâyetin takrîrleri üzre derûn-ı şehirdeki sarâylarda yetmiş hammâm vardır, derler.

Sitâyiş-i a‘yân [u] kibâr-ı ulemâ ü sulehâ :

…………….(1.5 satır boş) …………….

Evsâf-ı e’imme vü hutebâ ve meşâyih [u] fukahâ :

…………….(1.5 satır boş) …………….

Sitâyiş-i yârân-ı ihvân-ı erbâb-ı ma‘arif şu‘arâ :

…………….(1.5 satır boş) …………….

Der-beyân-ı mazanne-i kirâme, mecâzibûn-ı büdelâ :

…………….(1.5 satır boş) …………….

Der-vasf-ı reng-i rûy-ı mahbûban :

…………….(1.5 satır boş) …………….

Sitâyiş-i libâs u lisân-ı ehl-i beled :

…………….(1.5 satır boş) …………….

Der-ta‘rîf-i âb [u] hevâ ve iklîm-i arz-ı beled:

…………….(1.5 satır boş) ……………. ***[141a]***

Der-ayân-ı memdûhât-ı sanâyi‘ât :

…………….(1.5 satır boş) …………….

Der-vasfı aded-i ravza-i rıdvân-ı bâğât :

…………….(1.5 satır boş) …………….

Der-beyân-ı hubûbât-ı mahsûbât :

…………….(1.5 satır boş) …………….

Der-ta‘rîf-i me’kûlât-ı meşrûbât :

…………….(1.5 satır boş) …………….

Evsâf-ı mesîregâh-ı İremezât

şehr-i Sofya’nın cânib-i erba‘asında yigirmi bir mesîregâh [u] teferrücgâhlar vardır. Cümleden **cebel-i Vitoş** ile şehr-i Sofya mâbeyninde **mesîregâh-ı Korubâğları**, Rûm u Arab [u] Acem’de Konya şehrinin **Merâm**‘ı ve Malâtiyye şehrinin **Aspozu**‘su ve Adaliyye’nin **Istanâz**‘ı ve Rûm serhaddine şehr-i Peçevî sirem u mânend-i bâğ-ı İremin **Barudhâne**si ve Bosnasarây’ın **Mevlevîhânesi** meşhûr teferrücgâhlardır. Ammâ bu Sofya’nın Korubâğları bir mesîregâh korudur kim dıraht-ı gûnâ-gûnunun bir korusu

yokdur. Bu kadar cümle şecereleri sebz-gûn dıraht-ı tayyibelerdir. Ve bahâr eyyâmında bu bâğlara âdem girse gûnâ-gûn ezheriyyâtın râyiha-i tayyibesinden âdemin demâğı mu'attar olur. Cümleden şecerâtdan vişne şükûfesi cihânı dutup rûy-ı zemîn berk-i şükûfe ile mestûr olur.

Mesîregâh-ı Lala Paşa: Bu dahi Korubâğları'nda bir İremezâtdır.

Teferrücgâh-ı Ahmed Bîcân: Zamân-ı kadîmde tekye-i âbâdân imiş. Hâlâ bâğları kalmış Gelibolulu Yazıcızâde Ahmed Bîcân'dır kim bunda sâkin idi. Bî-cân olan âşık bu teferrücgâhda pür-cân olur. Bu dahi Korubâğları'ndadır.

Mesîregâh-ı Ahmed Hoca: Bu dahi Korubâğları'nda bir ârâmgâh-ı ferahşâd yerdir kim gam u gussa ile anda varan ferah kesb eder. Bu Korubâğları'nda niçe yüz mesîregâh-ı bî-minnetler vardır ammâ tavsîf etmek müşkildir. Andan,

Mesîregâh-ı Lozna: Sahrâ-yı Sofya'ya nâzır kûh-ı Vitoş dâmeninde cihânnümâ bir temâşâgâh-ı latîfdir. Andan ana karîb nîm sâ'atde,

Teferrücgâh-ı Ken'ân Paşa çiftliği: Bir hıyâbân-ı dırahtistân içinde tekye-misâl bir sarâydır. Ve buna karîb yine cebel-i Vitoş dâmeninde nehr-i Iskar kenarında ve bir çemenzâr yerde

Evsâf-ı mesîregâh-ı germâb-ı ibret-nümâ Örencik: Bu dahi Rûm u Arab u Acem'de hâssa-i kesîreli bir ılıcadır ammâ binâ cihetinde ol kadar mükellef ve mükemmel değildir. Zamân-ı kadîmde selâtin-i Âl-i Osmân'dan Gâzî Hudâvendigâr bir müfîd ü ihtisâr kubbe-i üstüvâr inşâ etmişdir. Ammâ yetmiş derde devâ bir humma-i germâbdır kim cemî'i dîvârlardan nikrîs zahmına ve gûnâ-gûn sızılara mübtelâ olan sâhib-i özr alîl kimesne gelüp ılıcasına girüp çamurundan veca' olan yerlere sürünüp bi-emri Hakîm [u] Kâdir ifâkat bulup tendürüst olur. Husûsen şehir a'yânları mâh-ı Temmûz'da sürü sürü haymeleriyle gidüp bir hafta anda bana faslı edüp tâze cân bulurlar, meşhûr-ı âfâk bir germâb-ı Hâlık-ı Rezzâk'dır. Andan Sofya şehrinin cânib-i garbında nîm sâ'at ba'îd,

Mesîregâh-ı Ilıca-i (–) : Bir mürtefi' zemîn-i cihânnümâda eş-şeyh İshâk Efendi ibn eş-şeyh kutb-ı âfâk Balı Efendi çiftliği var. Ana muttasıl bir ılıcadır. Üzerinde bir serâmed kubbesi var, ammâ câmekânı yokdur. Lâkin gâyetü'l-gâye şiddet-i hâr halk olunup değme âdem girmeğe tahammül edemez. Hattâ koyun kellesi ve paça ütülerler, yumurtayı hod ola, bi't-tarîk tabh eder, gâyet ıssıdır. Ammâ zâtü'l-cenbe mübtelâ olanlar girüp veca'-ı sâdırı ve yerekânı ve hafakân-ı zâtü'l-cenbi def' olur bir hâssası müşâhede olunmuş germâb-ı suhnâbdır.

Andan ana karîb karye-i Balı Efendi civârında,

Teferrücgâh-ı germâb-ı Balı Efendi: Bir dere kenarında bir alçacık kubbecik içre bir humma-i bî-bedel-i mu'tedildir, ***[141b]*** ammâ suyunda kükürd râyihası vardır. Ana karib kurâlarda sâkin olan Bulgar ve Voynuk ve Sırf tâ'ifesi girüp frengi zahmetinden ve *Allahümme âfinâ* cüzzâm marazından ve âkile ve şîrpençeden halâs olur, gâyet mücerrebdir, ammâ tekellüflü imâr değildir. Andan ana muttasıl,

Evsâf-ı mesîregâh-ı Balı Efendi korusu: Kûh-ı Vitoş'un zeylinde bir hiyâbânistân-ı kûyâgistân, dağistân-ı ormanistândır kim ok ursan geçmez ve kurguşum atsan işlemez bir

ormandır. Evc-i âsumâna kadd-i bâlâ çekmiş serâmed dıraht-ı çınar, mişe ve kavak ve ar'ar vardır. Misli meğer Bosna diyârında Revâne dağlarında ve Çemirne yaylalarında ola. Ammâ bu Balı Efendi korusunun her tarafında uyûn-ı câriyeler cereyân edüp her dıraht-ı bîd-i sernigûnun zıll [u] himâyesinde cemî'i âşıkân-ı züvvâr-ı müştâkân zevk u safâ edüp tâ'at [u] ibâdet-i Sübhân ederler.

Mesîregâh-ı azîz eş-şeyh Balı Efendi: Yine bu hıyâbân içre bir savma'a-i ma'bedgâhdır. Dıraht-ı azîmlerin kesretinden bir şecerenin berg [ü] bârı vefretinden âfitâb-ı âlem-tâbın tâb [u] tüvânı zemîne te'sîr etmez. Böyle bir hıyâbân-ı sâyedârdır. Anda bir müdevver kaya vardır. Hazret-i azîz-i mükerrem Balı Efendi ol kaya üzre tâ'at [u] ibâdât etdüğü secde yerinde re's-i mübârekleri taşa te'sîr etdüğü mahal nümâyândır. Matar-ı rahmet, ol seng-i hârâdaki re's-i şerîfi çukuruna dolup cümle hûş [u] tuyûr andan bârân-ı rahmeti nûş edüp atşânı ferâmûş ederler. Bu dahi ibret-nümâ bir mesîregâhdır. Ve ana karîb,

Mesîregâh-ı mastaba-i Süleymân Hân: Bizzât Süleymân Hân sene (–) târîhinde diyâr-ı Alaman serhaddinde kal'a-i Sigetvâr gazâsına teveccüh etdiklerinde Balı Efendi hazretleri hayâtda olmak ile azîz-i merkûma buluşmak içün korusuna gelüp bu kadar bin asker ile cây-ı emân olan korusuna konup askeri koruyu kırup haymelerin kurup meks ederler. Balı Efendi azîz bu hâli istimâ' edüp eydür: "Süleymân garîb, kırk sekiz yıldır cihâd-ı gazâ edüp cihâd-ı ekber etmedi. Niçe yüz bin mahlûk-ı Hudâ'yı kırarak şimdi bizim himâyemizde olan korumuzu âhir senesinde kırmağa mı geldi?" deyüp seccâdesin alup dağlar içine firâr eder. Süleymân Hân mümkün olup azîze buluşmak müyesser olmayup Süleymân Hân şeyhülislâm Ebussu'ûd Efendi tebdîl-i kıyâfet edüp azîzden istimdâd taleb etmeğe niçe hedâyâlar ile Ebussu'ûd'u azîze gönderüp vardıkda hemân azîz hazretleri keşf edüp "Hoca-i zâhir Ebussu'ûd (–) safâ geldin. şer'-i Resûl'e pek hizmet eyle. Tarîk-i bâtını da elden komayup beraber terâzû dut" dedükde hemân Ebussu'ûd azîzin dâmenin bûs etdükde "Molla! Berhurdâr-ı dâreyn olasın. İnkırâzu'd-deverân te'lîfinle ve evlâd [u] ensâbınla ecel-i müsemmânda mü'ebbed olasın. Süleymân âhiret pâdişâhlığı ister, hele varsın, Sigetvâr'ı görsün. Bu bizim korumuzda kırdığı ağaçdan Sigetvâr gölüne ağaç doldursun. Feth eder bulunur. Kalbin anda bıraksın. Ba'dehû bizimle İrem bâğı korusunda görüşsün ve barışsın. Yohsa bizim koruda anınla görüşmezik. İşin Allah âsâr ide. Bizden selâm eyle" deyü böyle niçe rümûz-ı künûz kelimâtlar ile Ebussu'ûd'u Süleymân Hân'a gönderir. Süleymân Hân-ı Gâzî-i nüktedân eydür: "Hay molla! Allahu a'lem, biz Sigetvâr'a emek çeküp gölüne ağaç doludup feth eder bulunur, dediğinde, ayâ feth edemeyüz yâhûd kalbin anda bıraksın dedüğü, biz anda merhûm oluruz ve azîz ile âhiretde görüşürüz" deyü vâfir endîşe-i hâma düşer. Hemân ol sâ'at Balı Efendi korusu kendüye temlîk olup bir ferd-i âferîde koruyu kırmamak içün hatt-ı şerîf-i hudûdnâmeler tahrîr edüp andan Sigetvâr'a kat'-ı menâzil ederek varup ol ân muhâsara edüp dağ ve taşın, dıraht-ı azîmlerin kırup Balı Efendi korusundan getürdüğü ağaçlardan Sigetvâr halîçine döküp gölü leb ber-leb, edüp kal'ayı feth etme sadedinde iken maraz-ı zahîrden merhûm olup karnın Âsaf-ı Berhiya'sı *[142a]* olan (–) paşa, kalb-i Süleymân Hân'ı zemîne alâ tarîki'l-emâne defn edüp na'ş-ı şerîfin tuzlayup pinhân ederler.

Bu ahvâlden asâkir-i İslâm'ın aslâ haber-i âgâhları olmayup vezîr-i sâhib-tedbîrin re'y-i tedbîri ile hâh nâ-hâh Sigetvâr kal'asına göl üzerinden yürüyüş hücûmun etdirüp cebren ve kahren koca Macar-ı Zirin-i la'înin destinden kal'a-i Sigetvâr'ı feth ederler. Ol ânda

Erdel diyârında Pertev Paşa dahi Göle kal‘asın feth eder. Hâlâ efvâh-ı nâsda “Süleymân Hân’ın ölüsü Sigetvâr’ı ve Göle kal‘asın feth etdi” derler. Hikmet-i Hudâ Süleymân Hân merhûm olduğu gün bu Sofya korusunda Balı Efendi eydür: “Süleymân ile görüşmeğe ahd etmişdik, ey ihvân-ı vefâ, anlar gitdiler, biz de anlar ile görüşmeğe gidelim. İbtidâ bananın kudret suyuyla gasl edelim, sonra gidelim” deyü niçe keşf-âmîz rumûz-ı künûz edüp fukarâsıyla vedâ‘ edüp rûh teslîm edüp korusu içinde medfûndur. Ba‘dehû Selîm-i Sânî ılgar ile Sigetvâr’a varup Belgrad’a gelüp cülûs eder.

Andan şehr-i Sofya’ya gelüp Balı Efendi’nin üzerine bir kubbe-i âlî ve bir tekye-i dervîşân-ı Balı binâ edüp dâr-ı saltanat-ı aliyyede karâr eder. İşte bu Balı Efendi mesîregâhı bu gûne menâkıblı bir âsitâne-i yâğ u balîdir. Hudâ nigâhbânı olup zıll-ı hıyâbânı dâ’imü‘d-devrân ola, âmîn. Zîrâ bu hakîr ol cây-ı dilküşâda niçe dırahtın sâyesinde zevk u safâ ve tâ‘at [u] ibâdât etmişizdir. Hâlık-ı kevneyn kabûl ede.

{Ve sene 1025 târîhinde Ekmekçizâde Ahmed Paşa bu Balı Efendi karyesine bir kurşumlu ve kırk elli ocaklı bir hân-ı azîm ve kırk elli dükkân inşâ edüp karye-i Balı Efendi azîzi âbâdân emişdir}. Ve bu şehr-i Sofya’da niçe yüz mesîregâh-ı dilküşâ yerler vardır, ammâ manzûrumuz olan bunlardır, ve’s-selâm. (–) (–) (–)

Evsâf-ı mesîregâh-ı yaylağ-ı azîm-i Vitoş dağı: İmdi ihvân-ı bâ-safâya ma‘lûm ola kim Anadolu diyârında cemî‘i yayla ve kûh-ı bülendlerin ulusu bahr-i Haraz’a havâle Dağıstân pâdişâhı ve Acem şâhı ve Gürcîstân ve Çerkezistân memleketleri etrâfında olan cibâl-i sun‘-ı Hudâ kûh-ı Elburz’dur. Anda sonra yaylağ-ı azîm bilâd-ı Erzurûm’a havâle Bingöl yaylası olduğu cild-i sânîmizde cemî‘i Anadolu yaylalarının (–) aded eşbehleri tahrîr olunmuşdur. Ammâ hâlâ bu Rûmeli seyâhatinde manzûrumuz olan yaylağ-ı kûh-ı bâlâ bu cebel-i ra‘nâ Vitoş dağıdır kim Sofya şehrinden bir günde yetmiş aded yârân-ı hemdem ile mâh-ı temmûzda âbâdân olduğu mahalde çıkup haymelerimiz kurup zevk u safâya meşgûl olup seyr [u] temâşâsına mukayyed olduk. Evvelâ bunun zirve-i a‘lâsında Selânik ve Kavala ve Serez ve Zehinden ve’l-hâsıl cümle Rûmeli şehirlerinden niçe kerre yüz bin koyun yaylaya çıkup yedi ay safâ ederler. Bu gûsfendlerden bize yüz aded kuzudan mütecâviz gelüp kebâbı faslın ederdik. Ve her gün göllerde alabalıklar sayd edüp tereyağıyla tabh edüp tenâvül ederdük. Altı yedi vakıyye gelir mâhîleri olur kim Bingöl’de ve Göksin’de ve Ramazânoğlu yaylalarında olmaz. La‘l-gûn zer-nişânlı müşk-bûlu alabalığı olur ve sazan balığı ve şıba balığı ve dilçe balığı, bunlar dahi bir kûh-ı bülende mahsûs değildir, illâ bu Vitoş yaylasında olur.

Ve bir gûne alçacık ağaççıklarda bir vişnesi ve çilek meyvesi olur kim ve mine’l-acâ’ibdir.Ve aşağı derelerinde kestâne ve ahlad ve güğüm ve muşmula ve üvezi olur kim, garâ’ibdir. Ve billûrdan nişân verir buz pârelerin vişne hoş-âbına koyup şeb [u] rûz ve şinâb halâl-i nâb nûş ederdik. Ahâlî-i vilâyet takrîri üzre bu kûh-ı bülende üç bin eğrek, ya‘nî saya ve ya‘nî koyun ağılı vardır, derler. Ve Sırf ve Bulgar ve Voynuk kefere ve fecere çobanları var kim her biri başdarda karavanasına benzer, dırâz kad çobanlarının kulübelerinde mahbûbe yayla güzeli Bulgar kızları var kim her biri birer pençe-i âfitâb-ı âlem-tâbdır.

Ammâ bunların mahbûblarından ziyâde yürük tâ’ifesinin ve Çıtak halkının ve yobaz kavminin ve haylaz tâ’ifesinin dövledâr ve mücessem mahbûbe-i zamâne ve fitne-engiz-i

cihâne duhter-i pâkîze-ahterleri olur kim her birinin reng-i rûyları humret üzre olup gil-i gül ruhları ruhsâre-i mahbûb-ı frenkdir. Kâmil beş gün bunların obalarında *[142b]* süd ve kaymak ve yoğurd ve kölemez ve hoşmerim ve tereyağıyla pişmiş bazlama ve damzırma ve sızırma ve katık ve teleme peyniri ve ağız ve ekir ve uyku ve ayran ve yayık ve pişi ve katmerce ve poğaça ve ezme ve yazma misilli ta‘âmlar ki bu yaylalarda yürükâna mahsûs et‘ıme-i hafîfeleri tenâvül edüp semîn kuzu büryânları ile ten-perver olup mücessem olduk.

Netîce-i merâm köşe köşe oba ber-oba Yürükân ve Çıtakân kavmi içre kırk gün tamâm zevk edüp yine Yürük tâ’ifeleri kulağız olup bu yayladan inerken bir ihtiyâr Yürük eydür: “Bunda bir kayada çeşme vardır, ana tâli‘ çeşmesi derler. Varın anda tâli‘ dutun” deyü bizi ol dere içine götürdü.

Ba‘dehû meşakkat-i râhı çeküp giderken Sofyavî Refî‘îzâde şefî‘î Çelebi eydür “Bu Türük kocasının bizi götüreceği tâli‘ çeşmesi nedir, bilir misiniz” dedikte “Hayır bilmeziz ve görmemişiz” dedik.

Der-beyân-ı çeşme-i tâli‘ ya‘nî mutalsamât-ı çeşme-sâr-ı Eflatun-ı İlâhî

şefî‘î Çelebi eydür “Dinlen ey ihvân-ı vefâ! Bu çeşme ol ayn-ı zülâldir kim ömründe kan etmişse ve âlem-i sabâvetinden terü tâzeliğinde yef‘allendi ise ol cereyân eden çeşmesârdan su alup nûş edemez. Eğer pâk-dâmen ise bilâ-tereddüd âb-ı hayâtından nûş edüp safâ vü sürûr eder. Nûş edemeyen halkdan hicâb eder. Halk arasında mezmûm-ı âlem ve bednâm-ı âmm olur. Böyle çeşmeye gitmek câ’iz mi?” dedikde niçe yârân eyitdi “şefî‘î Çelebi, kırk gündür hâne-berdûş olup vatan-ı aslîsine varup cum‘a giceleri deynini kazâ edüp cemâl oynatsa gerek” dediklerinde şefî‘î Çelebi’ye bu gûne kelâm-ı ta‘n-âmiz bâr-ı sakîl gelüp “Doğuran kısrak utansın, gitmeyen zen-i fertûte olsun. Yürü baba yürük yürü, bize yol göster” diyerek azm-i râh-ı çeşme-i tâli‘ deyüp gitmedeyiz, ammâ yârânların çoğu, “Yolları sa‘b imiş ve hayli tûl-ı dırâz yol imiş” demeğe başladılar. Âhir ol cây-ı ma‘hûd-ı aynu’l-hayâta varup hıyâbân içre atlardan nüzûl edüp meks eyledik.

Sergüzeşt-i ihvân-ı bâ-safâ-yı refîkân

Anı gördük, evc-i semâya ser çekmiş bir yalçın yalama ve mücellâ kayada bir berrâk âb-ı nâb cereyân etmede. Yârân birbirine teklîf edüp köşe be-köşe müşâvereye başladılar. Kimesne cür’et edüp su almağa varamadılar. Âhir şefî‘î Çelebi “Hamd-i Hudâ, âlem-i sabâvetimden berü her cihetde kendümü ma‘sûm-ı pâk bilürüm” deyü *Bismillah* ile ileri varup bî-bâk ol mâ-i pâkden alup nûş etdi. Mü’ezzinzâde Alî Çelebi cür’et edüp eline ağaç keşkülü alup su alam derken hemân su kesilüp cümle yârân şaka ile tebessüm edüp “Bre sen mef‘ûlmüşsün” dediklerinde garîb herîfin rûyunda kan kalmayup dem-beste ve hayrân kaldı. Ey imdi ben aldım, sizler alamazsız, deyü cümle yârân “siz bu arada kala” deyü yemîn billah edüp çeşmeden su almağa başladıklarında şefî‘î Çelebi’nin birâderi varup ayn-ı cârîye el uzatdığı gibi kesildi. Yine cümle yârân gülüşmeğe başladılar. Andan şeyhzâde Çelebi’nin Hımhım Mehemmed Çelebisi çeşmeye on adım ba‘îd kaldıkda çeşme kesildi. “Hay bunu çok if‘âl bâbına çekmişler” deyü azîm handeler etdiler.

Andan Resmî Çelebi *Bismillah* ile varup bilâ-tereddüd nûş etdi. Andan Muhzırzâde vardıkda kesilüp yine akdıkda alup nûş etdi. Buna cümle yârân bir netîce-i

kelâm veremediler. Andan bizim bir gulâmımız varup bî-bâk u bî-pervâ nûş etdi. Hemân cümle yârân teveccüh-i asâyı hakîre dikdiler. Elbette siz de içersiz, deyü ibrâm [u] ilhâh teklîf-i mâlâ yutâk etdiler. Hakîr eyitdim “Bre âşıkân-ı sâdıkân, biz bu gûne âlüfte ve âşüfte hezâr âşinâ seyyâh-ı âlemiz. Bu hakîre bu teklîfi etmen” deyü ricâ etdikçe cümle yârân gülerek musırr olup “Elbette bizim mâhiyyetimize vâkıf oldun. Bir de seni görelim” deyü cebr-i mübrem-i kesîr etdiler. Hakîr dahi kendi hâlimden haberdârım ammâ yine derûnumda bir havf eseri idi. Hemân ecdâd-ı nâmım Türk-i Türkân Hoca Ahmed-i Yesevî hazretlerinin rûhâniyyetinden istimdâd taleb edüp *Bismillah* ile keşkülü ele alup mâ-i tâhirden ***[143a]*** bu hakîr-i pür-taksîr tâhir sudan nûş etdim. Cümle yârân şâdumân oldular. Andan Sarrâc Mehemmed Çelebi aldı ve şükr-i Hudâ eyledi. Bu kerre bizi bu çeşmeye getiren Yürük kocasına teklîf etdiklerinde “Oğullar, benim tâli‘im yokdur. Belki su kesile” sevdâsında olup vardıkda alamayup ana dahi gülüşüp “Bre koca sen de mef‘ûl imişsin” deyü vâfir şakalar etdiler. Netîce-i merâm bu yalçın kayadaki çeşmeden yetmiş aded kimesne su içmeğe kasd edüp ancak beş kimesne nûş edüp gayriye müyesser olmadı. Bir garâ’ib ve acâ’ib mutalsam-ı ayn-ı câriyedir. Kimesne bu çeşmenin keyfiyyet-i esrârından vâkıf olamayup ertesi kırk birinci gün Sofya’ya dâhil olduk. Ammâ bu Vitoş yaylasında niçe yüz ibret-nümâ alâmetler ve âsâr-ı binâlar var kim âdemin aklı gider. Hatta bir ibret-nümâ binâ-yı kadîm var, cemî‘i mülûk anı Ferhâdî külünkler ile nakb edüp bir isr-i kâr etdirememişler. “Tûfândan sonra Sofya’da sâkin olan Sırfâyil oğlu Sırfa’nın kenzidir ve kabri kendidir” deyü kavm-i Latin ol zu‘mdadır. Ammâ diyâr-ı Rûm’da ve eyâlet-i Rûm-ı merzbûm-ı edna’l-arzda Hâlık-ı Kevneyn’in halk etdiği yetmiş aded kûh-ı serbülend ve yaylağ-ı dil-pesendler vardır.

Evvelâ Leh ile Erdel sekeli mâbeyninde kûh-ı Sahan samur nehr-i Tise ile nehr-i Turla başıdır. Nehr-i Turla, Leh içinden Kamaniçse kal‘ası ve Bender-i Çalındır kal‘ası altından cereyân edüp Kamerü‘l-kam’da Akkirmân kal‘ası kurbunda Bahr-i siyâha munsab olur. Ammâ nehr-i Tise yine kûh-ı Samur’dan çıkup Erdel diyârının Husvar kal‘ası ve Kaşa sahrâsı ve Budin serhaddinde Soluk kal‘ası ve Segedin kal‘ası altından ubûr edüp cânib-i kıbleye cereyân ederek kal‘a-i Tetil altında
Belgrad Tuna mukâbelesinden yukaru nehr-i Tuna’ya mahlût olur. Kûh-ı şahansamur ulu dağdır. Andan diyâr-ı Alaman’da Tuna ve nehr-i Tunaç başında Alaman dağı meşhûrdur. Andan Leh ile İsfaç mâbeyninde Korol dağı, ammâ küffârı yaylaya çıkmazlar. Aslında şehir arzları yayladır. Ol dağ yaylalık ile meşhûr değildir. Andan Bosna diyârında Çimirne yaylası ve Hersek’de Morina yaylası ve İllok yaylası ve Arnavud Belgradı kurbunda (–) (–) yaylası hemân yalnız bir kûh-ı bâlâdır. Ve Elbasan kurbunda Yanya yaylası ve Ohri ensesinde (–) yaylası ve Serez yaylası azîm temâşâgâhdır. Her sene yetmiş seksen bin âdem ve on kerre yüz bin ganem yaylağa çıkar ve Samakov yaylası ana karib Rila yaylası ve ana karib Despot yaylası Köstence ve Tatarbâzârcığı üzre vâki‘ olmuş yaylağ-ı azîmdir. Ve Bosna’da Köprez yaylası ve Poruluk yaylası

…………….(1.5 satır boş) …………….

Ammâ bu zikr olunan (–) aded yaylalardan âb [u] hevâsı ve mahsûlü latîf Sofya’nın Vitoş yaylasıdır kim diyâr-ı Rûm’da kûh-ı Samur ve kûh-ı Alaman’dan sonra bu kûh-ı Vitoş ibret-nümâdır kim Tûfân-ı Nûh’dan berü yah-pâre vardır.

Ve mine'l-acâ'ib ibret-nümâyı temâşâgâh: Sofya şehrinde Paşa sarâyı önünde Çelebi câmi'i nâm bir ma'bedgâh-ı kadîmin kurşumlu sakfı üzre bir çift leylek kuşu âşiyân edüp yumurtlamışlardı. Bir gün Debbâğoğlu nâm bir şakî-i benâm câmi'in sütûhu üzre çıkup leylek murgunun beyzaların alup yerine zâğ-ı siyâh yumurtası kor. Vakt [ü] sâ'ati geldikde iki dâne zâğ piçesi zâhir olup beyt:

Beyza-i zâğı kosan tâvûs-ı kudsî altına

Zâğdır peydâ olan bin dürlü tedbîr eylesen.

Fehvâsınca pîçe-i zâğ-ı siyâh âşiyân-ı laklakda harekât [u] sekenâta başladıkda leylek baba sayd [u] şikârdan gelüp görse kim iki dâne zâğ yavrusu hemân leylek baba tayrân edüp feryâd [u] figân ile şehr-i Sofya'nın enderûn [u] bîrûnunda seyrân u deverân edüp laklak ile niçe bin mürg-i laklak cem' edüp doğru Çelebi câmi'inin kıbâbları üzre gelüp meks edüp câmi'in kıbâbları ve sütûhlarında leylek murglarından kurşumlu kubbe *[143b]* görünmez oldu. Bu kerre cemî'i murglar mezkûr leyleğin âşiyânına birer birer gelüp aşlama olan karga piçelere nazar edüp lak lak diyerek câmi' kubbesi üzre karâr ederlerdi. {Gûyâ lisân-ı hâl ile feryâd ederlerdi. Her kim bu feryâdı istimâ' ederdi, gûyâ zehresi çâk olurdu}. Ol gün cemî'i murglar ne yediler ve ne içdiler. Lak lak feryâdından ol gün şehr-i Sofya'da aslâ safâ-yı hâtır olmayup cemî'i halk işinden bî-kâr olup leylek temâşâsı ederlerdi. Âhir-i kâr niçe yüz leylek karga yavruların katl edüp andan leylek anaya "Sen veled-i zinâ evlâd kazanmışsın" deyü minkar üşürüp pâre pâre edüp alâ mele'i'n-nâs câmî' sütûhundan aşağı pârelerin bırağup bir gûne laklak sadâsı dahi ederek laklak babaya bir laklak vâlide eş verüp cümle murglar âşiyânlı âşiyânına pervâz urup gitdiler. Cümle ehl-i beled bu hâle ta'accüp etdiler. Melek Paşa efendimiz dahi ahvâl-i pür-melâle hayrân kalup "Tiz bu yumurtaları tebdîl eden şakîyi getirsinler, hakkından gelelim," demişken, "Sabr eylen Kâdir [u] Kahhâr Allah adâlet edüp ol şakînin hakkından gelir" deyü nefes etdi. Üçüncü gün hikmet-i Hudâ: {Leylek murgı yumurtalarını tebdîl eden Uşkurta nâm sekbân huddâmı Debbâğoğlu benâm şakî nîm-mest olup bir nigâr-pâre-i ma'hûdesinin hânesine girüp üstâd-ı cüllâh-vâr fâhişesinin kârhânesin kurup mekik atarken avretin kocası ale'l-gafle içeri girüp görse kim kârhâne meydânda don ağacıyla kurulu üstâd-ı şirinkâr durma çalışup mekik atar. Hemân hâne sâhibi herîfin gayret ve hamiyyet ile cân başına sıçrayup dal tîğ olup yerinden pertâb edüp avreti ve Uşkurta debbâğ oğlun mecrûh edüp dest ber-kafa ikisin dahi kayd-bend ile taşra çıkarup "Gör e, ümmet-i Muhammed" deyü feryâd ederek Sofya'nın mecma'u'l-irfânı ve mesken-i yârân-ı ihvân olan bana başına vardıkda ol mahalde} bana başında zadra yeniçerileri bu avret içün gavga ederler. Meğer evvel {ve âhir} fâhişe-i mezkûr, leylek murgının yumurtasın tebdîl eden Debbâğoğlu'nun fâhişesi imiş. Hemân Debbâğoğlu {zındık halâs olup} yeniçerilerin elinden orfanasın halâs etmeğe sa'y ederken gavga müştedd olup hemân yeniçeriler Debbâğoğlu üzre dal kılıç hücûm edüp Debbâğoğlu'n ve fâhişesin pâre pâre edüp bana başına bırakdılar. şehrin bir alay debbâğ bekârları maktûl Debbâğoğlu'nun leşin paşa sarâyına getirüp bizim çelebimizi yeniçeriler pâre pâre edüp kan etdiler, işte leşi, deyü feryâd edüp tazallum eylediler. Paşa dahi sehel nâhoş olmak ile debbâğ bekârları Debbâğoğlu'nun leşin paşa sarâyı önündeki câmî' saçağı altına kodular. Gör Cenâb-ı Bârî'nin takdîrin. Bu Debbâğoğlu leylek yumurtasın alup yerine zâğ beyzası koduğu içün yine karga-beçe hâsıl olup cümle murglar dişi leyleği pâre pâre edüp câmi' saçağından

aşağı bırakdılar idi. Cenâb-ı Allah üçüncü günde mısra‘:

Müntakîmdir bir adı Kayyûm'un

mısra‘ı üzre anı dahi leylek dişisi yerine fâhişesin dahi pâre pâre etdirüp leylekler leyleği bırakdıkları yire Debbâğoğlu'nun leşin bırakdırdı. Zîrâ Allah âdildir. Paşa bu işden haberdâr olup "Ben anın hakkından gelsem gerek idi. Ammâ Allah'a saldım. Üçüncü günde Cenâb-ı Kibriyâ anın hakkından geldi. *Aleyhi mâ yestahıkka.*

Tiz mel‘ûnun leşin câmi‘ hatîresinden kaldırup bir hasır ile defn eylesinler" deyü fermân edüp debbâğ eşkıyâları lâşe-i Debbâğzâde'yi dibâğat etmeğe bana başına götürdüler. Bir acâ'ib temâşâgâh idi. Bunda çok hisse vardır. Netîce-i kelâm şehr-i Sofya içre bu Debbâğoğlu vak‘asından sonra paşa efendimiz şehrin cemî‘i fâhişelerin nefy-i beled edüp bir kaçın izn-i şer‘ ile ıslâh-ı âlem içün gazzâzlar içinde köşe başlarına ârâyiş-i şehir içün âvîze-misâl salb etdi. A‘yân-ı vilâyet şehrimiz âsûde olup fâhişelerden pâk oldu, deyü şükredelerdi. Ammâ eşkiyâ ve haşerât hazz-ı nefsleriçün şehrimizin bedi berekâtı gitdi, kaht [u] galâ olur ve tâ‘ûn da olur, deyü niçe bin efsâne güft [u] gûlar olurdu.

Hikmet-i Hudâ; günden güne tâ‘ûn şehr içre şâyi‘ olmağa başlayup bir ay mümted olup yevmiyye beşer yüz âdem merhûm ve merhûme olurdu. Tâ bu mertebe kim niçe bin âdem Sofya'dan firâr edüp sâ'ir bilâdlara gitdiler. Hemân sâhib-i devlet efendimizin altmış yedi benâm nâmdâr iskemle sâhibi ağaları merhûm olup paşa dahi ağrı hastalığı deyüp sâhib-firâş oldu. Hattâ başı Adana kabağı kadar olup dili kapkara yanup kulaklarından cerâhat akup bir kaç kerre hâlet-i nez‘a vardı. Bu mahalde re'îsü'l-küttâbımız olan Gınâyî Efendi gâyetü'l-gâye sikeste-âtır olduğu paşa-yı selîmü't-tab‘ın mesmû‘-ı şerîfleri olup her bâr Gınâyî Efendi'yi su'âl edüp tesliye-i hâtırlarıyçün yük yük me'kûlât [u] meşrûbât makûlesi ve birer kise hammâm akçesiyle ***[144a]*** Gınâyî Efendi'yi anardı. Ve bir gün bir pîçe-i âfitâb duhter-i pâkize ahter Çerkes câriyesi gönderdi. Böyle iken paşa dahi ala vereye düşüp arada hemân bir sedd-i ramak kalup hakîr niçe kerre Yâsîn-i şerîf tilâvet etdim. Cümlemizin içine bir vâveylâ ve vâveledâ ve feza‘ u çezağ düşdü. Ve cümle ağavâtın hâl-i pür-melâlleri diyer-gûn oldu. Ve cümle hukemâ paşaya ilâc etmeden kaldı. Ve cümle gılmân-ı enderin paşanın sıhhatinden me'yûs oldu. Ol gün paşanın burnu kanayup sehel ifâkat buldu.

Ertesi ale's-sabâh paşanın yanına bu hakîr varup dest-i şerîfin bûs edüp mübârek yed-i yümnâsın ovarken sakîl lisan ile hakîre hitâb edüp eydür: "Evliyâm benim gördüğüm vâkı‘ayı sen de gördün, bana söyle" dedi. Hakîr dahi eyitdim "Benim Sultânımı gördüğüm vâkı‘a değildir. Hâlâ sıhhâtde gördüğüm vâkı‘dır" dedim. Ve eşk-i hûnâbım çekîde çekîde revân oldu. "Yok Evliyâm, bu gice gördüğün rü'yâyı söyle" deyü Fâtiha dediler. Fâtiha tilâvet olduğu gibi hâtırıma hutûr edüp ol gice bir vâkı‘a-i azîm gördükden sonra paşayı gördüm. "Evliyâm bu şindiki gördüğün vâkı‘ayı sabâhın bana söyle" deyü vâkı‘amda paşa tenbih etmişdi. Hakîr efkâr-ı fâside ile hâtırdan gitmişdi. Ale's-sabâh dest-i şerîfin ovarken gice gördüğün vâkı‘ayı söyle, dediği meğer ol imiş.

Ve mine'l-acâ'ib, rüyâ-yı sâliha-i hakîr Evliyâ-yı bî-riyâ: Paşaya hakîr eyitdim: "Sultânım bu gice menâmımda cümlemiz İslâmbol'da imişiz. Cenâb-ı şerîfiniz Bâğçekapusunda bir kalyon inşâ etmişsiz. Ammâ karada durduğu yerde kıçı ve başı evc-i

âsumâne ser çekmiş, cümle halk bu kalyonun başına üşmüş, ayâ bu kalyon bu karadan selâmetle deryâya niçe iner, deyü ta‘accüb ederlerken tarîk-i hâcegân-ı Nakşîbendiyye’den bir fukarâ gelüp eydür: İnşâallah bu kalyon karadan dünyâ deryâsına selâmetle iner yine çıkar, deyü cümle halk mâbeyninde bir Fâtiha-i ümmü‘l-kitâb tilâvet edüp gitdi. Ba‘dehû sizin geminin cânib-i etrâfına niçe bin âdem cem‘ olup Allah diyerek geminizi karadan selâmetle deryâya indirüp şâdumân topları atılup geminizi karşu Kurşumlu Mahzen önüne yedek ile götürüp anda yedi yerde demir bırağup yatdı. Cümle halk-ı âlem bu geminin temâşâsına gelüp bu geminin şurası şöyle burası böyle gerek, deyü sizin geminin hakkına gûnâ-gûn müşâvere ederlerdi. Ol mahalde bir saçlı Frenk hakîm gelüp eyitdi: Biz bu deryâda çok gemi gördüm. Ammâ böyle yeraklı ve yasaklı, kerastesi metin ve içi dışı sağ gemi görmedim. Ammâ başında havâlesi çokdur ve içinde safra yokdur. Bu deryâ fırtınasına dayanmaz. Altını bu geminin elbette yağ sürüp kalafat etmek gerek ve dümen evinden kurbânlar edüp kan akıtmak gerek. Ve direği bu kalyona gâyet havâledir, kesmek gerek kim bu gemi dünyâ fırtınasından halâs ola, deyüp hakîm Frenk bu gûne kelimât-ı nasâyihleri söyleyüp gidicek hikmet-i Hudâ bir fırtına-i azîm olup sizin geminiz yedi demir üzre yatamayup beş demiri kırılıp demirler deryâda kalup sizin gemi iki demir üzre serserî talattum-ı deryâda deverân ederken sehel kaldı kim gemi gark olacak mahalde gemi içinden gemiciler feryâd u figân edüp ‘Bre meded hay, imdâd vay’ dediler. Derhâl Sarâyburnu’nda bostâncıbaşı, sa‘âdetlü pâdişâhın fermânıyla on pâre kayığa askerile süvâr olup sizin kalyonun cânib-i erba‘asına üşüp gemiler içine girdiler. Anı gördüm, mukaddemâ gelen Frenk hakîm bostâncıbaşıya eydür: Sultânım bu geminin halâsın isterseniz elbette bu geminin direğin kesesiz. Zîrâ bu gemiye bu direk çok havâledir, deyince cümle bostâncı ve baltacılar direğe balta urup deryâya uçurdukları ân deryâ fırtınası teskîn olup geminiz halâs olup Kurşumlu Mahzen önünde karâr etdi” deyü bu vâkı‘ayı paşaya mâ-vaka‘ı üzre bir bir takrîr etdiğimde paşa bu vâkı‘ayı cân kulağıyla istimâ‘ etdikde iç ağalarına “Beni bu döşekten kaldırın” deyince kaldırup bir gayri köşede girde-bâlişe dayanup nâliş ederek sadâ-yı zenbûr gibi söyleyerek eydür: “Bu rü’yâ-yı sâlihayı Evliyâ‘dan sorun” deyü hakîre vâkı‘amda tenbîh etdiler. Bu gice sen beni vâkı‘anda görüp bu vâkı‘ayı bana söyle dediğim bu vâkı‘a idi” ***[144b]***

İmdi bu menâm-ı sâliha Hazret-i Yûsuf aleyhi’s-selâmın gördüğü ve yorduğu vâkı‘a olup hayr ola. İlhâm-ı Rabbânî ile kalbime lâyıh olup ta‘bîr etdim. Bu niyyete el-Fâtiha deyüp cümle huzzâr-ı meclis Fâtiha-i seb‘u’l-mesânî-i şerîf tilâvet olunup hamd-i Hudâ Paşa sehel ifâkat buldu, deyü cümle ağavâtlar şükr-i Yezdân edüp mesrûr oldular.

Ve mine’l-acâ’ib ta‘bîr-i rü’yâ: Bu hakîrin vâkı‘asın Melek Ahmed Paşa bî-tâb u bî-mecâl iken *Bismillah* ile bede’ edüp buyurdular kim: Ol Bâğçekapusunda benim binâ etdiğim kalyon ki benim vücûdum gemisidir. O Bâğçekapusu dediğin Âl-i Osmân devleti bâğıdır ki ben o bâğ-ı behişt-âbâda Sultân Ahmed Hân asrından berü kırk yedi yılda perveriş bulup neşv u nemâ bulup ol harem-i muhteremde aşk-ı İlâhî ile âlûde olup Hâsodada Hazret-i Risâlet-penâhun hırka-i şerîfi hizmetinde idim. Dâ’imâ ol dâr-ı sa‘âdetde aşk deryâsı üzre yatup kalkardım ve ol kalyonun kıçı ve başı hevâya ser çekmiş dedüğü hâlâ benim başım hevâdâr olup şişmişdir. Ve karada duran geminin başına halk üşüp ‘Aya bu kalyon deryâya selâmetle niçe iner?’ dedikleri benim ağavâtlarımdır ‘Aya efendimiz deryâ-yı dünyâda niçe sihhat bulur?’ deyü müşâvere etdikleridir. Ve hâcegân-ı

Nakşîbendiyye fukarâsından bir fakîr, bu gemi selâmetle iner ve çıkar dediği, ben tarîk-i hâcegândanım. Anların himmetleriyle sıhhat u selâmet bulup devletden devlete iner ve çıkarım ve gemimin etrâfına niçe bin halk üşüp "Allah Allah" diyerek gemiyi deryâya indirüp şâdumân topları atıldığı cümle ihsânım gören halkın "Allah Allah" ismi du'âlarıyla sıhhat bulduğumun haberi toplarıdır kim atıldı ve gemiyi yedek ile Kurşumlu Mahzen önüne götürüp anda yedi demir bırağup yatdığum müdebbir âdemlerim tarîk-i Hakka yedekleyüp götürerek Kurşumlu Mahzen ki hazâ'in-i gaybdır, anda yedi âdemimin yerine demirler ile yatdığımdır ve Kurşumlu Mahzen dîn u îmânım mahzenidir. Dînim de kurşum gibi ağır olup dînimde sâbit-kademlik lengerin atup yatdığımdır. Ve geminin şurası şöyle, burası böyle deyü halk-ı âlem müşâvere etdikleri hâlâ benim muhibb-i sâdıklarıma mu'âlecem içün mukayyed olup şöyle böyle gerek dedikleridir. Ve bir Frenk gelüp vücûdum gemisine bakup, çok gemi gördüm ammâ böyle gemi görmedim dediği cümle hukemâ-yı hâzıklar benî Âdem'de böyle maraz görmedim, dediğidir. Ve yeraklı ve yasaklı içi ve dışı sağ gemi görmedim, dediği i'tikâdı pâk ve silâh-ı salâhlı içi dışı gıll [u] gışdan müberrâ dediğidir.

Ammâ başında havâlesi çokdur, dediğü dağdağa-i âleme uğrayup tevâbi' çokluğu ve başım havâleli olup şişdiğidir. Ve gemi içinde safrası yokdur, dediği hâlâ perhiz ile karnım açdır ve fırtınaya dayanamaz dedüğü halk üzerime hücûm edüp teklîf-i mâlâ yutâk mu'âleceler etdikleridir, ve fırtına-i rûzgâra paşayı çıkarman işâretidir ve bu geminin altına yağ lâzımdır, dedüğü yetmiş günden berü sâhib-i firâş olup altımda mak'adım delik delik olup hakîkatü'l-hâl yağ sürmek gerek dediğidir. Ve dümen evinden kurbân edüp kan akıtmak gerek, dediği başım vücûdum gemisinin dümenidir. Hekimler hacamat edüp kan akıdup sıhhat buldukda kurbân eylemek işâretidir ve direği bu gemiye 'havâledir, kesmek gerek' dediği bir müdebbir âdemimin vücûdu amûdu keslüp benim sıhhatim alâmetidir, ve geminin yedi demirinin beşi kırılması beş aded sâhib-i lenger âdemlerim merhûm olup iki müdebbir âdemim kalması işâretidir ve gemi içinden gemiciler 'gemi batıyor' deyü feryâd etdikleri iç ağalarım havfe düşüp 'Paşa ölür' deyü feryâd etdikleridir.

Ve Sarâyburnu'ndan bostâncıbaşı geldüğü ve gemi direğin kesdüğü pâdişâh tarafından bir bostâncı hasekisi gelüp mevtim haberine muntazır olup amûd-ı devletimden bir âdemim öldüğün görmesi işâretidir. Direk kesilüp fırtına teskîn olması bir ulu âdemim ölünce ben halâs olmamın alâmetidir. Ve gemim fırtına-i azîme uğraduğu hâlâ vücûdum zevrakı râygân hasta olduğumdur. Ve sehel kaldı ki gemi gark olayazdı dedikleri bir iki gün mukaddem vücûdumda sedd-i ramak kaldığı idi.

Ve bostâncıbaşıyla gemime bir Frenk hekîm girdüğü Kaya Sultân'ım ***[145a]*** tarafından bir hekîm ile baltacı gelüp vücûduma hekîm-i hâzık timar etmesidir. Ve sıhhat buldukça hekîme derûn-ı dilimden muhabbet edüp ihsânlar etsem gerekdir, ammâ Allahu a'lem alâmet-i kebîr oldur kim vücûdum gemisi direği kesilüp ten gemisinden ayrılup benim yoluma revâne olup ben marazdan halâs olurum inşâallah" deyüp bir Fâtiha deyüp ba'de'l-Fâtiha eydür: "Evliyâm işe sen bizim sâdıkâne muhibb-i yâr-ı kadîmimiz olmağıla sen bizim içün bu vâkı'ayı görüp ol gice bize de işâret olup Evliyâ'nın gördüğü vâkı'ayı kendüden su'âl edün, deyü bize tebşîr etdiklerinden bu gün bu vâkı'anın vâkı'-ı hâlin senden su'âl etdiğimin aslı ol idi. İmdi bu hakîr ilhâm-ı Rabbânî ile böyle ta'bîr etdim, hayr ola" deyüp kesret-i kelâmdan bî-tâb u bî-mecâl kalup girde-bâlişe nâliş ederek

söylenüp hâb-ı râhata vardı. Cümle enderûn [u] bîrûn ağaları ve gayri huzzâr-ı meclis kimesneler paşanın bu vâkı‘ayı böyle ta‘bîr etdüğüne engüşt ber-dehen ederek “Âferîn, sad hezârân âferîn yâ Melek Ahmed Paşa sad-lek tahsîn ola. Hakkâ ki hâl sâhibisin. Hudâ sıhhat vere” deyü cümle hayr du‘âlar edüp hakîre dahi “Hakkâ Evliyâm, sen de er oğlu ersin ve hakkâ ki pâk seyyâh-ı âlemsin kim böyle bir rü’yâ-yı sâliha gördün!” deyü hakîre dahi du‘â ve senâlar edüp derûnî muhabbet etdiler.

Ba‘dehû paşa yine hâbdan bîdâr olup Hazînedâr Sakallı İmâm Mehemmed Efendi’ye eyitdi: “Yetmiş gündür ben açım ve bir nân-pâreye muhtâcım. Bana bir kifâf-ı rûh” deyüp bir nân-pâre ile piliç çobrası ve bir kâse şerbet tenâvül edüp bi-emri Hayy [u] Kadîr paşa ol ân hayâtda olup ol ân hazînesinden yedi bin altın çıkarıp bin altun iç ağalarına ve bin altun taşra kapucubaşılara ve bin altun vâcibü‘r-ri‘âyâlara ve bin altun müteferrikagânına ve bin altun deli ve gönüllülere ve bin altun aşçılara ve çâşnigîrler ve kilârcılar ve akkâm ve sayis meş‘alcilere ve bin altun şehr-i Sofya’nın garîb u gurebâsına verüp hakîre mahsûs üç yüz altun ve bir semmûr kendünün âbdest kürkün ihsân eyleyüp günden güne bi-emri Hudâ ifâkat bulurken Kaya Sultân tarafından bir baltacı ve kapu kethüdâsı Hazînedâr Ahmed Ağa bir Frenk hekîm ile gelüp Kaya Sultân’ın gönderdiği esbâbları paşa giyüp gayrı hücreye ve gayri câme-i hâba nakl etdirüp hekîm paşaya mu‘âleceye şurû‘ etmeğe başladı. Ammâ paşa dahi serâsîme idi.

Hikmet-i Hudâ mezkûr vâkı‘anın ta‘bîr olunduğu günden üç gün sonra paşa efendimizin neseb-i aynı ve kırk seneden berü yâr-ı gâr-ı refîki ve re’îsi Gınâyî Efendi merhûm olup rûh-ı revânı cinân-ı berîne revâne oldu. *Rahmetullahi aleyh.*

{Der-beyân-ı vefât-ı Gınâyî Efendi}

Muhallefâtın tahrîr etmeğe hakîri ta‘yîn edüp on iki bin Venedik altunu ve bin aded dökme iryal tamgasında onar dirhem altun ve tokuz kise ve yigirmi sipâh esâmesi ve elli aded kılıç ve gaddâre ve kırk aded raht ve yigirmi abd-i memlûk ve on iki zırh ve yigirmi kalkan ve yedi tüfenk ve kırk mızrak ve yedi semmûr kürk ve iki aded ardı önü nâmûsiyyeli çerge ve on aded muşammalı hayme-i cedîd ve dörd katar-ı üştür ve beş katar-ı ester, ana göre sâ’ir âvânî ve haliçe ve ihrâm-ı gül-gûn bî-hisâb idi. Ve yüz beş kıt‘a kitâb-ı nefîse kim her biri birer mülûk içün tahrîr olunup vüzerâ vü vükelâlar Gınâyî Efendi’ye hîbe edüp böyle kitâb-ı nefîse cem‘iyyeti etmişdi. Bunları cümle tahrîr ve hıfz edüp paşanın izniyle ve kassâm-ı şer‘ defteriyle paşa hazînedârına teslîm etdim. Hemân ol gün paşa Gınâyî Efendi mâlından bir kîse guruş çıkarup techîz ve tekfîni olup şehr-i Sofya içre Sofu Mehemmed Paşa câmi‘i mihrâbı önünde defn etdik. *Rahmetullahi aleyh.*

Hakîr, Gınâyî‘nin mevtine bu târîhi etmişizdir:

İşidüp Evliyâ ol demde mevtini Gınâyî‘nin

Hayyâtı ve memâtı târîhi lafzı Gınâyî‘dir.

Sene 1062.

Ammâ bir eksikdir. Müddet-i ömrü altmış bir olup ve sene altmış iki âhirinde merhûm

olmuşdur. Vatan-ı aslîleri Karadeniz sâhilinde Tarabefzûn-ı işret-füzûnde neşv ü nemâ bulup âhir Bağdâd fethinde şehîd olan Sadrıa'zam *[145b]* Tayyâr Mehemmed Paşa re'îsi idi. Ba'dehû Murâd Hân-ı Râbi' fermânıyla Melek Ahmed Paşa'ya Bağdâd eyâletinde re'îs oldu. Devlet-i Âl-i Osmân'da Tâc kadar ve Okçuzâde ve Veysî kadar münşî ve mustalah ve kânûn-şinâs bir serî'u'l-kalem gûyâ kâtib-i vahy idi. *Rahmetullah*.

Cümle emvâl u erzâkın paşa hıfz edüp Tarabefzûn'daki evlâdı Çelebi Alî Efendi'ye ale'l-acele ulak gönderüp sıhhatle geldikde paşa bir habbesine vaz'-ı yed etmeyüp dâne-i hardala varınca yine izn-i şer'ile Gınâyîzâde'ye teslîm edüp bir semmûr-ı fâhire ihsân edüp pederi yerine re'îs etdi. Zîrâ her vech ile re'îsü'l-küttâblığa müstahak ve müsta'id idi. Ba'dehû şehr-i Sofya'da niçe zamân âsûde-hâl olup yine şehri seyr [u] temâşâ etmeden hâlî değil idik. (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Evsâf-ı tetimme-i külliyât-ı şehr-i Sofya :

…………….(5.5 satır boş) …………….

Ziyâretgâh-ı evliyâu'l-ârifîn asfiyâu'l-vâsılîn haccallahu ale'l-âlemîn, *radıyallahu Te'âlâ anhüm ecma'în*

Evvelâ şehr-i Sofya'nın cânib-i garbîsinde bir sâ'at ba'îd kûh-i Vitoş dâmeninde ma'mûr u âbâdân bir büleyde-i sağîre köşesinde bir ürd-i behişt ravzası-misâl bir hıyâbân-ı cinân gülistânı içre,

Ziyâretgâh-ı âmil-i âlî-mâye, hâsıl-ı ömr-i girân-mâye, kutb-ı felek-i velâyet, mehbıt-i nokta-i icâbet ıvaz-ı âlî **eş-şeyh Hazret-i Balı,** *kaddesenallahu bi-sırrıhi'l-azîz hazretleri*: Tarîk-i Bayrâmiyye'de hâk-i amber pâk olan Sofya-i sâfîden tulû' idip âfitâb-misâl âleme tâb verüp yetmiş bin mürîde irâdet vermiş kabâ'il-i Yürükden ârif-i billah ulu sultândır. Mezkûr korusunun içinde eflâke ser çekmiş bir kubbe-i kârgîr-i pür-nûr içinde âsûde mestûrdur. Ve ırk-ı tâhirden olmağın ser-i sa'âdetinde yeşil imâmesi vardır. Kabr-i şerîfinin sandûkası sebz-gûn sûf ile mestûr olup cânib-i erba'asında niçe yüz aded hüsn-i hatt-ı Kelâmullah ile müzeyyendir. Gayri gûne âvîze ve alâyimâtlar yokdur. Zîrâ evlâd-ı azîzi Mustafâ Ağa hayâtda olmağıla nâzır-ı nuzzârı oldur. Kabr-i şerîfinde gayri bid'atler komağa rızâ vermezler. Kubbe-i âlîsinin cânib-i etrâfında olan revzenler bâğ-ı İremlere nâzırdır. Bâb-ı sa'âdeti üzre târîhi böyle mestûrdur:

Mâte şeyhu'l-külli kutbu'l-ârifîn

Tâliben bi'r-râğbeti sebbûhahû

Revvehallahu bi-rûhı sırrıhî

Sabbere fi'l-cenneti habbûhahû

Elhemallahu lenâ târîhahû

Kaddesallahu Te'âlâ rûhahû. Sene [960]

Andan kubbe-i pür-envârının bâb-ı sa'âdeti mukâbelesinde,

Ziyâret-i Hazret-i eş-şeyh İshâk Efendi ibn Hazret-i Balı Efendi: Bu azîzin kabr-i şerîfi târîhidir.

Hazret-i İshâk Efendi ol azîz

Vâsıl-ı Hakk idi nefsi sâliha

Bilmek içün fevtinin târîhini:

Cehr ile de rûhı içün Fâtiha. Sene [1056]

Ve **ziyâret-i Monla Efendi** ve dahi Monla câmi‘i kurbunda **Emîr Dede Sultân** ve dahi Koru bâğlarında **Hazret-i Ahmed Bîcân ibn Yazıcı** *Envâru'l-âşıkîn* kitâbı sâhibi Ahmed Bîcân'dır kim Gelibolu'da *Muhammediyye* kitâbı mü'ellifi Yazıcıoğlu Mehemmed Efendi'nin birâder-i cân-beraberidir. Hattâ *Envâru'l-âşıkîn*'i bu Sofya'nın Koru bâğlarındaki savma‘asında te'lîf etdüğü muhakkakdır. Be-kavl-i ulemâ-yı Sofya, Ahmed Bîcân, birâderi Mehemmed Efendi'yle mübâhase-i ilimde imtizâc edemeyüp seyâhat ile bu Sofya'ya gelüp bu cây-ı dilküşâdan hazz edüp âhirete intikâl etdükde halîfeleri savma‘asında defn ederler. "Gelibolu'da ***[146a]*** birâderi Mehemmed Efendi anda medfûndur" derler ammâ ol makâm-ı bî-cândır, bu Sofya'daki kabr-i pür-cân-ı Ahmed Bîcân'dır.

Ve dahi Koca Mehemmed Paşa câmi‘i kurbunda **Seyyid Dede Sultân,** *kuddise sırruhu,* ve **el-Mevlâ Muharrem Efendi**.

…………….(3 satır boş) …………….

Bu şehr-i Sofya şehr-i kadîm olmağıla niçe bin kibâr-ı evliyâullahlar medfûnlardır. Ammâ bu ziyâret etdiğimiz bu tahrîr olunan sultânlardır. *Rahmetullahi aleyhim ecma‘în.*

Bu mezkûr kibâr-ı evliyâullahları ziyâret edüp niçe gûne seyr [u] temâşâlar ederken Âsitâne tarafından ulaklar gelüp paşa efendimiz yine müşevveşü'l-hâl iken buluşdular. Meğer müsellim bir semmûr kürk giydirüp "İnşâallah bir haftadan sonra Âsitâne'ye müteveccih oluruz" deyü efendimiz Kaya Sultân'ın ve Sadrıa‘zâm Çerkes Dervîş Mehemmed Paşa'nın ve'l-hâsıl cemî‘i vükelâ-yı devletin mektûbların paşa tilâvet etdirüp "Âsitâne-i sa‘âdete gelüp ikinci kubbe vezîrisiz, gelüp tahsîl-i mizâc edesiz" deyü cümle mekâtibler tilâvet olunup paşa efendimiz ve cümle ağavâtlarımız tâze cân bulup herkes tedârik-i râh görmeğe âgâh oldular. Meğer bin altmış üç senesi mâh-ı Recebü'l-mücerrebinin üçüncü gün Melek Ahmed Paşa efendimiz Rûmeli'nden ma‘zûl olup eyâlet-i Rûmeli Silâhdâr Muslu Paşa'ya vezâret ile sadaka olundu. Paşa efendimiz kâmil bir hafta sarâyda oturup levâzımât-ı râh görülünce sarâydan kalkup aşağı şehirde Balı Efendi azîzin ırk-ı tâhirinden Seyyid Mustafâ Çelebi'nin sarâyına inüp anda mihmân olup cümle tedârikler görülüp cemî‘i ağavâtlara ve cümle karakollukçulara tarcıla nâmında yigirmi kise harc-ı râh verilüp,

Bin altmış üç şa‘bânu'l-mu‘azzamının gurresinde şehr-i Sofya'dan İslâmbol'a giderken cemî‘i kurâ u kasabât mennâzilleri beyân eder

Evvelâ *Bismillah* ile paşayı taht-ı revâne koyup yola revâne olundukda cânib-i şarka,

Menzil-i evvel Ken‘ân Paşa Çiftliği: Nehr-i Işkır kenarında kal‘a-misâl bir otardır. Bu nehr-i Işkır'ın menba‘ı Samakov yaylarından cem‘ olup rabta-i Samakov içinden ubûr edüp Sofya sahrâsın reyy ederek cereyân edüp kasaba-i Izladi sahrâsından güzer edüp iner, Nigebolu sancağında Kabirova hâssı hâkinden cereyân ederken deryâ olup cemî‘i âyende

vü revendegân nehr-i Işkır'ı gemiler ile ubûr edüp andan aşağı Gürcî Mehemmed Kethüdâ kurâlarından Zamet nâm bir büleyde kurbunda Nigebolu hâkinde nehr-i Tuna'ya mahlût olur. Ammâ Samakov yaylalarında demir ma'âdinleri içinden cereyân ederek geldiğinden ol kadar memdûh nehr-i azîz değildir. Demir taşı gibi âdemin yüreğine durur. Ezîn-cânib nehr-i Işkır'ı bu Ken'ân Paşa Çiftliği dibinde haşeb cisr ile ubûr edüp yine cânib-i şarka,

Menzil-i karye-i Kızlar Derbendi: Sofya hâkinde Vitoş dağı tetimmâtı zeylinde üç yüz hâneli mu'âf u müsellem sâfî Bulgarlardır. Hakkâ ki kızları bir diyârda olmak ihtimâli yokdur. Evlerinde müsâfirîn meks edüp beyâz poğaça ve bal peynir getirüp halk ile yâğ u bâlî kelimât ederler. Andan yine taraf-ı şarka:

Evsâf-ı kal'a-i harâb, şehr-i atîk Köstence

Zamân-ı Bulgar'da ismi Ispavod idi, ya'nî Allah suyu. Bu şehirde kudret ılıcası olmağıla Ispa-voda derlerdi. Sırp tâ'îfesi bu şehre Köstence derlerdi, ya'nî ılıca derlerdi. Ammâ bu şehir azîz iken Bulgar ve Voynuk ve Sırp kavmleri bu şehri bilâ teşbîh Kuds-i şerîf kadar ziyâret ederlerdi. Zîrâ bunda bir baş papas var idi. İrim papa gibi üç yüz sene dalâlet içre ifnâ-yı cesed edüp cemî'i kâfiri dîn-i Hazret-i Yahyâ'dan nükûl etdirir idi. Ammâ riyâzât-ı mücâhede ile ol mertebeye varmışdı kim kırk günde bir badem ve bir zeytin ve bir kâse süd içerdi. Bu riyâzetle niçe mugayyabâtlardan haber verirdi. Hattâ *hâşâ sümme hâşâ* "Mesîh ibnullah gelir" deyü haber verüp hikmet-i Hudâ Hazret-i İsâ babasız Hazret-i Meryem'den ***[146b]*** vücûda gelince bu mel'ûn papasın gayba hükm etdüğü muhakkak olduğundan cemî'i Rûmeli kefereleri ruhbâna i'tikâd ve i'timâd edüp dibelik küffârlar buna muhabbet edüp niçe kerre yüz bin kefereyi dîn-i Yahyâ'dan çıkarup dîn-i İsâ'ya da'vet ederdi. Ammâ cemî'i ulûm-ı garbiyye ü acîbe ü bî-hisâb fünûn-ı şettâya mâlîk idi. Hattâ yedi bin ruhbân u bıtrîk ü kıssîs ve papas [u] papa ve ladika ve râhib mel'ûnları huddâm-ı bî-dîn-i pür-deynleri var idi. Ol asırda bu papas Bulgar lisânın ve Sırp lisânın ve Voynık ve Çakona lisânın ve Hırvad u Boşnak ve Leh u Rus ve Latin ü Çek ü İsfeç lisânların üç yüz yılda peydâ edüp yedi bin aded huddâmlarına bu lisânları ta'lîm edüp vilâyet vilâyet bu huddâmları gönderüp her diyâr-ı deyrde papaslara ve gayrı Nasârâlara ta'lîm ederek Hazret-i Yahyâ asrında ve Hazret-i İsâ sabâvetinde kâfiristâna bu elsine-i muhtelife müstevlî olup iştihâr buldu. Bu keyfiyetle mezkûr papas dahi Köstence şehrinde iştihâr bulup cemî'i kâfiristândan bu bıtrîk kâfire nezerâtlar gelüp ol kadar mâl-ı Kârûn cem' etdi kim âhir ol mâl-ı bî-hisâb ile bu şehri eyle imâr etdi kim Kudüs yerine Bulgar ve gayri küffâr-ı murdar-ı bed-girdârlar bu şehri ziyâret edüp ol papasın ismiyle bu şehre Hazret-i Yahyâ asrında Lâdika derlerdi. Hatta Hazret-i İsâ halîfelerinden Semmun nâm bir havâriyyûn bu Lâdika şehrinde Lâdika papas ile müşerref olup Lâdika papas havâriyyûnun kudûmü şerefiyyetine niçe yüz bin milyon mâl-ı firâvân harc edüp bir deyr-i kebîr binâ edüp sîm-i hâlis döşeyüp Meryem Ana'ya hîbe eyledi. Âhir ol deyr Hazret-i Risâlet rahm-ı mâderden müştak olduğu leyle-i mübârekde ol Lâdika deyri zelzeleden münhedim olup zemîne beraber oldu. Halâ eser-i binâları Rila kûhı dâmeninde râygândır. Netîce-i kelâm, bu Lâdika mürd olup Bulgar'ın devletleri bergeşte olup bu şehir niçe divelden divele intikâl edüp âhir sene (–) târîhinde Gâzî Hudâvendigâr asrında Despot Kraloğlu Yıvan Ban havfinden bu şehre bir sûr-ı üstüvâr binâ edüp mütehassın oldu. Hudâvendigâr bu kal'a olduğun istimâ' edüp râhımız üzre bu

gûr iki olmasın içün yer götürmez asker-i bî-pâyân ile Gâzî Balaban Paşa'yı serdâr-ı mu'azzam edüp bu kal'ayı muhâsara edüp emân u zemân vermeyüp yedi günde seyf-i Muhammedî ile feth edüp sene 773 târîhinde kal'asın yire beraber eyledi. Hâlâ der-i dîvâr-ı sûr-ı bî-nûrdan eser-i binâları nümâyândır. Ol asırdan berü Köstence nâmıyla müsemmâ bir kasabadır. Rila dağı tetimmâtı derclerinde bir vâsi' öz içinde bâğlı ve bâğçeli ma'mûr kasabadır. Rûmeli hâkinde (–) hâssıdır.

Subaşısı hâkimdir. Ve yüz elli akçe pâyesiyle kazâ-yı mübremdir. Cümle kırk yedi aded nâhiye kurâlarından kadıya senevî iki kise hâsıl olur. Kethüdâyeri ve serdârı vardır. Ammâ müftî ve nakîbi ve a'yânı yokdur. Ve cümle yedi aded mahallât ve yedi yüz kiremitli hâne-i mühmelâtı vardır. Zîrâ zulmden ve dere içi olmağıla hevâsı sakîlliğinden ol kadar ma'mûr değildir.

Ve cümle tokuz mihrâbdır. Cümle çârsû içinde kiremit ile mestûr bir câmi'-i ma'mûru vardır ve minâresi kârgîr binâ-yı serâmeddir. Bundan mâ'adâ mahalle mesâcidleri vardır. Andan,

Cümle üç aded mekteb-i sıbyân ve bir hân ve on mikdârı dükkânı vardır. Ammâ hammâmı ve gayri imâretleri yokdur. Ammâ bâğçeleri gâyet çokdur.

Evsâf-ı germâb-ı Köstence

Müfîd ü muhtasar bir küçük kubbeli ılıcası var. Suyu ol kadar suhûniyet üzre değildir. Ve gümüş makûlesin altun gibi sarı eder. Havzı gâyet küçükdür.

Memdûhâtından bir şeyi meşhûr değildir. Mahbûb [u] mahbûbesi hod ûlâ bi't-tarîk yokdur. Nisvânları cümle beyâz aba ferrâce giyerler. Halkının ekseriyyâ kârları aba ve ihrâm-bâflık ederler. Ve niçesi âhengerlik ederler. Zîrâ dere ve depelerinde demir ma'âdinleri samakovı, ya'nî çarhları vardır. Çekiçlerin su çarhları urar. İnşâallah mahallinde tavsîf olunur. Ve ekseriyyâ halkı Bulgarca ve Voynıkca ve Sırfca tekellüm ederler. Zîrâ lisân-ı Bulgar bu şehirde iştihâr bulmuşdur. ***[147a]*** Ve ol lisân-ı murdârı ihdâs [u] îcâd eden Lâdika nâm papas bunda mürd olmuşdur. Anınçün bu şehir halkı cümle lisân-ı Bulgarca bilirler. (–) (–)

Lisân-ı Bulgar, ya'nî kavm-i küffâr (–) (–) (–). Gerçi bu makûle lisân-ı turrehâtı tahrîr etmede fâ'îdesi ve beyânında â'îde yokdur. Ammâ seyyâh-ı âlem ve nedîm-i benî Âdem olan kimesnelere her lisândan ekmek ve su isteyecek kadar ve kendüye bir zarar geleceğin fehm edecek kadar gûnâ-gûn lisân bile kim kendüyi girdâbdan halâs ide. Zîrâ her şey'in cehlinden ilmi yeğdir. Anınçün bu lisân-ı Bulgar bu mahalle tastîr olundu. Ammâ lisân-ı Latin gibi fasîh değildir.

…………….(10 satır boş) …………….

Bu kasaba diyâr-ı Rûm'da ikidir. Biri dahi Karadeniz sâhilinde Babadağı kurbunda Köstence benderi derler. Buna Samakov Köstencesi ve Bana Köstencesi derler. Zîrâ kasaba-i Samakov bu Köstence'nin cânib-i garbîsinde yayla aşrı bir konak yerdir. Ammâ mahûf u muhâtara yoldur ve haydud mekânı sa'b beldir. Bu rabta-i Köstence'yi seyr [ü] temâşâ edüp yine cânib-i şarka

Menzil-i kasaba-i Saruhânbeğli: Rûm eyâletinde Tatarbâzârcığı nâhiyesi hükmünde bir

vâsi‘ dere ağzında bâğlı ve bâğçeli ve yedi yüz kiremit örtülü ma‘mûr [u] âbâdân hâneli ve yedi mihrâblı ve bir câmi‘li ve bir hammâmlı ve üç hânlı ve yigirmi aded dükkânlı müfîd ü muhtasar bir rabta-i zibâdır. Vitoş yaylası dâmeninde vâkı‘ olmağıla hevâsı latîfdir. Ammâ âbı nehr-i Meriç‘in menba‘ı olan derelerdir kim,

Evsâf-ı nehr-i azîm Meriç

Bu Saruhânbeğli dereleri ve Rila yaylaları ve Destpot yaylaları ve Köstence dereleri ve Kız Derbendi derelerinden cereyân eden uyûn-ı câriyeler demir ma‘âdinlerine uğrayarak bu Saruhânbeğli altına ve Tatarbâzârcığı sahrâsına, andan Filibe şehri içinden güzer edüp Edirne kurbunda Koca Mustafâ Paşa cisrinden geçüp Edirne şehri içinde Mihal cisri dırâzı altında nehr-i Tunca ve nehr-i Arda’ya mahlût olup üç nehr-i azîm bir olup kal‘a-i Enez altında deryâ-misâl bahr-i Rûm’a mahlût olur.

{Sitâyiş-i bahr-i Rûm-ı Merzbûm}

Bu mahalle bahr-i Rûm ta‘bîr etdiklerinin aslı Bahr-i siyâh ile bahr-i Sefîd’in iki boğazı mâbeyninde bir küçük buhayredir. Ammâ aslı Karadeniz’den gelüp Akdeniz’e munsab olur. Kızıladalar ve Marmara cezîresi bu bahr-i Rûm içindedir. Hattâ Tekirdağı ve Gelibolu bu halic-i Rûm sâhilindedir. İslâmbol’un Sarâyburnu’ndan Akdeniz boğazına varınca tûlu iki yüz mildir. Ammâ arzı yetmiş ve seksener mildir. Ammâ İzmit Körfezi ve Gemleyik Körfezi bu bahr-i Rûm’dan iki kulakdır. Anadolu tarafında Darıca ve İzmit mukâbelesinde Kazıklı ve Değirmanderesi ve Halıdere ve Yalova ve Gemleyik ve Mudanya ve Mihalıç ve İdincik ve Bandırma ve Erdek ve Kapudağı ve Boğaz ve Lapseki nâm kasaba-i mezkûr cümle bu bahr-i Rûm kenarında gâyet ma‘mûr kasabalardır. ***[147b]*** Ve bu bahr-i Rûm’a Anadolu ve Rûmeli cânibinde yüz beş aded nehirler mahlût olur. Be-kavl-i Papamunta. Amma bu Rûmeli tarafında nehr-i Arda ve Tuna ve nehr-i Meriç üçü bir olup bahr-i Rûm’a mahlût oldukda bu nehirden gayri ulu su yokdur. Hattâ Enez’den Gelibolu ve İzmir firkateleri girüp tâ Edirne’ye gelüp yanaşırlar. Tâ bu mertebe nehr-i Meriç ulu nehr-i azîmdir. Ammâ bu Saruhânbeğli merkûmun altında ibtidâ tulû‘u olmağıla azdır. Giderek amîk u arîz olur. Lâkin memdûh değildir. Zîrâ demir ma‘âdinlerinden gelir.

Ezîn-cânib kasaba-i sağîr Saruhânbeğli’den yine taraf-ı şarka,

Menzil-i kasaba-i Tatarbâzârcığı: Bâlâda Sofya’ya giderken cemî‘i imâretiyle mevsûfdur. Ammâ paşa şikeste-hâtır olmağıla bir gün meks [u] ikâmet olundu. Yine semt-i şarka,

Menzil-i şehr-i azîm, Filibe-i kadîm: Bu dahi bâlâda ale’t-tafsîl memdûhdur. Ammâ bunda Nâzır Celeb Mehemmed Paşa hânesinde paşa mihmân olup üç gün zevk u safâlar etdik. Andan yine şarka meyyâl Papas Korusu nâm çengelistân, hıyâbân-ı kûyâğı geçerken sun‘-ı Hâlık-ı Bîçûn olan dıraht-ı müntehâları seyr [u] temâşâ ederek

Menzil-i karye-i Papaslı: Filibe nâhiyesinde mu‘âf u müsellem koru mustahfızları Bulgar köyüdür. Üç yüz kiremitli hâne ve bir câmi‘ ve yedi dükkân ve bir azîm hân, Gürcî Mehemmed Paşa’nındır, ammâ acâ’îb hayrât-ı azîmdir.

Andan **karye-i Kayalı**‘yı geçüp **karye-i Semizce**‘yi geçüp bu iki hânlar ile ve hâne-i

maʻmûrlar ile ve câmiʻ ve imâretli ve kurşumlu maʻmûr var, anları ve hânları bizim cânlar geçüp Semizce mukâbelesinde

Menzil-i Altunçayırı: Bu mahal Çirmen sancağı hâkidir. Hakkâ ki altun çayırıdır. Eyle giyâhât u alefzâr, lâlezâr, çemenzâr, zemîn-i mahsûldârdır kim bir gicede cümle küheylân atlarımız cüssedâr oldu. Andan semt-i şarka

Menzil-i kasaba-i Hırmenli: Hâk-i pâk-i sancağ-ı Çirmenli'dendir ve nâhiyedir. Cümle iki yüz hâneli rabtacıkdır. Bir câmiʻi var, kapusu atebesi üzre târîhi budur:

Sâlikî dedi o demde târîh:

Hâsılı câmiʻ-i rûşendir bu Sene [1021]

Hakkâ ki imâret ve mescid ü medreseli câmiʻ-i şîrîndir. Ve bir minâre-i musannaʻı var. Ve bir hammâmı ve kifâyet mikdârı dükkânları var. Ammâ kalʻa-misâl elli ocaklı ve müteʻaddid harem hâneli ve develikli ve ıstabl-ı anterli bir hân-ı azîmi var.

Sene (–) târîhinde (–) (–) vezîri (–) (–) binâsıdır.

Ammâ katı aʻlâ yerinde hân-ı mihmânsarâydır. Mü'ebbed ola. Bu hânın cânib-i cenûbunda dağlar içinde tekye-i azîm Osmân Baba'dır. Andan yine cânib-i şarka niçe maʻmûr kurâlar ubûr ederek,

Menzil-i kasaba-i cisr-i azîm Mustafâ Paşa: Çirmen sancağı hâkinde nehr-i Meriç kenarında bir bâğlı ve bâğçeli ve yedi yüz aded kiremit örtülü maʻmûr hânelerdir.

Cümle yedi mihrâbdır. Ammâ cisr-i azîm başında (–) câmiʻi, selâtin-misâl bir câmiʻ-i rûşendir. Haremin yol üzre olan kapunun atebe-i ulyâsı üzre Karahisârî Hasan Çelebisi hattıyla beyâz mermer üzre sihr-âsar mastûr târîh-i zîbâdır:

Hel-mescid üssise aleʻ-takvâ. Sene [921]

Bu câmiʻin imâreti ve mekteb-i sıbyânı ve hân [u] hammâmı ve çârsû-yı bâzârı cümle rasâs-ı hâs ile mestûr bir hayrât-ı maʻmûrdur kim Süleymân Hân asrında Koca Miʻmâr Sinân binâsıdır. Ammâ minâresi ve câmiʻi gâyet musannaʻdır. Ve imâret-i dârüʻz-ziyâfesinde dâ'imâ âyende vü revende niʻmeti mebzûldür. Ve nehr-i Meriç üzre on iki göz cisr-i azîm Koca Lala Mustafâ Paşa hayrâtıdır. Diyâr-ı Rûm'da memdûh-ı âlem olan kantara-i musannaʻın biri dahi bu püll-i azîmdir kim her tâkı kavs-i kuzahdan nişân verir köprüdür. Târîh-i musannaʻı budur:

Bildi merhûm Mustafâ Paşa

Köprüdür fi'l-hakîka bu dünyâ

Göçdi merhûm dediler târîh:

Köprüden geçdi Mustafâ paşa. Sene [858]

Hattâ Süleymân Hân Budin gazâsına giderken "Lala iyi köprü binâ eylemişsin. Bize ihsân edersen geçüp gazâya gidelim" dedikde pîr-i fânî ebleh-i dihkânî eydür: "Pâdişâhım! Allah gazânı müyesser ide. Avdetde geçen guzâtın *[148a]* savâbı pâdişâhımın olsun" deyince hemân Süleymân Hân ol ân cisrden sapup kendüyi atıyla deryâ-yı Meriç'e urunca,

solak kulları kadrince, Süleymân Hân'ın yanınca, rikâbdan ayrılmayup cümle karşu ubûr etdükde Süleymân Hân bu beyti terennüm eder. Beyt:

Minnet ile kokma gülü al eline süseni

Geçme nâmerd köprüsünden ko aparsın su seni

derler. Meğer ol asırda Süleymân Hân rikâbında cümle peykler {mukaddem} gidermiş, yeniçeri solakları talî'a gidermiş. Hikmet ol gün aslâ peykler hünkârın rikâbında bulunmayup cümle cisrden geçerler. Ammâ solaklar hünkâr ile suya uğradıklarından tesellî-i hâtır bulup cümle peykleri ileri kovup solaklar rikâbında gitmeği fermân ederler. Andan sonra cisr sâhibi Mustafâ Paşa menkûb olup Anadolu'da ve Gekbizi'de câmi' ve imâret yapmağıla ömrü geçer. *Rahmetullahi aleyh.*

Niçe hayrât [u] hasenâtlarına râst gelmişiz ammâ bu Edirne kurbundaki cisrin nazîri yokdur. Meğer kim Hersek diyârında bir göz Mostar köprüsü ola. Bu cisrden paşa efendimiz ubûr idip Edirne'ye azîmet edüp hakîr saltça üç gulâmımla cânib-i cenûba (–) sâ'atde ma'mûr kurâlar ubûr ederek,

Evsâf-ı kal'a-i Hırmen, ya'nî sancağ-ı Çirmen

Sebeb-i tesmiyyesi oldur kim Hazret-i Zekeriyyâ nübüvvetinde Edirne sâhibi İdrivne Kral Zekeriyyâ Nebî'ye imân getirüp terk-i tâc u raht u baht edüp bu Çirmen ensesinde bir deyr-i mu'azzam binâ edüp savâbın Zekeriyyâ Nebî'ye hîbe edüp ol deyr-i kamâmede sâkin idi. Bu İdrivne Kralın bir kızı mu'ammere olup ismine Çirmene derlerdi. Lisân-ı Latin'de çirmen ve sirmene dünyâyı terk etmişe derler. Bu Sirmene krâle babası İdrivne Kral içün bu mahalde bir kal'a binâ edüp ismine Çirmene kodular. Andan galat-ı meşhûr evlâ olup sene 767 târîhinde Gâzî Hudâvendigâr vüzerâlarından Timurtaş Paşa Rûm keferesi elinden feth edüp cümle guzât bu kal'aya Çirmen dediler. Zirâ niçe bin aded cüyûş-ı muvahhidîn çirmenüp geçdikleri içün Çirmen dediler. Hâlâ Rûmeli eyâletinde sancak beği tahtıdır. Beğinin hâssı (–) (–) akçedir. Ve livâsında cümle (–) adet ze'âmetdir. Ve cümle (–) aded timardır. Hîn-ı gazâda beğinin livâsı altında kânûn üzre cebelüleri ile (–) asker-i pür-silâh olur. Lâkin ba'zı zamân bu sancak Özi eyâleti muhâfazasına me'mûr olurlar. Zirâ ol taraflara karîb sancakdır. Kal'ası nehr-i Meriç'in karşı cânibinde bir bayır başında şekl-i murabba'dan tûlânîce bir şeddâdî seng binâ-yı ferhâdîdir. Ammâ iç il olmağıla cebehânesi ve dizdârı ve neferâtları yokdur. Ve câ-be-câ sûrunun niçe yerleri rahnedâr olmuştur. (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Ve yüz elli akçe kazâdır ve (–) aded nâhiye kurâları vardır. Kadıya senevî ber-vech-i adâlet beş kîse olur. Ammâ müftîsi ve nakîbi yokdur. Ammâ çiyânfu eşrâfı çokdur. Ve sipâh kethüdâyeri ve alaybeği ve çeribaşı ve yüzbaşı ve yeniçeri serdârı ve muhtesibi ve bâcdârı ve subaşısı ve şehir na'ibi ve şehir kethüdâsı vardır. şehri bir düz vasi' yerde bağlı ve bâğçeli sekiz mahalle ve sekiz yüz aded kırmızı kiremit ile mestûr hâne-i ma'mûrlardır. Cümle hâneleri cânib-i şimâldeki sahrâ-yı çemenzâr-ı mahsûldâra nâzır revzenleri vardır. Ve cümle (–) aded mihrâbdır. Evvelâ cümleden Paşa sarâyı kurbunda,

…………….(1.5 satır boş) …………….

Bunlardan mâ'adâ cümle (–) aded mesâcidlerdir. Hânı ve hammâmı ve kifâyet mikdâr

dükkânları var ammâ medrese, imâret-i dârü'l-it'âmı yokdur. Lâkin mekteb-i sıbyânı çokdur. (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) *[148b]* Andan yine taraf-ı şarka nehr-i Meriç'in karşu tarafında,

Tekye-i Hamza Baba: Tarîk-i âm üzre bir tekye-i Bektâşiyân içre medfûn kibâr-ı muhibb-i âl-i Abâdır. Âyende vü revende çerâğına nezrât kor. Andan yine cânib-i şarka,

Evsâf-ı sevâd-ı kadîm ve bender-i sûr-ı azîm, belde-i edna'l-arz, ferahbahş-ı dâfi'-i maraz olan binâ-yı kral-ı dâll-i İdrivne-i bed-fi'âl, ya'nî taht-ı sânî-i belde-i tayyibe-i kal'a-i atîk şehr-i Edirne
Hamâhullahu ani'l-beliyye.

Sebeb-i hâdise-i Edirne : Müverrihân-ı Rûm u nükte-perdâzân-ı zevi'l-mefhûm ki ferden-ferdâ cemî' edîm-i arzda olan vakâyı'ât-ı dil-küşâyı bu yüzden tahrîr ü terkîm eylediler kim rûy-ı arzda ibtidâ mesken edinen Hazreti Âdem Safî'dir. Bi-kavli Muhammed b. İshâk, Hazret-i Âdem Nebî'den vilâdet-i Server-i Kâ'inât'a gelince sene 6.750 olup bu mâbeyne-hümâda yüz yigirmi dörd bin peygamber gelmişdir. Ammâ vilâdet-i Mefhâr-i Mevcûdât'dan sene 5590 mukaddem Hazret-i eb-i sânî Nûh Necî *aleyhi's-selâm* gelüp anın gemisiyle Tûfân'dan halâs olanları rûy-ı arz imâr olsun içün bu vech-i arza müstevlî eyleyüp ibtidâ Kalimon Hakîm'i arz-ı Mısr'a gönderüp Tûfân'dan evvel binâ olunan Heremîn dağları dibinde sâkin olup evlâd-ı evlâdları münteşir olup arz-ı Mısır'ı ve arz-ı Hâsân'ı imâr etdiler. Büyük oğlu Mısrâyim Mısr-ı atîki imâr etdiğiçün Mısır dediler. Mısrâyim fevt olup yetmiş aded evlâdları kalup Musul'da Hazret-i Nûh'a geldiler. Nûh Necî dahi bunların yetmişine birer ülke gösterüp her biri birer iklîm-i âhara gitdiler. Ammâ Sırfiyâil nâm bir oğlunu hayr du'â ile Rûm'a gönderüp ibtidâ Rûm'a kadem basan bu Sırfiyâil'dir. Evvelâ bu Edirne zemînine gelüp gördü kim Tûfân-ı Nûh'un talattum-ı temevvücünden harâb [u] yebâb olmuş âsâr-ı binâlar görüp ta'accüb edüp niçe eyyâm ol harâbistânda kaldı. Bi-kavli tevârîh-i Latin, Tûfân'dan kalan binâ Edirne'nin Zindân Kullesi tarafıdır, derler. Bu Edirne zemîninde Sırfıyâyil karâr etmeyüp Firev nâm bir oğlun koyup kendi Sofya'yı imâr etmeğe gitdi. Tâ Hazret-i Süleymân asrına dek bu Firev nâm evlâd-ı evlâdları Edirne zemîninde tavattun etdiler.

Ba'dehû İslâmbol bânîi Alina kızı Makedone bu Edirne'yi imâr etdi. Andan Hazret-i İsâ asrında Rûm kral-ı dâllerinden İdrivne nâm bir kral bir kal'a-i azîm binâ edüp onun ismiyle müsemmâ bir kal'a-i zîbâ olup İdirven'den galat Edirne nâmıyla meşhûr-ı âfâk olup dest-i Bulgar ve Sırf tâ'ifeleri destinden nice ban ve Hersek kral ellerine girüp günden güne eyle imâr oldu kim cihet-i erba'ası üç günde devr olunurdu. Ba'dehû Sırf tâ'ifesi Rûm keferisine tağallüb edüp kal'a-i Kostantin'in taşra kal'ası ki kal'a-i Silivri'den tâ Karadeniz kenarında Terkoz kal'asına varır dört kat kal'a ve dört kat handak idi. Bu kadar binâ-yı azîmi Sırf kralı münhedim edüp ancak hâlâ imâr kalan bu İslâmbol'un bu iç kal'ası kaldı. Sırf kralı İslâmbol'dan bu kadar mâl-ı ganâ'im aldı. Mansûr [u] muzaffer avdetde Edirne şehrin dahi kavm-i Rûm'a rağmen nehb ü gâret edüp ihrâk bi'n-nâr eyleyüp bî-hisâb mâl-ı firâvân ile cümle Sırf kefereleri muğtenim olup tahtgâhları olan Sofya şehrine gitdiler. Andan yine Rûm keferelerinden Kavala kal'ası sâhibi Filikos oğlu Kavala'da bir kenz-i azîm bulup ol mâl-ı firâvân ile alâ-rağmi'l-a'dâ var kuvveti bâzûya getirüp Edirne şehrin ol kadar imâr etdi kim cemi'i dünyâda

İdrivban nâmıyla şöhre-i şehr olmuş bir imâristân idi. Bir dahi millet-i Mesîhiyye'den bir kral istîlâ etmesin içün cemî'i Nasârânın re'y-i hüsnüyle Kuds-i şerîfe vakf eyleyüp her sene bu Edirne'den Kudüs'e yedi milyon altın gönderirler idi. Takrîb ile bir millet-i Nasârâ Edirne'ye tamah etmeyüp eyle imâr oldu kim gûyâ Macar diyârında Feşe şehri gibi ve Peçevî Sirem mânend bâğ-ı İrem gibi oldu. Amma *"el-abdü yüdebbiru vallahi yukaddir"*. [126] Kârhâne sâhibi fâ'il-i muhtâr Allah'ın hikmetinden haberleri yok idi.

Âhir Hicret-i Nebeviyyenin sene (–) si târîhinde *[149a]* tulû'-ı Âl-i Osmân'da ulemâ-yı Rûm ve müfessirîn ve muhadisîn-i zevi'l-mefhûm cemî'i va'z [u] nasîhatlerinde ale'l-umûm [127] âyet-i şerîfinin tefsîr-i dürerbârın Rûmeli arzında Edirne-i İrem'dir, deyü ümmet-i Muhammedî ve cüyûş-i muvahhidîn-i fethin tergîb ederdi. Ve sûret-i Hak'dan görünüp Edirne'ye ve gayri kral-ı dâllere elçiler gönderüp yolların ve bellerin ve âyîn-i bed-nâmların görüp gelirlerdi. Tâ ki sene (–) târîhinde Orhân Gâzi saltanatında Bursa Rûm keferesi destinden feth olup Edirne şehrinin dahi fethine bezl-i ihtimâm edüp taht-ı sânî olmasına karâr verüp bizzât Hacı Bektâş-ı Velî huzûrunda gülbang-ı Muhammedî çekilüp Fâtiha tilâvet olunup bizzât Hacı Bektâş-ı Velî üç yüz fukarâsıyla ve yetmiş nefer asâkir-i İslâmdan Ece Ya'kûb ve Haladere ve Yalvac Dede ve Kara Mürsel ve Kara Koca ve Kara Hoca ve Kara Evren nâm gâzîler kapıdağından sallar ve kelekler ile *Bismillah* ile Rûm'a geçüp şebhûrlar edüp ibtidâ İpsala'yı feth edüp ibtidâ cum'a namâzın anda kıldıkların "ibtidâ salâ"dan galat İpsala derler. Sene (–) târîhinde feth olan hâk-i Rûm'da bu kal'adır. Zamân-ı Orhân Hân, be-dest-i Süleymân şâh b. Orhân Gâzî. Hulâsa-i kelâm yedi senede guzât-ı müslimîn yetmiş pâre şehir ve kal'a-i metîn [u] müstahkemler feth olup âhir Süleymân şâh bir turnaya şâhin salup şikâr almağa atıyla seğirdirken tekerlenüp merhûm olunca cümle küffâr kızıl yumurta boyayıp gûyâ şâdumân ettiler. Anın akîbince Gâzî Murâd Beğ Edirne altına ve İslâmbol altına varınca şebhûnlar ve çapullar ve yortumlar bırağup küffâr-ı bed-girdârı Edirne'den taşra çıkarmaz olup her bâr guzât ile mâl-ı firâvânlar olup yine selâmetle İpsala'ya kaytavul ederdi. Tâ ki sene (–) târîhinde Gâzî Murâd Hân-ı Evvel müstakil pâdişâh olunca *"Bismillah,* niyyetü'l-gazâ-i İdrivne" deyüp yedi yerden gayret kılıcın kemerine bend kılup Tatar ve Moğol-ı Rûm'dan yüz yetmiş bin asker cem' edüp kal'a-i Edirne'yi muhâsara edüp cânib-i erba'adan gelen imdâdların dendân-ı tîğdan geçirüp derûn-ı kal'ada mütahassın olan küffâr-ı hâksâr-ı dûzah-karâr "el-Amân ey güzîde-i asker-i Âl-i Osmân!" deyüp kal'ayı emân ile verüp nice bini Sofya cânibine, nice bini Kostantiniyye'ye gidüp hamd-i Hudâ sene 762 târîhinde bizzât Gâzi Hudâvendigâr kal'a-i Edirne'yi {İslâmbol'dan sene (–) mukaddem, ammâ feth-i İslâmbol sene 857} feth edüp anda karâr-dâde olup taht-ı sânî Edirne oldu. İnkırâzu'd-deverân dest-i Âl-i Osmân'da mü'ebbed ola, *âmîn yâ mu'în.*

Ahvâl-i taht-ı sânî Edirne-i Yunanî: Kavm-i Yunan'ın ikinci tahtıdır. Ammâ diyâr-ı Alaman'ın ve bilâd-ı Kızılelmanın kapısıdır. *İnşaalâlu Teâlâ* lafza-i Ganimî'de Kızılelme da feth olur. Netekim Edirne ol diyârın kilididir. Âl-i Osmân tarafına bâbları meftûhdur. Anların dahi fetihlerin veren Rabb-i Sübbûh'dur. Nitekim Alaman Kızılelması Budur ve Macar Kızılelması Üsturgon ve Orta Macar Kızılelması olan İstolni-Belgrad feth oldu. Hudâ-yı Müte'âl İşpaniye Kızılelmasını {dahi} müyesser ide, *âmîn, bi-hakkı Seyyidü'l-Mürselîn.*

Budin ve Belgrad ve Edirne gibi dâr-ı gâziyân sevâd-ı mu'azzamlarımız elde iken

inşaallah Ganim târîhinde Kızılelma ve Pâris ve Kurtuba ve Lonçat ve Beç ve Prag ve Donkarkız ve Danimarka ve Felemenk'e varınca feth olup bu seksen yedi bin mil cezîrei dünyâda millet-i nasârâdan bir kefere kalmayup cümle ümmet-i Muhammed ile bu arsa-i âlem mâl-â-mâl ola" deyü Muhyiddinü'l-Arabî işâret buyurmuşlardır. Cümle nasârâ Yeni dünyâ bulunup onda gidüp nasârânın dâr-ı bevârları ola deyü ehl-i rümûzu âgâh etmişlerdir. Hemân Cenâb-ı İzzet dest-i Âl-i Osmân'da olan büldân u kılâ'larımızı imâr edüp cüyûş-ı muvahhidîn ile pür olup şa'şa'a-i Muhammedî ziyâd-ber-ziyâd olup inkırâzu'd-deverân devlet-i Âl-i Osmân mü'ebbed olup bilâd-ı selâse olan Bursa ve İslâmbol ve Edirne ilâ mâşâallah beliyyât-ı dehrden mahfûz olup hemişe ma'mûr u âbâdân ola. Ezîn-cânib,

Eşkâl-i keyfiyyet-i tarh-ı resm-i kal'a-i Edirne:

Evvelâ Edirne kal'asının zemîni bir gûne topraklı yedi aded bayırlar mâbeyninde bir vâsi' ferah-fezâ ***[149b]*** vâdîde vâkı' olmuş kal'a-i kadîmdir. Evvelâ Eskisarây zemînine Çöllübayır, derler, ikincisi Murâd Beğ bayırı, üçüncüsü aşağı sarây meydânında Yassı bayır, dördüncü Hıdırlık bayırı, beşinci Kâdirî tekkesi kurbunda Kurd bayırı, altıncı Eşe kadın kurbunda Sirkeci Sultân bayırı, yedinci Kıyık bayırı. Bu yedi bayırlar cebel-i sağîreler kadar mürtefi' ve havâdâr hâk-i amber-i pâkli püştelerdir.

Bunlardan mâ'adâ yedi aded uzlar içinde imâristân-ı Edirne, deryâ gibi temevvüc urup hıyâbânistân-ı gülistân içre çalkanıp durur. Bu imâristânın dâ'iren-mâdâr etrâfı kâmil beş aded fersah sevâd-ı mu'azzamdır. Ammâ kal'ası bu mertebe vâsi' değildir.

Vaz'-ı esâs-ı kal'a-i Edirne-i dâr-ı aliyye: Bâlâda tahrir olunan beş fersah haremli sevad-ı mu'azzamın tâ vasatında İdrivne kral binâsı şekl-i murabba'dan cânib-i garba tûlânîce binâ-yı şeddâdî-misâl bir seng-âbâd, gûyâ üstâd-ı Ferhâd kârıdır, der-i dîvârı eyle musanna'dır kim bir sıra la'l-gûn tûla ve bir sıra seng-tıraş ile mebnî bir kal'a-i metîn ve kavîdir. Dîvârının esâsı ka'r-ı zemînde on zirâ' amîkdir. Kadd-i sûru kâmil kırk zirâ'-ı melikîdir. Ve cümle etrâfında sağîr ü kebîr yüz altmış kulle-i Kâf-misâl ebrâcı metînlerdir.

Ammâ bu kal'a çâr-kûşe vâki' olmağıla her rüknünde birer hısn-ı hasîn ve sedd-i metîn kulle-i üstüvârları vardır. Evvelâ Ağaçbâzârı köşesinde cânib-i şimâle nâzır **Kaplı kulle** içinde cebehâne olmak ile zirve-i a'lâsı tahta ile mestûr olmağıla Kaplı Kulle derler.

Andan cânib-i cenûba nehr-i Meriç kenarında **Manyas kullesi,** burc-ı kahkahâ-vâr bir metîn hisârdır.

Bir köşesinde **Zindân kullesi**dir kim yine nehr-i Meriç sâhiline nâzır taraf-ı kıbleye nâzır burc-ı pür-borcdur kim cemî'i borclu ve kâtil ve kuttâ'u't-tarîk-i vâcibü'l-izâle olanlar bu Zindân kullesinde mescûn u mahpûs olunmuşlardır. "Tûfân-ı Nûh'dan mukaddem kalan kulle-i kadîm budur", deyü sadr-ı kullede lisân-ı Latince İdrivne Kral bu kullenin târîhin tahrir edüp ta'mîr etmişdir.

Dördüncü rüknünde cânib-i şarka nâzır Üçşerîfeli kurbunda Ekmekçiler köşesinde **Makedone kullesi,** bu cümleden kebîr ü kavî kulle-i serâmeddir. Bu çâr-kûşede olan kulle-i azîmlerden mâ'adâ sağîr ü kebîr çâr-kûşe binâ kulle-i ra'nâberdir. Ve cümle etrâfı on iki bin aded dendân-ı bedendir. Ve her bedende birer mazgal deliği mukarrerdir. Ve zamân-ı kadîmde dâ'iren-mâdâr handakı varmış. Hâlâ eser-i binâları zâhir ü bâhirdir.

Hattâ Manyas kullesinden tâ Zindân kullesine varınca Tabahâne câniblerinde handak içinden Arda ve Tunca ve Meriç nehirleri handak içre cereyân edermiş. Ammâ hâlâ dest-ı Âl-i Osmân'da iç il olmağıla havf [u] haşyetden berî olup ıġmâz-ı ayn ede ede handak-i amîklerine mezbele ve rimâl ve türâb doldurarak handakı nâ-ma'lûm olup üzerine dekâkinler ve hân ve imâretler ihdâs edüp kal'anın iki tarafı imâristândan görünmez olup illâ Zindân kapusu tarafı ve Ağaçbâzârı semtinde iki taraf kal'a dîvârları nümâyândır. Ammâ sehel meremmât ister bir kal'a-i köhne-âbâddır.

Ve devr-i sûrunda cümle altı aded kapulardır. Evvelâ maşrık tarafına **Balıkbâzârı kapusu**, ikinci yine cânib-i şarka **İğneciler kapusu**, üçüncü **Zindân kapusu**, dördüncü **Manyas kapusu**, bu iki bâblar cânib-i cenûba Meriç kenarına mekşûfdur kim nehr-i Meriç'den su alınır. Beşinci kapu **Mihal kapusu** cânib-i şimâle meftûhdur. Bu bâb-ı izdihâmların cümlesi ikişer kat bâb-ı hadîdlerdir. Ammâ dâ'iren-mâdâr kal'a bir kat hisâr-ı üstüvârdır. Sâ'ir kılâ'lar gibi ikişer üçer kat değildir. Ammâ bu kapulardan mâ'adâ ba'dehû kal'anın niçe divârın nakb edüp uğrun kapular etmişler. Meselâ biri Alî Paşa çârsûsu içre **Uğrun kapu**dur. Ve kal'a-i Edirne dâ'iren-mâdâr kâmil altı bin adımdır. Selânik kadar büyük kal'a değildir. Ve bu cirmde olan kal'a içinde cümle on dörd mahalledir. Güleşciler tekyesi kurbunda üç aded mahall-i müslimîn vardır. Ve bir mahalle-i muvahhidîn Topkapusu iç yüzündedir.

Mâ'adâ on mahalledir. Ve kal'ada cümle Urûm kefereleri ve meyhâne-i Bekriyân ile müzeyyen olmuş bir kal'adır. Tâ hîn-i fethde böyle ahd-i ***[150a]*** sulh olmuşdur. Mâ'adâ cemî'i müslimler taşra şehr-i mu'azzamda bâğlı ve bâğçeli hâre-i mu'azzamlarda sâkinlerdir. Ammâ derûn-ı kal'ada bâğ u bâğçe yokdur. Kat-ender-kat hâneleri havlısız mukassî evlerdir. Ammâ müslim hâneleri sehel vasî'dir. Ve cümle ahmer-gûn kiremit ile mestûr büyût-ı müte'addidelerdir. Derûn-ı kal'ada cümle sadrancî nakş üç yüz altmış aded şâhrâhlardır kim cümle tarîk-i âmları serâpâ hacer-i kebîrler ile tarz-ı kadîm kaldırım döşelidir. Sâ'ir imârâtı külliyâtda vasf olunur.

Ammâ bu kal'a-i Edirne'nin ve taşra şehrin üç aded deryâ-misâl enhâr-ı azimler ihâta edüp etrâf-ı şehirden cereyân ederler.

Sitâyiş-i enhâr-ı selâse, der şehr-i Edirne Evvelâ belde-i Edirne'nin cânib-i şimâlîsinde nehr-i Tunca cereyân edüp ibtidâ menba'ı Kızanlık ve Nigebolu sancağı hudûdunda Torbakatran dağlarından cem' olup kasaba-i Kızanlık kurbundan cânib-i kıbleye cereyân ederek derûn-ı Edirne'de Hünkâr Bâğçesi etrâfın devrân ederek Serrâchâne cisri altından ubûr ederek Mihal köprüsüne varır.

Andan nehr-i Arda şehr-i Edirne'nin cânib-i cenûbîsinde (–) (–) (–) (–) dağlarından gelüp Mihal cisrinde nehr-i Tunca'ya mahlût olur. Ve nehr-i Meriç şehr-i Edirne'nin cânib-i garbîsinde dörd konak yerde Samakov dağlarından ve Köstence ve İhtiman dağlarından gelüp bu dahı cisr-i Mihal altında nehr-i Tunca'ya ve nehr-i Arda'ya mahlût olup deryâ olur. Nehr-i Meriç'in şehr-i Edirne'ye fâ'idesi azdır. Ammâ nehr-i Tunca ve nehr-i Arda şehr-i Edirne'nin cânib-i erba'asında olan yetmiş pâre cezîreler içindeki bâğ u bâğçeleri ve hadîka-i müşebbek bostânları ve bizzât ravza-i cinân olan Hünkârbâğçesi'n nehr-i Tunca reyy edüp nahlistân-ı gülistânı şebboy, benefşe bostânı aynu'l-hayât-ı Tunca cümle eşcârât [u] müsmirrât tâze cân bulup gûyâ her bâğ-ı İrem'i Merâm-ı Konya olur. Tâ

bu mertebe nehr-i Tunca âb-ı hayâtdır. Nehr-i Arda kezâlik arı bir âb-ı sâfîdir. Bu gülistân-ı bostânlara nâfi‘dir. şehre nâfi‘ değildir. Kaçan kim bu üç nehr-i azim Mihal cisri altında deryâ-misâl olduklarında şehir etrâfında olan cezâyirler içre niçe yüz bâğ gaytanları seyl olup harâb eder. Bi-kavl-i mu‘allimîn-i selef eyle tahrîr ederler kim âhiru’l-emr bu üç nehr-i azîm Edirne şehrinin helâkine bâ’is olalar, deyü kafesli kapu üzre lisân-ı Latin ile tahrir etmişlerdir.

Menâkıb-ı münâsib: Dahi Edirne şehri dest-i küffâr-ı hâksârda iken Hazret-i Hacı Bektaş-ı Velî Bursa şehrinde bir alay kibâr-ı evliyâullah ile müşâvere ederken esnâ-yı kelâmda buyururlar kim “İdrivne şehrin üç ejdehâ-yı nehr-i azîm derâğûş edüp belde-i İdrivne’yi helâk etmek isterler. Âhir gark-ı âb ederler. Ammâ seyecî sene 762 târîhînde dest-i Âl-i Osmân’a girüp zamîme-i dâr-ı İslâm olacakdır. Ayâ bizden Edirne’ye kim gider kim onda âmâde olup üç su bir olup tuğyân ile geldiklerinde du‘â edüp ol du‘â sebebiyle sular teskin ola?. Ba‘de’l-feth İdrivne şehrinde âsitâne-i azîm sâhibi ola” buyurduklarında hemân Sefer şâh Sultân eydür “Pâdişâhım, eğer nutk-ı dürer-bârınız olursa bu abd-i kemter ve hakîr-i ahkar gidelim” dedikde hemân Bektâş-ı Velî Sultân “Hak mübârek eyleye!” deyü Sefer şâh’a post u alem ve çerâğ u def [u] kudûm ü kalem ve nakkâre ü zil ve nefîr ü sadem ve seccâde ve hırka ve peşmine-i adem [ü] sofra ve gülbank ü bî‘at-ı perem ve kırk halîfe-i sâhib-kerem verüp Sefer şâh Sultân’ı Rûm ereni olmağa lâyık erzânî görüp huzzâr-ı meclisde gülbang-ı Muhammedî çekilüp Hazret-i Pîr’den Sefer şâh me’zûn olup kat‘-ı menâzil ve tayy-ı merâhil ederek şehr-i Edirne’ye alem kaldırup def ü kudûm ü tablın döğdürüp tevhid [ü] tezkîr-i erre ile nefîrlerin çalarak derûn-ı Edirne’den ubûr etdiklerinde cümle nasârâlar engüşt ber-dehan edüp âlem-i hayretde kalırlar. Sefer şâh Sultân bu hâl ile tevhîd-i sultânî ederek Hıdırlık nâm mevzi‘de karâr edüp subh [u] mesâ tevhîd [u] tezkîr edüp bâb-ı tevekkülde Kâf-ı kanâ‘at ile fakr [u] fâka çille-i merdânın çekmeğe müdâvemet ederler.

Hikmet-i Hudâ iki aydan sonra şehr-i Edirne içre üç nehr-i azîm âmedânî gelüp ***[150b]*** deryâ-misâl olup cûş u hurûş ederek niçe bin sarhoş küffârı gark edüp kimin nâhoş ederek şehrin bâğ [u] bostânların ve gaytân-ı gülistânların harâb u yebâb ve niçe bin hânelerin türâb edüp günden güne üç nehir sâkin olmayup ziyâde olmağa başladı. Âhir-i kâr Monka kral-ı dâll-ı hâkisâr şehirden firâr edüp dârü‘l-bevârda karâr etmeğe karâr verdi. Cümle iş erlerin başına cem‘ edüp müşâvere edüp “Aya! Böyle bu şehr-i mu‘azzamım elden gidiyor. Buna ne ilâc eylesek” dediklerinde netîce-i kârları namâzgâh cânibindeki fezâ-yı çemenzâra handaklar kazup halâs olduk zanneyleyüp ol gice bir ra‘d u berk olup üç aded nehir Ceyhûn u Seyhûn u Furât-vâr temevvüc edüp şehrin imâr kalan yerlerin dahi seyl-âb edüp hâne ve düyûrların harâb etdi. Âhiru’l-emr cümle küffâr dediler kim “şu şehrimize bir alay Muhammedî dervîşler gelüp şu Hıdırlık dağında her gice uyumayup boru ve düdük ve davul çalarlar. Anlar çok gezüp çok yaşayup çok bilirler. Anlardan bu şehrimiz ahvâlin bir kere su’âl edelim. Görelim ne derler ve bu sulara ne ilâc ederler” deyü Sefer şâh Sultân’a haber gönderdiler. Anlar dahi Hızır Dede’yi ve gayri fukaraları alıp âyîn-i Bektâş-ı Velî üzre alem kaldırup def [u] kudûmlerin döğerek tevhid-i erre ederek Monuka kral huzûruna gelüp bî-bâk her biri ale’t-tertîb ber-zânû edep [ü] hayâ üzre oturdular. Monuka kral bunlara hayli ikrâm edüp kral, “Hoş geldiniz! dedikde Sefer şâh eyitdi, hoş bulduk!” dedi. Kral eyitdi: “Bu üç su pek taşdı ve cümle âdemlerimiz şaşdı, mâlik-i

emlâkimiz ve cümle kiliselerimiz türâb oldu. Bu hâl-i pür-melâl neye müncer olur?" dedi. Sefer şâh eyitdi: "Allah emriyle buna ilâc emr-i sehldir. Bu sulara akma desem akmaz. Lâkin sizden kâmil üç bir âdem Hazret-i Muhammed dînine girmek gerekdir kim bu sular akmayıp teskin ola" dediğinde hemân huzzâr-ı meclis olan küffârlar bi'l-ittifâk İsâ ve Muhammed Allah'ın kulları ve peygâmberlerdir. Üç bin değil on bin kadar âdem derûn-ı dilden îmâna gelelim. Hemân şu gark olmadan halâs olalım!" deyü yemîn billah ve kasem tallah etdiler. Derhâl Sefer şâh Sultân cümle fukarâsıyla tevhîd-i sultânî edüp Mihal köprüsü nâm mahalde enhâr-ı selâsın cem' olduğu yire varup iki rek'at namâz kılıp eline asâsın alıp yine tevhîd ederek deryâ-misâl üç aded nehrin üstüne postun döşeyüp elindeki asâ ile her nehre birer kerre urup *"Yâ enhâr, üskün bi-hakkı'l-Meliki'l-Kahhâr!"* [128] deyü asâsıyla derk edince el-azametullah bi-emrillahi Te'âlâ üç aded deryâ-misâl nehr-i azîmler ol ân mahv olup birer tur'acık kadar cereyân etdikde "Yâ mübârekler, birer birer cûş-i hurûş ile gelin" deyü du'â vü senâ edüp el yüze sürdükde hemân cümle küffâr bu nehr-i azîmlerin bu gûne keşf [u] kerâmetle sâkin olup Sefer şâh'ın deryâ üzre seccâde döşeyüp namaz kıldığın gördüklerinde cümle hâzır olan küffâr ve kral-ı bed-kirdâr-ı murdâr ile derhâl el kaldırup cemî'i ruhbânlarıyla İslâm'a gelüp İslâm ile müşerref olmayanları kendüler kırup kılıçdan geçirdiler. Hamd-i Hudâ şehr-i Edirne bilâ-cidâl müselmân olup gâhîce Bursa'dan asker-i İslâm gelüp Edirne'de Monuka Abdullah'a buluşup yine hâkim Monuka Abdullah idi. Nice müddet mu'ammer olup Sefer şâh Sultân'dan cihâz-ı fakrı kabûl etdi. Ba'dehû Sefer şâh Dede sene 761 târîhinde dâr-ı bâkîye irtihal edüp Mihal Cisri yanında Ortaoda'da bir tekye içinde medfûndur. Zîrâ ba'de'l-keşf kendüleri hemân merhûm oldular.

Ba'dehû Belgrad'ın Sırf kralı ve Sofya'nın Bulgar kralı ve Filibe'nin Destpot kralları bu Edirne'de Monuka kralın Muhammed dînine tapduğun istimâ' edüp yer götürmez küffâr-ı hâksârlar ile Edirne üzre gelüp Kuds-i şerîf vakfı iken ahîd-şikenlik edüp Edirne'de ceng-i azîm edüp âhiru'l-emr emân ile Edirne'yi istîlâ edüp derûn-ı Edirne'de keşf [u] kerâmet-i Sefer şâh ile İslâm ile müşerref olan cânlar Gelibolu'ya ve İpsala'da Gâzî Süleymân Paşa'ya ***[151a]*** gidüp anda kaldılar. Mürted olanlar ve îmâna gelmeyenler Edirne'de kalıp yine üç kral Edirne'yi "Kuds-i şerîf vakfıdır" deyü İslâmbol tekürüne verüp tekür oğluna Edirne'yi verüp zabt etdirdi. Ammâ Cenâb-ı Bârî kâdirdir. *İzâ erâde şey'en heyyi'en esbâbehû* [129].

Kaçan kim Gâzî Hudâvendigâr cülûs-ı taht-ı âlî etdükde bu Edirne'de müselmân olanlar Murâd Hân'ı Edirne'nin fethine tergîb ede ede âhir anlar talî'a-i asker-i muvahhidûn olup Edirne'yi Murâd Hân'a feth etdirmeğe sebeb anlar olmuşdur.

Bâ'is [u] bâdî-i feth-i Edirne yine Hacı Bektâş-ı Velî'nin nefesi ve Sefer şâh Sultân'ın üç aded keşf [u] kerâmeti olmuşdur.

Hakîkatü'l-hâl ilâ hâze'l-ân üç nehrin biri taşsa ikisi taşmaz, aceb sırdır. *Ve's-selâm.*

Ezîn-cânib belde-i taht-ı sânî olan Edirne şehrinin eyâleti yigirmi beş âded hâkimlerin beyân eder

Evvelâ Süleymân Hân-ı Kânûnî tahrîri üzre şehr-i Edirne Rûmeli eyâletidir. Ammâ taht-ı sânî olmağıla bir hâkim müdâhale edemeyüp cemî'i salb u siyâseti ve cürm [ü] cinâyeti

Edirne bostâncıbaşıları hükûmetindedir. Zamânımızda Kırkayak Koca Sinân Paşa Edirne bostâncıbaşısı olup hakkâ ki eyâlet-i Rûm'a varınca zemînde kırkayak gibi gezüp hırsızı ve harâmzâdeyi Hamele-i sevrin boynuzunda ise bulup hakkından gelüp Edirne eyâleti emn [u] emân idi. Hâsları ve yedi yüz tevâbi'i var idi.

İkinci hâkimi şer'-i Resûl-i mübîn tarafından beş yüz akçe şerîf Mevleviyyetdir. Andan İslâmbol müvellâsı olur. Taht-ı hükûmetinde (–) aded mahsûldâr kurâlardır kim bu büleydelerden müvellâya senevî kırk bin guruş olur. Bostâncıbaşıya kezâlik kırk bin guruş olur. Ve müvellâ huddâmlarından rü'ûs-ı hümâyûn ile dergâh-ı âlî muhzırbaşısı vardır. Ve yeniçeri çukadârı vardır.

Ve üçüncü hâkim-i şer'î mezheb-i Hanefiyye şeyhülislâmı vardır. Anın taht-ı hükûmetinde mezâhib-i şâfi'î ve Hanbelî ve Mâlikî müftîleri "El-cevâb: Allahu a'lem" demeğe fetvâ başına ibâdullahdan onar akçe alup kifâf-ı kût edinirler. Gayri avâ'idler yokdur.

Dördüncü hâkimi, cümle hasîbü'n-nesîb sâdât-ı kirâma zâbit nakîbü'l-eşrâfdır.

Beşinci hâkimi narh-ı cârî üzre cemî'i ehl-i sûka ayak nâ'ibidir.

Altıncı hâkimi sipâh kethüdâyeridir.

Yedinci hâkimi, dergâh-ı âlî tarafından bir oda neferâtıyla yeniçeri çobracısı zâbitdir. Mâtekaddem tâ Gâzî Hudâverdigar'dan Süleymân Hân'a gelince kırk oda yeniçeriler şeb [u] rûz âmâde olup muhâfaza ederlerdi. Hâlâ Murâd Beğ Mevlevîhânesi harâb olan yeniçeri odaları ma'lûmdur.

Sekizinci hâkimi, yeniçeri ocağından kal'a dizdârı ve elli aded neferâtı ve müstevfâ cebehânesi ve kırk pâre şâhî topları vardır.

Tokuzuncu zâbiti şehir voyvadasıdır, kim bostâncıbaşı tarafındandır.

Onuncu vâlîsi muhtesib ağadır.

On birinci zâbiti gümrük emînidir.

On ikinci hâkim harâccı ağadır kim on üç bin re's kefereden cizye-i Ömer'i alur.

On üçüncü zâbiti hâne-i avârız ağasıdır.

Hîn-i tahrîrde bu diyâr hâne-i avârıza kayd olunup her sene hâne başına birer âdem azeb askeri verüp alay-ı azîm ile cümle (–) asker pür-silâh tuğları ile tablların döğerek İslâmbol'a gelüp ondan plaşgerme kayıklar ile Tershâne-i âmire'de donanma-i hümâyûna hizmet edüp altı ay deryâ seferi eşerler. Levend-i elvende-i tâ'ife-i Arabistândır. Bu kavmin sefer-i hümâyûnda kârları cümle kadırgalarda kürek ırgalamakdır. Hîn-i mahalde küreği bırağup ceng ederler.

On dördüncü hâkimi şâhbender olan bezzâzistân kethüdâsıdır kim rü'ûs-ı hümâyûn ile cemî'i ehl-i hırefe hâkimdir. ***[151b]***

Der-beyân-ı cevâmi'hâ-yı Edirne, ya'nî câmi'-i selâtîn-i Âl-i Osmân ve gayri cevâmî'-i muvahhîdîn

Evvelâ ma'bedgâh-ı kadîm ve ziyâretgâh-ı azîm-i şehr-i Edirne: Dest-i küffârda iken

Hacı Bektâş-ı Velî izniyle Sefer şâh Sultân üç yüz aded fukarâsıyla ibtidâ gelüp Hıdırlık nâm mevzi'de mihmân olup onda bir mescîd binâ etdiler. Ba'de'l-feth Gâzî Hudâvendigâr onu tevsî' edüp Câmi'-i Hudâvendigâr oldu. Ahâlî-i Edirne'nin zu'mlarınca Gâzî Hudâvendigâr Kosova gazâsında şehîd oldukda vükelâları kalbin Edirne şehrine getirüp bu Hıdırlık'da binâ etdüğü câmi'-i sağîrde defn etdiler" derler ammâ galatdır. Kosova sahrâsında nehr-i Gülâb kenarında bir kubbe-i âlî içinde kalb-i Murâd Hân medfûndur. Melek Ahmed Paşa vâlî-i Rûm iken hakîri mezkûr kubbenin ta'mîr [u] termîmine me'mûr edüp bâğ-ı İrem etdiğimden ma'lûmumdur. İşte bu vech üzre Edirne'de câmi'-i evvel budur.

Sitâyiş-i câmi-i Mehemmed Hân-ı Evvel İbn Yıldırım Bâyezîd Hân, ya'nî Ulucâmi': İbtidâ esâsı Mûsâ Çelebi b. Yıldırım Hân'dır. Ba'dehû Mûsâ Çelebi'yi, Çelebi Sultân Mehemmed itmâm etdi. şehr-i Edirne'nin tâ ayne'l-fi'ilinde mecma'u'l-irfân kân-ı a'yân mahallinde binâ olunmuş bir câmi'-i azîmdir. Üç kapusu var, iki yan kapu ve bir kıble kapusu var. Kıble kapusundan ta mihrâba varınca tûlan yüz seksen ayakdır ve arzen yüz seksen beş ayakdır. Lâkin kâr-ı kadîm üzere mebnîdir. Derûn-ı câmi'de doğramalı kârgîr sütûn üzere nüh tâk-i Kisrâ üzre yine tokuz kubbe-i ibret-nümûndur. Derûn-ı câmi'de eyle zîb u ziynet âvîze-i meslûbat [u] masnû'âtlar yokdur.

Ve bu câmi'in derûnu vâsi' olmağıla taşrada haremi yokdur. Hemân altı aded sütûnlar üzre yedi kubbe-i müdevveri var.

Andan taşra tarîk-i âm olmağıla haremi yokdur. Ve çârsû-yı bâzâr içinde vâkı' olmağıla cemâ'at-ı kesîresi subh ve mesâ firâvândır. (–) (–) Bir minâresi Üçşerîfelidir. Ve şehr-i Edirne'de bundan ulu rûhâniyyetli câmi'-i kadîm yokdur. Gerçi bundan evvel Mihal cisri başında Yıldırım Hân câmi'i vardır ammâ Timur-i bî-nûr hâdisesinde Yıldırım Hân merhûm olup bu Edirne'deki câmi'i nâ-tamâm kaldıkda onu da bu Çelebi Sultân Mehemmed itmâm edüp savâbın babası Yıldırım Hân rûhuna hîbe etmişdir. Anınçün bu Ulucâmi' mukaddem yazıldı.

Ve bu câmi'de Hacı Bayrâm-ı Velî i'tikâfa girüp çok ibâdet edüp niçe yüz bin âdemi va'z u nasîhat ile irşâd etmişdir. Hâlâ kürsî-i şerîfleri teberrüken bir köşede durur. Bir kimesne ol kürsîye çıkup va'z [u] nasîhat etmeğe kâdir değildir. Zîrâ erenler mekânıdır. Sene (–) târîhinde Sultân Ahmed Edirne'ye geldikde bir fodul şeyh isbât-ı vücûd etmek içün Hacı Bayrâm-ı Velî kürsîsine çıkmak murâd edindikde câmi' huddâmları men' edüp "Çıkman sultânım!" deyü ricâ ederler. Hemân şeyh-i mu'ânid kürsîye urûc edüp *"Bismillah!"* demeğe kâdir olmayup sümmün bükmün kalup lâl [u] hayrân olur. Niçe kerre cür'et-i kelâm idem sanup hasîr olup {kürsîden} iner. Ol asırdan berü eyle kalmış bir kürsî-i mekân-ı kibârdır. Ammâ mihrâbı ve minberi gâyet musanna' makâm-ı imâm-ı hümâmdır. Ve köşe köşe yerleri birer şeyh-i güzîne savma'a-i alimân-ı ümâmdır. Ve kuyumcular tarafındaki bâb-ı yemîne on bir aded taş nerdübândır. şeb [u] rûz cemâ'at-i kesîreden hâlî değil bir câmi'-i hâs [u] âmdır.

Mihrâb önündeki bâğ-ı İreminin içinde mesken edinen mürg-ı hoş-elhânın savt-ı hazînleri cemâ'at-i musallîye hayâ verir. Ol hadîka-i ravza-i pür-envâr-ı rıdvânda menbût olan benefşe ve lâle ve erguvânın râyiha-i tayyibesi cemâ'atin dimâğın mu'attar eder. Ve cânibi vakfdan câmi'-i şerîfin nâzırı olan mütevellîsi gül [ü] sünbül ve nesrin ü zanbakun

mevsiminde cümle sâflar mâbeynin niçe yüz aded hokkaları mezkûr şükûfeler ile derûn-ı câmi‘-i pür-envârı tezyîn edüp câmi‘-i nûr iken derûn [u] bîrûnu pür-nûr olup müşk-bû olur. Ve kıble kapunun atebe-i ulyâsı üzre *[152a]* celî hatt-ı Müsta‘sımî ile mastûr olan târîhi budur:

Sene sitte aşere ve senâne mi‘e merhûmdur.

Andan sonra itmâm bulan câmi‘-i ma‘bedgâh-ı kadîm,

Câmi‘-i Sultân Yıldırım Bâyezîd Hân b. Hudâvendigâr Gâzî Murâd Hân‘dır kim anın sitâyişin beyân eder

Evvelâ bu câmi‘-i atîk Mihal köprüsü başında nehr-i Meriç sâhili kurbunda Filibe şehri şâhrâhı üzre bir düz vâsi‘ çemenzâr-ı bâğ-ı İremezât içre **Küpeli câmi‘** nâmıyla şöhre-i şehr olmuş musallâ-yı Yıldırım Hân’dır. Sebeb-i tesmiyyesi oldur kim niçe tâk-i Havernâklarının ortalarında üstâd-ı mi‘mâr [u] mühendisîn-i bennâ birer halka-i ra‘nâ âvîzeler asmışdır. Anınçün Küpeli câmi‘ derler. Bu câmi‘ Timur hâdisesinde nâ-tamâm kalup Yıldırım Hânzâde Çelebi Sultân Mehemmed ve binti Yıldırım Hân Küpeli Sultân bir menkûşun fürûht edüp pederi câmi‘in itmâm etdiklerinden Küpeli Câmi‘ derler. Kıble kapusu ve bir burmalı zîh zîh minâre-i mebrûmu vardır. Ol kadar musanna‘ değildir ve cemâ‘atdan garîbdir. Zîrâ bânîsi merhûm olmağıla dürr-i yetîm-âsâ yetîm kalmışdır. Ammâ rasâs-ı hâs ile mestûr olan kıbâbları metânet üzre binâ-yı ra‘nâ olmuşdur. Andan,

Evsaf-ı câmi‘-i Gâzî Murâd Hân b. Çelebi Mehemmed Hân

Üçşerîfeli nâmıyla meşhûr-ı âfâk olmuş bir câmi‘-i hallâkdır. şehr-i Edirne’nin tâ vasatında izdihâm-ı azîm mahallinde vâkı‘ olmuşdur. Bu ma‘bedgâhın ibtidâ bânîsi İsâ Çelebi ve Mûsâ Çelebi b. Yıldırım Hânlar vaz‘-ı esâs edüp iki birâderini dahi saltanat-ı devlet içün Çelebi Sultân Mehemmed ceng-i azîmler ile sa‘îdeyn-i şehîdeyn edüp bu câmi‘in esâsı hâlî ve mu‘attal kalup âhir-i âhir-kâr itmâmı sene (–) târîhinde Koca Murâd Hân b. Çelebi Sultân Mehemmed Hân’a müyesser oldu. Ammâ şehr-i Edirne değil cümle dâr-ı İslâma şân [u] şöhret verdi.

Bu câmi‘in cümle beş aded bâb-ı sa‘âdetleri var. Her kapunun atebe-i ulyâları üzre tarz-ı kadîm celî hatt-ı müzehheb ile Arabî târîhler vardır. Ammâ gayet girişmeli hatt-ı muğlak olmak ile tahrîr olunmadı. Mezkûr bâb-ı mu‘allâların ikisi yemîn ü yesâr bâb-ı üstüvârlardır. Üç adedi cânib-i kıbleye mekşûfdur. Orta kıble kapusu üzre celî hat ile mestûr olan târîh-i zîbâdır: *“Câmi‘-i Murad b. Mehemmed Hân, sene tis‘a bi-gayri elifin ve semâniye mi‘e”* tahrîr olunmuşdur.

Bu kıble kapusundan tâ mihrâba varınca derûn-ı câmi‘ tûlen yüz kademdir. Ve arzen iki yüz elli ayakdır. Ve cümle amelî (–) aded amûd-ı sitte üzre beş aded kubbe-i nîl-gûn-ı ibret-nümûnlardır kim her biri kubbe-i eflâkden nişân verir. Bu beş aded kubbe-i acîbe ve garîbenin derûnuna üstâd-ı nakkaş niçe bin elvân la‘lî ve siylû ve lacüverd ve semâyî ve sebz-gûn ve asfer-gûn boyalar ile eyle nakş-ı bukalemûn-ı ibret-nümûn etmiş kim im‘ân-nazar ile temâşâ eder ma‘ârif-şinâs engüşt-ber-dehen edüp vâlih [ü] hayrân dem-beste ve ser-gerdân olur. Gûyâ bu beş aded kubbe-i azîmlerin nakşını Nakkâş-ı ezel yed-i kudret ile resm etmişdir. Behzâd ve Mânî bir ser-i mû kilk-i cevâhir-i nisârın çekmede âcizlerdir. Erbâb-ı ma‘ârife nihân u pinhân değildir. Ve bu genc-i kubbe içre olan nakş-ı ibret-

nümâlar bir kubbede olan boyalar ve bir kubbede olan keyfiyyet-i tarh-ı mersûmlar bir kubbe-i nîl-gûnda yokdur. Ve bu kıbâb-ı ibret-nümâlar pes-pâye olmağıla gâyetü'l-gâye {latîf} seyr olunur. Ve mihrâb [u] minberinde envâ'-ı gûn fusûs-ı mukavvim mahkûk gûnâ-gûn-ı ibret-nümûn ruhâm-ı ma'kûk-ı ile ma'kûd kılınmışdır. Ve mehâfil-i mü'ezzinân-ı eczâhân kürsîleri köşe be-köşe umk-ı mencûklar ile ve beyâz ve siyâh, ahmer-gûn ve gayri gûnâ-gûn ahcâr-ı zî-kıymetler ile ârâste ve seng-i aynu'l-hûr ve aynu'l-hirre mânendi hurda taşlar ile münakkaş-ı pîrâste olmuş makâm-ı meşâyihân-ı hümâm kürsîleridir. Ve bu câmi'in sol tarafında olan kürsî üzre bir kelâm-ı kadîm vardır. Zamânemiz hattâtları ol gûne kalem-i kelâm-ı kudreti yazmağa iktidârları *[152b]* yokdur. Ve eyle kelâmullah-ı kebîrdir kim bu kürsî ancak anın içün binâ olunmuşdur.

Kırâ'at olunmasıyçün başka dörd kademe soffası vardır. İki âdem yerinden kaldırmak ihtimâli yokdur. Tâ bu mertebe kelâmullah-ı azîmdir. Garâbet anda kim hattât üstâd bunu niçe tahrîr etdi, ta'accüb-i temâşâ andadır. Ve ol kadar hüsn-i hatdır kim âyetün min âyâtillahdır. Ammâ derûn-ı câmi'de sâ'ir ma'bedhâneler gibi âvîze-i maslûbât-ı musanna'âtlar yokdur. Ancak her şeb-i muzlimde niçe bin kanâdiller ile çerâğân olur fânûs-ı kanâdiller ve gûnâ-gûn müzehheb [ü] mu'allâ şem'dânlar vardır. Ve cânib-i etrâfında tarz-ı kadîm hurde pencerelerin kıblesi hâricinde bir şükûfezâr, gül'izâr, lâle'izâr bâğçesi var. Anda olan ezhârâtın râyiha-i tayyibesi cemâ'atin bînîsin mu'attar eder. Bunun dahi mütevellîsi cânib-i vakfdan derûn-ı câmi'i sâf sâf fâğfûrî ve Kâşî çini soffalar ile gûnâ-gûn verd-i handânları ve benefşe ve reyhânları dizüp cümle ehl-i salâtın dimâğları mu'attar olup cemâ'atin câmi'den taşra çıkacakları gelmez. Bu mertebe bir câmi'-i mu'attardır.

Sitâyiş-i harem-i muhterem, câmi'-i binâ-yı hurrem : Bu harem-i ferah-fezânın tûlu kâmil yüz kademedir. Arzen kâmil iki yüz kademedir. Ve üç aded harem kapusudur. Bâb-ı yemîni ve bâb-ı kıblesi yedişer aded taş nerdübânlar ile urûc olunur, ammâ bâb-ı yesârı nerdübânsızdır. Bu haremin cânib-i erba'asında yan soffaları üzre {18 aded} ahmer-gûn ve sebz-gûn ve amûd-ı somakiler ve sütûn-ı Zenbûrîler ve imâd-ı yarakânîler ve mermer-i hâmlar ve ebr-gûn direkler var kim kırk bir sene seyâhat etdiğimiz dâr-ı diyârlarda nazîrin görmedik. Serâmed amûd-ı gûnâ-gûnlardır kim gûyâ her biri bu câmi'de tâ'at [u] ibâdât-ı Yezdân etmeğe el bağlamış amûdlardır kim misli gûyâ vech-i arzda İslâmbol'un Süleymâniyye'sinde ve Kuds-i şerîf'in Mescid-i Aksâ'sında ola. Ve bu mezkûr elvân sütûnlar üzre kâmil yigirmi aded kubbe-i mînâlardır. Her biri alemleriyle haremin etrâfın müzeyyen edüp her bir kıbâblar hübâb-misâl alem olmuşdur. Bunda dahi bir ibret-nümâ temâşâgâh oldur kim üstâd-ı Mânî nakkâş, yed-i tûlâsını ayân etmek içün bu yigirmi aded kıbâblara var makdûrun sarf edüp eyle kıl kalem urmuşdur kim cemî'i ressâm-ı dünyâ temâşâsına gelüp kıl kadar aybın bulmamışlardır.

Ve yigirmi aded kubbe-i ser-nigûnların derûnunda olan nakş-ı bukalemûn-ı ibret-nümûn-ı ber-kubbe olan bir kubbede yokdur. Garâbet anda kim her birinin tarh [u] tarzı ve elvân boyaları birer kubbede başka başka gûne resm olunmuşdur. Bir acâ'îb dahi oldur kim üç yüz altmış yıldan berü Edirne şehrinin şiddet-i şitâsından ve kemâl-i harâretinden ile'l-ân bu kadar elvân boyaların rengâmîzlerine tagayyür gelmemişdir. Gûyâ henim Nakkâş-ı Ezel destinden çıkmışdır. Cemî'i musavvirân-ı nakkâşın sûretinde nûr yokdur, ammâ bu kıbâblar serâpâ pür-nûr olup şükûfe-i bukalemûnu gûyâ zî-rûhdur. Âyîne-vâr bir gûne

mücellâdır kim şa‘şa‘ası temâşâ edenlerin rûyine pertev urur. Ve bu haremin cânib-i erba‘asında olan pencereler üzre gûnâ-gûn ibret-nümûn hatlar ile kasâ’idler tahrîr olunmuşdur. Bu harem-i dil-küşâ eyle ruhâm-ı mermer-i hâm ile mefrûşdur kim her seng-i hurdenin imtizâcına âdem hayrân kalup gûyâ yekpâre der. Bir seng-i ma‘kûk bir gayr-i hacer-i mahkûkdan bir mûr-ı pâ farkı yokdur. Gûyâ cümle hacerât-ı kesîre yek-pâre olup eyle mücellâdır kim cümle benî Âdem'in reng-i rûları nümâyândır. Yine bu haremin tâ vasatında cemâ‘at-i kesîreye tecdîd-i vuzû’ etmek içün bir havz-ı Hanefîsi var, âb-ı hayât fevvârelerinden pertâb edüp revâne olmadadır. Cümle tâlibân-ı salât andan tecdîd-i vuzû’ edüp tâ‘at-i Sübhân ederler.

Ve bu haremin cânib-i erba‘asında çâr-rükn-misâl dörd aded minâre-i serâmedi var kim her biri eflâke ser çekmişdir. Ammâ sağ tarafında olan minâre-i zîbâ Üçşerîfeli olduğundan bu câmi‘e Üçşerîfeli derler. Aşağıdaki bir kapudan üç dâne *[153a]* mü’ezzinân-ı hânendegân girüp minâreye urûc etdükde birbirlerin görmeyüp ve sadâların istimâ‘ etmeyüp her biri birer tabakaya çıkup bâng-i Muhammedî ururlar. Kerâmet mertebesi bir gûne musanna‘ ibret-nümâ vâcibü‘s-seyr bir minâre-i ra‘nâdır kim ilm-i mi‘mârîsine akl-ı Aristo ermez. Ve sol taraftaki minâre iki şerîfelidir. Ve haremin iki köşesinde minârelerin ikisi de birer tabaka burma burma ve şeşhâne mevzûn minâre-i ibret-nümûnlardır. Ve gûyâ cümlesi yek-pâre bâğhânelerdir. Ve bu câmi‘-i bî-bedelin cemî‘i kıbâbları rasâs-ı hâs-ı nîl-gûn ile bir gûne mestûrdur kim görenin aklı gider. Makdûr-ı beşer değil bir gûne kâr-ı acîb u garîbdir. El-hâsıl bu câmi‘in letâfet [ü] zarâfet [ü] nezâfet-i ilm-i mi‘mârîsinde misli yokdur. Üstâd-ı bennâ var makdûrun sarf edüp ol binâ-yı bânî bu câmi‘in enderûn [u] bîrûnunda ol kadar tasarruflar etmişdir kim atlas-ı felekde eyle bir kârgerlik bir mi‘mâr-ı selef etmemişdir.

Ammâ hakkâ ki sâhibu’l-hayrât Koca Murâd Hân-ı Sânî cülûs-ı evvelinde Anadolu’da İzmir kal‘asın Kaydefâ nesli Rûm kefereleri destinden feth etdükde cemî‘i hazâ’in ü defâ’iniyle ahz u kabz eyleyüp ol genc-i Kârûn’u bu Üçşerîfeli câmi’ine sarf eylemişdir. Ve cemî‘i kıbâblarında olan ibret-nümâ nakş-ı bukalemûnu münakkaş eyleyen Acem Mânî‘dir. Da‘vâ-yı merd ile Acem’den yetmiş aded bâr-ı şütür elvân boyalar getirüp yedi senede bu câmi‘in der-i dîvâr kıbâbların nakş edüp masrûf göstermişdir. Koca Murâd giden masârıfa bakmayup her üstâda hadden efzûn ihsânlar edüp bu câmi‘in cemî‘i seng [u] ahşâbâtı ve gayrı levâzımâtı hesâb olunup bir miskâl taşı bir altun olmuş, derler. Hattâ Timurtaş Paşazâde Elvend Beğ binâ emîni imiş. Anların tahrîri üzre bu câmi‘in masârıfına hemân zer-ı hâlis kısmından yedi bin kîse mâl-ı İzmir sarf olunmuşdur. {Sâ’ir sîm-i hâlis memsûk-i râyic masârıfın Hudâ bilür demişler} Zîrâ ihsân bâbı meftûh olmağıla ekâlim-i seb‘ada ne kadar fünûn-ı şettâya mâlik üstâd-ı kâmiller var ise kerem kânı Murâd Hân’ın keremin görmeğe gelüp her biri bu câmi‘de birer ibret-nümâ âsâr komuşdur. Anınçün bu câmi‘e niçe kerre girsen bir köşede dahi niçe gûne sanâyi‘ât u ibret-nümâ mersûmât-ı tasarrufâtlar müşâhade edersin. El-hâsıl bu câmi‘in vasfında lisân kâsır ü kalemler kâsirdir. Beyt:

Râ’eynâ câmi‘u’d-dünyâ cemî‘â

Ve lâkin mâ ra’eynâ misle hâzâ

kabîlesinden bir câmi‘-i ibret-nümâdır. Andan,

Sitâyiş-i câmi‘-i Gâzî Murâd Beğ b. (–) (–) Hân *aleyhi'r-rahmeti ve'l-gufrân:* Ol asırda pâdişâhlara beğ derlerdi. Tâ Ebü‘l-feth Sultân Mehemmed Hân İslâmbol'u feth edüp Akşemseddîn hazretleri sultân dedi ve İslâmbol fethiyçün cemî‘i guzât-ı müslimîne Okmeydânı‘nda ziyâfet-i azîm edüp eteğine ekmek doldurup somât-ı Muhammedî başında cüyûş-ı muvahhidîne ekmek hûnı bezl etdiğiyçün "hûn-kâr" dediler.

Ve Fransa kralı kızın ganîmetde alup Tershâne bâğçesinde bikr-i nâ-şüküftenin bekâretin izâle etdikde yine Akşemseddîn hazretleri latîfe-âmîz "Beğim bu gice yine hûnkârlık etdiniz {ya‘nî kan akıtdınız}" buyurdular. İlâ hâze'l-ân ol nefes rûh bulup Âl-i Osmân'a sultân ve hünkâr ve pâdişâh derler. Ammâ diyâr-ı Acem'de Âl-i Osmân'a kayser-i şâh derler. Ezîn-cânib bu tavsîf edeceğimiz câmi‘ sâhibi ol Murâd Beğ‘dir kim

…………….(1 satır boş) …………….

Ahsen-i mesâcid, derler. Mâ-tekaddem câmi‘ olmak içün binâ etmemiş idi. Muhibb-i Celâleddîn-i Rûmî, ya‘nî muhibb-i Hazret-i Monla Hünkâr olmak ile bu âsitâneyi iki kubbeli bir Mevlevîhâne etmişdi.

Ba‘dehû içinde bir-takrîb eyle kan olup Murâd Hân'a bu ahvâl-i pür-melâl mün‘akis oldukda mi‘mâr u bennâ ve mu‘allimînler gönderüp derûn-ı âsitâneden semâ‘hâne tahtların ref‘ edüp ancak bir minber-i peygamber binâ idip ve bir minâre-i serâmed-i sebzgûn inşâ idip e'imme ü hutebâ ve mü'ezzinân ve sâ'ir huddâmân ta‘yîn eyleyüp sonradan câmi‘ olmuşdur. Tûlen yüz elli ayakdır. ***[153b]*** Arzı yüz ayakdır. Zîrâ kıble kapusundan mihrâba varınca iki kubbe biri biri önündedir. İçinde aslâ ve kat‘â sütûnlar yokdur. Ancak iki yanında müsâfirhâne ta‘bîr etdikleri tavhânesi vardır. Âyende vü revende müsâfirîn meks edüp bu tâbhânede tâb [u] tüvân hâsıl ederler. Bir küçük câmi‘-i rûşendir. Bir püşte-i âlî üzre inşâ olunmak ile mesîregâh bir câmi‘-i ma‘bedgâhdır. Lâkin cemâ‘at-i kâh kâhdır. Ve minâre-i mevzûnu gâyet musanna‘ sâfî Kâşî çînidir. şehr-i Edirne içre gûyâ sebz-gûn serv-i mübîndir. Taşra hareminde ba‘dehû Mevlevîhâne bînâ olunmuşdur. *Ve's-selâm.*

Sitâyiş-i câmi‘-i Bâyezîd-i Velî b. Ebü‘l-feth Sultân Mehemmed Hân: Edirne şehrinin taraf-ı şimâlîsinde nehr-i Tunca kenarında ve bir çemenzâr-ı lâle'-zâr düz yerde çâr-kûşe dîvâr üzre bir kubbei azîmli câmi‘-i dilküşâdır. Ancak iki kapusu vardır. Sol taraftaki bâb-ı sa‘âdet pâdişâhlara mahsûs hünkâr mahfili kapusudur. İkinci kapu kıbleye mekşûf bâb-ı kebîrdir . Bu bâb-ı mu‘allânın atabe-i ulyâsında olan târîh-i latîfler bunlardır.

"Yûseru'l-hayrâtu sultân Bâyezîd

Azze nasrahû dâme bi'l-kadri'l-celîl

Ammere li'l-hakkı hâze'l-mescidî

Lâ-cerem hakkâ lehû‘l-ecra'l-cezîl

Hâtifu kad kâle âme'l-ihtitâm

Câmi‘u târîhahû "Hayrun Cemîl" sene 896. [130]

Ammâ *"hayrun cemîl"* lafzı Samakov şehrinde Malkoç Beğ türbesi kapusu üzre dahi takrîr olunmuşdur. Allahu a‘lem, yine Bâyezîd Hân ümerâlarından imiş. Ammâ bu câmi‘-i

Sultân Bâyezîd-i Velî mezkûr kıble kapusundan tâ mihrâba varınca tûlen seksen beş kademedir. Arzen kâmil seksen ayakdır. Derûn-ı câmi‘de aslâ sütûnlar yokdur. Ammâ hünkâr mahfili bu câmi‘in sol tarafında (–) şeşhâne seng-i harekânî on aded sütûn-ı musanna‘lar üzre bir ma‘bedgâh-ı selâtîn-i fevkânîdir. Mihrâbı ve minberi beyâz mermer-i hâmdan mebnî bir makâm-ı imâm-ı hümâmdır. Ve niçe musanna‘ âvîze vü kanâdiller ile ârâste ve kubbe pervâzelerinde kanâdil tabakasıyla pîrâste olmuşdur. Ve makâm-ı Bilâl-i Habeşî, ya‘nî mü’ezzinân mahfili gâyet musanna‘dır. Ve bu ma‘bed-i latîfin kıblesi önünde tâ nehr-i Tunca’ya varınca ürdibehişt-i İremezât’dan nişân verir bir gûne ravza-i Rıdvân’dır kim diller ile ta‘bîr ve kalemler ile tastîr olunmaz. Bu hadîka-i cinân içre hâsıl olan ezhârâtın müşk-bû râyiha-i tayyibesi cemâ‘atın dimâğın mu‘attar eder.

Ve bu câmi‘in yemîn ü yesârında Gâzî Murâd Bey câmi‘i-misâl tarafeyninde âyende vü revende müsâfirîn mihmân ü mücâvir olmak içün iki yanında tâbhâneler vardır. Revzenlerinden imâma iktidâ olunur. Ba‘zı evkâtda cemâ‘at-ı kesîre olsa iki cânibde inşâ olunan tavhânede cemâ‘at-i firâvân tâ‘at-ı Yezdân ederler.

Sitâyiş-i harem-i câmi‘-i Bâyezîd Hân-ı Velî: Bu harem-i muhterem beyâz mer[mer]-i hâm ile mefrûş olmuş mücellâ ve musaykal ibret-nümâ bir harem-i ra‘nâdır kim cemî‘i cemâ‘atin reng-i rûyları ma‘kûk mermere aks-i rûy-ı benî Âdem vurup âyîne-misâl nümâyândır. Tâ bu mertebe üstâd-ı kâmil bu haremin mermerlerine saykal urmuş kim zerre-misâl bir gird-i gubâr bir ân karâr etmeyüp pâk u mücellâ durur. Cânib-i selâsında üç aded bâb-ı kebîrleri vardır ve gâyet kadd-i âlî bâb-ı sa‘âdetlerdir. Bu haremin cânib-i erba‘asında yan soffaları üzre on sekiz aded sütûn-ı mevzûndur. Her amûdu girân-bahâ serâmed imâdlardır. Dahi fevkinde cümle on altı aded kıbâb-ı sağîrlerdir. Cümle (–) aded revzenleri taşra büyük haremlere nâzırdır.

Ammâ bu harem kıbâbları Üçşerîfeli kubbeleri gibi derûnu münakkaş değildir. Hemân cümlesi sâde güzeli kıbâb-ı ebyazlardır. Ammâ bu harem tûlen ve arzen ikişer yüz kademe vâsi‘ haremdir. Ve tâ ortasında bir âbdest havzı vardır kim şadırvânı havz kubbesine pertâb eder. Ve dört aded sebz-gûn zümürrüd-misâl servler var kim bizzât Bâyezîd-i Velî dest-i şerîfleriyle dikildiklerinden nazar-ı şerîfleri ta‘alluk edüp her biri eflâke kad çekmiş müşk-bû serâmed serserî servler, garâbet bu kim birbirinden kadd u kâmetde ve kıyâfetde ve letâfetde aslâ farkları yokdur. *[154a]* Ve birinin bir nihâl-i nâ-resîdesi ve şu‘beleri bir ser-i mû ser-i pâya {varınca} hâric ü âric değildir. Tâ bu mertebe kibâr-ı kümmelîn Mansûrî-dıraht servlerdir.

Ve bu haremden taşra harem-i kebîrin hâk-i pâkinde niçe bin dud ağaçları ile müzeyyen bir haremdir kim tûlen ve arzan yedişer yüz kademe harem-i azîmdir. Cânib-i etrâfında bîmâristân ve dârü‘l-it‘âm ve kilâr ü mahzenler ve tâbhâne ü kitâbhâne dârü‘t-tedrîsler ile ma‘mûr u müzeyyen haremdir.

Ammâ bu orta haremin tarafeyninde iki aded minâre-i mevzûnları birer kadeh-misâl şerîfelidir ammâ gâyet rakîk ü serâmed minârelerdir. Hattâ üstâd-ı kâmil ve mühendis-i âmil âkıbet-endîş olup bu kadd [u] kâmetde ve bu nahîf ü za‘îf kıyâfetde olan minâreler ihtimâldir kim mürûr-ı eyyâm ile zelzeleden ve âfât-ı semâvî ve âfât-ı dehrden münhedim olup câmi‘in kubbe-i nüh-tâkına rahne vere mülâhazasıyla merkûm minâreteynleri câmi‘den ba‘îd tarafeynde olan tâbhâneler beresesinde binâ edüp câmi‘e muttasıl

etmemişdir. Ammâ hakkâ ki minâre-i serâmedlerdir. Kadd-i kâmetleri ve kıyâfetleri birbirinden cîr noksân {üzre} olmayup her biri yüz seksener kademe âlî iki gülbânghâne-i makâm-ı Bilâl'ı kârgîr seng-binâ minâre-i zîbâlardır.

Ve inşâallah dârü'ş-şifâ ve imâret ve sâ'ir hayrâtları mahallinde tavsîf olunur. Hudâ imâr ede. Böyle bir câmi'-i müferrihdir. *Ve's-selâm.*

Bundan sonra binâ olunan,

…………….(6.5 satır boş) …………….

Evsâf-ı câmi'-i ibret-nümâ-yı bî-misâl, ya'nî Sultân Selîm-i Sânî ibn Sultân Süleymân-ı Zâl
aleyhimür-rahmeti Zü'l-celâl

İhvân-ı vefâya hafî olmaya kim bu câmi'-i Selîm Hân niçün şehr-i İslâmbol'da binâ olunmadı, denirse bir gice Selîm-i Sânî İslâmbol'da Üsküdar tarafında Fenerbâğçesi nâm mahalde hâb-âlûd iken bî'z-zât Hazret-i Fahru'l-âlemîn'i menâmında görüp ol Mefhar-i Mevcûdât eydür: "Yâ Selîm, Allah ile ahd [u] mîsâk etmiş idin kim 'Eğer fâtih-i cezîre-i Kıbrıs olursam, gazâ mâlından bir câmi' binâ edeyim' demiş, idin. Cenâb-ı Bârî sana Kıbrıs adasının yedi yüz yetmiş mil arzında yüz yetmiş pâre kal'a ihsân etdi. Niçün ahde vefâ edüp bakıyye-i ömrünü hayrât [u] hasenât yolunda geçirmezsin. Tiz Kıbrıs'da Magosa kal'asında alınan mâl-ı ganâ'imi vezîr-i müdebbirin Kara Mustafâ Paşa'dan taleb edüp benim himâyemde olan Sedd-i İslâm Edirne'mde bir câmi' inşâ edüp alemim dibine gel!" dedikde hemân Selîm Hân hâbdan bîdâr olup "Tiz vezîri kığırın!" dedikde vezîr-i Âsaf-dilîr geldikde "Tiz Lala! Sende olan Kıbrıs ganâ'imi mâlından bana mâl verüp cânın halâs eyle!" deyince vezîr-i hüsn-tedbîr eydür "Sadaktü yâ Resalullah" dedi. Selîm Hân eydür: "Neden sadaktü yâ Resûlallah dedin" deyü su'âl etdikde "Pâdişâhım, ahşâm Resûl-i Kibriyâ'yı vâkı'amda gördüm. Yâ Mustafâ, Selîm'e tenbîh etdim. Sendeki mâl-ı ganâ'imi Selîm'e verip Edirne'ye bile gidüp bir câmi'-i latîf ve bir ma'bedgâh-ı nazîf inşâ edin, dedi. İşte pâdişâhım gazâ mâlından on bir bin kîse gurûş cem' etdim ve baban Süleymân asrında üç bin kîse hâsıl etdim. Ol dahi efendim Risâlet-penâhın uğuruna fedâ olsun. Ammâ pâdişâhım Kıbrıs gazâsından sana üç bin kîse Venedik kralının San Marka mühriyle bundukanî mümessek altun hedâyâ getirdim. Pâdişâhım! Dahi onları Edirne'ye götürüp masrûf edesiz" deyü feth-i kelâm edüp vezîr-i pür-tedbîr cümle ***[154b]*** mezkûr hazîneleri pâdişâha teslîm edüp sene 972 târîhinde cemî'i asâkir-i İslâm ile Edirne'ye dâhil olup onda meştâ verilüp yine Resûlü's-sakaleyn'i Selîm-i Sânî vâkı'asında görüp "Câmi'i şu Kavak meydânında binâ eyle!" deyü câmi'in esâsını ve vaz'-ı kıblesini bizzât Hazret-i Risâlet-penâh işâret etdüğünden derûn-ı şehr-i Edirne'de Selîm Hân câmi'i mihrâbından dürüst ve Eski câmi'den râst kıblegâh yokdur. Andan *Bismillah* ile nice kerre yüzbin âdem cem' olup du'â u senâ ile üç bin aded kurbânları temel yerlerinde hâzır edüp sa'd-sâ'at duhûl edince tekbir ile cümle kurbânları zebh edüp esâsına mübâşeret olunduğuna zîbâ târîhdir.

"Kâle Mi'mâr Sinân târîhahû

Faslu sârallahu târîhu'l-esâs. Sene 972"

Mi‘mâr [u] mühendis İslâmbol’da Süleymâniyye ve şehzâde ve su kemerlerin ve niçe bin hayrât [u] hasenâtlar inşâ eden Koca Mi‘mâr Sinân b. Abdülmennân Ağa’nın dest-kârıdır kim tahrîr u tavsîfe cür’et olunur.

Evvelâ bu câmi‘-i zîbâ derûn-ı şehr-i Edirne’de bir vâsi‘ püşte üzre kârgîr binâ ve cümle seng-traş ile mebnî çâr-kûşe bir câmi‘-i râ‘nâdır. Kıble kapusundan tâ mihrâba varınca derûn-ı câmi‘ tûlen ve arzen yüz seksener ayakdır.

{**Der-vasfı Kubbe-i Selîmiyye**}**:** Ve derûn-ı câmi‘de dörd aded çâr-pâ amelî sütûnlar üzre eflâke ser çekmiş bir kubbe-i ser-bülenddir kim gûyâ kubbe-i eflâk-i nüh-tâkdır. Cümle hendese sâhibleri üstâd-ı kâmillerin ve bünyâd eden Mi‘mâr Sinân’ın kavl-i sahîhi üzre bu kubbe-i azîm İslâmbol’da Ayasofya kubbesinden kâmil altı zirâ‘-ı melikî kaddi derindir. Ve dâ’iren-mâdâr etrâf-ı kubbe dörd zirâ‘ vâsi‘dir. Hatta bu hakîr i‘timâd etmeyüp Selîmiyye kubbesi içinde olan kanâdîl tabakası mezkûr kubbenin pervâzesi beraberincedir. Andan ayaklayıp dâ’iren-mâdâr kubbesinin cirmi (–) ayakdır. Ammâ Ayasofya kubbesinin kenaresinden cirmi (–) ayakdır. Ammâ derinlikleri ma‘lûmum değildir. Ammâ Ayasofya kubbesi câmi‘ içindeki döşemeden tâ kubbenin alem yerine varınca cemî‘i câmi‘lerden âlî kubbedir amma yassıcadır.

Ve kıble cânibi Hazret-i Risâlet-penâh Mekke’de vücûda geldiği gice Ayasofya kubbesinin bir tarafı münhedim olup bir tarafı hâlâ çökmüşdür.

Ba‘dehû yine Hazret-i Risâlet-penâhın ağzı yârıyla binâ olunup karâr etmişdir. Ol ecilden üstâd Mi‘mâr Sinân bu Edirne’de Selîmiyye kubbesin binâ ederken Ayasofya kubbesini Hazretin ağzı yârıyla binâ etdikleri mahalden bir vakıyye mikdârı kireci Ayasofya kubbesinden kazıyup Selîmiyye kubbesi kirecine mahlût edüp bu Kubbe-i Selîm Hân’ı Mi‘mâr Sinân bu takrîb ile inşâ etmişdir kim *inşâallah ilâ mâşâallah* inkırâzu’d-deverân bu kubbe-i Selîm Hân mü’ebbed olur.

Ve bu kubbe-i Selîmiyye’nin içinde mezkûr dör[d] amûd pâyelerden mâ’adâ dörd aded amelî pâyeler dahi var, amma anlar derûn-ı câmi‘de duran dörd pâyeler gibi meydânda değildir. Çâr-kûşedeki dîvârlara muttasıl pâyelerdir. Bu pâyelerin köşelerinde dîvâra muttasıl gûnâ-gûn ibret-nümûn eczâhân kürsîleri var kim her biri birer gûne sihr-i i‘câz ü müşebbek mermer-i hâmdan maksûreciklerdir. Ve kubbe-i kebîr altında cümle sekiz aded kemerlerdir kim gûyâ her biri birer kavs-ı kuzahdır. Kubbe-i azîm bu kemerler üzre vâkı‘ olmuşdur. Bu kemerler altında câmi‘in yemîn ü yesârında ve kıble kapusu içre cümle yan maksûreleridir kim cemâ‘at-ı kesîre oldukda bu mahâfillerde ibâdet olunur.

Elhâsıl bu Selîmiyye’yi görmek isteyen İslâmbol’da Tahtalkal‘a’da Rüstem Paşa câmi‘in görsün kim hemân ol tarh [u] tarz üzre mebnî bir câmi‘-i kebîrdir. Ammâ Rüstem Paşa küçükdür.

Ve bu Selîmiyye mihrâbı bir alçacık nîm kubbe içinde Hind sadefkârîsi-misâl bir püsuşkârî mihrâbdır kim gûyâ eyâlet-i Sivas’da Keskin kazâsında şeyh şâmî hazretlerinin mihrâbıdır.

Ve minberinin midhatinde lisân kâsırdır kim makâm-ı Resûl-i Kibriyâ‘dır. Üstâd-ı hurde-gîr-i kûh-ken-i mermer-bür minber-i münîfe bir gûne tîşe ü direfş-i nakkâb u becene vermiş kim gûyâ Karadeniz sâhilinde Anadolu tarafında Sinop kal‘asında Sultân

Alâ’eddîn câmi‘inin minberidir kim ol dahi bu minber-i Selîmiyye gibi bu kevn-i gûr-ı devr-i devvârda misilleri binâ olunmamışdır. Ve bu Selîmiyye’nin ***[155a]*** tâ ortasında makâm-ı mü’ezzinân-ı Bilâl-i Habeşî mahfili (–) aded sütûnlar üzre çâr-kûşe bir makâmdır kim onda cemî‘i üstâd-ı kâmil mü’ezzinân on iki makâmı ve yiğirmi dörd şu‘be ve kırk sekiz terkîbi ol makâmda icrâ ederler, bir mahfil-i latîfdir. Ve bu mahfilin tahtında bir küçük havz içre şadırvanı dükeli zamân cârî ve revâne olmadadır. Ba‘zı atşân u tecdîd-i vudû’ murâd edinen mü’ezzinân andan nûş edüp def‘-i atşân edüp şükr-i Sübhân ederler. Bu gûne havz u şadırvan bir câmi‘de yokdur. Evvelâ Bursa’da Yıldırım Bâyezîd Hân’ın Ulucâmi‘inde ola. Ammâ ol dahi gâyet azîm havzdır.

Ve câmi‘-i Selîmiyye’nin çâr-kûşe dîvârlarında cümle iki yüz elli aded câm billûr ve necef ve morandır. şems-i âlem-tâbın şu‘lesi bu câmi‘lere aks urdukda derûn-ı câmi‘ nûr iken nûr-ender-nûr olur. Anınçün ba‘zı revzenleri üzre [131] âyeti tahrîr olunmuşdur. Ve her câmi‘lerde gûnâ-gûn hurdekârlık san‘atlar vardır. Ve bunda olan musanna‘ âvîzeler ve gûnâ-gûn zî-kıymet askılar ve çâr etrâfında tâ kubbe pervâzına varınca kanâdîl tabakaları üç katdır. Üç ay leyle-i mübârekelerinde on iki bin aded kanâdiller ile bu câmi‘ müzeyyen oldukda hakkâ ki her şeb leyle-i Mi‘râc ve leyle-i Kadr ve leyle-i İsrâ olur. Bu gûne zîb ü ziynet bir diyâra mahsûs değildir. İllâ İslâmbol’da Sultân Ahmed câmi‘i ve Kuds-i şerîf’de Mescid-i Aksâ ola. Zîrâ anın hakkında sûre-i İsrâ‘da [132] nassı nâzil olmuştur. Ammâ bu Selîmiyye’de olan Karahisârî Hasan Çelebi’sinin hatları meğer İslâmbol’da Süleymâniyye câmi‘inde de ola. Ammâ fakîr Hattât Hasan Çelebi bu câmi‘in kubbesinin tâ ayne’l-fi‘line âyet (–) (–) takrîr ederken çeşm-i nergisinin birine kireç gubârı düşüp “âh gözüm” deyü cân havliyle yanında âmâde olan sifâl içinde kalemleri gasl edecek kireçli su ile çeşm-i gazâlin gasl edince bir gözü dahi pişüp bî-basar olmasına sebeb Selîmiyye kubbesinde arz-ı mahâre etdiğidür kim kemâl-i ma‘rifeti anda itmâm bulmuşdur. Ammâ hakkâ ki Koca Hasan Çelebi ilm-i resmde yed-i tûlâsın ayân u beyân edüp cümle hatları *âyetün min âyâtillah*dır. Ba‘dehû Selîm Hân adâlet edüp Hasan Çelebi’ye bâb-ı hümâyûn vazîfelerinden beher yevm ikişer aded sikke-i mümessek şerîfi vazîfe edüp bakıyye-i ömrün anınla âhir edüp İslâmbol’da Ebâ Eyyûb-ı Ensârî mukâbelesinde Südlüce nâm rabtada Çavuşbaşı câmi‘i sâhasında üstâdı Ahmed Karahisârî cenbinde hâlâ âsûdedirler.

Tavsîf-i harem-i Selîmiyye, der-şehr-i Edirne

Bu harem cümle beyâz mermer-i hâm ile eyle hemvâr ruhâm-ı gûnâ-gûn ile mefrûş ibret-nümûn bir beyâz sahrâdır. Tûlen ve arzen yüz seksener ayakdır. Cânib-i erba‘asında yigirmi altı aded sütûn-ı gûnâ-gûnlar var kim ekseri Mora diyârına kârib Atina’da Temâşâlık nâm yerden gelmişdir. Ve niçesi cezîre-i Kıbrıs’dan ve ba‘zısı Hudâvendigâr sancağında Hazret-i Süleymân’ın Belkîs vâlidemize binâ etdüğü İdincik şehrinden gelüp bu câmi‘e vaz‘ olunmuşdur. Her birine birer Mısır hazînesi sarf olunup niçe kerre yüz bin derd-i mihen ile gelmiş amûd-ı gûnâ-gûnlar ale’t-tertîb bu haremin yan soffaları üzre dizilmiştir. Bu imâdların dahi fevkinde yigirmi dörd aded müdevver kubbe-i sağîrelerdir. Ammâ münakkaş değildir. Cümlesi sâde güzeli tas-ı polâd-ı Nahşivânî gibi kıbâb-ı Havernâk’lardır. Ammâ her kubbe altındaki kemerlerde olan gûnâ-gûn ahcârât-ı zî-kıymetin birbirin imtizâcı temâşâ etdiğimiz binâların birinde yokdur. Ve bu haremin cânib-i selâsında üç aded bâb-ı musanna‘ı vardır. Her birinden beşer altışar kademe taş

nerdübân ile çıkılır. Ve yine cânib-i selâsında yigirmi altı aded pencereleri var, taşrada büyük hareme nâzırdır. Ammâ harem ortasında (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Der-beyân-ı minârât-ı acîbe, ya‘nî Selîmiyye der-şehr-i Edirne

Bu câmi‘-i bî-karîn ü ma‘bedgâh-ı behişt-âyîn eyle bir huld-ı berîndir kim bunun çâr-kûşesinde dörd aded minâre-i ibret nümâları çâr rükni azîm gibi vâki‘ olmuşdur. Ve kubbe-i kâse-i nîl-gûn çâr minârelerin tâ vasatında vâki‘ olmuşdur. Bir minâre bir minâreden ba‘îd değildir. ***[155b]*** Hesâb-ı perkâr ile bir çırpıda olup dördü dahi üç şerîfeleri ve bir kadd [ü] kâmette ve bir kıyâfetde on altışar terek hâne-i şeş-deh tarhlı minâre-i serâmedlerdir kim birbirlerinden bir ser-i mû tefâvütleri yokdur. Bu dörd minârenin iki yan kapuları dibindeki minâreteyn üçer yolludur. Ya‘nî aşağıdaki kapudan üç mü'ezzin girüp her biri birer yola urûc edüp üç mü'ezzin üç tabakaya çıkup aslâ birbirlerin görmezler. Yine böyle iken eyle ince minârelerdir kim her birin ikişer fetâ âdemler derâğûş etseler kucaklamak mümkündür. Tâ bu mertebe rakîk u serâmed minârelerdir. Ammâ kıble dîvârı köşelerinde olan minârelerin ikisi sâdece birer yolludur lâkin kadd-i kâmetde ve kâr-ı san‘atda yektâdır.

Ve dörd minârelerin üçer kadeh şerîfeden on iki tabaka eder. Ana alâmetdir kim, Sultân Selîm-i Sânî on ikinci pâdişâh-ı Âl-i Osmânî ola. Ve her şerîfesinin dîvârları eyle müşebbek oymadır kim gûyâ Fahrî mıkrâs-ı lâ ile Hıtâyî kâğızdan oymuş müşebbeklerdir. Ve dördü dahi ikişer yüz otuzar kademe taş nerdübân ile urûc olunur, ammâ iki minâresi üçer yollu olmağıla her birinin ikişer yolu dahi ziyâde olup dörder yüz altmış ayak dahi ziyâde olur. Bu takdirce üç aded yolunda bir minârenin altı yüz toksan kademesi olur ki dördü de eflâk-i semâya kad çekmiş *"Kad kâmeti's-salâ"* mahalli minâre-i ra‘nâlardır. Garâbet bunda kim bu şehr-i Edirne'ye dâhil olurken elbette çâr tarafında dörd aded şâhrâh-ı azîmlerdir. Her kankı yoldan Edirne'ye dâhil olursan bu Selîmiyye'nin dör[d] minâresi iki görünüp altı şerîfeli görünür, eğer bu‘d [u] kurbdan olsun. Bu gûne hendese üzere tarh olup iki minâre nümâyândır. Ammâ derûn-ı şehirde tarîk-i âmları muharrif-gûne olmağıla yine dörd görünür. Garâ'ib-i temâşâ-yı minâre-i ibret-nümâlardır. El-hâsıl rub‘-ı meskûnda misilleri yokdur ve taklîd dahi kabûl etmez vâcibü's-seyr bânghânelerdir kim her gören bu mısra‘ı terennüm eder. Mısra‘:

"Hezâr ahsend evkâr-ı kârın merd-i meydânı"

deyüp engüşt ber-dehen eder. Bu câmi‘in bir pesendîde san‘atı dahi üstâd-ı russâsı bu câmi‘in cemî‘i kıbâbların eyle rasâs-ı hâs ile sihr-âsâr örtmüşdür kim her bir kıbâb-ı nîlgûn üzre perkâr ursan bir tahta kurşuma bir tahtadan ser-i mû hâric değildir. Tâ bu mertebe hemvâr-ı mestûr olmuş kıbâb-ı ibret-nümâ-yı hübâblardır.

Bir san‘atı dahi cemî‘i kıbâblar üzre bârân-ı rahmet nâzil oldukda bir katre matar-ı rahmet hebâya gitmeyüp cümlesi bir uyûn-ı câriye-vâr mihrâbın pespâye olan nîm kubbesi yanında bir çâh-ı azîme rîzân olup andan câmi‘in tarafeyninde olan abdest çeşmelerinin sahrıcında cem‘ olur. Bu da bir gûne temâşâgâhdır.

Hulâsa-i kelâm bu câmi‘ üç yüz yetmiş ma‘rifet üzre mebnî bir câmi‘-i kavîdir. Ammâ her bir gûne icrâ olunan ma‘rifetlerin beyân etsek başka bir mücelled olur.

Hattâ pederimiz merhûm ser-i zergerân-ı dergâh-ı âlî ya‘nî Dervîş Mehemmed

Zıllî pederimiz bu Selîm Hân câmi‘in binâ eden Mi‘mâr Sinân ağzından istimâ‘ edüp hikâye eder, buyurmuşlar kim: “Kırk yedi câmi‘-i selâtîn yapdım ve yüz kırk mesâcid ve otuz aded hân-ı sultân ve yüz kırk sarây-ı a‘yân ve yüz yigirmi cüsûr ve yedi aded su kemerleri ve niçe bin hânedân-ı şûrefâ-yı kibâr-ı a‘yân inşâ edüp ulûm-ı hendesede çok san‘at icrâ edüp ferîd-i asr oldum. Ammâ halîfeliğim İslâmbol’da şehzâde câmi‘inde icrâ etdim. Üstâdlığım Süleymâniyye câmi‘inde tekmîl etdim. Ammâ cümle makdûrum bu Selîm Hân câmi‘inde sarf edüp yed-i tûlâmı ayân u beyân etdim. Cihân mi‘mâr [u] mühendisînleri var makdûrların sarf etseler böyle bir âsâr-ı azîm etmeğe âciz olalar. Ve bir pâdişâh bu kadar mâl-ı firâvân bezl eylemeğe cür’et edemeyeler’, deyü üstâd-ı bennâ Koca Sinân Ağa pederimize böyle nakl edermiş.

Masârıf-ı câmi‘-i Selîm Hân, der-şehr-i Edirne

Bu câmi‘in ibtidâ temeline nâzır-ı nuzzâr olan Mü’eyyed Paşa’nın Hân’a telhîsi üzre Serdâr Mustafâ Paşa’dan alınan gazâ mâlıyla cümle yigirmi yedi bin yedi yüz altmış kîse-i Rûmî gitmişdir kim tahrîr olundu.

Netîce-i merâm-ı me’al-i kelâm oldur kim bu hakîr bu Selîm Hân câmi‘inin bu mertebe evsâfın tahrîr etmeden murâd-ı merâmın oldur ki bu kemter-i ahkar ilm-i ***[156a]*** mi‘mârîden ve kâr-ı mühendisîden sehel haberdâr olduğumuz haysiyyet ile bu şehr-i Edirne’ye her geldikde bu câmi‘-i ibret-nümûna im‘an-ı nazar ile nazar edüp alâ kadri’l-imkân evsâfına cür’et olundu.

{Hikâye-i Peder-i azîz}

Ve peder-i büzürkvârımız Dervîş Mehemmed Zillî merhûm bu câmi‘ sâhibi Selîm Hân asrında Kıbrıs fethinde fetâ yiğit bulunup şeyhî Hân Paşa’nın mü‘ezzinbaşılığı ve kâhice muktedâ-yı nâs olup imâmeti hizmetlerinde olup ba‘de’l-feth ol gazâ-yı meserretde Magosa kal‘asında ibtidâ yürüyüşde feth ezânın kırâ’et edüp gülbâng-ı Muhammedî‘ye rehâ bulduran bu hakîr-i pür taksîrin pederi idi. Ol takrîb ile ba‘de’l-feth Âsitâne-i sa‘âdete gelüp cemî‘i vüzerâ ü vükelâ ü nefîri ser-i kârda olup Kıbrıs fethinde bulunanların cemî‘isi huzûr-ı şehriyârîde hil‘at-i fâhire ve irtifâ‘-ı kadr-i âlîler ile behre-mend olduklarında pederimiz de ibtidâ gazâ-yı feth ezânı tîlâvet etdiğiyçün hil‘at-i fâhire giydikde hikmet-i Hudâ vakt-i zuhr imiş. Hemân ol ân Selîm Hân eydür: “Kişi ibtidâ fethde burc [u] bârû üzre niçe ezân okudun, istimâ‘ edelim!” buyurduklarında hemân pederimiz Dâvûdî-dem ile tarz-ı Bilâlî makâm-ı hicâzda bir bülend ezân-ı Muhammedî okur kim cemî‘i huzzâr-ı meclis istimâ‘ edüp tâze cân bulurlar. Hemân ol ân Selîm Hân pedere bir hatt-ı şerîf yarlığ-ı belîğ ihsân edüp yevmiyye ikişer altun vazîfe-i mu‘ayyenesiyle bu Edirne’de binâ olunan Selîm Hân câmi‘in ibtidâ temel mü’ezzini olan pederimizdir. 976’sında tamâm olunca pederimiz bu câmi‘-i pür-envâr hizmetinde olduğundan cemî‘i evsâfların bu hakîre takrîr etdüğünden bu câmi‘in sitâyişine ziyâdece cür’et olundu.

Hattâ pederimizden istimâ‘ edüp tahrîr olunan târîhleridir:

Kâle Mi‘mâr Sinân târîhahû

{matlab}

“Fazl-ı [Allah]” sâra(llahu) târîhu’l-esâs,

Sene 972 [133]

Bu târîh ibtidâ temeli hafrına mübâşeret olunduğuna târîhdir. Ammâ itmâmına bu mısra‘ târîhdir.

“Fazl-ı Yezdân” kâne târîhu’t-temâm.

Sene 976 [134]

…………….(1.5 satır boş) …………….

Bu târîhleri pederimizden istima‘ etdiğimiz üzre mazbûtumuz olup kırk bir sene mürûrundan sonra bu seyâhat ile Edirne şehrine gelüp bu câmi‘-i rûşen-âbâdı temâşâ etdiğimiz mahalde bu târîhleri derveze-i âlî seng atabe-i ulyâsı üzre mastûr bulup pederimizin kelâm-ı dürerbârına mutâbık geldi. *Rahmetullahi aleyh*.

Zîrâ pederimiz Süleymân Hânlı idi. Seyyidvâr gazâsında bile idi. Fâtih-i Eğre Mehemmed Hân-ı Sâlis ile bile idi.

Anda kuyumcubaşılık hizmetinde idi. Müsinn-i Zâl-ı zamâne olmağıla cemî‘i vüzerâ ü vükelâ ü ulemâ ü sulehâ ve meşâyihânların makbûl [u] mergûbu idi.

Zîrâ kendülerinin çok yâddaşı var idi. Zîrâ kendülerinin pederi Demircioğlu Kara Ahmed Beğ, Ebü‘l-feth ile İslâmbol fethinde bulunmuş idi.

Anlar yüz kırk yedi sene mu‘ammer olup Kütahiyye’de Zeregin mahallesindeki hânemiz önünde medfûndur.

Pederimiz dahi yüz on yedi yaşında merhûm olup cülûs-ı İbrâhîm Hân’da defn olunmuşdur.

Hakîr-i kemter-i ahkar Kullekapusu Mevlevîhânesi mezâristânında kabr-i şerîfin târîhleriyle ayân u beyân etmişizdir
Rahmetullahi aleyh.

Bu kelâm-ı dırâz-ı pür-melâlden murâd [u] merâm oldur kim dedemizden pederimiz ve pederimizden bu kemtere irs ile intikâl etmiş {üç yüz seneden berü} sergüzeşt [ü] serencâmlar vardır. Ve pederimizden istimâ‘ etdiğimiz Selîm Hân câmi‘inin evsafı dahi çokdur, ammâ biz muhtasar kıldık. Hulâsa-i kelâm, devlet-i Âl-i Osmân’da meşhûr-ı âfâk olan {câmi‘in} biri Süleymâniyye ve biri bu Edirne’de Selîmiyye’dir. Ammâ bunun misli arâzî-i ma‘mûrede yokdur. Âdem oğlanı anın vaz‘-ı binâsı beyânında âciz u kâsırdır. Zîrâ bu savma‘ada mergûb ve zîbâ san‘atlar ve gûnâ-gûn tasarruflar vâkı‘ olmuşdur kim ehl-i vasf anın midhatinde kâsırdır. El-hâsıl hüsn-i letâfeti ve kâr-ı zarâfeti vasfdan hâric ve beyândan âricdir. İnkırazu’d-deverân binâ-yı sâbite ola, *âmîn yâ Mu‘în.*

{Ammâ hikmet-i Hudâ Selîm Hân câmi‘in itmâm bulduğun istimâ‘ etdüğü gice Hazret-i Risâleti menâmında görüp “Yâ Selîm, câmi‘in cem‘iyyeti tamâm oldu. Âhir cum‘a alemim dibinde kılmağiçün Edirne yoluyla bana gel” derler. Hemân Selîm

Hân İslâmbol'dan azm-i Edirne deyü giderken iki gün şikast-hâtır olup üçüncü günde Çorlu nâm mahalde çorlu olup merhûm oldu. Selîm Hân, câmi'inde evvel cum'ayı kılamayup âhir cum'ada cenâze namâzı kılınup na'ş-ı şerîfin Ayasofya'da defn etdiler. Kapusu üzre bu âyet-i şerîf merkûmdur:

"İllâ men etallahe bi-kalbin selîm.

Sene [873] [135]

diğer târîh;

şâh-ı cihân oldı bin üçünde fevt.

Sene [1003]} [136]

Andan **câmi'-i Sultân Süleymân Han**, lâkin **Taşlık câmi'i** demek ile meşhûr-ı âfâkdır. Kadîm-i evvelde zâviye idi. Ba'dehû Süleymân Hân vezîri Mahmûd Paşa rûhiyçün bir câmi'-i latîf binâ etdi. Bir kubbe-i âlîli ve bir minâre-i serâmedli cemâ'at-i kesîreye mâlik câmi'-i latîfdir. Ammâ tahrîr cevâmi'ler gibi selâtîn-misâl tekellüflü câmi'-i kebîr değildir. Ammâ mürtezıka ve huddâmları kesîr sulehâ-yı ümmetden ehl-i tevhîd kimesnelerin karârgâhı ve evkat-ı hamsede ma'bedgâhları olan *[156b]* ma'bedgâh-ı latîfdir

…………….(3 satır boş) …………….

Derûn-ı şehr-i Edirne'de cümle on dört câmi'-i selâtîn vardır, ammâ meşhûr olan bu tahrîr etdiğimiz câmi'-i mülûklardır.

Evsâf-ı c[ev]âmi'hâ-yı vüzerâ vü vükelâ der şehr-i azîm-i Edirne

Evvelâ **Defterdâr Mustafâ Paşa câmi'i**: Bir kubbe-i azîmli ve minâre-i mevzûnlu cemâ'at-ı kesîreye mâlik kân-ı ulemâ ve mesken-i sulehâ bir câmi'-i ma'mûr u müzeyyendir.

Ve **Çelebi câmi'i**: Bu iki câmi' Selîm Hân-ı Sânî asrında Câmi'-i Selîmiyye binâ olunurken bunları dahi Mi'mâr Sinân binâ etmişdir kim câmi'-i ferah-âbâdlardır. Ve **câmi'-i Haseki Sultân**: Yeni Mustafâ Paşa cisri başında Mi'mâr Sinân binâsı câmi'-i latîfdir. Ve **Noktacı câmi'i,** cemâ'at-ı kesîreye mâlikdir. Ve **Eski Alî Paşa câmi'i**, çârsû sâhibi Alî Paşa'dır. Bu câmi'i dahi Mi'mâr Sinân binâ etdi. Ve **Beğlerbeği câmi'i,** gâyet müferrah ve mahbûb câmi'-i mergûbdur.

Ve **Lârî câmi'i**, kâr-ı kadîmdir. Ve **câmi'-i Cezerî Kâsım Paşa**. Ve Kafesli Kapu kurbunda **el-Hacı İlyâs câmi'i**, cemâ'ati çokdur ve ziyâretgâhdır. **Câmi'-i Mihal Beğ:** Mihal cisri üzre Çirmen tarafına giderken sol tarafda bir cezîre üzre tarz-ı kadîm bir câmi'-i rûşendir. Hareminin kapusu tâ Mihal köprüsü üstüne vâki' olmuşdur. Bu câmi'in kıble kapusu üzre târîhi:

Fî sene hamse ve ışrîn ve semâne-mi'e

tahrîr olunmuşdur. Kim Ebü'l-feth pederi Koca Murâd Hân asrında bu Mihal cisri ve bu câmi' binâ olunmuşdur.

…………….(20 satır boş) …………….

Der-sitâyiş-i hayrât-ı acâ'ib: Bu şehr-i Edirne'nin cemî'i cevâmi'lerin şiddet-i şitâda cânib-i vakfdan âbdesthâne musluklarında ısıcak sular cereyân edüp cemâ'at-i kesîre huzûr ile âbdest alup ibâdet ederler, aceb hayrât-ı azîmdir. ***[157a]***

Netîce-i kelâm nefs-i Edirne'de Murâd Hân-ı Râbi' fermânıyla Âvârezâde tahrîriyle ma'bedhâne olan mihrâb cümle zevâvîleriyle bin yedi yüz beş aded mihrâbdır. On dördü câmi'-i selâtîndir. Üç yüzü cevâmi'-i vüzerâ ve a'yân [u] kibâr câmi'leridir. Ammâ bâlâda tahrîr olunan cümle kurşumlu câmi'-i vüzerâ ve a'yândır.

Der-beyân-ı mesâcidhâ-yı belde-i Edirne

Cümle (–) aded secdegâh-ı müslimîndir. Evvelâ cümleden kadîm ibâdetgâh-ı **Hıdırlık,** kefere asrında Sefer şâh Sultân binâ edüp ba'dehû Gâzî Hudâvendigâr inşâ etdüğü ma'bedgâhdır. Ve **Timurtaş Paşa mescidi** ve **Kızılminâre mescidi**

…………….(2.5 satır boş) …………….

Der-sitâyiş-i dârü'l-ulûm-ı medrese-i âlimân

Cümle aded dârü't-tahsîldir. Evvelâ **medrese-i Murâdiyye,** ma'mûr evkâflı meşhûr-ı âfâk mekân-ı kutb-ı ishâk olan dârü't-tedrîs-i atîkdir.

Andan **medrese-i Yıldırım Hâniyye,** evkâf-ı za'îfdir. Andan **medrese-i Mûsâ Çelebi b. Yıldırım Bâyezîd Hân** ve **medrese-i Çelebi Sultân Mehemmed Hân** ve **medrese-i Koca Murâd Hân,** ma'mûr ve meşhûr medresedir.

Ve **medrese-i Üçşerîfeli** ve **medrese-i Atîk** ve **medrese-i Küçük Çelebi** ve **medrese-i Hüsâmiyye** ve **medrese-i Çukacı Hacı** ve **medrese-i Anbar Kadı** ma'mûrdur.

Ve **medrese-i Kemâl Paşazâde;** bu medresede bir hücreyi ecinne zâbt edüp ferd-i âferîdeden bir ferd girmege kâdir olmayup niçe sene bâbı mesdûd olup hâlî ve mu'attal dururdu.

Âhir sene 888 târîhinde Sultân Bâyezîd-i Velî asrında Kemâl Paşazâde Ahmed Çelebi tâlib-i ilm iken bu Edirne şehrine seyâhatle gelüp bu medînede meks edüp bir cây-i karâr peydâ eylemeğe murâd edinüp râhı bu medreseye uğrar. Dersi'âmından bir hücre taleb etdüğünde "Ey molla! Medresemizde ancak bir mu'attal hücre vardır. Anı da ecinne kabz eylemişlerdir. Andan gayri hâlî hânemiz yokdur," dedikde Kemâl Paşazâde Ahmed Çelebi eydür: "Sultânım, ol hücreyi bize ihsân eyle. Cenâbınızdan teyemmünen ve teberrüken biraz ulûm görelim" dedikde müderris eydür. "Hoş monlam, dirîğ etmeziz, güzel buyurursunuz ammâ ol hücreye kim girdi ise sabahısı meyyiti taşra çıkar" dedikde Kemâl Paşazâde eydür, *"Her çi bâd-âbâd,* ol hücreyi bize sadaka edin" deyü ibrâm [u] ilhâh eder. Âhir dersi'âm muztarîb kâm olup "İmdi molla! Âhiret hakkın helâl eyle" deyü hücrenin miftâhın mollaya verüp molla hücre bâbın *Bismillah* ile küşâde kılup postu üzre karâr eder. Ba'de'l-ışâ bevvâbân ve müderris Kemâl Paşazâde'nin hücresi önüne âdet-i kadîmeleri üzre bir tenşûy ve bir tâbût u tancere ve gayri levâzımât-ı meyyiti âmâde olup muntazır olurlar.

Hikmet-i Rabbânî, nısfu'l-leylde Kemâl Paşazâde derse meşgûl iken hemân divârın kıble tarafı iki şakk olup bir pîr-i nâtüvân elinde bir mahbûb cüvân evlâdıyla nümâyûn olup *"es-Selâmu aleyk"* der. Kemâl Paşazâde aleyk alup niçe gûne kîl u kâlden sonra "Ey oğul, bu

evlâdımı sana Allah emâneti veririm, buna ilm ta‘lim edüp şerâ’it-i salâtı öğredesin” deyüp gider. Kemâl Paşazâde *Bismillah* ile ol ma‘sûm-ı pâke ta‘lim-i Kur’ân edüp kendü şuğluna meşğûl olur.

Vakt-i şâfi‘î oldukda yine dîvârdan ol pîr zâhir olup eydür “Ey oğul, Allah senden râzî olup sa‘âdet-i dâreyne nâ’il olasın. Ben ecinne meliklerinden Asfâ’il nâm melikim. Her çend ki bu hücreye gelüp meks edenlere bu evlâdım emânet verüp giderim. Anlar Allah emânetine hıyânet edüp evlâdıma destdırâzlık ederler. Ben dahi onları katl ederim. şimden gerü var sana cemî‘i ulûm-ı garîbe ü acîb keşf olup müfti’s-sakaleyn olup bu Bâyezîd oğlu Selîm nâm bir hümâm Mısır fâtihi olacakdır. Anınla Mısır’a gidüp anda benim birâderim melikdir. Anda dahi ecinneye sol tarafından, benî Âdem’e sağ tarafından fetvâ verüp şeyhülislâm-ı sakaleyn ol ve dünyâ çirkâbına tama‘ etme. Her sabah seccâden altında biner altun bulup fukarâya tasadduk eyle!” *[157b]* deyü du‘â ü senâ edüp yine evlâdıyla divara girüp gâ’ib olur.

Ale’s-sabâh Kemâl Paşazâde taşra çıkınca görse kim kapusu önünde imâm ve mü’ezzin ve cemâ‘atler tâbût hâzır edüp su ıssı etmişler. Kemâl Paşazâde’yi görüp vâlih ü hayrân kalup şükr-i Yezdân ederler. Kemâl Paşazâde keşf-i râz etmeyüp bu hücrede tekmîl-i fünûn edüp eyle âlim ü fâzıl olur kim ferîd-i asr, mütebahhirînden gavvâs-ı ma‘ânî olup hakkâ ki müfti’s-sakaleyn olup âhir Süleymân Hân-ı Gâzî asrında Mısır kadı‘askerliğinden ma‘zûl olup {İslâmbol’da} şeyhülislâm iken dâr-ı selâmı selâmlayup Edirnekapusu hâricinde bir demir şebeke içre üstü mekşûf bir merkad-i muvakıdede medfûndur. Masrû‘ olan cânlar yedi cum‘a ertesi ale‘s-sabâh ziyâret edüp hâk-i pâk-i anber-âsâ türâbından sehel tenâvül ederler, bi-emrillâhi Te‘âlâ sıhhat bulup gider. Bu sultânın irtifâ‘-ı kadrine sebeb bu Edirne’deki (–) (–) medresesi hücresi olmuşdur. İlâ hâze’l-ân ol hücre-i sultân mesdûddur. Yanına varmağa bile cür’et edemezler. Eyle bir mahûf hücredir.

Andan **medrese-i Taşlık** ve medrese-i Pîr Mehemmed Sarrâc b. Ramazân, Adana’da Ramazân oğullarındandır. Medresesi **Sarrâciye** nâmıyla meşhûrdur.

…………….(2 satır boş) …………….

Meşhûr-ı âfâk olan dârü‘t-tedrîs bunlardır.

Der-vasf-ı dârü‘l-ulûm-ı dârü‘l-kurrâ [ve] dârü‘l-Kur’ân: Cümle (–) aded mekân-ı şeyhu’l-kurrâdır. Evvelâ on dörd aded selâtîn câmi‘lerinde birer dersi‘âm-ı şeyhu’l-kurrâ-i Hazret-i Kur’ân mukarrerdir kim ilm-i hıfz u ilm-i İbn Kesîr ü Seb‘a ü Aşere ve ilm-i takrîb görülüp *Kitâb-ı Cezerî* ve *Kitâb-ı şâtıbiyye* ebyâtları tilâvet olunup me’hazlarıyla ve kârîleriyle kırâ’et-i Ebû Amr u Hafs ve Verşî ü Bezzî ve Kâhîn ve Zekvân u Dürrî kırâ’etleri görülür. Hamele-i Kur’ân’ı çokdur ammâ hâfız-ı Kur’ân’ı yokdur. Olmamak olmaz ammâ benî Âdem’in kesretine göre İslâmbol ve Kastamonu ve şâm [u] Haleb ve Mısır kadar huffâzı yokdur. Ammâ ulemâ-yı zeyyinde mudallak u muhteşemi çokdur. Selâtîn kurrâlarından başka dârü‘l-kurrâ-yı Ekmekçizâde Ahmed Paşa der-câmi‘-i Eşe Kadın,

…………….(2.5 satır boş) …………….

Evsâf-ı dârü‘l-hadîs-i muhaddisân: Cümle (–) aded dârü‘l-hadîs-i Nebevî‘dir. Evvelâ cümleden mükellef ü mükemmel rasâs-ı hâs-ı nîlgûn ile mestûr kârgîr binâ-yı ma‘mûr

dârü'l-hadîs-i Sultân Selîm-i Sânî meşhûrdur. Fudalâ'i'd-dehrden muhaddis ü müfessir dersi'âmlara meşrûta bir dârü'l-hadîs-i ma'mûrdur.

Andan dârü'l-hadîs-i,

…………….(2 satır boş) …………….

Bunlardan mâ'adâ ma'lûmum değildir.

Evsâf-ı dârü't-ta'lîm-i mekteb-i tıflân-ı ebcedhân: Cümle (–) aded mekteb-i sıbyândır. Evvelâ on dörd aded câmi'-i selâtînlerin birer mekteb-i tıflânı vardır. Her sene ıyd-i şerîfde her ciğer-kûşe tâlib-i ilm nâresîde sabîye birer kat libâs u surre ve atıyye cânib-i vakfdan tasadduk olunur.

Ammâ cümleden **mekteb-i Murâd Hân** ve mekteb-i Çelebi Mehemmed Hân u **mekteb-i Selîm Hân** ma'mûrdur.

Andan mekteb-i,

…………….(2.5 satır boş) …………….

Evsâf-ı tekye-i dervîşân-ı zî-şân

Cümle (–) aded mekân-ı fenâ-fillah garîbândır. Cümleden mukaddem Kulbe-i ahzân-ı seyyâhân-ı berr [ü] bihâr,

Tekye-i Hazret-i Hızır Dede Hünkâr: Kefere zamânında dahi tekye-gâh-ı Hazret-i Hızır idi. Ba'dehû Hazret-i Hacı Bektâş-ı Velî izniyle Sefer şâh Dede ve Hızır Dede gelüp bu âsitânede meks edüp ***[158a]*** imâr oldu. Hâlâ Hıdırlık ismiyle müsemmâ meşhûr-ı âfâk bir âsitâne-i Bektâşiyân'dır.

Evsâf-ı tekye-i Hıdırlık der-şehr-i Edirne: Kefere asrında dahi Hazret-i Hızır Makâmı deyü imâr etmişlerdi. Ammâ ba'de'l-feth Edirne'yi Gâzî Hudâvendigâr Makâm-ı Hızır ve Âsitâne-i Sefer şâh Sultân'dır deyü Edirne'nin gazâ mâlından bu tekyeyi ihyâ edüp fukarâ-yı Bektâşiyân içün bir meydân-ı azîm ve ma'bedhâne-i kadîm ve matbah-ı Keykâvûs'u ve kilârı ve müte'addid hücreler inşâ edüp cümle imâretin sâfî rasâs ile mestûr edüp bâğ-ı İrem-misâl ma'mur etdi.

Ba'dehû sene 831 târîhinde Gâzî Mihal Beğ oğlu Yahyâ Beğ bir tarafına kalenderhâne ve müte'add[id] çillehâneler ve bâğçesi içre gûnâ-gûn maksûreler ile âbâdan edüp gûyâ behişt-i İrem oldu. Lâkin âb [u] havâsı latîf ve cihân-nümâ bir mesîregâhı nazîf olmağıla cemî'i şehr-i Edirne'nin erbâb-ı ma'ârifi ve cümle ehl-i sanâyi'in teferrücü bu tekyede olup anların sebebiyle niçe bin eşirrâ-yı avâm cem' olmağıla sene 1051 târîhinde İbrâhîm Hân vezîri Kara Mustafâ Paşa'ya ahâlî-i vilâyet arz-ı mazharlar edüp "Bu tekye-i Bektâşiyân'da niçe fısk [u] fücûr olur, men' [ü] def' içün emr-i pâdişâhî ricâ ederiz" dediklerinde hayyiz-i kabûlde vâkı' olup fi'l-hâl Kara Mustafâ Paşa tarafından bir kapucubaşı Edirne Bostâncıbaşısı Kırkayak Sinân Paşa'ya gelüp ol dahi ulu'l-emre itâ'aten niçe bin bakkal u çakkal u haşerâtların başına cem' edüp baltalarla ve ferhâdî külünkler ile kâmil bir haftada nefîr-i âm ile gücile münhedim etdiler. Zîrâ âsâr-ı azîm ve binâ-yı kadîm idi.

Hulâsa-i kelâm böyle âbâdâna kıymadan külüng-i Ferhâdî urup cümle kurşumların niçe

yüz arabalara tahmîl edüp İslâmbol'da Kara Mustafâ Paşa türbesine örtdüler. Bu hâl-i pür-melâli bu Hıdırlık'da sâkin olan dervîşân-ı zî-şân-ı Bektâşiyân görüp dörd bin aded bakır âvâni sahûn u tencereleri izn-i şer' ile bostâncıbaşıya teslîm edüp cümle fukarâ-yı bâbullah bir yire cem' olup sedâ-yı Allah Allah'a rehâ buldurup bu âsitânenin inhidâmına sebeb olanlara "Fenâ" gülbângı çeküp her biri birer diyâra seyâhate gidüp târumâr olurlar. Hikmet-i Hudâ bu "Fenâ" gülbângının yedinci günü İbrâhîm Hân Kara Mustafâ Paşa'yı katl etdirir, be-dest-i Bostâncıbaşı Sarhoş İbrâhîm Paşa.

Ba'dehû bir haftada Edirne şehri a'yânlarından bu tekye inhidâmın arz edenler cümle mürd oldular. Niçe bin kibâr-ı evliyâullahın nazargâhı bir makâm-ı Hazret-i Hızır idi. Ba'dehû mürûr-ı eyyâm ile hâlî ü mu'attal kalarak sene (–) târîhinde Sultân Mehemmed Hân-ı Râbi' sa'âdetle Edirne'ye gelüp bu mürtefi' makâm-ı mekân-ı dilküşâdan hazz edüp bâki olan ebniye-i harâbesin hâke beraber edüp ve anda medfûn olan kibâr-ı evliyâları kel-evvel zîr-i türâbe beraber edüp bir câmi'-i âlî ve bir sarây-ı vâlî olunmasın fermân edüp bir senede eyle sarây-ı azîm-i ibret-nümâ-yı cihânnümâ olmuşdur kim her cihetle imârâtının evsâfıyla dillerde dâsitândır. Her çend ki bizzât pâdişâh-ı Cem-cenâb anda meks etse cemâ'at-ı kesîre olup Câmi'-i Mehemmed Han'da ibâdet olunur.

Bu makâm-ı dilküşânın ihyâsına sebeb Sultân Mehemmed Hân olup makâm-ı Hızır'a güyâ henüz Hazret-i Hızır erüp ürd-i behişt edüp bu âşiyândan şâhin-misâl süzülüp Erdel diyârında şebeş ve Lagoş ve Arat ve Yanova Varat kal'aların şikâr etdi. Hudâ-yı Bîçûn niçe bin kal'aların feth-i şikârların müyesser ede. İnşâallah bu pây-taht-ı sânî Edirne-i Yunanî elde iken dâr-ı diyâr-ı Alaman u Kızılelma-yı bî-emân dahi feth olur. Hemân padişâh-ı Zıllullah bu şehr-i Edirne'de Hıdırlık sarâyında Hazret-i Hızır-vâr mu'ammer ü ber-karâr ola. Ve tekye-i Hıdırlık dahi inkirâzu'd-deverân imâr ola, *bi-hakkı Seyyidi'l-mürselîn.* Andan,

Tekye-i Küşte-gîrân ya'nî Güreşçiyân: Âsitâne-i Seyyîd Cemâleddîn Sultân: Ba'de'l-feth Gâzî Hudâvendigâr İslâm-ı cüyûş revnak bulsun içün bu âsitâneyi gürbüz ü tüvânâ ve zorâver ü dilâver [ü] server-i hünerver fetâ erler içün binâ etmişdir. Ammâ hakkâ ki asker-i İslâm'a revnak vermişdir. Hâlâ bunda olan Rûmeli dilâverleri cem' olup haftada bir kerre rûz-ı cum'ada cem' olup yetmiş seksen çift yağa müstağrak olmuş selefin sâhib- ***[158b]*** -kırânları gibi Rüstem-akrân şecî' ü tüvânâ pehlivânân birbirleriyle musâfaha edüp dest-bûsdan sonra kepiş-misâl baş dokuşup gülbâng-ı Muhammedî çekilüp meydân-ı muhabbetde küştegirlik etdiklerinde âdem vâlih [ü] hayrân ve dem-beste ser-gerdân olur. Hakkâ ki pîr-i perverleri olan Hazret-i Mahmûd-ı Püryâr [vü] velînün rûh-ı şerîfin yâd edüp cümle guzât-ı müslimîni râh-ı gazâya tergîb ederler. {Bu tekye} zemîni seng-i siyâh-vâr yağ ile mülemmâ' bir meydân-ı arbededir. Ehil olmayan âdemler ol âsitâneye kadem bassa yağ üstinde tepesi üzre gelüp kendi kendüye yenilir.

Ammâ iki meydân-ı şecâ'at sâhibi yiğitler pâ-bürehne ve bî-pîrehen bu meydânda iki üç sâ'at bu yağ üzre elleşti ederler. Değme hâl ile birbirine gâlip gelemeyüp üç yüz almış bend hîle-i pehlivânîler icrâ eder. Elbette bir lu'b ile hasmının yâ kesebend hânesînden ya künde atmasından veyâ şîrâzîden veyâ âsmânişinden veyâ sarmadan veyâ kesmeden veya ters kepçeden veya kavak dikmeden veyâ taşlamadan veyâ Cezâyir sarmasından veyâ karakuşdan veyâ hevâlamadan veyâ kiretden veyâ boğmadan veyâ şakîden veya kapan

atmadan,

…………….(1.5 satır boş) …………….

El-hâsıl bu zikr olunan hîle-i küştegîrânın biriyle amel edüp hasmının bir mahallin gâfil bulup andan atup intikâm olur. Zîrâ pehlivânlar mâbeyninde zorbâzû erlikdir. Ammâ bâb-ı hîle erlikden erlikdir. Zîrâ atalar lisânında “Erlik on, tokuzu hîle” demişler. Niçeler bunâ zâhib olmuşlar, “Belâ on, tokuzu da hîledir” demişler. Hakkâ ki ehl-i sefer olup fetâ olanlara silâhşorluk ve küştegîrlik elzem-i levâzımındandır. Zîrâ sünnet-i Resûldür kim Hazret-i Mefhâr-i Mevcûdât Ebû Leheb ve Ebû Cehil la‘înler ile güleşüp ikisini de taşlamadan yenüp çehre-i murdârları kanarada kan yalamış kelb-i akûr ağzına dönmüşler idi. Mehâbet ü salâbetli bir san‘atdır.

Bu Edirne tekyesinde sayf [u] şitâda yüz çift dervîşân-ı küştegîrân hâzır olup âyîn-i Püryâr-ı Velî üzre idmân ederler. Ve bu tekye gerçi kârgîr kıbâblar ile mebnî değildir ammâ ma‘mûrdur. Müte‘addid hücreleri ve matbahı ve sehel bâğçesi vardır. Ve meydânında selef pehlivânlarının demirden yayları ve hadengleri ve gürzleri ve gûnâ-gûn pesendîde kemânkeş darbları ve salıkları ve zerdeste ve matrakları ve kırkar ellişer vakıyye gelir câmûs derilerinden yağlı kısbetleri ve nice elvân âlât-ı pehlivânları meydân-ı muhabbetleri üzre maslûbdur. Ve bu dergâh-ı küştegirân Alî Paşa çârsûsu kurbunda Balıkbâzârı kapusunun iç yüzünde vâkı‘ olmuş Güleşçiler tekyesidir. Bundan sonra binâ olunan,

Tekye-i Dervîşân-ı Hazret-i Celâleddîn-i Rûmî ya‘nî Hazret-i Monla Hünkâr Hazret-i Mevlânâ ya‘nî tekye-i Mevlevîhâne-i Koca Murâd Hân ibn (—) Hân: Kurşum ile mestûr kıbâb-ı azîmler ile mebnî bir imâret-i azîm Mevlevîhâne idi. Ba‘dehû âsitânede hatâ’en bir kan olmağıyla bir minâre ve bir mihrâb ve bir minber inşâ edüp câmi‘ oldu. Ba‘dehû bu câmi‘ hareminin şimâli tarafında bir meydân-ı âlîli Mevlevîhâne ve imâret ve medrese-i dervîşân hücreleri binâ olunup cânib-i şimâle Hünkâr sarâyına nâzır cihân-nümâ bir Mevlevîhâne-i ibret-nümâdır. İki yüzden mütecâviz dervîşânları her hafta semâ‘zenlik edüp mutribânları âyîn-i kadîmleri üzre segah, dügâh ve çârgâh ve pençgâh ve nevâ ve hüseynî ve bûselik ve aşîrân ve kürdî ve hicâz makâmların icrâ edüp her bâr râst makâmında karâr edüp cemî‘i dervîşân neyzenleriyle kudûmlerin döğerek semâ‘-ı safâ ederler. Pâk u pâkize erbâb-ı ma‘ârif mesnevîhân dervîş-i dilrîşânları vardır ve gâyet mükellef evkâf-ı azîmdir. Andan,

Tekye-i Hazret-i şeyh Zindânî: İslâmbol’da Zindân Kullesi içinde medfûn olan Seyyîd Baba Ca‘fer Sultân ki sahâbe-i kirâmdan olup Hârûnu’r-Reşîd’in hilâfetinde İslâmbol tekürüne elçilik ile gelüp kral-ı dâlle şütûm-ı galîzalar etdiğiyçün semûmen ve maraz-ı zahîrden merhûm olup kral-ı bed-fi‘âl “Bana dîvânda şetm etdi. Anın na‘şına zindânda olanlar şetm etsin” deyü merhûm Baba Ca‘fer’i İslâmbol ***[159a]*** Zindânı kullesinde defn ederler. Mahpûs olan keferelerin her kankısı bu Baba Ca‘fer kabrine du‘â ederse halâs olurdu. Beddu‘â eden sicinden rehâ bulamazdı.

Anınçün ilâ hâze’l-ân Baba Ca’fer Türbesine kefereler bile mu‘tekidler olup “Hakku’l-zeyt” deyü nezerâtlar verirler. Ba‘dehû onların ırk-ı tâhirinden bu mezkûr Edirne tekyesinde medfûn şeyh Zindânî hazretleri Ebü‘l-feth Sultân Mehemmed ile İslâmbol fethinde bulunup Balat Dede Polat kapusundan andan Ayas Dede Ayazma kapusundan

Hatabî Dede Odun kapusundan bu Zindânî Dede hazretleri Zindân kapusundan feth edüp cedd-i ızâmı olan Baba Ca‘fer hazretlerin ziyâret edüp cümle kefereden kalmış kâtil u medyûnları âzâd edüp pederinin merkad-i pür-envârın âyîn-i Muhammed üzre imâr edüp ba‘dehû kendüleri şehr-i Edirne’de merhûm olup üzerine bir tekyegâh-ı şeyh Zindânî binâ olunmuşdur.

Ekseriyyâ fukarâları Sa‘dî vü Bedevî vü Râ‘î vü Rufâ‘î fukarâları sâkindir. Ammâ evkâfı ma‘mûr değildir. Bu tekye Edirne şehrinin Zindân kullesi hâricinde yol aşrı tarîk-i âm üzre bir küçük tekye-i kadîmdir.

Andan derûn-ı şehirde,

Tekye-i eş-şeyh Hazret-i Abdülkâdir Cîlânî: Bağdâd-ı behişt-âbâd kurbunda Cîlân nâm bir büleyde-i benâmdan tulû‘ edüp şeyh-i hümâm olup Rûm u Hindistân’da velvele-ârâ kutb-ı Rabbânî ve ârif-i Samedânî eş-şeyh Hazret-i Abdülkâdir Cîlânî‘dir. Yohsa diyâr-ı Acem’de Gîlân’dan değildir. Bu tekye-i makâm-ı tevhîd-i erre onların rûhâniyyeti sebebiyle imâr olmuşdur. Kurd Bayırı nâm mahalde cânib-i cenûba nâzır bir mürtefi‘ zemînde bir ulu âsitâne-i sa‘âdetdir kim âşıkân-ı sâdıkândan bin aded fukarâ-yı ehl-i tevhîd olur bir tevhîd meydânıyla ârâste ü müte‘addid hücreler ile pîrâste olmuş matbahı ve kilârı ve sâ’ir imâreti ma‘mûr âsitâne-i Kâdirî‘dir. Her rûz-ı cum‘a niçe bin ârif-i billâh cem‘ olup tevhîd [ü] tezkîr edüp ba‘de’d-du‘â ve’s-senâ cümle uşşâka ni‘meti mebzûldür. Niçe kerre ehl-i şer‘ “Tevhîd ve raks harâmdır” deyü bu tâ’ifeye seng-sâr-ı ta‘n-ı ağyâr etdiler. Bunlar cümle hâmûş-bâş olup aslâ âyînlerin bozmayıp âyet [137] nassı ile âyet-i şerif [138] âyetiyle ve diğer nass-ı kâtı‘ kim [139] deyüp tevhîd-i erre ile arş-ı Rahmân’ı deverân eder gibi devr ederek semâ‘-ı Safâ edüp âyîn-i Kâdirî ederlerdi. Niçe kerre emr-i şerîfler vârid olup aslâ ve kat‘â tetiklerin bozmayup Cenâb-ı Bârî‘yi birlemeden bir ân ârâm etmediler. Mazınna-i kirâme bir e‘azze-i kirâm vâ‘ız [u] nâsıhı vardır.

Andan sonra,

Tekye-i eş-şeyh Hazret-i Seyyid İbrâhîm Gülşenî-i Azîz hazretleri: Belh [ü] Buhârâ erenlerinden olup Horâsân’da Hazret-i Ömer Rûşenî hazretlerinden cihâz-ı fakrı kabûl edüp Sultân Gavrî asrında Mısır’a gelüp seccâde-nişîn olup Rûşenî‘den Gülşenî tarîkin icrâ edüp ser-çeşme-i Gülşenî olup fakr [u] fâka sultânı idi. Ebussu‘ûd Cârihî ve Merzûk Kifâfî hazretleriyle hem-asr olmağıla onların şeref-i sohbetleriyle müşerref olmuş ulu sultândır.

Ba‘dehû Selîm Hân-ı Evvel’i gazâda karşılayıp “Müjde beğim. Size Mısır erenleri Hâdimü‘l-Haremeyn dediler” deyüp Mısır’ın feth-i fütûhâtın tebşir etmişlerdir. Andan Mısır’a bile gelüp ba‘de’l-feth Selîm Hân kendülere tekyeleri yerin Mısır’da Mü’eyyed câmi‘i dibinde yarlığ-ı belîğ ile ihsân etmişdir.

Ba‘dehû cülûs-ı Süleymân Hânî‘de Ebussu‘ûd hazretlerinin tahrîkiyle mülhid ve şî‘î‘dir deyü İbrâhîm Gülşenî‘yi Âsitâne’ye da‘vet etmeğe haseki ta‘yîn olunduğu ân İbrâhîm Gülşenî Mısır’dan birer fukarâsıyla “Bizi müsâferete da‘vet etdiler” deyü İskenderiyye’ye gelüp temevvüc-i deryâ ile İslâmbol’a giderken bunların ıhzârına me’mûr olan haseki bu azîze râst gelür. Ma‘an Âsitâne’ye giderken deryâ yüzünde bir Mesnevî kitâbı evrâkların bâdbânı keştî gibi küşâde edüp gelürken İbrâhîm Gülşenî kitâbı deryâdan alup me’mûr

olan haseki ağaya *[159b]* kitâbı gösterir. Aslâ ve kat'â kitâba bir katre âb-ı yemm te'sîr etmedüğün haseki görüp âlem-i hayretde kalup eydür "Sultânım bu ne haldir?" der. İbrâhîm Gülşenî eydür "Ağam senin ağan Süleymân Hân Fârisî kitâbları kırâ'et olunmasın, deyü Ebussu'ûd'un ilkâsıyla niçe yüz bin mücelled kitâb-ı Mevlânâ'yı ve niçe bin sâ'ir kitâb-ı Fârisî'yi âteşe yakup bir hâdise etdiler. Bir yârânımızı bizim gibi kayd-bend ile huzûr-ı Süleymân Hân'a ıhzâr ederken koynundan bu Mesnevî-i şerîfi "Al yâ İbrâhîm, sende emânet olsun. Yine Süleymân Hân huzûrunda bana ver, deyü deryâya atıp bu mahalde bana vâsıl olduğun sen de gördün, böyle şehâdet eyle" der.

Ba'dehû üçüncü gün Sarâyburnu'nda Süleymân Hân huzûrunda vardıkda selâm verüp ba'de aleyke's-selâm eş-şeyh Hazret-i Ümmî Sinân ve eş-şeyh Hazret-i Merkez Efendi ve eş-şeyh Bâkî Efendi ve eş-şeyh Kâsımpaşa Tekkesi şeyhi Abdî Dede ile cümle görüşüp öpüşüp bilişirler. Hemân İbrâhîm Gülşenî koynundan *Mesnevî-i şerîfi* çıkarup Kâsımpaşa şeyhi Abdî Dede'ye "Alın bize gönderdiğiniz emâneti" deyü kitâbı teslîm ederken Süleymân Hân "Nedir ol kitâb-ı müstetâb" deyü su'âl ederken hemân haseki ağa "Pâdişâhım, Akdeniz engininde bu kitâb rûy-ı deryâda şînâverlik ederek evrâkların perîşân edüp bizim geminin kenarına gelüp şeyh alıp koynuna koyup hünkâr huzûrunda yine sâhibine teslim ederim, deyüp kîtâbı deryâdan aldı. Cümle keştîbân ve re'îs gördü. şimdi kitâbı bu şeyhe verdi" deyü haseki ve re'îs-i zevrak şehâdet edince Süleymân Hân'ı dehşet alup Ebussu'ûd'a eydür "Allah'ı seversen efendi, şu fakîrlere dahl edüp bunları rencîde-hâtır eyleme" dedikde yine Ebussu'ûd eydür "şer'in iktizâsı sihriyle bu asıl keşf [u] kerâmet misilli şey'i gösterenleri it necîsiyle âteşe göyündürmek gereklidir" deyü dibelik inadına musırr olur. Süleymân Hân görse kim *Mesnevî-i şerîf* şeyh Abdî Efendi'nin hattı ve imzâsı ve mühriyle kitâbı Abdî Dede'ye teslîm eder.

Hulâsa-i kelâm huzûr-ı pâdişâhîde bu yedi meşâyih-i izâm ile Ebussu'ûd ve anın yetmiş aded ulemâ-yı zâhirden olan hâmîleri yedi gün yedi gice mezkûr yedi aded meşâyihi haps edüp ne yerler ve içerler ve ne yatarlar. şeb [u] rûz tâ'at u ibâdetde olup Ebussu'ûd ile mübâhase-i ilm edüp yetmiş kimesne bunların birine nükte ve nokta kondurmağa kâdir olamayup niçe gûne keşf [u] kerâmetleri zâhir ü bâhir olup her birisinin menâkıbları *Risâle-i Sînâniyye'*de mastûr, tahrîri lâzım değildir.

Ba'dehû İbrâhîm Gülşenî Süleymân Hân izniyle şehr-i Edirne'ye gelüp bu âsîtâne-i Gülşenî'yi câmi'-i Lârî kurbunda binâ edüp âyîn-i Gülşenî edüp kendileri yine Mısr'a gidüp anda câmi'-i Mü'eyyed kurbunda bir azîm âsitâne edüp anda medfûndur.

Ba'dehû bu Edirne'deki tekyesinin halîfesi mazanne-i kerâme kimesne olup Edirne şehrinin cemî'i halkı fukarâ-yı Gülşenî olur. İlâ hâze'l-ân bir tekye-i Gülşenî dervîşân-ı zîşândır. Her salât-ı cum'adan sonra cem'iyyet-i kübrâ olup tevhîd-i sultânî olur. Ammâ evkâfı ne mertebede imâr olduğu ma'lûmum değildir, *ve's-selâm.*

Bundan sonra,

Hacı Ömer Ağa tekyesi: Ağaçbâzârı kurbunda âsitâne-i Halvetî'dir. Pîşvâ-yı tarîk Hazret-i Rıdvân Efendi anda medfûndur. Evkâfı metîn olmak ile âyende vü revendeye ve fukarâ-yı Halvetî ve Celvetî'ye ni'meti mebzûldür. Ve,

Tekye-i eş-şeyh Hazret-i Mestçizâde İbrâhîm Efendi *kaddesenallahu bi-sırrıhi'l-azîz:*

Tarîk-i Halvetî‘de ulu âsitânedir. Beğlerbeği câmi‘i kurbunda şâhrâh üzre vâki‘ olup râh-ı Hakk’a varır bir tarîk-i hâss-ı Halvetî âsitânesidir ve ziyâretgâh-ı azîmdir. Ve,

Tekye-i Mü’ezzin Sultân: Üçşerîfeli kapusu dibinde bir küçük tekyedir. Fukâraları çokdur ammâ tarîkleri ma‘lûmum değildir. Ancak ziyâretgâh-ı azîmdir. Ve,

Tekye-i Ebû İshâk Kâzrunî: Cümle fukarâsı İshâkîlerdir kim silsileleri Nakşîbend-i Hâcegân’a müntehîdir. Bu âsitâne Üçşerifeli câmi‘in mihrâbı önünde, yol aşrı bir ulu tekye-i İshâk-ı kutb-ı âfâk âsitânesidir. Ve,

Tekye-i Taşkend Baba: Ulucâmi‘in sol tarafında ***[160a]*** yol aşrı bir köhne âsitâne-i Özbekiyân’dır. Ve,

Tekye-i Tütünsüz Baba Sultân: Nazargâh-ı azîmdir. Ammâ tarîkleri ve bânîsi ma‘lûmum değildir. Bu âsitâne-i ma‘mûr Ağaçbâzârı‘nın şimâlinde yol aşrı bir atfe içinde âbâdân bir mihmânhâne-i dervîşandır. Bir mesîregâh-ı hadîka-i İrem-âsâ bir bâğçe-i şükûfe-zârı var. Ve,

Tekyegâh-ı Üçler ve Yediler: Kıyık mahallesinde ziyâretgâh-ı kadîm müfîd ü muhtasar bir tekyedir ammâ her cânibden kurbân ve nezâretleri dest-i züvvâr-ı bî-had eyle lâ-yu‘ad gelmededir. Ve,

Tekye-i şarâblar: Eşe Kadın kurbunda bir mürtefi‘ yerde tekye ve ziyâretgâhdır. Ve,

Tekye-i Karaca Ahmed Sultân :

…………….(6.5 satır boş) …………….

Der-beyân-ı çeşmehâ-yı âb-ı revân, berây-ı erbâb-ı atşân, der şehr-i Edirne-i Yunan

Cümle (–) aded çeşme-sâr-ı âb-ı hayvândır. Gerçi bu şehr-i azîmin suya ihtiyacı yokdur ammâ belde-i kadîm olmağıla niçe bin sâhibü‘l-hayrâtlar âyende vü revende müsâfirîn ü mücâvirîn içün mahallât ve çârşû-yı bâzâr içre çeşme-i aynu’l-hayâtlar etmişler kim her biri âb-ı zülâlden nişân verir. Bunlardan mâ‘adâ niçe bin at sakkâsı ve arka sakkâsı nehr-i azîm Tunca ve Arda ve Meriç‘den su taşırlar.

Evvelâ çeşme-i Gâzî Hudâvendigâr, on bir yerdedir.

Ve çeşme-i Sultân Mûsâ ve çeşmesâr-ı Yıldırım Hân ve çeşme-i Sultân İsâ ve çeşme-i Eski câmi‘ ve çeşme-i Bâyezîd Hân, altı aded çeşme-i âb-ı rakîkdir.

Ve aynu’l-hayât-ı Sultân Selîm Hân ve âb-ı hayât-ı Timurtaş Paşa ve çeşmesâr-ı Koca Murâd Beğ, tokuz yerdedir.

Ve çeşme-i Beğlerbeği ve ayn-ı Sokollu Mehemmed Paşa ve çeşme-i Tahtalkal‘a, Allahu a‘lem Koca Murâd Hân’ındır, hele ma‘lûmum değildir.

Ve çeşme-i Kâsım Paşa ve çeşme-i Eşe Kadın,

…………….(5 satır boş) …………….

Der-beyân-ı sebîlhâne-i cân-sitân

Cümle (–) ad[ed] selsebîl-i âb-ı revândır. Ammâ cümleden mükellef ve müzeyyen

Arastabaşı‘nda Selîm Hân sebîli, andan Üçşerîfeli kapusu dibinde Kızlarağası Mustafâ Ağa sebîli, mahall-i izdihâmda binâ olmağın dâ’imâ atşândan hâlî değildir. şâhrâha nâzır pençeresi üzre celî ve müzehheb hat ile târîhi budur:

Dedi târîhini ashâb-ı safâ

Mâ-i Kevser oldu dünyâya sebîl. sene 1000.

Andan Alî Paşa sebîli

…………….(5 satır boş) …………….***[160b]***

Der-vasf-ı esmâ-i mahallât-ı Edirne-i âbâdan

Cümle 14. 4 aded mahalle-i imâristândır. İbtidâ kal‘a içinde on dörd mahalledir. Beş mahallesi Yahûdî ve on mahallesi kefere-i Rûm ve tekye-i Pehlivânân kurbunda bir mahalle-i Müselmânân ve Topkapusu dâhilinde yine bir ehl-i îmân var ve beş mahalle kavm-i Kıbtiyân-ı Lecûcân var. şeb [u] rûz gavga ve feryâdlarından geçilmez. Bu mahallâtlardan mâ‘adâ yine varoş-ı azîmde cümle (–) aded mahelle-i müslimîndir.

Esmâ-i mahallât-ı şehr-i Edirne

Evvelâ mahalle-i Hünkâr ve mahalle-i Sarây ve mahalle-i Murâdiyye ve mahalle-i Taşlık ve mahalle-i Kıyık ve mahalle-i Selîmiyye ve mahalle-i Eski Câmi‘ ve mahalle-i Üçşerîfeli ve mahalle-i Mahkeme ve mahalle-i Arasta ve mahalle-i Fildamı ve mahalle-i Kâsım Paşa ve mahalle-i Timurtaş Paşa ve mahalle-i Kızılminâre ve mahalle-i Eşe Kadın ve mahalle-i Dârü‘l-hadîs ve mahalle-i Katırhânı ve mahalle-i Beğlerbeği ve mahalle-i Sarrâchâne ve,

…………….(1 satır boş) …………….

Der-beyân-ı sarây-ı selâtîn-i Âl-i Osmân

Evvelâ Sultân Selîm câmi‘i kurbunda Kavak meydânı nâm mahalde binâ olunan,

Eski sarây: Fâtih-i Edirne Gâzî Hudâvendigâr’ın ibtidâ-i fethde binâsıdır. Kefere kralı Manyas Kapusu kurbunda sâkinlerimiş. Ba‘dehû bu Eski Sarây, Çelebi Sultân Mûsâ b. Yıldırım Hân tevsî‘ edüp kal‘a-misâl burc [u] bârûsun bir sûr-ı azîm seng-binâ bir sarâyı ra‘nâ etdi. Dâ’iren-mâdâr cirmi beş bin adım ihâta eder. şekl-i murabba‘dan tûlânîce bir mihmânsarây-ı sultândır. Dîvârlarının kaddi yigirmi zirâ‘dır. Cânib-i şimâle bir aded hadîd bâb-ı hümâyûnu vardır. Ba‘dehû Süleymân Hân Engürüs seferlerine rağbet etmeğile bu sarây ve yeniçeri odalarını imâr edüp kırk bin yeniçeri âmâde ve altı bin gılmân-ı hâssa bu sarâyda karâr-dâde olmağıçün bu sarây-ı atîkde dîvânhâne-i âlîler ve hâsoda ve büyük ve küçük ve hazîne ve kilâr ve doğancılar ve seferliler odalarıyla âbâdan etdi. Ammâ bâğ u bâğçesi yokdur. Lâkin âb [u] hevâsı bir mürtefî‘ zemînde olmağıla latîf ü mu‘tedil hevâdır. Târîh-i binâsı sene 767. Âsitâne-i kadîm olmağın bunda neşv ü nemâ bulup perveriş olan gılmân-ı hâssa ve sâ’ir huddâmân-ı enderûn [u] bîrûnlar elbette ve elbette berhûrdâr-ı ömr olup sa‘âdet-i dâreyne nâ’il olurlar. Ve kânûn-ı Süleymân Hân üzre bu sarây-ı kadîmde üç bin gulâm-ı hâs tâ‘at u ibâdâta meşgûl olup tekmîl-i fünûn edüp üç senede bir yollarıyla Âsitâne-i sa‘âdete gelüp mertebelerince Yeni Sarây’a girüp hizmet-i şehriyârîde olurlar. Sarây-ı Atîk-i Edirne böyle bir nazargâh-ı selâtîndir. İnkırâzu’d-deverân dest-i Âl-i

Osmân'da âbâdân ola.

Der-sitâyiş-i bâğçe-i hâssa, ya'nî selâtîn-i Âl-i Osmân der-şehr-i Edirne-i âbâdân

Kadîm-i evvelde İdrivne kral-ı dâllinin şikârgâhı bir hıyâbân-ı kûyâğistân bir koru-yı kân-ı gülistân idi. Ba'de'l-feth şehîd Murâd Hân halkdan münzevî olup tâ'at [u] ibâdet içün bir savma'a ve câ-be-câ ba'zı maksûreler inşâ edüp imâr eder. Andan Ebü'l-feth pederi Koca Murâd Hân-ı Sânî bu bâğ-ı İrem içre nehr-i Tunca kenarınca niçe tâk-i Havernâklar ve niçe tâk-i nüh-tâk-i tumturaklı kulleli kasr-ı âlîler ihdâs eder. Her mülûk birer âsâr edüp gûyâ bâğ-ı İrem mânend-i Peçevî-yi dilcû-yı Sirem olup tâ Sultân Süleymân Hân asrına gelince devlet-i Âl-i Osmân şân u şöhret [ü] şevket bulup yevmen fe-yevmen terakkîde olmağıla Süleymân Hân diyâr-ı Alaman gazâlarına rağbet etmeğile bu Edirne'yi âşiyân edinüp bu mekân-ı mübârekden her tarafda olan düşmânlarına süzülüp şikâr alup yine bu Edirne âşiyânında meştâ verirdi. Ol ecilden bu sarâyı ol kadar ma'mûr [u] âbâdân eyledi kim gûyâ ravza-i Rıdvân-ı bâğ-ı cînân oldu.

Der-beyân-ı zemîn-i bâğçe-i hâssa

şehr-i Edirne'nin cânib-i şimâli hâricinde bir pespâye zemîn-i çemenzâr [u] lâle'ızârda nehr-i Tunca cânib-i etrâfın ihâta etmiş cezîre cezîre bir vâsi' mahsûldâr arz-ı hevâdâra vâki' olmuş bir cinîn-i gaytân-ı Âl-i Osmân'dır. Bir tarafı tâ Sarrâchâne cisrine varınca evc-i semâya ser çekmiş dıraht-ı bîd ü çınar u servî ve kavak u karaağaç ile zeyn olmuş bir mişezâr-ı gül'ızârdır. Bu hıyâbân içre ecnâs-ı mahlûkâtdan niçe hûş u tuyûr-ı vahşî cânavarlar mâl-â-mâldir. Ve bu bâğın cânib-i cenûbu bir çemenzâr-ı azîm ***[161a]*** sahrâ-yı hâmûndur kim ol tarafa mekşûf bâb-ı hümâyûndur.

Anın kurbunda kasr-ı adâletdir kim mezkûr sahrâ-yı çemenzârın tâ vasatında evc-i semâya ser çekmiş bir sütûn-ı bâlânın tâ zirvei a'lâsında bir altun top vardır. Ol topa cemî'i kemândârân [u] silâhşor-ı pehlivânân hadeng ü tüfeng-endâzlık edüp huzûr-ı şehriyârîde arz-ı mahâret edüp ihsân [u] in'âm-ı pâdişâhî ile behremend olurlar. Ve bu bâğçenin cânib-i şimâlindeki sahrâda hâs-âhûrlar ve gûnâ-gûn istabl-ı anterîler ile ma'mûr bir fezâ-yı devâbâtdır.

Ammâ bu bâğın cânib-i erba'asında kal'a-misâl dîvârları yokdur. Zîrâ her tarafı deryâ-misâl nehr-i Tunca ihâta etdiğinden dîvâra ihtiyâcı yok, {bir kat dîvâr-ı metîndir} ve bostâncıbaşı üç bin aded bâğbân ile şeb [u] rûz dîdebândır. Dâ'imâ hâfızı Hudâ-yı Nigehbândır. Ve cânib-i şarkîsi bir vâdî-i çemenzârda namazgâh-ı mü'minândır. Ammâ derûn-ı bâğçede kal'a-misâl harem-i hümâyûndur. Cümle tavâşiyân ile dârüssâ'âde ağası anda hâdimândır. Ammâ bu cinân-i İrem içre cümle binâlardan âlî kasr-ı (–) (–) Hândır. Evc-i semâya ser çekmiş bir kâ'a-i cihân-nümâdır kim vasfında lisân kâsırdır. Cümle yedi tabakadır. Her katında müte'add[id] hücreler ve şâhnişînler ve fıskiyye ve havzlar ile ârâste bir kasr-ı İrem'dir.

Ba'dehû {Sene 1021} Ahmed Hân kasrı, andan Murâd Hân-ı Râbi' kasrı ma'mûrdur. Lâkin sene (–) târîhinde Sultân Mehemmed Hân-ı Râbi' sayd [u] şikâra mâ'il olmağıla ekseriyyâ evkâtları bu şehr-i Edirne'de mürûr edüp memâlik-i Erdel'i ve diyâr-ı Alaman'da kal'a-i Uyvar'ı ve cezîre-i Girid'de kal'a-i Kandiye'yi bu Edirne şehrinden serdâr-ı mu'azzamlar gönderüp feth ederdi. Bâ-husûs sene (–) târîhinde Leh diyârının

hısn-ı hasîni ve sedd-i metîni olan kal'a-i Kamaniçse'yi bizzât kendüleri âsaf-ı Berhiyâsı olan Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa serdârıyla gidüp (–) günde Kamaniçse kal'asın emân vermeyüp feth etdi. Ve cânib-i erba'aya serdârlar ta'yîn edüp kal'a-i İlvov ve kal'a-i Çehriniçse ve kal'a-i Omaniçe ve kal'a-i İççeriz bu kal'a-i Lubinye ve kal'a-i Horodok, bunun emsâli yetmiş altı pâre kal'a-i gevher-nigûnları feth edüp niçe bin aded bikr-i nâ-şüküfte üsârâ ve gılmânlar ve niçe kerre yüz bin lâ-yu'ad mâl-ı firâvânlar ile yine şehr-i Edirne'ye dâhil olup gazâ mâlıyla bu Edirne bâğçesin ve Akbınar nâm mesîregâhın ve Hıdırlık nâm teferrücgâhın ve'l-hâsıl yetmiş aded bâğ-ı İremezâtları bu gazâ mâllarıyla imâr edüp Edirne bâğçesi eyle oldu kim hâlâ bu edîm-i arzda eyle bir ürdibehişt yokdur. Meğer Alaman diyârında Nemse çesarının Peşpehil şehri bâğı ola.

Ammâ bu Edirne şehrinde olan şükûfe ve ezhâriyyât makûlesinden gül ü sünbül ü müşk-i Rûmî ve lâle ü benefşe ve sünbül-i Hıtâyî ve reyhân u yâsemen ve erguvân ü zerrîn ve nerkis ü zanbak ve nesrîn ü şebboy ve şakâyık [u] karanfil ve bunların emsâli niçe bin elvân müşk-bû şükûfeler ile bezeyistân olmuş bir gaytândır.

Bâ-husûs bunda olan eşcâr-ı müsmirrâtın gûnâ-gûnu Konya Merâmı'nda ve Malâtiyye Aspozusunda ve Adaliyye'nin Istanaz'ında yokdur. Zîrâ bu hadîka-i hıyâbân nazargâh-ı Sultân Mehemmed Hân'dır. Hulâsa-i kelâm bu bâğın evsâfında lisân kâsırdır, ammâ bu hakîr küstâhâne deryâda katre ve güneşde zerre mikdâr tahrîre cür'et etdik. Zîrâ birkaç gün meks etmede ancak bu kadarca ahvâlât-ı Edirne'ye vâkıf olabildik. Kemâl mertebe dakîki üzre dikkat etmek mümkün olmayup [140] deyü muhât-ı ilm-i râkımu'l-hurûf olunan bu mertebe evsâfıyla iktifâ edüp tayy-ı kelâm olundu, *ve's-selâm.*

Ammâ ilâ hâze'l-ân bu bâğçe-i ibret-nümâdan hâlâ sa'âdetlü pâdişâh ile sayd [u] şikârâ ve gazâ-yı küffâra gılmân-ı hâsdan on iki bin cirid altı müsellah ve mükemmel huddâmân-ı cüvân pehlivânân süvâr-ı küheylân olup kafadâr-ı sultân olurlar. Bir târîhde bu sarây-ı İrem bu gûne imâr olmamışdır, derler. İnkırâzu'd-deverân dahi ma'mûr [u] âbâdân ola, *âmîn yâ Müste'ân.*

…………….(3 satır boş) …………….***[161b]***

Evsâf-ı sarây-ı vüzerâ vü vükelâ ve kibâr [u] a'yân der şehr-i Edirne-i âbâdân

Cümle (–) aded kârhâne sarây-ı azîmler ve gayri hânedânı kadîmlerdir. Mâ'adâ büyût-ı a'yân-ı ulemâ ü sulehâ ve e'imme ü hutebâ ve sâ'ir vasatü'l-hâl olan ehl-i sûk u ehl-i tüccârın hâne-i Külbe-i ahzânlarıdır kim cemî'i imâristânı serâpâ ahmer-gûn kiremit örtülüdür.

Ve Selîm Hân minâresine bu hakîr çıkup şehrin enderûn [u] bîrûnuna im'ân-ı nazar ile nazar edüp tâ ilâ nihâyet-i medd-i basarda bu şehrin imâristânı üzre yüz kırk sekiz yerde kurşum örtülü imâristân var.

Ve cümle (–) minâre-i bânghâne nümâyân idi. Sâ'ir ebniye-i ibret-nümâlar dahi esnâfıyla tahrîr olunur.

Ammâ bu şehr içre pâdişâhlara mahsûs olup tahrîr olunan iki aded sarây-ı azîmeynlerden mâ'adâ üç yüz kırk aded sarây-ı vüzerâdır.

Evvelâ cümleden Sokullu Mehemmed Paşa sarâyı üç yüz altmış aded hücre ve kâ'alar ve

müte'addid dîvânhâneler ve hazv u şadırvân ve enderûn-ı bîrûnunda hammâmeyn ile ma'mûr bir sarây-ı azîmdir. Havlı-i vâsi'inde cirid meydânıdır.

Andan Makbûl İbrâhîm Paşa sarâyı ve Beğlerbeği sarâyı ve Bülehnikli Hüseyin Paşa sarâyı ve şakşakî Paşa sarâyı ve Ferrûh Paşa sarâyı ve Selîmiyye Mu'temedi Mü'eyyed Paşa sarâyı ve Rüstem Paşa sarâyı ve Mahmûd Paşa sarâyı ve Mihal Beğ sarâyı ve Defterdâr İsmâ'îl Efendi sarâyı ve Ekmekçizâde Ahmed Paşa sarâyı ve Zağanos Paşa sarâyı ve Halîl Paşa sarâyı ve İshâk Paşa sarâyı ve Mezîd Paşa sarâyı ve Kadı'asker sarâyı ve Bostâncıbaşı Sinân Paşa sarâyı

Ammâ Mehemmed Hân-ı Râbi'de imâr olan sarâylar bunlardır. Evvelâ Köprülü Mehemmed Paşa sarâyı ve Kıbleli Paşa sarâyı ve Defterdâr İbrâhîm Paşa sarâyı ve Defterdâr Ahmed Paşa sarâyı ve Nişâncı Paşa sarâyı ve Musâhib Mustafâ Paşa sarâyı ve Re'îsü'l-küttâb şâmîzâde sarâyı ve Rûznâmeci Alî Efendi sarâyı ve Vânî Efendi sarâyı ve derûn-ı kal'ada Yeniçeri Ağası sarâyı ve Hasan Paşazâdeler sarâyı

…………….(2 satır boş) ……………

Ma'lûmumuz olan sarây-ı azîmler bunlardır, ammâ cümle la'l-gûn kiremit örtülüdür. Ammâ Yeni Sarây ve Eski Sarây mülûk [u] selâtîn içün olmak ile cümlesin ma'mûr ede.

Bunlardan mâ'adâ cümle bâğ u bâğçeli ve havz u fevvâreli ve dollâb-ı sâkıyyeli hânedân-ı a'yân [u] eşrâfdır.

Der-sitâyiş-i sarây-ı kârbân, mihmânhâne-i âyende vü revendegân

Binâ-yı hasbî ya'nî rızâ-yı Rahmân kârbânsarây-ı azîm cümle elli üçdür. Meşhûr-ı âfâk olan bunlardır.

Evvelâ Kârbânsarây-ı Murâdiyye ve Yıldırımiyye ve Mehemmediyye ve Koca Murâdiye ve Selîmiyye ve Bâyezîdiyye ve Kârbânsarây-ı Alî Paşa.

Ve Selîmiyye kurbunda Yemişçi Hasan Paşa hânı, gâyet mu'azzam kal'a-misâl hân-ı azîmdir. Ve Rüstem Paşa hânı dahi binâ-yı metîndir. Ve Yemiş hânı ve Kapan hânı ve Ekmekçizâde Ahmed Paşa hânı ve Halîl Paşa hânı ve Pamuk hânı ve Tahtalkal'a hânı ve Sücâh hânı ve İmâret hânı ve Mihal hânı ve şehâbeddîn Paşa hânı. Ammâ bu merkûm kârbânsarâylardan azîm mihmânhâne-i hasbî Eşe Kadın hânı'dır. Zamân-ı Sultân Ahmed Hânî'de bir küçük hân imiş. Defterdâr Ekmekçioğlu Ahmed Paşa esâsından ol hân-ı sağîri münhedim edüp bir hân-ı mu'azzam etmişdir kim Edirne şehrinde ve İslâmbol'da misli yokdur. İllâ Tatarbâzârcığı'nda İbrâhîm Paşa-yı Makbûl kârbânsarâyıdır.

Eşe Kadın hânı kâmil iki yüz ocakdır. Havlısının bir tarafında içli taşlı harem hücreleri var. Istablı bin aded at alır. Ve taşrasında evc-i semâya ser çekmiş bir güvercinliği yüz katar-ı katır alır. Cânîb-i erba'ası soffalardır. Dahi taşra haremi bin aded ester ü üştür alır gûyâ kal'a-misâl bir hân-ı pür-me'âldir. şâhrâh üzre cânib-i şimâle nâzır bir demir kapusunun atebe-i ulyâsı üzre târîhi budurr:

Temâşâ eyleyüp Kesbî dedi itmâmına târîh

Yapıldı hân-ı Sultân Ahmed oldu bî-bedel âbâd.

Sene 1018.

Ba‘de’l-itmâm Sultân Ahmed’e hîbe olunmuş kurşumlu hândır. ***[162a]***

Evsâf-ı hân-ı hâcegân der-şehr-i Edirne-i âbâdân: Cümle elli üç hân-ı tüccârân-ı sevdâgerândır. Evvelâ Bezzâzistân kapusunun mukâbelesi kurbunda (–) (–) hânı gâyet ma‘mûrdur. Ekseriyyâ ankâ bâzergânlar anda sâkin olurlar. Andan,

…………….(3 satır boş) …………….

Sitâyiş-i vekâle-i gurebâ-yı mücerredân: Cümle yetmiş aded bekârhâne hânları var, başka bevvâbları ve zâbıtları var. Ekseriyyâ pâypûşçu bekârları ve sâ’ir gurebâ-yı ehl-i sûk sâkin olup birbirlerine mütekeffillerdir. Ammâ bu hân-ı mücerredlerde her gice sâ’ir kârbânsarâyları gibi tabl çalınmaz.

Evvelâ bekârhâne-i Zağanos Paşa, Mahkeme ile Eski Medrese mabeynindedir. İçinde bin mikdârı dikici bekâr-ı pûrkârları sâkinlerdir.

Andan bekârhâne-i Taya Kadın, bunda dahi pâypûşçular sâkinlerdir. (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Der-beyân-ı çarşû-yı bâzâr, imâret-i bezzâzistân

Cümle altı bin yedi yüz aded dekâkîn-i sûk-ı sultânîdir, ammâ cümleden tâ şehrin ortasında Bezzâzistân-ı Murâd Hân (–) (–) gâyet ma‘mûrdur. Cümle (–) aded kıbâb-ı azîmleri serâpâ rasâs-ı hâs-ı nîlgûn ile mestûr bir bezzâzistân-ı ma‘mûrdur kim cemî‘i memâlik-i mahrûselerin zî-kıymet kâmyâb makûlesi eşyâları bunda bî-kıymet mevcûddur. Derûn-ı bezzâzistânda cümle üç yüz dükkânce ve dollâbdır. Her birinde niçe hazîne mâl mahfûzdur. Ammâ bir dollâb-ı münakkaş üzre bu ebyât mastûrdur:

Hüsnün esbâbını hıfz etmeğe ey gevher-i nâb

Oldular didelerim iki kapaklı dollâb

deyü tahrîr etmiş. Bu kârhâne içre âdem girse bu zer ü zîverden ve girân-bahâ metâ‘-ı kâlâ temâşâsından benî Âdem hayrân olup ûd u anber râyihasından erbâb-ı hâcâtın dimâğları mu‘attar olur. Bu âsitânede niçe yüz hazâ’in-i Mısır olduğundan her şeb altmış aded pâsbânları çerâğân edüp tâ vakt-i fecre dek nigehbânlık edüp dörd cânibinde olan bâb-ı hadîdleri sedd ederler.

Andan Eski Bezzâzistân; Gâzî Hudâvendigâr binâsıdır. Bunda metâ‘-ı zî-kıymet yokdur. Zîrâ bir iki kubbesi mümhedim olmağıla içinde hallâclar işler. Taşrası bît bâzârıdır {ve yigirmi kubbedir}. Andan,

Der-medh-i çârşû-yı Alî Paşa

Süleymân Hân vüzerâlarından sâhib-i tab‘ ve sâhib-i kerem Alî Paşa hayrâtıdır. Ve Süleymân Hân mi‘mârbaşısı Koca Mi‘mâr Sinân kârıdır. Hakkâ ki bunda dahi var makdûrun sarf edüp Balıkbâzârı nâm kapu dibinden tâ İğneciler kapusu dibine gelince bir şâhrâh-ı azîmin tarafeynine koca mi‘mâr bir çârşû-yı hüsündâr tarz-ı tarh etmişdir kim hakkâ ki yed-i tûlâsın bu kârda ayân etmişdir. İki başında azîm vezni üzre kal‘a-misâl demir kapular vardır kim gûyâ her biri bahr-i Haraz kenarında dest-i Acem’de kal‘a-i Bâbu’l-ebvâb’ın demir kapularıdır. Yâhûd Ümm-i Dünya olan Mısır’ın Bâb-ı Nâsır’ıdır. Ammâ bir nazarda ol mezkûr kapulardan kavî bâb-ı metînlerdir. Zîrâ her gice yüzer aded

pâsbânları keşik beklerler. Zîrâ bunda dahi bî-hisâb mâl-ı Kârûn genc-i Hâmân vardır. Bu sûk-ı sultânî şimâlden cenûba tûlânî vâki‘ olup bir demir kapudan bir bâb-ı hadîde varınca kâmil bin adem şâhrâhdır. Yemîn ü yesârında cümle üç yüz altmış hapenk ve dekâkîn add olunur. Cümle hapenk üstâd eyle çırpı ile hemvâr binâ eylemiş kim bir hapenk birinden bir ser-i mû hâric değildir. Yemîn ü yesârda cümle hapenkler cenâheyn-vâr per açup dururlar. Ve bu sûk-ı sultânînin üzerleri cümle tâk-i Kisrâ‘dan nişân verir toloz kârgîr binâdır kim cümle kurşumludur. Ve köşede olmak içün kemerlerin zeylinde birer demir kapaklı hadîd pencereler vardır. Pâsbânlar her gice ol manzara bâdgîrleri sedd ederler. Bundan dahi ankâ bâzergânlar vardır. Beyt:

Çârşû-yı hüsn seyr eden serâser hâceyn

Bir vefâ dükkânı yokdur, hep cefâ bâzârıdır.

Cemî‘i zî-kıymet eşya bunda bî-kıymet bulunur. Müşk ü mâ-i gülâb ve mâ-i verd ü mâ-i buhûr u mâ-i asel-bend u ûd u amber ve sâ’ir itriyyât râyihasından erbâb-ı hâcâtın demâğları mu‘attar olup bir gûne *[162b]* temâşâgâh-ı bâzâr-ı hüsndür. Edirne ve İslâmbol ve Bursa’da misli yokdur. İllâ meğer şâm-ı şerîf’de Sinâniyye çârşûsu ola. İnkırâzu’d-deverân âfât-ı dehrden masûn ola.

şehr-i Edirne’nin müzeyyen çârsûların beyân u ayân eder

Evvelâ bu mezkûr Alî Paşa çârşûsunun ardında Sarrâchâne bir şâhrâh üzre kârhâne-i azîmdir. Andan Yeni Bezzâzistân’a muttasıl bâzâr-ı zergerân ve bâzâr-ı gazzâzân ter ü tâze ve latîf ü zarîf ü nazîf pençe-i âfitâb-ı meh-tâb gazzâz mahbûbları var kim parmaklarında elekleri seyr olunup uşşâk-ı bî-tâb çehrelerine sırma teli gibi sarılırlar, sûk-ı uşşâkândır. Sûk-ı bezzâzân ankâ hâcegîler ile ve mahbûbu’l-kulûb çâkerânlarıyla müzeyyen dekâkînleri pîrâstedir. Bâzâr-ı attârân-ı fahhâmîn hakkâ ki niçe kerre yüz bin elvân ahşâb ıtriyyât-ı edviye râyihâsından seyrân eden kimesnenin bînîsi mu‘attar-meşâm olur. Bâzâr-ı sûk-ı tavîl tûlu iki bin adım bir şâhrâh-ı dırâzdır. Yemîn ü yesârında niçe bin ehl-i sanâyi‘ [141] deyüp lokma ve hırka-bahâ tahsîli endîşesine düşmüşlerdir. Zîrâ kâr-ı dünya böyle olagelmişdir.

Ve çârşû-yı İğneciyân ve bâzâr-ı Bakırcıyân ve bâzâr-ı Yabacıyân ve bâzâr-ı Demirciyân ve bâzâr-ı Pembeciyân ve bâzâr-ı Hallâcân ve bâzâr-ı Ketenciyân ve bâzâr-ı Çadırcıyân ve bâzâr-ı Balıkcıyân ve bâzâr-ı Boyacıyân ve bâzâr-ı Çukacıyân ve bâzâr-ı Helvacıyân ve bâzâr-ı Haffâfân, Selîm Hân câmi‘i kurbunda Alî Paşa çârşûsu gibi iki başı demir kapulu şâhrâh-ı azîmin yemîn ü yesârında üç yüz aded hapenkli dekâkîn-i müzeyyenlerdir kim kavvâf cüvânları seccâdelerinde oturup ellerinde çevgânlarıyla zergerdân pâbucu ser-gerdân kimesnelere verir. Levendâne kimesnelere lorta ve kurd ağzı ve tilleli ve kaba rüzgâr ve ulu lorta ve merdâne pâbuç verir. Ağavâta sarây pâbucu ve düz taban ve çingân pâbûç verir. Sıbyâna orta ayak ve kütane ve sayış ve Kubâdî ve orta lorta verir. Akçesi az olan furta verir. Ve nisvân-ı sâhib-ısyânlara başmak ve içmedik ve iç edik ve tış edik ve fellâr ve terlik edik verir.

Bu gûne kâr olur pâk u pâkîze kârgîr binâ bir müferrah dilküşâ bâzâr-ı arastadır. Cümle kıbâbları serâpâ rasâs-ı hâs-ı nîlgûn ile mestûr bir haffafhâne-i ma‘mûrdur kim Edirne şehrinin âb-ı rûyıdır. Kırk bir sene seyâhatinde bu hakîr bir diyârda nazîrin

görmedim. Mâh-ı temmûzda Bağdâd-ı behişt-âbâd serdâbı gibi yüz pâre bir ârâmgâh-ı çârsûdur. Cemî'i erbâb-ı ma'ârifin ve kibâr-ı a'yânın cilvegâhı ve karârgâhıdır.

Ba'dehû ana karîb Küçük Arasta, böyle kârgîr binâ haffâfhâne değildir, ammâ müzeyyen sûk-ı latîfdir. Bu bâlâda tahrîr olunan (–) aded bâzâr-ı sultânîler cümle esnâfıyla birer semte vâki' olup şeyhleri ve nakîbleri [ve] yiğitbaşıları ve kethüdâları ve çavuşlarıyla mazbût ehl-i hıreflerdir. Ekseriyyâ bu mezkûr çârsû-yı bâzârların dekâkînleri selef pâdişâhları asrında tertîb üzre binâ olunup her dükkânın önlerinde taş amûdlar üzre kemerlerdir kim şehre ziynet vermiş hemvâr esvâk-ı sultânîlerdir. Zamân-ı kudemâda cümle sûk-ı sultânî saçakları kârgîr binâ ile mebnî olup kurşum ile mestûr imiş. Niçe kerre ihrâk vâki' olup kurşumu kâl olup hâlâ bu hâl üzre hâlî kalmış bâzâr-ı müzeyyenlerdir. Bunlardan gayri kırk bir yerde dahi niçe sûk-ı sultânîler ve niçe bâzârgâhlar vardır kim (–) [142] deyüp cemî'i mahlûk-ı Hudâ kifâf-ı nefs içün gaflet gömleğün giyüp bey' [u] şirâ ederler.

Mezkûr bâzârlardan mâ'adâ şehrin enderûn [u] bîrûnunda pârekende ve perîşân olan bâzârları beyân eder

Evvelâ Küçük bâzâr ve Sarrâchâne bâzârı ve Muradiyye bâzârı ve Kıyık bâzârı ve Taşlık bâzârı ve Bâyezîd Hân bâzârı ve Yıldırım Hân bâzârı ve Mihalbaşı bâzârı ve Manyas bâzârı ve Tabahâne Çârsûsu, rub'-ı meskûnda yokdur. Beş bin Âh-ı Evrân köçeği fetâ-yı tüvânâ serbâz u şehbâz yiğitleri çıkar, kanlı varsa hâkime vermezler, ammâ kâtil dahi anlardan halâs olamayup köpek necisinde girdimân edüp emân ile debâğat edüp pâk idip her şeyden tâ'ib u tâhir olup üstâd-ı kâmil olur. Nehr-i Meriç'in kenarına vâki' ***[163a]*** olmuş bir kârhâne-i azîm debbâğhânedir.

Andan Odun bâzârı ve Araba bâzârı ve At bâzârı ve Koyun bâzârı ve Sığır bâzârı ve Küçük bâzâr ve Çingene bâzârı ve Katırhânı bâzârı Âl-i Osmân'ın cemî'i katar-ı katırları bunda durur bir dâm-ı azîmdir. Ammâ Filyokuşu'nda fil damı harâb olmağıla Hindistân pâdişâhının hedâyâ gönderdiği pîl-i Mahmûdî ve fîl-i Menkerûsî ve bîl-i Semenkânîler Sarrâchâne cisri başında bir vîrân hammâmda dururlar. Ve Eşe Kadın bâzârı ve Kal'a bâzârı ve Meyhâne bâzârı ve Esir bâzârı ve Avret bâzârı ve

…………….(2 satır boş) …………….

Ma'lûmumuz olan bu bâzârlardır. Ammâ cemî'i sûk-ı sultânîlerinin ve cemî'i mahallât içre tarîk-i âmmlarının zîr u bâlâsı serâpâ taş kaldırım döşeli pâk u pâkize râh-ı râstlardır. Bu mertebe ma'dûd olan sûk-ı sultânîlerde üç yüz altmış aded ehl-i sanâyi'-i gûnâ-gûn mevcûddur. İllâ eşek ve deve kırkıcı ve babulluk ve deyyüsbaşı ve şeyhü'l-arasat makûlesi Arabistân'a mahsûsdur. Taht-ı pâdişâhî olmağıla Edirne'de bu makûle mezmûm u müttehem esnâf yokdur. Lâkin neşşâl u himyân kesici çokdur. Zirâ Rûmeli levendâtı ve niçe bin haşerât kânıdır.

Evsâf-ı ibret-nümâ-yı imâret-i âbâdân der şehr-i Edirne

Evvelâ bu şehr-i Edirne-i taht-ı İdrivne içre ibret-nümâ-yı azîm **Mihal Beğ köprüsü**dür kim nehr-i Arda ve nehr-i Tunca ve nehr-i Meriç bu üç aded deryâ-misâl nehr-i azîmler birbirine mahlût olduğu mahalde binâ olunmuş bir sedd-i azîm ve bir tarz-ı tarh-ı kadîm, bir cisr-i arîz [u] vâsi' [u] tavîldir kim bu rûy-ı arzda mânendi yokdur. İllâ ki diyâr-ı

Alaman'da nehr-i Tuna üzre Gulvar cisri ola yâhûd bu Edirne'ye bir menzil ba'îd Koca Murâd Hân'ın (–) altmış dört göz Ergene cisri ola, ammâ bu kantara-i Mihal Beğ üç aded dîvâne enhâr üzre binâ olunması mu'cez mertebesi bir kantara-i ibret-nümâdır. Bir tarafı cânib-i garba ve bir ucu taraf-ı şarka vâki' olup tûlu kâmil (–) adımdır. Ve gayet arîzdir kim her bâr üç araba yan yana ubûr eder. Ve fil cüssesi kadar taşlar ile mebnî ve kaldırımlı musanna' püll-i azîmdîr. Ve cümle sağîr ü kebîr (–) (–) aded göz tâk-i kisrâdan nişân verir kavs-ı kuzahvâr kemerlerdir ammâ Bosna serhaddinde Mostar köprüsü ve Kürdistân'da Batman köprüsü kadar tâkları âlî değildir, süflî de değildir. Kaddi kırk arşın âlîdir. Ammâ gûyâ sedd-i İskender'dir. Bu kantara-i ibret-nümânın tâ ortasında şehre girerken sol tarafda çâr sütûn üzre bir ârâmgâh [u] mesîregâh kubbe-i âlî kasr-ı kisrâsı vardır. Anda bu püllün târîhi böyle mastûrdur:

Fî hamsin ve işrîne semâne mi'e [143]

deyü merkûmdur. Ammâ mürûr-ı eyyâm ile câ-be-câ yerleri tuğyân-ı nehr-i selâseden rahnedâr olup sene (–) târîhinde saltanat-ı İbrâhîm Hân *tâbe serâhu ve ce'ale'l-cennetü masvâhu* merhûmun fermân-ı şerîfiyle âsaf-ı Berhıyâsı olan Vezîria'zam Kara Mustafâ Paşa Hıdırlık tekyesin harâb edüp anın bakır âvânî sahûn u tencere u kazganlar bahâsıyla ve dahi niçe yüz kise kendi mâlıyla bu sırât-ı Mihal'i muhâl iken ta'mîr ü termîm edüp gûyâ sedd-i Van-ı sed-i imân-ı müstakîm oldu. Bu termîmine târîhi mezkûr teferrücgâh kubbesinde müzehheb celî hat ile mastûr olmuş, târîh-i musanna'dır, mısra'-ı âhiri:

Mustafâ Paşa bu âlî cisri ahkâm eyledi.

Sene 1005 [144]

Ammâ bu kantara-i azîm Ebü'l-feth Sultân Mehemmed pederi hilâfet-i evvelinde Gâzî Mihal Beğ inşâ etmişdir kim cisrin yanında nehr-i Meriç cezîresi üzre bir câmi'-i azîmi var. Ve Hacı Bektâş-ı Velî halîfelerinden Sefer şâh Sultân'ın merkad-i pür-envârı âsitânesi dahi bu püll-i kavî üzre vâki' olmuşdur. Hulâsa-i kelâm âyende vü revendegâna sırât olmuş bir râh-ı râstdır kim bî-bedeldir. Andan sonra binâ olunan Sarrâchâne köprüsü, şehâbeddîn Paşa'nındır. Ebü'l-feth vüzerâlarından olup *[163b]* bu cisr-i azîme şürû' edüp nâ-tamâm iken Ebü'l-feth İslâmbol'da Mâldepe nâm mahalde merhûm olup bu cisr sâhibi şehâbeddîn Paşa Bâyezîd Hân ile Edirne'ye gelüp bu kantarayı ol asrda itmâm etdi ammâ vâcibü's-seyr bir cisr-i bî-bedeldir. Cümle sekiz gözdür ammâ her tâkı Tâk-i Kisrâ'dır. Ve nehr-i Tunca üzre olmak ile gâyet binâ-yı metîn ü arîzdir. Edirne'den tarafı başında şehre giderken sâğ cânibde çâr-kûşe bir kıt'a beyâz mermer üzre şeyh hazretlerinin bizzât kendi hatt-ı şerîfiyle *"Emmere bi-inşâ'i hâze'l-imâret zamanu's-sultânı Bâyezîd Hân* deyü niçe elfâz-ı dürerbâr elfâz ile tahrîr olunan netîce-i kelâm târîhidir *"Sene hamse ve hamsîne ve semâne mi'e" [855]* hattı merkûmdur. Ammâ şeyh hazretleri ne mertbe hattât-ı kâmil idüğü bu hatt-ı lâ-nazîrinden ma'lûm ola. Hakkâ ki bu hatt-ı mu'ciz ile bu kantara-i musanna' Sarrâchâne cisri nâmıyla şöhre-i şehr olmuşdur. Hâlâ sırât-ı müstâkim-i selâtîndir. Zîrâ pâdişâhların sarây-ı hâssı râhı üzre vâki' olmuşdur.

Andan Hünkâr Bâğçesi içre nehr-i Tunca üzre üç yerde cisr-i musanna'lar vardır. Anlara **cisr-i sultânî** derler. Bânîleri ma'lûmum değildir. Andan cisr-i Sultân Bâyezîd-i Velî câmi'inin mihrâbı önündeki bâğ-ı İrem köşesinde Yalnız Göz nâmıyla müsemmâ bir

göz cisr-i ra‘nâdır kim nehr-i Tunca üzre inşâ olunmuşdur.

Andan ve **Ekmekçizâde Ahmed Paşa cisri,** nehr-i Tunca üzre gâyet cisr-i musanna‘dır. Büleyde-i Demirdeşe andan gider. Ne mikdâr göz idüğü ma‘lûmum değildir. Ammâ ibret-nümâ kantara-i ra‘nâdır. Andan sonra nehr-i Arda üzre iki yerde burdinar ağaç direkler ile mebnî cisr-i azîmlerdir kim bunlar dahi vâcibü‘s-seyrdir. Niçe mülûk bu cisrleri kârgîr binâ inşâ etmişlerdir. Lâkin nehr-i Arda dîvânevâr cereyân edüp zemîni sâfî kumsal olduğundan temel tutmayup cisrler münhedim olduğu ecilden ahşâbâtdan cisr-i azîmlerdir.

…………….(1 satır boş) …………….

Bu tahrîr olunan cüsûr-ı mu‘azzamlar ile cümle şehr-i Edirne'nin enderûn [u] bîrûnunda on bir mahalde cüsûr-ı ubûrgâh vardır.

Der-beyân-ı âb-ı zülâl-i enhâr-ı hayevân

Bâlâda üç aded enhâr-ı azîmlerinden Arda ve Meriç ve Tunca nehirlerinin tulû‘ [u] gurûbları mufassal tahrîr olunmuşdur. Ammâ bu şehr-i Edirne içre cemî‘i çeşmesârlara ve sebîlhâne-i atşânlara ve hammâm u hân u câmi‘ ü hânedânlara taksîm ve cârî olan uyûn-ı câriyeler (–) (–) (–) (–) dağlarından ve kıyık bayırlarından gelüp şehrin cemî‘i imâristânını reyy eder âb-ı hayâtdan nişân verir âb-ı zülâllerdir kim İslâmbol'da Eskisarây kapusunun önündeki çeşmesârın lezzetinde bir lezîz mâdır.

Der-

…………….(1 satır boş) …………….

Der-sîtâyiş-i çâh-ı mâ-i hânedân-ı âbâdân

Cümle (–) aded sarâyların ve hâne-i a‘yân [u] sığarın büyûtlarında âb-ı şûre ve âb-ı hayât kuyulardır. Üç bini hemân müşebbek bostânların savakı çarh-ı felek-vâr dollâblı kuyulardır. Mâ‘adâsı Külbe-i ahzânlarda olan bi'r-i Selvânlardır. (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Evsâf-ı hammâmât-ı binâ-yı ibretnümâ-yı gâsilân

Cümle (–) aded hammâm-ı dilküşâ ve hoş-binâ ve rûşenâlardır kim alâ kadri'l-imkân ma‘lûmumuz olduğu mertebe tahrîr olunur.

Evvelâ cümleden **Üçşerîfeli hammâmı**, âb [u] hevâsı ve binâsı ve huddâmları latîf pâk u pâkîze hammâm-ı kebîrdir. Cemî‘i der-i dîvârından ve cemî‘i kıbâblarından bir katre arak çekîde olmak ihtimâli yok bir hammâm-ı hoş-bûdur.

Andan **Tahtalkal‘a hammâmı** (–) (–) Binâsı kâr-ı kadîm hammâm-ı azîmdir. Andan **İbrâhîm Paşa hammâmı,** andan **Boyacılar hammâmı** (–) (–) binâsıdır. **İshak Paşa hammâmı**, andan **Selîmiyye hammâmı**, andan **Murâd Beğ hammâmı** tarz-ı kadîm ve binâ-yı azîm hammâmdır, ammâ suyu âb-ı zülâldir.

Andan ve **Mezîd Beğ hammâmı**, hakkâ ki gâsilânı ziyâdedir. Ve kal‘a içinde **Topkapusu hammâmı**, memdûh u ma‘rûf değildir. Ve **Bâyezîd Hân hammâmı**, câmi‘e karîb Tunca nehri kenarındadır, ammâ sehel sovucaktır, ammâ pâkdir. ***[164a]*** Ve **Mihal Beğ hammâmı**, gâyet büyük hammâm olmağıla bir kaç halvetinde debbâğlar âsumânî ve kırmızı ve sarı ve

gül-reng ve turuncu sahtiyân boyarlar. Ve **Ağa hammâmı**, Kıyık mahallesinde bir hammâm-ı hûb-hevâdır ve **Kâsım Paşa hammâmı**, Eşe Kadın kurbundadır. Ve **Sultân Mehemmed hammâmı** (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Ve **Beğlerbeği hammâmı**, aceb hammâm-ı dilküşâdır. Ve **Ahî Çelebi hammâmı**na **Oğlan hammâmı** derler. Zîrâ bir halvetinde bir kurna yanında beyâz mermer-i hâmdan bir mahbûb pençe-i âfitâb dellâk cüvânı tasvîri var kim gûyâ ol sûret zî-rûhdur. Her ne tarafından ol sûrete nazar etsen ol dahi sana nazar edüp tebessüm eder zann edersin. Anınçün bu hammâma Oğlan hammâmı derler. Ammâ câmi‘ sâhibi Molla Ahî Çelebi hazretlerinin binâsı bir hammâm-ı hoş-hevâdır.

Andan **Kadı‘asker hammâmı**, her bisâtı ve huddâm-ı dellâkleri ve mermer-i hâmları pâk hammâmdır.

Ve **Kızlarağası hammâmı**, Sultân Mehemmed Hân-ı Râbi‘in Dârüssa‘âde Ağası Yûsuf Ağa bu hammâm-ı harâbe filhâne iken mahall-i münâsibde elzem-i levâzımından olmağıla bir hammâm-ı latîf etmişdir kim Edirne şehrinde değil diyâr-ı Rûmeli’nde nazîri yokdur. Hakkâ ki mahallinde bir hayrât-ı azîm oldu.

…………….(2.5 satır boş) …………….

Evsâf-ı hammâmât-ı mahsus, hânedân-ı a‘yân der-şehr-i Edirne-i taht-ı Âl-i Osmân

şehr-i Edirne a‘yânlarının şehâdetleriyle bu taht-ı sâlis olan Edirne’de cümle üç bin yüz elli aded hânedân-ı azîm hammâmları vardır kim niçe yüz sarây-ı vûzerâ, vükelâ ve a‘yân [u] kibâr hânedânlarında ikişer ve üçer hammâm-ı mahsûsaları vardır. *Ekallu mâ yekûn* en ednâ hânede bir guslhâne mukarrerdir, deyü kibâr-ı Edirne tefâhür kesb ederler. Hakkâ ki niçesine hakîr vâkıf-ı esrârım ki ikişer üçer hammâmları vardır. İsimleriyle tahrîr eylemekde kelâl vardır.

Ancak Hünkâr Sarâyı hammâmı bir tarh-ı bedî‘ ve bir resm-i garîb üzre mebnî bir hammâm-ı selâtîndir kim misli meğer İslâmbol’da Yeni Sarây’da gılmân-ı hâssalar içre hazîneye muttasıl hammâm içinde hammâm-ı ibret-encâm ola. Lâkin bu Edirne şehri içre manzûrumuz olan ebniye-i hayrât-ı selâtînlerden mâ‘adâ niçe bin ebniye-i âliye ve imârât-ı sâmiye ve esvâk-ı âmireleri bî-hadd u bî-pâyândır. Ammâ bu hakîr ihtisâr üzre tahrîr etdik. Zîrâ imârât-i bi-nefsihîsi tahrîr etdiğimizden bin kez o kadar *ekserü min en-yühsâ*dır. Seyecîü mahalliyle yazılır.

Der-vasf-ı reng-i rûy-ı pîr ü cüvân: Ricâl makûlesi kemâl mertebe müsînn ü mu‘ammer ve zâl-ı zamân olup kuvveti gitmiş ve hey’eti yitmiş ve ömr-i gîrânmâyesi yüz yetmişe yâhûd bitmişe yetmiş olup musâhabetten sehel kalmış olurlar. Ammâ yine kâr-ı kisbinde zinde ve devende ü revende reng-i rûlar humret üzre âdemlerdir.

Der-sitâyiş-i mahbûb-ı dilberân: Gâyetü‘l-gâye dilberân çokdur. Ekserî lütf-i cemâlde ve hüsn-i i‘tidâlde olup kelimâtları mevzûn, dişleri dürr-i meknûn ve kâkül-i çîm-ender-çîm müşkbârların târ kılup nehr-i Tunca ve Meriç [ve] Arda nehirlerinde deniz mâlikleri gibi şinâverlik etdiklerinde uşşâkın aklı târımâr olur. Hakkâ ki sîm-endâm mahbûbları var.

Der-ta‘rîf-i esmâ-i eşrâf [u] a‘yân: Cümleden Koca Kırkayak Sinân Paşa ve Küçük

Sinân Ağa,

…………….(2 satır boş) …………….

Der-beyân-ı ulemâ-yı tabîbân-ı hâzıkân:

…………….(3 satır boş) …………….***[164b]***

Der-medh-i fassâdân-ı cerrâh-ı üstâdân : Bâyezîd Hân dâr-ı şifâsında vazîfe-i mu'ayyeneli hukemâ-yı hâzıkı ve ilm-i nabzda cerrâhânı fâsıdı vardır, ammâ dahi meşhûr-ı âfâk olan Ulucâmi' kurbunda Hızır Çelebi gûyâ Hazret-i Hızır sâhib-i ahzar-ı sânîdir.

Ve İsmâ'îl Çelebi ilm-i hitânda bî-bedeldir kim sünnet üzre ma'sûmları sünnet eder. Ma'lûmum olan bunlardır.

Ta'rîf-i e'imme ü hutebâ-yı meşâyihân: Bu şehr-i Edirne'de altı bin yüz elli aded ulemâ ü sulehâ ve meşâyihân hutebâları var ammâ kuzât tâ'ifesi bî-hisâbdır. Hancızâde Efendi ve Kara Kadı ve Mes'ûd Efendi (–) (–) (–)

Hutebâlarından Bâyezîd Hân hatîbi İbrâhîm Efendi. (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Tavsîf-i musannifîn ve fusehâ-yı şâ'irân: Zamânımızda bu şehr içre on yedi emlahu'ş-şu'arâ ve musannifînden kimesneler var idi. Cümleden

…………….(1 satır boş) …………….

Hâsılı mecma'-ı ulemâ ve menba'-ı fuzalâ ve mesken-i şu'arâ ü sulehâ kânı ulûm-ı garîbeye ü fünûn-ı kesîreye mâlik ders-i Aristo çelebileri var. Müşerref olduğumuz ihvân-ı yârân,

…………….(2.5 satır boş) …………….

Der-ayân-ı mazanne-i karâme-i mecâzibân:

…………….(2.5 satır boş) …………….

Der-ayân-ı kabâ-yı ricâl [u] nisvân: Bî-hadd u bî-add a'yân [u] kibârı semmûr kürk ve gûnâ-gûn akmişe-i fâhire giyüp destârlarının taylesân-ı Muhammedîlerin sarkıdup reftâr ederler. Vasatü'l-hâl olanları çuka ve boğası haftân giyerler. Ammâ nisâ tâ'ifesi çuka ferrâce ve elvân sûflar giyüp yassıbaş ile gezerler. İslâmbollu gibi selâmiyye takye giymezler.

Takrîr-i kelimât-ı ehl-i büldân: Cemî'i ârifân-ı zarîfânın sözleri mevzûn ve yâddaş-ı kelimâtları dükeli mazmûn kelâm-ı örfiyyede beyne'l-ihvân söze gelseler bedî'u'l-beyân ve fasîhü'l-lisân derler. Hakkâ ki bu vilâyetin umûman ahâlîsinin zarâfet ve letâfeti gibi hoş-sohbet ve hem-meşreb ve ehl-i şevk ve ehl-i aşk âdemler olmazdır.

Sitâyiş-i hevâ-yı hûb-ı câvidân: şehr-i Edirne iklîm-i râbi'in sülüs-i ahîri arzında vâki' olmağıla âb [u] hevâsı gâyet latîf ve yazı yâbisdir, kışı katıdır. Zîrâ bu şehr-i latîf üç nehr-i nazîfin ortasında vâki' olmuşdur. Ba'zı senelerde bu üç nehr yah-bend olur. Hukemâlar kışını vezn edüp Erzurûm ile beraber yetmiş vakiyye şitâsı olmuşdur.

Alâmet-i ekâlim-i arz-ı beled tûl-ı nehârân-ı şehr-i Edirne bâb-ı büldân: Dördüncü iklîm-i hakîkîde bulunmuşdur. Bi-kavli mü'ellif ü musannif Alî Kuşçu *rahmetullahi aleyh.*

Ve hükm-i ilm-i usturlâb-ı nâ-savâb tûl-ı nehârî (–) sâ‘at (–) (–) derece (–) ve dakîkadır. Ve arz-ı beledî (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Tahrîrât-ı tâli‘-i nücûm-ı imâristân: Bi-kavli sâhib-i mahkeme el-Mevlâ Ahî Çelebi: Bu şehr-i Edirne sa'd-sâ'atde binâ olmak ile nücûm-ı tâli‘i zühre olduğunda cemî‘i halkı mesrûr u handân ve ehl-i safâ ve ehl-i şevk ve ehl-i hevâdır. Ve dâ'imâ her mülûk destinde oldukça imâretden hâlî değildir. Niçe yerde imârât içün medfûn mutalsamât-ı garîbeleri vardır.

Der-beyân-ı esmâ-i râcilân u nisvân: Evvelâ nâmdâr fetâlarından Sehî Beğ ve Sıyâmî Beğ ve Kubad Beğ ve Polâd Beğ ve Kâsım Beğ ve Sührâb Beğ ve Haydar Beğ ve Memi Cân Beğ ve Resûl Ağa ve Kadrî Ağa ve Hudâverdi Ağa ve şehsüvâr Ağa ve Ahmed Ağa.

Nisvânlarının isimleri, Emetullah ve Afîfe ve Emîne ve Mihrimâh ve Zühre ve Abîde ve Zübeyde ve Gülşâh ve Ümmühân ve Havvâ.

Der-vasf-ı esmâ-i çakerân u cevâriyân: Ferhâd ve Ken‘ân ve Tezgel ve Kademli ve Kutlubây ve Laçin ve şâhin ve Çelerdi ve Çalapverdi ve Allahverdi ve Sevindik ve Hüdâverdi ve Gündoğdu ve Yaşar ve Müyesser ve Muzaffer

Ve esmâ-i cevârî, Çiğdem ve Gülnâr ve Gül‘izâr ve Gülbûy ve Gülfâm ve Gülruh ve Evecân ve Peymâne ve Lâlebuy ve Verdişâh ***[165a]***

Beyân-ı bednâm-ı kenîsehâ-yı ruhbân:

…………….(2.5 satır boş) …………….

Der-medh-i dâne-i gendüm, hubûbât-ı mahsûlât: Yedi elvân deve dişi nâmıyla ma‘rûf buğday olur, ammâ kılçıksız ve kızılca ve Beğlerce buğdayı ancak şâm Havrânı‘nda olur. Ve baklası ve mercimeği ve böğrülcesi ve gayri hubûbâtı firâvân olur ammâ şa‘îri az olur.

Ve gülâbı rub‘-ı mekânda yokdur. Ve gül-i gülistânı cihânı zeyn etmişdir. (–) (–)

Der-vasf-ı güzîde-i me'kûlât: Gûnâ-gûn mümessek ve mu‘amberîn helvası arâzî-i dehrde olmak ihtimâli yokdur. Meğer şehr-i Basra'da halvâ-yı Hamevî ve helvâ-yı Kureyşî ola.

…………….(1.5 satır boş) …………….

Der-şehr-i zübde-i me'kûlât-ı müsmirrât: Evvelâ bir vakıyye gelir gûnâ-gûn ekmek ayvası ve papa ayvası ve mümessek ayva perverdesi ve şeftâlûsu, ammâ et şeftâlûsunun al tebekânî yanaklısı memdûhdur.

…………….(1.5 satır boş) …………….

Der-ayân-ı envâ‘-ı mükeyyifât-ı meşrûbât: Evvelâ hamr-ı ahmer-gûn-ı la‘l-gûnun katresi harâmdır, lâkin fâsık [u] fâcirler mâbeyninde memdûh şire-i zehr-i mârı vardır. Ve Mu‘âviye ve Saltık Bay te'lîfi cüllâb gibi koyu bozası olur. Ve şinnâbı ve bal suyu ve hardaliyyesi ve pilavniyyesi meşhûrdur. Ammâ mümessek ayva perverdesi Amasiyye perverdesinden memdûhdur.

Der-beyân-ı dârü'l-it‘âm-ı imârât: Cümle (–) aded imâret-i dârü'z-ziyâfeleri vardır. Cümleden Sultân Bâyezîd-i Velî'nin ta‘âmı mâh u sâl bi'l-guduvvi ve'l-âsâl ganî ü fakire mebzûldur.

…………….(1.5 satır boş) …………….

Der-sitâyiş-i memdûhât-ı sanâyi'ât: Evvelâ arabası ve musanna' koçuları ve müşebbek taht-ı revânları bir diyâra mahsûs değildir. Ve kırmızı sahtiyânı

…………….(1.5 satır boş) …………….

Der-alâmet-i kâr [u] kesb-i ricâlât: Niçe yüz bin gûnâ-gûn kâr [u] kesb-i tüccârân [u] sevdâgerân vardır. Her garîbin selîka-i kârı bir semte düşüp ol tarafa zâhib olmuşdur. Ammâ kâr-ı pür-me'âli esnâf-ı debbâğândır ve hayli insândır. Andan pâk berberleri ve ayak dellâlları ve pâk aşbâzları ve üstâd-ı hayyâtları ve gazzâz ve yorgancıları ve ketâncıları çokdur.

Der-ahâlî-i lehçe-i mahsûs-ı ıstılâhât: Ahâlî-i şehrin taşra kurâlardan gelüp şehirde sâkin olarak şehrîce kelimât edem deyü ba'zı kelâmlar bu gûnedir. Meselâ *"Ahmed Çibugilde idik"* anlarda vâfir *"fişarlandık"* ya'nî zevk etdik. *"Sinbaz'a vardık"* ya'nî mezârlığa vardık. *"Afatladık"* ya'nî güldük. *"Alatı seyran etdik"* ya'nî acâ'ib seyr etdik.

Der-tahrîr-i aded-i besâtîn ü bağavât: Cümle üç bin müşebbek mahsûlâtlı besâtîn-i bî-girândır kim her biri birer cezîre-i lâle'ızârda vâki' olmuş maksûreli teferrücgâh bostânlardır. Ve cümle otuz üç bin aded bağavât dırahtistân yerdir, ammâ engürü memdûh değildir. Zîrâ şitâsı şedîddir. (–) (–) (–)

Der-vasf-ı tetimme-i hayrât-ı Bâyezîd Hân ya'nî kân-ı şîfâ timaristân

Bâlâda tavsîf olunan Bâyezîd Hân'ın câmi'-i rûşen-âbâdının taşra harem-i kebîri yemîninde bâğ-ı İrem içre bir dârü'ş-şifâsı vardır. Başka medrese-i etıbbâsı ve hücrelerinde talebeleri var kim her biri gûyâ Eflatun-ı İlâhî ve Bukrat ve Sokrat ve Filkos ve Feylesof ve Rıstatalis ve Calinus ve Fisagores-i Tevhîdî misilli akl-ı Aristo hukemâ-yı hâzıkı ve fassâd-ı kâmili vardır. Hadîs: [145]

Her biri ilm-i tıbda kütüb-i mu'teberelere i'tibâr edüp benî Âdem'in derdine dâ-i devâ etmeğe mu'âlece istihrâc ederler. Anda bir dâr-ı şifâ var kim diller ile ***[165b]*** ta'bîr ü kalemler ile tahrîr olmaz, ammâ alâ kadri'l-imkân evsâfın beyân edelim. Evvelâ,

Eşkâl-i bîmârhâne ya'nî bî-mâr-hâne: Mezkûr bâğ-ı Merâm'ın tâ vasatında eflâke ser çekmiş bir kârgîr kubbe-i bâlâdır kim gûyâ hammâm-ı rûşenâ câmekânı gibi zirve-i a'lâsı küşâde olup bu mekşûf olan mahalde altı aded rakîk mermer sütûnlar üzre tâc-ı Geyâniyyân-misâl bir kubbecik vardır, ammâ gâyet mevzûndur. Üstâd-ı şîrînkâr-ı bennâ bu menfez olan kubbe-i sağîrenin tâ zirve-i a'lâsına zeheb-i hâlis ile mutallâ bir gûne demir mil üzre bir bayrak etmiş. Ne cânibden rüzgâr eserse ol bayrak alem ol cânibe meyl eder, temâşâgâhdır. Ammâ aşağı kubbe-i kebîr sekiz köşedir. Bu kubbe-i nüh-tâkın içerisinde dahi sekiz kenar vardır. Her kemer altında birer kış odaları vardır. Bu hücrelerin her birinde ikişer pencereleri vardır. Bir penceresi hücrenin taşrasında olan hıyâbân-ı gülistân [u] sünbülistânlı olan bâğ-ı bahâristâna nâzırdır. Bir penceresi kubbe-i azîmin ortasındaki aşren fe-aşr havz-ı azîm fevvâre ve şadırvana nâzırdır. Ve bu sekiz aded kış hücrelerinin önünde yine kubbe-i kebîr içinde sekiz aded yazlık hücreler vardır. Cânîb-i selâsları müşebbek mermer-i hâmlar ile mebnîdir. Bu kubbe-i azîm altında olan havz-ı kebîrin cânib-i erba'ası beyâz mücellâ mermer-i hâm-ı ruhâm döşenmişdir kim gûyâ bir

nakş-ı bukalemûn-vârdır. Havz-ı azîmine cânib-i erba‘asındaki selsebîllerden mâ-i berrâk çağlayup seylâb-vâr havza dâhil oldukda fıskiyyelerden mâ-i zülâl kubbe-i nüh-tâkın tâklarında nihâyet bulur.

Bu gûne âsâr-ı binâ ile mebnî olan dâr-ı şifânın zikr olunan hücrelerinde gûnâ-gûn emrâz-ı muhtelifeye mübtelâ olan bây [u] gedâ ve pîr [ü] cüvân cümle hücrelerde mâl-â-mâldır ve ba‘zı odalarda hastaların tabî‘atlerine münâsib kış eyyâmında âteşler yakup pupla döşekler ve serâser yorkanlar ve harîr girde-bâlişlere marîzler dayanup nâlişler ederler.

Ve ba‘zı hücrelerde evvel-bahârda cünûn mevsiminde Edirne'nin aşk deryâsı ka‘rına düşmüş sevdâzede âşıkları çoğalup emr-i hâkim ile bu timaristâna getirüp altun ve gümüş yaldızlı zincirler ile gerdanlarına tavk-ı silsile-i kayd-bend edüp her arslan yatağında yatar gibi kükreyip yatarlar. Kimisi havz u şadırvanlara nazar edüp haltiyyât-ı kalenderî kelimât ederler. Niçesi ol kubbe-i nüh tâkın etrâfında olan gül [ü] gülistân ve bâğ [u] bostân u reyhânistân içre hezârân hezârın nağamât-ı savt-ı hazînin deli birâderler istimâ‘ edüp onlar dahi bî-perde ve bî-endâze asvât-ı bülend ile feryâd [u] nâlân ederler.

Ve mevsim-i bahârda şükûfe kısmından sîm u zerrîn ve nebâtî ve deveboynu ve müşk-i rûmî ve yâsemen ve gül-i nesrîn ve şebboy [ü] karanfil ve reyhân u lâle ve benefşe ü erguvân u şakâyık-ı nu‘mân ve nergis [ü] sünbül ve buhûr-ı meryem ü za‘afrân misilli şükûfeleri hastalara verüp râyiha-i tayyibesinden şifâ bulurlar. Deli birâderlere bu şükûfeleri verince kimin yerler kimin pâymâl ederler, sehel âkılları şemm ederler. Ve ba‘zı deli birâderler pencerelerden taşra olan eşcâr-ı müsmirrâta ve âbdâr meyve-i gûnâ-gûna nazar edüp "Ah ha ha hil hop pa po he pi poh" deyüp çemenzâr temâşâsın ederler. Bâ-husûs bahâr faslında dîvâne birâderlerimizin zencîr kırdıkları mahalde şehr-i Edirne'nin cümle dilberânları cavk cavk u remma remma bîmârhâneye gelüp dîvânelerini seyrâna gelüp ol mahâl kân-ı şifâ olur.

Ammâ bu hakîr Evliyâ ol dilberânı gördükçe şifâdan me'yûs olup dîvâne-misâl olup gözünün akı karasına ve yaşı sümüğüne ve tükrüğü balgamına ve balgamı salyasına karışup timarhâne faslı edeceği geldi. Tâ bu mertebe mahbûbü'l-kulûb mahbûb dilberânları vardır. Hakkâ ki ba‘zı mecnûn güler cemâl-i bâ-kemâle nazar etdikçe zî-âkıl olur. Zîrâ be-kavl-i hukemâ-yı kudemâ, hûb-rû ve mâ-i cârî ve hoş-âvâz u saz [u] söz, âdemin derûnun küşâde edüp jeng-i gamdan mücellâ eder.

Hattâ *merhûm u mağfûrun leh* sâhibü'l-hayrât Bâyezîd Hân, hastalara şifâ ve derdlilere devâ ve dîvânelerin rûhuna gıdâ ve def‘-i sevdâ olmak içün on aded hânende ve sâzendegândan gulâm-ı şâdî-misâl üç hânende ve bir neyzen ve bir kemânî ve bir musikârî ve bir sıntûrî ve bir çengî ***[166a]*** ü santûrî ve bir ûdî ta‘yîn edüp haftada üç kerre gelüp bu on aded üstâd-ı hânende ü sâzendegânlar hastalara ve deli birâderlere fasl çalarlar. Hâlâ bu mutrıbân dâ'imdir. Bu fasıllardan dâ-i devâ bulmayan dîvânelere bîmârhâneci babalar ol kadar kızılcık hoş-âbı kütüğü çalarlar kim her biri deyenek darbından Ahfeş keçisi yâhûd Deli Mehemmed maymunları gibi perende atarlar. Bi-emri Hayy [u] Kadîr niçesi âvâz-ı sâzdan hoş-hâl olurlar.

Hakkâ ki ilm-i mûsikîde makâm-ı râst u nevâ ve dügâh u segâh ve çârgâh [u] sûznâk makâmlardır ammâ makâm-ı zengüle ile makâm-ı bûselikde râst karâr olunsa âdeme hayât verir. Cemî‘i makâmlarda ve sâzlarda rûha gıdâ vardır. Âvâz-ı kös-i

hâkânî ve tablbâz u dühül ise de mehîb sadâsı olup dîvâneler bile {istimâ‘ edüp} kesb-i safâ ederler.

Bu mertebe takrîr u tavsîfden murâd [u] me’âl oldur kim bu timarhâne-i Bâyezîd Hân gibi Edirne’de bir dârü’ş-şifâ yokdur. Gayrısının evkâfları harâb olmuşdur. Hâlâ bu cârî kadîmdir. Ve şeb [u] rûz üçer kerre eğer dîvânelere ve eğer hastalara matbâh-ı Keykâvûs’undan her marîzının derdine göre ta‘âm-ı nefîselerden keklik ve turaç ve süglün ve güvercin ve üğeyik ve kaz ve ördek ve bülbüle varınca cemî‘i murğânı sayyâdlar mütevvellîye getirüp hukemâlar murâd [u] merâmları üzre tabh etdirüp hastalara verirler.

Ve haftada iki gün ma‘âcin kârhânesi küşâde olup şehr-i Edirne’de ne kadar sâhib-i ilel kimesne var ise dâr-ı şifâya gelüp niçe bin elvân ma‘âcin-i dermân bezl olunur. Sâ’ir haşîşât makûlesi hisâbdan âricdir. Ve besbâse ve kebâbe ve kakule [ve] zencebil ve emlec ve kebbât-ı mürabba‘ât perverdelerinin bezl olunduğu aslâ hisâba gelmez ammâ bâb-ı şifâhânenin atebe-i ulyâsı üzre şart-ı vâkıf eyle tahrîr etmiş kim “Tendürüst olan âdem bu mezkûr edviyelerden bir kırat şey alırsa alîl olup Fir‘avn [u] Kârûn’un la‘neti üzre ola” deyü la‘netnâme tahrîr olunmuşdur, *ve’s-selâm. Rahmetullahi aleyhim, temme’l-kelâm.*

Der-fasl-ı aded-i şâhrâh-ı şehr-i azîm Edirne: Cümle altı bin yüz yetmiş aded sadranc nakşı, bülend ü pest tarîk-i âmlardır. Ve cümle tarîklarından araba işler vâsi‘ kaldırımlı yollardır kim üç yüz adedi sûk-ı sultânî râhlarıdır. Mâ‘adâsı mahallâtlar içre tarîk-i hâslardır. Hamd-i Huda eyle emn [ü] emân taht-ı sultândır kim bu mezkûr şâhrâhlar üzre aslâ ve kat‘â dervezeler yokdur. Mısrâ‘:

“Sıladır yârâna gelen gelsin giden gitsin”

mısra‘ı üzre küşâde reh-i râstlardır. Ammâ bu şehr içre her şeb-i muzlimde üç bin aded pâsbân nigâhbânlık ederler. Her biri pür-silâh âmâde olup fânûslarıyla tâ sabâha dek deverân [u] seyerân edüp muhâfaza ederler. Ellerinde Gâzi Hudâvendigâr’dan berü hatt-ı şerîfleri vardır. Fânûssuz bir âdem bulsalar emân vermeyüp katl ederler ve hâkimden aslâ mes’ûl olmazlar. Bu dahi bir diyâra mahsûs değildir.

Eğer su‘âl olunursa “Ey Evliyâ, gerçek seyyâh-ı âlem ve nedîm-i âdemsin, ammâ her şehrin bu mertebe evsâfları neden ma‘lûmundur?” denirse cevâb “Bu abd-i ahkar, âlem-i sabâvetden berü seyâhate tâlib [u] râgıb olup vâkı‘amda Resûl-i Hudâ‘nın izn-i şerîfiyle evliyâ ü enbiyâ ziyâretine me’mûr olduğumuz cihetden cemî‘i memâlik-i mahrûseleri kırk bir yıldan berü geşt [u] güzâr ederken ve zâbitleriyle ve müsinn [ü] umûr-dîde ihtiyârlarıyla ülfet edüp ahvâlât-ı şehri su‘âl edüp niçe sicillâta ve evkâfnâmelere mürâca‘at edüp cümle hayrât [u] hasenâtların târîhleriyle zabt [u] kayd edüp bu gûne tahrîr ederiz. Selîkamız bu semte düşüp tesellî-i hâtırımız vardır. Beyt:

Hallâk-ı ezel âleme kıldıkda tecellî

Her kulu birer hâl ile kılmış mütesellî

Der-beyân-ı tetimme-i külliyât

Evvelâ bu şehr-i [146] olan mahmiyye-i Edirne’nin her tarafından gül [ü] gülistân ve sünbül [ü] reyhânistân ve ravza-i Rıdvân misilli bâğ-ı cinânları ve bî-hadd u bî-pâyân müşebbek

bûstânları vardır kim hisâbın bâğbân-ı hakîkî Rabbü'l-izzet bilür. Zîrâ bu şehrin zemîni bir vâsi'atü'l-aktâr ve rahîsatü'l-eş'âr hubûbât-ı vâfireli bir dâr-ı diyâr memâlik-i Rûm'da yokdur. İllâ Budin serhaddinde Baçka ve Laçka nevâhîleri ola, yâhûd Arz-ı Mukaddes-i şâm-ı cennet-meşâmda şehr-i kadîm Busrâ ve nâhiye-i Havrân ola. Ammâ bu Edirne'nin anlara galebesi âb [u] hevâ ve müsmirrât cihetinde gâlibdir. Böyle bir dâr-ı diyârdır kim deyyâr-ı mânendi yokdur. Zîrâ niçe yüz bin kibâr-ı evliyâullahın nazarı ***[166b]*** ta'alluk etmiş bir şehr-i İremezât'dır.

Ve dahi vilâyet-i vâsi' ma'mûr ve dâ'imâ halkı şâdân [u] mesrûr ve buk'aları hûb ve hâk-i amber-i pâki beyne'n-nâs mergûbdur. Cânib-i şarkîsi İslâmbol tarafına Solak çeşmesi râhı cânibine varınca bir sahrâ-yı lâlezâr mezâri'âtlı vâdî-i ma'mûr u âbâdân bâğ u besâtînler ile ârâste vü çiftlikler ile pîrâste olmuş imâristân kurâlardır. Ve cânib-i garbîsinde nehr-i Meriç'in yemîn ü yesârındaki vâdîler tâ livâ-yı Çirmen'e varınca rabta-misâl kend kurâlarla zeyn olup mezra'aları vâfir ve hayrât [u] berekâtları mütekâsir niçe deşt-i hâmûnları ve nahlistân [ü] dırahtistânlı kiyâh-ı hıyâbânları vardır kim vakarel nâm odunu ve kömürü cümle bu taraflardan niçe bin arabalar ile gelir.

Hulâsa-i kelâm her cihetde ni'metleri firâvân ve uyûn-ı enhârları cârî ve revân bir şehr-i Edirne-i âbâdândır kim iklîm-i acîbe ve garîbedendir. Âb [u] hevâsının letâfetinden mahbûb u nâ-resîde ciğer-köşe sıbyân-ı ebcedhân-ı tıflânları gâyetü'l-gâye tîz-fehm olup necîb ve reşîd ü zekiyyü't-tab' püserleri vardır kim niçe kitâb-ı müstetâbları hıfzan tekmîl etmişlerdir. Ammâ zenâneleri gâyetü'l-gâye hüsn-i cemâlde ve lûtf-i i'tidâlde sâhib-i ân olup levendâne cünbüş ve harekât-ı sekenâtlarına âdem hayrân olur.

Kelimâtları mevzûn ve dişleri lü'lü'-i meknûn, her siyâbı kendülere uykun, Râbi'a-i Adeviyye mertebesinde ehl-i perde, zâhide, sâhib-i cemâl havâtîn-i mü'eddebeleri vardır. Gerçi böyle bir sevâd-ı mu'azzamda "Çam çakalsız olmaz" kelâmı üzre koç kaçkını eder nisvân-ı sâhib-isyânları da olur ammâ sâ'ir diyâra nazar ederek bu şehr-i Edirne aslah-ı mevcûddur. Zîrâ duhter-i pâkîze-ahterleri gâyet perhîzkâr pâkizeleri var kim henüz her biri birer gûne dürr-i yetîm-âsâ birer dürr-i nâ-sufte ve birer gonca-i nâ-şüküftedirler kim pederlerinden gayri er yüzün {görmüş} ve merd sözün istimâ' etmiş değillerdir.

Ve her biri marâlî ve gazâlî Hoten âhûsu gözlü ve şîrîn sözlü ve münevver yüzlü pençe-i âfitâbe müşâbih duhterleri vardır. Ve kâmil ü kâlim havâtîn-i mü'eddebeleri sâhib-cemâl ü latîfü'l-i'tidâl, hûb-manzar u perî-peyker, hadden efzûn, şems-i tâbân ve hurşîd-i drahşân-misâl sâhib-i hüsn-i cemâl ve ma'rifetde ehl-i kemâl perî rûları var kim her cünbüş-i hareketleri ve reftâr-ı güftârları {eyledir kim} gören uşşâkı işve-i gûnâ-gûnları kendülere meyl etdirüp âdem vâlih [ü] hayrân olur.

Niçe bin garîbü'd-deyyâr bu şehirde terk-i dâr-ı diyâr edüp lenger-i ikâmet bırağup bir takrîb ile müte'ehhil olup hânedân sâhibleri olmuşlardır. Zîrâ cemî'i a'yân [u] eşrâfı muhibb-i garîbü'd-diyârdırlar. Birer gûne hüsn-i hâl ile gurebâya ri'âyet-i firâvân edüp kayd-bend ederler. Zirâ ni'metleri mebzûl ve sâhib-i tab' u sâhib-i kerem hânedân sâhibleri halûk u selîm ve âlüfte ü âşüfte yârândan, sebük-rûh, halûk u mütevâzı' ahâlisi vardır. Hudâ cümlesinden râzî ola.

…………….(2.5 satır boş) …………….

şehr-i Edirne'yi niçe bin şu'arâ-yı Rûm âb [u] hevâsıyla ve mahbûb mahbûbesiyle kasâ'id-i şehrengiz etmişlerdir ammâ deryâda katre ve güneşde zerre ta'rîf ü tavsîf edememişlerdir. Zîrâ dest-i Âl-i Osmân'da bilâd-ı seb'anın memâlik-i Rûm'da {evveli} İslâmbol'dan sonra bu şehr-i Edirne'dir. Andan şehr-i Sofya-i sâfiyedir, andan Belgrad-ı behişt-âbâddır, ondan Budin-i sedd-i İslâm'dır, andan Bosnasarâyı'dır, andan kal'a-i Selânik ve kân-ı benî Âdem [ü] melâ'ikdir, ammâ bu Edirne İslâmbol'dan gayri diyârlara göre tercîh olunup medh olunmuşdur.

şehr-engiz-i bilâd-ı selâs:

Sanasın bâğ-ı cennetdir Edirne, Bursa, İslâmbol

Güzellerle müzeyyendir Edirne, Bursa, İslâmbol

Birinin Tunca suyunda, birinin kaplıcasında

Sitanbûl Kumkapusu'nda deniz mâlikleri oynar

mazmûnu üzre Edirne şehri içre cereyân eden enhâr-ı selâsede bâ'de'l-asr cemî'i dilberânlar âşıkân-ı sâdıkânlarıyla bu enhârlara girüp koç koçağ olarak şinâverlik ederler.

…………….(1.5 satır boş) …………….***[167a]***

Der-fasl-ı ziyâretgâh-ı taht-ı sânî, Edirne-i Âl-i Osmânî, der beyân-ı evliyâu'l-ârîfîn ve asfıyâu'l-vâsılîn
haccallahu ale'l-âlemîn, radıyallahu Te'âlâ anhüm ecma'în, kaddesenallahu bi-sırrıhi'l-mübîn, iste'anet billahi ve bihi'l-avn.

Evvelâ ibtidâ ziyâret etdiğimiz Sultân Bâyezîd câmi'i kurbunda tarîk-i Edhemiyye'de **Hazret-i Hasan Baba**, ulu sultândır.

Andan Mihal köprüsü üzre tekyesinde âsûde olan nâ'ibân-ı İlâh, esrâr-ı hafiyyeye âgâh, **Hazret-i Sefer Baba,** fukarâ-yı Bektâşiyân'dan olup üç aded nehrin ısyân [u] tuğyânı def' içün kefere zamânında bu Edirne'ye gelüp menâkıbı sebkat eden Sefer şâh Sultân'dır.

Andan Güleşçiler tekyesi içinde tarîk-i Küştegirân Hazret-i Pîr Mahmûd-ı Yâr-ı Velî fukarâsı, tarîk-i Hakka yakîn, hümâ-yı evc-i illiyyîn, **eş-şeyh Seyyid Cemâleddîn** ve yine bu tekye içinde Pehlivân Demir üstâdı, merd-i şîrân, serçeşme-i küşte-gîrân, düvâz-deh-i yâr-ı dilîrân, **Hazret-i Er Sultân,** bir günde Ebü'l-feth Mehemmed Hân huzûrunda Azerbaycân şâhı Uzun Hasan'ın yetmiş aded güzîde pehlivânına gâlib gelen Er Sultân'dır kim Selîm Hân-ı Evvel huzûrunda dörd esedi dahi ikişer pâre eden Pehlivân-ı Demir'ün üstâdı olan Er Sultân'dır.

Beğlerbeği câmi'i kurbunda kutb-ı âfâk, cemâl-i Hakk'a müştâk, fukarâ-yı ser-tâc-ı deyhîm **Mestçizâde eş-şeyh İbrâhîm,** tekyesinde medfûn fukarâ-yı Halvetî'de ulu sultândır. {Ve ziyâret-i Beğlerbeği câmi'i cenbinde bir kubbe-i âlîde medfûndur kim katline târîhdir:

Dâd edüp beğlerbeğinün boynun urdurdı sîpâh.

[Sene 997]

Diğer târîh,

Ferahu'l-âlem, bi-katlihi. [Sene 997]

Diğer târîh,

Ola târîh-i deyir dâr-ı fenâda adlî

Kesdi beğlerbeğinün başını cellâd-ı felek

Sene 997} [147]

Ve Beğlerbeği hammâmına yol aşrı bir türbe-i pür-envârda medfûn **Hazret-i Murâd Baba** ve **Hazret-i Hızır Baba** bir yerde âsûdelerdir. Ve Üçşerîfeli hareminin kıble dîvârı kapusu dibinde bir küçük tekye-i rûşen-âbâd içre ziyâretgâh-ı **Mü'ezzin Sultân** niçe yüz aded kerâmâtı zâhir ü bâhir olmuşdur.

{Menâkıb-ı Mü'ezzin Sultân}: Cümleden biri; bir leyle-i mübârek nısfında temcîd-i Muhammedî verirken kırk aded kefere bu sultânı katl etmeğe minâre kapusun bekleyüp bülend-âvâzının te'sîrinden kırkı dahi İslâm ile müşerref oldukları müsbetdir.

Ve yine bu Üçşerîfeli mihrâbı önünde yol aşrı **makâm-ı Hazret-i Ebû İshak Kâzvinî**, bir tekye-i Kâzvinân'dır. Ve

Balkapanı kurbunda sâhib-i peşmîne ve Âl-i Abâ, sultân-ı ebü'l-fukarâ, Hazret-i Toplu Baba, *kuddise sırruhu'l-azîz*, ve Selîm Hân Arastası başında **Eskici Baba** ve **Telli Baba**, bir kabr-i şerîfde medfûnlardır.

Menâkıb-ı Sultâneyn: Bu iki azîz refîk [u] yâr-ı sâdıklar imiş. Birbirleriyle esnâ-yı kelâmda "Eş bürâder, Edirne şehrinin bir kenarında emânetlerimiz sâhibine teslîm edelim!" deyüp Gelibolu'dan şehr-i Edirne'ye dâhil olup birbirlerin der-âgûş edüp tevhîd-i erre ile semâ' [u] safâ ederek bu kabirleri mahallinde ikisi de birbirine sarılmış rûh teslim ederler. Bir ferd-i âferîde bunları mümkün olup birbirinden ayıramazlar ve hâkim havfından defn edemeyüp sabâha kalırlar. Hikmet-i Rabbânî, nâzil-i âsumânî matar-ı rahmet-vâr semâdan ol gice üzerlerine bir gûne hâk-ı amberpâk türâb-ı rahmet yağup iki aziz ol gubâr-ı kudret ile defn olunur ammâ bunların na'ş-ı şerîfinden gayri zemîne bir zerre türâb yağmaz ve bir hâk-i müşk-bûyun râyiha-i tayyibesi Edirne şehrin değil cânib-i erba'asında olan kurâlara râyiha-i hâk-i pâk şâyi' olup şemm edenlerin dimâğları mu'attar olup bu ahvâl-i pür-me'âl cümle ahâlî-i vilâyete şâyi' olup ziyârete gelirler. Zamâneleri şeyhülislâmı fetvâ verüp "Yed-i kudret ile defn olunmuşdur. Hâli üzre âsûde kalsınlar" deyü izn-i şerîf olup üzerlerine bir türbe-i pür-envâr binâ olunup hâlâ ziyâretgâh-ı erbâb-ı marîzdir. Hâlâ masrû' olan kimesneler onların mezkûr türâb-ı amber-i pâkinden alup suya koyup âbından nûş edüp yine türâb-ı pâkin kabr-i şerîflerine kosa bi-emrillahi Te'âlâ şifâ bulur. Edirne içre meşhûr ziyâretdir.

Ulucâmi'in sol tarafında yol aşrı **ziyâret-i Taşkend Baba** ve **Kurd Baba**, ziyâretgâh-ı azîmdir ve bir tekye-i kadîmdir. Cümle fukarâsı Belh [ü] Buhârâ ve Semenkâr ve Luristân ve Moltân ve Kişmir ve Lâhor ve Gölkend ve Dekend ve Kum ve Kâşân ve Cemâpûr ve Kandahâr ve Heyrât ve Özbekistân ve Hindistân ve Horâsân ve Dağıstân fukarâlarıyla mâl-â-mâl bir tekye-i Cemâpûr'dur.

Ve Zindân kullesi önünde ârif-i Samedânî mukarreb-i Sultânî **eş-şeyh Hazret-i Zindânî:** İsm-i şerîfleri Abdürrezzâk'dır. İslâmbol'daki Zindân kullesinde medfûn Hazret-i Baba Ca'fer Seyyîd'in ırk-ı tâhirinden şeyh Zindânî'dir kim tekyesinde ***[167b]*** medfûndur. Bâlâda Ebü'l-feth'de ve Bâyezîd-i Velî ile Akkirmân fethinde menâkıbları mastûrdur. Bu âsitâne-i şeyh Zindânî'de niçe meşâyih-i izâmlar medfûndur ammâ ism-i şerîfleri ma'lûmumuz olmamak ile tahrîr olunmadı. Ve bu tekyegâhın mukâbelesindeki mezâristân içre

Ziyâretgâh-ı Tatar Hânlar: Sene târîhinde (–) (–) asrında Yanbolu ve İslimye ve Kızılağaç'da oturan sultânlar bahânesiyle niçe bin Tatar Edirne'ye şebhûn edüp mahpûs olan hânı ıtlâka sa'y ederlerken cümlesin dendân-ı tîğdan geçirüp ol cebbânede hânlarıyla defn etdiklerinden Tatarlar mezârlığı derler. Mufassal hikâyeti Tevârîh-i Âl-i Osmân'da merkûmdur.

Ve Kafesli kapu kurbunda İlyâs câmi'inde **eş-şeyh Hacı İlyâs:** Tarîk-i Bayrâmî'de ulu sultândır.

Ve Topkapu'dan aşağı cânib-i garba kal'a köşesinde Kaplı kulle dibinde pîşvâ-yı Bektâşiyân'dan **Sultân Kaplı Dede**, ziyâretgâh-ı ünâsdır.

Ve Ağaçbâzarı'nda el-Hacı Ömer tekyesinde erbâb-ı tarîkat, ârif-i hakîkat, mazhar-ı envâr-ı İlâhî, mücâhid-i envâr-ı nâ-mütenâhî, **eş-şeyh Hazret-i Rıdvân Efendi,** kutb-ı küberâ mertebesinde ulu sultândır.

Ve Sallahâne kurbunda **Balaban Baba** ve **Yatağan Baba,** bir türbede medfûnlardır. Balaban Baba dâ'imâ pârsâ-yı Muhammedî'de balaban gibi şikâr olup Yatağan Baba'ya kifâf-ı nefs getirirmiş. Yatağan Baba, kırk yıl savma'asından çıkmayup yatdığıyçün Yatağan Baba derler. Kırk yıldan sonra Balaban ile Yatağan bir anda rûh teslim edüp yatağında Yatağan ile Balaban âşiyân edüp yatarlar. Fukarâ-yı Bektâşiyân'dan ulu merdân-ı Hudâ imişler.

Ve bunlara karîb **Mumcu Baba,** bunlar dahi fukarâ-yı Bektâşiyân'dandır.

{**Menâkıb-ı Mumcu Hasan Baba**} Hacı Bektâş-ı Velî bu Hasan Baba'ya bir seccâde ve bir şem'-i asel verüp "Var Edirne-i Rûm'da post sâhibi ol" deyü bu Hasan Baba'ya izin verir ve şem'-i kâfurîyi çerâğân edüp Bektâş-ı Velî yanmış mumu Hasan Dede'ye verdikde "Ey Hasan bu şem'-i rûşen iki çatal yanar, biri söndüğü yerde Edirne içre vatan edin. Biri dahi söndükde anda makâm edin" deyü destûr verir. Mezkûr Hasan Baba Edirne'ye gelüp kral-ı dâlle şem'-i kâfûrîsiyle çerâğân ederek gelüp buluşdukda niçe yüz küffârlar bu şem'aya püf deyüp ve su serpüp söndürmeğe kâdir olmazlar. Niçe küffâr-ı bed-girdâr bu hâli görüp nihânîce Hasan Baba huzûrunda İslâm ile müşerref olurlar. Bir gün şem'-i kâfûrî bi-emri Hudâ âmedânî söner. Hasan Dede "Hay makâm-ı câvidânımdır" deyü anda bir Külbe-i ahzân inşâ edüp Balaban Baba ve Yatağan Baba ile kırk sene âşık [u] ma'şûk-vâr sohbet-i hâs edüp kırk birinci senede Yıldırım Hân asrında Mumcu Hasan Baba'nın ömr-i azîzi mumu sönüp hâne-i bâkîde çerâğân olup hâlâ savma'asında medfûndur. Anınçün Mumcu Hasan Baba deyü ziyâret ederler. Niçe yüz kerâmâtları zâhir ü bâhir olmuşdur.

Ve dahi Eşe Kadın mahallesi kurbunda esed ü bebr ü peleng-i vuhûş u tuyûr ile enîs ü mûnis olan **Eğlence Baba** niçe kerre dağlardan ayılar ve kurd ve geyikler gelüp kendi yanında bir hayli yatup bir gice gâ'ib olup ol geyikler yine dağlara gidermiş. Karîbü'l-ahd olmağıyla "Biz yetişüp görüşüp du'â-i hayrın aldık" diyen âdemlerle müşerref olup menâkıbın anlardan tahrîr etdik. Ve bu Eğlence Baba kurbunda Seyyidler Sultân, yedi aded Âl-î Resûl'dür ammâ isimleri ma'lûmum değildir.

Ve dârü'l-hadîs-i Kemâl Paşazâdelerde şehzâde Sultân Hasan, şehzâde Orhân b. Sultân

Murâd-ı Sânî ve Tatar Hânlar, isimleri nâ-ma‘lûm ve İslâmbol yolunda **Hasan Baba Sultân** ve **Seyyidler Sultân** ve Ağaçbâzarı‘nda **Hazret-i Tütünsüz Sultân**, hâlâ cesed-i şerîfi kabr-i münevveri içinde bir serîr üzre pembe-misâl ter ü tâze bir na‘ş-ı nazîfdir. Tekye-i rûşen-âbâdının bâğ-ı Merâm'ı içre bir kubbe-i âlîde âsûdedir.

Menâkıb-ı Tütünsüz Sultân : Niçe yüz kerâmâtları ayân u beyân olmuşdur. Ammâ cümleden biri niçe yüz kazganı ve tancereleri saç ayakları üzre koyup âteşsiz ni‘met-i firâvân tabh edüp cümle Edirne halkına ol tancerelerden üç gün üç gice niçe kerre yüz bin sahun ni‘met-i mümessek ile ziyâfet etmişdir.

Ve ol ni‘met-i nefîse matbah-ı Keykâvûs'dan berü eyle ni‘met-i lezîz pişmemiş. Meğer kıbel-i Hâk'dan sahrâ-yı Tîh'de Mâ'ide-i Hazret-i Mûsâ olmuş ola. Bu dahi karîbü'l-ahd olmağıla, dedelerimiz hikâye ederlerdi, deyü müsinn âdemler hikâye etdiler. Anınçün buna Tütünsüz Sultân derler. Hakkâ ki çok kerâmetdir. Hâlâ tekyesinde niçe yüz fukarâsı ile ni‘met-i lezîz tenâvül edüp ***[168a]*** ibâdet ederler, bir acâ'ib ziyâretgâh-ı hâs [u] âmdır.

Ve Kırkık'da **Üçler ve Yediler makâmı** ve şarâblar tekyesinde **Erenler Sultân** ve **Seyyidler Sultân** ve **Karaca Ahmed Sultân makâmı** ve Hünkâr Bâğçesi önünde **Kurd Baba**, bir küçük tekyede medfûndur kim fukarâ-yı Bektâşiyân'dır.

Ve Hıdırlık'da âsitâne-i kadîm içre **Hazret-i Hızır makâmı** ve **merkad-i Hızır Dede** ve **Kalenderî Sultân**.

Ve Âzerbâycân şâhı **Sultân Ya‘kûb b. Sultân Uzun Hasan**; Ebü‘l-feth Sultân, Uzun Hasan'ı münhedim edüp bu oğlu Sultân Ya‘kûb'u Edirne'ye getürüp merhûm oldukda bu Hıdırlık'da medfûndur.

Ve **şemmâs Dede** ve **İhlâs Dede** ve **Cârullah Dede** ve **Ulama Dede** ve **Murtezâ Dede** ve **Alî Yâr Dede** ve **Burhân Dede**. Bu mezkûr dedeler cümle tarîk-i Bektâşiyân'dan terk-i tecrîd Kalenderî fukarâlarıdır kim her birinin seng-i mezârlarında müddet-i ömrleriyle târîhleri mastûrdur. Hattâ bu fukarâların cihâz-ı fakrları ve hırka-i peşmîneleri meydân-ı fukarâda maslûbdur. **Kalenderî Sultân**‘ın hırka-i ummân-ı kerâmesi kâmil üç yüz vakıyye gelir, maslûbdur. İçinde niçe yerdeki ceyblerinde sahunları ve tenceresi ve sofrası ve şem‘i ve şem‘dânı ve gayri me'kûlâtları cümle hırka içindedir. Hattâ bu Kalenderî Sultân İslâmbol'dan Edirne'ye gelirken zerdestesin ata ata gelüp asâsı kande düşerse ol şeb anda ta‘âm pişirüp mihmân olup ibâdete meşgûl olur.

Bu minvâl üzre İslâmbol'dan Edirne'ye kâmil bir yolda yürüyerek kat‘-ı menâzil edüp Edirne'de bu Hıdırlık'a dâhil olup rûh-ı pür-fütûhu evc-i Illıyyîn'e urûc eder. *Rahmetullahi aleyhim ecma‘în*

Ve Sultân Bâyezîd câmi‘i kurbunda,

eş-şeyh İsmâ‘îl Mes‘ûdî Efendi: Üstürgon kal‘ası fethin tebşîr edenlerdendir. Ba‘de'l-feth Edirne'ye gelüp Ahmed Hân'a eydür "Beğim bu gice İsmâ‘îl'in kurbânına hâzır olmaz mısın?" der. Ahmed Hân "N'ola?" derler. Hikmet-i Hudâ şeyh İsmâ‘îl ol leyle-i mübârekde rûh teslîm edüp câmi‘-i Bâyezîd'in civârında şâhrâh üzre kenar-ı Tunca'ya karîb bir münevver içre medfûndur. Bâb-ı sa‘âdetinin atebe-i ulyâsı üzre târîhi budur:

Yüz sürüp dergâhına Tîğî dedi târîhini

Melce-i ehl-i safâ Mes'ûd kutbu'l-ârifîn

Sene 1018.

Ve civârında Gâzî Arslan Beğ ve Durhan Beğ ve Evren Beğ. Bunlar Bâyezîd Hân umerâlarından olup Akkirmân fethinde şehîd olup na'ş-ı şerîflerin Bâyezîd Hân sallar ile getirüp şeyh İsmâ'îl Mes'ûdî cenbinde defn ederler. Ve,

el-Mevlânâ Fahreddînü'l-Acemî: Seyyid şerîf'den tahsîl-i ulûm edüp zamân-ı Yıldırım Hân'da Rûm'a gelüp sâhib-i fetvâ oldu. Hattâ zamân-ı sa'âdetlerinde Edirne'de bir hurûfî mezheb zındık mürted zenâdîklarıyla zâhir olup niçe yüz âdemi ıdlâl edüp hem dâll, hem mudell oldukları Fahreddînü'l-Acemî hazretlerine aks olup fetvâ-yı şer'-i Resûl-i mübîn ile ol zanâdıkaları mürtedd-i nâ-mürîdleriyle on altı kişiyi âteşe göyündürdüler.

Ba'dehû Fahreddînü'l-Acemî dahi Sultân Mehemmed-i Evvel'de merhûm olup Eski câmi' mihrâbı önünde defn olundu. Ol asrda anlardan fâzıl u âlim yok imiş kim benî Âdem'e âteş ile azâb Allah'a mahsûsdur, *fe efhem!*

el-Müvellâ Mehemmed bin Mehemmed Bezda'î: Ulucâmi' kıblesinde medfûndur. {Selîm-i Evvel ulemâsıdır}. Ve,

Monla Mehemmed bin Ya'kûb: Orhân oğlu Süleymân Paşa ile ibtidâ diyâr-ı Rûm'a geçen Ece Ya'kûb neslinden olmağıla Ecezâde derler. Lisân-ı Türkî'de "ece", karındaşa derler. Hikmet-i Hudâ bu Monla Mehemmed ikiz doğmuşlardır. İki birâder-i cân-beraber bir anda merhûm olup Üçşerîfeli hatîresinde medfûn olup kabr-i Eceler derler. Selîm Hân-ı Evvel ulemâlarındandır. Ve,

Ziyâret-i eş-şeyh Muslihiddîn bin Alâ'eddîn, eş-şehîr be-Cerrâhzâde: Aslında Edirnevî'dir. Yine Edirne'de şeyh şücâ' zâviyesi sâhasında peder-i büzürgvârları cenbinde âsûde ulu sultândır. Kâdirî şeyhiyle ziyâret etmek müyesser olmuşdur. Ve

Mevlânâ Kınalızâde Alî Çelebi: Hâk-i pâk-i İslâmbolî'dir. Bu Edirne'de Nâsır kabristânında medfûndur. Mevtine târîhdir, güfte-i İlmî:

Elin Kınalızâde yudu gör âb-ı hayâtdan

sene 1021.

Ve Mevlânâ eş-şeyh Hakîm Çelebi: İslâmbol Halîci nihâyetinde bender-i İzmit'dendir. Bu Edirne'de Fildamı zâviyesinde medfûndur. Mevtine târîhdir:

Reft hayf ân habîb-i ehl-i dilân, sene 962.

Meşâyih-i kibârdan ulu sultândır. ***[168b]***

Edirne-i bâğ-ı İrem'in gülü,

eş-şeyh Âşık Dede Gülşenî: İsm-i şerîfi Mehemmed'dir. Edirne kurbunda Ahûr köyünde müştak olup seyâhatde neşv u nemâ bulup Selîm şâh-ı Evvel ile Mısır fethinde bulunup Hazret-i İbrâhîm Gülşenî sohbetiyle müşerref oldukda İbrâhîm Gülşenî, Âşık Çelebi'nin kulağına bir kerre "Hû" deyü bir na'ra urunca hemân Âşık Çelebi aşk-ı İlâhîye mazhar olup derhâl mâl [u] mâmelekden ve cemî'i hayme ü hargâh u bâr-ı bengâhdan geçüp pâ-bürehne ve ser-bürehne olup şehr-i Mısır içre şekl-i mecâzibûndan olup "Âh aşk!" deyü

gezerdi. Selîm Hân bir kaç kerre râst gelüp Selîm Hân'a kadar âşinâ-yı nazar etmeyüp geçer. Selîm Hân İbrâhîm Gülşenî'den ricâ ederler kim "Benim âşık-ı müştâkım olan Âşık Çelebi'me bir nazar edesiz" deyü haber gönderir. şeyh İbrâhîm buyurlar kim: "Bî-zer ü sîm olan satan şâd u handândır. Âşıkın aşk-ı hakîkîsine mâni' olmasınlar" deyü haber gönderirler. Yedi yıldan sonra tarîk-i şeyh Ni'metullâhî'den şeyh Sâ'ib Âşık Çelebi'ye râh-ı Mısır'da râst gelüp ahvâline vâkıf olur. Derhâl İbrâhîm Gülşenî'ye gelüp Âşık Çelebi'yi ricâ ederler. Derhâl Âşık-ı ma'şûku olan şeyh Gülşenî huzûruna getirdüp yedi yıldan sonra bir kerre dahi kulağına "Bir kerre dahi bir na'ra-i hû!.." diyince bi-i emri Hayy [u] Kadîr Âşık Çelebi ayılup harâb dili nûr-ı İlâhî ile pür-nûr olur. Ol ân İbrâhîm Gülşenî, Âşık Dede'ye bir kat hırka-i peşmîne ve seccâde ve alem verüp şehr-i Edirne'de İbrâhîm Gülşenî'nin binâ etdüğü tekyeye gönderüp " Diyâr-ı Rûm âşıklarına pîşvâ-yı tarîk ol" deyü Edirne'ye gönderir. Anlar dahi Süleymân Hân'a gelüp i'zâz [u] ikrâm ile Edirne-i bağ-ı İrem'e gelüp Küçükbâzâr kurbunda şâh Melek zâviyesinde sâhib-i seccâde olup âyîn-i Gülşenî ederek yigirmi bin fukara kendülerden cihâz-ı fakr-ı Gülşenî'yi kabûl edüp cümle âşıkâna tasavvufâne ve âşıkânca kâh *kitâb-ı Mesnevî* ve kâh *kitâb-ı Ma'nevî-i Gülşenî* tefsîr ederek sene (–) târîhinde Âşık Dede-i Gülşenî gülşen-i cinâna revâne olup şen u şâdımân vâsıl-ı cinân oldu. Hâlâ zâviyesi sâhasında medfûndur ve ziyâretgâh-ı erbâb-ı dilândır. Ba'dehû seccâde-nişîn olan kendü fukarâlarından,

eş-şeyh Hazret-i Abdülkerîm Gülşenî, âşıkân-ı serbâz Edirne'de tulû' edüp mümtâz-ı ser-firâz oldu. Niçe gûne kerâmetleri zâhir ü bâhir olmuşdur.

{Menâkıb-ı eş-şeyh Abdülkerîm Gülşenî}: On seneden sonra Ulucâmi'de namâzımız kılarız, deyü gusl edüp cümle âşıkân-ı sâdıkânlarıyla Ulucâmi'e varup salât-ı cum'ayı eda edüp ba'de'd-du'â "Ey âşıkân, bizim namâzımızı kılup ba'dehû kârınıza gidin. Sizlerden ricâ ve temennâ ederiz" deyü bir âh-ı sûznâk öyle çeker kim derûn-ı câmi'de istimâ' eden cemâ'at-i kesîre dem-beste ve hayrân kalup görseler şeyh Abdülkerîm Efendi câmi' içre rûh teslîm etmiş, der-ân techîz ü tekfînin hâzır edüp câmi'in taşra soffasında gasl edüp niçe yüz bin ibâdullah cenâzesine hâzır olup bu azîzi dahi şeyhi olan azîz Âşık Çelebi cenbinde defn ederler. *Rahmetullahi aleyh.*

Mevtine târîh:

Oldu Kerîm Efendi'ye dârü'l-cinân makâm

Sene 992.

Ba'dehû bu azîz-i hümâm üzre **Etmekçizâde Ahmed Paşa** bir tekye-i hûb u zîbâ inşâ edüp menzîl-i safâ-bahş-ı hurrem-âbâd-ı nüzhetgâh-ı âlem-ârâ etmişdir. Hâlâ her cum'a ba'de's-salât âyîn-i Gülşenî olup cümle âşıkân şâdân u handân olurlar.

eş-şeyh Ahmed Sultân, eş-şehîr bi-Dizdârzâde Efendi: Bizzât Üsküdarî Mahmûd Efendi hazretlerinden inâbet edüp tarîk-i Celvetî'de ilm-i tasavvufa mâlik pâk u pâkîze râh-ı Hakk'a sâlik ulu kimesne idi. İslâmbol'da iken pederimizle alâka-i hukûk-ı kadîmeleri olmağın haftada bir kerre elbette hânemize gelüp bu hakîrin ders-i şerîfin Kur'ân-ı azîmden ve *Monla Câmî'*den dinlerdi.

Ba'dehû cülûs-ı Sultân Mustafâ Hân'da Edirne'ye gitmeğe Mahmûd Efendi'den me'zûn olup anda bir câmi' ve bir zâviye binâ edüp yine cülûs-ı Mustafâ Hân'da merhûm olup

câmi‘i sâhasında medfûn olup hamd-i Hudâ bu sene ziyâreti müyesser oldu. *Rahmetullahi aleyh.* Ve,

Mevlânâ Depegöz Hızır şâh Efendi: Maskat-ı re'sleri Edirne'dir. Yine Edirne'de Tatarlar cebbânesinde âsûdedir. Cemî‘i ulûmda yegâne-i asr idi. Hâlâ niçe te'lîfâtları beyne'l-ulemâ memdûhdur.

Ve **el-Mevlâ Mehemmed şeyh şâdilü:** Fakîh-i ders-i Aristo bedî‘u'l-beyân sâhibi ummân-ı ma‘ârif idi. Çelebiyye müderrisi iken ummân-ı ecelden rehâ bulmayup gark-ı muhît-i rahmet oldu, *rahmetullahi aleyh*. ***[169a]*** Selîm şâh-ı Evvel'de Kemâl Paşazâde Ahmed Efendi'den sonra ulemâ-yı mütebahhirînden bu mezkûr Mehemmed şâdilü Efendi idi. Bu şâdılu'dan bir kerre teyemmünen ders kırâ'et eden şâd [u] handân olmuşdur.

…………….(5.5 satır boş) …………….

Hamd-i Hudâ şehr-i Edirne'de bu tahrîr olunan ziyâretlerin âsitâne-i süflîlerine rûmâlîde kılup her bir kibâr-ı evliyâullaha birer Yâsîn-i şerîf veyâ bir sûre-i Elhâkümü veyâhûd bir Fâtiha-i ümmü'l-kitâb ile rûh-ı şerîflerin yâd edüp her bir kibâr-ı kümmelîne bir âyet-i şerîfeyle âşinâlık kesb edüp rûhâniyyetlerinden istimdâd taleb eyledik. *Rahmetullahi Te‘âlâ aleyhim ecma‘în.*

Bu dergâh-ı kibâr-ı evliyâlardan mâ‘adâ niçe bin merâkıd-ı pür-envâr-ı mahbûb-ı Hudâ vardır ammâ Melek Ahmed Paşa efendimiz şehr-i Edirne'de yigirmi gün meks edüp ifâkat bulunca ancak tahrîr olunan kibâr-ı evliyâ ve sulehâ ü meşâyihân ziyâret etmişizdir, *ve's-selâm.*

şehr-i Edirne'de du‘â müstecâb olan makâmları beyân eder

Evvelâ Ulucâmi‘de **makâm-ı Hazret-i Hızır** ve Üçşerîfeli'de ve câmi‘-i Bâyezîd-i Velî‘de ve Tütünsüz Baba âsitânesinde âsitâne-i kadîm Hıdırlık'da ve Süleymâniyye'de ve dahi câmi‘-i Selîmiyye'de kubbesinin tâ ortasındaki top altında.

Zîrâ Ayasofya-i Kebîr'in kubbesi münhedim oldukda Hazret-i Risâlet'in ağzı yârıyla binâ olunup ber-karâr oldu. Andan Koca Mi‘mâr-ı Selîm kireç alup Edirne Selîmiyye kubbesi kirecine katup Hazret-i Risâlet'in ağzı yârı berekâtıyla bu Selîm Hân kubbesi ber-karâr olduğundan ol kubbe altında hâlâ du‘â müstecâb olduğundan vâkıf-ı esrâr olanlar müdâvemet ederler, nazargâh-ı azîmdir.

Ve andan hırmen-i du‘âgâh-ı pür-fâ'ide dârü‘l-hadîs-i **hücre-i Kemâl Paşazâde,** bu mahal de ziyâretgâh-ı erbâb-ı dilândır. Gerçi bu hücreyi ecinne pâdişâhları zabt u rabt etmişlerdir ammâ yine du‘â müstecâb olur, nazargâh-ı Kemâl Paşazâde'dir.

Ve müstecâbü‘d-da‘ve cisr-i Mihal Bey ortasındaki **Sefer şâh Sultân âsitânesi** tehî değildir. Elbette du‘â müstecâbdır. Zîrâ ol mahal merace'l-bahreyndir, kim üç aded enhâr-ı azîm cemâl-i kibriyâyı görüp cereyân ederek üçü bir yire geldüği mahaldir. Bu dahi bir du‘â hırmenidir kim i‘tikâdı pâk olan tâlib-i Hudâ bilür. Bu tahrîr olunan tokuz aded makâmât-ı aliyyelerde elbette ve elbette du‘â müstecâbdır. Meşhûr-ı âfâk olan bunlardır, *ve's-selâm.*

Hamd-i Hudâ bu âsitânelerde niçe kerre hukûk-ı vâlideyn içün ve zerre ve şemme ihsân

[u] in‘âmın görüp hukukun kesb etdiğimiz efendilerimiz içün ve hâssaten efendimiz Melek Ahmed Paşa’nın sıhhat u ifâkati içün hayr du‘â ve senâlar edüp cümle ehibbâ ve dostân u yârân-ı bâ-safâlar ile yigirmi gün sohbet-i hâs ve temâşâlar ve teferrücler edüp ba‘de’l-vedâ‘,

şehr-i Edirne’den İslâmbol’a gitdiğimiz menâzilleri beyân eder

Evvelâ Edirne’den cânib-i şarka (–) sâ‘atde,

Menzil-i Sahrâ-yı Sulak Çeşmesi: Bir mahsûldâr [u] lâlezâr sahrâda cümle hayme ü hargahlar ile meks olundu. Andan yine (–) sâ‘atde ferahfezâlar içre ubûr edüp,

Menzil-i kasaba-i Hafiza: Süleymân Hân musâhibelerinden dâlle-i muhtâre-misâl kelâm-ı pür-me’âl sâhibi Hafsa nâm sâhib-i kelâm bir hâtûn-ı sebük-nîh bu büleydede sâkin olmağıla anın nâmıyla şöhre-i şehr olmuş bir kasaba-i şîrîndir. Edirne nevâhîsinde evkâf-ı (–) (–) dır. Ba‘dehû sene (–) târîhinde Selîm Hân-ı Sânî asrında Sokullu Mehemmed Paşa katl etdüğü evlâd-ı azîzi (–) Paşa’nın mâlıyla bu rabtayı imâr edüp şehr-i bender-misâl bir kasaba-i azîm etdi.

Sebeb-i katl-i (–) ibn Sokullu Mehemmed Paşa: Mezkûr (–) Paşa Budin valisi iken re‘âyâ vü berâyâya sehel zulm eder. Bir kaç def‘a re‘âyâ vü berâyâ Sokullu’ya gelüp tazallum ederler. Zulmleri men‘ [u] def‘ içün emr-i pâdişâhîler vârid olup paşa-yı mûmâ-ileyh pederine dayanup aslâ ve kat‘â tenbîh ü te’kîdden âgâh olmayup yine zulm-i sarîhden hâli olmaz. Hemân re‘âyâ ale’l-umûm yedi kubbe vezîrleri ***[169b]*** huzûrlarında Selîm Hân’a ruk‘a sunup,

Dâd [u] feryâd ey çârunâ Selîm Hân u Pomağ‘a

Ey çeştenî paşa-yı gâzîyân komağa

deyü ruk‘aların ref‘ etdikde pâdişâh-ı âdil arzuhâl-i fukarâ-yı bâ-billahı kırâ’et edüp mefhûmu ma‘lûm-ı hümâyûnları olunca Sokullu Mehemmed Paşa’ya eydür: “Tiz şu oğlunun zulmün re‘â[yâ] ve zu‘afâ üzerinden izâle eyle, yohsa seni vâcibü‘l-izâle defterine kayd ederim” dedikde âkıl Mehemmed Paşa’nın aklı başından gidüp *“el-emrü emrüküm”* deyüp huzûr-ı pâdişâhî tahrîr edüp bir mu‘temed kapucubaşısına verüp “Elbette Budin’e varup bu emri icrâ edüp tîz gelesin” deyü tenbîh [u] te’kîdler edüp netîce-i merâm kapucubaşı on günde ılgar ile Budin’de mahkeme-i şer‘a varup kal‘a kapuların sedd edüp a‘yân-ı vilâyet ile paşa sarâyına gelüp “Emr pâdişâhın” deyü Sokullu oğlu (–) Paşa’nın başın kesüp on günde yine dîvân-ı pâdişâhîye gelüp huzûr-ı pâdişâha kelle galtân eder. Selîm Hân eydür: “Lala bu baş nedir?” der. Mehemmed Paşa eydür “Pâdişâhım geçen divânda şu re‘âyâlara zulm edeni men‘ [u] def‘ eyle, deyü fermân-ı şerîfiniz olmuşdu. Pâdişâhım, bir zâlimin zulmü pâdişâhların ma‘lûmu olıcak, âyet sûre-i (–) [148] mâ-sadakı üzre eyle zâlimin zulmünü mazlûmlar üzerinden, vücûd-ı zâlimi dünyâ sahîfesinden böyle hakk edüp şerî‘atdan taş koparanın başın böyle koparmak gerek” deyü taşra çıkınca Selîm Hân gâyet müte’ellim olup eydür “Ey Lalam! oğlunun cümle mâlıyla Hafsa’da hayrât [u] hasenâtlar eyle” deyü fermân etdükde,

Evsâf-ı hayrât [u] hasenât-ı (–) ibn âkıl Sokullu Mehemmed Paşa

Evvelâ bir kubbe-i azîmli ve bir minâre-i serâmedli ve vâsi‘ haremli gâyet musanna‘

câmi‘dir kim gûyâ câmi‘-i selâtindir. Derûn-ı câmi‘ eyle müzeyyen ü rûşendir kim gûyâ câmi‘-i Rüstem Paşa’dır. {Târîh-i câmi‘-i zîbâ

Göricek Azmî du‘â edüp dedi târîhini

Bu binâyı eyleye Allah bâkî üstüvâr. Sene 984.

Bu târîh câmi‘in şâhrâh üzre harem kapusunun atebesi üzre vâki‘ olmuşdur}. Ve bu câmi‘ hâricinde yüz yigirmi ocaklı, enderûn [u] bîrûnlu ve sahrâ-misâl vâsi‘ haremli ve müte‘addid harem kâ‘alı ve ıstabl-ı anterli bir hân-ı azîmdir kim beş bin at ve katır ve deve alır kârbânsarây âyende vü revendeye mihmânsarây-ı hâne-i bî-minnetdir. Ve bu şâhrâhın yemîn ü yesârında kâmil üç yüz aded kârgîr kemer binâ dekâkînlerdir kim cümle zî-kıymet eşyâlar anda mevcûddur. Ve bu sûk-ı sultânî içre bir hammâm-ı ibret-nümâsı vardır. Kapusundan câmekânına altı kademe taş nerdübân ile urûc olunur, câmekân-ı kebîrli ve müte‘addid halvetli âb u hevâsı ü binâsı hûb ve dellâkları mahbûb bir hammâm-ı mergûbdur. Ve tekyesi ve medresesi ma‘mûrdur. Ve bir dârü‘l-it‘âm-ı dârü‘z-ziyâfe imâreti vardır, hâlâ ilâ hâze’l-ân cemî‘i müsafirîne subh u mesâ ol matbah-ı Keykâvûs’dan her ocak başına birer bakır sini ile birer sahun pilav yahni mahlût ve bir tas çobra ve beş nân ve şem‘-i revgan ve bir şem‘dân verüp cemî‘i Müslim ü gebr ü tersâya mâh [u] sâl nimetleri mebzûldür. Ve her hayvân başına birer tobra yem dâ’imdir. Bu hizmetlere cânib-i vakfdan nâzırı dâ’imdir.Bu hânın muslukları ve câmi‘in âbdest muslukları dahi vakt-i şitâda ıssı sudur. Ve’l-hâsıl eyle hayrât-ı kavîdir kim ebniye-i ulyâları serâpâ rasâs-ı hâs-ı nilgûn ile mestûr bir hayrât-ı ma‘mûrdur. şehrin Burgaz tarafı râhında şehrin hâric-i nehr-i (–) deresi üzre olan cisr-i musanna‘ bu hayrâtdandır. Ve niçe kahhâvî ve sâ’ir hâne ve hânedânlar dahi bu hayrâtdandır.

Ve bu hân-ı azîmin civârında Hafsa Hâtûn hânı, kiremitli bir hân-ı sağîredir ammâ gâyet kavî binâ-yı metîndir. Ve bu rabta cümle sekiz yüz bâğ u bâğçeli ve serâpâ kiremit örtülü ve sekiz mihrâblı kasaba-i ra‘nâdır. Ve dörd aded kiremit örtülü küçük hânları var. Ve Hafsa Hâtûn hânı kurbunda,

Ziyâret-i Kurd Baba: Fukarâ-yı Bektâşiyân’dandır, ammâ tekyesi yokdur. Hemân kubbesiz bir kabr-i pür-envârdır. Bu şehrin ekseriyyâ hân u câmi‘ ü medrese ü tekye ü hammâmının binâların cümle Süleymân Hân mi‘mârı Koca Sinân bin Abdülmennân Ağa’nın kârıdır. (–) (–) (–)

Andan yine cânib-i şarka ma‘mûr [u] âbâdân kurâlar geçüp (–) sâ‘atde,

Menzil-i ra‘nâ sitâyiş-i kasaba-i Babaeski: Tâ Yanko ibn Madyan zamânından berü ma‘mûr u âbâdân kal‘a-i kadîm ve şehr-i azîm idi. Ba‘dehû Sırp ve Bulgar banları ve Hersek ve segreleri İslâmbol’u harâb etmeğe giderken bu şehri de harâb etdiler. Ba‘dehû sene (–) târîhinde Sarı Saltık Bây Sultân, Pirevadi ***[170a]*** kurbunda Dobruca Abdullah huzûrunda merhûm oldukda Saltık Bây’ın vasiyyet-i sâbıkası üzre na‘ş-ı Muhammed Saltık’ı yedi aded tabuta fukarâları koyup yedi kral-ı dâl yedi tabutu alup her biri birer iklîme tabutları götürürken tabutlarda cesed-i Saltık’ı bulup hamd-i Hudâ bizdedir, deyü her bir kral vilâyetlerine götürürler. Edirne kralı cesed-i Saltık Bây’ı bir harâb-âbâd olan Baba şehrinde defn etdiğiyçün Babaeskisi derler. Anların şerefiyyetine hâlâ imâr olmadadır.

Nehr-i (–) (–) kenarında bir düz ferah-fezâda Vize sancağı hâkinde cemî‘i tekâlif-i şâkkadan mu‘âf [u] müsellem ma‘mûr rabta-i zibâdır. Ve hâkim-i şer‘îsi yüz elli akçe kazâdır.

Ve nâhiyesi cümle (–) aded kurâdır. şehrin imâristânı cümle bin altmış aded bâğlı ve bâğçeli serâpâ kırmızı kiremit örtülü tahtânî ve fevkânî ve kârgîr ve gayri nâ-cibir binâlı hâne-i ma‘mûrlardır. Ve cümle yigirmi mihrâbdır.

Cümleden şehrin cânib-i şarkîsi başında nehr-i (–) kenarında câmi‘-i azîm Alî Paşa, Süleymân Hân vüzerâlarındandır. Semîz Alî Paşa nâmıyla şöhre-i şehr olmuş bir vezîr-i müdebbir imiş. Bu şehr içre bir câmi‘ inşâ etmişdir kim gûyâ câmi‘-i selâtîndir.

İslâmbol’da hemân Topkapusu dâhilinde Ahmed Paşa câmi‘ine müşâbihdir. Ammâ bu andan vâsi‘ ve rûşen ü müzeyyen ve mükemmel binâ-yı ibret-nümâdır. Medrese ü imâret ve hammâm ve hânlar ve cümle dükkânlar bu Alî Paşa hayrâtıdır kim eser-i azîmlerdir. Câmi‘in kubbesi eflâke ser çeküp bir menzil yerden kurşumları bahr-i nîlgûn-vâr temevvüc eder. Bu kâr-ı ibret-nümâ Koca Mi‘mâr Sinân’ın amelidir kim bu câmi‘de dahi zîbâ tasarruflar ve ra‘nâ tasnîfler edüp bir minâre-i serâmed etmiş kim gûyâ minâre-i Rüstem Paşa’dır.

Andan çârsûnun iç yüzünde câmi‘-i Ebü‘l-feth Sultân Mehemmed Hân-ı Gâzî müfîd ü muhtasar bir câmi‘-i kadîmdir. Ammâ cemâ‘at-i kesîreye mâlik olup başka bir rûhâniyyet vardır. Enderûn [u] bîrûnu ol kadar müzeyyen değildir. Bir tabakalı bir minâre-i serâmedi vardır ammâ bu câmi‘ meremmâta muhtâcdır. Bunlardan mâ‘adâ mesâcidlerdir. Bir medrese ve yedi mekteb-i sıbyân-ı tıflân ve yedi aded hân ve yüz mikdârı dükkân ve bir imâret-i it‘âm-ı müsâfirân ve bir hammâm-ı dilsitân ve üç aded tekye-i dervîşân ve çârsû içre bir çeşme-i âb-ı hayevânın târîhi budur:

Hâtif-i Gayb dedi târîhin

Çeşme-i selbebil-i âb-ı hayât. Sene 932. [149]

Ve âsâr-ı acîbe-i hayrât-ı azîm,

Cisr-i Çoban Deli Kâsım Ağa: Nehr-i (–) (–) üzre nev bina {7 göz} bir püll-i a‘lâdır kim gûyâ kantara-i Çoban’dır kim Erzurûm’da Hasankal‘ası kurbunda Sultân Çoban cisridir. Mezkûr nehr-i (–) (–) Istıranca dağlarından cem‘ olup bu mahalden ubûr edüp Koca Murâd Hân’ın Ergene köprüsü kim yüz yetmiş dörd göz ibret-nümâ cisr-i azîmdir.

Andan ubûr edüp (–) kurbunda (–) (–) (–) mahlût olur. Ammâ mezkûr Çoban Kâsım Ağa cisri yedi göz sırât-ı ibret-nümâdır.

Bu Çoban Kâsım Ağa bu cisr mahallinde koyun güderken Cenâb-ı Bârî kendüye İslâm müyesser edüp mürûr-ı eyyâm ile dergâh-ı âlî yeniçeri ocağında kul kethüdâsı olup Sultân Murâd Hân-ı Râbi‘in hapsinde iken “Ahdim olsun bu girdâbdan rehâ bulursam koyun gütdüğüm yirde bir cisr binâ edeyim!” deyü ahd edüp ba‘de’l-halâs *“El-kerîmu izâ uhide vefâ”* [150] mazmûnu üzre dörd yüz kîse-i Rûmî masrûf edüp bu cisr-i azîmi inşâ etmişdir. Ammâ hakkâ ki vâhidü ke’elf bir kantara-i zîbâ-yı musanna‘dır kim metânetde gûyâ cisr-i Vişgrad’dır. Her uyûnu ayn-ı cârî üzre birer kavs-ı kuzah-misâl tâk-i tumturaklardır. Târîhi budur güfte-i Samâhî

Cenâb-ı Hazret-i Sultân Murâd-ı Cem-azamet

Murâdı üzre Hudâ ide sâyesin memdûd

Samâhî cânıma hâtifden {erdi} bu târîh

Ola bu cisri karîn-i kabûl-i Rabb-i Vedûd

Sene 1043.

Evsâf-ı ziyâretgâh-ı Sarı Saltık Baba Sultân

Bâlâda menâkıb-ı şerîfleri ırk-ı tâhirden olup Hacı Bektâş-ı Velî izniyle ibtidâ diyâr-ı Rûm'a kadem basan Saltık Bây Muhammed Buhârî oldukları bâlâda Babadağı şehri evsâfında mufassaldır.

Ammâ bu mahalde medfûn olmasının sebebi yine kendülerinin vasıyyeti ile yedinci tabutu Edirne sâhibi İdrivban bu mahalde Yanko deyri içre defn edüp dörd yüz seneden berü cemî'i milelin ziyâretgâhıdır.

Ve ol zamândan berü kabr-i münevveri üzre bir ân çerâğ-ı âteşdânı sönmemişdir.

Bir kaç kerre Yahûdî tâ'îfesi tebdîl-i câme olup çerâğ-ı münevverin söndürmek murâd edindikde "püf" demeğe dem nefesi tutulup ancak bir sedd-i ramakı kaldıkda parmak kaldırup İslâm ile müşerref olanın biri Murâd Hân-ı Râbî' asrında türbedâr idi, deyü şehâdet etdiler. Hâlâ ol kandili ser-i sa'âdetleri tarafında huddâmları ***[170b]*** yağ koyup âsitâne-i Baba'yı münevver eder. Niçe kerre dühn-i kûsfend komağı ferâmûş edüp niçe günler yine çerâğı rûşen olur, bir âsitâne-i deyr-i azîmde medfûndur. Gerçi tekye-i Bektâşiyân'dır ammâ evkâfı za'îf olmağıla dervîşânı azdır ammâ nezerâtları çok gelir. Ve cânib-i erba'asında bâğ u besâtînleri vardır.

Bu şehr-i Baba bunların âb-ı rûyına ihyâ olmuşdur. Hudâ imâr ede. Bu şehir anların ismiyle müsemmâ olup Babaeskisi derler. Bu türbe-i pür-envâr şehrin cânib-i şarkîsi kenarında Alî Paşa câmi'i cenbinde nehr-i (–) kenarında bir bâğ-ı gülistân içre,

{**Ziyâret-i eş-şeyh şuhûdî:** Aslında yine Babaeskisi'ndendir. Kemâl-i zâhir ü bâtın ile meşhûr, hüsn-i kitâbetde kalem gibi alem idi. Sarı Saltık Baba tekyesinde medfûndur}.

Bir köhne binâ deyr-i kebir içre medfûndur. *Kuddise sırruhu'l-aziz. (–)*

Ve bu şehrin cânib-i garbîsinde bâğçeler kenarında Edirne râhı üzre,

Ziyâretgâh-ı eş-şeyh Hazret-i (–) (–) **Baba:** Reh-i râst üzre bir topraklı yığın hünka dibinde bir mesîregâh-ı çemenzâr-ı bâğ-ı gülistân içre bir âsitâne-i kadîmdir kim tabut-ı Sarı Saltık Bây ile bile gelen kırk halîfenin biri bu (–) (–) Baba Sultân'dır. Hayli mu'ammer olup Gâzî Hudâvendigâr ile Edirne fethinde bile bulunmuşlardır. *Kuddise sırruhû*.

şâhrâh üzre olmağıla ziyâretgâh-ı hâss [u] âmdır. Bir kaç fukarâ-yı Bektâşiyânı olup bâb-ı tevekkülde fakr-ı fâka sâhibleri bir alay hümâmdır. (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Bu şehri dahi seyr [u] temâşâ ve ziyâret edüp yine Melek Ahmed Paşa efendimizle cânib-i şarka (–) sâ'atde âbâdân yerlerle,

Menzil-i kasaba-i pürnâz ya'nî **büleyde-i Burgaz**: Lisân-ı Yunan'da burgaz, kal'a ismi olduğu ve bânîsi ve fâtihi ve kal'asının sebeb-i inhidâmı ve ba'dehû Süleymân Hân asrında Sokullu Mehemmed Paşa'nın imâr edüp hâlâ İbrâhîm Hânoğulları nezâretinde evkâf-ı azîm olduğu bâlâda sene 1061 târîhinde Melek Ahmed Paşa efendimizle mühürden ma'zûl olup Özi eyâletine gitdiğimiz mahalde bu Burgaz'a uğrayıp cemî'i âsâr-ı binâları ale't-tafsîl tahrîr olunmuşdur. Ol mahalle nazar oluna.

Paşa efendimiz bu şehirde vüzerâ mihmânsarâyında mihmân iken üzerimizden Rûmeli eyâletin alan Silâhdâr Muslı Paşa'nın tuğu konakçısıyla bu şehre geldikde iki vezîrin askeri izdihâmından re'âyâ vü berâyâ rencîde-hâtır olmasın içün paşa efendimizle reh-i râstdan çıkup cânib-i şimâle,

Kırkkilise sancağı tarafına revâne olduğumuz konakları ve büleydeleri ayân u beyân eder

Evvelâ Burgaz'dan taraf-ı şimâle meyyâl (–) sâ'atde,

Menzil-i karye-i Ahmed Beğli: Kırk Nisâ livâsında iki yüz hâneli Burgaz nevâhisinde bâğ u bâğçeli ve bir câmi'li müselmân köyüdür. Andan yine taraf-ı şarka (–) sâ'atde,

Menzîl-i karye-i Tatarlı: Üç yüz hâneli ma'mûr Müselmân köyüdür. Câbecâ bâğları ve mahsûllü dağları vardır ve bir minâreli ma'mûr câmi'i var. Andan yine cânib-i şarka (–) sâ'atde,

Menzil-i karye-i Uzun Hacılar: Bu (–) hâkinde (–) nevâhîsinde üç yüz hâneli bâğlı ve bâğçeli ve serâpâ kiremitli ve her hânesi müsâfirîn içün ahûrlu ma'mûr müselmân köyüdür. Bir minâreli nâzük câmi'i var ve nehr-i Ergene üzre bir haşeb cisri var ve bir küçük hânı var, gayri imâretleri yokdur.

Andan cânib-i kıbleye dağlık ve ormanlık mahsûllü kurâlar ubûr ederek (–) sâ'atde,

Der-vasf-ı kasaba-i sağîr Kösdemir: Kösdem nâmında bir nehir kenarında vâki' olup ol nehirde demir ma'deni olmağıla Kösdemir derler. Bir dereli ve depeli zemîne vâki' olmuş (–) sancağı hâkinde ve (–) ve nâhiyesinde beş yüz hâneli bâğlı ve bâğçeli ve serâpâ kiremitli ma'mûr hâneli, enhâr-ı revânı âb-ı hayât büleydecikdir. Bu uyûn-ı câriye-i sağîre Istıranca'dan ve Vize sarâyı ve Seregen kasabası dağlarından cem' olup bahârda tuğyân üzre revân olup nehr-i Ergene'ye mahlût olur. Bu büleydenin cümle bâğ u bâğçeleri bu âb-ı hayât sâhilindedir. Bir minâreli müfîd [ü] muhtasar bir câmi'i ve beş aded hurde hânları ve yigirmi aded dükkânları ve bir tekyesi ve bir küçük hammâm-ı rûşenâsı var, gayri imâretleri yokdur.

Bu büleydede aslâ kurşumlu ebniye-i âlî {dahi} yokdur, ammâ mahsûlâtı çokdur. Koyunu ve odunu ve kömürü ve dağlarında kerâstesi gâyet çokdur. Anda yine cânib-i kıbleye (–) sâ'atde,

Der-sitâyiş-i kasaba-i Fener: (–) hâkinde Silivri nevâhîsinde kâhîce Eyyûb Mevleviyyetinde olur bir rabta-i ma'mûrdur. Fener nâmıyla müsemmâ olmasının aslı oldur kim Ebü'l-feth Gâzî asrında henüz feth olmuş diyâr-ı nevşâr olmağıla dağlarında olan küffâr bu büleydeyi nehb ü gâret edip yine ***[171a]*** kûh-ı hıyâbânları cây-ı menâs edinirlerdi. Âhir Mehemmed Hân-ı Gâzî'ye bu büleyde ahâlîsi tazallum edüp bu rabta hâricinde

eflâke ser çekmiş bir kulle-i bâlâ inşâ edüp içine müstahfızân kodu kim haydud küffârı bu büleydeyi nehb ü gârete geldikde bu kulleden toplar ve tüfengler atılıp kullenin tâ zîrve-i a‘lâsında fânûslar ve âteşler ile çerâğân ederlerdi. Bu çerâğistânı sâ’ir kurâlardan görenler ve leb-i deryâda Silivri kal‘ası askeri görüp atlarına süvâr olup bu Fener kasabası imdâdına yetişüp küffârdan halâs ederlerdi. Anınçün bu rabtaya kasaba-i Fânûs-ı Vize derler. Hâlâ ol kulle-i bâlâ esâsı {yel değirmânları kulleleri kurbunda} ma‘lûmdur.

Ve bu büleyde evc-i semâya münkalib olmuş bir kûh-ı bâlâ üzre vâki‘ olmağıla cânib-i cenûbunda ve kıblesindeki sahrâlarda olan çiftlikler ve ma‘mûr kuralardan Feteköyü ve (–) köyü, hattâ kal‘a-i şehr-i Silivri nümâyân bir büleyde-i âbâdândır. Bâğlı ve bâğçeli ve âb [u] hevâsı latîf yedi yüz kiremit ile mestûr fevkânî ve tahtânî ma‘mûr kârgîr evlerdir. Lâkin bunda aslâ Müselmân yokdur, cümle Rûm kefereleridir. Amma hevâsının letâfetinden Rûm girâtsaları ve giralna kızları ve mûğ-pîçe Rûm cüvânları var kim misilleri meğer Atina şehrinde yâhûd cezîre-i Sakız’da ola.

Ammâ bunlar (–) câmi‘i evkâfı olmağıla maktû‘u’l-kalem ve mefrûzu’l-kadem olup hâkimleri ve sarây-ı âlîleri vardır. Ekseriyyâ mûğları ve koyun celebi ve pasdırma keşân ve yağ satan keferelerdir. Bunların kolluğu vardır. Anın sebebiyle kefere hânelerine ferd-i âferîdeden bir ferd konmağa kâdir değildir ve kondurmazlar. Mu‘âf u müsellem olduklarından belki âdemi katl ederler. Ammâ yedi aded hânları vardır. Hânlarda sâkin olan müsâfirîne me’kûlât [u] meşrûbâtdan imdâd ederler. Bu hânlar kurbunda kırk elli aded esvâk-ı muhtasarlı dekâkînlerinde balık ve peynir ve boza ve şarâb ve rakı firâvândır. Ve bir kenîse-i atîkleri var. Argona nâmıyla bir bıtrîk ve kıssîs binâ edüp zu‘m-ı bâtılınca Hazret-i Meryem Ana rûhuna savâbın hîbe eylemiş. Yılda bir kerre niçe yüz bin küffâr bu deyr-i köhneye gelüp tecdîd-i âyîn-i kefere-i fecere ederler. Ammâ gâyet musanna‘ deyrdir. Hattâ papasları Melek efendimize vâfir hedâyâ getirdiler. Andan yine cânib-i şarka teper aşağı inüp niçe kurâ-yı âbâdân güzer edüp Kovukdere nâm içre ol sengistân-ı muhâtara yerden geçüp,

Evsâf-ı kal‘a-i atîk Haniça ya‘nî kasaba-i ma‘mûr Çatalca

Dest-i Âl-i Osmân’da üç Çatalca şehri vardır. Bir (–) (–) (–) (–) (–) (–) İkincisi Yenişehir kurbunda Kesendire ve Koloz nâhiyesinde kazâ-yı kasaba-i Çatalca’dır. Üçüncüsü bu İslâmbol Çatalcası‘dır. İskender-i Kübrâ asrında İslâmbol’u ta‘mîr u termîm eden Yağfur kralın duhter-i pâkize-ahteri olan Hanica nâm kızının yaylağı olmağıla bunda bir kal‘a-i azîm inşâ edüp lisân-ı Yunaniyân’da Hanca nâmıyla iştihâr bulmuş bir sedd-i metîn kal‘a-i hasîn idi. Ba‘dehû Sırf kralı ve Bulgar kralları İslâmbol kal‘asının taşra yedi kat divârların Silivri’den Terkoz’a varınca harâb etdiklerinden bu Hanca kal‘asın dahi harâb u yebâb etdiler. Hâlâ eser-i binâları şehrin cânib-i garbîsinde yalçın kayalar üzre nümâyândır. Ba‘dehû yine âbâdân olup sene (–) târîhinde Yıldırım Bayezîd Hân feth edüp kal‘asın yine münhedim edüp İslâmbol’u muhâsara edüp âhir sulh ile İslâmbol’un nısfın feth etdikde Eğrikapu’dan Ayakapusu’ndan ve Gül câmi‘den tâ Unkapanı‘na ve Zeyrekbaşı‘na ve Karamâneynlere ve andan şâhrâh ile tâ Edirnekapusu’na gelince yetmiş mahalle-i Müslimîn’de kırk yedi bin âdem bâ-sulh İslâmbol içre sâkinler idi. Ba‘dehû Timur hâdisesinde Yıldırım Hân münhedim olup ol esnâda Timur yanında iken humma-i muhrîkden Yıldırım Hân merkûm olduğun küffâr istimâ‘ edüp cümle ümmet-i

Muhammedî İslâmbol’dan bu Çatalca şehrinden nefy-i beled edüp yine küffâr bu Çatalca’ya istilâ eyledi.

Ba‘dehû sene 857 târîhinde Ebü‘l-feth Gâzî İslâmbol üzre Edirne’den gelirken savlet [ü] salâbet-i şehriyârîye çatalca küffârı tâkat getiremeyüp Silivri kal‘asına ve Terkoz kal‘asına ve İslâmbol kal‘asına firâr edüp dârü‘l-bevâr etdiler.

Ba‘dehû Ebü‘l-feth Gâzî bu Çatalca şehrinde niçe bin yük bâr-ı sakîli Mihaloğlu Alî Beğ ile bırağup “Bu şehri Allah’a emânet etdim” deyü du‘â edüp kendüler İslâmbol’u muhâsara edüp (–) günde sene (–) târîhinde feth edüp anların du‘â-i hayrları berekâtıyla bu Çatalca şehri âbâdân olmadadır.

Der-sitâyiş-i imâret-i büleyde-i Çatalca: *[171b]* Bu şehrin imâristânı Çatal dağının zeyline vâki‘ olmağıla Çatalca derler. Kayalı ve dereli ve depeli iki çatal kûh-ı bâlânın cânib-i şarkîsi dâmeninde kıbleden cânib-i şimâle tûlânî vâki‘ olmuş iki bin adım dırâz bâğlı ve bâğçeli ve âb-ı hayâtlı bâğ-ı İrem-misâl bir büleyde-i bî-misâldir. Eyyûb Sultân Mevleviyyeti nevâhîlerinden yüz elli akçe pâyesiyle mükellef kazâdır. Ve cümle (–) aded nâhiye kurâlarıdır. Hâkim-i örfi Çatalca bâğçesi üstâdıdır. Üç yüz bâğbân Aznavur bostâncılar ile zabt u rabt eder a‘lâ hükûmetdir. Tarafından subaşısı ve kethüdâyerisi ve yeniçeri serdârı ve muhtesibi ve ayak nâ’ibi vardır. Ammâ İslâmbol karîb olmağıla müftî ve nakîbi yokdur.

Bu şehr-i zîbâ cümle kırk yedi mihrâbdır. Beşi salât-ı cum‘a edâ olunur câmi‘dir. Cümleden mükellef ü müzeyyen ve ma‘mûr,

Ferhâd Paşa câmi‘i: Süleymân Hân vüzerâlarından Selîm-i Sânî‘ye ve Murâd Hân-ı Sâlîs’e irişmiş bir vezîr-i dilîr emiş kim câmi‘inden bellidir. şehrin tâ vasatında bir mürtefi‘ zemînde dırahtistân-ı hıyâbân içre bir serâmed minâreli bir câmi‘-i rûşendir. Gerçi küçükdür ammâ gâyet musanna‘ u müzeyyen ve mükemmel ü mükellef câmi‘-i müferrâhdır. Cümle hücreleri ve sâ’ir imâretleri serâpâ kurşum ile mestûr bir câmi‘-i nûrdur. Hakkâ ki Süleymân Hân câmi‘in binâ eden Koca Mi‘mâr Sinân bu câmi‘de gûnâ-gûn zîhler ve elvân tasarruflar icâd etmişdir. şeb [u] rûz cemâ‘atden hâlî değildir. Andan (–) (–) câmi‘-i

…………….(1.5 satır boş) …………….

Bunlardan mâ‘adâ mahalle mesâcidleridir. Ve cümle (–) aded mahalle-i müslimîndir ve üç mahalle-i keferedir. Ve cümle (–) aded serâpâ ahmer-gûn musanna‘ kiremit örtülü fevkânî ve tahtânî kârgîr binâ sarây-ı âlîler ile ârâste ü hadîka-i besâtinler ile pîrâste olmuş bâğ-ı hıyâbân-misâl şehr-i cihândır. Cânib-i kıblesinde tâ Kovukdere nâm mahalle varınca imâristândır, ammâ her hânede bâğ u bâğçe olmağıla hâne-ı zîbâları seyrekdir.

Cümleden sarây-ı selâtin-i Âl-i Osmân, hayrât-ı Sultân (–) (–) Hân, şehrin cânib-i şarkîsinde bir çemenzâr sahrâya nâzır bir mürtefi‘ zemînde dıraht-ı servî ve çınar ve kavak ve bîd-i ser-nigûn ve sâ’ir eşcâr-ı müsmirrât-ı gûnâ-gûn ile kuyâğ-ı hıyâbân olmuş bir bâğ-ı İrem’dir kim gûyâ erd-i behiştdir. Bunda olan tuyûr-ı hoş-elhânın evsâfında lisân kâsırdır. Bâ-husûs mürg-ı karatavuk ve mürg-ı ishakın hoş-nevâlığı vakt-i şâfi‘îde âdeme hayât verir. Ve hezâr hezârânın ve bülbül-i hoş-nevânın nevâ-hânlığı bir bâğ-ı selâtînde yokdur. Zîrâ kûhî semtlerdir. Bu sarây-ı azîmin cânib-i erba‘ası kal‘a-misâl divârlıdır.

İçinde bostâncıbaşısı ve üç yüz aded bâğbânı vardır. Ve müte‘addid hücreleri ve niçe kasr-ı havernâkları ve niçe kâh-ı kâ‘aları var ve Çatal dağın su terazûlarıyla uçar âb-ı revânlar fıskiyye ve havz u şadırvanlardan ve selsebillere rîzân olur. Her pâdişâhın birer gûne kasr-ı İremleri var kim atlas-ı felekde eyle bir kârgîrliği bir mi‘mâr-ı selef etmemişdir. Merhûm Melek Ahmed Paşa efendimiz bunda mihmân olup Kaya Sultân ile bunda mülâkât olup kâmil bir hafta bu bâğ-ı cinânda Hüseyn-i Bâkara fasıllarıyla zevk u safâ edüp felekden kâm alır şekilli olduk. Ammâ ne mümkin, beyt:

Müft mesken sanur cihânı kişi

Nakd-i ömrin verir kirâ yerine

Eğer manzûrumuz olduğu mertebe bu gaytân-ı ravza-i rıdvânı medh eylesek bir mücelled kitâb olur. Hulâsa-i kelâm bir haftada, gicemiz Kadr, gündüzümüz ıyd-ı adhâ idi.

Bu bâğdan sonra Deli Usta sarâyı ve Çataloğlu sarâyı ve Kadri Ağa sarâyı ve niçe nâ-ma‘lûm sarây-ı gûnâ-gûnlar vardır. Ve yedi aded tekye-i Halvetî ve Celvetî ve Bektâşî âsitânesi ve mu‘azzam kurşum örtülü hânları ve hâne-i bî-minnet kârbânsarâyları ve bir hammâmı ve iki yüz yetmiş aded dükkânları vardır.

Ammâ bezzâzistânı ve imâret-i medrese ve dârü‘l-hadîsi yokdur. Lâkin mekteb-i sıbyânı ve ulemâ vü a‘yânı çokdur. Ve bu şehir bir kûh-ı bâlâ dâmeninde vâki‘ olmağıla yetmiş yerde âb-ı hayâtları çârsû-yı bâzâr içre kırk elli aded çeşme-sârlardan birer uyûn-ı câriye cereyân edüp bâzâr-ı hüsnün kaldırımları üzre seyl-vâr revâne olup bâğ u bâğçelere ve müşebbek bostânlara cereyân eder. Sûk-ı sultânîsinde ekser ehl-i hırefi pây-pûşçı ve füllâr postâlcıdır. Zîrâ çoban ve çoluk ve hıdeman-ı yoluk kânıdır. Ve âb [u] hevâsının letâfetinden mahbûb u mahbûbesi gûyâ Züleyhâ vü Yûsuf-ı sânîdir. Ve dahi memdûhâtından ***[172a],***

Çatalca çayırı: Kâğıdhâne çayırından latîf nebâtât [u] giyâhâtlı yonca ve tirfil ve bir sim kânı bir sahâr-yı çemenzâr [u] lâle‘ızârdır kim Âl-i Osmân anbârına bu sahrâ-yı pür-hâsıldan üç bin araba alef der-anbâr-ı Ahûrkapu olur. Çayır mevsiminde muhâfazası içün bir oda yeniçeri çorbacısıyla nigâhbânlık ederler. Ve,

Memdûhâtından gayri sahrâlarında Baba Nakkaş‘a varınca ve Kiteli ve Baklalı ve İzzeddînli kurâlarına varınca çiflik-i azîmler ile ârâste ve ağıllar ve ekrekler ve sayalar ve çalışlar ve mandıralar ile pîrâste olmuş koyunlu ve kuzulu ve sığır ve câmûslu vâdîlerdir kim cemî‘i a‘yân-ı İslâmbol’un bu kurâlarda alâkaları vardır. Ve bir memdûhu dahi südü ve kaymağı ve teleme peyniri ve ağızı ve kölemezi ve kesmik yoğurdu ve dil peyniri ve kaşkaval peyniri deryâ-misâl südü İslâmbol’a akup Belde-i Tayyibe ya‘nî Mahmiyye-i Kostantiniyye’yi ganimet eder. Nazargâh-ı Mehemmed Hân bir şehr-i Çatalca-i âbâdândır. İnkırâzu’d-devrân ma‘mûr [ve] şâdân ola. *Bi-Rabbi Müste‘ân.* (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Ziyâretgâh-ı kasaba-i Çatalca : (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Andan kalkup yine cânib-i şarka (–) sâ‘atde giderken cümle a‘yân [u] eşrâf-ı İslâmbol ve Sadrıa‘zâm Bıyıklı Çerkes Dervîş Mehemmed Paşa Kethüdâsı Alî Ağa ve niçe bin a‘yân paşaya istikbâle çıkup paşa dahi ol gün *Bismillah* ile taht-ı revândan nüzûl edüp çakal ata

süvâr oldu. Ve cirid oynansın deyü fermân edüp Melekli ve sadrıa‘zamlı iki başdan cirid oynayup eyle silâhşorluk ve gûnâ-gûn lu‘bedebâzlık etdiler kim diller ile ta‘bîr olunmaz. Bu gûne arz-ı mehâret etdiler. Paşa efendimiz bu hakîrin defteriyle iki bin altmış altun ihsân eyledi. Ve sol tarafda koçu araba içre Kaya Sultân üç kise altun bezl [u] in‘âm eyledi. Bu uslûb ile ol gün,

Menzil-i Benefşe Çayırı: Bunda cemî‘i hayme [ü] hargâhlarımız ile meks edüp ol sahrâ-yı çemenzâr [u] lâle‘ızârda atlarımız ile bir gice sohbet-i hâs etdik. Bu sahrâ-yı çemenzâr dahi pâdişâhın hâs atlarıyçün çayır-ı azîm bir hâmûn-ı kadîmdir. Bunda dahi İslâmbol a‘yânının ve yedi kubbe vüzerâlarının ve sadrıa‘zamın hedâyâları gelüp ertesi gün alay-ı azîm ile (–) sâ‘atde,

Menzil-i kasaba-i sarây-ı Kaya Sultân der mahalle-i Topçular: Bu sarây-ı ferah-fezâya dâhil oldukda yüz aded kurbân ve on aded deve kurbân edüp fukarâya bezl olunup herkes sarâylarda ve niçe yüz ağalar haymelerinde meks etdiler. Ertesi ale‘s-sabâh Sadrıa‘zâm Dervîş Mehemmed Paşa ve yedi kubbe vüzerâları ve şeyhülislâm (–) (–) efendi ve nakîbü‘l-eşrâf (–) (–) efendi ve kadı‘askereyn ve İslâmbol mollası ve gayri niçe bin a‘yân [u] kibâr-ı kübbâr gelüp paşa ile müşerref olup Dervîş Mehemmed Paşa ile bizim Melek Paşa birbirlerin bağrına basup sadrıa‘zam koynundan bir hatt-ı şerîf çıkarup paşaya verdi. Paşa bûs ber-ser edüp kırâ’at etdikde “Emir pâdişâhımın ammâ Sofya-i sâfiye şehrinden berü yedi aydır haste-hâlim İnşâallah sehel tahsîl-i mizâc edüp fermân-ı şehriyârî üzre kubbe-nişîn vezîr-i sârî olalım, fermân pâdişâh-ı Cem-cenâbındır” deyüp niçe kelimâtdan sonra paşa, sadrıa‘zama bir ziyâfet-i azîm etmişdir kim bir târîhde bir vüzerâ bir sadrıa‘zama etmemişdir.

Ba‘de’z-ziyâfe sadrıa‘zama bir semmûr kürk ve üç kîse altun ve ba‘de’l-vedâ‘ bir mücevher raht u bahtlı ve mücevher zeynli ve altun zincirli sâfinâtü‘l-ciyâd misilli bir {mu‘teber} at çeküp sadrıa‘zam bîlâ-rikâb süvâr olup gitdi. Ertesi gün sa‘âdetlü pâdişâh-ı âlîvekârdan emîr-i ahûr ağa ile bir mücevher rahtlı ve eğerli ve zeheb-i hâlis zincirli bir küheylân-ı sabâ-sür‘at esb-i eşheb gelüp bula süvâr olup “Kubbe-nişînim vezîr-i âli tebârımsın!” deyü yine hatt-ı şerîf geldi. Hemân paşa “*el-emrü emrüküm”* deyüp süvâr olup sarây kapusundan taşra fermân-ı pâdişâhî yerin bulsun deyü çıkup yine sarâya gelüp emîr-i ahûrdan vâfir öz[r]ler dileyüp bir kîse gurûş ihsân edüp emîr-i ahûr gidince sadrıa‘zamdan yine eylece bir esb-i ahmer-gûn-ı sabâ-sür‘at geldi kim gûyâ ebreş-i gül-endâm veyâhûd aşkar-ı div-zâd idi.

El-hâsıl ol gün a‘yân-ı vilâyetden yetmiş aded yeleğender atlar geldi kim kimi cilfe ü musâfaha ü havvâre ve tarîkî ü Mahmûdî ü ma‘nek ü seylâvî ü beşşâre ü dîvne ve gevgeş ve (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Bu gûne hasîb u nesîb küheylân atlar gelüp cümlesin kendü ile renc [u] anâ çeken ağalarına ihsân eyledi. Ertesi sa‘âdetlü pâdişâhın ihsânı olan esb-i cıyâda süvâr olup âheste âheste Hazret-i Ebâ Eyyûb-ı Ensârî ziyâretine gidüp edâ-yı ziyâret edüp yetmiş aded kurbân ***[172b]*** eyleyüp cümle fukarâ-yı bâbullaha bezl olundu. Andan yine Topçular Sarâyı‘na gelüp bu hakîre raht u bahtıyla bir eşheb at ve bir semmûr kafası kürk ve bir kîse guruş dukat {ihsân} edüp kendüsü tahsîl-i mizâc edince hizmetinde olup nedîm-i hâssı idik.

Der-fasl-ı sitâyiş-i şeb-büge-i teferrücgâh-ı ibret-nümâ, be-vâdî-i Kâğızhâne-i zîbâ

Bu hakîr-i pür-taksîr Melek Ahmed Paşa efendimizle bu Topçular sarâyında sâkin olurken her şeb Kâğızhâne'de niçe yüz bin fişeng-i pür-reng evc-i âsumâne urûc etdüğün temâşâ edüp niçe bin top u tüfeng sadâsın istimâ' ederdik. Âhir bir yârân-ı safâdan bu şâdımânı su'âl etdükde ol yâr-ı vefâdâr bu hakîrin ahvâline vâkıf-ı esrâr olup eydür: "Ey gussa vü gamda perîşân-hâtır olan bîçâre ve aklın yitirmiş âvâre! Niçün deşt-i gamda mecnûn gibi mahzûn olup bu hây-hûy-ı Kâğızhâne'den âgâh değilsin. Bu devlet-i Âl-i Osmân zuhûr edeli sâ'ir teferrücgâhlarda bile bu Kâğızhâne cem'iyyeti gibi bir şâdmâm olmamışdır. Bu ıyd-gâhı görmeyen edîm-i arzda birşey görmüş değildir" deyü Kâğızhâne'yi eyle temdîh u tavsîf etdi kim bu tabî'at-i meyyâl mâ-i zülâl gibi nehr-i Kâğızhâne'ye cereyân etdi. Ve bu ebyât hâtıra hutûr etdi. Kıt'a,

Gönül eğlencesi seyr u safâdır

Safâ sür kim bu dünyâ bî-vefâdır

Kişi zevkıyla olısar ferahnâk

Hemân zevk eyle cânım olma gam-nâk

deyüp ol ân paşaya varup Kâğızhâne'ye gitmeğe izn alup kırk altun masrûf ve iki koyun ve gayri me'kûlât [u] meşrûbât-ı bî-kıyâs alup hakîrin yâr-ı gâr-ı münâsiblerinden beş altı ağa ile haymelerimiz alup Kâğızhâne nehrinin sâhilinde dıraht-ı çınar sâyesinde meks edüp gice ve gündüz sohbet-i hâssa başlayup gûyâ her şeb [u] rûz Hüseyin-i Baykara zevki ederdik. Mâh-ı Recebü'l-müreccebin gurresinden tâ şehr-i Ramazânu'l-mübârekin hilâli nümâyân olunca kâmil iki ay bu sahrâ-yı çemenzâr [u] lâlezâr-ı Kâğızhâne'de eyle îyş u ışretler olmuşdur kim diller ile ta'bîr ü kalemler ile tahrîr olunmaz. İslâmbol'un cemî'i a'yân [u] eşrâfları ve mîrâsyedi hoppa çelebileri bu Kâğızhâne fezâsında üç bin mikdârı münakkaş hayme vü hargâhlar ve çerge ü sahâbe ve nâmûsiyyeler ile vâdî-i hâmûnu zeyn edüp her şeb cümle hayemâtları niçe kerre yüz bin kanâdiller ile ve şem'-i asel ve şem'-i rîch ve meşâ'il ü fânûs-ı me'nûs-ı ahterân ile çerâğân ederlerdi. Ve her serâperde-i a'yânda her şeb hânende ü sâzende ü mutrıbân ve Ahmed kolu ve Cevâhir kolu ve Nazlı kolu ve Garibânî kolu ve Akîde kolu ve Zümrüd kolu ve Postâlcı kolu ve Potakoğlu kolu ve Haşota kolu ve Semmûrkaş kolu nâmân kol kol mezkûr çengiler çeng u rebâb ve santur ve tanbûr ve ud ve çertây ve kânûnları üzre her şeb gânâgûn fasl-ı Fâryâbî edüp tâ sabâha dek bir hây hu olurdu kim gûyâ Deccâl hurûc etmişdür.

Ve ba'de'l-ışâ niçe kerre yüz bin sürâka fişek-i âsumânî semâya münkalib olup terakkîler ve bahrîler ve kelebekler ve belaluçkalar ve deliceler ve kepişler ve horoslar ve kulle ve kepişler bu makûle fişeklere âteş edüp sabâha dek zemîn u âsumân ra'd-misâl gürlerdi.

Bu tahrîr olunan hayemâtlardan mâ'adâ Kâğızhâne nehrinin tarafeyninde yedi sekiz bin aded hayme-i tengetir ve ihrâm ve kilimden ve gayri Külbe-i ahzândan çalaş ve sâyebânları komşu beşeler kurup sahrâ-yı Kâğızhâne'ye gûyâ asker-i Cemâpûr meks etmişdi. Bunlar dahi bir gûne îş [u] ışretleri olurdu. Ve iki binden mütecâviz dekâkîn ordu-

yı sultânîde me’kûlât [u] meşrûbâtdan mâ‘adâ cemî‘i zî-kıymet mevcûd idi.

Ve her rûz-ı rûşende her meydânda hokkabâz ve surâhibâz ve âteşbâz ve zorbâz ve resenbâz ve perendebâz ve kâsebâz ve kumârbaz ve sinibâz ve ayu ve maymun ve keçi ve hımâr ve köpekbâz ve kuklabâz ve şebbâz ve gürzbâz ve matrakbâz ve şemşîrbâz ve mührebâz ve tasbâz ve (–) (–) (–) (–) (–)

Ve’l-hâsıl üç yüz altmış elvân aded bâz-ı bâzân ve pehlivânân-ı küştegîrân bu mecma‘u’l-irfânda arz-ı ma‘rifet edüp bî-hisâb kâr ederlerdi. Ve dergâh-ı âlî tarafından dör[d] oda yeniçeri çorbacısı bu cem‘iyet-i kübrâya ta‘yîn olunup kâhîce Yeniçeri Ağası Gürcî Mustafâ Pa[şa] gelüp tenbîh ü te’kîd edüp giderdi. Ve nehr-i Kâğızhâne’de şînâverlik eden mahbûb u pençe-i âfitâb dilberânın hadd [u] hasrı olmayup bîlâ vâsıta âşık [u] ma‘şûk birbiriyle koç kocağ olurlardı. Ve şeb [u] rûz her haymede cümle ehibbâ vü yârân birbirlerine ziyâfet-i azîmler edüp cân sohbetleri olurdu. Hulâsa-i kelâm bu cem‘iyyet-i kübrâ bir târîhde olmamışdır. ***[173a]***

Ba‘dehû işbu sene (–) Ramazânının gurresinde fermân-ı pâdişâhîyle Melek Ahmed Paşa ile İslâmbol’a dâhil {olup} Kubbealtı‘nda kırk yük akçe hâss-ı hümâyûn ile Bıyıklı Dervîş Mehemmed Paşa asrında ikinci vezîr olup arza girerdi. Efendimiz, şeb [u] rûz Bıyıklı Dervîş Mehemmed Paşa ile dörd ay bîrâder-i cân-beraber-vâr zevk [u] safâ ile hüsn-i zindegâne eyleyüp efendimize hâss-ı hümâyûnı içün Karahisâr-ı Sâhib sancağı ihsân olunup üç bin mikdârı ağavâtların hâssına gönderüp kendüsü sebük-bâr kalup on iki aded yalılarında Fındıklı ve Beşiktaş ve Ortaköy ve Üsküdar ve Eyyûb yalılarında zevke meşgûl oldular. Bu hakîr de sebük-rûh yârân-ı bâ-safâlar ile Eyyûb ve Kâğızhâne ve Akbaba ve Beğkoz ve Kanlıca ve Hisâr ve Üsküdar ve Çamlıca ve Kadıköy ve Sarıkadı ve Âlemdağı‘nda âlemler edüp andan aşağı Göksu’da zevk u safâlar ederdik.

Husûsen Hisâr kirazı mevsiminde İstinye ve Yeniköy’de ve Tarabya’da ve Kefeliköyü‘nde ve Büyükdere’de ve Sarıyer’de âlü‘l-âl la’l-gûn zülâlli âbdâr kiraz fasılları edüp gûnâ-gûn müsmirrâtından kâm alup niçe bin zevk u safâlar etdik. Bu ibâret hemân bizim içün değildir. Hemân bu Bıyıklı Çerkes Dervîş Mehemmed Paşa’nın zamân-ı sadâretinde ve Mehemmed Hân-ı Râbi‘in devâm-ı devletinde ol sene-i Meymûnda cümle halk meymûn-misâl cünbüş ü hareket edüp şâdımânlar etdi. Zîrâ Gürcî Mehemmed Paşa vezâretinde mâl-ı hazîne kılletinden ve tâ‘ûnun vefret [u] kesretinden halk mâtemde idi.

Andan Tarhuncu Ahmed Paşa sadâretinde zabt u rabt hengâmesinden ve kaht [u] galâdan ve kefere-i fecerenin Akdeniz’de cezîrelere tasallutundan cemî‘i halk âlem-i ye’s u mâtemde olup “Yâ Kâbız” ismine mazhar olmuş halk cümle inkıbâzda idiler. Tâ ki Dervîş Mehemmed Paşa sadrıa‘zam oldu, gıll [u] gış ve gıybetden müberrâ âlüfte-i âşüfte sâhib-i tab‘ u sâhib-i kerem kimesne olmağıla cümle ehl-i İslâmbol “Yâ Bâsıt” ismine mazhar olup diyâr-ı İslâm’da olan ibâdullah-ı müslimîn bir gûne inbısâtda oldu kim giceleri kadr, gündüzleri nevrûz-ı Harzemşâhî olup bizzât Acem şâhı ve Kızılelma ve Alaman ve Venedik gümrâhı ser-nigûn olup hâmûş-bâş oldular. Ve zemînî müzehblerde olan medfûn gencine-i Kârûnlar cümle meydâna çıkup anınçün cümle ünâs-ı âlemde sürûr [u] şâdımân var idi. Hikmet-i Hudâ: [151] mazmûnu üzre bu kârhâne sâhibi Perverdigâr heşt deh âlemin râdet-i ezeliyyesi eyle imiş kim sene (–) mâh-ı (–) gününde Dervîş Mehemmed Paşa dîvân-ı pâdişâhîye gelmeyüp Melek Ahmed Paşa efendimizi ba‘de’d-dîvân sarâyına

kığırup bu hakîr paşa efendimizle Dervîş Mehemmed Paşa’ya buluşup haste-hâl gördük. Meğer *Allahümme âfinâ* felç marazına mübtelâ olup bir kolu ve ağzı ve burnu eğilüp kec-dehân olmuş. Niçe hukemâ ve etıbbâ-yı hâzık yetmiş bin kîl u kâl ile cevâb-ı nâ-savâblar verdiler. Âhir Melek Ahmed Paşa efendimiz bu hakîre hitâb edüp eyitdi “Ey Evliyâ! Sende olan azîmetlerden ve İsm-i a‘zamlardan ve Mu‘avvizeteyn ve ba‘zı ed‘iyelerden birâderimize şifâ niyyetine tilâvet eyle. Ola kim bu karındaşımız bu marazdan halâs ola” dedikde bu hakîr ber-zânû olup sadrıa‘zamın meflûç destin destime alup *Bismillah* ile azîmet-i Fârisî [152] deyü bu azîmeti üç kerre tilâvet edüp sol elimle kec dehânına ve cümle endâmına sürerdim. Ammâ bu azîmetin şartı üç kerre okuyup sol eliyle tilâvet eden kimesne meflûcun pâbûcuyla eğilmiş çehresi tarafına vurmak gerekdir, biemrillah şifâ bulur. Ammâ bu vezîr-i âlîşân olmağıla bad pâbûcıyla urmayup bir eski mestiyle üç kerre mesh etdim.

Ba‘dehû azîmet-i şeyh Tancavi Mağribî: [153] Bu azîmetden sonra üç kerre sûre-i Mu‘avvizeteyn’i tilâvet edüp ***[173b]*** Mehemmed Paşa’nın vechine ve endâmına üfleyüp ba‘de’d-du‘â ve’s-senâ yerimizde sâkin olduk. Biemrillahi Te’alâ ağzının yârı ve sâlyarı akmayup sehel ifâkat buldum, deyüp bu hakîre bir kafa kürk-i semmûr ve bir kîse guruş ihsân etdi. Netîce bu uslûb-ı sâbık üzre yedi gün müdâvemet edüp azîmetler kırâ’at ederdim. Ol gün paşa efendimiz Mehemmed Paşa’dan müfârakat edüp doğru sa‘âdetlü pâdişâha varup sadrıa‘zam ahvâlin i‘lâm eyledikde pâdişâh-ı zîşân kızlarağasıyla sadrıa‘zama vâfir hedâyâlar gönderüp hâl [ü] hâtırdan su‘âl etdiler. Anlar dahi “Ben sâhib-i firâş oldum. Umûr-ı müslimîn mu‘attal olmasun içün karındâşımız Melek Ahmed Paşa’yı kâ’im-i makâm eylen” deyü ricâ edüp dârüssa‘âde ağasıyla telhîs eyledi. Ve arzı hayyiz-i kabûlde vâki‘ olup sene (–) târîhinin mâh-ı (–) günü efendimiz Melek Ahmed Paşa, Bıyıklı Çerkes Mehemmed Paşa’nın yerine emâneten kâ’im-i makâm-ı âlîşân olup sa‘âdetlü pâdişâhdan bir semmûr hil‘at-i fâhire giyüp umûr-ı müslimîne takayyüd eyleyüp her bâr yine Dervîş Mehemmed Paşa selâmına varup hâl ü hâtır soruşup sâhib-i firâş iken yine cümle umûr-ı mu‘azzama ve azl ü nasb anların re‘y [u] tedbîriyle idi. Tâ altı ay bu minvâl üzre Dervîş Mehemmed Paşa sâhib-i firâş sadrıa‘zam, Melek Ahmed Paşa kâ’im-i makâm-ı mu‘azzam olup elbette üç ay gurresinde mevâcib çıkmak mukarrer idi. Ve tershâne mühimmât [u] levâzımâtı her cihetden âmâde idi. Ve cezîre-i Girid’e üç bin asker-i imdâd ve hazîne elbette giderdi. Bu mâbeynde sadrıa‘zam kâh hoş-hâl kâh mizâcı pür-melâl olup hikmet-i Hudâ sehel ifâkat bulmuşken Çerkes âdemîsi olup Tatar ile üsdiğinden bir semiz at eti yiyüp ve kımız nâm at südü içüp ve peynirli Çerkes pasdası yeyüp hasta oldu. Bu ta‘âmlar ise cümle kabızdır.

Tabi‘at-ı yübûset ise felç marazına gâyet muzırdır. Felcin dâ’-i devâsı dâ’imâ müshil ve tahtânî şâfler lâzımdır. Netîce-i merâm günden güne hâli gâyet müşted olup bizim paşayı ve sâ’ir vüzerâ ve ümerâ-yı vükelâları katına kığırup vasiyyet etdi. Evvelâ huddâmlarım beni susuz öldürüyorlar, beni Alî Paşa câmi‘i mihrâbı önünde sâ’ir vüzerâ karındaşlarım cenbinde defn edüp kırk bin altuna başım ucunda bir çeşme-i cân-perver edin. Ve kırk bin altun ağalarıma ve kırk bin altun Mekke ve Medîne’ye deyü cümle vüzerâya vasiyyet edüp üçüncü gün dâr-ı bâkîye intikâl edüp cemî‘i İslâmbol’a vâveylâya düşdü.

Âhir-i kâr bi-emri Perverdigâr cem‘iyyet-i kübrâ ile na‘ş-ı şerîfin vasiyyeti üzre Dîvânyolu’nda Alî Paşa mihrâbı önünde bir pencere dâhilinde defn olunup başı ucuna bir

çeşmecik inşâ etdiler.

Ve sâ'ir emvâl [ü] erzâkın nâ vasiyyeti üzre mîrîye zabt etdiler. {Kabrinin penceresi üzre târîhi budur: Güfte-i Füzûnî}:

(–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

Eğer ma'lûmumuz olduğu mertebe muhallefâtın tahrîr eylesek Fâtih-i Yemen Sinân Paşa terekesi mertebesi olurdu.

Ammâ tahrîrinde fâ'ide ü â'idesi yokdur. Altı ay sâhib-i firâşlığıyla sıhhat-i vezâreti cümle (–) olmuşdur.

Ba'dehû cümle vüzerâ vü vükelâ ve ulemâ ü sulehâ ve kibâr-ı kübbâr cümle huzûr-ı pâdişâhîye varup müşâvere etdiler. "Ayâ mühri kime versek?" dediler. Ol mahalde Melek Ahmed Paşa efendimiz dahi nümâyân olup atından nüzûl edüp menkale pehlivân-vâr pertâb ederek Çemensoffa nâm mahalde huzûr-ı pâdişâhîye gelüp Hâsodabaşı Rûm Hasan Ağa, paşanın önüne düşüp götürdükde, paşa zemîn-bûs etmek mu'tâdı olmadığından "es-Selâmu aleyk pâdişâhım!" deyü du'â vü senâ ederek pâdişâh-ı Cem-haşmet müvâcehesine varup şeref-i takbîl-i enâmil-i pâdişâhî ile şâdkâm olup muhassılu'l-merâma erüp sâ'ir vüzerâlar üzre tekaddüm edüp vaka'-ı vekârıyla tâ saff-ı âlîde karâr edüp ber-karâr oldu. Derhâl sa'âdetlü pâdişâh-ı âlî-cenâb sa'âdetle mü'eddebâne ber-zânû olup buyurdular kim "Bak a vüzerâlarım, benim hâssaten murad [u] merâmımdır. Bir merdin ilkâsıyla ve bir ferdin iltimâsıyla değil ancak kendi zâde-i tab'-ı karîhamdan mühr-i şerîfim Melek Ahmed Paşa lalama sadâret-i uzmâmı ihsân etmişim" deyince hemân Melek Ahmed Paşa efendimiz üç kerre pertâb edüp dest ber-zemîn edüp eydür "Padişâhım, nutk-ı dürer-bârın cân bulsun içün mühr-i şerîfin aldım, kabûl eyledim. Ammâ nitekim Anadolu'da İpşir Paşa ve Seydî Ahmed Paşa ve Tayyâroğlu Ahmed Paşa ve Mirza Paşa ve Kara Hasan Paşa ve sâ'ir aşkıyâ ve Celâlî vü Cemâlîler ve zorba zorba sekbân u sarıca haşerâtları köğden köğe tavuk kırup lokmacılık edüp niçe bin ibâdullahı müte'ezzî edüp ehl [ü] ıyâl-ı re'âya vü berâyâ pâymâl-i rimâl olup ili vilâyeti anlar harâb u yebâb ederlerken bir vezîrin mühre mâlik olup zabt u rabt edüp adl [u] adâlet edüp tahsîl-i mâl edemez. Mâh be-mâh cemî'i *[174a]* kullarun mevâcib taleb edüp Tershâne-i âmire mühimmâtı lâzım olup beher sene kırk yedi bin kîse-i Rûmî mesârif lâzım. Anadolu tarafından ise cemî'i hâs-ı harâclardan bir akçe gelmeyüp cânib-i şark tavâ'if-i mülûke döndü. Pâdişâhım! Bu abd-i kemterin akl-ı kâsırı üzre ve benim hüsn-i rızâm, hüsn-i zannım üzre mühr-i şerîfi İpşir Paşa lalana ihsân eyle. Ale'l-acele der-i devlete gelsin. Anadolu'da cümle ibâdullah zalemelerin şûr-ı şerlerinden emîn olsun. Mâldâr u umûr-dîde bir vezîr-i atîkdir. Gelsin bir azîm donanma inşâ etsin. Anadolu ve Rûmeli'nden cezîr-i Girid'e âdem deryâsın sürüp kendüsü dahi serdâr-ı mu'azzam olup cezîre-i Girid'i kal'a-i Kandiyesi'yle feth edüp cezîre-i Korfoz'u ve kal'a-i Zadra'yı feth edüp berr ü bahrde Mısır yolları emn [ü] emân olup sulh [u] salâhlar olsun. Ve İpşir Paşa lalan da bir kerre mühür sâhibi olup mühr-i Süleymânî ne ma'nâ idüğün bilüp mührün çaşnisi ne lezzetde idüğün bilsin," deyüp bu mertebe kelâm-ı müşâvereden sonra hâmûş-bâş oldu.

Cevâb-ı Sultân Mehemmed Hân-ı Râbi': Pâdişâh-ı Cem-kişver eydür: "Bak a lala! Bu dergâhda niçe Celâlî ve Cemâlî ve zorba ve aşkıyâların kelleleri galtan-ı por-potur olmuşdur. İnşâallah an-karîbi'z-zamân anların da haklarından gelinüp murâd [u] merâmın

üzre cemî'i ibâdullah anların şûr [u] şerlerinden halâs olur" deyüp sa'âdetlü pâdişâh derhâl gazab-âlûd olup ayak üzre kalkıp bizzât kendü mübârek dest-i şerîfiyle mühr-i şerîfi bizim Melek Ahmed Paşa'ya verüp bir hil'at-i semmûr giydirüp eydür: "Yürü Allahu Te'âlâ her umûrunda Bârî [vü] yârî ola. Ve her işinde cenâb-ı Bârî mu'în u zahîrin ola. Ve her kârında Rabbü'l-izzet tevfîkin mukadder refîk etmiş ola. Göreyim seni her umûr-ı dîn-i mübîn içün niçe sa'y-i himmet edersin. Ve uğur-ı hümâyûnuma niçe bezl-i kudret edersin. Hazîne cem'ine takayyüd edüp cemî'i birden bine, binden yüz bine varınca vazîfe-hârân kullarıma mevâciblerin niçe verirsin, göreyim seni!" deyü du'â vü senâ-yı firâvân edince her taraafdan "Allah mübârek eyleye!" deyü cümle a'yân mübârek-bâd deyüp derhâl sa'âdetlü pâdişâh, efendimize bir semmûr lipâçe dahi giydirüp ol gün iki kürk oldu. Ammâ paşa koynuna mührü kodu ammâ gûyâ bir akreb-i Kâşiyân koynuna girüp aslâ hazz etmeyüp muğber-hâtır oldu. Zîrâ mâl ü hazîne tedâhülün fikr edüp "Mevâcibe on gün var. Bâb-ı hümâyûnda ancak on yedi kîse var ve bahr-i Sefîd'de cümle cezîrelere küffâr-ı bed-kirdârın istilâsı var. Beri tarafda mühimmât [u] levâzımât-ı Tershâne-i âmire var ve Anadolu'da Celâlî ve Cemâlî haşerâtının zulm-i sarîhi var. Ol taraflardan bir filûs-i ahmer gelmemesi var.

Bu mertebe-i dakîk üzre niçe bin gûne fikr-i fâside etmem diyemeyüp zemîn-bûs edüp cemî'i vüzerâ vü vükelâ ve şeyhülislâm Ebû Saîd Efendi ve nakîbü'l-eşrâf ve kadı'askereynler ile ve dârüssa'âde ağası ve Hâsodabaşı Hasan Ağa ve bostâncıbaşı sâ'ir musâhib-i şehriyârîler ile taşra arz odasına çıkup kâmil yedi sâ'ad müşâvere-i tâm edüp vakt-i asrda tekrâr Çimşirlik nâm mahalde ale'l-ittifâk huzûr-ı pâdişâhîye girüp "Pâdişâhım mühri el-hâsıl İpşir Mustafâ Paşa lalana gitmeği re'y-i ahsen gördük" dediklerinde "Ne dersin Melek lala?" dedikde hemân Melek Ahmed Paşa eydür "Pâdişâhım. Vallahi bu re'y-i ahsendir. Hadîs: [154] dedükde paşadan mührü alıp hemân hazînenin bedel-i mihrin paşaya verüp "Tiz düstûr-ı mükerremim ve kâ'im-i makâm-ı a'zamımsın" deyü paşaya bir semmur hil'at-i fâhire-i semmûr giydirüp üç aded semmûr kürkü ol gün paşa giyüp sene (–) mâh-ı (–) (–) gününde müstakil kâ'im-i makâm olup şad [u] handan paşa sarâyına gelüp mühr-i şerîfi dergâh-ı âlî (–) (–) Ağa İpşir Paşa'ya Haleb'e götürdü. Ve paşa efendimiz dahi niçe hedâyâ-yı zî-kıymetler ile mübârek-bâd deyü Alî Ağa'yı İpşir Paşa'ya Haleb'e gönderdi. Ba'dehû ol mâh-ı mübârekde Ayşe Sultân binti Ahmed Hân'ı İpşir Paşa'ya nikâh edüp müjdesi (–) ağa ile Haleb'e gitdi.

Ba'dehû paşa niçe menâsıb-ı âlîleri tevcîh edüp kalemiyyeleriyle yedi günde dörd bin *[174b]* ulûfe çıkarup cümle kul mecbûr-ı hâtır oldu. Ammâ tevcîh olunan menâsıbların birisin İpşir Paşa müsellimlere zabt etdirmeyüp ba'dehû müsellimler paşadan kalemiyyelerin şer' ile taleb edüp bin altmış kîse ashâbına redd olunup paşa bu kadar kîse-i Rûmî hasâre çekdi. Mâh-ı mezbûrun yigirminci günü sâbıkan ağamız olan Kulaksız Abaza şâhin Ağa çingene harâcıyla gelüp paşa efendimiz dahi şâhin Ağa'ya harâc-ı kıptîyânı zabt etdirmeyüp İpşir Paşa ile efendimiz mâbeynine ibtidâ bürûdet bundan hâsıl oldu. Ba'dehû her gelen İpşir Paşa'nın Haleb'de isyân [u] tuğyânın ve deryâ-misâl asker cem' etmesinin haberin getirirlerdi. Niçe kerre der-i devlet tarafından hasekiler ve kozbekçiler ve serbevvâbân-ı dergâh-ı âlîler gidüp "Elbette lalam, âsitâne-i sa'âdetime ale'l-acele gelesin" deyü müsta'cel hatt-ı şerîfler gitdikçe Haleb'den taşra aslâ bir hatve çıkmayup deryâ-misâl asker cem' ederdi. Bir kerre bir telhîsi gelüp "Pâdişâhımın der-i

devletine arz-ı bende-i bî-mikdâr budur kim Van diyârlarında Pinyânişi nâm ülkeden kızılbaş-ı bed-ma'âş [u] ser-tırâş iki kerre yüz bin koyun sürüp niçe yüz a'yân-ı Ekrâd katl edüp bu kadar kurâ ve büldân nehb ü gâret edüp sulh-ı Murâd Hân'a muğâyir gûnâ-gûn işler işlenmişdir. Bu abd-i kemter ol taraf ahvâline nigerânda olmağıla der-i devlet tarafına varmağa iktidârım yokdur. Hâlâ asker cem' edüp ol cânibe fermân-ı hümâyûnunuzla serdâr-ı mu'azzam olup gitmek üzreyiz. İnşâallahü'r-rahmân pâdişâhım dahi evvel-bahârda bu câniblere deryâ-misâl asker ile atf-ı inân edüp ammün Sultân Murâd Hân'ın feth edüp yine kızılbaş aldığı Revân'ın ve Nahşivân ve şirvân ve Azerbâycân'ın ve niçe bin bed-ma'âşun cânın alavuz. Hâlâ kırk bin tüfeng-endâz u sekbân u sarıca gâzîleri cem' edüp yanımda yetmiş aded mîr-i mîrân ve yedi aded vezîr-i dilirân mevcûd olup iktizâ ederse der-i devlete bu minvâl üzre rû-mâlîde kılmak üzreyüz" deyü haber gelince der-i devletin cümle ser-i kârda olanları vâlih [ü] hayrân olup Kapudan Kara Murâd Paşa Yeniçeri ocağına fitne âteşin bırağup "Gördünüz mi kırk bin tüfeng-endâz ile sizi kırsa gerek!" deyü İslâmbol içre niçe kerre yüz bin gûne güft u gûy-ı dürûğu sahîh kîl u kâller olarak cümle erbâb-ı devlet mest-i devlet iken mest [ü] medhûş sergerdân u hayrân u giryân gezerlerdi.

Bu haber-i mûhişden paşa efendimizin Kudde Kethüdâsı ve Defterdâr Moralı Mustafâ Paşa ve Mevkûfâtî Mehemmed Efendi ve Topkapulu ve Gümrük Emîni Hasan Ağa ve'l-hâsıl bu hakîrin ma'lûmu olan yetmiş üç aded kimesneler yek-dil [ü] yek-cihet olup yemin-billah mührü Defterdâr Moralı Mustafâ Paşa içün iki bin kîseye taleb etdiklerinde sa'âdetlü pâdişâh aslâ ve kat'â rızâ vermeyüp "Hemân İpşir Paşa lalam gelsin!" der idi. Ammâ Melek Ahmed Paşa efendimiz de havfe düşüp İpşir Paşa'ya niçe gûne muhabbetnâmeler gönderirdi. Ammâ ol tarafdan ta'n-âmîz mekâtibler gelirdi. Hulâsa-i kelâm İslâmbol içre huzûr-ı hâtır gidüp helc ü melc olup niçe bin efsâne kelâm turrehâtlar söylenirdi. Bu efkâr-ı fâside ile Melek Ahmed Paşa efendimiz hâne-i vahdetinde âlem-i ağyârdan bî-haber bevvâbânlar bâblarda nigâhbânlık ederken bu hakîr ile paşa kelimât edüp "Efvâh-ı âlemde ne var, ne yok?" dedi. Hakîr eyitdim "Serçeşme sizsiniz, ne var, ne yok siz bilirsiz" derken kapudan taşra bir sadâ-yı "Allah Hak!" istimâ' olundu.

Ve mine'l-bedâyi'i'l-garâ'ib, ahvâl-i dervîşân-ı zîşân

Anı gördük, kapudan içeri Telhîsî Hasan Ağa gelüp üç kişi olduk. Esnâ-yı kelâmda İpşir Paşa deryâ-misâl Cemâpur askeri gibi eşkıyâ ve zorbalar ile geliyor, denildi. Aya rikâb-ı hümâyûna bu kadar haşerât ile geldikde ne evzâ' [u] etvâr ide ve Kapudan Murâd Paşa ile ve Defterdâr Moralı Mustafâ Paşa ol iki fitne dağarcıklarıya ne mu'âmele ide, denildikde paşa eyitdi "Hele bizim vezâretimizde İpşir şâm valisiyken Dürzî Mustafâ Ağa ile emîrler gönderüp, bre Dürüzi üzre gitme, ırz-ı vezâreti pâymâl edersin" deyü nasîhatnâmeler ile emr-i şerîf dönderüp emr-i pâdişâhîye amel etmeyüp sû-ı tedbîr ile Dürüzî üzre gidüp Bukâ' Boğazı'nda boğazı ele verüp bu kadar askerin Dürzî'ye kırdırup ve bu kadar mâl-ı hazâ'inden ayrılup kendüsü uyluğundan akra hançer ile Dürüzî elinde mecrûh olup kendüsü ***[175a]*** ancak bir atıyla ve altı huddâmıyla halâs olup şâm'a bî-cân düşüp ol nasîhat-âmîz mektûblarımızdan berü "Bizim adüvvi cânımızdır. Hele gelsin, görelim!" deyüp evhâm-ı garibeler ile müşevveşü'l-hâl olup bu gûne ahvâlât-ı âlâyiş-i dünyâ ile müşâvere ederken anı gördük, hemân kapudan içeri demin "Allah Hak!" diyen fukarâ-yı Bektâşî yine "Allah Hak dost illallah!" deyüp ol cân-ı bî-bâk ü bî-pervâ içeri girüp "Aşk

ola ey âşıkân-ı sâdıkân-ı zarîfân!” deyüp nefîr-i Mûsâ çobanîsine dest urup ibtidâ düvâzde imâm aşkına on iki dem ü zemzeme urup bu hakîr ve paşa anın dem-i sûrundan dem-beste ü hayrân kaldık. Garâbet bunda kim “Kapuda bu kadar bevvâblar var. Bu sarây kâ’im-i makâm sarâyı olduğundan izdihâm-ı benî Âdem olmağıla bevvâblar kapulardan kuş değil zerre uçurmazlar. Bu dervîş ü dilrîş ne takrîb ile dâhil-i savma‘a oldu?” deyü engüşt ber-dehen edüp ta‘accüb etdik. Ammâ hakîr bu dervîşe im‘an-ı nazar ile nazar etdim. (Selâ) pây-bürehne ve ser-bürehne bir mülevves-şekil ammâ yüzünde gözünde nûr lem‘a urur. Sözünde letâfet u zarâfet u nezâfet olup dürr-i şehvâr-vâr tekellüm eder. Gâyetü‘l-gâye fesâhat u belâgât sâhibi cân-ı cânân bir sâhib-i iz‘ân ve serinde âfitâbe-i bozdoğan kisbeti üzre âfitâbesi var. Tâcın kec kılup serinde muhibb-i hânedân alâmetlerinden on iki imâm aşkına on iki tarîk-i Bektâşiyân pîrleri alâmeti olmak içün on iki aded la‘l-gûn dâğları gül-i mutabbak-misâl serinde zeyn kılmış.

Ba‘dehû bu cân aşk ile mest olmuş. Yine nefîrin ele alup dem urup Esmâ’ü‘l-hüsnâ âğâzesiyle nefîrde savt urup Hayyu’l-Kayyum, el-Vâcidü‘l-Mâcid, el-Ahad ve’l-Ferdü‘s-Samed, el-Kâdirü‘l-Muktedir esmâların gösterüp er “Hak Allah dost dost!..” deyü hâmûş-bâş oldu. Hakîr yine vücûdına bakdım, bî-pîrehen sîne-çak bir pâk-abdâl. Sîne-i bî-kînesinde Maktelü‘l-Hüseyn âşûresinde Tebrîz-i dilâvîzde sinesine şerhalar çekdirmiş kim her sırımı nîm dival kadar kadar şerhaları var. Ve serinden âfitâbesin çıkarup ser-bürehne olup tâ beynisi üzre bir teslîm dâğı var kim guruş kadar var. Anı göstermeden murâdı şerî‘at ü tarîkat ve hakîkat ü ma‘rifetde kâmil ve sâhib-ayâr olup “Tarîk-i hakka teslîmiz!” deyü teslîm dâğın ayân eyledi. Ve iki bâzûlarında çâryâr-ı güzîn dâğları ve şerhaları ve sol bâzûsunda Deşt-i Kerbelâ dâğları ve sırımları ile müzeyyen bir zırtıl pâk torlak ve parlak ammâ zarrak ve şallak değil ve çârdarb bir mutarraş abdâllığı cümle menâhiyyâtdan müberrâlık alâmetin göstermiş. Zîrâ bıyıkda ve saç u sakalda kaş ü kirpikde aslâ alâkası yok idi, ammâ nûr gibi yüzü berk ururdu.

El-hâsıl belinde tennûresi ve elinde deste-çûb ve dilinde “Yâ Mahbûbu’l-kulûb” ve kemerinde sapan-ı Dâvûdî ve pâlheng-i Mûsâî ve debdebe-i Alî ve cıgcığa ve zil-bem ü kantara ve dedehî ve râhrevî, bunlar refîk-i piyâdegândır.

El-hâsıl cümle âlât-ı cihâz-ı fakr-ı dervîşân-ı zîşân kendüde cümle müheyyâ bir ârîf-i billâhdır. Hemân hakîr cür‘et edüp “Pâdişâhım nere selâmın getirirsiz” deyüp abdâlâne savt-ı a‘lâ ile bu müseddesi terennüm etdim.

Bend-i müseddes:

Ne gülzârın nesîmidir hevâ-yı anber-i pâkün

Ne şem‘ün şû‘lesidür nâr-ı ruhsâr-ı arak-nâkün

Ne nehrin suyudur âbın ne yer toprağıdır hâkün

Ne hilkatsin ki karsan halkı yokdur kimseden pâkün

Efendim sana kim derler ne yirdensin nedir adın

Cefâyı kimden öğrendin a cânım kimdir üstâdın

deyü bu ebyâtları terennüm etdiğimizde dervîş eydür “Üstâdına rahmet sen câna aşk ola abdal!” dedi. Hakîr dahi “Aşkına meşk-i İlâhî ola ve yarıcın Allah ola,” dedim. Hemân

dilrîş u dervîş bu gûne âşıkâne cevâbları istimâ‘ edüp sürûrundan pây-ı şerîfleri yere basmazdı. Hemân anlar dahi bizim ebyâtlara karşılık bu Arabî kıt‘ayı âğâza eyledi. Kıt‘a: [155]

deyüp bu ebyât-ı dürer-bârı fesâhat u belâğat üzre mahâric-i hurûfu üzre icrâ ederek kırâat etdi.

Hakîr eyitdim: “Bârekallah ey fusehâ-yı büleğâ! Sadlek bârekallah” dedim.

Ol dahi hakîre eyitdi. ***[175b]*** “Bize bir müseddes bendi ebyâtlarıyla ârifâne ve şâ‘irâne hâl-i ahvâl-i pür-melâlimizi ve ism [ü] resmimizi su‘âl buyurdunuz idi. Ol ebyâtların su’âllerine cevâb oldur kim, evvelâ tarîk-i Hoca Ahmed-i Yesevî‘den fukarâ-yı Bektâşiyânız ve üstâdımız Dervîş Alî Nâdimî‘dir kim Hazret-i İmâm Rıza’da kırk sene gündüz sâ’im ü gice kâ’im olup ömründe bıçağ ile zibih olmuş zî-rûh kısmı ta‘âm tenâvül etmemişdir. Bu hakîr ol server-i hünerverin ma‘nâ oğluyum.

Ve bir mısra‘da ne yirdensin, buyurdunuz, biz dahi Arabî mısra‘ ile *bi’l-Irâkı marîzaten* işâretinden murâd [u] merâmımız Irâk-ı Acem ki Bağdâd-ı behişt âbâd-ı dârü‘l-hulefâ olan Irâk’da sâkin bir marîz-i zu‘afâyız, dedi.

Ve bir mısra‘da sana kim derler, buyurdunuz. Bu zelîl [ü] hakîre Dervîş Sünnetî derler. Yed-i kudret ile mecnûn-ı müştak olduğumuzdan sünnetî tahallüs eder bir Sünnî fukarâyız.

Ve bir mısra‘da ne hilkatsin buyurdunuz [156] hilkatinde cihâz-ı fakr hil‘atiyle mülebbes pâk u ter dâmen-i ma‘sumeyn-i pâkeyn.

Ve bir mısra‘da, nehrimiz su‘âl buyurdunuz. Suyumuz nehr-i Dicle’dir kim Diyârbekir kurbunda Tercîl dağlarından tulû‘ eder şattü‘l-arab’dır.

Ve hâkimiz su‘âl etdiniz. Hâk-i amber-i pâk Bağdâd-ı İrem-âbâd, maskat-ı re’simiz olmuşdur.

Ve ne şem‘in şu‘lesisin buyurdunuz. şu‘le-i tînetimiz nûr-ı îmân ile memlûdur.

Ve ruhsâr-ı arak-nâkin nedir dediniz tevhîd-i vahdet ile yanaklarımız la‘l-gûn olmuşdur.

Ve hevâ-yı unsur-ı pâkin buyurdunuz. Hevâ-yı hevesimiz müşâhede-i cemâl-i Râbbü‘l-izzetdir ve unsur-ı pâkimiz yed-i kudret ile tahmîr olup İsm-i a‘zam olmuşuz” deyüp okuduğumuz müseddes ebyâtlarının her mısra‘ına bu gûne tasavvuf ile cevâb-ı bâ-savâblar verdikde hemân hakîr bu câna derûnî âşık olup dest-i şerîfin bûs edüp “Bî‘at sultânım” dedim.

Anlar da hakîre “İsm-i şerîfiniz bize ihsân edün” buyurdular. Bu hakîr eyitdim “Evliyâ kulunuz ibn Dervîş Mehemmed Zıllî demişler” dedim.

Anlar eyitdi “İmdi hakkâ ki velîsin, bizi karındâşlığa ve sırdâş-ı hâldâşlığa ve deryâda yoldâşlığa kabûl edin” dedi. Biz dahi “Kabûl etdik” deyüp bu beyti terennüm etdik. Beyt:

Verdim beni benden sana, aldım seni senden bana

Oldu temâm bey‘ u şirâ yok arada sîm u zeri

deyüp ol yâr-ı vefâdâr ile el dutuşup sûre-i İnnâ Fetahnâ‘dan [157] âyet-i şerîfin tilâvet

edüp ol cândan tecdîd-i bî‘at edüp tâze cân buldum.

Paşa efendimiz bu hâli görüp tarîk-i Hâcegân'da iken fırsat ganîmetdir deyüp ol dahi bî‘at edem deyü temennâ etdikde dervîş eyitdi "Ey âşık, siz Melek Ahmed Paşa değil misiz? Siz bî‘at-ı ezeliyyeye iktidâ etmişsiz kim biz sizin hâtırınız içün kat‘-ı menâzil ederdik. Gelüp hamd-i Hudâ sıhhatle mülâkât müyesser oldu. İmdi ey Melek Dede, İşpaniye erenlerinden Mübtecil Hoca Ca‘fer ve Dervîş Angel Haydar millet-i Mesîhiyye şeklinde geçinirler ammâ ikisi de mü'mîn ü muvahhid nihânîce sâhib-i seccâdedirler. Ve pişvâ-yı tarîk-i Hâcegân birer pâdişâh-ı Cem-cenâbdırlar. Anlar hakîre bî‘at verüp "Var ey Dervîş Sünnetî! İslâmbol'da Melek Ahmed Paşa ile buluş ve görüş ve nedîmleriyle biliş ve Allah emâneti olsun Melek Baba'ya selâmımızı teblîğ eyleyüp bu sûre-i Yûsuf âyetiyle tesellî bulsun ve sûre-i (–) [158] (–) ilâ âhirih, âyetin evrâd etsin. Âyet-i Yûsuf emâneti budur deyüp (–) [159] [160] âyetidir. Anlar sizlere bu âyeti gönderüp selâm eylediler ve İpşir'den havf eylemesin. Allah ona yâverdir, dediler" deyince hemân paşa ayağa kalkup "Yâ Allah! şükür elhamdülillah ve aleykümü‘s-selâm rahmetullahi ve berekâtihi, gönderen getiren sağ esen olsun. Hamdülillah ki derûnumda olan İpşir havfi gitdi. Evhâm-ı tahayyülâtdan ve gıll u gışdan berî olup kesâfetden halâs oldum. Ve bu âyet-i şerîfi bunların nutk-ı dürerbârlarından istimâ‘ etdiğim gibi râhatü‘l-ervâh buldum. Maksad [u] merâmıma vâsıl oldum," deyü Dervîş Sünnetî‘nin elin eline alıp diyâr-ı İşpaniye'de ve gayri büldânlarda hâl sâhibi kimler var ise su'âl ederken "Kurtuba şehrinde Mübtecil Baba Sâdık size selâm etdi ve Tanca şehrinde şeyh Mansûr selâm etdi ve Fes-i Merânkûşî şehrinde İzzeddîn Burnâvî selâm etdiler" diyince paşa ayağa kalkup selâm alup "Biz anlara Cezâyirli Alî Sipçinoğlu ile mektûblar göndermiş idik. Vâsıl olduğu haberleri geldi" deyüp paşa Dervîş Sünnetî ile yine öpüşüp koç-kucağ ve birbirlerin derâğûş edüp künc-i bucağda bir çağ dahi sohbet-i hâssa meşğûl ***[176a]*** oldular.

Ammâ paşa ile bu ikisi bir gûne tekellüme başladılar. Hudâ âlimü‘s-sırrı ve'l-hafiyyâdır ol kelâm-ı dürer-bârlarından bir hurûf ve bir kelâm anlayamayup mebhût [u] mütehayyir kaldım. Anlar bir gûne sürûr [u] şâdımânda olup kâh *el-hamdülillah* ve kâh *eş-şükrülillah* ve kâh h*âzâ min fazlı Rabbî* dediklerin anlardım. Bu hâl üzre esnâ-yı kelâmda yine sadede gelüp Dervîş Sünnetî eydür "Bu âyet-i şerîfi size gönderdiklerinde ma‘nâ-yı sübhân üzre Melek Dede'ye beşâret eyle kim şeyhü‘l-kurrâ Sûsî hazretleri takrîb-i kırâ'atları üzre âyetinde *hâzâ* ile *ebşer* mâbeyninde olan elifi vasl edüp *mâ hâzâ* ile *ibşirâ* okurlar. *Ve mâ hâzâ mâ sî mâin* (–) (–) dir, ya‘nî *ibşir* değildir, mün‘adimdir. ya‘nî yine sen sâbit-kadem olup hayâtda melek-i sâhib-i keremsin işâreti vardır" dedi. Ve yine "Hâşâ ki müfessirîn kavli üzre bu âyet-i şerîfin ma‘nâsı böyle olup siz Melek ve İpşir ola, *hâşâ sümme hâşâ* ehl-i şer‘ bu tefsîre râzî değillerdir, ancak meşâyihân-ı bâtınân, ulûm-ı Arabiyye ve acîbeye mâlikân rümûz [u] künûz sâhibleri ve ilm-i ledünde cifr-i câmi‘ mâlikleri hurûf-ı Alî‘den ve kelâm-ı Muhyiddîn'den böyle istihrâc edüp tesellî haberi gönderdiler" dedikde paşa eyitdi "Ben bu âyet-i şerîfden safâ-yı hâtır buldum. Bu bilinmez bir rumûz-i ehl-i dildir. Kur'ân-ı azîmin ve Furkân-ı mecîdin her elfâz-ı dürerbâr kelimesinde ve her hurûf-ı hâldârında ilm-i Alî üzre niçe kerre rümûzât-i İlâhiyyeler var kim anın ehli olan bilüp her hurûfun rümûzundan haberdâr olup inkırâzu'd-deverân Furkân-ı Mecîd-i mu‘ciz ile amel ederler, başka bir ilimdir" buyurdular.

Zîrâ Melek Ahmed Paşa hâl sâhibi dervîş u dilrîş âdem idi ve dâ'imâ sulehâ-yı ümmet ile

ihtilât ederdi. Bu kerre bu Dervîş Sünnetî ile kâmil beş sâ‘at cân sohbeti edüp ta‘âm geldikde hemân Dervîş Sünnetî Paşa ile musâfaha edüp yerinden bir pertâb edüp kapudan taşra berk-i hâtif gibi çıkup gidince hakîre {paşa} "Bre yetiş bak Evliyâm {Dede} gitmesin" dedikde ardı sıra seğirdüp nâm [u] nişânından ne bevvâblar, ne ehl-i sûk ve ne hakîr bir nişân görmedik. Âhir hakîr paşaya gelüp bu ahvâli dedikde iki yüz altun ve iki Keşmirî şâl verüp "Tiz Evliyâm, ol cânı kande bulursan bizden selâm edüp bunları ver. Lûtf eylesin, her bâr bize gelsin" deyü paşa ricâ edüp akîbince hakîri gönderdi. Bu abd-i kemter ata binüp sarây kapusundan taşra çıkıp "Bre ümmet-i Muhammed, şu eşkâlde bir torlak u parlak u mudallak ışık-ı âşık göndünüz mü?" deyü ona buna su'âl ederken Bayrâm Paşa Sarâyı önünde "İşte Ahûrkapu'ya doğru bir âşık boru çalarak gidiyor" dedikde hakîr at bırağup Ahûrkapu'dan taşra çıkup gördüm ki fi'l-hâl bir kayık ile tâ deryânın vasatında bâdbân-ı cenâhın açup uçarak gitmede. Hemân hakîr dahi beş çifte bir kayığa süvâr olup palpa ribaçsa kürek ve yelken edüp deryâ ortasına vardıkda Dedemin kayıkçılarına makrama saldım. Anlar dahi âheste kürek çekdiklerinde varup mülâkât olup kayığına sürüp azîzin dest-i şerîfin bûs edüp "Paşa oğlunuz selâm eyleyüp şu iki yüz altunu harc-râh eylesin ve bu iki Keşmirî şâlı ridâ eylesin ve gâhîce bize teşrif eylesin, dediler" dedim. Hemân *"El-hedâyâ teşterük ve lev kâne müşterek* [161]*,* Hak berekât-ı Halîl versin. şallar bizim, altunlar kayıkçılar ile sizin" dedikde "Lutf eyle sultânım, cümle sizindir" deyü ibrâm [u] ilhâh edince "Âh işte bu teklîf-i mâlâ-yutakdır" deyü hemân girîbân-ı tennûresinden cilbend-i muhabbetin çıkarup, "Destûr der, sok elin şu ummân-ı kerâmeye" deyü izin verdikde bu hakîr elim cilbend-i muhabbete sokup des-dırâzlık etdim. İçi mâl-â-mâl mümessek ve ıssıcak furûnî altun-ı bundukânî ve la‘l [u] yâkût ve elmas, zümürrüd-i Sudânî ile memlû bir cilbend-i kerâmedir. Hemân aklım gidüp eyitdim "İmdi sultânım, siz a‘lemsiz, bu hakîr size teslîmiz" dediğimde hemân cilbendine al al edüp bu hakîre bir avuç altun verüp cümle seksen yedi sikke-i hasene ve yedi taş yâkût u zümürrüd ve elmas [u] la‘l ve seylân ve pîrûze ve zeberced taşları verüp eydür, "Ey ömrüm Evliyâ, bu altunların her birin birer sene harc eylesen berekât-ı Halîl ile sana kifâyet edüp ömrün oldukça harc eyle" dedikde "Ha benim ömrüm seksen yedi sene ola" deyü hakîre gûnâ-gûn evhâm-ı garîbe vü acîbeler ârız oldu. Ba‘dehû paşanın iki yüz altunundan yüz altun dahi ihsân eyleyüp bâki yüz altunları on nefer kayıkçılarımıza onar onar ***[176b]*** bezl eyledi. Ve şalın birin külâhı üzre sarup birisin gerdenine bend eyledi. Ve "Paşaya bizden selâm eyle. Biz gayri diyâr-ı Rûm'a kadem basmazız. Fer[d]âsı arz-ı mukaddeseye geçüp Mekke ve Medine cânib lerine gitmeğe me'mûruz.

Ve evvel bir ebyât-ı Arabî ile cenâbınıza, *ziyâret-i Beytullah rucelâ-yı hâfiyâ,* deyü işâret etmişdik. Hâlâ azîmetimiz ınânın ol tarafa atf eyledik ve size deryâ üzre refîk olmamızın işâreti idi. Hemân bizi hayr du‘âdan ferâmûş buyurman" deyü vedâ‘ mahallinde iki kayıkçılara eyitdi: "Dilerim kim Evliyâ Çelebi karındaşımız ile paşaya bile varup altunları kabûl etmeyüp sizlere tevzî‘ eylediğimize şehâdet edesiz kim paşa ıtmînân-ı kalb hâsıl ede ve Evliyâ Çelebi hakkında sû-i zandan halâs ola" buyurduklarında cihân bu hakîrin oldu. Ve "Evliyâm du‘â-yı hayrum seninle biledir. Var kumda oyna, götüne çöp batmasın. Râh-ı Mekke'de ve diyâr-ı Mısır'da aslâ gam yiyüp havf u haşyet çekme. Âfât-ı dehrden masûn [u] mahfûz olup Hudâ-yı Bîçûn mu‘în u zahîrin olup geşt ü güzâr eylediğin yerlerde pâdişâhlar ve vüzerâ, vükelâ ü a‘yân [u] kibâr mâbeynlerinde mu‘azzez ü mükerrem olup düşman şerlerinden emîn olasın. Ve bizi kal‘a-i Van'da hayr du‘âdan unutma, el-Fâtiha!"

deyüp yine ba‘de’d-du‘â dest-bûs edüp anlar Üsküdar’a bâdbân-ı azîmeti açup gitdiler.

Hakîr Ahûrkapu’ya şâd [u] handân gelüp iki kayıkçılar ile paşaya gelüp Dede’nin selâmın teblîğ edüp vâkı‘-ı hâli takrîr eyledim. Paşa âlem-i hayretde kalup “Bu sûre-i Yûsuf’da olan âyet-i kerîmeden acâ’ib tesellî-i hâtır buldum. Hakkâ ki ol âdem velî idi” deyü dâ’imâ anın evsâfıyla eğlenirdik. Bu hakîrin Melek Ahmed Paşa kâ’immakâmlığında böyle bir câna râst geldik.

Ba‘dehû bevvâblardan su’âl etdim ki “Bre cânım paşanın odası kapusu önünde elinizde deyeneklerle âmâde ediniz. Bu dervîş paşanın savma‘asına niçe girdi, görmediniz mi?” dedim. Cümle, “Görmedik!” deyü yemîn etdiler. “Ancak kapu arasında bir ‘Allah hak’ sadâsın ve bir dahi paşa yanında ışık borusu âvâzın istimâ‘ etdik” dediler. Garîb temâşâ idi.

…………….(17.5 satır boş) …………….***[177a]***

Bu bâlâda tahrîr olunan hizmet-i pâdişâhîleri fermân-ı hümâyûn üzre beş ayda tahsîl edüp Tershâne-i âmireye teslîm etdiğimiz mukâbelesinde dîvân-ı pâdişâhîde Melek Ahmed Paşa efendimiz huzûrunda hil‘at-ı pâdişâhî ile behremend olup elimize Defterdâr Moralı Mustafâ Paşa ve tershâne emîninden temessükâtlar ve huccet-i şer‘iyyeler alup yine efendimiz Melek Ahmed Paşa hizmetinde âsûde-hâl idik. Meğer İpşir Paşa Haleb’den gelmeyüp İslâmbol içer bir hay huy güft-gû olup cümle halk İpşir’in gelmesinde şekk [ü] şübhede idiler. Ve ser-i kârda olan kimesneler havflerinden İpşir İslâmbol’a gelmeyüp Celâlî olmasına ve Nasûh Paşazâde Hüseyin Paşa gibi Üsküdar’da İpşir bozulup bir cânibe firâr etmesin isterlerdi.

Ammâ İpşir Paşa deryâ-misâl asker ile gürleyüp gelmede. Hikmet-i Hudâ bir gün Melek Ahmed Paşa ile esnâ-yı kelâmda İpşir Paşa’nın ahvâl-i pür-melâli yâd olunup efendimiz eydür “Evliyâm, hâzır ol seni mektûblar ile ba‘zı mesâlih-i umûr-ı müslimîn içün İpşir Paşa karındaşıma gönderirim. Sana Hâfız Evliyâ deyü severdi, elbette gidersin. Ve mâbeynimize münâfıkîn girüp İpşir bize rencîde-hâtır olduğu muhakkakdır. Kim her kankı mansıbı bir kimesneye tevcîh etdikse zabt etdirmedi. Sen bir kaç gün anınla ülfet edüp mâ fi’z-zamîrin ferâsetle anlayup cemî‘i umûruna ve harekât u sekenâtına vâkıf-ı esrâr olup yine andan mektûblar alup bize gel” buyurdular. Hakîr *“el-Emru emruküm!”* deyüp âmâde olup yetmiş kıt‘a mekâtîbleri ve ulak emirlerin alup ol sâ‘at sene (–) mâh-ı (–) de ulaklığıla,

İpşir Paşa’ya gitdiğimiz menâzilleri ve çekdiğimiz anâları beyân eder

Evvelâ paşadan ve kapudan Kara Murâd Paşa’dan ve Moralı defterdârdan ve Koca nişâncıdan ve Ebû Sa‘îd müftîden ve dârüssa‘âde ağası ve Kudde Kethüdâ ve gümrük emîni ve şâmîzâde’den ve’l-hâsıl yetmiş aded ser-i kârda olan kimesnelerden harc-ı râh içün ve bizim kelime-i tayyibemiz içün {deyü} iki bin yetmiş üç altun ihsânlar alup hemşîremize teslîm edüp üç gulâmımla birer kılıç ve birer tîrkeş ve birer kamçı ile Üsküdar’da Acem nâm menzilciden bârgîrler alup tevekkülen-alallah deyüp on gün tasmayı urup,

Menzil-i kasaba-i Gekbeziyye: Andan ol gün ol gice Kırkgeçit’de çektiğimiz âlâm-ı şedâ’idi Hudâ-yı Müte’âl Malta küffârına virmesin, kış u kıyâmetde bârân-ı rahmet bize ol

gice matar-ı zahmet olup menzil bârgîrleri tepesi üzre düşüp başımız yarılıp mecrû[h] olarak,

Menzil-i kal'a-i İznik: Anda dinç bârgîrler alup kasaba-i **Lefke**'yi geçüp

Menzil-i kasaba-i Söğüt: Andan yine bârgîrler alup renc-i anâ çekerek **Eskişehir**'i geçüp,

Menzil-i Seydî Gâzî: Andan **hân-ı Husrev Paşa**'yı geçüp ve **karye-i Bayıd**'ı geçüp meşakkat u derd [u] elem çekerek,

Menzil-i Akşehir: Bunda bî-mecâl kalıp âhir Menzilhân'da ol gice mihmân olduk. Andan **Ilgın**'ı geçüp,

Menzil-i kasaba-i Lâdik: Andan altıncı,

Menzil-i sahrâ-yı Konya: Bu vâdî-i hâmûn nümâyân oldukda bu sahrâ-yı bî-pâyânı hayme vü hargâh u bâr-ı bengâh dutup tınâp tınâba çitaçit kurulmuş serâperdeler ile ârâste ve otak-ı gûnâ-gûnlar ile pîrâste olmuş bir asker meks etmiş kim hadd [ü] hasrın Hudâ-yı Müte'âl bilür. Bu hakîr bu cem'iyyet-i kübrâyı dörd sâ'atde gücile ubûr edüp doğru bizim aşîretimizden Kara Abaza Hasan Paşa'ya vardığımda yerinden kalkup hakîri bağrına basup silâhlarım kemerimden çıkarmadan ol ân hakîri İpşir Paşa serâperdesine götürdü. Ammâ ne çetr-i mülamma'dır, gûyâ hayme-i Efrâsiyâb'dır. Kapusundan tâ paşanın obasına varınca bî-tâb u bî-mecâl kaldım. Hemân pertâb ederek İpşir Paşa huzûruna vardıkda, beyt:

Âfâkı beğim ma'deletin nûr-ı pür etsin

Hurşîd gibi encümen-i dehre çerâğ ol

Geh nâfe gibi eyle deri deşt-i mu'attar

Geh gonca-sıfat gülşene gel-i zîynet-i bâğ ol

Dâdâr-ı cihân eylemesin âlemi sensiz

Her kande isen âsâf-ı şâh denîde sağ ol

deyüp seğirderek dest-i şerîfin bûs etdim. Hemân buyurdular kim "Evliyâ hoş geldin, biz seninle Varvar Alî Paşa senesinden berü görüşmedik. İslâmbol'dan çıkalı kaç gündür?" "Sultânım, beş gündür, ammâ gâyet kış çekdim" dedim. "Devlet tarafında ne var ne yok" dedikde, hakîr eyitdim "Bây u gedâ ve pîr u cüvân ve hâs u âmm sultânımın şeref-i kudûmiyle müşerref olmağa muntazırlardır. Husûsen Melek Ahmed Paşa karındâşınız, âh Sultânım Murâd efendimin çerâğ-ı efrûhtesi ve nazarkerdesi karındaşım gelse, deyü sultânımın intizârında olup sultânıma bu mektûbları gönderdi" deyü yetmiş aded atlas kîseli mekâtibleri verüp zemîn-bûs edüp gerüye çekildim. Hemân hazînedârına tenbîh edüp ***[177b]*** "Evliyâ senin müsâfirindir, bir hoş gözedüp bir semmûr kürk ve bir kat esbâb ve bir kîse guruş hammâm akçesi ver" deyü tenbîh etdikde hazîne çadırına varup def'-i cû' edüp bî-mecâl olduğumdan hâb-ı râhata vardım. Netîce-i merâm sahrâ-yı Konya'da İpşir Paşa ile yedi gün sohbet edüp *"el-kelâmu yecürrü'l-kelâm"* [162] üzre yedi günde müşâvere ve mükâlemeleri birer birer takrîr etsem bir tomar-ı dırâz olur. Me'âl-i kelâm: Bir gün İpşir Paşa eydür: "Evliyâm, doğru söyle Murâd Paşa ve yeniçeri ocağı beni isterler mi?" yemin edüp "Belî cümle pâdişâh kulları ve vüzerâ vü vükelâları sultânıma

muntazırlardır. Âh der-i devlete gelse de devlet-i Âl-i Osmân nizâm bulsa, derler. Ve cemî‘i ulemâ ü sulehâ ve a‘yân [u] kibâr, Sultân Murâd çerâğıdır, Husrev Paşa revişindedir. Âh gelse de cemî‘i umûr-ı mu‘azzamayı görüp Venedik küffârından intikâm alup Mısır'ın deryâ yolları küffârdan emîn olsa, derler" dedim. "Yâ Evliyâ, doğru söyle, Moralı Defterdâr mühr içün iki bin kîse verdiği sahih midir?" "Belî, merhûm Bıyıklı Dervîş Mehemmed Paşa meflûc iken mühri taleb etdi. Ammâ sa‘âdetlü pâdişâh rızâ vermeyüp mührü karındaşın Melek Ahmed Paşa'ya sadaka olunmasın re'y-i ahsen gördüler. Paşa karındaşınız 'Ben bir kerre mühr sâhibi olup lezzetin aldım. Pâdişâhım benim hüsn-i rızâm ile mühri elbette İpşir Paşa lalana ihsân eylen. Asker sâhibi vü müdebbir ü âkıl ü cerîdir. Mühr anın bin kez hakkıdır ve eski vezîrindir,' deyü bir sâ‘at ta‘rîf ve tavsîfinizde olup şeyhülislâm Ebû Sa'îd ve kızlarağası ve (–) (–) (–) (–) cümlesi, "Pâdişâhım İpşir Paşa lalana mühr istihâldir" deyü Fâtiha tilâvet olunup mühr-i şerîfi sultânıma gönderdiler. Kâ'immakâmlığı Melek Paşa karındaşınıza ihsân etdiler. Ve yedinci günde anlar dahi var kuvveti bâzûya getirüp cümle ocağa ulûfe çıkardılar" deyü niçe bin kelimâtlar oldu kim tahrîri mümkün değildir.

Andan sekizinci gün hakîre üç kîse ve iki at ve üç yüz altun ve bir tîrkeş ve bir kerrûke zırh ve bir kat esbâb dahi ve gulâmlarıma ellişer altun verüp toksan beş aded mektûbları alıp yine menzil emirleri ihsân edüp destbûsiyle müşerref olup andan vedâ‘ edüp niçe a‘yân [u] kibâr ile vedâ‘ edüp harc-ı râh ihsânlar alıp İpşir Paşa ihsânın cümle Hazret-i Mevlânâzâde (–) (–) Çelebi'ye Allah emâneti koyup ve Hazret-i Sultânu'l-ulemâ ve Hazret-i Celâleddîn-i Rûmî‘yi ziyâret edüp bade‘hû Çelebi Efendi'yle vedâ‘ edüp mahmiyye-i Konya'dan cânib-i şimâle kasaba-i Lâdik'i ubûr edüp,

Menzil-i kasaba-i Ilgın: Andan Akşehir'i geçüp Bayındır'da menzil bârgîrleri değişdirüp bir ân durmayup,

Menzilhân-ı Husrev Paşa: Andan Seydî Gâzî‘yi geçüp ve Eskişehir'i ubûr edüp,

Menzil-i kasaba-i Söğüt: Andan kasaba-i Lefke, geçerken Ayşe Sultân Ağası Mercân {Ağa'ya} râst geldim. {İpşir Paşa'ya giderdi}. Andan,

Menzil-i şehr-i İznik: Andan Kâfir Derbendin ve Hersek Dilin gemiyle geçüp,

Menzil-i Gekbiziyye: Andan Üsküdar'ı ubûr edüp mâh-ı (–) (–) (–) gününde İslâmbol'a dâhil olup paşayı Tershâne'de Girid cezîresi mühimmâtın görürken bulup dest-i şerîflerin bûs edüp cümle mektûbları verüp paşa kırâ‘at etmeğe başlayup hakîr istirâhat içün sehel hâb-âlûd oldum. Bu mahalde dahi İpşir Paşa gelince olan havâdisât-ı kelimâtları bir bir ayân eylesek bir mücelled kitâb olur. Ancak İpşir Paşa'dan ve Kara Hasan Paşa'dan ve Tayyârzâde Ahmed Paşa'dan ve Cân İmirza Paşa'dan ve gayri a‘yândan mektûb-ı muhabbet-uslûb getirdiğim âdemler inşirâh-ı sadr-ı derûn bulup bu hakîre vâfir ihsân u in‘âmlar etdiler. Ammâ Defterdâr Moralı‘ya bir kimesneden mektûb olmadığından gâyet müte'ellim olup her bâr hakîre "İpşir Paşa benim içün ne dedi" deyü su'âl ederdi. Âhir bu hakîr, hadîs [163] mazmûnunca ba‘zı tesellî-i hâtır olacak kelimâtlar edüp Defterdâr Paşa hazz ederdi. Ve Kudde Kethüdâ ve Mevkûfâtî Mehemmed Efendi hazz etmeyüp yüreklerinden kan giderdi. Tershâne'den paşa ile İslâmbol'da sarâya gelüp tenhâmızda İpşir Paşa ile zikri sebkat eden kelâmları bir bir paşaya takrîr etdikde paşa eyitdi "Elbette İpşir der-i devlete gelir mi", "Gelir ammâ deryâ-misâl asker-i Cemâpur ile gelüp

Üsküdar’da istikbâline çıkan âdemleri rehin alıkomayınca sa‘âdetlü pâdişâha varmaz ve varup sarâyında ber-karâr olursa Üsküdar’da olan askerlerin dağıtmaz” dedim. Paşa eyitdi:

“Hakkâ ki eyle edeceği muhakkakdır” dedi. Hulâsa-i kelâm İpşir Paşa kat‘-ı menâzil ve tayy-ı merâhil ederek Eskişehir’e geldikde evvelâ Yeniçeri ocağından Kuyumcu Süleymân Ağa, Muhzır Ağa *[178a]* idi. Ve Sarı Çavuşbaşı ve şâmîzâde re’îs ve yedi bölük ağaları ve sâ’ir erbâb-ı dîvân a‘yânları paşadan me’zûn olup Eskişehir’e İpşir Paşa istikbâline gitdiler. İpşir Paşa dahi kat‘-ı menâzil ü tayy-ı merâhil ederek İzmid’e gelince İslâmbol a‘yânının havf u haşyetde olan kimesnelerden giden hedâyâ-yı firâvânın hisâbın Hudâ-yı Bîçûn bilür. Melek Ahmed Paşa müşâvere edüp Kapudan Murâd Paşa’ya buyurdular kim “Benim karındaşım. Başdarde-i hümâyûnu izn-i pâdişâhîyle muhabbeten İpşir Paşa karındaşımıza götür. Eğer deryâdan gelirse taht-ı sultânu’l-bahre süvâr olup Sarâyburnu’na gelsin. Eğer karadan gelirse kendüye hizmet etmiş olursuz” dedikde Murâd Paşa eydür “Sultânım, deryâ hâlidir, ihtimâldir ya karayel veyâhûd lodos rûzgârları müşted olursa taht-ı pâdişâhîye bir rahne isâbet ederse pâdişâha ne cevâb vereyim?” deyü gûnâ-gûn özr ü bâhâneler eyledi. Paşa dahi bildi kim Murâd Paşa İpşir istikbâline gitmeden mehzûz değildir. Âhir Bostâncıbaşı, kayığını mükellef ü müzeyyen donadup Hazînedâr Ahmed Ağa ile kırk elli bin guruş zî-kıymet hedâyâları İpşir Paşa’ya İzmid’e gönderdi. İpşir vâfir memnûn olup deryâdan ve karadan varan firâvân hediyyeleri keştîlere tahmîl edüp {İslâmbol’a gönderüp İpşir Paşa adl [u] dâd ile} hükm-i hükûmet edüp İskender-i kübrâ-misâl menâzil kat‘ ederek Bostâncıbaşı cisrinde meks etdüğü haberi Melek Ahmed Paşa efendimize gelüp ol sâ‘at cümle yeniçeri ocağı askerin ve sipâh askerin İpşir Paşa isikbâline Üsküdar’a geçmeği fermân edüp İslâmbol limanında ne kadar bin keştînin sandalı ve kayıkları ve mavunaları var ise cümle Üsküdar’a asker-i derya-misâl geçirdiler. Niçe bin asker haymeleriyle sahrâ-yı Üsküdar’da meks etdiler. Ve cümle Yeniçeri ocağı askeri Üsküdar içre meks etdiler. Yine ol gün Murâd Paşa’ya başdarde-i hümâyûn ile Üsküdar’a geçmek fermân olunup yedi pâre kadırga ile başdarde-i hümâyûn Üsküdar’a geçince hemân Murâd Paşa Yeniçeri ocağına sûret-i hakdan görünüp eydür “Gördünüz mü yeniçeri askerine ne edecekdir. Erzurûm’da Abaza Paşa yeniçeriyi Kör Hazînedâr’a ve bu İpşir’e niçe kırdırdıysa şimdi sizi dahi kırk bin sekbân u sarıcasına ve elli bin atlısına kırdırup Sultân İbrâhîm kanı havfın alsa gerek. Siz bir alay piyâde garîb yeniçerilersiz. Bu Üsküdar sahrâsında ne işlersiz. Kaçan İpşir İslâmbol’a gelüp sarâyına gelirken ol zamân alayına çıkın” deyü Yeniçeri ocağına bu gûne ığvâ ü fitne sözleri verince hemân Üsküdar içre kıyâmet kopup bir kayık bir altuna güçile bulunup cümle Yeniçeri ocağı havf [u] haşyetlerinden İslâmbol’a geçdiler. Hemân Murâd Paşa kendü tahrîki fesâdının te’sîrin görüp hamd [u] senâ edüp avanta başdarda deyüp Tershâne-i âmireye başdarde gönderüp kendüsü efendimiz Melek Ahmed Paşa’ya har har soluyarak gelüp “Sultânım gördün mü bu hâli meğer İpşir Paşa sekbân u sarıcaya Üsküdar’da olan yeniçerileri kırdırup cümle devletde olanları kırup şehzâde Ahmed Hân’ı cülûs etmek istermiş”. Sekbân sarıca eyitmişler “Sultânım biz Hacı Bektâş-ı Velî köçeğiyiz. Biz ocağımız yeniçerisine kılıç çekemezüz” deyü bu haberi ocağa gönderirler. Ocak halkının cân başına düşüp “İşte cümle İslâmbol’a geçdiler ve niçe bini geçerken izdihâmda gark oldular, bu Allah’dan revâ mıdır ve sultânımın buna rızâsı var mıdır. Ben dahi başdarde-i hümâyûnu alup, işte İslâmbol’a geldim” dedi. Bu hâl-i pür melâli Murâd Paşa Melek Ahmed Paşa’ya bildirmede {murâd [u] merâmı} sûret-i hüsn-i tedbîrden görünüp fitne ü

fesâda bâ‘is olmak isterdi. Zîrâ cemî‘i zamânda Murâd Paşa fitne ile meşhûr idi. Hattâ cezîre-i Girid'de Deli Hüseyin Paşa'nın hazînesi nehb ü gâreti ve İslâmbol'da Atmeydânı cengi ve Hezârpâre Ahmed Paşa katli ve cülûs-ı İbrâhîm'in şehâdeti ve niçe yüz fitne ü fesâd cümle Murâd Paşa'nın re'y [ü] tedbîri olduğun Melek Ahmed Paşa efendimizin ma‘lûmu olduğıyçün yine Murâd Paşa'ya hitâb edüp eydür "Yâ birâder! Bu ahvâl-i pür-melâli İpşir Paşa şimdi duyunca küşünleyüp girü Anadolu'ya firâr etmesi mukarrerdir" dedikde Murâd Paşa eydür "Dahi güzel Celâlîliği ve ısyân [u] tuğyânı zâhir olup sancağ-ı Resûlullah ile deryâ-misâl asker üzerine varup Kuyucu Murâd Paşa etdüğü gibi bu Murâd kulına fermân eyle. İnşâallah İpşir'i ve gayri nâ-beşîrleri dünyâ sahîfesinden hakk edeyim" deyü bir azîm da‘vâ-yı merd etdi. Paşa bildi kim yine fitne ü fesâd Murâd Paşa'nın hıyânetidir. "Bre meded buna bir ilâc!" deyüp derhâl sa‘âdetlü pâdişâha girüp bu ahvâli bir bir i‘lâm eyleyüp *[178b]* fermân-ı şehriyârî ile bi'z-zarûrî Melek Ahmed Paşa İpşir Paşa'nın istikbâline gitmek iktizâ etdi. Derhâl pâdişâh-ı Cem-azametden me'zûn olup sarâyına gelüp iki bin taşra ağavâtların ve dörd yüz on aded enderûn-ı hâssa ağaların cümle âlât-ı silâha müstağrak edüp bir gice Üsküdar'a ubûr edince cemî‘i kubbe vüzerâları ve sâ'ir ser-i kârda olan a‘yân [u] kibâr ol gice meş‘alleri çerâğân edüp vakt-i çâştda İpşir Paşa ordusuna girecek mahalde bir kere nefîr-i rıhlet çalındığını istimâ‘ etdik. Meğer hakîkatü'l-hâl İpşir Paşa havfinden gerüye dönmek içün nefîr-i evvel çalınmış. Hemân paşa cümle vüzerâlardan bir sâ‘at evvel İpşir'in otağına varınca İpşir ile ikisi birbirlerin bağırlarına basup ol kadar ağlaştılar kim gûyâ ikisin de sar‘a dutup masrû‘ oldular. Bizim Melek Ahmed Paşa eydür "Birâder ne içün bu altı aydan berü Haleb'den Âsitâne-i sa‘âdete gelemediniz" deyince İpşir eydür "Behey birâder, işte geldiğimize peşîmân olduk. Yeniçeri ocağından bize haber geldi. Sizi Üsküdar'da kırmağı teklîf etdiler. Biz kabûl etmeyüp işte yine İslâmbol'a geçdik, deyü haber gelince yedi kerre çaşıt gönderdim {hakîkatü'l-hâl cümle yeniçerinin İslâmbol'a geçmeleri muhakkak olup} eyle olmuş. şimdi ben de yine avdet edüp mühür bende iken bildiğimden kalmayup Acem diyârına gidüp Revân'ı ve Gence ve şirvân'ı ve Tiflis ve Tomennis'i ve şamahı ve Demirkapu'yu bi-emri Hudâ feth edüp ol diyârları zabt edüp ecel-i müsemmâma dek ol diyârlarda hükm-i hükûmât ederim" dedikde Melek Ahmed Paşa hemân koynundan En‘âm-ı şerîfin çıkarup yedi kerre el urup ve yedi kerre Kesrihâ ile yemîn-billah ve kasem-tallah ile Sultân Murâd rûhun yâd edüp eydür "Benim birâderim, sakın bu hîledir. Senin İslâmbol'a geldiğinden niçe bin vâcibü'l-izâlelerin tahrîkiyle bu gûne fesâd sözlerin mâbeyne bırağırlar. Sakın benim birâderim bu hıyel ü şeytanâta aldanup devlet-i Âl-i Osmân'a isyân eyleme. Eğer niçün Yeniçeri ocağı İslâmbol'a geçdiler, dersen ocaklarının kânûnlarına bakup Hâfız Ahmed Paşa ve Husrev Paşa ve Cüvânkapucubaşı Mehemmed Paşalar mühr ile der-i devlete geldiklerinde sipâh Üsküdar'da alay edüp ertesi yeniçeri Edirnekapusu'ndan alay etdikleri Abaza Paşa ile Husrev Paşa geldüğü alay hâtırınızda yok mudur. şöyle ma‘lûm-ı şerîfiniz ola" deyü tesliye-i hâtır ile İpşir'in hâtırın ele alup hâh nâ-hâh İpşir'i ata bindirüp alay-ı azîmler kurulup Bostâncıbaşı cisrine geldikde İpşir Paşa iki rek‘at namâz kılup ata süvâr olacak mahalde bizim Melek Ahmed Paşa İpşir Paşa'ya bir murassa‘ raht u bahtlı ve murassa‘ eğerli ve altun zincirli bir eşheb esb-i sabâ-sür‘at pîş-keş çeküp İpşir Paşa "Bârekallah pâdişâha lâyık atdır" deyü *Bismillah* ile bilâ rikâb süvâr olup at başı beraber Üsküdar'a atf-ı inân ederek yola revâne oldukda deryâ-misâl istikbâlciler nümâyân oldular. Ve yedi kubbe vezîrleri yedi yerde tablların döğüp her biri

asker-i müzeyyeniyle at başı beraber selâma dururlardı. Yemîn ü yesârda asâkir-i bî-pâyânın âlât-ı silâhları şa'şa'ası benî Âdem'in çeşmini hîrelendirirdi. Ammâ İpşir Paşa askeri cümle ceng eri müsellah ve mükemmel ve müzeyyen cüyûş-ı Arabistân u Türkistân u Kürdistân idi kim her biri birer ayaklı cebehâne-misâl zeber-dest sekbân u sarıca haşerâtları idi. Cümle zırh-ı zirih-külâh ve cebe ve cevşene ve tuğulka ve serpenâh katlavî ve kalkan u nemedlere müstağrak olup her birinin elinde ü belinde beşer altışar çatal telli kurşumlu tüfenkleri çatal fitiller ile âmâde olup gûyâ her biri bir semender kavsı gibi âteş-i Nemrûd içinde kalmış küme küme ve zorba zorba çıtaçıt çark cengine girer gibi eyle giderlerdi. İpşir alayından gayri on sekiz yerde alay-ı azîm ve tablhâne-i kadîm çalınup alaylar yürürdü. Bu alay-ı azîmi İslâmbol askeri gördükde berk-ı hazân gibi ditrerlerdi. Bu kerr ü ferr ü dârât [u] azamet üzre İpşir Paşa, Melek Ahmed efendimizle at başı beraber gelirken kânûn-ı pâdişâhî üzre yedi kubbe vüzerâları gelmeğe başlayup bizim paşa vüzerâlara kapu kethüdâlığı edüp ta'rîf u tavsîf ederdi. İbtidâ Koca Nişâncı Paşa ile Dellâk Mustafâ Paşa gelince İpşir Paşa ve bizim Melek Paşa atlarından nüzûl edüp İpşir Paşa ile görüşüp öpüşüp bilişdiler. İpşir Paşa bu ikisine hayli i'zâz u ikrâm eyledi,

…………….(1 satır boş) …………….

Yedinci vezîr Defterdâr Moralı Mustafâ Paşa nümâyân olunca İpşir Paşa bilâ rikâb esb-peymâsına süvâr olunca bizim Melek Ahmed Paşa, Deferdârın hüsn-i ta'bîrinde oldukça İpşir istimâ' etmeyüp Defterdâr İpşir'in rikâbın bûs etdi. İpşir aslâ nazar etmeyüp su'âl bile etmedi ve hayli tahkîrâne nazar edüp niçe ıtâb-âmîz kelimâtlar etdikçe Melek Ahmed Paşa tarafdârı olup niçe gûne *[179a]* tarafdârlıklar ederdi. Âhir-i kâr İpşir Paşa "Birâder! Bu mudur mührü benim üzerimden iki bin kîseye almak isteyen, gider şu hayyizi!" deyüp bir hayli meydâna at sıçradup fakir Defterdâr hayli piyâde yürüdü. Andan cemî'i İslâmbol a'yânları gürûh gürûh ve esnâf esnâf gelüp niçesine paşa efendimiz ve niçe binine Çavuşbaşı kapu kethüdâlığı edüp ta'rîf u tavsif ederlerdi. Bu keyfiyyet-i hâl üzre alay-ı azîm ile İpşir Paşa Üsküdar'da Salacak nâm iskele hâ'ilinde Ayşe Sultân sarâyına nüzûl edüp kurbânlar kesildi. Ve cümle İpşir askeri Üsküdar şehri içre kırk bin asker sepişüp kırk elli bin mikdârı asker-i bî-pâyân dahi hayme ü hargâhlarıyla sahrâ-yı Üsküdar'da meks edüp cümle İpşir askeri İpşir'in meks etdüğü sarâyı kat-ender-kat ihâta etdiler. Ba'dehû İpşir Paşa'ya ve cümle istikbâle çıkan vüzerâ vü vükelâya ve sâ'ir erbâb-ı devlete Ayşe Sultân tarafından İpşir Paşa'ya bir ziyâfet-i azîm olmuşdur kim gûyâ ziyâfet-i Hâtem-i Tâyy idi. Ba'dehû sa'âdetlü pâdişâh tarafından Bostâncıbaşı kayığıyla Dârüssa'âde Ağası (–) (–) Ağa ve şeyhülislâm Ebû Sa'îd Efendi gelüp İpşir Paşa'yı huzûr-ı pâdişâhîye da'vet etdikde "İnşâallah yarın alay-ı azîm ile pâdişâhımın pây-ı serîrine yüzüm sürerim" deyü gitmemek sadedinde olunca cümle huzzâr-ı meclis "Ne mümkindir, elbette da'vete icâbet edersiz" deyü ibrâm [u] ilhâh etdiler. Âhir-i kâr İpşir Paşa âbdest almak bahânesiyle mâbeyn hücresine girüp Kara Abaza Hasan Paşa ve Cân Mirza Paşa ve Kürd Mehemmed Ağa ve (–) (–) (–) (–) bu gûne haşerât ile meşveret ederler.

Müşâvere-i sû-i tedbîr-i İpşir Paşa: Evvelâ bu sarâydan ben pâdişâh tarafına revâne olunca sizler bunda olan vüzerâ ü vükelâ ü ulemâları cümle rehn alıkoyup nezâketle göz hapsine alasız. Eğer pâdişâhdan bana bir zarar isâbet ederse bunda rehn olanları cümle kılıçdan geçirüp yetmiş seksen bin asker Üsküdar'ı nehb ü gâret ve hünkâr sarâyın talan u hasâret edüp gulâmların ve kızların alup şehri âteşe urup gidesiz" deyü Kara Hasan

Paşa ve gayri haşerât bu ahd-i habâset üzre yemîn edüp Kelâm-ı kadîme el ururlar.

Andan İpşir Paşa tecdîd-i vuzû‘ eder şeklinde gelüp Melek Ahmed Paşa'ya ve Nişâncı Paşa'ya ve Dellâk Mustafâ Paşa'ya ve Moralı Paşa'ya (–) (–) (–) (–) (–) ve ulemâlardan (–) (–) zâdeye ve şâmîzâde'ye ve niçe a‘yân-ı devlete "Siz bunda oturun. Sa‘âdetlü pâdişâhdan gelüp sizinle müşâveremiz vardır. Sizi Hudâ‘ya ısmarladım" deyince Melek Ahmed Paşa eydür "Çünki bizleri Hudâ‘ya ısmarladın. Yaverimiz ol azîmü'ş-şân Allah'dır. Biz de seni Allah'a emânet verdik. Yürü Cenâb-ı İzzet mu‘în ü zahîrin ola" deyüp kızlarağası ve müftî ile bostâncıbaşı kayığına süvâr olup gitmede. Beri tarafda kalanların cânib-i erba‘asın sekbân u sarıcalar muhâsara etdiler. Bu kerre cümle a‘yân bildiler kim nezâketle İpşir'in yerine rehin kalmışlar. Bu kerre du‘âya başlayup "İlâhî İpşir'e pâdişâh, bre mel‘ûn niçün Haleb'den yedi ayda bu kadar bin asker ile geldin, deyü ıtâb [u] şitâb olunmaya!" deyü teveccüh-i tâm ile cümle rehn kalanlar du‘âya meşgûl olup İpşir Paşa Sarâyburnu'da Sinân Paşa köşküne vâsıl olduğu nümâyân oldu. Ammâ iki sâ‘atde bir haber zuhûr etmedi. Beri tarafda vüzerâlardan

Der-beyân-ı şecâ‘at-i Melek Ahmed Paşa

Vakt-i zuhr oldukda efendimiz Melek Ahmed Paşa bâzûların sığayup tecdîd-i vuzû‘ etmeğe hücreden taşra çıkmak murâd edindikde bu kadar a‘yân-ı devlet huzûrunda hemân Cehennem Bölükbaşı nâm şâkî sa'îr-i benâm bir zişt-rûy-ı bed-likâ başında demir tuğulkasıyla ve eğninde Dâvûdî zırhıyla ve kemerinde altı aded tabancalı tüfengiyle ve zahrında Haleb kalkanıyla gûyâ bu bir ayaklı cebehâne âdem ejderhâsı idi. Hemân bu habîs u iblîs-i pür-teblîs kapunun önüne gerilüp "Koca Melek Paşa benim kağan arslanım İpşir Paşa hünkârdan sağ esen gelmeden sen kande gidersin" dedikde Paşa-yı halîm ü selîm eydür "Namâz vakti oldu. Bir âbdest alıp ibâdet edelim" dedikde "Benim İpşir'im hünkârınıza gitdi. O sağ gelmezse ben sana âbdestler vereyim ki secdeyi gûrhânede edesin" dedi. Paşa tebessüm edüp yine taşra çıkmağa murâd edinince "Bre paşa otur" deyince hemân paşa-yı gayyûra gayret ve hamiyyet-i vezâret el verüp var kuvveti bâzûya getirüp ol Cehennem Bölükbaşı‘ya bir tabanca-i Melek urdu kim tabanca darbından belindeki tabancalı tüfenkleri yire dökülüp başından demir tuğulkası düşünce paşa dal-hançer olup bu kadar haşerât içre Bölükbaşı‘nın başına (başına) hançer kabzasıyla beş altı yerde zahmdâr edüp Bölükbaşı‘nın başından ve burnundan *[179b]* kan tüfenklerinden atılır gibi hûn-feşân olup Cehennem Bölükbaşı yüzü üstüne düşüp bi-emri Hayy [u] Kadîr sar‘a dutunca cümle sekbân haşerâtları "Hayy ser-çeşmemiz uruldu" deyü paşa üzre hücûm edince İpşir'in cümle Abaza ve Çerkes iç ağaları paşayı himâyeye alup paşayı güç ile zabt u rabt etdiler. Cehennem Bölükbaşı‘yı cehennem zebânilerine teslîm edüp koltuğuna girüp taşra sürüdüler. Cümle huzzâr-ı meclisler Melek Paşa'nın ol sarıca haşerâtları izdihâmında böyle cür'et etdiğine engüşt-ber-dehen edüp âlem-i hayretde kaldılar. Yine Melek Paşa aslâ tetiğin bozmayup cemâ‘at-ı kesîre ile hakîr imâmet edüp salât-ı zuhru edâ etdik. Ba‘dehû anı gördük, Sarâyburnu'ndan bir kayık zâhir olup Yıldırım gibi Kurşumlu Mahzen tarafına revâne olup kayık içinden bir mızrak üzre bir beyâz bayrak âşikâre olup cümle İpşir'in iç ağaları ona nazar edüp "Hamd-i Hudâ efendimiz sağdır. İşte ak bayrak kaldırdılar ve kayık yukaruya gidüp buraya gelse gerek. Eğer Sarâyburnu'ndan aşağı kayık gidüp kırmızı bayrak açsalar paşayı pâdişâh öldürmesi alâmeti idi. Paşa buradan hünkâra giderken eyle müşâvere oldu idi, şükür paşa sağdır. Üsküdar âteşe yanmadan

halâs oldu” deyü her bir içağaları birer vezîre ve birer a‘yâna bu alâmet-i müşâvereden haber verüp şâmîzâde’nin ve bizim Kudde Kethüdâ‘nın ve Moralı defterdârın reng-i rûyları la‘l-gûn olup akılları başlarına geldi. Ba‘dehû anı gördük. Sarâyburnu’ndan Bostâncıbaşı kayığı yalpa ribaçsa diyerek akındıya karşu fırışka kürek çekerek ra‘d gibi gelüp kimi dûrbînli ve kimi kuvvet-i basarlı kayığa nazar edüp “El-hamdülillah paşa sağ esendir” deyü şâdımân oldular. Anı gördük, kayık Salacak iskelesine gelüp yanaşup cümle halk istikbâline varup kimi koltuğuna girüp sarâya getirirlerdi. Melek Ahmed Paşa yerinde sâbit-kadem olup İpşir Paşa sarâyına kadem basınca Melek Paşa karşu çıkup İpşir bir gül-i pembe semmûr giyüp paşamız anın koltuğuna girüp “Hayr makdem bîrâder, *elhamdülillah*, evvel ve âhir olacağı bu idi, hoş geldin” deyüp içeri havzlı odaya İbşir girerken “Bu yatan âdem nedir” deyü su’âl etdikde “Sultânım Melek Ahmed Paşa karındaşın Cehennem Bölükbaşı kulunuzu urup mecrûh etti” deyince “Cehennemdir, cehenneme kaldırın, cân ber-cehennemest” deyüp bizim paşa ile muhabbet üzre görüşüp eydür “Vallahi birâder, eğer sen bana karşu istikbâle gelmesen zâlim İslâmbol halkı beni güc ile Celâlî ederlerdi. Hâşâ ben o fesâdı kabûl etmezdim, ammâ bed-nâm olurdum. Allah senden râzî ola. Senin bana va‘z u nasîhatinden ziyâde sa‘âdetlü pâdişâh bana ikrâm edüp yemîn billahlar edüp “Benden emîn ol!” deyü bu cevâhir hançeri ihsân eyledi. Ben dahi sana in‘âm edem, kabûl eyle birâder” deyü hançeri paşaya verdi.

Ba‘dehû cümle halk İpşir’den me’zûn olup cümle erbâb-ı dîvân hânelerine revâne olup paşa ile İpşir tâ vakt-i gurûba karîb niçe müşâvere-i acîb edüp kâh bûkâ-âlûd ve kâh hande-künân olup cân sohbetleri etdiler.

Ba‘dehû İpşir fermân edüp yüz koyun ve elli deve kurbân edüp cümle fukarâya ve zu‘afâya bezl eylediler. Bu mahalde Kapudan Murâd Paşa bir dârât [u] azametle gelüp İpşir Paşa’ya buluşup birbirleriyle eyle muhabbet üzre mu‘âmele etdiler kim gûyâ birbirleriyle rahm-ı mâderde yatmışlar idi. Murâd Paşa gidüp yine Melek Ahmed Paşa efendimiz kaldı. İpşir’e *gâfîl me-bâş* deyü gûnâ-gûn va‘z [u] nasîhatlar etdi. İpşir Paşa mahzûz olup eydür: “Benim birâder-i cân-beraberim. Sen benim yedi ay kâ’im-i makâmım idin. Sizinle muhâsebe görmek lâzım değildir. Biz muhâsebeyi Kudde Kethüdânız ile görürüz. Hemân sizden ricâ ve temannâmız oldur kim siz bizi sabâhın Eyyûb Sultân’dan alay-ı azîm ile İslâmbol’da sarâyıma dâhil edüp bizi setr edesüz” dedi.

{Der-beyân-ı va‘z [u] nasîhat-i âkıbet-endîş-i Melek Ahmed Paşa, berây-ı âkıl-i vezîr Abaza İpşir Paşa}

Melek Paşa eyitdi “Dünyada ve âhiretde mestûr olmak istersen bu Haleb’den getirdiğin yüz bin kadar eşkiyâ ve eşirrânın ıgvâsına uymayup bir kes’e adâvet edüp mâlına ve emvâl [u] erzâkına tama‘ edüp kan eyleme. Ve herkes ile hüsn-i ülfet edüp kulûb yap. Bu karındaşından ibret al kim benim zamân-ı sadâretimde on yedi vezîria‘zam var idi. Biri ibtidâ Bektâş Ağa ve Ömer Çelebisi ve İkinci Çelebi Kethüdâ ve Halîl Yazıcısı ve üçüncü Yeniçeri Ağası Kara Çavuş ve Kâtibi Yûsuf Çelebi ve Alahoz Mehemmed Efendi ve Sarı Kâtib ve Mi‘mâr Mustafâsı ve Vâlide Sultân ve Koca Mi‘mâr, bunların emsâli niçe yüz vüzerâlık peresesinde âdemlerden bî-zâr olmuşdum, ammâ ızdırârî mudârâ ederek on altı ay vezîria‘zam olup halâs oldum. Benden sonra Siyâvuş Paşa karındaşım vezîria‘zam olup cümleden melik olmak içün hazz-ı nefsiyçün ***[180a]*** bu zikr olunan vüzerâ pâyesinde

olanları, hattâ efendisi vâlidesi Kösem Vâlide'yi dahi cümle katl edüp 'Hamd-i Hudâ cümle devlet bana münhasır kaldı', derken elli dörd günde sezinmedüğü yerden, Cenâb-ı İzzet'den kendüye Kızlarağası Dîv Süleymân Ağa gibi bir zişt-i akûr eliyle kendüye bir sille-i pehlivânî urup Siyâvuş Paşa'dan mührü alup Gürcü Mehemmed Paşa'ya verdi. İmdi benim birâderim! Hamûl olup katl-i nefs etmeyüp başından bu kadar haşerâtı def' edüp taraf-ı devletde ol. Benim birâderim, seksen bin, toksan bin askerle gelüp anlar cümle Üsküdar'da kalup sen ancak öz başın ile iki yenlerine yapışup huzûr-ı pâdişâhîye vardın.

Üsküdar'da olan haşerât-ı mukleciyân [u] nekbetân-ı müflisândan sana ne fâ'ide olmuş oldu. İmdi benim birâderim, evvel ve âhir bu hânedânda neşv [u] nemâ bulup Revân altında Sultân Murâd Hân-ı Râbi'in emir-âhûr-ı kebîri idin. Ben hakîr silâhdârı idim. Hamd-i Hudâ yine bu Âsitâne'ye gelüp otuz bir senede mühre nâ'il oldun. İmdi var kuvveti bâzûya getirüp bî-garaz kimesnelere dîn-i mübîn umûrların su'âl ederek seninle etek dermeyân edüp berren u bahren asker-i deryâ-misâller cem' edüp Mısır yolların Venedik ve Malta küffârı elinden tathîr edüp cezîre-i Girid'i ve cezîre-i Misine'yi ve cezîre-i Malta'yı ve cezîre-i Korfoz'u ve cezîre-i İstindil'i ve kal'a-i Zadra'yı inşâallah cümle berren u bahren feth edüp Fâtih-i Yemen Sinân Paşa gibi ve Kılıç Alî Paşa gibi ve Fâtih-i Kıbrıs Kara Mustafâ Paşa gibi nâm sâhibi olup inkırâzu'd-deverân hayr ile yâd olasın" deyü İpşir Paşa'ya {Melek Ahmed Paşa} bunun emsâli niçe bin va'z [u] nasîhatler edüp eydür "İnşâallah benim birâderi-i cân-beraberim! Ale's-sabâh sizi Eyyûb Sultân'dan bu hakîr alay çavuşun olup bir alay-ı azîm ile İslâmbol'a koyalım kim ne Hâfız Ahmed Paşa ve ne Husrev-i şir Paşa gelmemiş ola. İllâ siz İpşir Paşa gelmiş olasuz. Hemân şimdi asesbaşı ve subaşıya beyâz buyurdu tahrîr etsin ve kapudan paşa niçe bin kayıklar ve sandal u mavunalar Üsküdar'a gelüp cümle asker-i İslâm'ı karşu Beşiktaş'a geçirsinler. Siz dahi ale's-sabâh kapudan paşa ile başdarde-i hümâyûna süvâr olup cümle kadırgalara askeriniz mâl-â-mâl olup Yâvedûd İskelesi'ne gelin. Andan içeri deryâ sığlıkdır. Kapudan paşa kayığıyla Eyyûb'da Kurbân İskelesi'ne yanaşup anda hâzır olan atlara süvâr olup Ebâ Eyyûb-ı Ensârî hazretleri âsitânesine yüz sürüp âkıbet hayrlığı içün rûhâniyyetlerinden istimdâd taleb edüp niçe kurbânlar edüp ve niçe bin fukarâlara tasadduklar edüp andan sa'âdetle esb-i sabâ-sür'ate süvâr olup âheste âheste Edirnekapusu'na gelince bu hakîri dahi alay-ı azîmi âmâde ederiz. Hudâ âsân ede!" dedikde İpşir Paşa Melek Ahmed Paşa'ya bir hil'at-i semmûr ve üç kîse zer-i hâlis mümessek-i nevr verüp Üsküdar'da öpüşüp görüşüp İpşir'den hünkâra gitmeğe {Melek Paşa} me'zûn olup andan paşa ile kayığa süvar olup Sarâyburnu'nda Sinân Paşa Köşkü'nde paşa sa'âdetlü pâdişâha buluşup "Pâdişâhım sabâh İpşir Paşa lalan alay ile der-i devlete dâhil olacakdır, fermân pâdişâhımındır" dedikde "Ey Melek lala, bugün İpşir lalan bana geldikde siz sâ'ir vüzerâlar ile Üsküdar'da rehin miydiniz?" dedi. Melek Paşa "Hayır pâdişâhım, anlar pâdişâhımdan gelince müşâvere etsek gerek idi. Anınçün Üsküdar'da kalup pâdişâhım huzûruna gelemedik" deyü hüsn-i ta'bîr etdikde pâdişâh-ı Cem-cenâb 'ârifâna kaziyye' ma'lûm deyüp "Lala sabâhın alay-ı azîm ile lalamı sarâyına getirin. Ben dahi bir yirden alayın temâşâ ederim. İpşir lalamın vaka' [u] vakarın tutup bir alay eylen kim bir vezîre olmamış ola" deyü fermân edince Melek Paşa dest ber-zemîn edüp paşa sarâyına gelüp cümle ocaklara ve askerî tâ'ifelerine ağalar ile beyâz üzre buyurdular gönderüp kendüsü de cemî'i iç ve tış ağavâtların zer-ender-zere müstağrak edüp ale's-sabâh dörd bin güzîde askeriyle yedi kubbe vezîrleriyle alay-ı azîm edüp her vezîr mehterhânelerin çalarak

Eyyûb Sultân'a varılup herkes merkezlerinde âmâde olup selâma durdular. Andan,

Der-sitâyiş-i alay-ı azîm-i sadrıa'zam İpşir Paşa *yesserallahu mâ-yeşâ*

Evvelâ Tâhir Subaşı tarîk-i âmları tathîr ederek cümle askeriyle ubûr etdi.

Andan asesbaşı ve subaşı şâhrâhların yemîn ü yesârında olan temâşâcıların izdihâmın küşâde ederek cümle asesleri ve cellâdlarıyla ubûr etdi.

Andan ibtidâ İpşir Paşa'nın Tatar askeri ve deli ve gönüllü ve çâşnigîr ve kilârcı ve müteferrika ve vâcibür-ri'âyâ ve kapucubaşıları ve emîr-i *[180b]* âhûr ağa ile cümle ağavâtın üç yüz toksan aded yedekleri geçdi kim ta'bîr olunmaz.

Andan Hasan Paşa askeri, andan Kürd Kara Mehemmed Ağa askeri, andan Cân Mirza Paşa askeri bunların her biri beşer altışar bin asker ile ubûr edüp ba'dehû İpşir Paşa'nın tuğları ve zer-ender-zere müstağrak murassa' zeynli yedekleri geçdi. Ammâ kethüdâsı ve dîvân efendisi ve hazînedârı ve imâmı iç ağaları akabince idiler.

Andan Âl-i Osmân askeri başladı.

Evvelâ dîvân çavuşları alay düzerek yollar açarak pür-silâh ubûr etdiler.

Andan dergâh-ı âlî müteferrikagânları ubûr etdiler kim her biri birer Minkâle-i mîr-i mîrân-misâl ubûr etdiler.

Esnâf-ı çâşnîgîrân-ı âlî, andan asâkir-i tershâne-i âmire, andan yeniçeriyân-ı dergâh-ı âlî, kâmil üç sâ'atde ol vâsi' Divânyolu mâl-â-mâl olup keçeli yeniçeri âdem deryâsı gibi akup pür-silâh ubûr eylediler.

Cümle müsinn [ü] ihtiyârlar "Bu yeniçeri alayın böyle deryâ gibi ubûr etdiğin görmedik" dediler. Hakkâ ki mehâbetli ve salâbetli askerdir. Ba'dehû İpşir Paşa fermânıyla "Yeniçeriye sipâh meydân-ı cengde kafadârdır. Gerekdir kim alayda dahi yeniçeriyi önüne alup ardları sıra alay edeler" dedi. Zîrâ sipâh {İpşir'in} kendü tarafdârı idi.

Andan asker-i müzeyyen-i sipâhiyân; el-azamet-i Allah bunlar dahi cebe vü cevşene gark olup altı bölük sipâhiyân kâmil beş sâ'atde ubûr etdiler kim bir vezîr asrında böyle sipâh askeri geçmemişdir. Meğer Sultân Osmân ile Hotin'e giden sipâh alayı ola.

Andan asâkir-i gedikli zu'amâ, yedeksiz mülebbes ü müselleh huddâmlarıyla ve kendiler üst hil'atleriyle güzer etdiler. Andan asâkir-i e'imme vü hutebâ vaka' [u] vakârlarıyla muhteşemâne ve mü'eddebâne güzer etdiler.

Andan kavm-i sulehâ-yı ümmetden kâmil altı bin ma'dûd meşâyihân çifte çifte gerdenlerinde didârlarıyla atlar üzre cemî'i sûfîleriyle ubûr etdiler.

Andan asâkir-i tâ'ife-i ulemâ-yı kudât; on bin aded mülebbes ve kadı'askereyn ubûr etdiler.

Andan asâkir-i Âl-i Resûl; sâdât-ı kirâm-ı azamet-i Hudâ yeşil destârî Hasanî ve Hüseynî ile at başı beraber çifte çifte esbâb-ı ihtişâmlarıyla Hazret-i Risâlet-penâhın alem-i şerîfiyle bizzât Nakîbü'l-eşrâf (–) (–) Efendi ubûr etdükde bu alay-ı evlâd-ı Resûlü görenlerde *"Allahümme salli alâ Muhammed ve alâ âli ve evlâdi Muhammed"* deyü

salavât getirüp ağlaşmadık beni âdem kalmadı.

Andan alay-ı serbevvâbân-ı dergâh-ı âlî; yanlarında keçeli kapucularıyla kendüleri murassa‘ eğerli küheyl atlar üzre ubûr etdiler.

Andan asker-i müzeyyen yedi kubbe vüzerâları ile müzeyyen ü mülebbbes ü muhteşem geçdiler kim her biri gûyâ Rüstem [u] Sâm-akrân idiler, ammâ askerleri mukaddemâ kethüdâlarıyla pür-silâh ubûr etdiler, ancak kendüler ikişer ikişer vüzerâlar, silâhdâr ve çukadârları ve yigirmişer mertebe sâhibi iç ağaları ve mataracısı ve tüfenkçileri ve çukadârlarıyla ubûr etdiler.

Ammâ bu vüzerâlardan mükellef ü mükemmel Kapudan Murâd Paşa ve Kâ‘im-i makâm Vezîr Melek Ahmed Paşa, bu ikisi sadâret-i uzmâdan ma‘zûl olmak ile gâyet muhteşem tayy etdiler kim gûyâ her biri İskender-i Kübrâlar idi.

Andan dörd bin kadar kaplan postlu ve sırma üsküflü ve keçesi telli ve mücevher tüfenkli ve başları otağalı pür-silâh müzeyyen yeniçeri askeri Sadrıa‘azam İpşir Paşa’yı ortaya alup İpşir Paşa’nın önünde on iki eli çöğürlü yeniçeri sâ’irleri İpşir’in önünde Sultân Murâd Hân çerâğı İpşir Paşa lalan kahramandır, deyü her biri birer gûne rîş-hande ederek İpşir’in önü sıra ubûr etdiler.

Andan İpşir, şeyhülislâm Ebû Sa‘îd Efendi ile at başı beraber ubûr etdiler. Ardı sıra İpşir’in beş yüz aded zer-ender-zere ve cebe ü cevşene mütağrak küheylan atlı bıyıkları dümm-i binâgûşlarına bağlı, ciğeri dâğlı, her biri Gazanfer-âsâ iç ağaları ikişer ikişer sâfinâtü‘l-ciyâd misilli küheylân atlarına altışar pâre yancıklar ve bahrî hotaslar ile ubûr etdiler.

Akîblerince Paşa Kethüdâsı Sâlih Ağa ve Hazînedâr Ağa ve Ayşe Sultân’ın başağası (–) Ağa ardı sıra alem-i İpşir Paşa, andan tokuzar kat mehterhâne ve deve köslerine darb-ı tarralar urarak ve ra‘d-âsâ gürleyerek ubûr etdiler.

Andan bin mikdârı iç ağaların sarrâcları ve sakkalar ubûr edüp alay-ı İpşir Paşa tamâm oldu.

Ammâ biz nâ-tamâm tahrîr etdik. Eğer bu alay manzûrumuz olduğumuz üzre kânûn-ı Âl-i Osmânî teşrifâtı üzre tahrîr eylesek bir tomar-ı dırâz olur. Hulâsa-i kelâm bu alay-ı azîm vakt-i çâştda Edirnekapusu’ndan girüp vakt-i asrdan bir sâ‘at sonra gücile tamâm olup İpşir Paşa alayın temâşâ etmeğe on guruşa dükkân icâr olundu. Ba‘dehû İpşir Paşa sarâyına dâhil olup kurbânlar zebh ***[181a]*** olup hâne-i bî-minnetine dâhil oldukda alay ile kendüyi getiren kırk altı esnâf-ı asâkir-i İslâm’a ihsân [u] in‘âmlar edüp hemân Yeniçeri ocağına kırk kîse ve sipâhiyâna otuz kîse ve topçuyâna beş kîse bezl edüp sarâyında âsûde oldu. Böyle bir alay-ı ibret-nümâ Cemşîd u Ferîdûn [u] Dahhâk-i Mârî‘den berü olmamışdır. Gerçi bu alay ile İpşir‘i hânesine du‘â ve senâ ile getirdiler ammâ ba‘zı sâhib-i kalem-i ehl-i nücûm “Nahs sâ‘atde İslâmbol’a dâhil oldu” dediler.

…………….(30 satır boş) …………….***[181b]***

…………….(36 satır boş) …………….***[182a]***

İpşir Paşa hazretleri mühriyle Haleb’den kâmil yedi ayda Âsitâne-i sa‘âdete gelüp Melek Ahmed Paşa efendimizle Kubbealtı‘nda umûr-ı müslimîni görüp iki birâder-i cân-beraber

hüsn-i zindegânî edüp üç gün mesâlih-i müslimîni ve hizmet-i pâdişâhîyi İpşir Paşa, Melek Ahmed Paşa re'yiyle ederdi. Dördüncü gice ki oldu, Melek Ahmed Paşa ale's-sabâh salât-ı fecri edâ edüp ba'de's-salât hakîr Yâsîn-i şerîfi tilâvet edüp paşa eydür "Evliyâm hayr ola, bu gice bir garîb ü acîb bir vâkı'a gördüm, hayr ola!" dedi. Hakîr eyitdim. "Hayr ola, Hazret-i Yûsuf'un gördüğü ve yorduğu vâkı'a ola!" dedim.

Ve min'l-bedâyi'-i rü'yâ-yı sâliha: Bu gice menâmımda *merhûm ve mağfûrun leh tâbe serâh ve ce'ale'l-cenneti misvâh* efendim Sultân Murâd merhûmu gördüm ki elinde bir hâs ve beyâz Tophâne somunu var. "Ahmed bu somunu gördün mü, hayli lezîz nân-pâredir. Bunu Kürdistânlı bir âdem pişirir. Bu ekmeği bir kerre İpşir ol Kürd'den istedi, ol âdem İpşir'e bu ekmeği vermedi. Ammâ gâyet lezîz ekmekdir. Bir kerre sana Van'ın iç kal'asında böyle bir nân-pâre verdim. Al imdi bu dahi eyle bir nân-pâredir, safâ-yı hâtır ile tenâvül edüp mansûr u muzaffer olup ye" deyü elime ol hubuz pâresin verüp dest-i şerîfin bûs edüp "Pâdişâhım bu ekmeğe kan bulaşmış, niçe tenâvül olunur?" dedim. "Ol kanlı pâreden kızım İsmihân Kaya'm hâtûnuna gönder, yıkayup tenâvül etsin ve bir parçasın Bitlis Hânı'na ver, mâ'adâsın sen ye" dediler. Ve aceb vâkı'adır, hayr ola, dediler. Hakîr dahi ta'accüb edüp "Seyecîü inşâallah hayrun"dur, dedim.

{Der-tahkîk-i vâkı'a-i Melek Ahmed Paşa}: Hemân paşa eyitdi "Evliyâm ben mu'abbir değilim, ammâ ilhâm-ı Rabbânî ile hâtırıma böyle hutûr eder kim, ben Revân seferinde Sultân Murâd Hân'ın musâhibi ve çukadârı idim. Ba'de'l-feth-i Revân avdetde vilâyet-i Nahşivân'ı ve Serav-şehr'i ve Tebrîz'i ve niçe yüz aded İrân-zemîn vilâyetinde kendü büldânları harâb u yebâb, hânelerin türâb, âdemlerin giryân u kebâb ederek Kotur kal'ası altından Mahmûdî vilâyetin ubûr edüp sedd-i imân kal'a-i Van'a dâhil olduğumuzda Sultân Murâd Hân, Van kal'asın seyr [u] temâşâya urûc edüp anda ta'âm yeyüp hâb-âlûd oldu. Ol zamân Koca Nişâncı Paşa üstâdım Silâhdâr Ağa idi. Hikmet-i kazâ-yı nâgehânî Murâd Hân'ın üzerindeki yorkanlar yanup hemân ol ân Murâd Hân hâbdan bîdâr olup bre oğlanlar, deyü bir na'ra urup içeri girdim. Gördüm ki yorkan yanmış. şerâre-i yorgan hâneyi rûşen etmiş. Hemân elimle {âteşi} söndürüp hâneyi ûd u amber ile mu'attar etdim. Hemân hünkâr "Tiz nöbetçi kim idi?", "Pâdişâhım silâhdâr ağa idi" dediler. "Tiz kâfiri kal'adan aşağı endâht etsinler" deyü fermân-ı şehriyârî olunca silâhdâr-ı sâbık Musâhib Mustafâ Paşa ve gayri musâhibler ricâ edüp silâhdârı âzâd etdirüp taşra nişâncılık ile nefy etdi ve Murâd Hân tahta'l-futûr ekl ederken altun siniden bir nân-pâre ve bir mücevher sahan ta'âm kaldırup eyitdi "Melek Ahmed! şimden gerü silâhdâr-ı mukarrebim olup beni bir hoşça gözet. Al şu berekâtlı beyâz ekmeği tenâvül eyleyüp du'â-i hayrıma müdâvemet üzre ol" deyü eğnime bir semmûr kürk ve başıma bir destâr-ı Muhammedî sarup müstakil silâhdâr ü musâhib-i şehriyârî oldum idi.

{Vâkı'a-i Melek Ahmed Paşa ve ta'bîr-i rü'yâ-yı sâlih}: İmdi Evliyâm bu vâkı'anın ta'bîri min kıbeli'l-Hak ilhâm ile eyledir kim Allahu a'lem ve Resûluhû bu gice vâkı'amda bu hakîre ekmek verüp "Bu ekmeği Kürdistân'da bir Kürd âdemîsi pişirir. Sana Van'ın iç kal'asında verdiğim beyâz nân-pâre-i lezîzdir" dediği Allahu a'lem bize sa'âdetlü pâdişâh eyâlet-i Van'ı vere. Ve ol ekmeği bir kerre İpşir istedi, ekmeği pişiren Kürd, İpşir'e ekmeği vermedi, dediği saltanat-ı İbrâhîm Hân'da İpşir'e eyâlet-i Van'ı verdiler. Van ekrâdları İpşir'e ekmeği yedirmeyüp balyemez toplar ile şehre komayup hâ'ib u hâsır gelüp gitdi. Ve ekmekde olan kanlı pâre Kaya'ma gönder, yıkayup yesin, dediği Allahu

a‘lem Kaya Sultân ehlim bir hâliyle kanlı şehîd olur. Ve Bitlis Hânı‘na dahi ol kanlı ekmekden ver, yesin, dediği Allahu a‘lem ol dahi benim elimde şehîd ola. Zîrâ anın hakkında Sultân Murâd merkûm “Ahmed sana Diyârbekir’i verdim. Bolay kim Bitlis Hânı‘ndan intikâm alasın. Zîrâ Revân’dan gelirken sarâyına konup yüz kîse ihsân etdim. Ve on yedi aded evlâdlarına serbeser ze‘âmetler in‘âm edüp Van kulunun Muş harâcın kendüye mü’ebbed ocaklık tarîkiyle hîbe eyledim. Bağdâd’a giderken ve gelirken gazân mübârek ola, demeğe istikbâlime gelmedi. Elbette Ahmed, Bitlis *[182b]* Hânı‘ndan intikâm al, demiş idi. Bu gice vâkı‘amda kanlı ekmekden Bitlis Hânına ver, dedüğü belki benim elimde hân şehîd ola, dedi. Ve vâkı‘amda Murâd Hân’ın “Sen de ol ekmekden ye” dediğü Allahu a‘lem ecel-i müsemmâmız tamâm olduğu günlerde biz de şehîd olmak görünür. Bu vâkı‘ayı Melek Paşa kendüsü görüp kendüsü ta‘bîr etdi. Hakîr eyitdim “Sultânım, bu vâkı‘ayı bana söylediniz. Eğer âfâkî ve eğer enfüsî ilhâm-ı Rabbânî ile yâhûd kavl-i İbn Sîrîn ta‘birnâmesi üzre ta‘bîr etmek bana düşerdi. Ammâ beni ta‘bîr etmeğe komayup yine kendiniz ta‘bîr edersüz” deyü gördüğü rü’yâ-yı sâlihaları bir gayri hüsn-i tevcîh ile ta‘bîr etdim. “Yok Evliyâm, bu vâkı‘a hüsn-i tevcîh kabûl etmez. Hemân min kıbeli’l-Hak ilhâm-ı Rabbânî ile ta‘bîr etdim. Elbette biz Van ve yâhûd Erzurûm u Diyârbekir {valisi} olup Bitlis Hânına bir gûşmâl ederim ve Kaya Sultân da ol kanlı ekmekden yeyüp şehîd-i hurre olur. Ve ben de şehîd olurum. Bu vâkı‘anın ta‘bîri budur. Elbette olacak olur” deyüp bu beyti terennüm etdi, beyt:

İdemez def‘ sakınmakla kazâyı kimse

Bin sakınsan yine ön son olacak olsa gerek

dedikde hakîr eyitdim “Vallahi sultânım, geçende sultânıma gelen Bektâşî Dede Ahûrkapu’dan taşrada kendüye kayıkla deryâda yetişüp sultânımı altunların kabûl etmeyüp Dede vedâ‘ mahallinde hakîre eyitdi “Evliyâ Dede, bizi paşa ile Van’da hayr du‘âdan unutman. Biz de sizi Mekke-i Mükerreme’de hayr [u] senâdan ferâmûş etmeziz” dedi. şimdi sultânımın da bu gördüğü vâkı‘a Van mansıbı ile ta‘bîr etdiniz, hayr ola, garîb u acîb vâkı‘adır” dedim. Paşa eyitdi. “Evliyâm, İpşir Paşa karındaşım havfinden mühr ile Haleb’den yedi ayda rikâb-ı hümâyûna güc ile gelüp yüz sürdü. Hâlâ hasmı çokdur, ebeden muhibbi yokdur. Mısra‘ “Görelim âyîne-i devrân ne sûret gösterir” deyüp merkûm vâkı‘ayı bu uslûb üzre ta‘bîr etdi.

Ezîn-cânib ve min te’sir-i ta‘bîr-i rü’yâ-yı sâliha, hikmet-i Hudâ, alimallah ve şehidallah u kefâ billahi, Muhammedün Resûlullah, böyle olmuşdur. Bu vâkı‘ayı bu gûne ta‘bîr etdiğinin sabâhısı bir muhteşem İpşir Paşa ağası bir kıt‘a hatt-ı şerîf ile ve bir kıt‘a yarlığ-ı belîğ-i emr-i pâdişâhî ile mezkûr ağa gelüp bî-bâk u bî-pervâ paşanın halvethânesine girüp hatt-ı şerîf-i emr-i pâdişâhîyi paşanın destine sundukda paşa ayağa kalkup hatt-ı şerîfi bûs edüp ber- ser koyup kırâ‘at etdi. Ve “Fermân pâdişâhımındır, el-emru emrüküm” ve “Tiz tuğlar dîvânhânemize çıksın” dedi. Ve gelen ağaya bir kîse altun ve bir semmûr kürk ihsân etdikde almağa me’mûr değiliz. Hemân sultânımı tâ Van kal‘asına varınca götürmeğe me’mûruz. Zîrâ fermân-ı şehriyârî ve hükm-i sadrıa‘zam-ı pâdişâhî böyle sâdır olmuşdur” dedikde paşa-yı halîm u halûk eydür “Ey ağam, bizim ednâ hâtırımız içün İpşir Paşa karındaşımıza varup selâmımızı teblîğ edüp bize bir hafta mehil vereler. Tâ ki tedarük-i râhımız görüp fermânları üzre Van’a değil tâ Isfahân-ı nısf-ı cîhâna gidelim”

deyü cevâb etdikde ağa-yı âkıbet-endîş bir kîse altun ve bir semmûr kürk ile huzûr-ı İpşir Paşa'ya varup Melek Ahmed Paşa'nın tevâzu'la "emr pâdişâhın" dediği kelimâtları ale't-tafsîl bir bir İpşir Paşa'ya takrîr eder. Hemân İpşir Paşa, Kara Hasan Paşa'ya ve Kürd Kara Mehemmed Ağa'ya eydür "Allah belânız versin, şöyle bir halîm vezîri Van gibi bî-fâ'ide eyâlete gönderdiniz. Hâtırımız içün Van'ın cümle mahsûlün Van mukarrerün götüren ağamıza bir semmûr kürk ile vermiş ve yedi ay kâ'im-i makâmım olmuşken lâyık değil idi ki anı Van'a süreydik. İnşâallah akîbince yâ Bağdâd'ı yâ Diyârbekir'i ihsân ederim" dedikde Abaza Hasan Paşa {eydür} "Hey sultânım, aşîretimizden olsa gerek, zamân-ı sadâretinde Türkmân ağalığın elimden alup ocak ağaları ve Kudde Kethüdâsı iğvâlarıyla ağalığım Ak Alî Ağa'ya verüp kîsem kapu arasında kaldı. Yine böyle iken beni Üsküdar'da katl etmeğe sipâh ocağı ağaları ile Zühdî Efendi'sini gönderüp beni nâhak katl etse gerek idi. Biz dahi Üsküdar'dan firâr edüp Haleb altında sultânıma gelüp güc ile cân kurtardım. Melek Paşa'ya Van değil ana Mar'aş Karsı bile çokdur" dedikde İpşir Paşa eydür *"Hele mezâ mâ mezâ olmaya illâ hayr"* deyüp hâmûşbâş olur. Ezîn-cânib hemân paşa ol şiddet-i şitâda seksen toksan merhale menâzilleri kat' edüp çekeceği âlâm-ı şedâ'idi fikr edüp derhâl "At!.." deyüp huzûr-ı pâdişâhîye bilâ telhîs müteveccih oldukda bu hakîr bile idim. Ol mahalde pâdişâh-ı Cem-cenâb sa'âdetle Çemensoffa nâm {mahalde} idi. Hemân bizim paşa seğirderek huzûr-ı pâdişâha varup zemîn-bûs etmeden "Es-selâmu aleyk ***[183a]*** pâdişâhım!" deyüp du'â ederek pâdişâhın dâmenin bûs etdi. Hemân hünkâr "Bak a Melek lala. Sana ben Van'ı ihsân eyledim. Sekiz yüz kîse dutar bir eyâlet-i azîm olup otuz altı sancağı ve dörd hükûmet hânlığı ve yetmiş aded ocak beğliği ve yetmiş altı pâre kal'alı bir eyâlet-i azîm imiş. Niçün gitmezsin" deyü hitâb etdükde "Belî pâdişâhım, sahîhdir. Cümle sancakları mevcûddur ammâ Kürdistân olmağıla Van kal'asının top altından gayri yerde paşaların hükmü nâfiz değildir. İntihâ-yı serhadd-i bî-amân yerdir. Anda vâliler mudârâ ile geçinirler. Pâdişâhım beni garazan ol serhadde atarlar. Sekiz yüz kîse değil seksen kîse dutmaz. Zîrâ bir cezîre yerdir. Hattâ İpşir Paşa lalan pederin *tâbe serâh* İbrâhîm Hân asrında Van eyâleti ihsân olundukda derd [ü] belâ çekerek Van'a revâne olup alay-ı azîm ile kal'aya gireyim derken kal'a kapuların sedd edüp iki yüz kadar balyemez alarka topları atup dörd yüz âdem ile şehri harâb mı edersin deyü top urup kal'aya uğratmayup ili vilâyeti harâb edersin deyü eyâleti zabt etdirmeyüp kodılar" deyince meğer İpşir Paşa bizim paşanın {pâdişâh} huzûruna gitdiğin haber alup topalca ayağıyla sehel aksayarak gelirken hemân sa'âdetlü pâdişâh "İşte İpşir lalam geliyor" buyurdular.

Der-beyân-ı münâkaşa-yı Melek Ahmed Paşa ve İpşir Paşa be-huzûr-ı Sultân Mehemmed Hân-ı Râbi'

Hemân İpşir gelüp üç kerre yer öpüp bizim paşa ile beraber durdular. Gûyâ murâfa'a-i şer oldular. "Bak a İpşir lala, der-i devletime dün öteye gün dağdan gelüp bağdaki eski lalalarımı birer takrîb ile her birin birer fenâ serhadde mi atarsın. Bu Melek lalam benim sadrıa'zamım iken kimi sürdü ve kimi katl-i nefs etdi. Van sekiz yüz kîse dutar dedin. Melek lalam seksen kîse ber-vech-i adâlet dutmaz, dedi. Ve bir kerre babam asrında sana Van'ı vermişler. Zâlimsin deyü seni Vanlılar kal'aya komayup top urmuşlar. Gerçek midir" dedi. İpşir "Komadıkları gerçekdir ammâ pâdişâhım ol zamân halkı cümle âsîler idi. Ammâ şimdi yahşi eyâlet oldu. Hedâyâsıyla sekiz yüz kîse olması mukarerdir" dedikde,

hemâm Melek Ahmed Paşa “Pâdişâhımın ihsânı oldukdan sonra Kadıköy olursa da giderim. Cemî‘i edyânda kizb harâmdır kim Hazret-i Resûl-i Kibriyâ buyururlar kim hadîs [164] der. Huzûr-ı pâdişâhîde kizb söylemek küfrden eşeddir. Pâdişâhım, Van’ın kânûn-ı pâdişâhî üzre 540.546 yük akçe hâss-ı hümâyûnu vardır. Cevz-i ma‘dûduyla beher sene kırk sekiz kîse olur. Hattâ bu Melek kulun sadrıa‘zamlığım hâlinde eyâlet-i Van’ı şemsi Paşazâde Mehemmed Emîn Paşa kuluna tevcîh etdiğimde tama‘-ı hâma düşüp Van eyâletinden altmış kîse tahsîl etme sevdâsına düşüp cümle kul baş kaldırup şemsî Paşa kal‘aya kapanup kapu kulların şemsî Paşa oğlu tarafında bulunup kırk gün kırk gice ceng-i azîm olup iç kal‘adan bu kadar bin top atılup bu kadar hâne-i imâristân aşağa kal‘ada sademât-ı topı kûpdan harâb olup niçe bin kantar barud-ı siyâh cânib-i hazîneden itlâf olup Paşa sarâyı ve Hüseyin Ağa sarâyı ve niçe yüz aded hânedân-ı azîmler darebât-ı gülle-i hadîdden harâb [u] yebâb oldu. Pâdişâhıma ma‘lûmdur kim hatt-ı şerîfiniz ile Diyârbekir Vâlîsi Haydar Ağazâde Mehemmed Paşa lalan eyâletiyle Van üzre Mehemmed Emîn Paşa’nın kal‘adan ıtlâkına serdâr-ı mu‘azzam olup Mehemmed Paşa lalan Van üzre varup kal‘ayı muhâsara etdikde Mehemmed Emîn Paşa bir gice kal‘a-i Van’dan kemendler ile nüzûl edüp tebdîl-i câme firâr edüp der-i devletde Yeniçeri ocağına düşüp anlar da pâdişâhıma bir katre kanın ricâ edüp pâdişâhım ocak ağalarının ricâların kabûl edüp Mehemmed Emîn Paşa’ya Rûmeli’nde Köstendil sancağın ihsân edüp Girid’de merhûm olduğu pâdişâhımın ma‘lûmudur. Bu kelâm-ı dırâzdan murâdım oldur kim pâdişâhım işte eyâlet-i Van tâ böyle bir cezîre-i bî-emândır. Fermân pâdişâh-ı cihânındır” deyince hemân İpşir Paşa eydür “Pâdişâhım, Melek lalanın cümle sözleri sahîhdir.

Ammâ şimdi katı yahşi eyâlet-i emn [u] emân oldu. Lâkin pâdişâhım bu kuluna Haleb’de mühr geldikde Van eyâletinde Mahmûdî ekrâdlarının bir kabîlesine Pinyânişi Kürdü derler. Altı bin mikdârı bahâdır u fetâ yiğitlerdir. Ve yaylalarında hayvânları gâyet çokdur. Kızılbaş-ı bed-ma‘âş-ı rîş-tırâş ile hem-meşâ olmaları haysiyyet ile kızılbaş-ı evbâş top çeküp asker-keş olup Müslimînden merdüm-küş olup kerrenâyların ve sûr-ı Efrâsiyâb’ın çalarak Kürdistân-ı nehb ü gâret ederek on kerre yüz bin koyun sürüp Salmas ovalarına ve Dumdumî ve Dümbülî ve Rûmiyye kal‘alarına bu kadar mâl [u] menâli götürüp cümle kızılbaş mâl-ı ganâ’imle mu‘tenim oldular. Pâdişâhımın zamân-ı sa‘âdetinde sulha muğâyir iş etdiklerinden Kürdistân serhaddi ağaları *[183b]* cümle Haleb’e gelüp bu hakîre tazallum etdiler. Ben dahi “Aya bu Van tarafında sulha muğâyir dahi ne gûne iş zuhûr eder?!” deyü müterakkıb olup yedi ayda Haleb’den der-i devlete gelmemin aslı ol idi. Yohsa pâdişâhımın Haleb’den mührile on günde rikâb-ı hümâyûnuna yüzüm ve gözüm sürmem mukarrer idi.

Ba‘dehû pâdişâhımdan ibrâm [u] ilhâh olup elbette ve elbette gelesin, fermânları geldikde Kürdistân ahvâlin tecessüs etmeden fâriğ olup Konya taraflarına geldiğimde gerüden yine Van Valisi (–) (–) paşa lalan ve Bitlis Hânı ve Hakkâri Hânı ve Mahmûdî Hânı lalalarından arz-ı mahzarlar gelüp feryâd [u] fiğânları evce peyveste olup Acem’den feryâdnâmeleri kan ile yazmışlar, deyü arzları huzûr-ı pâdişâhîde ibrâz edüp, işte pâdişâhım ol serhaddin ihtilâline göre ol tarafa bir müdebbir, kâr-âzmûde vezîr-i rûşen-zamîr olmuş, serdâr-ı mu‘azzamlığa lâyık Melek Ahmed Paşa lâzımdır, deyü re’y-i ahsen zann edüp ol tarafa me’mûr eyledik. Fermân pâdişâhımındır” deyü hâmûş-bâş oldu. Hemân sa‘âdetlü pâdişâh, kazıyye ma‘lûm deyüp tebessüm idip “Tiz devât ve kalem getirin” dedi. Derhâl sır

kâtibi devât ve kilk-i cevher-nisâr getirüp dest-i şerîfiyle eyle bir hatt-ı şerîf tahrîr etdi kim:

"Sen ki Melek Ahmed Paşa lalamsın, Anadolu memleketinde Mısır ve Bağdâd'dan gayri cemî'i menâsıb-ı âlîlerin azl [u] nasbı senin re'y-i fermânında eyleyüp serdâr-ı mu'azzamım olup ber-vech-i arpalık Van eyâletin sadaka etmişim" deyüp Melek Ahmed Paşa'nın destine hatt-ı şerîf verüp başına bir mücevher serdâr otağası sokup beş kîse altun ve bir serâperde-i Süleymânî ve bir direkli leylek çadırı ve yüz katar üştür ve yüz katar ester ihsân edüp sa'âdetlü Melek Ahmed Paşa'ya hayr du'a edüp "Yürü mu'în u zahîrin Allah ola!" deyüp İpşir Paşa'ya hitâb etdi kim "Melek lalam ve Kapudan Kara Murâd Paşa lalam arz günleri huzûruma gelsinler ve Melek lalam gidince divânıma gelsinler ve kânûn-ı kadîm-i selef üzre gayri serdârlara niçe mühimmât u levâzımâtlar verilirse Melek lalama dahi veresiz. İnşâllahu Te'âlâ âsitâne-i sa'âdetimden evvel-bahârda deryâ-misâl asker-i bî-pâyân ile diyâr-ı Acem üzre müteveccih olup ân-ı karîb ammin Sultân Murâd Hân'ın fethi olan kal'a-i Revân üzre revân oluruz" deyü serdârlık hatt-ı şerîfin Melek Ahmed Paşa'ya sa'âdetlü pâdişâh verince İpşir Paşa'nın reng-i rûyı hâkister-misâl olup üçüncü sâ'atde bu kadar müşâvere ve mübâhase-i dırâzdan sonra Melek Paşa ser-ber-zemîn edüp pâdişâh-ı Cem-cenâbın hayr du'âsıyla vedâlaşup hemân Sarâyburnu'nda bostâncıbaşı kayığına süvâr olup *Bismillah* ile ibtidâ,

Menzil-i şehr-i azîm Eskidâr, ya'nî Üsküdar

Hâne-i bîminnetimiz olan Kaya Sultân yalısında meks etdik. Hemân ol sâ'at akîbimizce on aded telli çavuş ellerinde emirleriyle gelüp "Elbette bu ân ılgar ile diyâr-ı Van'a revân olursuz" deyü paşaya ibrâm [u] ilhâh teklîf-i mâlâ-yutâk etdiler. Paşa-yı gayyûr bunlara onar guruş verüp cümlesin bir kayığa koyup akıntıyla bunları kayıkçısız İslâmbol'a yolladıkda bunlar rûy-ı deryâda küreksiz Mevlevî-vâr semâ' ederek tâ Ahûrkapu'ya düşdüler. Çavuşlar bu hâli İpşir'e bildirdiklerinde on aded şedîd ve yüzsüz ve bî-edeb çavuşlar gelüp paşayı kaldırmak murâd edindiklerinde paşa bunlara deyenek deyüp cümle firâr eylediler.

Hikmet-i Hudâ; Paşa efendimiz Üsküdar'a ubûr edüp ardı sıra çavuşlar ta'yîn olunca Kaya Sultân efendimize münâfıklar "Paşa'nın katline bostâncıbaşı ve çavuşlar ta'yîn olundu" deyince hemân Kaya Sultân'ın aklı başından gidüp ol ân bre koçı, deyüp fi'l-hâl araba ile Bâğçekapusu'na gelirken bî-tâb u bî-mecâl kayığa girüp Üsküdar'a gelirken paşa bir kayık ile istikbâline çıkdı.

Ve mine'l-acâ'îb hikmet-i garîbe: Kaya Sultân ile paşa hareme gidüp haremde bir vâveylâ ve vâveledâ kopup paşa derhâl arak-âlûd olup taşra çıkup dört yüz on aded iç ağalarına on bin altun Kaya Sultân'ın mâlından ağalara taksim u bezl edüp Kaya Sultân'ın vaz'-ı hamli âsân olmağiçün her gulâm-ı hâssaya biner aded ihlâs-ı şerîfi halâs niyyetine {kırâ'at etmeğe} tenbîh edüp hakîri sermahfil edüp halîfe kîsesinden hakîre beş yüz altun ihsân edüp eydür "Bak a Evliyâm! Siz benim oğlum ve akrabâmdansın, ammâ bu sırr-ı hafî sende kala. Üç gice mukaddem ben Sultân Murâd'ı vâkı'amda görüp, 'Al bu ekmeği ye Ahmed' dedi idi. Ben de pâdişâhım 'bu nân-pârede kan vardır yenir mi', dedim. 'Ol kanlı tarafı Kaya kızıma ver, yıkayup yesin', dedüğü Allahu a'lem hâlâ Sultân doğurmayup helâk mertebesindedir," deyüp paşa serserî olup paşa yine hareme gitdi.

Bu mahalde yine İpşir Paşa tarafından mübâşir çavuşlar ***[184a]*** gelince harîmde olan fezâ‘ u ceza‘ı görüp âkıl olan çavuşlar sıklet etmeyüp gerüye durdular. Elbette paşa durmasın gitsin, deyü ibrâm [u] ilhâh eden eskalu's-sukalâ çavuşların ardın alıp Abaza ve Çerkes ve Gürcî aznavurları bunlara "Vur bre hay!" deyüp bir deste-çûp çekdiler kim başile ayak yoluna giden güc ile halâs olup mülevves oldu. Meğer Kaya Sultân yedi aylık hâmile imiş. Müddeti tamâm olmadan paşayı katl ediyorlar havfinden arabaya binüp vücûd-ı nâzenînine lerze gelüp şehr-i Üsküdar'a gelince bi-emri Hudâ sıkıt vâkı‘ olup bir mirzâ-yı emîrciğizi ciğeri pâresi gibi müştak oldu. Hemân sarây içinden vâveylâ-yı cevâriyân ve müsâhibe-i gayri nisvânların feryâd [u] figânları evce peyveste oldu.

Gördüm ki paşa haremden taşra çıkup elinde bir kutu kapağı içre mezkûr sıkıt vâkı‘ olup beğceğizin na‘şe-i pâkini cümle tevâbi‘ât u lavâhıkâtlara o ciğerpâre beğceğizi gösterince anlar da feryâd u figâna başladılar. Bu kerre paşaya Van mansıbının mübârek-bâdı gelen vüzerâ vü vükelâlar bu hâl-i pür-melâli görünce anlar dahi müteellim olup bükâ-âlûd oldular ve paşaya tesellî verdiler. Paşa dahi "Bak ağalar, ne cüvân yiğit olacak imiş. Bakın kaşlarına ve âhû gözlerine ve bakın kadd [u] kâmetine" deyüp feryâd ederek "Âh yiğitliğine doymayan beğ oğlum, âh at binüp kılıç kuşanmağa doymayan oğlum!" deyü hakîrin yanına gelüp kutu kapağı içre beğin vücûdun gösterdi. Anı gördüm bir kızıl ciğerpâre, gerçi kaşı gözü ma‘lûm ammâ dahi nâ-tamâm bir ciğerpâredir. Hemân hakîr eyitdim "Behey Sultânım! Ne şekil kaş ve göz sâhibi ve ne şekil kadd u kâmet sâhibi beğdir. Bunda rûh yokdur ve nâ-tamâm düşdü cân yok, alay mı bozdu, kâfir mi akdardı, kelle mi kesdi, ya dünyâya hayy mı geldi. Bu ne şekil yiğitliğine doymayan beğdir. Ancak bir et pâresidir. Tamâm yiğit olmağa dünyâya hayy gelse kırk yıl gerekdir. Bu hod henüz yedi aylık bir ciğerpâredir. Siz ise kırk sene mukaddem târîh ile sıkıt gelmiş bir kan pâresiyçün feryâd edersiz. El-hükmü lillah, hemân cenâbımız ile Kaya Sultân efendimiz sağ olsun" deyü paşaya tesellî-i hâtır verdim.

Hemân paşa buyurdular kim "Behey Evliyâm, ben bu ciğerpâreye ağlamam. Geçen gicelerde Sultân Murâd'ı gördüğüm vâkı‘da Van'da nân-pâre verdi. İşte Van mansıbı zuhûr etdi ve vâkı‘a ekmeği Kaya'ya ver, yıkayup yesin, dedüğü, bu vâkı‘a {vâkı‘} ola, deyü havfimden ağlarım" dedükde hakîr eyitdim. "Ol vâkı‘ada kanlı ekmeği yıkasın, yesin, dedüğü bu beğceğiz idi. Kanın yıkayup yire defn edüp yine Kaya Sultân ile nân u nemek yersiz ve dâ'imâ İpşir'den hafv u haşyet çekersiz idi. İşte bununla def‘ oldu". Bu niyyete *el-Fâtiha* deyüp paşaya tesellî-i hâtır verdim. Ammâ hakîkatü'l-hâl Kaya Sultân-ı sâhib-i cemâl hayli derd [u] mihen çeküp kanı kesilmedi. Sa‘âdetlü pâdişâhdan Kaya Sultân'a ve bizim paşaya "el-Hükmü lillah, başlarınız sağ olsun" deyü hatt-ı şerîf ile paşaya ve sultâna birer kat hil‘at-i fâhire ve semmûr kürkler gelüp "Benim lalam, Kaya Sultân halam ifâkat buldukdan sonra bir ân durmayup diyâr-ı Van'a gidesin" deyü hatt geldi.

Ol ân merhûm sıkıt beği gasl edüp Üsküdar'da (–) (–) (–) mahalde defn edüp ol ân yigirmi aded mübâşir ü mukdîm ve kelb-i akûr çavuşlar gelüp paşaya "Elbette gidersiz?!" deyü ibrâm [u] ilhâh etdiler. Paşa bunların cümlesine vur eylüyüp cümlesi firâr etdiler.

Netîce-i kelâm, {Paşa} cümle eşyâ-yı mühimmâtın görüp gitmek sadedinde iken hakîri katına kığırup nihânîce eydür "Bak a Evliyâm! Sen benim oğlumsun. Hizmetkârların

benim otağım içinde dâ’ireme çadırınla konsunlar ve yesinler ve içsünler ve senin şâkirdlerinden küçük İbrâhîm ve Rûm Alî ve Gürcî Mustafâ kölelerin üzre zâbıt u râbıt olup cümle esbâblarını ve gayri eşyâlarını gözetsinler. Ve atların cümle İmrahor tavlasında dursunlar. Ancak atların eğerlenmiş gulâmlarınla gelüp süvâr olsunlar. Cemî‘i şeyine ben zâmin ü mütekeffil olurum. Sen bir kaç gün İslâmbol’da kalup İpşir’e ve Kara Hasan’a intisâb edüp bizim Kudde Mehemmed Kethüdâ ve Mevkûfâtî Mehemmed Efendi’nin ve Moralı Defterdâr Paşa’nın ve gayri a‘yânın ve ta‘allukâtlarımızda olan huddâmlarımızın ahvâllerine ve İpşir-i bî-beşîr ile {halkın} mu‘âmele-i ca‘lîlerine vâkıf olup ne havâdisât zuhûr ederse Kaya Sultân’dan ve Gümrük Emîni Hasan Çelebi çerâğımızdan mektûblar alup aslâ kimesnenin haberi yok iken ardımız sıra kendü atlarınla ılgar ile ale’l-acele gelüp bana iresin” deyü hakîre beş yüz bundukani sikke-i hasene altun verüp du‘â etdi. ***[184b]*** Ve Erganeli Ahmed Ağa’ya da du‘â edüp Van’a müsellim gönderdi. Hakîr dahi beş gulâmım hazînedâra ve dörd ızâr esbâbım ve beş atım emîr-i âhûra teslîm edüp üç memlûk-ı zeberdestim ile ve beş re’s atımla Üsküdar’da Kaya Sultân yanında kaldım.

Sene (–) mâh-ı (–) Paşa, Kaya Sultân ile vedâ‘laşup Van’a revâne olup evvelâ *Bismillah* ile

Menzil-i Kadıköyü kurb-ı Üsküdar: Kaya Sultân hakîre paşanın harcırâhiyçün kırk kîse verüp kayık ile Kadıköy’e gelüp kırk kîseyi paşaya teslîm eyledim. Üç gün paşa bu Kadıköyü‘nde İpşir Paşa’ya rağmen meks edüp dördüncü gün ol şiddet-i şitâda Van’a revâna olurken hakîr dest-bûs etdükde “Basîret üzre ol Evliyâm!” deyüp du‘â-i hayr ile vedâ‘ edüp anlar diyâr-ı Van’a, bu hakîr İslâmbol’dan yana avdet edüp ertesi gün İpşir Paşa kethüdâsı birâder-i azîzim Sâlih Ağa’ya varup görüşdükde “Bre Evliyâm, sen paşa ile Van’a revâne olmadın mı?” dedikde hakîr eyitdim “Sultânım, seyâhatden bî-zâr oldum ve bâ-husûs bu kışda kıyâmetde Van’a toksan konakda niçe revâne olaydım” dedikde “Tiz masraf kâtibin çağırın” deyüp yigirmi nân ve beş vakiyye lahm-ı kurbân ve üç vakıyye pirinç ve bir vakiyye dühn-i bî-renc ve birer şem‘-i asel ihsân edüp bizi ağavât-ı İpşir Paşa zümresine ilhâk eyledi.

Dîvân savulup ortalık izdihâmdan sehel hâlî olup âlem-i ağyârdan bî-haber oldukda bu hakîr makâm-ı segâhda bir âğâze edüp fasl tamâm oldukda bir pencereden taşra bir sadâ ile “Ey Evliyâ, ey Evliyâ! Nân u nemek hakkı bes bu mudur kim benden bî-habersin?” dedi. Hakîr istimâ‘ etdükde bildim ki bizim paşanın kethüdâsı Kudde Kethüdâ‘yı İpşir Paşa “Seni silâhdâr ağası ederim” deyü paşadan ayırup mukaddemâ haps etmişdi. Hemân İpşir Paşa kethüdâsı Sâlih Ağa eydür “Evliyâ sizin Kudde Kethüdâ, senin murabba‘ okuduğun işidüp seni çağırır” dedi. Ben de eyitdim: “Ya sultânım anı da huzûrunuza da‘vet edüp dâhil-i meclis eyleseniz lûft idi” dedim. “Evliyâ, ol hapisdir, bu mahalle gelemez” dedi. Hemân ol mahalde bir iç mehteri gelüp kethüdâya “Sultânım, paşa sizi ister” dedikde kethüdâ eydür “Evliyâm, sen otur, şimdi seni paşa, huzûruna kığırır, gitme” dedi. Anı gördüm, bir mehter dahi gelüp “Evliyâ Efendi derlermiş, bir kadı var imiş, paşa ister” dedi. Fakîr gulâm beni mutarraş görüp kadı ve gâzî zan eylemedi. Hakîr eyitdim: “Oğul, bu hakîri istemiş” dedim. “Yok yiğit, bir ihtiyâr Evliyâ Efendi derlermiş, anı ister” dedi. Hele hakîr İpşir Paşa huzûruna hayr du‘â ile varup dest-bûs etdükde “Hâfız Evliyâm, hoş geldin. Bildim ki zî-akıl imişsin. Zîrâ ol hâ’in Melek ile bu kışda Van’a gitmedin” dedi. Hakîr eyitdim: “Hamd-i Hudâ kırk bir yılda sultânımı bu

devletde güc ile gördüm. Varvar Alî Paşa Celâlî gazâsında bile sultânımla bu kadar derd çekdik. şükür Hudâ'ya kim bu günleri gördüm. Ben kande gitsem?" dedim. Hemân İpşir Paşa eyitdi "Evliyâ şimdi sana Kudde Kethüdâ feryâd edüp ne dedi?"? Ben eyitdim "Sultânım Kürd lisânı üzre 'Hey Evliyâcıh, hey Evliyâcıh, menim hâlime pes kim vâkıf-ı esrâr değil misin. Kanı hukûk-ı ni'met-i sâbıka', deyü feryâd etdi, meğer hapis imiş" dedim. Hemân İpşir eyitdi "Var imdi Evliyâ, benim iznimle Kudde'ye ve defterdâra ve Mevkûfâtî Mehemmed Efendi'ye buluş. Sizin paşanın {Kudde} yigirmi yıl kethüdâsıdır, mâl-ı Kârûn'a mâliklerdir. Eğer kuş cânın halâs etmek dilerse ak akçe kara gün içündür, beytü'l-mâl-i müslimîne üç bin kîse Kudde ve beş bin kîse defterdâr ve bin kîse mevkûfâtî verüp halâs olsunlar, var söyle" dedikde İpşir kethüdâsıyla varup bir kapu açdılar. Meğer hammâm câmekânı imiş.

Ahvâl-i diyergûn-ı pür-melâl-ı Kudde Mehemmed Kethüdâ-yı Melek Ahmed Paşa

Kapudan içeri girdikde anı gördüm, bu hammâm câmekânının soffaları üzre iki yüz aded çatal fitilli sekbân u sarıca cellâdları âmâde idiler. Anı gördüm, bu câmekânın havz-ı kebîri su ile leb ber-leb olup ol rûz-ı zemherîrde Kudde Kethüdâ ve Moralı Defterdâr ve Mehemmed Efendi, üçünün dahi gerdenlerinde tokuz zincir ile uryân u büryân ve giryân u nâlân havz içinde iki gün iki gice imiş aç u zâc bir kamîs u serâvile muhtâc olduklarından mâ'ada her gice cellâdlardan biner tâziyâne kırbaç yiyüp niçe gûne işkence ederlermiş. Hemân Kudde Kethüdâ'yı ol hâl-i diyergûnda görüp aklım başımdan gitdi. Yanına varup üçünün dahi destlerinden bûs etdim. Zîrâ veliyy-i ni'metlerim idi. Kudde Kethüdâ eydür "Evliyâm bu ne hâldir?". Hakîr eyitdim: "şimdi sâhib-i devlet yanında idim. Kudde halâs olmak dilerse üç bin kîse versin ve beş bin kîse paşa versin ve Mehemmed Efendi bin kîse versin. Yohsa üçünü de katl ederim, deyü yemîn etti" dedim. Hele Kudde ***[185a]*** bin kîse ve defterdâr iki bin kîse ve mevkûfâtî beş yüz kîse ve beş yüz cild kitâb-ı müstetâb verecek oldular. Bu kerre İpşir Paşa kethüdâsı Sâlîh Ağa eydür "Ey Mehemmed Kethüdâ, Kırşehri'ndeki kırk bin koyun niçe oldu ve Diyârbekir Çermik'i şehrindeki bin kîse niçe oldu ve Van'da Mallı Kaya Çelebi ortağındaki beş yüz kîse altun niçe oldu ve Gümrük Emîni Hasan Ağa karındaşı Anton Ermenî kâfirdeki iki bin kîse malınız niçe oldu" deyince Kudde Kethüdâ eydür "İşte Evliyâm, bilür, ol Kırşehri'ndeki sahrâ çiftlikde kırk bin koyun anlar cümle Melek Paşa'nındır ve Çermik'de menim mâlım yokdur. Cümle karındaşım Hacı Mûsâ Ağa'nındır ve andaki mâl cümle Kaya Sultân'ındır. Kaya Sultân Van'da Kaya Çelebi ile taş kayasıyla ortaklardır. Altunlarda menim alâkam, bir ahçam ve bir habbem yokdur" deyü yemîn etdikde havzdan uryân çıkarup fakîr Kudde'nin ve hakîr Defterdâr'ın vücûdlarına üç yüz kırbaç urup figânları evce peyveste olup ol zahm-âlûd ile ol şiddet-i şitâda yine havz içine koyup âh [u] enîn etmeğe başladılar. Hakîr eyitdim: "Bre Mehemmed Kethüdâ cemî'i dostlara haber gönder. Karz-ı hasen bir kaç yüz kîse dahi alup kuş cânlarınız halâs edin" dedim. Bunlar eyitdiler "Ya biz hapisde iken bizlere kim bir fülus-ı ahmer inanırlar. Bizi bir hapisden ıtlâk etsinler, ba'dehû sâhib-i devletin murâd [u] merâmları üzre mâl bulup halâs olalım" dediler. Hakîr İpşir Paşa'ya varup bu kelâmları söyledim. "Anlar hapisde iken dahi ol kadar mâlı verirler. Anlar eyi âdemlerdir, yohsa şimdi anları katl ederdim" dedikde hakîr yine gelüp istimâ' etdiğim üzre İpşir Paşa'nın sözlerin bir bir takrîr eyledüm. Hâh-nâ-hâh üçüncü gün Defterdârdan üç bin sekiz yüz kîse ve sarâyında olan cümle emvâl u erzâkların ve cümle ser-i kârda olan

tevâbi‘lerin haps edüp anlardan dahi iki bin kırk kîse mâl tahsîl eyleyüp Diyârbekir’de Bakkaloğlu’na ve Mehemmed Çelebi’ye ve karındaşı Hacı Mûsâ‘ya ve Mehemmed Kethüdâzâde İbrâhîm Beğ‘in cümle mâl [u] erzâkların mîrîye zabt u rabt etmek içün kapucubaşılar gidüp kendülerini kayd-bend ile der-i devlete fermân-ı şehriyârîler Diyârbekir Valisi Firârî Mustafâ Paşa’ya emirler gitdi. Ve Mevkûfâtî Mehemmed Efendi’nin mâlı yok idi. Amma cümle Melek emlâki ve çiftliği ve akarâtları mîrîye ahz u kabz olunup her gün yine bunları gûnâ-gûn işkence ederlerdi.

Hakîr anları görüp “İlâhî, bu abd-i zelîli bir nân-pâre içün bu kadar hor hakîr etme ve ecel-i müsemmâmın nihâyetine dek sıhhat-i bedenle terk [u] tecrîdden ayırma” deyüp Cenâb-ı Kibriyâ‘ya tazarru‘ [u] nâlişler edüp fakr [u] fâkada olup vasatü‘l-hâl olan hâlime her hâlde yüz bin aded hamd [u] senâlar ederdim. Ammâ bu ahvâl-i pür-melâli görüp “Âyâ bunun netîcesi neye müncer ola” deyü dâ’imâ tecessüs edüp “Âyâ dahi bu İslâmbol içre ne zuhûrât-ı İlâhiyye zâhir ola” deyü tefekkürde idim.

Ammâ İslâmbol a‘yânları cümle sekbân ve sarıca ve muklacıyân ellerinde büryân u uryân oldular. Hemân şâmîzâde Re’îsü‘l-küttâb Mehemmed Efendi’nin yetmiş aded semmûr kürkü gitdi. Ve Gümrük Emîni Hasan Çelebi’nin ve gayri a‘yânların kezâlik hadden efzûn ve kalemden bîrûn mâl u menâlleri gitdi. Eğer ma‘lûmumuz olduğu üzre cümle zuhûr eden havâdisâtları tahrîr etsek seyâhatnâmemiz tahrîrine mâni‘ olur.

Âhir-i kâr bu gerdiş-i kec-reftâr-ı felek-i devvârda bu gûne gaddârlık olduğun görüp atlarımla huddâmlarım cümle âmâde edüp Üsküdar şehrinde pînhân etmişdim. Ammâ her gice Kaya Sultân efendimize varup perde-i zenbûrî ardında müşavere edüp ve her gün yine İpşir Paşa ile hüsn-i ülfet edüp üç kîse ihsânın ve bir semmûr lipâçesin giydim. Ba‘dehû sene (–) mâh-ı (–) (–) (–) gününde bizim Kudde Kethüdâ‘yı ve (–) (–) (–) (–) (–) hapisden ıtlâk edüp kapucu başılar ile ve sipâh ocağı çavuşlarıyla Kudde Kethüdâ‘yı (–) (–) nı nefy-i beled ve azl-i ebed deyü kayıklar ile Dil Herseki’ne vardıkda hemân Hersek kasabası hâricinde Kıble tarafında ikisini de katl edüp onda defn etdiler, rahmetullahi aleyh. Ve dahi,

…………….(5 satır boş) …………….

Ve dahi bunun emsâli niçe gûne fezâhatlar edüp nâ-hak yire hûn-ı ibâdı döküp Haccâc-ı Zâlim Yûsuf zulümleri oldurdu. Hemân ol gün Kaya Sultân hakîre on kıt‘a mektûblar ile beşyüz altun harc-ı râh verüp “Meded Evliyâm, bir ayak evvel paşama yetiş. Durmasın hemân Kürdistân’a cân atsın. İşte Kudde Kethüdâsı‘nı *[185b]* ve Moralı Defterdâr Mustafâ Paşa’sını ve re’îsü‘l-küttâbı olan Mevkûfâtî Mehemmed Efendi’sini ve niçe tevâbi‘lerin dahi çok katl ederler. Ve elbetde paşamı katl etmek içün sa‘âdetlü pâdişâh ve cemî‘i ulemâ ü sulehâ ve vüzerâ vü vükelâlar ve Vâlide Sultân ve cümle sipâh ve yeniçeri ocakları paşamın katline İpşir’in hatt-ı şerîf istediğin cümle istimâ‘ edüp “Melek Ahmed Paşa bir sâlih dindâr ve mü’min ü muvahhid, bî-garaz u ehl-i ırz bir vezîr-i dilîrdir. Ne cürm sâhibidir kim anın katline hatt-ı şerîf istersiz, verme pâdişâhım, Melek Paşa bu devlete yine lâzımlı âdemdir. Bir kerre vezîria‘zam ve üç kerre kâ’immakâm-ı mu‘azzam olup cümle kul ile hüsn-i ülfet etdi” deyü cümle kul ayak basup hatt-ı şerîfi İpşir pâdişâhdan alamadı. Ammâ Evliyâ‘m, kimbilir bu İpşir Mustafâ Paşa, Melek Paşa kocamın akrabâsıdır, amma akrabâsıdır. Belki bir hâl ile paşacığımun katline nihânîce bir hatt-ı

şerîf ala. Ammâ Evliyâm yetiş paşaya, hemân Kürdistân. Ve mansıbı var, acele ile revâne olsun. İsterse sonra Gence'ye ve İrân-ı Nahşivan'a Revân'a sefer etsin" deyü fakîre Kaya Sultân ağlayarak mektûbları elime verüp bir cevâhirli sâ'at dahi verüp "şimdi sana yollarda {sâ'at} pek lâzımdır. Hemân durma" deyü bir semmûr parçası kürk ihsân edüp hakîri ol gice Gümrük Emîni Hasan Ağa'ya gönderdi. Ol gice Hasan Çelebi'yi, Ortaköy'de Baltacı Mahmûd Ağa yalısında Mahmûd Ağazâde Bekir Ağa ile müşâverede imiş, hakîri görüp "Bre Evliyâm hoş geldin" deyüp ayağa kalkup "Gel Evliyâm, seni bu gice yine İslâmbol'a bir işe göndereyim. Gel seninle sehel müşâverem vardır" deyü elime yapışup hücreden taşra halk mâbeyninden çıkup bir pinhân hücrede elime üç kıt'a mektûblar verüp "Durma yetiş paşaya, işte sana iki yüz altun" dedi ve "Kaya Sultân'dan mektûblar aldın mı?", "Aldım!" dedim. "Durma git, ammâ İzmit şehrine varınca gündüz ve gice ile ulu yollar ile gitme ve menzillere uğrayup sakın at alma. Hemân kendü atlarınla ılgar ile seğirdüp git. İşte sana yüz altun dahi" deyüp beni bir kayığa koyup alarka olacak mahalde "Evliyâ Çelebi, bizim gümrüğe İslâmbol'da uğrayup sandık emînine selâm eyle. Biz yarın İslâmbol'a varımazım" deyü halk arasında o gice hakîri İslâmbol'a gönderme evzâ'ın edüp hemân hakîr "Nola sultânım?" deyü Ortaköy'den iki yatsı zamânı avanta kayık deyüp akıntı ile baş aşağı akup tarfetü'l-ayn içre Üsküdar'a varup mukaddemâ atların hıfz etdiğim mahall-i ma'hûdeye varup üç nefer yarar pür-silâh gulâmlar ve beş re's küheylân atlarım ve Abaza Marşân Yûsuf'u ve Abaza Kamış Mehemmed'i ve Abaza Cumbalı Alî'yi alup yedi aded salt u sebükbâr küheylân atlı pür-silâh âdemler olup nısfu'l-leylde ol şeb-i muzlimde *"Tevekkeltü ala'llah"* deyüp Çamlıca dağına yedi kişi çıkup ikişer rek'at namâz kılup Üsküdar şehrinde ve İslâmbol'da medfûn olan erenlerin rûhâniyyetlerinden istimdâd taleb edüp cümle ervâh-ı enbiyâ vü evliyâ ve kutbu'l-aktâb u ümenâ u evtâd ve nücebâ ve nukabâ ü büdelâ ve mecâzibûn u melâmiyyûn ve ricâlü'l-gayb ve birler ve üçler ve yediler ve kırklar ve yüzler ve binler ve binbirler rûh-ı şerîfleriyçün bir Yâsîn-i şerîfe tilâvet edüp rızâ-yı Allah içün savâbın mezkûr ricâlullahların rûh-ı şerîflerine hîbe eyleyüp el yüze sürdük. Hudâ âlim u dânâdır, bu hakîr gûyâ bir zireh-i polâd-ı Nahşivânî giyüp *Bismillah* deyüp atf-ı ınân-ı esb-i sabâ-sür'atimizi sür'at ile cânib-i Van'a sürüp diyâr-ı Van'a revâne olduk. Hudâ-yı Bîçûn yolumuz âsân ede.

…………….(7 satır boş) …………….

Dizin

- A -

- B -

- C -

- Ç -

- D -

- E -

- F -

- G -

- H -

- I -

- İ -

- K -

- L -

- M -

- N -

- O -

- Ö -

- P -

- R -

- S -

- ş -

- T -

- U -

- Ü -

- V -

- Y -

- Z -

---

[1] Tarih ibaresinin toplamı 1033 rakamını vermektedir.

[2] “Evvelâ Osmân” ibaresinen ebced karşılığı 699 hicrî rakamını vermektedir.

[3] “Evvelâ Osmân” ibaresinin ebced karşılığı 699 hicrî rakamını vermektedir ki Osman Gazi’nin “Bey” olarak Kayı Boyu’nun başına geçtiği yılı gösterir.

[4] “Feth-i Bursa” ibaresinin ebced karşılığı 761 rakamını vermektedir.

[5] Tarih mısraının ebced karşılığı 24 eksiğiyle 942 rakamını vermektedir.

[6] Önceki beyitlerin vezni *“Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün”* iken bu dizeden sonraki 4 beytin vezni *“Mefâ‘îlün / Mefâ‘îlün / Fe‘ûlün”* olarak değişmiştir

[7] “Mefâ‘îlün / Mefâ‘îlün / Fe‘ûlün”

[8] “Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün”

[9] “Esrâru’l-guyûb” olmalı, zaten 6 beyit sonra tekrarlandığı dizede de bu şekli mevcuttur.

[10] “Mefâ‘îlün / Mefâ‘îlün / Fe‘ûlün”

[11] Kur’ân, Kehf, 22 “…Yedidir ve sekizincisi köpekleridir…”

[12] Kur’ân, Kehf, 22 “…Hep görünmeyene taş atıyorlar…”

[13] Kur’ân, Yasin, 13 “Onlara, elçilerin geldiği şu şehir halkını misâl olarak anlat.”

[14] Kur’ân, Bakara 248 “Ve peygamberleri onlara dedi ki: “Onun hükümdarlığının alameti, Tabut’un size gelmesidir.”

[15] Kur’ân, Nahl 90 “Muhakkak Allah adaleti ve iyiliği emreder.”

[16] Kur’ân, Bakara 137 “Onlara karşı Allah sana yeter. O, işitendir, bilendir.”

[17] Hadis-i Şerif “Peygamber (A.S.) dedi ki: Cennet ehlinin lisânı Arapça, Farsça ve Dürri’dir.”

[18] Kur’ân, Mü’minûn 50 “O ikisini oturmaya uygun, çeşmeli bir tepeye yerleştirdik.”

[19] Kur’ân, Meryem 16 “Kitab’da Meryem’i de an! Bir zaman o âilesinden ayrılıp doğu tarafında bir yere çekilmişti.”

[20] Kur’ân, Hûd 44 “‘Ey arz, suyunu tut ve ey gök tut!’ denildi. Su azaldı, iş bitirildi: (Gemi) Cûdi’ye oturdu. ‘Haksızlık yapan kavim yok olsun!’ denildi.”

[21] Kur’ân, Hûd 46 “O senin âilenden değildir. O(nun yaptığı), yaramaz iştir.

[22] Sözü geçen âyet muhtemelen Hûd sûresinin 43. âyeti olmalıdır. Meâlen şöyledir: “Beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım”

[23] Kur’ân, Hûd 44 “Gemi Cûdi’ye oturdu.”

[24] Kur’ân, Rahman 19 “İki denizi salıverdi birbirine kavuşuyorlar.”

[25] Kur’ân, Kehf 78 “Şimdi sana sabredemediğin şeylerin iç yüzünü haber vereceğim.”

[26] Kur’ân, Yûsuf 19 “[Bir kervan geldi, sucularını gönderdiler) kovasını sarkıttı…”

[27] Kur’ân, Yûsuf 10 “[İçlerinden bir sözcü: ‘Yûsuf’u öldürmeyin onu] kuyunun dibine [atın]…”

[28] Kur’ân, Âl-i İmrân 59 “Allah yanında İsa’nın durumu Adem’in durumu gibidir: Onu topraktan yarattı”

[29] Kur'ân, Müddessir 9 "İşte o gün, çetin bir gündür!"

[30] "Mana, şairin içinde gizlidir"anlamında bir kelâm-ı kibardır.

[31] "Ey Sâlih! Şam'a git!"

[32] Kur'ân, Meryem 25, 26 "…taze hurma ye, iç; gözün aydın olsun!.."

[33] Kur'ân, İsrâ 55 "Davud'a da Zebur'u verdik."

[34] Kur'ân, Bakara 251 "Dâvûd Câlût'u öldürdü; Allah ona hükümdarlık verdi…"

[35] Kur'ân, En'am 59 "… yaş ve kuru hiç bir şey yoktur ki, apaçık bir Kitab'da olmasın."

[36] Kur'ân, Tevbe 30 "Yahudiler: 'Uzeyr, Allah'ın oğludur.' dediler.

[37] Kur'ân, Bakara 259 "Allah da kendisini yüz sene öldürüp sonra diriltti."

[38] Kur'ân, Lokman 13 "Lokman demişti ki…"

[39] "Bağdad'dan geldim".

[40] "O halde Bağdad hediyesi nerede".

[41] "İşte bu".

[42] "Ey Murteza! Anadolu'ya git, sonra İstanbul'a, sonra Erzurum'a….".

[43] "Def çal!".

[44] Küşâcim divanında yer alan bir kasideden seçilmiş bu dizelerde şunlar söylenmektedir:

Yağmurun eli eserlerin sana gösterdi (Arz esrârını ilan etti). Hiç bir memleket Haleb'in halkına bahşettiği nimet gibi bir nimet bahşedemedi. O bir cenettir, arzu ettiğin her şeyin toplandığı (cennet). Hemen orayı ziyaret et. Ne mutlu Haleb'i ziyaret edene.

[45] Kur'ân, İbrahim 27 "… Allah dilediğini yapar"

[46] Kur'ân, Mürselât 27 "…size soğuk sular içirmedik mi?"

[47] Müslim, 52/29; "Resûlullah (S.A.V.) şöyle buyurdu: Furat nehri (suları gitmesi sebebiyle) altından bir dağı açıp meydana çıkarmadıkça kıyâmet kopmaz. İnsanlar onun üzerinde ceng edip birbirlerini öldürürler. Neticede her yüz kişiden doksan dokuzu öldürülür. Onlardan her bir kimse, kurtulacak olan kişi belki ben olurum, der".

[48] Kur'ân, Enbiyâ 69 "Biz de: 'Ey ateş, İbrahim'e serin ve esenlik ol!' dedik.

[49] Kur'ân, Hud 6 "Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki, rızkı Allâh'a aid olmasın…".

[50] Kur'ân, Enbiyâ 69 "Biz de: 'Ey ateş, İbrahim'e serin ve esenlik ol!' dedik.

[51] Elbisenin iyisi (eteği) kısa (yerden sürünmeyeni) olanıdır.

[52] Nar, (ateş) kış meyvesidir.

[53] Kur'ân, Rahman 68 "[İkisinden de her türlü meyveler,] hurma ve nar [vardır]".

[54] Kur'ân, Zümer 63 "Göklerin ve yerin anahtarları O'nundur…"

[55] Kur'ân, Nebe' 6 "Yapmadık mı biz, yeryüzünü bir beşik"

[56] Kur'ân, İbrahim 27 "… Allah dilediğini yapar"

[57] Kur'ân, Enfâl 42 "…helak olanın açık bir delille helak olması, yaşayanın da açık bir delille yaşaması için…"

[58] Kur'ân, Bakara 137 …"onlara karşı Allah sana yeter…"

[59] Kur'ân, Mâide 45 "Tevrat'ta onlara şöyle yazdık: Cana can…"

[60] Kur'ân, Şuarâ 224 "Şairler, onlara da sapıklar uyarlar."

[61] Kur'ân, Abese 17 "Kahrolası insan! Ne nankördür!"

[62] Kişi yaz vaktinde kışı arzular. Kış gelince de ondan şikayet eder. Hiç bir hâle razı olmaz. (Nitekim Allah buyurır): "Kahrolası insan! Ne nankördür!"

[63] Kur'ân, Abese 17 "Kahrolası insan! Ne nankördür!"

[64] "Allah'ın la'neti İmrü'l-Kays'ın üzerine" olsun.

[65] Tarih mısraındaki ibarenin ebced karşılığı 1026 rakamını vermektedir.

[66] Kur'ân, İnşirâh 5, 6 "Elbette zorluğun yanında bir kolaylık vardır. Gerçekten, zorlukla beraber bir kolaylık daha vardır."

[67] Beytin sonundaki "harâb" ibaresi ebced ile 803 yılını verir.

[68] Kur'ân, Tevbe 108 "… takvâ üzerine kurulan mescid…" Ayetin ebced karşılığı 971'dir.

[69] Ne "Netîce-i kelâmı Kılıç Arslan b. Mes'ûd" ne de yalnızca "Kılıç Arslan b. Mes'ûd" ibaresinden 569 tarihi çıkmamaktadır.

[70] Kur'ân, A'râf 178 "Allah kime yol gösterirse, işte yolu bulan odur…"

[71] Hadis "İki kişinin arasını bulan, şehid sevabı alır".

[72] Tarih mısraının ebced karşılığı 965 rakamını vermektedir.

[73] Hadis : "Hz. Peygamberden rivayet olunduğuna göre, O; Kevser havuzundan ilk içecek kişi Suheyb-i Rûmî'dir".

[74] Hadis "Tereddüde düştüğünüz bir işte kabir ehlinden istimdâd ediniz". Bu hadis-i şerifin sıhhati şüphelidir.

[75] İbarenin ebced karşılığı 1049 rakamını vermektedir.

[76] Beytin ikinci dizesinin ebced karşılığı 1049 rakamını vermektedir. İlk dizedeki "Biri kalkup" ifadesi gereği bundan 1 çıkarılırsa 1048 kalmaktadır.

[77] Kur'ân, Bakara 20 "… Muhakkak ki Allah her şeye kâdirdir"

[78] Kur'ân, İbrâhim 27 "Allah dilediğini yapar…"

[79] Kur'ân, Mâide 1 "Allah dilediğine hükmeder…"

[80] Kur'ân, A'râf 54 "Bilesiniz ki, yaratmak da emretmek de O'na mahsustur. Alemlerin Rabbi Allah ne yücedir!"

[81] Kur'ân, Bakara 261 "… her başağında yüz dane …"

[82] Kur'ân, Bakara 20 "… Muhakkak ki Allah her şeye kâdirdir"

[83] Kur'ân, Bakara 20 "Gerçekten Allah'ın her şeye gücü yeter."

[84] Kur'ân, Nûr 45 "Allah dilediğini yaratır…"

[85] Hadis “Günahından tövbe eden, günahsız kimse gibidir.”

[86] Kur’ân, Hûd 6 “Yeryüzünde yürüyen her canlının rızkı, yalnızca Allah’ın üzerinedir.

[87] Kur’ân, Zümer 63 “Göklerin ve yerin anahtarları…”

[88] Kur’ân, Nebe 7 ” Dağları da direk (kılamadık mı?)”

[89] Kur’ân, Kâf 1 “Kâf; şanlı Kur’an’a and olsun ki…”

[90] Kur’ân, Kef 94 “Dediler ki. Ey Zülkarneyn! Doğrusu Ye’cüc ile Me’cüc bu ülkede bozgunculuk yapıyorlar”.

[91] Kur’ân, Bakara 195 “…Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayınız…”

[92] (Alın teriyle) kazanan, Allah’ın sevgilisidir.

[93] Kur’ân, Âl-i İmrân 159 “… İş hakkında onlara danış…”

[94] Kur’ân, Neml 40 “… Bu, Rabbimin bana (ihsan ettiği) faziletlerdendir…”

[95] Kur’ân, İnşirâh 5, 6 “Elbette zorluğun yanında bir kolaylık vardır. Gerçekten, zorlukla beraber bir kolaylık daha vardır.”

[96] Kur’ân, Bakara 156 “Biz Allah’tanız ve elbette O’na döneceğiz.”

[97] Hadîs-i Şerîf “Acele şeytandandır, te’ennî ise Allah’tan.”

[98] Hadîs-i Şerîf “İnsanlara idrâkleri ölçüsünde söz söyle!”

[99] Kur’ân, Bakara 195 “Kendi kendinizi elinizle tehlikeye atmayınız.”

[100] Tarih mısraının ebced karşılığı 983 rakamını vermektedir.

[101] Tarih ibaresinin ebced karşılığı 944 rakamını vermektedir.

[102] Tarih ibaresinin ebced karşılığı 922 rakamını vermektedir.

[103] Tarih manzumesi mülemma tarzında tertiplenmiştir.

[104] Tarih mısraının ebced karşılığı 1006 değil 1060 rakamını vermektedir.

[105] Tarih mısraının ebced karşılığı 966 rakamını vermektedir.

[106] Kur’ân, Nûr 35 “Allah, göklerin nûrudur…”

[107] Tarih mısraının ebced karşılığı 977 rakamını vermektedir.

[108] Kur’ân, Muhammed 15 “… süzme baldan [ırmaklar vardır]…”

[109] Kur’ân, Bakara 20 “Gerçekten Allah’ın her şeye gücü yeter.”

[110] Hadîs-i Şerîf “Allah içerdekine ve dışardakine lânet etsin.”

[111] Tarih mısraının ebced karşılığı 860 rakamını vermektedir.

[112] Hayır Sahibi el-Hacı Kasım b. Ömer H. Şa‘ban 715.

[113] Kur’ân, Enbiyâ 30 “… her şeyi sudan [yarattık]…”

[114] Hadîs, “Resûlullah sallallahu aleyhi vesellem dedi ki: ‘Seyhun, Ceyhun, Nil ve Fırat nehirleri cennet

nehirlerindendir."

[115] Kur'ân, Mü'minûn 18 "Gökten uygun bir ölçüde yağmur indirip onu arzda durdurduk."

[116] İşitmek, görmek gibidir.

[117] Kur'ân, Enbiyâ 30 "… her şeyi sudan [yarattık]…"

[118] Dizenin vezni hatalıdır.

[119] İşitmek, görmek gibidir.

[120] Hadis: "(El emeğiyle) kazanan, Allah'ın sevdiği kullardan olur"

[121] Çıkmayla ilgili herhangi bir bilgi yoktur

[122] İbarenin ebced karşılığı 889 rakamını vermektedir.

[123] Kur'ân, Fecr 28 "Rabbine dön! (O senden, sen de O'ndan razı olarak)"

[124] Tarih mısraının ebced karşılığı 993 rakamını vermektedir.

[125] Tarih beytinin vezni hatalı olup ebced karşılığı 1060 rakamını vermektedir.

[126] Tedbir kuldan, takdir Allah'tan.

[127] Kur'ân, Rum 1-3 "Elif lâm mim. Rum(lar), yenildi. En yakın yerde…"

[128] "Ey nehirler! Kahhâr olan Allah hakkı için durgunlaş(ınız)"

[129] Allah bir şeyi yaratmak (halk etmek) dilerse sebebini de hazır eder.

[130] Tarih mısraının ebced karşılığı 893 rakamını vermektedir.

[131] Kur'ân, Nûr 35 "Allah göklerin ve yerin nûrudur."

[132] Kur'ân, İsrâ 1 "Eksiklikten uzaktır O (Allah) ki gecenin bir vaktinde kulunu, âyetlerimizden bir bölümünü kendisine göstermemiz için, Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksâ'ya yürüttü…"

[133] Tarih dizesini "Fazl-ı Allâh sâra târîhu'l-esas" şeklinde okunması durumunda "Fazl-ı Allâh" ibaresi ebced hesabıyla 976 tarihini verir. Aksi takdirde bu dizede bir tarih sözkonusu olmamaktadır.

[134] "Fazl-ı Yezdân" ibaresinin ebced karşılığı 982 rakamını vermektedir.

[135] Kur'ân, Şuarâ 89 "Ancak Allah'a kalb-i selîm (temiz bir kalp) ile gelenler (o günde fayda bulur)". Ayetin ebced karşılığı 873 rakamını vermektedir ki tarih olamaz.

[136] Bu dizede tarih, lafzen ve manen 1003 rakamını vermektedir.

[137] Kur'ân, Ahzâb 41 "Allah'ı çokça anın!"

[138] Kur'ân, Cum'a 9 "Ey inananlar, Cuma günü namaz için çağrıldığı(nız) zaman, Allah'ı anmaya koşun, alışverişi bırakın!"

[139] Kur'ân, Zümer 75 "Melekleri görürsün ki, Rablerine hamd ile tesbih ederek Arş'ın etrafını kuşatmışlardır."

[140] Tamamı anlaşılmayan bir şeyin tamamı terkedilmez.

[141] Hadis: "(El emeğiyle) kazanan, Allah'ın sevdiği kullardan olur"

[142] Size abdâlın yaptığını yapmanızı tavsiye ederim: "Helalinden kazanmak, aile fertlerine harcamak".

[143] İbarenin ebced karşılığı 825 rakamını vermektedir.

[144] İbarenin ebced karşılığı 1050 rakamını vermektedir.

[145] Hadîs, "İlim ikidir. Birincisi beden ilmi, ikincisi din ilmi."

[146] Kur'ân, Rum 2-3 "En yakın yerde. Rum(lar), yenildi…"

[147] Tarih mısraının ebced karşılığı 979 rakamını vermektedir.

[148] Kur'ân, En'âm 45 "Böylece zulmeden toplumun kökü kesildi. Hamd âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur…"

[149] Tarih mısraının ebced karşılığı 962 rakamını vermektedir.

[150] Kerem sahipleri sözlerinde dururlar.

[151] Allah'ın takdirini geri çevirmek ve hükmüne engel olmak mümkün değildir.

[152] Ey perilerin efendisi! "Ben sana yöneldim" sırrı hakkı için! Arş! Allah'ın fermanı var. On kat sema! Allah'ın fermanı var. Yüz dört bin peygamber! Allah'ın fermanı var, ilki Adem, sonuncusu Muhammed. Ey Süleyman (a.s.)'ın kendisine hakim olduğu şeytan! Ateşperest, müslüman, rafizi, mecusî veya insanlar ve cinler âleminin cini iseniz de "müslüman iseniz" Yerinize dönün, sakinleşin. Burası ne perilerin, ne Musa peygamberin, ne Meryem oğlu İsâ'nın, ne Hz. Muhammed'in yeridir. Mecusî veya putperest olsanız da "Körle gören, karanlıkla aydınlık, gölge ile sıcak bir olmaz." ayetlerinin, Rûhullah olan İsâ, kelîmullah olan Mûsâ, İncil, Kur'an, Zülkarneyn hakkı için bu hastayı bırakın. *Velâ havle velâ kuvvete illâ billâhilaliyyi'l-azîm.*

[153] Tılsım için yazılmış sözler olup bütün bir anlam çıkarmak zordur.

[154] Hadis: Keşfü'l-Hafâ, c. II, s. 263: "Müminlerin güzel gördüğü bir şey Allah katında da güzeldir". Bu ibarenin Abdullah ibn Mes'ud'un sözü olma ihtimali olduğu belirtilmektedir.

[155] Leyla'nın Irak'ta hasta olduğunu söylüyorlar; keşke onu tedavi eden tabip ben olsaydım. Eğer Leyla ile tenhada buluşacak olursam, Beytullah'a çıplak ayakla gidip hacc eylemek üzerime borç olsun.

[156] Kur'ân, İsra 70 "Andolsun biz, Ademoğullarına çok ikrâm ettik…"

[157] Kur'ân, Fetih 10 "Sana biât edenler gerçekte Allâh'a bîat etmektedirler…"

[158] Kur'ân, Talak 3 "Kim Allah'a güvenirse O, ona yeter".

[159] Kur'ân, Yusuf 31 "… bu insan değil ancak çok şerefli bir melektir".

[160] "Kâlû (dediler)". Bu kısım ayetin aslında yoktur.

[161] Hediyeler paylaşılır, ortak bile olsa.

[162] Söz sözü çeker

[163] Hadis : "Kim iki kişinin arasını düzeltirse şehid sevabı alır.

[164] Hadis : "Yalan söyleyen benim ümmetimden değildir".